

GİRİŞ

“Hayat Dergisindeki Dil ve Edebiyat Yazılarının İncelenmesi” adlı çalışmanın ana kaynağını bir dergi oluşturduğu için öncelikle dergi kavramı üzerinde durmak istiyoruz.

Dergi; siyaset, edebiyat, teknik gibi konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, mecmua⁽¹⁾ olarak tanımlanır.

Türkiye’de çıkan dergilere bir göz atacak olursak, ilk derginin Tanzimat döneminde *Vekâyi-i Tıbbiye* adıyla 1849 yılında çıktığını görürüz. 1862’de yayımlanmaya başlayan *Mecmua-i Fünun*, fen bilimlerinin yanı sıra toplum bilimlerine ilişkin yazılara; *Dağarcık* (1871-72), bu dönemde yayımlanan birçok dergi gibi edebiyata, fen ve toplum bilimlerine yer verir. 19. yüzyılın ikinci yarısında doğrudan belirli bir alana yönelik ya da belirli konulara ağırlık veren dergiler de yayımlanır. *Mecmua-i Ebuzziya* (1880) bir edebiyat ve düşünce dergisi olarak boy gösterir. Başlangıçta eğitici ve eğlendirici yazılara yer vererek bir tür aile dergisi olarak çıkan *Servet-i Fünûn* (1891), daha sonra edebiyat akımlarına öncülük eder. 1895’te çıkan *Musavver Malûmat* ise *Servet-i Fünûn*’u eleştiren yazılarla doludur. 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile dergilerin sayısında büyük bir artış gözlenir. 1908’de çıkan *Ulûm-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası*, liberal ekonomiyi savunan bir iktisat dergisidir. İlk siyasal dergiler de yine II. Meşrutiyet döneminde yayımlanmaya başlar. *Türk Yurdu* (1911) ve *Sebilürreşad*, siyasal, kültürel ve edebî nitelikli düşünce dergilerinin önde gelenleridir. *Beyanü’l Hak* (1908), *Genç Kalemler* (1911), *Halka Doğru* (1913), *Türk Sözü* (1914), *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası* (1916-19) ve *Yeni Mecmua* (1917) gibi dergiler de çeşitli akımların temsilcileridir.⁽²⁾

Cumhuriyet döneminde de toplum hayatını etkileyen, ona yön veren siyaset, edebiyat ve düşünce dergileri çıkmıştır.

Dergiler hiç kuşkusuz kültür hayatımızda başlı başına incelenmesi gereken unsurlardır. Bir bakıma süreli yayınların, toplumun nabzını tuttuğunu da söylemek mümkündür. Bu öneminden dolayı biz, bu çalışmamızda “*Hayat Dergisi*”ni ele aldık ve özellikle dil ve edebiyat yazıları üzerine yoğunlaştık.

⁽¹⁾ *Türkçe Sözlük*, (1988): Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt:1, Ankara, s.360

⁽²⁾ *Ana Britannica*, ((1992): “Dergi” maddesi, Ana Yayınları, Cilt:7, İstanbul, s.163

Çalışmamızın asıl kaynağı olan *Hayat Dergisi*'ni tanıtmaya çalışalım.

Hayat Dergisi

“*Hayat Dergisi*” 2 Aralık 1926’dan 30 Aralık 1929’a kadar çıkmıştır. Haftalık olan dergi, her sayısı yirmi büyük sayfa ve altı cilt tutan 146 sayılıklı bir eserdir. İlk iki yıl eski harflerle yayımlanıp Latin alfabesinin kabulü üzerine 1928 Ağustos’undan itibaren ara ara 29 Kasım’dan itibaren de tamamen yeni harflerle basılmıştır.⁽³⁾

Maarif Vekaleti’nin yakın desteğiyle, Cumhuriyet yönetiminin amaçladığı kültürel ve siyasal dönüşümü genç kuşaklara benimsetmek amacıyla yayımlandı. İlk sayısında Mehmet Emin, *Hayat*’ın neşredilme gayesini şu şekilde anlatmaktadır: “Hiçbir devrin gençliği bugünün ve yarının Türk münevverleri kadar mesuliyet karşısında kalmamıştır. Gençlik inkılâba olan borcunu ödemek mecburiyetindedir. Bu borç ancak Türk milletinin refahına ve saadetine masruf şuurlu bir sa’y ile ödenebilir. Bu sa’yın tarzını, istikametini ancak ilim tayin edebilir. Yeni Türkiye inkılâptan sonra birtakım iktisadî ve içtimaî meseleler muvacehesindedir. Bugünün ve yarının münevverleri bu meseleleri ancak ilmî zihniyetle halledebilir. Her devirden ziyade bugünün gençliği hakiki bir ilimle mücehhez olmak mecburiyetindedir. *Hayat*, gençliğin ilme karşı muhabbetini artırmaya çalışacaktır. *Hayat*, hakiki müspet ilim zihniyetine karşı gençlikte hürmet uyandırmaya uğraşacak, hadisatı görmek, üzerinde düşünmek muhabbetini telkine çalışacaktır. Gayemiz birtakım mefhumları bilen değil, vakayı üzerinde düşünebilen kuvvetli münevver zümrenindir. Onlardan kuvvet alacak, onların müşterek mefkuresini söyleyecektir. Böyle olduğu için ferdî hayat gibi fani olmayacaktır.”⁽⁴⁾

Dergi 3 Mayıs 1928’e kadar Mehmet Emin’in (Erişirgil), ardından Nafi Atuf’un (Kansu) birkaç sayı süren mesul müdürlüğünden sonra kapanıncaya kadar Faruk Nafiz’in (Çamlıbel) idaresi altında çıkmıştır.⁽⁵⁾

Başlangıçta başmakalelerini daha çok Mehmet Emin ile Avni Başman’ın kaleme aldığı dergide Türkiyât, edebiyat ve kültür tarihi araştırmaları ile ilgili yazılar genellikle M. Fuat Köprülü, Ali Canip (Yöntem), Mehmet Halit (Bayrı), Nahit Sırrı (Örik),

⁽³⁾ Abdullah Uçman, (1988): “Hayat” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, s.12

⁽⁴⁾ Ziya Bakırcıoğlu, (1981): “Hayat” maddesi, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, Cilt: 4, İstanbul, s.171, 172

⁽⁵⁾ Uçman, 1988:12

Nurullah Ata (Ataç) ve Ahmet Cevat (Emre); sosyoloji yazıları M. Nermî, Ziyaettin Fahri (Fındıkoğlu) ve İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu); felsefe yazıları Mehmet Emin, Mehmet İzzet ve Mustafa Şekip (Tunç); tarih yazıları Ahmet Refik (Altınay); musiki nazariyâtı ve tarihi yazıları Halil Bedî (Yönetken) tarafından kaleme alınmıştır.⁽⁶⁾

Dergide Türk dili, Türk tarihi, Türk edebiyatı ve Türk güzel sanatları çağdaş ve milli bir görüşle ele alınmış; bu anlayış doğrultusunda dil, edebiyat, tarih, felsefe, güzel sanatlar, yeni insan görüşü, yeni Türk kadını ve yeni maarif sistemiyle yeni kültür kurumları konularında birçok yazı yayımlanmıştır. Çeşitli şair ve hikayecilerin şiir ve hikayelerinde özellikle memleket edebiyatı yapıldığı ve Anadolu coğrafyası temasının yoğun bir şekilde işlendiği dikkati çekmektedir.⁽⁷⁾

*Hayat Dergisi*nde divan şiirini hatta Tanzimat'tan sonra değişen şiiri İran ve Batı taklidi olarak değerlendiren yazılar çıkmıştır. Bu yazıları yazarların başında M. Fuat Köprülü gelmektedir.

Dergi bazı özel ilaveler, özel sayı veya sayfalar da yayımlamıştır. Örneğin; 15. sayıda Ömer Seyfettin'e ait bir bölüm vardır. 111. sayı Maarif Vekili Mustafa Necati Bey için ayrılmıştır.

Hayat Dergisi, 1929 yılından itibaren muhteva zenginliğini kaybetmeye başlamış, bol miktarda tercüme yazıların yayımlandığı bir edebiyat, eğitim ve magazin dergisi olmuştur. 146. sayıdan sonra sayfa sayısı artarken boyutları küçülmüş, 1930 yılında yeni bir numaralandırılış ile beş sayı daha çıktıktan sonra kapanmıştır.⁽⁸⁾

Hayat Dergisi, siyaset ve edebiyat tarihimizde önemli bir dergidir. Buna rağmen detaylı bir çalışma görülmemiştir. 1982 yılında, Mustafa Parlak, “*Hayat Mecmuası*”nın 1-3 ciltlerindeki *Edebî Makaleler ve Tahlilli Fihristi*” adlı bir doktora ön çalışması yapmış; Ahmet Özpay 1998 yılında “*Hayat Mecmuası*”ndaki *Sanat, Edebiyat ve Fikir Yazılarının Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi*” adlı bir yüksek lisans tezi, 2002 yılında Nebahat Dalga, “*Hayat Mecmuası*’ndaki *Fikrî ve İlmî Makalelerin İncelenmesi* (1926-1927), Mehmet Güneş, “*Hayat Mecmuası*’ndaki *Edebî Muhteva* (Şiir ve Hikaye, 1926-1929) adlı yüksek lisans tezlerini hazırlamışlardır. Ayrıca Ziya Bakırcıoğlu’nun 1984 yılında, *Milli Kültür*’de “1926-1930 Yılları Arasında Neşredilen *Hayat Mecmuası*’nın *Hars ve Edebiyat Tarihimizdeki Yeri*” adlı yazısı çıkmıştır.

⁽⁶⁾ Uçman, 1988:13

⁽⁷⁾ Uçman, 1988:13

⁽⁸⁾ Uçman, 1988:14

Derginin ilk sayısından en son sayısına kadar yer alan konulara ilişkin yaptığımız bu inceleme ve verdiğimiz metinler, *Hayat Dergisi*'nin o dönemin olayları için ihmal edilmemesi gereken bir kaynak olduğunu açıkça belirtmektedir. Bütün bunlara rağmen daha önce de belirttiğimiz gibi dergi üzerinde geniş ve detaylı çalışmaların yapılmadığını söylemek zorundayız. Dergi hakkındaki bilgiler çoğunlukla tanıtıcı bilgiler şeklindedir. Bu bilgiler de çeşitli edebiyat tarihleri, antoloji ve ansiklopedilerdedir.

Bu çalışmamızda dergideki dil, edebiyat ve sanat yazılarını kronolojik olarak inceledik. Bu türlere giren yazıları sekiz bölüm halinde topladık. Bizim çalışmamız metin tespiti, derlemesi ve incelemesi çalışmasıdır. Tespitlerimize göre: 1. Manzumeler, 2. Hikayeler, 3. Denemeler, 4. Tenkit Yazıları, 5. Sanat Yazıları, 6. Dil Yazıları, 7. Biyografiler, 8. Eser Tanıtmaları ile ilgili yazılar çıkmıştır.

“Hayat Dergisindeki Dil ve Edebiyat Yazılarının İncelenmesi” adlı çalışma, dergideki dil ve edebiyat yazılarının derli toplu bir araya getirilmesinden dolayı araştırmacıların ve meraklıların kolayca ulaşabileceği bir kaynak olmuştur.

HAYAT DERGİSİNDEKİ
DİL VE EDEBİYAT YAZILARININ İNCELENMESİ
(1926-1930)
(METİNLER)

BİRİNCİ BÖLÜM

MANZUMELER

YENİ HAYAT

-Ziya Gökalp'in aziz ruhuna-

Duymadan düşünmek yok dinimizde;
Biz kalp adamıyız, gönül eriyiz.
İnsanız, insanlık esastır bizde;
Ne ciniz, ne melek, ne de periyiz!..

Keşkülle asâyı çölde bıraktık;
Külâhı, hırkayı, çiviye taktık;
Dillerde marifet kandili yaktık;
Bu ince işlerin hünerveriyiz.

Mücerret değiliz, ailemiz var;
Başımızdan aşkın gailemiz var;
Bin kârvan tutacak kabilemiz var,
Varlık diyârının seferberiyiz!..

Biz hakka aşığız, isteğimiz hak;
Doyurmaz ahirette saadet ummak;
Dileriz dünyada kurulsun “uçmak”;
Bu yolun ümmetsiz peygamberiyiz!..

Mabûdu göklerden gönle indirdik;
Hâlıkla mahluku biz sevindirdik;
Gözlerde çağlayan yaşı dindirdik;
Biz zemzem değiliz, alın teriyiz!..

Devrin güneşleri garptan doğmada;
Tan yerinde yanan ateş soğmada;
Şarkı karanlıklar ezip boğmada;
O meş'ûm gecenin biz seheriyiz!..

Fark ettik nihayet aç ile toku;
Anladık en sonra var ile yoku;
Bırak o kitapları, gel bizi oku!..
Bizler ki hilkatın son eseriyiz...

Gönlümüz kılıçtır, tenimiz kını;
Orada saklarsız vatan aşkını;
Ülkeler fetheder sevgi akını;
Sanmayın bu yolda bizler geriyiz!..

Okuyup okutmak, işimiz bizim;
Haram lokma kesmez dişimiz bizim;
Her yerde bulunmaz eşimiz bizim;
Biz yeni hayatın erenleriyiz!..

Hasan Âlî

ÇOBAN ÇEŞMESİ

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi...
Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?

Gönlünü Şirin'in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarınca,
O hızla dağları Ferhat yarınca
Başlamış akmaya çoban çeşmesi.

O zaman başından aşkındı derdi,
Mermeri oyardı, taşı delerdi.
Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi,
Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi.

Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu,
Kerem'in sazına cevap veren bu,
Kuruyan gözlere yaş gönderen bu,
Sızmadı toprağa çoban çeşmesi.

Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda,
Ateşten kızaran bir gül arar da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi.

Ne şair yaş döker, ne âşık ağlar,
Tarihe karıştı eski sevdalar;
Beyhude seslenir, beyhude çağlar,
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi.

Ankara, Eylül, 1926

Faruk Nafiz

SON VAPUR YOLCULARI

Her akşam son vapurla yorgun dönen yolcular
Sanki zincir altında kürek mahkumlarıdır.
Bazen mehtap içinde gümüşlenince sular,
Gördükleri ışıklar bir zindan mumlarıdır.

Haftada birkaç gece ben de aynı vapurun
Perişan yolcusuyum yıllardan beri işte.
Sulara ürpermeler dağıtan bir yağmurun
Hüznünü en ziyade hissettim bu dönüşte.

Ah o siyah denizde siyah, ıssız geceler!..
Ruhumuzu üşüten rüzgarın nefesleri!..
Aya hasret, suları yardığımız geceler!..
O yeknesak hıçkırık, o makine sesleri!..

Kim bilir nice yolcu bu karanlık denizin
Sinesine ebedi gömülmek istemiştir...
Nafile koşmadınsa arkasından bir izin
Kim bilir niceleri “Artık ölsek....” demiştir..

Son vapur yolcuları...Son vapur yolcuları!..
Ziyafetin sonunda yetişen zavallılar!..
Daha kaç yıl, kaç gece yarsak da bu suları,
Bu yolun hiç sonu yok, ömrümüzün sonu var..

Kızıl Toprak: 23 Teşrin-i sani gecesi

Faruk Nafiz

YANARIM

Düşen yapraklarının arkasından çırpınan
Bir dal gibi bakarım dünkü şiirlerime.
Zavallılıklarının suçu benimken, inan,
Onlara zulmedecek zaman benim yerime.

Sanat bahar günümde meyveli bir fidandı,
Kış gelince bir balta altında parçalandı,
Dün gölge salan ağaç bugün ocakta yandı,
Şimdi bir pul veren yok kül olan hünerime.

Sevda başımda ateş, gurbet içimde düğüm,
Yangından çıkan eşya gibi kırık döküğüm...
Fakat bunlar değildir uğruna yaş döktüğüm:
Yanarım benden evvel can veren eserime.

Ankara:Teşrin-i evvel 1926

Faruk Nafiz

AYŞE’NİN AŞKI

“Simsar geliyor!” diye kapıdan geldi haber,¹
 Halı dibi kızları başlarını örttüler...²
 Kınalı, narin eller son ilmekleri ildi.
 Kirkit, bıçak sesleri hep bir anda kesildi...³
 Dolaşık adımlarla havluya girdi simsar,
 Birer birer gözünden geçti bütün nakışlar...
 Sonra, soluk fesini eliyle düzelterek
 “Kızlar, dedi. Bu halı cumaya kesilecek!
 Malûm ya, Hasan için bir düğün halısı bu,
 Düğün halılarının en çok pahalısı bu!..”

Simsar gitti, ipleri aldılar ele kızlar,
 Günde beş on kuruşa bakan amele kızlar!...
 Kirkit, bıçak sesleri işte yine başladı;
 O titrek göğüslerde nefesler yavaşladı..
 Fısıltılar döküldü karanfil dudaklardan;
 Dediler ki: Ayşecik artık ayrıldı yardan!..
 Bütün ona çevrildi gülümseyen bakışlar;
 Ayşe’nin gözlerinde yılan oldu nakışlar..

Kız Ayşe, dilber Ayşe!
 Halıyı sen ger Ayşe!
 O zengin çocuğunu
 Sana vermezler Ayşe!..

İldiğin her bir ilmek
 Gönül bağından gibi;
 Halıya verdiğin renk
 Al yanağından gibi...

¹ Halının iyi dokunup dokunmadığına bakan adama simsar derler

² Halı dibi, halı dokunan mahaldir.

³ Kirkit, ilmekleri sıkıştıran demir dişli bir nev taraktır.

Gözlerin yine doldu;
Gül yüzün yine soldu;
O kınalı elinde
Kirkidin ateş oldu...

Bakışların derinde,
Maniler ezberinde...
Nakış olmak fikri var
Zülfünün tellerinde...

Vur kirkidin inlesin;
Kalpler seni dinlesin;
Koy, başın serinlesin
Halının direğinde!...

Yine geliyor simsar,
Daha çok ilmeğin var...
Senin gönlün ne arar
Elin zengin beyinde?..

Canından kopan can mı,
Gözüne dolan kan mı,
Yoksa gözyaşından mı,
İşlediğin her çiçek?

Ağlama yana yana;
Bilsen ne mutlu sana:
Hasan'ın ayağına
Bu halı serilecek!..

Uşaklı Ömer Bedrettin

SEFİLLERİN ÖLÜMÜ

Gezdi örümcek gibi gözleri boş tavanda,
Bir köşede gerilmiş bir ağa düştü, kaldı.
Odaya bol rüzgarın dolduğu bir zamanda
Göğsü havasızlıktan daraldıkça daraldı.

Sessiz ecel dostunu karşılarken bir adam,
Sesleri büyülterek naklediyor kırık cam:
İşte, ezan ne kadar tez okundu bu akşam,
Kilisenin çanları ne kadar hızlı çaldı!

Dışarda fırtınanın şehri döven kırbacı,
İçerde bağdaş kuran soğuk zehirden acı...
Bu hastanın güneşken hekimiyle ilacı.
O da bugün kim bilir, nerde safaya daldı?

Kulağının dibinde haykırıyor fırtına:
“Isınmak istiyorsan toprağı çek sırtına!”
Uzakta can verirken il yırtına yırtına
Onu ölüm bir derin uyku halinde aldı.

Yanan mumu söndürdü hastanın son nefesi,
Can kuşunu başı boş bıraktı ten kafesi:
Mesih’in mucizesi, Tevrat’ın felsefesi,
Arapların cenneti artık birer masaldı!

Faruk Nafiz

GECE, BİR CAM ARKASINDA

Bu gece
Lambamı söndürünce
Birden bire ürperdim...
Benliğimi gecenin eline esir verdim...

Sonra baktım: Camın dışında
Katran gibi karanlığın kaynayışında
Bir nokta var, kırmızı:
Cıgaramın ateşi kanayan pırıltısı...

Ben nasıl bir esirsem bu ateş de bir esir...
Bu gecenin kudreti etmiş ona da tesir...
O da sönmeye mahkum...
Bu, bir damla alevde kendimi buluyorum...

Bu gece
Cıgaramın ateşi zulmette eridikçe
Ta içimden ürperdim...
Benliğimin sisini topladım, ona verdim...

Benliğim ha!..
Hangi benlik acaba?..
Benliğim bir mi, iki mi?..
Ben ben miyim?.. Yoksa karanlıktaki mi?..

Kim bilir
İkimiz de kardeş miyiz?..
Yoksa bir
Tılsımla cezbedilen iki çılgın eş miyiz?..

İkimiz de karanlıklara
Aynı matem şulesini noktıyoruz...
İkimiz de geceden aynı
Hicran payını, aynı zehri alıyoruz...

İşte bu gece
Hep bu siyah düşüncede, bu hülyadayım...
Cıgaramın pırıltısı camın dışında
Katran gibi karanlığın kaynayışında

Damla damla eridikçe
Aynı şüphe içinde bunalımdayım:
Benliğim bir mi?... İki mi?..
Ben ben miyim?... Yoksa karanlıktaki mi?..

Kızıl Toprak: 7 Kanun-i evvel gecesi 1926

Halit Ziya

HEP O HİKAYE

(İçmişti Fuzûlî bu alevden
Düşmüştü bu iksir ile mecnun
Şiirin sana anlattığı hale)

Ahmet Haşim

Leyla'sını kaybeyledi Mecnun,
Sevdasına dağlar bile meftun.
Sahraları rüzgar gibi gezdi,
Leyla'sını kaybeyledi Mecnun!...

Bir hasta güzellik gibi Leyla,
Mecnun ise baştan başa sevda.
Sevdaları hasret-zede mehcûr
Dallarda yaşar matemi hala!...

Mecnun niye Leyla'sına koşmuş
Çöllerde denizler gibi coşmuş
Bilmez ki elimize geçen ömrün
Mazisi de atisi de boşmuş?...

Kim aşkta, bu girdaba tutulsa
Mecnun bulunur kalbi oyulsa.
Leyla diye, Leyla diye bir gün,
Leyla sanacak Hakk'ı da bulsa!..

Her sevgilinin ismi muhakkak
Mecnun ile Leyla olur ancak.
İlk şartı budur “mezheb-i aşk”ın:
Mecnun ile Leyla'ya inanmak!..

Canan , bu efsaneyi dinle,
Sev aşkımı, kalbim gibi inle.

Leyla ile Mecnun olalım, gel...
İhya edelim aşkı seninle!...

Hasan Âlî

SANAT

Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek,
Bizim diyarımız da bin bir baharı saklar...
Kolumuzdan tutarak sen istersen bizi çek,
İncinir düz caddede dağda gezen ayaklar.

Sen, kubbesinde ince bir mozaik arar da,
Gezersin kırk asırlık bir mabedin içini;
Bizi oyalandırır bir hat görsek duvarda,
Bize heyecan verir bir parça kırık çini.

Sen raksına dalarken için titrer derinden
Çiçekli bir sahnede bir beyaz kelebeğin,
Bizim de kalbimizi kımıldatır yerinden
Toprağa diz vuruşu dağ gibi zeybeğin.

Fırtınayı andıran orkestra sesleri
Bir ürperme getirir senin sinirlerine,
İstirap çekenlerin acıklı nefesleri
Bizde geçer en hazin bir musiki yerine.

Sen anlayan bir gözle süzersin uzun uzun
Yabancı bir şehirde bir güzel heykelini,
Biz duyarız en büyük zevkini ruhumuzun
Görünce bir köylünün kıvrılmayan belini

Başka sanat bilmeyiz, önümüzde dururken
Harcanmamış bir mevzu gibi Anadolu'muz:
Arkadaş, biz bu yolda maniler tuttururken
Arkadaş uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!

Ankara, Kanun-i evvel 1

Faruk Nafiz

VATAN DESTANI

(Milli Marş güftesi için yazılmıştır.)

O kadar dolu ki toprağın şanla
Bir değil, sanki bin vatan gibisin.
Yüce dağlarına çöken dumanla
Göklerde yazılı destan gibisin.

Hep böyle bulutlar içinde başın,
Hilali kucaklar her vatandaşın.
Geçse de asırlar, tazedir başın,
O kadar leventsın, fidan gibisin.

Çiçeksin, bayılır kuşlar kokundan,
Her dalın bir yay ki zümrüt okundan
Müjdeler fısıldar Ergenekon'dan
Bu sese gönülden hayran gibisin.

Ey bütün cihana bedel Türk ili,
Açtığın cenklerin yoktur evveli.
Tarih bir nehir ki coşkundur seli,
Sen ona nispetle umman gibisin.

Bir yandan hep böyle taşkın, köpürdün,
Bir yandan cefalı bir ömür sürdün,
Fakat ne derece ezildinse dün,
Şimdi yine tunçtan kalkan gibisin.

Bir insan nihayet kemikle ettir,
Bu et, bu kemiğe can-ı hürriyettir.
En büyük hürriyet cumhuriyettir,
Demek ki şimdi sen bin can gibisin.
Ey ana toprağı, ey Anadolu,
Açıldı önünde terakki yolu.

Hamdolsun her yanın bereket dolu,
Cennette bir yeşil meydan gibisin.

Yeni bir ay urdun al bayrağına,
Girdin en sonunda irfan bağına,
Medeni hayatın nur ırmağına
Ezelden susamış ceylan gibisin...

Halit Fahri

FİDAN BOYLUMA

Gel, gitme; kalmasın gözüm yollarda,
Her taraf bu akşam sel fidan boylum!
Çılgınca dağları gömen bu karda
Geçilmez o Çamlıbel fidan boylum!

Yokluğun bir ateş, varlığın derman;
Sürüme gönlümü yine arkandan...
Kanlı gözyaşımı sen kurutmazsan
Derdimden ne anlar el fidan boylum?..

Bu akşam ben gibi sen de mahmursun;
İlişme, kollarım boynunda dursun!
Karanlık geceme yıldız olursun,
Gel, gitme bu akşam, gel fidan boylum.

Ömer Bedrettin

DAĞINIK SATIRLAR

Yedi veren gelmeden almasa ruhum aş
Bir yabani çiçeğim koklanılmaz, takılmaz.
O ne ince bir yüz ki kıyılarak bakılmaz,
On beş yaşında... Düşün, Kerem:Aslı'nın yaşı!

Bir mezara atılan bir destek çiçek gibi
Kalbimde yanan ateş bir bakıştan yadigar.
Demek benim ömrümde geçirecek bir bahar,
Gömüldüğüm türbeye bir nur inecek gibi...

Nasıl kişi beklerse tipiler, fırtınalar,
Bu kara sevda beni ahir ömrümde sardı.
Kar inen dağlar gibi betim benzim ağardı.
Ey oğlunu bu derde kurban veren analar!

Belki benim de vardı coşkun engin bir çağım:
Dalgalardan köpüren, çalkalanan bir umman...
Dalgalar geldi, geçti...Fakat bunu her zaman
Yalçın bir kaya gibi bağrımdaydım.

Faruk Nafiz

ÇOCUKLARIMIN NEFESİ

Ufuk derinleşti, gökler yükseldi;
Yorulan varlığın uykusu geldi.

Susmuştu dışarıda haykıran rüzgar,
Rüzgarla beraber sustu boşluklar.

Kalmadı bir yerde hayattan eser.
Lambanın alevi alçaldı, bitti;

Sular bile durdu, sessizdi her yer;
Kalmadı bir yerde hayattan eser.

Lambanın alevi alçaldı, bitti;
Sönerken her şeyi yakıp eritti.

Odamda uyanık bir ben kalmıştım,
Bu siyah denize ben de dalmıştım.

Fikrim ezilirken bu hal içinde,
Hakikat ararken hayal içinde,

İşittim derinden hafif iki ses;
Ne sihirli sest, ses değil nefes!

Çıkıyordu iki küçük gövdeden
Başkaydı her türlü sest, besteden.

Bu korkunç kabusu yok etti onlar,
Ölüyü diriltten kudretti onlar.

Hayata yeniden doğmuşum sandım,
Ebedi varlığa şimdi inandım.

Onların gözünden içtim neşeyi,
Onların gözüyle gördüm her şeyi.

Onların alnında yazılı bahtım,
Onların kalbinde kurulu tahtım.

Onların sevgisi gönlümü açtı,
Sevgimi hilkate dağıtıp saçtı.

Biri “canan”ımdır, birisi “can”ım,
Kaynıyor onlara baktıkça kanım.

Hayatım onların göğsünden taşar
Ölsem de benliğim onlarda yaşar.

Hasan Âlî

ULUDAĞ

“Setbaşı”nın ışıkları
Gölgeleri noktılıyor.
“Uludağ”ın aşıkları
Yine sevdaya dalıyor

Ta ezelden böyle meftun
Hepsi engin bakışlarla
Yüksek başı bir bulutun
Koynundaki bu kartala.

Mağrur kanatları taştan,
Fakat göze yumuşaktır.
Etrafında sanki baştan
Başa sevgimiz kuşaktır.

Bu sevgi, bu derin sevgi
Milli bir neşedir bize.
Bu bulutlar içindeki
Dağ yakındır kalbimize.

Manzarası ta uzaktan
Kabartırken göğsümüzü,
Bize selam verir bazen
Ayın gülümseyen yüzü

Bu ay, durgun akşamlarda
Uludağ’ın ziynetidir.
Yıldızlarsa ta yukarda
Onun çiçek demetidir!

Alnı yazın bile karlı:
Bakanlara hayret gelir.
Ve o, daima vakarlı,
Böyle yükselir, yükselir...

Sararken de mağrur durur,
Akşam onu sisleriyle.
Ve kalbimiz vurur, vurur
Coşkun vatan hisleriyle...

Halit Fahri

BAŞAKLARIN İÇİNDE

-Mehmetçik'in yavrusuna ithafı-

Başaklardan kundağın,
Bağ, bahçe solun, sağın;
Yıldızlar oynucağın...
Ağlama güzel çocuk!

Mavili bir nişan mı,
Nazarlara derman mı,
Göklerden armağan mı
Başındaki şu boncuk!

Urban yama yama;
Gönül koyma akşama.
Güzel çocuk, ağlama;
Anan orak biçiyor..

Tanrım sevsin başını;
Rüzgar silsin yaşını..
Babanı, kardaşını
Sakarya ufkuna sor!..

Unutma sakın dünü;
Bitmez bu zafer günü.
Atanın ak yüzünü
Senin yüzün ak tutar.

Oğlusun bir askerin,
Ağlama derin derin..
Başak tutan ellerin
Bir gün al bayrak tutar

Ömer Bedrettin

TARİH DERSİ

Mektuptaki hocaların şüphesiz en kocası
Saçı başı ak pak olan eski tarih hocası

Sarayburnu rıhtımında gezindi de bir zaman
Gördünüz mü çocuklarım, dedi siz şu heykeli?

İşte bugün asırlar var orda duran kahraman
Cumhuriyet tohumunu şu toprağa ekeli!

Yine bugün asırlar var o adamın buyruğu
Haydutların tepesine indireli yumruğu!

Ben ki şimdi yaş altında iki büklüm eğildim;
O vakitler çocuklarım, çocuk bile değildim.

Hele sizler hiç yoktunuz; yoktu hatta dedeniz
İçimizde onu gören sade şu gök ve deniz!

Zaman böyle efendiler, hiç durmadan akıyor
Fakat bakın şu heykele ona nasıl bakıyor.

Ne korkusuz, evet onun kainata bakışı
Ha o tunçtan nazarları, ha şu suyun akışı!

O zamandan kalma bir can gerçi yok hiç şu anda.
Fakat cidden insansanız, bu yalancı cihanda

Doğru sözü söylemekten zevk almalı diliniz.
Onun için çocuklarım, bunu iyi biliniz

Taassubun duvarını en iptida o yıkmış
Karanlığı o devirmiş, zindanlara o tıkmış

Bu toprakta zulmetleri evet yakıp yıkan o!
Cehli uran zincirlere mağaralara tıkan o!

Bağışlayan bu yerleri bize onun himmeti...
Memleketin bugün bile taşıdığı o yüküdür.
O adamın bu devlete bu millete hizmeti
Pek büyüktür efendiler, fevkalâde büyüktür.

Biz Türklerin bütün ömrü evvelleri bir pasmış
Bizi de bir güneş yapıp şu göklere o asmış.

Onun için hayli zaman nice şeref celladı
Hiddetinden köpürürmüş işitince o adı.

Çocuklarım, hamdolsun ki kafasından her esen
Cennet için boş boşuna evlat boğan, baş kesen
Kanlı, korkak ve uyuşuk ve namert
Soyguncular pençesinde değil artık bu millet!

Şu tunç adam çoktan ezmiş ve eritmiş o buzu
Ne saltanat dişi kalmış, ne halife boynuzu!

Yine tekrar ediyorum, efendiler bu toprak
Tembellere, nankörlere değil artık bir otlak!

Şimden sonra bu milleti aldatamaz, soyamaz
Halifeyim falan diyen rast gele her şarlatan.
Uğrunda can vermeye kim ki cidden doyamaz;
Artık onun efendiler, ancak onun bu vatan!

Zannetmeyin çocuklarım, ben yaşta bir ihtiyar
Geçmiş güne bühtan eder ve bunda da haz duyar

Hiçbir zaman öyle değil! Buna emin olunuz.
Hele şayet ömrünüzde yetmiş sene yolunuz

Benim gibi tarih denen kabristandan geçerse
Ve geçerken etrafını biraz görüp seçerse!

Bir bilseniz çocuklarım, masal olmuş günlerin
Her kovuğu kaç ülkenin gövdesini taşıyor!

Ve yine bir bilseniz ki nasıl baştan aşıyor
İnsanlığa asırlarca akan riya selleri!

Fakat nerde o vaktiyle hakkı boğan elleri
Kan içinde pıhtı tutmuş sergerdeler sürüsü?

Kimdir artık o haşmetin arkasından yürüyen?
Hangisinin şu saatte bir tanecik işi var?
Koca nisyan çukurunda şimdi kokup çürüyen
Nice kişver iskeleti, nice devlet leşi var!

Haydutluğun her türlü ve millete hıyanet...
Ne yazık ki efendiler buymuş bütün işleri.
Fakat işte taçlarını, tahtlarını nihayet
Çatır çatır kırıp yemiş adaletin dişleri!

Evet kırıp eziyormuş ökçesinin altında
Nice mağrur başı işte zamanenin ayağı.
Aramışlar büyüklüğü hep sırmada altında
Çünkü hepsi hakikatte birbirinden bayağı!
Efendiler onun için şu devamsız ömürde

O ki beni karşısında hürmetlerle eğiltir
Biliniz ki hiçbir zaman taçlı başlar değildir!

Bir zavallı kanı şayet nahak yere akarsa
Benim bütün insanlığım haya eder o kandan
Zaten insan kainata feylesofça bakarsa
Ne süngüden medet umar, ne kılıçla kalkandan!

Anladım ki çocuklarım o da bunu anlamış
Anladım ki efendiler onun da bu, duygusu
Çünkü o da hayatında ne taç demiş, ne tuğra
Ummanlara benzetirim o adamı doğrusu
Yani o hiç yorulmayan ve yılmayan unsura

Asırlarca beslemişiz evet birçok sefihi
Bu adamsa bize olmuş medeniyet mesihi.

Tarihlerde okuyorum, zamanında bir sürü
İnsan onu kavramamış, ona kızmış, darılmış.
Fakat demiş o kendine yine: “Hiç yorulma sen yürü!..”
Ve ne bir gün sendelemiş, ne kırılıp yarılmış.

İnsanlığı bu derece bilmek için şüphesiz,
Hiç şüphesiz şu felekten nice sille yemiş o!
Fakat yine efendiler tetkik edin bunu siz,
Eğri düşün dememiş ki doğru yürü demiş o!

Fakat gönlü temiz olan, alnı açık mu`teriz
Kanâatim bu ki benim, yerden göğe kadar haklıdır.
Temistahlarla boğuşmayı bilmiyorduk çünkü biz
Bizde bunu icat eden sade onun aklıdır.

Hatırladım, yine, görüp şu heykelin gözünü
 Unutulmuş bir şairin şöyle birkaç sözünü:
 Müstakbeli fethedip kemali
 Maziyi hemen saçından astı

İmkanın elinde her mahali
 Güya ki esir ederdi kastı

Zulmetleri yaktı, yıktı, sürdü
 Aydınlığa açtı her zemini
 Rahminde dehasının büyürdü
 Müstakbel milletin cenini.

Haşiyetle yanıp olurdu dilhûn
 Andıkça o namı kahpe Yunan.
 Vadileri atlayıp da tayfun
 Ummanlara bahsederdi ondan!

Yumrukları kahır ve cehle sallar
 Sarsardı zamanı kollarında

Yırtıp da leyali yıldırımlar
 Bin meşale yaktı yollarında!

Efkarına etti durdu bir peyk
 Fermanına millet oldu razı
 Âtî ona her deyişte (Lebbeyk) !
 Hürmetle sükût ederdi mazi.

Hiç boynu bükülmeyen şu devran
 Olmuştu onun elinde bende;
 Dildâr-ı zafer o nazlı sultan
 Bir cariye oldu hizmetinde!

Görmezdi evet telaşa layık
Olsaydı eğer hücum edenler

Yerlerde sürüyle kerkenler
Gönüllerde takım takım savâik

Uğraştı ateşli dalgalarda,
Gafletleri kırdı etti ifnâ
Kalsın dedi hep prangalarda
Leşler kemiren kurûn-ı vusta

Gâsıblara etti dehri zindan
İstanbul'a gönderince ordu;
Şarkın o geniş çatırtısından
Garbın da revâkı çatlıyordu!

Fazıl Ahmet

SANAT BANA DER Kİ

-Ali Canip'e-

Bilmeli ki o ne gülen, ne a layan demektir;
Hakikaten büyük şair bir  a layan demektir.

Do ular  batılardan onun sesi se tirir
Nehirlerin en co kunu yine onun vecdidir.

Zannetme ki sadece şarap, sade lale demektir
Hakikaten büyük sanat bir  ale demektir.

Topal gönül ona varmaz, hatta yanıp kudursa!
Sen şimdiden topla hemen mermer gibi, al ını
 ıkamazs n tepesine ruhun eğer bodursa
Çünkü yoktur kayaların ondan daha yal ını!

D k lemez o yaylaya hiçbir bulut gölgesi
Sonsuzlu un  st taraf ; i te şiirin  lkesi

Ne ayıp ki birinizin hiçbir zaman o yere
Değil varmak, yakla mam   bile hatta tasas !
Çünkü orada bir kanun var o da a k n yasası!
Sizse ancak boyas n z, d zg ns z cihanda
Olmuş bütün hayaliniz bir orospu masası!

1927 Kanun-i sani 15

Fazıl Ahmet

O GÜZEL YAZA BİR MERSİYE

Ufukta bir hazin rüzgâr esimi,
 Sonra hiç dinmeyen bir yağmur, bir sis...
 O sevimli yazın mersiyesi mi
 Nedir bu gönlümü harap eden his?

Ne çeşme başında köy kızları var,
 Ne kuşlar ötüyor, ne kaval sesi...
 Karanlık bir mezar gibi ormanlar,
 Kırların kalmamış eski neşesi.

Muttasıl inliyor ormanda düşen
 Sonbahar kurbanı kurumuş dallar.
 Ne bir bağ var artık, ne de bir gülşen,
 Uçuyor dumanlı gökte kartallar.

O güzel yamaçlar büsbütün ıssız,
 Her yerde ölümün gamlı ahengi...
 Hayattan usanmış bir veremli kız
 Gibi soldu gitti güneşin rengi.

O hasta bahar mı böyle öksüren,
 Bu ses hangi dulun yanık sesidir?
 Vaktiyle neşeli bir hayat süren
 Yapraklar baharın cenazesidir.

O coşan bulutlar bile kapkara,
 Şimdiden başlamış o müthiş ayaz.
 Tabiat dalıyor karanlıklara:
 Uludağ, Uludağ ey sevimli yaz!

Ufukta bir hazin rüzgâr esimi,
Sonra hiç dinmeyen bir yağmur, bir sis.
O sevimli yazın mersiyesi mi
Nedir bu gönlümü harap eden his?..

29 Teşrin-i sani 1926 Rodop

Emin Recep

ANADOLU'MUZ

“Rıdvan Nafiz Beye ithaf”

Sen ne güzel bulursun,
Gezsen Anadolu'yu!
Dertlerden kurtulursun
Gezsen Anadolu'yu!

Billur ırmakları var,
Buzdan kaynakları var,
Ne hoş toprakları var,
Gezsen Anadolu'yu!

Gülerken köylü kızlar,
Güler sanki yıldızlar,
Ne kalbin, gönlün sızlar.
Gezsen Anadolu'yu!

Derde şifâ bulursun,
Halkta vefâ bulursun,
Kim der cefâ bulursun,
Gezsen Anadolu'yu!

Ne eşsiz yerleri var,
Beldeler dilberi var,
Bin Bursa, İzmir'i var,
Gezsen Anadolu'yu!

Kırlarında koştur at,
At, ruhunu savur, at,
Ruhunda açar kanat
Gezsen Anadolu'yu!

Dağdan serin yel eser,
Soğuk suları Kevser,
Güzelliği şah eser
Gezsen Anadolu'yu!

Bir ağaç kabuğundan
İçince bir tas ayran,
Erir, varsa her yaran
Gezsen Anadolu'yu!

Hanlar, köprülerden aş,
İllerden ile dolaş,
Yumuşak gelir her taş
Gezsen Anadolu'yu!

Orda bahar başkadır,
Kışlar, yazlar başkadır,
Ah... bu diyar başkadır,
Gezsen Anadolu'yu!

926

Mehmet Faruk

YURDUMUN DAĞLAR

“Babamın acısıyla”

Ey güzel yurdumun gamlı dağları,
Her biri bir çeşit namlı dağları;
Gürgenli, ardıçlı, çamlı dağları;
Şu yüce duruşla ne şanlısınız.

Kervân geçirmeyen beller sizdedir;
Şahin uçurtmayan yeller sizdedir;
Delirip köpüren seller sizdedir,
Ezelden beri mi dumanlısınız...

Hey başı gökleri bürüyen dağlar,
Yollara dizilip yürüyen dağlar;
Gönlümü peşinde sürüyen dağlar,
Bilmem neden böyle tez canlısınız...

Erciyes, Toroslar, ey Hasan Dağı,
Hepiniz ün almış yiğit yatağı;
Yanarım andıkça eski şen çağı,
Bu onmaz derdime dermanlısınız.

Ey biri birine sarılan dağlar,
Dağlara yaslanan çiğdemli bağlar,
Dışınız yeşerir, içiniz ağlar.
Siz de benim gibi hicrânlısınız...

Niğde:Hüseyin Nâil

GARİPLER

Her duyduğum gülüşün yok sevinçten haberi,
İlk insanın cennetten çıktığı günden beri
Kaplamış yeryüzünü baştan başa garipler...

Gündüz gülen yüzleri bir yana bırakınız,
Geceleyin bir mumun ışığında bakınız:
Karanlıkta kendimi gösterir mustaripler.

Ne zaman geçse benden bir sevinç, rüzgâr gibi,
Dalgalarla dövüşen yırtıcı kuşlar gibi
Birbirine haykırır binlerce ses içimde:

Göğsü henüz belirmiş tazelerden tutun da
Dumanlı gözlerini bir hayâl bulutunda
Eriten genç dullara kadar herkes içimde!

Ak saçlı ihtiyarlar, kumral delikanlılar,
Çam altında baş başa dolaşan nişanlılar
Birbirinden ayrılan eşler gibi gariptir...

Eritir benliğimi ellerin ıstırabı,
Bir sihirbaz kaynatır gönlümde bin azabı,
Der: “Ölene sözüm yok. Yaşayan mustariptir.”

Faruk Nafiz

NEDÂMET

Her büyük kederden ilhâm alarak
Hicrânın şairi olmuşum meğer;
Gönlümü sonsuz bir derde salarak
İhtiyar olmadan solmuşum meğer...

Uymuş da gençliğin heveslerine
Beyhûde kendimi üzüp durmuşum;
Aldığım zehirmiş, deva yerine,
Onu her içişte ben kudurmuşum...

Çılgın emellerle –yazık- ömrümü,
Bir hayâl uğruna etmişim heder;
Muhabbet denilen o kör düğümü,
Çözmek istedikçe olmuşum beter!

Geçmiş günlerime bakınca şimdi,
Derdim ki: Ne kadar zavallıymışım;
Bir vehme bağlayıp bütün ümîdi,
Yirmi beş yılıma nasıl kıymışım!...

Arif Dündar

MEMLEKETE BİR BAKIŞ

Ankara

Bir gönül hasretiyle görmek istersen onu;
Tut ona varmak için kızıl güneş yolunu...
Düş, karlı yamaçlara, geçit vermez dağlara,
Bir gün bir dağ başında: Göze güler Ankara!

Çankaya

.....*

Boy atan ağaçların dalları kanat gibi...
Serpilen köşkleriyle ne güzeldir Çankaya
Dalar güzelliğine bakışlar doya doya!

Bursa

Yemyeşil bir ovada bağdaş kuran bu belde
Yemyeşil saçlarını dağıtır esen yelde...
Ardında yükselen dağ gövdesiyle ne de şen,
.....**

Nilüfer

Kışın bol sularını çeker yüksek dağların,
En küçük yollarından su alır menbaların...
Yaz gelir, o bol sular çekilir, kurur, gider,
Bomboş kalan yoluyla ağlar durur Nilüfer!

Mehmet Faruk

HAYAT, c.1, nr.10, 3 Şubat, 1927, s.12

*. Orijinal metinde mısra silik olduğu için okunamamıştır

** Orijinal metinde mısra silik olduğu için okunamamıştır

ALİ

Namluna dayanır, yola dalarsın,
Duruşun, bakışın yaman, be Ali!
Boşuna tetiği ne kurcalarsın?
Var daha ateşe zaman, be Ali!

Yıllanmış bir çınar pusuluk yerin,
Nerdeyse gelecek beklediklerin.
Var iki atımlık canı kederin...
Desene işleri duman, be Ali?

Onu sen büyüt de söğüt boyunca
Kendini ellere versin o gonca!
Sözüme kanmadın bunu duyunca,
Gönlündü gözünü yuman, be Ali!

... Geldiler beklenen çiftler ormana,
Duruyor iki genç, ne hoş yan yana,
Bir kurşun kadına, bir de çobana,
Çınlasın yıllarca orman, be Ali!

Görünce uzanmış yâr kucağına,
Boynunu dolamış zülfü bağına,
Kurşunu kahpeye atacağına
Kendine çevirdin... Aman, be Ali!

Faruk Nafiz

BİR AKŞAM GEZİNTİSİ

Karşımda zerre zerre sönen bir yaz akşamı.
Bağrımda bir firâkın ölümden beter gamı
Bir canlı ıstırâp ile azmıştı büsbütün;
Muzlim düşüncelerle nihayet bulunca dün
Köy haricinde yaptığım akşam gezintisi
Buldum içimde yepyeni bir kalp ezintisi.

Dinmiş eteklerinde günün son sadaları,
Sarmıştı akşamın ezeli hüznü dağları;
Sisler ve gölgeler yayılırken bütün kıra
Baktım, seninle dopdolu yüzlerce hatıra
Sislerle gölgeler gibi almış civarımı,
Doldurmuş onların acı hüsrânı bağrımı.

En son ışık sekerken o dağdan öbür dağa
Yorgun adımlarla çalıştım avutmaya
Avare bir çoban gibi yollarda derdimi.
Bir kalbe hasretin eli bir kere erdi mi
Kurtulmak anladım ki biraz bahta bağlıdır.
Bir can ki böyle her yeri firkatle dağlıdır

Benzer mi ıstırâbına dünyada başka şey?
Ruhun açıksa derdime, şekvamı dinle, ey
Dağlar denizler ardına yalnız kaçıp giden!
Dün köyde yaptığım tek ve تنها gezintiden
Sensiz bir ömrü böyle mecalsiz, adım adım
Bezgin sürüklemek ne felaketmiş anladım!

1341 Necmettin Halil

ELEM VE NEŞE

Deniz, bir vurgun gibi;
Ufuklar, yorgun gibi...
Ay, gizli bir korkuda;
Yıldızlar hep uykuda...

Gönlüm; boşaldı, doldu,
Karanlık bir su oldu.
Elemle çılgın aktık,
Neşelerden uzaktık!...

Deniz, bir hülya gibi,
Ufuklar, rüya gibi;
Ay, oynadı sulara...
Gönlüm koya baktı da:

Coştı, boşaldı, doldu,
Sevinçle sarhoş oldu.
Neşeyle çılgın aktık
Elemlerden uzaktık!...

Antalya: 1924

Ekrem Reşit

KÖYÜMÜN KIZLARI

-1-

Gençlik rüzgârlarında savrulurken saçları
Ben o dilber kızlarla çıkardım yamaçları;
Saçlar rüzgarda, gözler ufuklarda kol kola
Doğrulurduk koruya giden kıvrımlı yola.
Kimisinin göğsünde tarla çiçekleri var,
Kimisinin gözünde ateş böcekleri var;
Mavi gözler enginde, ela gözler enginde,
Kulaklar fısıldayan rüzgârın ahenginde

Burada bir bahar siler bir kış tutulan yası,
Tatlıdır ormanların reçineli havası.
Dört mevsimde bir kere bize de gelir bahar,
O zaman kadın erkek, o zaman genç ihtiyar
Gelincikleri koklar, kurbağaları dinleriz...
Bazen gölgeliklere uzanır, serinleriz...
Ba`z gün rüzgârlarla dolaşırız dağlarda,
Yıl olur on baharı yaşarız bir baharda.

-2-

Ben arkadaş olarak köyümün kızlarına
Çıkardım yamaçların en soğuk peykârına;
Çakal ulumaları duyulurken derinden
Kızlarımı tutardım yumuşak ellerinden...
Helecanla geçerdik en tehlikeli yarı
Titrek nefeslerinde belliydi korkuları.
Yollar silinse bile yol bulurduk bir izden...
Yüce dağlar çınlardı, çınlardı sesimizden.

Ben böyle kızlar görmüş, böyle günler tatmışım;
Kendimi el değmeden kucaklara atmışım;

Sağımda esmer kızım, solumda sarışını...
İkisi aynı aşkın duyar yalvarışını.

Dağın kuşları ürker bizim gürültümüzden,
Sarı yapraklar gibi uçarlar üstümüzden...
Kuşlar uçar... Bir daldan bir dala gider kuşlar;
Bizden daha kayıtsız, daha derbeder kuşlar.
Bekleriz –düşünerek en tatlı masalları-
Bizi kanatlarına alacak kartalları.

-3-

Köyümün pembe, şakrak kızları; dinç kızları
Tırmanırken bir dağa, dolaşırken bir yarı
Bana arkadaşılar;
Nihayet bir kış günü benden uzaklaştılar.
Tali` beni atarken yalnızlık mahbesine
Ses verdim uzaklaşan eşlerimin sesine.
O kızlar –ki yollarda kahkahaları çınlar-
Beni unutmasınlar, beni unutmasınlar!

Arif Nihat

ACABA ÖLDÜ MÜ?...

-Kardeşlerim kadar sevdiğim Nurettin
ve Hayrettin kalbimin bütün tesirleriyle
şu perişan mısraları ithaf ediyorum.-

Korkak
Ve sanki uzak... uzak
Bir ses soruyor:
Acaba öldü mü?...

Ve bir el,
Bir kadın eli
Dışarısını gösteriyor...

Dışarıda mehtâp var,
Yeşil şuleli,
Yeşil akisli mehtâp...

Ve o
Karşımda bir heykel...
Yine soruyor:
Acaba öldü mü?...

“Ah... Kurtulsa...
Şifa bulsa..”
Niyazı
Saatlerdir dudağımızda bir düğüm...

Kazılan bir mezardır benim şimdi gördüğüm...
O da artık sormuyor...

Benim gibi o da bitap...
Yüzü korkudan mosmor,

Gözleri sobadan çıkan alevde,
 Düşünüyor ki:
 Belki
 Öteki evde
 Bir ihtiyar,
 Bir aile babası
 Bu gece tam bu zamanda
 -Od ağacı yanarken bir buhurdanda-
 Tıkalı kulakları duymadığı Kur'an'da,
 Bir yay gibi kollarını geriyor,
 Can veriyor...
 Yarabbi... Ne ıstırap!..

Çıglıkları işitiyor gibiyim derinlerden!
 Sanki yerden,
 Topraktan fışkırıyor yedi başlı bir ejder:
 Kara haber!

Alev... Her taraf alev...
 Matem içinde o ev...
 Bunu hissediyorum...
 Baş ucunda sönen bir mum,
 Bir zavallı ihtiyar
 Boğuk bir hırıltıyla verdi son nefesini...
 Yarabbi... Ne ıstırap!...

Dışarıda mehtap var,
 Bir ölü çehresini
 Parlatan,

Ademi hatırlatan
 Yeşil akisli mehtap...

Kızıl Toprak: 18 Kanun-i sani 927

Halit Fahri

BAĞRINA BAS MEHMET'İM!...

Ölümle çarpışırken gurbet elde daha dün
Bugün hasretli köyün bak kucaklıyor seni;
Tanrına şükret Mehmet, dünya gözüyle gördün
Gözünde tüten yosman ceylan gibi Ayşe'ni...

Zaferin gökten yüce, ünün ummandan derin;
Ah ne var ben olsaydım şimdi senin yerinde!...
Yıllarca silah tutan çelikten bileklerin
Bırak biraz dinlensin Ayşe'nin ellerinde.

Aç göğsünü Mehmet'im, göster can yoldaşına;
Durup hürmetle öpsün son yaranın izini.
Taşlarda yata yata uğuldayan başına
Yastık yap Ayşe'ciğin yumuşak dizini.

İçini döksün, dinle nasıl eriyip akmış
Matem dolu koynunda uykusuz gecelerin;
Bir çocuk sevinciyle nasıl yoluna bakmış
Geline zaferini müjdeleyen haberin.

Kavuşturduk en mutlu, en sıcak teselliye
Yolcuları dönmeyen evlerin feryadını;
Bahçeler darmadağın, bağlar çiğnenmiş diye
Kendine zehretme şu günlerin tadını!...

Yad elden kurtardığın yanık, yıkık yuvana
Şanlı varlığın yeter; günah bu yas Mehmet'im!...
Biraz serinlik gelsin beynini yakan kana,
Ayşe'ni doya doya bağrına bas Mehmet'im!...

“Niğde”

Hüseyin Nail

SERENAT

Bir nisan akşamı serin bir günün,
Şarkın bu sevimli, güzel köyünün
Cenneti andıran bir akşamıydı.

Sizi ilk balkonda gördüğüm gündü,
Yüzünüz sararmış gibi göründü...
Acaba ruhunuz çok hasta mıydı?

Sordum ki “Bu kimdir?” gülümsediler:
“Eşinden ayrılan bir kız, dediler
Gezdiği yer işte bu ücra saray!”

Hicrân ne anlamış, sevda ne bilmiş
Ağlatmış, ağlamış, sevmiş, sevilmiş
Bir güzelmişsiniz isminiz de Ay

Bahardan sadedir şehnişîniniz;
Ne sütunlarında yeşil bir filiz,
Ne kemerlerinde Arap kârî süs...

Uzaktan görenler yine aldanır,
Gözlerde bir hayâl gibi canlanır
Endülüs, Endülüs... Güzel Endülüs!

Gezerken bu yolda ben akşamları
Ruhuma cihanın dolar gamları
Bir kere geçersen görmeden sizi

Ne ölüm korkutur beni ne hicrân
Kalbimiz olmasın yalnız ayrılan
Biz böyle severiz sevdiğimizi

Gölgeler çökerek dağılınca su
Yayılır bir serin toprak kokusu
“Bu hasret ne?” derim kalbimiz birse,

Bana derdinizken bugün hediye
Gülmeyin beni tez unuttu diye
Bu ziyaretlerim seyrekleşirse

Bir de bakarsınız büsbütün yokum,
Biliniz, dünyada ben o gün yokum,
O bana hasretin işlediği gün,

Bu yoldan bir daha dönmezsem geri,
Önüme serpilene beyaz gülleri
O zaman kimsesiz kabrime dökün...

Faruk Nafiz

YANGINLARIN IŞIĞINDA

Yurdun bin şan gecesi, dağı taşı kül oldu;
 Kız gibi vatanıma dumanlar kâkül oldu...
 Korkak, zalim ellerle yakılan hanümanlar;
 Beşiklerde tutuşan nur topu gibi canlar;
 Türk'ün öz zaferine meşaleydi bu gece.
 Göklere kalkan eller arşa değdi bu gece...
 Yiğitlerin alnını öpenler mi ararsın,
 Al kanlara boyanmış cepkenler mi ararsın,
 Haşrolmuştu bu gece yer gök kucak kucağa;
 Yangının kızıl rengi vurdu kızıl bayrağa...

Halâskârlar geçtikçe şanlı atlar üstünde
 İslî kaldırımları titreten bu düğünde
 Yangının ışığına yaslanmış biri vardı;
 Bu, eski çavuşlardan, ünlü bir ihtiyardı.
 Nurlu, kır sakalında gecenin şen rüzgârı,
 Sevinç yaşlı gözünde evinin dumanları;
 “Hoş geldiniz!” diyorken gelen Türk erlerine
 Yavrusunun hasreti saplandı ciğerine:
 Tanıdı cenkten kaçan oğlunu vurduranı,
 Ahmet'ini kurşuna dizdiren kumandanı,

Çavuş Ağa, can evinden taliine yanarak,
 Cenkten kaçan oğlunu düşünüp utanarak
 Benliğinde duyarken bir ölüm hatırası
 Derdini unutturdu sokağın manzarası.

Gönülleri sarmadan siyah rengi dumanın
 Koç yiğitler içinde yükselen kumandanın
 Al atını kuşattı ahâlden bir kemer,
 Köpük sızan bir gemi tuttu ateşten eller...

Kimi büyük zaferden haberler istiyordu,
 Kimi yeşil Bursa'yı, güzel İzmir'i sordu...
 Kıvılcımlar içinde yanmadan, usanmadan
 Türk'ün mucizesini anlattıkça kumandan
 Bu ahâli kümesi şanlı esirler gibi,

Cehennemden kurtulup cenneti bekler gibi,
 İçten kulak verdiler, yürekten dinlediler;
 Yangınlar ortasında candan serinlediler...
 Nes'eden setler gibi yolları bağlayanlar,
 Al atın izlerine kapanıp ağlayanlar
 Ruhunu içerlerken ilahî ir sevincin
 İçlerinden bir köylü gönülden ikrâm için
 Hasretle yaklaşarak halaskar kumandana
 Kalınca bir cigara sundu bu kahramana...

Çavuş Ağa, titremeden düşündü bir saniye;
 Sonra, elinde bir kor, yürüyüp ileriye
 Evinin ateşiyle şükrânını öde de:
 Dağ gibi kumandana "Buyur, yak paşam!" dedi...

Ömer Bedrettin

DÜN BİR KADIN AĞLADI

Güneşle ayın bile girmediği bu yerde
Dün, ancak gözyaşıyla sönen, bir ateş yandı,
Sesini yükselterek karşımda perde perde
Dün bir kadın ağladı, bir gönül parçalandı...

Kolumun çemberine atarak varlığını
Yandı, yandırdı beni canlı bir kor yığını!
Dün bir kadın gözünün gördüm yaşadığını,
Senin adın ne? dedim, “Sorma” diye kıvrandı.

Derdini bir bir açtı karşısında ocağın,
Gözleri dopdoluydu, saçları darmadağın;
Her gece bir yabancı barındıran yatağın
Baş ucunda göklere bir ah gibi uzandı.

Anlattı her kulağın duyduğu yalanları.
Kalbini üç beş karış kumaşla alanları,
Nasıl çevirdiğini yolda geç kalanları...
En hazîn evine tek döndüğü zamandı.

İçim bir zindan gibi kilitlendi sevince,
Bu zindanda çiçekten beyaz, ipekten ince,
Aldatılmış, atılmış kadınlar birleşince
Gönlümdeki canavar zincirinden boşandı!

Faruk Nafiz

SONBAHAR

Yapraklar sularda kıvranıyor...
Ve deniz,
Korkunç ufuklarını almış koltuklarına
Homurdanıyor!...

Şarkılar sustu...
Neşeler dindi!

Gök
Karardı,
Daraldı,
Toprağa indi...

Yollarda
-Yaza ağlayan-
Köpekler var...

Fırtına!...
Elinde kırbacı
Acı
Naralar atıyor,
Tozu dumana katıyor...

Hani şen kızlar vardı:
Beyaz tayyörleriyle çıkınca ortalığa
Ortalık benzerdi yumurtalığa..

Hani banyo akşamları
İnce sandallar nerde?

Şimdi
En geniş yüreklerde

Bir sıkıntı esniyor...

Yapraklar sularda kıvranıyor,

Ve deniz

Korkunç ufuklarını almış koltuklarına

Homurdanıyor!

Nejat Tefik

CEVAP

-Kara kuvvette-

Dediğini biliyorum, hulâsası çünkü şu:!

“Aman beni bırakın da kan içeyim” diyorsun

Ve kahrından ölüyorsun, hep kendini yiyorsun

Sonra tuhaf bir kelimen daha var

Anıyorsun ikide bir hürriyetin adını!

Madem öyle, neden sen o kadını

Asırlarca çirkeflere buladın?

Neden ezdin zavallının başını?

Yine onun kanlarıyla suladın

Her bastığın kaldırımın taşını?

İşte seni bağladılar... Şaka değil bu gerçek

Fakat yine biz Hâbil’iz, sen Kâbil’sin diyorum

Bıçağını haddin varsa yine çek

İşte sana sen alçaksın katilsin diyorum

Fazıl Ahmet

GÜZEL

Kan gider yüzünü görsem içimden,
Görmesem çileden çıkar bu aklım,
Nağmeden tesirli sükûnunla sen
Bülbülü susturdun, ey gül dudaklım!

Bu geniş bahçeyi almış içine,
Gözlerin bir halı örneği yine.

Gönlüne sinerek karın soğuğu
Rengini bırakmış atlas teninde,
Dağları sararsa nasıl bir buğu
Ruhuna perdedir yüzün senin de...

Bir ateş parçası kesilmiş adın,
Belli, her duyanı yakmak murâdın.

Saçına ayrı mı çekti her teli,
Yaratan bunları bir bir mi saydı?
Gökyüzü dururken böyle güzeli
Kim yere salardı Allah olaydı?...

Işıklı saçından yanan bakışlar
Aşkınla geceler, gamınla kışlar.

Seni halkederken yoksa ateşin
Yaktı da attı mı hilkatın eli?
Bir hata çıktıysa elinden peşin
Ardından salaydı bari eceli!

Düşünür, sayamaz bir türlü gönlüm:
Kaç hayat kurtarır bu bir tek

BİR DAĞLI ŞAİRİN KİTABESİ

Ey yolcu, geçerken şu yüce dağdan
Mezarım önünde bir dakika dur.
Sükûtum ses verir sana ferdadan,
Senin de encamın en sonra budur.

Ölüme kavuştum gurbet ilinde,
Arkamda kim bilir kimdir ağlayan.
Sazımın ne sesler vardı telinde,
O sesi veremez hiçbir çağlayan.

Gel bana kalbinin sırlarını aç
Bak kabrim, ne güzel, ne gölgelidir.
Sanma ki değilim şefkate muhtaç,
Ey yolcu, şairler ölmemelidir.

Ötede uyuyan yalçın kayalar
Her akşam uzaktan bana seslenir.
Gözlerim ademden hayata dalar,
Vücudum sadece hisle beslenir.

Demem ki bu yerde feryat et, ağla,
Ölsem de incitir beni gözyaşın.
Kabrimden göğsüne bir çiçek bağla
Eğilirken bana o yorgun yaşın.

İçimde ezelden gelen bir ses var,
Her ölen kimseyle beni bir tutma.
Bende hayat için hala heves var:
Unutma ey yolcu, beni unutma!...

Emin Recep

UZLET

Lambayı kıstım biraz mehtaba dalmak için
Mavi bir ışık vuran camların arkasından.
Gök, bir zümrüt köpük ki eriyor için için,
Bahçede bademlerin, çamların arkasından.

Yakındaki evlerin şekli: Garip bir ejder!
Uzaktakilerini gecenin eli silmiş.
Tâ derinde, ikişer üçer yanan kandiller
Sıra sıra inciler gibi ufka dizilmiş.

Gözlerim yorulunca bu rüya âleminden
Bir lahza süzüyorum şu uzlet odasını:
Sobanın alevleri karşısında şimdi ben
Aşkı sönen kalbimin tutuyorum yasını...

Kalbimde eski ateş söndü, bir duman oldu,
Hissettiğim sade bir şefkattir kâinata.
Gözlerime gecenin, uzletin hüznü doldu,
Şu tatlı mehtap gibi ağlıyorum hayata...

Kızıl Toprak, 16 Kanun-i sani 1926

Halit Fahri

ÂŞIK EDEBİYATI NUMUNELERİNDEN

Gel ey dilber kan eyleme
Seni kandan sakınırım
Doğan aydan esen yelden
Seni günden sakınırım

Tabîbim hışımla bakma
Ben kulun odlara yakma
Yanağına güller takma
Seni gülden sakınırım

Halden bilir haldaşım var
Yola gider yoldaşım var
Bir küçücük kardaşım var
Seni ondan sakınırım

Der ki (Ömer) yârı gördüm
Tazelendi eski derdim
Sen bir kuzu ben bir kurdum
Seni benden sakınırım

TİPİDE BİR YOLCU

Sesler sağırlaşıyor karlı günün sonunda
 Koyulaşan beyaz bir duman helezonunda...
 Kar yağıyor, yağmur daha sık, daha dolgun,
 Yüzünü donduruyor bir akşam yolcusunun...
 Bu yolcu kar içinde fişkırmış gibi yerden
 Canlanan bir heykele benziyor ki mermerden,
 Adımını tutacak ne bir set var, ne pusu,
 Ne bu ölüm nefesli tipiden bir korkusu!..
 Tufan bile boşansa bu kudreti yıldırılmaz:
 Yürüyor durmaksızın, dinlenmeksizin biraz.
 Çiğnedikçe yumuşak bir adem örtüsünü
 Her adımda bir gurur kabartıyor göğsünü.
 Yürüyor adam boyu yükselen kar içinde,
 Derinden kurt sesleri, ulumalar içinde
 İlerliyor, daima ilerliyor bu heykel!
 Boşlukları kavıyor her lahzada iki el!

Kar yağıyor, yağıyor yolları kapatarak...
 Fakat yolcu yine dev adımları atarak
 Bir çığ gibi aşıyor o kar yığınlarını...
 Ve içinden diyor ki: “Hayat yığınlarını
 Yere seren fırtına beni yalnız kamçılar,
 Vücudumu mermerden; kalbimi tunçtan kılar...”
 İşte hep bu azim ile atılmış ileriye,
 Ölümle pençeleşse dönmez artık geriye.
 Baştan başa etrafı buzdan kesilse duvar,
 Onun yine bin geçit açacak dermanı var.
 Göz gözü görmüyorken bu yollarda tipiden,
 Bir ademden başka bir ademe doğru giden
 Bu yolcuya fenerdir baykuşların gözleri!
 Kucaklamak hırsıyla sonunda fecri,
 Boşlukları kavrayıp her lahzada iki el,

Yürüyecek, daima yürüyecek bu heykel!...

13 Şubat 1927

Halit Fahri

ŞAİRİN YASI

Ben ki sanat aşkını tâ gönülden duyarım
 Namım ister anılsın, isterse anılmasın.
 Güzelliğe âşığım, sade ona uyarım
 Ben şöhret arkasından koşarım sanılmasın!

Menbâların gür sesi gibi çağlayan şiirim
 Bazen musikî gibi ağır ağır yükselir.
 Yaradılışça bugün sanıyorum ki bir ayım,
 Bana kalbimin sesi alkıştan tatlı gelir.

Ne dostum, ne düşmanım benim dilimden anlar,
 Bilmem onlar mı zevksiz, yoksa ben miyim tatsız.
 İlhamımın sihri kapıldığım zamanlar
 Sanırım ki yaşamak mümkün değil feryatsız.

Her mısram, ümitsiz günlerimin bestesi,
 Her kafiye kalbimden gelen gözyaşdır.
 Benliğimi sarsıyor şiir yazmak hevesi,
 Bunu duymadığı gün gönlüm mezar taşdır.

Saçlarım ağarsa da vazgeçmem bu sevgiden,
 Çünkü âşık kalbimi hep şiirle beslerim.
 Bir ben ayım bile bile ölüme doğru giden
 Bir aks bırakmadan bu boşlukta seslerim.

Gönlüm ezelden beri bütün dünyaya küskün,
 Bin bir girdap içinde boğuşuyor yılmadan.
 Bir talihsiz şairim, biliyorum ki bir gün
 Öleceğim nihayet ben de anlaşılmadan!

Emin Recep

KARLI BİR DAĞ DİZİNDE...

Karlı bir dağ dizinde uyutsam kalp ağrımı
Donduran tipilere versem yanık bağrımı...
Bir zâlim sevgilinin hasreti içirimde,
Kışın beyaz kuşları yaşlı kirpiklerimde,
Sis çökmüş ovalara şöyle baksam yukardan,
Gökler yanan başıma bir çelenk örse kardan...
“Gül”ümün hasretini belki de kül ederdim;
Serinlerdi bir kefen serinliğiyle derdim;
Karlı bir dağ dizinde uyutsam kalp ağrımı,
Donduran tipilere versem yanık bağrımı...

Yıldız, 9 Şubat 927

Ömer Bedrettin

PIÇ

Sıcak bir el değmeden henüz ilk gözyaşına
Kundağını serdiler bir musalla taşına,
Gözlerin bir camiin eşiğinde açıldı,
Atıldık doğduğun gün hayâta tek başına!

Yanında anan olsa yine ömrün bahardı,
Sana dar günlerinde açık bir kucak vardı:
Bağrına oğlum diye bastı İsa'yı Meryem,
Bir babasız yavrudan bir peygamber çıkardı...

Sana soylu olanlar der ki: "Soysuz kişi bu",
Onların belli çünkü, gelmişi, geçmişi bu,
Biz neden soyluyuz da sana soysuz diyorlar?
Aslını hiç arama, tesadüfün işi bu.

Haydi, adsız doğmanın yasını duya duya,
Yat ölüme benzeyen bin uğursuz uykuya.
Yazık ki boğazına bir ip geçirmediler,
Yazık ki atmadılar seni kör bir kuyuya!

Tanır gibi yüzüne bakınca her geçici,
Yarın, öksüz kalbinin burkulacaktır içi.
İki kattır azabın günâhı işleyenden.
Âna ki kahpe derler, sana kahpenin piçi...

Faruk Nafiz

Askerlik Günleri:

KOĞUŞ

Duvarlarında silik, is örtülü mısralar,
İlerleyen günlerin bir şahidi bu koğuş...
Kim bilir kaç memleket çocuğuna yurt olmuş,
İçinde hatırlanmış ne beldeler, ne bağlar?..

Köyünden ayrılmayan Fatmacıkların eşi
Gelmiş bir gün buraya çok uzak diyarlardan...

Anlatır her birisi o doğduğu diyardan,
Pencereden vurdukça göğün ayla güneşi!

Kimisi yanar durur düğününü görmeden
Köyünde bıraktığı sevgili Ayşe'sine...
Kimisi der:
-O altın saçlarını örmeden
Bıraktım nişanlımı köyün bir köşesine!

Kimisi dağlardaki kurt avından anlatır,
Kimisi harmanlarda geçen uzun yazlardan...
Aranılır yayıktan çıkan köpüklü ayran
Aranılır başı boş gezilen dağ, bayır, kır!

Biri derken: -"Kavuşsam köyümün bir taşına,
Yamaçlardan seyretsem ovayı kuş bakışı,
Geçirsem o dağların başında yazı, kışı"
Bir ses gelir uzaktan:
Karavana başına!

926 Yıldız:

Mehmet Faruk

HAYAT YOLU

Benim bütün hislerim kalbimde gömülüdür,
Fakat mümkün müdür hiç bunu tasvir edeyim.
Hayatım baştan başa bir sisle örtülüdür,
Bilmiyorum doğrusu hangi yoldan gideyim.

Gençliğimin bahçesi sonbahara erişti
Kuruyan yaprakları birer birer düşüyor.
Hayatı sevmeseydim ölmek kolay bir işti,
Niçin “toprak” denince benim kalbim üşüyor.

Ne yorucu bir yoldur hayatın yalçın yolu,
Gelecek mi acaba beklediğim saadet?...
Niçin gönlüm bu kadar ince hisli, duygulu,
Belli mesut olmaya etmemişim hiç niyet!

Yaşamak istiyorum; fakat mümkün değil ki...
Sade ben miyim acep böyle hayattan bıkan?...
Hasret öyle üzücü, dünya öyle sefil ki
Gözyaşıyla karışmış damarlarda gezen kan.

Ben de ağlamak için yaratılan bir kalp var,
Anlıyorum ki bugün odur büken kolumu.
Açıldıkça karşımda yeni yeni ufuklar
Buğulanan gözlerim seçemiyor yolumu.

Beyhudedir fikrimce bu varlığa darılmak
Mademki yaşıyorum kendimi yiye yiye.
O hayalî ülkeye hiç mümkün mü varılmak,
Öleceğim besbelli “saadet!” diye diye.

Emin Recep

KAR YAĞARKEN

Bir ölüm hissi var sisli boşlukta,
Yağıyor, yağıyor kar... Sinsi sinsi!
Bulanık bir perde germiş ufukta
Karacaahmet'in servi dizisi.

Bu ne ürpermeler veren hâile!
Fânîlik acısı kalbe doluyor.
Göklere yükselen dualar bile
Sanki zerre zerre bir hiç oluyor.

Sonsuz bir kefene dalan nazarlar
Bulutlu göklerin bir ma'kesidir.
Uçarken sessizlik içinde karlar
Duyulan bazı bir düdük sesidir.

Bir tren düdüğü.. Acı bir sayha...
Sonra yine sükût...Ölüm sükûtu!
Gölgeler etrafı sarmadan daha,
Dereler, tepeler, kırlar uyudu.

Kar, yavaş, yumuşak, yağıyor yine,
Yollarda silindi son ayak izi.
Büründü akşamın garipliğine
Karacaahmet'in servi dizisi...

Halit Fahri

DUL

Gece yine geçmeyecek bir keder
Gibi indi köyümüzün üstüne!

Ses sadâ yok... Daldım işte komşunun
Bir yıkılmış boş yuvaya benzeyen
Bana karşı dargın duran evine.
Şimdi orda can çekişen bir mumun
Dalgasında matemini gizleyen
Bir kadın var: Genç, çocuksuz bir anne...

Gece yine geçmeyecek bir keder
Gibi indi köyümüzün üstüne!

Bir yıl evvel aydınlanan perdeye
Aksederdi şen bir çiftin gölgesi.
Şimdi lâkin bir gölgedir görünen,
İnce, narin bir tek gölge... Nereye
Gitti onun eşi, hâkim kölesi?
Biliyorum, yüzbaşıydı o giden...

Gece yine geçmeyecek bir keder
Gibi indi köyümüzün üstüne

1333

Ömer Seyfettin

İğde Dallarından

“BAĞ GECELERİ”

Yosmalar bağında yaktılar;
Laleli bağlardan aya baktılar;
Ahlar, zil sesleri uçtu göklere
Dağılmış saçlara güller taktılar...

Altın ay yükselip çıktı dağlara;
İncecik nağmeler gezdi bir ara...
Dalların altında sarhoş yosmalar,
Oynaşıp koştular karşı bağlara...

Ay gezdi serseri, yorgun suları
Mor sular bir zaman oldular sarı...
Kol kola sarılıp birden uçtular,
Zil sesleri tekrar uçtu yukarı...

Ay beyaz hareyle göründü sabah,
Şen dallarda gezdi hasretle bir ah...
Çiğ düşmüş otlara yorgun yattılar;...
Laleli bağlarda kaldı o günâh...

Moda: Salih Zeki

TELGRAF DİREKLERİ

Çürük iskeletleri yeşil ormanlar özler,
Gönüllerin derdini duyarlar canlarında;
Sılayı görür sanki gurbetle dolu gözler
Mehtapta ışıldayan beyaz fincanlarında...

Tellerinde kanatlar,
Tepeler, dağlar atlar,
Bir gizli dertle çatlar
Telgraf direkleri...

Rüzgarların sesinde ağlar inletirler,
Titrek damarlarında insan ruhu dolaşır.
Kimisi hasretiyle yakar battığı yeri,
Kimisi senelerin derdiyle kamburlaşır...

Birbirine bağlanır,
Ufuklara uzanır;
Ovaya sıralanır
Telgraf direkleri...
Yemyeşil ormanların besteler ahengini
Başlarında dinlenen yorgun kanatlı kuşlar.
Uzaktan seyredeler dağların mor rengini
Tellerinde çırpınan yorgun kanatlı kuşlar...

Fırtınada ürperir,
Yolcuya yol gösterir,
Trene selâm verir
Telgraf direkleri...

Topraklarda uyuyan bir ceset oyar gibi
Soluk endamlarını küçük, aç kurtlar deler.
Kestirme yoldan giden garip yolcular gibi

Gurbete gider sanki bu kurumuş gövdeler...

Adımların, düştüğün uzun yolu bitirsin,
Bu tellerin sesine bağlama ayağını,
Dinleme sakın, yolcu, verip de kulağını
Tok balta seslerinin aksini işitirsin!...

Ömer Bedrettin

GÖNÜL

Gönül derler ona sırçadan ince,
Kırma, bu gördüğün şişe değildir.
Açar çiçeğini bahar gelince;
Vurma, bu kestiğin meşe değildir.

Gönüldür halkeden zevki, azâbı,
Gönülden duyulur aşkın rebâbı;
Gönül bir mabettir, yıkma mihrâbı;
Orası umduğun köşe değildir.

Sevilmek istersen öğren sevmeyi,
Kendine bakıp da tanı her şeyi,
Din belle gönlüne hayat vermeyi,
Bu insan gövdesi lâşe değildir!...

Hasan Âlî

MARMARA’NIN MELTEMİ

Gitme dedi –çamların gür sesi- dinlen biraz
Aldığın ilham ile şiirini gölgemde yaz
Saçlarımı okşadı, sildi yüzümden teri...
Rişeli akşamların gül dağıtan elleri

Heybeli’nin bir çene kurdu çadır mâh-tâb
Giydi beyazlar gece, veçhine taktı duvak...
Marmara’ya vurdu ay sırma gümüşten bir ağ
Vecd ile ben dinledim; çaldı fidanlar rebâb

Baktım uçan gölgeler sanki buluttan yüce
“Tura” çıkan kızların kahkahasından gece.
Mest olup enginlere “tez” okudu bestemi!...

Kıyılara her baş vuran dalga ölüp inledi
İçli deniz anladı nüktemi; sordum, dedi:
Cümbüşü var raks eder Marmara’nın meltemi...

Heybeli Ada:Ağustos 1926

Çubukçuzade:Mehmet Sıtkı

“LAMBA VE DENİZ”

Köpükler kurşunlaştı denizde yavaş yavaş,
Karşı sahilde ürkek, solgun gözler uyandı.
Köşkün penceresinden sararmış bir damla yaş
Eteğinde inleyen sulara yuvarlandı...

Denizin gizli gizli koynunda inledikçe,
Gâh bir kadın saçına benzedi tel tel oldu,
Gâh da rüzgârla gelen matemi dinledikçe,
Dalgaları okşayan gümüşten bir el oldu.

Bu bir damlacık ılık sahillere yalvardı;
Bir halâs ümidiyle çırpındı durdu suda,
Zavallıyı ne gören, ne de dinleyen vardı;
Güneş çoktan sönmüştü, perilerse uykuda...

Hiç kimse anlamadı halinden maksadını,
Onu ıstırâbıyla baş başa bıraktılar.
Sanki bu yetmiyormuş gibi, bir de adını
“Köşkte yanan lambanın mukallidi!” taktılar...

Sabri Esat

SORGU

-Acı günlerin hatırası-

Bir zaman otağın kızıl gülşendi,
Sayısız yosmalar sarardın efem!
Kaygısız sultandın, her günün şendi,
Muradın ne olsa kanardın efem!

Ufukta gezmezdi, sam meltemleri...
Neşenle coşardı, saz âlemleri
Bilmezdin nasıldır, yar matemleri...
Sonsuz eğlenceler, kurardın efem!..

Şimdi o günlere uzak mı nesin,
Sisli geçitlerde durak mı nesin,
Bağların susmuş, çorak mı nesin,
Hangi dilber için sarardın efem.

10 Şubat İzmir

İsmail Safa

“ÖKSÜZ KIZ” MASALI

-Hocam Ali Canip Beye-

Ufuklarda yaralı bir göğüs kanıyor,
Ovalarda kızıl kumlar dalgalanıyor;
Rüzgârlara haykırırken yalçın kayalar,
Uğulduyor nihayetsiz, engin yaylalar...

Bu kış günü bir öksüz kız elde bakracı,
Merhametsiz rüzgarlarla dağılmış saçı,
Su almaya gidiyordu... Sırtı çıplaktı;
Karanlıkta artan soğuk sırtını yaktı...
Şişirmişti karlar küçük ayaklarını,
Esen rüzgâr dondurmuştu kulaklarını.
Zavallının karnı açtı, gözü yaşlıydı.
Düşe kalka gidiyordu çok telaşlıydı.
Bir kasırga koptu birden, kızı ağlattı,
Güzel, narin vücudunu yerlere attı...

Yukardaki sarayından gördü bunu ay,
Gözlerine zindan oldu birden bu saray...
-Soğuk kızın gül yüzünü kavuruyordu-
“Ay”, bir anne gibi tatlı sesiyle sordu:

Çıldırдың mı kız?
Niçin yapıyalsız
Çıktın dışarı?

Görmedin mi sen
Dışarıda esen
Deli rüzgârı?

Öksüz kız bu tatlı sesle önce ürperdi
Lakin sonra sakinleşti ve cevap verdi:

Ay, sorma benden,
 Bilmiyorum ben
 Bu nasıl şeydir...

Yalnız derdim çok,
 Bir sevincim yok,
 Anam üveydir...

Hıçkırıklar kesti kızın ince sesini,
 Zaten “ay” da anlamıştı neticesini,
 Onun için ısrar edip sormadı fazla;

Ve titredi kalbi acı bir ihtirazla,
 Gözlerinden yere billur yaşları indi...

Bir çalının içersine girdi kız şimdi.
 Lakin birden “ay”ın sesi sarstı kumsalı:
 “Kucağında bir inci var, ben ona, çalı!...”
 “Hazırladım atlas çadır, ipliği sedir,”
 “Hadi çalı, öksüz kızı al bana getir!...”

Birdenbire bir silkindi, çalı at oldu,
 Dikenleri ona ipek bir kanat oldu;
 Yavaş yavaş yer yükseldi, gökler alçaldı,
 “Ay” bu kızı bakracıyla yanına aldı...
 Yavaş yavaş yer yükseldi, gökler alçaldı,
 “Ay” bu kızı bakracıyla yanına aldı...

İşte o günden beridir
 “Ay”ın çehresi değişir,
 Kızın değişen haliyle...
 Ay bu kızın hayaliyle

Bazen parlar, bazen söner,
Adeta şaşkına döner:

Kız bazen girer otağa;
Başlar halı dokumaya,
“Ay”ın yüzünü o zaman,
Hasretle sarar bir duman,
Bir hilâl olur yesle;
Gittikçe artan bir sisle
Beyaz çehresi kirlenir...

Bazen kızın keyfi coşar:
Bakracıyla göle koşar
Ve ayın çektiği çile
Biter... Coşkun bir sevinçle.
Gülen yüzü kederlenir

Gökte büyük bir “dev” vardır,
Her zaman “ay”ı kıskanır:
Güzel kız ondadır diye;
Kavga eder bir düziye
Öksüz kızı kapmak için,
Ve kendisi için için
Kızın aşkına taliptir.

Yirmi beş gün ay galiptir,
Yüzü parlar süzgün süzgün
Lakin heyhat, ayda üç gün
Bu “dev” galip gelir “ay”a,
“Ay” da başlar ağlamaya,
Hıçkırıklarla boğulur,
Yüzü yaşlarla sararır,
Sonra kararır, kararır,

Tam üç gün görünmez olur...

24 Kanun-i sani 1926

Sabahattin Ali

ANADOLU YOLCULUĞU

Sürüler akın akın iniyorken yamaçtan
 Bir dağın eteğinde göründü kervansaray...
 Köyden yola çıkmıştık söküyorken henüz tan,
 Şimdi masmavi gökte doğuyordu bakır ay!

Han dolmuştu. Yerimiz oldu avluda bir yer,
 Yıldızlar doğuyorken uzandık yorgun, argın...
 Bu yeri hoş görmeyip uzanmasaydık eğer
 Kimden medet umardık, kime dururduk dargın?

Rüzgâr hafifçe esti... Bu yıldız dolu gece
 -Güzel Anadolu'nun bu yıldızlı gecesi-
 Kalbimizin içine bir serinlik serptikçe
 Silindi gönlümüzün hicrana akan sesi!

Başımızın üstünde sonra bembeyaz bir ay,
 Sonra tâ... Uzaklardan gelen bir köy türküsü...
 Şırıldarken derinden dağın yanında bir çay
 İnsanın başka bir şey doluyor her an göğsü!

Düşündüm, bağrıma dert çökerken bir taş gibi
 Kağnıların geçtiği yollardan geçtim yayan...
 Elinde “bağlama”sı bir meçhul yoldaş gibi
 Dedim, ben de kaç defa:
 -“Dayan, dizlerim dayan!”

Gün oldu, beş on kişi aynı yollara düştük,
 Güneş kızgınlığıyla yandı benizlerimiz...
 Gün oldu, bu yollarda aynı derdi görüştük,
 Sorsalar o dertleri neler... Neler söyleriz!

Öyle yolcularız ki biz bu uzun yollarda
Dikenlerle çizilmiş ayak tabanlarımız...
Bir yudum ekmek için gezer güneşte karda
Hiç şikâyet etmeden çocuğumuz, karımız!

Bakışlar bakıyorken aya yoldaş yerine
Bir avuç tuzla ekmek karınları doyurur...
Gün olur ki dikenler yenilir “aş” yerine
Kaygılar içinde gün olur ki kalp durur!

Bu diyar, gülen değil ağlayanlar diyarı,
Yükselen sevinç değil, sade hicranın sesi...
Memleketin derdiyle dolaşırken yolları
En sonda nasibimiz böyle bir han köşesi!

926 Mudanya-Eşgel köyü

Mehmet Faruk

BULUTLAR

Karanlık gönlümün mor gölgeleri,
Avare bulutlar ruhum musunuz?
Ey gökte dolaşan aşk ülkeleri,
Bî-vâye bulutlar ruhum musunuz?

Bu maî boşlukta ne ararsınız;
Başı boş bulutlar ruhum musunuz?
Uluyan ağlayan bir rüzgârsınız;
Ey sarhoş bulutlar ruhum musunuz?

Gözünüz her zaman yaşla doludur,
Hicranlı bulutlar ruhum musunuz?
Yaralı kalbiniz hüsrarla vurur,
Ey kanlı bulutlar ruhum musunuz?

Hasan Âlî

BAHAR TÜRKÜSÜ

Son karların seliyle çağladı şelâleler,
Rüzgârda deste deste saçlar târ ü mâr oldu,
Dağda salkımlar açtı, bağda kızıl lâleler...
Kışlardan arta kalan ömrümde bahar oldu.

Ağarmış saçlarını üzerimden çekti kış,
Artık üstümde kuşlar çırpınacak, duracak,
Nerdeyse açılacak odamdaki her nakış,
Nerdeyse bir gül ıtrı odamı dolduracak...

Göğsümde başka nefes! Damarımda başka kan!
Kalbimi aydınlatan senin altın başındır.
Seviyorum... Dereden benim ruhumdur akan...
Seviyorum... Goncalar senin on beş yaşıdır!

Ben ne yaza hasretim, ne bahara düşkünüm,
Bunları sevdiren şey hep seni andırması:
Biri aylı gecemdir, biri güneşli günüm
Gözlerinin zümrüdü, saçlarının sırması.

Gözüm gönlüm ışıldar gördükçe nazlı yâri,
Gönlümde ateş misin, gözlerimde nur musun?
Bu bahar, anlıyorum, ömrümün son baharı:
Kız, bu bahar geçmeden sen benim olur musun?..

Faruk Nafiz

HASRET

Her saniye bağrımda bir âlemden eser var.
Bazen durulan, bazı coşan bir dere gönlüm.
Hasretle bunaldıkça taşıp, kendini çarpar
Şekvâsı köpüklendiği sahillere gönlüm.

Dalgın ve durulmuşsa, o hülyaya müsait
Halinde sarıp üstünü esrarlı ışıklar
Sathında gülümser gelecek günlere ait
Hazdan ve teheyyüçten uyanmış kırıksıklar.

Rabb'im o ne günler ki denizlerde, açıkta
Doğmuş iki kuş ömrü kadar şen geçecektir,
Bir yaz Polonez köyde, öbür yaz Yakacık'ta
Biz aynı güzel devri yaşarken geçecektir!

Kış geldi mi, bir fiskiye halinde civarda
Mesut evimizden taşacak neşeli hisler;
Yalnız geceler gösterecek lamba duvarda
Hep aynı emellerle girift olmuş akisler.

Allah'ım o günler, o güzel günler uzak mı?
Hülyama çekilmiş bir alev perde bu hasret.
Tez günde bitip neşeye kalp olmayacak mı?
Ruhumda tutuşturduğu yerlerde bu hasret?

341

Necmettin Halil

FATMA’NIN MATEMİ

Bu gamlı sonbahar akşamlarında
Sonsuz bir hüznün var gözyaşlarında
Hicranla çağlayan bir selsin Fatma.

Akşamın gölgesi köye sinince
Bir ağaç altında sen ince ince
Aşkına ağlayan güzelsin Fatma.

Üzüntü her gecen, elem her günün
Acaba bin dertle yanan gönlünün
Pek fazla derin mi yarası Fatma?

Üç yıldır soluyor yüzün kederden
Nişanlın gelemiz gittiği yerden
Buraya çok uzak orası Fatma

Sen onun senelerce matemini çek
Fakat ne de olsa bir gün denecek
Kalbinde yer eden bu sızı Fatma.

Yalnız usanmadan o günü bekle
O zaman olursun bu güzellikle
Yurdumun biricik yıldızı Fatma.

Ziya Nuri

UZLET DUYGULARI

Etrafımda gülüyorlar... Oynuyorlar...

Heyhât!

Ben âleme küskünüm,

Her günüm

Sessiz bir akşam arar...

Demek

Karşımda köpürerek

Taşıp çağlasa hayat,

Yine ben

Kayıtsızım herkese,

Her nağmeye, her sese...

Hatta

Terennümler, kahkahalar tâ

Bulutlara yükselirken...

Etrafımda sevişiyorlar...

Heyhât!

Yabancıyım ben aşka...

Artık hicrandan başka

Ne bir yâr,

Ne bir sırdaş isterim...

Baştan başa neşe dolsa kâinât,

Yine ben

Ufuklara açık bir pencereden,

Birbirini kovalayan şu uzak

Bulutlara bakarak:

-Ne hükmü var?.. Neşe bile fanî değil mi?.. derim.

Etrafımda hep ihtiyarlıyorlar...

Heyhât!

Birden bire içlerinde tutuşan bir yangınla

Bazıları çıra gibi bir lahza parlıyorlar!

Bense bu yorgun alınla
Özlerim bir serin pınar başını...
Gönül fakat yine arar hicran arkadaşını...
Hicran... Ebedî hicran...
Ufuklardan
Bu hicranın gölgesini bana rüzgârlar taşır...
Ve bu gölge tavâf eder gençliğimin tayfını!...
Odamın etrafını
Hıçkırıklar sararken,
Yine ben
Teessürle seslenirim kendime:
—Çocuk... Niyâzın kime?..
Bu niyâzın beyhûdedir... Haydi, yat!..
Dua eden kollarını gözlerine gel kapat!

Ve kollarım gözlerime inince,
Hafif hafif, ince ince
Sonbaharın yağmurları gözyaşıma karışır...

Halit Fahri

KIR UYKUSU

Ey tarlalar içinde uykuya dalan köylü
 Sonra çalışmak için şimdi bir parça uyu.
 Vücudun baştan başa ekinlere gömülü,
 Söyle, nerede bulursun böyle rahat uykuyu.

Yarıya kadar açık güneşten yanan bağrın,
 Büyük bir heykel gibi yere serilmiş gövden.
 Bakışlardan süzülen serin gölgeye sarın,
 Bir yaz günü ne vardır daha güzel gölgeden?

Sen bir yana, orağın düşmüş bir yana,
 Sükûnuna dalarken ruhun ıssız yolların.
 Ne güzeldir uyumak kırlarda kana kana,
 Uyu dinlensin biraz yorgun düşen kolların.

Kapanınca gözlerin bu öğle sıcağında
 Sana ninniler söyler kuşlar cıvıldaşarak.
 Artık sarı başaklar tam bir genç kız çağında
 Onlar esen rüzgârla gülüp eğlensin bırak.

Bu hüzünlü saatte sana heybet veriyor
 Yanık yüzünü örten ekinlerin gölgesi.
 Sanki dağlar sıcaktan ağır ağır eriyor,
 Sanki bir alev olmuş tabiatın nefesi.

Güneş nerdeyse iner yamaçlarına dağın,
 Serinleyen tarlada yine orak biçersin.
 Karşı çam ormanında çağıldayan menbain
 Kenarına çömelip soğuk sular içersin.

Uyu, rüyana girsin kırların çiçekleri,
 Uyu, olsun hayatın uçan bulut gibi ak!

Ey köylü unutamaz verdiğin emekleri
Seni koynunda tutan altın başaklı toprak!

Emin Recep

BAŞIM

“Yakup Kadri’ye”

Bî-haber kündeme gelmiş konmuş
Müteheyyic, mütekallis bir baş!
Ayırır sanki bu baştan etimi
Ömr-i ehramda muâdil bir yaş!

Ürkerim kendi hayalâtımdan
Sanki kandır şakağımdan akıyor;
Bir kıvılcık çehrede ateş gözler
Bana güya ki içimden bakıyor...

Bu cehennemde yetişmiş kafaya
Kanlı bir lokmadır ancak mihenim
Ah yarabbi! Nasıl birleşti
Bu çetin başla bu suçsuz bedenim?

Dişi, tırnakları geçmiş etime
Kündem üstünde duran ifritin!
Bir küçük lahza-i ârâma feda
Bütün âlâyişi nâm ü sıytın!

Ahmet Haşim

YOLCU İLE ARABACI

-Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı,
Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?
-Henüz bana “Yolunun sonu budur!” denmedi,
Ben ömrümü harcadım, bu yollar tükenmedi.

-Atları hızlı sür ki köye pek geç varmasın
Nişanlımın gözleri yollarda kararmasın.
-Düştüğüm yollar gibi sonsuzdur benim tasam,
Bekleyenim olsa da razıyım, kavuşmasam...

-Bir kere görse gözüm köyün aydınlığını
Kül bağlar içirimde bu kızıl kor yığını.
-Senin de yolun biter, diner gözünde yaşlar,
Benim uğursuz yolum bittiği yerde başlar!

Faruk Nafiz

ÇANKAYA

Bu hıyâbân ebediyet yoludur,
Gider Allah'a kadar buradan ucu.
Karşıdan bakma geçerken, yolcu,
Belki bir dert ile bağrın doludur:

Bu hıyâbân avutur cümle yası,
Dinlen altında yeşil bir dalının.
O kıvıll saçlı zafer kartalının
Bu hıyâbânda kurulmuş yuvası!

Toprağın gölgesi vurmuşken aya
Sildi bir hızla bu kartal kanadı,
Bil ki beyhûde gönül bağlamadı
Nice dullarla yetimler buraya.

Evliya uğrağıdır sanki bu bağ,
Gözünün sürmesi bil toprağını
Her gören der ki bu cennet bağını
Bu sular kevser, ağaçlar tûbâ...

Bu hıyâbân avutur cümle yası,
Dinlen altında yeşil bir dalının.
O kıvıll saçlı zafer kartalının
Bu hıyâbânda kurulmuş yuvası!

Faruk Nafiz

BİR YOLCUYA

Dur Yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sâkit yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.

Bu ıssız, gölgesiz yolun solunda
Gördüğün bu tümsek, Anadolu'nda
İstiklâl uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmet'in yattığı yerdir.

Bu tümsek; koparken büyük zelzele,
Son vatan cüzü de geçerken ele
Mehmet'in düşmanı boğduğu sele
Mübarek kanını kattığı yerdir.

Düşün ki haşrolan kemik, kan, etin
Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin
Bir harbin sonunda bütün milletin
Hürriyet zevkini tattığı yerdir.

Necmettin Halil

NEY

“ Şinîdem nâle-i cansûz-i ney-râ”

“ Ki bî-rikkat ne-dîdem hiç şey-râ

Hafız

Bir alev gibi sarar ruhumu yanık sesin,
Erir kirpiklerimde toplanan sıcak yaşlar.
Boşluğa bir uhrevî hava yayar nefesin;
Her nalende kalbimin vuruşları yavaşlar.

Ne aşina sesin var gönlüme ey kırık ney?
Hasta göğsünden taşan nedir bu hıçkırık ney?

Çırpınma hırçın hırçın, titrersen titretirsin;
Yorulursun sonradan hazinleşir nağmeler.
Bu vecd ile beni de kendine benzetirsin.
Hüsrânlarım ah eder, hicranlarım inilder.

Ne aşina sesin var gönlüme ey kırık ney?
Hasta göğsünde taşan nedir bu hıçkırık ney?

Seni dinlerken fikrim dalar bin bir hayale;
Kendimden geçerim ben; haykırır, dersin “Uyan!”
Bu sihirli kudretin imkân verir muhâle,
Hilkatin esrarını sanatındır ağlayan.

Ne aşina sesin var gönlüme ey kırık ney?
Hasta göğsünden taşan nedir bu hıçkırık ney?

Hasan Âlî

“TAHASSÜR!”

Başım yere eğili;
Parçalanmış ümidim,
Akşamı bekliyorum,
Akşam olsa diyorum.

Pencereden sevgili
Bekleyene benzedim,
Akşamı bekliyorum.
Akşam olsun diyorum.

.....

Yeni doğarken güneş,
Neden böyle gönülden:
Akşamı bekliyorum,
Akşam olsa diyorum.

Öksüz gönlüme bir eş,
Yok da gülden, bülbülden,
Akşamı bekliyorum,
Akşam olsa diyorum.

.....

Sevda, bir kızıl yara,
Öyle bir al kandır ki:
Akşamı bekliyorum,
Akşam olsa diyorum.

Sardım karanlıklara
Ruhumu, bundandır ki:

Akşamı bekliyorum
Akşam olsa diyorum.

Sabri Esat

Ninemın Masallarından:

AY HASAN

Bir mangalın başında bekliyorken baharı,
 Ninem anlatır, durur bana geçen yılları!
 Bağrında yetmiş yılın hatırası toplanmış,
 Gün olmuş neşelenmiş, gün olmuş derde kanmış!...
 Bir masal anlatırken munisleşir gözleri,
 Her gün gönlümü açar tatlılaşan sözleri!
 Hayat, ne de seviyor bu ihtiyar dalını,
 Bu akşam, dinliyorum yeni bir masalını:

—Bu masalım köyümde geçen bir maceradır;
 Seveda ki gönülleri halkalayan bir “ağ”dır,
 Mutlaka bir gün sarar kızla delikanlıyı,
 Bazen birleştirirken o iki nişanlıyı
 Bazen, gurbetin derin enginlerine atar,
 İki sevdalı orada kalbine ateş katar,
 İçer kara sevdanın kara zehirlerini...
 Erkeğin, dert sarsa da en duygulu yerini

Bir gün öpmese bile “yar”ının dudağından,
 Yine vazgeçemez hiç kara sevda ağından!
 İçinde aşk çiçeği gül yerine kül verir,

Ne başkasını sever, ne “el”e gönül verir,
 Dağı, taşı, kendine mesken yapar, dolaşır,
 Yaralı bir kalp taşır, yaralı gönül taşır!

Köyde bir “Hasan” vardı: Güzel bir delikanlı,
 Yedi köye ad salmış bir yiğit anlı, şanlı...
 Köyün güzel bir kızı, Zehra on beş yaşında,
 Saçlarını tararmış bir gün pınar başında!

“Hasan”ı görür birden şaşırır, der: “Ay...Hasan”

O günden sonra onun adı kalır: Ay Hasan!

Fakat gencin kalbinde o gün bir dert belirir,

Bu derdin şifasını kızıdan başka kim verir?

Yollarda gezer, durur bir saz alır eline

İnler, durur sazının dokundukça teline:

Gönül*

Yar adımı koymuş: Ay Hasan benim.

Nasıl beni çekti sevda seline

Yar adımı koymuş: Ay Hasan benim!

Sevdiğimin saçı uzun mu uzun,

Yüzünde lekesi yok ki bir tozun,

Felek, beni etme bu yolda mahzun,

Yar, adımı koymuş: Ay Hasan benim!

Sevdiğim köyümde güzel mi güzel,

Gül gonca memeli, pamuk gibi el,

Suda dağıtırken saçını tel tel

Yar adımı koymuş. Ay Hasan benim!

Başlar her gün böylece gezerek dolaşmaya,

Bilinmeyen illeri yol ederek aşmaya,

Fakat kalbinde hicran, dertli ruhunda hasret,

Dese de ey sevgili aşkını bana hasr et

Güzel Zehra ne yapsın, nasıl ona açılsın?

Nihayet bir kızdır o... Mümkün mü saçılısın

Bülbülün vurulduğu gül gibi karşısında?

Sevda hançeri uyur gönül denilen kında...

Oradan kendi kendine pek az sıyrılır, çıkar,

* Orijinal metinde kelimeler silik çıktığı için okunamamıştır

Kızlar, gönüllerini gözyaşlarıyla yıkar!
 Lakin Zehra bilinmez Ay Hasan'a vurgun mu?
 Yıldızlı gecelerde Hasan gibi durgun mu?
 Çocuk alır kendini bir dağ başına atar,
 Eline alır sazı dertlerine dert katar:

Aşkınla düştüğüm dağlar başına
 Yolcular uğramaz, kervan uğramaz.
 Be hey ateş gözlü, ateş saçlı kız
 Ne için o kalbe sevdan uğramaz

Sarsarken kuru esen poyrazlar,
 Kovalıyor kışı baharla yazlar,
 Yarım, anlamadım neden bu nazlar,
 Niçin o kalbine hicran uğramaz?

Kaldım bir kurumuş çam dalı gibi,
 Ararım buseni aşk balı gibi,
 Kervansız yolların kartalı gibi
 Bu dağa bir vahşi hayvan uğramaz!

Akşamlar, hayaliyle Zehra'nın gelip geçer,
 Hasan her su başında su değil zehir içer!

.....**

O gurbet en sonunda yüreğine bıçak olur
 Kalbini o bıçakla Hasan vuracak olur
 Zehra'ya selam yollar kumrularla her akşam
 Gölgesinde bir parça yolcu dinlenen her çam
 Rüzgarlanan dalından der ki: Kıyma kendine,
 Gafil... Akıl ermez ki kadınların fentine!
 Genç çocuğun dağları tutar yine âvâzı,
 Bir akşam gün batarken alır eline sazı:

** Orijinal metinde kelimeler silik çıktığı için okunamamıştır.

Ben sevda ilinin bir yolcusuyum,
 Gezdiğim yamaçlar, dağlar ne ulu...
 Aştan istediğim de sade bir yudum
 Taslarla su verdi kaç köylü dolu!

Kara dağ taşıdır yastığım benim,
 Yok ev eşiğine bastığım benim,
 Hasrettir kalbime astığım benim,
 Ne bahtsız yaratmış Tanrı bu kulu!
 Yollarım uzundur, dinlenmek haram,
 Dik başım oluyor esen yele ram,
 Gurbette merhemsiz kaldı her yaram,
 Yüreğim burkulu, içim burkulu!...

O, dullara hiç lakin Hasan verir mi gönül,
 Yaş dolu gözlerinde onun yaşıyor o gül...
 Ah o gülü bir öpse... Ah o kızı bir görse,
 Dizlerinin üstünde altın saçını örse!
 Anadan uzak kalan, babadan uzak kalan
 Dünyayı kendisine bir zindan eden Hasan
 Bayılsa o genç kızın güzelliği önünde,
 Duysa saadetini en bahtiyar bir günde!...
 O kızıdan uzak durmak ah ne elîm...Ne elîm,
 Gel, Hasan'ın ağzından methini dinleyelim:

Unuttum kendimi, geçtim dünyadan,
 Bir servi dalını aşan o boyla...
 Derim, ben o yarı seçtim dünyadan
 Bir servi dalını aşan o boyla!...

Gözleri ezelden sürmeli gibi,
 Saçları güneşin bir teli gibi,
 Nefesi tılsımlı tan yeli gibi,

Bir servi dalını aşan o boyla!.

Dilerim.....***

Bu gurbet günleri olur efsane,
Sevdiğim bu güzel köyde bir tane
Bir servi dalını aşan o boyla!...

Lakin ses vermez... Ne o koskoca dağlar,
Ne o nişanlılara bir yuva olan bağlar!
Hasan'ın ne gençliği, ne düşüncesi kalır,
Bağrında bu gurbetin acılı sesi kalır!
Bir gün gider o kızın evinin önüne ta,
Yıldızlar doğuyorken birden coşar da hatta
Sazının tellerinde gönül bülbülü inler,
Zehra kafes ardında bu yanık sazı dinler:

Saçımı ağartsam bu yollarda ben
Beğenmezse kızlar umurumda mı?
Beyaz ışığını kirpiklerinden
Dökmezse yıldızlar umurumda mı?

Bazı gözler güler son güne kadar,
Bir parça gülmedim ben düne kadar,
Gençliğimin en son gününe kadar
Belki gönül sızlar... Umurumda mı?

Başımı vursam da ben taştan taşta,
Uslanmak gelmiyor aşk çeken başa,
Dert öyle bir ok ki döner dolaşır
Yüreğimde vızlar... Umurumda mı?

*** Orijinal metinde kelimeler silik çıktığı için okunamamıştır

Hasan güya bunlarla genç kıza sitem eder,
 Fakat bir lahza sonra ilk cesareti gider,
 Derdi de gurbeti de umursamayan Hasan
 Damla damla gözyaşı döker yanaklarından.
 Bilmez ki kara sevda dinler mi yığitlik hiç,
 O daima zehrimi iç der, sevda çeken, iç!
 Sevgide bu mukadder olan şeye ne denir?
 ... Zehra Ay Hasan'ını görünce hüzünlenir,
 Yaşla dolu gördükçe ay gibi çehresini,
 Yüreğine hakkeder onun acı sesini!...
 Anlar ki kendisi de vurgundur yalnız ona,
 Düşünür, kara sevda nasıl ermeli sona?
 Hasan oradan ayrılıp dağ başına giderken
 İri iri damlalar düşer kirpiklerinden!.
 Fakat yıllar geçer de birbirinden habersiz
 Büyür, bir halka olur kalplerindeki bu iz!
 Hasan, beni sevseydi der, gelirdi o bana,
 Kız der: "Ben nasıl derdim kaçır beni obana"
 **** dağlarda elde sazı
 Yine inletiyorken dağı, taşı âvâzı
 Bu hasretin zehriyle deli, dîvâne olur,
 Gideyim der son defa vefasıza ne olur?
 Tan yelleri eserken köye gider... Genç kızın
 Bahçesinde duyulur saz sesleri ansızın:

Sabah uykusuna dalan sevdiğim
 Esiyor serin tan yelleri... Uyan!
 Yastığında dağıt küme küme sen
 O altın sırmalı telleri... Uyan!

Uyan seni bekler yolda Hasan'ın,
 Seni görür sağda, solda Hasan'ın,

**** Orijinal metinde kelimeler silik çıktığı için okunamamıştır

Taşısin da seni kolda Hasan'ın
Anlatsın dağları, selleri ...Uyan!

Uyan sevdiceğim, uyan hey yarım,
Nedir “Hasan” ına gelen şey yarım,
Sevdaya olursa eğer bey yarım
Bağışlarım bütün illeri ... Uyan!

Bu sevdalı sözleri duyunca uyanır kız,
Bu ses nerden geliyor?.. Fakat bunu tanır kız!
Güvercin ellerinde taze sürülmüş kına
Yavaşça koşar gider pencerenin yanına

Bu aha dayanamaz, sevdiğine el eder
Dağıtıp saçlarını omzunda tel tel eder!
Atar hemen kendini Hasan'ın kucağına,
Tan yelleri eserken uçarlar köy bağına!

İki sevdalı orda muradına ererler,
Altın saçla o sazın tellerini gererler!
Kurulur bağ içinde aşkın güzel otağı,
İkisinin türküsü sarar bir anda bağı:

Bir kara sevdalı gönül çekenler
Kavuşur ne kadar yıllar geçse de...
Kalbinin içine hicran ekenler
Şifa bulur birkaç bahar geçse de!

Selamlar götürün köye ey kuşlar,
Sevda bağımızda top gelmez dar,
Buluştuk nihayet işte iki yar,
Birkaç yıl aradan nazar geçse de!

Dünyada ne vardır sevişme gibi,
Kalbimiz bir çocuk gibi, şen gibi...

Yuvamız olacak bir gülşen gibi
Hele gurbet azar azar geçse de!..

Mehmet Faruk

ÖLÜ GECE

Gönül, hasta kuş gibi...
Gökler, bir yokuş gibi
Ufaksuz uzanıyor,
Derinliğe kanıyor...

Uzaktaki dağlara
Matemden daha kara
Siyah bir gölge aktı,
Kalbi hüznle yaktı...

Öyle sessiz bir an ki;
Rüzgar yaralı sanki...
Yıldızlar bile yorgun,
Hepsi gurbetle vurgun...

Kıl dışından bir orak
Enginlerde solarak
Karanlıklara daldı,
Gökte bir hicran kaldı...
Bu gece; ölü gece
Gama gömülü gece!...

Sivas

Ekrem Reşit

ODAMDA AKŞAM

Aynı renk, aynı hüzn... Odamın eşiğinde
Gölgeler başlarını uzatırlarken derim:
—Nerde kaldınız?
Gölgeler ki bağrımda, kalbimin beşiğinde
Ağlayan yavrularım; dertli misafirlerim;
—Nerde kaldınız?
Duvarlar siyahlaşır; sanki bir matem hüznü
Yaslı renklerle ağlar, inletir titrek camı.
Sarartır hasta bir renk gölgelerin yüzünü:
Baş ucuma ihtiyar bir el koyar lambamı...
Biz; üç dost alnımızda gezerken solgun bir iz,
“Yarab son demimize kadar uzansın akşam!”
—Deriz ve ağlarız:
Her an, yeni bir matem havası besteleriz;
Her akşam odamda ben, gölgelerim ve lambam
—Beraber ağlarız!

Sabri Esat

KIZ HÜSEYİN'İ VURDULAR

Birkaçı birleşerek köyün yiğitlerinden
Dün gece, bağ yolunda, gizli pusu kurdular
Yalın bıçaklarıyla, sekiz dokuz yerinden,
Genç efeler dün gece Kız Hüseyin'i vurdular.

Gözleri aydın aydın, alnı buluttan aktı.
Onun kara haberi bir köyü dul bıraktı,
Nice kızlar, kadınlar gönlünü nara yaktı,
Başında akın akın ah eder, dururdular...

Döşeği atlas göğüs yastığı sırma telden,
Nasibini almıştı bu köyde her güzelden.
Böyle göz attıkları gidince bir bir elden
Genç efeler kahpece Kız Hüseyin'i vurdular.

Faruk Nafiz

MEMLEKET TÜRKÜLERİ

-Mehmet Emin Beye-

El gibi dolaşma Anadolu'nda,
Arkadaş, yurdunu içinden tanı:
Dinle bir yosmayı pınar yolunda,
Dinle bir yaylada garip çobanı.

Bir ıssız ev gibi gezdiğin bu yurt
Yıllarca sana gözyaşı döktürür,
Yavrunun derdiyle ah eder Bayburt,
Turnanın hasreti yakar Maraş'ı...

Bir çölü andırır, bil ki dört yanın
Bağrını delmezse yanık türküler;
Varlığı bu korla tutuşmayanın
Kirpiği yaşarsa gözleri güler.

Faruk Nafiz

BENİMLE YÜRÜ YİNE

Yolcu, keder çekme ki bu diyara düşenin
Yolunda otlar biter, mezarında çiçekler.
Karaltılar belirir başında her köşenin,
Her ağacın dibinde bir gözü kanlı bekler...

Gökten imdat isteme, güvenme gözyaşına,
Bakma düşman gözüyle bir sürü yoldaşına:
Murada ereceksin yarın sen tek başına:
Onlarsa yarı yoldan geriye dönecekler

Varsın tan ağarmadan gür saçların ağarsın,
Sen sonu cennet olan yolundan kalma, varsın,
Önünü kesmek için zincirini koparsın
Dokuz yıl artığınla beslediğin köpekler

İçin yandıkça dinlen yurdun bir ırmağında,
Hastalandıkça candan bir nefes al dağında,
Ne sonsuz bir şifa var bu vatan toprağında,
Bağrına bas ki dinsin hep çektiğin emekler!

Yüreğinden sök, çıkar öz ananı, babanı,
Merkadini kardeş bil, her kızı yavrun tanı...
Bulursun en sonunda cennet deneni vatani:
Tanrın seni karşılar, alkış tutar melekler.

Ankara, 1927

Faruk Nafiz

Tashih: Faruk Nafiz Beyin geçen nüşhamızdaki “Memleket Türküleri” manzumesinde “Yıllarca döktürür sana gözyaşı” mısraı sehv-i tertip olarak başka şekilde intişar etmiştir.

“Miras”ımdan son parça

BOĞULAN ÇOCUKLAR

Bir ucu yok, bucağı yok harabedeydim.
Soğuk mehtap karanlığa kefen sarardı.
Yıkıntılar arasında, gölgemle kendim
Gidiyordum; kasvet dolu bir sonbahardı.

Çekilmişti sanki kara toprağın kanı.
Yol soğumuş katılaşmış bir ceset gibi.
Asırların faniliği tutup zamanı,
Ağırlaşan dakikalar müebbet gibi.

Derinde bir inilti var... Kimdir inleyen?
Bir sırtlandan daha iğrenç sesli bir menhus!
“Korku”, “korku”, evet, sensin bu inleyen, sen!
Ey “korku” ben asıl senden korkuyorum; sus!...

Ben nereden, niçin düştüm bu viraneye?...
Benliğimi kaç zamandır bu yolda yordum?
Bu tekinsiz harabede koştüğüm neye?
Ben nereye gidecektim, ne arıyordum?

Şaşkın, ürkek, tabi olup bahta, kadere
Yürüyordum bir kimsesiz hayalet gibi.
Bir mahzenin önündeydim ki birden bire
Koptu acı bir vaveyla!... Aman, yarab

Bu ne müthiş vaveyla!
Ne muharriş vaveyla!...

Sonsuz çocuk sesleri!...
Tıkanık nefesleri!

İşte şeytan da cin de
Şu mahzenin içinde!

“Korku” artık ölüyor:
Çocuklar boğuluyor...

Mahzende ifritler var;
Onları boğuyorlar...

Onlar belki yüz çocuk,
Belki bin öksüz çocuk...

Kaç sestir, kim sayacak?
Yüreğim çatlayacak.

Onlar haykırıyorken,
Tüylerim diken diken

Bel kemiğim buz oldu.
Bağrıma iğne doldu.

Zavallı yavrucaklar,
Hepsi boğulacaklar!...

Beynimde şimşek çaktı,
Aklım tutuşacaktı:

Çünkü onlar benim çocuklarımdı;
Evet, benim çocuklarımdı!...

Ben onları acep nasıl sandım yetimtir,
Oh, onlar ki birer parça hüviyetimdir...

Yandığını hissederek her damarımın,
İmdadına şıtap ettim çocuklarımın.
Kollarımın, kucağımın aldığı kadar
Kucakladım, kaçtım... Fakat, kalan yavrular
-Yaşamaya layıkken gül bahçelerinde-
Boğuldular ifritten pençelerinde.

Of, o kurban gidenlerden kim bilir kaç
Birer güzel kız olurdu ki sırma saç
Ne sayısız gönüllere nur verecekti...
Ve kim bilir kaç birer gürbüz erkekti;
Öyle güneş yüzlü gençler ki Türk ilinde
Yiğitlikle anılsınlar halkın dilinde...
Fakat, yazık!... O karanlık mahzen içinden
İşte ancak beş, on çocuk kucakladım ben
Şimdi ruhum facialı, gözlerim kuru,
Koşuyordum harabenin sonuna doğru...

Benliğimi düşününce bana gelir ki
Güya bütün şairliğim işte bu kabus:
“Hayat” öyle bir tekinsiz harabedir ki
Ne ucu var ne bucağı... Mehtabı meyus.
O simsiyah mahzen: Benim muhayyilemdir;
O çocuklar: İlhamlarım, sanihalarım...
Oh, edebî hüviyetim –varsa- elemdir:
Ben “boğulan çocuklar”ım için ağlarım.
Şu kısacık ömrümüzde ekmek kavgası,
Hodgâmlığın çekişmesi, vicdan azabı,
Yaşamanın her gün başka bir ihtirası,
Her gün başka bir gaile, aşk ıstırabı,

Emel, hüsrân, rüya, haset, şüphe, vahime...
Bütün bunlar birer korkunç ifrit oldular,

Varlığıma saldırdılar; muhayyileme
Ağızları, tırnakları kanlı doldular.

Ne sayısız ilhamlarım bu ifritlerin
Pençeleri altında can verip gittiler...
Benliğimin çocukları olan o derin
Duyguların bugün hepsi, hepsi bittiler...

Artık şimdi öyle düşkün bir babayım ki
Yüreğim hûn, sayhalarım boğuk boğuktur.
Ölenlere yanmayıp da ne yapayım ki
Kurtardığım ancak beş on solgun çocuktur.

Ankara, 19 Mayıs 1928

Enis Behiç

HAVUZA

-Hasan Rasim'e-

Bir havuz... Anlatmak hem güç hem uzun...

Çılgın âşıkları var bu havuzun:

Başında bekleyen yüzlerce saksı.

Sevgilim!... Bu havuz, bilsen ne güzel...

-Üstünde yapraktan gölgeler yüzer-

Ne güzel havuzda suların raksı!...

-Gah durgunlaşarak, gah titreşerek-

Dallardan süzülen ziyalar, renk renk:

Kırmızı, lacivert, sarı, yeşil, mor.

Yaprakların aksi vurdukça suya,

Renkler kaçışıyor birer kuytuya...

Renkler boğuluyor, renkler ölüyor.

Havuzun kuzahî sathına yer yer

Güneşin akseden o pençe pençe

Huzmeleri, girift sular işliyor.

Havuzun karında solan huzmeler,

Saatler geçtikçe, atlar geçtikçe

Hem derinleşiyor hem genişliyor...

Akşamın bir anda ruha işleyen

Bir keder düşünce bağrına renkten

Havuzun o içli kalbi kanıyor...

Bir lahza küllenen, her lahza sönen

Gurûbun sıçrayan ateşlerinden

Bulutlar yanıyor, sular yanıyor...

Havuzun gittikçe elemeler serpen
Dökük bakışından, uçuk benzinden
Sevda çektiğini öğrenecekler...

Yıldızların çapkın âşıkları var:
-Havuzun içinden göz kırpmıyorlar-
Mehtap böcekleri, gümüş böcekler!...

Seni hatırlatan yıldızlarıyla,
Helecanla vuran nabızlarıyla
Her akşam burada da ağlayanlar var:

Genç yaşta –doymadan aşka, bahara-
Sularda kaybolan kurbağalara
Mersiye okuyan genç kurbağalar!...

İstanbul 15 Ağustos 1926

Rıfkı Melul

ÇAKIL TAŞLARI *

Biliyorsun ki kari, kalbin derinlikleri
Damla damla biriken gizli gözyaşlarıdır,
Kudretimin oradan çıkarabildikleri
Halis inci yerine bu çakıl taşlarıdır.

Görüyorsun, nihayet, çakıl taşları sende
İncilerse şairin kendi kalbinde kaldı.
Fakat, şunu anla ki o , çakıl bulurken de
İnci araştırmadan duyulan zevki aldı.

Necmettin Halil

HAYAT, c.2, nr. 29, 16 Haziran, 1927, s.5

* Necmettin Halil Beyin yakında bu namla çıkacak şiir mecmuasından.

KUTLU OLSUN

Şimşekler Erciyes'in gözlerinde çıkıyor,
Bütün geçmiş asırlar dönüp dönüp bakıyor:
Demir raylar kuşatmış tunç yaylanın bağrını,
Ankara Kayseri'ye salmış ilk katarını.
İlk katar ilk ışıktır sinesinden yarının;
Bir şehre hayat girer kapısından garının.
Selamlarken ateşli gönlünden kopan sesle,
Güneşin müjdecisi diyor ki şanlı nesle:
Kutlu olsun bu şafak vatanına ve sana!
Yol açıldı sabaha koşsana, kavuşsana!
Ben, yaz olsun kış olsun, çiçeklerim seferi;
Azmim, işte nebatın seyyar tak zaferi!
Bir bakıma devim ben, mesafeyi yutan dev,
Kalmışsa yılan başlı hurafeyi yutan dev,
Bir bakıma periyim, geldikçe ben temasa,
Toprak döner altına, taş kalp olur almasa.
Kutlu olsun ey şehir ve seza-yı kasabalar,
Kutlu olsun bu bayram ey köyler, ey obalar!

Fuat Hulusi

FELSEFE-İ AVÂLİM

İnletir darbesi her zerreyi kör celladın:
Dinle yıldızları, ummanları, ferş ü arşı:
Ölümün bestesine güfte yapar zer ü hayat,
Çalınır sûr-ı mesâfâtta matem marşı.

Abdullah Cevdet

ŞİMŞEK

-Ölürken “Nur!...”

diye inleyen şaire-

Birden bire ufuk yarıldı, yandı;

Titretti heybetli bulutlar beni.

Bu yılan ışıkla her şey uyandı;

Yırtıldı gecenin siyah kefeni.

Kükredi bir aslan hiddetiyle gök;

İnledi enginler, inledi içim.

Sarsıldı bu sesin şiddetiyle gök:

Dinledi enginler, dinledi içim.

Bu âlem hem korkunç hem de güzeldi;

O yeni varlığa kendimi verdim.

Ruhum bir ok gibi gökleri deldi:

Dedim, kainatın sırrına erdim.

Ebedî sandığım bu nur... Nihayet

Yokluğa gömüldü, eridi, söndü.

Kalbime sinmeden ondaki heybet,

Yine kainatın kalbine döndü.

Gözlerim açıkken göremez oldum.

Şimdi bu sonsuz karanlıklarda

Özlediğim yere eremez oldum;

Şaşırdım yolumu ben bu diyarda.

Hasan Âlî

Askerlik Günleri

ATLAR ÜSTÜNDE

Günlerdir “Ah... Yolculuk... Yolculuk” diyen alay
 Hazırlandı bu akşam bir menzile atlarla,
 Yollara açılırken rüzgarlı kanatlarla
 Karşiki Anadolu dağlarından doğdu ay!

Bir bulutun içinde akşamın ilk yıldızı
 Göklerde gülümserken başkalaştı gönüller,
 Bir “Zeynep'im...” türküsü tutturunca her asker
 Kalpler andı uzakta bırakılan bir kızı!

Şimdi ay benziyordu ince, eğri bir dala,
 Çam kokulu yolların arasından her atlı
 Gönül açıklığıyla koşuyorken süratli,
 Kolbaşıya seslendik:

—Sür atını dört nala!

Kalkınca bütün atlar dört nala hoplayarak
 Gecenin sessizliği eridi birden bire...
 Beş yüz, altı yüz atlı süzıldük enginlere,
 Bizim bu vatan dedik, bizim bu güzel toprak!

Uzun yolculuğun sevinç dolu hisleri
 Dalga dalga yükseldi kabaran göğsümüzle...
 Ey sevgili ay dedik, yolumuzu gel, süsle:
 Şimdi uzak dağlarda dört nalin akisleri!

Mehmet Faruk

-Aziz Talebeme-

YUNUS'UN MEZARINDA TAHASSÜSLER

Karlı dağları aştın
Derin ırmaklarımı geçtin
Yarinden ayrı mı düştün
Niçin ağlarsın bülbül hey!

- Yunus Emre -

Karşımda yükselen dağların coşkunu,
Gamlı gözyaşıyla çağlarken dere;
Gittikçe uzayan bir yolda, yorgun,
Yürüdüm kalbimin donduğu yere...

Rüzgarı, tarihten sesler getiren
Yemyeşil bir köye nihayet vardım.
Bir anda mazinin ufkuna eren
Ruhumu Yunus'un sesine sardım:

-Zâir! Bu Yeşilköy mezarlığında
Böyle bitkin, argın ne geziyorsun?
Kimsesiz türbemin yalnızlığında
Esen rüzgardan ne seziyorsun?

*

* *

Şulesiz tarihimin ufkunda yıldız: Yunus!
Ey kararmış mazinin fecrinden bir iz: Yunus!

Yıllardır şiire bağlı dertli kalp sana bende,
Susamış bir zâirim, hıçkırırım türbende...

Ufku sönük asrımın kısılrken nefesi,
İçimde dalga dalga şiirinin yüce sesi!

Dereler yaşlı sanki, teselli yok bir yandan!
Gül solmuş, bülbül susmuş aşkıdaki hicrandan.

Kalbimde hasret yanar ayrılırken türbenden:
Şiirinden yetim yurdun selamını al benden!

3 Temmuz 925-Erzurum, Tuzcu

Ziyaettin Fahri

BİR KATİL

Temmuzda bir geceydi. Uykuda bütün yalı
Yıldızlarla, mehtapla “Boğaziçi” oyalı.
Yalıda pancurları açık bir pencereye
Sarmaşıklar içinden bir merdiven dayalı.

İpekler, çiçeklerle işvelenip son moda
Bir mücevher kutusu kadar zarîf bir oda.
Bir süslü muhafazanın en şûhâne incisi:
Bir genç kadın uyuyor billurdan karyolada.

Hercai menekşeler arasında bir yatış!
Göğsünün güllerinden havaya bahar katış!
Öyle bir gülümseyiş var ki dudaklarında:
Gönüller imrendiren bir tarzda kiraz satış!

O ne lakin?... Odada bir başka hayal de var:
Buğday benizli bir genç, narin yapılı, kibar!
Ruhunun fırtınası varlığını sarsarken
Gözlerinde yanıyor hummalı parıltılar.

Karyolanın önünde duruyor heykel gibi.
Damarlarında alkol bir zehirli sel gibi.
Alnında soğuk terler...Çeneleri kısılmış...
Delikanlı bakıyor kadına ecel gibi.

Hem korkunç, hem acıklı, böyle kaç lahza durdu?
Birden bire yanında bir cehennem kudurdu.
Kaplan gibi atıldı ahunun üzerine;
Elindeki hançeri göğsüne vurdu, vurdu.

Yalnız boğuk bir sayha!... Bir kıvranış!.. O kadar.
Ah, o atlas sineden fışkıran sıcak kanlar!...

İpeklerin üstünde kızıl güller açarken
Yatağın billurundan yakutlar yere damlar...

Kaplan geri çekildi. Şikârına bir baktı.
Sonra bitkin, kendini diz üstüne bıraktı.
Kapandı genç kadının sadeften ayağına;
Öperken gözyaşları hıçkırıklarla aktı.

Şimdi mehtap ufukta ancak bir kanlı izdi.
Dalgalar kararmıştı, bütün cihan sessizdi,
Öldürdüğü güzele ağlayan bu katilin
Elleri kanlı fakat gözyaşları temizdi.

Enis Behiç

NASİHAT

-Faruk Nafiz Beye-

Varlık mehîb bir kervan
Ebede gider kızım;
Âlemde yoktur duran
Her şey seferber kızım.

Gülşenler zindan olur,
Kanunlar nisyan olur,
Her ömür bir an olur;
Gelenler göçer kızım.

Fakat hayat, müebbet,
Daima genç –Dikkat et!-
Bu atılış, bu gayret
Olur mu heder kızım?

Dünya denen bu yerde
Gelmek de var, gitmek de
Aldatmasın bu perde
Seni... Hünerver kızım.

İnsan var: Yanar söner;
Ne iz kalır, ne eser...
İnsan var: Bütün cevher
Güneşe benzer kızım.

Sen, basit bir kız gibi,
Bir yapma yıldız gibi,
Gelip geçme, hız gibi
Olma derbeder kızım.
Senin de cevherin var,
Korkma, yok sana mezar,

Kalacaksın pâydâr
Sen de... Mücevher kızım.

Zekisin, şefkatlisin,
Müstesna hilkatlisin,
Ezelden kanatlısın
Yürü mübeşşer kızım.

Baharı sev, karı sev,
Bütün insanları sev,
Kalma basit bir alev
Haydi “münevver” kızım!

M. T.

EŞ

Kavuşurken böyleyiz: Heyecan yok, telaş yok,
Ayrılırken de öyle... Gözlerimizde yaş yok!
Bana dünyada senden yakın bir arkadaş yok!
Öldüğüm gün göğsüne güller takarsın,

Gönlümüz şahin gibi hız alır fırtınada,
Dağlar bile devrilir değince bir kanada...
Yok şu gözün lüzumu benim gibi sana da,
Ben bakmadan görürüm, sen görmeden bakarsın!

Anası sensin derim, şüphe etmem sütünden,
Aşkımı bir piç gibi sokakta bulmadım ben.
Dışı yanar illerin yâre gönül verirken,
Sen beni, sırma saçlım, can evimden yakarsın.

Ankara, 1927

Faruk Nafiz

İNKİRÂZ

Gözyaşlarımla yazdığım en son satırların
Her harfı bir alev gibi sarmakta bağrımı.
Ölsem de hasretin yakacaktır mezarımı.
Aşkın ki, aynıdır bugün en simli rüzgarın!...

Sendin benim hayatıma aşkınla hükmeden,
Hâkimsin işte ruhuma hala bugün bile.
Bir gün gelir, helâk olurum ben bu dert ile
Ömrümde bir sevinç ile bir kere gülmeden.

İbdâ eden de –ah- onu sendin, yıkan da sen!
Hedim ettiğin bu heykele bir bak çekinmeden,
Enkazı, belki, merhamet ilham eder sana!..

Yaklaş da gör bu abidenin inkırâzını...
Vermezse inhidâmı bir aşkın keder sana
Asla ölüm de söndüremez ihtirasını!...

İstanbul 18 Haziran 1927

Rıfkı Melul

DENİZDE GURÛP

Güneş durgun sulara kızıl bir tuğ uzattı,
Sonra altın başını ufka eğerek battı...
Sahilde son ışıklar kıvrıldı yumak yumak,
Deniz artık istiyor kalbim gibi uyumak...
Ne bir kadın eteği, ne bir dalga bükümü!
Kalbim gibi bu akşam denizin de ölümü...
Ben ışıklı gözlerden ayrıldım, o güneşten:
İkimiz de demek ki ayrı düştük bir eşten!
İkimiz de ebedî bir hicran yolcusuyuz,
Aynı gam menbaından ufka akan bir suyuz!...

Halit Fahri

KOPMAYAN BAĞ

Nasıl bir ziyanın durgun bir suda
Görürsen aksinin uzandığını,
Anladım: Bir anda nasıl oldu da
Kalbimin kalbine bağlandığını!...

Ben de Mecnun gibi ne olur sanki,
Düşersem yollara gezersem dağ dağ?...
Ölsem de yolunda bir gün, inan ki:
Vefalı kalbimden çözülmez bu bağ.

Ne vakit ümide kapılsam biraz,
Hemen hatırıma gelir hiçliğim.
Bir hakikat var ki inkâr olunmaz:
Düşünülmediğim, sevilmediğim!...

Yıllarca derdinle doldum, boşaldım...
Kaç kere ağladım teessürümden.
Fakat en nihayet baş başa kaldım:
Bir avuç kül olan varlığımla ben !...

İstanbul 18 Haziran 1927

Rıfkı Melul

GURBETTE AKŞAM DÜŞÜNCELERİ

Her akşam yapıyınız, her akşam meyas
Dalarım karşıki yüce dağlara;
Bu hasta gönlüme desem bile: —Sus!
Gurbete düşenler bir gün ağlar a...

Pencerem önünde hep yorgun argın
Dinlerim suların gür seslerini.
Kalbim ki ezelden hayata dargın
Öldürmüş en güzel heveslerini.

Saçlarım dağınık, vücudum ezgin,
Yüzümü soldurmuş bu gurbet yeli.
Kendi varlığımdan kendim bezgin,
Vatan hasretiyle feryat edeli.

Yosunlu kayalar, vahşi ormanlar
Esen rüzgarlara karşı inildir.
Gurbette biri var halimden anlar:
İçimi kemiren o müthiş keder.

Yayılr etrafa bir kaval sesi
Yanınca dağlarda yer yer ışıklar.
Zavallı kalbimin yok ki kimsesi,
Dinmiyor, dinmiyor bu hıçkırıklar.

Derim ki: “Taliim yoktur bilirim
Mezarım acaba dağ başları mı?...”
Penceremden artık ben çekilirim
Elimle silerek gözyaşlarımı...

Emin Recep

TÜRK

Görsen ki boğuşur hak ile kuvvet,
Haklının koluna kuvvet olursun.
Hakkın hikmetidir sendeki hükmün
Ölsen de dirilir devlet olursun

Öldün de dönmedin vefa yolundan
Tanrıya hak dedik doğruya iman
Düşen düşmanın da olsa kolundan
Tuttun öldürmedin ey büyük insan

Nice soysuzları geçirdin tahta
Nice çobanları taçdâr ettin
Hastalar dirilttin, sen oldun hasta
İnsanlık aşkına yürüdün gittin

Vatansız kalanlar sana sığındı
Esiri misafir gibi besledin
Kalbine merhamet kinden yakındı
Bu düşman, bu dinsiz, nankör demedin.

Fakat:

Esir silahlandı, dilenci duydu
Nankörler ordusu birden üredi
Baktığın hastalar gözünü oydu
Ektiğin iyilikten yılan türedi.

Kimse görmemişken senden kötülük
Kötülük etmeyen kimse kalmadı
Fırsatı buldun mu kaçırma ey Türk
Siyaset ilminin fırsattır adı.
Fiskenin cevabı yumruk olmalı

Nankör cezasını çekmeli mutlak
Olmasın dünyada adın zavallı
Güven kuvvetine, işte budur hak

Sev, koru, ara bul kardeşin Türk'ü
Yormaz kuvvet verir milliyet yükü
Bir din de Türklüktür şüphesiz çünkü
Yabancı muhabbet tuzak demektir.

Tarihi okudum kapadım yine
Yanmış dedelerim iller nar yine
Çevirdim yüzümü Türk diyarına
Türk olmayan bizden uzak demektir.

Aziz Hüdâî

İŞ BAŞINDA

Gün ufuklarda soldu,
Yollar insanla doldu,
Dışarıda birbirine benziyor bütün yüzler:
Birini ötekinden ayırmak müşkül oldu.

Şu geçkin ihtiyarla bu son asır gencinin
Başlarını saran şey aynı ışık sırması,
Önümde katlanarak el açan dilencinin
Benimle kaldırımı birdir aşındırması...

Farkı ne, tek başına yolda gezen ananın,
Kalbini dörde bölmüş şu sülün boylu kızla?
Toprağı gökyüzüne kaldıran fırtınanın
Önünden her ikisi kaçıyor aynı hızla!

Görüyorum bir insan selinin aktığını,
Birbirinin boyunda, birbirinin yaşında...
Anlıyorum ki ancak bu kaynayan yığını
Birbirinden ayırmak mümkündür iş başında.

Anlıyorum ki herkes vazife yollarının
Üstünde hız alırken değişir, başkalaşır:
Demirciler örsünün, çobanlar davarının,
Analar yavrusunun baş ucuna yaraşır!

Faruk Nafiz

DAĞLAR

(Azerbaycanlı bir Türk gencinin
mecmuamız için gönderdiği bu
şiiri ora edebî zevk ve lisanına
bir numune olmak üzere derc
ediyoruz.)

-Gaybana çok sevdiğim Faruk Nafiz'e-

Öperken alnından bir füsunlu yaz
Akıyor düşündük seyller a dağlar...
Yeşil, zümrüt gözlü yamaçlar geda
Açılır laleler, güller, a dağlar...

Tarihte namının dükenmez şanı
Karvanlar boynunun kızıl mercanı
Sinende keserler iller kurbanı
Geçirirken ağır yıllar a dağlar.

Toprağın cevahir, taşların elmas
Çamlıklar giyinmiş ipekten libas
Bazen bilmem niçin saklıyorsun yas
“Kuzgun”dan eserken yıllar a dağlar...

Çekilmiş kalbine eskiden bin dağ
Titriyor aşkını akan her duvağ
Yayılır şikeste sesleri dağ dağ...
Ne söyler bu garip diller a dağlar...

Zirvende oynaşan rüzgarlar acı
Yıllardır görünmez başının tacı
Anlat ki derdinin nedir ilacı...
Nedir bu dumandan tüller a dağlar...

Boynunda kizlardan rengin bir deste,
Laleler dağılmış yolların üste,
Gel sen bu ÷lkeden bin kurban iste
Senden esirgemez yollar a dağlar...

Bakü-1927

Elmas Yıldırım

BUSE

Bir kor gibi sönmekteki kalbe
İçten taşıp akmakta dudaktan,
Bir saniye seyyalesi aşkın...
Akmakta alevler saçaraktan...

Parlatmak için akması kafi
Bir saniye bir sel gibi taşkın.
Yakmakta bütün kalbi bir anda,
Bir anda o seyyalesi aşkın...

İstanbul 30 Mart 1927

Rıfkı Melul

İZ

Bir dağ gibi dikildim yolunun üzerine,
Sen yanmadan sel gibi yine aktın derine.
Giderken kalbimi de aldın beraberine,
Ardından damla damla kanlı bir iz bıraktın...

Nerdeyse hasretinin kırarak çemberini
Nerde olsan bu izle bulacağım yerini,
Soracağım, kül olan bu gönül mahşerini
Söndürmemekse kastın niye bağrımda yaktın?

Faruk Nafiz

VAHŞET

Ateşlere atıldı çalılar yığın yığın...
 Sobada yavaş yavaş narlaşan kızılığın
 Karşısına toplandık bütün koğuş efradı,
 Ah bu eşsiz günlerle geçen kışla hayatı!...
 Haykıran bir rüzgarın nefesleri dışarı da,
 Dağları birleştiren yollar diz boyu karda!
 Böyle karlı gecede yolculuğa kim çıkar?
 Alevler uzanıyor sobadan bir dil gibi...
 İslî lamba duvarda sönen bir kandil gibi,
 Yüzlerde, ateşlerin kıpkızıl ışıkları...
 Neme lazım diyerek bize yolların karı
 Başladık masallara, eski hikayelere...
 Kimisi yüreğine hicran atan dilbere
 Kimisi geçirdiği kahramanlığa dair
 Hikâyeler anlattı... Hepsi bir ümmî şair!
 Söz nihayet İstiklâl Harbi'ne doğru aktı,
 Bütün gözler o anda Demir Ali'ye baktı!...
 Anlat dedik yeni bir macerayı bu gece...
 Sobadaki kıpkızıl alevler süslenince,
 Demirin demir gibi sertleşen gözlerini,
 Ateşlere dalarak dinledik sözlerini:

“—Sakarya boylarında o yıl çok dalaşmıştık,
 Her gün bir akın için sarp dağları aşmıştık!
 Sakarya... O güzel su, kesilmişti ateş, kan,
 İçimizde bir hasret vardı, derin bir hicran!
 Bu hasret, Akdeniz'in sönmeyen hasretiydi,
 Bu hasretin yuvası kalbimizin etiydi!
 Bu hasret kadar göğsü yırtan bir hançer var mı?
 Bu hasret kadar kalbi başka ateş yakar mı?
 Gelsinler, o hasreti bir gün bize sorsunlar,
 O, bir güçlü olur da kaburgamızdan fırlar

Haykırır hiç durmadan: Akdeniz, hep Akdeniz...
 Memlekete dönersek diyorduk, o günler, biz
 En derin hasreti kim çekti derlerse size,
 Yumruğumuzu vurup kin dolu kalbimize
 Diyecektik en derin hasreti çeken biz varız,
 Biz, Akdeniz hicranı çekmiş sevdalılarız!
 Hey gidi... Çocuklara masallar anlatırken
 Soracaklar:

-O harpte bulundun mu, baba sen?
 Şişecek de o zaman şu göğsümüz derinden
 Bir sevinç duyacağız Sakarya Zaferi'nden!...

Artık son günler dedik... Ordu ilerliyordu,
 Her nefer “Hedefimiz Akdeniz’dir” diyordu!
 Geçiyorduk yollardan kuş gibi, rüzgar gibi,
 Menzilini arayan âşık yolcular gibi
 Uçarak gidiyorduk istenilen menzile,
 Anlatsa o günleri şu dağlar gelip dile!...
 Fakat her bulduğumuz köy yıkılmış, yakılmış,
 O üzüm bağlarında ne kütük bırakılmış,
 Ne “çay” larda söğütler, ne ovada bir ağaç,
 Bir yangın kokusuyla cırılçıplak her yamaç!
 O gül bahçelerinde güzel kuşlar ötmüyor,
 Mavi gökler içinde esen rüzgar ötmüyor,
 Gülmüyor memleketin o eski gülen yüzü,
 Ah o dağlar, o bağlar andırıyor öksüzü!
 Nerde bu güzel köyün o başak tarlaları,
 Nerde bu güzel köyün esen tatlı rüzgarı!
 Nerde eli kınalı köy kızları, yıldızlar,
 Nerde o gülen yüzler, nerde o eski diyar?

Bir yıldızlı geceydi... Ön safta nöbetçiydim,
 Bir yiğit arkadaşla... Bu yere bizdik hakim!
 Derinden geliyordu arada top sesleri,
 Sonra rüzgarın hasret taşıyan nefesleri!
 Arada bir topluyor uzaklardan uzağa
 Birkaç tüfek sadası koşarak karşı dağa !

Ay sarı ışığını serpeyor göklerden,
 Sonra engin bir sükut boşalıyor her yerden!
 Etrafı süzuyoruz... Gözümüz ateş gibi...
 Gönülde canlanıyor anne gibi, eş gibi
 Kopmaz bir sevgi ile sevilen o hayaller,
 Bu ölüm lahzasında o gönül neler... diler?
 Bir defa öpülmeden bırakılan sevgili
 Bir hasretle gönülden yakar hicran kandili!
 Ona kavuşmak, onu öpmek, sevmek son arzu,
 Gözde canlanır o köy... O kumral saçlı kuzu!

Şimdi ilerliyorduk- yanarken gözlerimiz-
 Kuru toprak üstünde sürüne sürüne biz!
 Ay kızıl ışığını döküyor damla damla...
 Yıldızlar mavi gökte belirmişti akşamla!
 Gök halkı bekliyordu yerde neler olacak,
 Nasıl kindan çıkacak kan dolu süngü; bıçak!
 Ansızın derinlerden bir sık inilti duyduk!
 Şimdi her ikimiz de bir heyecan doluyduk!
 Bir ses yükseliyordu, bu bir çocuk sesiydi,
 Bir nefes geliyordu, bir yavru nefesiydi!
 İleriye atıldık sesi duyunca, yine
 Kuru toprak üstünde biz sürüne sürüne!
 Bir de ne görelim biz: On beşinde bir gelin...
 Altında dala dalga dağılan sırma telin
 Altında ne hazindi ay vuran solgun yüzü,

Yanında yavru çağı, yedi aylık öksüzü!
Kim bilir hangi efzûn bu genç kızı av bilmiş?
Göğsünde kanlı süngü... Memeleri kesilmiş!
Sağ meme de atılmış yavrucuğun önüne,
Yedi aylık çocuk bu? Hiç bilir mi bu et ne?
Süt emer gibi sade emiyordu memeyi,
Parçalanmış memeyi, bu kan dolu memeyi!
Beynimizi bir anda bu ölüm alt üst etti,
Bu ne canavarlıktı, bu ne biçim vahşetti?

Yavaş yavaş ateşler sobada söndü, bitti,
Genç kızın faciası kalbimizi eritti,
Bir intikam alevi sardı arkadaşları,
Demir'in demir gibi gözünde göz yaşları...

Yıldız-Mart 927

Mehmet Faruk

SERSERİNİN ÖLÜMÜ

İki üç gece kuşu ötüşürken derinde,
Hayaletler uçuştı bu yangın yerlerinde.
Gölge gibi yokluğa karıştı yanık evler...
Bacalar, gökyüzüne uzanan iri devler
Gibi, yumruklarını karanlıklara sıktı...
Gece, ümitsizlerin kalbinden karanlıktı...

Bir silahın alevi yırttı bu karanlığı:
Göründü bir vücudun yerinde sallandığı;
Uzakta kaybolurken hızla koşan adımlar,
Kucakladı kanlı bir vücudu kaldırımlar...

Bir kurşunla yerlere yıkılan bu serseri,
Kazıyor, tekmeliyor ayaklarıyla yeri.
Gemi halatı gibi kolları geriliyor,
Vücudu yılan gibi kıvrılıp seriliyor;
Ölümün korkusudur şimdi beynini yakan,
Bir ıstırap nehridir ağzından dökülen kan...
Deli gibi gözleri fırlamış çanağından,
Yaşlar yuvarlanıyor ateşli yanağından...

Dalga dalga kan olmuş mor çiçekli mintanı;
Göğsünü parçalayıp çıkmak istiyor canı...
Istırap, korku, hüznün gözlerinde birikmiş,
Sönük nazarını sabit bir yere dikmiş;
O gözler, bazen her şey... Bazen de buzlu bir cam...

Renksiz dudaklarını araladı: -Ah anam!...
Acı bir hırıltıyla parçalandı gırtlığı;
Ecel çözdü hayatla arasındaki bağı;

Çenesi yana düştü, gözünün ferî söndü
Vücudundaki en son hayat eseri söndü,

Halbuki bir zamanlar bu da kabadayıymış,
Bu da adam öldürmüş, bu da canlara kıymış.
Günahının tokadı onu da yere serdi...
Kuduz bir köpek gibi sokaklarda geberdi.

Sabahattin Ali

MEFKÛRE YOLCULARI

-1-

Biz uzak bir beldenin yorgun yolcularıyız,
Yürüyoruz, yollarda gittikçe uzatıyor...
Acep hangi emelin coşkun elçileri?
Bunu biz de bilmeyiz!...

Hayır, hayır... Biz bunu bilmiyor, seziyoruz,
Yalnız sezdiğimizizi dağların, derelerin
Havasına katıyor, mustarip geziyoruz,
Ruhlarda esiyoruz...

-2-

Şimdi gökler kararır, fırtına, dolu başlar,
Şimşekler, gürlemeler bir uçtan öbür uca
Kalplere ıstırap, hasreti, gamı aşılar;
Damlarken kanlı yaşlar...

Dereler, sular bile bize ses vermez oldu,
Verseydi, sızımızı dökerdik, damlatırdık!
Gönüllerimize de teselli girmez oldu,
Yarabbi ufuk n'oldu?...

-3-

Yavaş yavaş güneşin huzmeleri belirir,
Yıldırımlar saklayan bulutlar darmadağın...
Ağaran ufuklardan sevinçli bir ses gelir,
Bu seste yaslar erir...

Süzülür renk içinde dalgalı vatan yolu;
Çelikten göğüslerle koşarken şen yolcular!
Gülümser ta karşıda ıstırap, kahır dolu,
O yetim Anadolu!...

Ziyaettin Fahri

AYRILIK ÇEŞMESİ

Bir çeşme ki, tılsımlı suyundan
İçmektedir içten tutuşanlar.
Herhalde geçerler buradan hep
“Sevda” denilen yolda koşanlar...

Söndürmek için ateşini ruhun
Bir lahza durur burada, geçenler.
Bir damla tadanlar bile ondan
Ayrıldı, değil bir tas içenler!..

Hiç durmadan akmakta bu çeşme...
Gözyaşlarıdır ondan akan su.
Bir çeşme değil –bil ki -bu yalnız,
“Sevdalı”ların uğrağıdır bu!..

Rıfkı Melul

BAKİ’NİN ÖLÜMÜ

O gün acı bir haber dolaştı pâyitahtı,
Kudretli Türk şiirinin karardı kutlu bahtı;
Herkes büyük bir hüzün hissetti için için.

Birdenbire yayılan bu haber karşısında
Dükkanlar kapatıldı Sahaflar Çarşısı’nda.
Her duyan yola düştü Fatih’e gitmek için.

Sokaklardan geçerken er, kadın, yaşlı taze
Bütün halkı ağlatan bu muhteşem cenaze
Söz mülkünün sultanı Baki Efendinindi!

Mevkibin en başında, Hüseyinî perdesinden
Mersiyeler okuyan hafızların sesinden
Gönüllere ölümün karanlık hüznü sindi.

Daha sonra, kim varsa, bey, ağa, yeniçeri
Ak sakallı vezirler, eski serhat beyleri,
Hepsinin ye’s içinde öne düşmüştü başı.

Bu elem bağlamıştı dilini her birinin.
Alay durdu. Nihayet, koca Türk şairinin
Dünyada son durağı oldu musalla taşı.

Cemaat karşısında el bağlayıp susunca
Ulemâ zümresinden devrin en ulusunca
Kadri tekrar edildi kendi mısralarıyla.

Ölen o şairdi ki: Kalbinin ateşinden
“Yedi bend”i çıkarıp, bir faninin peşinden
Devirlerin hükmünü yendi mısralarıyla...
Baki gibi, bu fâni cihanda bazı bazı

Bir fevvâre halinde şiirinin ihtizazı
Asırların üstünden aşanlar bahtiyardır.

O daha kartalının her kanat çarpışında
Hız alan mısralara kainatın dışında
Edebiyet denilen bir tek merhale vardır...

-1927-

Necmettin Halil

DERELERDE GURÛP

Geziyorum şu yollarda:
Ufuk, ova sararıyor,
Ruhu hüüzün, yas sarıyor,
Ve eriyor gün sularda...

Uzanırken ufka akşam;
Dolaşıyor kalpten kalbe
Bir ebedî, gamlı cezbe
Hazin, ölgün bir ihtişam...

Hınçırıklı derelerden
Bir ses gelir:
—”Nerelerden,
Ey titreyen garip yolcu!”

Kaybolurken ufkun ucu;
Gönlüme gam, garabet sindi,
O gönül ki bir engindi...

Ziyaettin Fahri

MELEKÜ'L MEVT

Hangi ceylan seni kesmiş de çocukken memeden
 Hangi kaplan sana süt vermiş öz annen yerine
 Üç yüz evlik köyü takmış saçının tellerine,
 Sürüyorsun bu mezarlıkta için titremeden...

Seyre çık, sevdiğim, akşamları kurbanlarını!
 Yarıyor göğsünü el, kalbini göstermek için,
 Ah o taş kalbine bir gün heyecan vermek için
 Yedi köy halkı sebil etti bu yıl kanlarını.

Bir çiçek rikkati sinmiş de ipekten tenine
 Sonra göğsünde çelikten mi dövülmüş bu yürek?
 Sen köyün derdine bîgâne yaşarken, gülerek,
 Gömüyor can veren evlâdını yüzlerce nine!

Bir ölüm meltemi halinde eserken nefsin
 Ömrü bir dal gibi bîçarelerin sallanıyor,
 İhtiyarlar yanıyor, körpe çocuklar yanıyor:
 Sen köyün sıtmalî bağrında cehennem mi, nesin?

Hangi ceylan seni kesmiş de çocukken memeden
 Hangi kaplan sana süt vermiş öz annen yerine?
 Üç yüz evlik köyü takmış saçının tellerine,
 Sürüyorsun bu mezarlıkta için titremeden!

Faruk Nafiz

KURUYAN MENBA (*)

Tabiatın baharı başladı bu yıl yine;
Esişinde rüzgârın hep neşe dalgaları!
Uyuyan gönlüm birden teprenir, ırgalanır,
Serper emellerini hayal denen engine!

Ufukta kaynaşırken fısıltı, renk ve gölge;
Hislerimle odamda baş başa kalıyorum,
Derinleşen mazinin göğsünde dalıyorum,
Heves dolu gençliğe, sevinç dolu gençliğe!

Gerilsin hayat ile aramda koy bir bağ;
-Ki bir derin ve coşkun heyecanla sarsılayım,
Kendimi aşk selinin akışına salayım!-
Fakat neden içimde böyle kuru her menba?...

Uzaktan gözlerinin rengine daldığım an
Hıçkırmak istiyorum; gözümde de hiç yaş yok,
İçlenen ıstırabı dindirecek bir baş yok!
Rabb'im! Biraz heyecan, Rabb'im! Biraz heyecan...

1927 Ankara

Ziyaettin Fahri

GURBET YOLCUSU

Yolunda ne bir avuç gölge, ne bir yudum su,
Sen ey gurbet yolcusu, sen ey gurbet yolcusu!
Gözlerin yaşıyor, içinden yanıyorsun,
Bir çöl olan gönlünü sen boş mu sanıyorsun?
Haykırsan ufuklara kutsî tahammülünü
Sesinin ıstırabı boşlukta gerilir de
Sonra dolar içine damla damla erir de,
Ne sen duyabilirsin, ne başkası hisseder;
Bu çölde doğan hayat, bu çölde akıp gider!

*

* *

Yolunda ne bir avuç gölge, ne bir yudum su,
Sen ey gurbet yolcusu, sen ey gurbet yolcusu

Rıfat Necdet

DEHA-YI İNKILÂBA

Bir melek göğsüne şayestedir arslan yüreğın:
Elemin fikr-i şehidân, emelin gazîdir.
Yükselen nurun ile fecridir istikbalin
Sıklet-i azminin altında çöken mazidir.

Ali Canip

HASRET

Canan, eğer ölseydi bir an yâr,
Ah eylememek mümkün olurdu,
Aşk ateşi yandıkça gönülde
Vidana kızıl gölgesi vurdu.

Vicdan da, bu ateşle tutuştu...
Yanmakta o, birlikte gönülle,
Hala o vakitten beridir biz,
Bir eş görürüz bülbülü gülle...

Bülbüller öter güllere karşı;
Güller kızarır, sonra solarlar...
Bülbüller ölür güller ölürken...
Olmakta ölüm, vuslat için yâr!...

Rıfkı Melûl

YAZ ÖĞLESİNDE

-1-

Yaz geldi, ben yine kış istiyorum,
 Yazdan da, ilahi, bıktım diyorum,
 Gözlerim yanarken kızgın güneşten,
 Karlı ufukları özlüyorum ben,
 Beyaza bürünsün şu çamlar yine,
 Kar tipileriyle akşamlar yine
 Şu köy yollarında sağanak koparsın;
 Her yanı vahşi bir uğultu sarsın;
 Ve ben, esir gibi, yine bu evde;
 Gözlerim sobadan çıkan alevde,
 Böyle yad edeyim baharı, yazı!
 Her mevsim başka bir mevsim niyazı:
 Ne gülünç emel bu, ne gülünç hülya!
 Yazın hep kar ve sis, kışın hep ziya,
 Hep çiçek hasreti taşıyor kalbim.
 Bilmem ki her mevsim niçin garibim?..
 Niçin her uzak şey bana saadet?...
 Niçin kokladığım her pembe demet
 Çabuk dağıtıyor kokularını?...
 Niçin bekliyorum her gün yarını?...
 Bugüne inanmak, bugüne kanmak,
 Bugünün zevkiyle bir an aldanmak
 Ne mümkün, yarabbi, ne mümkün bana!
 Beklemek için mi doğdum cihana?
 Nedir beklediğim neşe mi, gam mı?
 Toz pembe sabah mı, sisli akşam mı?
 Nasıl bir arzudur kalbimi saran?
 Güneşte yalvaran, siste yalvaran
 Bu kalbin belli mi hakiki derdi?
 Bilseydi kendisi açık söylerdi...
 Her an başka histe, başka heveste;

Bir saz ki her teli başka bir seste
 Nağmeler çıkarır titrese biraz.
 Ah, bu saz bin türlü hıçkırın bu saz!

-2-

Üzüm yaprakları sararmış artık
 Yanıyor bir gönül gibi ortalık.
 Güneşi emerken karşı ki bağlar,
 Bu yanda şarkılar kahkahalar var.
 Bu sesler ne tatlı, ne baygın sesler!
 Çamlardan geçiyor sıcak nefesler!
 Fakat bu kızların neşesi bile
 Titriyor gizli bir ıstırap ile
 Ötüşen kuşlar da yorgun nağmeli,
 Her şeyde kalbimin mahzûn emeli!
 Şimdi gürültüler, sesler taşıyor,
 Bir tren geçerek uzaklaşıyor.
 Her bir ses hatta şu yaz öğlesinin
 Üstünde çınlayan düdük sesinin
 Uzun akisleri, erişilmeyen,
 Hasreti gönülde sükun bilmeyen
 Bir saadet için ağlıyor gibi...
 Her şey için için ağlıyor gibi...
 Bugün de işte bu yaz güneşinde
 Her gönül müphem bir hülya peşinde.
 Bende bilmiyorum nedir emelim
 Bir çamın dalına uzandı elim:
 Buna sâik olan hangi duygudur?
 Belki hakikatte isteğim budur,
 Bu dal bu dikenli, yeşil çam dalı!
 Belki bin hayale daldım dalalı
 Ne kuş istiyordum, ne yaz, ne bahar,
 Ne hüznü gizleyen şen kahkahalar!
 Şimdi anladım ki her delikanlının,

Damarlardan geçen her damla kanın
Verdiği ihtiras aynı Şey değil!
Ey Şair, Şu anda yalnız Şunu bil:
Son arzun bir yeşil dala dokunmak!
Kuş gibi terek bir dala konmak!
t bari bu körpe dal kurumadan!
Kızıl Şarap gibi güneşi tadan
Bu amlar kış geçer, yeşerir yine,
Sen fakat güvenme hiç taliine:
Hayat insan için bir günlük uyku...
Kim bilir belki son tŐndr bu!..

-*Kızıl Toprak*, 11 Temmuz 1927-

Halit Fahri

AYNALAR

Bir sonu gelmeyen rüyaya dalar,
Akşam, odalarda fersiz aynalar.
Durgun sularında hepsinin yer yer
Eski bir hatıra sanki genişler,
Maziden yadigâr kalan bir hisle (?)

Serpilen yağmurla, örtülen sisle
Birden kapanıp da akşamın ufku,
Gererken asabı hasta bir uyku
Bir hayal ufkudur kalplerimize,

Aynalar ki sessiz anlatır bize
Maziye karışan günlerimizi
Bizden iyi tanır aynalar bizi...
O vefalı kalbe benzer ki onlar,

Bir küçük vesile maziye yollar,
Mazi, bir akşamın penceresinden
Kalplerde, gözlerde yaş seyredilen
O uzak ve hasret ışıklı fecir,
Ümitsiz ruhuna son tesellidir.

Her bakışta çizer bu kederli su,
Ömrümüzün geniş bir tablosunu.
Bir tablo ki ne renk, ne çizgisi var;
Fakat her hatıra içinde yaşar...
Ve derinliğinden bizlere güler,
Kalbi kalbimizde çarpan ölümler!..

Ahmet Hamdi

ŞARKI

Neydin yine dün, sevgili, sen dün yine neydin?
Şimşek gibi, yangın gibi bir korkulu şeydin.
Karşında çelik kalbimi bir yay gibi eğdin.

Mazur olacaktın bunu bir lahza bileydin!
Bir gül gibi gözler ki derin derin sırrını saklar,
Bin ruha ateş vermiş alev rengi dudaklar...
Onlar boğacaklar beni, onlar yakacaklar.
Mağrur olacaktın bunu bir lahza bileydin!

Celal Sâhir

ARDINDA

Yaktı yanardağ gibi can yurdunu son bakış,
Gönüller koşmaz oldu maceralar ardında.
Önünde dün beyazlar giyinirken kara kış
Bugün sensiz kalan yaz kara bağlar ardında.

Gergin kanatlarını batıya açtı kuşlar,
Benden sana haberdir bu çılgınlık uçuşlar;
Dereler gölgen sıra akmaya koyulmuşlar,
Arıyor batan güneş seni dağlar ardında

Gezdirir rüzgâr gibi üstünde yamaçların,
Boynuma çifte zincir çift örgülü saçların.
Ateşten yanarken dalları ağaçların
Gözlerimin sel gibi yaşı çağlar ardında...

Ankara 1927

Faruk Nafiz

AŞK

Sessizce bürür kalbini bir şey,
Birden bire bir ummadığın gün!..
Bağrında açar bir yara sonra...
Sızlar için ilk ağladığın gün.

Bir şey ki, havadan daha seyyâl;
Bir şule ki, yangın gibi sarı.
Bir kalpten öbür kalbe akarken
Olmakta o bir “ateş nârı”!...

Rıfkı Melûl

SABAH NAĞMESİ

Yakut bir kadeh gibi ufukta taşı güneş,
Rengarenk nağmelerle dağları aştı güneş,
Bir çöl siyahı gibi yanarak nur saçarak,
Başında altın çelenk göğe yaklaştı güneş:

Huzmeden rebabını bulutlara dayadı
Davudî elhan ile arzı renge boyadı.
Şairini duyunca gözünü açtı zemin,
Şebnemli tüllerini etrafa saçtı zemin.

Çağlayan derelerden gümüşlü kemerini
Nazlı bir eda ile beline taktı zemin,
Sabahın gölgesinden uzun kirpiklerinin
Rüyalı handesiyle güneşe baktı zemin.

Henüz uyuyor gibi aheste hatvelerle
Mavi billur kubbeli sahneye çıktı zemin,
Baygın kokular serpti uçmuş bir çiçek gibi,
Hafif hafif titredi önce kelebek gibi;

Sonra da için için kaynayan menba gibi
Şehvet-i ahenk ile zemin raksa başladı...
Neden sonra afâkı sapsararmış görünce
Vurulmuş ceylan gibi perişan yavaşladı.

Güneş bu ateşin kalb-i zemine hitâb için
Çarparak kan saçarak sahilde bekliyordu.
Zemin o anda hemen engine şitâb için
Mülevven bulutlardan büyük kanatlar açtı

Şaziye Berrin

SILANIN TOPRAĞINDA

Hasretle çıkıyorken dağdan yokuş yukarı
O açık alnı çekme silanın rüzgârından;
Bak, kurtulan yurdunun taşları, toprakları
Ayağını öpüyor yırtık çarıklarından...

Gün sönerken üstünde başaktan bir denizin
Dönüyor evlerine harmandan gelen kızlar;
Bütün seni bekliyor gökte saklı yıldızlar;
Sevin koç yiğit sevin göründü köyceğizin!...

Çanta bağlı sırtını şu mağrûr taşa yasla,
Şen zafer türküleri çağlasın gür sesinden
Geçmişi hatırlatan çamdan oyulmuş tasla
Kana kana bir su iç silanın çeşmesinden...

Esirgeme hemşehrim barut sinmiş göğsünü
Şu buğday kokan hava dolsun ciğerlerine;
Ak saçlı anacığın bekliyorken bugünü
Kaç kere dua için el açtı tan yerine...

Kopmuş, çolak kolunla; uzamış saçlarınla
Al mintana damlayan şu sevinç yaşlarınla
Seni tanıyamazsa nur topu yavrun Mehmet
Şu başları dumanlı dağlar tanırırlar elbet...

Gün sönerken üstünde başaktan bir denizin
Dönüyor evlerine dövenden gelen kızlar;
Bütün seni bekliyor gökte saklı yıldızlar;
Sevin koç yiğit sevin göründü köyceğizin!...

Ömer Bedrettin

KÖY HOCASI MARŞI ^[1]

Tarihlere hükmeden inkılâbın sesini,
Anlatırız sevinçle köylerde çocuklara!
Gönlümüzde yaşayan zaferlerin aksini
Altından kalemlerle çizeriz ufuklara !

Köy hocası ileri ! Durma, yürü ileri!
Bizden ılık bekliyor Anadolu köyleri...

Mefkûremiz yolunda her manii aşarız;
Kalbimizde yanıyor azm ü imân çerâğı...
Biz cehlin düşmanınız, nûra, ilme koşarız,
Yaparız köyümüzü medeniyet ocağı...

Köy hocası ileri! Durma, yürü ileri!
Bizde ılık bekliyor Anadolu köyleri...

Ziyaettin Fahri

HAYAT, c.2, nr.45 , 6 Teşrin-i evvel, 1927, s.16

^[1] Bu marş, Köy Muallimleri Kursunun hitâmı münâsebetiyle Ankara Türk Ocağı'nda 7 Eylül gecesi verilen müsâmere için yazılmış, şair Faruk Nafiz Beyin yazdığı ve Zeki Beyin bestelediği Kız Lisesi Marşının bestesiyle kurs müdâvimlerinden müteşekkil bir grup tarafından terennüm edilmiştir.

BAZI

Bir suikasta uğrayan aşkımla şimdi ben;
 Geçtikçe böyle her gece sessiz bu caddeden
 Karşımda canlanır da o mazi denen hayal,
 Kaplar bütün vücûdumu bir müfteris melal
 Nisyan denen o simsiyah örtüyle örtülü.
 Mazi, önümde sapsarı rengiyle bir ölü.
 Mazi, o bir cenaze ki benzer o tazeye,
 Kalbimde gömdüğüm o ilahî cenazeye...
 Aşkım ki, bir filiz gibi tazeydi tazedem,
 Rabb'imden inkişafını bendim niyaz eden.
 Bir gizli suikast ile bir gün kıyıp ölüm.
 Öldürdü... Oydu kalbime yaşlarla gömdüğüm.
 Geçmişti ömrü hep bu yol üstünde aşkımla,
 Bağrımda ıstırapı yakan bir kıvılcımın.

Olmuştu önce hımsa-i melce bu reh-güzer,
 Bir ömre sonra medfen olan türbedir bu yer.
 Yıllarca çektiğim o meraretli aşkı ben,
 Duydumdu hep bu yerde... Geçerken bu caddeden.
 Yıllarca böyle zehrini tattım uzun uzun
 Her gün o parça parça olan hisli ruhumun
 En ince tellerinde ümidimdi inleyen.
 Fecr umduğum bu yolda tükettim bir ömrü ben:
 Her gün açıldı izzet-i nefsimde bir yara,
 Yükseldi perde perde enînim ufuklara...
 Bir gün bir el kırınca çelikten gururumu,
 Kaybettim ansızın yaralanmış şuurumu,
 Lanet, dedim, hıyanete sapmış o solguna,
 Lanet asil elemlere bîgâne ruhuna...
 Ömrüm, bu hisle geçmede meysus, üzüntülü...
 Bir sam yeliyle çünkü vakitsiz solan gülü,

Gittikçe büsbütün dağılıp parçalanmada,
Bağrımsa şimdi yalnız o hasretle yanmada...

Geçtikçe şimdi her gece sessiz bu caddeden
Mazi- duyarken ateşini her an içimde ben-
Kırpiklerimde gözyaşı halinde toplanır.
Mazi ki, her gören onu bir türbedir sanır;
Bir gizli türbedir ki o, kalbimdedir yeri...
Ölgün ziyâsının uzanırken akisleri
Her an yarin dedikleri meçhûl ufuklara,
Sızlar durur içimde o hasret denen yara...

Mazi, o şimdi bir siyah örtüyle örtülü
Aşkım, o şimdi sapsarı rengiyle bir ölü!..

21 Temmuz 1921

Rıfkı Melûl

YALNIZLIK

Dün, kayalar uzaktan ses verirdi sesine;
Benzedin şimdi sen de yetim cenâzesine:
Üstüne mâl eden yok yerde kalan naaşını.

Ne zaman kızgın alnın serin bir diz ararsa,
Dışarı da yurtsuz kalan ne kadar yavru varsa
Bir bir senin dizine sıralarlar başını.

Keder çekme, yaşını dindiren el yok diye;
Bari sen tesellî ver duyduğun iniltiye,
Bari sen başkasının sil gözünden yaşını.

Faruk Nafiz

“YİRMİNCİ ASIR”A

Daha engin tarihe gömmeden kardeşini
Doğruldun kan emerek şu zaman beşiğinden;
İlk adımın girince dünyanın eşiğinden...

Bağrında ateş oldu açgözlü ihtiraslar,
Milletler zincirlendi, zincirler parçalandı...
Kan selinde eridi kılıçtaki paslar;
Nice haklar süründü, nice vatanlar yandı!...

Sefalet bir kolunda, saadet bir kolunda
Boğuşa hazırlanmış zehirli iki yılan;
Makineler, çekiçler uğulduyor yolunda;
Elinde kömür yüzlü bir alet sanki insan!...

Zulmünü, dehşetini, içtiğin bunca kanı
Solgun yüzü buruşmuş tarihin sırtına ver;
“Türk’ün büyük zaferi” denilen şahıkanı
Gelecek asırlara “humûlem!” diye göster...

Ömer Bedrettin

SEN VE BEN

İçime, ilk yudumda zehirler seni
Bahtın kadehime döktüğü şarap.
Her akşam koynunda uyutur beni,
Her sabah alnımdan öper ıstırap.

Sen yirmi yaşınla bir baharsın ki,
Gönlünde neşenin rüzgarı eser.
Düşünen alnımda benim her çizgi
Baharı olmayan bir kışa benzer.

Sanma ufuklar “Gel!” diye bağırır.
Ellerinde çiçek ve haykırarak;
Seni kör sesiyle hayat çağırır,
Beni de çiğneyip geçtiğin toprak.

Ahmet Hamdi

GAZİ SÖYLÜYOR

Dövüyor kalbinin örsünde çelik sözlerini,
Tunç akisler yayıyor memleketin her taşına;
Nasıl aldıysa baş üstünde o şahin yerini,
Hakkıdır, kaplasa tarihi bu ses tek başına...

Söylüyor, dinle: Sesin göklere yalvardığı gün
Duyanın, dinleyenin varsa o şahindi senin.
Dinle: Bel bağladığın dağları kar sardığı gün
Bu sesin sahibi son yolda nöbetçindi senin!

Ankara, Teşrin-i evvel 1927

Faruk Nafiz

SEVMEK

Bir gün, eğer anı olarak sen,
Duydunsa bir ürperme içinde,
Bir kalbin –eminim ki-bilirsin
Var hangi sebep ürperişinde!...

Gözden göze bir lahza geçti...
Bir sır, ki o, benzer ona bir sel.
Ürperdim –o an- öyle ki içten,
Sandım boğuyor kalbimi bir el!...

Rıfkı Melûl

GECE VE BEN

İçimden aşkımın hüznü taşıyor,
Hasretim derînden şen gönüllere!
Hayalim ufuktan ufka aşıyor,
Dolarken zulmetler engin göklere...

Rüzgârın estiği bir siyah gece,
Yaslı kalbimdeki acılar sonsuz!
Sanki bir muamma yaşamak bence,
Yâdıyla geçerken günlerim onsuz...

Acı bir kederle sızlıyor gönlüm;
Ne bir renk ufukta, ne de fısıltı,
Bir kesif karanlık her yere saldı...

Sönerken ümîdim ve tahammülüm;
İssızlık içinde gecenin, sandım,
Ezeli ruhundan damlayan “an”dım!

Ziyâettin Fahri

YIKILAN DİN

Zebaniler taşıyor kalbimin tabutunu.
 En sonra kırdım dini batıl aşkın putunu!..
 Putu da, mabedi de tunç alevli yapmıştım!..
 İlk girdiğim mabette ben bu puta tapmıştım!...
 Günâhıyla kalkacak, elbet mahşerde yarın
 Bağrında tunç alevden, kanayan bu yararın!..

Bağrımdan koparılan tabut denilen varlık,
 Erenlerden nur alır... Ebetlerden karanlık...
 Günlerce bu tabutla dolaştım mabetleri,
 Bu çılgın asabıma ram etti ebetleri..
 Şu kalbimle beraber toprak olan sevdadan.
 Bir tabut taşıyorlar... Karanlıkta ziyâdan...

Baharına doymadan sararan bu tazeye
 Ağlamıyor gökler de, güneşten cenâzeye!..
 Mabetler de almıyor bu zavallı kalbimi,
 Ben burda saklamıştım... Bugün ölen birimi...
 Toprak olan kalbimin birçok arkadaşları
 Gülerek gösterdiler: Mezardaki taşları...

Bir şimşekle açıldı tunç kapısı dehlizin
 Dalgalarına gömdüm adem denen denizin,
 Mabudu batıl olan kalbimin tabutunu,
 En sonra kırdım dini batıl aşkın putunu...

Osman Faruk

AYŞE’NİN HASRETİ

Deniz boş, sokaklar boş...
Sanki dünya adamsız.
Derdim: Yalnızlık ne hoş!
Gönül olsaydı gamsız.

Doğup ufuklarımda
Katsaydın canıma can;
Yanan her damarımda
Aksaydı bir heyecan

Elimde düğümlense
Saçının ibrişimi;
Bir şarap gibi buse
Söndürse ateşimi;

Ben sevinçle inerken
Dudakların gülseydi,
Fidan büyük neşeden
Titreyip bükülseydi...

Bak, neler kuruyorum.
Hayalin kanadı var!
Boş kapı vuruyorum;
Sende kalbin adı var!

Sen bir pembe bebeksin,
Şiir Ayşe, naz Ayşe!
Her yese güleceksin,
Merhameti az Ayşe!

Veriyor kalbe hüzn
Bu sensiz kurşunî gün...

Görünmüyor gül yüzün;
Duyulmuyor güldüğün...

Ufukta bir yanık baş
Yatacak diz arıyor,
Düşüyor yavaş yavaş.
Bulutlar kızarıyor...

Denizim rengi soldu,
Karşı dağlar mor, Ayşe!
Günün saati doldu,
Akşam oluyor, Ayşe!

Gizli eller örüyor
Geceyi iplik iplik;
Ortalığı bürüyor
Bir sevimli gariplik...

Bütün bütün örttü ah,
Gece, üstünü yerin;
Saçların gibi siyah,
Gözlerin gibi derin...

Uyuyor, deniz, kara...
Yalnız derdim uyanık.
Gönlüm akşamdan kara,
Bağrım güneşten yanık...

Nerdesin Ayşe, nerde
Bana çok uzak mısın?

Göğsümde çarpan derde
Acımayacak mısın?

Güler yüzlü hevesin
Olur mu bu derde yâr?
Sen bir bahtiyâr gençsin,
En bir bedbâht ihtiyar!

Senin sevda sandığın
Maceralar oyuncak...
Aşkî tanıyan çılgın
Mutlaka kahrolacak!

Hezeyân hep bu sözler;
Sen aldırma, gül, Ayşe!
Hasta bu yaşlı gözler,
Bu kırık gönül, Ayşe!

Vaniköy- 28 Teşrîn-i evvel, 1927

Celal Sahir

İTİZÂR

Âlem esiriniz... O kadar çok güzelsiniz...
 Afetsiniz ki: Geçtiğiniz kalp ateşli iz...
 Yetmez mi bir cihan size... Affetseniz bizi,
 Bizler, hayal önünde gezen serserileriz...

Rüzgârla musiki dağılırken semamıza,
 Sanat birer şarap uzatır her azamıza...
 Yıldızlar ince ince örür inci bir dizi,
 Bunlarla bir peri gülecektir fezamıza...

Biz hüznün içinde, gizli bir efsane özleriz...
 Biz kâinatımızda semavî güzelleriz...
 Şarkın o şiirî nâ-mütenâhi hazanına,
 Şefkatle ağlayan o derin mavi gözleriz:

İblis öterse geçtiğiniz bin harabeden...
 Herhalde çehrenizse bakan her kitabeden...
 Binlerce ıstırabın o bitmez figânına
 Düşsün bu katre katre teselli sahabeden...

-Paris, Eylül 1927-

Reşit Süreyya

VEDADA MISRALAR

Deniz!

Bu akşam ufukta ederken veda;
Yaratan sanatın dünyasındayım,
Ruhumun coşuşlu bir anındayım...

Boşluğa dağılan yorgun gölgeler;
Örter yaprakları, sulara siner,
Ve girer gönlüme hülyadan bir ağ!

Sevgili!

Gözlerin yaşlı, çehrende hüznün,
Ayrılış yasıyla söylüyor yüzün,
Benim de içimde gamlı intiba...

Dinle, der, rüzgardan yükselen sada.

—“Bazı sevindirir, bazı ağlatır,
Hayat ki sadece bir hatıradır!...”

Ziyaettin Fahri

ANADOLU HASRETİ

Titrek sahillere güneş doğunca
Gözlerim görünmez dağlar selamlar...
Buruşur elimde bir sarı gonca
Ruhuma bir çamın şebnemi damlar...

İçimden bir gümüş çağlayan geçer,
Bağları gül kokan bir cihan geçer,
Şafaklar içinde karşımdan geçer
Tarlalar, çardaklar, çatlamış damlar...

Gurbet işledikçe şu uzun yıla
Gözümün yaşında ürperir sıla;
Gönlüm dolaşırken yana yakıla
Ovada sabahlar, dağda akşamlar...

Ömer Bedrettin

OCAĞA KARŞI

-Kafesleri yakarken-

Yak, siyah dumanların ruhumda gündüz olsun;
 Yak, küflü pencерemde ufuklar dümdüz olsun...
 Yak, nura hasret gözüm titresin eserinde,
 Gül görmek istiyorum kızıl akşamlarında
 Anamın, kardeşimin, ruhumun zindanı...

Yak, bağırında kül olsun bu kasvetler yığını
 Yak, şu sarı tahtalar çatlasın uzun uzun;
 Yüzlerce sene var ki benim bu taassubun
 Sırıtan dişlerinde göz nurum parçalandı,
 Rüzgarım, güneşlerim, öz nurum parçalandı...

Kara kuvvet ağzından dökülen nefesleri,
 Bir kadın gölgesine “Örtün!” diyen sesleri
 İnkılâbın çelikten göğsünde boğduk artık;
 Şan dolu ufuklara gün gibi doğduk artık;
 Yak, ey aziz ocağım, bu köhne kafesleri...

Zulmetler kadınlıkla kaynaşmasın diz dize,
 Güneşe veba diyen kör gözlü evimize
 Dağların hür rüzgarı yalvarmadan işlesin.
 Veremli mahallemin ciğeri genişlesin;
 Yak, ey aziz ocağım, bu köhne kafesleri...

Esir kuşçağızlar gibi bunaldığımız yeter,
 Gönlümüz, gözler ışığa kansın artık...
 İstemem yansın artık
 Kara delikleriyle pencereme dizilen

Gözlerimin nuruna pas renginde çizilen
Bu çapraşık çizgiler...

Ömer Bedrettin

KOŞMA

Kirpiğine sürme çek,
Kına yak parmağına:
Bu yıl yaşın girecek,
Kız, gelinlik çağına...

Anlatıyor duruşum,
Ben sana vurulmuşum;
Ko, düşün gönül kuşum
Saçlarının ağına.

Yaş olsam gözden akmam,
Göz olsam gayra bakmam,
Vatanımsın, bırakmam
İlleri kucağına!

Faruk Nafiz

SEVGİ ve IZTIRAP

Gölüş ve nükte... Ziyâ, nağme... Bir uçuş hissi
Parıltılar yağıyor gözlerin kadehlerine...
Yudum yudum dökecek aşkı sızlayan yerine,
Daraldı sıtmal kolları ten sürâhisi...

-Zavallı bir geceyim ben... Ziyâ getirmeyiniz...
Ölüm diyârına ait zavallı bir geceyim...
İçimde dalgalı ummân... Dudaklarım sessiz,
Ademle hal olunur bir zavallı bilmeceyim...

Açıldı kahkahalar her dudakta her yerde,
Köpürdü neşeli şampanyalar kadehlerde...
Bu çağlayan o firarî saâdetin sesidir,
Bu dinlenen ebedî sanatın terânesidir...

-Kederli bir geceyim... Vermeyin hayâtı bana,
Kırık kanatlarımın kan sızan kalemlerini
Sürüklerim; buna mahkûmum arzın alnında...
Biraz şiirse bu izler... Duyun elemelerini...

Uzakta bir deli rüzgâr, ipekli sandalını
Suyun günâh dolu rüyâlarında gezdirdi...
Sadef-i kamer, ayırıp geldi yasemin dalını,
Onun da koynuna koymuş mu sevgi incisini?

-Karaltılar alıyor dalga dalga gözlerimi...
Ölümlü sâam vuruyor pençe pençe seslerime...
Adem, adem... Bizi koynunda besleyen anne,
Büyükülüğün gibi zulmün de lâ-tenâhi mi?...

İçin için... Deliyor ağrılar şaklarını...
Zehirlenirseniz ah öpmeyin dudaklarını...

.....

Bitince neşeli şampanyalar kadehlerde,
Sönerse kahkahalar, her dudakta, her yerde
Acıtmadan kapayın sonra göz kapaklarımı...

Reşit Süreyya

“ERİK AĞACI!”

Üstümüze yemyeşil mantosunu sererdi;
 Ah o erik ağacı, ah o erik ağacı!
 Her gece “Sevdalılar, haydi sevişin!” derdi.
 Ah o erik ağacı, ah o erik ağacı!

Galiba son geceydi –yıldızlar çok uzaktı-
 Yeşil parmaklarını omzumuza bıraktı:
 Ayın tekerleğine dallardan peçe taktı.
 Çapkın erik ağacı, çapkın erik ağacı!

Renkler mâtem bağladı artık ağlayan suda,
 Gölgeler mışıl mışıl uyuyorken kuytuda,
 Bize fısıldıyordu: “Şimdi herkes uykuda!”
 Ah sen erik ağacı, ah sen erik ağacı!

Gölgesinde kalbimiz çarptı ikimizin de,
 “O”nun eli kalbimde, başım “o”nun dizinde...
 Ne olur bakma bize, biraz şöyle gezin de...
 Kuzum erik ağacı, kuzum erik ağacı!

Aydınlatı bu müphem ışık karşı yamacı,
 Senden ayrılıyor, ah bilsen bu ne acı!
 Seni tekrar görmeye iki kalp de duâcı;
 Bilsen erik ağacı, bilsen erik ağacı!

Kadıköy:

Sabri Esat

SULARDA GURÛP

İndi Şen sulara gurûbun yası;
 Bugünkü güneş de batıda söndü!
 Göklerde gecenin, alnıma yazı
 Yazan o mâtemi eli göründü...

Güneşin son kızıl rengi eriyor;
 Kıvrımlı suların dalgalarında!
 Kalbim bir coşuyor, bir ürperiyor,
 Ararken ufukta bir yeşil ada;

Denizi yararak engine doğru
 Koşan bir sandalın izine baktım...
 O kadar baktım ki gözümün nûru
 Yoruldu... O zaman, ben sanki aktım:

Rişeli ruhumla engin sulara!
 Bin bir hâtıra ile zengin sulara!

Ziyaettin Fahri

ALLAH'A ISMARLADIK!

Elimi beş yerinden dağladı beş parmağın,
Bağrım da yanmadık bir yer bırakmadan git...
Bir yarın göçtüğünü, çöktüğünü bir dağın
Görmemek istiyorsan ardına bakmadan git!

Yavrusunun yoluna dalan bir dul bakışı
Andırıyor ışıksız evinde pencereler,
Biraz yaşarmak için beklesin artık kışı
Çağlayansız yamaçlar, suyu dinmiş dereler...

Bir sarı yaprak gibi düştü gönlüm yoluna,
Buğulu gözlerimden geçmediğin gün olmaz:
Benim kadar titremez, hiçbir yiğit oğluna,
Hiçbir ana kızına bu kadar düşkün olmaz.

Bin yarıdan duyarım kimle gülüştüğünü,
Alnından öz kardeşin öpse ben irkilirim.
Değil yalnız ardına kimlerin düştüğünü,
Kimlerin rüyâsına girdiğini bilirim...

Gözlerimi gün gibi kamaştıran yüzünü
Daha candan görürüm senden uzaklaşınca,
Sarırsın dönüşte görünce öksüzünü
Bir gelinlik kız olur aşkım senin yaşınca.

Elimi beş yerinden dağladı beş parmağın
Bağrım da yanmadık bir yer bırakmadan git...
Bir yarın göçtüğünü, çöktüğünü bir dağın
Görmemek istiyorsan ardına bakmadan git!

Faruk Nafiz

TÜRBE

Unutma uzun... uzun geceler,
Bakışmamızın bu son sözünü...
Ağır, çok ağır bu hasta...Eğer
Sarıysa yüzüm, çevir gözünü...

Yüzüm sarı, gözlerimde keder,
Unutma uzun... uzun geceler,
Bakan çok acır; fakat sevemez...
Yarın yol olur çiçeklenemez
Kemiklerimin gömüldüğü yer...

Unutma, uzun... uzun geceler,
Bu sözlere gömdüğüm gönlü...
Ve gül gibi de şiirime ver
Mezarıma konmayan o gülü...

Reşit Süreyya

YARALI

Bir lahza dur yolcu! Yanan bağırmı
 Bir damla teselli sun da serinlet...
 Dindirir bir parça belki ağrımı;
 Nûru gözlerinde yanan merhamet.

Bin lanet ey yolcu, doğduğum güne...
 Altında doğduğum burçlar yıkılsın!
 Bir virânedir ki ömrüm üstüne
 Şeâmeti çökmüş aşk tılsımının...

Ey bağı merhamet, sesi yaş dolu;
 Uğrarsa bir akşam doğduğum yurda
 Önünde açılan bu gurbet yolu;
 Şehrin kapısında bir lahza dur da,

Dik kemerlerinden bir sabah erken,
 Ruhunda ümidi mesut dönüşün
 Kuşlar doğan fecri selamlıyorken
 Çıkan genç ve bahtsız yolcuyu düşün.

Ahmet Hamdi

DENİZ ve ASLAN

Tutuşmuş kanatlarla batıdan uçan kuşlar
 Bembeyaz bulutları kızıla boyuyordu.
 Ateşten halkalarla bu ölümlü uçuşlar
 Yukarısında bütün gök, bütün boşluk mosmordu!

Ufukları kaplayan cehennemî hâile
 Kızılıklar saçarken denize demet demet,
 Kan köpüklü dalgalar çarpıyordu sâhile,
 Kayalar birer devdi, gemiler bir iskelet!

Bu korkunç manzaraya gözlerim daldı gitti,
 Yavaş yavaş sıyrıldım yalancı benliğimden.
 Kulaklarım en coşkun musikiyi işitti,
 Deniz gibi heybetli bir aslan kesildim ben.

Dedim ki: Ey denizi, göğü yaratan Allah,
 Ey ufukta yangınlar tutuşturan mucize.
 Ey benim ilk ceddimi cennetten atan Allah,
 Yalnız senin önünde gelirim bil ki dize.

Cennet fecirlerinin bin bir türlü rengini
 Mademki sen devşirip şu gurûbu halkettin,
 Ben ki senin kulunum, denizin ahengini
 Bana coşkunluğunda mademki sen dinlettin.

Bu isyân dolu sese, bu hürriyet sesine
 Ölsem de koşacağım, sen metin ol, Yarabbi!
 Kızıl güneş vursa da bir aslan yelesine,
 Kavrulmaz eminim ki bir kuş kanadı gibi...

Boynumda alev renkli bir bayrak dalgalanır,
 Bu alevle tutuşur damarlarımda kanım.

İrkımın haşmetini bütün kâinât tanır,
Ben kıvıl güneşlere haykıran bir aslanım.

Halit Fahri

AKŞAM

Deniz, yorulur artık, sanki uykuya dalar;
Köpüksüz dalgaları, hasta bir ninni arar...
Sessiz ağlayan dere, çırpınır aka aka
İçli gönlünde onun bir keder var mutlaka
Yapraklar titreşirler helecânla telaşla;
Sevgililer hıçkırır kalplerindeki yaşla...
Uzaklarda çalkanan endişeli bir yelken,
Maviliklerde erir gölgeler serpilirken...
Dağlar, sabırsızlanır, adeta yürür gibi;
Kararan ufukları heyecan bürür gibi...
Kayalar, düşünceli sahil inildedikçe;
Rüzgâr fısıldayarak: Akşam! dedikçe
Yıldızlar tutuşurlar gönüllerde birer birer,
Can veren gün denizin yorgun koynuna girer

Ekrem Reşit

EŞTİM, EŞTİM KUM ÇIKTI

Hepsi İsmail gibi ağlamakta su diye:
Sayısız hislerimin dudakları çatlamış;
Ruhum şehvet mi dolsun bu ırmakta su diye,
Olsun mu bataklıkta hep birer boş kamış?...

Onlar daha kopmadan birer ney olmalıydı;
“Kalemdir” denmeliydi daha hiç yontulmadan:
Onlar bestelemezse derdim kimin malıydı;
Aşk yazmazdım alnım yazısıyla dolmadan!...

Denedim: Birbirinden daha beter zehirmiş
Dudakların, gözlerin, hülyânın usâresi;
Hangi sam, kavurucu dudağını değirmiş?
Rabb'im!... Yok mu bu sonsuz susuzluğun çaresi?

Dökerdim gözyaşımı beklerdim de başında;
Bir dilsiz dere olsa, tek, suyundan vazgeçtim.
Bir yağmurun kıymeti bile yok gözyaşında:
Uğraştım ağlayarak, kum çıktı, eştim eştim...

Günlerce su aradım bağrımın çöllerinde,
Her derdin pençesine göğsüm, gönlüm açıldı;
Belki su vardır diye bundan daha derinlere
Çetin tırnaklarımla, eştim, eştim kum çıktı...

Behçet Kemal

DAĞLAR

[Aslı gitti Kerem ardından ağlar

Yol vermeyin başı dumanlı dağlar]

Yaslanır bir buluttan bir buluta başınız,
Gövdenez Tanrı'm gibi gökte yaşardı, dağlar!
Engin kanatlı kuşlar olmasa yoldaşınız
Tepenizde bir güneş, bir ay aşardı dağlar!

Kalbini göstermese göğsünün yırtığından
Yol mu bulurdu âşık kurduğunuz yığından?
Cihângirler, hızını göklerden aldığından,
Üstünüzden sel gibi ufka taşardı, dağlar!

Siz, ki yalnız kahraman çıktı mı “Geç!” derdiniz,
Yalnız ölü canlara karşı baş eğerdiniz;
Nasıl oldu, o soysuz kıza geçit verdiniz,
O taş yürek bu işi nasıl başardı, dağlar?...

Kanun-i evvel, 1927

Faruk Nafiz

Memet Onbaşının Menkıbelerinden:

FİRAR

-“Asîl ruhlar”ın asil ve muhterem muharririne ithâf-

Siperlerin içinde ne acı bir kış günü:
Fırtınalar, boralar gökleri titretiyor,
Şimşekler namlulara çarparak aks ediyor,
Güldürürken kalpleri bir zaferin düğünü...

Top sesleri kesildi... Şimdi biraz fâsıla:
Hayatına ders veren namlular silinmekte,
Alev, ateş, kan dolu ufka sükûn etmekte,
Gönüllerin bir rüzgâr: Hasretten esen sıla...

Uzakta derenin arasına gizlenmiş.
Çadırlarda köylerden, sılalardan bahis var:
-Sulh yakınmış...
-Bahara.....
-Olacağız bahtiyâr

Yalnız Memet gülmüyor; kalbinde düğümlenmiş
Bir hissin ateşini etrafına saçıyor...
Zaten yıllar, aylardır, tunç yüzünde gözyaşı
Eksik değil... diyorlar:
-Ne var? Söyle onbaşı!”
O, acı bir bakışla gözlerini açıyor...

Tan atarken bir sabah, cengin sesi duyuldu;
Memet’in bölüğünde telaşla söyleştiler,
Siperlerde gizlice baş başa dertleştiler,
- Nic’oldu onbaşımız? Onbaşımız nic’oldu?

Ziyaettin Fahri

HALKAPINAR

(Halkapınar, ordumuzun İzmir’e ilk girdiği yerin adıdır. Orada verilen ilk şehitlerin hâtırasını yüzünde “Vatan ve Nâmus” yazılı mütevâzı bir mermer abide yaşıyor.)

Vatandaş ! Hür alnın hür vatanında
Minnetle bir kere burada eğilsin !
Düşün ki bu mermer mezar yanında
Taptığın Ka’be’den uzak değilsin.

İzmir’e ilk önce kavuşmak için
Ön safta koşanlar burda yatıyor.
Bu anda duyduğun gururu, için
Onların döktüğü kanla tadıyor.

Hürmetle an burda güzel İzmir’i
Görmeye doymadan göz yumanları
Yıllarca yurdunu kaplayan kiri
Kanıyla gideren kahramanları

Onların mübârek yüreklerinde
Dinmeyen hasretin remzidir bu taş.
Kalbinin en azîz olan yerinde
Bu ulvî tahassür, yansın vatandaş !

Çırpınan gönlünle bu kabir önünde
Bir derin ibâdet huşuuyla sus !
Karşında duruyor işte o künde
Kurtulan eserler : “ Vatan ve nâmus “

Vatandaş, bu mermer mezar yanında
Taptığın Ka’be’den uzak değilsin ;

Yükselen hür başın, hür vatanında
Minnetle bir kere burda eğilsin !

İzmir , 1927

Necmettin Halil

“AĞIT” *

Hiç benden ayrılmak istemedin sen,
Oğlum şimdi nasıl edersin bensiz ?
Senin hayâlinle eğlenirken ben,
Şimdi sonra acep neylerim sensiz ?

Ecel çekti aldı elimden seni,
Ölüm acısına uğrattı beni,
Kara topraklara defnettim seni,
Şimden sonra acep neylerim sensiz ?

Narin vücudunu kurtlar oydu mu ?
Tatlı dillerine toprak doldu mu ?
Ağıtlarım sana malum oldu mu ?
Şimden sonra acep neylerim sensiz ?

Odandan içeri bakamam gayrı,
Titrek seslerini duyamam gayrı,
Bir daha bağrıma basamam gayrı,
Şimden sonra acep neylerim sensiz ?

Kitabın çantanda asılı kaldı,
Elbisen sandıkta basılı kaldı,
Her yerde izlerin yazılı kaldı,
Şimden sonra acep neylerim sensiz ?

Çocuklar mektepten çıktığı zaman,
Başıma yığılır bir kara duman,

Saçlarını yolar bu garip anan,
Şimden sonra acep neylerim sensiz ?

* İzmir'in Narlıdere köyünde (Ali Kemal) nâmında genç bir halk şâiri tarafından yazılmıştır.

14 Teşrin-i sani 927

Ali Kemal

YOLCULUK

Susamış ruhumla mesâfelere,
Hiçbir şey bağlamaz beni bu yere.
Ne hâtıraların yalvaran sesi,
Ne ağaçlarının kuytu gölgesi
Rüya besteleyen eski bahçeler,
Ne lambam ki soluk bir ılık serper
Istırâbı taşan gecelerime.
Esen rüzgârlar ki yanan derime
Serin şifâsını döker her gece
Çağırın bir eldir sanki gizlice
Ruhumu meçhûlün ufuklarına.
Şimdi kadehimde başka şarap var.
Başka bir neşîde söylüyor bana
Hülyâmın ufkunu döken dalgalar,
Ve ümitlerimin sırrını gizler
Güneşli ufuklar, engin denizler.

Ahmet Hamdi

HAYAT

Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle
Dağ taş deme, arkadaş, gün batmadan ilerle !

Yara açsın kayalar ayaklarında, varsın,
Varsın, omuz başların kamçılardan kızarsın :

Bu ağrılar duyurmaz sana yalnızlığını...
Kızıl dudaklarından bırakma ıslığını,

Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle
Dağ taş deme, arkadaş gün batmadan ilerle !

Sırtında bir tüy gibi taşı taştan yükünü,
Görmesinler belinin, sakın, büküldüğünü.

Başında şakladıkça atlıların kırbacı,
Anla ki, her gün sana hız veriyor bir acı...

Yara açsın kayalar ayaklarında, varsın,
Varsın, omuz başların kamçılardan kızarsın,

Haydâ, sarıl yollara ! Ardına bakma , hayda !
Sen yük altında haykır, el uyusun sarayda !...

İnce bir iz çiziyor yere sızdıkça kanlar,
Seni bulur izinden ıslığını duyanlar.

Bu ağrılar duyurmaz sana yalnızlığını,
Kızıl dudaklarından bırakma ıslığını,

Fırtına, yağmur, soğuk... Ne varsa üstüne çek !
Bu çetin yolculuğun sonunda, gün gelecek,

Sırma saçlar saracak her kan akan yerini,
Gül dudaklar öpecek o kırbaç izlerini...

Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltiyle
Dağ taş deme, arkadaş, gün batmadan ilerle !

Faruk Nafiz

BURSA'DA AKŞAM

Bugün de sonbahardan süzülüp doğdu akşam
Dağların yere indi koyu, serin gölgesi ;
“ Uludağ ” etekleri al ipekten bu akşam ;
Düştü yeşil ovaya kubbelerin gölgesi...

Ufuklarda bu akşam ne sis var, ne bulut var ;
Servilerin içinde bir alev “ Emir Sultan ” !
İçten dualar gibi geçiyor sanki rüzgar
Bir ilahî adaya benzeyen “ Yıldırım ” dan...

Ovada ince yollar gölgeleniyor işte ,
Karşıdan renk içinde solgun ay görünüyor.
Güneşin son nûrundan bir damlacık içmiş de
Şu karşıki kulübe bir saray görünüyor...

Gözlerime vurunca kubbelerin gölgesi
Öz cenneti gönlümle seyrettim ben bu akşam.
Göklerde ne bir nefes ne de bir kanat sesi,
“ Uludağ “ etekleri al ipekten bu akşam...

- Bursa -

Ömer Bedrettin

GURBET MANİLERİ

Gurbetteki geceler,
Istrâbı heceler,
İçirir yudum yudum
İnsana işkenceler...

Ufuk, uykuya düşer,
Ay, gökten suya düşer.
Bu ıssız gecelerde
Gönül korkuya düşer...

Sahilde sevgililer
Gözyaşlarını siler.
“ Yar “ yine kavuşmayan
Allah’tan ölüm diler...

Dayanılmaz sızılar,
Coşarak kalbi sarar,
Sevişen her gönülde
Kanatacak iz arar...

Gönül aktıkça düne,
Sararır günden güne,
Bu akış, ruhu atar
Derdin en büyüğüne...

Gözler, engine dalar,
Islanır, yine dalar.
Yandıkça bütün bütün
Gamın kalbine dolar...

Elem kalpleri dişler,
Acıdan oya işler,

Tahammül ufukları
Her dakika genişler...

Sular ; yorulur, coşar,
Sükûnet bulur, coşar,
Hıçkırıklı gönüller
İçten vurulur, coşar...

Sevenler ; yanar, gider
“ Yar” ını anar, gider
Kalpleri için için
Durmadan kanar, gider...

Gam, hicrânla öpüşür,
Sevgi, kanla öpüşür.
Gurbet ; kendi koynunda
Ağlayanla öpüşür !...

Ekrem Reşit

DENİZ GARİBİ

Bembeyaz bulutların ördüğü şelaleden,
Günün kızıl ufuktan gördüğü şelaleden
Köpükler dağılıyor mavileşen dağlara...

“Ah deniz!” diyen gönlüm, sanki deniz garîbi,
Kanadı parçalanmış bir yorgun martı gibi
Uçuyor dalgaları andıran şen dağlara...

Bursa:Ömer Bedrettin

BİR İTHAF

-“*Miras*”ım için-

Öldüğüm gün ve hatta ölmemi beklemeden,
Adaletten şaşmayan, hatır-gönül bilmeyen
“Zaman” adlı bir hakim, tutmaksızın yasımı,
Vârislerime taksim edecek “miras” ımı:

Ebediyet-ki odur düşündüğüm en fazla-
Bir şey kazanmayacak bu kıymetsiz “miras”la.
Şimdiden biliyorum bu hazin âkıbeti:
Vâris bırakmadım, heyhât ebediyeti.

Yine biliyorum ki: “Miras” ımdan en büyük
Hissenin sahibidir gözleri bunak, sönük,
“Unutulmak” denilen o hain, dişlek cadı!
Ne zekâlar hep onun kucağında kocadı...

Belki bundan artacak tek tük güzel mısralar
Birkaç vefalı dostu verilecek yâdigâr.
Onlarda birbirinin ardınca öldüler mi,
Bir karanlık ki beynimin çürüdüğü
Kara topraklar kadar mahvedici bir büyü!

Fakat, hayır!... “Zaman”ın bilemediği bir şey,
Bir gizli hazinem var ki her günüm peyderpey
Geçtikçe daha parlak, daha kıymetli oldu;
Bir gizli hazineme her gün inciler doldu.

Bu hazine geçemez “zaman”ın pençesine.
Onu çünkü sarmışım kafiyeimin sesine.
Duygum, düşüncem, bütün benliğim, ihtirâsım,
Hayâlim, şairliğim... En tükenmez mirasım,

En yüksek heyecanım hep onda saklı kaldı.
“Zaman” ancak şiirimin satırlarını aldı.

Bir gizli hazinemi, sevgilim sana verdim.
Kimseye söylenmemiş her sevincim, her derdim
Bu hazine içinde birikti; senin oldu.
Bu hazine aşkınla doldukça derin oldu.

İşte ben bunu yalnız, yalnız sana bıraktım.
Zaten o olmasaydı şair olmayacaktım.
Evet, “zaman” göremez o sonsuz hazineyi.
Ah, onu sen bilirsin belki de benden iyi:

Kalbim, ölüm bilmeyen kalbidir o hazine.
Ölümümden sonra da çırpınacaktır yine.
Her zerresi dağılıp toz-toprak olsa bile,
Ruhunda vakit vakit gamlı bir ürperişle
Duyacaksın hep onun sana yaklaştığını,
Seninle taşıdığını...

Enis Behiç

RÜZGAR

Sevme rüzgar o sevdiğim kadını
Onu gözler yakan güzel tanırım.
Sen de zannetme ince sanatını,
Öyle şiir oldunuz ki kıskanırım;
Bunu ilk aldatılmadır sanırım!...

Dağılıp çağlayanlarında gezen
Sarı saçlar ziya demetleri mi?
Onu gözyaşlarımdı sade çözen,
Niye aldın ya? Gizli koynuna ben,
Saklamıştım bütün saadetimi!...

Sevme! Billur dudaklı dalgaların
İçmesin hamle hamle ıtrını... Ah
İnce ıtrıyla ruh alır o kadın,
İçme bahtın olur senin de siyah:
Seni en sonra öldürür bu günah!...

Süzgün endamı öyle mermer ki,
Uçuşur: Kalbidir, kamerler onun...
Sende kıvrımlarında nağmeleri...
Göklerin her hitâbı sendendi,
Niye indin de bir esir oldun? ...

Sevme... Çırpınmasın o kurdelesini,
Sanki aşifte bir hayalin izi
Ki tutulmaktan imtinâ ediyor...
Bir beyaz el ki sade müstehzî,
“Gel” diyor, sanmayın veda ediyor.

O güller... öpme, öpme... Hırpalama
O güzel ağzı öpme, kıskanırım...

Deli sevdamı gizli koynunda
Onu pek nazlı bir güzel tanırım,
Öpülürken harap olur sanırım!...

Reşit Süreyya

VAH ONA...

Vah o genç kalbe ki canan yüzünden
Bağrına basmadık taş kalmamıştır,
Toprağı çepçevre saran hüzünden
Heyecan duymamış, aşk almamıştır!

Benim de yandığım günler çok oldu,
Dilim yay kesildi,sözüm ok oldu..
Şimdi de göğsümde kalbim yok oldu,
Gövdemin üstünde baş kalmamıştır.

Gönlümü bağladım -kadın yerine-
Ömrümün gündelik emeklerine.
Ne varsa harcadım alın terine,
Çıkası gözümde yaş kalmamıştır!

Faruk Nafiz

MUAMMA

Yaptığı düz duvar dik süzer yıldızları
Yükselmeyi hak eden bir alın gibi,
Tutuşan camlarıyla çevre salan kızları
Andırır... “Yanıyorum...İsteyin alın!” gibi

İnce bir mana verir dilsiz, kaba taşlara
Evinde kadın gibi pudrayla boya süsü.
Eğilmeyi öğretir kemerler dik başlara,
Doğacak kardeşinin bile var gönüllüsü!

Merdivenden yükselen adımlar alkış tutar,
Parlar birden gözleri; duvarda birkaç çini...
Neşenin tebessümü dolduran diye mimar
Gamze gibi süslemiş her oyuğun içini.

Kendine kuramadı refahın temelini,
Gece gündüz evini omzunda taşıyor.
Sanatkarın görenler şaşırır sert elini:
O, taştan ekmeğini çıkararak yaşıyor!...

Behçet Kemal

BU KIZ KİM?

Mehmet Emin Beye

Akşamın karanlığı açılırken sulara
 Top, tüfeğin sadaları sinmiş kuytulara
 “Gediz” bir şerit gibi kuytulara uzanıyordu
 Haftalardır, aylardır kavgayı anıyordu
 Ay şimdi kuruyordu göklere bir tak,
 Gökyüzü bu sevgili aya engin bir yatak
 Salkımlar gibi yer yer parıldıyor yıldızlar
 Sonra bir bomba sesi, sonra inleyen yıldızlar

Karanlıkta büyüyen dağlar benziyor deve
 Daha keskinlik verip bağlarındaki aleve
 Ay gittikçe karşıki tepeden yükseliyor
 Bir gölge ilerliyor yolda sürüp atını
 İnletiyor nal sesi yerin birkaç katını
 Bu, yirmi yaşlarında delikanlı bir nefer
 Yırtıyor karanlığı gözlerinden taşan fer
 Arada bir davranıp elindeki silaha
 Mahmuzlayıp atını uçuyor karanlığa
 Kim bilir kaç saattir aşıyor uzun yıllar
 Karargaha gidilen yol üstünde bir köy var
 Köyün tozlu yolunda, genç, atıyla kayıyor
 Ay gökten damla damla ışığını yayıyor

Birden bire at ürktü... Var mıydı bir ağrısı?
 Atın gözü büyüdü... Kımıldadı sağrısı
 Kulakları kımıldadı, az oynadı yelesi
 Sağında belirmişti çünkü bir kız gölgesi
 ...Bunu gören at munisleşti ansızın
 Gökte taze beliren birkaç salkım yıldızın
 Işıyla süslenen yelesi sarktı yine
 Güzel at biraz sonra geldi eski haline!

Delikanlı da hemen gözlerini kaldırdı
 Gözünün ışığını bu gölgeye daldırdı
 O da ilk önce ürktü, kalbi çarptı onunda
 İçi helecan doldu tam yolun sonunda

Bu gölge, kız gölgesi... Elinde bir bakraç vardı
 Başında ışık vuran altın gibi saç vardı
 Gözlerinde aydan da parıltılı bir ışık
 Kimdir bu yol üstünde gezen nazlı sarmaşık?
 Genç sefer gözlerini sarı bakraca attı
 Atın genç süvarisi dikti onu ağzına
 Gözleriyle dalmıştı köyün bu genç kızına
 Birden bire uzaktan bir silah sesi geldi

Gecenin perdesini bu ses ansızın deldi
 İçtiği suyu hemen bıraktı delikanlı
 Bakındı etrafa bir lahza canlı canlı
 Yine sonsuz bir sükun... sonra düşen bir yıldız
 Dudağını oynatıp birey söyledi genç kız
 -Sen de bir patlasan a...
 Bakıp sustu genç nefer,
 Neler söyledi kıza gözlerinden taşan fer!
 -Olmaz... der gibi kıızı bakışlarıyla süzdü
 Sevgi yolunda bu kız galiba görgüsüzdü
 Bir genç kızın bakmaz mı bir erkeği
 Bu kızla konuşsam bir lahza daha iyi
 Diye düşündü genç er, atını hemen sürdü
 Uzaklardan seslendi;
 -Kal köyünde kuzum sen!
 Ayın kızıl ışığında yoldan aktı
 Kızda, gencin ardından, gözyaşları bıraktı!
 Gece bütün seferler süngüsünü biliyor
 Boşluğa bir türkünün bestesi serpiliyor

Bu türkü, kör ağlanın yanık, içli türküsü
 Gah elemli, hüznü, gah sevinçli türküsü
 İnsan vurulur gibi oluyor ta... canından
 Kır at köprüsünden, düşman kanından
 Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır.
 Sanki dalmış dinliyor bu türküyü engin kır
 Ay bulutlar içinde bir bir yavru gibi saklı
 Yüzü bir gelin gibi sanki altın duvaklı
 ‘Beş kanat’ dağlarını aşıyor o genç yine
 Atının nal sesleri gecenin enginine
 Zaferin tunç sesinden tunç mızrakları vuruyor
 Mağlup düşman son defa mevzide kuduruyor
 Birkaç gölge atının kesmek için yolunu
 Tutuyorlar bir yanda bu yolun sağ, solunu
 Bir tabanca sadası, arkadan birde bomba
 Buna cevap veriyor karşıda ki koca dağ
 Genç atından atlayıp tabanca boşaltıyor
 Kahpe düşman atıyor, delikanlı atıyor
 Fakat yandan düşmana şimdi silah atan kim?
 İmdada gelmiş gibi kurşunlar boşaltan kim?
 Az sonra genç seferin kalmıyor tek düşmanı
 Atının dört nal sesi inletiyor dört yanı!

Sabahleyin bu yoldan geçip bir lahza duran
 Orduda ki neferler görüyorlar; yüzünde kan
 Göğsü kan, elinde ki silahı kan, bir kızı;
 Bu kız kim? Hangi köyün en sevimli yıldızı
 Kimse bunu bilmiyor... düşmana atmış silah
 Acaba vurulurken demiş midir... anam... ah...
 Eğer o delikanlı buradan geçerse tekrar
 -Etrafını alırken kızın geçen yolcular
 Anlayacak bu gece imdada koşan kim?

Beklide inleyecek;
Bu benim meçhul ‘yar’im!

Mehmet Faruk

GURBETTE TABİAT

Gölgesiz ovalar bir kıvıll tarla;
Dağlar kıvıllanmış yanık otlarla.
Sisler altında başları saklı,
Bir gelin gibidir telli duvaklı,

Dağlarda ayıran sevişenleri,
Yaslara düşüren gönlü şenleri!..
Baş başa vermiştir sekiz on sükut
Veriyor bu coşkun dereye öğüt:

Hayatın sesi var çağlayışında,
Fanilik hıçkırır ağlayışında.
Halkının sırrına eren dereler,
Her derde teselli veren dereler!..

Oraya buraya serpilmiş çamlar,
Altına zümrülden ışıklar damlar.
Rüzgarlar çamlarda sanatkâr olur,
En güzel besteyi orada bulur.

Kıvrım kıvrım yollar pembe bir yılan
Yükselip görünen sinip kaybolan
Bu ince hatlardır hasretin izi
Bekliyor silinen ucunda bizi!..

Hasan Âli

KAĞNI GICIRTILARI

Ayrılığın yırtıcı hislerini besteler,
 Sonu gelmez yollarda kağni gıcirtıları....
 Gurbetteki yolcuya kavuşmayı müjdeler,
 Savrulurken rüzgârda kağni gıcirtıları....

Bazı bir hıçkırıktır, dağlarda aksi kalır,
 Gâh yalvarışla uzar, gâh ümitsiz kısalır...
 Hüzünlü ahengiyle gurbet hissini alır
 Bu hasretli diyârda kağni gıcirtıları...

Sarp yollarda inerken tâ derinden derine,
 Kanat açar ruhların gizli emellerine...
 En yalçın kayaların erişir üzerine
 Bulutları yarar da kağni gıcirtıları...

Gönülden yalnızlığın acısını giderir;
 Köydeki nişanlıdan âşığa haber verir...
 Bulutlu kış günleri bir nefes gibi erir
 Bir arşın boyu karda kağni gıcirtıları...

Dağda vahşi kuşların işitirken sesini,
 Anlatır çobanların şâirlik hevesini...
 Bilir titreyişle ruha işlemesini
 Bir hazin “ney” kadar da kağni gıcirtıları...

Yaşar Nabi

MABET

O yeşil alevle yanan gözlere
Cehennem dediler, mabettir dedim
Mabedin önünde diz çöküp yere
Aşk ile tutuşmak âdettir dedim

Görenler dudağının kıızıl rengini
Kan mıdır dediler, şaraptır dedim
İçenler busenin leziz beneğini
Sarhoştur, delidir, harâptır dedim.

Ey ilahi kadın senin önüne
Havf ile, rişe ile diz çöken yöne
Şüpheyi sırtından at kaldır dedim
Bu puta tapmayan apdaldır dedim

Fahrettin Mustafa

MAĞARA

En feci ölümü günlerce tatmış,
Son demi yaklaşan bir kurt var inde:
Mağaranın ağzını bir taş kapatmış,
Açlıktan ölüyor bir kurt içinde.

Çığ gibi tepeden inen kayanın
Farkı yok git gide mezâr taşından.
Kan sızıyor bu kana doymayanın
Duvardan duvara vuran başından...

Gözünde karanlık ecelleşirken,
Az daha yaşatmak için canı,
Her gün el kanıyla ziyâfet çeken
Koca kurt yalıyor kendi kanını.

At, çoban, posteki omuzlarına,
Ko artık meydana bütün varını.
Ya çıkar, ya çıkmaz o kurt yarına:
Yaylaya zağarsız sal davarını.

Şakıyor mağaranın önünde sesin,
Geç, atlım, belli ki ruhun kanatlı.
Atının nalları taşa değmesin,
O zaman canından olursun, atlı!

Ey çemen gözleri, papatya başı
Bahara benzeyen, yazı andıran!
Bir kımıldatırsan eğer bu taşı,
Ant olsun, ölüme gelmiştir sıran.

Kalbime benzetin çırpınan kurdu,
Kapanan mağarayı bağrım sayınız :

Bu açlık ininde boğmadan kurdu,
Yolcular, bu taşa dokunmayınız!

Faruk Nafiz

ESKİ EMELLERİME

Ne ben sizi arayım ne de siz beni anın;
 Ne bir seraba koşun ne de bir çölde yanın!...
 Bir menfadır kendimin gönül diyarı bana;
 Emelin ihtilacı ayrı bir ağrı bana!...

Değişmiştim o kadar beni nerden bildiniz,
 Ansızın inleyerek karşıma dikildiniz?...
 “Ney”in boş göğsü kadar dopdolu, kırık dökük
 Bir sesle saz beniziniz karşımda boynu bükük!...

Gözü kamaştırırken bir nur gibi adınız
 Niçin gölgemmiş gibi beni kovaladınız?!...
 Bilmem hangi “ölü”nü anıp ağlayacağım;
 Yaprak dökme bilmeyen bir ormandı her çağım

Bin bir ateşli nefes değince yapraklara
 Bir kor gibi tutuştu; açılın uzaklara!...
 Başınızı döndürür bağrımın bin bir yarı,
 Ey içli gönüllerin öksüz kırlangıçları...

Emerdiniz hissimi kızıl bir dudak gibi,
 Suyuna düşmek için soldunuz yaprak gibi.
 Başı boş sürü gibi dağdan suya indiniz,
 Kaç serabı gördünüz su diye sevindiniz;

Kaç kavalın sesine koştunuz çoban diye,
 Kurt inine girdiniz kurt iner dağdan diye!...
 Gölgelemiş bir gece alnınızın aklığı;
 İçinizde tatlı bir azabın kıvraklığı

Hırpalanmak isteyen bir ürkeklik var sizde
 Gözleriniz perdeli çizgili çehrenizde.

Ben sizlerden kaçmışım nerden beni buldunuz
Bir güzel hasta ki gönlüme sokuldunuz

Şifa yurdu olamaz varlığım birinize
Kalbimden kan veremem ben her soluk benize!..

Behçet Kemal

DAVET

Seni ben bekliyorum, göğsüm açık, bağırim açık:
 Hançer ol, göğsüme saplan! Ecel ol karşıma çık!..
 Çalmamış bir gece mademki felekten gönlüm,
 Gelecek, bari elinden dilerim gelsin ölüm.
 Toprağın rengi kanımdan kızarıırken yer yer
 Uzanıp, sapsarı, son busemi koymazsam eğer
 O benim kalbimi göğsümden ayırmış çeliğe
 Gezsin ismim yedi kat gökte bugün kahpe diye...
 Beni kahretmeden âlemde o bîgâne duruş
 Bana sal yalvarırım pençeni, ey yırtıcı kuş!

İşte ben bekliyorum, göğsüm açık, bağırim açık:
 Hançer ol, göğsüme saplan! Ecel ol, karşıma çık!...

İstesem

Ucu göğsünde duran bir kılıcım pençende,
 Bakışın benden uzaklaşsa da gönlün bende.
 Böyle gördükçe senin benden uzaklaştığını
 En büyük hazzın içimden duyarım taşıtığını...
 Bana bağlar seni bir bağ gibi yollar candan,
 Sen açıldıkça bu bağlar gerilir bir yandan.
 Ruhumun meyli var âlemde ilahî aşka,
 Seni benden kim alır yoksa ölümden başka?
 İstesem çoktan o saçlar çürümüş darmadağın,
 Çoktan ağızımda kül olmuştu ateşten dudağın!

Ucu göğsünde duran bir kılıcım pençende,
 Bakışın benden uzaklaşsa da gönlün bende.

Faruk Nafiz

SABAH

Serin rüzgârlara pencereni aç.
 Seyret de ağaran rengini ufkun
 Mahmur gözlerinde süzölsün uykun.
 Bırak, saçlarınla oynasın rüzgar,
 Gümüş çıplaklıklı bir başka bahar
 Olan vücudunu ondan gizleme...
 Ne varsa hepsini, boyun, saç, meme
 Esirden dudaklar okşasın, sevsin,
 Mademki geceden daha güzelsin
 Bu süzgün çehrenle bir hülya kadar.

Acı bir gülüşle gölgede sular
 Büyük ve esrarlı çağlıyor dinle,
 Sanki bir ağlayan kalp var derdinle
 Bir kalp ki teselli nedir bilmemiş,
 Döktüğü yaşları kimse silmemiş.
 Sükût bir kadife örtü üstünde
 Bu ses yükseliyor başlayan günde
 Ve örtüyor perde perde her yeri.

Gümüş leylakları, kızıl gülleri
 Altında sabahın, ufuk çöküyor.
 Bir geniş çizgiden şafak söküyor
 Ve yükselen güneş ince bir duman
 Mahmûr gözlerini kırpıştırarak
 Sende güzelliği selamlıyor, bak.

Ahmet Hamdi

GÖZLER BAHSİ

“Aşkı anlamayan yalan gözlerin”

R.T.

Ne kâfir şeylerdir bilmez miyim hiç
 Senin o haşarı, yaman gözlerin?
 Onun için zaten değil mi herkes
 Der: Aman gözlerin! Aman gözlerin!
 Ben ilk bakışımda anladım bunu
 Karşıma çıktığı zaman gözlerin...

Zihin mi bıraktı başımda sanki
 Aklımı, fikrimi alan gözlerin?
 Doğru ya beni de tövbe ettirdi
 - Aşkı anlamayan yalan gözlerin!-

Eğer şâirliğe kalktımsa şimdi
 Bu azîzliği de yapan gözlerin
 Yani beni yoldan saptıran
 Kendi de benimle sapan gözlerin!

Ah o senin yanan, yakan gözlerin
 Hasreti canıma akan gözlerin

Bazen de öpüyor, seviyor gibi
 Okşaya okşaya bakan gözlerin
 Ömrümü peşine takan gözlerin
 Şimşeği durmadan çakan gözlerin.

İşte beni de şu hale koydu.
 İnsanı bin derde atan gözlerin
 Beğendi mi bari marifetini
 Halkı birbirine katan gözlerin?
 Bilirim ne çapkın olduğunu ben

O bir açılıp bir yanan gözlerin
O gurbet gözlerin, vatan gözlerin!

Söylenip sevmenin, ölüp bitmenin
Koynunda yatarak, sönüp gitmenin
Zehrini tattıran, tadan gözlerin
Âlemi bir pula satan gözlerin!
Bin türlü şûhluğa neden sarılı
Canımda çırılçıplak yatan gözlerin?
Gönlüme adeta çatan gözlerin!

Fazıl Ahmet

EYÜP'TE SAATLER

Eyüp! Burada yer, gök hep elem dolu;
 Uzanır gözlerde mavera yolu...
 Gün görmüş ruhlara aşına diyar;
 Parlak güneşinde bile hüznün var...
 Baharı bir kesif ibhâm örülü,
 Sevinçle tebessüm sanki gömülü
 Gökyüzünde siyah sahabelere...
 Yer üstünde kırık kitabelere....

Ararken etrâfta bir gülen levha;
 Bana sesleniyor yanık bir nevha,
 Diyor ki:

— “Sen beni dinlersen eğer,
 Hayat, ne kadar da abesmiş meğer,
 Der, fâni dünyadan çekersen eli,
 Coşarsın kalbinde ferda emeli...”
 Çevrildim ruhumla ulu Rabb’ime,
 Ferdanın esrarı doldu kalbime!

Dalmışım ufkuna ferdanın bir an;
 Uyandım: göğsümde bir yanık hicran...
 Yanımda serviler, vakur serviler,
 Hep aynı hasretin vaslını diler...
 Bakındım göklere, serseri, gezdim...
 Sularda, toprakta bir iman sezdim...
 Dolarken muhite renksiz ihtişam;
 Ne güzel bir hüznün: Eyüp’te akşam!

Ziyaettin Fahri

ZİNDANDA SABAH

Eriyerek sönünce birer birer mumları
Bir cehennem azâbı kapladı mahkûmları,
Zehirli pençesini etlerine saldı kış...

Geceler bir yol gibi uzandıkça uzandı.
Kapanmayan gözlerde korku ateşi yandı :
Bin canavar yarattı bir gölgeden her bakış...

*

Yavaş yavaş tavanda fazlalaştı gölgeler.
Karanlıklar içinde şekiller çıktı yer yer,
Sevinin zavallılar beklenen gün yaklaştı...

Beliren yüzleriniz saadetin mezarı,
Hepsinin gözleri mor, rengi hepsinin sarı:
Uykusuz geçen günler işte yüzleri attı

*

Nihâyet demirlerin arasından kayarak,
Bir koca pençe gibi ölçsüz uzayarak
Dal dal olan bir ışık haber verdi gündüzü.

Siz hâlâ sabah diye bekleyerek titreşen...
Dışarda kucak kucak nur dağıtan güneşin
Bak zindana girince nasıl sarardı yüzü.

Yaşar Nâbi

ÇOBAN

Bir madalyondu güneş uzaklarda erirken,
Yorgun sularda ince bir yangın belirirken,
Gurbeti içerinden döktün engine çoban.

Sana bu uzun yollar ne günleri anlatır;
Belki de tutulduğun bakışı hatırlatır,
Benziyor mu gözleri akşam rengine çoban.

Dalıyorsun fırçası yarım kalmış dağlara;
Köydeki hatıra mı şimdi sızlayan yara,
Gözlerinde bir iki yıldız var yine çoban...

Sevda gözlerde yanan bir rüyalı ışıktır;
Açık denizdir gönlüm rüzgâra alışıktır,
Bilsen ne kadar yakın derdim derdine çoban.

Ferah Niyâzi

BUGÜN YOLDAN GEÇENLER

Son gülün karşısında son bülbül ah ederken
Sırma saçlım bu sabah bahçeme geldi erken.
Taş oluktan dökülen bir su başında durdu,
Her geçen yolcu için ayrı bir söz bulurdu...
O, her dalı bir başka meyve veren bir ağaç,
Ben, onun gölgesinde göğüs geçiren bir aç.

Önce yorgun bir âmâ çıktı yolun ucundan
Değneğiyle tutarak toprağın avucundan
Köye varan yokuşun aştı en dik yerini
Sırma saçlım, süzerek ışıklı gözlerini,

Dedi ki:

-İşte bir ruh, ebedî bir hüznünde...

Yaşamaktan kastı ne bu körün yeryüzünde?

Dedim:

-Ne aşka erme, ne gönül verme kaydı.

Daha beter olurdu seni görmüş olaydı!

Sonra yollar uzaktan bir yalvarış işitti,
Her yanı parçalanmış bir köylü geçti, gitti.
Dinledim bir ağırdan bin açın türküsünü...
Sırma saçlım, süzerek kat kat ipin süsünü,

Dedi:

-Gönlüm karardı şu sürünen yığından,

Görünüyor bir başka yeri her yırtığından.

Dedim:

-Ko, sürte dursun kendi emelleriyle,

Bu kadar giyinilir alın teriyle.

Bahtı açık olmalı yolun ki dertten yana
Gördün bir ayaksızın çıktığını meydana:
Son cenkten arta kalmış bir adsız olsa gerek...
Sırma saçlım, bir onu, bir kendini süzerek,
Dedi:
-Yandım bu işe, daha pek çok yanarım,
İnsan, ölüm dururken, yaşar mı böyle yarım?...
Dedim ki:
-Ona değil, kendi hayatına yan,
Ey göğsünün altında kalbi yokken yaşayan!

Faruk Nafiz

AKŞAM MİSAFİRİ

Kan dolu bir göz aktı
“Uludağ” çamlarına;
Gönül, hayretle baktı
Akşam ilhamlarına...

Gölgeler genişledi,
“Yolcusun yarın!”dedi.
Gün, bahtımı işledi
“Yeşil”in camlarına...

Ayrılık görünmüşken
Yar tutmuyor elimden;
Misafirim bugün ben
Bursa akşamlarına...

Bursa, 10 Şubat 928

Ömer Bedrettin

ŞEFKAT

Yine kar tipisi ıssız sokakta...
 Yine sarsılmada rüzgârlardan camlar...
 Yanarken lambalar yine uzakta
 Demek yine geldi beyaz akşamlar?...

Yine aynı soba, aynı lambanın
 Önünde ikimiz baş başa, sessiz,
 Neden sıkılıyor bilmem ki canın?
 Neden ikimiz de böyle dertliyiz?

Sen yine aynı ruh, aynı kadınsın,
 Aynı sadâkatle gözlerin nemli.
 Fakat benim gibi sen de dalgınsın,
 Bilmem ki ne ne yapıp neşelenmeli?

Yazık! Bir yıl daha ihtiyârladık...
 Aşkımız onuncu kışa kavuştu...
 Bu aşk ufuklarda uçamaz artık,
 Halbuki eskiden ne çılgın kuştı...

Şimdi kanatları yorgun ve bükük,
 Titreye titreye düşmüş yuvaya.
 Onu biz vaktiyle böyle mi gördük
 Bahar geceleri uçarken aya?

Hatırında mıdır, ya kış gelince
 Neler yarattırdı bu sevda bize
 Yollarda diz boyu kar yükselince
 Nasıl karıştık birbirimize.

Şimdi şefkat dolu gözlerimiz var...
 Fakat o alevli bakışlar nerde?

Şimdi yine uzun sözlerimiz var:
Fakat o geceler, o kışlar nerde?

Dinle, bu perişân nameyi dinle,
Dinle son şiirini gençliğimizin...
Okşa saçlarımı beyaz elinle,
Yüzümde gül yüzün, dizimde dizin...

Böyle düşünelim eski günleri,
Camlara yağarken lapa lapa kar.
Mademki o günler gelemes geri,
Hep böyle kalalım sabaha kadar...

Yâd edip o renkli hatıraların
Karlara akseden pembe fecrini,
Yanan alnımıza örelim yarın
Gençliğin son açan çiçeklerini...

Belki bu son çelenk bu kış evini
Götürür dokuz, on yıl evveline...
Bak, işte parlatıp son alevini
Sobada bir odun devrildi yine!

Demek her alevin sonunda yalnız
Kıvılcım dolu bir sıcak kül vardır.
Fakat aşkımıza böyle amansız
Bir ölüm vermeyen hatıralardır.

Sönemez, sevgilim, inan ki aşkın
Alevi sönse de kıvılcımları.

Bırak düşünceyi, ağlama sakın,
Kar dindi... Seyre dal yollarda karı...

Bembeyaz sokağın tâ ucundaki
Fenerin şu donuk ışığına bak!
Gecenin dumanlı sorguncundaki
Bu bir tek yıldızı seyret, buna bak!

Başka bir ışık yok hiç mahallede;
Lambalar hep sönük... Uykuda herkes!
Son mısralarımı artık dinle de
Kalbine damlasın gönülden bir ses:

Yirmi yaşımızı yâd ede ede
İhtiyarlayalım böyle beraber.
Daha çok seneler karlı gecede.
Titresin elimde bu beyaz eller...

Halit Fahri

TABUT

Tahtadan yapılmış bir uzun kutu,
Baş tarafı geniş, ayak ucu dar.
Çakanlar bilir ki bu boş tabutu
Yarın kendileri dolduracaklar.

Her yandan küçülen bir oda gibi,
Duvarlar yanaşmış, tavan alçalmış,
Sanki bir taş bebek kutuda gibi
Hayalim içinde uzanmış kalmış.

Cılız vücûdum tam görünse de
İçim bu dar yere sığamam diyor
Geride kalanlar hep dövünse de
Gidenler giriyor, giren giriyor.

Ölenler yeniden doğarmış gerçek.
Tabut değildir bu, bir tahta kundak.
Bu ağır hediye kime gidecek.
Çakılır çakılmaz üstüne kapak.

Necip Fazıl

MELİKE’NİN HAYALİ

Penceremden içeri bakıyor, kahpe gece,
Zift akan pençesini rüzgâr savuramıyor;
Ruhumu iğneliyor bir yağmur ince ince,
Denizin mavi rengi yüzüme vuramıyor...

Artık güzel akşamdan, türkülerden eser yok;
Daha sabah beklenen saadetlerden uzak...
Malların yoğurduğu çamurlara basarak
Ezik güğümleriyle çeşmeye gidenler yok...

Bu gece, sarhoş kafam harap bağlardan hazin,
Titreyen parmaklarım görünmez bir yarada.
Baykuşlar kefenini yırtıyor, ümidimin;
Derin ulumalarda evim muhasarada...

Bu gece, her geceden garip ve derbederim,
Sapsarı dudaklarım “bîçare gönül” diyor.
Çıplak odacığımda sönük, dalgın gözlerim.
Venüslerden muhteşem bir hayal seyrediyorum.

Kıvırcık sarı saçlı, mahmur gözlü bir melek
Tatlı rüyalar kadar baygın bakışları var.
Şafak rengi yanaklar, akşam rengi dudaklar...
Elinde öz cennetten koparılmış bir çiçek.

Güllerden saf yüzünde Meryem’in tebessümü,
Billurdan temiz göğsü kara şehvetten uzak;
Aşka, vefaya bir yemin tebessümü
Yar boynu tanımayan kolları yarı çıplak...

Eteği titretirken lambamın ışını
Ruhum bu mermer tenin kokusunu emiyor;

Varlığım karşısında bir iskelet yığını;
Derdimi, hasretimi dilim söyleyemiyor.

Kapanın, ey gözlerim, tahammülüm kalmadı!
Bu ateşten gecemin bu kadar kalsın tadı...
Kapanın, taşla dolmuş, derîn kuyular gibi.
Ah... kapanın ıslanmış, taze bir mezâr gibi.

-Tirilye-
Ömer Bedrettin

KALDIRIMLAR

Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa karışan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayâl görüyorum.

Kara günler kül rengi bulutlarla kapanık,
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.
Bu gece yarısında iki kişi uyanık:
Biri benim, biri de uzayan kaldırımlar.

İçimde damla damla bir korku birikiyor,
Sanıyorum her sokak başını kesmiş devler.
Simsiyah camlarını üzerime dikeyor.
Gözleri çıkarılmış bir âmâ gibi evler.

Kaldırımlar, ıztırâp çekenlerin annesi,
Kaldırımlar, derdime kardeş çıkan insandır.
Kaldırımlar, duyulur sükûn içinde sesi,
Kaldırımlar, içimde uzayan bir lisândır.

Bana düşmez can vermek yumuşak bir kucakta,
Ben bu kaldırımların istediği çocuğum,
Aman, sabah olmasın bu karanlık sokakta,
Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum.

Ben gideyim yol gitsin, ben gideyim yol gitsin;
İki yanımdan aksın bir sel gibi fenerler.
Tak tak ayak sesimi aç köpekler işitsin,
Tâ uzakta yükselsin zulmetten taş kemerler.

Ne ışıktâ gezeyim, ne göze görüneyim,
Gündüzler sizin olsun, verin karanlıkları.

Islak bir yorgan gibi iyice bürüneyim,
Örtün, üstüme örtün, serin karanlıkları.

Uzanıverse gövdem taşlara boydan boya,
Alsa bu soğuk taşlar alnımdaki ateşi,
Dalıp sokaklar kadar esrarlı bir uykuya
Ölse kaldırımların kara sevdalı eşi.

Necip Fazıl

GEZİNTİ

Yolumuz düşünce ağaçlıklara
Kalbimi açmıştım ona bir ara:
Yel oldum, karıştım esen rüzgâra,
Sel oldum, köpüren çaya döküldüm.

Sesimde bir dua tesiri vardı,
Gün gördü karanlık bir ufkun ardı;
Ömründe bir kere o göz yaşardı,
Ömrümde ben o gün bir kere güldüm...

Faruk Nafiz

DOĞRU?

“Ey toprak hükümdarın benim”

V.Hugo

İnsan demiş ki:

Bana bugün râm oldu hilkat denen canavar
 Benden başka ne baba ne de hatta ana var!
 Olsa değer keh-keşân gelip benim kuşağım
 Çünkü deniz hizmetçim, çünkü rüzgâr uşağım!
 Ne ebeden korkarım, ne tanırım ezeli
 Her mabudun başını ben ökçemle ezeli
 Bana gerçi diyorlar senin aslın maymundu
 Fakat işte göklere benim alnım dokundu!
 Asırlar var her eli yumruğumla kırılı
 Benim artık hâsılı, yerin göğün kralı!

Toprak cevap vermiş:

İnsanoğlu, sen ancak utanmaz bir sefilsin
 Evet sen bu âlemde, başka bir şey değilsin!
 Kısacası bir köpeksin, hem de uyuz bir köpek
 Bütün işin havlamak, sonra yatıp sürünmek!
 Azametın bana mı ey karşımda kuduran
 Benim senin çirkefle çamurunu yoğuran!
 Evet, fırsat bulursan kâinâtı yakarsın
 Ah fakat ne cıfesinde ah ne sahte vakarsın
 Ne zannettin beni sen, kendin için anamı
 Kime evet bu çalım, seni kusan bana mı

Fazıl Ahmet

LANETE MAHKÛM

– 1 –

Bölerim hançer gibi ortalığı ikiye,
Koşarım haykırarak şehrin geçitlerinden.
Yolcular birbirine seslenir yol ver diye,
Bir canavar geliyor, vurulmuş on yerinden...

Ben, ki yandım diyerek onlarla aynı derde,
Ateşime bulutlar sarmadım perde perde!
Ne olur, benden eller el etek çekseler de,
Beni bir ses yanına çağırıyor derinden.

Kendini aşka veren ruh acıdan ne anlar,
Ey bastığı taşları başıma fırlatanlar!
Beni fark ettirmiyor yüzümden sızan kanlar
Bir çarmıha gerilen o Hakk peygamberinden.

Faruk Nafiz

Memet Onbaşı'nın Menkabelerinden

VUSLAT

Tam beş yıl var Memet'in ömrü geçti cephede;
Gülmeyen çehresini aşk yaşı örüyordu,
Hep helecân yaşıyor, sis, duman görüyordu.
“Artık yeter!” isyanı bu gece bir hamlede.

Şimdi Memet Onbaşı tepeleri aşıyor:
“Kader çözdü bağımı koşarım sana dağlar!
Fatma'ma gidiyorum, yol verin bana dağlar!”
Ve sisten uzak gönlü seviçten taşıyor...

Süzülür ufukları karşıdan köyün işte;
Kumral saçın hülyası alır gönlü, canlanır.
O; sarıp uzun yollara bir dakîkada hızlanır,
Aşk aslanı kesilir köye doğru inişte...

Fısıldaştılar o gün kızlar pınar başında:
-Yavuz Memet köyde imiş...
-Askerden kaçıp gelmiş...
-Gördün mü sen Fatma?...
-Fatma'yı kafir çelmiş!
Fatma durgun, tasalı bir bekleme taşında...

Yavuz Memet'ini o, bekliyor tam beş yıldı;
Hıçkırarak geçirdi baharı, yazı, kışı
Bir görünce içinde yaşattığı bakışı,
Gönlüne senin sevda vücûduna yayıldı...

Köylüler nişanlandılar... İki gönül birleşti;
İpekten kumral saçlar, dalga dalga tunç yüzde,

Unutuldu ıztırâp destanlı, elâ gözde...
Kaynaşan ruhlar sanki ezelden beri eştî!

Basık tavanlı toprak bir oda köşesinde
-Aşk dolu, hayât dolu günlerden biridir ki –
Hülyâ taşan sevdanın işleniyor çelengi...
Şen Fatma'nın sevinci damla damla sesinde!

Ziyaettin Fahri

Asker Hikâyesi

NAZIM PARÇALARI

Geceler, gündüzler loş gelir bana
 -Sen olmasan cihan boş gelir bana-
 Üzülürüm diye üzülme çünkü
 Senden gelen eza hoş gelir bana
 Gönlümde olsa da bin türlü sızı
 İnan ki eksilmez aşkımın hızı.

Posta Kartı

Alt üst ettin aksamımı ikindimi öğlemi
 Bırakıp da bizi bir de koşacaksın öyle mi?
 Feda etme dostlarını artık sen bir kaprise
 Sakın kalkıp gitme kuzum bu yaz yine Paris'e!

Şarkı

Durmadan aksın eğer isterse her gün gözyaşım
 Hasretin mademki olmuş en samimi yoldaşım
 Kimsesizlikten niçin hala yanar lakin başım?
 Hasretin mademki olmuş en samimi yoldaşım

Davet

Bir saattir duruyorum telefonun başında
 Aklım bütün gözlerinde, saçlarında, kaşında,
 Bakıyorum, bakıyorum senin burada yok eşin
 Bahçedeki salkımların hepsi fakat kardeşin!
 Yaseminler mütehassir sana artık bu sene
 Bari onlar için olsun bu yaz bize gelsene!

Fazıl Ahmet

VEDA GECESİ

... Nihâyet gelebildin öyle mi? Bu akşam da
 Beni üzdün doğrusu... Neyse... Otur, yorgunsun...
 Ellerin ne üşümüştü! Hava soğuk... Çok soğuk
 Değil mi? Ne çare kış... Yağmur... Kar... Bak, odamda
 Öyle kimsesizim ki öldürdüm gelmeseydin...
 Ne o?... Niçin başını böyle önüne eğdin...
 Kirpiklerin yaşardı... Ne var? Gizlediğini ne?...
 Lambadan mı serpildi yüzüne bu solgunluk?
 Yoksa rahatsız mısın?... Sevgilim... gözlerine
 Çöken bu sis, bu bulut niçin?... Karşımda mahzun
 Duruşundan adeta korkuyorum... Gizleme,
 Söyle ıstırâbını... Ben her türlü eleme,
 Hatta ölüme bile hazırım tereddütsüz...
 Tek sen ağlama, yavrum, sen ağlama. Günahtır!
 Mademki teselliği yaratan da Allah'tır,
 Bir gül gibi solarsa günahtır bu güzel yüz!
 Hele bu baygın bakış böyle bulutlanırsa...

Bak, büsbütün ortalık karardı... bir yarasa
 Kanat çırpıttı duydun mu geçerken pencereye!
 Haydi, söyle kalbinde gizlediğin kederi!...
 Ne dedin? ... Son defa mı geldin?... veda için ha...
 Kalbim böyle çarparak bekliyorken seni ben
 Bana nasıl getirdin bu acıklı haberi?
 Susma... Susma... Devam et... Demek seni bir daha
 Ne kollarım saracak, ne gözlerim görecektir...
 Yalan... Yalan söyledin değil mi ya?... Bu, gerçek
 Öyle mi?... Gideceksin... Mecbursun ha... Ailen,
 Yavrun... Anladım. Yeter.... Yeter... Artık anlatma...
 Fakat şu kollarını gözlerine kapatma:
 Ağlama, ah ağlama, buna tahammülüm yok...
 Seni vedada bile incitmeye gönlüm yok...

Gideceksin öyle mi? Buradan pek çok uzaklara mı?
Susuyorsun... Peki, sus... Sus, sevgilim, yaramı

Son sözünle ihtimal büsbütün kanatırsın...
Ellerin hala soğuk... Sokul ateşe... Isın!
Bak, dışarıda ne hazin bir bahar gecesi var,
Baş başa ağlaşalım böyle sabaha kadar,
Yarasalar son defa çarparken pencereye...

Halit Fahri

ENGİN ŞARKISI

İşte yapayalnızız,
Güzelim, altın tacım!
Bırak da sandalımız
Engine yelken açsın;
Ben, senden utangacım,
Sen, benden utangaçsın

Meleğim, can kaynağım,
Engine... Ah engine!...
Korkup da bakmadığımı
Gözlerinin rengine
Enginde bakacağım...

Kıskanç, hain bakışlar,
Hasûdlar görmesin de,
Nefesim nefesinde,
Ne olur görsün bizi
Seyretsin ikimizi:
Perişan sesli rüzgar,
Yorgun kanatlı eşler...
Senden baygın akşamlar
Benden şair güneşler...

Utangaç âşıklara
Çok تنها bir yer ister;
Bu sahiller bize dar,
Bize aşkımız kadar
Derin enginler ister...

Meleğim, can kaynağım;
Engine... Ah engine!...

Enginde bakacağım
Gözlerinin rengine...

Ömer Bedrettin

LANETE MAHKÛM**-2-**

Halka dert oldu diye varlığım günden güne
Bana zincir vursalar sanma irkileceğim.
Ne mutlu gül yüzünden atılırsam sürgüne,
Derdimi diyar diyar haykırabileceğim.

Zindana düşsem bile susmak için bir ara
Kızıl güller açacak boynumdan sızan yara,
Resmini çizmek üzere kanımla dört duvara
Karalanmış taşları yaşlarla sileceğim

Açmak için kendime ayak ucunda türbe
Aşındırdım bastığın toprağı öpe öpe,
Artık kurup üstüme yeşil dallarla Kâ'be
Adımı haykırarak ipe çekileceğim.

Faruk Nafiz

ADEM

Geceler hiç sonu gelmez gibi zincirleniyor,
Zulmetin ka' rına dalmakta ümitsiz nazarım,
İtikâdım bu siyahlıkla sönüp kirleniyor,
Bir bataklıkta boğulmuş gibi isyânkârım...

Geceler, ruhuma ürperme veren boş geceler!
Dinmeyen ağırlarım zulmünüzün pençesi mi?
Adem iksirini içmiş gibi sarhoş geceler!
Bu da sizden bana son bir ölüm işkencesi mi?

Ben de bir et ve kemik parçasıyım anlıyorum,
Saplanan ağırlar altında esîrim tenime.
Her yanımla sanki duman perdeli, korkunç uçurum,
Sanki her lahza sürüklenmedeyim medfenime.

Şimdi ben bekliyorum son saatin çalmasını...
Ne karanlık!... Bunu Tanrı'm mı yoğurmuş kanla?...
Seyrederken ebedî zulmetin alçalmasını
Ah ruhum saracak boşluğu son hüsrarla...

Halit Fahri

MUSA'NIN ACZI

Ufuklar bir lanetin şimşegiyle parladı...
Gördüğü manzaradan kudurmuş gibi Musa
Çelikten asâsıyla taşları parçaladı.

Nasıl yükselmek için yavrusunu terk eden
Bir kartal dönüşünde yuvayı boş bulursa
O da aynı acıyla yaralandı içinden.

Bir altın put önünde secde eden başları
Gören vadiler bile hıçkırıyor yasından,
Ve asâ her inişte parçalıyor taşları...

Bir yol göstermek için necât bekleyenlere
Mademki denizleri yarmıştı ortasından,
Şimdi böyle başını beyhûde vursun yere...

Adımları inatla çevrilirken geriye,
Bir mermer heykel gibi döndüğü yerde hala
Ruhunun isyânını içiyor şifâ diye...

Bir ilah gururuyla üstüne çıktığını
Seyreden dağ titredi sarsılan imânıyla
Ve Musa acz içinde duydu insanlığını

Yaşar Nabi

BEŞİK

En iyi ağaçlardan güzel bir beşik yapın...
 Ben oraya gürbüz bir çocuk yatıracağım.
 Yok!... İstemez o kadar süslü olmasın sakın:
 Ben oraya öksüz bir çocuk yatıracağım...

Zavallı doğar doğmaz anası kaçtı gitti.
 Felek küçük kalbine bir yara açtı gitti,
 Yavrucağ benden başka kimlere güvensin ki?

Beşik çok güzel olsun, her gören beğensin ki,
 Yavrum melekler gibi bu beşikte yatacak;
 Vefâsız anasını bana hatırlatacak...

Of!... Hadi baltanızı, testerenizi kapın!
 Yoksa ben ağaçları dişimle oyacağım...
 Siyah abanozlardan bana bir beşik yapın;
 Bu beşiğe... Ben öksüz aşkıyı koyacağım!...

Yozgat

Sabahattin Ali

GÖNLÜMLE BAŞ BAŞA

Dudakları bir dal ateş mercan gibi;
Bakışları masum bir heyecan gibi;
Yürürken titreyen o narin endâmı
Pembe bir gül açmış taze fidan gibi!

Saçlarında bağlı aşkın kör düğümü...
Fark edemiyorum gözle gördüğümü:
Bir tatlı rüya mı, bir canlı büyü mü?
Elem dokunuyor; fakat yalan gibi!

Karşımda duruyor, rüya değil gerçek.
Sesi bülbüllerin ahı gibi titrek;
Hali öyle nazlı, nazı öyle ürkek,
Ormanda avcıdan kaçan ceylan gibi!

Gönül! Neden böyle kesildi nefesin?
Sen ki aşk işinde bir ehl-i hibresin!
Korkarım, bu sevda seni incitmesin:
Yaşlı gibisin sen, öpün civân gibi!

Yaşı henüz alev senesinde;
Arar yakacak can o pervanesinde!
Buseler uzanmış pembe çenesinde,
Beni kopar deyin bir erguvan gibi!

Acelen mi vardı? Neye doğdun erken?
Bak sen perişansın, o böyle güzelken!
Gönül! Düşünmeden açma sakın yelken.
Yolun ummân gibi, bahtın yaman gibi!

Ankara -21 Mayıs 1928

Celal Sahir

AKŞAM ve BİZ

Balkonlarda saksıları sulayan eller
Lambalar yakıyor bak evlerde sessiz.
Camdan cama örölünce ışıktan teller
Siyah kalsın bırak bizim bu penceremiz!

Gel yanma, ellerini ellerime ver,
Belki akşam kalbimizde bırakır bir iz.
Saçaklarda kuşlar gibi böyle beraber
İster misin yıldızları seyredelim biz?

Fakat bil ki bu akşam sana vurgunum:
Güvercinler arar gibi su taslarını
Dudaklarım yana yana seni özlüyor?

Odamızda ne lamba yak, ne kandil, ne mum.
Hissedeyim yalnız sıcak temaslarını!
Korkma, yalnız şu yıldızlar bizi gözlüyor!

12.4.28

Halit Fahri

TÜTÜN İŞÇİLERİ

Zümrüt gözlü baharın geldiğinden bî-haber,
Sararmış yaprakların üstüne eğilmişler;
Gayretle işliyorlar yanarak için için,
Kıymetli bir zehirden ekmek çıkarmak için...

Duvarları ağlayan bu loş, karanlık inde;
Bu sahte sonbahar ölgünlüğü içinde
Yaprak çıtırtısından başka bir ses çıkmıyor,
Cefâ-keş göğüslerden sanki nefes çıkmıyor...

Kimi, canım tütünler güneş görmesin!" diye
Koca bir çul tıkılan biricik pencereye
İç çekerek bakıyor merhamet bekler gibi;
İnce boynu bükülmüş, solgun çiçekler gibi...

Kimi, usta gözünden bir dakika çalarak;
Genizleri kavuran havadan bunalarak
Yanındaki kadına derdini dinletmede...
Kimi de postalını denge istif etmede..^[1]

Sevdalı bülbüllerden, narin kelebeklerden,
Şu yemyeşil kırlara saçılmış çiçeklerden,
Güzel papatyalardan, sümbüllerden bî-haber;
Sararmış yaprakların üstüne eğilmişler,

Gayrette işliyorlar yanarak için için;
Kıymetli bir zehirden ekmek çıkarmak için...
Ey yüzleri gülerken tatlı canları yanan,
Kınalı parmakları zifirlere boyanan

^[1] Pastal, beş on tütün yaprağının birbirini üstüne istifıyla hâsıl olan demettir.

Ak saçlı, güzel dullar... zavallı yavrucuklar,
Ey benzi pastasında daha solgun çocuklar!...
Ey kırlarda baharın aşka sorduğu kızlar,
Sararmış yaprakların soldurduğu yıldızlar,

Kara bahta gülerek “Ah... Niçin!” demeyiniz!...
Hulyalı dumanlarla uçacak emeğiniz!...

Ömer Bedrettin

YIKILAN MABET

Kalbe akan sesinden öğrenmişken sevmeyi
Koynumda beslediğim güvercin firâr etti...
Sana bin bir emele kurduğum âbideyi
Rüya dolu nefesin bugün târ ü mâr etti...

Eğer yolun uğrarsa bu toprağa sevdiğim,
Bari sen dudak bükme, bari sen bir lahza dur...
Bak: Dün her mısraımı altınla işlediğim
Yıkılan mabedinden yâdigârdır bu çamur...

23.4.928

Yaşar Nabi

BEĞENİLMEYEN SERENAT

Kağıt bir fener yandı kızıl bir mum rengiyle.
 Damlalar eridikçe toplanıyor sahile:
 Gözyaşı kaplarında böyle birikir yaşlar.
 Ayrılınca, sevgilim artık gün, emelinden
 Daha ince ne vardır bir kemanın telinden:
 Tahtadan göğüslerin kalbi böyle yavaşlar.

Bu, denize uzanmış balkonun ağaçları,
 Mermerden sütûnların pembeleşen başları
 Gizli bir hikâyeyi sessizce anlatıyor.
 Bir yelken perde oldu ateşten bir çembere...
 Beyaz deniz kuşları serin güvertelere
 Islak mendiller gibi serilerek yatıyor.

İçimdeki seslerin dudaklarımda ucu...
 Keman, تنها yollarda uzaklaşan bir yolcu;
 Yay, gözlerinde sessiz gezen bir beyaz gemi.
 Alnından bulut geçti, ürperdi mi saçların?
 Çiçek kokularını rüzgâr getirmedi mi?

Renk istedik, ben akşam çizdim sana kanımla;
 Sana şarkı dinlettim muhayyel kemanımla.
 İster misin şimdi de bir ölüm sükûneti.
 Bunu göstermek için rengi temiz gecenin.
 Bak gözlerime, oku duyduğum işkencenin
 Bir ölü çehresinde gördüğüm sükûneti.

Ne oldun? Ellerini çektin bak ellerimden...
 Acaba bir hayal mi çıktı yanan derimden?
 Bu sırtış ne olur, bir buse olsun dedik.
 Başka nasıl duyulur bu son akşamın tadı?

İçimdeki geceden ördüğüm serenadı
Sevgilim beğenmeden, sevgilim beğenmedin!...

Sabri Esat

ÜÇ ATLI

Karşı yoldan üç atlı,
Bir kuş gibi kanatlı,
Geliyor köye doğru.

Cepkeni kola atmış,
Sağ elini uzatmış
Üçü de göğe doğru.

Bir bulut olmuş rüzgâr,
Heyecandan başaklar,
Tutmuş nefeslerini.

Sıra dağlar inliyor,
Kalbi diye dinliyor,
Çelik nal seslerini.

Sürün atlılar, sürün!
Beni alıp götürün,
Bu ilde pek yalnızım.

Demeyiniz: Bu da kim?
Öyle diyor ki içim
Candan aşınanım...

Necip Fazıl

YAZ AKŞAMI

Göğsünden sıyrınca kan sızan hançerini
Güneş vurulmuş gibi topladı ağır ağır
Kadife mantosunun kızıl eteklerini...

Bir sadef kemer oldu ufkun nihâyetleri
Sularda şimdi hafif hamlelerle dolaşır
Bembeyaz martıların nârîn hayâletleri...

Ezelî matemiyile solmuş gibi bugün de
Ay, kocaman ve paslı bir çiviye benziyor
Bulutların ördüğü beyaz duvar üstünde...

Vücudu fil dışından ve gözleri kapkara,
Rehâvetle ürperen dolgun omuzları mor,
Bir kadın çırılçıplak uzanıyor sulara...

Sanki beyaz dalgalar ufak birer kuştular;
Aydın baygın sulara uzattığı dallardan
Köpüren çılgınlıkla engine uçuştular...

Rüzgâr dalgın bir âşık gibi sarar çamları,
Bir esâtir devrinde yaşanmış masallardan
Hatıralar canlanır bu yerde akşamları.

Yaşar Nabi

AŞKA...

Yer, gök, gece, gündüz
 Hayaline perde.
 Sensin aks eden yüz
 Her zaman, her yerde.
 Aşk! Her şey sensin.
 Dünyaya can veren
 Hep senin efesin.
 Her gün göklere o siyah, derin
 Geceleri altın çivilerle geren
 Hep senin ellerin.
 Her gün ufuklardan doğan,
 Karanlığı boğan
 Senin parlak çehren.
 Her şey sensin
 Göklerde gürleyen senin sesin
 Şimşeklerle çakan
 Yıldırımla yere inip yakan
 Senin gasplı nazarın
 Bir uçtan bir uca
 Rüzgârlarla esen,
 Asırlar görmüş koca
 Ağaçların
 Dallarını sarsan, haykırtan sen!
 Bülbül senin sayhan;
 Gül senin kahkahan.
 Çiçeklerin bir bir kokusu, rengi sen!
 Kuşların o çeşit çeşit ahengi sen!
 Aşk! Her dilde adın;
 Her gönülde tesirin.
 Genç, ihtiyar, erkek, kadın...
 Herkes senin esirin...
 Şu berrak su kadehte sâkin dururken

Onu için
Gencin beynini muvakkat deliliğe
Sürükleyen senin pençen.
Şu titreyen eldeki katil çeliğe
Saplanmak kuvveti veren senin öfken.
Sensin hasta dudaklardan çıkan enîn.
Yüzlerde gülün
Neşenin nuru senin.
Gözlerden dökülen
Sıcak hasret yaşı sen!
Cümle sen, mezar taşı sen!

Ankara -10 Mayıs 1928

Celal Sahir

EYÜP SIRTINDA

Bir servi, bir mezar, bir susuz çeşme!
Akşam, gökte koyu bir mavileşme!
Uzakta, bir göle benzeyen Haliç!
Şâir, sen bu şiiri yazmadın mı hiç?

Sen nasıl cihandan renk alırsın da
Annenin yattığı Eyüp sırtında
Görmezsin bu hüznün çerçevesini!
Gel dinle şu garip kumru sesini:

Kalbi yetim olan bu sesi dinler.
Gözün yaşarsa da için serinler,
Dinle bak ve hazin ne içli hû, hû!
Üstünde titrerken annenin ruhu

Bu aziz toprakta saatlerce kal,
Hatta bütün gece, bütün gece kal,
Ve başın dayalı kara serviye,
Ağla için için ah anne... diye

İstanbul, 8/4/28

Halit Fahri

KALDIRIMLAR

II

Bir siyah kadındır ki kaldırımlarda gece
Dalgın bir hayal gibi eteğini sürükler.
Gözlerim onun kara gözlerine değince
Ey kaldırım çocuğu, haydi düş peşime der.

Ondan bir temas gibi rüzgâr beni bürür de
Kucaklamak isterim onu göğsüme alıp.
Bir türlü yetişemem fecre kadar yürür de,
Heyhât o bir ince ruh bense etten bir kalıp.

Arkamdan bir kahkaha duysam yaralanırım;
Onu bir başkasına râm oluyor sanırım
Görsem pencerelerde soyunan bir karaltı.

Varsın bugün bir acı duymasın gözyaşımдан,
Bana rahat bir döşek serince yerin altı
Bilirim kalkmayacak, bir yar gibi başımdan...

Necip Fazıl

“GÜN”ÜN GECESİNDE DÜŞÜNCELER

Güneşi, hayatımın karlarını eritti;
Sonra rüya gibi en güzel yerinde bitti.
Hain gün, vefasız gün, ne çabuk akşam oldu!

Ömrü bu kadar azdı, bari hiç doğmasaydı;
Alıştığım geceyi nuruyla boğmasaydı.
Asıl en siyah gece şimdi ruhuma doldu!

Bugünü hayalimle nasıl çiçeklemiştim.
Bugünü nasıl içim yanarak beklemiştim.
Düşünmedim onun da akşam olacağını

Gücüm yetse eklerdim yıllarını ömrümün,
Ellerimle iterdim, bitmesin diye bugün,
Ufukların güneşe açılan kucağını

Saat üç kere vurdu; ben hala uyanığım.
Nasıl sızlıyor, bilsen, gönlümdeki yanığin
Düşüncemi sarmaşık gibi sevdana sardım.

Karşımda seyrediyor gözlerin elemimi
Bu uykusuz geceye batırsam kalemimi
Onlar gibi simsiyah iki mısra yazardım.

Ne olur ümidimin kapıları açılrsa,
İki yıldız ışığı bu geceye saçılrsa;
Hayatımda bir kere bahtım olmasa engel.

Razıyım gözümde yaş, gönlümde heyecan ol
Gel, bu kimsesizlikten kuruyan cisme can ol!
Şuurum gitsin. Şiirim! Onun yerine sen gel!

Celal Sahir

İtizâr: Celal Sahir Beyin geçen nüshamızdaki şiirinin son satırındaki (cümle) kelimesi (hacle) olacaktır.

TREN YOLUNDAKİ ADAM

Acaba ne arıyor, ne arıyor acaba
Bu tren yollarında sessizce gezen adam?

İstasyonda müşteri bekleyen bir araba
Sıska beygirlerin kuyruğu birer tutam.

O adam ki rayları saydı böyle iki kat
Baş göğsü üstünde, eli kelepçelenmiş.

İstasyonda müşteri bekleyen iki kır at...
Bir meşin parçasıyla gözleri peçelenmiş.

O adam ki gözleri ne zaman ufka değse,
Bir yılan görmüş gibi titriyor için için

Tepinen beygirlerin çıkardıkları sese
Nallar şikayetini mıhlıyor bir çekicin.

Bu adam delirdi mi söyle be arabacı?
Bu adam eğiliyor; demirleri yokluyor.

Abracının yine düzdür ipten kırbacı
Beygirlerin sırtında sinekler uyukluyor...

İstasyonda müşteri bekleyen bir araba...
Sıska beygirlerin kuyruğu birer tutam

Acaba ne bekliyor, ne bekliyor acaba
Bu tren yollarında sessizce gezen adam?

Sabri Esat

İLAHLARIN ÖLÜMÜ

Bir put daha kırıldı, söndü bir kandil daha
Son duanın izinde gezindi bir kahkaha:
İlahlar dünyasında yine bir cenaze var...

Kırk asırlık gemini koparmış da dişiyle
Şimşek gibi boşanan bir atın gidişiyle
Mahbesinden fırladı mantık denen canavar...

Kurtuluş müjdesini işitince derinden
Koca bir dünya gibi sarsılarak yerinden
İlahların üstüne çöktü yine bir mabet...

Dinleyin, ey Rabb'ini çiğneyerek koşanlar!
Kilisede son çanlar, camide son ezanlar
Yalvarıyor: Son kalan ilah için merhamet!..

Yaşar Nabi

RÜZGARLA BAŞ BAŞA

Nerden geldin rüzgâr? Bu ne
 Keskin yasemin kokusu?
 Doğrusunu söylesene:
 Yar evinden geçtin yine!
 Söyle rahat mı uykusu?

Söyleme, rüzgar söyleme!
 Tahammülüm yok eleme.

Rüzgar! Onu yatağında
 Gördün sen öylemi kuzum?
 Ruhu bir rüya bağında,
 Güller açmış yanağında...
 Bense onsuz, uykusuzum!

Söyleme rüzgar, söyleme!
 Tahammülüm yok eleme.

Penceresi açık mıydı?
 Açtın mı yoksa kanadın?
 Üstü açık saçık mıydı?
 Saçları karışık mıydı?
 Sen mi yavaşça taradın?

Söyleme rüzgar, söyleme!
 Tahammülüm yok eleme.

Fısıldadın mı adımı
 Küçük, pembe kulağına?
 Duymadı, uyanmadı mı?

Aramadı yanmadı mı,
Bakıp soluna sağına?...

Söyleme rüzgar, söyleme!
Tahammülüm yok eleme

Ankara 18 Haziran 1928

Celal Sahir

DENİZDE

En deli rüzgâr bile açamaz maksadını,
Martılar, değirmeye kıyamaz kanadını
Benim isyan bilmeyen semavî denizimde...

Hırçın makinelerin sarsak gürültüsü yok;
Çamurdan dumanların yamalı örtüsü yok;
Benim, canlar safâsı, şu mavi denizimde...

Hâreler, sadef yollar titreşir ince ince;
Zeytinlikler içinde güneş hançerlenince
Granitten kayalar renk olur denizimde...

Defne gölgelerinden köpükler buse diler;
“İnci!” diye can veren saz benizli periler
Girince damla damla kan olur denizimde...

Bursa-Tirilye

Ömer Bedrettin

AKŞAM

Tunç işlenmiş kapılar her akşam kapandıkça
Ağır bir kabus gibi parkın dar yollarına,
Dallarda yeşil gözler ağlamaktan yandıkça
Bir kitabe atılır yolların kollarına...

Bir kızıl gül koparak düşer kaldırımlara
Sessiz bir yağmur gibi göklerden yaprak yaprak.
Her akşam, serper siyah gülleri adımlara
Çeşmeler, kuruyarak, heykeller, uzayarak.

Yolcu! Ayaklarınla, düşen dalları savur;
Burada zevki yoktur böyle garipleşmenin.
Bir ah duymak istersen elini yavaşça vur
Bir göğüs gibi çatlak mermerine çeşmenin!

Sabri Esat

FAHİŞENİN KİTABESİ

-“Celladın Kitabesi” şairine-

Ey kadın!

Günahından boynuna bir gerdanlık takaydın,
Dünya hazineleri yetmezdi bahasına...

Senin gibi afetin kıvrak kahkahasına
Erişmezdi en çılgın bir bestenin ahengi,
Taşıyorduk alnında kızıl zafer çelengi!

Ey kadın!

Yaktığın gönüllerle bir şehr-i ayin yapaydın,
Kandil kandil inerdi yıldızlar ayağına...
Tutulmayan ne kaldı senin şehvet ağına?

Ey kadın!

Bahçende gözyaşıyla bir havuz dolduraydın,
Kuşlar bile ağlardı, yalnız insanlar değil!

Şimdi öldün... Üstünde ne türbe var, ne kandil!
Âşıkların ismini ürpererek anıyor,
Mezarına lanetten bir zincir uzanıyor...

Ah ey kadın, ey kadın,
Ne öyle kahredeydin, ne böyle kahrolaydın!...

Halit Fahri

OTEL ODALARI

Bir merhamettir yanan, daracık odaların
İsli lambalarında, isli lambalarında,

Gizli aks kalmış gelip geçen her yüzden
Küflü aynalarında, küflü aynalarında.

Bozulan elbiseler boğazlanmış bir adam
Kırık masalarında, kırık masalarında

Bir sırrı sürüklüyor terlikler tıpır tıpır
İzbe sofalarında, izbe soflarında.

Atıyor bir sızının çıplak duvarda nabzı,
Çivi yaralarında, çivi yaralarında.

Duyuluyor zamanın tahtayı kemirdiği
Tavan aralarında, tavan aralarında.

Ağlayın âşinasız, sessiz can verenlere
Otel odalarında, otel odalarında...

Necip Fazıl

ANNECİĞİM

Ak saçlı başını alıp eline
Kara hülyalara dal anneciğim.
O titrek kalbini bahtın yeline
Bir ince tüy gibi sal anneciğim.

Sanma bir gün geçer bu karanlıklar,
Zulmetin ardında yine zulmet var;
Çocuklar hıçkırır, anneler ağlar
Yaşlı gözlerinle kal anneciğim.

Gözlerinde aksi, bir derin hiçin,
Kanadın yayılmış çırpınmak için,
Bu kış yolculuk var diyorsa için
Beni de beraber al anneciğim...

Necip Fazıl

DELİNİN ŞARKISI

Of... sıkıldım!
 Çekin üstümden damı...
 Yıldızları göreyim...
 O pul pul
 Yıldızlardan başıma taç öreyim!

Sarayım yok...
 Kemanım yok... Yayım yok...
 Yalnız,
 Siz de hayran kalınız,
 Ne güzel bir adam var:
 Dört tarafı dört duvar!
 Bu dört duvar ortasında,
 Kafatasında
 Ay gömülü bir adam var...

Of ... Sıkıldım... Sıkıldım!
 Çekin üstümden damı...
 Ben bu adamdan yıldım!

Bu adamı,
 Aynam bana benzetiyor:
 -Sensin!... diyor.

Fakat inanmam ki ben!
 Yine
 Beynine
 Ay gömülen
 Bu adamın kim olduğu
 Bence meçhûl !
 Belki bu
 Bir ölünün hortlağıdır:

Kör ve sağır
Bir hortlak!

Bak,
İşte nihâyet buldum,
Şu meraktan kurtuldum!
Of sıkıldım... Sıkıldım ben!
Çekin üstümden damı...
Yıldızları göreyim...
Bu adamı
Gömmek için şu pul pul
Yıldızlardan bir kefen,
Son bir kefen öreyim!

8 Nisan 928

Halit Fahri

YOLDA MISRALAR

-“*Kaldırımlar*” mübdii Necip Fazıl’a-

Bir teviye koşuşan insanlar arasında,
Sis bürümüş kalbinin onulmaz yarasında
Iztırâbın dolarak taşıdığı yalnız benim!

Ruh engininde sesler, aksederken derinden;
Şu dünya mahşerinin içinde, üzerinden
Azap dalgalarının aştığı yalnız benim!

Sönüyor ağır ağır ufukların ışığı;
Canlı bir yığın şimdi sarsarken kaldırımı,
Gözlerim aramakta o âşinâ adımı...

Başımı burguluyor tunçlaşan düşünceler...
Ve çiziler rüzgârsız alnıma sanki yer yer
Elemin derinleşip incelen kırışığı!

Yol artık tenhalaştı... Yavaş yavaş gerilir
Etrafıma gecenin siyah, tül den perdesi...
Kara toprak üstünde benim gibi –kim bilir-

Saâdete susamış ne kadar bahtı kara
“Ey ruhumun taptığı tesadüf ilahisi!...”
Diyerek için için haykırıyor ufuklara!

Ankara

Ziyaettin Fahri

ALDATMAYINIZ BENİ

Sarmış beni en siyah gecelerden bir duvar:
Göklerimde ne ay var, ne küçük bir yıldız var!

Anadan doğma körüm, bu hale alışığım,
Gönlümün yangınından çıkan alev ışıgım.

Görmemişken gözlerim ufkunda güneş yüzü,
Kim yarattı ansızın bu yalancı gündüzü?

Kim bu ışık taklidi yapan zalim sihirbaz?
Benim karanlığıma dünyada güneş doğmaz!

Bu büyük mucizeye bahtım bile şaşıyor.
Aldatmayınız beni, gözlerim kamaşıyor!

Ben sağırım, bir insan sesi duymadım daha:
Ne hıçkıran gözyaşı, ne çınlayan kahkaha!

Tükenmeyen bir hasret her an içimde inler;
Gönlüm yalnız o sesi can kulağıyla dinler.

Varlığımı sarmışken sükûnun ördüğü ağ,
Nereden aksediyor bu cana yakın sadâ?

Bu yumuşak ses kimin? Kim adımları anıyor?
Aldatmayınız beni, kulaklarım yanıyor!

Issız karanlığında bırakın yalnız beni;
Aldatmayınız beni, aldatmayınız beni!

Ankara-21 Haziran 1928

Celal Sahir

KALYON KÜREKÇİLERİ

Güneş, bir arma oldu şişkin yelkenlerine,
Sulara yaslanınca üç ambarlı kalyonlar,
Uzun bir kadın düştü dümenlerine,

Yılanlar gibi ıslak çalıyor kopmuş ipler,
Başlarında, kamçının çizdiği helezonlar,
Aldı bir hamle daha kürek çeken garipler.

Sanki, denizde gezen yağız atlar şahlandı.
Kavrulurken içerde kürekçilerin göğsü,
Kalyonların burnunda aslanlar suya kondu.

Üstüne “deniz kızı” dövülmüş bağırlardan
Ağır ağır boşalan bir memleket türküsü
Kirli bir hava gibi süzülüyor ambardan

Söyleyin, bu adamlar çeksinler kürekleri!
Kalyonlar, ilerliyor işte arka arkaya,
Losbar deliklerinden nedir görecekleri?

İşte şarkı söylüyor su, derinden derine;
Anlatın ki aslanlar başladı uyumaya;
Güneş bir arma oldu kalyon yelkenlerine.

Kadıköy: Sabri Esat

DALGALAR VE EVİM

Birbirinin morarmış sırtına yüklenerek
İşte yine karşımda yükseliyor dalgalar;
Tâ uzak enginlerden kopup sürüklenerek
Bana doğru geliyor kudurmuş, mor dalgalar...

Her hamlede göklerin korkunç gürültüsü var.
Yaş duvarlar çatlıyor bir vahşet rüzgârında;
Savrulan ince kumlar, bu donmuş kıvılcımlar,
Kor gibi çıtırdıyor odamın camlarında.

Mor dalgalar, evimi bu gece işte yine
Köpüklü dişleriyle yiyip kemiriyorlar.
Sanki, beni alarak çekmek için engine,
Kırılmış penceremden içeri giriyorlar...

Mudanya: Ömer Bedrettin

O KISKANÇ KADIN...

Aşk Oyunları

Kanında çılgınlığın tufanı mı coştı ki?...
O kadın öyle vahşî, kükremiş sarhoştı ki,
Bir dişi kaplan gibi, saldırdı benliğime.
Tırnaklarında aşkım oldukça lime lime,
Gözlerim kuruyarak, bu iftirâsa baktım...

Dudaklarında sözler kızıl yılanlar mıydı,
Onlardaki zehri duyar mı, anlar mıydı?
Keskin, ıslıklı sesi batıyorken etime,
Gönlümün çılgınlığını gömmüştüm sırtıma;
Haykırsaydım kendimi tanıyamayacaktım!...

Şiirimin atlasıyla giydirdiğim kadınken,
Bana muhayyilemden, varlığımdan yakınken,
Aynadaki aksini boğar gibi didiştirdi...
Bütün ipeklerini parça parça etmişti...
O, yanımda, çıplaktı; ben, ruhumdan öz kadem!...

Bir ceset, bir hayalet halinde kımıldadım.
Hâtıralar peşinde yürüdüm adım adım...
Ortalık aydınlandı... Dönünce benliğime,
Baktım yatakta bitkin uyuyan sevdiğime:
“Ah, öpsem!” dedim fakat kıyamadım, bıraktım!...

Enis Behiç

BENİM YERİM

Köyümün en yüksek bir yeri var ki
Her gün yanan başım burada serinler.
Ettiği köpükten bir yeşil yâr ki
Üstünde enginin rüzgârı inler.

Mağrur çiçekleri kıvı, mor, sarı...
Güvercin doludur kayalıkları.
Denize indirir bu vahşî yarı.
Kokulu defneler, yeşil zeytinler...

Yer yer çimenleri zümrüt olur da
Işıldar güneşten serpiyen nurda
Ruhum, çırpınmadan, her sabah burda
Bülbülü denizle baş başa dinler...

Mudanya: Ömer Bedrettin

SUYUN ÜSTÜNDE MISRALAR

Dün gece parçaladı bir aslan kafesini,
Bir gönül sonsuz ufka yol aldı kartal gibi,
Fırtınam! Baş ucunda duyunca nefesini
Otuz yıllık bir ağaç eğildi bir dal gibi...

Tanımak için enginin şiirini dalgalarda
Kalbimiz göğsümüzden ayrı bir şeydi yarda:
İki taş heykel oldu vücudumuz da kenarda,
Ruhumuz enginlere açıldı sandal gibi.

Sonsuzluğun sırrına ererek biz denizde
Sonsuzluğu yaşatmak istedik sevgimizde,
Saçımız ağarmadan toprak olunca biz de
Gezecek maceramız dillerde masal gibi.

Faruk Nafiz

AKINCILAR VE ŞEHİR

Katılmış parmakların savurduğu dizginle,
Kanlı bir tuğ üstüne inen kartallar gibi
Akıncılar geliyor dinle nöbetçi, dinle!...

Birer korkak baş gibi gizleniyor bacalar;
Yine nal sesleriyle doldu surların dibi;
Yine dik kuleleri devretti atmacalar.

Şehrin böyle toprağa yatınca taştan leşi,
Su dolu hendekleri saran ince bir yolun
Üstünden nöbetçinin duyuldu can veriş.

Yine çıplak kadınlar dolduruyor meydanı.
Savulun sokaklardan, sokaklardan savulun:
Çalmaktan parçalandı bir kilisenin çanı.

Kanlı bir tuğ üstüne inen kartallar gibi,
Akıncılar kırıyor demirden kapıları;
Yine nal sesleriyle doldu surların dibi.

Atın bir kemik gibi bu şehri önlerine.
Ne olur bir kadının didiklenirse bağı,
Ne var adam asılsa iplere çan yerine!...

Sabri Esat

ANADOLU KÖYLERİ

İrili ufaklı bir yığın toprak!
 Ne bir yeşil fidan ne bir gölge var;
 Kızgın bir güneşten sanki yanacak:
 Etrafta susamış, kurak ovalar...
 Bunlar köy, dediler; şüpheyle baktım;
 Toprak yığınınına daha uzaktım;

Yaklaşınca tren,
 İçimde, birden,
 Bir şey ürperdi:

Bu toprak yığını köy nasıl yerdi?!..
 Girecek ufacık delikleri var;
 Karınca yuvası sanki, öyle dar!..
 Yanında daha bir yığın; alçacık,
 Güneşten çatlamış bir küme balçık,
 —Bunlar ne? Mezar mı?
 Dediler:
 —Öyle!
 —Ölüler, diriler ne yakın böyle!
 Bir karış fasıla yok arasında;

Burada yaşayan
 Ve ölen insan

Dünyanın ne tadı ne de yasında.
 Öyle yabancı şu kâinâta;
 O kadar bağısız ki belli hayata!..
 Titredim; bu yığın köy mü, mezar mı?
 Burada hayattan bir neşât var mı?

Öyle ıssız, sakın,
O kadar hazin!..

İrili, ufaklı toprak yığınının
Apansız,
Bir iskelet gibi kuru ve cansız,
Siyah bir hayalet geçti: Bir insan!..

Şükûfe Nihal

Onların Şarkıları

DİLENCİNİN ŞARKISI

Yüreğiniz ferahlar: Veriniz, oh, veriniz!...
Dinleyin hislerimi besteleyen bu sesi,
Bir damla su halinde dağılsın kederiniz...

Zayıf iki el gibi açılır semalara,
Her akşam bir duadır kemanımın nağmesi:
Gönlünüzden kopanı verin bu ihtiyara...

Âvâre bir yolcuyum. Saçları ak, gönlü şen.
Saçımın teli kadar size ömür dilerim...
Keder yüzü görmeyin azîz efendilerim...

Mademki talih onu son baharla sevişen
Sarı yapraklar gibi düşürdü bu diyara:
Gönlünüzden kopanı verin bu ihtiyara...

Sizi taciz ettimse affedin günahımı...
Demeyin: bu nağmeler bir matem ahı mı?
Bir kahkaha farz edin şarkımı isterseniz...

Karnavalıdan uzağız, kapıdaki maskara
Bir saatten beridir ne bekliyor dersiniz,
Gönlünüzden kopanı verin bu ihtiyara...

Yaşar Nabi

ONLAR

Dudağında bir ıslık, elinde bir cigara,
Karşırsan bu gece sen de karanlıklara
Duyarsın bir kafesin ardından öksürükler.

Alaca bir perdeye çizilen gölge bir baş
Seni çılgın saçından tutar da yavaş yavaş
Aralanmış kapıdan bir taşlığa sürükler.

Çevrilir dört yanına örselenmiş fidanlar,
İşte onlar, o adı ağza almayanlar,
Gözlerinde çürükler... Kollarında çürükler...

Sen avutmak dilerken bin acı hatıranı
Duyarsın, fırlatarak çıkınca son liranı,
İçinden hıçkırıklar, ardında öksürükler.

Faruk Nafiz

AKŞAM

-Faruk Nafiz'e-

O akşam, çelik pullu zırhlarını giydiler;
Atlarının üstünde bir heykel gibiydiler;
Bozuk kaldırımlarda çınladı kılıçları.

Demir gölgeler düştü hadengden akan suya,
Köprüde, nal sesiyle kopan bir uğultuya
Üşüştü akın akın şehrin kırlangıçları...

Şahlanan beyaz atlar bir iz bırakıyordu;
Köpüklenmiş bir nehir yollardan akıyordu.
Sağır oldu karşıdan seslerini duyanlar.

Yetişmek ister gibi uzaklaşan sabaha,
Yandı üzengilerde güneş, bir akşam daha.
Düşen bir sütun gibi kayboldu kahramanlar.

Yarın, siyah yapraklar süsleyecektir yarın,
Borcun üstünde mendil sallayan kadınların
Sıra sıra durduğu geniş taraçaları.

Yarın, gece gelecek, tozlanmış bir eğerle
Dağdan yel gibi uçan atlı habercilerle,
O miğfer kırıkları, o kalkan parçaları!

Kadıköy: Sabri Esat

GÜNLERİMİZ

İçlenme, beyhûdedir, maziyi sakın anma!
O vefasız yavruya benzer ki günlerimiz,
Kendini yuvasından bırakır bir akşama
Benzeyen güle, sessiz...

Ruhundaki sonsuzluk engin mesafelere
Duyurmadan ne anne ne bir yuva hasreti,
Narin kanatlarıyla uçar orman, dağ, dere
Ve bir gün çukurda bulunur iskeleti.

Ahmet Hamdi

Onların Şarkıları

BEKÇİNİN ŞARKISI

Karanlık sokakları saran kaldırımlarda
Uzun bir etek gibi geceyi sürüklerim,
Yazın yakan sıcakta, kışın bir arşın karda...

Bazen ayaklarıma düşen aya bakar da:
Yarabbi, benim için zahmete girme; derim,
Mademki karanlıktan artmayacak kederim...

Köpekler sürülerle boş sokaklardan iner.
Sönmek için son defa nefes alır bir fener
Gölgeler bir heyûlâ nefes eder her duvarda...

Geçenlere kapanmış çoktan beri kapılar.
Yolun iki yanına dizilen binalarda
Büyük bir sır saklayan insanların hali var...

Musa'nın asasıdır sanki ağır değneğim.
Hâtifin nidâsını işittim diye bazen,
Sorarım ben kendime: Peygamber miyim, neyim?

Birer birer yıldızlar erir ufkun taşında.
Açılan bir fişeng gibi semada yanınca tan
Rüyamı kaybederim en tatlı noktasında...

Yaşar Nabi

BİR AKŞAM

İkimiz, yan yana, kır yolundaydık,
 Ufuklar, tepeler lacivertleşti.
 Bir lahza hiç olan yılları saydık,
 Birleşen gönlümüz böyle dertleşti.

Göz göze bakıştık sonra derinden,
 Gök incilenirken ilk yıldızıyla.
 Bir sevgi şulesi kirpiklerinden
 Süzüldü bir şebnem pırıltısıyla.

Ben sarhoş gibiydim hazdan, sevgilim,
 Sen nefis bir şarap gibi tatlıydın.
 Vâkıâ uzaktın nazdan, sevgilim,
 Fakat uçar gibi tül kanatlıydın.

Uçmadın, yavru kuş, uçmadın yine!
 Göğsüme sokuldun kalbin çarparak.
 Dedim ki: -Sevgilim, kalbim kalbine
 Bir aks-i sadâyı andırıyor, bak!

Düşüncen belirdi dudaklarında,
 Şiirdi o anda gülümseyişin.
 Goncalar açılıp yanaklarında
 Hele o tacından o baş eksik!

Titredim bir buse almışım gibi
 “Ne tatlı heyecan!” diyen sesinden.
 Bir visâl hazzına dalmışım gibi
 Titredim yüzümde gül nefesinden...

Sandım ki önünde gelmişim dize
 Bir ala eseri canlı heykelin.

Yıldızlar inerken mabedimize
Ufukta hilâli gösterdi elin.

Dedin ki: -Ay böyle ne kadar güzel
Âşığım bu ölgün manzarasına..”
Güldüm, dudağıma götürdüğüm el
Riše verdi iki ruh arasına...

Sevgi içimizden böyle taşınca
Zevkinden ürperdik bu ilk busenin.
Gözlerin geceden mahmurlaşınca
Kaşların hilâle benzedi senin...

19 Temmuz 1928

Halit Fahri

NİÇİN

İşte ispiertosuz bir akşam, bu!
 Kanımız gelmemiş rakıyla hayyize
 Dökmemiş bir sıcak cenubî sebu,
 Hakimiz, sen de ben de aklımıza.

En müsait zaman, bu, tahlile
 Beni sevdana ram eden hissi.
 Sanki şeytandan öğrenip hile
 Bizi tılsımla bağlamış birisi.

Kederin sahte, kahkahan sarhoş;
 Hedefin gösteriş ve eğlence;
 Süsü çok, rengi çok; fakat içi boş,
 Ömür, avare bir balon, sence...

O kadar başkayım ki ben senden;
 O kadar sen yabancısın ki bana,
 İçim asla emin değil, busen
 En sıcakken de benziyor yalana.

İşte esrarı bunda sevgimizin.
 Bir yalandan alevle yandı için;
 Ben eğildim bu kaynayan denizin...
 Sularından sıcak dilenmek için...

Celal Sahir

KIR MİSAFİRHANESİ

Yeşil panjurlarına kuş kanatları vurur.
Cıvıltılı bir hava odaları doldurur;
Dağıtır kapıdaki asma filizlerini.

Yanlardan akan suya gölge verir kavaklar;
Yollar, düşen bir mendil gibi göğsünde saçlar
İki atla çekilen araba izlerini.

Gelir kapıya kadar söğütler sıra sıra;
Uzun yollarda gölge arayan kadınlara
Bir yeşil baş örtüsü gibi açılır çamlar.

Bu evin balkonları ay çiçeklerindendir;
Pencereye konulmuş bir saksı kadar şendir
Ağaçlarda yeşile bakar kızıl akşamlar...

Kuşlar bile bulamaz burada arasalar da,
Kuytulara gömülü ağaçtan masalarda
Bir bardaktan içenler gibi öpüşenleri.

Altın gözlükleriyle sevimli bir ihtiyar,
İki kat eğilerek ta uzaktan karşılar
Buraya düşenleri, buraya düşenleri;

Sabri Esat

ANADOLU KADINLARINA

Baktıkça yüzünüze aksiniz vurdu bana,
 Neşe dolu gözlerim büründü bir dumana.
 Birer birer sönerek ruhumdaki ışıklar,
 Alnımda –sizin gibi- belirdi kırışıklar...
 Dudaklarım büküldü bıkmış gibi canından,
 Çekildi zerre zerre damarlarımdaki kan!...

Çehrenizde yalnız ıstırabın izi var;
 Hepiniz esrarlı bir gece... Siyah bir mezar...
 Ömrünüzde bir yaprak, çiçek yok dökülmemiş!
 Hangi zerreniz var ki hicranla örülmemiş!

Öyle mağrur, mermerden bir duruşunuz var ki,
 “Merhametine muhtaç değiliz!” diyor sanki!...
 Ezildim karşınızda, gözlerimi kapadım;
 “Zavallı!” sizin değil, elbette benim adım!...

Şükûfe Nihal

KADIN

Daha dün seyrederdi eski rüyalarını,
Kalbimin dört duvarı böyle değildi, kadın!
Bir el öper de perde örümcek ağlarını
Sen geleceksin diye oradan sildi, kadın!

Nasıl yalçın kayayı sökerse dalga yardan,
Nasıl bir dal kırarsa bir kartal bir çınardan,
Kalbimde hız alarak uzun çarpıntılardan
Kalbini zorla senden koparabildi, kadın!

Bugün sen bir bakışsın, ben ondan sızan yaşıım,
Sana bütün ömrümce uyan bir arkadaşım.
Yalnız senin önünde herkese asi başım
Yere geçercesine yere eğildi, kadın!

Faruk Nafiz

KADIN

Bir gül veya bir demet yasemindir, dediler;
Dinlemek istemedim.
Onu aya, denize benzetmek istediler;
Ne yazık! dedim.

Şair anlatmak için rebabını kullandı.
Ne kadar cansızdı bu!
Ressam bir benzerini yaratsam diye yandı;
Fakat imkansızdı bu!

Sanatkar, sen o eşsiz mermer Venüs'te bile
Onu yaşatamadın.
Kafidir canlanmaya, anılırsa ismiyle:
Kadın... Ve yalnız kadın...

Yaşar Nabi

İHTİMAL

Çırılçıplak omuzlar nasıl kırbaçlanırsa,
Nasıl çöl ortasında günahlar taşlanırsa,
Öyle indi koşanlar tepelerden sel gibi.

Ay, bir kale burcundan ışık tutan el gibi
Bir mahşere çevrilen yolu aydınlatıyor...
Demin güneşti batan, şimdi dünya batıyor...

İskelet vücutlarda bu kadar can mı vardı?
Yürüyen bir çığ gibi kabardıkça kabardı
Bir yağız hızıyla inen kan sarhoşları...

Hangi kuvvet durdurur bu koşan sarhoşları?
Onlar ki, şehri sardı kuduz alevler gibi;
Onlar ki, mahbesinden fırladı devler gibi...

Dallardan çığrışarak göğe fırladı kuşlar.
Vuran, kıran, haykıran bir sürü kudurmuşlar
Leşleri çiğneyerek geçiyor sokaklardan.

Bakın, şarap yerine kadehlere aktı kan,
Her hançerin yerinde şimdi kan dolmuş kını;
Kahkahalar dövüyor galiplerin nabzını...

ŞEHİRDE TÜRK KADINI

Ev Kadını

Eşiğinden atlarken ferahlar yüreğiniz:
 Ne taşlıkta bir leke, ne tahtalarda bir iz!
 Bu şipşirin yuvacıksabun kokar kış ve yaz,
 Örtüleri bembeyaz, perdeleri bembeyaz!..
 Her köşede ince bir kadın zevki parıldar,
 Her şeyde bir kadının göz nuru, emeği var!
 Narin bir genç kadındır bu evin sahibesi:
 Bir nazlı ırmak gibi çağlar gönülde sesi.
 Gözleri hulyalıdır, yumuşaktır, derindir,
 “Ev” ona bir mabettir, “aile aşkı” dindir!
 Hiç eksik olmaz onun etrafında bebekler:
 Biri koşup atlarken ötekisi emekler...
 Mevkûftur bütün ömrü yavrulara, yuvaya,
 Süzgün çehresi benzer üç gecelik bir aya.

*

Her ne olursa olsun mevkiniz, yaşınız,
 Bu kadının önünde eğilmez mi başınız?

İş Kadını

Güneş onu hiçbir gün yatağında bulmadı:
 Meşakkattir, elemdir bu zavallının adı.
 İhtiyaca yabancı geçebilse bir günü
 Böyle paçavra gibi sürümezdi ömrünü.
 Hayat değil onunki, zaten, uzun bir sızı!
 Bağrına çöreklenmiş derdin en amansızı:
 İhtiyaç!... Yılan yüzlü, ölüm yüzlü ihtiyaç!...
 Bir tek gün çalışmasa yavruları kalır aç...
 Çare yok! Çalışacak her gün ölürcesine.
 Yoksa kim cevap verir onun boğuk sesine?
 Bağrında, ellerinde açılırken bin yara,

Işıksız kulübede bekleyen çocuklara
 Götürebilmek için bir parça yavan ekmek
 Bu kadın, hayatını sokakta çürütecek!

Fikir Kadını

Başka hiçbir “tip” onun dolduramaz yerini:
 Bazı muallimdir, coşkun fikirlerini
 Coşkun bir hararetle genç dimağlara saçar,
 Nurlu göklere doğru bin bir pencere açar!
 Onun sesi “iyilik”in, “güzellik”in sesidir,
 Elindeki meş’ale “hak”kın meş’alesidir!
 Yollarında durduramaz onu ne taş, ne diken,
 Rüyada gibi koşar... Koşar yaz kış demeden.
 Şakakları, genç yaşta, gümüş tellerle dolar,
 Gözleri, çehresi çiçekler gibi solar...
 Bazen de yuvasında çalışır, arı gibi,
 Zengin bir hazinedir onun başıyla kalbi.
 Ondan gelen nesildir kurtaracak yarını:
 Mükemmel yetiştirir, çünkü, çocuklarını!

*

Her ne olursa olsun mevkiniz, yaşınız,
 Karşısında, hürmetle, eğilmez mi başınız?...

Halide Nusret

BEN NASIL ALDANAYIM?

... Ben kurumuş menba,
Sen alev saçan yanardağ!

Yol üstünde bilmem ki ne beklerim yarını,
Uçağımın kapadım çoktan kapılarını!
Kalbim şimdi çarpıyor, yosun tutmuş bir kaya;
Arkama bıraktığım yılları saya saya
İlk adımı attığım yere mi dönüyorum?
Verdiğin son ışıkla eriyor, sönüyorum.
Dünden daha mustarip ve yarından bahtiyar
Bir hayatın verdiği hüsrarla yan yana,
Söyle nasıl kanayım, ben nasıl aldanayım
Bundan on yıl evvel de döktüğün gözyaşına?
Eminim bahtiyarsın yolunda bir başına...
Bende artık ne eski hayattan heyecan var,
Seni artık ne duymak, ne görmek istiyorum,
Yaşayışın boyunca beni unut diyorum!

Rıfat Necdet

KADIN SEN NESİN?

Nesin, anlayamadı seni hiç kimse!
 Dikkat ettim arkandan gelen her gelen sese;
 Her ağızda bir türlü değişti adın...
 Diyorlar ki: “Ne çılgın, ne meçhul kadın!
 Bilinmez, anlaşılmaz ne istediği;
 Değişir her saniye, her an dediği.
 Bazı öyle durgun ki sanki bir kaya!
 Dalar gökte parlayan kızıl bir aya,
 Ne düşünür ne duyar, kimse bilemez,
 Ruhunun tozlarını bir el silemez.
 Dudakları kilitli aylar geçer de,
 Açılmaz yüzündeki esrarlı perde.

Bazı bir çocuk gibi şakrak, neşeli,
 Sanki gülmek, eğlenmek bütün emeli.
 Güler kahkahalarla yese, sevince;
 Sesi bir musikidir, sevimli, ince;
 Efsaneler dinletir sırra ruhunda...
 İçinden neşedir hep çıldıran, coşan...

Bir de bakarsınız ki gözlerinde yaş!...
 Bazı, çılgın; neşeli; bazı da bir taş
 Olan o kadından hiç eser yok şimdi.
 O bir lahza evvelki şen çocuk kimdi?
 Ruhunda en acı bir matem çağlıyor...
 Ne genç kadın kim için, neye ağlıyor?
 İşte o da bilinmez, anlaşılamaz...
 Ah, o kadın bir zirve ki aşılamaz;
 Bulutlara gömülü, göklere yakın,
 Başın döner erişmek isteme, sakın!...

Bazı, o çok güzeldir, şah eser derler,

Güzelliği de ruhu gibi derbeder...
 Bakarsınız rengi kıpkızıl bir ateş;
 Gözleri kor saçan bir çift siyah güneş.
 Saçları siyah mı, yok, kumral; dağınık;
 Dudakları ateşli, sevdalı, yanık...

Çok geçmez o da geçer; sararır sular,
 Güneşli çehresine sis, hazan dolar...
 Bakarsınız ki çirkin! Karanlık, renksiz!
 Ateş renkli güzelden kalmamış bir iz!

Bazı duramaz bir an bile yerinde;
 Bin bir yere konar bir dal üzerinde...
 Canlıdır, bîkarardır, uçan bir kuştur;
 Gökten göğe kavuşmak ister, sarhoştur.
 Sonra düşer kırılmış gibi kanadı;
 Gözlerinde o çalak günlerin yadı;
 Hareketsiz bir ufka dalar bıkmadan;
 Alakasız her şeye, yansa da cihan!..."

İşte sana çılgın bir çocuk dediler;
 İşte sana neşesiz, soğuk dediler;
 Sana dalgın ve hissiz, aptal dediler;
 Bir nefesle kırılır bir dal dediler...
 Sana hem güzel hem de çirkin dediler;
 Sana bazı genç bazı geçkin dediler;
 Sana çapkın, sana şuh, olgun dediler,
 Kalbi bir bir aşk ile dolgun dediler;
 Dediler... Hep dediler; diyecekler de...
 Seni kim anlayacak; ah, o eş nerede?...

Şükûfe Nihal

“PERİ”NİN ÖLÜMÜ

O sabah birden bire hazan inmişti köye,
Daha uyanmamıştı rüyalarından “peri”
Loş renkler dağılırken güneşli, mavi göğe
Çılgın bir sel ıslattı sırma örtülü yeri.

Bir hazan sadasıyla uyandı uykusundan,
Mahmur, ürkek gözlerle etrafına bakındı:
Ayrılığın eliydi işte çamlara vuran,
Demek o acı, meşum günler böyle yakındı!

Daha dün altın gibi parlayan güneşiyle
Ebedî zannetmişti bu yazın neşesini...
Daha dün, ona bin bir yemin eden eşiyle
Dinlemişti sahilde dalgaların sesini.

Bu acı onu sarstı ölüm acısı gibi;
Bir öksüz garipliği çöktü birden içine;
Gözlerine damlalar doldu, çırpındı kalbi;
Dudağından geçti bir ah derinden derine.

Bırakmak lazım artık bu vefasız diyarı...
Rengiyle, güneşiyle böyle aldattı onu!
Peri hatırlayarak güzel yazı, baharı,
Dedi: “Ne hazinmiş bu güzel mevsimin sonu!”

Artık ne göklerinde parlayacak yıldızlar,
Ne ateş yüzlü bir ay ufkundan doğacaktır.
Kırları çiçekleyen, süsleyen taze kızlar
Bu vakitsiz hicrandan sararıp solacaktır.

Peri örttü mavi tül örtüsünü başına,
Seyretti etrafını hülyalı gözleriyle;

Dayanarak balkonun beyaz mermer taşına,
Hıçkırdı ruhunun en acıklı kederiyle...

Sonra bir hasta gibi, yorgun, sahile indi,
Onu bir tabut gibi bekliyordu sandalı;
Bembeyaz çehresiyle bir ölü gibi bindi,
Üstüne mezar gibi çöktü kocaman yalı!...

On dakikalık bir yer geçerek sahil boyu,
Durdu yeşil gölgeli bir yalının önünde.
Sevgiliyi çağırdı, aradı bütün koyu,
Görenler dediler ki: “Boştu bu yalı dün de!...”

Dudağını bükerek sildi gözyaşlarını;
Bu beklenmez ayrılık; ah bu vakitsiz hazan!
Çatınca nazlı nazlı o ince kaşlarını,
Birden bire içini sarstı derin bir isyan...

Onu canavar gibi sürükledi enginler,
Kaybolurken, acıklı ses geldi rüzgarda,
Diyordu: “Hatırlarsa bir gün gelir de eğer,
“Söyleyiniz, periyi arasın dalgalarda!”

Şükûfe Nihal

KALDIRIMLAR

III

Başını bir emele satan kahraman gibi
 Etinle, kemiğinle sokakların malısın.
 Kurulup üzerine bir tahtaravan gibi
 Sonsuz mesafelerin üstünden aşmalısın.

Bahtın kaldırımlara düştüğü günden beri
 Kaynamış ruhlarınız bir derdin potasında
 Senin gölgeni içmiş onun gözbebekleri,
 Onun taşı erimiş senin kafatasında.

İkinizin de ne eş ne arkadaşınız var.
 Sükût gibi kimsesiz, çılgılık gibi hürsünüz.
 Dünyada sakınacak bir kuru başınız var
 Onu da ne tarafa olsa götürürsünüz.

Ömrünüz taş olsa da gide gide yorulur,
 Bir gün ölüme çıkar bu yolun kıvrımları.....
 Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur,
 Ne senin anladığın kadar kaldırımları...

Necip Fazıl

ALEVDEN MISRALAR

Geçtin bir yangın gibi gönlümün üzerinden;
Ateşinden bir damla saklayan bir ocağım,
Seni nasıl sarayım telgraf tellerinden
Ey dün saçı yelpazem, kolları salıncağım!

Engin bir su gibisin gözlerimde bugün sen:
Bağrım , gittin de yer yer çatladı hasretinden.
Şimdi çorak gönülde ne gül biter, ne diken,
Şimdi suyu çekilmiş bir denizdir kucağım...

Aşkım deli bir çocuk, derdin ikiz kardeşi,
Ömrüne bir yaş ekler her baharın güneşi.
Dudağından alnıma akseden bu ateşi
Ak saçımın külüyle sarıp saklayacağım...

Uzaklaşsan da benden kalem yakınır aşka:
Bir ateş zincir olur, uzanır halka halka.
Kalem ki senden ayrı yaşamaz bir dakika:
Sen gidersen yerini dolduracak bıçağım....

Rısfı Hamit

İSTASYON

-Sanatına inandığım yegâne şair Faruk Nafiz'e-

Burda gelir insana

Boş günlerin usancı

Çalar birden kampana

Ölüm çanından acı.

Sonra bir düdük öter;

Kesik çığlıklarla der:

Burdan bildik gidenler

Yarın döner yabancı....

Necip Fazıl

DUMANDAN HALKALAR

Istıraplar ruhumda yine kurumuş bir pusu,
Günlerdir arıyorum, bir tatlı yaz uykusu....

Şimdi raylar uzandı kızaran ufka doğru;
Canlanıyor yeniden gençliğimin gururu,
Bakarak ben şu sivrulan dumandan halkalara!

Eğiliriz ey dağlar, çekiliniz aradan;
Hüzün taşan bir gönül geliyor Ankara'dan
Boşaltacak yasını engine, dalgalara!...

Ziyaettin Fahri

Ankara 13 Eylül 1928

BABAMA

Beni yetim bıraktın, boynu bükük bıraktın,
Bir çöl olan gönlümü aldın, götürdün, yaktın
Ayrılığın cehennem gösteren aleviyle...
O dağlar gelsin dile, ovalar gelsin dile
Benim feryatlarımı haykırısın biteviye,
Babasını kaybeden zavallı yetim diye!
Varlığım üzerine açılmış bir kanattın!
Tam bir hafta beni yatakta bekleyip yattın.
Göğsünün boşluğundan yükselen bir ses vardı,
Bu ses dönüp dolaştı, yine boşluğa vardı.
Yavrunu son deminde bir defa gördün,
Çok sevdiğin yuvana ebedî matem ördün.
Şimdi baykuşuyum ben o yıkılmış yuvanın,
Baba! Söyle bu anda boş mudur senin yanın?
Feryadımı ne duyan nede bir dinleyen var,
Baba! Eğer seversen beni kefenine sar!
Baharını ömrümün kışından tanıyorum,
Baba! Sensiz yatıyorum, yanıyorum, yanıyorum!

Rıfat Necdet

YALNIZLIK

Bir ses duymak isterim... Kimden, nasıl ve nerden?
Üstüne mavi zambak işlenmiş perdelerden
Hırsız gibi dinlerin piyano seslerini.

Bir şey görmek isterim... Neyi, nerden ve nasıl?
Bu, yarı açık kalan panjurların muttasıl
Işık dolu tırtıllar gezer kafeslerini...

Bir ocağa atılan kağıt nasıl yanarsa,
Gölgemi ellerine buruşturur bir arsa;
Bir sicim gibi uzar yollarda parmaklarım.

Rüyam, kirpiklerime bir parça duruldu mu,
İçer damlalarımın oluklar son yudumu;
Bende biten kalbimi bir kuytuya saklarım.

Dinleyin, ey bu sıra evlerin sahipleri!
Gölgem, bir kukladır ki koparılmış ipleri;
Adımlarım, kurulu eski bir zemberekle.

Hoşgörün yatağınıza gelen bu gürültüyü.
İçime saçaklardan damladıkça bir büyü,
Bekle! diyorlar bana bütün kapılar: Bekle!

Perdelerden duvara düşen gölgeme bakın.
Başınızı kuş tüyü yastıklara bırakın;
Korkmayın böyle yürür en zararsız deliler.

Bir çift ayak izini sürüklerken arkamdan,
Doya doya seyredin yalnızlığı bir camdan
Ey kolunda bir erkek yatıran sevgililer!....

ONU BİR GÜN GÖRMESEM

Yüzüme sert çizgiler çekti senin adını,
Hasret saatlerine saydı saçıma aklar.
Senin ağzından çıkan bir cümlenin tadını
Ne bugün içki verir, nede bu gece dudaklar!

Sorma, nasıl yollarda tutunabildiğimi,
Nasıl siyah rüzgara yaşımı sildiğimi...
Görür görmez kapıda yere devrildiğimi
Ürperdi bir tekinsiz kedi gibi sokaklar.

Gece, muzlim şeklini bana çizmese perde,
Sesin bir sırça gibi kırılmazsa içerde,
Beni bugün serilmiş görenler orta yerde
Yarın da bir çukurun dibinde bulacaklar...

Faruk Nafiz

BİR LAHZA

Bir kumsalın akşam saatiydi,
Çökmüştü o durgun suya morluk.
Biz sahile dalgın bakıyorduk,
Vaktâki elem göğsüne değdi:

Sandım beni titretti derinden
Bin rişesi bir tatlı temâsın.
Baktım gülüyor gül gibi ağzın:
Bin râyiha esmiş üzerinden.

Engin gibi tâ ağıma doldun
Durgun suyun ürperdiği bir an.
İlk buseni aldım dudağından!
Artık benim oldun... Benim oldun!

Halit Fahri

PINARIN KEDERİ

Gözleri yağmur dolu koşan bir bulut gibi.
Dolaştım gönüllerin deştinde deryâsında
Buldum nihâyet bir gün hüznümün yoldaşını
Suyu çoktan kurumuş bir pınarın yasında

Abdullah Cevdet

HEYKEL

Yollar bir gözyaşı olup da kaymış
Bu eski heykelin yanaklarında.
Yapraktan saçını yerlere yaymış
Sonbahar ağlıyor ayaklarında.

Süzüyor ufukta bir kızıl yeri
İçi karanlıkla dolu gözleri;
Altında akşamın ince kederi
Sessizliğin sırrı dudaklarında.

Yanan bir kağıtta nasıl bir satır
Kaybolursa akşam onu karaltır,
Artık o, silinen bir hatıradır
Bu ıssız bahçenin uzaklarında...

Necip Fazıl

SON DİLEK

Bas beni bağrına “Yavrucuğum!” diye,
 “Kardeşim!...” diyerek okşa başımı.
 Gözyaşlarından ver bana hediye,
 Şefkatli elinle sil gözyaşımı.

Güneşten bir parça gibi gözlerin
 Gönlüme akıtsın ışıklarını,
 Bir musiki gibi sesinin derin
 Ahengini anlatsın bana “yarın”ı:

“Yarın! Büyük yarın! Beklenen yarın!...
 “Yurdun her köşesi çiçeklenecek,
 “Ağrısı denecek ıstırâpların,
 “Fazilet, zulmeti, zulmü yenecek...

“Yarın... Daha neler olacak bilsen:
 “İnsanlar.....”
 Devam et.....Bu masalları
 O kadar gönülden severim ki ben!
 İnanmak, değil mi, ömrün baharı?...
 İnanan gözlerle gözlerime bak,
 Söyle!... Ben de kanıp bir an güleyim...
 Kendimi murada ermiş sayarak,
 Göğsünde “Kardeşim!...” derken öleyim!

Halide Nusret

VATANIN ÖZ ÇOCUĞU

Kaldırım taşlarıdır yurdunuz, yatağınız!
 Ne bir anne koynu var sizleri ısıtacak,
 Ne başınıza siper bir dam altı, bir ocak;
 Ne bir teselli eden var ne dert ortağınız!...

Değilsiniz sanki siz çocuğu bu toprağın!
 Sürünen yavrusuna kördür şefkatin kalbi!
 Düşmana kapanan bir kale kapısı gibi,
 Gözü kapalı size her evin, her konağın!

Karanlığın ürkütür rüzgar, bora, tipi, kar;
 Her hayvan yavrusunu, çocuğunu her ana,
 Alır, bastırır sıcak, şefkatli kucağına;
 Sizi de serbest, kara taşlar bağrına basar!

Parça parça gömlekler üstünüzden sıyrılmış;
 Göğsünüzde veremli bir öksürük hırıldar;
 Küçük kalbinizde açılmış bin yara var!...
 Tâliniz bir değil bin şekilde kırılmış!...

Koynunuza sokulmuş hasta yavru köpekler;
 Soğuk vücudunuzdan bir şifa dileniyor;
 Sokaklarda yatıyor, kaldırımında ölüyor,
 Vatanın öz çocuğu köpeklerle beraber...

Gözyaşlarım sel olsa, düştüm bin bir ye'se,
 İçimden hıçkırarak, dedim, ne faydası var!...
 Süs gibi kalacaksa bu duyduğum hicranlar,
 Sizi taşa bırakan ellerim taş kesilse!...

Şükûfe Nihal

DENİZ

Hangi hissin parmağı dokundu da derine,
 Düştü bir gizli ateş salkımı içerine.
 Hangi kâbus bastı ki seni uykularında,
 Birden bire cehennem kaydı sularında.

Örtüldü baştan başa tenin bir beyaz terle,
 İncecik köpüklerle, dumandan köpüklerle.
 Hangi dert kaldı söyle, bağrına üşüşmeyen,
 Hangi ölüm şarkısı bu dilinden düşmeyen.

Hangi öfkeyle yüzün böyle karıştı bir bir,
 Sana yan mı baktılar, bir söz mü söylediler.
 Bir şey dinleme artık, artık bir şey dinleme!
 Çağır bütün muztarip ruhları cehenneme.

Karşına sahil, kaya, insan, kim çıkarsa vur,
 Vur başına, dünyada sert olan ne varsa vur!
 Sal her taraftan, gökten, dağdan, pencereden sal,
 Nihâyet kala kala dünyada bir kişi kal!

Necip Fazıl

ŞARKIN UFUKLARI

Daldım gözünde vehm uyuyan susmuş ufkuna,
Ey şark kanmadın mı asırlarca uykuna?

Hâlâ huşua kubbeler en hisli bir penah,
Hâlâ minarelerde “tevekkül” diyen bir ah,
Hâlâ saçaklarında güler baykuş evlerin,
Hâlâ köpek eninleri serper sokakta kin,
Hâlâ hurafeler yaşatır her çürük kafes
Hâlâ beşik gıcırtısı, hâlâ o tozlu ses...

Yükselmeyen tazarruun ey şark, bitmiyor,
“Hayya alelfelah”ını gökler işitmiyor...

Sönsün semalarında sükûn işleyen seher,
Dönsün zeminlerinde de isyana secdeler,
Diz çökmesin sağır göğe öksüz duaların,
Yaksın bütün ufukları artık belaların.
Her zulmü, kahrı boğmaya bir parça kan yeter,
Ey şark, uyan yeter... Yeter ey şark, uyan yeter.

Ali Canip

ÜZÜNTÜ

Dalma, düşünme, deme,
Bırak beni kendime!,
Zerre zerre içime,
Hazan zehri doluyor.

Ne yaz kaldı, ne bahar,
Çamlıkta fırtına var;
Vahşileştikçe kırlar,
Betim benzim soluyor...

Uluyor ölüm sesi
Geliyor sinsi sinsi!..
Bir canavar pençesi,
Bak kalbimi yoluyor...

Şükûfe Nihal

ŞAİRİN VASIYETNAMESİ

Mazluma hürmet et, zalime acı,
Yer bulsun gönlünde hem yoksul hem bay
Gündüze, geceye dermanlar götür,
Bir elinde güneş, bir elinde ay.

Dr. Abdullah Cevdet

SAÇINDA DÜĞÜMLER

Ayrılırken nazlının yüzünü gördüğümde
Gözüm takıldı kaldı saçındaki düğümde...
Ondan başka anlayan yokken beni köyümde
Saçının büklümünü, sordum, anlayamadım...

Ölmezse bir gün elbet gelir sılaya giden:
Yedi yılın üstüne kubbe döndüm yeniden.
Açıldı kollarımda o gülden oyma beden:
Yedi düğüm saçına baktım yazılı âdem...

Rıfkı Mahir

YAZIMI OKUYANLARA

Bir geniş bahçe gibi size açtı derdim,
Durdunuz, seyrettiniz sıra heykeller gibi.
Ruhunuzun çölünde bütün bir ömrü verdim,
Kireçli bir tarlayı sabanla beller gibi...

Duyduğum en büyük dert yurdumda gurbet yası
Gördüğüm en güzel yüz karşımda ağlayandı
Her mısraın sonunda kalbimin bir parçası
Bir mızrağın ucundan sızan bir damla kandı.

Bir kanat çırpıntısı duymak için başımda
Gökte melekleri mi taşlamadım kuş diye,
Tatmak için hasretin zehrini gözyaşımda
Yardan mı ayrıldım beni unutmuş diye...

Size anlatmak için gözümün gördüğünü
Uğramadık diyar mı, aşmadık yar mı kaldı!
Zengin cenazesıyla birdi fakir düşünüyü,
Gönlüm ne ondan keder, ne bundan neş'e aldı.

Derdime dert ekledim ellerin kederinden,
Tek ruhumun melâli değildi gördüğüm.
Nasıl yalnız ahımla kımıldardı yerinden
Bin bir acın sesinden güç ürperen tüyünüz?

Rüzgâr uğultusunu andırdı bir gün sesim,
Yalçın kayalıklara sert dalgalar savurdum.
Gönlüme her sıçrayan kıvılcımdan nefesim
Bir yangın ateşlemem için tükendi durdu...

Geçsin diye lâhzalı bu sıtma kalbinizden
Bütün ömrümce yazdım, bütün ömrümce yazdım

Uğrunuzda can veren bir esir gibi sizden
Bir alkış almak için neler bağışlamazdım!

Pençeledim göğsümü, yüzümü tırmıkladım
Bir parça kan görünce sevinçle haykırdınız.
Siz bu kızıl oyunu seyrederken anladım,
Niçin dudak büktünüz, niçin boyun kırdınız?

Aşkî içten duymayan sözlerimden ne anlar?
Boştur artık hükmünüz, reyiniz, her şeyiniz.
Ben derdime yanarken, ey beni okuyanlar,
Beni ister beğenin, ister beğenmeyiniz!...

Faruk Nafiz

“ÖLÜM”E HİTAP

Geleceksin, biliyorum.

Seni iki meşhûr kahraman gibi ayakta karşılamak
İsterdim; ne birinin çelik zırhına sarılarak tüyler
Ürpertici bir sutût içinde ; ne ötekinin uzun
Kılıcına yaslanarak hem sutût hem de istihzâ
Ve kin içinde.

İkisinin de sana karşı kırılmadan bakan cesur
Gözlerini ve sen yaklaşırken bile çarpıntılarının
Sesi artmayan cesur kalplerini taşımak isterdim.
Ve seni sevmek.

Buz elin ayağıma ve burnuma degecek. Bir ipin
Ucundaki taş gibi yüreğimi aşağı çekeceksin.
İçime girecek hava senin mermer yüzüne çarparak
Geriye esecek. Damarlarımın ince yollarına
Dikilerek bir üfürüşünle kanımı donduracaksın.

Daha şimdiden göğsümde parmağın kımıldar
Niyetini duyuyorum. Saçlarımın rengini silen avuçların
Gözlerimin alevini de kaptı. Seni daima karşısında
Gören bu gözler, oyuklarına, bir duvar deliğinde
Kımıldaman duran akrep gibi sinen gölgenin
Rengini alarak kararıyorlar.

Ne mel’ûn ve sâkin ve kendine hâkim
Ve sabırlı çalışıyorsun.

Seni herkesten çok beğendim. Yalnız sana
İnanıyorum. Sen yaşamaktan daha az ve hem sen
Ve evvelinden bulunduğun, sonunda bulunacağın dünyasının
Karanlığın içinde yüzen ve nihâyet dağılarak senin

Zerrelerinde kendini kaybetmeye mahkûm renkli bir parçadır.

Seni düşündükçe içime korku, inşirâh
Doluyor; çünkü sana alışıyorum. En büyük
İştiyâkım, karyolamın topuzuna avucunu koyduğun
Gün en korkunç dostumu sükûnla karşılaya-
bilmektir: Senin sükûnunu biraz taklit edebilmek
Ve bir an sana benzeyebilmek için.

Beylerbeyi: Peyami Safa

KARDAŞIMIN HEDİYESİ

Bir türlü manasını anlamamıştım o gün:
Gözlerinin içine bakarak, üzgün üzgün...
O kehruba tespihi neye ettin hediye?

Odamda yapılmışım, soldu günüm güneşim!
Anladım onu bana vermiş güzel kardaşım.
Bensiz kalacağı gün “Ya sabır!” çeksin diye!...

Şükûfe Nihal

SEN

Aramıza dağları çekti diye geçen yıl
İçim bir yılan kadar ürküyor şimdi kıştan,
Aylar geçti. Sen döndün... Kalbim hala kıpkızıl
Üstüne hasretinle işlediğim nakıştan...

Bağlı bir kaplan gibi parçalar kafesini,
Dün şairin bilmezdi böyle inlemesini...
Şimdi kızsam, kalbimin bir el boğar sesini;
Farkı yok hiddetimin sana, bir yalvarıştan...

Önlerine serilmiş bir meydan gibi hayat;
Kalbimiz dolu dizgin koyverilmiş iki at...
İçindeki ateşten böyle aldıkça sürat
Bil ki kesilmeyecek dizlerim bu yarıştan!

Yaşar Nabi

BABAMIN EVİ

Ah, ey babamın evi, ey eski hayaliyle,
Aşına gönüllere korku gibi giren ev...
Gelip geçmiş günlerden kalan şanlı haliyle,
Büyük timsaller gibi devrana baş veren ev...

Derin derin duyulur bazen ağır bir koku,
Temellerin küflenmiş, nemlenmiş taşlarından.
Cetlerimin gününden kalbe gelir bir korku,
Acaba neler geçmiş gururlu başlarından...

Yaşlı ağaçlar gibi çevrilen kollarıyla,
Karşı kızıl dağlara, servilere bakar.
Avlusunda kişneyen zincirli atlarıyla,
İçinde hiç sönmeyen gizli ateşler yakar...

Gün doğarken uyanan gümüş yapraklı dallar,
Meltemlerle eğilip gölgelerken camları...

Eşlerine yaklaşıp kanatlarını sallar,
Çift çift âşık kumrular dolaşırlar damları...

Sofalarda yanınca altın renkli ışıklar,
Gecenin boşluğunda taşınır kelebekler...
Saçaklardan dökülür neşeler, hıçkırıklar,
Uykusuz güvercinler artık sabahı bekler...

Ah ey babamın evi, ey şanlı yurdu onun.
Seslerini dinlerim gurbet akşamlarında...
Mihrapları yıkılan mabede dönmüş onun
Ararım hayalimle kuşları damlarında...

Alnım nasıl yazılmış? Gözleri âma kader!

Bu bitmeyen şarabı hangi menbadan almış?
Gurbet akşamlarından kalplere akan keder;
Süzülmüş damla damla zehri içimde kalmış?

Salih Zeki

BİR KADIN AYRILDI

O gitmiş diyerek ağardı saçlar,
O gitmiş diyerek günler kısaldı.
Sapsarı kesildi bütün yamaçlar,
Rüzgarın kolları yanında kaldı.

Sormadı bir kere sefaletimi,
Görmedi ardında hayaletimi
Bu gönül veremi, bu yar yetimi
Kuş uçmaz yollara diz üstü daldı.

Sanma yaz geçti de kış erdi diye
Sonbahar getirdi bu derdi diye,
Aranma bu yası kim verdi diye
Bir kadın ayrıldı, bir göz boşaldı.

Faruk Nafiz

ÇİLE

Kardeş! İşte sen de oldun bir aziz
Geldin sonbaharda kuş gibi dile.
Başını sararken o nuranî iz.
Artık Allah'tan ne dilersen dile!

Toplayıp kaçarken tarağı, tası,
Bana ihsan ettin son kalan yası,
Karşımda açtığın sabır levhası
Önümde yem gibi serptiğin çile.

Meğer muradıma ben de ermişim
Yok bu dört duvarın dışında işin,
Ama burda daha çok beklermişim
Orası olmasın umurunda bile.

Necip Fazıl

İNTİKAM ŞİİRİ

-Mütareke yıllarında-

Britanya zenginsin hazinen dolu,
Karşında pek kimsesiz bir Anadolu.
Hiç kimsesi yok amma bir Allah'ı var,
Ve milyonca mazlunun bir ahı var...

Biz efendi yaşadık bin tarih içinde,
Bizi iyi bilirler Hint'te ve Çin'de;
Hatta Viyanalarda, Apeninlerde...
Esir yaşadığımız bir lahza nerde?
Boyunduruk takmayız, hayvan değiliz;
Tarihleri yaratan bir milletiz biz.
Gene geliyor işte salib ordusu,
Dünyaları bürüyor bak kan kokusu.

Gözyaşları boğacak bu sürüleri,
Ey Türk, namus uğruna haydi ileri!...
Elinden alınacak kuru taç değil,
Göğsüne takılacak sade haç değil,
Boynuna da zincirler, kalın zincirler...
Namusa kalmayacak en küçük bir yer.
Gene geliyor işte salib ordusu,
Dünyaları bürüyor bak kan kokusu...

İngiliz, seni onun azmi yenecek;
Bu dünyayı kurtaran Türk'tür denecek!...

1920

Ali Canip

HAYDİ BE SEN DE!

Beyaz bir güvercin gibi başını
Günahsız kalbine yasla bahçende,
Yüzünden yer edip akan yaşını
Bir damla çiğ gibi bırak çimende.

Sormadın daha ilk adımda niye,
Bu yol cehenneme gider mi diye?
Hızını güneşten alan sevgiye
Ateşten tasa mı olur be sen de!...

Beklerken ufuktan genç yavuklunu
Arama kızını, sorma oğlunu:
Bir kadın kaybetti burada yolunu
Cennete yol buldu bini geçende...

Faruk Nafiz

GÖZLER

Bir şey kalmaz, yalnız
Kalır maziden gözler.
Renginde hatıramız,
Ağlar içinden gözler.

Birer yıldız olur da
Kırpışır lar havada,
Kupkuru bir kafada
Apaçık giden gözler.

Necip Fazıl

YİNE SANATA

Payansız bir çöldeyim yok istinadım,
Ciğerlerime dolan hava değil, kum.
Ölürken de kırılmaz, ölmez inadım:
Bu ıssız hayatımda sesindir ruhum.

Ağlamasan arada söner, biterdim;
Nasıl sürüklerdim bu renksiz ömrümü?
Seni bir zırh gibi ben ruhuma gerdim,
Sensin ezen hissime çöken ölümü...

Eğmedim bir acize başımı bir gün,
Seni hatırlayarak... Sen varsın diye!
Yıllarca harap oldum, yaşadım üzgün,
Kırılmadım hayata, sen varsın diye!...

Mabedimde yanan tek mukaddes şeysin:
Etrafımda buzlu bir hava eserken
Temiz, sıcak nefesin ruhuma değsin,
Saadetim, sükunum, her şeyimsin sen!

Şükûfe Nihal

YÜKSEĞE DÜŞMEK

Sudum kainatı raze yüksek bir sükut oldu.
Dokunma arşa düşmüş ruhuma, mecruh bir kuştur.
Dil, hayretle iner, nutka gelmez destanlardır.
O şivenler ki şimdi sine-i ûdumda susmuştur.

Dr. Abdullah Cevdet

AY IŞIĞINDA

Bizim için battı güneş bu akşam,
 Bizim için doğdu bu yeşil gündüz;
 Uzakta uyumuş iki üç saz dam,
 Irmakta solgun ay, sen, ben, üçümüz!
 Bizim için doğdu bu yeşil gündüz!

Uzanmış sahile ay ışığında
 Söğütler... Portakal, nar ağaçları;
 Parlıyor suların kırıışığında
 Binlerce senelik kale taşları;
 Söğütler... Portakal, nar ağaçları!...

Sağımız, solumuz bütün yemyeşil;
 Yolumuz, denize karışan bir su...
 Akıp gittiğimiz yer belli değil
 Çarpan kalbimizde bir başka duygu;
 Yolumuz denize karışan bir su!...

Güzelim, sandalı akıntıya ver;
 Ruhun bir hayale dalsın ırmakta.
 Elmaslar damlatan ince kürekler
 Bir gölge halini alsın ırmakta;
 Bitkin kollar gibi kalsın ırmakta!...

Ömer Bedrettin

SEFİLLER

Bir duvarın dibinde bu siyah gölgelerin
 Çıplak derilerine soğuğu vurmuş yerin,
 Fırtına yüzlerinde inledi derin derin,
 Yırtık göğüslerinde on canavar kudurdu.

Kim koymuş merhameti mukaddes ayetine
 Böyle mi bakacaktı o nebi ümmetine,
 Her kaldırım taşının izi olan etine,
 Çürümüş gözlerinden yaşlar akıttı durdu.

Bin kere dudakları çocuklarına değdi.
 Bu uzun gözyaşları bu ah edişler neydi?
 Namusunu bir gece beş paraya vereydi
 Bu nemli, soğuk yerden o çoktan kurtulurdu.

Dinleyin, iniliyor ölmeden aç kalanlar.
 Tıkansın, uzun uzun ölümü çalan çanlar:
 Hançerin kabzasından akarken kızıl kanlar
 Kaç kere çocuklara, bir de kendine vurdu!

Ali Rauf

Şairin Miracı

TÜRK'ÜN KİTABINDAN

Bu akşam ufku engin bir kanat gölgeliyor:
Bir kıvı kuş gökte bir mabede yükseliyor:
Nerde peygamber diye yanan şair geliyor:
Saçlarını melekler bütün yoluna yaydı.

O kuş ki çıkmak için yandığı halde arşa,
Yerde hicranla vurdu başını taştan taşla.
Kanadını açtıran bu muazzam savaşa
Bizden yüksekliğine gönül verdiği ayda.

Bir gün yetişsen diye güneşlerin dengine
Leke bilmez alnını boyadı kan rengine.
Bir şarkı yapmak için şu simsiyah engine
Doğan günü bekledi, geçen yılları saydı...

Şimdi mağrur gönlüne yabancısıdır her acı,
Alnından düşmesin tek zaferin altın tacı.
Ona haktır yaptıran bu korkulu miracı!
Hakkın peygamberine göğle çıkmak kolaydı.

Niyaz:

Senden bazı gönüller bin bir saadet ister;
Benim bir emelim var, bana yalnız onu ver:
Layemuttur gaziye destan yazabilenler,
Allah'ım! Ne olurdu bu şan benim olaydı...

Vasfi Mahir

NİCE GÜN GÖRDÜM!

Akmayan yaşlarla ısınmış yüzün,
Yavrum, bugün seni pek ölgün gördüm.
Gözünde bir küçük noktadır hüznün,
Neşeni ne bugün ne de dün gördüm.

Düşecek gibisin, vurgunsun candan,
Akmayan su gibi durgunsun candan,
İri bir dal kadar yorgunsun candan,
Seni vatanında bir sürgün gördüm.

Aldandın görünce sen güldüğümü,
Bir lahza sezmedin üzüldüğümü;
Dilimin çözülse bu kör düğümü
Söyledim dünyada nice gün gördüm

Necip Fazıl

BOZMA ODANI!

Bozma küçük odanı, divanlar kalsın yine;
 Loş köşesinde Nihal hülyaya dalsın yine.
 Deste deste şiirler, Fuzûlîler, Nedimler.
 Garip kalan ruhuma bir alev salsın yine...

Olduğu yerde kalsın yerdeki atlas minder,
 Sedefli iskemleler, ağızlıklar, tespihler.
 Yazıhaneni açık bırak, kapatma sakın,
 Önünde hayalimiz görünsün birer birer...

Köşeden bir ses gelsin bir şiir okunur gibi,
 “Dağılacağız” desin bir ses yutkunur gibi,
 Kaşlarımızı çatıp uzaklara dalalım
 Ayrılık lakırdısı bize dokunur gibi.

Bozma sakın odanı, olsun bana teselli,
 Dört köşesinde vardır dört şairin hayali.
 Erişilmez yollara dağıldınız, gittiniz,
 “Nazara geldi” diyor kim gördüyse bu hali...

Şükûfe Nihal

TREN GÖTÜRDÜ

Saat, çeyrek var... On var... Derken yirmiyi saydı
Bir şahap izi gibi tren raylarda kaydı;
Biz yine derdimizle bu yollara uzandık...

Bu yollarda kaç gün biz, trenle koşmuştuk,
Kaç aydır, bu yollarda kaynak gibi coşmuştuk.
Bütün bir yaz izimiz bu yollara geçmişti...

O günler ne günlerdi, bitti mi bugün onlar?
Niçin öten düdükle sarsıldı istasyonlar?
Son defa giden tren bir yazı götürdü mü?

İffet Halim

HAMLACILAR

Bu akşam ilâhlardan bir iz göreyim diye
Nazarlarım engine uzandı bir saniye...

*

Bir mavna ağır ağır ilerliyor batıya,
Hamlacılar benziyor canlı bir karaltıya.
Sallanıp duruyorlar bir iler, bir geri,
Denizi kaplar gibi büyüyor gölgeler.
Ne korkunç bu ayakta kürek çeken tayfalar
Kollarında adeta bir ilâh kudreti var...

*

Esatirî asırlar sanki doğmuş yeniden
Deniz perilerinin sesine doğru giden
Kalyonlar da böyle mi geçiyormuş denizi?
Fakat sonra bırakıp çizdikleri bu izi
Sahildeki seslere doğru atılmış onlar,
Kayalara çarparak parçalanmış kalyonlar...

*

Hayat aynı hayat mı asırlar geçse bile?
Gürbüz hamlacılar da düşecek mi sahile?
Hayır, bunlar daima açıktan yol alıyor,
Her hamlede vücutlar yükselip alçalıyor.
Kılıç gibi denizin bağına gömülerek
Bir inip bir kalkıyor koskocaman bir kürek!

*

Ve şimdi sayıklarken sularda bir durgunluk,
Yaklaşıyor devlerin göğsüne doğru ufuk.
Nihayet bir tunç gibi gecenin çöktüğü an,
Yıldızlar ürpererek bakıyorlar yukardan
Denizin ilâhları yoksa bunlar mı diye...

*

İlâh eder insanı hayatta bir saniye...

DİJON

Akşam... Meydanlarında diniyor şehrin takları
Miğferli bir cengâver tavrıyla sokakları...
Kuşlar tüneler evlerin sivri çatılarına

Tabut kırıntıları halinde ölü dallar,
Havada görünmeyen sessiz bir çanı sallıyor...
Havuz, yükselir parkın kasımpatlarına...

Akşam böyle inince şehrin cesedine sus...
Büyük katedralde mırıldanır Augelos...
Dar yollarda bir kadın hasta bir çocuk taşır.

Göğüslerinde kızıl bir akşamın salibi
Kapıları dinleyen dilsiz bekçiler gibi
Borgonya düklerinin hayalleri dolaşır...

Sabri Esat

BİR HİKÂYE

Bir hayal arayıp gözüm daldı
Şu bulanık sular durulmasaydı
Kim ümit kuşunu yola salardı
Dağlar sıra sıra kurulmasaydı.

Artık ne eylesem hep gam yesem mi
Bu ömrü böylece sürüklesem mi,
Şu kıza gelirdi o genç desem mi
Gurbet ellerinde vurulmasaydı.

Bu da bir hikâye öbürü gibi
Bunun da o gençle şu kız sahibi
Fakat bu çok içli bunun sebebi
Ne olurdu benden sorulmasaydı.

Necip Fazıl

FERHAT

Taş kesilsem duramam, dağların ötesinde
Kanı kalbimde çarpan bir kadın gel desin de!
Ben batıya koşarken, kulaklarım sesinde,
Rüzgâr göğüs geçirir, dere çağlar yolumda.

Yaydan kopan ok gibi kanat açtım derine,
Kapanmak istiyorum bu hızla dizlerine...
Delmek için nefesim yetti külünk yerine:
Birer küme buluttu sıra dağlar yolumda.

Akdeniz'in dalgası gönlüm kadar taşmadı,
Hey ne dağsın ki dalgam zirvene yaklaşmadı!
Bin geçit aştı gönlüm, bir kalbini aşmadı.
Geçtiğim dağlar bugün bana ağlar yolumda!

Faruk Nafiz

ÜZÜNTÜ

Gerilirken geceler,
Basımda düşünceler
Bir karınca yığını.
Sevgili! elini ver,

Alnımın, nasıl, yer yer
Bir yokla yandığını.
Bırak gözün yaşarsın,
Ki bir teselli sarsın,

Kalbimin kırığını.
Her biten gün sonunda,
Bekleyen var yolunda:
Aşk hıçkırığını...

Ziyaettin Fahri

BEN

Işıklar, deniz gibi renge boyar derimi,
 Mevsimler kadın gibi kapımdan uzaklaşır;
 Sürünür geçer sabah kapasam gözlerimi,
 Batan güneş göğsüme yaslanmaya yaklaşır

En gür ihtirasımı çıplak ayda tadarım;
 En ince bir çiçeği koklarım bir dudakta
 Ben şarabi görmedim sürahide, bardakta;
 Gönüllerden içerim, ne çare, yarım yarım!..

Bakışlarım en çirkin şeylerle oyalanır
 Gözlerim ufukların ötesine dalarken.
 Çocuk kalbim, sularda fenerin aksi varken
 Denizin göğsünü de ahım kanattı sanır!..
 Öyle günüm olur ki ruhum çıkar derime:
 Göğsüme bir sararmış yaprak deyse ağlarım,
 Gün olur, kartallara kanat fırtınalarım.
 Tüyden bir mızrap olmaz tel tel sinirlerime.

Bütün hissim toplanır bazı on parmağımda
 Onlar da pergelleşir kıvrımların peşinden.
 Öyle bir bülbülüm ki: aşkımın ateşinden ..
 Kül olmuş gül tütsünü vardır ancak bağımda!.

Behçet Kemal

ZENCİ KIZI İLE BAŞ BAŞA

Karşımda bir bulutlu gök gibi dargın yüzün,
Başımda duman gibi saran ve boğan hüznün
Ağlıyorum bu dilsiz zenci kızın dizinde...

O bembeyaz dişleri parlayarak, güldükçe,
Kıvrır kıvrır saçları beynimde büküldükçe,
Titriyorum azabın karanlık dehlizinde...

Bir an içimde deli bir isyan uyanıyor,
Sonra birden şuurun ışıkları yanıyor.

En küçük bir üzüntü rüyanı incitmesin.
Bir cinayet var; fakat mücrimi sen değilsin;
Sen değilsin bağlayan boynuma zincirimi!

Mes'ul mü esen rüzgâr çiçekler soldu diye;
Mes'ul mü batan güneş gökte kan oldu diye;
Yeryüzü kara diye geceler müttehim mi?

Hepimiz bir kudretin elinde oyuncağız:
Ne derse yapacağız, sonra yok olacağız!

Celal Sahir

YANIK EFE

Aldım da yatağından
Kaçırdım seni dağa.
Bir yeşil çam altında
Geldik dudak dudağa.

Öpücüğünü tattım.
İpek dizine yattım.
Turunçlara el attım:
Ermişler olgun çağa...

Çırpınıp pembeleştin;
Soydukça körpeleştin.
Güller saçan güneştin
Çöle dönmüş kucağa.

Bu ne tatlı sarıştı
Canlarımız karıştı...
Bülbüller şakımıştı
Ta uzaktan uzağa...

Ansızın uyandım, ah!
Fundalıklar simsiyah
Kim bilir nerde sabah
Serpilmiş hangi bağa?

Başımda yâr dizi yok!
Sevdiğimin izi yok!
Aşkın kedersizi yok!
Yas inmiş dört bucağa !

Soluğum yavaşladı;
Göğsümü gam taşıladı

Gözyaşlarım başladı
Yana yana akmağa:

Kuzuydum... Şimdi kurdum!
Ne yerim var ne yurdum!
İtin birini vurdum
Asi oldum “konağa”!

Bey babası zenginse!
Çiftlikte efendinse
Hakkı mı var her cinse
Kötü gözle bakmağa?

Oydu sana yan bakan.
Tutuştı beynimde kan...
Hesap verdi kaltaban
O gün “koca bıçağa”!

Herkes düştü peşime,
Konmak için leşime
Çatmasaydı eşime
İlişmezdim alçağa.

Ah işte ay yüceldi;
Dallara ışık saldı:
Gözüm takılı kaldı,
Sırma telli bir ağa.

Sen şimdicek uyursun
Yuvanda canlı nursun.
Varsın efe vurulsun .
Yarın düşüp tuzağa!

Sevinsinler isterim
Nazlı çiftlik beylerim!
Gitsin ölüm haberim
Zaptiyeden, uşağa!

Kimse demez : Ne yazık !
Rahat olur ortalık!
Efelik dönsün artık
Bir kararmış ocağa!

Sen de güller takında
Başka yâr sev yakında!
Efe, “Mardan” dağında,
Tam sevişme çağında,

Girsin kara toprağa!

Nazilli- Ödemiş, 1928

Enis Behiç

RUH

-Rıdvan Nafiz'e –

Şekilden kesildi ruhun nasibi,
Karıştı vücudum karanlıklara.
Zerrede Rabbini bulan kul gibi,
Gel, aşkı yaşarmış gözümde ara!

İçlenme saçında aklar belirmiş,
Yüzünde gözyaşı yer etmiş diye:
Ateşin gönlüme bir kere girmiş,
Ayırmış içimden beni ikiye...

Nasıl titriyorsa, senin yerine,
Bir çile saçının üstünde ömrüm,
Dünyaya gözünü yumarsan yine
Bir avuç toprakta seni görürüm.

Faruk Nafiz

SENDEN SONRA

Burdan gittin gideli nasıl içlendik bilsen!
Göklerin gözü yaşlı, kırlar hazin, ben hasta
Sensiz geçecek günler için bütün köy yasta,
Gelsen de bir gün olsun göz yaşımızı silsen!

Eczasıydık bir külün, deniz, kır, çanı, gök ve biz
Sen ayrıldın, tarumar oldu bütün bir âlem.
Bir kubbesi yıkılmış mabette miyim, bilmem,
Dualarım boş döndü bırakmadan hiç bir iz...

Sen de yap yalnız mısın o gurbet ellerinde
Senin de ilâhına yetişmiyor mu sesin?
Kaldır başını bari, gözlerimiz birleşsin,
Göklerin en esrarlı, en karanlık yerinde!

Şükûfe Nihal

DAĞ ve YOLCU

Semanın yolları kapandı işte.
Dinle bak, koca dağ dile gelmiş.
Yolcu hiçliğini söylüyorsa...

Denize varamaz menbân sesi,
Sesini örtecek bu dağın sesi.
Nafî önünde haykırmasana...

Yaşar Nabi

HATIRA

Bir gölge var yoldaki, kızıl bir ufka dalar,
Y ü z ü mermer kesilmiş, eli şakaklarında:
Ağır ağır batıya doğru akan dalgalar
H a s r e t i n i gezdirir ruhun uzaklarında.

Ömre bedel bir yılın yaza benzer güzünde
Ben varım zulmet gibi onu sarmış hüzünde;
Derdimin izleridir çizgilenen yüzünde,
Azabımdır beliren saçının aklarında.

Gözünde çiselenmiş bir gece var kederden,
Dolaşırken duyduğu sesimdir sanki yerden.
Bütün yaz destelenmiş, dağılmış neş'elerden
San bir güldür kalan hasta yanaklarında.

Faruk Nafiz

GEL!...

Yüzün bir sebepsiz korkuyla uçuk,
O gün baş ucuma karalarla gel.

Arkanda çepçevre, kızıl bir ufuk,
Tepende simsiyah kargalarla gel.

Elinden, düşerken dal gibi ümit,
Ne bir hasret dinle, ne bir ah işit.

Bir yaprak ol esen rüzgârlarla git,
Kırık bir tekne ol dalgalarla gel...

Necip Fazıl

NASIL DÖNECEĞİM!

Hiç kimse uyanmasın, hiç kimse uyanmasın;
Döneceğim evime.. Bırakılan bir tasın
Üstüne damla damla düşen sarmaşık gibi

İstiyorum tozlarla sütun yaparken gündüz,
Odama süzüleyim sessiz ve gürültüsüz,
Bir asma yaprağında titreyen ışık gibi

Bu, asla bir sonbahar akşamı olmayacak.
İstemem, karla değil, kuşlarla dolsun saçak;
Ve ben, alnımla çizgi çizgi edeyim camı.

İstiyorum izimi bozmamışsa yatağım,
Sussunlar, bir saniye burda ağlayacağım;
Sonra ölüler bile duyacak kahkahamı!

Nasıl uyanılırsa kâbuslu bir uykudan,
İstiyorum içeyim yudum, yudum bir sudan;
İstiyorum ki dolsun yeniden damarlarım.

Bir ince duman gibi uçunca bu sancılar,
Bu, benden olmayanlar; bu bana yabancılar,
Yeniden doğacağım bir hilal gibi yarım.

Ne içimde bir acı, ne dudağımda bir ah,
O, kolunu uçuran kahraman gibi ferah
Duyacağım yeniden alnımda o meltemi.

Hiç kimse uyanmasın, uyanmasın hiç kimse;
Yalnız, görmek isterim işittiği bir sese
“Oğlum!” diye uyanıp atılırken annemi!

YILDIZ DAĞI

Nineler, gün battı, helalleşelim.
On yiğit karşıki sırtı aşalım,
Bulalım yatsıda Yıldız Dağı'nı.

Her sene kurası gelen köylüler
Bu dağa çıktılar, burda gördüler
Sonlarının neye varacağını!

Bir yana atarak biz de uykuyu
Selamlayacağız burda doğuyu,
On delikanlısı Kızılırmak'ın...

Şimdiden sarıldık eteklerine,
Yarın, arkasından güneş yerine
Bahtımız doğacak bu yalçın dağın.

Gökleri görüp de yarın bulutlu
Kendini saklarsa güneş, ne mutlu:
Tezkere almamız yakın, nineler!

Açılmış olursa eğer tan yeri
Murada ermişiz sayın bizleri,
Gidene yanmayın sakın, nineler!...

Faruk Nafiz

YAĞMUR ALTINDA

İki fener, iki fanus,
Işık serpiyor meydana.
Yağmur sanki meyus meyus
Ağlıyor yolda kalana.

Kim bu gece serserisi,
Kim bu şair, bu kalender?
Hangi bir ilham perisi
Ona yağmurda bekle der?

Kaldırımlar üzerinde
Gümüş bir sel oldu sular.
Selin ta orta yerinde
Gene bu garip yolcu var.

Anlaşılan dertli başı,
Saadete etmiş veda!
Gökten içiyor gözyaşı
Belki ağlayamıyor da...

Belki böyle can verecek
Yağmur altında bir gece.
Belki murada erecek
Naaşını sel götürünce...

HALİT FAHRİ

HORTLAK

Pr. Mehmet Emin'e

Bir sarmaşık saracak yine genç bir fidanı,
Ben ölürsem ruhumu boynunda kement tanı!

Bir batı rüzgârıyla kımıldadıkça perde
Bil ki omuzlarımdan sıyrılıyor kefenim.
Okşayan çiçek benim yüzünü bahçelerde,
Kırlarda topuğunu dişleyen yılan benim...

Akacak bir damardan bir damara varlığım
Yaslandığın göğüste benim kalbim atacak,
Çıkacak her tarafta karşına mezarlığım,
Her sırttan iskelet beni hatırlatacak!

Her gece taş kesilmiş bir yatak üstündesin,
Çıtırdayan ölümler çevirir dört yanını:
Korkudan haykırırken ağzına sığmaz sesin,
Nefesin taşmak için paçalar gerdanını...

Bir sarmaşık saracak yine genç bir fidanı,
Ben ölürsem ruhumu boynunda kement tanı!

Faruk Nafiz

KAR ve KARANLIK

Başına vurmuş gibi sert bir kömür kokusu,
Nereden geldi, yavrum, sana ölüm korkusu?
Taş döşenmiş alnına kondukça bir kuş gibi
Ellerim ürperiyor, naşa dokunmuş gibi.....,

Sana ne, bulmuşsa kar yaylada diz boyunu?
Parçalamışsa bir kurt ne çıkar bir koyunu?
Ne çıkar kol kolaysa yolda karanlıkla kar?
Dağdan dönen bir çoban can vermişse ne çıkar?
Sana ne, yollarını şaşırmış yolculardan,
Bilmediğin bir köye bir çığ inmişse yardan?
Ne var bu kış tohumlar tarlalarda donarsa?
Boş sininin başında aç duran köylü varsa ?
Ne olur kimsesizler, şehrin geçit yerinde,
Tünerse bir konağın mermer eşiklerinde?..

Gök yüzü zindan olsun yerin üstünde varsın,
Varsın kara toprağın bir gün yüzü ağarsın,
Sen şimdi yakınları seyre dal gözlerinle,
Örtülü perdelerden taşan ahengi dinle:
Uzaklardan duyarsan yine kış rüzgârını
Düşün uğursuz ufku kızartacak yarını!

Faruk Nafiz

KÂĞIT KALEM

Kabarmış su gibi
Çıkmış çeneme masa.
Boş kâğıtta her çizgi
İçerimde bir tasa.

Elimde kurşun kalem,
Bir şeyler çizebilsem;
Ama çömelip gölgem
Kâğıda göz atmasa..

Necip Fazıl

YILBAŞI

Perdeden tahtalara düşünce bir örümcek,
Beklenmeyen bir yolcu gibi sessiz girecek
Odama yarı açık kapıdan, bir gün akşam.

Duman, duman yanında sokak feneri camda,
Gazeteyle örtülü üç ayaklı masamda
Yükselecek çarmıha benzeyen sıska bir çam.

Ne zarar gönlüm gibi geniş değilse yerim;
Gelecek akın, akın bütün misafirlerim:
Kapım dolacak şehrin buz tutan rüzgârıyla

Bir mumya eli gibi yakacağım beş mumu;
Yıl başı ağacımın sırttan her boğumu
Süslenecek sararmış mektup parçalarıyla.
Sekiz penceresiyle yanarak alev, alev,
Duvarlarıma başlar aksettiren karşı ev
Piyano seslerini pencereme atacak.

Sokaktan geçenleri odamdan işittikçe,
Ağrı gibi dinecek yalnızlığım bu gece;
Anne! Bu melun şehir oğlunu şımartacak!

Dijon: 6 .12.1929

Sabri Esat

ALEVDEN MISRALAR

V

Üç yüz atlı gelirken hazırlanan düğüne
Eteğine ulaştım ben sürüne sürüne.
Döktün sırma saçını gül yüzünün üstüne:
Gördüm seni alevden bir kafes arkasından.

Yarın sensiz köyde her ceylan bakışlı dilber
Dağdan dağa akseden yanık bir türkü söyler.
At üstünde gelini alır gider efeler,
Karlı dağda bir yiğit ağlıyorken yasından.

Sen düşerken dizine, sana nişanlı gencin
Ben dönerim köyünden seni görmemek için,
Nasıl mahzun dönerse susamış bir güvercin
Kurumuş bir çeşmenin parçalanmış tasından.

Madem kalbimde bir sen varsın bir de kederim
Yerini her alanı boğacaktır içirim:
Sen giderken göğsüme saptığıım hançerim,
Pas tutarak kanımla çürüyecek pasından..

Vasfi Mahir

ZİNCİRLİ

Rüzgâr kollarımı semaya bağlar,
Sımsıkı mihlîdır yere bacağım.
Altı yer, üstü gök, etrafı dağlar,
Yârab, bu zindanda çıldıracağım.

Bu küflü mahpeste kaldıkça diri
Yardıma gelmesin, istemem, biri.
Göğsümü çepçevre saran zinciri
Kendi dişlerimle ben kıracağım;

Kalbim, nefesini tutan rüzgârın
Hırsıyla, göğsüme sığmazsa yarın,
İçimde uyuyan canavarların
Sesiyle göklere haykıracağım...

Yaşar Nabi

AZİZ NECATİ'YE

O levent cüssenle hayattın, candın;
Neş'eydin, kudrettin ve heyecandın;
Bu kara toprağa nasıl uzandın;
Ölüm mü oraya koyan başını?
Saymadı mı yoksa ecel yasını?

Susmayan gür sesin kulaklarımda,
Adın ayet gibi dudaklarımda,
Sevgin yaş oldu göz kapaklarımda,
Ölümün, ölümü inkâr ettirdi;
Ümidi hüsrana şikâr ettirdi.

Sevdiğin Türklüğe kalbin yuvaydı;
N'olurdu o yuva bozulmasaydı;
Hayat, takdirinden sonunda caydı;
Sen can yoldaşımızdın kaçırdık elden,
Öç alabilseydik zalim ecelden.

Hasan Âlî

BİR GENÇ ÖLÜ

Tez geçme atlı, dur; kim olursan ol,
 Bir lahza ruhunum ahini dinle!
 O günden beridir bu kimsesiz yol
 İlk defa titriyor ayak sesinle.

Düşün ki, bu yerde bir akşamüstü
 Bir garip can verdi yirmi yaşında.
 Kalbine kudurmuş kurtlar üşüştü,
 Kar kana boyandı bu dağ başında.

Ah yolcu, köyüme yolun giderse
 Bak, şimdi nicedir güzel nişanlım;
 Halimi deyiver "Ne oldu?" derse
 Saçları dalgalım, endamı şanlım.

Girerken, irkilme, köyün dışından
 Ansızın bir yanık ses yükselirse.
 Çekinme çılgınca haykırışından
 Bir kadın yoluna koşup gelirse.

O kadın -umduğu gelecek sanıp
 -O yerde bekliyor yüz bir akşamdır,
 O, her gün bir başka ümitle kanıp
 Yolumu gözleyen garip anamdır!

Necmettin Halil

EFEMİN ÖLÜMÜ

-El idi ekber eyledi, biz matem eyledik-

Nasıl sel olmasın halkın gözyaşı.
Kara bir çevredir bulutlar aya:
Dağlara yaslansa efemin başı
Ayağı değerdı hemen ovaya.

O ne koç yiğitti! Gören vurulur,
Karşılık gelirdi gökten o sese.
Derdim ki, önünde diz üstü bulur
Efem Azrail'i bir göğüslese!

Yosmalar kucağı gerekken yeri
Konuştu mezarda oğulla nine.
Kim derdi, sonunda, cerrah neşteri
Geçecek bir kanlı bıçak yerine ?

Bir çınar yıkıldı, geçti fırtına,
Uzun bir uğultu kaldı geriye:
Ona oğlum diye yandı her ana,
Yiğitler yas tuttu kardeşim diye!

Yeridir kızıl kor kesilse güller,
Tan yeri kan tütse buhurdan gibi,
Efemi toprağa salan gönüller
Yanıyor tutuşmuş bir orman gibi...

Faruk Nafiz

BİRDEN GEL

Bu uzun intizara kalmadı tahammülüm.
 Geleceksen birden gel, ey yılan yüzlü ölüm!
 Tabiatla el ele yürüdü bu yıl bahtım:
 Baharım ne hoş geçti, yazın ne bahtıyardım !..
 Kurşuni renkli eylül sarınca ufukları
 Benim de sükûnumu sarstı hazan rüzgârı.
 Bu gidiş, bir yokluğa doğru koşan bu akış,
 Beni hain göğsüne doğru çeken kara kış!
 Ruhumu sinsi sinsi ezme, al beni birden,
 Harabım damla damla içirdiğin zehirden...
 Gözlerimde kararmış bir yazın güneşleri,
 Ta kalbimde sızlayan bir derdin ateşleri,
 Dalından kopmuş kuru bir yaprak gibi hazin,
 Savrulduğum şu kurşun renkli yollar tükensin!

Bu uzun ihtiyara yok benim tahammülüm,
 Geleceksen birden gel, ey yılan yüzlü ölüm!

Şükûfe Nihal

KUŞADASI'NDAN MEKTUP

Denizin öyle tatlı bir lacivert rengi var,
Harelerde ruhumun tükenmez ahengi var...
Baktım da Kuşadası denilen şu cennete,
Sordum ufka : Yurdumun acep nerde dengi var?

Sevgilim, bu levhayı anlatacak misal yok;
"Tabiat" gibi zira, dilber olan hayal yok.
Bu deniz ancak senin aşkın kadar güzeldir.

*

* *

Esen rüzgâr siliyor alnımdan kederimi.
Okşuyor saçlarımı, yüzümü, ellerimi.
Güllerin koynunda mı bürünmüş taravete?
Gençliğin füsunu mu gıdıklıyor derimi?

Bu öyle bir lezzet ki, sevgilim, aynını ben
Alırım yalnız senin gül buğulu teninden;
O ipek tenin gibi, burda rüzgâr güzeldir.

*

* *

Baktım denizkızının alevden çelengine.
Gözüm daldı ürperen kızıl yakut engine.
Dağlar menekşelerle, leylaklarla duvaklı...
Mezc oldu varlığım da renklerin ahengine.

İçimden yana yana, sessizliği dinledim.
"Bahçecik" pınarından su içtim, serinledim.
Sandım ki ben, sevgilim öptüm dudaklarını!

*

* *

Her şey güzel: ufuklar, deniz, akşam, su, rüzgâr..
Bütün bunlarda senin aşkın, güzelliğin var.

Gözlerimin içinde senden ışıklar saklı,
Her yerde seni gördüm gezerken diyar diyar...

Fakat bu güzel yurdum öyle yorgun, hasta ki,
Hüzün ile her dakika o kadar temasta ki
Bekliyor hasret çeken gönlüm gibi yarını.

Kuşadası, Teşrin-i evvel 1928

Enis Behiç

OPERA

Gördüm bir çift göz gibi gözlerin yandığını,
Tek baş gibi başların göğse yaslandığını
Ölü bir çocuk sesi çıkarınca kemanlar.

Hava çıplak bir tenden daha ılık bir şeydi:
Bilekten kesik bir el gibi alınma değdi
Zamanlar, o arkamda bıraktığım zamanlar.

*

* *

Duydum bir kuş sesiyle can veren flütleri;
Sallandı gözlerimde bahçemin söğütleri;
İçimde bir kuş öttü örselenmiş sesiyle.

Hep benim bu tellerin üstünde gezen eller;
Büyüyor nefesimle şimdi viyolonseller.
Dinle bu benim şarkım, bu benim şarkım dinle!

*

* *

Nasıl şaha kalkarsa bütün bir gölün suyu,
Dinle, şimdi yayları boğan bu uğultuyu;
Hisset dudaklarına gelen kanın tadını.

Yanağında yer eden bir tel kızıl saç gibi,
Henüz kana bulanmış sıcak bir kırbaç gibi
Yüzünde duyacaksın sesimin tokadını!

Sabri Esat

YENİ YIL

Sırtına kanat gibi
Fırtınalar takınmış,
Azgın bir kır at gibi
Köpürdü, şahlandı “Kış”,

Uzun, ak yelesini
Kabartarak, saçarak
“Zaman” merhalesini
Geçiyor yol açarak...

Vücudundan, ağzından
Savrulan sıcak duman
Gökteki bulutlar mı?

Kim bu ejderha gibi
Küheylanın sahibi?
Meçhul bir şehsüvar mı?

Yeni yıl genç, tüvanâ
Yeni yıl binmiş ata.
Haykırıyor cihana:
“Kalkın yeni hayata!”

“Eski yıl, iki büklüm,
“Vurulsun yerden yere! „
Böyle verirler hüküm
“Yeniler Eskilere!”

Çığlar ve çağlayanlar,
Ümitsiz ağlayanlar
Dinliyor narasını.
Yeni yıl, genç yeni yıl!

Damarlarıma yayıl,
Sil gönlümün pasını!

1 Kanun-i sani 1929

Enis Behiç

YATAKHANE ve SAATLER

Beyaz perdeler gibi gerilince dört duvar,
Uzun koridorlarda boğulur bir canavar;
Kesik bir nabız gibi ses verir yatakhane.

* *

Bir hayal yaşatmaktan gözlerim yorulunca,
İçinde bir eskimiş zemberek burulunca,
Uzak bir saat vurur dokuzu tane tane.

* *

Çanlarım sallayan bir kervan halinde bu
Gözetler bir kulenin en ucunda gurubu;
Damlarda kuşlar gibi birikirler gittikçe.

* *

Tavanın bir ıslanmış renkle büyür kirleri,
Sıska kollar halinde karyola demirleri
Kımıldar saatlerin sesini işittikçe.

* *

Bir köşede duyarken bu dilsiz “tan tan” ları,
Sessiz uyandırmaktan korkarak yatanları,
İçimdeki zemberek bir gece boşalırsa..

* *

Ne bir örtü isterim, ne de süslü bir çelenk
Kanı benim kanımdan, ruhu benimkine denk,
Üstüme serpin bu tok seslerden ne kalırsa!..

Dijon; 13 .X .1928

Sabri Esat

KOLSUZ

Sağ kolu kesilmiş omuz başından,
Dev adımlarıyla bir yolcu gitti:
Solunda bir kılıç gibi sallanan
Tek kolu anlattı, bu bir yiğitti.

Bir dağdı, gölgesi kararttı yolu;
Ardınca yürürken, içim yaş dolu,
Canlandı gözümde kesilmiş kolu,
Sınırdaki düşmanı göğsünden itti...

Faruk Nafiz

ULUYOR..

Ölüm uğultusudur ufuklarda uluyan,
 Bu yerlerde var mıdır bilmem bu sesi duyan!...
 Gecelerden beridir sarsılıyor camlarım.
 Gecelerden beridir uykularım hep yarım!..
 Yedi başlı bir ejder sanki mezardan çıkmış...
 Çok kurban verecektir ona bu kapkara kış!...
 Bir çılgıktır kopuyor uykumun arasında,
 Diyorum sefaletin işleyen yarasında,
 Yine hain bir neşter, bir bıçak acısı var...
 Bin bir acın sesini haykırıyor bu rüzgâr... .

Ey ışıksız, ateşsiz, damı çökmüş yuvalar...
 Ölüm size başı boş serseri gibi dalar,
 Öper solgun yüzünü aç, hasta yavruların,
 Çocuklarından ümit bekleyedursun yarın!...
 Genç, veremli bir anne yolunur hıçkırarak.
 Onun da yolculuğu değil o kadar uzak!..
 Köşede bir canlanmış iskelet bir ihtiyar.
 Aklanmış gözleriyle ölümden ölüm sorar...

*

* *

Uluyor ufuklarda yine rüzgâr, uluyor.
 Alnına bir cinayet kızıllığı doluyor...
 Uluyor acı acı bu bir ölüm sesidir...
 Mezardan baş kaldıran zaferin nefesidir..

Şükûfe Nihal

KAFAMDA İHTİLÂL

Birden, paslı bir çanın ipini bir kadit el,
Çekti, çekti bağlanmış bir canavar gayzıyla:
Sonra bir duvar çöktü, parçalandı bir heykel;

Dik dağlardan koparak geldi sonsuz hızıyla,
Tam yedi kat setini yıktı bendin suları;
İsli göğüsler şarap gibi içti rüzgârı...
Kalplerin ateşinde kızdırıldı demirler,
Kırıldı demirleri yassıltan silindirler..

Alevlendi yanaklar;
Seslendi birbirine bin hazla: Yürü, yürü,
Diye kansız dudaklar..
Sonuncu dinamonun da bitince kömürü,
Bir vücudun ansızın taş kesilmesi gibi,
Şehir birden derin bir karanlığa gömüldü..
Her kaldırım taşında sanki bir baykuş güldü:
Körler, topallar, açlar... Bir sırıgın ucunda
Bir paçavra halinde sürüklediler Rabbi;
Mukaddes yapraklar her biri avucunda
Buruşturdu fırlattı
. Bağırdı, kırdı, attı...

Dağıldı bu tabloya sonra soluk bir duman:
Bir göl nasıl açarsa fidandaki koncadan,
Bu haile üstünde ağır ağır belirdi;
Yüzün bir şifa gibi bu kanlı şehre girdi...

Muhip Atalay

YAĞMURLA BAŞ BAŞA..

Yıkayınız yağmurlar
Lekelenen içimi
Siz kazınız bir mezar
Gömeyim sevincimi...

*

* *

Gece sokakta yalnız
Bir gence rastlarsanız
Yükseklerden alıp hız
Bırakmayın peşimi!..

Taha Ay

KÖY KIZLARI

Omzunda kırık desti, keskin orak elinde,
İpekten işlemeli dağarcığı belinde
Ormanı inleterek dağa ilerliyorlar...

*

* *

Bağrını güneş yakmış... Nasırlaşmış elleri,
Akşam köye dönerken bu Toros güzelleri
Her çeşmenin başında bir türkü söylüyorlar...

*

* *

Rüzgârlar nefesleri, seller gözyaşlarıdır;
Şahikalı tepeler gönül yoldaşlarıdır
Onlar burda parçalar sıımlı çarıkları...

*

* *

Günden yanan tenleri bahtlarından da parlak,
Yarın güneş halinde tepelerden doğacak
Dağda hayat kazanan bu köy "Fatmacık"ları!

Taha Ay

YOLLAR

«Dayandı ufka» derken
Saplanır kalbe birden
Hançer, yolların ucu...
Yok tanıdık bir yolcu;
Yola neye düştüm ben !...

Tozları, kasırgadan,
Yer yer tüter buhurdan;
Var bir günlük kokusu;
Ölüme gurbet pusu,
Tabuttadır yol alan!...

Unuttum ben de kimdi?...
Gören «bir yolcu» şimdi,
«Köşeyi dönmüş» diyor;
Yol gurbete gidiyor,
Giden hangi esimdi?...

Durup durup kıvrılan
Yollar, sinsî bir yılan;
Düşünür: «Kimi soksam?»
Bakar ağlarım akşam
Vurmuş gibi ayrılan!...

Behçet Kemal

ÖLÜLER

Kalbime her giden yıl bir genç ölü bıraktı,
Birbirinden habersiz can veren her hatıra
Kalbimin taşlığına uzandı sıra sıra.

Ben ne göğüs geçirdim, ne gözümünden yaş aktı;
Büküldükçe bu ağır cenazelerden, belim
Dedim: “Nasıl çürürmüş genç ölüler, görelim?”

Rüzgârda savruluyor bir tüy olan yüklerim...
Bütün boylu boyunca kalbime gömdüklerim
Bir iskelet kesildi yıl geçmeden arası.

Döktü çiçeklerini kokladığım demetler,
Kalbimde birbirine benzedi iskeletler,
İşlendi her kemiğe bir ruhun manzarası.

Faruk Nafiz

Hayne'den:

BİR KAÇ MISRA

Yanaklarında yazın coşkun harareti var,
Bir kızıl gül rengine o ateşin yanakları!
Kışın hüküm sürdüğü yerse gönlün, sevgilim.
Değişecek şüphesiz bu hal bir gün, sevgilim.
Gülgün yanaklarında göreceksin kışı sen!
Kalbinin kutuplan bir cehennem olurken!

Süleyman Sıddık

UZLET

“Aziz Hakkı Tarık’a,”

Uzlet bir fener, bense
İçinde yanan bir mum.
Onu billur bir kâse
Gibi doldurur nurum.

Hayattan bana neler
Getirir pervaneler,
Pırıltılar, nağmeler
Renklerle eriyorum...

Necip Fazıl

9 EYLÜL

-“Güzel İzmir” için ölen Mehmetçiklerin aziz hatıralarına-

Hemşerim, haydi, göğsün sevincinden kabarsın
Şu eflâke set çeken yüce dağlar boyunca!
Set çekme hislerine bu güzel günde, varsın
Hürriyetin zevkini için tatsın doyunca.

İşte, Halkapınar’dan at süren bir bölüğün
Neşeli nal sesleri Kordon’u çınlatıyor;
Atların nallarından çıkan ateşler bugün
Bir güneş nuru kadar kalbi aydınlatıyor.

Hemşerim, duyduğunu boğma ciğerlerinde,
Orda coşan sevinci en gür sesinle haykır.
Sevincinin sayhası akis versin derinde;
Kır, bugün hislerini zapteden zinciri kır!

Dinle top seslerini... İşte şimdi konakta
Yeni doğan gün gibi bayrağın yükseliyor.
Kordon’a dalga dalga vuran körfeze bak da
Gör ki, bir vatan kalbi deniz olmuş geliyor.

Bu anda aynı gurur, aynı sevinç içinde
On üç milyon kişinin kalbi burda atıyor;
Vatanda kadın, erkek, ihtiyar, dinç içinde
Bir tek gönül var gibi aynı zevki tadıyor.

Bak, şehirde, nihayet sevdiğinin göğsüne
Düşen bir sevgilinin tatlı baygınlığı var
Tarihinin bu günü benzemez başka güne!
Kalbinin hangi günde böyle çırpındığı var?

Zafer değil bu millet zaferinin yanında
Cihanın dört ucuna korku salan seferler!
En büyük kahramanlar işte: z vatanında
İstikllin uğruna bu kan dökmüş neferler.

Hemşerim, bak ta göğsün iftiharla kabarsın
şu eflâke ser çeken yüce dağlar boyunca!
Set ekme hislerine bu güzel günde, varsın
Hürriyetin zevkini için tatsın doyunca...

Necmettin Halil

AZAP

Sobanın alevleri korkunç bir canavardır,
Vücudumu kıpkızıl dilleriyle yalıyor.
Odamdan kutuplara giden bir yol mu vardır?
Bütün ruhum bir buzlu okyanusa dalıyor...

Bu yumuşak yastıklar taştan da katı bana!
Kefen soğukluğu var beyaz örtülerimde!
Daha munis toprağın üstünden altı bana,
Yatağım bir yılanın derisiyken derimde.

Öldürdü beni sıcak odaların azabı...
Gözlerimin önünde kimlerin ızdırabı
Yok ki bana bir lahza sükûn versin odamda!
Yetişmiyor kollarım onlara uzansam da.

Kimlere kefen oldu gene bu gece karlar?
Kaç yoksulu kolunda sürükledi rüzgârlar?..

Şükûfe Nihal

BACALAR

Görürüm, çıkmışlar kararmış çatılardan
 Kemik bir kol nasıl fırlarsa bir mezardan.
 Her an bir haberi gözler gibi yukardan,
 Dipsiz maviliğin esrarım kurcalar.
 bacalar....

Kimdirler sahiden, damlarda işleri ne?
 Şehrin, çarşaf gibi bürünmüşler sisine.
 Bir aile ki bu, yabancıyız hepsine
 İçinde büyükler, küçükler, ortancalar,
 bacalar...

Kimi ince, kimi uzun, kimisi kısa,
 Dalmışlar afyonlu dumanlar ile yasa.
 Onlar insanların gözünde bir kartalsa
 İnsanlar onların gözünde karıncalar,
 bacalar...

Kimi bir belki de evlerin cinleridir.
 Kolları işaret gibi göğe yükselir;
 Bakarsın, her evden kimler ölmüşse gelir.
 Ruhların mehtaba daldığı taraçalar,
 bacalar...

Kimi bir tuğladan külahla başındaki
 Evlerin üstünde ayrı bir evdir sanki.
 Kâğıttan, ufacık köşklere benzerler ki
 Kopuyor İçinde görünmez facialar...
 bacalar...

Necip Fazıl

MAHPUS

— Sanatına hayran olduğum Faruk Nafiz'e —

Tahammülü yok diye bu taşın iniltiye
Mermer kapılarından kovdular inleyeni.
Bu meydanda başları boş dolaşsınlar diye,
Zincirden çözdüklerim hapse attılar beni..

Ne bir anne bakışı ne bir yar okşayışı;
Yatağım taş, yorganım kederin karlı kışı.
Duvarları paradan, kızıl kandan nakışı,
Bu zindana girenin boynundadır kefeni..

Silmek için alınma çizdikleri kiritimi
Yirmi üç yıl kemirdim dişimle zincirlerim
Şimdi ölüm yerine seyredince dirimi,
Kalplerine batacak bin azabın dikenini..

İşte demir kapılar kırıldı: fırtına var...
Günahsız oğlunuzu sakınlınız analar!
Şimdi kinim kudurmuş kör gözlü bir canavar:
Bir hamlede ezecek her önüne geleni..

Vasfî Mahir

LÂNETLİNİN ŞARKISI

Bir akşam, gözüm kanlı, fırladım mahpesimden
 Bir damardan fışkıran kıpkızıl bir kan gibi,
 Yavrusu parçalanmış dişi bir kaplan gibi..

Kargalar bile korktu o gün vahşi sesimden:
 Bazen bir çığ olmaya yetişir bir avuç kar..
 İçimde, şimdi, yanan bir ormanın hızı var...

Korkuyla ürperiyor getirenler yadına,
 Adımı koymaz oldu analar evlâdına;
 Bastığım topraklardan kazıdılar izimi..

Her iniltilim yüzüme inen bir kırbaç olur.
 Her duam biraz daha çürütürdü dizimi.
 Sormayın, artık, insan nasıl kana aç olur.

Görürsünüz serçeden bir kartal çıktığını
 Süt emen bir kuzunun ete acıktığını
 Öldürün bir boğayı fakat kızdırmayınız...

Ölüm bir karga gibi ayrılmıyor başımdan.
 Size gülersem eğer bir gün mezar taşımdan
 Bari hayatım gibi onu da kırmayınız!,

Yaşar Nabi

İTİRAF

Şair sonsuz bir hayat verdi mısralarına,
Semalar kan ağladı, kederden yandı zemin.
Bir asırdan iki üç mısra kaldı yarına,
Çoğu öldü esince kasırgası ademin...

Madem sanat uğruna yaşarmış can veren de
Ömrümü üç mısraa bağladım işte ben de.
Dedim: Bin bir emekle gonca veren çimende
İki gül açtığını görsem alın terimin...

Her mısraım cenk için atılırken ileri
Bildim: Ölüm olacak bu harbin muzafferi.
Böyle acizliğini duyduğum günden beri
En büyük düşmanıym kendi şiirlerimin...

Vasfi Mahir

GEÇ KALDIM

Bir ömür hızıyla geçtikçe yıllar
Seziyorum beni çağıran bir el,
Sakın bu olmasın beklediğim yar?
Varayım gideyim bir ayak evvel...

Ne kadar ok gibi fırlasam da ben
Mıhlaniyor yere attığım adım;
Üzülme uzakta beni bekleyen
Yoldayım, yoldayım; biraz geç. kaldım...

Geç kaldım, geç kaldım, bekleyenim var
Ben yorgun değilim! bu yollar uzun!..
Ömrüm de olsanız kısalın yollar
Tek gönül menzile kavuşmuş olsun..!

Refik Fikret

TAVAN

Bu akşam mum yanınca bu bir asırlık ağaç
Mehtapta orman gibi gizli yollarla doldu.
Dedi: yastığa dayan, o cam gözlerini aç,
Seyret çizgilerimde, doğduğun gün ne oldu.

Sihirbaz, vücudumun görmeden ötesini
Bir macun gibi çekmiş beynimi havanından
Alnımı yapan dülger almış kerestesini
Çok eski bir konağın oymalı tavanından

Necip Fazıl

DAÜSSILA

İste ocak mayın üstünde bakır şamdan
 Gölgen parçalanmadan, duvar kızılılaşmadan.
 Ey alnını ateşe, ısıt avuçlarını...
 Kıvrılma serçe gibi altında bu karların:
 Kırık cam parçaları hissedene damarların
 Ocağa, bu ocağa uzatsın uçların.

Bahçene sıcak bir tüy bırakıp geçen kuşlar.
 Kumsalın kayaların üstünde o koşuşlar
 Gene gözlerinde mi hâlâ gözlerinde mi?
 Orda deniz coşkunu mu sesinin ahenginde.
 Dalga yerine çarpan kalbin midir enginde?
 Akar mı nefesinle ufka doğru bir gemi?

Ey alnını, ateşe bir parça daha ısın:
 Madem uzaklaşmışsın madem uzaklaşmışsın
 Madem ki yok alnını okşayan ılık bir el...

Kül altında kor gibi gömölme böyle düne:
 Vurma yumrukları deli gibi göğsüne:
 At ocağa ıınsın damarlarını tel tel

Ağlama dişlerinle parçala mendilini.
 Konuşma duvarlarla böyle anadilini:
 Sus, odana giriyor sabahı vuran çanlar
 Bak kuşlar ağlıyor mu kaldık diye dışarda?
 Düşün, kendilerini taşlara çarparlar da
 Gene gurbet diyerek ağlamaz kahramanlar!

Sabri Esat

ODALARIM

Camekânlı odanın kızıl perdeleri var.
Kızıl, o ateş rengi kapanan gözlere sor!
Perdeler, bilezikler üstünde ilerliyor,
Gerisinde akşamlar, kıvılcımlar, yangınlar.

Mazgallı taş odanın siyah perdeleri var,
Siyah, otsu dağların yüreği kadar siyah.
Bir tokmak sedasıdır orda akşamla sabah.
Dövülür mahzenlerde büyük, tahta havanlar.

Sarmaşıktı odanın yeşil perdeleri var.
Yeşil, doğan göz gibi bahamı ortasında.
Öyle hisli bir dunum yüzer ki havasında,
Biraz evvel o yerden bir İcadın çıkmış kadar.

Necip Fazıl

ESKİ ŞARKILAR

Oltanızın ucunda esnerken bütün deniz,
Onu ya bir yas günü sahilde dinlediniz;
Bir şırıltıymış gibi damladı içinize.

Yahut bir yaz gecesi işittiniz balkondan,
Sanki bir sır halinde, bir kelime, en son dan.
Kanatsız bir kelebek gibi yükseldi size.

Belki tekrarladınız siz de bu mısraları.
Bir akşam, seyrederken pencereden dağları,
Her şeklalan bulutu benzetirken bir şeye.

Belki de bu şarkıyla bir sabah uyandınız.
Kim bilir, kaç sonbahar, yollarda yapayalnız.
Hep aynı mısraları duydunuz bir teviye.

Bu gün içiniz yanmak istemezse bir daha.
Gülün, boğsun bu eski şarkıyı bir kahkaha;
Onu her cins hâtıra gibi atın dışarı.

Bırakın basınızı sarsın başka bir tipi;
Son yapraklar üstünde ölen böcekler gibi.
Sakin hatırlamayın bu eski şarkıları!.

Sabri Esat

RUYA

Uzun bir uykudan kalkıp bir sabah
Baktım ki yepyeni, odamda eşya.
Gençliğim geçen ev o değildi ah,
Gördüğüm, değildi bildiğim dünya.

Ellerim bir kanat gibi titrekti,
Tutmasam gözümünden yaş inecekti.
Bir his beni alıp aynaya çekti,
Ordaydı gecenin esrarı güya.

Sordum etrafıma: Ne oldu, ne var?
Nedir şakağında bu beyaz saçlar?
Sanki bayılıp da, gençliğim kadar
Büyük bir şey çaldı benden o rüya...

Necip Fazıl

İNME

Bir gün
Uzak bir yolculuktan sonra nefes nefese
Kalbimin çarpışını sofamda sayacağım
Ömrümü vermek için ağzından çıkan sese
Kapan sol elimle aralayacağım...

Yabancı bir fısıltı söyleyecek adını
Tanımadığın bir gülüş yükselecek içerde
Vurur vurmaz duvara kapının kanadını
Karşımda ürperecek halı, sedir ve perde

Korkma!
Sana ne dil uzatır nede el kaldırırm
Gözümü kan bürümüş diye benden çekinme
Nasıl birden düşerse bir ağaca yıldırım
Beni baştan aşağı çarpar o lahza inme

Sakın kalma yerinden, ısıttığın yerde dur,
Gene öpsün o dudak...Sarsın o kol belini!
Eşiğinde canınla ödüyorsun ne olur
Bir kadına inanmış olmanın bedelini

Faruk Nafiz

KIŞ BİTMEYECEK Mİ ?

Her gün taze karları çiğnerken ayaklarım
 Bir dua gibi korkak titriyor dudaklarım
 Kış ne zaman denecek, kış ne zaman denecek.
 Ne zaman duyacağım dağların havasını?
 Ne zaman hissederek bir elin temasını
 Panjurlar bir göz gibi uykudan silinecek

İstiyorum saksılar koyayım pencereye
 Kuşlar gelsin her sabah ellerimdeki yeme
 Kuşlar belki evime uğrayıp geçen kuşlar
 Her sabah serçelerin beklerken ölmesini
 Duyuyorum karların o çıkmayan sesini
 Yolda aç köpeklerden geliyor uluyuşlar

Sırıttıkça bir kafa tası gibi her gece
 Günler beyaz bir şerit halinde eklendikçe
 Çöküyor içerime bir mezarlığın kışı
 Bir sıcak şurup gibi güneşten tatmak için
 Ihlamurlar altına serilip yatmak için
 Bahara istiyorum bir mezardan çıkışı

Sabri Esat

BATAKLIK GÜNEŞLERİ

Kuyrukları düğümlü atlarımız çamurda,
 Kamışlarla çizilmiş bir aynada gölgemiz.
 Gözlerimiz, akşamdan, süzülen ince nurda,
 Karşımızda nehirle kucaklaşan bir deniz.
 Kamışlarla çizilmiş bir aynada gölgemiz...

Bu, uzun bir ova ki karlı dağlardan ıssız,
 Suların üzerinde her sazlık birer ada,
 Bacakları çırpıplak, sıtmal bir köylü kız
 Bu bataklık içinde güneşle bir arada..
 Bacakları çırpıplak, sıtmal bir köylü kız...

Bu nurdan ve çamurdan ovayı bırakarak
 Sürdük atlarımızı kısıl denize doğru...
 Hâlâ orda, göz yaşı çamurlara akarak,
 İzimizden fişkırان sulara dalan yolcu,
 Bataklıkta güneşle birlikte kalan yolcu...

Ömer Bedrettin

DAĞ ÇİLEKLERİ

Irmağım tıstı bugün.
Fıdanlar şaştı bugün:
Gözümde yaştı bugün
Gönlümün dılekleri...

Bu tufan yükselirken
Hep sizi düşündüm ben:
Daha mı ince sizden
Bir kıztın bilekleri?

Büyük  amlar yıkarak
Denize koşan ırmak
Size nasıl kıyacak
Kızıl dağ çilekleri...

Ömer Bedrettin

DAĞDAN İNEN

Bağrımda kalmış gibi vurduğu kanlı hançer.
Yıllanmış bir sevginin acısını çekerdim.
Nasıl ilerledikçe genişlerse dereler.
İçimde günden güne uzandı gitti derdim...

Dün kendime dedim ki: Ağlama böyle miskin.
Yığitsen boynundaki paslı zincirleri kır!
Sen ki bir zindandasın zincirlisin, garipsin:
Senin yurdun semalar, derdin daüssıladır.

Mademki gökler sana kanat açmış yar gibi.
Mademki düştü gönlün bu kara sevdalara,
Zindan duvarlarını aşan mahpuslar gibi
Sen de tırmanmalısın dağlara... ah! Dağlara..

*

* *

Son nefesle beraber vermek için eline.
Her yerim parçalansa bir kalbimi saklarım.
Bir gün elbet düşerim sevgilimin eline,
Avuçlarım kattasın, sökülsün tırnaklarım..

Hangi dağın tepesi daha yakın göklere?
Hey... tepeler, yaklaşın! Yol verin hey kayalar!
Dağ ses verdi çıkınca yolum en yüksek yere:
Burdan daha göklere bin dağ boyunca yol var..

Aciz bir zincir gibi bağladı kollarımı,
Yeis bir yılan gibi sarıldı dizlerime..
Ben daha bir adıma sarf ederken varımı.
Bir kartal süzülerek uçtu benim yerime...

Zincirli, bağlı, dertli gene zindana girdim:
İndim tekrar çıktığını bu ısırap dağını.
İki kanat uğruna bin kere can verirdim
Ruhumun bir kuş gibi bilsem uçacağını...

Vasfi Mahir

SAAT

Tik-tak.. Tik-tak,
 Yanan kalbim gibi vücudun sıcak..
 Tik-tak.. Tik-tak..
 Bırak tüllerini, gel çırlıçıplak.
 Bir kucak alev ol, kollarıma ak :
 Ben bu kan selinde boğulacağım..

Tik-tak.. Tik-tak..
 Bir yolda karışan, iki sel olsak..
 Tik-tak.. Tik-tak..
 Bu ateş ne olsa, bizi saracak:
 Sen karşımda hızla yanan bir ocak.
 Benim filizlerle dolu kucağım..

Tik-tak.. Tik-tak..
 Avuçlarım kadar göğsün yuvarlak..
 Tik-tak.. Tik-tak,
 Yakan bir güneşsin kalsan da uzak.
 Biraz daha yaklaş, biraz daha yak,
 Kül olsam yanmaktan kurtulacağım..

Tik-tak.. Tik-tak,
 Yumuşak başını göğsüme bırak..
 Tik –tak.. Tik-tak.,
 İçimde çırpınan bu ses dinle bak,
 Böyle kurulurken, diyor, muhakkak
 Bir gün ellerinde kırılacağım,
 Mademki zavallı bir oyuncağım...

Yaşar Nabi

KANAL

Evlerden suya doğru ağaçlar fışkırınca,
Camlar, akislerini parça parça kırıncı,
Gölgede, kıyı kıyı esmerleşir bir sandal.

Nasıl kimse duymazsa uzak bir hıçkırığı,
En diplerde kaybolur bir geminin çıkırığı,
İşte ölü suları böyle sürükler kanal.

Sular, eteklerinde hem ağlaşır, hem, güler,
Donuk bir taş rengiyle uyanınca, köprüler:
Uzakta bir fenerin parçalanır damarı.

Panjurlardan bir ışık yağmuru dökülünce,
Çağırır bağlı duran dün kayıklar ilkönce
Gerilmiş eller gibi çırpınan yosunları.

Sular, hurda çürüyen kirli bir canavardır;
Sormayın ne üstünde, ne de altında vardır
O açılmış yelkenler, o kapanmış yelkenler.

Köprüye yaslanıp ta kanala bakmasınlar;
Sakın kendilerini suya bırakmasınlar,
Denizi, benim gibi içinde hissedener!

Dijon : 4 .12 .1928

Sabri Esat

FATMA’NIN DERDİ

Fatma kayaya çıkmış çevre işliyor yine.
Kıvılcımlı gözünü daldırıyor engine..
Ah bazen rast gelince cinnetle sevdiğine
Kalbi pat pat vuruyor dar göğsü genişliyor.

Fatma’nın sevgisini hissediyor kuzular.
O, çeşmeye gelince oluktan taşar sular...
Bu sevdanın sonuna allar vakıf oldular
Hepsi: «Fatma bizimle kaçar..» diye kişniyor...

Kızın kanı kaynadı bu bekleme sonunda
Bu gece dağa kaçlı bir yiğitin omzunda..
Ninesi sabahleyin bulmayınca koynunda
İşlediği çevreyi dedik dedik dişliyor...

Taha Ay

ORMANIN CANAVARLARI

Havuz: yemyeşil, küflü bir saatin kadranı:
Bir gözyaşı halinde aksediyor ormanı
Yaşlı bîr alın gibi çizgi çizgi olan su.

Sanki bir tüy düşüyor her kanat silkinişte;
Tabutuna konulan bir ölü terlemiş de
Geliyor ağaçlardan ıslak odun kokusu.

Gölgeler, geçen yazdan kalma birer pelerin.
Üstüne dökülüyor taştan kanepelerin;
Bana dilsiz yosunlar uzatıyor elini.

Unutulmuş bir kuştan bir haykırış geldikçe.
Havuzdan bir kurbağa taşlara yükseldikçe.
Canlandı sanıyorum bir kadın heykelini.

Ellerim, rutubetin serin avuçlarında;
Tahta salipler gibi dalların uçlarında,
Gezen ormanın ruhu içerime giriyor.

Uyanıyor, karanlık kesilince dört duvar,
İçinde saçlarından bağlanmış bir canavar;
Öyle bir canavar ki tasları kemiriyor!

Sabri Esat

BENDEN ALLAH' A

Kurbağalar çaldı da dün bir cenaze marşı
Biraz seni düşündüm gece mehtaba karşı.
Çocukken dinlemiştim: yeri, yedi kat arşı
Sen yaratmış, vermişin insan şekli çamura.

Haykırdıkça elâlem karşında kâfir diye
Gece sabaha kadar ağladım hak bir diye.
Tanrım mükâfatını gönderecektir diye
Her nem varsa harcadım hepsini bu uğura.

Gün geçtikçe içimi yeni bir şüphe sardı,
Nurun gözümde artık yavaş yavaş karardı.
Baktım: varlığımızın en sonu bir mezardı;
Bu zindandan yolumuz nasıl çıkardı nura?..

Zaten sendendir, dedim, bütün şaşırdığımız:
Bir peygamber doğursun neden bir kimsesiz kız?
Musa nedendi katil, İsa neden babasız?
Bir kavın için dünyayı neden verdin yağmura?

Haklıdır varlığından kaldım olmazsa emin.
Kâfirim: her kâfiri attığın cehennemini,
Dünyada çektiğimi unutabilmem için,
Yaksın beni ateşten ateşe vura vura.

Omuz silkersem eğer böyle her itirafa
Bari şu sırrı anlat hakta benden tarafa:
Derinliğinde cihan barındıran bu kafa
Bir gün nasıl olup da girecek bir çukura?..

Vasfi Mahir

ÖYLE BİR SOKAK Kİ BU

Öyle bir sokak ki bu
Her kapıda bir kadın,
Geçene öz yolcusu
Gibi bakar... anladın.

Ve kalbin sana sorar:
Bakıp geçmekte ne var?
Sen de her insan kadar
Onlara aşinasın...

Necip Fazıl

24 MART

Odama akşam gibi, akşam gibi, istersen.
Koyu renginle değil, ılık rayihanla sin,
İstersen beyaz bir gül, bir gül hazzıyla ensen
Nefesinin altında bir tüy gibi ürpersin..

Baş döndüren ve yeşil, yeşil denizlerin sen,
Ah., yeşil denizlerin sen ki en derinisin,
İstersen, dudağının nemini baygın esen
Bir yel gibi getirsin dudağına nefesin..

Ve istersen bir günlük doğan bir böcek gibi,
Günle beraber yanmış, günle sönecek gibi
Yarını hiç düşünme, ben de düşünmüyorum.

Yalnız gösterme bana gözlerinin yaşını,
Yalnız gözlerini yum, yahut çevir başını.
Yalnız çevir başını yahut gözlerini yum..

Karanlık kuyulara bakmaktan ürküyorum..

Yaşar Nabi

İZMİR AKŞAMLARI

— Rıdvan Nafiz Beye —

Engin, lekesiz
 O güzel deniz
 Yeşil, mor, sarı
 Yüksek dağları.
 Baygın ufuklar,
 Ne renk, ahenk, var
 Sahiller dantel,
 Akşamın tel tel
 Saçlarını su,
 Tarar, örgüler.
 Okşar ve güler.
 Şimdi uykusu
 Biten bir günün,
 Akşam üstünün!
 Sahile in de,
 Bir tül içinde
 Bak «Çatalkaya»
 «Karşıyaka'ya»
 Ay doğmuş erken.
 Güneş erirken!
 Başka bir zevk bulurum ben
 Bugün de yarın da
 İzmir akşamlarında,
 İzmir akşamlarında!

Rıfat Necdet

AHENK

Sesimi alıp ta gtrse rzgr,
Versem gözlerimi bir keskin renge.
İçimde bir mahşer uğultusu var,
Ruhumdur çağıran tenimi cenge.

Gösterim bir çukur, dilim kr düğüm.
Yürüyen bir ışık olsa gördüğüm.
Mermer bir kabuğa girip rdğm.
Kapansam içimden gelen ahenge...

Necip Fazıl

MEZARLIK AĞAÇLARI

Yedi yayla kızının çelikten baltaları
Irmağa aksederek yükselince yukarı
Taşların, toprakların üstüne serildiler
Mezarlık ağaçları...

Binlerce ölü gören, bir tek balta görmeyen,
Uzun sırat köprüsü bizden yapılır diyen
Mezarlık, ağaçları...

Ömer Bedrettin

AZAP

Nasıl ŗiire kalbolsun içimdeki azabım.
Keskin bir zehir gibi süzülen ıstırabım
Damarımdaki kanda eriyor damla damla..

Ne yazık bile bile kr olacaksa ruhum,
Attığım her hatvayı selâmlarsa uçurum
Kim tahammül edecek böyle acı hayata?

On sekiz yıl yaşıadı sevincim dar göğsümde,
Nihayet o da bugün can veriyor önümde
Yerini başkasına terk etti ağır ağır...

Gençken içi ihtiyar olmak ne kadar acı..
Bu asabın yegâne kullandığıım ilâcı
Son günlerde tükenen gözlerimin yaşıdır...

Taha Ay

KİTAPLARIMLA

Ben sizden ne istedim, sis bana ne verdiniz?
Her biriniz bir parça teselli ederdiniz!
Sizler şimdi bir kule, ben sizin bekçinizim,
Hani başka yolcular, bu izler benim izim.
Yolunuzda tükettim ömrümü yudum yudum.
Sonra, dönüp kendimi izlerimde okudum.
Bana beni vermeyen sayfayı yakıyorum,
Hayata bakıyorum, hayata bakıyorum!

Rıfat Necdet

ÇAY

Şeklalır semaverde
Gümüştē, şeffaf bir sır.
Porselen, kadehlerde
Süzülmüş renk ve ıtır.

Kırpık kirpikleri yaş
İki çift göz, iki baş
Odada tatlı, yavaş
Bir sesle mırıldanır.

İşlemeli bir perde
Ağır ağır iner de
Düğümленir içerde
Okunmayan bir satır.

Hamit Macit

KAR ALTINDA KALANLAR

Bu yılda beyaz açtı, bahtınızın gülleri
Gözünüzün yaşıyla doldurun «keşkül»leri
Ellerin verdiği köpeklere atmış!.

Ne tanrı korur sizi, ne gökler size acır..
Örtülünce kapılar her akşam gıcır gıcır,
Yatınız sokaklara.. Ah!. Upuzun yatınız!..

Isıtmak isterseniz göğsünüzde alkani,
Çekiniz üstünüze bu bembeyaz yorganı..
Korkmayın çatırdasın, çatırdasın bu gökler...

Doymadan bir hayata.. Girmeden bir bahara;
Kış olan ömrünüzü, gömünüz haydi kara!,
Ağlaşsın başınızda fırtınayla köpekler..

Rıza Polat

YAĞMUR

Koşun koşun damlalar
Camda yuvarlanmaya.
Ve başlasın kargalar
Damı gagalamaya.

Sen uyukla odanda.
Lamba bir yanda,
Değmem ellerin kanda.
Olsa da uyanmaya...

Necip Fazıl

TRENİN FENERLERİ

Nasıl dokunulursa kulağıma bir tüyle
Camda bir sinek gibi, uzak bir gürültüyle
Geçiyor pencerenin karşısından tirenler.

Duman, yelken halinde açılınca damlarda,
Suda halkalar gibi genişliyor camlarda
Sokakta konuşanlar, evlerden ses verenler.

Böyle uzaklaştıkça katar bir duman saçıp.
Seyretmek istiyorum panjurlarını açıp
Bembeyaz kanatlarla odamın doluşunu.

Başım, avuçlarımda, dirseklerim, masada.
İçimde duyuyorum, raylar hıçkırmasa da,
Simsiyah, bir tirenin hızla kayboluşunu.

Çılgılığını derinden derine işittikçe.
Tanıyorum nihayet bu geçişi iyice;
Nedendir biliyorum şakaklarımın teri.

Raylar, bunlar alnımda yer eden kırıksıklar;
İki ölü göz gibi aynadaki ışıklar,
İçimden geçen siyah katarın fenerleri.

Sabri Esat

HEYKELİN KARŞISINDA

Gezdikçe her dudakta sen uzaktan uzağa
Önünde haykırırını ben derinden derine.
Adı ömründe bir gün bir kalbe, bir dudağa
Girmeyen kimsesizler kapanır mermerine...

Kimdir sana bağlayan böyle hür bir milleti:
Dizlerinde gönüller sanki çiçek demeti.
Peygamber Tanrısına duymadı bu hasreti,
Vermedi bu kudreti Tanrı Peygamberine...

Hangi kandır demirden nabzında böyle vuran?
Hangi rüzgâr bu sönmüş ateşi tutuşturan?
Kuşların çıkmadığı dağlara, ordu kuran
Cihangirler sürünür senin eteklerine...

Çözdüğün gün boynuma halkalanan düğümü
Anladım bir mezardan hayata döndüğümü.
Yalnız senin karşında duydum küçüklüğümü:
Benzedi ıstırabım Allah'ın kederine...

Kahramanlar keder mi hissederler zaferden?
Sana bu hıçkırıklar, şairim, geldi nereden?
Sen ki ömründe bir gün ağlamadın kederden
Neden düştü iki yaş göğsünün üzerine?..

Alnımda bin acının zehri bıraksa da iz
Bana yaş döktüren şey ne kederdir ne aciz:
Bizim erir güneşin önünde gözlerimiz,
Bazen sevinç ağlatır bizi keder yerine...

Vasfî Mahir

YILLARIMLA

Dünden geldin bugüne, gidiyorum yarına
Düşünürken acırım ömrümün yıllarına!
O yıllar ki bir lâhza benimle bir olmadı,
Ben yürüdüm o durdu; yoruldum, yorulmadı.
Bir aşılmaz dağ gibi her biri yol üstünde,
Belki bir yol verecek, bana bittiğim günde!

Rıfat Necdet

YILDIZLI BİR GECEDE...

Sema bize seslenir:
Kalma gel, işkencede,
Ruhunuz ebededir
Duyarız bir hecede.
Ömür ki bir kurak çöl,
Onu tek bir güne böl,
Şebnem gibi doğ ve öl
Yıldızlı bir gecede...

Necip Fazıl

GECE

Baskına uğramış gibi irkildim,
Dedim ki; odamda gezinen kimdir?
Kararan batıyı görünce bildim:
Bu benim teklifsiz misafirimdir.
Kırları sarınca aksam serini
O yalnız kalmasın diye, durmadan,
Kapımda gölgeden eteklerini
Sürüye sürüye girer, vurmadañ.
Dostların sırtı pek, elin karnı tok;
Gel kara yoldaşım, kara yoldaşım,
Gurbette kalanı arar sorar yok,
Sen garip dostunu ara yoldaşım.

Necmettin Halil

MASLUP

Bu kadar merak vermez poker yahut bakar
Ne kışa bakar âlem ne soğuğa, ne kara
Böyle bir şey görmenin olunca ihtimali...

Dışlerin arasında kırmızı bir cıgara:
Dilini çıkarmışsın görmüş gibi bu hali;
Âlem bakmış bakar a, dilin çıkmış çıkar a...

Şehir lâzım değil mi baştan başa donansın:
Farzet ki sen zaferden dönen bir kahramansın.
Ve hepsine gururla bakıyorsun yukardan...

Heykelini yapacak sokak piçleri kardan,,
Mermerden olsa deme bu da beyaz ne çıkar.
Sen, yalnız dua et ki yağsın, gene bugün kar...

Madem ki basılacak bir kaç omuz yok, emi,
Biraz daha yüksekten görmek için âlemi
Eline al ipini kendin biraz daha çek..

Toprağa bağlandıkça yelle edilmez yarış,
Ne var yerden ayağın yükselmişle bir karış;
Adam sen de, çarığın bari eskimeyecek..

Yaşar Nabi

YUMRUĞUNU ISIRAN ADAM

Bu akşam da erkenden yandı elektrikler
Karşı evin perdesi aralık camlarında;
Senin de aydınlandı bahçende çitlembikler.

Nasıl pul pul yanarsa kâğıt fenerler birden.
Öyle bir ışık gezdi komşunun camlarında;
Senin de ışıldadı parmaklığın demirden.

Nasıl konuşuyorsa- komşun çiçekleriyle,
Yağmurdan sonra nasıl kımıldarsa yapraklar.
Senin de için yandı ateş böcekleriyle.

Alnın cama dayalı, çiziyorsun buğudan,
Kuşlar, ders isimleri, şekiller, yuvarlaklar;
Bir gözden damla damla yaşlar akıyor sudan.

Uzansan koltuğuna; bu bakış çok yorucu;
Başka bir pırıltı var gözlerinin ferinde.
Vurma cama, kesilir parmaklarının ucu.

Gösterme çılgın gibi böyle duyduklarını;
Eğer rahat değilse ellerin ceplerinde,
Isır yumruklarını! Isır yumruklarını!

Sabri Esat

NOKTÜRN

I

Kalbim bir güldür ki gündüzler ölgün,
Onu açın, onu açın geceler.
Beni yad edermiş gibi bütün gün
Ötün kulağımda, çın... çın... geceler.

Geceler çekmeyin benimçin hüznü,
Gelin siz, ruhumu tenimden süzün;
Bırakın nâşımı yerde gündüzün
Gölgemi alın da kaçın geceler...

Necip Fazıl

NOKTÜRN**II**

İnsanlar içinde en yalnız insan!
Düşün, taş duvara başın gömülü.
Ve kapan sükûta, granitten, taştan
Mazgallı bir kale gibi örülü.

Gözünü tavandan ayırma, ki sen,
Üşürsün, gölgeni yerde görürsen;
Dikilir karşına, mumu söndürsen
Ölüler içinde en yalnız ölü...

Necip Fazıl

ÖĞLE SICAĞI

Kurşundan oluklarda ağdalaşırken öyle,
Bir mendil kadar geniş parka girerek böyle
Bekliyorum saatin ikiye çalmasını.

Nasıl beyaz leylekler toplanırsa bir damda
Bir sıcak manto gibi duyuyorum arkamda
Güneş yüklü dalların yere alçalmasını.

Çeşmeden su içiyor bir serçe yudum, yudum;
Nihayet aynı sesle yolda çitirdiyor kum;
Aynı sakın adımlar yaklaşıyor sıraya.

Uzaktan tanıyorum bu tez ayak sesini;
Bir ince duman gibi beyaz elbisesini
Gözlerim yorgun, yorgun başlıyor aramaya.

Biliyorum ki şimdi yanıma oturacak;
Güneşe bırakılmış yapraklar kadar sıcak
Elleri ellerimde yanacak bir saniye.

Sonra birer tarafa gidecek gözlerimiz;
Ve nihayet çocuklar gibi esneyeceğiz
Aynı sesle: «Bugün de hava ne sıcak!» diye...

Sabri Esat

ODA

I

Ayna, bir kuyu ağzı gibi duvarda,
Gölge, bir ağaçlıklı yolda yürüyor gibi
İçinde adım adım benden uzaklaşmada.

Nasıl bir kan damlası perdede genişlerse.
-Bir el cama bir kızıl boya sürüyor gibi-
İçinde şeklliyor narçiçeği bir terse.

Paravana tüneyen Japon bülbüllerinden,
Kadife bir şezlongun yamyassı güllerinden
Bir fısıltı duyuyor gibiyim bu akşam da.

Bir köşeyi dönüyor aynada adımlarım
Ve yine görünüyor aynada adımlarım.
Serseri bir kırlangıç nasıl gezerse camda.

Dışarıda yaz, hafifçe sallanan bir yelpaze;
Gölgeler yere doğru sarkan bir dut ağacı;
Rutubet, yarı kesik bir turunç gibi taze.

Aynada kayboluyor gölge, Son çizgisi;
Odada, halı gibi bütün bir günün is,
İçimde, bir şamdanı üflemek ihtiyacı..

II

Nasıl havalanırsa bir yumak tüy rüzgârla,
Kırlardaymışız gibi halıların üstünde
Seni kovalıyorum çı çıplak ayaklarla.

Pancurdan iplik iplik sızan öğle bugün de
Perdeye damla damla düşüyor gibi ılık;
Senin de gözlerinde eriyor bir tatlılık.

Esniyor tozlu yollar, evler, kilise ve çan..
Karşı damda bir kedi gölgede pinekliyor,
Karşı damda bir kedi saatleri bekliyor.

Duvarlar beyazlıktan genişledikçe böyle,
Dizlerine düşüyor halsiz kaldığın zaman
Sıcak bir havlı gibi omuzlarından ögle.

Dakikalar oluktan damlayan sular gibi,
Akıyor ağır ağır üstüne gölgelerin..
Şimdi, gök daha mavi, sokaklar daha serin.

Şehirden yükseliyor ve ögle buğular gibi..
Sense parmaklarımı alnında duya duya
Dalıyorsun yeniden dizlerimde uykuya

Sabri Esat

SAHNE

Ne kendileri bilir, ne başkaları bilir;
Verilse verilse, kırk elli oyun verilir,
Bu kübik dekorları değişmeyen sahnede.

Oynayan da sizsiniz, seyir ede ede oyunu:
Burda tam, üç yüz altmış beş perdedir bir oyun;
Bu kübik dekorları değişmeyen sahnede...

Her taraf, pul, renk renk, ıslıl ıslıl yanıyor;
Özene bezene bir komedi oynanıyor;
Bu kübik dekorları değişmeyen sahnede.

Kimisinin gözleri birer yumrudur mosmor;
Bu tarafta adamlar gülmekten katılıyor;
Bu kübik dekorları değişmeyen sahnede,

Bir öpülür şey olsa gezmezken böyle yerde;
Alkışlarınız, bir aktör bir ayağı öper de,
Bu kübik dekorları değişmeyen sahnede.

Bekle, ey kalbi parça parçam bekle, gelir gün,
Bir gün, son perde iner: son perde iner bir gün
Bu kübik dekorları değişmeyen sahnede...

Fuat Ömer

ONUNLA BAŞ BAŞA

Ben tâ bugüne kadar, hayatın yollarında,
Etrafıma bakındım hep seni arar gibi;
İşte en sonra sardım aşkımın kollarında,
Taze gül bahçesini akşamlar sarar gibi!

Başımda aklım sensin, sensin göğsümde gönlüm;
Sevginden kuvvet alır hayata tahammülüm,
Senden ayrı bağrıma nasıl dolmasın ölüm,
Sanki sensiz yaşamak bir işe yarar gibi?

Boş kalınca göğsümde sızlar başının yeri;
Bir bakışın girince gözlerimden içeri
Açar orda çitişmiş siyah düşünceleri,
Gecenin saçlarını bir hilâl tarar gibi!

Ankara 15.7.1926

Celal Sahir

SESİN ve RENGİN

En güzel renklerini, kelebek, yaprak, çiçek,
Toplanıp ta süzseler bir araya gelerek
Güzellik imbiğinden

Buna hatta güneşin huzmeleri karışsa,
İlahın rengi bile bu renklerle barışsa...
Hayır senin renginden
Güzel bir renk olamaz

Meleklerin gözyaşı göynüme dökülseler,
Yüz bin çocuk önümde ağlasalar, gülsel
Sükûnetin sesine

İlahın nefesinden saadetler katılsa,
Bu sesle sevgililer göğüslerden atılsa..
Senin bir nefesine
Hiç biri denk olamaz!

Çünkü sesin: mustarip gönüllerin sesidir;
Çünkü rengin: hayalin solmayan pembesidir...

Gündüz

OMUZDA GİDEN ADAM

Biraz şu içerdeki piyanoyu kesin de,
 Ölüm döşeğimize yatarak dinleyelim:
 Çalışıyor akşam çanı gâvur mahallesinde..
 Kaybettim son nefeste bütün kârımı neden?
 Bir hesap vermek için alnıma gitti elim:
 Başımdır avucumda kalan yirmi seneden!..

*

* *

Akşam indi camlara bugün perde yerine;
 Bağırıp ölüyorum, içmeden bir yudum su,
 Böyle boş odalarda ben gerine gerine...
 Gölgeler inip çıktı bembeyaz duvarımda;
 Taşıdım yirmi sene bir yük gibi doğrusu,
 Ben, kendi çarmıhımı kendi omuzlarımda..

*

* *

Bakın beş on dakika perdenin arasından:
 Ölümün haşmetini belki fark edersiniz
 Şu giden cenazenin ağır manzarasından..
 Bakın nasıl heybetli gidiyorum omuzda,
 Beni tanımasanız bir kahraman dersiniz:
 Bakın nasıl açıldı ahali yolumuzda..

*

* *

Her ölen bana biraz büyük gibi geliyor,
 Mutlaka yeni bir şey öğreniyor o yahu:
 Ölen bir parça daha omuzda yükseliyor...
 Bakın nasıl omzunu kıstı bir kişi yine;
 Bu akşam perde perde çekerek başımda "hu!"
 Saflar namaza durdu "er kişi niyetine"..

Bir çukurun başında oturacak ne vardır?

Yol mu yok ileriye, adamlar mı yoruldu?..
Selviler saçlarından asılmış kadınlardır.. ...
Şu karşı tepedeki değirmen kanatları,
Dün, gömülen güneşe dikilen bir put oldu;
Bugün iki el gibi açılıyor yukarı.,

Cevdet Kudret

SES

Bir gönül hasretinden uzun sürdü yolumuz,
 Bitti çıra tutmaktan ormanlarda kolumuz..
 Gecemiz, yıldızların görmediği bir gece;
 İslenmiş elimizde alevler titredikçe,
 Çırpınan gönlümüzü bir karanlık sarıyor.
 Solgun dudaklarımız rüzgâra yalvarıyor:

Denizlere dökülmüş bu gecenin yıldızı,
 Yolcular dostu rüzgâr, söndürme çıramızı!..

Her ağaç gözümüzde büyüyen bir hayalet,
 Dilimizde gâh dua, gâh çılgınca bir lanet,
 Korkarak yürüyoruz, işte hâlâ o orman!
 Yürüyoruz gülmeden, bir türkû çağırmadan.

Bir gönül hasretinden uzun sürdü yolumuz,
 Bitti çıra tutmaktan ormanlarda kolumuz...

Tıkanırken böylece göğsümüzde her nefes,
 Karanlık ruhumuzda çınladı uzak bir ses..
 O anda, yıldız oldu sanki bütün gök yüzü,
 Bu sesle parlatarak ümitten bir gündüzü
 Bir nura koşar gibi koşuyorduk üç yolcu,
 Ta uzaktan havlayan köpek sesine doğru...

Ömer Bedrettin

SON HATIRA

Adını ellerimle çizdim altın kumlara,
Küçülen gözlerimde kurudu son damla yaş.
Kumsal, deniz, sal, rüzgâr, senden ne son hatıra,
Benden de sana beyaz, bembeyaz bir soğuk taş!

İşte rüzgâr esiyor... Dalgalar coştı gene..
Kumlara işlediğim hayalin de kayboldu.
"Nerde?,, diye yanarken ben derinden derine
Karşımda, solan yüzüm gibi, güneş de soldu.

Dalgalar! sürükleyin beni de enginlere!
Kumların arasında ben de bir parça taşım.
"Ayrılmayız, beraber dalarız derinlere!,,
Derken bıraktı, gitti elimi arkadaşım...

Şükûfe Nihal

DİJON TRAMVAYLARI

Dingilder rutubetli caddelerde yavaşça;
Yolda bisikletlerle konuşur arkadaşça
Oyuncak bir kurbağa gibi öten yayları.

*

Kaldırımında yürüyen yolcu ürkmesin diye,
Öyle etrafı sarsmaz canıyla bir teviye,
Çekinir kirletmekten pırıl pırıl rayları.

*

Sıkılırken arkada tıkırdayan zincirden
Yolunu şaşırarak gibi utanır birden
Önünde yükselince düklerin sarayları.

*

Kışın vatman yağmura açar şemsiyesini.
Tahtalara sıkışmış bir böceğin sesini
Yeniden canlandırır sıcakla yaz ayları.

*

Sahanlıkta tepinir parka giden yolcular;
Önüne birikmişse kendinin ne suçu var
Kıra çıkan izciler, cenaze alayları?

*

Şunu diyorlar ama, zannederim yalandır;
"Her biri bir kocaman kibrit kutusundandır
Dijon tramvayları, Dijon tramvayları!,,

Dijon: Sabri Esat

ÂŞIK SAZI İLE

Köye akşamlar indi,
Kırda renkler silindi,
Eşsiz kalan kuşların
Yuvada ses dindi.

Ay ıfık vurdu koya,
Kıyılar ova ova...
Rüya gibi kayboldun,
Görmedim doya doya.

Öldürdü hasret yasin,
Hangi dağ ardındasın?
Korkarım, eşsiz sanıp.
Seni eller almasın!

Baktım sisli dağlara,
Yüreğim yara vara:
Senden haber getirsin,
Sesini ver rüzgâra.

Doldu, taştı kederim,
Sensiz ne derbederim .
Bir gün dönüp gelmezsen
Verem olur, giderim!

Şükûfe Nihal

KİN

Canıma kıyar gibi dağ dağ ardına kaçtın,
Hançerle oyar gibi kalbimi göz göz açtın,
Ardında göz yaşlarım sel oldu, sebil oldu.

*

Bugün senin uğrana kaç çocuğu unuttum,
Kaç açın acısını benliğimde uyuttum,
Bin bir emel içimde perişan, sefil oldu...

*

On saat sana yanmak on işimi kületti!
Ne ettise bana hep bu arsız gönül etti!
Senden öç almağa ben nasıl kanar, doyarım?

*

Bir gün elbet dönersin, dağlar aşılmaz değil,
Sana gönül çekmekten elbet şaşılmaz değil,
O gün beni kör eden gözlerini oyarım!..

İffet Halim

SON GÜN ÜMİDİ

Uzun kirpiklerimin gölgesi gözlerimin
 Fersiz ışıklarını eritir damla damla,
 Her nefes bir parçası koparda ciğerimin
 Dudağımdan dökülür adın bir parça kanla!

Pembe emellerinin yüzümdeki aksinden
 Bir teselli bekliyor annemin hıçkırığı:
 Ah, ben onun benimçin yalvaran nefesinden
 Duyuyorum en acı ve sonsuz ayrılığı...

Gah kapanır gözlerim yüzünü görmek için,
 Gah açılır dudağım adınla titreyerek.
 Bak, karşımda ağlıyor Azrail, için için,
 "Pek genç ölüm yakışmaz buna, Rabbim!" diyerek

Annem ağlar oğluna, doktor yanar bu acze,
 Üçüncü devredeyim. Ölüm yakın diyorlar!
 Gel, sev, sarıl ve göster cihana bir mucize:
 Verem değil, göğsümü emellerim yiyorlar.,

Beni görünce her göz kapanıp ıslanıyor,
 Senin güzel gözünü uyku mu perdeledi?
 Herkes beni sevgisiz, sevgilisiz sanıyor,
 Gel de mes'ut öleyim, son günümün ümidi!..

Gündüz

DAĞLAR ve DALGALAR

Dalgalar sıra sıra ettikçe böyle akın
 Bugün değilse yarın bağırını yırtacak taş
 Murada erişmemiz bizim de elbet yakın,
 Onlar dağsa ne çıkar, biz dalgasız arkadaş

Gam yeme gittiğine
 Gidenler gelir yine:
 Dalgalar dönmek için
 Böyle gider engine.

Saadet bu toprağın, varsa, üzerindedir;
 Ölmeden en sert taşı sökecektir bileğin.
 Dünyada tek olanlar ömrün kederindedir,
 Senin, senin bu işte ne var düşüneceğin:

Sen gidersen ben varım
 Candan gönülden varım.
 Kesemezler yolumu:
 Karşı çıkar mezarım.

Biz dalgalar, dalgalar, dalgalar ve dalgalar
 Yıkacağız dağları, dağları, ah dağları.
 Bir gün elbet onların düşecek başına kar,
 Bizim omuzlarımız tutacak semaları..
 Ben de gitsem daha var sonu gelmez dalgalar.
 Biz o ateşleriz ki bir söner bin bir yanar...

Vasfi Mahir

GAYYAYI GÖRDÜM

Dar, ince bir merdiven, bir daha ve bir daha...
İndikçe derinleşen, koyulan bir karaltı,
Girinti çıkıntılar, derinden yumurtalar:
Burası bir yeraltı, burası bir yeraltı...
Kızıştı, değişti karaltı birdenbire,
Gözümüzde bir Gayya tutuştu gire gire.

*

Dadıdan dinleyerek, hocadan işiterek
Çocukken rüyamıza giren “Gayya kuyusu”
Tıpkı böyle karanlık, derin bir cehennemdi,
İçinde ne hava var, ne güneş var, ne de su..
İşte o cehennemi, o gayyayı gördüm ben,
Ve bilmem nasıl baktım bakışlarım sönmeden!..

*

Zindanda cayır cayır yanan bir kor yığını
Karşısında, elinde kürek, iki zebani,
Durmadan hız veriyor bu kocaman ateşe,
Lâkin bu cehennemin günahkârları hani?
Ateşe hız veren de yanan da kendisidir,
"Zebani" dediklerin, “vapur amelesı”dır...

*

Ateşçi o Gayya da tutuşurken bütün gün,
Aldığı para ile doymuyor karnı bile...
Mezarda yeni çıkmış bir iskelet halinde
Ateşe hız veriyor terini sile sile!...
Temiz havalı, serin güvertelerden inin,
Gayyaların önünde bir an ürperin, sinin!..

Şükûfe Nihal

ŞARLAK

Işıldayan billur, köpük sütunlarıyla,
Baş döndüren gür sesiyle coşup taşarak
Yatağından uçuruma atlıyor Şarlak..

*

Korku sinmiş etraftaki her yeşil dala;
Boşalıyor yatağından bir koca ırmak,
Sanki dağdan uçuruma atlıyor Şarlak..

*

İssız, harap bir değirmen çökmüş kenarda;
Kanlı gözler gibi dönen şu girdaplarda
Coşkun, engin denizlerin tahassürü var.

*

Geceleri, uzak limon bahçelerinden
Yaprakları titreterek heybetle geçen,
Bu derinden gürleyişi dağıtır rüzgâr.

*

Eşsiz gezen kaplanların gür sesi değil;
Durgun, tatlı bir ahengin çıldırması bu..
Buzlu yayla sularının korkunç yası bu..

Ömer Bedrettin

DEVİRİLEN ÇINAR

Bir uzun iniltiyle çarptı yurdunun kalbi,
 Bu ölümün yaşıyla hıçkırdı derin derin,
 “Başı göklere değen bir ulu çınar gibi”
 Devrilirken toprağı karıştırdı kökleri. . .

*

Hisli her yürek seni bin bir acıyla andı ,
 Damarlarında gezen coşkun asil bir kandı.
 Bir kan ki senelerce vatan aşkıyla yandı,
 Ve tutuştu en küçük elemiyle bu yerin. . .

*

O gürleyen sesinle bir coşkun şelaleydin,
 Sen yalnız hakka tapan, doğruluğa baş eydin,
 Hepimizden yüksektin, daima yüksekteydin,
 Bir parlak yıldızıydın erişilmez göklerin.

*

Seni toprağa vermek, ne acıdır bu bilsen,
 Ne mutlu ki böyle bir acıyı taDamatın sen.
 Biz üstünde hasretle yanıp kavruluyorken
 Sen toprağın altında yat, uyu serin serin!

Halide Nusrat

İNTİHAR

Göğsünde çarptığını duyunca bir çekicin,
Çürük bir meyve gibi kanla dolunca için,
Hırsla kemireceksin bir bıçağın sapını.

* *

Yere düşünce vinçten kopmuş bir balya gibi,
Ağzından inilti akacak salya gibi,
Komşuların duymasın; haydi, kapa kapını.

* *

Ölü bir kurdu nasıl çıkarırlarsa inden,
Yarın seni bekçiler ayıracak evinden,
Odanda dolaşacak ayak izleri kandan.

* *

Çarpacak parmaklığa sedyeden taşan omzun,
Yuvarlanan bir iplik yumağı kadar uzun,
Bir damla kan inecek merdiveni arkandan.

* *

Söyle, dostların varsa gidip çağırayım mı?
Yoksa yavaş gitsinler diye bağırayım mı?
Düşecek kaldırıma yanağından son yaşlar.

* *

Kapat eğer aralık kalmışsa, gözlerini,
İstersen aç göğsünün delik kalan yerini,
Aç ta görsün yaranı evlerden taşan başlar.

Dijon: 15.4.929

Sabri Esat

BİR CENAZE ALAYI

Yedi ifrite dönmüş yedi büyük günahın
Omuzlarında giden bu tabut acep kimin ?
Allah'ım, bu cenaze bana benden çok yakın;
Bu benim en kıymetli, en fazla sevdiğimin!

*

Bu ölen bir ruh idi, bir fâninin varlığı,
Onu şimdi bekliyor yokluğun mezarlığı.
Bu ruh ölmeyecekti; fakat öldürdüler, ah,
Şu melun yedi cellat, şu yedi büyük günah!

*

Ardınca ağlaşıyor bir kabile genç kadın :
Bunlar hep bu ölünün dul kalan emelleri...
Hepsinin yüzü solgun, saçları darmadağın,
Boşlukta çırpınıyor ince, berrak elleri.

*

Alayın arkasından, çılgınca haykırarak,
Rastladığı her şeyi dişleriyle kırarak,
Bu ruha ait olan ceset -iki kolunda
İki iblis asılı- ilerliyor yolunda . . .

Enis Behiç

FRİNE’NİN HEYKELİ ÖNÜNDE

Güzelliğin oyulmuş bir mermer parçasına,
İki bin sene kâfi gelmemiş ki yasına
Ben de durdum karşında, kalbim teessür dolu...

Donmuş güzelliğini gösterse de bu heykel,
Seni büsbütün fena bulmaktan kurtaran el,
Öldüren, yaradan dan elbet daha şuurlu !..

Yaradan ki, tesadüf, yaptığı her eseri ...
Anlamaz duyduğumuz sevinci ve kederi;
duygulara kim açtı kalplere giden yolu ? . .

Şükûfe Nihal

QUETTA ÇARŞISI

Gür sesiyle bağırdı: "Tangavala, tanga, besk,,
Sarıklı arabacı dediğinden anladı,
Tangasını durdurdu ileride bir nefes...

Kavukluda binince arabası sallandı;
Gurbette birbirine sokulmuş iki yolcu
Asfalttan sokakların üstünde yuvarlandı...

İngiliz'in caddesi bir noktada tükendi,
Sefilleşti sokaklar, sivrildi kaldırımlar,
Hindistan'da Hintlinin yolu diken dikendi!
Bir tarafta şalvarlı, kavuklu bin bir insan,
Bir yanda halhalleri gümüşten bir kuyumcu!
Bir yanda (sarı) satan Japonyalı bir dükkân ...

Kuytu kuytu izbeler, daha daha izbeler...
Fildişinden şeytanlar, Çin işinden fincanlar,
Abanoz gergedanlar ve daha neler, neler...

Sonra durdu yolcular bir resmin karşısında,
Dünua'nın bir ucunda o varlığı duydular...
Türk olmak ne hoş şeymiş Quetta çarşısında!

İffet Halim

KÖR KUYU

“Bana dün bir bakıştan çakan şimşek yeterdi,
“Şimdi, dedin, göğsümü ateşliyor her bağır.”
Her kadın ilk aşığa kendini böyle verdi,
Her kadın böyle çıktı yolundan ağır ağır...

Korumak ister gibi uçurumdan canını
Dünkü masuma açtım başımın zindanını.
Kapadım kazma geçmez taşlarla dört yanını,
Gözlerimi köreltim, kulaklarımı sağır.

Bugün en düşkünlere kardeş olsan da dinle.
Yaşayan putsun gene içimde saffetinle:
Görmem artık, her gece başka kollarda inle,
Duymam, her gün eşini başka bir adla çağır!

Faruk Nafiz

GEÇEN DAKİKALARIM

Kim bilir nerdesiniz
Geçen dakikaların,
Kim bilir nerdesiniz?

Yıldızların, korkarım
Düştüğü yerdesiniz,
Geçen dakikalarım,

Acaba tütsü yaksam
Görünür mü yüzünüz,
Acaba tütsü yaksam ?

Siz benim yüzümsünüz
Eğilip suya baksam
Görünür mü yüzünüz ?

Gitti bütün güzeller ,
Sararmış biri kaldı .
Gitti bütün güzeller .

Giden geleni aldı ,
Aranızda verin yer
Sararmış biri kaldı

Biz nedamet çekeriz,
Bizden vefasız onlar'
Biz nedamet çekeriz .

Görüp' de dönmüyorlar.
Bizi, son gün, çaresiz,
Bizden vefasız onlar.

EY AŞK!

Sen eskiden gönülde yıllarca ve yıllarca
Sönmez bir büyük yangın, tüten bir yanardağdın.
Gözyaşı dalga dalga, sineler parça parça,
Feryatlarla yaşanan bir ulvî maceradan.

Benzerdi verdiğin dert en hoş bahtiyarlığa.
Bir damla düşmüş olsan harap bir mezarlığa;
Yeni hayat gelirdi her kurumuş varlığa;
Sen bir “altın yağmur” dun, pırıltılarla yağdın.

Ey cihan ahenginin en güzel bülbül sesi !
Tanrı seninle açtı “tarihî mukaddes”
Seninle doğdu Hüsn’ün ilâhî kasidesi:
Sen güller, incilerle örülmüş bir mısradın.

Ey sen, ah, ey sen, ey aşk! Çağlayanda rûbabın.
Şairin, sanatkârın ruhunda ıstırabın.
Zindandan bin teselli yaratırdı serabın.
"Zühre" nin ümit ile parlattığı çerağdın.

Sen eskiden böyleydin; bunlardan daha güzel.
Bunlardan daha yüksek bir duyguydun, bir emel.
Bu günse kaldı ancak, o eski nura bedel,
"Fuzûlî Dîvânı"nda alev alev bir yandın.

Sen bugün, ey zavallı, ne bir büyük rüyasın,
Ne küçük bir buseden kızaran saf edasın!
Bu gün sen ancak riya, hem ucuz bir riyasın;
Ey sen ki öz yürekten kopan yanık duaydın !

Dün bir define, bu gün mücevher hırsızısın
Dün bir ilahe idin, bu gün bir bar kızsın!

Dün kalbe şeref, bu gün vicdanda bir sızısın
Sen ki behimiyetten ulviyete bir bağıdın.

Üç kadeh içki, biraz pembe et, biraz ipek,.
Bir sinir gerginliği, bir ateşli titremek
işte sen busun ! Artık ne yalvarma, ne emek!
Bin bir fedakârlığa dün ne coşkun menbadın !

Geçmiş asırlardaki yüksekliğiyle seni
Anarak ağlıyorum boş yere mersiyeni.
Ey Enis, anlatma ki hayalinden geçeni,
Cazbant uğultusundan duyulmuyor feryadın .

Enis Behiç

TÜRKÇE

Kanatlarım kırıldı hicran ufuklarında,
Sana benzer bir hayal görmedi hâlâ gözüm.
Yaşar gözümde aşkın bu gün gibi yarında,
Ben anne ölümüne inanmayan öksüzüm.

Kulaklarımda bir ses hanı o günkü sesin
Aşkımın tellerini bugün de titretiyor.
Artık yoruldum yeter, güzel çocuk, nerdesin?
Yolunda çektiğimi çiğnediğin yola sor.

Geçtiğin dağlar beni geçirmek istemedi,
Dereler ben geçerken coştular, kudurdular.
Kuşlar bile yalvardım yerini söylemedi
Yol gösterin dedikçe hep önüme durdular .

Uzaktan seni bana vadeden pembe ufuk
Yaklaşınca kararır aşkımın bahtı gibi,
Ben çökerken içimden seni isteyen çocuk
"Durma" kaç, der aşğın zor verilir nasibi . .

Sakin artık vücudum aşkın emirlerini
Tutamayacak kadar bitti düştüm buraya.
Şimdi de sen sevdanın bu mukaddes yerini
Bir türbe yapmak için bul araya, araya.

Gündüz

EY AŞK!

-2-

Yok, hayır, geri aldım sana fena sözümü.
 Çevirdim romantizmin kandilinden gözümü;
 Bu günün güneşiyle seni seyrediyorum.
 Mest eden bir zelzele halindeki varlığın
 Gıdıkladıkça her an bütün hayat özümü
 Damarlarımda kanım kalbimden yığın yığın
 Fıskıran kıvılcımlar gibi aksın diyorum.

Hayır, sen değişmedin; o füsunkâr buğusun:
 Fuzûlî'nin yandığı, Nedim'in duyduğusun.
 Kolların dolanmıştır her şairin boynuna.
 Bir "Altın yağmur,, olup sen nasıl esatirde
 Argos'taki hükümdar, ihtiyar Akrizyus'un
 O tüvana kızını sardınsa bir devirde,
 Bu gün de her güzelin yağıyorsun koynuna.

Mukaddes Tarih seni nasıl yazarsa yazsın,
 Cennet meyvesi değil dudaklarda kızarsın!
 Bizler ki plaj yaptık yaldızlı kumsalları,
 Seni kurtardık, ey aşk, bütün yapmacıklardan;
 Hür bir isteksin artık, ne riyasın, ne nazsın!,
 İpek meltem eserken lâcivert açıklardan
 Nemize lâzım bizim geçmişin masalları!...

Sen, ister bir İlahe, ister ol bir bar kızı;
 İster kalbe şeref ol, ister vicdanda sızı,
 Bir hakikat var ki, ahi aynı güzel kadınsın!..
 Şu köhne yeryüzünde bu kuvvet sana yeter.
 Sarsıyorsun ya bizim fâni varlığımızı,
 Saraylar kur ve yahut ülkeler yık, kim ne der!
 Nesilden nesle taşan, durdurulmaz akınsın!.

Ne rüya, ne de serap!.. Etsin, kansın ve cansın!..
Cazbanttaki kahkaha, valsteki heyecanın!....

Enis Behiç

B E N

Hep aynı gümüşten ellerle beni
Sessiz okşayacak güneş baharda,
Böyle yaşayacağım yel değirmeni
İşletenler gibi sade, hovarda.

Havuz kenarında sonbahar günü
Yapraktan kayıklar yüzerken suda,
Göreceğim günün döküldüğünü
Gölgeye uzanmış yarı uykuda,

Ocağın başında kışın geçecek
İskambil falıyla uzun geceler.
Ne var dökülürse saksıda çiçek,
Ne olur ölürse karda serçeler?

Varsın dokunmasın kapıma kimse,
Bilmesinler burada ömür süren kim
Bense kulak verip her uzak sese
Her sabah sütçüyü bekleyeceğim.

Hayatım bir kuşun hayatı gibi
Ne yeni bir sevinç, ne de bir elem.
İşlemez bir konsol saati gibi
Hep aynı noktada duracak ibrem.

Zamanın verdiği derin bir hazla
Alnım çizgilerle öpüşmeyecek,
Karlara yığılsa da etrafa asla
Benim saçlarıma ak düşmeyecek!

Sabri Esat

NEREYE?

Son gündü, yolumuz düştü ormana,
 Tabiat bozgundu, darmadağındı,
 Vadî gömülürken sise dumana
 Uçuşan kuşların sesi dargındı,

*

Bir kan damlasıydı düşen her yaprak,
 Savrulan bir alev ormanda rüzgâr,
 Estikçe yollarda uğuldayarak
 Dallarda hıçkırdı kavrulan bahar..

*

Güneşi, çiçeği, rengiyle bir yaz.
 Dağılmış bitmişte yok haberimiz!
 Gelmişken kalbimiz çılgın, yaramaz,
 Yolunu şaşırdı gölgelerimiz.

*

Kara bir sis perdeledi engini
 Ruhumuza bir ürperme sinerken
 Neden sonra çılgın rüzgâr dinerken
 Durmuş gördük arzın çarpan kalbini.

*

Baktık, coşkun akıp gider dereye
 Sularının her kıvrımı bir mezar,
 Kuş tüyleri, kuru yaprak yuvalar...
 "Ey güzel yaz bu yolculuk nereye?"

Şükûfe Nihal

TUTAN KAMEN'İN MEZARINDA

Pırıl pırıl parladı ve pırıl pırıl yandı,
Arap'ın ellerinde mum ışığı allandı
Tutan Kamen'in ruhu duvarlarda uyandı!

*

Göz göz oyulmuş yerler, kapkaranlık simsiyah,
Kurum gibi derili, gözleri ak bir fellah!
Seni sevdim o sabah, seni sevdim o sabah...

*

Eli kumun üstünde bir siyah örümcekti,
Yol yol çizgiler çekti, yol yol çizgiler çekti.
Örümcek elli Arap bahtımı çizecekti!

*

Çukurdan baş kaldırdım piramitler boy boydu,
O sabah gönlüm toydu, o sabah gönlüm toydu,
Hınzır fellah o sabah gönlüme seni koydu..

İffet Halim

BİR GÜN Kİ

Bir yaprak yağmuru altında bir gün
Dörtnala bir yaylı dağlar aşacak.
Bir gün ki, aşkına sessiz güldüğün
Bir yolcu içinde uzaklaşacak...

Bir gün ki, yaylının üstünde dallar
Vurdukça dökcek yapraklarını.
Bir gün ki, bir gurbet yolunda bahar
Öpecek saçının tel aklarını,

Bir gün ki, bu yolcu kalbi elinde
Çehresi sararmış gözleri dolu,
Yaylıdan inecek son menzilinde...

Celalettin Tevfik

AH BU ISSIZ GECELER

Başını saçlarına gömen bir kız geceler;
 Ah bu ıssız geceler; ah bu ıssız geceler.
 Koynunda yavrusuymuş gibi gönlüm geceler,
 Rahat uyusun diye fısıldar bilmeceler;
 Ah bu ıssız geceler; ah bu ıssız geceler...

*

Rüzgâr yolar uzakta eşinin saçlarını;
 Ay tırmanır ufuktan zulmet yamaçlarını;
 Bir el sallar yukardan sema ağaçlarını;
 Yıldızlar suya atar ışıktan taçlarını;
 Ay tırmanır ufukta gece yamaçlarını..

*

Deniz kara, yer kara, yalnız gökler biraz ak;
 Ayağında simsiyah çorabı bırakarak
 Soyunan bir esmerin cazibesıyla kıvrak,
 Göz altında, tek bir ten gibi su, gök ve toprak;
 Ayaklarından başka her yanı cırılçıplak!

*

Bir paravan gibidir karanlık perde perde;
 Muhakkak gizlenecek bir şey var ötelerde;
 Bir düğün evi gibi yer birden düştü derde;
 Sular ayla bir ipek çarşaf işler ilerde;
 Mutlaka gizlenecek bir şey var ötelerde...

Behçet Kemal

BİZ ÖLDÜRDÜK DEĞİL Mİ?

Ne siyahlar giymiştik, nede baltamız vardı,
Bir kütüğün üstün de baş uçuranlar gibi;
Ne de mahkum elini uzatarak yalvardı.

-Vurduk hiç titremeden taşa vuranlar gibi,
Yene lekesiz kaldı senin beyaz elbisen:
Sanki bizler değildik onu boynundan kesen.

*

Birlikte kaçmalısınız, arkaya bakmayarak: ...
Uzak, ölümler için çiçek satılan yerden,
Tabut satan dükkânlar, mezarlıklardan uzak..

Uzak, mezarlıkları saran serviliklerden.
Arkamızdan gelmesin çocuklar gibi izler,
Saçı perişan kadın gibi gülen cevizler.

*

Şehirden uzak, köyden uzak, güllerden uzak.
-O çocuk ağzı gibi taze açılan güller
Simsiyah bir ormana yollarımız sapacak.

Artık ne ufuk, nede o bembeyaz bulutlar,
Ne de sabahı saran gül rengindeki tüller.
Ancak sakın ağaçlar, birde odundan putlar.

*

Derinde, yapraklarla dolu bir menba sesi
Hasta çocuklar gibi ağlayacak durmadan;
Susmayacak bir küçük dudağın titremesi, ..

Çocuklar cadılardan korkuyorlar yalnız;
Artık sussunlar diye başlarına vurmaktan.
Biz iğrenç olmalıyız, biz korkunç olmalıyız.
Uzak, mezarlıkları saran serviliklerden:

Arkamızdan gelmesin çocuklar gibi izler
Saçı perişan kadın gibi gülen cevizler.

Birlikte kaçmalıyız, arkaya bakmayarak
Küçük ölümler için çiçek satılan yerden
Tabut satan dükkânlar, mezarlıklardaki uzak...

Dijon: 9.10.1929

Sabri Esat

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELER

YAĞMUR

–Sitare sana büyük müjde var kızım.

Genç muallime henüz mektebinden dönmüştü. Kapının yanındaki küçük odada güzel ince sesiyle yavaş yavaş şarkı söylüyordu. Bu onun çok eski –mini mini bir ilk mektep talebesi olduğu günlerden kalma- bir adetidir:

Akşamları evin kapısından girince çantasını top gibi havaya atıp tutar, şarkıya başlardı.

Aradan on beş seneye yakın zaman geçmişti; Sitare büyük mektep talebesi, daha sonra ana mektebi muallimesi olmuştu.

Her ev gibi onların evi de büyük muharebenin musibet ve matemlerinden hissesini almıştı.

Meşhur bir dava vekili olan babası harbin ilk senesinde ölmüş, iki sene sonra büyük kardeşi Kafkasya’da şehit düşmüştü. Memlekette iş bulamayan küçük kardeşi senelerden beri Mısır’da idi. Orada bir eski baba dostunun ticarethanesinde çalışıyordu.

Bin naz içinde büyüyen şımarık, nazlı Sitare bugün ana mektebi muallimesiydi. İhtiyar ve hastalıklı annesine bakabilmek için sabahtan akşama kadar elliye yakın mini mini yaramazın kahrını çekiyordu.

Bu inkılâplar elbet onun ruhunu da çok değiştirmişti. Fakat buna rağmen o eski neşe ve çocukluğunu bırakmıyor, kapıdan girer girmez şarkısına başlıyordu.

Müveddet Hanım kızının sesini çok sever, daima tatlı bir hüznün ile dinlerdi. Çünkü bu ses onu birkaç dakika için eski, güzel günlerine götürüp getirirdi.

Merdiven inip çıkmakta güçlük çektiği için Sitare’yi daima yukarıdaki odasında beklerdi. Fakat bu akşam ona verilecek mühim bir müjdesi vardı. Yavaş yavaş aşağı indi, kızının mektep dönüşünde şarkı söyleyerek soyunduğu küçük odanın kapısını açtı.

–Sitare sana büyük bir müjdem var kızım...

İhtiyar kadın sözünü bitiremedi, gördüğü şey karşısında dili tutuldu.

Sitare denizden çıkmış gibi tepeden tırnağa kadar su içinde idi. Siyah saçları yüzüne, boynuna, ince elbiseleri vücuduna yapışmıştı. Çoraplarından, iskarpinlerinin ucundan çamurlu sular sızıyordu. Fakat o yine neşesini bozmaya lüzum görmüyor, dolaptan çamaşır çıkarırken şarkı söylemeye devam ediyordu.

Annesini görünce birdenbire sustu:

Müjde mi? Ne müjdesi anne... Müveddet Hanım söyleyeceğini unutmuştu.

-Sitare ne oldun? Bu ne hal? Diye telaşlanıyordu.

O, sabırsızlıkla acele acele:

-Ehemmiyeti yok... Yağmura tutuldum, dedi, söylesene anne... Merak içinde bıraktın beni...

İhtiyar kadın titrek elleriyle ona yardıma çalışıyor, çamaşırları karıştırıyordu.

-Çabuk... Çabuk... Ah deli çocuk... Hasta olacaksın...

Sitare kahkahalarla gülmeye başladı:

Telaş etme anne... Farz et ki denize girdim... Çamaşırlarımı büsbütün alt üst ediyorsun... Şimdi müjdeyi söyle... Yoksa vallahi giyinmem... Böyle dururum...

Omuzlarına, göğsüne yapışmış elbiseleriyle annesinin karşısında bir heykel pozu alıyor, beyaz dişlerini göstererek gülüyordu.

Fakat onun fazla müteessir ve telaşlı olduğunu görünce birdenbire boynuna sarıldı, acele acele yanaklarını öptü:

-Peki anne... Peki... Göreceksin bir dakikada tamamıyla kurunup giyineceğim... Fakat sen de bana müjdeyi söyle...

Sitare çamaşır değişirken annesi anlatmaya başladı:

-Mısır'dan mektup geldi... Kardeşinin bir çocuğu doğmuş... Göğsünü o hamam havlusuyla kurula, ovuştur Sitare...

-Anne... Devam etsene canım... Erkek mi, kız mı?

-Kız... İsmini Leman koymuşlar... Nasıl oldu da bu kadar ıslandın...

-Anne... Allah aşkına bırak beni... Mektubu anlat... Demek ben şimdi hala oldum... Ah ne güzel... Ne güzel... Yazık göremeyeceğim ki...

Anlatmak sırası nihayet Sitare'ye geldi:

-Küçüklerimi gezmeye götürdüm anne... Hava öğleyin öyle güzel, öyle güzeldi ki... Müdürden izin istedim. "Karşıdaki çayırda biraz dolaşır, gelirsiniz" dedi... Ortalık yeşillenmiş, çiğdemler açılmaya başlamış... Küçükler "Ne olur Muallime Hanım, daha gidelim" diyordu. Zaten çayırın bir tarafına başı boş atlar salıyormuşlar... Öbür tarafta sporcular top oynuyor... Küçüklerimden birinin kazaya uğraması muhtemel... Hasılı çayırdan çıktık... Yol kenarlarında açılmış çiçekler toplayarak ilerlemeye başladık... Farkında olmamışım anne... O kadar fazla yürümüşüz ki...

-Ah Sitare... Sen hiç akıllanmayacaksın... Halbuki sana kırk bu kadar çocuk teslim etmişler...

-Anneciğim vallahi bunları ben de kendi kendime söyledim... “Farkında olmadan bir hayli yol gitmişiz” demek bir muallime için affedilir kabahat değil ama işte oldu... Ne yapalım...

Mamafih benim daha büyük kabahatim var...

Karşı tepelerden doğru yavaş yavaş üstümüze gelen kara bulutun da farkında olmamışım... Birdenbire başımızdan aşağı bir şiddetli yağmur boşanmasın mı? Yavrucaklarım şaşırdılar... Ağlaşıp bağrısmaya başladılar.

Bereket versin bir iki dakika ilerimizde çatısı kalmış boş bir kır kahvesi vardı. Büyücekler oraya koşuştular. Pek mini minileri ikişer ikişer koltuklarımın altına sıkıştırarak koşa koşa çatının altına götürüyor, sonra başkalarını almak için geri dönüyordum. Bu oyun küçüklerimi çok eğlendirmişti. Ben oradan oraya koşarken yaramazlar öyle bağrışıp gülüşüyorlardı ki. Nihayet hayli ıslanmış olarak kendim de çatının altına girdim. Koşmaktan nefesim tıkanmıştı. Bu esnada küçüklerimden ikisinin eksik olduğunu fark etmeyeyim mi? Aklım başımdan gitti, deli gibi dışarı fırladım. “Cemil, Cemile” diye haykırarak yağmurun altında dört dönüyordum. Bunlar beş yaşında iki ikiz kardeştir. Babaları yoktur. Anneleri hastanededir. Teyzelerinin yanında otururlar; fakat kadıncağız gündüzleri işe gittiği için onları mektebe bırakır.

Cemil ve Cemile’yi kimsesiz oldukları için öteki çocuklardan fazla severim, onlara muallime gibi değil, anne gibi, dadı gibi bakarım. Hatta müdür ve arkadaşlarım bana –Sen her şeyi ters yapıyorsun... Mahallemizdeki büyük zatların çocuklarını ihmal edip onlarla uğraşıyorsun... Bu adeta delilik... diye darılırlar. Her ne ise üç beş dakika oraya buraya koştuktan sonra yetimlerimi buldum... Yol kenarında bir çukura girmişlerdi. Korkudan ağlamaya bile cesaret edemiyorlar, birbirlerine sımsıkı sarılarak titreşiyorlardı; çaylak tavuk kapar gibi çocukları yakaladım, çatının altına girdim... Sırsıklam olmuşlardı... Mutlaka hastalanacaklar, belki de öleceklerdi... Onları bu halde bırakamazdım... Fakat Allah’ın kırında ne yaparsın?.. Hemen paltomu çıkardım. Bir çekişte ortasından ikiye ayırdım. Bir parçasına Cemil’i, ötekine Cemile’yi sardım... Yağmur da zaten hafiflemişti... Hemen yola düştük... Küçük kabilemizin dönüşü görülecek şeydi... Benim saçım başım açıldı... Hristiyan kızları gibi arkamda blüzumla talebemin arasında koşuyordum... Ağlayacak gibi bir halde idim... Fakat ben kendimi

bırakırsam küçüklerin hali ne olurdu... Onun için mütemadîyen gülüyordum... Hatta çocukları bir mektep şarkısı söylemeye teşvik ettim...

Yolda bize tesadüf eden insanlar kahkaha ile gülüyorlardı. Arabacı kılıklı bir genç alaya başladı.

-Oğlum bunlar bizim evlatlarımız, kardeşlerimiz sayılır... Adam olsan böyle güleceğine yardım edersin, dedim.

Bu genç görüldüğü kadar fena bir insan değilmiş.

-Yapılacak bir şey varsa söyle de yapalım hanım abla? dedi.

-Ha şöyle yola gel. Hemen kucağımdaki iki çocuktan birini onun kollarına tutuşturdum... Zaten mektebe beş dakikalık bir yol kalmıştı...

Müveddet Hanım kızının hastalanmasından korkuyordu. Onu yarı zorla yatırdı. Ayaklarını hardallı suya soktu, yine zorla ıhlamur içirdi.

Sitare ertesi sabah hasta uyandı. Gözleri kırmızı, sesi kısıktı. Kesik kesik öksürüyordu. Akşama doğru ateş büsbütün arttı ve genç kız sayıklamaya başladı.

Muallime şiddetli bir zatürree geçirdi. Onu komşularından bir mütekait askeri doktoru tedavi ediyordu. Hastalığın on üçüncü günü doktor bir konsültasyona ihtiyaç gördü, fakülte muallimlerinden bir eski arkadaşını getirdi.

Uzun bir muayeneden sonra Müveddet Hanıma biraz tereddütlü bir lisan ile: Şimdilik geçmiş olsun hanımefendi! dediler; fakat ciğerler biraz zayıf... Hastanın bir zaman istirahat, hatta küçük bir hava tebdiline ihtiyacı var... Merak etmeyin... Pek ehemmiyetli bir şey değil... Herhalde bir zaman mektebe gitmemeli.

Ertesi sabah gazetelerde şöyle bir havadis okundu:

“... Mektebi ana sınıfı muallimelerinden Sitare Hanımın bir mektep tenezzühü esnasında tesettür kaide-i celilesine muhalif olarak başını açtığı ve yalnız bununla da iktifa etmeyerek açık saçık bir halde dolaştığı ve obâsân guruhundan bir kimseyi refakatine aldığı görülerek Maarif Nezaret-i Celilesine ihbar edilmiş ve gerek şariat –ı mübeccilemiz ahkamı gerek muallimelik vakar ve haysiyetiyle gayr-ı kabil telif olan bu nâ-becâ ahvâl sebebiyle Sitare Hanımın silk-i celîl-i maarifte istihdam edilmemek üzere azl ve ihracı nezaret-i celîleden maarif müdüriyetine eşar edilmiştir.

Reşad Nuri

“MEHMETÇİK”TEN BİR PARÇA

-Reşat Nuri Beyin Gayr-ı Münteşir Romanından

Mehmet Çanakkale’de yaralanmış, Haydar Paşa Hastahanesinde tedavi edilmiştir. Ayağı bir parça sakat kaldığı için onu hafif hizmete ayırmışlar, hastane hizmetçiliğinde alıkoymuşlardır.

Mütarekeden biraz evvel bir gün Haydarpaşa istasyonundan hastahaneye götürülmek üzere bir hasta İngiliz esiri teslim ederler.

*

* *

Gece yaklaşmıştı. Hava kararıyor, soğuk bir rüzgarla lapa lapa kar yağmaya başlıyordu. Caddeyi bir telaştır almıştı. Şemsiyeler açılıyor, yakalar kalkıyor.

Adımlar sıklaşıyordu. Bir iki kişi koşmaya başladı. Bulut, yavaş yavaş başkalarından da sirayet etti. Yalnız İngiliz çavuşu gittikçe yürüyüşünü ağırlaştırıyor, üç beş adımda bir bastonuna dayanarak dinleniyordu.

Mehmet telaş ve hiddet içindeydi. İkide bir İngiliz’in kolunu çekiyor, durduğu yerde kocaman yırtık kunduralarıyla tepinip etrafına çamurlar, sular sıçratarak söyleniyordu:

-Çabuk ol be... Allah deve gibi salat bacak yaratmış... Az açıversen ne olur ki?

Sonra onun anlamadığını görerek elleriyle, kollarıyla işaretler yapıyor, koşanları, Haydarpaşa Hastahanesini, gökyüzünü gösteriyordu.

İngiliz ziyade hastalığı kansız yüzüne bütün adaleleri içinden yeniliyormuş gibi takallüs ediyor, kısık burun delikleriyle, ince beyaz dudaklarının altında sırtıyor gibi görünen dişleriyle bir iskelete benziyordu. Bu düşkünlüğe rağmen şaşılacak kadar dik kalan uzun vücudu kurulması bitmiş bir makine gibi ağır, sarsak hareketlerle adım ilerliyordu. Mehmet dehşetli bir İngiliz düşmanıydı. Ötekilere pek o kadar kızmaz, her biri için ayrı ayrı mazeretler bulmaya çalışır, sulh olursa onları affedebileceğini hissedirdi. Fakat İngilizlere çok kızgındı. “Elime verseler tövbe olsun hepsini kör işkembeci bıçağıyla doğrarın... Salef değil ya ahirette Allah baba aramıza girse barışman” derdi. Evet bütün öteki cahil gavurları aldatıp üzerimize saldıran hep o idi.

Mehmet İngiliz'e merhamet yardım etmeyi affedilmez bir zaaf, şehit hemşehrilerine karşı bir günah addederdi. Onun için belki acırım korkusuyla hastanın yüzüne bakmıyor, sade onu eliyle dürtüştürerek söyleniyordu.

-Haydi yürü... Allah'ın belası... Tövbe olsun seni yol ortasında bırakıp giderin... Hastaneyi de bulamaz geberir galırsın... Sonra tehdidin boş ve kuru sıkı bir şey olmadığını anlatmak için onu bırakıyor, sakat ayağını sürüyerek bir zaman hızlı hızlı gidiyor, ahalinin arasına ağaçların arkasına saklanarak onu gözetliyordu. Fakat İngiliz'in yine aldırmadığını, bilakis bastonuna dayanıp daha uzun müddet beklendiğini görerek bağıra çağıra geri dönüyordu.

Geçide vardıkları zaman İngiliz büsbütün "stop" deyip durdu. Sırtını parmaklığa dayıyor, başını havaya kaldırıyor, yüzüne inen karlara gizli bir şeyler söyler gibi hafif hafif dudaklarını oynatıyordu.

Mehmet bu sefer büsbütün telaşlandı, pandomima oynar gibi el işaretleriyle:

-Vay anam, ben ona adam ol derken o büsbütün cüdam oldu be... Hey beri bak... Hele şöyle gımılda bakayın... Yürü de evvelki gibi yürü razıyın... Hastahaneye çok galmadı... Orada seni rahat yatağa, yatırılar, sıcak yemek veriler. Haftaya galmaz domuz gibi olusun. Keşkeleyim ben senin yerinde olsam... Bak bu akşam garavanaya yetişemezsem...

Kürklü paltosunun yakası içinde yüzü yarı yarıya kaybolmuş kıranta bir Rum -kıyafetine nazaran zengin bir simsar- yanlarında durdu. Hastaya İngilizce birkaç kelime söyledi. Sonra Mehmet'e:

-Yazık bre.... Koy bir araba içinde bunu... Düşman müsman günahtır, dedi.

Mehmet gülümsedi: -Para olsa ben dabanımın altına yama vurdururun çorbacı... Bak ayağımın biri sabahtan beri balık gibi su içinde geziyor... Acıdınsa veriversene bir araba...

Rum son sözü işitince hemen döndü, süratle yoluna devam etti. Mehmet onun arkasından baktı. İstihfaf ile hatta biraz merhamet ve müsamaha ile gülümsedi, yere tükürdü.

Ortalık büsbütün kararmıştı. İngiliz katiyen bulunduğu yerden kıpırdanmak niyetinde değildi. Mehmet kendi kendine söyleniyordu:

-Hele yarabbi... Herifi ayağına ip takıp sürüsek gitmeyecek...

Yağmurluğunun kukuletasını kaldırmış yaşlıca bir polis geçiyordu, asker seslendi:

-Hemşeri gözünü seveyim... Şu goca gavur başıma bela olup galdı... Bir insaniyetlik et de...

Polis sağ kolunda taşıdığı bohça gibi bir şeyi göstererek güldü:

-Bir bela da bende var arkadaş... Cami kapısına bir piç bırakmışlar... Bir yer bulup onu yerleştireyim diye dört saattir taban tepiyorum... Nihayet başımıza kaldı... Nuh kuyusuna valideye götürüyoruz... Emeksizce bir evlat...

Polisin sözlerini tasdik eder gibi bohçanın içinden boğuk bir çocuk feryadı yükseldi. Adamcağız gayr-i ihtiyarı onu göğsüne götürüp sallayarak yolunda devam etti.

Mehmet ceplerini karıştırmaya, nikel onluklar, yırtık guruslar çıkarıp toplamaya başlamıştı. Çaresiz Rum'un dediğini yapacak, kesesinden bir araba tutacaktı. "Param olsa dabanımın altına bir yama vururum" dediği yalandı. Allah'a şükür kesesinde kundurasını tamir ettirecek kadar para vardı. Ancak ayağına giyecek başka şey olmadığı için kundura tamir edildiği müddetçe onun eskici dükkanında oturup beklemesi lâzımdı. Halbuki on günden beri bir saat boş zaman bulamamıştı.

Mehmet paraları sayarken gülümseyerek düşünüyordu. Şu dünyada kimse kimsenin nasibini yiyemezdi. Yama parasıyla düşmanına araba tutuverceği kimin aklına gelirdi. Asker önünden geçen bir iki arabacıya seslendi. Kuru lakırdıya aldrış etmeyeceklerini tecrübesiyle bildiği için uzaktan paraları gösteriyor: "Para peşin ha... Korkma... Tövbe olsun kesemden vereceğim" diye bağıırıyordu.

Fakat arabacılar bu düşkün kıyafetli topal nefere başlarını bile çevirip bakmıyorlar, kamçılarını şaklatarak süratle geliyorlardı. Mehmet bu ümidinde kesildiğini görünce tekrar İngiliz'e döndü:

-Görüyon ya... Kesemizden sana araba ikram ediverelim dedik... O da olmadı... Gaderine küs... Nidelim.... Gayrı günah benden gitti. Bir gayret etmezsen zabaha gadar garşı garşı otururuk.

Mehmet artık gülüyor, şaka ediyordu. Bu onun tabiatıydı. Tehlike karşısında evvela telaşa düşüyor, korkuyor, görünürdü. Fakat felaket gelip çatınca inanılmaz bir sabır ve neşe ile karşılar, acıya, sıkıntıya güler yüzle tahammül ederdi.

Etraflarına fabrikadan çıkan şimendifer amelesinden, esnaf çıraklarından, yağmurun, karın altında elleri ceplerinde yalın ayak dolaşan serserilerden bir kalabalık toplanıyordu.

İhtiyar bir sandalcı Mehmet'in kulağına eğilerek bir şey söyledi. Nefer evvela fena halde kızdı:

-Haydi işine haydi... Çek aranı... Eğleniyon mu benle? diye sandalcıyı kovdu.

Kovdu fakat bu adamın tavsiye ettiği çare onu düşündürmeye başlamıştı. Hastayı sokakta bırakamazdı, ite kaka önüne düşürüp sürümek de doğru olmayacaktı.

Mehmet uzun uzun düşündükten sonra kararını verdi ve gâh İngiliz'e, gâh etraflarındaki kalabalığa dönerek nutka başladı.

Ulen be gök gözlü uğursuz... Seni buralara kırmızı mumlu mektuplarla ben mi davet ediyordum? Ulen senin benimle ne alıp veremeyeceğin var...

Mehmet söyledikçe coşuyor, kızıyor, sözleri komik bir talakat alıyordu:

Ulen para sende, rahat sende, memleket sende, dükkan, tezgâh sende... Hay doymaz gök gözünü toprak doyurası! Yedi deniz aşırı yerden kale gibi gemilerine binip ne halt aramaya gelirsın... Benimle muharebeye tutuşursun... Beni öldürüp yamalı donumu alacaksın? Ne adını bilirim ne memleketini bilirim. Sen Çanakkale'ye geldi derler... Duvarımı satar, ocağımı söndürür, çoluk çocuğumun her birini bir yana dağıtır gelirim... Muharebende kahpece... Yanına sokmadan, suratını göstermeden uzaktan şarapnelini yerim, ayağım sakat kalır...

"Hey Allah'ım senden medet" deyip ellerimi göğe açarım, tayyarelerinden çiviler düşer. Siperlerde kör boğazına yediğini ben düğünümde bulup yiyemem... Sonra az başın sıkıldı mı "Teslim... teslim" ellerini açarsın... Gelir başıma hasta olursun... Yol ortasında ben gidemem deyip direnirsin... Canımı almaya, kanımı emmeye geldin, edemedin. Elime düştün... Seni bir depmede yere gömsem yeridir... İlle zebunluğunu görüyorum... Besbelli bir teksiratım var ki cenab-ı mevlasını bu dünya alemde bana musallat etti... Gel başımın belası... Gel seni sırtımda taşıyam da tamam olsun...

Yavaş yavaş hasta İngiliz'in önünde yere çömeldi, topal ayağını, kıvıramadığı için dizini yere, çamurlu karların içine koydu, düşmanını bileğinden tutarak sırtına yüklendi.

Çehresinde tatlı bir sükunet; vücutlarının biçimi, çehrelerinin rengi ve çizgileri birbirinden o kadar farklı olan Mehmetçikleri zaman zaman ayırt edilemeyecek kadar birbirine benzeten asil ve güler yüzlü feragat vardı.

HAYAT, c.1, nr.13, 24 Şubat, 1927, s. 18 , 19

BOMBA

Duvarları ve tavanı uzun bir kışın isleriyle kararmış bu yer odasında mahpus gibi duran bodur ve çirkin ocak, içindeki odunları sanki hiddetle yakıyor, bir an evvel yutmaya çalışıyordu. Hızla tutuşarak uzanan ve sönen alevler, mandolinle heyecanlı sosyalist marşını çalan genç Boris'i, karşısında ezeli ve nihayet bulmaz milli çorabını ören güzel karısı Magda'yı hafif ve akıcı bir kırmızıya boyuyor, bütün odayı kaplayan büyük ve kötürüm gölgelerini titretiyordu. Dışarıda vahşi ve soğuk bir şubat gecesi vardı. Kudurmuş bir rüzgar küçük pencerenin örtülmüş kapaklarına çarpıyordu. Ortadaki kalın ayaklı kaba ve iri masanın etrafında, yine kaba ve biçimsiz sandalyeler duruyor, çalınan mandolinin keskin sesini dinler gibi uyukluyorlardı. Ocağın üstündeki harap ve ihtiyar saat gece yarısının geçmiş olduğunu gösteriyordu. Boris, mandolinini duvara dayadı. Ayağa kalktı. Birden tavanı kaplayan gölgesiyle gerindi. Magda seri tığlarının ucundan güzel gözlerini kaldırdı:

“Uykun mu geldi?”

Genç ve iri Boris gerinmesine devam ederek cevap verdi:

“Hayır, hiç uykum yok...” Ve tekrar oturarak ilave etti: “Bilmem niçin içimde bu gece bir sıkıntı var.”

Magda birden durdu. Çorabını dizlerinin üzerine indirdi. Mütereddît ve şüpheli İslav gözleriyle kocasına baktı. Kaşlarını çatarak,

“Benim de içimde bir sıkıntı var!” diye söylendi.

Boris ancak yirmi beş yaşında vardı. Baba İstoya'nın bir tanecik oğluydu. Köyünde, Sofya'dan gelen muallimde okuduktan sonra, genç papazın delaletiyle kendisi de Sofya'ya gitmiş, orada tahsilini bitirmişti. Beş sene nihayetinde potursuz ve kuşaksız dönen dinç ve güzel Boris, babasının evinde, ihtiyar anasının yanında çok oturmamış, bir gün dağa çekilip gitmişti. Senede ancak birkaç defa geceleyin gelir, anasıyla babasıyla görüşür, yine kaybolurdu. Genç Türkler hiç beklenilmeyen Meşrutiyet'i ilân edince, o da bütün arkadaşları gibi şehre inmiş, silahını hükümete teslim etmiş ve köyüne gelmişti. Fakat anası yoktu. O, üç ay evvel, “Ah Boris! Ah Boris!” diye ölmüştü. Gözlerinin açık kaldığını ve papaz, eliyle kapamaya çalıştığı halde muvaffak olamadığını komşular söylüyorlardı. İssiz ormanlarda, korkunç kayalıklarda, hep

kamersiz gecelerin karanlıkları içinde geçen beş seneden sonra hür ve serbest, parlak ve yeşil köyü pek hoşuna gitmişti. Artık babası pek ihtiyardı. Tarlaları ve çifti idare edemiyor, adamları onu aldatıyorlardı. İşleri eline aldı. Zaten sa'ye karşı derin bir muhabbeti vardı. Bir gün köydeki mektebin daskaliçesine¹ rastgeldi. Tanıdı. Bu kızcağız da kendisi gibi Sofya'da okumuştı. Konuştular ve çok sürmedi, seviştiler. İzdivaç ettiler. Magda, Boris'e vardiktan sonra mektebi terk etmiş, hayatını evine, zevcine hasretmişti. Aşkları gittikçe ziyadeleşiyor, fikirlerinin tevafuku onları şedit bir iştihak ile birbirlerine rapteyliyordu. İşte aylardan beri böyle gece yarılarını bulurlar, konuşurlar, sevişirler, uyumak istemezlerdi.

Boris tekrar mandolinini aldı. Çalmaya başladı. Magda çorabını örüyor ve düşünüyordu. Üç ay sonra çocukları olunca kim bilir ne kadar mesut olacaktı. Tığlardan ayırdığı gözleriyle, kabarmış karnına bakıyordu. Eteğinin altında, karnında kendi içinde Boris'in yavrusu duruyordu. Dirseklerini bu şişliğe temas ettirerek saadetten titriyor ve ayıp bir şey yapıyormuş gibi gizlice Boris'e bakarak kızarıyordu. Ocaktaki odunlar çatırdayarak yıkılıyor, birden alevler çoğalıyor, sanki bütün oda, kırmızı gölgelerle doluyordu. Boris yine sosyalist marşını çalıyordu. Bitirdi. Mavi gözleriyle karısına baktı ve marşın nakaratını tekrar etti:

“Da jivee truda!..”²

Magda çok saçlı güzel başını kaldırdı. İnce kaşları, muntazam bir burnu, pembe ve taze bir rengi vardı. Geniş omuzları, kabarık göğüsleri esvabının altından taşmak istiyor gibiydi. Alevlerle aydınlanan eteklerinin altındaki kalın bacaklarından sonra ayakları pek küçük ve nazik kalıyordu. Gebelik onu daha güzelleştirmiş, daha nefis ve mükemmel bir kadın yapmıştı. Genç ve iri Boris müştak gözlerle zevcesini süzüyor, ruhundaki sıkıntıyı atmaya, bu meçhul kaderi unutmaya çalışıyordu. Konuşmak istedi:

“Yaşasın sa'y ve taab!” dedi, “değil mi Magda'cığım? Çalışan mesut olur. Acaba sosyalistlerin hayali ne vakit hakikat olacak!”

Magda başını salladı, gülümsedi:

“Hiç, hiç, hiçbir vakit... Onların hayali hep hayal kalacak! Yine insanlar fenalar elinde esir olacak, çalışmanın faziletini birçok adamlar inkâr edecek.”

Boris mandolinini kucağından bıraktı. Ellerini pantolonunun cebine soktu. Ayaklarını uzattı:

¹ Kadın öğretmen

² Yaşasın emek

“Evet, ben de bu hayalin hakikat olacağına kail değilim” dedi. “Lakin bu hayaldeki insanlık fikrine meftunum! Düşün. Muharebeler kalkacak. Cinayetler olmayacak, hain politika unutulacak, herkes kardeş gibi... Çalışacaklar ve mesut olacaklar...”

“Heyhat!..”

Boris de tekrar etti:

“Benden de heyhat! Hele burada, bu pis ve vahşi yerde, bu zalim Makedonya’da rahatla çalışmak mümkün değil. Ah bu kanlı Makedonya!...”

Magda, boynunun altında ansızın bir acı duydu. Çorabını bıraktı. Boris’in yüzüne baktı. Kalbi hızla çarpmaya başlamıştı. Rüzgarın bir küfrü andıran şiddetli gürültüsünü işitti. Ocağın üzerindeki saatin kırık bir kalp gibi vuran kuvvetsiz ve mahzun tik taklarını duydu. Ayağa kalktı. Boris’in boynuna atıldı.

“Ah yatalım” dedi. “Böyle acı şeylerden bahsetme...”

Boris, kolunu Magda’nın beline, kalçasının üzerine koydu. Onu kucağına çekti, oturttu. Dudaklarından öptü. Bir an, bir dakika, uzun bir dakika böyle kaldılar. Boris diğer eliyle karısının kabarık memesini tuttu. Bütün avucunu dolduran bu yumuşak ve nefis kabarıklığı yavaş yavaş dalgalandırarak sıktı. İkisinin de gözleri küçülüyor ve titriyorlardı. Magda’nın başı Boris’in kuvvetli göğsüne düştü. Boris dudaklarını kumral saçların arasına koydu:

“Müsterih ol, Magda’cığım, artık hiç korkmayacak, mesut olacaksın!...”

Genç kadın iri ve çıplak bacaklarını kocasının kavi bacaklarına dolaştırdı. Sıktı. Bütün vücudu takallus etti ve sordu:

“Ah, mesut olacak mıyız! Nasıl? Söyle, nasıl?”

“Kaçacak mıyız?”

“Hayır, hicret edeceğiz.”

“Nereye?”

“Amerika’ya...”

“Evet, Amerika’ya, Magda’cığım. İşte iki aydır hazırlanıyorum. Sana haber vermedim. Tam buradan çıkacağımız gün söyleyecektim. Babama nemiz varsa sattırdım. Şimdi sekiz yüz liramız var. Sekiz yüz lira ile Amerika’da bir insan çalışırsa çok mesut olur.”

Magda kocasının bacaklarını daha ziyade sıktı, dönerek boynuna sarıldı.

“Niçin benden sakladın?” dedi. “Oh, ne kadar mesut olacağız!...”

Boris karısının dudaklarını öperek cevap verdi:

“Sebep vardı. Korkacaktın. Senden saklamaya mecburdum.”

“Söyle, ne vardı? Neye korkacaktım?”

“Şimdi söylesem yine korkacaksın.”

“Söyle, korkmam.”

Boris tereddütle anlattı:

“İki ay evvel, bir Pazar gecesi eve geliyordum. Kapıda bir mektup buldum. Açtım. Bu, ihtilal komitesi tarafından yazılmıştı.”

“Ah...”

“Evet, ihtilal komitesi tarafından... ‘Ey dinsiz Boris!’ diye başlıyordu. Ve ‘Vaktiyle dağlardan neşretmek istediğin sosyalistliği burada öğretmeye başladın. Hainsin. Vatanımızın düşmanısın! Bil ki o hain kafanı balta ile vücudundan koparacak, sana uyanların, seni sevenlerin eline vereceğiz.’”

“Ah!..”

“Yahut bize dehalet et. Bizimle beraber Balkan’a çık... Büyük vatan için çalış,’ deniyordu. O vakit anladım ki, burada seninle, senin aşkınla yaşamak benim için mümkün değil. Hemen babamı kandırdım. Her şeyi sattırdım.”

Magda tekrar Boris’i öperek sordu:

“Ah, ne vakit gideceğiz?Söyle, buradan ne vakit gideceğiz?”

“O kadar yakın bir zamanda ki... Söylesem inanmazsın.”

“Söyle...”

“Yarın!”

“Yarın mı? Aman yarabbi!..”

Hızla kocasının kucağından kalktı. Sevincinden çırpındı. Tekrar kocasının dizlerine oturarak onu öpmeye başladı:

“Yarın, yarın... Demek bu son kederli gecemiz...”

Boris zevcesinin sevincinden memnun ve mahzuz, onu okşayarak, buseler içinde devam etti:

“Evet Magda’cığım. Yarın Amerika’ya gideceğiz, orada çalışacağız. Küçük, rahat, asude bir evimiz olacak. Ne komite, ne eşkıya, ne vahşet, ne cinayet! Yalnız çalışacağız. Gider gitmez çocuğumuz orada doğacak. Zavallı babam geçirdiği yetmiş senelik azabın mükâfatını orada görecektir. Kalbi rahat, yatağında ölecek. Geceleri hücum

ve boğazlanmak korkusundan uzak, tatlı tatlı konuşacağız. Aşkı, hayatı, güzelliği, iyiliği, fazileti hissedeceğiz.”

Magda titriyordu:

“Oh, ne saadet!”

Boris, yine buseler içinde devam etti:

“Göreceksin ki o zaman, insanlık ne tatlıymış!.. Güzel ve asayişli şehirler... Tiyatrolar! Geniş ve aydınlık sokaklar, cennet gibi köyler. Birbirine ihtiram etmesini bilen adamlar... Hiçbir sefaletе müsaade etmeyen büyük şefkat müesseseleri... Hastaneler, sanatoryumlar... mektepler, darülfünunlar... Hasılı cennet! Mümkün değil bunları tahayyül edemezsin.”

Magda daha ziyade titreyerek dirsekleriyle şişmiş karnını, bacaklarıyla kocasının bacaklarını sıkarak,

“Oh, tahayyül ediyorum!” dedi.

Boris devam etti:

“O vakit bazı geceler, mini mini evimizde, doğacak çocuğumuz yanımızda oynarken, sa’y ve namusumuzdan emin, ansızın Makedonya’yı, bu yamyamlar memleketini hatırlayacağız. Gözümüzün önüne pis ve dar sokaklar, sefil ve üryan adamlar... Kanlarla lekelenmiş nihayetsiz karlar, kara, müstekreh ve keskin baltalar, sonra siyah, müthiş Balkanlar, Pirin³... gelecek! Tüylerimiz ürperecek, sen yine böyle benim kucağıma kaçacaksın. Bu pis ve müthiş Makedonya’nın kâbuslarını buselerimle senin gözlerinden sileceğim...”

Magda memnuniyet ve saadetten tatlı bir baygınlık hissediyordu. Kocasının bacaklarını sıkarak dolgun bacakları gevşedi. Kolları yanına düştü. Gözleri uzak hayallerle bakıyordu. Boris yine onu kucağında sıktı. Dudaklarından öpmeye başladı:

“Görüyorsun ki, burada her dakikamız elem, matem, ıstırap içinde geçiyor. Bir dakika kalbimiz rahat değil. Ufak bir gürültü bizi korkutuyor. Mesela işte seni o kadar severken, sana o kadar perestiş ederken dehşetle memlu dimağında aşkım için müsterih bir yer kalmıyor. Dudaklarının lezzetini tamamıyla duymuyorum. Hayalimde o kadar çirkin ve kanlı levhalar var ki... Hasılı burada, daima meçhul bir tehlike karşısında tedehhüş etmiş biçare, idraksiz, şuursuz, vahşi hayvanlar gibiyiz.”

³ Pirin Dağı.

Ocağın odunları yıkılmış, alevler sönmüştü. Yalnız ocağın üstünde küçük lamba sarı bir ziya neşrediyordu. Boris’le Magda yine birbirlerine bütün kuvvetleriyle sarıldılar. Öpüştiler.

Boris,

“Arik aşkı duyacağım” diyordu, “hatta şimdiden duyuyorum. Kendimi Amerika’da farz ediyor, seninle yalnız, emin ve mutmain odamızdayız addediyorum.”

Magda’nın dudaklarındaki buseler söndü. Birden,

“Oh, ben korkuyorum!” dedi.

Boris hayretle sordu:

“Neden?”

“Bilmem. Fakat o kadar korkuyorum ki...”

Genç kadın asabi bir teheyyüce uğramıştı. Hakikaten korkudan titriyor ve ağlıyordu. Boris bu meçhul ve bu nagehani kederi teselli etmek istedi:

“Korkma, haydi kalk” dedi, “yatalım; müstakbelin pek yakın saadetini şimdiden yaşayalım. Bu pis odayı, bu pis ocağı, bu zulmet ve dehşet yuvasını görme, gözlerini kapa, Amerika’yı tahayyül et. Haydi kalk, korkma, gözlerini sil!”

“Korkuyorum Boris, korkuyorum.”

“Neden sevgilim? Sakin ol. Saadetimiz seni müteessir ediyor, haydi yatalım. Benim yanımda, kucağımda... Korkacak bir şey yok...”

İkisi de kalktılar. Boris kolunu Magda’nın boynuna attı. Magda asabi bir iştihak ile kocasının beline sarıldı. Yürüyorlardı. Karşı karşıya duran iki kapıdan birisine girecekler ve yatacaklardı, Magda tekrar durdu:

“Korkuyorum Boris, bak köpekler havlıyorlar...”

Boris cevap verdi:

“Her vakit havlarlar.”

“Hayır, koşarak havlıyorlar. Birisi geliyor!”

Boris mütereddît ve müteaccip, durdu. Dudaklarını büktü:

“Kim gelecek, gece yarısı çoktan geçti” dedi.

Rüzgara karışan köpek havlamaları daha ziyade şiddetleniyor ve daha ziyade yaklaşıyordu. İkisi de ayakta dimdik kaldılar. Boris’in kolu Magda’nın omzundan düştü. Magda elini Boris’in belinden çekti. Köpekler koşuyorlar ve bir yabancıya saldırarak havlıyorlardı. Boris,

“Kimdir, pencereden bakalım!” dedi.

Pencereye doğru yürüdü. Magda koştu, içerisi görünmesin diye lambayı söndürdü. Odaya kesif ve zenci bir karanlık doldu. Ocağın içindeki ateşler zebaninin dili ve kanlı dişleri gibi parlamaya başladı. Açılan pencereden şiddetli bir rüzgar giriyor, bu ateş dişleri tutuşturuyor, bu siyah ağza görünmez tehditler söyletiyordu.

Boris bağırdı:

“Kimdir o?...”

Uzak ve ince bir ses cevap verdi:

“Ben!...”

Tekrar sordu:

“Sen kimsin?”

“Ben, Melina...”

Bu, komşunun kızıydı. Acaba şimdi niçin gelmişti? Ne arıyordu? Boris yüzünü içeri çevirdi, Magda’yı aradı. Göremiyordu. Yalnız ocağın içindeki ateşler gözüne çarptı. O kadar karanlıktı ki...

Tekrar dışarıya, karanlıklara baktı:

“Ne istiyorsun?”

“Baba İstoyan’ı?...”

Kız bu esnada yaklaşmış ve pencerenin dibine gelmişti.

Boris, Magda’ya:

“Lambayı yak!” dedi.

Oda aydınlandıktan sonra birbirlerinin yüzlerine baktılar. Boris sordu:

“Acaba babamı ne yapacak?”

“Bilmem, şimdi anlarız.”

Ve Magda birden kapıya yürüdü. Açtı. Karanlık rüzgarla beraber genç bir kız içeri girdi. Üşümüz ve yanakları kıpkırmızı olmuştu. Ellerini futasının altına sokmuştu. Göğsü içeri çekik, bacakları içeri dönük, biraz kamburdu. Magda, bir sene ders okuttuğu bu budala kızı isticvaba başladı:

“Baba İstoyan’ı ne yapacaksın?”

Melina bir cevap vermedi. Evvela,

“Dobra veçer!”⁴

Sonra alık alık etrafına bakında:

⁴ Akşamlar hayır olsun.

“Ben bir şey yapmayacağım!”

“Eh öyleyse ne arıyorsun?”

“Ben aramıyorum.”

“Kim arıyor?”

“Komitalar...”

Magda birden sapsarı kesildi. Düşmemek için duvara dayandı. Elini kalbinin üstüne koydu:

“Komitalar mı?”

Melina gitmek isteyerek;

“Bilmem, işte silahlı adamlar...” dedi.

Magda duyulmaz ve ümitsiz bir sesle yine sordu:

“Bizim köyden mi?”

Budala kız izah etti:

“Hayır, sarı esvaplı tüfekli adamlar! Mutlaka Baba İstoyan’ı istiyorlar. Eğer gelmezse oraya gelir, hem hepsini keseriz, hem evlerini yakarız, diyorlar.”

Magda’nın dizleri çözüldü. Elleriyle duvarı tuttu, çenesi kilitlendi. Ölü ve boş nazarla Boris’e baktı. O da sararmış ve mütefekkir duruyordu. Pantolonunun cebinden sağ elini çıkardı. Ve uzun saçlarını kaşımaya başladı. Gözleri ayaklarında idi. Kıza bakmayarak sordu:

“Bu adamlar nerde?”

“Bizim evde... Şarap içiyorlar.”

“Kaç kişi?..”

“Daskalla⁵ beraber dört kişi...”

Birden gözlerini kıza kaldırdı ve,

“Haydi git söyle, ben geleceğim...” dedi, “Baba İstoyan hasta imiş” de.

Kız “Sıs zdrave”⁶ dedikten sonra çıktı. Kapıyı açık bırakmıştı. Şiddetli bir rüzgar giriyor, lambanın zıyasını dalgalandırıyor, Magda’nın eteklerini kımıldatıyordu. Boris, karısına baktı. Bitmişti. Sanki o bu dakika ölecekti. Sapsarıydı. Yürüdü; kuvvetli kollarıyla dayandığı duvardan onu çekti.

“Korkma” dedi, “Ben yarım saat sonra gelirim.”

⁵ Erkek öğretmen.

⁶ Sağlıkla.

Magda ağlamaya başladı. Ta içinden gelen hıçkırıklarla sarsılıyor,
 “Ah, gitme, gitme Boris’ciğim!” diye yalvarıyordu.

Boris onu öperek teselli ve teskin etmeye çalıştı. Eğer gitmezse gelip mutlaka bir edepsizlik edeceklerini, Baba İstoyan gitse zavallı ihtiyardan hakaret ve işkencelerle para isteyeceklerini anlattı ve ilave etti:

“Hainler, babamın her şeyi sattığını haber aldılar, hicret edeceğimizi tahmin ettiler. Şimdi bütün servetimiz olan sekiz yüz lirayı isteyecekler. Babam giderse işkence ve tahkir edecekler. Şimdi ben giderim. Onlarla konuşur, kendileriyle beraber dağa çıkmaya razı olduğumu söylerim. Ve paraların da henüz alınmadığını, bir hafta sonra elimize geçeceğini anlatır ve kandırırım. Yarın akşam bizi burada bulamazlar...”

Magda meyus ve perişan,

“Ah, inanmazlar, sana bir fenalık yaparlar” dedi.

Boris tekrar temin etti. Mutlaka kandıracağını, böyle hareketten başka çare olmadığını, Baba İstoyan giderse işte asıl fenalık o vakit olacağını uzun uzadıya anlattı. Magda asabi ve derin hıçkırıklarla ağlıyor, kıvranıyor, ince parmaklarıyla kumral saçlarını sıkıyordu. Boris kalpağını başına koydu. Karısını tekrar öperek ve elini sıkarak,

“Haydi sevgilim, cesur ol” dedi. “Yarım saat sonra gelirim, yatarız. Bu son gecenin heyecanları bize bir hatıra olur.”

Kapıya yürüdü. Magda da beraber yürüdü. Titrek bir sesle,

“Ben de geleyim, Boris...” dedi.

Lakin kocası razı olmadı:

“Sen orada, sarhoşların arasında ne yapacaksın? Burada otur, bekle yarım saat sevgilim, cesur ol...”

“Ah, bari yanına rovelverini alsan...”

“Muharebeye gitmiyorum ki... Konuşmaya gidiyorum, lüzumu yok!” dedi.

Ve asabi bir isticale ile dışarıya çıktı. Magda kapıda kalmıştı. Karanlık elle tutulacak ve hissolunacak kadar siyah ve kesif idi. Kocası bu karanlıkta kaybolmuştu. Sevgili Boris’ini yutan bu siyah rüzgarlı gecenin ademi andıran, ölümü ihtar eden korkutucu karanlığı gözlerinden vücuduna, damarlarına giriyor, kanına karışıyor, ruhuna nüfuz ediyordu. Başı döndü. Hıçkırıklar ve gözyaşları içinde tılandı. Olduğu yere yıkıldı. Gözlerini vahşi ve siyah geceye dikmiş, siyah ve soğuk rüzgarın altında ağlıyor, fasılasız hıçkırıklarla kıvranıyordu.

Baba İstoyan daima, güneş battıktan bir saat sonra yatar, hemen uyur ve sabah olmazdan iki saat evvel uyanırdı. Kuşağını sararak kapısını açtı. Gelinini bahçe kapısının eşiğinde uzanmış görünce şaşaladı:

“Ne yapıyorsun orada?” dedi.

Magda kayınbabasının sesini işitir işitmez kalktı. Toplandı,

“Hiç!” diye cevap verdi, “dışarı çıkacaktım, uzanmışım.”

İhtiyar, ocağa doğru yürüdü, Magda kapıyı itti. Ve ocağa koştu: Odun attı, tutuşturmaya başladı. İhtiyar, çubuğunu dolduruyordu. Magda ateşi yaktıktan sonra ortada, kaba ve kalın ayaklı masanın yanındaki sandalyeye oturdu. Dirseklerini dayadı. Başını ellerinin içine aldı. İşte yarım saat oluyordu. Boris henüz gelmemişti. Niçin bu kadar gecikmişti? Kalbi burkuluyor ve avazı çıktığı kadar haykırarak ağlamak, kendisini yerlere atmak, koşarak Melina’nın evine gitmek, Boris’i bulmak, onun kolları içine atılmak istiyordu. Baba İstoyan, kamburunu çıkarmış, sakın ve abus, çubuğunu çekiyor ve sol elinin orta parmağı ile burnunu karıştırıyordu. Harap ve eski saat, durmuş da sanki yeniden kendi kendine işlemeye başlamış gibi, hazin tik taklarını tekrar işittiriyor, tutuşan odunlar yine odanın içine kırmızı gölgeler, kırmızı hayaller dolduruyor, soğuk rüzgar daha vahşi, daha hain haykırıyor, pencerenin kapağını daha ziyade sarsıyordu. Magda, Boris’i düşünüyor ve gizli gizli hıçkırıyordu. Kalbi şişiyor, göğsünü acıtıyordu. Dışarıdan uzak köpek sesleri işitildi. Bunlar mutlaka komşunun köpekleriydi. Birden başını kaldırdı. İşte Boris çıkmış olacaktı. Köpekler havlıyorlardı. Dinledi. Oh! Boris geliyordu. Birkaç dakika kımıldamayı, öyle kaldı.

Şimdi köpek sesleri yaklaşıyordu. Kendi köpekleri de havlıyorlardı. Fakat niçin?... Boris’e niçin havlıyorlardı? Acaba yanında bir yabancı mı vardı? Köpek sesleri daha ziyade yaklaştı. Magda ayağa kalktı. Pencerenin yanına gitti.. Kapağı açmaya cesaret edemiyor, meçhul bir korku onu hareketsiz bırakıyordu... Köpekler pek yaklaşmışlardı. Ayak sesleri işitiliyordu. Magda’nın kalbi durdu. Nefesi kesildi. Kendinden geçti.

Kapı birdenbire vurulmuştu. Baba İstoyan sıçradı ve çubuğunu düşürdü. Magda elini kalbinin üstüne koydu. Omuzlarını kaldırdı. Boynunu içeri çekti. Kapı tekrar ve daha şiddetle vuruldu. Baba İstoyan kalktı. Pencereye doğru yürüdü. Kuvvetsiz bir sesle,

“Kim o?” dedi.

Dışarıdan ahenksiz bir ses cevap verdi:

“Aç Baba İstoyan, biziz. Konuşmaya geldik. Korkma!”

İhtiyar mütereddît ve korkak, tekrar sordu:

“Siz kimsiniz?”

“Kaptan Raçof, Pançe, Sandre...”

İhtiyar, yıldırımla vurulmuş gibi dondu kaldı. Bunlar en müthiş, en kanlı, en merhametsiz, en gaddar komitalardı. Namları bütün ova köylerini titretiyordu. İhtiyar bir hayal gibi kapıya yürüdü. Açtı. Uzun boylu, kahve renkli esvaplı, omzunda manliher⁷ bir adam göründü. Gözleri küçük ve kanlıydı. Zayıf ve gayet çirkin bir boynu vardı. Baba İstoyan, yalnız Bulgar köylülerine has olan esir ve mazlum tavır ile eğildi, yine bu köylülere has olan o çolak ve sahte selamla voyvodayı selamladı.

“Buyurunuz gospodin!” dedi.

Raçof’un arkasında iki kişi daha vardı. Bunlar da manliher tüfekleriyle müsellahtı. Bellerinde ve göğüslerinde çaprazvari fişeklikler bulunuyordu. Bir tanesi kısa boylu, esmerdi. Diğer Raçof gibi sarı fakat daha genç ve daha az çirkindi. Magda’nın gözleri açılmış ve yüzü bembeyaz olmuştu. Koştı. Raçof’un ayaklarına sarıldı. Öpmeye başladı. Ağlayarak isticram ediyordu:

“Gospodin! Boris nerede? Ah, Boris nerede?”

Raçof, ayaklarına kapanmış güzel kadının güzel saçlarını müteverrim ve çamurlanmış yılanlara benzeyen parmaklarıyla okşayarak,

“Kalk sosyalist daskaliçe, kalk” dedi, “şimdi Boris’in gelir. Biz şimdi işimizi konuşalım...”

Ve yürüdü. Magda yerde kalmıştı. Masanın yanındaki sandalyeye teklifsizce oturdu. Masanın üzerine tüfeğini koydu. Öbürleri de karşısına oturdular. Esmer ve kısa boylunun elinde siyah bir beze sarılmış yuvarlak bir şey vardı. Onlar da tüfeklerini masanın üzerine koydular ve siyah beze sarılı yuvarlak şey de tüfeklerin yanına kondu. Raçof, Baba İstoyan’a döndü:

“Gel bakalım çorbacı” dedi, “karşıma otur. Seninle konuşacağım. Magda, sen de şöyle yanıma gel. Baban aksilik ederse bize muavenet et ki, fenalık yapmayalım.”

İkisi de tereddüt etmedi. Baba İstoyan, Raçof’un karşısına oturdu. Magda da yanına... Baba İstoyan bütün bütün aptallaşmıştı. Gelininin niçin komitalardan oğlunun nerede olduğunu sormasına akıl erdirememişti. Boris evde değil miydi?

⁷ Tüfek

Raçoş cebinden bir tabaka çıkardı. Ortaya koydu. Bir sigara yaptı. Magda seri bir hareketle kalkarak ocaktan ateş aldı. Haydudun sigarasını yaktı, sonra ateş i ocağı attı. Yine kalktığı yere oturdu. Raçoş birkaç nefes sigarasından çekti. Ve dumanlarını seyrederek,

“Ey, Baba İstoyan” dedi, “şimdi evvela bize vaat et ki, çok zahmet etmeyeceksin! Uzun lafın kısısı: Vakit geçirmeyelim... Sekiz yüz lirayı getir.”

İhtiyar titredi. Altmış senedir o kadar iktisat ve eziyet ile kazanılmış bir malın semeresi... mecmuu... yekûnu... Şimdi böyle bir anda isteniyordu. Deli olacaktı. İnkâr etti:

“Nasıl sekiz yüz lire?”

Voyvoda gülümsedi. Kirli ve kırık dişleri göründü. Tekrar sigarasını çekti. Başını salladı:

“Anlaşıldı. Demek zahmet edeceksin. Mutlaka dayak yemeden, ayakların yanmadan, tırnakların çıkarılmadan söylemeyeceksin! Eğer yine söylemezsen oğlun Boris bizim elimizde mahpustur. Onu keseceğiz. Evini de yakacağız. Yine seni rahat bırakmayacağız...”

Baba İstoyan önüne bakıyordu. Hatta oturdukları evi bile satmışlardı. Bu sekiz yüz lirayı verirse muhakkak açlıktan ölecekti. Bir eşiğı bile kalmamıştı. Magda, Boris’in kesileceğinden bahsedildiğini duyunca ağlamaya başladı. Tekrar Kaptan Raçoş’un ayaklarına kapandı.

“Affet gospodin, Boris’i affet...” dedi.

Raçoş gülerek cevap verdi:

“Güzel daskaliçe! Sen de maksada vefasız kaldın. Burada ikiniz de bizim için çalışacağınız yerde, babanıza mallarını sattırıp kaçmak istediniz. Sizin için milletin verdiği parayı çalmak arzu ettiniz. İşte biz buna müsaade etmiyoruz. Elinizden paraları alacağız. Buradan bir yere gidemeyeceksiniz. Bizim için çalışacaksınız.”

Ve ilave etti:

“Haydi, Boris’ini seversen paraları getir. Baba İstoyan inat ederse sevgilinin kafası kesilecek. Bir daha onu ömründe göremeyeceksin.”

Magda, Boris’in öldürölmek ihtimalini düşününce deli olacaktı. Kalktı, ağlayarak Baba İstoyan’a sarıldı:

“Ver babacığım, ver, biz genciz. Boris’le çalışır, yine kazanırız. Söyle nerede, gideyim getireyim.”

Raçoş ve arkadaşları Magda'nın yalvarmasını seyrediyor ve gülüşüyordu. Baba İstoyan işitmiyor, aptallaşmıştı. Sanki hiç lafları işitmiyor, manalarını anlamıyordu. Hasis köylü için ölmek, bu parayı vermekten daha çok ehvendi. Magda yalvarıyordu. Birden Baba İstoyan başını kaldırdı. Raçoş'a dedi ki:

“Kaptan, bari yüz lirasını bir ev almak için bana bırak. Âhir vaktimde açıkta kalmayayım.”

Raçoş reddetti:

“Hayır, yüz lirasını bırakmam. Oğlun genç, çalışır. Seni besler. Haydi getir, diyorum. Vakit geçiyor.”

İhtiyar tereddüt ediyor, Magda yalvarıyordu. Raçoş bir işaret etti. Kısa boylu, esmer tüfeğı aldı. Dipçikle ihtiyarın sırtına dehşetli bir darbe indirdi. Raçoş da ayağı kalktı. Şiddetle sordu:

“Haydi, Baba İstoyan, dayağı başlayacağız. Ayaklarını ateşe sokacağız. Vakit geçiyor. Paraları getirecek misin?”

Magda, gözyaşları içinde çırpınıyor ve ihtiyara sarılıyordu. İhtiyar hiçbir şey söylemedi. Başını salladı. Yattığı odanın kapısına gitti. İçeri girdi. Bir dakika sonra kırmızı ve ağır bir çıkın ile geldi. Masanın üzerine bıraktı. Haydutlar parayı bu kadar çabuk elde ettikleri için sevindiler. Raçoş hemen çıkını açtı. Saymaya başladı:

“Aferin, Baba İstoyan” diyordu. “Zahmet vermedin. Şimdi bize şaraf çıkar, eğlenelim...”

Paraların sayılması bitti. Raçoş liralari üçe taksim etti. Arkadaşlarıyla çantalarına koydular,

“Hani şarap, hani şarap?” diye haykırdılar.

Magda ayağı kalktı. Ambarın küçük kapısına koştu. Açtı ve içeri girdi. Üç bardak ile bir testi şarap getirdi. Haydutların önüne koydu. Sonra tekrar ambara girdi. Mezelik biber ve turşu çıkardı. Komitalar birbiri üzerine aceleyle içiyorlardı. Raçoş,

“Böyle mezeye lüzum yok” dedi. “Biz cansız meze istemeyiz...”

Bu laftan bir şey anlamayan Magda'yı belinden tuttu ve öpmek istedi. Magda mukavemet etti ve ağlamaya başladı. Raçoş, genç kadını bırakmayarak diyordu ki:

“Yanaklarından meze alacağım. Sen sosyalist değil misin? Sosyalistler her şeye iştirak isterler. Ben de senin yanaklarına Boris'le müşterekim!..”

Magda çırpınıyordu. Raçoş çirkin ve akur sesiyle dedi ki:

“Eğer böyle münasebetsizlik edersen Boris'ini göremezsin. Onu keseriz.”

Magda bu lafı işitince tekrar hıçkırmaya ve Raçof'a yalvarmaya başladı. Artık Raçof onun taze yanaklarından bol bol öpüyordu. Kadeh kadeh içiyor ve tekrar tekrar öpüyordu. Arkadaşlarına,

“Siz de meze alınız be!...” dedi.

Cansız bir yumak gibi Magda'yı onların kucağına attı. Bu iki kuvvetli herif bu nefis kadına yapıştılar. Bir tanesi eteklerini kaldırmak istiyordu. Diğerleri daha fena sarhoştular. Dişleriyle, avucunun içinde tuttuğu bu güzel başın yanağını ısırıyordu. Magda birden haykırdı. Ve kucaklarından kurtuldu. Sağ yanağının iki yerinden kan akıyordu. Baba İstoyan bu manzarayı görmemek için ocağın kenarına çömeldi ve başını avuçlarının içine aldı. Magda elini yanağına koymuştu. Parmaklarının arasından mezbuliyetle kan sızıyor ve ağlıyordu. Haydutlar bu güzel kadının bu kan içinde ağlamasına bakarak sanki mahzun oluyorlardı. Hepsi susuyorlardı. İhtiyar saat bu tecavüzden ve itisافتan müteessir olmuş gibi yine tik taklarını işittiriyor, rüzgarın gürültüsüne horoz sadaları karışıyordu. Raçof sözde acıdı:

“Ağlama Magda” dedi, “şimdi Boris'in gelir. Orasını öper. Acısı kalmaz. Haydi ben mandolin çalayım, bize biraz rakset...”

Ve ocağın yanından mandolini alara bir polka çalmaya başladı.

Magda ağlıyor,

“Ben oynamak bilmem kaptan!” diyordu.

Raçof kalktı. Magda'nın yanına gitti. Kulağına müessir ve vahşî bir sesle:

“Eğer oynamazsan neşemizi kırarsın; Boris'i göremezsin, gider keseriz...”

Magda'nın bütün vücudu sarsıldı. Gözlerinin yaşı dindi. Ve mütevekkil bir sesle,

“Oynayayım. Ah Boris!...” dedi.

Raçof oturdu. Mandolini çalmaya başladı. Diğer iki haydut, durmadan içiyorlar ve gülerek Magda'nın oynayışını seyrediyorlardı. Yanağından akan kan beyaz boynuna gidiyor, ona tekrar hayata gelmiş bir şehit manzarası veriyordu. Isıran haydut, başka bir arzu izhar etti.

“Kaptan” dedi, “eteklerini kaldırsın, öyle oynasın. Bacaklarını görelim...”

Raçof, Magda'ya döndü:

“Haydi Magda, bunu da yap! Bacaklarını görsünler! Artık gidelim, Boris'ini gönderelim...”

Genç kadın bir an durdu. Baba İstoyan'a baktı. Yüzünü ateşe dikmiş, hiç onları görmüyordu. İşte bu herifler artık namusunu da tahkir ediyorlardı. Lakin Boris'i tehlike

içindeydi. Eğer arzularını yapmasa, o kadar sevdiği Boris'i kesilecekti. Bir daha onun kumral ve çok saçlarını, mavi gözlerini, küçük ve kırmızı dudaklarını, tatlı tebessümünü göremeyecekti. Gözlerini kapadı ve eteklerini kaldırdı. Çalınan polkaya ayaklarını uydurarak sıçramaya başladı. Haydutlar coştular. Kaptan daha şiddetle ve iştiaak ile çalmaya başladı. Diğerleri yerlerinde oturamıyorlar, bu beyaz ve dolgun bacaklara onların atılışındaki şehvet-i cazip, muharrik hareketlere bakarak birbirinin boynuna sarılıyor, itişiyor, kakışıyorlardı. Kalktılar, Raçof'un yanına gittiler. Kulağına bir şey fısıldadılar. Raçof,

“Olur ama, vakit geçti! Sabah oluyor! Geç kaldık!” dedi.

Ve derin, behimi, muharrik bir hırsla güzel kadına baktı ve,

“Ah, vakit olsaydı!..” diye müteessif oldu.

Kalktılar. Tüfeklerini omuzlarına geçirdiler. Sarhoştular. Adımları birbirine karıştıyordu. Raçof,

“Allah'a ısmarladık, Baba İstoyan!” dedi.

İhtiyar köylü sanki ölmüştü. Hiç cevap vermedi. Magda tekrar haydudun ayaklarına kapandı:

“Aman Kaptan, Boris'i gönder. İşte her şeyimizi aldınız. Eğer o gelmezse açlıktan ve ümitsizlikten ölürüz. Bize acı. Bize merhamet et...”

Raçof güldü:

“Mutlaka gelecek, mutlaka... Daha çabuk gelmesini istiyorsan, şu kanlı yanağından bir buse ver.”

Magda hırsla geri çekildi. Haydut tekrar kadını tuttu. Zorla kanlı yanağını öptü. Yaladı. Dışarı çıkıyorlardı. Kısa boylu esmer, beraber getirdikleri siyah beze sarılı şeyi hatırladı.

“Kaptan,” dedi, “bombayı ne yapacağız?”

Raçof, bir an düşündü. Geri döndü,

“Magda, bana bak!” dedi.

Magda yine bir itisafa uğrayacak zannıyla titredi. Fakat bu sefer haydut nazik ve mürüvvetli idi:

“Şunu görüyor musun, Magda? Bu, işte bir bombadır. Eğer siz eziyet edip parayı vermeyeydiniz, sizden yine zorla alacak ve mücazat olmak üzere ikinizi bir araya bağlayacak, bu bombayı atacaktık. Lakin siz akıllılık ettiniz. Bize zahmet vermediniz. Mücazata hacet kalmadı. Şimdi senden bir ricam var, bu bombayı bana saklayacaksın.

Sakın jandarmalara filan verme. Nasıl vaat ediyor musun? Ben de gidip hemen Boris’ini bırakayım...”

Magda ümit ve tehalükle cevap verdi:

“Vaat ediyorum gospodin! Allah aşkınıza hemen Boris’i gönderiniz.”

Raçof tekrar sordu:

“Göndereceğim, lakin bu bombayı sadıkane hıfzedecek misin?”

“Hıfzedeceğim.”

“Nerede?...”

“Kendi çeyiz sandığımda. En gizli, en muazzez yerde!”

“Bravo! Memnun oldum. Öyleyse Allah’a ısmarladık!”

Hepsi güzel kadının elini şiddetle sıktılar ve kapıdan çıktılar. Dışarısı hafifçe ağarıyor, esmerleşiyordu. Köpekler havlamaya başladılar. Kesif gölge halinde duran uzak binaların arasında gidiyorlar ve bir şarkı söylüyorlardı. Ah, şimdi Boris gelecekti. Genç kadın, açılmaya başlayan geceye bakıyor, köydeki bütün horozların birbirlerine cevap verir gibi öttüklerini duyuyordu. Kalbi şiddetle atıyor, Boris’ini bekliyordu. Uzaklaşan haydutlardan biri haykırdı. Bu, meşum ve mevhum bir kabus tehdidi gibiydi:

“Hey, Magda dikkat et, bomban patlayacak!”

Genç kadın kulak kabarttı. Bu tehdit, sanki meçhul ve vahşi uçurumlardan, adem boşluklarından aksediyormuş gibi tekerrür etti:

“Hey, Magda dikkat et, bomban patlayacak!”

Horozların umumi ötüşleri rüzgarı söndürmüş zannolunacaktı. Uzakta samanlıkların üstünde yalancı bir fecir, mor gözlerini açıyordu. Genç kadın şuursuz bir tefekkürle düşündü. Bu haydutlar her şeyi, akla gelmeyen vahşetleri yapabilirlerdi. İhtimal bu bombayı, ateş alması için, saniyeli tıpasını tanzim etmiş, öyle bırakmışlardı. Şimdi birden patlayacak ve zavallı Boris’çiği gelince, yıkılmış bir evle tanınmaz, kanlı et ve kemik parçalarından başka bir şey bulamayacaktı. Mihaniki bir isticat ile bu felaket oyuncağını kaldırmaya koştu. Ta masanın orta yerinde duruyordu. Elini uzattı. Kaldırdı. Öbür eliyle altından tutmuştu. Ilık bir ıslaklık hissetti. Eline baktı: Kanlanmıştı. Kan?... Sonra bu tehlikeli ve tahmin ettiği kadar ağır olmayan bombayı önüne koydu. Kadranını, fitilini görmek istiyordu. Yavaşça siyah bezi çözdü. İkinci bir bez daha vardı. Bu bez kandan kıpkırmızı idi. O bezi de çözdü. Kumral saçlar meydana çıktı. Baktı, baktı, dikkatle baktı...

Ve birden öyle müthiş, öyle keskin, öyle feci, öyle korkunç bir nara attı ki, ocağın başındaki Baba İstoyan sıçradı ve gelinine koştı. Zavallının gözleri çerçevesinden çıkmış, karışık saçları dimdik olmuş, omuzları gerilmiş, iki eliyle tuttuğu bu şeye haşyet ve dehşetle bakıyordu. Dikkat etti... O tuttuğu şey, oğlunun, güzel ve kumral Boris'in vücudundan koparılmış kesik ve kanlı kafası idi...

Ömer Seyfettin

“Mehmetçik”ten Bir Parça Daha”

MEHMET İLE TAVUK HIRSIZI

(Mehmet bir aralık küçük Çamlıca’da oturan bir kaymakamın emir eriydi. Çarşıya alış verişe iner, yemek pişirir, bahçe beller, çocuklarla oynar. Askerlik hayatında en rahat ve mesut bir zamanıdır.)

Bahçe kapısının önünde alçak bir mutfak iskemlesine oturmuş, etrafına toplanan çocuklara ince söğüt dallarından düdük yapıyordu.

Bu onun çocukken köyünde öğrendiği bir sanattı.

“Düdük yapıyorum” diye taze dalları kestiğini, örselemeden kabuklarını çıkararak üzerlerine delikler delip kanallar açtığını görenler evvela gülümserlerdi. Fakat biraz sonra bu iptidaî aletin tatlı bir sesle öttüğünü görünce şaşırırlardı.

Mamafih Mehmet’in marifeti bundan da ibaret değildi. O iri parmaklarını düdüğün üstünden gezdirerek ince, yanık feryatlar çıkarırdı. Bu iptidaî beste, köprü başlarında, dört yol ağızlarında bırakılmış annelerin, kız kardeşlerin, sevgililerin ağlayışından toplanmış bir nev musiki idi.

Mehmet, ara sıra başını kaldırarak havaya bakıyordu. Bu sıcak ramazan gününün güneşi gökyüzünün bir noktasına mihlanmış gibi duruyor, inmek bilmiyordu.

O gün, Allah kabul etsin, niyetliydi. Açlığın ehemmiyeti yoktu. Fakat susuzluktan dili damağına yapışmıştı. Sonra tünün tiryakiliği de başına vurmuştu.

Ah bir kere akşamı edebilseydi! Eli zaman zaman yeni tamir ettirdiği yadigar saatine gidiyor, fakat akşamı bekleyip sabırsızlandığını fark ederse Allah baba kızacakmış gibi vazgeçiyordu.

Zaten galiba bugünkü orucunun birazı da bozuktı. Ah bu çocuklar!

Bir saat evvel köşkün bodrumundaki yatağına sırt üstü yatmış, pencereden giren ılık helezonu içinde kaynaşan tatarcıkları seyredirken uyuyakalmıştı. Susuzluk ateşiyle rüya görüyordu... Köyünden Alacaova’ya giden yol kenarında bir çeşme... Hem de Sultanahmet’teki çeşmeye benzeyen bir çeşme...Çeşmenin başında bir kalabalık var... Güya bu hayratı Liman Paşa yaptırmış, kendi eliyle su dağıtıyormuş... Liman Paşa üniformasının üstünde koca bir sarıkla ona bir tas su uzatıyor: “İç ulen, sevaptır” diyor, vaaz hocaları gibi Arapça dualar okuyordu. Mehmet, Liman Paşanın tasından damla damla içiyor. Fakat bir türlü kanamıyordu. Birden bire gözlerini açtığı zaman şaşırmıştı.

Evin üç yumurcak çocuğu usulca odaya girmişler, çay ibriğinin emziğinden Mehmet'in açık ağzına su damlatıyorlardı... Meğer Liman Paşanın taşından içtiği su imiş...

Mehmet fena halde kafası kızmış, çocukları yukarı katın merdivenine kadar kovalamıştı.

Evet, piçler Allah âlem orucunun birazını bozmuşlardı. İlle Liman Paşanın çeşmesinden içtiği suyun lezzetini unutmuyacaktı. Şehitlerin cennet ırmaklarından içtikleri su herhalde daha tatlı olmayacaktı.

Böylece harareten dişi damağı kurumuş, tütünsüzlükten ve çocukların gürültüsünden zihni karışmış, dudaklarını kesmeye devam ederken komşu bahçelerden birinde bir kadın çığlığı koptu. Mehmet evvela yangın var sandı.

Çakısını, değneklerini atarak yerinden fırladı.

Civar köşklere pencereler açılıyor, bağ, bahçe kapılarından kadınlı erkekli insanlar çıkıyordu. Birden bire çığlık gelen evin bahçe duvarından kırmızı kuşaklı, mavi mintanlı bir adam atladı. Herif evvela hızını alamayarak caddenin tozları içine yuvarlanmıştı. Fakat derhal kendini toparladı. Düşerken elinden fırlayan posteki gibi bir şeyi alarak kaçmaya başladı:

-Hırsız var... Tut, yakala...

Hırsız Mehmet'e doğru geliyordu. Nefer hiç tereddüt etmeden yolunu kesti, kollarını açarak bağladı:

-Dur ulen... Dur diyorum ulen...

Hırsız da Mehmet gibi gözünü budaktan sakınan takımdan değil. Sokağın ortasında şiddetle çarpışıp yere yuvarlandılar. Hırsız dirsekleriyle, tekmeleriyle kendini neferin elinden kurtarmaya çalışıyor. O bu acar, külhanbeyinin tek başına hakkından gelemeyeceğini anlayarak "Yetişin, dutun" diye bağırıyor, tekmelere ehemmiyet vermeyerek onu sımsıkı bacaklarından yakalıyordu.

Çamlıca'dan dönen sucuların ve bir Arnavut bağcının yardımıyla hırsız yere yatırıldı, kendi kırmızı kuşağıyla eli kolu kısıkrak bağlandı.

Tenha yol üç beş dakika içinde panayır yerine dönmüştü. Yeldirmeli kadınlar, entarili efendileri, bir yığın çocuk...

Hırsız bu semtin pek yabancıydı. Hemen her gün civar köşklere gayet maharetle bir iki tavuk çalışıyordu.

Bilhassa iki ay evveline ait bir vakası vardı ki Çamlıca ahalisinin tüylerini ürpertmiş, bir çok sinirli hanımları bayıltmıştı. Hırsız o gün Altunîzade'de bir köşk bahçesinden iki besili Karaman koyunu çalmak istemişti. Fakat çabuk haber alındığı için bunu becerememiş, büsbütün eli başta dönmek istemediğinden hayvancağızları bağırta bağırta ikişer üçer okkalık kuyruklarını kesmişti. Zavallı koyunlar arkalarından kan akarak, birbiri ardı sıra, bahçenin içinde dört dönerler, bağırışlarırmış... Bu canavarlığa Mehmet de fena içerlemişti.

Bu zalim adamı bir kere ele geçirse akla gelmedik işkenceler yapacağını söylerdi.

İşte hırsız elleri bağlı yerde ayaklarının dibinde yatıyordu.

Mamafih acaba Çamlıca'da kaybolmuş bütün tavukları çalan, diri koyunların kuyruğunu kesen adam hakikaten o muydu? Buna dair kimse sarîh bir şey bilmiyordu. Fakat anlaşılmaz bir havanın tesiri altında böyle bir kanaat hasıl oluvermişti. Herhalde bu hırsız bütün meslektaşlarını temsil ile hesap vereceğe benziyordu.

Kalabalığın içinde her meslek ve sanattan insan vardı. Fakat polis ve bekçi yoktu. Halbuki hırsız teslim etmek için bu mutlaka lâzımdı:

-Mehmet bu herifi kim karakola götürecek oğlum?

Mehmet polis değildi, jandarma değildi. Mahallenin ihtiyar heyetiyle de alâkası yoktu. Böyle olduğu halde bu vazifenin Mehmet'e ait olduğuna dair bir umumi kanat vardı. Daha iyisi Mehmet de "Bana ne" demeyi aklına getirmiyordu, getirmeyecekti. Güya bulunduğu yerler ona ezelden bir vedia idi. Bütün sahibi olmayan müphem ve umumi vazifeler ona aitti. Etrafında meydan alacak felaketlerden nihayetü'n nihaye o mesuldü.

Hırsız Acıbadem Karakoluna götürüp teslim etmek üzere bir komisyon yapıldı. Bir mütekait evkaf katibi, Bolulu bir aşçı, birkaç çocuk...

Mehmet ile tavuk hırsız olduğu halde bu küçük kabile Acıbadem Karakoluna doğru yola düzüldü.

Karakolda iki kişi vardı: Yaşlı bir komiser muavini ile genç polis...

Komiser gömleğinin kollarını sıvamış iftar için domates salatası yapıyordu. Arkadaşı şiddetli bir malarya nöbeti geçiriyordu. Bir ot mindere arka üstü yatmış, gözleri cam gibi parlıyor, ara sıra dişlerini bir birine vurarak "Oof... Yandım" diye inliyordu.

Komiser kaşlarını çatarak heyeti dinledi. İftara yirmi beş dakika kaldığını gösteren saate baktı:

-Birader bunu yanlış getirdiniz... Çinili merkezine götürmeniz lâzım gelirdi... Teslim alamam... Koca karakolda iki kişiyiz... Ne bu serseriye burada barındırmaya imkan var, ne de Kadıköy'e götürececek adamım...

Karakolun önünde uzun bir münakaşa oldu... Komiser Nuh diyor peygamber demiyordu.

Bu esnada evkaf katibi ortadan sır olmuştu. Biraz sonra aşçı ile bahçıvan da onu takip ettiler: Birinin çoluk çocuğu sofrada bekliyordu, öteki de emir kuluydu. Hem fazla olarak efendisinin bu gece davetlileri vardı. Hasılı karakolun önünde kala kala Mehmet ile tavuk hırsızı kalıyordu.

Neferin fena halde kafası kızmıştı:

-Benim neyime gerek... Ben de gidiyon... diye hırsızı yolun ortasına bıraktı, yürümeye başladı.

Komiser bu tehdide aldırıyor: -Keyfin bilir arkadaş... İstersen çöz ellerini gitsin, diyordu.

Mehmet bir dakika dediğini yapmayı, hırsızı çözerek sokağın ortasına bırakmayı düşündü. Fakat yine gönlü razı olmadı. Mahalleli hırsızı kendine teslim etmişti. Sonra diri koyunların kuyruğunu kesen bu canavar cezasız kalmamalıydı.

Asker hırsızı tekrar önüne kattı, çiftte öküz sürer gibi ardından dürtüşleyerek götürmeye başladı.

Çinili karakoluna gidip gelmek aşağı yukarı iki saatlik bir işti. Mehmet kestirme gitmek için caddeyi bıraktı, bahçe aralarına saptı. Fakat biraz sonra yolunu kaybetti, telaş etmeye başladı. Hırsız eski tulumbacı mektebinden yetişme bir İstanbul başkanıydı. Neferin şaşırdığını anladı, birbirine bağlı ellerini uzatarak ona yol sağlık vermeye başladı.

Hırsızdan akıl öğrenmek Mehmet'in azametina dokunuyor:

-Sen hırsız adamın birisin... Aklın ermez... Haydi yürü, diye onu kakıştıırıyordu. Bu esnada top patladı. Mehmet bu dakikada bütün mahallenin sofrada oruç bozulduğunu düşündü. Karakolda yemeğini yemeye başlayan komiseri gözünün önüne getirdi. İçinde gayr-i ihtiyari bir isyan uyandı:

-Ne gazığ aramaya geldin buralarda... Hırsız senin apartamanlarını mı soyduydun? Davarlarını mı dağa götürdüydü? Diye söyleniyordu.

Hırsız yalvarmaya başladı:

-Hemşerim cebimde bir paket var... Gözünü seveyim bir cigara ağzıma ver...

Oruç bozayım...

Mehmet evvela inanmadı: -Hırsızın orucu olur mu be? diye reddetti.

Külhanbeyi neferin zayıf taraflarını sezmişti. Yavaş ve tatlı bir sesle ve uydurma bir Arapça ile yanık yanık Kur'an okumaya başladı. İkide bir içini çekiyor:

-Ey Allah'ım... Resul Allah'ım... Derdim senden gayrısına malum değil, diye söyleniyordu.

Akşam garipliği, alçak, tiryakilik Mehmet'te hırsıza karşı anlaşılabilir bir rikkat ve merhamet uyandırmaya başlamıştı. Evet herkesin hali sade Allah'a malumdu. Belki bu adam da başı darba kalmış bir halis Müslümandı.

Sert bir sesle:

-Dur, dedi ve hırsızın cebindeki paketten bir cigara sararak ağzına tutuşturdu.

Külhanbeyi yine tatlı bir sesle...

-Kardeşim bir cigara da sen sar... Galiba tabakan üstünde değil, dedi.

-Haydi yürü... Ben hırsızın tütününden içmen...

-Böyle dime hemşerim... Hep Müslümanız... Kardeş sayılırsınız... Hem sonra sende bana bir cigara verirsin... Ödeşiriz...

-Ben seni nerede göreceğim ki?

-Öyle... Kim bilir, Belki bütün öteki hırsızların yaptıklarını bana ödetecekler... Hapse atacaklar... Ah garip anacığım... Hatuncuk hasta da... Kim bilir yolumu nasıl bekler? Yap şu cigarayı be hemşerim... Garip gönlü kırma... Sen yapmazsan ben de cigaramı atacağım... Ben içeyim sen bak... Müslümünlığa sığar mı bu?

Hırsız cigarayı ağzından atacak gibi hareketler yapıyor, Mehmet hayretle ona bakıyordu. İnanmıyordu. Allah, peygamberden bahsederek, Hak yolundan görünerek onu çok aldatmışlardı. Fakat şüphe ve tereddüte düşmekten de bir türlü kendini kurtaramıyordu.

Hırsızın tütününden bir ikinci cigara sarıp yaptı. Tavrında, halinde bir düşkünlük, mahcubiyete benzer bir şey vardı. Bu birkaç nefes tütün dumanı bir ağır minnet yükü gibi yavaş yavaş omuzlarına çöküyordu.

Hırsız artık neticeden emin tatlı, tatlı söylüyor. Hasta ana masalına yetim kardeş çocukları efsaneleri ilave ediyordu.

Mehmet bütün bunların uydurma olduğunu bildiği halde derin bir rikkate kapılmaktan kendini kurtaramıyor, bulunan gözleriyle uzaklara bakarak düşünüyordu.

Nihayet:

-Ulen hırsız, dedi; ben seni bırakıyorum. İlle üstünde çok insan hakkı var... Razi gelirsen seni şurada bir döveyim... Sonra ellerini çözerin, gidersin.

Mehmet böylece hem adalet vazifesini bir dereceye kadar yapacak, hem saatlerce yol yürümekten kurtulacak, hem de mahalleliden intikam almış olacaktı. Hırsız bu pazarlığa hemen razı oldu.

Mamafih Mehmet hırsız istediği gibi dövemezdi. Çünkü herif mazlumâne boynunu büküyor, “Vur kardeşim...” diyordu.

Dayak faslı da bittikten sonra Mehmet hırsızı çözdü. Fakat külhanbeyi serbest kalır kalmaz kuduz bir köpek şiddetiyle neferin üstüne çullandı.

Mehmet böyle bir şey beklemiyordu. Birden bire kendini toparlayamayarak yere yuvarlandı.

Serseri var kuvvetiyle neferi tekmeliyor, küfrediyordu. Nihayet bahçelerin çitleri üstünden aşarak kaçıp gitti.

Bir saat sonra Mehmet topallaya topallaya mahalle kahvesinin önünden geçiyordu.

Kahvenin önünde nargilesini içerek keyif çatan Bolulu aşçı:

-Mehmet iftar ettin mi? dedi.

O homurdanarak cevap verdi:

-Ne demek? Etmez olur muyun?

-Ne yedin bakalım?

Mehmet ağlayacak halde idi. Mamafih gülmekten kendini alamadı, Zifaf gecesi kocasına ilk defa lakırtı söyleyen bir köy gelini mahcubiyetiyle başını öte tarafa geçirerek:

-Gayri oralarını pek sorma? dedi.

Reşat Nuri

MUALLA'NIN GÖZLERİ

Kadın, titreyerek, hıçkırarak, doktorun dizlerine sarılıyordu:

-Geliniz, Allah aşkına! Evlatlarınızın başı için, beyefendi!...

Yaşlı doktor, acıyı kanıksamış hissiz gözlerle, ayaklarının dibinde ıstıraptan çıldırmış gibi kıvranan kadına baktı, başını salladı:

-Geleyim, kadınım, geleyim ama... Ne faydası var!...

-Ben yatağımı sattım, kömür aldım, süt aldım... İlaç da alırım, siz bir kere daha görünüz beyefendi!...

Doktor acıdı galiba, paltosunu aldı; eczacıya:

-Yarım saate kalmaz ben gelirim.

Dedi. Çıktılar.

Dışarıda pis bir hava vardı; karla karışık yapışkan bir yağmur yağıyor, rutubetli bir soğuk, derileri delerek insanın içine işliyordu.

Doktor, adeta bir tacir paltosuna benzeyen ihtişamlı paltosunun yakasını kaldırırken, yan gözle, yanındaki yırtık çarşafli kadına baktı: Yağmur, pelerininden peçesinin kenarlarından sızıyor, yanaklarında gözyaşlarıyla karışıyordu; çamur dizlerine kadar çıkmıştı; fakat o, bütün bunlardan bî-haber görünüyor, nefes nefese, doktora anlatıyordu:

-Önce bir nezle idi, adi bir nezle, ev sahibimizden ıhlamur istedim; kaynatıp içirdim. Size geçen sefer de anlattımdı ya! Doktor Bey... Başınızı ağrıttıyorum... Ondan sonra efendim... Bir gün evde kal, dedim, kalamadı. Ticarethanenin müdürü pek sertmiş... Hoş kalsaydı da evde od, ocak yoktu ya!

-Hangi ticarethanede çalışıyor? Doktor laf olsun diye sormuştu; kadının anlatmaya ihtiyacı vardı; hemen cevap verdi:

-“Turanogulları Mağazası”nda. Ayda otuz lira alıyordu; beş lira oda kirası veriyorduk. Kışın birdenbire bastırırverince şaşırдық. Hiç bu seneki gibi olmamıştık beyefendi! Babası sizlere ömür vefat edeli, altı senedir, hep sattık yedik, artık satılacak kalmadı, ne altında var, ne üstünde! Yavrucağımın kazandığı paraya kaldık... Sabahleyin erkenden gider; akşam geç vakit gelir... Halbuki biz onu nasıl büyüttüktü, beyefendi! Biricik evladımızdı; dadılarla, vallahi Doktor Bey, naz ve niyaz içinde büyütüyorduk. Babasını belki tanırırsınız, “.....” Kumandanı Ali Pertev Paşanın oğlu Serpâ Pertev Beydir. Sultanî Mektebinde muallim iken vefat etti. Vazifesi bilmem kaç seneyi doldurmamış diye maaş bağlamadılar... Sonra, işte, kızıma baba eksikliğini

bildirmeyeyim diye neyim var, neyim yok satmaya başladım, onu biraz okuttum... Nihayet...

Kuduz bir rüzgar yüzlerini ısıırıyordu. Doktor yakasını büsbütün kaldırdı; artık kadını işitmiyordu. Zayıf ses, rüzgarın uğultuları içinde bir mum alevi gibi çırpına çırpına sönüyordu.

Dar bir sokağa saptılar, doktor, lastiklerini çamurdan kurtarmaya uğraşırken hızlı hızlı nefes alıyordu, kadın bunu fark edince, utanarak, özür diledi:

-Affedin Doktor Bey! Sokağımız çok fena ama, işte geldik...

Manzara o kadar feciydi ki, bu defa ihtiyar doktorun nasırlanmış kalbi bile burkuldu:

Yırtık bir kilim parçası üzerine eski bir tek şilte serilmişti; temiz fakat birkaç yerinden yamalı yorganın altında bir çocuk vücudu vardı. Dalga dalga bir yığın sarı saçın ortasında süzgün, küçük, muntazam bir yüz, fil dişi üzerine işlenmiş bir heykel gibi, sessiz ve hareketsiz duruyordu...

-Mualla!...

Fil dişi çehremin üzerinde bir çift harikulade göz gülümsedi. Ve doktor, ihtiyar, tecrübeli, feylesof doktor, bu gözlere hayret ve dikkatle baktı. Geçen akşam geldiği vakit nasıl olmuştu da bu gözleri, bu harikulade güzel çocuk gözlerini görmemişti?...

Ali Pertev Paşanın bir vakitler bir masal gibi dillerde dolaşan muhteşem hayatını hatırladı. Bu asil yüzlü, güzel gözlü çocuk onun torunu mu?...

Şimdi bir yer odasında açlıkla, sefaletle güreşe güreşe” ölen bu on sekiz yaşındaki yavru, Ali Pertev Paşanın torunu mu?...

Doktor, senelerden beri ilk defa, acıdı, sesinde bir baba şevkiyle sordu:

-Nasıl oldunuz, kızım?

Genç hastanın sesi, mermere çarpılan bir billur ahengiyle –hem gülen, hem ağlayan bir ahenkle- cevap verdi:

-Bilmem ki Doktor Bey?... Bugün... Biraz... Daha iyiyim... Değil mi anne?...

-Evet iki gözüm... Dün gece Doktor Bey, ah... Dün gece görseydiniz... Hep sayıkladı!

-Sayıklamanın zararı yok ki hanım... Hiç korkulacak şey değil!

-Ah ömürler versin, Doktor Bey!... Kadıncağz bir müjde almış gibi sevindi; fakat doktor sevinçli değildi; hastayı dinlerken içinden kendi kendine tekrarlıyordu:

-Çifte zâtürree ! Artık kurtulamaz! Ölecek zavallı çocuk!...

Doğruldu, gülümsedi:

-Şiddetlice soğuk almış, bundan ibaret. Odayı sıcak tutunuz! Siz, hanım, benimle beraber eczahaneye kadar gelir misiniz?... Şimdilik Allah'a ısmarladık, kızım, ben yine sizi yoklarım...

Hasta dalmıştı bile. Doktor, boş odanın bir köşeciğindeki parçaları içinde ölümle pençeleşen zavallı yavruya son defa baktı:

Elinden bir şey gelmiyordu... İçini çekti, yürüdü...

Bu akşam Mualla iyice idi, Nezihe Hanım üç gün evvel sattığı yatağının parasından kalan son yirmi beşliğe üç okka kömür almış, odayı biraz ısıtmıştı. Fakat...

Bu akşamda gazları yoktu, karanlıkta idiler...

Nezihe Hanım, kendi kendiyile kısa, fakat zalim bir mücadeleden sonra, ev sahiplerinden biraz gaz istemeye karar verdi. Dizleri titreyerek merdiveni çıkmaya başladı; Lakin yarı yerde durmaya mecbur oldu. Yukarıda perde perde yükselen bir gelin-kaynana kavgası vardı ki buna ara sıra da galiz bir erkek sesi karışıyordu.

Nezihe Hanım tekrar karanlık merdivenleri indi; el yordamıyla kapının tokmağını bulup çevirdi:

-Mualla'cığım , yavrucuğum, lambayı biraz yakmayalım, ılık gözlerini yoruyor. Hem belki azıcık uyursun. Sana masal söyleyeyim, e mi?...

Cevap beklemeden, kızının ayak ucuna çöktü; ona ormanda kaybolan şehzadenin hikayesini, sonra da bir sultana aşık olan zavallı çobanın masalını anlattı.

Mualla hiç ses çıkarmıyordu. Bir aralık Nezihe Hanım üşüdüğünü hissetti.

Eyvah! Ateş bitiyor mu?

Kalktı, külleri eşeledi: Feci!...

Ateş bitmek üzere idi.

Yırtık perdelerin kenarlarından, pencerenin dışına biriken karlar öyle güzel görünüyordu ki!...

-Mualla'cığım uyudun mu?...

-...

-Mualla'cığım! Yavrucuğum!...

Birden, kalbi duracak gibi oldu. Çeneleri birbirine çarparak, paçavralar içinde yatan çocuğuna koştu; elini onun alınına dayadı:

Buz gibi!...

Tam bu anda, dar sokağın içinde müthiş bir homurtu koptu; yolunu şaşırmış bir otomobil, canavar gözlerinden alevler saçarak, kapıdan geçiyordu.

Yırtık perdelerin arasından içeri dökülen bir ışık parçası içinde Nezihe Hanım, ölmüş çocuğunun gözlerini gördü:

Bu gözler, hayret ve ıstırapla, bir şey soruyor gibi, bakıyorlardı...

Halide Nusret

REJİYE OYUN

Her sene gibi bu sene de tarlasını tahmine gelmiş idi; gördü, gezdi ve kıymet biçti, şu kadar tütün çıkacak diye hesabını yapıp deftere kaydetti. Paşa Bey memurun etrafında fırıl fırıl dönüyor, tütününü mümkün oldu kadar az kaydettirmeye çalışıyordu. Bir dakika oldu ki zihnine gelen tasavvuru icra etti, danışmadan eve doğru bağırdı:

-Ahmet, ulan Ahmet... Semaveri kur... ve reji memuruna dönerek ilave etti:

-Şurada seninle bir keyif çakah efendi...

Tütün tarlası tatlı bir yeşillik içinde uzanıyordu. Kenarda çimenliğe kilimi serdiler, semaveri getirdiler, “kete”lerle dolu sofranın etrafına çevrildiler, arada bir reji paketinden cıgara sararken Paşa’nın:

-Aç efendi, diyordu, şu canım tütünler sararmış olsaydı da yapraklarından ağzına layık bir cıgara yapsaydık...

Memur gittikten sonra Paşa Bey bir hayli düşündü, boyları henüz bir karış olan tütünlerin yanında gittikçe dalıyordu. Ara sıra başını kaldırır, kendi kendine:

-Demek ki çektiğim emek reji için... diye söylenirdi.

Paşa Beyin yerden göğe kadar hakkı vardı: Tarlanın hakiki sahibi olduğu halde rejinin ambarına tütününü gönderecek, kendisi ise tütünden başka bir şey olan paketten cıgara yapacaktı. Basit düşüncesiyle bunu o kadar manasız ve münasebetsiz buluyordu ki bazen arkadaşlarıyla konuşurken gidip hükümete dert yanmayı, reji kumpanyasından şikayet etmeyi bile aklından geçirirdi.

Paşa Bey o sene, her yıl gibi ister istemez tütünü feda etti. O sapsarı, içimine doyum olmayan, bir yaprağı cihan degen tütünü deste deste teslim ederken canı da gidiyordu. Fakat ne yapabilirdi?...

Bu sene de vaziyet karşısında kalacağını, tütünün kaydedileceğini düşünüyordu. Düşündüğüne nihayet uğradı. Günlerden beri efkarı hep budur. Nisanın ilk günleri, yeşeren ve büyüyen bahçeleri gezerken gözleri daima tütün tarlasının üzerinde taakkuf ediyor ve düşünüyordu. Bu sene de bir fazla tarla daha tütün ekmiş idi. Bereket versin ki bu tarla, eve yakın, etrafı dutluklarla muhafazalı idi. Sû-i tesadüf olarak jandarmalar buralardan geçmezse rejiden saklanabilirdi. Zaten köyde de hemen hemen hiç kimse bu bahçeden haberdar değil gibidir. Yalnız bunun bir kusuru vardır: hiç güneş vurmadiğundan tütünler cılız kalıyor, bir parmaktan fazla büyümüyor, ve sararmıyor. Seferberlikten evvel Paşa Bey bunun tecrübesini yapmış olduğu için bu bahçenin tütüne elverişsiz olduğunu anlamış idi. Buna rağmen neden bu sene bu faydasız harekette,

beyhude bir zahmette bulundu?... Karısı Ayşa, büyük kızı Kevser, oğlu Ahmet bile bu işe şaşmışlardı. İki de bir:

-Efe, diyorlardı, berideki bu bahçeyi yine ektik...

Köyün alt başındaki tutulan tarlası gittikçe sararıyor ve olgunlaşıyor... Altın sarısı rengi ne kadar güzel! Bir cıgara düşmanı bile bu ince sarı yapraklara içinden hasretlenir, içerse içimine dayanamazdı.haziranın sıcak bir günü... Dutluklar, kızılıklar arasından geçtikten sonra Paşa Bey tarlasının başında daldı, daldı ve yoruldu, eve döndü, bir de evin yanındaki cılız tütün tarlasına baktı, dört ay olduğu halde bir parmak boy bile büyümemiş idi. Ahmet'in Kevser'in sormaya hakları vardı: Bu bahçeyi niye ekmiş idi?... Bir dakika düşündü, hayır boşuna ekmemişti, reji onun canını yakıyorsa o da ona karşılık yapacak idi. Marabalarından en emin olduklarından kendisine iki arkadaş ayırdı, sır saklayacaklarına dair söz aldı, yine düşündü: Evet, Paşa Bey evet yanındaki güneşsiz tarlaya beyhude yere tütün ekmemişti?...

Ilık, serin rüzgarın estiği bir haziran gecesi... Paşa Bey, tayin ettiği marabaları yanına aldı, evvelce onlara açtığı meseleden uzun uzadıya bahsetti, kendilerine vereceği tütün hissesini de sözleşti. O gece yatsı namazından köylüler dağıldıktan sonra ortalık süt liman olmuştu, kimseler yoktu, kendi evinin civarı olduğundan serbestçe marabalarıyla güneşsiz tütün tarlasına girdi, her biri bir taraftan işe başladı, tarla iki gün evvel sulandığı için tütün fidelerini kolayca çıkarıyorlardı, bir saat içinde fidelerin hepsini yanlarındaki çuvallara doldurdular, sonra köyün alt başındaki tarlaya vardılar. Fideler üçe taksim edildi: İki maraba ve Paşa Bey fidelerle tarlaya girdiler, her çıkardıkları tütün kökü yerine evin yanındaki tarladan getirdikleri fideyi sokuyorlardı. İki saat sürmeden iş olup bizmiş idi. Korkak ve muhteriz adımlarla, arkalarında büyük çuvallar, evin ambarına girdiler.

Bu işten yirmi beş gün sonra. İki ay evvel ekserisi yaylaya giden köylüler, gelmişlerdi:

-Paşa Bey, tütünlerinde bu sene bereket yok, cılız kalmışlar...

Diyorlardı. Hakikaten tütünler bar karış bile olmadan sararmaya, daha ziyade, kurumaya yüz tutmuştu. İçinden rejiye karşı intikam hisleriyle gülerken:

-Bu sene böyle oldu, her sene adamın talihi yar olmaz...

Diye mırıldandı. Paşa Bey şimdiden hazırlanıyordu. Birkaç gün sonra bu cılız ve kuru tütünleri rejiye teslim ederken de icap ederse aynı cevabı tekrar edecekti!...

Ahmet Celil

MUKADDES HATIRA

Kırk yaşlarında vardı. İfrat derecede nazik ve sıkılgan, çocuk tavırlı bir adamdı.

Vapurda biletini kesmeye gelen memura ayağa kalkardı. Bir dairede kâtip olduğunu biliyordum. Sabahtan akşama kadar karınca yuvası gibi işleyen odasında kim bilir kaç bin defa gelene gidene kalkıp oturuyordu?

Sabahları Hisar iskelesinden vapura binerdi. Salona girdiği zaman bütün halk kendisine bakıyormuş gibi kızarır bozarırdı.

Bazı kimseler vardır ki kanapelerin dolu olmasına aldırılmazlar. Yan yana oturan iki kişiyi gözlerine kestirerek “Biraz müsaade eder misiniz?” derler, açılacak yer olmadığı için hafifçe kıpırdanmaktan başka bir şey yapamayan bu efendilerin kucağına yerleşirler.

Bu fazla mahcup adam, onların zıddına olarak açık yerlerde oturmaya cesaret edemez, büsbütün boş bir kanape arardı.

Bir gün karşımda oturuyordu. Elinde yanmamış bir cigara vardı. Anlaşılan kibritini kaybetmişti. Ara sıra yanımda oturan bir efendinin cıgarasına bakıyor, ateş istemeye davranıyor; fakat son saniyede cesareti kırılıyordu. Yan komşum farkında değil. Cıgarasını bitirdi. Birkaç tane fıstık bir şeyler yazdı, bir şeytan tırnağı kesti, sonra bir ikinci cigara yaktı.

Karşı komşum elinde gittikçe buruşan sönük cıgarasıyla hala aynı tereddütler, aynı helecanlar içinde.

Ben sinirli bir adamım. Sabredemem. Yanımdakinin cıgarasını aldım, karşımdakine uzattım. Mahcup adam yıldırımla vurulmuşa döndü. Teşekkür etmek için ayağa kalktı, kızarıp bozarak cıgarasını yaktı. Fakat bu büyük vakanın helecanı büyük bir faciaya sebep oldu. Yan komşumun cıgarası karşı komşumun titrek parmakları arasından yere düştü. Adamcağız düşüp bayılacak gibi oldu. Gayr-i ihtiyari kollarımı açtım. Bu vaka beni sıkılgan adam ile ahbap etti. Hem de gayet samimi iki ahbap. Her sabah İstanbul’a beraber iniyorduk. Tahminim doğru çıkmıştı. Bir dairede kâtipti. Başında kalabalıkça bir aile vardı. Galiba yaşamakta güçlük çekiyordu. Fakat hiç şikayet etmiyordu. Çok mağrurdu. Mahcupluğu bir dereceye kadar da gururdan ileri geliyordu. Bir hakarete uğramaktan korktuğu için daima insanlara uzak durmaya çalışıyordu. Namuslu, çalışkan ve oldukça malumatlı bir adamdı. Fakat ne çare ki bu kadar korkaklık, bu kadar yüz yumuşaklığı ile hayatta muvaffak olunamazdı. Onun için ölünceye kadar yerinde saymaya mahkumdu.

Az zamanda birbirimize hayli ısınmıştık. Sade denizde değil, şimdi karada da bir parça yol arkadaşlığı ediyorduk.

Yolumuz birdi. Dairelerimiz arasında üç beş dakikalık bir mesafe vardı.

Yalnız bir şeye dikkat ediyordum. Arkadaşım çarşı içinden geçen kestirme yoldan bir türlü gitmek istemiyor, beni viranelikler arasında تنها ve karışık bir sokaktan dolaştırıyordu. Böylece her sabah boş yere dünya kadar taban tepmiş oluyorduk.

Çarşıya yaklaştığımız zaman koluma girer, mahcup tabiatına rağmen hararetli bir bahis açar, güya farkında olmama meydan vermeden beni viraneler sokağına saptırırdı. Bir iki kere bunun sebebini sordum.

-Çarşı içi kalabalık... Burası gerçi uzun fakat daha تنها... Hem de ne güzel... Viranelerde kır çiçekleri açıyor... çarşıdan at araba geçiyor... İnsan dikkat edemiyor ilah...

Gibi sudan sözler söyledi. Mahcup insanların anlaşılmasız huyları vardı. Bazıları kalabalıkta tanıdıkları çehrelere rast gelip selam vermekten utanırlar, bazıları mesela sokakta tıraş olmaktan sıkılır. Bir bir yüzüne baktıkça renkten renge girer, ecel terleri döker, kendi kendime: “Besbelli bu adamcağız kalabalığa girmekten utanıyor” diyordum.

Mamafih bir zaman sonra bu sebebi de hafif bulmaya başladım: bu yol çevirme manevrası her sabah arkadaşşıma mühimce birkaç sıkıntı dakikası geçirtiyordu. Bu sıkıntı her halde kalabalık bir sokaktan geçmek ıstırabından çok fazla idi.

Aynı muhakemeyi kendi de yapmış olmalı ki bir sabah viranelerin ortasında durdu, başını önüne eğerek:

-Benim buradan gelmekteki ısrarına kim bilir ne kadar hayret edersiniz? dedi. Hakkınız var fakat yıkık bir yangın duvarı tepesinde bitmiş otlara bakıyor; mahzun mahzun devam ediyordu:

-Size hakikati söyleyeyim. O çarşı içinden geçmeye yüreğim tahammül etmiyor. Çok eski zamanlara ait bir hatıra, mukaddes bir hatıra... Ah beyefendi o çarşı içinde bir facia geçti. Beni kalbimin en nazik yerinden vurmuş bir facia. Ne zaman onu aklıma getirsem, ne zaman o sokaklardan geçsem... Şimdi anladınız değil mi? Mukaddes bir hatıra... Daha fazla söylemeyeceğim...

Sükut içinde ağır ağır yolumuza devam ettik. Kendi kendime şöyle düşünüyordum: Her yiğidin kalbinde bir aslan yatar. Bu sessiz sadasız, ürkek adamın da anlaşılabilir bir vakası oldu. İhtimal bir aşk macerasıydı. Belki sevdiği bir kadınla bu çarşıya ait güzel bir hatırası var. Belki onu burada tanıdı. Mamafih bu sokaktan bu derece korkmasına nazaran sevdiğini burada kaybetmiş olması daha akla yakın gelir... Acaba burada at, araba falan altında mı kalıp ezildi?... Yahut burada onun bir hıyanetini mi gördü?...

Bu mesele ara sıra zihnimi meşgul ediyordu, mahcup adam gözümde ehemmiyet almaya başlıyordu, onun için adeta şairane şeyler düşünüyordum. Bir gün bir tesadüf hakikati meydana çıkardı.

Bir sabah bize bir üçüncü arkadaş iltihak etmiştir: Arkadaşımın çalıştığı dairenin müdürü, Bu zatı ben de tanırdım. Müdür çarşı yoluna saptı. Mahcup arkadaşım tabi onu yolundan çeviremezdi. Fena halde sıkıldığını kapana girmiş bir sıçan gibi şaşkın şaşkın etrafına baktığını görüyordum. Belki bir bahane bulup kaçacaktı. Fakat aksi gibi müdür vazife hakkında malumat vermeye başlamıştı.

Zavallı adam müdürün solunda ve biraz gerisinde korkmuş bir kirpi gibi tortop olup titreyerek yürüyordu.

Basmacı dükkanlarının önünden geçiyorduk. Bunların birinden uzun boylu, kır bıyıklı bir ermeni çıktı, yüksek sesle:

-Tahir Efendi, Tahir Efendi!... diye seslendi. Arkadaşım başını çevirmedi fakat olduğu yerde düşmüş gibi durdu, başını önüne eğerek bekledi. Sakin fakat durgun bir sesle:

-Artık hiç çarşıda görünmez oldunuz, dedi, küçük hanım için aldığınız çeyiz eşyasının borcunu hala vermek fikrinde değilsiniz? Senesi oluyor... Biz fakir çarşı esnafıyız. Bu olur bu. Sıkıntılı zamanınızda size insaniyetlik ettikse bu insaftır ki...

Ötesini dinleyemeden, mahcup arkadaşın haline bakamadan kaçtım. Çarşıdan geçsem ben de içimde bir sıkıntı duyarım.

Reşat Nuri

BİR AHİRET MASALI

-Mahmut Yesari'ye-

Ahmet Şevket Efendi Kadıköy mekteplerinden birinde muallimdir. Fakat evi Selimiye'de idi.

Arkadaşları: "Niçin karda, kışta her gün dünya kadar yol yürüyorsun? Bâhusus başında aile derdi de yok... Mektebe yakın bir yerde bir oda tutsana!" derlerdi.O:

- Selimiye'de doğdum evde oturuyorum... Elli yaşındayım... Doğdum yerde ölmeye azmim var, diye cevap verirdi.

Bir ayağının sakat olmasına rağmen yoldan şikayet etmezdi. Çünkü alışmıştı. Sonra bu onun hemen yegâne eğlencesiydi.

Bahusus akşamları Tıp Fakültesinin karşısındaki tepede mutlaka bir parça dinlenmekten pek hoşlanırdı. Hatta soğuk ve yağmurlu havalarda bile. Sofiler için cami, ayyaşlar için meyhane ne ise Ahmet Şevket Efendi için de bu tepe o idi. Büyük kırmızı mendilini bir taşın üstüne sürüp oturur, karşıda köyün ışıkları yanıncaya kadar kendi kendine konuşur, düşünürdü.

*

Bir haziran akşamıydı. Numara kağıtları dağılmış, mektep kapanmıştı. Ahmet Şevket Efendi üç ay serbestti. Mektepteki kitaplarıyla bazı eşyasını iki pakete sarmış, ortasından sicimle bağlayarak heybe şeklinde omzuna atmıştı. Bu haliyle cerden dönen ramazan softalarına benziyordu.

Sevgili tepesine gelince yükünü yere indirdi, mendilini serdi, redingotunun eteklerini kıvrıp oturdu, melon şapkasını incitmekten korktuğu bir çocuk gibi dizlerinin üstüne koydu. Onun en itina ile kullandığı şey bu şapka idi. Çünkü çok yeni, ancak iki senelikti. Redingotunu hürriyet, sarı potinlerini mütareke senesi yaptırmıştı. Mamafih potinlerin aynı potinler olduğunu pek kuvvetle iddia edemezdi. Çünkü bir çok defalar altını, üstünü, maskaratını, bağlarını değiştirmişti. Bu suretle ilk malzemeden tek bir çivi ve dökme bile kalmamıştı.

Ahmet Şevket Efendi dalgın ve mahzundu. Muallimlerce adet olduğu için bütün sene derslerinin çokluğundan şikayet ederdi. Fakat böyle tatiller başlayıp mektebin kapıları kapanınca yüreğine büyük bir sıkıntı ve acı düşerdi.

İhtiyar muallim dalgın dalgın düşünürken yanından iki kişi geçti: Arabacı kılıkli bir delikanlı ile sarı yamalı mantolu, çarpık kırmızı iskarpinli bir kadın..

Delikanlı, “Akşam nerede buluşacağız?” diye sordu.

Kadın kahkaha ile gülerek arkadaki mezarlığı gösterdi, yanık bir telaffuzla:

-Buradan iyi randevu yeri mi olur şekerim, dedi, ne karışanı var ne görüşeni... ne polisi, intizbatı...

Sevdalılar itişe şakalaşa geçip gittiler. Ahmet Şevket Efendi gayr-ı ihtiyari başını arkaya çevirdi. Denizin ve şehrin henüz güneş içerisinde olmasına mukabil mezarlığa şimdiden gece karanlığı çökmüştü. İhtiyar muallim karanlık servileri büsbütün ayrı bir dünya gibi görüyor, bir türlü gözünü alamıyordu. Ekseriya yaptığı gibi kendi kendisiyle konuşmaya başladı:

-Kadıncağz bilmeden büyük bir hakikat söyledi... Mezarlık en büyük bir mev'id-i visaldir... Hayatın anlaşılmaz darbeleriyle, tesadüfleriyle birbirlerinden ayrılanlar hep orada birleşiyorlar... Ne korku, ne riya, ne ihanet, ne yalan... Yeryüzünde bir an visali için seve seve can verdiğimiz bütün insanları orada bütün ebet müddetçe kollarımız içinde tutabileceğiz...

Ahmet Şevket Efendi vahî nâzil olmuş peygamber gibi huşû ve heyecan içinde titriyor, gözlerinden yaşlar akıyordu:

-Ben bir vefa ve sadakat hastasıyım... Sevdığım şeylere ebediyen bağlanmak ihtiyacıyla dünyaya gelmişim... Saadeti sevdiklerimi etrafımda toplamaktan ibaret gördüm. Fakat onları bir arada tutabilmek için sarf ettiğim gayretler havaya gitti... Babamdan, anamdan, kardeşlerimden mürekkep bir cemiyet... Kör bir vefa ile bağlanıyorum... Fakat hiç umulmadık bir zamanda ölümler, dargınlıklar, zaruri ayrılıklar oluyor, beni yalnız bırakıyor... Nevmî olmuyorum... Evleniyorum... Etrafımda başka bir topluluk vücuda getiriyorum, buna kendimi alıştırıyorum; fakat bu da bir zaman sonra çözülüyor...

Günün birinde yine kendimi yalnız buluyorum... Mamafih ümit kesilmiyor... Bir tecrübe daha, bir üçüncü topluluk... Ölümler, ihtilaflar, vefasızlıklar yine birbirini kovalıyor...

Yine aynı netice... Artık ihtiyarım... Yeniden uğramak için ne vücudumda ne ruhumda kuvvet kalmadı... Dünyada yalnız ve yorgunum...

Kadın doğru söyledi... Burası insanlar için en emin bir visal yeri... Dershanesini de artık bitirdim... Belli başlı bir işim kalmadı... Binaenaleyh artık sevdiğim insanlarla ebedî surette birleşmeye gidebilirim.

Muallim Ahmet Şevket Efendi o gece sabaha doğru morfinle intihar etti.

Arkadaşları aralarında üç beş kuruş iane toplayarak ölüsünü Karacaahmet mezarlığına gömdüler. Cenaze alayına getirilen üç beş talebe bu vesile ile küçük bir kır tenezzühü yapmış oldu.

Bir maarif müfettişi fedakâr muallim için hararetle bir nutuk söyledi. Çocuklarından biri –Ahmet Şevket Efendiyi mektepte çok üzüp yormuş küçük haylaz-birdenbire ağladı.

Bu birkaç damla yaş Ahmet Şevket Efendiye müfettişin nutkundan daha tatlı geldi. Sonra kalabalık dağıldı. İhtiyar muallim servilerin altında –ne program düşüncesi, ne gazel korkusu- asırlarca zaman upuzun yattı, kıyameti bekledi.

Nihayet ebedi visal günü gelmişti. Ahmet Şevket Efendi için artık yalnızlık korkusu kalmıyordu. Sevdiklerini nihayet ebediyen kollarına alacaktı.

Teşrifatçı meleklerden birine derdini anlattı:

“Sevdiklerimi, bütün sevdiklerimi istiyorum” dedi.

Melek gülümsedi:

-Hepsini mi? Pekala onlar buna razı olurlar mı dersiniz?... Mesela bütün sevdiğiniz kadınları etrafınıza toplarsanız dünyadaki odalıklı, cariyeli paşalara benzemez misiniz? Sonra bu kadar insan arasında taksim edilmiş bir sevgiye siz sevgi diyebilecek misiniz? Ben sizin sicilinizi tetkik ettim muallim Ahmet Şevket Efendi... Siz vefa hastalığına tutulup buraya gelmişsiniz... Halbuki en büyük vefasızlığı kendiniz yapmak istiyorsunuz...

İhtiyar muallim kıpkırmızı başını önüne eğdi:

-Anlıyorum... Bütün sevdiklerimi kucaklamak burada da kabil değil... O halde onlardan yalnız birini seçmek lâzım... Beni annemin, babamın yanına götürünüz... Onların cemiyetinde yaşamak istiyorum...

Melek yine tereddüt etti:

-Zannederim ki kabil değil... Çünkü annenizle babanız ilk evlendikleri yaşa rücû ettiler... Birisini on sekiz, birisi yirmi yaşında iki sevdalı halindeler... Siz saçlı sakallı adam; şimdi onların arasına girerseniz olur mu ya?

-Hakkınız var... Hem de zaten onlar beni tatmin edemeyeceklerdi... Beni dünyada en sevdiğim kadının cemiyetine götürünüz.

-Evet ama hangisi... Çünkü ömrünüzün muhtelif zamanlarında muhtelif kadınlar sevdiniz ve her birisi zamanının en sevgilisi oldu... Bunlardan birini diğerlerine tercih

mecburiyetindesiniz... Gerçi sizin gibi bir vefa hastası için sevdiklerinizden bir kısmı ihtimal kayıp düşecek ama...

-Pekala ... Ben on yedi yaşında iken on dört yaşında bir küçük kızla sevişmişim... O benim ilk ve en büyük aşkımdı, onu isterim...

-Mümkün değil... Çünkü o sizden ayrıldıktan sonra bir başkasıyla sevişip evlenmişti... Onlar şimdi beraber yaşıyorlar...

-Peki o halde beni ilk zevcemin yanına götürünüz...

-Maalesef o da kabil değil... Çünkü dünyada sizden ayrıldıktan sonra bir mülkiye kaymakamıyla evlenmişti... Birkaç saat evvel yine birleştiler...

-Şu halde ikinci zevcem...

-Onun da dünyada size varmadan evvel bir sevdiği vardı... Gelir gelmez onu istedi...

-Son bir çare kalıyor... Ben otuz otuz beş yaşlarında iken bir genç kadınla sevişmişim... Benim için çıldırdı... Onu bulmak kabil olsa...

-Gayet kolay... Yalnız o kadın hakkındaki malumatınız pek tamam olmasa gerek... Çünkü o kadın herkes için çıldırdığını söylerdi... Nitekim burada da bütün aşıklarını etrafına topladı... Herhalde yetmiş, seksen kişi var... Siz de onların arasına karışmak isterseniz...

Ahmet Şevket Efendi aldığı hafif dozdaki morfinle sarhoşluğundan ayılınca kendisini Selimiye'deki odasında buldu. Güneş doğmuştu. Yavaş yavaş yerinden kalkıp penceresini açtı, Karacaahmet serviliğine doğru kolunu uzatarak:

-Numunesini gördün, dedi, ebedî visal orada da gayr-ı kabil... Dünyanın kuruluşuna, hayatın nizamına nazaran orada da bizzarure yalnızlıktan kurtulamayacağız... Vefanın ve muhabbetin en temiz ve ne hasbini zannederim ki yine o mektepteki mini mini maskaralarda bulacağız... Derslerin başlamasına şunun şurasında ne kaldı ki? Üç ay göz yumup açıncaya kadar geçer.

Reşat Nuri

CANLI CENAZE

Atina'dan beri, bu kadar uzun yolculuktan sonra, hele çok şeker Sivas'a ve şimdi de talimgâha gelebildiler. Şu efrâdı çabuk taksim etseler de o da biraz dinlense; bölüğünü, çadırın filan bilse... Ayakları şişmiş gibi... Bugün de şu kızgın güneş altında hem çarıkları ayaklarını sanki ısıyor; hem de başı vücuduna ağır geliyor. Hele biraz daha sabır! Ne yapalım, nerde ise ona da sıra gelecek.

-Ali oğlu İbrahim, Dört yol!

-Benim efendim!

Kendi defterini elinde tutan büyük kumandanı “Kimden geliyor bu vızıltı?” diye yakındı ve kendi bölüğüne ayrılan neferlerin tarafına geçmek için yürüyen İbrahim’e baktı, baktı: Gövdesi iki tarafa yalpa yapar gibi gidiyor, sırtında onu doğduğuna pişman gösteren bir hafif kambur var. Sarı setresi, ipekçi dükkanlarında demir askıları asılmış satılık eski bir elbise gibi omuzlarından aşağıya sarkıyor. Yürürken ayaklarıyla beraber dizleri de çıkıntı yaparak ileri ileri gidiyor. Sanki dizinden aşağısı ileride ve yukarısı geride... Bu ne tuhaf mahluk!

Bölük kumandanı şaşırdı, ona dikkatle baktı. Bu dikkat neferlere de geçti. Herkes şimdi susuyor ve ona bakıyor:

İbrahim’e!... Kabalağı, tepesinden, şöyle bırakılıyormuş, kulaklarını da örtmüş. Üst dudağıyla burnu arasından birkaç siyah tel çevrilip yanlarına kuyruk salmış, çenesine ve şakaklarında da birkaç tel dikilmiş, sarı benizli, çökük yanaklı bir zavallı!... Bölük kumandanı bir daha seslendi ve Ali oğlu İbrahim cevap verdi:

-Benim efendim!

Bu adamın sesi bir son nefes gibi geliyor. Bu adam Atina'dan buraya kadar nasıl gelmiş; nasıl ölmemiş? Şimdi onu kendi bölüğüne alsın mı? O bölük ki neferleri kendisi gibi hep genç, dinç “pire gibi” dir. Acaba kaç yaşında? Künye defterine baktı; otuz beş! Öyle yaşlı da değil. Evet, bu ne tuhaf adam! Onu önüne çağırdı. Ve o yürürken dikkat etti: Boynu ve başı, sırtındaki hafif kamburdan, biraz öne doğru uzanıyor, gövdesi iki tarafa yalpa yaptıkça kafası da omuzları arasına daha çöküp çöküp kımıldıyor; kısa boylu, yüzü sarı, şakak kemikleri çıkık, alnı buruşuklu... ve dudağının üstünde ve çenesinin üstünde, evet, şöyle silik, seyrek ve dolaşık birkaç kara kalem çizgisi var.

Durduğu zaman elini kaldırıp selam verirken göz kapaklarını korkar gibi bir kırıştırdı ve açtı. Genç zabite en ziyade onun gözleri ve kaşları dokundu: ufak, sarı

gözleri; burnunun üstünde iki üçü ebedi bir şikayet gibi kalkık, hep öyle sivri, birbirine tazallüm eder gibi bakan ince ve köse kaşları...

O sarı ve nemli gözleri o kaşlar altında kendisine baktığı zaman zabıt onun için mahzun bir merhamet duydu ve başkalarının da duyabileceği surette, bilâ-ihitiyâr söylendi:

-Zavallı! Canlı cenaze!..

Askerler bu söze güldüler, İbrahim gözlerini yere indirdi.

-Hasta mısın?

Sarı gözler yine yukarıya baktı: -Yok efendim!

Ve sorulunca söyledi ki evli imiş, altı çocuğu varmış! Bu saz benizli adamın altı çocuğu?...

-Nasıl buraya gelebildin ya!

-E... e! Geldik efendim işte!

Ve sesi de titriyordu. Onun saz benzine o kadar uyan bu korkak ve titrek sesi de bölük kumandanına dokundu, onu bölüğünde tutmaya karar verdi, “Peki, git!” dedi ve yanındaki bölük çavuşuna dönerek ilave etti:

-Bunu hafif angaryalarda kullanın!

*

* *

Bir gün erzak alınırken, sırtında çuval İbrahim de angarya neferleri arasında bekliyordu. O gün alay nöbetçisi olan bölük kumandanı, erzaktan kesmek isteyen mürtekip îşe yüzbaşısıyla kavga etti, ona zaten dolgundu:

-Hiçbirinden bir dirhem eksik almam!...

Diye barbar bağıırıyordu, askerin hakkı!

İbrahim dikkat etti: Yüzbaşı, eski nöbetlerde fazla verilmiştir diye şimdi ne kadar kısmak istediye bölük kumandanı da o kadar dayandı. Bakın şuna! Bu mülâzım genç ama yaman şey! Yüzbaşısıya kendi neferleri için karşı geliyor. Bu çocuk merhametli, doğru çocuk! Ah! Ona hizmet edebilse vallah hiç emeğine yanmaz.

Talimgâh birkaç gün sonra, kış geliyor, diye şehre, bezirci tarlasındaki evlere inerken, İbrahim de bölük eşyasını götüren arabanın arkasında düşünerek yürüyordu. Bu çocuğun halini beğeniyor. Tifodan hizmetçisi de hastaneye yatmıştı. Acaba söylese mi!

Bu nakilden iki gün sonra, bir sabah, baş çavuş, dudaklarında belirsiz bir tebessüm, bölük kumandasının odasına girdi:

-Efendim! Atinalı İbrahim size hizmetçi olmak istiyormuş!

Zabit düşündü, zihninde o ismin sahibini hatırlamaya çalıştı ve biraz gülümseyerek:

-Hangisi? dedi. Şu canlı cenaze mi?...

Onu yanına getirttiği zaman hizmet neferliğinin ağır olduğunu yarın hududa gitmek, kafilé götürmek iktiza ederse büsbütün yapamayacağını söyledi. İbrahim, daima öyle, o biri birinin karşısına dikilip bakan uçlu kaşlarıyla, o sarı ve nemli gözleriyle, ve ebediyen titrek sesiyle, hep şikâyet eder gibi, aynı cevabı verdi:

-E... e! Ne yapalım efendim? Seninle beraber olunca yaparız gayrı!

Bölük kumandanı, gönlü olsun diye yanına aldı. Hem bir eğlence de olabilirdi: Saf ve tuhaf bir tip!

Onun hareketlerin dikkat etmekten hakikaten memnun oluyordu. Hele kendisi yemek yediği zaman onun ekleyişini seyretmek ne hoş bir şey oluyor: Bir taraftan sefer tasındaki yemek sabah sobanın üstünde ısınır; İbrahim de ayakta, elleri önden biri birine kavuşmuş, kaşlarının küskün uçları daima kalkık, yere bakıyor; tüneyen bir tavuk gibi göz kapaklarını kapayıp açarak susuyor, düşünüyor. İnsanın soracağı gelirdi; acaba bu çıplak kafacığın içinde de fikir bulunur mu!...

-İbrahim şu yemeği değiştir!

-Öyle mi yapayım efendim?

-İbrahim! Şu kapıyı azıcık aç.

-Öyle mi yapayım efendim?

Ve değiştiriyor, açıyor ve söylenen her şeyi, öyle yalpa yapa yapa, omuzları arasında gömülen başı kımıldana kımıldana, yerine getiriyor; sonra yine bekliyor, yine insana “tünüyor” hissini verecek surette ayakta, önden elleri kavuşmuş susuyor ve bekliyor. Odanın içinde sobanın kızıl harıltılarından ve çatal şakırtılarından başka hiçbir ses yok. Bu adam nefes de almıyor gibi... O, duyulmuyor, ancak görülüyor, görülmeli ki onun var oldu anlaşılsın! Evet, evet:

Canlı Cenaze!

-İbrahim! Ben doydum. Patatesi sen ye!

-E...e, efendim? Bizim istihkakımız çıkıyor ya!

Yalnız burada “Öyle mi Efendim?” deyip de hemen işe girişmiyordu... “Bu ne acayip çocuk! Yemeğini de kendisine veriyor. Ona hizmeti kat kat helal olsun!”

Hele bölük kumandanı kendi odasında hapsolunduğu zaman ona ne kadar acımişti... Kapıda süngülü; dışarı çıkması yasak! Odasına hizmetçisinden başka kimse giremiyor. Hey çocuk hey! Garip garip, öyle kitabını açıyor, okuyor, sonra pencereden bakıyor, sonra geziniyor, bir aşağı bir yukarı gidip geliyor. “Ah, of!” ettiği de yok. Acaba niçin hapsettiler, böyle?

Bir gece genç zabıt başını kitaptan kaldırıp da çenesini avuçlarında, biraz dinlenmek için etrafına bakındığı zaman karşıda kırmızı ağızlı sobanın arkasında, köşede yine İbrahim’i gördü: Ayakta, önden elleri kavuşmuş, bu sefer göz kapakları inik değil, bu sefer gözleri kendisine bakıyor. Garip şey! Bakışları biraz canlı ve dik!

-Efendime sorarsam darılman mı efendim? Niçin hapsettiler seni ya?

Zabıt şaşırdı. Vay! İbrahim kendiliğinden de bir şey söyler, bir şey sorar mı imiş? Hele sebebini söylesin bakalım, ne diyecek?

-Askere odun vermediler de tabur kumandanıyla atıştık.

Zabıt bekledi, “Niçin sordun?” sualine “Hiç efendim!” den başka bir cevap alamadı. İbrahim düşündü. Hay taze çocuk hay! Yine askerin istihkâkı için bak başına neler gelmiş!...

Zabıtın de bu akşam onunla konuşacağı tuttu, onun memleketinde, pirinç tarlalarında işçilik etmekle geçindiğini öğrendi.

-Peki İbrahim! Dedi. Sen olmayınca ailen, çocukların nasıl geçinecekler?

-E... e efendim! Allah insanın rızkını kesmez ya!

Zabıt içinden “Bu canlı cenazede bile ne tevekkül kuvveti, yarabbi diye söylendiği anda İbrahim de kendi kendine düşünüyor ve ona acıyordu: Fıkra çocuk! Can sıkıntısından kendisiyle, neferiyle konuşuyor.

*

* *

Kış ortasında Kafkas cephesine kafiye götürmeye memur olan bölük kumandanı vazifesini aldıktan sonra, odaya hızla girdi:

-İbrahim! Seni bölükte mi bırakayım, yoksa bir arkadaşın yanına mı vereyim? Ben hududa kafiye götüreceğim. İhtimal ki orada kalırım da...

İbrahim sarı ve nemli gözlerini kaldırıp diktiği zaman zabıt onun kaşlarında her zamankinden fazla bir şikayet hali okudu:

-E... e efendim! Ben de efendimle beraber gelirim ya!

Bölük kumandanı otuz günlük yolculuğu, Kafkas soğuklarını, harbin eziyetlerini, tehlikelerini söyleyerek onu vazgeçirmeye çalıştıkça onun titrek sesi ağlar gibi, yalvarır gibi cevap verdi:

-E... e, ne yapalım efendim? Seninle beraber olunca katlanırsız gayrı!

Her ısrar neticesiz kaldı. Bölük kumandanı acıya acıya razı oldu. Ertesi gün yola çıktılar. İbrahim, zabitin eşyasını taşıyan topal minare beygirinin arkasında, her akşam askerden evvel konak yerine varır, haber verir, efendisine oda bulur, çayını pişirir ve beklerdi. Efendinin yorgun yorgun çayını içip de hoşlandığını gördükçe seviniyordu.

Bir gün Erzincan'a girmeden, asker mola ederken arkada kalan İbrahim, minâre beygirinin arkasında (dee) diye diye yetiştii. Zabit dikkat etti: Canlı Cenaze, topal hayvanla beraber, hiç sağa sola bakmayarak, dağ taş aşan başını almış aşıklar gibi geçiyor, gidiyordu... Ona acıdı, ve Erzincan'a geldikleri zaman yorulup yorulmadığını sordu:

-E... e! Cenab-ı Allah kuvvet verir efendim! Efendimle beraber gidiyoruz işte!

*

* *

Mehtaplı bir kanun-ı evvel gecesinde, yatsı vakti genç zabit kafilesinin önünde, (Tercan)a girerken o durgun ve sessiz kasabacıkta bir gidip gelme, bir telaş gördü. Bir inzibat neferi kendisinin hemen önüne çıkıp eline bir telgraf verdi. Zabit telgrafı ay ışığında okudu: Gün gece, hiç durmadan yürüyerek Erzurum'a yetişmeli!... Orada tahkik ederek öğrendi ki zayıf ordu, kalabalık, yardımcı Rus ordusu karşısında çözülmüş, şiddetli muharebeler oluyormuş, (nefir-i âmm) da ilan edilmiş...

Kafle efradına fırından ekmek alınıp verilirken genç kumandan yol üstünde Canlı Cenaze'yi bekliyor idi. O Minare'nin ipi elinde geldi:

-İbrahim! Sen buradan Erzincan'a döneceksin, biz gün gece hiç dinlenmeden gideceğiz. Sen bu soğukta Erzurum'a kadar, böyle sıkı yolculuğa kat'iyen dayanamazsın.

İbrahim'in "E... e! Ne yapalım efendim! Gideriz" cevapları bu sefer kâr etmedi. Efendisi dediğinden döneceğe benzemiyor. Ey! Buraya kadar geldi de burada mı ondan ayrılacak? Bu ağzı daha süt kokan İstanbul çocuğu dayanacak da o mu dayanamayacak?

Hem bu efendi nasıl bırakılır? Gurbette biri birinden ayrı... Gâh evladı, gâh babası gibi biliyordu.

Haydi İbrahim! Kendi torbanı, eşyanı Minare'den al!

İbrahim'in sarı gözleri zabitin gözlerine dikildi ve doldu. Genç zabıt gördü ki bu beyaz kış gecesi içinde, onun sakalının iki teline, başak kılçıklarının üstünde kalmış yağmur taneleri gibi, asılı duran iki damla yaş vardır. Minare'nin yuları elinde, ayakta, ıslak ve mahzun bakışlarla, kaderinden şikayet eden kamburcuğuyla Canlı Cenaze duruyor, susuyor, Canlı Cenaze ağlıyor! Zabıt razı oldu. Yine beraber o gece yola devam ettiler. Gün gece, İbrahim de Minare'siyle yürüdü. Otuz saat sonra bir sabah, gün doğmadan, mehtap altında Erzurum surunun (İstanbul Kapısı)ndan giriyorlardı. (İlice)den beri hareketsiz donmasın diye üç saatten beri yaya yürüyen genç zabıt, atının dizginini kolunda, kafilesinin önünde idi. Kirpikleri ayazın buzlarıyla bağlanmış, burnunun içi donmuştu. Kapının karakolunda biraz ısınıp gözlerini açınca İbrahim'i sordu, ve canlı cenazenin o titrek ve yaralı sesini kulağının dibinde duydu: "Buradayım efendim işte!"

-Bir rahatsızlık duyuyor musun?

-Yok efendim!

Erzurum'da o gün askere lâzım olan erzak ve eşyayı aldıktan sonra gece, (Kars Kapısı)ndan çıkıp yola düzüldüler. Karşılarına birden bire çıkan levha, içine daldıkları mahşer onları şaşırttı. Bu dehşet verici bir manzara idi:

Rus ordusundaki Ermeni çetelerin bıçağına düşmesin diye bütün o "Pasinler" diyarının halkı yollara dökülmüş, hicret ediyor. Aman yarabbi çoluk çocuk, ana, evlat, ihtiyar, genç biri birine giriyor, aranıyor, sesleniyor, feryat ediyor; berrak gecenin derinliğini çınlatıyorlardı. Her taraf buz tutmuş, kayıyor. İki, üç metrelik kar derinliği hep buz olmuş; kürenin o parçası beyaz ve kaskatı bir kabuk bağlamış. Şose üç, dört kere fazla bir genişlikte, türlü türlü insanla, her nev ehli hayvanla ve her cinsten eşya ile dolu... Kağnı gıcirtısı koyun melemesine, öküz böğürtüsü at kişnemesine karışıyor; köpekler acı acı havlıyor, tavuklar hayvanların ütünden arabalara arabalardan yere atlayarak, kaçışarak bağıırıyor. Annelerini kaybeden çocuklar: "Ana, boydum ana " [*] "Neredesin be ana!" diye çığlık koparıyor. Babalar çılgın ve perişan, evlatlarını; daha altını boynunda duran güzel gelinler, şaşkın ve deli erlerini arıyor; arabaların, üstüne çıkarak çağırıyorlar, nida ediyorlar, imdat istiyorlar. Herkes çağırıyor, her şey bağıırıyor her ses haykırıyor.

[*] Boymak:Donmak

Minare'sini arabaların üstüne çıkarıp indirerek hayvanların arasından geçirerek yürüten İbrahim'in sesi duyuldu:

-Efendim! Baksana? Burada bir bebe sesi var.

Ve bir kağıt üzerinde serili olan bir pis ve eski yorganın içine sol elini soktu. Sağ elinde Minare'nin yuları vardı.

-Daha sıcak efendim! Daha donmamış ya!..

Ve daha İbrahim sözünü bitirmeden bütün bu çılgınlara hakim olmak isteyen bir sadâ yığını duyuldu:

-Savulun!...

Cesîm katırlı topların önünde kabalakları düşmüş askerler ellerindeki demir parçalarıyla arabaları iterek, önlerine çıkan şeyi kırıp geçirerek yol açmaya çalışıyor, hayvanların üstündeki askerler toprak sürerek ezilemeyecek şeyden aşırıyor, yol üstünde kalan canlı her nev mahlukâtı da ezip geçiriyorlardı. İbrahim minaresini dar kurtardı. Kafile efradı bu nidalardan büsbütün dağıldı, ve bir top henüz ağlayan çocuğun bulunduğu kağıtı devirip aştı.

Sivri, ısırtıcı, katli bir ayaz insanın beynine iğneler saplayan bir acıyla, gizli, zehirli esiyor, iki dakika oldukları yerde çok tepinmeden duranları donduruyordu. Her adım başında donmuş kadınlar, donmuş çocuklar, sakallı ve sakalsız erkekler yatıyordu. Genç zabıt bir çocuk gördü yol kenarında, memeleri açık, donmuş, güzel çehreli bir kadının üstüne kapanmış, onu tartaklıyor ve bağırıyordu:

-Ana! Kalk bre ona!...

Ve o çocuk da bir iki defa daha haykırdıktan sonra anasının göğsüne kapanıp öylece kaldı ve dondu.

Genç zabitin beyninde artık düşünmek kabiliyeti kalmamıştı. Sadece “Tabiat burada katliâm yapıyor!” diye söyleniyor, ve kendisine yol açmaya çalışıyordu. Kafilenin bütün efradı, öyle, dağınık, kargalar gibi, böcekler gibi, bu eşya, hayvan ve insan kıyameti içinden aşarak, yarararak, dolaşarak, atlayarak geçiriyorlardı.

Daha tabyalara varmadan, kafile şosedan ayrılıp (Deveboynu)ndan inerken İbrahim Minare'nin yuları elinde, efendisinin yanına sokuldu ve titrek sesiyle sordu:

-Allah Allah! Bu böyle ne olacak efendim ya?

Bu mahşer Canlı Cenaze'yi de dile getirmişti. Zavallı İbrahim! Kendisi de bu akıbeta uğrayacak diye korkmaya başladı belki...

-Kendinde bir fenalık duyuyor musun?

-Yok efendim! Gidiyoruz işte!

(Uzun Ahmet Tabyası)na geldiler. Kafilé teslim olundu. Zabit altı muallim ve muhafız çavuş ve İbrahim, geriye döneceklerdi. Fakat biraz ısınmadan dönülemezdi. Top hayvanlarının durduğu bir ahıra doğru geliyorlardı. Zabit, altından inmiş, hem yürüyor, hem ara sıra arkasına dönüp dönüp bakıyordu: biraz evvel düşman eline geçmiş olan (Hasan Kale), Pasinler Ovasının orta yerinde, tutuşmuş, kızıl alevler bu beyaz, uğursuz geceyi yalıyor ve kırmızı dumanlar boş ve duru göklere doluyor. Bazen Rus gölleri göklerde uğuldayarak tepelerinden geçiyor ve kara düşüyor. Ara sıra zabitler, kumandanlar, atları boğazlarına kadar kara yatıp çıkarak, yalarından geçiyor; şaşkın ve dîvâne, bakınıyorlar, onların yanına sokulup, kursakları kesilmiş gibi, çılgın ve perişan, soruyorlar:

-Üçüncü taburu gördünüz mü? Üçüncü taburdan hiç kimseyi görmediniz mi! Ha? Elli dördün üçü...

-Seksen dördün biri... Ha? Ne tarafta? Hiç mi? Hiç kimseyi mi?...

Canlı Cenaze efendisinin yanından yürürken, bir kere daha o titrek sesle sordu:

-Allah Allah! Ne olacak bu böyle efendim?

Ahırın kapısına geldikleri zaman gördüler ki içerisi, otlaklarında bağlı esterlerin ayakları altında ve arasında insanlar biri birine sokulacak kadar doludur. Hayvanları dışarıda, kapıda bir yere ilâştirip de içeri girmeye İbrahim bir türlü razı olmadı.

-E... e, efendim! diyordu. Bu ana baba gününde atları çekip götürüverirler. Sonra efendim ne olur bu yollarda?... Ben kalırım burada efendim! Bana bir şey olmaz. Yerimde tepinirim ben!...

*

* *

Yarım saat sonra dönerlerken aynı mahşerden geçiyorlardı. Fakat birden bire sıcaktan soğuğa çıkan ve atına binen genç zabit bir aralık ayaklarında bir sızı duydu, attan inmek istedi, yuvarlandı. Demek ayakları tutmamaya başlamıştı. O halde çabuk şehre yetişmeli ve tedaviyi yapmalı!

Muallim çavuşlar yardım ederek onu ata bindirdiler. Yolda arada bir dizlerini, bacaklarını ovuyorlardı. Acele... Biraz daha acele... Fakat bu sefer de ipini elinde tuttuğu topal Minare'siyle İbrahim geride kalıyor. Ah!

-İbrahim! Yürü!

-Öyle mi yapayım efendim?

İbrahim yürümeye çabılıyor, fakat ayakları bir türlü onu dinlemiyor, ağırlaşıyor, tutuluyordu. Zabit gittikçe kızıyor, “İşte şimdi Canlı Cenaze oldu” diye söyleniyordu. Kendisi de onun yüzünden ağırlaşacak.

Tehlike büyüyor. Erzurum’a artık yaklaştılar da... Hay Canlı Cenaze hay!... Onu bırakamıyor da... Yalnız, gözden uzak kalırsa mutlaka donuverir zavallı! Evet, evet! Onu biraz hırpalayıp yorultmalı! Her ikisinin hayrı için böyle yapmak lâzım!

Nihayet bir yerde genç zabit: “-Haydi yürü! İşte ayaklarını açacağın zaman şimdi! Neden öyle gittikçe yavaşlıyorsun? Dökeceğim seni!” diye şiddetle takdir edince Canlı Cenaze’den umulmaz bir cevap çıktı:

-E... e! Yoruldum efendim!

Genç zabit şaşırdı. Hükmetti ki İbrahim bu cevabı vermiş olmak için son mecburiyeti duymalıdır.

.....

Erzurum’a sabah olmadan girdiler. Çavuşlar bir hana gittiler, zabitle İbrahim de sokakta tesadüf ettikleri bir inzibat zabitanın evine... Genç zabit eve girerken “Nasılsın İbrahim?” diye sordu zaman o, sarı gözlerini efendisinin yüzüne kaldırarak, duru gecenin içinde kalkık kaşlarındaki şikayet kıvrımları saçılarak, sesi hep korkak ve titrek cevap verdi:

-Bugün biraz yoruldum efendim! Ayaklarım pek tutmuyor bilmem ki... Efendim nasıl ya?

Canlı Cenaze nihayet yorulmuştu. Fakat o, yine Minare’yi çözdü, eşyayı birer birer yukarıya çıkardı, hayvanları ahıra bağlayıp yemlerini verdi ve efendisinin odasına geldi, sobayı ve lambayı yaktı, siyah karyolayı açtı, bıçakla genç zabitin çizmelerini kesip çıkardı, onu yatırdı, ayaklarını heybedeki kolonya ile ovdu ve örttü. Sonra kendisi sobanın yanına oturdu ve çarıklerini çözdü, ıslak çoraplarıyla beraber çıkardı. Efendisi gördü ki İbrahim’in ayakları dizlerine kadar mosmor ve şiştir. Yatağından sıçradı, İbrahim’in daha yanına geldi, haykırır gibi söyledi:

-İbrahim!Senin ayakların donmuş!

Ve o titrek ses aynı tevekkülle cevap verdi:

-Öyle mi olmuş efendim?

Heybede kolonya bitmişti, heyhat! Dışarıdan biraz kar alıp da ovunmasını zabit söyleyince İbrahim davrandı, elini yere koyup dayanarak kalkmak istedi, fakat bir külçe

gibi tahta döşemede gürültü çıkararak yıkıldı. Tekrar davrandı ve tekrar yıkıldı: Canlı Cenaze'nin ayakları tehlikeli bir surette donmuştu.

Ertesi gün İbrahim'i teskere ile hastaneye götürdüler. Genç zabıt ilk tedavisini yaptıktan sonra, o gün çavuşlarla beraber Erzincan'a dönecekti. Çünkü üç haftaya kadar Erzurum'un düşeceği söyleniyor ve hastalar bile geriye naklolunuyor, ancak ağır olanlar, mecburen Erzurum'da bırakılıyordu. Ve şimdi Canlı Cenaze de kalanlar arasında idi. Ona ameliyat yapılacak, kangren olmuş, her iki ayağı kesilecekti. Erzurum'un garip bir hastanesinde yalnız ve yardımsız ve sakat, düşman eline kalacaktı. Genç zabite bu pek acı geldi. Kendi kendine hayıflanıyordu:

-Ah, dinlememeliydim, onu almamalıydim. Ben sebep oldum, asıl ben onu canlı cenaze yaptım. Ah!

Hastaneye onu son defa görmeye gitti: Altı çocuk babası Canlı Cenaze, tahta bir karyola üstünde, kirli bir örtü altında uzanmış, başını yastığına bırakmış yatıyordu. İşte o gergin ve sarı şakaklar, buruşuk alın, seyrek bıyık ve şakak telleri ve o ebedî şikayetle ön uçları kalkmış kaşlar ve o sarı, nemli gözler orada, işte son defa karşısında.

-Efendim! Kesemde iki mecidem var. Efendim onu alır mı? Bir hak emri olursa hani, bizim uşaklara gönderirsin!

Genç zabıt o vakit kendini tutamadı, ağlamaya ve onun sarı yüzünü okşamaya başladı. Hay gevrek yürekli İstanbul çocuğu hay! Ama doğrusu gurbette İbrahim de bu efendiden ayrılmak istemezdi. Ama, ne yapalım, Allah böyle yazmış!... Nihayet İbrahim'in de gözlerinden yaşlar, kansız kulaklarına doğru aktı. Genç zabıt ona paranın gurbette lâzım olduğunu anlattı. Kesesine biraz daha harçlık bıraktı, çocuklarına da para göndereceğini söyledi ve gözleri dolu, İbrahim'i okşayarak ayrılırken, uğuldayan kulaklarına Canlı Cenaze'nin son cümlesi geldi:

-Ben seni unutmam efendim! Hakkını helal et! Efendimi Allah devlete, millete bağışlasın!...

Mart 921
Safvet Örfi

TEHDİT

-Kat'î cevabınızı bekliyorum... Size on dakika mühlet... Bu on dakikanın hitamında “hayır” dediğiniz halde ne olacağını, nereye gideceğimi biliyorsunuz.

Muvaffak Bey bu sözleri söyledikten sonra bir elini beline dayadı, başını kaldırdı, ıslıkla bir “Marş-ı fönebre” çalıyor, gitmek istediği esrarengiz âlemleri seyrederek gibi havaya bakıyordu.

On dakika düşündükten sonra “hayır” dersem ne olacak?

Genç adam diliyle cevap vermeyi lüzumsuz bularak hafifçe omuz silkti. Elindeki hayalî bir rovelveri kalbine dayadı, parmağıyla onun tetiğini çekti, sonra sağ elini göğsündeki muhayyel yaranın üstüne bastırdı. Nihayet iki kollarını havaya kaldırıp salladıktan sonra topukları üstünde döndü, düşüp ölüyor gibi bir hareket yaptı.

Bu onun senelerce kadın, erkek birçok insanlar karşısından muvaffakiyetle tecrübe edilmiş bir rolüydü. Kendi inatları, hodkâmlıkları, tamahları ilah yüzünden dağ gibi bir delikanlının devrilip gideceğini görenler bu şantaj karşısında mağlup olurlar, istediğini yaparlardı.

Çocukluktan beri adetiydi. Etrafindakileri intiharla tehdit ederdi. Büyük anasından tatlılıkla para koparamadığı zaman ya pencerelerinin pervazına, ya bahçedeki kuyunun bileziğine biner:

-Vallahi billahi kendimi atıyorum ha, diye bağırıp ağlamaya başladırı.

Zavallı mübarek büyükanne bir eliyle gözünü kaparken öteki elini beline, bir kırmızı kuşakla eteğinin altına bağladığı torbaya daldırır, istediği parayı verirdi.

Bu şantaj sayesinde mektepte de oldukça hoş vakit geçirmişti. Arkadaşları ve hocaları arasında “Çok asabî bir çocuktur... Ehemmiyetsiz bir şey için kendini öldürür!” diye şöhreti vardı. Güya birkaç defa ölüp de dirilmiş gibi.

Mesela bahçede ceviz oynarken kaybetmeye başladı mı yüzüne bir hüznün bulutudur çökerdi. Çocuklarda üç beş ceviz için bir arkadaş kanına girmekten korkarlar, aldıklarını geri verirlerdi. Yufka yürekli tanıdığı hocaların dersinde bütün sene havyar keser, imtihan gelip çatdığı vakit cebine kırk paralık sıçan otu koyar (o vakitler tentürdiyot modası daha çıkmamıştı.)

-Efendim sınıf geçemeyeceğim... Fena halde namusuma dokunuyor... Dün gece rüyada merhum büyük babamı gördüm...“Evladım bana gel” diye çağırırdı. Kulağıma ilahî sesler, burnuma günlük kokuları geliyor, beş numara lütfederseniz bir can kurtaracaksınız... diye dilencilik eder, kavga gürültü can kurtaran simidini kurtarırdı.

Büyüyüp delikanlı sırasına geçtiği vakit aşk maceralarında da bu hileden bol bol istifâde etti. İntihar bahsi onun komşu kızlarına yazdığı namelerin dörtte üçünü doldurur ve en ateşli kısmını teşkil ederdi.

Hatta ilk memuriyetinde azil ile neticelenecek bir para suiistimalini bu şantaj ile örtbas etmişti. Daire müdürü ihtiyar, uyuşuk bir adamcağızdı. Onun şakağına dayanan -bonmarşe oyuncağı- rovelverini elinden almış, çalınan parayı kendi kesesinden tamamlamıştı.

Adamcağız hâlâ “İdare hayatımda bir kere bir yolsuzluğa göz yumdum, kesemden para verdim ama beyhude değil... Bir can kurtardım... Bir saniye daha geç kalsaydım gözümün önünde koskoca bir binaullah gümbür gümbür yıkılacaktı... Ne helal param var imiş ki böyle bir emr-i hayra nasip oldu” diye hem kendi kendine hem de etrafındakilere övünür.

*

* *

Muvaffak Bey üç aydan beri Naciye Hanımın peşindeydi. Ne çare ki bütün emekleri hebâ olup gitmişti. Genç kadın onun tantanalı ilan-ı aşklarına, yeminlerine, gözyaşlarına aldırış etmiyordu. Mamafih Muvaffak Bey “muvaffakiyet-i nihaiye”den emindi. Değil mi ki elinde hiçbir zaman hedefinden şaşmamış en müesser bir şantaj silahı vardı. Vakit saati gelince bu silaha müracaat edecek, Naciye Hanımı karda keklik avlar gibi kolayca ele geçirecekti.

O gece genç kadının karşısında intihar taklidi yaparken onun hafif çığlıklar koparmasını, elinde sahiden bir silah varmış gibi kollarına sarılarak “Allah aşkına yapmayınız” demesini, nihayet sinir buhranları ve gözyaşları içinde kendini bu uğruna ölmeye hazır civanmert ve kibar adamın kollarına atmasını bekliyordu.

Fakat beklediği heyecanlı çığlık yerine billur gibi tiz, yırtıcı bir kahkaha kopmasın mı? Bir dakikada kulağının dibinde patlayacak bir sahici tabanca onu bu kahkahadan fazla sarsamazdı.

Naciye Hanım elleriyle kasıklarına basarak gülüyor, gözlerinden yaş geliyordu:

-Aman ne gülünç şey... Başka kapıya Muvaffak Bey, başka kapıya...

Muvaffak Beyin tavırlarını ve genç kadının böyle delice gülüşünü gören -kadın, erkek – üç beş kişi yanlarına gelmişti.

Naciye onların sual sormalarına meydan vermeden anlattı:

Muvaffak Bey beni seviyormuş... Şayet on dakika sonra cevap vermezsem...

Genç kadının gülmesi bir çığlık şekline geliyor, daha fenası etraftakilere sirâyet etmeye başlıyordu.

Muvaffak Beyin biraz evvel gideceği ufukları seyreden bir seyyah gibi baktığı gökyüzü şimdi başının üstünde fırıl fırıl dönüyor, kulakları çınlıyordu.

Başını bir yere çarpmış gibi sersemdi. Buna rağmen tehlikeyi olanca açıklığı ve dehşetiyle görüyordu. Bir anda tılsımı bozulmuştu. Rezil olmuştu. Sade Naciye Hanımı kaybetmekle kalmayacak, vaka ağızdan ağıza dört bir tarafa yayılacaktı.

Şimdiye kadar onun şantajına inananlar artık gülecekler, hatta kızacaklardı. İsmi İstanbul'un en meşhur palavracıları sırasında geçecek, kendisine uydurma vakalar atfedilecektir. Bir daha intihardan bahsetmek değil, hatta yanında tesadüfen ölüm lakırdısı açılrsa kahkahalarla güleceklerdi. Yalanla, reklamla kazanımlı haksız şöhretlerin ne fecî yıkılışları olduğunu bilecek kadar zekiydi. Bir şey söylemeden gruptan ayrıldı, bahçeye indi.

Fakat Naciye Hanım onun peşini bırakmıyordu. Gecenin içinde korkunç askerler uyandıran inceli kalınlı kahkahalar ikide bir duruyor, Naciye Hanım terasın kenarından sarkarak sesleniyordu:

- Üç dakika geçti Muvaffak Bey...
- Dördüncü de bitti...
- Beş dakikanız kaldı...

*

* *

Muvaffak Bey çıldırıyordu.

Hakikaten beş dakikadan fazla bir zaman kalmamıştı. Bu beş dakika içinde vücudu ölmezse ruhu ve şöhreti ölecekti. Ömründe ilk defa samimi olarak ölümü düşündü. Fakat bu noktada fazla durmadı. Ne de olsa buna cesaret edemeyeceğinden emindi. Şu halde yapılacak ancak bir şey vardı: Şantajın şeklini değiştirmek, yalancıkdan bir intihar oyunu tertip etmek...

Etrafta bir dere filan olsa hemen kendini atardı. Nasıl olsa ölmeden kurtarırlardı. Gerçi bir kuyu vardı ama fazla tehlikeliydi. Ne kadar derin olduğunu bilmiyordu. Ya düşürken kafasını kenardaki taşlara filan çarparsa, ya dibinde çamur filan var da yarasa gibi başı aşağıda, ayakları havada saplanıp kalırsa... Bunu da düşünürken bile Muvaffak Beyin vücudu ürpermeler içinde kalıyordu...

-Dört dakika kalıyor Muvaffak Bey!

Yukarıdakilerin hepsi terasın kenarına toplanmışlar, locadan tiyatro seyreder gibi onu seyrediyorlardı. Mutlaka bir şey yapmak lâzımdı.

Bahçede bir çamaşır ipi vardı. Cebinden bir çakı çıkararak onu kesti, koluna doladı ve sessiz adımlarla odasına çıktı.

Dudaklarında sinsi bir tebessüm vardı. Bu oyununda da muzaffer olmuştu.

Odasına girip kapıyı kapadıktan sonra elektriği açtı ve bir zaman etrafı dinledi.

Muvaffak Beyin planı çok sadeydi: İpi alıp odasına çıktığını görmüşlerdi ya... Elbette boş bırakmayacaklar, arkasından gelip kapı deliğinden filan seyredeceklerdi. Nitekim sofada hafif ayak pıtırtiları oluyor, fısıltılar işitiliyordu. Hatta daha iyisi dışarıdaki balkon kapısı gıcırdamıştı. Demek onu balkona açılan penceresinden daha iyi görmek için dışarı çıkıyorlardı. Muvaffak Bey tavanın ortasındaki hava gazı çengeline çamaşır ipini taktı, ucunu ilmikleyip hazırladı. Sonra bir sandalye getirip altına koydu.

Nihayet ceketini çıkardı, aynanın önünde ayakta durarak birkaç satırlık bir veda mektubu yazdı. Tahmininin doğru çıktığını büyük bir heyecan ve sevinçle -aynanın içinden- görünüyordu. Balkona nazır pencerenin camı açık, panjurları kapalıydı. Bu panjurlardan birtakımı hafif bir gürültü ile aralandı. Kumral bir baş, iki parlak göz göründü. Demek ki Naciye Hanım bizzat oradan hazırlığı takip ediyordu. Ötekiler de kapının dışında sıralanmış olmalıdırlar.

Onun sandalyeye çıktığını gördüğü vakit genç kadın muhakkak bağırarak ve içeri atılacaktı. Böylece Muvaffak Bey de hem namusunu kurtarmış, hem maksadına ermiş olacaktı.

Sofadaki pıtırtilar devam ediyor, panjurun arasında kımıldanan kumral başın gözleri pırıl pırıl yanıyordu.

Muvaffak Bey heyecandan titriyordu, ağır ağır sandalyeye çıktı, ipin ilmeğini düzeltti.

Naciye Hanım hala işin ciddiyetinden emin değil gibi ses çıkarmıyordu.

Çaresiz ipi boynuna taktı, yüzünü pencereden yana çevirdi. Gözler parlıyor, fakat ses çıkarmıyordu.

Ayaklarıyla iskemleyi hafif hafif oynattı. Ya fevkalade bir şey olur da vaktinde yetişemezlerse diye düşünüyor, bir türlü iskemleyi devirmeye cesaret edemiyordu. Ne yapacaktı? Boynundan ilmeği çıkarıp inse patlayacak kahkahaları şimdiden işitiyordu.

Asabiyet ve heyecanla iskemleyi az fazla sarsacak olmuştı. İskemle birden bire ayaklarının altından kayıp yuvarlandı. Tam o anda Muvaffak Bey pencereye bakarak boğuk bir feryat kapardı.

*

* *

Bir rüzgar darbesiyle panjur açılmış, biraz evvel mutfaktan çaldığı kocaman bir et parçasını yemeğe gelen sarı kedi asabî mırıltılarla odaya atlamıştı.

Reşat Nuri

KAPLAN

Bugün mü'tâd-ı hilâfına mektebin büyük çanı çalınmıyor, dershanelerin birer birer kapıları açılarak dersin hitâmı haber veriliyordu. Çocuklar için çok kasvetli bir gündü. Öğle yemeğine kadar, her şeye rağmen, mektep neşesini, uğultusunu muhafaza etmişti. Yemek teneffüsünde birden bire nöbetçi muallimi talebenin arasından kaybolmuş, bütün hocalar, memurlar hatta serhademe bile müdürün odasına toplanmıştı. Ne oluyordu? Küçükler yüksek sınıf talebesinin etrafında toplanıyor, onların sözlerine kulak kabartacak bir şeyler anlamaya çalışıyorlardı. Köşedeki söğüt ağacının altında toplanan mektebin en ufakları yalnız onlar, bütün bu endişelerden uzak, her şeyden habersiz şarkılarını söylüyorlar. Garip şey! Her gün o kadar hevesle dinlenen bu şarkılar bugün ne kadar tatsız? Keşke artık söylemeseler... Hiç etraflarına bakıp da merak ettikleri yok ne düşüncesiz çocuklar!..

Büyükler muammayı halletmek istiyorlar, herkes bildiği birbirine söyleyecek. Son sınıftaki Hüsnü küçüklerin yanına gitti.

– Artık susun! Bugün şarkı falan olmaz. On, on beş küçük hepsi birden bağırdılar:

- Niçin, niçin?
- Ne olmuş?
- Neden söylemeyelim?
- Neden, neden?..

Hüsnü bir büyükbaba tavrıyla onların başlarına doğru elini açarak uzattı:

– Bağırmayın! Görmüyor musunuz? Bugün mektebin çanını bile çalmıyorlar. Daha anlamadınız mı?

Çocuklar biraz susar gibi oldular. Hakikaten bir gün mektebin başında bir felaket vardı. Muallimler, büyük talebeler mektepten ses çıkmasını istemiyorlardı. Küçüklerden biri bu sükûtu bozdu:

– Çan bozulmuştur da onun için çalmıyor. Bu söze bir, iki kişi güldü. Kimsede gülmeye heves kalmamış... Hemen bunun cevabını verdiler:

- Hiç çan bozulur mu? İşte koca çan, olduğu gibi duruyor.

Küçükler birer, birer dağıldılar büyükler toplandı. Herkes gözlerini müdürün odasına giden yan kapıya dikmiş, bir haber bekliyor. Serhademe ara sıra dışarı çıkıyor, cümle kapısına endişeli endişeli bakıyordu. Büyükler yavaş

sesle birbirine bir şeyler söylüyorlar. En çok havadis Hüsnü'de. O yanındakilere anlatıyordu.

-Bizimkilerin vaziyeti de pek iyi değilmiş. Kuva-yı inzibatiye çok zarar vermiş. Belediye gazinocusu ara sıra, gizliden gizliye İstanbul gazeteleri getiriyormuş çetelerle bu iş olamaz, diye karar vermişler...

Herkesin nazarları gayr-ı ihtiyari karşıdaki boz dağlara dikiliyor, o dağların arasındaki esrarı, orduyu, Kuva-yı Milliye'yi görmek ister gibi pür dikkat kesiliyordu. Bütün ümit bu dağların ardında idi. Üç aydır görmedikleri hareket kalmamıştı. Kimsenin ne malı, ne de canı emin değildi. Üç arkadaş yan yana yolda gidemezdi. Erkekler bile akşam ezanından sonra dışarı çıkamıyorlardı. Hele salı günleri şehir tahammül edilemez olurdu. O gün kasabanın pazar günüdür. Palikaryalar pazara öte beri getiren köylü kadınların yollarını keser, türlü cefadan sonra bırakırlardı. Geçen hafta Hüsnü az daha büyük bir belaya çatacaktı. Yine bu köylü kadınlardan biri sırtında yükü ile pazar yerine gidiyordu. Şalvarı çekmiş entarisinin üstüne bağlamıştı. Yüzü, elleri, çıplak ayakları yanık, üstü başı güneşten rengini kaybetmiş, yalçın kayalar gibi çatlak çatlak olmuştu. Şalvarının bağı sarkıyor, zavallı kadın ter içinde nefes nefese gidiyordu. Bu yetişmiyormuş gibi yan sokaklardan bir Yunan neferi de çıkıp kadının belindeki bağa musallat olmaz mı? Ucundan yakalamış bir sağa bir sola çekiyor, kadının sendelemesiyle gevrek gevrek kahkahalar salıyordu. Artık buna da tahammül edilmezdi ya!..

Hüsnü gözlerini ufaltarak, dişlerini sıkarak bu heyeti beş, on adım takip etti. Nihayet kararını verdi. Birkaç hızlı adım attı. On sekiz yaşının verdiği bütün kuvveti, bütün heyecanı ile Yunanlının kulağıyla gözlerinin arasına müthiş bir tokat attı. Herif bir, iki kere sendeledi. Gübreli çamurun içine dört numara gibi yattı, kaldı. Yunanlının baygınlığından bilâ-istifâde köylü ile Hüsnü geri adımlarla oradan uzaklaştılar.

O günden beri Hüsnü'nün arkadaşları arasındaki ismi kaplandı.

— Kaplan Hüsnü, Kaplan Hüsnü...

Bu hadiseyi dinleyen sınıf arkadaşlarından biri böyle bağırmış ve artık Hüsnü'ye unvan olmuştu. Hüsnü de bu ismi beğenmedi değil; o gün annesinden birçok laf işitmesine rağmen iyi bir iş yaptığına kaniydi. Bir hafta bütün dertleri unutarak müsterih dolaştı. Fakat bugün çok çok perişan olmuştu. Dün akşamdan

beri üstünde bir yetimlik hali vardı. Maarif başkâtibinden her şeyi öğrenmişti. Yunan fırkasının karargâhı mektep binasını istiyordu.

Dilinin ucuna kadar geldiği halde, müdürün odasına dikkatle gözetleyen arkadaşlarına bu felaket haberini söyleyemiyordu. Nasıl söylesin? Çok derinden yaralanmıştı. Hani içindekini olduğu gibi söylese; doğrusu bu haber bir iki saate kadar cereyan edecek hadise ona şehrin yunanlılar tarafından işgalinden daha fecî geliyordu.

Garip tabiatlı bir çocuktur. Bazen öyle düşünceleri olurdu ki bütün sınıf şaşar, kalırdı. Pek çalışkan değildi ama tembel de sayılmazdı. Az çok hocalarında teveccühünü kazanmıştı. Talebenin tabîi reisiydi. Kim bilir neden? Herkes ona çok hürmet ederdi. Küçükler en çok ondan korkardı. Onun sabırâne bekleyip bir atılışı vardı ki herkesin gözünü yıldırırmıştı. Umumi hayatında mahcup ve çok çekingendi. Onun için bu hamleleri herkese fevkâlade görünür, onda gizli bir kuvvet olduğu hissini verirdi. İşte şimdi herkes Hüsnü'nün ne söyleyeceğine dikkat ediyordu. O, kararını vermiş gibi yanındakilerini birer birer süzdükten sonra alçak bir sesle felâket haberini söyledi:

- Çocuklar! Artık mektep yok!
- Mektep yok mu?.. Yoksa Yunanlılar şimdi bu binayı da...
- Kim söyledi, kim söyledi?
- Ne biliyorsun?

Hüsnü bu sualler karşısında bunaldı. Hemen etrafı yararak müdür odasına doğru ilerledi. İşte onlarda geliyorlar. aman yarabbi!.. Şu bir saat onları ne çok yıpratmış. omuzları çökmüş, gözleri fersiz, bacakları takatsiz şu insanlar daha bir saat evvel dinç, olan hocalar, müdürler değil miydi?..

Bütün çocuklar bu heyeti karşıladı. Etraflarını çevirdiler. Herkes bir türbe etrafında toplanmış gibi ellerini bağlamış, bekliyorlardı. Hangisi söze başlayacaktı? Müdüre düşerdi ama zavallı da bir nefesten başka kudret kalmamıştı.

Nihayet muavin ağır, ağır söyledi. Felaketi bütün etrafıyla anlattı. Yunanlıların binayı işgal etmeleri bir kışlaya olan ihtiyaçlarından ziyade millî irfana olan kin ve gayzlarından ileri geldiğini söyledi. Lafları o kadar zayıf çıkıyordu ki nutkunun sonlarına doğru kendi kendine dua eden zahide benziyordu:

– İnşallah... Çok yakında... Kendi... Bayrağımız altında...
Gerisini kimse işitmedi.

Şimdi bütün talebe yavaş yavaş mektebi terk edecekler, en sonra muallimler, müdür, hademeler, çıkacaklar ve yarım saate kadar da Yunan fırkasının karargâhı binaya gelecek... Çocuklar hocaların ellerini öpüyor... Hüsnü'den başka ağlamayan yok. o kupkuru gözlerle manzarayı seyrediyor, bacakları uyuşmuş gibi yerinden oynatmıyor, şu tarih mualliminin elini öpmeyi o kadar istediği halde bir türlü kıvıldamıyor.

Cümle kapısının tek kanadı açık duruyordu. Çocuklar birer ikişer çıkıyorlar. Hiçbiri laf etmiyor, gözyaşları yanaklarından damla damla düşüyor...

Hüsnü en arkada, yanındakileri görmüyor bile. zaten dili tutulmuş gibi görse de söz söylemeye takati mi var ki... Ağır ağır dışarı çıktılar.

Sıcak, rüzgarsız, sıkıntılı bir hava var. Şehre bir sükûn çökmüş mütecessis ahâli birer, ikişer hükümet meydanına doğru gidiyor. Hüsnü de bunların arsında.

Çocuklardan biri cesarete geldi Hüsnü'ye sordu:

-Sen eve gitmeyecek misin?

-Hayır!

-Hükümete doğru mu gidelim?

-Evet!

-Yine adam asacaklar galiba?

-Bilmem,

-Dün akşam polisler konuşuyordu, bir Kuva-yı Milliye askeri yakalamışlar, casus diye asacaklarmış.

-Ya!

-Hiç görmeyelim daha iyi, haydi dönelim!

-Olmaz.

Ağır adımlarla yollarına devam ediyorlar. Zavallı Hüsnü dimağı durmuş, dudakları kurumuş, gözleri adeta kararıyor. Benzi sapsarı, yüzündeki tüyler diken diken olmuş. Şu üç, dört gençten hiçbiri diğerinin suratına bakamıyor. İyi ki bakamıyorlar. Yoksa Hüsnü'den çehresinden ürkererek kaçır ve belki de onu yalnız bırakırlardı. Hakikaten meydan bugün çok kalabalık. Meydanın en tozlu

yerine gelişi güzel, kirli bir sehpa koymuşlar. Dört bölük asker etrafı kuşatmış. Hala da geliyorlar. Halk daha bu bedbahtın kim olduğunu bilmiyor. Ağızdan ağza dolaşan bir şey var: Kuva-yı Milliye askeri. İşte halkın da bildiği bundan ibaret.

Yunanlılar hep böyle ikindi zamanı asarlardı. Mekteplilerin paydos vakti, halkın ikindi namazından çıkması, memurların tatili bu saate rast geliyordu. meydan şimdi bir kat daha doldu, kimse yanındakine bir şey söylemiyordu. yalnız sehpayı gören köylü kadınlar kendi kendilerine söyleniyorlardı:

-Vay anam vay!..

Hüsnü ile arkadaşının yanından iki yunan askeri geçti. Bozuk bir Türkçe ile konuşuyorlardı. Beyoğlu'nun kirli meyhanelerindeki garsonlara benziyorlardı... Bunlardan biri dirseğiyle, arka tarafından arkadaşını dürterek karşıdaki genç Türk kadını gösteriyordu. Hüsnü bunların hiçbir hareketini kaçırmadı. Üstünde arkadaşlarını korkutan garip bir sükûnet vardı.

Bir anda bütün nefesler kesildi. Gözler sağ tarafa çevrildi; mahkûm geliyor. Üç zabıt belki yirmi tane süngülü, iki gardiyan, bir mahkum getiriyorlar. Beyaz gömlek lüzumunu da hissetmemişler, sehpanın altına kadar geldiler. Ne heyecanlı bir sahne idi. Yunan askerleri kadar halk vardı. Bütün bu heyet sanki şimdi ahirete göçecekmiş gibi idi. Meydan ağır bir hastanın odasını andırıyordu. Kesik kesik nefeslerden başka bir şey işitilmiyordu. Mahkûm biraz şaşırdı. O, bir hoca istemişti. Belki de onu arıyordu. Ceketinin düğmeleri yoktu. Mintanı da yırtılmış, yanık bağı çıplak kalmıştı. Çok donuk bir yüzü vardı. Orada ne şikâyet, ne tazallüm, hiçbir şey hissedilmiyordu. Halk, mahkûmdan fazla mustarıptı. O sırada herkesin hazır bulunduğu halde göremediği bir şey oldu. Bu zabıtların yüksek rütbelisi, kim bilir neden mahkûma bir tokat atmıştı. Sonrasını kimse göremedi. yalnız Hüsnü'nün arkadaşları bir anda yunan askerlerinin süngü darbeleriyle zabitin gırtlığa yapışan iki dinç eli çözmeye çabaladıklarını gördüler. Birçok mektepliler, elleri ve yüzü kan içinde, boğduğu zabitin cesedine mağrurâne bakan genci tanıdılar. Hadisenin en acıklı yeri şu idi: bu genci bir kadın da tanımıştı. Yanındakilerin kollarına baygın düşen kaplan Hüsnü'nün annesiydi...

Ankara, Ağustos 927

Fuat Bahattin

MEFKÛRECİ

Sâim Bey, (B..) kaymakamlığına tayin edildiğini duyunca ne kadar sevindi. Daha çocukluğunda babasının kütüphanesinden aşırıp karıştırdığı “Servet-i Fünun”larda bu beldenin resmini görmüş, o zamandan beri o manzarayı unutmamıştı. Türkiye’nin bir bucağı olan şark vilâyetlerinden böyle Akdeniz kıyılarına nakledilişi ise ayrıca onu sevindiren bir nimetti.

Şehrin kenarında, yolun araba için müsâit olduğu noktada büyük bir kalabalık onu karşılamaya çıkmıştı. Kendisinin yanındaki muhafız jandarmadan ve minareden anlaşılmıştı ki gelen kaymakamdır. Kalabalık ona doğru yürüdü ve Sâim Bey atından indi. “Hoş geldin”lerden sonra şalvarlı, abâni sarıklı, kara sakallı, iri ağızlı ve iri gözlü biri ona biraz uzakta duran bir arabayı işaret ederek “Buyurun efendim!” dedi. Herkes onun arkasında hürmetli bir vaziyetle duruyordu. Sâim Bey derhal tahmin etti ki bu da eşraftan biridir ve burada eşraf saltanatı vardır.

-Kiminle müşerref oluyorum?

Der demez jandarma mülâzımı mühim bir vazifeyi yerine getirmek fırsatı düşmüştür diye atıldı:

-Efendim? “B...” nin büyük eşrafı Akağazâde Haydar Efendi! Belediye reisisdirler de...

Haydar Efendi mağrur nazarlarla Sâim Beyin yüzüne bakarak sırtmış, sonra tahrirât kâtibine emir vererek:

-Bizim araba nerde? Gelsin!

Demişti. Sâim Bey kırmak istediği bir kuvvete şimdiden boyun vermemek için tebessümle cevap verdi:

-Efendim! Artık müsaade buyurun da biz kumandan beyle beraber gidelim.

Fakat jandarma kumandanı kekeledi:

-Hay hay! Buyurun efendim! Ama... Haydar Efendinin arabası rahattır. Hem bendenizin arabam yok. Şimdi bulamayız da...

Sâim Bey ve Haydar Efendi, ikisi de, daha orada, bir gün biri biriyle çarpışacaklarını düşünüyorlardı. Dik yürüyüşüyle, adamın alnına dikilip kalan bakışlarıyla, zihninden şöyle bir düşünüp sonra cevap veren haliyle bu genç adam, Haydar Efendinindir. Döşenmiş, dayanmış, merdivenin alt başından duvarlarına kadar nefis, yumuşaklığı insanın gözünden rûhuna akıp hışıldayan halılarla bezenmiş bir ev... Yatak odasında karyolası var; yemek odasının takımları var; misafir odasında lâzım

gelen kanepeler, masalar, sandalyeler var. Ve bunların hepsi bu zengin halılar arasında daha sehâir bir hal alıyor.

Anadolu'nun bir bucağında bu konfor... Oh! Servet, zorla zevk yaratıyor... Uzun bir yolculukta uğradığı birçok hânların bitli odalarından çıkan Sâim Beyin garip ruhunu bu ev, muhayyel bir yuva tılsımıyla sarıp kucakladı. Acaba kirası pahalı mı? Yoksa bu bir tuzak mıdır? Dur bakalım! Belki bu Haydar Efendi o kadar fena bir adam değildir.

Kendisinin seyyâr karyolası, kırık semaveri ve yüzleri berelenmiş çinko kapları izbeye atıldı. Yemek birkaç gün komşu evde oturan Haydar Efendiden geldi. Şehrin ileri gelenleri onu hiçbir gece ziyaretsiz bırakmadılar... Fakat Sâim Bey herkesin Haydar Efendi karşısında aldığı vaziyeti beğenmiyordu. Onun hakkında malumat almaya zaten koyulmuştu: Yarım milyon liraya yakın bir servet sahibi imiş. Köylülere faizle para ikrâz edip tapularını alan, sonra onların arazisini hile ile zapt eden, böyle halkın zararına mütemâdiyen zenginleşen, (B...) yi haraca esin bir belediye reisi... Zaten taşan göbeğinde, eti taşan yanaklarında ve patlak gözlerinde bu gasıplıkların nimetleri okunuyor.

-Hey hazin Anadolu! Bu yumuşak halılarda senin kim bilir ne kadar ahın var!...

Bu nakarat onda sabit bir fikir oldu. Evi kendisine artık batıyordu. Haydar Efendinin sarihen aleyhinde tertibata koyulmak için evinden mutlaka çıkmak lâzımdı. Evvela şehrin aşçısından sefer taslarıyla yemek getirtmeye başladı. Sonra Haydar Efendinin bir ziyafetini "Hastayım" diye reddetti. Diğer eşrafın davetlerine zaman zaman gidiyor; çünkü o eşrafı yarın Haydar Efendiye karşı kullanmak için kendisine biraz bağlamak istiyordu.

Evde oturduğu bir ayı bulunca kirayı sordu. Haydar Efendiden ikramlı bir cevap gelince bunu zahiri bir fırsat yaptı, evden çıktı ve üst mahallede, nezareti iyi, fakat basit iki odalı bir evceğiz kiraladı. Ve Haydar Efendinin evindeki izbeden taşınan seyyâr karyola orada çıplak bir odanın bir köşesini doldurdu. Yemeğini jandarma aşçıdan getiriyor, hizmetine de o bakıyordu. Artık geceleri, elleri, ceplerinde, boş mekânının duvarları üzerinde ve vücûdunun büyüyüp küçülen gölgesini seyrede ede:

-Mücadele Sâim! Zafer, feragatin hakkıdır. Bu imtihan gününde ne ekilirse atide o biçilecektir. Tahammül ve mücadele!

Nakaratını adımlarının akisleri arasında tekrar ede ede saatlerce geziniyor, geziniyor, o adamın elini kırmak, bu beldecikte iyi şeyler yapmak için tedbirler düşünüyordu.

Kendisiyle beraber çalışacak adam aradı. Fakat müdde-i umûmi muavini eski ve porsuk bir adamdı. Hakim ise ukala bir hocaydı. Haydar Efendiden söz açıldıkça:

-Efendim! Derdi. Dört yüz bin liralık adamdır. Pek nüfuzludur. Hem zât-ı alînize kendisinin hürmeti var.

Tahrirât kâtibi ise yerli ve her amirin hışmından kendisini kurtarmış bir mürâf idi. Diğer yerli eşrafı kazanabilmek ihtimâli olmadığını da Sâim Bey pek çabuk anladı. Haydar Efendinin evini terk edeliden beri onu artık davet etmiyorlardı. O da onlara gitmek kararını zaten terk etmişti. Kendi kendine:

-Doğrudan doğruya halka hitap etmeli!

Diyor, bunun çaresini arıyordu. Zaten hepsinin de eli kırılması lâzım gelen bu eşraf kuvvetinin başı: Haydar Efendi devrilirse burada mefkûre, inkılâp yolunun geniş geniş açılacağını seziyordu. Onun için mücadele tertiplerini hedefinde temerküz ettirip yürütmeye kat'î surette ahdedti

Sâim Bey, mutasarrıflığa, mektepli bir ceza reisinin süratle gönderilmesi ve müddeî umûmi muavininin tebdili “esbâbına tevessül” olunması için yazdı. Ayrıca İstanbul’a, adliyedeki arkadaşlarından birine tafsîlâtıyla işi bildirdi. Fakat her iki taraftan da hususi cevap aldı: “Adam nerde! Sen olanla idâreye bak. Şimdi harp, ateş zamanı!”... Ah! Bu adamlar hakikati bir türlü anlamıyorlar, uzaktan “Sen olanla idare et!” demesini biliyorlar.

Bu belde cepheye de yakın değil ki birkaç zâbit veya ihtiyat zabiti bulsun ve onlarla baş başa yürüyerek şu tagallüp ve taassup kuvvetini hiç olmazsa sarabilsin.

Mekteplere atıldı: Birkaç mefkûreci muallim!.. bunu kendisi yaratmak istiyor, her gün mekteplere gidiyor, muallimlere yeni uyanan mefkûreyi, millet idaresinin ve hakîki vatanperverliğin nasıl bir halk musavâtına, nasıl köylüyü ve halkı kendi efendisi yapmak esasına istinat ettiğini anlatıyordu. Fakat mekteplerin muallimleri de tamâm değildi. O, içlerinde bir tane genç buldu: Konya Darülmualлимliğinden yakınlarda mezun olmuş Ahmet Efendi!.. Bu delikanlı çok şey bilmiyordu; fakat gençti, ateşindi. Kaymakam onu hususi olarak evine davet edip de teveccüh gösterince Ahmet Efendi artık hissen Sâim Beyin fikirlerinin tesiri altında kalmıştı. Sâim Bey, çok geçmeden, onu baş muallim yaptı. Diğer yaşlı muallimlerin yaptıkları surata kulak asmadı. Bir

taraftan da maârif müdürüne husûsi surette yazdı: Mefkûreci zihniyetiyle yapılacak şeyi anlatıyor, ve ondan iki genç muallim istiyordu.

Onlar da geldiler: Dokuz senelik liseden mezun Fahri ve Cevdet Efendiler... Sâim Bey onları hararetle bir nezaketle kabul etti. Vazifelerini derhal yürekten anlattı. Ve onlar bu mütevâzı ve doğru, kendilerine ehemmiyet veren bu iyi kaymakama birdenbire candan merbût oldular. Sâim Bey de “Muhiti yaptık!” diyor, seviniyordu. Onlarla bir de Türk Ocağı şubesi açtı. Diğer muallimleri de aza kaydettirdi. Onları zaman zaman orada topluyor, hep bir arada mefkûreden, adaletten, milliyetten, maariften konuşuyorlardı. Artık muallimler yalnız mektepte değil, her bulundukları yerde milliyetin, milliyet idâresinin ne olduğunu coşkun coşkun anlatıyorlardı. Bir taraftan da Sâim Bey köylere çıktı, her gittiği köyde muhtarları ve ağaları topladı, Haydar Efendinin nasıl zalim bir adam olduğunu, ve birtakım hesaplar yaparak, köylüleri ne kadar kandırdığını bundan sonra Ziraat Bankasından istikraz yapmalarını söyledi, anlattı ve o herife itaatleri devam ederse şöyle böyle yapacak diye köylüleri tehdît de etti... Köylüler, her başları sıkıldıkça kendilerini himâye eden Haydar Efendiyi doğrudan doğruya müdâfaa edemiyorlar, fakat kaymakama daima itirâzı sunuyorlardı:

-Efendim bir kere bağlıyız!

-Niçin? Bundan sonra Ziraat Bankasına gidip para alın.

-Ah! Efendim bilsen o Ziraat Bankasından para almak ne güç iş ya! Bizi “hükümet” kapılarında haftalar dolaştırırlar da... Hem efendim, bizim tapularımız da Haydar Efendidedir.

-Ben ilan verdireceğim: Üç aya kadar herkesin tapusuyla hükümete müracaat etmesini isteyeceğim. O zaman biz ondan tapularınızı alır, bankaya yatırırız. Banka sizin borcunuzu ona verir. Sonra siz yavaş yavaş bankaya ödersiniz...

Haydar Efendi kaymakamın çok ileri gittiğini, böyle giderse belediye reisliği intihabında kaybedeceğini, sonra nüfuzunun daha fazla kırılacağını hissediyor, kendisi için şehirde ve köylerde zaten ufak tefek mırıltılar da başladığını duyuyor; ve artık bu adamın “defolması” için her şeyi yapmak lâzım olduğunu anlıyordu. Hele şu afacan muallimleri de bulduktan sonra bu kaymakam kabardıkça kabarıyor.

Haydar Efendi de şehirde, Sâim Bey aleyhinde propaganda yapmaya başlamıştı. Fakat bu sefer artık ortalığı iyice harekete getirdi: Vâizler, câmilerde kürsülere çıktılar, kaymakamın sık sık kız mektebine gidip kızları gördüğünü,

muallimelerle “işi pişirmek” istediğini, zaten bekar olduğunu, erkek mekteplerinde ise çocuklara Kur’ân değil, oyun ve şarkı öğrettiklerini ve bu vesile ile her gün çocukları soyup kollarını, bacaklarını, çıplak, “nâmahrem” yerlerini seyrettiklerini söylüyor ve nihayet böyle yerlere “ümme-i Muhammed”in evladı giderse kâfir olacaklarını, gönderen ebeveynin de kâfir sayılacağını ilave ediyorlardı!..

Mektepler birdenbire boşaldı. O gün hükümet konağındaki odasına onun genç muallimleri geldiler. Sâim Bey onları o gece evine davet etti. Kendisi akşamüstü erkenden çıktı, şehrin en üst noktasında bir tepede, yine böyle bir akşam gezintisi sırasında keşfetmiş olduğu tek ağacın altına gidip oturdu. Ağacın yakınında ince lüleli bir çeşme vardı. Kışı çok az olan bu sahilde yaz işte şimdiden, martta başlamıştı. Yeni bitmeye başlayan çimenler üstüne oturdu; alabildiğine açılıp uzanan bahr-ı sefidin mücella sathına ve tepeden aşağıya doğru inen şehre baktı, baktı. Sesle söyleniyordu:

-Hey! Şu benim oturduğum yerden kim bilir ne kadar insan bu denizi seyretti... Fakat bunların içinde acaba benim vaziyetimde olan var mıydı?

Kavuklu yeniçeriler, Türkiye’nin hala bitmeyen şeyhülislamı, kadıaskerli tarih yaprakları, ehl-i salîb akınları ve birçok fikir kurbanları birer birer gözünün önünden geçiyor; şu şimdi birbirine girişen medenî milletlerin yarattığı fikirler ve eserler dimağında canlanıyor ve uzak denizin buğularında hayaletler kamaşıyordu. Düşüncelerinin arasında birkaç kere dişlerini gıcırdatarak:

-Kara kuvvet! Kara kuvvet!

Diye seslendi.

Peki! Bu iş, bu ayaklanma nereye kadar gidebilir? Cehl, ahlaksız da olunca neler yaparsa onun da başına onlar gelecektir... Maneviyâtı çözüyor ve kendisi kat’î bir karar veremiyordu. Ayağa kalktı, elini havada salladı:

-Bu yolun tek yolcusu değilsin, Sâim! Bu kara yol, kurbanlarla dolu!..

Diye söylenerek yürüdü. Evine gelince jandarmayı yalnız buldu. Çıplak odasında aşağı yukarı birkaç defa gezindi; karyolasına birkaç kere “Of!” diyerek uzandı ve kalktı.

-Dönecek misin Sâim? Yürümeli! Fakat müesser olmadıktan sonra...

Düşüncelerinde bir neticeye varmadan genç muallimleri geldiler. Onlara, bütün mobilyasını teşkil eden üç tahta sandalyesinde yer gösterdi. Jandarmayı çağırırdı:

-Şuradan bize biraz rakı al!

İşret adeti olmayan Kaymakam Beyin bu emrini duyunca muallimler şaşırdılar. Sâim başını ve kolunu sallayarak söylendi:

Fincanlar kadeh vazifesini gördüler; tek çıplak masanın üzerine onlar ve biraz peynir konuldu. Kaymakam Bey karyolası üstünde oturuyordu. Beyaz çehresi üstünde yanan uzun kirpikli ela gözleri masanın bir noktasına dikilmiş, ellerini tersinden kalçaları altına geçirmiş, gövdesini ileri geri sallıyor ve düşünüyordu. Yüzünde yorgun bir eda vardı. Belki bir saat içinde hiçbir şey konuşmadılar. Sâim Bey nihayet meftur bir sesle hocalarına:

-Hele siz devam edin bakalım! dedi. Spora, musikiye filan biraz fazla verin!

Genç muallimler çok kalmadılar ve gittiler. Kendisi yalnız kalınca yemek yemeden, yorgun, beyni durmuş, yattı ve kendinden geçti...

Fakat yeni mektebin lezzetini almış olan çocuklar ertesi gün evlerinden kaçıp kitapsız, mektebe gelmişlerdi. Baş muallim hemen Kaymakam Beyi makamında buldu:

-Efendim! dedi. Çocukların yarısından fazlası bugün geldiler.

Sâim Beyin gözleri parladı:

-Azizim! diye cevap verdi. Bu milletin evladında esas itibariyle akl-i selîm var. Yürüyeceğiz.

Ve derhal mal kalemine, tahsilât dairesine emir verdi: “Tedrisât-ı ibtidâiye kanununa istinâden” tahsil mecburiyetini ileri sürerek ceza-yı nakdî almaya kalkıyordu. Nüfus dairesine bizzat gidip kimin tahsil çağında çocuğu olduğunu tetkik ve tahkike kalkıştı. Bir taraftan da işi, kendi kafasına en çok denk bellediği sancak maarif müdürüne yazdı. Haydar Efendi bununla işin yetişmeyeceğini anladı. Çocuklar gitmese bile muallimler baki olduktan sonra... Belediye işlerinde ise kaymakamla zaten çekişiyorlardı. Mutasarrıflığa yazdı ki yedi bin lira sarfiyla bir mektep açacak, muallimlere de yüzer lira maaş verecektir. Fakat maârif müdürü ve kaymakam onun, muallimleri kendisine tabi kılmak ve almak için Haydar Efendinin bir hilesi olduğu noktasında anlaştılar. “Devletin bir talim ve terbiye siyaseti vardır. Bu parayı Haydar Efendi maarif emrine tahsis ederse maârif müdüriyeti mektebi açar ve idare ettirir. Haydar Efendinin ancak bir hak-ı nezareti vardır.” cevabı verildi.

Haydar Efendi artık sancak mebuslarına “Bu adam mektep de açtırmıyor” diye şikayetler yağdırdı. Diğer taraftan yüz lira maaş verileceğini duyup işin sonunu düşüneyemeyen partial kıyafetli genç muallimler de bu ret cevâbına sıkılmışlar ve Ahmet Efendi kaymakama bu mektebin açılmasının hayırlı olacağını bir gün söz arasında

söyleyivermişti. Kaymakam onların neden gözlerinin kamaştığını anladı, “Ben size ayrıca para bulurum!”dedi ve onları birkaç hafta sonra aşâr kâtipliği ile köylere yolladı. Tatil zamanı zaten gelmişti.

Sâim Bey tapu meseleleriyle hakîkaten uğraşüyor, aşâr işlerinde yetiştirdiği kadar kimseye göz açtırmıyordu. Haydar Efendinin adamı olan mal müdürünün de irtikâbını yakalamış ve işten el çektiydi. Haydar Efendi mebûslara şikâyet fırtınaları yağdırmakla beraber bir taraftan başka türlü de işe koyuldu. Sâim Beyin jandarmasını elde etti.

Kaymakamla artık haylice lâubalileşmiş olan jandarma bir gün Sâim Beye teklif ediverdi:

-Efendim böyle çok sefil oluyor. Bir temiz gari bulalım da hem yemek yapar hem efendinin hizmetine bakar. Biz eriz. Ne kadar olsa garı gibi yapamayız ki efendim!

Sâim Bey bunu biraz da neferinin şikayeti sandı. Hakikaten ona hususi hizmetini yaptırmaya hakkı yoktur. Bir taraftan da bir aşcının yemekleri artık yenmez bir hale gelmişti. Hem belki bu kadınla iş de uyduruluverirdi... Sekiz aydır kadınsız...

Haydar Efendi derhal kendi kullandığı kadınlardan Zehra'yı verdi, jandarma onu getirdi. Bu, güzel, işveli, taze bir kadındı... Sâim Beyin ilk akşam eve avdetinde kendisini işvelerle karşıladı. Fakat o, kendi karşısında böyle birdenbire kırtan bu kadının ne olabileceğini düşündü. Onu karşısına çağırdı, nerelerde çalıştığını filan sordu. Kadın daima fattan, cevap verdi:

-Hiçbir yerde hizmetçilik yapmadım daha... Ama öyle iktiza etdi gayri!

Tombul kolları yarıya kadar çıplak, göğsü oldukça açıktı. Bu birdenbire davet edici hal karşısında Sâim Bey sarsılmadı değil; fakat bu kadar çabuk düşmeye hazır olan bir kadında hastalık bulunacağından şüphe etti. Kadın yemeği getirdiği zaman işvelerini çoğaltıyor, Kaymakam Beyin yüzüne tuhaf nazarlarla bakarak daima kırtıyordu. O kadar ki Sâim Bey de bunun mutlaka umumi bir kadın olduğu kanaati uyandı. Jandarmayı çağırıp sordu; jandarmanın cevabı kadınıninkine uymuyordu:

-Efendim! diyordu. Bunu bizim ev uşakları buldu. Hani evvelce birçok efendilerin yanında hizmet yapmış!

-Bu, bu akşam evine gitsin. Başka bir kadın bulun.

Ertesi gün daireden ögle yemeğine çıkan kaymakam çarşayı kapalı buldu. Yer yer halk kümeleri kendisine hain nazarlarla bakarak söyleniyordu. “Ne oluyor?” diye

soracak oldu. Kendisinden biraz uzakta duranlar aralarında, fakat duyuracak surette mırıldandılar:

-Ne oluyor diye de soruyor. Şuna da bakın!

Sâim Bey bir dellalın uzakta bağırdığını da duydu. Ahali câmilere doğru gidiyordu. O, geri döndü. Jandarma kumandanını çağırttı: yerinde yoktu. Tahrirât kâtibini istetti; ve ondan bu içtimaîlerin, bu gidip kelimelerin sebebinin sordu:

-Efendim! diye kâtip cevap verdi. Belediye reisi dellal çağırtmış da... Ahali câmilere koşuyor. Vaaz varmış!

-Ne vaazı?

Kâtip bilmez gibi duruyor; fakat bir şeyler bildiğini de tavrıyla bildiriyordu. Nihâyet kekeledi:

-Efendime bir kadın gelmiş de...

Filhakîka Haydar Efendi her şeyi tertip etmişti. Daha akşamdan, Zehra'nın Sâim Beyin evinden çıkmasını müteakip evden eve, sabahleyin de dükkandan dükkana: Kaymakamın dün gece bir “-Bikr-i bâliğa”ya cebren tecavüz ettiği haberini yaydirmış, hocalar vasıtasıyla halkı ayaklandırmış, dellal bağırtarak câmilere davet ettirmişti. Vaizler câmilerde “Bikr-i bâliğa”nın mülemma çamaşırlarından bile bahsederek fetvâaveriyorlardı:

-Bir katil ve bir cani kişinin eline ümmet-i Muhammed'in umuru teslim olunabilir mi?

-El-cevâb: Olunamaz! Vallahi âlim!

*

* *

İstanbul'a bu sefer telgraflar tesirini gösterdi. Sözü ayağa düşüren bu kaymakam artık azlolundu. Zaten çoktan beri hakkında şikâyetler vardı. Demek kimseyi memnûn edememişti.

Sâim Bey makamını, “emr-i mûcibince”, hakime teslim etti. Güzel (B.....) den, heyhat, nefretle ayrılacaktı. Jandarmasını da elinden aldılar. Bir kayıkla, İngiliz ve Fransız gemilerine görünmeden, sâhil boyunca sancak merkezine gitmeye karar verdi. Bizzat kendisi kayık tutmaya gitti. Fakat kayıkçılar: “Biz senin gibi adamı götürmeyiz!” dediler. Katırcılardan da ayı cevabı aldı. Bunlar birer birer cesaretini büsbütün kırıyor, ona belirsiz bir korku veriyordu.

Onun muallimleri de köylerde idiler.

Sancak merkezine, oradaki memuriyet hayatında yegâne halden anlar ve kafadar bellediği maarif müdürüne sür'atle bir haber gönderilmesi için tafsilâtli bir mektup yazdı... İntizar müddetince artık sokağa da çok çok çıkamıyor, akşamları o sevdiği tek ağacın dibine gidip hayallere dalıyordu. Halk onu gördükçe söyleniyor, mırıldanıyordu. Nerede ise aşçılar, fırıncılar yiyecek bile vermeyeceklerdi.

*

* *

Bir gece Sâim Bey gece yarısından sonra, uykusunun arasında sokak kapısının çalındığını zannetti. Yarı uyanık bekledi. Bu çalınma tekrar etti. O, yatağında doğruldu, içi meçhul korkularla titredi. Bu ne olabilir? Kendisini tevkife mi geldiler? Yine bir tuzağa mı düşürecekler?...

Kapı yine çalındı. Oh ! İçi burkuluyor, şakakları soğuyor, sonra yanıyordu. Kapı tekrar daha hızlı olarak çalındı. Ses vermekten başka çare yok! Rovolverini aldı, lambasını yakmaksızın, karanlıkta emekleyerek, pencereye gitti, bir camı açtı, boğuk bir sesle sordu:

-Kimdir o?

-Aç efendim!

-Ne istiyorsun? Kimsin sen?

-Biz askeriz! Seni misafirhânedan istiyorlar. Şaşırdı. Ne münasebet? Sakın bir yanlışlık olmasın? Daha boğuk çıkan, titreyen bir sesle sordu:

-Niçin o?

-Bilmeyiz biz efendim. Kumandan emretti. Şimdi seni götüreceğiz.

-Şimdi nasıl olur? Ben yarın kendim gelirim!

-Olmaz efendim! Yarın sabah sevkıyat var. Şube reisi bize emir verdi. Şimdi beraber gideceğiz.

Biliyordu ki şube reisi o sıralarda şehirde değildir ve vekili jandarma kumandanıdır. Haydar Efendinin kuvveti her yere yetişiyor. Heyhât!... Şu anda yapılacak artık hiçbir şey yoktur.

-Pekala! diye seslendi. Geliyorum. Giyineyim de...

Birdenbire şaşırmıştı. Ne yapacağını bilmiyordu. Odasına şöyle bir bakındı, derin bir iç çekmesiyle karanlık duvarlar arasında söylendi:

-Halkı ezen kuvvet seni de eziyor Sâim! Buraya ne emellerle geldin, nasıl gideceksin...

Sonra lambasını yaktı, sandığını karıştırdı, avcı biçimi elbisesini çıkarıp giydi, kravat, yaka filan takmadı. Fesini başına geçirdi. İç cebine de elli banknota bülîğ olan parasını koydu. Odasını, eşyasını, karyolasını, hatta yanan lambasını olduğu gibi bıraktı. Aşağıya indi, sokak kapısını kapamaksızın çıktı ve kendisini bekleyen iki askerin arasında, bir cânî gibi misafirhâneye götürüldü:

Burası eski bir cami idi. Kapının dışında kendisine “Gir!” dediler. Nöbetçi ona kapıyı açtı. Sâim evvela minberin üstünde ölü bir ışık gördü. Sonra ışıktan içeri ayağını atar atmaz, birdenbire başına vuran müthiş bir kokunun tesiriyle geri çekildi, fakat nöbetçi onu itti ve kapıyı kapadı.

İçeride biri birinin ayağına veyahut yan yana uzanmış bir çok insanlar bir yığın hâlinde, sefil bir buğu içinde ancak seçilebilirdi. Ne yapacağını düşündü. Ne tarafa gidecek? Havasızlıktan, pis kokudan bunalma hissediyordu. Başı tuttu. Burası çıplak Anadolu hanlarından bin kere beterdi. Bir öğürme geldi. Boğuluyordu. Hava!.. biraz hava!... Aklına bir şey geldi. Yüzünü kapıya doğru döndü, olduğu yere çömeldi, burnunu kapının iki kanadı arasına sıkıştırdı. Dar aralığın verebildiği derecede dışarının havasını burun delikleriyle çekmeye çalışarak, öylece sabaha kadar kapı arkasında kaldı. Nöbetçilerin değiştiğini, anahtarını çevirip yokladıklarını duyuyor ve susuyordu.

*

* *

İlk seher ışıkları pencerelerden ancak nüfuz edebiliyordu, çünkü kırılan camların yerine tahta çakılmıştı. Yatanlar birer birer uyanmaya başladılar. Camiinin içini esneme sesleri doldurdu. Sâim Bey hala o vaziyette idi.

Uyananlar gelip kapıya vuruyor, “Hey! Nöbetçi arkadaş! Aç! Kuşak çözecektik!” diye tepiniyorlardı.

Sâim Bey çömeldiği yerde, burnu kapı aralığında, hep aynı vaziyette duruyordu. Nihayet kapı açıldı: bölük emini, elinde defter, geldi, “Çıkın bakalım!” dedi. İlk fırlayan: Sâim Beydi.

Dışarıda sekiz on tane silahlı, süngülü, üstü başı partal, muhafız asker bekliyordu. Camiinin avlusuna çıkanlar dizildiler. Sâim Bey bölük emininin yanına sokuldu:

-Arkadaş! Dedi. Ben hidmet-i maksureye tabiim! İhtiyat zabitiyim. Beni böyle nasıl sevk edersiniz? Amirinize haber verin! Beni elbette tanıyorsunuz.

Bölük emini “Zâni kişi”yi tabi tanımıştı:

-Efendim! Ben ona nasıl karışabilirim? Şube reis vekili emir verdi. Siz de artık kaymakam olmadığınız için sevkiyata tabisiniz. Hem künyenizi de yazacağım.

Ve İstanbullu Selami oğlu Sâim'in de künyesi yazıldı.

Bir tarafa sıralanan efrat, "Kuşak çözecektik!" diye mırıldanıyordu. Bölük emini cevap verdi:

Yolda, şehrin yamacında mola ederken çözersiniz. Ama şimdi gidiyoruz.

Yoklama yapıldı, herkese birer çift ekmek verildi. Selami oğlu Sâim de ekmeğini aldı, torbası olmadığı için koltuğunun altına sıkıştırdı, ve kafilenin tâ arka sırasında, camiin avlusundan çıktı.

Taşları fırlamış, kamburlu sokaklar esniyor; harap dükkanlar, kepenkleri inik, kimi yana, kimi ileri eğilmiş, susuyor; duvarlarının dibinde yer yer, yan taraflarına serilip yatmış yorgun köpekler, hiç kımıldamaksızın, sabah tazeliğinde uyuyorlardı. Zaman zaman bir çeşmenin önünde, bir şadırvanın etrafında tek tük, kolları sıvalı, kafiye doğru, çömeldikleri musluğun önünden dönüp şöyle bir bakan, sonra yine abdestini almakta devam eden kuşaklı, şalvarlı, sakallı insanlar görölüyordu... Bozuk taşların üstünde bazen birkaç perakende adım ses sürünüp sönüyordu. Bu dışlık sokaklar, bu dışlık dükkanlar Saim'in mefkûre ateşini kemirmiş, şimdi gelip kesildi. Ba'z bodur, kerpiç evlerin bacaları tütmeye başlıyor, ve ortalığa bir yanık tezek kokusu yayılıyordu. Şehrin kenarında çoban, sopasına dayanmış, bekliyor; ve saçları örgülü kız çocukları, ellerinde değnek "Dehe" diye diye, gözlerini ovuşturarak, önlerine kattıkları ineği sürüyor, ve ineklerin her biri süreye katılınca bir bağılıyor sonra hepsi kafiye garip birer nazar fırlatarak bekleyordu...

*

Filistin cephesine doğru giden yol tesadüfen, Sâim Beyin dert ortağı olan sevgili ağacının civârından geçiyordu. Selami oğlu Sâim, tepeyi tırmanan kafilenin önünde ve muhafızların başında bulunan atlı tek jandarmanın oraya doğru yol aldığını görünce sıradan yavaşça çıktı, kendi yakınında bir muhâfız neferin yanına yanaştı:

-Arkadaş! dedi. Şu ağaç etrafında kafiye mola vermesini çavuşa söyleyebilir misin? Ben bir yüzümü yıkayacağım, orada su var.

Dün gece hiç uyumadım... Şu dediğimi yaptırırsan çok memnun olurum seninle harçlığımı da yolda taksim ederiz.

Nefer, üstünü başını mamûrca gördüğü bu düzgün dilli taze askere sordu:

-Sen İstanbullu musun?

-Evet! Sen de oralı mısın yoksa?

-Ben İzmitli'yim ama... İstanbul'da çok oturdum. Orhaniye Kışlasında idim.

-Ben de Beşiktaşlı'yım. Hemşehriyiz demek!

Sâim Bey askerlerin arasında hemşehriliğin en iyi rol oynayacak bir şey olduğunu çabuk hatırlamıştı. Kafileye filhakika ağaca yakın bir yerde mola verildi. Herkes etrafa “kuşak çözmeye” dağılırken Selami oğlu Sâim de yavaşça ağaca doğru gitti, ihtiyacını yaptıktan ve tek lüleli çeşmede yüzünü yıkadıktan sonra, ağaç altında, fesini yere ve ekmeğini de fesi üstüne koydu.

Yorgun, meftur, çimenlere oturdu, denize ve şehre uzun uzun baktı. Buraya ne kadar akşamlar gelmiş, aynı denize ve aynı şehre başka nazarlarla ne kadar zaman bakmıştı... Haydar Efendinin desîseleri karşısında ilk defa maneviyetinin bozulduğu gün yine buraya gelip düşünmüştü... Haydar Efendi!... Türkiye'nin Haydar Efendileri!...

Sabah güneşi altında taze nefeslerle tüten denize artık bakamadı; oturduğu yerde dizlerini büküp kaldırdı, dirseklerini dizlerine dayayarak başını avuçları içine bıraktı, uzun uzun sessiz sessiz düşündü; Beşiktaş'ın viran bir evinde küçük mektepli kardeşiyle oturan anasının hayâli başının içinde dolaştı. Sâim de, Selami oğlu Sâim, falan taburu, falan bölüğü efrâdından Selami oğlu Sâim, ona cepheden mektup yazacaktı!.. Kendisine bir ağlama geldi. Hiç kımıldamaksızın, çömelmiş, başı avuçları arasında, yüzü yere müteveccih, düşünüyor ve ağlıyordu... Uzaktan bir ses geliverdi:

-Hemşehri! İstanbullu! Kfile gidiyor. Hadi bakalım!

Selami oğlu Sâim kendine geldi, ayağa kalktı, denize ve Haydar Efendinin memleketine yaşlı, düşünceli gözlerle tekrar baktı, baktı. Sallayarak, elini şehre doğru uzatarak, hezeyan eder gibi hitap etti:

-Türkiye!.. Türkiye'nin Haydar Efendileri!..

Ve fesini başına koydu, ekmeğini yine koltuğuna sıkıştırarak kafileye katıldı, gözlerini sile sile uzaklaştı...

Cenevre:Temmuz 1924

Safvet Örfi

“SU BAYRAMI”NIN HATIRASI

Hayat’dan Hikâyeler

-Yaşasın ıstırap!

-Halt etmişsin! Yaşasın neşe!

-İkiniz de bilemediniz. Yaşasın züğürtlük!

-Üçünüze de sıfır! Yaşasın gençlik!

İyi ya, yaşasın ıstırap dediğim zaman bunun içinde keşkül-i fukara gibi neşenin, züğürtlüğün, gençliğin de bulunduğunu söylemek istedim. İstırap tatsız, belki acı bir şeydir. Fakat içindekilerdir ki ona hayatî bir kıymet verir.

-Hayat dediğinde sanki nedir?

-Bilemedin mi? Hayat tatsız, zeytin yağlı pırasaya benzer, ki biz ona ıstırap diyoruz. Hangi zeytinyağlı pırasa var ki pişerken içine bir tutam kahve şekeri atılmaz? O zaman da lezzetine doyum olmaz. Sen de o şekere neşe diyorsun, bu da ağır ateşte yakmadan tıklar mıkır kaynamasına züğürtlük diyor, öteki de kuvvet ve tahammüle gençlik nâmı veriyor. Ama bir bak, yine hepsi ıstırap mahlutundan ibaret...

-Filozofluk mu!?

-Ha şunu bileydin! Filozofluk, hem sahibisi. Malum ya, felsefe, lapçinleri boyalı, İstanbulîni kavuşuk, sakalı taranmış, enfiyesi cebinde, gözlüğü burnunun ucunda gayet ağırbaşlı bir enderûn efendisidir. Hayatı güya ciddi bir tarzda tahlil ve terkip eder. Vallahi yalan, billahi yalan! O da işin alayındadır ama, adı bir defa “gayet ciddi” ye çıkmıştır. Mütebessim görünmek, ağırlığına münafidir. Tıpkı evrak kâtibiyle inceden inceye alay eden eski kalem mümeyyizleridir. İşin aslını faslını kendisi de bilir de yine edep ve erkâna toz konmasın diye somurtur. Halbuki ben felsefeyi işte böyle Adem babamızın serendip kıyafetiyle ortaya çıkarıyorum.

-Sen Adem babamızı usûl-i muâşerete, civanînemizi kavaid-i iffete mugayir karşımıza çıkaracağına şu tahta masının üstüne bir şey çıkarsan da biz de gayet edibâne etrafa dizilsek...

-Bu babda benim de bazı projelerim yok değil, var. Var ama tatbiki el-yevm ü eyyâm-ı müstakbelede mümkün değil...

-“Olmaz, olmaz, deme, olmaz, olmaz!” kardeşim âlem-i imkândır bu...

-Bu gece için ne âleme-i imkandır, ne âlem-i menâm.

Bu sabah müdüre çıktım. Para! dedim dayandım. Müdür kalıpsız fesini geçirince maarif müdürüne çıktı. Para ! dedi dayandı. Maarif müdürü ecdattan kalma redingotunu ters düğmeleyerek defterdara çıktı. Parrrra! dedi, dayandı. Defterdar anahtarlara asılarak kasayı açtı ve mangırrrrr bile yok dedi, dayandı...

-Ey, sonra ne olacak böyle?

-Biz de bu gece kemâ-fi-s-sâbık neşeli bir ıstırabın göğsüne yaslanarak ciftarara! deyip dayanacağız...

-Yahu! Yarın ev kirasını verme günü. Ev sahibi kahve kahve dolaşiyor, bir daha mı muallimlere ev kiralamak, tövbeler tövbesi! deyip duruyormuş.

-Durmasın nafile... Bütün mükevvenât yürüyor. O da yürüsün, terakki etmiş olur.

-Kolaradin'in önünden geçemiyorum.

-Birinci kordon kalabalık mı? Sen de ikinciden dolaş gir.

-Eski bira hesabını isteyecek diye canım.

-Vay sefilh vay! Veresiye bira içersin de bizi davet etmezsin ha!

-Kemeraltı'ndaki bakkala uğradım. Çuvallar dolusu kuru fasulye vardı. Fasulye kaç? dedim. Maatteessüf kalmadı beyim, dedi. Yağ dolu fıçıyı gösterdim, yağ kaç? dedim. Şimdi bitti beyim! dedi.

-Sen de başka bir bakkal peyleseydin. Bizi öğreninceye kadar, zaman geçerdi.

-Alimallah doğru söylüyorsun. Tanıdığı gün de biz enseyi yapmış, file dönmüş olurduk, o zaman da bizim müşteriler bunlar; ama geçen ay çiroz gibi idiler, şimdi kılıç balığına dönmüşler, acaba yanılıyor muyum? diye yakamıza bir ay daha sarılamazdı.

-Sus bir vecize! Bir insanın masasında tüten bir yiyeceği ve dolabında burcu burcu kokan bir içeceği yoksa fazla konuşmamalıdır.

-Sebep!

-Sebep fennîdir. Muallim olacaksınız bilemediniz mi? Meşhur desturdur: Zâid nâmütenâhi kelâm, darb-ı dimâğ, darb, nâkıs nâmütenâhi mide, takîm vücûd, müsâvî teneşir...

-Zavallı Salih Zeki Bey Hocamız da bu destur mucibince hayat davasını hal etti galiba.

-Acı şeyler yasak! Tatlı tarafına bakalım.

*

* *

İzmir'in beş genci, İzmir'in ufuklarından taşan tatlı bir ısırap neşesiyle dolaba koştular. Kapak açılır açılmaz odayı bir (Ooo !) sadası kapladı. Bundan zengin dolap Karamar'da bile yoktu: Dünden kalma bir avuç kuru zeytin, yarısı ısırılmış bir dilim kaşar, taze erik ve birkaç tane çağla ile yarım kuru firancala... Derhal gazete kağıtlarını tabak, kurşun kalemleri çatal yaptılar. Tahta masa avcılar klubünün senelik ziyafeti gibi donandı. Sürahide su vardı. Fakat yalnız müvellidü'l-mâ, müvellidü'l- humûza ve biraz azottan mürekkep bir su idi. Bari terkinde biraz üzümle biraz anason olsaydı. Olmadıktan başka hatta azotundan bile şüphe edilebilirdi.

-Birader! Bir bifteğin kalorisi malum. Fakat bir yumruğun kalorisi ne kadardır bilir misiniz?

-Yoksa yedin karnını doyurdun da bizimle alay mı ediyorsun?

-Hafazan-Allah! Onu başkaları yesin.

-Öyleyse sofraya başında bu söze ne münasebet!

-Bir münasebet yok, bir niyet var. Şimdi doğruca vesika komisyonu reisinin şuracıktaki evine gideceğim, diyeceğim ki sizin anafor hazinesinden bir şişe!

-Tamam! İşte o zaman şişeyi kafana yediğin gündür.

-İşte onun için ya, yumruğumun kalorisini bilmek istiyorum.

*

* *

Tak tak tak tak tak!

Dar sokağının köşesindeki koca evin içi takırdar. Beşi birden pencereye koştu. Kapıyı açmaya gidenin arkasından dördü de haykırdı:

-Dikkat et! Bizimkilerdense, elinde öte beri varsa aç kapıyı. Elleri cepleri boşsa bir saat sonra gelmesini söyle...

-Gelen arkadaşın bir koltuğunda koca bir şişe, öteki koltuğunda kocaman bir paket vardı. Kapının dışarısında yiyecek içecek olduğuna dair dört yemin edip inandırdıktan sonra kapı açıldı. Hepsi merdiven başında gürültülerle karşıladılar.

-Yaşasın ays ü tayîş imparatoru!

Yeni gelen genç ince bıyıklarını Alman İmparatoru gibi yukarı bükülerek azametle dolaşmaya başladı ve karşılarına geçerek:

-Efendiler! Biçare muallim efendiler! dedi. Hazine-i eltâf ve inayetinden pişmiş kuru köfte, söğüş tavuk, kaynamış yumurta, İstanbul ekmeği ve Umurca suyu ibzal ediyorum.

-Yaşasın ıyş ü nûş imparatoru!

-Eksik dua etmeyiniz! Yaşasın imparator ma-halâsı.!

-Ne halâsı!

-Ne olacak! Ansızın bir telgraf aldım. Bursa'daki halam geliyormuş, istasyonda beklemeli imişim. İstemeye istemeye gittim. Fakat tren durup da sevgili, kıymetli halacığımın elinde koca yemek sepetini görünce kavradım. Arabaya bindirdim. Sepeti bırakmadı, ben de mündericâtını koltuklayınca buraya geldim. Hal-i perişanınızı bildiğim için...

-Geç sofranın en başına!

-Şerefine! Çin çin!

Geç vakitlere kadar yediler, içtiler, güldüler, şarkı söylediler. Fakat mâiât ile mekulât masanın üzerinden eksildikçe sosyalistlikleri tekrar kabarmaya başladı. Esmerce, siyah bıyıklı, güzel bir genç ayağa kalktı:

-Vay canına be! diye, ziyafet nutkunu irada başladı. Vay canına be arkadaşlar! Bu hayat böyle sökmez, böyle yürümez. Senelerce alış, dirsek çürüt. Geç mektebin başına, evlad-ı vatani okutup adam etmeye uğraş. Muharebe olsun git. İstibdâdı devireceğiz diye uğraş. Meşrûtiyet'te milletin refahı için ter, kan dök. Sonra karnını doyurmak için Bursa'dan bir hala hanımla bir amca beyin gelmesini bekle... Olur şey mi bu?

-Olmaz!

-Olmaz!

-Olmaz, olmaz!

-Mademki olmaz, haydi bir şarkı!

İzmir'in kavakları

Dökülür yaprakları...

Şarkıdan sonra nutkun mâbadına devam ettiler:

-Şu limandaki Amerikan seyyâh vapuruna bakınız, pırıl pırıl! İçindekiler de öyle... Bugün alay malay çıkmışlar. Hele bir kocakarının kulaklarında bir tek taşlı küpe gördüm. Birisini bize verse sittin genç muallim sittin-sene lord gibi yaşar be!

-Satalım onu! Satalım onu!

-Durun yahu! Veren kim, satan kim?

-Öyleyse bir şarkı daha!

Sarı zeybek şu dağlara yaslanır

Yağmur yağar silahları...

Şarkı biter bitmez, birkaç dakikalık bir sükut oldu. Tam o sırada dar sokağın içinden neşeli sesler, kahkahalar duyuldu.

Pencereden baktılar. Mehtabın altında gelenleri seçtiler. Bunlar bir Amerika seyyâh kafilesiydi. İzmir'in gece hayatını görmek için çıkmışlar, şimdi muhteşem vapurlarına dönüyorlardı.

-Vay canına be! Gördünüz mü hayatı? Biz burada boşalmış, yangın yerine dönmüş sofra etrafında pinekleyelim, onlar Amerika'dan gelsinler, bizim sokaklarda yüzümüze karşı gülüp eğlensinler, olur mu bu?

-Olmaz, olmaz, olmaz!

-Şunlara bir muziplik yapalım.

-Bu suretle hayattan da intikam almış oluruz.

-Oluruz, oluruz!

-Ne yapalım? Öyle bir şey yapalım ki...

-Su dökelim başlarından aşağı!

-Kabul mü?

-Kabul, kabul!

-Haydi musluklara!

Altısı birden evin musluklarına, destilerine, sürahilerine koştular. Bardağını dolduran, sürahiyi kapan, maşrapayı yakalayan pencerelere üşüştü. Kafile tam istikamete gelir gelmez marş! Şarr!

Amerikalı misler, misisler, misterler ne olduklarını şaşırdılar. Bir daha şarr... Aşağıda ıslanan ıslanana, yukarıda kahkahayı koparan koparana, haydi! Şarr...

Amerikalılar sırsıklam bir halde köşeyi zor döndüler. Evdekiler de katıla katıla eğlencelerine devam...

*

* *

Polis serkomserliğinde bir telaş, bir heyecan, bir korku! Nasıl olmasın? Amerikan konsolosu ateş püskürüyor, Amerikan baş tercümanı körüklüyor, Amerikan seyyâhlarının paçalarından sular sızıyor. Serkomser gülmek için hem dudaklarını

ısıyor hem kapitülasyonlara, titreyen kalbinde resmî geçit yaptırıyor... Konsolos köpürüyor, sefarete yazacağını, şimdi bu vapurla memleketi terk edeceğini bahr-i muhit donanmasının önümüzdeki salı günü öğle üzeri İzmir'i topa tutacağını, maliye nazırından kırk sekiz milyar dolar tazminat isteyeceğini, valiyi astıracağını, hepsini hepsini haykırarak haykırarak söylüyordu.

Serkomiser bir defa daha sordu:

-Af buyurunuz efendim, mesele nedir?

Konsolos Bey pek az Türkçe biliyordu. Tercümanla ifade verdi:

-Muhterem seyyahlar geçerken başlarından aşağıya kova kova su dökmüşler.

-Nerede olmuş, kim yapmış efendim?

-Kim yaptığını bilmiyoruz. Yalnız (...) sokağının köşesinde 44 numaralı büyük, mavi boyalı evin her penceresinden atılmış... Hem güle oynaya!...

Serkomiser zeki bir adamdı. Derhal o evin genç muallimlere ait olduğunu anladı. Şimdi ne yapsın, bir an içinde düşündü. Adreslerini verse, seyyahlar gittikten sonra muallimlerin afacan ellerinden kurtulmak güç... Saklasa mesul olacak... Derhal zekasını işletti ve gülerek dedi ki:

-Affedersiniz efendim, bir yanlışlık olmuş. Bugün bizim su bayramımız vardır da...

-Nasıl su bayramı? Sizin iki bayramınızla hürriyet bayramınız var. Başka bayram?

-Evet efendim, millî su bayramımız var. Her sene bugün gençler mehtapta birbirine su atarak şakalaşırlar. Bizde bir de yolcuların arkasından su dökerler. Eski bir an'anedir. Güya su gibi akıp git, akıp gel... Bu bir nev muhabbet ve samimiyete delalet eder. Muhterem seyyâhlar neşe ile geçerlerken su bayramına iştirak eden yerli gençler zan edilmiş...

Tercümeyi dinleyen Amerikalı seyyahlar memleketlerinde anlatacak gayet meraklı macera buldukları için ıslaklıklarını unutmuşlar, hepsi memnun ve münşerih not tutmaya başlamışlardı.

Türkçesi az olan konsolos bu izahâta inanır görünmekle beraber, yine şüpheliydi. Konsoloshaneye dönerken yolda tesadüf ettiği aşinasına durdurup sordu. Bereket versin ki komiserin son cümlesi hatırında kalmıştı.

- Pardon dostum, dedi. Sizde bir yolcu giderken arkasından su dökmek adet midir?

Adamcağız eski an'anemizi hatırladı ve gülerek tasdik etti:

-Bu bir nev aile samimiyetidir. Yolculara selamet temennisi manasınadır.

Konsolos müsterih oldu. Artık tahakkuk etmişti ki evden dökülen desti desti sular, su bayramının şerefine imiş...

*

* *

Odacı Ali'ye haber verdi:

-Efendim, Amerika General Konsolosu yarım saate kadar ziyaretinize gelecekmiş.

-Buyursunlar!

Valiyi derhal bir düşünce aldı. Muin ziyaret günü haricindeki bu haber ne olabilirdi. Kapitülasyon devirlerini yaşayanlar bu endişenin ne kadar haklı olduğunu bilirler.

Konsolos tam zamanında geldi. Resmi giyinmiş, neşatlarını takmış, eyyam-ı mahsusaya mahsus kıyafetini iktisap etmiş bir halde içeriye girdi. Vali kapıdan karşıladı ve konsolosun bu bayramlık kılığına içten içe hayret etti. Konsolos samimi bir tebessümle elini uzattı ve:

-Su bayramınızı tebrik ederim ekselans! dedi.

-Vali bir an düşündü. Dalgınlıkla:

-Su bayramı mı?

-Evet, milli su bayramınızı tebrik ederim.

-Ha, evet, şey... çok teşekkür ederim. Buyurunuz.

Valiyi telaş aldı. Bir şey vardı; ama neydi? Su bayramı? Ne halt eder ağanın beygiri! Konsolos Bey aynı neşe ile:

-Şimdiye kadar bilmiyorduk. Mesut bir kaza ile Serkomiser Beyden dün gece su bayramınızı öğrendik. Hemen bugün tebriğe geldim.

İşin içinde bir çam devrildiğinin farkında olan vali, derhal bir sigara, bir kahve ile konsolosu avuttu:

-Affedersiniz bir dakika...

-Hay hay, buyurunuz.

Vali derhal telefonu kaptı ve serkomiserin numarasını çevirdi; fakat açık Türkçe ile nasıl konuşacaktı. Konsolos çatra patra Türkçe biliyordu. Zeki vali ona da bir çare buldu, anlamayacağı mustalih bir tarzda konuşmaya başladı:

-Allo! Anlayamadım.

-Ben vali, şeb-i evveldeki ıydmâ diyorum. Âlem-i cedîd mümessili nezd-i vilayette idiğünden mustalîh-i muhâvereye mecbûriyet görülmüştür. Galiba âlem-i cedîdden murûd-ı zenân ve ricâlden mürekkeb bir kitle-i mârin ve âbirinin fevk-i rûsına indahat-ı mâ-vâki olup... Keyfiyet-i bil-tevîl ıydmâ-ı suretine tebdîl...

Ser-komiser meseleyi derhal anlayarak olan biteni telefonda hikâye etti. Vali azîm teşekkürler ettikten sonra güya başka bir mesele görüşüyormuş gibi:

-Pekala, kağıtları yazınız. Defterdardan para alınız ve yolların taştan yapılmasına sarf ediniz! dedi ve telefonu kapar kapamaz, yeni baştan mükâlemeye girmiş gibi tatlı, tatlı gülerek:

-Evet... Su bayramı! Eski bir an'anedir ekselans! Her sene, dünkü tarihe tesadüf eden mehtapta gençler bu bayramı yaparlar. Gençliğin o senesi su gibi berrak ve hayat-aver geçsin diye bir efsâne vardır. İnşallah gelecek su bayramında zât-ı asilânelerini haberdâr ederim de beraberce bazı gençlerin eğlendikleri yerleri gezer, nasıl bayram ettiklerini görürsünüz.

Hiçbir Amerikalıya nasip olmayan bu mazhariyete ereceği için Konsolos Bey yerinden sıçrayacak kadar memnun oldu. Hemen yaldızlı cep defterini çıkarak su bayramının tarihini gününü not etti.

Vali bu heyecandan bilistifâde konsolostan kaza hakkında özür diledi. Konsolos derhal elini kaldırarak geniş bir tebessümle:

-Yo! dedi. Sonra ekselans haksızdırlar. Hiç özür kabul etmem. Muhterem, şen, müreffeh gençliğinizin (su bayramı) şayan-ı tebcildir. Bunlar kaza değil, belki mes'ut tesadüflerdir. Vatandaşlarımın da bu eğlenceye tasadduka iştirakleri bizim için şereftir.

Aka Gündüz

BORÇ

Muallim Hüseyin Nuri dün sattığı halının boş kalan yerine bakarak sigarasının dumanlarını savuruyordu. Son üç günlük muvaffakiyetlerine doğrusu diyecek yoktu. Tam üç bin iki yüz lira toplamışlardı. Şu küçük kasaba, bilmem kaçınıcı defa olarak, Kuvâ-yı Milliye'ye iane vermişti. Fakat bu sefer bütün ümitlerin fevkinde olarak üç bin lirayı mütecaviz para toplanmıştı. Artık kudreti kalmayan ahâli bu defa son bir hamle yaparak evlerindeki eşyalarını satmış bu parayı temin etmişlerdi. Başta Hüseyin Nuri'nin verdiği yirmi beş lira yazılıydı. Aldığı maaştan bu parayı vermesine imkan yoktu. Fakat başkalarının hamiyetini tahrik eden muallim herkesten evvel kendi hissesini verecekti. Düşünmüş, taşınmış nihâyet şimdi yeri boş kalan halıyı, evlerinin yegâne süsü olan halıyı satmıştı. Hemen herkes böyle idi. Bir iki tüccar müstesna olmak üzere halkın çoğu ianeyi bu suretle verebilmişti.

Hüseyin Nuri bu akşam karısına ianenin yekûnunu haber verirken nasıl topladıklarını da anlatıyordu:

-Gündüzleri bu işleri yapmak kâbil olmuyor. Geceleri birer birer kapıları çalarak topluyoruz. Dün gece geçirdiğim korkuyu tasavvur edemezsin Samime... Yunanlılar son hafta bizim böyle birtakım işler yaptığımızı haber almışlar. Vasıta olanları mutlaka yakalamak için mahallelerin içine salıverdikleri devriyeleri çoğaltmışlar. Bir kapı çalındı mı, hemen devriye koşup tahkik ediyor. Biz devriyelerin, devriye bizim peşimizde. Adeta saklambaç oynuyoruz. Köşedeki Sabuncu Seyit Efendinin kapısını çalıyordum. Birdenbire devriye karşıma çıkmaz mı? Hemen kapının karanlık tarafında köşeye sindim. Fakat devriye beni görmüştü. Yakamdan tutarak kaldırdılar. Yanlarındaki tercüman sert sert gözümün içine bakarak sordu:

-Burada ne arıyorsun; hırsız mısın, nesin?...

Korkmadım, desem yalan. Misafirliğe geldiğimi söyledim. Herife birçok palavra attım. Güç bela bıraktılar. Teşebbüsten vazgeçtiğimi zannedersin, değil mi? Bilakis. Kapıyı açan Seyit Efendiye vaziyeti anlattım. Aldığım ianeyi cebime koyarak yine kapıları çalmaya devam ettim. Fakat bittabi artık ihtiyâtla... Dün Mülazım Nâil Efendi dördüncü makbuzu getirmişti. İanenin toplanması, Kuvâ-yı Milliye'ye gönderilmesi makbuzun vürudu ... Bütün bunlar bir banka muamelâtı kadar düzgün gidiyor. Geceleri kapıları çalarak para istiyoruz. Bazı akli başında kimseleri kirli içtimailere davet ediyoruz. Bu suretle toplanan ianeler tadât ediliyor, defterimize kaydedip bir ele teslim

ediyoruz. Bütün paralar babamda toplanıyor. Zavallı bu işler için çok yoruluyor, bilir misin? Paranın yekunu kabardıkça öyle bir neşesi artıyor ki...

Samime Hanım bütün bunları gâh sevinç ve gâh endişe ile dinliyordu.

-Baban artık kumar oynamıyor, değil mi?

-Hayır!... Altı ay evvel yemin etmişti. O günden beri bir defa bile oynamadı. İçimizde en şayan-ı itimat adam odur. Bütün paralar onda toplanır. Kuva-yı Milliye zabiti Nâil Efendiyi tanımazsın! Ne deli çocuktur. Muntazam on günde bir, Yunan nöbetçilerinin hudut karakollarının arasından geçerek buraya gelir. Daha garibi var, kimseye misâfir olmaz, zahmet etmez. Bir handa, bir kahve peykesinde yatar. Garp cephesi erk-ı harbiyesinin verdiği makbuzu getirir. Peki toplanan ianeyi teslim alarak götürür. Son gelen makbuzda bizi çok sevindiren bir şey vardı. Erkân-ı harbiyesini teftiş eden kumandan bizim makbuzları görmüş. Şu fakir kasabanın verdiği ianenin yekununa bakmış. Kim bilir ne kadar memnûn olmuş ki makbuzun arkasına el yazısıyla şunları karalamış:

Teşekkür ve selâm

Garp Cephesi kumandanı

...

Nâil Efendi bu makbuzu bize bir an evvel yetiştirmek için hemen akşamdan yola çıkmış. Adamda zaten zerre kadar perva yok ki... tenezzühe gider gibi o taraftan bu tarafa bu taraftan o tarafa geçiyor. Yarın sabahleyin son ianeyi götürecektir. Üç bin iki yüz lira... Hem beşinci ianede. Vakıa evvelkiler de bundan aşağı değildi. Fakat biz diyorduk ki artık kimsede takat kalmadı, bu sefer o kadar verilemez. Halbuki ahâli eşyalarını satarak verdi. Tabi biliyorsun bu paranın yirmi beş lirası bizim. Yani halının parası. Müsterih ol Samime. Halıdan ne çıkar?.. Bu kara günler elbet devam etmez, galip geliriz. Kasabaya yine bizim bayrağın gölgesinde mesû olur, hepimiz şen ve mesût oluruz. Değil mi?...

-Ah o günler, Nuri, O günler !... Hayat artık cehennem oldu. Mahpuslardan, zindan mahkumlarından farkımız yok.

-Bütün bunlar geçer, Samime geçer... Çocuklar uyudu, değil mi? Orhan'ın harareti nasıl?

-Bu akşam iyidir. Zannederim. Yarına bir şeyi kalmaz.

Hüseyin Nuri bu akşam çok mesuttu. Gevezeli üstünde, mütemâdiyen söylemek istiyordu. Gece ilerlemişti. Ara sıra geçen devriyenin ayak sesleriyle polis

düdüklerinden başka bir şey işitilmiyordu. Ağustosun durgun, sakin bir gecesinde, ... kasabasının fakir bir evinde bu zevc ü zevce hep Kuva-yı Milliye'den bahsediyordu. İlane faslı bitmiş, şimdi askerî mübahese başlamıştı.

Sokak kapısının tokmağı hafif hafif vurulmamış olsaydı musahebeleri daha saatlerce sürerdi. Samime Hanımla kocası biraz korku ve biraz hayretle birbirlerine bakıştılar. Bu zamanda kapılarını çalan kim olabilirdi? Pencereden seslenmek doğru olmazdı. Kim bilir? Belki de bir dosttu. Pencereyi açarak gürültü etmek gelen Yunan devriyesine haber vermektir. Hüseyin Nuri lambayı eline aldı; merdivenleri yavaş yavaş inmeye başladı. Samime Hanım sofada bekliyordu. Aşağıdan aşına sesler işitince müsterih oldu. İmam Hayri Efendi gelmişti.

Samime çocukların yattığı odaya geçerek onları yalnız bırakmıştı.

Hayri Efendinin çehresi çok endişeli idi. Kalın kaşları çatılmış, pos bıyıkları, sakalı dimdik olmuştu. Bir selamdan başka ağızda laf çıkmamıştı. Hüseyin Nuri bir şey sormaya cesaret edemiyordu. Nihâyet aralarındaki elim sükûtu yine İmam Hayri Efendi bozdu.

-Nuri Bey, dedi, senin babanın kaç lirası vardı?

-Bu nasıl sual Hayri Efendi? Ben ne bileyim.

Hayri Efendi kalın ağızlığına takılı sigarasını kül tablasına bırakarak ayağa kalktı. Hüseyin Nuri Bey tâ önüne gelerek, gözlerinin içine baktı:

-Dün akşam baban, Yahudi'nin kiraathânesinde oynadığı kumarda tam bin iki yüz lira kaybetti. Haberin var mı?

-Ne!... Aman yarabbi!... Ne diyorsun?

-Evet! Dahası var. Bugün akşamüstü Nâili Efendi toplanan ianeyi teslim almaya gelmişti. Yalnız ikimiz vardık. Baban ona iki bin lira teslim etti.

- Ya bin iki yüz lirası?

- Bilmem! Artık sen düşün.

-Ah yarabbi!... Babam!... Bîçare adam!... Bunu nasıl yaptın? Bizi, namusumuzu, ailemizin namusunu hiç düşünmedin mi?

İmam Hayri Efendi yerine oturmuştu. Gözlerini tavanın bir köşesine dikmiş, Hüseyin Nuri'nin cevabını bekliyordu. Zavallı muallim bir dakikada çökmüş, sanki yüz mavzer kurşununa hedef olmuştu. Bir dakikada çökmüş sanki yüz mavzer kurşununa hedef olmuştu. Bir dakikada çökmüş, sanki yüz yaşına girmişti. Gözlerini sattığı halının boş kalan yerine dikerek mırıldanır gibi:

-Bunu, dedi, ben nasıl öderim. Param yok, emlağım yok, evimde iki liralık eşyam yok...

İmam Efendi ellerini açarak “Ne yapayım?” der gibi bir işaret yaptı.

Hüseyin Nuri başını kaldırdı. Çehresinde kat’î kararını vermiş adamlara has bir ciddiyet ve gerginlik hasıl olmuştu. Elini İmâm Efendinin dizine koydu. Maksudını duvarlardan saklıyor gibi gayet yavaş:

-Bana bak, dedi, Nâil Efendi ne zaman gidiyor?

-Yarın şafak sökerken.

Hüseyin Nuri saatine baktı:

-Yani dört, beş saat sonra.

-Evet.

-Şimdi senden bir ricam var. Babamın hırsızlığını, bu cinayetini on gün saklar mısın?

-Peki, bundan ne çıkar?

-Bu parayı on güne kadar ben ödeyeceğim.

-Ödeyecek misin? Ne ile? Ne ile ödeyeceksin?

-Yalvarırım sana Hayri Efendi mademki bunu senden başka bilen yoktur, o halde bunu on gün kimseye söyleme. Yahut bir hafta. Bu müddetin nihayetinde bu paranın ödenmiş olduğunu göreceksin.

Hayri Efendi mütereddît idi. Bu hırsızlığı iane verenlerin hepsine söylemeyi bir vicdân borcu telâkki ediyordu. Şimdi ne yapacaktı?

Hüseyin Nuri, Hayri Efendi’ye biraz daha yaklaştı ve aynı sesle:

-Hayri Efendi, dedi, sen büyük kalpli bir adamsın. Bana bu iyiliği yap. Senden bir şey daha rica ederim. Nâil Efendinin yattığı hana git. Yarın sabah hareket etmeden kendisini mutlaka görmek istediğimi söyle ve kimseye bir şey açmadan Nâil Efendinin dönüşünü bekle. Bunu yaparsın, bu iyiliği benden esirgemezsın, değil mi?

Hayri Efendi cevap vermiyordu. Vakıt çok geçmişti. Ayağa kalktı. Hüseyin Nuri’ye mülayimâne bakıyordu. Dediklerini kabul ettiğine alânet idi.

Zavallı muallim, Hayri Efendiyi teşîden dönüp odasına geldiği zaman karısını ayakta kendisine muntazır buldu. Elini karısının boynuna dolayarak yanına oturttu. Her tarafı titriyordu. Bu fakir yuvaya bir felâket kanat germişti. Hüseyin Nuri yüzünü karısına yaklaştırdı.

-Samime, dedi, beni sever misin?

-Allah aşkına Nuri, çabuk söyle, ne var?

- Hayatta seni mes'ut edebildim mi?

- Nuri bana her şeyi söyle, açıkça söyle. Ne olmuş? Hayri Efendi ne haber getirdi?

-Samime, benim asker elbiselerimi çıkar. Çok mühim bir iş.

Yarın Nâil Efendi ile Kuva-yı Milliye tarafına geçeceğim. Bana düşen bir vazife var. Yok... Sakın mûmânaata kalkma... Kat'iyen bu teşebbüsümünden dönemem. Anlıyor musun, dönemem.

Samime şimdi hüngür hüngür ağlıyordu. Başını kocasının göğsüne dayamıştı. Hıçkırır gibi:

-Ya ben ... Ya çocuklar !... dedi.

Hüseyin Nuri'nin tüyleri ürperdi. Dudakları titriyordu.

Karısına baktı, kat'î kararını tekrar etti.

-Mutlaka gideceğim, mutlaka. Çünkü gitmem lâzım.

Samime sandığından kocasının harb-i umûmiden kalma asker elbiselerini çıkarırken bohçalarının ötesine berisine gözyaşları damlıyordu. Hüseyin Nuri o gece hiç uyumadı. Sabaha bir saatten fazla vardı. Asker elbiselerini küçük bir paket yapmış, koltuğunun altına sıkıştırmıştı. Çocuklarının yatağı başına geldi. Küçükler her şeyden bî-haber mışıl mışıl uyuyorlardı. Onları yanaklarından öptü. Bir türlü baş uçlarından ayrılamıyordu. Belki yarım saat tek bir kelime bile söylemeden onların yüzüne baktı. Sonra eğildi, son bir defa daha öptü. Karısının yüzüne bakamıyordu. Sokak kapısının aralığındaki veda pek hazin oldu. Samime kollarını kocasının boynuna dolamış, durmadan ağlıyordu. Yavaşça kapı kapandı.

Bir saat sonra fecrin ilk ışıkları karşiki dağlara serpilirken iki genç yolcu gizli geçitlerden, keçi yollarından, çok zaman derelerden, bataklıklardan geçerek, kimseye görünmeden Kuva-yı Milliye'ye gidiyorlardı. Buraların artık kurdu olan Nuri Efendi anlatıyordu:

-Eğer şu sırtı Yunan taburu karargâh yapmasaydı yolumuz böyle bir gün sürmezdi. Oradan geçebilseydik, beş, altı saatte varırdık.

26 Ağustos akşamı karargâh zabitlerinden üç tanesi Hilâl-i Ahmercilere yardım ediyordu. Yaralıların toplanması, şehitlerin defî ile uğraşıyorlardı. Harp meydanı

mahşerden numune idi. Dehşetten yerin altı titremiş yalnız Yunanlıları değil, taşı, toprağı bile alt üst etmişti.

Mülazım Nâil Efendi bir Hilâl-i Ahmer grubuyla beraber muin bir sahada çalışıyordu. Yaralılar içinde birçok dostlar vardı. Bir aralık acı bir inilti duydu. Sür'atle döndü. Tâ yan başında ağır bir yaralı yatıyordu. Çehresi buruşmuş, gözlerini kapamıştı. Sağ gözünün altından bir kurşun ve omzundan derin bir süngü yarası almıştı. Nâil onu kollarının arasına aldı. Mendiliyle yüzündeki kan pıhtılarını silerken zavallıyı tanıdı. Haykırır gibi:

-Nuri, ah! Hüseyin Nuri! dedi.

Mecruh gözlerini açtı. Hafif bir tebessümle Nâil'e aşinalık etti. Sonra bir elini onun boynuna atarak kesik kesik söylendi.

-Nâil... Nâil... Gittiğin zaman Hayri Efendiye... iane verenlere.... söyle.... De ki Hüseyin Nuri.... babasının borcunu.... ödedi.... Karıma da, çocuklarım da söyle... Babaları.... namusunu..... temizledi...

Yüzü buruştu. Dişlerini, çeneleri birbirine geçecek gibi sıktı. Başı ve kolları düştü...

Güneş 26 Ağustos gününe veda ederek, korkunç kızılıklara bürünüp çıplak dağların ardından yatarken Hüseyin Nuri can vermişti...

Fuat Bahattin

BİR KURTULUŞ HİKAYESİ

Bir arkadaş anlattı:

Ben yumuşak yüzlü bir adamım.

Bazı dostlarım vardır ki iyi olacak hastanın hekimi ayağına gelirmiş gibi bir sözle elimi sıktıkları, yahut başıma geleni bilsen bu sabah... diye bir hikayeye başladıkları vakit yüreğime gâh ağır hüznün gâh bir derin heyecan çöker. Sözün arkasını dinlemem. Çünkü bu masalların envaini yüzlerce defa dinleye dinleye artık ezber etmişimdir.

Bilirim ki bu arkadaş ya cüzdanını kaybetmiş ya ahlâksızın biri tarafından dolandırılmıştır. Yarın mutlaka iade edilmek üzere bir ila on liraya ihtiyacı vardır.

Yine bilirim ki vefat etmiş dostları bu dünya gözüyle görmek nasıl imkansızsa bu parayı görmek de öyle imkânsızdır. Fakat bu kat'î kanaate rağmen yine istenilen parayı veririm.

Çünkü, söyledim ya, yumuşak yüzlü bir adamım.

Bu meselede benim için tasavvur edilecek yegâne muvaffakiyet dostlardan bazılarını tenzilâta razı etmek, mesela beş para isteyenle iki liraya sulh olabilmektir.

Bir kısmı bu tenzilâta güler, faize razı olur. Bunlar en sevdiklerimdir. Fakat bir kısmı surat eder, istedikleri para ile aldıkları arasındaki farkı ceplerinden çalınmış bir para addederler.

Sonra fazla pişkin bir zümre vardır ki bana, eksiği tamamlamak için bazı tanıdıklara müracaat etmemi tavsiye ederler.

Beni haraca kesen bu arsız dostlar arasında bilhassa bir tanesi vardır ki bütün ötekilere rahmet okutur : Eski mektep arkadaşlarımdan çakır İlyas. O ne fedakâr insandır yarabbi!... Bir zarara veya haksızlığa uğradığım zaman benden evvel o feryat eder. Beni kafese koyanlara kızar. «Bu ne yüz yumuşaklığı canım? Bu alçaklar seni kuru hasır üstünde bırakacaklar» diye bana çıkışır. Arkadaşımdın bu isyan ve teessürü gayet haklıdır. Çünkü cebimdeki parada onun da hissesi vardır. Beni dolandırmak, netice itibariyle, onu dolandırmak demektir.

Çakır İlyas benim bütün işlerimi, nerden ne alacağımı benden iyi bilir.

—Senin kiracının bugün aylığı getirmesi lâzım gelirdi. Şuna bir uğrayalım.

Yahut: — Hemen daireye git. Şimdi maaş geldi.

İlyas benim işlerimi takip için sarf ettiği zamanın onda birini daha kârlı bir işe sarf etseydi muhakkak benden aldığıının on mislini kazanırdı.

Fakat kazancın bu şekli galiba daha tatlıdır.

Öyle olmasa zengin av meraklıları istedikleri balık veya kuşu parayla çarşıdan alırlar, boğulacak bir hayvan elde etmek için, karda kışta, dağlarda, denizlerde dolaşmazlardı.

Çakır İlyas gayet muntazam adamdır. Bir defteri vardır ki, maliye tahsil şubelerinin defterlerinden daha muntazamdır. Benden aldığı paraları ayıyla, günüyle, saatiyle oraya kaydeder. Her sayfanın ve her ayın sonunda yekûnlar çıkarır. «Vakt-i merhunu» geldiği zaman borcunu tamamıyla ödeyeceği, üstünde on para hak bırakmayacağı muhakkaktır.

Bir muhtaç fakire para verdiğiniz zaman: « Eksik olma.. Cenabı Hak bize ahrette on mislini verir» tarzında bir vedalaşırsınız.

Bu vaat bizim İlyas'ın vaatlerinden daha uzun vadeli olmakla beraber herhalde daha emindir; mamafih her şeyin bir hududu var. Parasız ve neşesiz bir günümdü, karşıdan çakır İlyas'ın geldiğini gördüm. Hemen bir sokağa saptım. Para isteyecekti. Yok diyecektim. İnanmayacaktı.

Borçlu bir insan gibi karşısında ezilip büzülecektim. Bu üzüntülü vaziyetten kurtulmak için yol değiştirmekten, kaçmaktan iyi çare yoktu.

Fakat beş dakika sonra başka bir sokakta gene onunla karşılaşmayım mı? Dudaklarında tebessümü vardı. Demek hain kaçtığımı görmüş, beni takip etmişti. Birdenbire içimde çılgın bir hiddet uyandı. İlyas'ı kolundan tuttum :

—Çıkar defteri İlyas, dedim, bir namus borcu için hemen paraya ihtiyacım oldu. Bak bakalım şu alacaklarının yekununa hiç olmazsa bu paranın onda birini şimdi bulup vermelisin!..

İlyas düştüğü kapandan kurtulmak için bir çok kıvrandı.Evvelâ beni bugün paraya muhtaç olmadığına iknaya çalıştı. Sonra dostlardan istikraz çareleri gösterdi; fakat avımı sımsıkı yakalamıştım.

Nihayet kendisini yarın saat beşte bir gazinoda beklememi rica etti ve gitti. Bu sevgili arkadaşın bir daha görünmediğini söylemeye bilmem hacet var mı? Şimdi sokaklarda kaçmak sırası ona geldi.

Çakır İlyas'ın ötede beride benim için:

-Çok iyi arkadaştı... Yazık ki son zamanlarda onun da ahlâkı bozulmaya başladı, dediğini işitiyorum.

Reşat Nuri

ZEHİRDEN ŞİFA

Bir dostumun evinde akşam yemeğine davetliydim.

Ailenin büyük kızını sofrada gördüm: Eli çenesinde, gözleri dolgun mütemadiyen düşünüyor; tabağına konan yemekleri yemiyor, çatalıyla didikliyor, kaşığıyla eziyor, iğrenç bir hamur haline getirdikten sonra bırakıyordu.

Babası bir kaç kere öksürdü, anası yan gözle aksi aksi baktı; küçük kız kardeşi eteğini çekti. Fakat o aldırıyor, boğuşmaya hazırlanan bir kedi gibi sırtını kamburlaştırıyor, dişlerini çıkarıyordu.

Aile onun taşmaya, sofrada bir kavga çıkarmaya bahane aradığını hissetmiş olacak ki fazla ısrar etmedi.

Ben meselenin nezaketini anlamış, dostlarımı bu acıklı vaziyetten kurtarmak için maskaralığa başlamıştım. Fakat o söylediğim en tuhaf hikâyelere gülmüyor; güzel dudaklarını büzerek acı acı sırtıyordu.

Lâkırdıyı dedikoduya çevirdim. Küçük Hanım ona da alâkadar olmadı. Nihayet sinemadan, tuvaletten bahse başladım. Bunlar onun en hoşlandığı şeylerdi. Fakat onun her zamanki gibi memnun olacak yere bilakis kızdığını, daha ziyade sinirlendiğini gördüm. Çaresiz sustum. Fırtınanın önünü almak imkânsızdı. Gürültü koparmadan hayırlısıyla buradan çıkıp gitmekten başka bir şey düşünmüyordum. Bir aralık, ortaya bir ölüm sözü atılmıştı. Küçük Hanımın nihayetsiz bir rikkatle «Ah ölmek ne güzel...» dediğini, derin derin göğüs geçirdiğini işittim.

Gözlerindeki şimşekler sakın bir yağmur bulutuna tahavvül ediyor, uzun siyah kirpikleri yaşla doluyordu.

Bu çok iyi bir alâmetti; sofraya geniş bir nefes aldı; fakat kimse bu hava tebeddülünü fark etmemiş göründü.

Artık yemekte konuşulacak en iştah açıcı bahsi bulmuştuk. Genç kız bülbüller gibi açıldı ve yemekten kalkıncaya kadar gâh dolgun, gâh mahzun, gâh şen ölümün güzelliklerinden ve saadetlerinden bahsetti.

Nihayet Allah, bir hırıltı, gürültü çıkarmadan ağız tadıyla sofradan kalkmamızı müyesser etti.

Dostumla karşı karşıya rahat bir koltuğa yerleşmiş, öteden beriden konuşarak kahvemizi içiyorduk. Piyanosunda kendi kendine, cenaze marşı olduğunu tahmin ettiğim bir şeyler çalan Küçük Hanım bir aralık ayağa kalktı. Dostumun yanına geldi. Babasına alnını uzatarak şairâne bir sesle: «Adiyo baba dedi, ben artık uyumak ihtiyacına mukavemet edemiyorum.. Alnımdan öp beni, benim küçük babacığım.»

Baba kız birbirlerini kucakladılar. Ayrıldıkları zaman kızının gözleri yaş içindeydi. Kapıdan çıkarken bir etajerin önünde durdu, kimseye göstermemek istiyor gibi bir hareketle oradan büyücek bir şişe aldı.

Kalbim birdenbire çarptı. Genç kız salondan çıktıktan sonra dostuma telâşla:

—Çocuğun aldığı şişeyi gördünüz mü? Demin tesadüfen elime alıp bakmıştım. Üstünde «Tentürdiyot» yazıyordu. Fakat hayret! Dostum sadece: «Evet biliyorum!» dedi ve daha evvel başladığı bir hikâyeye devam etti.

Ben gene dayanamadım:

—Aman! Aklıma fena fena şeyler geliyor, dedim, küçükhanım bu gece bana fazla müteessir göründü de...

Dostum gene aldırış etmedi, bu esnada yanımıza gelen karısıyla konuşmağa başladı.

Sekiz on dakika kadar bir zaman geçmişti. Dışarıda korkunç bir çığlık koptu:

—İmdat... Yetişin... Küçük Hanım kendini zehirledi.

Kadınlar haykırarak sofaya uğradılar.

Dostum hiç telâş göstermeden hizmetçiye emretti:

—Kızım, aşağı kattaki doktora haber ver... Vakti müsaitse teşrif etsin... Küçük Hanım kendini zehirledi, de... Tedaviden sonra bir tavla atarız.

Bu ne korkunç soğukkanlılıktı yarabbi! Tüylerim diken diken olmuştu... Gayet halim selim bir adam olan dostum o dakikada bana meşhur kadın katili Landrü gibi göründü. Elim ayağım titreyerek:

—Bu ne hal, dedim, böyle bir felâket karşısında nasıl çıldırmıyorsun, bağırıyorsun ?

Zehirlenmiş kızın odasına koşmak için yerinden fırlamıştım. Dostum elimi tuttu:

— Telaş etme, dedi, bu bizim mesut aile yuvamızda her hafta tekerrür eden bir komedyadır. Karım ve kızlarım istedikleri bir şeyi bana aldıramadıkları, birbirleriyle kavga ettikleri vakit yahut da lodos havalarda hiç sebepsiz sinirlendikleri vakit tentürdiyotla intihara teşebbüs ederler. Aşağı katta bir doktor dostumuz vardır. Adamcağız hemen yetişerek icap eden ilaçları verir ve yeni bir vak'a çıkıncaya kadar, birkaç hafta rahat yaşarız.

— Güzel ama ölümle şaka olur mu? Ya bir defasında Allah esirgesin...

Dostum gülümseyerek cevap verdi:

— Şişenin üstünde tentürdiyot yazar. Fakat içindeki ilaç kınadan ve sinirleri teskin edecek bazı maddelerden ibarettir. Nasıl ki doktorun panzehiri de biraz limon ve nane suyundan başka bir şey değildir. Hasta bu şifalı zehrin tesiriyle rahat rahat uyuyor ve ertesi sabah neşe ve sıhhat içinde uykudan uyanır.

Reşat Nuri

İKİ RAKİP ARTİST

Bu iki şair mektep sıralarından beri birbirlerini kıskanırlardı.

İkisi de hali vakti yerinde iki ailenin çocuklarıydı.

Küçük yaşta yaşamak derdine düşmedikleri için bir çok seneler dünyada sanattan, şiirden daha ehemmiyetli bir şey bulunabileceğine inanmamışlardı.

İkisi de oldukça okunuyor ve beğeniliyordu.

Hüseyin Vedat'ın yazılarında bir olgunluk, kuyumcunun bütün itinasıyla işleyerek son şeklini verdiği eserlere mahsus pürüzsüz bir güzellik vardı. Hasan Nejat'a gelince, onda bilâkis bir tereddüt, bir ne istediğini, ne düşündüğünü pek bilememe sıkıntısı sezilirdi.

Bu şüphesiz Nejat'ın zararına bir şeydi. Fakat Hüseyin Vedat nedense bunu pek iyi bir alâmet saymaz, içinde neler sakladığı belli olmayan bir karanlıktan korkar gibi korkardı.

*

* *

Hüseyin Vedat genç ve güzel bir dul ile sevişti.

Bu kadın zengin bir Mısırlıydı. Genç şair müstakbel eşini şüphesiz böyle düşünmemişti. Fakat ne de olsa bu zenginlik onların birbiriyle evlenmesine ciddî bir mani teşkil edemezdi.

Yeni aile düğünden sonra Mısır'a gidip yerleşti.

Orada zengin bir hayat geçirmeğe, seyyah kuşlar gibi güzel mevsimler ortasında memleket memleket dolaşmağa başladılar.

Mamafih, bu hayata rağmen Hüseyin Vedat sanata ve şiire umulmaz bir vefa ve sadakat gösterdi.

Etrafını saran bin çeşit eğlence arasında en mesut vakitleri gene kitaplarıyla yalnız kaldığı, kendi kendine düşündüğü ve şiir yazdığı saatler oluyordu.

Hüseyin Vedat bir gün İskenderiye sokaklarında eski bir İstanbul arkadaşına tesadüf etti. İstanbul'daki efendisi namına Mısır'dan mal almağa gelmiş Niyazi isminde ehemmiyetsiz bir tüccar kâtibi.

Yeni mevkilerindeki farka rağmen Hüseyin Vedat onu gene umulmaz bir vefa ve sadakatsizlikle kucakladı, öptü, koluna takıp büyük meclislere götürmekten, dostum diye takdim etmekten utanmadı.

Niyazi Vedat ile Nejat arasındaki ezeli davayı biliyordu. Bir akşam yarı ciddî, yarı da kendine gösterilen ikramlara bir mukabele olarak dedi ki:

—Madem ki bu kadar yakın iki dostuz. Açık konuşmama müsaade et. Nejat’la sen iki uzlaşmaz rakipsiniz, çok sevişmenize rağmen birbirinizi yere vurmağa çalışırdınız değil mi?

Vedat kaşlarını çatarak, sert bir çehre ile;

—Ne münasebet? dedi. Öteki aldırmayarak devam etti:

—Münasebetsizliğimi doğruluğuma bağışla da devam edeyim.. Evet siz sonu ne zaman geleceği belli olmayan bir boks maçına tutuşmuştunuz... Bence artık netice göründü...

—Mağlup benim değil mi?

—Hayır. Bilâkis mağlûp Hasan Nejat’tır. Artık gönlün rahat olsun...

Vedat bu bahiste Niyazi’den ehemmiyetli bir lâkırdı ve fikir beklememekle beraber gayri ihtiyarî alâkadar oldu ve sordu:

— Anlat bakalım öyleyse...

— Nejat mağlûptur. Çünkü zavallının işleri hiç iyi gitmedi.

Onu memuriyetinden attılar. Aksi bir tesadüf olarak o ay içinde evleri de yandı. Bu ev babasından kalan mirasın son kırıntısıydı. Zavallı çocuk hasta anasıyla beraber hemen hemen sokakta kaldı. Bir zaman uzak bir akrabanın yanına sığındılar. Fakat ne oldu ne geçti pek bilemiyorum, bir aydan fazla tutunamadılar. İhtimal istiskal edildiler, yahut ta bu çocuk fazla hassas olduğu için olmayacak bir şeye gücendi. Bir arkadaşın yardımıyla ona postahane de bir memuriyet buldular. Orada da ancak iki ay tutunabildi... Bu esnada anası hastalandı, feci bir sefalet içinde öldü. Çok defa sokakta aç gezdiği halde, zavallı Nejat, halini hiç belli etmemişti. Fakat bu hastalık üzerine inadını kırdı; «borç para» diye ötekine berikine yalvardı. Sonra aldığı bir kaç parayı iade edemediği için dostlarından bucak bucak kaçmağa başladı. Felâket onu tembelleştirmişti de... Babıali tabileri: «Sen maruf bir şairsin... Roman, tarih filan ne istersen yaz getir, parasını verelim» diyorlardı.

Vedat gözleri parlayarak sordu:

— Kabul etti mi ?

— Hayır... Tembelleştiğini söylemiştim ya...

—Pek güzel... Devam et...Şair acı acı gülümsüyor, düşünüyordu.

—Zavallı adam dünyada her şeyi şiire feda ettiğine göre bari yazdığını beğendirebilse... O da yok... Gazeteler onu acı acı hırpalılar, mizah mecmuaları şiirlerine alaylı nazireler yazarlar. Bu felâketlere bir de şifa bulmaz bir gönül yarasını ilâve edersen niçin Nejat'tan hayır kalmadığını sen de anlarsın.. Zavallı çocuk bir genç kızla nişanlıydı. Onu dehşetli suretle seviyordu.. Nejat bir zaman uğraştıktan sonra vaziyetini düzetmekten ümidini kesince yüzüğü iade etti. Bu tam zamanında olmuştu. Çünkü bunu o yapmasa kız yapacaktı. Görüyorsun ya hayatın bu kadar feci bir surette hırpaladığı, nakavt ettiği bir adamdan hiçbir şey beklenemez.

Hüseyin Vedat hâlâ acı acı gülümsemekte devam ediyordu:

—Zavallı saf arkadaş, dedi, sen bana, bilâkis gayet kötü bir haber getirdin... Karnının, hayalinin bütün açlıklarını doyurmuş adamdan sanata hayır gelir mi? Efendi mükellef bir ziyafet sofrasında yemeğini yiyecek, şampanyasını içecek, dansını edecek, etrafındaki yağlı enseli erkekler, oyuncak gibi kadınlarla şakalar, sohbetler yapacak, nihayet vücudu vücuduna değdikçe kasap çengellerindeki kesilmiş etlere dokunmuş gibi ürpermeler veren bir sevgili zevceye: «Haydi şeri... Sen uyu artık... Ben şimdi seni aldatmaya gidiyorum. Fakat kıskanma... Vücutsuz bir periyle... Güzellik ve ilham perisiyle... Onun bir vücut ve şekil alması lâzım gelse mutlaka senin vücut ve şeklini alırdı» tarzında bir soğukluktan sonra muhteşem masasının başına geçerek ve başında daha hazım olmamış içki ve yemeğinin ağırlığıyla bir şaheser yazı verecek... Nerde bu bolluk?

Kibar sosyetenin çiçekli lisanını artık kendi ana dili gibi kullanmaya alışmış olan Vedat, heyecanının taşkınlığı ve samimiliği içinde bütün zarafeti, nezahatini kaybediyor, İstanbul külhanlarının diliyle sövüp sayıyordu.

Biraz sonra sakinleşerek hüznle sözünü bağladı:

—Benden geç... Benim yaşadığım havada sanatkâr yetişmez... Nejat'a gelince, o beni feci surette mağlûp etmiştir. Bir insan ki günlerce aç geziyor, herkesten fenalık görüyor, budalaların alayına, hakaretine uğruyor, anasını kaybediyor, sevdiğini kaybediyor, yüzsüzlük, dilencilik, yalancılık etmeye mecbur oluyor. Orta kıymette birini birkaç ay içinde derleyip toplamağa kâfi olan bu felâketler, Nejat'ı kim bilir ne beslemiş ne zenginleştirmiştir. Artık mücadeleden vazgeçiyorum. Partiyi kaybettim.

Reşat Nuri

DİNMEYEN VOLKAN

Köyün bu yeri hakikaten güzeldi. Durgun suların üzerindeki sarı renkli çiçekler, sazların gölgesi bu köşeye tabî bir güzellik vermişti. Bu tabî güzelliğin karşısında uzun uzadıya baktım. Yanımdaki köyün ihtiyarı fazla düşüncelere daldığımı görünce gülerek:

—Oğul, dedi, burası galiba hoşuna gitti.

Gözlerimi bu güzel köşeden güçlkle ayırarak cevap verdim:

—Hoşa gitmeyecek gibi değil ki.

İhtiyar acı acı gülerek başını iki tarafa salladı:

—Güzel mi? Bu bataklık tıpkı fattan bir kadına benzer. Bu köyün bütün felâketini bu bataklık yapmıştır.

İhtiyarın hakkı vardı. Bu bataklığın etrafa yaydığı sıtma mikroplarını ben düşünememiştim. İhtiyar gözlerimden düşüncemi okumuştı. Çimenlerin üzerine çömelerek bana, bu kadar ehemmiyet verdiği bataklığın hikâyesini anlatmağa başladı.

—Bu bataklık memleketin babasıdır, demiştim...

Evet babasıdır bunun hikâyesi bir efsane gibi ağızdan ağza dolaşır. Vaktiyle bu bataklığın bulunduğu yerlerde güzel bir mesire varmış. Bu mesirede yanık maniler, gönülden gelen sesler duyulmuş. Sevenler, bu köşelerde ruhlarında toplanan arzu ve emelleri sevgililerinin kulaklarına ancak bu mesirenin gölgeliklerinde fısıldarmış, Köyün genç delikanlıları ellerinde sazları gönüllerinde sevgileri mehtaplı geceleri hep bu köşelerde geçirirlermiş. Günlerce sevgililerine kavuşamayanlar, bu mesirede emellerine muvaffak olurlarmış. Bu mesireye «Sevilenler Çayırı» derlermiş.

Bizim köyün en akıllı, en güzel gençlerinden biri bu «Sevilenler Çayırı»nın ismini duymuş; fakat ne buraya uğramış ne de bu âlemlere iştirak etmiş. Nihayet bir gece, yalnız oturmaktan fazla üzülen ve fazla düşünen genç, bu mesire yerine gelmeğe karar vermiş.

Genç bu köşeden görününce söğüt ağaçlarının altında, çınar diplerinde oturan genç kızlar yerlerinden fırlamışlar... Bak, söylemeyi unuttum, bu bataklık olmadan evvel buralarda derin gölgelikli çınar ve söğüt ağaçları bulunuyormuş. Sevgililer gündüzleri bunların gölgeliklerine sığınır, geceleri de bu ağaçların sinelerini en rahat yataklara tercih ederlermiş.

O gecede gene ağaçlar birçok güzel kadın ve erkeği gizlemiş, onların her nazardan uzak tatlı anlar geçirmelerine âmil olmuştu. Köyün mahcup, güzel delikanlısı görüldüğü zaman, ağaçların altında zevk ve eğlence içinde yüzen genç kızlar, şuh

kadınlar fırlamışlar, o güne kadar görmedikleri bu güzelliğin karşısında ruhlarında toplu bulunan heyecan ve helecânı dağıtmışlar. Bu serptikleri heyecan, herkesi titreten genç kızların bakışları köyün genci üzerinde hiçbir tesir yapmamış. En güzel kızlar onun kulağının dibinde, en hazin gönül manileri okumuşlar, şuh kadınlar, bu gencin yanında gönülleri şaşırtan, kalpleri inleyen sözler söylemişler.

Genç ne bu bakışlardan ne de bu sözlerden müteessir olmuş... O gözlerini bir köşeye daldırmış, gönlünün istediğini aramış... Kendisine bin bir iltifat sunan, işve dağıtan kadın ve kızlar arasında gönlünün aradığını bulamamış...

Bu haftalarca devam etmiş; günlerce bu yalvarmalar, istighnalar görülmüş... Ne kızlar ne kadınlar bu yalvarışlarından vazgeçmişler ne de genç bu yalvarışların önünde kalbinde bir iz yapmış...

Bir gün köyün yabancısı olan ve simasında fazla güzellik bulunmayan, yalnız siyah büyük gözlerinden aşk ve sevdanın en ince ve en hassas izlerine tesadüf olunan genç bir kadın mesireye uğramış. Yalnız dolaşan bu kadın, köyün müstağni gencinin evvelâ gözlerini kapmış, gün geçtikçe kalbinin de gözlerini takip ettiğini anlamış. Bir gece onu yakalamış... Kalbinde toplanmış olan elem ve emelleri birer birer anlatmış...

Genç kadın delikanlının kalbini büsbütün kanatan ve hırpalayan bir bakışla genci süzmüş, istihza ile bükülen dudaklarından şu sözler dökülmüş:

—Çocuk...

O güne kadar kendisini hakiki bir aşk kahramanı bilen ve zanneden genç şaşırmış; fakat bu şaşkınlık kalbindeki aşkı söndürmemiş... Bilâkis o aşkı tahammül edilmeyecek kadar fazlalaşmış...

Gencin koyu siyah kirpiklerle çevrili yeşil gözleri beyaz köpüklerini göstermeyen, dakikalar geçtikçe coşan ve fazlalaşan birer dalgaya dönmüş...

Bir akşam vakti, genç gönlündeki aşkı her gün biraz daha fazlalaştıran gözleri seyretmek için buralara gelmiş.. Bakmış ki sevdiği kadın başka kollarda aşkın lisanını terennüm ediyor... Genç hiçbir şey düşünmeden kadının üzerine atılmış, gözlerinde kıskançlığın en bariz izleri beliriyormuş... Kadını kollarından tutup sarsarak:

—Nasıl, demiş, aşkını kabul ettiğin de bir çocuk değil mi?

Kadın gülmüş, müstehzi çizgilerin süslediği dudaklarından şu sözler serpilmiş:

—Bana hak veriyorsun... Sen çocuk olmasaydın kalbin hakimiyetini kabul ettiği bir gencin çocuk olmayacağını anlar ve bilirdin...

Genç bu söz üzerine zavallı bir vaziyette geri dönmüş. Onun kalbinin içinde yaşayan sevgi dinmeyen bir volkan halini almış. Tam geriye döneceği zaman, genç kadını seven erkeğin silahı duyulmuş... O dakika derin bir aşkın kuvvetli izlerini taşıyan yeşil ve sonsuz ufuklara, nihayetsiz engin denizlere benzeyen gözler sönmüş... Anlattıklarına göre bu gözlerin söndüğü yerde bir fırtına olmuş... Yanan ve bir türlü dinmeyen volkan, gözlerde ateşli izlerini göstermeyince «Sevilenler» mesiresi sarsılmış, ağaçlar devrilmiş, çayırılar bir göl halini almış... O günden beri buraya “Sevenler Çayırı” derler... Sevilenler mesiresinde hayatı anlatmayan basit güzelliğe mukabil, bugün burada her saniye zehirlerini kusarak onu tasvire çalışan bir bataklık var...

İhtiyar hikâyesini bitirmişti. Benim hikâyenin tesiri altında düşüncelere daldığımı görünce tabakasından yeni bir sigara yakarak:

— Görüyorsun ya delikanlı, dedi, hayatta bir kadın volkanları tutuşturacak, aşk da onun içinde gizli olan çirkinlikleri meydana vurduracak birer kuvvettir.

Hikmet Şevki

AYŞE KIZ x FATMA KIZ: SAADET

İkisi çamlı çakıllı bir dağ köyünün kızlarıydı.

Ayşe kız; ince endamlı bir esmer güzeliydi.

Fatma kız; ablak, sarışın bir sevimli idi.

Beraber büyüdüler, beraber hizmetçi oldular.

Ve ertesi gün beraberliklerinin arasına beş yüz küsur kilometrelik bir ayrılık acısı çöktü.

Ayşe kız efendilerle İstanbul'a gitti.

Fatma kız Ankara'daki kapısında kaldı.

El kapısında ne açık gülünür ne açık ağlanır. Bunu eskiden gelen hemşerilerinden ilk, dünya malumatı olarak öğrendikleri için Ayşe kızla Fatma kız da akşamları beklediler ve herkes yerli yerine çekildikten sonra gizli, hatta yorgan altında sessiz sedasız, birbirlerine ağladılar.

Fakat her gözyaşında bir parça yaz yağmurluğu vardır.

Bu hasretliğin ifadesi nemli bardaklardan kuru kaleme, hışırdıyarak kapıda geçti. Okuma yazma bilmedikleri için mektuplarını başkalarına yazdırırlar, başkalarına okuttururlardı.

Yalnız bu başkalarından kendilerine bir şey yazıp ilave etmek salahiyetini esirgemişlerdi. Yazı başkasının olabilir ama söz gönülden gelmedir; ancak yazdıran ne derse öyle yazılmalı.

Çamlı dağın kızları uzun zaman bu mantıklarına sadık kaldılar.

Ayşe kız tane tane söyleyerek yazdırır ve inanmadığı için sonunda bir defa da okuturdu:

Fatma kız! İstanbul'u bir görsen! Sizinkiler buraya gelirlerse hiç mızırdanma, peşlerine taklaş gel.

Burada su vapurları var ki sorma kız!

... Su vapurları denizde yürüyorlar. Üstüne tahtayı koy gözleme aç, tencereyi koy süt kaynat, şuncacık kıpırdamıyorlar. Biz Beşiktaş'ta oturuyoruz, karşımızda Kız Kulesi diyorlar, denizin ortasında beyaz bir kule var.

Bir kral kızı varmış da babasından izin almadan bir köylü oğlana işmar ettiği için babası bu kuleyi yaptırmış kızı orada kırk bir sene kapatmışmış; ne bileyim ötesini.. ,,

Ve bir sürü klasik selamlardan sonra her mektupta:

“Bu mektup Ayşe kız tarafından yazdırılıp Fatma kız tarafına gönderildi, böylece malum ola. Bu mektubu yazan da bu mektubu okuyana çok çok selam eder. Ben de selam ederim. ,,

Fatma kız da bu tertipe göre yazdırdı:

"Ayşe kız! bizim beyefendinin mesnedi gelen seneye artacakmış. O zaman sizin oraya gidecekmiş. Ben de o vakit geleceğim.

... Burası da güzelleşti. kız! Yenişehir'de bir havuz yapıldı görme! Hani bizim köyün böğründe Gömüşlerin girdiği koca bataklık var ya, ondan daha büyük, daha güzel, içinde de taştan kızlar var. Deyişe bakılınca eski Ankara'nın yed kızı varmış, bunlar babalarından gizli çoban çocuklar ile evlenmişlerde ondan taş olmuşlar, ne bilem ben, geçence öte yüzde oturan, Hacer nine anlattı da ..

Akşamları gidiyoruz oraya, oturuyoruz sedirlere, bir acayip kümbet var. İçine adamlar giriyor, millete çalgı çalıyorlar, biz de keyifle dinliyoruz. Bu çipçirkin kümbet olmasa burası da sizin oradan güzel olacak emme bir türlü bu kubat şeyi kaldırmıyorlar. Ne bileyim ki neden?

“.... Bu mektup Fatma kız tarafından İstanbul'da Beşiktaş'ta oturan Ayşe kız tarafına yollandı. Böylece malum ola..... Bu mektubu yazan, bu mektubu okusana kat kat selam et, ben de selam ederim.”

Mektuplar beş günde bir gidip geliyor ve sonları hep aynı şekilde bitiyordu. Ayşe kızın mektubundan: " Gız Kayaş'ta çıkardığın o resimdeki galabalık kim? Ne şık, ne kostak beyler, hanımlar öyle! senin yüzün benden esmer çıkmış ayol! Yaz güneşi mi çarptı ki?.. ,,

Fatma kızın mektubundan:

"O resmi bizimkiler çıkarttı. Kayaş'a gezmeye gitmiştik de beni de arkalarına aldılar, çıkarttılar. Ortadaki şişman hanım bizim büyük hanımefendidir. Sağında sakalsız, bıyıksız ihtiyarımı bey de bizim büyük beyefendidir. Yanlarında ve ayakta duran küçük hanımdır. Geçende sizin orada güzellik yarışı olmuş. Burada konu komşu bütün hanımlar beyler hep zorladılar: Sever Hanım! dediler, sen de resmini gönder. Mutlaka birinciliği alırsın, dediler ama göndermedi, o dedi ki güzellik kişinin içinde olmalı. Dediği doğru kız! Bizim küçük hanımın yüzü de yüreği de öyle güzel ki.

Ama bana bu lafları zorla yazıyor. Yazmak istemiyor.

Kız! diyor, isterse başkası yazdırsın, insan kendi eli ile kendini över mi hiç?

O inat etti, ben inat ettim, gönlümü kırmamak için yazıverdi işte. Öteki kalabalık beyler, hanımlar da kimi hısım akraba kimi konu komşu.

Küçük hanım kemane çaldı. Müdürünkiler türkü söylediler. Dans oynadılar. Bi eğlendik, bi eğlendik ki.

"... Bu mektubu yazan bu mektubu okuyana kat kat selam eder. Ben de selam ederim. „ Ayşe kızın mektubundan: " ... İşte ben de bir resim gönderiyorum. Senin gönderdiğin resmi büyük hanımefendi görünce aklına geldi. Akşam beye dedi ki biz de bir kır eğlencesi yapsak. Bentlere gittik. Orada çıkardılar. Bunu ... Nasıl? Ben toplanmış mıyım? İşte şu gözlüklü hanım bizim büyük hanımdır. Yerde uzanmış kır sakallı bey de bizim büyük beydir. Açık yakalı beyaz gömlekli bey de bizim küçük beydir. Solda oturan Gülümser bey de Karagöz gazetesindeki Çileli Beha Beyle hanımıdır. Ben de çok şeyler yazdıracağım ama küçük bey yazmam diyor. Ne bilem neden? Yazıcılar, okuyucular belli olduktan sonra etikete uymazmış dedi, bu kadar yazdı, selamı bile yazmayacaktı .

... Bu mektubu yazan, bu mektubu okuyana çok çok selam eder, ben de selam ederim.

Bu mektubu yazan, Ayşe kıza selam etti. Küçük bey dedi ki Erdilek Bey "selam eder" yerine "arzu hürmet eder" diye yazmış; fakat tekrar okurken "selam eder" diye yalan okumuştı.

Fatma kızın mektubundan:

"... (Yalnız son satırı) bu mektubu yazan, bu mektubu okuyana bilmukabele arzı hürmet eder."

Ayşe kızın mektubundan:

"... (Yalnız sonundan) bu mektubu yazan, hayatın daha iyi olabileceğine dair edindiği kanaatle, bu mektubu okuyana masum hisli ve masum ümitli hürmetlerini arz eder."

Ayşe kız dedi ki:

— Küçük Beyefendi! Bu senin yazıcının selamı uzunca oldu!

Erdilek şaşaladı. Laf karıştırdı.

Fatma kızın mektubundan:

"... (Yalnız son parçası) bu mektubu yazan, hayatın daha iyi olabileceğine dair edinilen kanaate iştirak ile bu mektubu okuyana aynı ismetli ve ihtimam hislerle mukabele eder."

Fatma kız daha zeki idi. Hiçbir şey sormadı, gizlice gülümsedi.

Mektuplar üç günde bir çıktı.

Mektuplar iki günde bir çıktı.

Mektuplar her güne çıktı.

Ve mektuplar üç dakikalık bir telefon muhaveresine inkılâp etti.

Ve mektuplar tamamıyla değişti.

Erdilek'in mektubundan:

"... (Son satırları) iyi yürekli ve uğurlu Ayşe kız, sana ve Fatma kıza çok çok selam eder güzelim! ,,

" .. (Son satırları) iyi yürek ve uğurlu Fatma kız, sana Ayşe kıza kat kat selam eden ninen!,,

Aradan bir iki ay geçti.

Fatma kızın mektubundan:

"... (Düğüne hazırlandık sizleri bekliyoruz.),,

Ayşe kızın telgrafı:

“Bu gün evcek hareket ediyoruz”,

Ertesi gün Şehremanetinde evlenme muamelesi oldu. Fotoğrafçı yüz verirken Erdilek’in babası:

—Şöyle durun?! dedi. Solda Ayşe kız, sonra Fatma kız sonra Sûr, sonra Erdilek...

Sûr, gülerek kocasının kulağına eğildi:

— Anladım! baban şunu ifade etmek istiyor...

— ???.....

— Ayşe kız x Fatma kız =

Çamlı, çakallı bir dağ köyünün kızları yine birleştiler. Onlara da uğurlu bir darp ameliyesi temenni ederim.

Aka Gündüz

BİR ROMAN KOMPRİMESİ

Tezat :

Çok zengin tuvaletli, çok boyalı, parmakları pırlantalı, sürmelerinin kuyrukları şakaklarında, endamlı, etli butlu bir hanımefendi,..

Siyah satenden düz gömlekli, saz benizli, parmakları mürekkepli, kirpiklerinin uçları birbirine yakın, dalgın elâ gözlü, ince boylu bir Muallim Hanım...

Aralarında beş altı yaşında, sarı bukleli, şık elbiseli, lacivert gözlü, tombul pembe yanaklı, çok sevimli bir kız çocuğu...

Süslü hanımefendi çabuk ve laubali konuşuyor.

Sade Muallim Hanım tane tane, ağır, önüne bakarak söylüyor.

Tombul bebek bahçede oynayan çocukları sevinçle seyrediyor ve Muallim Hanımı hiç yadırgamıyor. Çıtı pıtı konuşuyor.

—Küçük, yegâne kızımdır. Sizin mektebinizi methettiler.

—Hay hay hanımefendi, kaydederiz.

—Benim adım Suzan, babasının adı Nazif, nâfia müteahhitlerinden, küçüğün adı (Gül Ören), Yenişehir’de Çamurlu Sokakta 140 numaralı evde oturuyoruz. Küçük otomobilimiz sabah akşam çocuğu götürüp getirecek. Ben de sizinle dost olursam ne mutlu. Küçük pek nazlı bir afacandır, ona....

—Kayıt muamelesi bitti efendim. Sıhhat raporunu da yarın lütfen gönderirsiniz efendim. Müsaade buyurunuz, ders vakti geldi hanımefendi.

Sevinç ve ıstırap:

Saz benizli, dalgın gözlü Muallim Hanım o gün akşama kadar ne okuttuğunu bildi ne söyleneni anladı.

İçinde müphem bir ıstırap vardı. En sevdiği bebeklerin boynuna sarılışlarında bile zevk yoktu. Hep zengin çift otomobili, şatafatlı Suzan Nazif Hanımın sevimli yavrusunu düşündü.

Akşam ezanına kadar kendini zor zaptetti.

Minik Gül Ören, gözlerinin önünden gitmiyor ve gitmedikçe içine esrarengiz bir acı çöküyordu.

Genç Muallim Hanım kimsesiz bir kızdı. Öksüz, yetim ve fakir büyüyen bu genç kız beş seneden beri bu mektepte idi. Yirmi beş senelik hayatında bir tek saadetle, bir tek afetin hatırası vardı.

Küçük lambalı odasında bütün gece o saadeti, o afeti ve o lüle lüle saçlı bebeği düşündü, ince ince, hıçkırığa hıçkırığa ağladı:

—Benim de böyle bir çocuğum olacaktı.

Diye diye hıçkırdı. Sabahleyin bitkin bir halde mektebe geldi. Zengin hanımın güzel çocuğunu bekledi.

Küçük otomobilden atlayan bebek koşarak geldi, Muallim Hanımın boynuna atıldı: Beni sevecek misin Muallim Hanım? dedi. Muallim Hanım çocuğu okşadı, dünya kadar, şu camiin minaresinden daha büyük seveceğini temin ederken 24 saatlik ıstırabını unuttu. içine umulmaz bir sevinç doldu, saadet:

—Dünyada o kadar birbirimizden ayrılmayacağız ki...

—Dünyada o kadar birbirimizden ayrılmayacağız ki...

—Mini mini bir yuvamız olacak.

—Bebeğimizi aramızda uyutacağız.

—Bebeğimizin mektep çağına kadar sen muallimlik etmezsin.

— Sonra her sabah onunla mektebe giderim.

— Akşamları ben gelir, sizi alırım.

— Bugün yine saadet deliliğimiz tuttu.

— Bugün yine gözlerin çok mahmur.

— Ayrılalım artık, sen kalemine git ben mektebime..

— Ben para biriktiriyorum.

— Ben de...

— Bu tatil zamanı artık evleniriz.

— Sus! O zaman konuşur¹

— Sanki şimdiden olsa

.....

Bu sükut genç *****² kâtibe verdi, tamamen verdi, bütün manasıyla verdi ve gizli kadın artık resmî günün büyük saadetini beklemeye başladı.

Yedi sene evvel bir gün bu açık saadeti ve gizli kadınlığı duyan genç kız bu günkü mahzun, siyah saten gömlekli Muallim Hanımdan başkası değildi.

Afet:

Delikanlı Sinan da müdürüyle beraber kısa bir teftiş seyahatine çıkmıştı.

Mayıs sonunda döndüler. Delikanlı haziran sonuna kadar hep teftiş raporları, perakende, mühim ve müstacel işlerle uğraşıyordu:

— Şu işler bitsin de.. Senelik iznimi alayım, on beş gün de müdür izin ilâve edeceğini vaat etti.

— Ah! Bir buçuk ay.. Ne iyi. Ne iyi! Yaşasın Müdür Bey.

Temmuzun ilk haftasında bir gün muallim arkadaşlarından -genç kızın saadetini bilmeyen bir bey- söz arasında anlattı:

— Ne talih! Ne şans! benim bir mektep arkadaşım vardı. Fakir bir memurdu. Dehşetli, zengin bir dul kadına çatmasın mı?

Kadın beş altı yaş daha büyük ama altın, elmas, mal mülk kumkuması, arkadaşı da çok seviyor. Hemen memuriyetinden istifa ettirdi. Onların nikâh merasiminden geliyorum.

— Bu şanslı bey kim ?

— Tanımazsınız, Nazif adında bir delikanlı.

Genç kız ani bir hareketle sarsıldı, yere yuvarlandı, bayılmıştı, bu gelecek hafta evleneceği ve kendisini verdiği delikanlıydı. Bu, Suzan Hanımefendinin kocası ve Gül Ören'in babası müteahhit Nazif Beyefendi idi.

¹ Orijinal metin silik olduğu için okunamamıştır.

² Orijinal metin silik olduğu için okunamamıştır.

O günkü baygınlığın sebebini kimse anlayamamıştı.

Günler geçerken:

Mahzun Muallim Hanımla řen³ sesi saadetini hatırlatıyor, gözleri Afet'i teselli ediyordu. Yalnız yedi senenin içinde biriken ıstırap, kin, nefret, aldatılmışlığın verdiği izzeti nefis ve namus acısı gittikçe derinleşiyordu.

Bir kaç defa mektebi değiştirmek istedi.

Anneler, babalar, veliler müdüriyetine koştular, rica, iltimas ettiler bu çok iyi Muallim Hanımefendiyi mektepte alıkoydurdular.

Suzan Hanımefendinin bütün davetleri, ısrarları boşa gidiyordu, Bir ay içmeye bile gitmedi. Daha ilk haftasında hanımefendi pek ağır bir kumaş, sonra tek taşlı bir çift küpe hediye etti. Reddetmedi. Hanımefendi kendisini çok seviyordu.

— Ah aramıza bir karışsanız. diyordu, öyle ahabplarımız, dostlarımız, eğlencelerimiz var ki... Sizi tanıtımış olurdum.

— Teşekkür ederim hanımefendi, biz muallimlerin bütün dostları, ahabpları, sevgilileri hep bu küçük yavrulardır. Nihayet kırk yılda bir sinemaya gitsek bile ertesı sabah geç kalmayalım diye iimiz iimize sığmaz.

Ve hanımefendi gittikten sonra, odasına çekilir, gizli gizli ağlar ve gözlerini silerek çocukların içine karışırdı. Gl ren nerde ise koşar gelir “okşa beni Muallim Hanım” diye eteklerine srtnrd.

Foya:

Zenginin ve güzelin düşmanı çok olur. Nazif Beyefendi bir gün yazıhanesinde otururken şu kapalı imzasız tezkereyi aldı:

(Bu gün saat ikide, eski hizmetçiniz Fatma kadının Hisar'daki evine ansızın giderseniz zevceniz Suzan Hanımefendiyi orada, şoför Murat'la koyun koyuna bulabilirsiniz efendim.)

Nazif Beyefendi şaşaladı. Derken bir gün evvel şehir postasına verilmiş başka bir yazı ile başka bir mektup daha geldi.

³ Orijinal metin silik olduğu için okunamamıştır.

(Zevceniz Hanımefendiyi her cuma öğleden sonra kâtibiniz Nuri Efendi ile, her pazar öğleden sonra şoför Murat Efendi ile muntazamca bir surette yakalamak isterseniz Hisar'daki eski hizmetçiniz Fatma Hanımın evine lütfen teşrif ediniz.)

Bu istihzalı facianın yükü altında ezilirken çalan telefonda şu sözleri dinledi:

—Eğer şimdi Fatma'nın evine bir adliye memuru, bir polis ve bir heyet-i ihtiyariye ile gitmek isterseniz zat-i alinize bir suhulet-i mahsusa olmak için nöbetçi müdde-i umumisi ile Hisar karakoluna ve mahalle heyetine malûmat verdiğim maruzdur beyefendi!

Nazif Bey sendeleye sendeleye adliyeye gitti ve cenaze halinde Fatma kadının kapısında durdu.

Hadiseden şoför Murat Efendi, Suzan Hanımdan daha çok utandı ve korktu.

Üç ay sonra:

—Sana karşı irtikâp ettiğim bütün cinayetlerimi hatırlıyorum.

—Bedbaht bir adam sıfatıyla sana iltica ediyorum.

—Susma! Sekiz seneden beri çektiğin ıstırapların derinliğini seziyorum, onları ben sana verdim, o melun kadınla resmen ayrıldıktan sonra yavrumla yapayalnız kaldım. Bizi sen kurtaracaksın.

—Ne yapmamı istiyorsunuz Nazif Beyefendi?

—Yine birleşelim.

—Yani şimdi de beni Suzan Hanım Efendiye mi teşvik ediyorsunuz?

—Haşa sadece evlenelim diyorum.

—Suzan Hanımın kocasıyla evlenemem!

—Gül Ören... O kadar sevdiğini bildiğim Gül Ören için, bu yavrunun hatırı için...

—Gül Ören'in babası olan bir adamla evlenemem!

—Bebene acımıyor musun?

—Bir namus ve hayat ıstıraplı bin bebeğe bedeldir.

Nazif yere çöktü, alnını gizli kadının ayaklarına dayadı ve hüngür hüngür ağlamağa başladı.

Aka Gündüz

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENEMELER

İNKILÂP VE EDEBİYAT

“Millî zafer”i takip eden büyük inkılâp yılları, edebiyat ve sanat aleminde ne gibi cereyanlar doğurdu? Kurûn-ı vustânın köhne müesseselerini ortadan kaldıran, hayat ve kainat hakkında yeni yeni telâkkiler yaratan muazzam inkılâp hamlesi, sanatkârlarımızın ruhunda acaba nasıl izler bıraktı? Sanat sahasında da eski “kıymet”lerin yerine kaim olan ve yeni hayat ile hem-âhenk yeni “kıymetler” meydana çıktı mı? Dünkü ve bugünkü hayatı ayıran müthiş uçurum, hayatın ma’kesi olmak icap eden edebiyatta nasıl ve ne şekilde görünüyor? Dünkü “sanat” telâkkileri, umumî hayat ile birlikte bir “inkılâp” geçirerek bir “inkılâp edebiyatı” yaratabildi mi?.. İşte birtakım sualler ki; fikir ve sanatla az çok alâkadar her ferdîn ağzında dolaştığı halde, bir türlü müspet bir cevap almak kabil olamıyor. Mesela ben, bu mesele üzerinde uzun müddet düşündüğüm halde, itiraf edeyim ki, henüz sarîh bir neticeye varabildiğimi zannetmiyorum. Buna rağmen, bu hususta düşündüklerimi kısaca söylemek, sanıyorum ki büsbütün faydasız olmayacak. Kim bilir, belki bu suretle bazı muhtelif nokta-i nazarların meydana çıkmasına bir yol açılmış olur.

Evvela derin bir teessürle itiraf etmek icap eder ki henüz “büyük inkılâp”ımızın ruhunu ve mahiyetini samimiyetle duyan ve duyuran ciddi bir sanat eserine nâil olmadık... Bazı küçük istisnalardan sarf-ı nazar, bugünkü edebiyatımızda, dünden sarîh bir şekilde ayrılmış, yeni bir ruh ile mütehassis ve yeni bir hayatı müterennim hiçbir mahsul göze çarpmıyor. Üç, dört seneden beri yazılan romanlar, küçük hikâyeler, piyesler, şiir parçaları meydanda! Acaba bunların hangisinde bugünkü Türk cemiyetinin “mefkûre”lerini bulabilirsiniz? Eski hayattan yeni hayat yani eski içtimaî kıymetlerden yeni kıymetlere geçerken cemiyetimizin geçirdiği buhranlar ve o buhranların ferdî ruhlar üzerindeki tesirleri hangi sanatkârımızda ve hangi sanat eserimizde mevcut? Halbuki, bugünün edebiyatı, Türk milletinin geçirdiği inkılâp safhalarını ve inkılâp mefkûrelerini, romanlarında, şiirlerinde, piyeslerinde bütün kuvvet ve vuzûhuyla yaşatabilmeliydi; o eserleri okuyan yabancı bir kari, “Türkiye” hakkında hiçbir şey bilmese bile, bugünkü hayatımızın umumî istikametini ve bu hayatı doğuran içtimaî âmilleri açık açık anlamalıydı. Mademki edebiyat bugünkü hayatın bir ma’kesidir, o halde hani bizim hayatımızın ma’kesi olan edebiyat? Bugünkü edebiyatımız acaba hayat ile hiç rabıtası olmayan, büsbütün sahte, yabancı bir mahsul müdür? İşte ibtida halledilmesi lâzım gelen mesele!

Fikir ve sanat hayatımızda , şu son beş on senelik edebiyatımız kadar berbat, sahte, millî ruha ve millî hayata yabancı bir edebiyat devresi nâdir bulunur! Tiyatromuz

nasıl Fransızların “fuhuş ve zinâ” piyeslerini adapte etmekle meşgul olduysa matbuatımızda, mütemadî bir faaliyetle, aynı cins roman ve hikâyeleri ailelerimizin harîmine kadar soktu; “güya millî” hikâyecilerimiz, bu pis edebiyatın bayağı taklitleriyle ortalığı doldurdular: İstanbul hayatının en kirli, en mütereddî safhalarını, adeta büyük bir zevk ve lezzetle ortaya dökmekle vazifelerini yaptılar... Edebiyattan bahsedilirken “hakiki ve mukaddes sanat” dairesinden şiddetle uzak tutulması lâzım gelen bu müstekreh mahsullerin hiç adını anmamak, belki daha doğru gibi görünür. Lâkin, memleketin her köşesine yüz binlerle nüshası dağılan bu şeylerin, memleket için ne kadar muzır ve felaketli olduğunu, genç nesilleri zehirlemek hususunda ne korkunç ve ne tahripkâr mahiyet aldığını asla unutmamalıyız. Vaktiyle “Emil Zola”ya itiraz eden bazı münekkittler, “hayatı olduğu gibi tasvir” iddiasına karşı, “bütün hayatın sade fuhuş ve rezaletten ibaret olduğunu ve hayatta yüksek, ahlakî şeylerin de mebzûlen bulunduğunu” çok haklı olarak ileri sürmüşlerdi. “Emil Zola” gibi bir sanatkâra karşı bile kuvvetle der-miyan edilen bu itiraz, bizdeki “fuhuş ve zinâ edebiyatı” taraftarlarına tevcih etmek yanlış mıdır?...

Esasen edebî hiçbir kıymeti olmayan bu “gazete ve mecmua edebiyatı”nı bir tarafa bırakarak, hakiki sanat eserlerini, pek mahdud bazı romanları ve şiir mecmualarını tetkik edecek olursak, elde edeceğimiz netice yine memnuniyet-bahş değildir. Romanların kahramanları, ekseriyetle, millî seciyeden mahrum, halka yabancı ve ecnebî “hars”larının yarattığı “marazî” tiplerdir. Bu eserlerde göreceğiniz hayat köşeleri, ya eski an’anelerin yaşadığı metruk mahalle sahneleri, yahut gülünç bir şekilde Avrupalılaşmak “tatlı su” Türklerinin manasız “sosyete”leridir. Filhakika, kurûn-ı vustâ hayatından muasır medeniyet hayatına geçmeye çalıştığımız şu sırada yani cemiyetin şu “buhran ve intikal” devresinde, bütün bu mazi döküntüleri ve yabancı harslar perestîşkârları içimizde yaşıyor. Romancı, şüphe yok ki, bunları da ihmal edemez ve etmemelidir. Lâkin, bugünkü Türk cemiyetinin, bugünkü Türk hayatının asıl meseleleri bunlar mıdır? “Millî zafer”i kazanan, “millî inkılâp”ı yaratan asil ve orijinal Türk ruhu, binlerce senelik istiklâl ve hakimiyet hayatının yoğurduğu o hürriyetine müştak, yabancı harsların esaretinden müteneffir Türk seciyesi, edebiyatımıza niçin daha giremedi? Bize Anadolu’nun saf ve temiz Türk halkının hayatını ve esrarını anlatacak ve gayr-ı meş’ûr duygularımızı şuurlu bir hale sokacak millî “şah eser”e ne zaman nâil olacağız?.. Eserlerinde Türk hayatının asıl sağlam, orijinal ve kuvvetli taraflarını gösterememek hususunda şairlerimiz de romancılarımız gibidir, son şiirlerimizin büyük bir kısmı, Avrupa edebiyatlarının soluk ve adi bir taklidinden, oralarda artık kıymetini kaybetmiş cereyanların manasız istitalelerinden ibarettir: Filhakika “lisan” ve

“vezin” itibariyle, şu son on beş senelik “millî edebiyat” cereyanının tesiri altında, çok bariz ve süratli bir terakki mahsus oluyor; lâkin bu “millîleşme” yalnız şeklî ve haricî kalmayarak ruha da tesir etmelidir. Bizde sanatın “millî hayat” ile ne kadar az alâkadar olduğunu göstermek için küçük bir misal söyleyeceğim:

Meş’um mütareke devresinde, memleket, müstevlileri korkunç ve zalim esareti altında inlerken, edebî mecmualarda sütun sütun “Sâdâbâd” şarkıları neşrolunurdu... Bugün, hür ve müstakil yaşadığımız topraklar üstünde yeni bir hayat yaratmak istediğimiz bir esnada, şiirlerimiz “bedbin” ve tamamıyla “marazî” bir ruh ile malûl! Hayat ile bu kadar alâkasını kesmiş, bu derece “ferdî” ve “hodbin” mahiyet almış bir edebiyat, sahte ve marazî değildir de nedir?

Bütün bu müşahedeler bize bir hakikati anlatıyor: Dünkü hayat telâkkilerinin yaratmış olduğu sahte, marazî, ferdiyetçi edebiyat artık son günlerini yaşamaktadır... Millî hayata istinat edemediği, halkın ruhuna yabancı kaldığı, sadece Avrupa modellerinin taklidiyle vakit geçirdiği için, eski imparatorluğun maddî ve manevî bütün müesseseleri gibi bu eski ve sahte edebiyat da artık yıkılıyor. Edebiyat tarihimizin bu dönüm noktasında, bütün sanatkârlarımıza, münekkithlerimize, edebiyat nazariyecilerimize düşen vazife, o yıkılan, temelsiz binanın yerine nasıl bir abide kuracağımızı tayin etmektir. İçtimaî hayatın her sahasındaki derin inkılâplarla hem-âhenk olarak, ortaya bugünkü hayatın istediği yeni “bedîî kıymetler” sanata yeni cereyanlar vermeye mecburuz. Bu yeni edebiyat, asıl ilhamlarını “millî hars”tan “halkın ruhu”ndan alacağı için tamamıyla “asrî” ve “hayatî” bir mahiyette olacak ve bu suretle Türk ruhunun “asliyet ve hususiyet”ini gösterebilecektir. Bize öyle bir edebiyat lâzımdır ki, ilahî nağmeleriyle en bedbin ve hasta ruhlara ümit ve faaliyet versin; ferdiyetleri içtimaî mefkûreler içinde eritsin; yaratacağı kahramanlarla Türk seciyesinin faziletkârlıklarını tecessüm ettirsin; eski hayat şekillerinin uyuşturucu telâkkilerine, yabancı harsların meşum tahakkümüne isyankar bir gençlik yaratsın... İşte Türk inkılâbı, edebiyat ve sanat sahasında böyle bir hareket bekliyor ve ancak böyle bir hareket, inkılâbı itmâm edecektir.

Köprülüzade Mehmet Fuat

İstanbul Darülfünununda “Türk Edebiyatı Tarihi” Müderrisi

On Sekizinci Asırda:

DÎVÂN EDEBİYATININ BİR CEPHESİ

Malûmdur ki "Dîvân edebiyatı" dediğimiz müessese, aslî seciyesi itibariyle "iskolastik"tir. Çünkü bu edebiyat, o devrin ilim ve terbiyesini görmüş dânişmendlerin malıdır. O devir ilim ile terbiyesinin tadrîsgâhı "medrese"dir. Mensûp olduğu zümrenin dünya ve hayata karşı telâkkisi "kurûn-ı vüstâ'î" olmakla beraber ale'l-umûm müesseselerin mekanizması "din" bulunması, sahiplerinin de "iskolastik" tahsil görmüş dânişmendlerden tereküb etmesi haysiyetiyle Dîvân edebiyatı menşe ve devamında "İslâmî"dir.

Dîvânları -Bâkî gibi Nedîm gibi bazı şairlerinki müstesna evvelâ münacâtlarla, tevhîdlerle, tezyin ederek tertip etmek umûmi bir kaidedir.

Maahâzâ Dîvân şairi, tam sûfî olan Tekke şairinden büsbütün farklıdır. Çoğu, hükümdar saraylarına mensûp olan vezirlerin himâyesiyle yaşayan bu adamlar, ömürlerini i'tikâfda geçiren dervişler gibi gönüllerinde vecdli, ateşli "mistik" tahassüsler besleyemezler. Tekke şiirinde tasavvuf bir îmân, Dîvân şiirinde bir fantezidir. Bunun için, değil midir ki hey'et-i umûmiyesi itibariyle kadın aşkına temas etmeyen gazellerde çok defa "plâtonik" heyecanlardan uzaklaşıldığı, müştehiyâta yaklaşıldığı sezilir. Bu edebiyatın üstâdları bir taraftan rindâne, şehvî gazeller yazarlarken, öte taraftan kasırları, mesîreleri, dünyevî eğlenceleri tasvir etmişlerdir. Bu hususda dikkat edilecek ehemmiyetli bir nokta vardır: Bütün bu tasvirlerde gâye tabiatı ve hayatı değil, Dîvân edebiyatı denilen müessesenin tâbî olduğu hünnerleri göstermektedir. Bu hünnerler malûm olduğu üzere muayyen mazmûnlarla ifade edilir. Bu sebebe, binâen Dîvân şiirlerinin muhîti hayatın kendisi değildir. Onlar limonluklarda yetiştirilen çiçekler gibi, Acem mukallidi dânişmendler tarafından tesîs edilen sun'î bir zihniyet içinde tezâhür etmiştir.

Yine aynı sebeptendir ki millî hayattaki hâdiselerden ilhâm almaz. Halkın arasında kıyâmet kopsa Dîvân şairinin hemen hemen umurunda değildir⁽¹⁾. Onu yalnız

¹ Halbuki Halk edebiyatının mühim ve zengin bir şu'besi olan "Aşık edebiyatı" hayatın tam ma'kesidir. Aşıklar, asırlardan beri Türk memleketlerinin her bucağında omuzlarındaki sazlarıyla dolaşmışlar, yalnız kendi ferdî tahassüslerini değil; mensûp oldukları milletin ma'seri saâdetlerini, felaketlerini, hulâsa memleketlerinde ne olmuş ne bitmiş ise hepsini terennüm etmişlerdir. Bilhassa destanlarda, içtimai, siyasi, hemen her menkıbe okunur. Düşmanlardan alınan kalelere, düşmanlara kaptırılan şehirlere, vezirlerin katline, hükümetin ve hükümdarların zulmüne, ihtilallere; eşkiya işlerine. kıtlığa, seyrana

kasidelerinde gazellerinde göstermek mecburiyetinde olduğu muayyen hünerleri meşgul eder. Dîvân nesri de şiiri gibidir. Hamseleri dolduran hikâyeler menkıbeler, dinî ahlâki -fakat hayatla, memleketle alâkasız- mevzûlardır. Dîvân nesrinin ifadesi, nazmından beterdir. Seci belâsı, Arabî, Fârisî lisânlarına vukûf ve maharet göstermek inhimâkı onu tatsız, tutsuz bir muammâ şekline koymuştur.

Şu mukaddimeden sonra asıl mevzumuza girebiliriz. On ikinci/on sekizinci asır şairleri, esasında seleflerinden asla ayrılmamakla beraber içlerinde millî lisanın ahengini takdir etmek, içtimaî hayattaki vak'alardan müteessir olmak hâssalarını gösterenleri fark ediyoruz. Bu edebiyatın en mühim rıknü olan Nâbî meselâ:

Zevk-i gam dilde midir dağda mı, tende midir
Neşve bülbülde midir gülde mi, gülşende midir

Oldı sermâye-i hayret bana bîm ü ümmîd ,
Bilemem eyleyecek girye midir hande midir

Oldı bâzîçe-i aşkında nihân hâtem-i dil .
Çin-i zülfünde midir, sende midir, bende midir

Gül hem açıldı hem ârâyış-i destâr oldı
Bülbül-i bî-haber eyâ dahi şîvende midir

Ol tevâzu' anı mümtâz-ı cihan etmişdir
Nahl-i gül bağda bîhüde ser-efgende midir

Dürr ü mercân bulunurmuş tatalum deryâda
Bu kadar çin çin satmağa erzende midir

Hâh u nâ-hâh olur âvîze-i gûş-ı ahab
Nâbî'ya her gazelin böyle hoş âyende midir

gibi selîs, külfetsiz şiirler ibdâ' etmekle iktifâ etmemiş;

Ol dil-güşâ meâller, o hurde nükteler

Mümkün müdür bula Arabistan'da sûreti

O1 can-fezâ suhanların o1 şûh edaların
Akkâmlar lisânına olsun mu nisbeti

“Bu'di leke” hitâblarından gelir mi hiç

Lafz-ı “a cânım”, “ay efendim” halaveti

diye Türkçenin güzelliğini anlatmıştır. Damat İbrahim Paşa devri ediplerinden meşhur Dürri Efendi'nin kardeşi şair Sa'dî Çelebi de bir kasidesinde:

Eger memdûh ise Türkî lisanında nazm-perverlik
Selîs ü vazîh ister dinleyen fehm eyleye anı

Nice Türkî dinür o1 şî're kim her lafzının halli
Lugatlar bakmağa muhtaç ide meclisde yârânı

Benim Türkî dilinde cümlelerin ma'lûmudur şî'rim
Ki lafz-ı nâ-şinîde ile mükedder itmam ihvânı

diyor. Şair Sâbit Efendi'nin kaside ve gazellerinde Türkçeye has tâbirleri kullanmak itiyâdını da burada yâd etmeliyiz. Devrinin “Re'îs-i Şairân”ı olan Osman-zâde Ahmet Tâ'ib Efendi münşeâtının mukaddimesinde⁽²⁾ “.. ve mektûbun elfazı me'nûsetü'l-isti'mâl ve belâgat-ı iştîmâl olmak katibin âdâbı lâzimesindendir. Zirâ selâset-i ta'bir ü nezâket-i kelâm muhessenât-ı inşâdandır. Hâlâ mutadavil ü mergûb olan üslûb, bu siyâkda yazılan mektûbdur. Zirâ fî-zemânına gâyet münşiyâne mektûb ne okunur, ne de ziyâde âmiyâne kâğıda bakılır...”⁽³⁾ diyor.

Yine Tâ'ib Efendi İstanbul'da vukûa gelen umûmi bir pahalılık dolayısıyla Sadrazam Kaymakamı'na takdim ettiği uzun bir manzumesinde:

² Sâbit'in hayat ve eserleri hakkında mufasssal bir tetkiknamemiz “*Türkiyat Mecmuası*”nın yakında intişâr edecek olan ikinci sayısında münderiştir. Takdim ettiği bir kaside üzerine “Re'is-i Şairan” ilan edilen Tâ'ib Efendi, Damat İbrahim Paşa devrinde yaşamış nüktedan, hâzır cevap, bilhassa herkese karşı ta'rîzi seven bir adam olduğu için nihayet dilinin belâsına uğramış 1136/1723 senesinde Mısır Kadısı iken vali Kayseri'li Mehmed Paşa'nın emriyle temsil edilmiştir.

³ Dîvân nesri bilhassa on birinci/on yedinci asırda Nergisi ve Veysi gibi benâm münşîlerin elinde iğlâk edilmiştir. Dokuzuncu/on beşinci, onuncu/on altıncı asırda daha sade ve canlı idi. Osman-zâde Tâ'ib bu sözleriyle Nergisi ve Veysi tarzlarına itiraz etmiş oluyor. Maahâzâ tarih gibi umûmu alâkadar edecek mevzûlarda yazılan şeyler istisna edilecek olursa on ikinci/on sekizinci asır nesri de kendinden evvelki asrın ifadesinden aşağı kalmaz. Ta'ib Efendinin sözleri sadece bir temayülü anlatmaktadır On ikinci/on sekizinci asır tezkirecilerine ait hazırlamakta olduğumuz bir etüdde o devrin nesrinin mekanizmasının, münşîlerin hatt-ı dest-i müsveddelerini tahlil sûretiyle göstereceğiz.

Etme ahvâl-i halkı istifsâr
Nakl idersen keder verir zirâ

Çıkdı âteş bahâsına heyzem
Satılır dirhem ile ûd-âsâ

Cilvegeh micmer-i tesâvîde
Kara günlükle anber-i sârâ

Ya kömür şöyle kim gubârı dahi
Tûtiyâ oldu dîdeye hâlâ

Arpayı hod tefahhus eyleme kim
Arpalık hâsılı yetişmez ana

Arpa torbası sanur anı gören
Olsa bir gözde arpacık peydâ

Revgan-ı dil erimede şeb u rûz
Mum diyu şem'a-veş yanup fukarâ

Revgan-ı sâde iştirâsı muhâl
Ki bahâsına itmez akça vefâ

Şimdi bir yağlu kapu da yok kim
İdelim anda derd-i sû'a devâ

Hasret-i balı sorma bâle k'anın⁽⁴⁾
Kadri sükkerden olmada bâlâ

Buldu ismine nisbet olmağla
Aseli çukada ziyâde bahâ

⁴ K'anın : Ki anın

Allah Allah tıfl-ı mahtûna
Yiyecek bal bulunmuyor hayfâ

Kahveyi mezhebine uydurdu
Nohudı kavurup içer zürefâ

Ser-i dervişde bir küleh⁵) görse
Bal kabağı sanup kapar gurebâ

Sabun anılsa ağzımız köpürür
Üştür-i, kef-zeban gibi meselâ

Koltuğunda somun sanup sevinür
Bir fakîr olsa mübtela-yı vebâ

Bu galâya sebep nedir bilmem
Yine her şeyde var bakılsa rehâ

Her taraftan zahîre gelmekde
Pür sefâ'in ile leb-i deryâ

Yok mahâzinde yer ayak basacak
Öyle memlû zehâir ü eşyâ

Yolun öğrendi satmanın tüccar
Sorar izler kimesne yok zîrâ .

Tama'-ı hâmi ile hükkâmın
Muhtekirler belâsıdır bu belâ ...

diye halkın dertlerini pervâsızca anlatıyor. Tâ'ib içtimâî vak'alarda pek müteessir olan bir şairdir. 1127/1715'de İstanbul'un büyük yangınlarından biri oluyor, nice mahalleler

⁵ Küleh : Külâh

yanıyor. Şair ahalinin ıztırap ve felâketini hükümdara takdîm ettiği şu kıt'asıyle ifade ediyor:

Padişâhım meded âteşlere yandirdı bizi
Nemçe sekbânbaşının meş'emet-i ef'âli ⁽⁶⁾

Dâd ol hâin-i bed-kîş-i sitem-perverden
Ki ta'addîsi ile yandı cihânın mâlı

Vak'a-i Beç'de meğer yanmış imiş varoşda
Bir donuz damı içinde bir iki partalı

Intikâm aldı henüz âteşi teskin oldu
Mehd-i nâr içre görüp girye iden etfâli

Böyle ma'mûreyi sad-hayf ki vîrân itdi
Ola vîrâne habâset-gede-i âmâli

Nice câmi' nice mekteb, nice mescid yandı
Görmedik dâiresinde bir eli kancalı

Lîk kurtardı kilisâyı yedi kîse alup
Öyle çalışdı ki aşk eyledi dülger Bâlî

Dir gören şimdi Stanbulı belî böyle olur
Zâbiti Nemçe olan memleketin ahvâli

Gerçi takdîr-i Hudâ böyle imiş lî.k gerek
Def'e imkânı kadar sa'y ide zabıt vâli

Yanarak yoksa revâ mı diyeler târîhin
“Yaktı İstanbul vâlilerinin ihmâli”

⁶ Sekbanbaşı Nemçei Hasan Ağa

Devrin büyük şairi Nedîm'e gelince o, mensup olduğu edebiyatın hünerlerini ihmâl etmeksizin, üzerlerinden aşmış ve bize hem yaşadığı muhitin zevk ve rengini vermiş, hem de Dîvân edebiyatının mazmunlarını ihmâl etmediği halde ruhunun sahîh ve bâriz tahassüslerini, çapkınlıklarını ifade etmiştir. İşte bir gazel ki ter ü tâze bir üslûp ile devrin bir manzarasını tersîm ederken şâirinin duygularını da gösteriyor:

Uşşâkın olsa nola fedâ nakd-i cânları
Seyr etmedin mi dünkü fedâî civânları

Şevk âteşine sen de tutuşdun mu ey gönül
Gördün mü dün güreş tutuşan pehlevânları

Ol perçemin nazîrini hatırda mı gönül
Görmüş idin geçen sene sünbül zamânları

Çeng ü çegâne zevki biraz dursun el-amân
Seyr idelim bu seyre gelen dil-sitânları

Ma'lûmdur benim suhanım mahlas istemez
Fark eyler anı şehrimizin nüktedânları.

Damat İbrahim Paşa saltanatının sefahet ü neşvesini hiç bir tarih, Nedîm'in beş on parçadan ibaret şarkıları kudretinde bittabî canlandıramamıştır. Bu manzumeler reng ü hayatla doludur; Sa'dabâd mesîresi altmış günde meydana çıkınca:

Bir nihâlistân kitâbıdır o sahralar meger
Kim ana havz-ı dil-âra sîmden cedvel çeker
Dağa çık da bağlardan eyle bu sırra nazar
Oldı Sa'dabâd şimdi sevdiğim dağ üstü bağ

Şark u garb âlemi seyrân iden peyk-i nesîm
Dir ki bî-şüphe cihân içre bunun misli adîm
Vasfına bu mısra'-ı garrâ münasibdir Nedim
Oldı Sa'dâbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bağ

dediği gibi gitgide orası umûmi bir seyran yeri hâlini aldığı vakit bir Ramazan, günü de:

Gerçi kim vardır anın her demde başka zî.neti
Rûze-i eyyâmında da inkar olunmaz hâleti
Şimdi anlanmaz hele bir hoşça kadr ü kıymeti
Seyr-i Sa'dâbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

yolunda rengârenk tablolar ibdâ' etmiştir, Nedîm'in açtığı bu şûhâne şarkı çıkışı⁽⁷⁾ kendisinden sonra moda hükmünü almış, on üçüncü/on dokuzuncu asırda Fâzıl gibi, Vâsıf gibi adamların elinde -tabii bu kuvvette, bu güzellikte olmamakla beraber- büsbütün popüler olmuştur. Nedîm hece vezniyle bir türkü yazdığı gibi o edebiyatın içinde hemen hemen birinci defa olarak beşerî kadın aşkını terennüm etmiştir.

Hulâsa Dîvân edebiyatı on ikinci/on sekizinci asırda biraz daha hayata yaklaşmıştır.

Ali Canip

HAYAT, nr. 6, 6 Kanun-i sani, 1927, s. 3, 4.

⁷ Nedim'in Dîvân edebiyatında yaptığı yenilikler yaşadığı devirde daha evvel nam ü şân almış üstad şairler de dahil olduğu halde herkesin nazar-ı dikkatini celb etmiş: sahibine şöret vermiştir Muasırlarının tahmislerini, nazirelerini hakkındaki telakkilerini hayli emekle topladım ki bu sevimli ve bu büyük Türk şairinin yaşadığı andaki vaziyetini şahsi mülâhaza ve şübhelerden vâreste olarak göstermesi itibarıyla ileride bu vesikaların hepsini birlikte neşr etmek emelindeyim.

HAYAT KARŞISINDA EDEBİYAT

-Genç Karilere-

Pek genç yaşında ölen bir Fransız filozofu vardır: “Guyau Guyu (1854-1888); bu adamın bilhassa iki kitabı temas edeceğimiz mevzuda en evvel hatıra gelecek eserlerdendir: Birisi hayatında neşrettiği *Les Problemes de L'esthetique Contemporaine Muasır Bediîyat Meseleleri*”, öteki ölümünden sonra tab edilen *L'art Au Point de Vue Sociologique İçtimai Nokta-i Nazardan Sanat*” genç filozofun bu iki kitaptaki iddialarının ruhu şudur: Sanattaki güzellik, hayatın cazibedar ve “intense sert ve şiddetli” ifadesinden ibarettir. Binaenaleyh sanat yalnız gayesi ve tesirleri itibariyle değil, esas itibariyle de içtimâidir. Filozof, kendi mülâhazasından memnun ve nikbindir: Marazî, muvazenesiz, gayr-i içtimâî sanatın yerine hayatla, kuvvetle dolu, cemiyetin inhilaline değil, tekellümüne hizmet etmeye kadir bir sanat bir gün evvela meyvelerini verecektir.

Hulâsa ona göre sanat ilhamını hayattan almalıdır ve ilhamını hayattan almayan bedîî heyecan bulunamaz. “Guyau” bu husustaki hükmünde sert ve kat’îdir: (Sanat, bir kelime ile hayat demektir. Yüksek sanat, yüksek hayattır.), (Sanat “La vie concentree teksif edilmiş” hayattır.) der. Bazı muasırlarının La vitalisme esthetique bedîî hayatiye” diye unvan verdikleri onun bu mesleğini tenkit edenler olduğu gibi müdafaa edenlerle aynı iddiayı başka şekil ve kuvvette ileri sürenler de vardır. Bunları uzun uzadıya tahlil ve tenkit etmek bu makalenin vazifesinden hariçtir. Yalnız şu muhakkak ki insanların ruhundaki bütün kıymetleri yaratan cemiyettir. Bu itibarla alelumum sanatın ve bu miyanda edebiyatın, usaresini bütün ruh aleminin mübdei olan hayattan almamasına imkan mutasavvir midir? Mesele bu noktaya dayanınca kendi edebiyatımızı düşünerek bir sual vaz etmemiz icap ediyor: Bilhassa Tanzimat’tan beri Şarklılıktan kurtulmaya uğraşan Türkiye, bugün pek kuvvetli hayat hamleleriyle Garp’a atılıyor. Edebiyatında ise bu hamlelerin akislerini göremiyoruz. Şiir ihtizar halinde... Roman lâkayt veya kuvvetsiz... Tiyatro, şehveti muharrik vodvil tercümelerinden ibaret... Edebiyatın bu hali inkılâba lâıyk mıdır? Bu marazî bir edebiyat değil midir? İşte bugünkü makalemizin esas bu noktanın şerh ve ityanından ibaret kalacaktır. Evet bu, marazî; fakat zarurî bir edebiyattır. Bir misal ile izah edelim: Dünyanın büyük inkılâplarından biri de yalnız çıktığı topraklara değil, bütün beşeriyete şâmil neticeler hasıl eden Fransız inkılâbıydı. Fakat Fransız edebiyatının belki en zayıf devri bu inkılâp devri olmuştur. Fransız edebiyatının tarihini en iyi tanıyan üstatlardan Poti Dojolvil “İnkılâp devri edebiyat için müsait olmadı” diyor ve koskoca

devir esnasında büyük bir şairden, Andre Şenye'den başka bir kimseyi görmüyor. Andre Şenye ise inkılâptan evvelki neslin çocuğudur. Yine Fransız edebiyatının en kudretli, en salahiyyetli bir müverrihi “Gustave Lanson” da meşhur eserinde inkılâp devrinin yazılarını tamamıyla uydurma, adi, kıymetsiz buluyor. Demek oluyor ki büyük inkılâpların akabinde yüksek bir edebiyat kendini gösteremiyor. Biz bu hale biraz evvel “zarurî” vasfını vermiştik. Sebebine gelince: İnkılâp devirleri milletlerin o anlarıdır ki hayat hamleleri en büyük kuvvetle kendini gösterir: Millî iradeler o anlar içinde önüne geçilemez bir şiddet kazanır. İşte içtimaî iradelerin bu kadar azamet bulduğu bu mukaddes ve ilahî anlarda sanatkârların muhayyile ve hassasiyeti kımıldayamaz. Herkes büyük bir sarsıntı içindedir. Fransız inkılâbı, içtimaî hayatın an'anevi bağlarını on sekizinci asırda çözdü. Bu inkılâbın edebiyatı olan romantizm ise edebî hayatın an'anevi bağlarını yani klasik tarzını on dokuzuncu asırda koparabildi. Yüz seneye yakın bir zaman sonradır ki aristokrasi edebiyatı olan “trajedi” yerine demokrasi edebiyatı olan roman kendini gösterdi, cemiyetin her tabakasına mensup safhalar yazılabildi. Yeni hayatın en kuvvetli şahsiyeti “Victor Hugo” idi. Bu dev inkılâbın başladığı tarihten 1789'dan, tam on üç sene sonra (1802) de doğdu. En azametli şiirlerini, “ *La Tegende Des Sיעies Asırların Menkıbesi* ”ni 1859'da ve meşhur hayati romanını, “ *Les Miserables Sefiller* ”ini 1862'de yazdı.

Millî mücadele senelerinden beri Türk milletinin içtimaî iradesi, akıllara vелеh verecek bir hârika gibi kendini gösterdi: Dünyaya karşı koymak ve dünyaya rağmen istiklâlini kazanmak... Bu hiçbir millete nasip olmamış bir mucizedir. Bu muazzam iradenin şiirini duymak ve ifade etmek kolay mı? Varlığımız değişiyor. Bütün eski kıymetler yıkılıyor, yeni kıymetler meydana geliyor. Bu eski kafalarımızla bu inkılâp devrinde yeni şiiri yazmak imkanı var mıdır? Galiba şair “Hayalî”nin bir mısrası bugünkü halimize pek belîğ tercüman olmaktadır! “O mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler.” Büyük şiir, Türk iradesinin ilham ettiği inkılâb-ı şiir kanaatimce bugünün kafalarında yaşayamıyor. Hani o büyük şiir ki La Buriere “Size asil ve civanmert duygular veren, sizi yükselten” diye tarif ediyor ve “Öyle bir eseri muhakeme etmek için bu asaletten, bu civanmertlikten başka bir kaide aramayınız!” diye tavsiye ediyor, işte bu cins büyük ve azametli şiir, Türk milletinin bedî vicdanında mahfuzdur. Kim bilir hangi mesut anne o vicdanın ışıklarını etrafa saçacak dehayı bugün doğurmuştur, yahut doğuracaktır. Nikbin olalım: Çünkü evvela bugünün gençlerinin şiirinde evvelki neslin şiirinde olmayan yeni bir şey, Anadolu'nun bakir mevzularından ilham almak ihtiyakı var. Bu, oraya, inkılâp şiirinin ufkuna doğru bir gidiştir. Saniyen sahte, hırsızlama edebiyatın devamına artık imkan yok.

Çünkü hücumlar başlamıştır. Değil, böyle değersiz bir şeyin, herhangi kıymetin aleyhinde münakaşanın başlaması o kıymetin yıkılması ile birdir: İşte Abdülhak Hamit Bey, hayatın birinci sayısına ithaf ettiği küçük fakat ehemmiyetli bir makalesine:

Ey şairân düşündürünüz halk-ı âlemi

En çok düşündüren kılar insanı terbiye

diye başladıktan sonra: “Dikkat ettim bir zamandan beri sahnelerimizde hep kadın aşkı, yahut erkek muhabbeti, hep kadın sadakatsizliği, yahut erkek hayatı gösteriliyor. Ve içtimaîyatın daima ehlî ve ailî mezelletleri tasvir ediliyor. Hayat-ı cemiyet, yalnız bu yolda münasebetlerden, yahut münasebetsizliklerden mi ibarettir.” diye soruyor. Sonra pek haklı olarak diyor ki: “Avrupa tiyatrolarındaki seyirciler bizimkilerle mukayese edilemez. Onlar ekseriyeti itibariyle sahneden ders-i ahlak almak ihtiyacından vareste oldukları için mahal-i edep ve haya temsillerden müteessir olmazlar, gülüp geçerler, biz henüz bu sanat mesleğinde o seviye-i irfana girmeden ve o mertebe-i gına ve istiğnaya ermiş değiliz.” İşte genç bir müderris: “Fikir ve sanat hayatımızda son beş on senelik edebiyatımız kadar berbat, sahte, millî ruha ve millî hayata yabancı bir edebiyat devresi nâdir bulunur. Tiyatromuz nasıl Fransızların fuhuş ve zinâ piyeslerini adapte etmekle meşgul olduysa matbuatımızda mütemadî bir faaliyete aynı cins roman ve hikâyeleri ailelerimizin haremine kadar soktu.” diye bir hulâsa yapıyor. İşte bazı genç muharrirler ki yevmi gazetelerde aynı şikayeti tekrar ediyor. İşte bütün serseri ve macera hayatını nakil ve hikâye eden bin bir türlü neşriyatın en fazla revaç bulduğu bir anda çıkan “*Hayat*” gibi ciddi bir mecmuanın gördüğü rağbet, Anadolu’nun en ücra köşelerinden ona uzatılan ellerin her gün biraz daha çoğalması... Nikbin olalım ve bütün genç şairler yeni Türk hayatının istediği yeni mevzua doğru cesaretle yürüsünler... Bu onlar için yalnız edebî değil, içtimaî ve millî bir vazifedir. Adaptasyon iptilasî bir kısım muharrirlerle birlikte pek değerli bir iki genci de kolaycılığa alıştırarak ibda melekelerini söndürürken, isteyerek veya istemeyerek serseriliği propaganda eden, ilmi tetkik namına hurafeler uyduran yazılarda binlerce Türk çocuğunun zeka ve irfanını ihlal ediyor. Bütün cihan sanat ve edebiyatı ve bu miyanda Türk sanat ve edebiyatı en kısır bir devre içinde bulunurken kalem sahiplerinin vazifesi hiç olmazsa bu kısırlığın içtimaî bir buhrana tebeddül etmesine mani olmaktır. “Canım nasıl isterse öyle yazarım.” diye derme çatma yazılarla vakit geçirmek, sanat yapmak değildir. Evet, “Fatalite Historique Tarihi Kader”in bir cephesi de “Fatalite Litteraire Edebî Kader”dir. Hiçbir edebiyat devri, ferdî ve şahsî arzularla teşekkül etmiyor. Hiçbir şair, istenildiği, -hatta!- istediği gibi değil, yazabildiği kadar yazıyor. Bu muhakkak! Fakat “determinizm”

ile “fatalizm” bir değildir: Nasıl kanunlarını bildikten sonra tabiatı ve tabiat kuvvetlerini kendimize müfit ve hizmetkar edebiliyorsak, nasıl yığın yığın fennî icatlar, hep bu kanunlara vukuf sayesinde birbirini veli ediyorsa, hayatın da kanunlarını tanımak sayesinde hayatî meselelerde de elimizi mutlak surette bağlı tutmaktan kurtulabiliriz. Frenk “Vouloir, C’est Pouvoire istemek, gücü yetmektir.” demekle hata etmiş olmuyor. Eğer “kader” varsa, yahut “kader” dediğimiz şeye inanmanın bir kuvveti varsa kafamızda tekevvün eden yeni bir “fikir”in de ona karşı bir kuvveti vardır. Nasıl tarihi, facialarıyla dolduran taunlar, koleralar, beşerin zekası sayesinde bugün medeni memleketleri istila edemiyorlarsa, çıktıkları yerlerde hemen söndürülüyorlarsa içtimaî hüsrarlardan da zeka ve irademizle kurtulabileceğimize inanmalıyız. Muhakkak ki zarar inanmakta değil, her şeye teslim oluvermektedir. Edebî hayatımızda müşahede edilen türlü türlü sekametlere karşı kollarımızı kavuşturup “Ne yapalım yazılan ve olan bu!..” demenin caiz olamayacağına kaniyim. Bahusus umumî harp gibi bir dahiyenin içine girmiş, bin bir içtimaî ve iktisadi mahrumiyetlerle sarsılmış bir milletin muharrirleri daha çok müteyakkız davranmak mecburiyetindedirler. Filozof Guyau “Sanat demek hayat demektir.” derken hayattaki mezlakaların propagandasını aklına bile getirmemiştir. Fikret’in dediği gibi “Hakiki sanatkâr insanlara ve milletlere örnek olan ve örnek verenlerdir.” Münakaşa edile edile, lehinde aleyhinde söz söylene söylene artık bugün mütarefe mahiyetini alan bir hüküm vardır: “Sanat sanat içindir.” Doğru!.. Sanatın hududu “Desinteressement hasbîlik”tir, bu da doğru!.. En adi şairler tefelsüf edenlerdir. Buna da diyecek yoktur. Fakat büyük bir hakikat de şudur: En büyük şiir, insana yeni bir duygu, yeni düşünce aşıl原因, ruhu yükselten şiirdir. Şair Goethe’yi Shakespeare de dâhil olduğu halde bütün dünya şairlerinin fevkinde bulan meşhur bir münekkit tamamıyla Faust’un tahliline hasrettiği tetkiknamesinde bu şairin büyüklüğünü, aynı zamanda büyük bir mütefekkir oluşunda görüyor. İngilizlerin Acem şairi Hayyam’a verdikleri ehemmiyet de bilhassa bu noktada mündemiçtir. Türk şairleri içinde Abdülhak Hamit’in müstesna mevkiini, onun “lirik bir filozof” oluşu temin etmiştir. Bu cinsten yüksek şiir, ancak irfan ile elde edilir! “Bana tabiat kâfidir, başka bir şey istemem” demek kendini aldatmaktır. Demin ismini yâd ettiğimiz “Goethe”, devrinin irfan itibarıyla yüksek bir şahsiyeti idi. “Hayyam” riyaziyat da dâhil olduğu halde asrının her ilmini biliyordu. Hamit, bütün klasikleri, romantikleri, ayrıca Acem şairlerini tamamı tamamına okumuştur. Fuzûlî’nin dediği gibi “İlimsiz şiir olmaz.” Halk şairi denilen Yunus Emre’nin ümmî olduğu hakkındaki rivayet bir efsaneden ibarettir. Yunus, terennüm ettiği mistik heyecanların bütün memba ve esaslarına vakıftı. Eserlerine

hâlâ hayran olduğumuz eski Yunan heykeltraşları (anatomi)yi gayet iyi biliyorlardı. “Rönesans” devrinde “Leonardo Da Vinci”ler, “Mişel Anes”ler birer allame idi. Hani meşhur bir sözümüz vardır! “Ne ekersen onu biçersin.” deriz. Edebî bir zekayı öldüren muhakkak irfan kıtlığıdır. Bütün dünya edebiyatları birbiriyle alâkadardır. “Hayat”ın ilk nüshasına yazdığımız bir makalemizde söylediğimiz gibi Acemleri taklit eden eski dîvân şairleri, sade Şark edebiyatını değil, Şark felsefesini de lâykıyla hazmetmişlerdir. Bunun için aralarında Acem üstatları ayarında simalar vardı. Frenkleri taklide başlayalıdan beri Avrupa şairlerinin, romancılarının hulâsa Avrupa ediplerinin huzuruna çıkacak adamlar yetiştiremedik. Çünkü asrın irfanı, eski Arap ve Acem harsı kuvvetinde memleketimize yerleşemedi.

Büyük Türk inkılâbının edebiyatı, kanaatimce iki membadan gıdalanacaktır: Biri millî memba ki bilhassa asrî Alman edebiyatı da böyle bir membadan ilham aldığı için kuvvetlenmiş ve kendi vatanının hudutlarından dışarı taşarak alemşümül tesirler yapmıştır. Asrî Alman edebiyatının, yani Alman romantizminin membaı “Cermen” menkıbeleridir. Türk şairleri için, Türk menkıbelerinin ilham almak, bunun için de bütün Türk mitolojisini ve halkiyatını tettebbu etmek bir vazifedir. Membalardan ikincisi Garp şah eserleridir. Bütün Garp edebiyatları bir ananın, Eski Yunan edebiyatının çocuklarıdır. Mademki Garplılaşıyoruz, bu anayı ve çocuklarını yakından tanımak mecburiyetindeyiz.

Hulâsa inkılâp devirlerinde yukarıda şerh-i izah ettiğimiz sebeplerle edebî hayat bir sükun devresi geçirir. Fakat bu, pek muvakkattir. Her inkılâp, vecdli bir edebiyata menşe olmuştur. Sanatkârların vazifesi, o vecdli edebiyata hazırlanmaktır. Şiir ve sanat tembel harici bir iş değildir. Gençlerin vazifesi zekalarını beslemektir.

Ali Canip

“Edebî Meslekler”e Ait Tetkiklerden:

SEMBOLİZM

LE SYMBOLISME

On dokuzuncu asrın ikinci nısfının sonlarına doğru –İngiltere’de, Almanya’da, Fransa’da, Belçika’da- yetişen bir kısım şairlerin mesleklerine, telâkki tarzlarına verilen bu unvan, “klasisizm” gibi, “romantizm” gibi azametli, şümüllü, zengin bir devri ifade etmez. Fakat pek ince, pek hulyavî, pek lirik bir şiir nevini hatırlatır. “Maks Nordav” gibi filozof edipler, “Teodol Ribo” gibi üstat ruhiyatçılar bu tarzın izahıyla dikkatlice meşgul olmuşlardır. Bizim edebiyatımızda “Fecr-i Atî” gençleri arasında “sembolizm”e en yakın numuneleri “*Göl Saatleri*” ve “*Piyale*” şairi Ahmet Haşim Bey vermiş ve hemen hemen onun şahsı ve eserlerine münhasır kalmıştır. Zaten bedîi temayülü pek hulyavî ve lirik olan Haşim Bey ilhamlarının örneklerini Fransız sembolistlerinden alıyordu. Arkadaşları arasında o şairlerin ince ve mühim duygularını his ve temsil edenlere tesadüf edemedik. Onlar sadece Haşim Beyi taklit ettiler.

Biz bu makalemizle “sembolizm” in mahiyetini psikolojik bir noktadan izah etmek istiyoruz. Çünkü matbuat alemimizde şimdiye kadar böyle bir izah tarzını görmedik.

“Sembolizm” in iddiası şudur ; mademki şiir, gönülde yaşayan heyecanlardan ibarettir. Bu heyecanlar “tarif” ve “tasvir” edilemez. Ancak “ telkin” olunabilir. Sembolistlerin kanaatine göre musiki ile şiir arasında hemen hemen fark yoktur. Her iki sanatın vazifesi eşya ile kendi ruhumuz arasındaki “ Les secretes affinites gizli sıhriyet”i ifade edebilmektir. Kainat iki alemden müteşekkildir. Biri “monde phisique maddî dünya” ki karşımızda duruyor : Gök, yer, deniz, kırlar, ağaçlar ... Öteki “Monde Moral manevî dünya” ki benliğimizden, ruhumuzdan, ruhumuzun bin bir türlü tahassüslerinden ibarettir. Bu iki dünya arasındaki “gizli sıhriyet” ne eski “klasik” lerin “estetik” lerine esas olan “Idees fikirler”, ne “romantik” lerin heyecanlarına kalıp ithaz ettikleri “Images hayaller” ifade edebilir. Hatta “realist” lerin –ve “realizm” in şiirde bir tecellisi demek olan “parnasyen” tarzının– tarif ve tasvir usulü de kâfi gelmez. Fakat ruhta doğan heyecanların “vasıtasız tebliği” mümkün müdür? O halde ne yapmalı ! İşte mesele bu noktaya da dayanınca “sembolizm” nazariyatçıları demişlerdir ki mesela maviye mavi demek, yahut da maviyi tarif etmek neye yarar. O rengin ruhta hasıl ettiği

tesirleri göstermelidir. Leylak bir çiçektir. Adını söylemekle, yahut tasvir etmeye çalışmakla şiir yazılmış olmaz. Leylağın bizde uyandırdığı tahassüs telkin etmelidir. Bu da ancak “maddî dünya” ile “manevî dünya” arasındaki “correspondance mürâsele” ye delalet edecek yegane bir vasıta olan “ sembol symbol ; timsal” lerle temin edilebilir. Bahis bu noktayı bulunca bir ıstıtrat yapmak lüzumunu hissedemiyorum ; “sembol” ün bu şairlerce kabul edilmiş hususî ve pek ince manasından büsbütün ayrı umumî ve alelade manası vardır. Mesela Tevfik Fikret merhum bu umumî ve alelade mana ile “sembolik” bazı şiirler yazmıştır: “Kahkaha-yı Yes” gibi ,“Öksüzlüğüm” gibi. “*Rûbab-ı Şikeste*” sahibi bu manzumelerinin her birinden iki mana kastetmiştir . Biri şiirlerin zahiren gösterdiği manzaralar, öteki “Kahkaha-yı Yes”de “ Vatanperverâne Teşebbüsler”, “Öksüzlüğüm”, “Girit Facia” sıdır. Bu tarzdaki yazıların Garp sembolizmi ile hiçbir alâkası yoktur. “Sembolizmi anlatmak için içlerinden yalnız bir adamı ve o bir adamın da birkaç şiirini hatırlamak kâfidir Çünkü hepsi birbirine pek benzerler. İşte mesleğin mefkûresine en çok yaklaşanlardan Belçikalı “Georgi Rodenbach” : “Lamba”lar diye on üç, “Pencere Camlarında Akşam” diye on yedi, “Gözlerde Seyahat” diye yirmi, “Sükût” diye yirmi beş -hem de seri halinde- şiir yazmıştır. Bu basit mevzular için yığın yığın yazılmış şiirlerde bahsedilen lambalar, pencere camları, gözler, sükût hangileridir? Bu sualinizin cevabı yoktur. Çünkü bunlardan hiçbir unvanlardan gösterilen mevzuları tarif ve tayin etmez. Yalnız okuduğunuz zaman tatlı, marazi bir hulya içinde pek nadide birçok müphem duyguların size telkin edildiğini anlarsınız, hatta “anlarsınız” demek bile doğru değildir: Anlar gibi olursunuz. Meçhul, birbirine girift birtakım rüya parçalarının, gözlerinizle mi görüyorsunuz, kulaklarınızla mı işitiyorsunuz, pek farkına varmadığınız akislerini ruhunuzda canlanmış bulursunuz. Demek oluyor ki o lambalar, o pencere camları, o gözler, o sükûtlar birer sembolder, birer timsalden ibarettir. Şair sizi muin hiçbir lambayla, hiçbir pencere camıyla, hiçbir gözle, hiçbir sükûtle meşgul etmiyor. Onların delaletiyle hasta, zarif, malihulyaî gönlünün elemelerini telkin ediyor. İşte Garp’ın “sembolizm”i ! Her meşgul olduğu mevzu gibi “sembolizm” de pek aykırı bakan “Maks Nordov” ın biraz haklı olarak dediği gibi bu vuzûhtan azade hulyavî şiirlerin karşısında herkes bir şey anladım zanneder; fakat anladığı yalnız kendi seciyesine, hayatî vaziyetine, terbiye ve tahsilimin derecesine göre sırf kendi ruhunda uyanan hususî duygularından ibarettir.

Muallim Ribo “sembolizm” i “*Psychologine des sentiments Hislerin Ruhiyatı*” unvanlı pek mühim bir eserinin “*L’abstraktion des emotions Heyecanların Tecridi*” bahsinde tettebbu etmiştir; çünkü yukarıda izah ettiğimiz üzere bu mesleğe mensup şairlerin manzumelerinde heyecanlar bir zaman ve bir mekan içinde “tahayyüz” etmez, tamamı tamamına “mücerret” tir. Vakıa “sembolist ” bir şiirin içinde bazı hadiselerden bahsedilir. Fakat bunlar hangi memlekette, hangi devirde, kimler tarafından yapılıyor. Belli değildir. Bakarsınız şair bir ormanı, yahut bir şehri gösteriyor. Fakat bu, hiçbir muin orman ve muin bir şehir değildir. Sadece birer “sembol”den ibarettir. Bu “sembol”ler ara sıra “il” “elle” gibi zamirler de olabilir. O (adam), o (kadın) kimdir? Bunu ne şair söyler ne siz tahmin edebilirsiniz. İşte bunun içindir ki “sembolist” lerin manzumeleri tatlı bir “ibhâm” çeşnisi verir. Mesela Ahmet Haşim Beyin “*Piyale*” sinde tesadüf edilen ;

Nasıl istersen öyle dinle, bakın :
Dalların zirvesindeyiz ancak,
Yarı yoldan ziyade yerden uzak,
Yarı yoldan ziyade mahe yakın.

Şiiri bu mesleğin “estetik” inden haberdar olanlar için yadırganacak bir şey değildir. Nitekim aynı eserin mensur mukaddimesi de “sembolik” şiire müteallik ve münhasır olması haşiyetiyle pek doğrudur.

“Sembolizm”, iddiasında muvaffak olmuş ve gayesini bulmuş mudur ? Bu marazda söylenecek en munsifâne söz “Ribo” nun “Bulmamışsa da aramıştır.” fikridir. Yalnız hemen her “sembolist ” şair aynı şeyleri : Hüzünlü akşamları, abajurlu lambaları, sakın ve kimsesiz kırları, bitmez tükenmez sükûtu ve bunlar dolayısıyla meçhul kederleri, usançları terennüm ettiği için bu marazîlik “aksülamel” den hali kalmamıştır. Beşerin bedî vicdanı, her noktadan mahdut bir edebî mektep içinde mahsup kalmaya müsait değildir. Klasiklerin mutaassıp kaidecilikleri nasıl pervasız bir “romantizm”in infilakına sebep olmuşsa, romantiklerin coşkun, hudutsuz tahayyülleri nasıl itinakâr ve tasvirici bir “realism”i meydana çıkarmışsa “sembolizm”in de bütün şiir ihtiyacını tatmin edemeyeceğini derkardır. Nitekim “aksülamel” yine kendi içlerinden başladı. Sembolizmin istihlaf ettiği “parnasyen” mesleği hususî bir manaya göre şiiri sanat haline sokmuştu. Parnasyenlerin “estetik”inde kelimecilik ve şekil mükemmeliyeti esastı. İçlerinde yetişen “Eredya” gibi üstatların manzumeleri mahir bir kuyumcu elinden çıkmış bir mücevher kadar parlak ve teraşıdeydi. Sembolistler vakıa bunun aksine olarak kelimecilikten, şekil

mükemmeliyetinden kaçındılar: Lisanî bünyenin icabına, hatta vezin ve kâfiyenin mutad şartlarına riayet etmediler. Fakat onlar da şiiri başka şekilde bir sanat haline koymuş oldular: meçhul, fakat mutarrit ve elemli hulyalar sanatı Şiir bu suretle hürriyetinden ve samimiyetinden kaybetmiş oluyordu. İşte bunu gören şairlerden “Fernand Gray” nam yirmi dört sene evvel “*Figaro*”da neşrettiği bir makaleyle, bir zamanlar kendisinin de mensup olduğu mektebe karşı şiddetli bir hücumda bulundu. Dedi ki : “Parnasyenler gibi sembolistlerin de çok defa ihmal ettikleri şey “L’humatine insanlık” idi. Onlar yalnız sanatkâr olmak istediler. Ve öyle oldular. Düşünmediler ki bizi sanatkârın ruhunda alâkadar eden şey onun insan oluşudur. Çünkü şairle bizim aramızda yegâne müşterek mikyas insanlıktır. Biz pek vecdli, pek samimi, pek geniş bir sanat, canlı bir sanat tasavvur ediyoruz; onu bir kelime hulâsa edebilir: İnsanî sanat ! ... Biz bir şiir istiyoruz ki insanı anlatsın ve sade tahassüsleriyle değil, fikirleriyle ve duygularıyla ... Her devrin bütün büyük şairleri, sanatkâr oldukları kadar, aynı zamanda insandılar: Yani baba, oğul, âşık, vatandaş, filozof, münekkit. Onların şiirlerini vücuda getiren kendi hususî hayatlarıydı. [Güzellik için güzellik]; esas olarak kabul eden parnasyen mektebinden, [hulya için güzellik] iddiasına bulunan sembolist mektepten sonra [hayat için güzellik]i müdafaa eden mektebin teşkili zamanı gelmiştir ... Biz sembolü kaldıramıyoruz. Fakat o vazih olmalı. Karanlık bir sembol anahtarı olmayan güzel bir çekmecedir. Sembolistlerden çok evvel gelen “Alfred de Vigny” de sembol vardır; fakat anlaşılır...”

“Fernand Gray” uzun makalesinin sonunda her şairin hür ve serbest bütün ruhunu -yani sade hulyalarını değil- fikirlerini, ihtiraslarını, duygularını, bütün samimiyetiyle terennüm etmesi iktiza ettiğini söyleyerek sözlerine “İnsan olalım!” diye nihayet veriyor.

Bu mesleğin tarihçesine gelince:

İngiltere’de on dokuzuncu asrın ikinci nısfında meydana çıkan “*Preraphaeliste Prerafaelist*” unvanlı bediîyatçılar güzelliği hakikatin bariz ifadesinden kaçınmakla, hulya ve ibham içinde aramakta bulmuşlardı. Almanya’da da “La Musique Wagnerienne Wagner-kâri musiki” nin revaç buluşu sembolist mesleğinin teessüsüne mühim bir amel olmuştu. Fransa’da bu tarz muin bir meslek olmadan evvel yetişen “Alferd de Vigny” ve “Charles Baudelaire” gibi şairlerin manzumeleriyle beraber bilhassa “Stefan Mallarme”nin mülâhaza ve iddiaları nevin “moda” hükmünü almasına bais oldu. “Stefan Mallarme” yüksek bir şair değildi. Otuz sene İngilizce hocalığıyla meşkul olmuş bir adamdı. Bu sebeple İngiliz şairlerinin “Preraphaelizm” den nasıl

müteessir olduklarını biliyordu. O zaman Fransız şiirine “parnasyen” tarzı hakimdi. Hep plastik, adalî manzumeler yazılıyordu. İşte “Mallarme” tenkidi muhazalarıyla yeni başlayacak sembolik nevin inkişafını propaganda etmiş oldu. Hulâsa o bir “The oricien nazariyatçı” saffetiyle –kendi pek liyakatli bir şair olduğu halde– liyakatli şairleri yetiştirmiş oldu. Yine o seneler zarfında “Paul Verlaine” parnasyenlerin arasından sıyrılmış, pek emsalsiz, pek heyecanlı şiirler yazmaya başlamıştı. Yeni Fransız nesir onu “Prince des poètes” sultanü’ş şuara” itibar etti. Fakat sözün doğrusu “Pelisye”nin dediği gibi o ne prenstir, ne bir mesleğin revidir. Bu mükemmel fakat kendi salikasından başka bir şey tanımayan serseri şair beşeriyete hulya ile, esrar ile dolu, ruhun bin bir fani samimiyetini terennüm eden pek derunî şiirler bırakmıştır. İşte Fransız sembolistleri bu şiirlerden çok şey aldılar.

Hulusa sembolistlerin ince, zarif, hulyavî şairler olduğuna şüphe yoktur. Fakat “Sembolizm” şiir için yegâne bir tarz ve bir mektep olamaz. Beşeriyet zaman zaman her şeyden hoşlanıyor ve her şeyden bıkıyor, ruhî hayatımız mütevali bir “amel”ve “aksülamel” den ibarettir. Esasen ne kadar diltirîp, ne kadar cazip olursa olsun bir mektebe bağlı kalmak, şiir ve sanat aleminde pek tehlikelidir. Çünkü “sanatta mektep”, şahsiyetin mezarıdır. Hele insanlığın koskoca ve pek muharrip bir harpten birçok zelzelelerle, buhranlarla çıktığı, yeni idealler, yeni kıymetler yaratmak için bocaladığı bir zamanda narin, rüyalı, müphem, bilhassa marazî bir tarzın muhayyileleri ve zevkleri tatmin edebilmesine imkan yoktur.

Ali Cazip

“Edebî Mesleklerle” Ait Tetkiklerden:

KLASİSİZM

LE CLASSİCİSME

“Klasisizm” on yedinci asırda Avrupa’da ve bilhassa pek zengin olarak Fransa’da teessüs ve inkişaf eden bir edebiyat sistemine verilen unvandır. Biz bu makalemizde o sistemi izaha çalışacağız; fakat “klasik” tabiri üzerinde biraz tevakkuf etmeyi, kelimenin şümül ve mahiyetini tasrih eylemeyi pek lâzım sayıyorum. Eskiden “klasik” demekle “birinci derecedeki muharrirler”i kastederlerdi. “Classe” sınıf manasına geldiği için “mektep”le alâkadar şeylere -bugün bile- bu nam verilir: “Klasik kitaplar; “klasik tetkikat”, “Yunanca ve Latince klasik lisanlardır” gibi... “klasik tarzın en salahiyetli sahibi -biraz aşağıda izah edeceğimiz üzere- Fransızlardır. Bu itibarla ben bu milletin muteber bir ansiklopedisinden şu mülâhazanın naklini pek faydalı görüyorum: Bir muharrir veya bir esere klasik demek için iki esaslı şartın o muharrir veya eserde tahakkuk etmiş olması lâzımdır: (1) Şu veya bu hususta “autorite sulta”ya malik olabilmesi (2) Üslup ve temin ettiği zevk itibariyle kendi nevinde bir model sayılabilmesi... Bir lisana, bir sanata, bir edebiyat veya sanat devrine o zaman klasik denilebilir ki büyük bir zevk ve sıhhat, bir “Perfection mükemmeliyet” göstermiş, mensup olduğu asırda sayısız numuneler vermiş olsun. İşte kelime bütün bu delaletlerinden de müteessir olarak hassaten on yedinci asırda eski Yunan ve Latin edebiyatlarını taklit ederek meydana çıkan edebiyata mümeyyiz vasf oldu.

Fransız münekkitlerinin kanaatine göre bir esere yalnız kuvvetli bir manayı ihtiva ettiği için “klasik” denemez. O eserin bilhassa ifade itibariyle kuvvetli olması pek lâzımdır. Şekil ve esas arasında muvazene: İşte klasisizmin aradığı güzellik!.. Naci merhum:

Bir sanihanın olması hakkıyla mübeccel

Olmayla olur sebk ü modası mükemmel

Demekle - bilerek veya bilmeyerek- bu fikri büyük bir vuzûhla anlatmıştır. “Souverainete du gout zevkin amiriyeti” ni tanımak Fransız bediiyatçılarına göre klasisizmin bir fârikasıdır. Onlar “zevkin amiriyeti” demekle “muhayyile”nin faaliyetini “akl”ın hüküm ve nüfuzuna tevdi etmekten mütevellit, “muvazene”yi kastediyorlar. Yine onlara göre “klasik edebiyat” milletlerin kemal devri edebiyatıdır. Teşekkül veya

inhitat asırlarında bu muvazeneye ve bu muvazenenin temin ettiği mükemmeliyete tesadüf edilemez... Şu mülâhazanın umumî ve şâmil sözlerden olduğuna şüphe yoktur. Fakat klasik edebiyata hasr ve tahsis edilmesi itibariyle dikkate şayandır. Hulâsa ölçülü ve tartılı söz söylemek bu mektebe mensup muharririn birinci vazifesidir. Frenk edebiyatçıları bütün bu sebeplere binaen der ki klasik eserlere “ölmez” namını veriyorlar.

Meselenin kelime üzerinde evvela böyle bir taslağını yaptıktan sonra (Klasik devir) in inkişafına sebep olan en mühim ameli anlatabiliriz.

Nasıl karanlıkta kalan bir adam aydınlık ihtiyacını şiddetle duyarsa insaniyet de “kurûn-ı vustâ”nın zulmetinde asırlarca bunaldıktan sonra böyle bir nur ihtiyacını hissetti. Bu ihtiyaç on dördüncü asrın ortalarına doğru ve bugünkü hür medeniyeti yaratan mesut bir inkılabı doğurdu: Rönesans!... Rönesans tarihinde öyle bir merhaledir ki onu halk kitlesi değil, yüksek zeka ve irfan sahipleri meydana çıkarmıştır. Bu itibarla coşkunluk ve heyecan görülmez, bilakis bir durgunluk, bir muvazene müşahade edilir. “Kurûn-ı vustâ”da zeka esir ve mahbustur: Maddî ve manevî dünyada ne varsa bila-istisna hepsi “din”in mutaassıp kaidelerine uymak, uyamazsa ortaya çıkamamak mecburiyetinde idi. İlim ve edebiyata kilise Latincesi hakimdi. “Rönesans” ile beşeriyet işte bundan kurtuldu. Müverrih “Michelle”nin “Rönesans dünyayı yeniden keşfetti: Onun sayesinde insaniyet adalete ve akla istinat edebildi.” deyişi bunun içindir.

“Rönesans”ın ilk ışıkları İtalya ufuklarında görüldü. Daha on üçüncü asırda şair “Dante Alighieri” (1265-1321) halkın konuştuğu lisana kıymet vermiş, meşhur “*Divin Comedie*” sini İtalyancayla yazmıştır. Mevzu mistik olsa bile lisan ve sanat itibariyle bu, yeni bir şeydi. Dante, zamanındaki bütün ilimleri tahsil etmiş ve istidadını irfanıyla kuvvetlendirerek muvaffak olmuş bir dahidir. Müteakiben yetişen “Petrarca” (1301-1374) da yeni başlayacak bir hayatın ilk zamanlarında görüldüğü üzere biraz bocaladı. Birçok eserlerini Latince yazdı; fakat “kurûn-ı evveli”deki Latin muharrirlerine meftuniyeti onu daha eski zamanlara sürükledi: Yunan üstatlarının yazılarını toplamaya, okumaya mecbur etti. Şair “Homer” ile filozof “Eflatun”un eserleri Petrarca’a Yunanca öğrenmek mecburiyetini ilham etti. “*İlyada*” ve “*Odise*” kendisine hırz-i can olmuştu. Aynı devirde bir de “Boccacio” (1313-1375) yetişmişti. O da “Petrarca” gibi eski Latin ve Yunan edebiyatlarına meftun kaldı.

Kadim Latin ve Yunan eserleri “Pajienne müşrikane idi. “Kurûn-ı vustâ” edebiyatlarındaki sırf dinî tahassüsler dar ve mutaassıp zihniyet onlarda yoktur. Hepsi zengin bir asatirden ilham alıyor. Hayalin serbest unsurlarıyla gıdalanıyorlardı. İşte Petrarca’ı, Boccacio’yu bu servet ve hürriyet teshir etmişti.

Bu adamların temayülleri “Humanisme” denilen çığırın açılmasına sebep oldu. Bu çığırın ilk merkezi “Florans” şehriydi. İstiraden kaydedelim ki on beşinci asırda İtalya esasen pek dün bir derecede değildi. İtalyan prensleri sanatkârların, muharrirlerin hamisiydi. Muhteşem saraylarının duvarları üstat ressamların tablolarıyla, bahçeleri nefis mermer heykellerle müzeyyendi.

Bizans İmparatoru “paleolog” tarafından Türklere karşı muavenet temini için İstanbul’dan Avrupa’ya gönderilen Yunan alimi “Manuel Krizularos” (1355-1415) Rumlarla Latinlerin ithadı tarafları idi. Bundan dolayı bilhassa İtalya’ya geldi. Evvela Florans’ta sonra Milano’da, Pavi’de Venedik’te Yunanca muallimliği etti. Daha sonra Roma’da, Paris’te bulundu. İşte bu adam “Hümanizm” mesleğinin teessüs ve inkişafına pek çok hizmet etmiştir. Eski Yunan şah eserleri İtalya’ya gidiyor, bir taraftan da birçok İtalyanlar Yunanca öğrenmek için İstanbul’a geliyorlardı. Unutmamalı ki o esnada Guttenberg’in (1400-1468) matbaacılığı icat etmesi kadim şah eserlerin her tarafa intişarını temin eden mesut bir tesadüf olmuştur. İstanbul’un bizim tarafımızdan zaptı (hümanizm) cereyanını şiddetlendirdi: Birçok Bizanslı alimler hep İtalya’ya geçtiler. Filvaki on beşinci asırda halk diliyle yazı yazılıyor değildi. Fakat Latince pek revaçtaydı. Kadim Yunan şah eserlerinin yavaş yavaş kafalarda uyandırdığı serbestî temayülleri, verdiği bedîî terbiye ile imtizac ederek asrın sonuna doğru kilise lisanını inhisafa uğrattı, halkın konuştuğu lisanla kuvvetli edebî eserler yazılmaya başladı. Bu hareket bütün Avrupa’ya sirayet etti: Felemenk’te, Almanya’da, Fransa’da... umumî bir cereyan halini aldı. Hele Fransa’da “Kolej De France”ın tesisi (1540) hümanizmin kuvvetlenmesine ve binnetice asrî Fransız edebiyatının meydana çıkmasına sebep oldu. Filolog “Bude Bude” (1467-1540) kendisine iltica eden İstanbul kaçkını Berrom’dan Yunanca öğrenmeye başladı. (Homer)i aslından okudu. Meftun kaldı. Fransa için “Homer” ve alelumum Yunan şah eserleri meçhuldü. O aralık Fransa’ya gelen Bizanslı alim “Lascaris Laskaris” (1445-1545) ten sonra ders aldı ve asrının mükemmel bir “Yunaniyat” çısı oldu. Hükümdar nezdinde de itibar kazanarak “Kolej De France” ın teessüsüne hizmet etti. “Bude”nin bilhassa telifatı ve şakirdi “Danes Dones” in dersleri, başta “Ronsar” (1564-1585) olmak üzere bütün “Pleiade Hleyad” ediplerini meydana

çıkarmış, yani “Kolej De France”ın teessüsüyle klasik Fransız edebiyatı doğmuş oldu. “Ronsar” bütün eski edebî nevlere ihya ederek Fransa’da yeni bir şiir ve edebiyat vücuduna getirmek istiyordu. Dostu ve fikir yoldaşı “Du Bellay Du Beley” bin beş yüz kırk dokuzda *La Defence et illustration de La Langue Française*’i neşretti. Kitapta Ronsar tarafından telkin edilmiş iki esasî fikir müdafaa ediliyordu: Fransız lisanına muhabbet, yeni zihniyete zıt skolastik edebiyata muhalefet. “Du Bellay” ana dilini ihmal ederek kötü Latince ile yazı yazan alimleri, muharrirleri muhafaza ediyordu. Fransızcanın fakir bir lisan olduğunu kabul, hatta bizzat ispat etmişti. Fakat kaniydi ki ana dili zenginleşmeye kuvvetlenmeye pek müsait ve müstaittir. Gerek eski ve muasır ecnebî lisanlarıyla köylü lehçelerinden kelimeler istiare ederek, gerek unutulmuş eski Fransızca lafzları ihya ederek bunu temin etmek mümkündür. Hele eski Yunan asatırından istifade edilmeye başlanınca millî lisanın şerefi büsbütün artacaktı. Şiirin hududunu genişletmek için kadim edebiyatlarda görülen bütün nevlerin hiç çekinmeksizin iktibas ve tatbiki lâzımdı. Bu itibarla “Du Bellay” güzelliğin canlı membalarını, kadim Yunan şah eserlerini tanıyan şairleri de tenkit ediyor, oraya, şiir ve sanatın kaynağına gitmek, Fransız edebiyatını o kaynaktan fışkıran nur ve insaniyet şarabıyla kandırmak icap ettiğini ileri sürüyordu. Hulâsa “Du Bellay” Rönesansın emrettiği yeni yeni edebiyatın programını çizdi. “Ronsar” da aynı programı -bütün edebî nevlere misaller vererek- tatbik etti. Yalnız “trajedi” ve “komedi” nevlere ait numuneleri şakirtlerinden “Judel” (1542-1574)e bırakmış oldu. Burada dikkat edilecek en mühim şey: klasik edebiyatın ana diline hürmet ve muhabbetle başladığı noktasıdır. Biraz sonra -bize telâkki cihetiyle- aynı noktaya temas edeceğiz. “Ronsar”ın etrafında “Du Bellay” de dâhil olduğu halde genç şairler toplandı. Bunlar yedi kişiydiler. Gruplarına yukarıda da işaret ettiğimiz üzere –“Pleyad” denildi. ⁽¹⁾ “Pleyad şairleri”nin gayeleri Fransızcanın ibtikariliğini ve istiklâlini temin etmektir. Ronsar’ın halefleri ecnebî kelimeleri çokça kullanmışlar, müvellit lafzlarda, istiarelerde ifraza düşmüşler, Fransızcanın safiyetini bu itibarla bozmuşlardır ki bütün bu pürüzleri de müteakiben yetişen “Malerb” (1555-1628) temizleyerek meydana mükemmel bir edebî Fransızcanın çıkmasını temin etmiştir.

İşte bu türlü hazırlıklardan sonra on yedinci asrın “klasik devri” inkişaf etti. “Klasik” zihniyetin nazariyatçısı olan “Bovalo” (1636-1715) şiirde iki şeyin hükümler

¹ Kelimenin Türkçesi “Ülker”, Arapçası “Serya” Acemcesi “Pervin”dir. Yunan esatirinde ise (Atlas) ın yedi kızına verilen unvandır.

olmasını istiyordu: “La raison akıl”, “Leb on sens zevk-i selim”. Bovalo’nun fikrinde bir şairin kendi kalemi hakkında bilerek şiddetli davranması lâzımdı. Sanatın mutlak kaideleri vardı ve sanatkâr olmak için “muhayyile”den ziyade “say” elzemdi. Yabancı yazılardan nefret eden Bovalo değerli muharrirlerin ve hassaten şair “Racine”in sadık bir müdafakarıydı. Malûmatlı bir münekkitti. Kendisinden sonra gelenler hep onun fikirlerini kabul mecburiyetinde kaldılar. “Pleyad” şairleri kadim şah eserler tarzında trajediler, komediler yazmayı tecrübe etmişlerdi; fakat bu ilk eserler alelade tercüme ve adaptasyonlardan ibaret kaldı. Zaten ne sahneleri, ne aktörleri, ne seyircileri vardı. “Judel”in ilk Fransızca trajedisi “*Fleavpatra*” ve ilk komedisi “*Ujen*” evvela “Otel Durens”te, sonra bir “kolej” in salonunda oynandı. Rollerı mekteplilerle amatörler ifa etti. On altıncı asır trajedisi uzun “irade tirad”lardan, hikmetlerle, darb-ı mesellerle süslenmiş monologlardan müteşekkildi, “Action fiil ve hareket” pek fakirdi. Komedi ise “Judel”le arkadaşlarının gayretlerine rağmen eski Yunan ve Latin şah eserlerinden ziyade “kurûn-ı vustâ” mahsullerinden müteessir olmakta devam ediyordu. Bu asrın sonlarına doğru Fransa’da “seyyar komediciler” peyda olmuştu. “Hardi” bunlardan bir grupe oynatmak üzere birçok piyesler kaleme aldı. Çoğu trajediydi. Korkunç, felaketli vak’aları sahnede göstermekten çekinmedi. Sanat noktasından bunlar iyi eserler değildi. Müteakiben yetişenler ve bilhassa “Mere” Yunan filozofu Aristo’ya isnat olunan kaideleri tatbik etti, bu suretle biraz sonra meydana çıkarak “tam klasik trajedi”nin ilk mükemmel numunelerini verecek olan “Corneille”e gideceği yolu göstermiş oldu.

Tam klasik trajedide “fiil ve hareketin en çoğu şahısların ruhlarında cereyan eder. Bu şahıslar “kurûn-ı evveli”nin kralları, kraliçeleri, prensleri, muharripleridir. Vak’alar seyircilerin gözleri önünde gösterilmez. Yalnız nakil ve hikâye edilir. Bundan dolayıdır ki “diyalog”lar trajedilerde mühim bir mevki tutar, seyircinin alâkası tek bir vak’a üzerine celp edilir. Sahnede geçen zaman yalnız birkaç saatlik bir şeydir. Bu da yalnız bir yerde cereyan eder. İşte bu Valo’nun mutaassıbâne müdafaa ettiği “üç vahdet”in esası budur. Beş perdelik bir trajedide de sahnenin değişmemesi “dekor”un fakrını intaç etmiştir. Bu fakir dekorda zaten “mahallî renk”e ehemmiyet verilmezdi. Elbise itinası da yoktu. Trajedi şahısları -Romalılar, Yunanlılar- On dördüncü Loui devrinin kıyafetiyle sahneye çıkarlardı. Bu nevde yegâne ehemmiyet verilen şey “üslûp”tu.

“Klasik trajedi”nin ilk muvaffak muharriri “Corneille” (1606-1684) dir. “Corneille” trajedisinin “estetik”i “vazifenin kutsiyeti” esasına müsteneddir: ahlakî

fazilet, ihtiraslarla, hatta kalbin en samimi temayülleriyle uğraşır ve galiba çalar. (*Sid*)de Rodrik, tecavüze uğrayan babasının intikamını almak için nişanlısı (Şimen)in babasını öldürür. (*Horas*)da iki oğlunun katledildiğini duyan ihtiyar Romalı, onların matemini tutmaz da üçüncü oğlunun düşman önünden kaçtığı, gebermediği için gazaba gelir...

Corneille'in trajedilerinde şahıslar fikirlerini pek hatibâne, pek kuvvetli, pek parlak ifade ederler.

Fransız trajedisinin en mükemmel numunelerini Racine (1639-1699) vermiştir. Corneille mevzularını Roma tarihinden alıyordu. Racine Yunanlılardan iktibas etti. Vakalarda aşk ve ihtiras galip gösterir. En mühim rolü kadınlar ifa eder. Meşhur Labroyer "*Seciyeler*" unvanlı eserinde bu iki klasik üstat hakkında bir mukayese yapar. Ve bilhassa der ki: "Corneille bizi kendi fikirlerine münkad eder. Racine bizimkilere tab olur. Corneille insanları "olmaları lâzım" geldiği gibi tersim eder. Racine oldukları gibi. Birincide takdir olunan, hatta taklidi icap eden hasletler vardır. İkincide herkesin gönlünde yaşayan hatta bizzat duyulan şeylere tesadüf edilir. Corneille insanı yükseltir, hayrete düşürür, istediği yere sürükler, terbiye eder. Racine zevklendirir, tahrik eder, dokunur, gönüllere nüfuz eder. Corneille'de hikmetler, kaideler, akideler göze çarpar. Racine'de zevk ve duygular... Corneille çok ahlakî, Racine çok tabîidir.

Bunun sebebi şudur ki Corneille, trajedilerinde asalet ve ahlakîyete pek ehemmiyet veren Yunan şairi "Sofokl"u üstat tanımıştı... Racine ise beşeri ihtirasları tasvir eden "Uripid"i taklit ediyordu. Yunan edebiyatını en iyi tettebbu edenlerden Muallim Kuruvaz: ["Sofokl" takdir ve hayretin "Uripidir" hararettir, nâdir, acayip, elemli duyguların, hulâsa beşeri ıztırapların şairleridir] der ki bu hükmü hiçbir kelimesini değiştirmeksizin iki Fransız klasiğine de tatbik edebiliriz.

Klasik komedi "Moliere" (1622-1674) in şahsında kemalini buldu. Bu klasik dahiye hakiki manasıyla "realist bir sanatkâr" demekten çekinmemeliyiz. Çünkü yaşadığı devrin hayatını eserlerinde derin hatlarıyla tecelli ettirmiştir. Moliere komedisinin gayesi kepezelikleri teşhir ve insanları terbiye etmektir. Fakat sırf seyircileri eğlendirmek için de eserler yazmıştır.

"Buvalo"nun muasırlarına icbar ve telkin ettiği "aklın her şeye faikiyeti" fikri asrın ve müteakip yeni felsefenin en büyük siması "Dekart"ın nokta-i nazarından ibaretti. Bu fikirden ve "asalet ve ulviyet" mevzularından ayrılmayan muin klasik kaidelerden kurtulmuş yegane şair, yine Kruvaze'nin dediği gibi, Moliere'dir. Moliere

kendi başına bir dünyadır. Fakat bunu şerh ve izah etmek şu makalenin vazifesi değildir. Sadede gelelim:

Bütün yukarı ki izahattan sonra “klasisizm”e tahlili bir nazar atfedebiliriz.

1) Klasik edebiyat, mutlak surette “Rönesans”ın bir mevlüdüdür.
 2) Bu edebiyat “estetik” ini eski Yunan şah eserlerinden iktibas etmiştir.
 3) Kurûn-ı vustânın “skolastik” zihniyetine aksülamel olan klasik edebiyat “Rönesans” ın bütün mahsulleri gibi hat-ı zatında (lâyık) tır. Hatta bu nokta onun en bariz bir “ alamet-i farika” sıdır.

4) Klasik edebiyat, sistemi itibariyle asla lirik değildir. Zihni, tecritçi bir edebiyattır. Kuvvetini -hatta Racine’de bile- gönlünden değil, zekadan alır.²

5) Klasik edebiyat, milletin konuştuğu lisana kıymet vermiştir ve milletler kendilerini klasik edebiyatların sayesinde evvela lisanlarında bulmuşlardır. “Klasik devir” lisan için “mükemmeliyet” devridir.

Buraya son bir istitrat olarak kaydedelim ki bizim “Dîvân edebiyatı”na, ancak İran edebiyatını model olarak kabul ettiği ve muin kaidelere tab bulunduğu için ara sıra (klasik edebiyat) denilmektedir. Yoksa şu uzunca makalemizle şerh ve izah ettiğimiz üzere (klasik tarz)ın menşei, mahiyeti, şümulü düşünülecek olursa onun “Garp klasisizmi” ile hiçbir müşabeheti yoktur. Dîvân edebiyatı İslamî bir edebiyattır. Türk milleti o edebiyatın devam ettiği asırlar zarfında tamamen “kurûn-ı vustâ” hayatı yaşıyordu. Bu edebiyat bilhassa lisan itibariyle kâmil (skolastik) yani “medresevî”dir. Zaten zihniyet itibariyle de öyledir, çünkü hiçbir dîvân şairi -velev ki dünyevi duyguları terennüm etmiş olsun- skolastik kafa taşımaktan ayrılmamıştır. Ayrılmasına esasen imkan mutasavvur değildir.

Klasisizmi izah ederken Fransız edebiyatından ayrılmadık; çünkü bu tarzın en mükemmel numunelerini o edebiyat vermiştir. İngiltere’de, Almanya’da “mektebi klasisizm”, edebiyatı zaafa düşürmüştür. “Klasik edebiyat” Fransızların millî malıdır. Nitekim ona aksülamel olan “romantizm” de Alman ve İngiliz mahsulüdür. Fransa’ya ancak bir mektep ve bir taklit olarak girdi. Bunu ayrı bir makaleyle izaha çalışacağız.

Ali Canip

HAYAT, c.1, nr.13, 24 Şubat, 1927, s.3, 4, 5

² Bizim Dîvân edebiyatı da bu noktadan aynı mahiyettedir. Binaenaleyh “lirik” değildir. Dîvân edebiyatı sisteminin lirik olmayışı mesela Fuzûlî veya Nedim’in lirik olmamalarına mani değildir. Ancak unutulmamalıdır ki Fuzûlî’de, Nedim’de bile “zeka” ve “zihin”in rolü barizdir. Ve bu iki büyük şair muasırlarınca ancak “Dîvân edebiyatı” estetiği dâhilinde maharet gösterdikleri için rağbet bulmuşlardır.

Edebî Meselelere Dâir:

EDEBİYAT MERAKLISI BİR GENCE MEKTUP

Şâir Nedîm Hakkında

Azizim,

"Nedîm" in hayatına ve eserlerine dâir son günlerde çıkan bir küçük risâleyi lütfen göndermişsiniz. Mütâlaamı soruyorsunuz. Tanınmış bir zâtın riyâseti altında "güzide bir hey'et-i ilmiyye tarafından" vücûda getirildiği ilân edilen serî içinde bu kadar yanlış bir şeyin nasıl çıkabildiğine hayret ettim. Riyâset eden zât yakın bir arkadaşımıdır. Hattâ bu serîye dahil olmak üzere bendenizden de birkaç şey istemişti. Kendisinin ilme hürmetkâr, ciddi bir zât olduğuna kâilim. Bu itibarla diyorum ki halka ve gençliğe büyük bir Türk şâiri hakkında baştan başa hatalı malûmat verecek böyle bir yazıdan haberi yoktur. Eğer olsaydı -dokuz buçuk sahifelik minimini bir risâlede bile- üzerine kendi ismi geçirilen bir eserde tarihî hakikate bu kadar aykırı düşen şeyleri neşrettirmezdi Bakınız bunlardan birkaçını kaydedivereyim.

1-Nedîm için "nerede medfûn olduğu malûm değildir" deniyor ve ilâveten "fî'l-hakika Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'nda Tunusbağı civârında yine 1143/1730'da vefât etmiş Nedîm Ahmed Efendi isminde bir zâtın mezartaşı el'ân mevcûd ise de bunun aynı tarihte vefât eden yine o isimde diğer bir müderrise ait olması ihtimâli daha kuvvetlidir." Mütâlaası yürütülüyor.

Halbuki Karacaahmet'teki mezar muhakkak şâir Nedîm'indir. Çünkü o devirde kendisinden başka "Müderris Nedîm Ahmed Efendi" yoktur. Şöyle ki evvelâ bütün ulemâ silsilesini hareketlerine göre muntazaman tesbit eden "*Vekâyü'l-Fuzalâ*" adlı gayri matbû muazzam eserin üçüncü cildi bu babda kat'i ve bütün şüpheleri reddedecek mükemmel bir vesikadır. Sâniyen: Şâirin ölümü münasebetiyle muâsırlarından biri:

Rahm itmedi kimesne anın âh ü zârına

Âhir götürdi anı da miskîn mezârına

diyerek Üsküdar'da medfûn olduğuna işaret etmiştir.

"Müverrih İsmet Efendi" namında bir zât bundan otuz sene kadar evvel "*Şeyhî Zeyli*" unvanıyla bir eser kaleme almıştır. Bunda Damat İbrahim Paşa devri ulemâsından iki "Ahmed Nedîm" Efendi olduğunu iddia etmiştir. Bir buçuk sene evvel *Tarih Encümeni Mecmûası*'nın o eserden bazı parçalar neşretmeğe başlaması üzerine, "*Milli*

Mecmûa"nın 53. numarasında bu meseleye dâir ufak fakat etraflıca bir tenkidnâme çıkmıştı. Lütfen okursanız hakikati anlarsınız. İsmet Efendinin iddiaları tamamen vâhîdir. Şâirin muâsırları tarafından kaleme alınan vesikalarla taban tabana zıttır.

2-"Nedîm"in 1143/1730 ihtilâli esnasında o devrin başlıca münevver ve ma'rûf zevâtı arasında öldürülerek terk-i hayat" ettiğinden bahsediliyor. Halbuki Sâlim'in eserine zeyl olmak üzere kaleme alınan "*Râmiz Tezkiresi*" bu babda sarîh malûmat vermektedir. İhtilâl olunca "Nedîm" heyecana düşmüş, dûçâr olduğu "illet-i vâhime"den kurtulamayarak 1143/1730 Cemâziyelâhiresi'nde vefât etmiştir. Halbuki –rebûlevvelin on beşinde başlayan isyân cümâziyelâhireden evvel bitmiş, âsîler tamamen tepelenmiş, İstanbul'da tabîî hayat ve huzûr başlamış, hattâ Damat İbrahim Paşa mensûblarından birçok değerli adamlar tekrar memuriyetlere geçirilmiştir. Muâsırının:

Rahm itmedi kimesne anın âh ü zârına

deyişine bakılırsa tezkire sahibi "Râmiz Efendi"nin "illet-i vâhime" tâbir ettiği hastalığın şöyle böyle bir cinnet olduğu anlaşılır.

3-"Ali Paşa'nın Varadin'deki şehâdeti Nedîm'i kadir bilir bir hâmîden mahrum bırakmıştı" deniyor. Bu risâlenin birçok satırları gibi bu cümle de vaktiyle bir zâtın Nedîm hakkında yazdığı yanlış bir mütâlaanâmeden alınmıştır. *Türkiyât Mecmûası*'nın birinci nüshasında münderiç "Nedîm'in Hayatı" unvanlı uzunca bir tetkiknâmede birçok mülâhazalar gibi bunun da doğru bir söz olmadığını anlatmıştık. Nedîm ancak Damat İbrahim Paşa'nın sadâretinden sonra "Oh!" diyebilmiştir. Şehit Ali Paşa'nın arasına gösterdiği semâhata rağmen nasıl aksi, garazkâr bir adam olduğu ise tarihlerde mukayyedir. "Varadin" felâketi halka keder verdiği halde Ali Paşa'nın şehâdeti herkesi sevindirmiştir. Nitekim "*Hayat*"ta Çelebi-zâde Âsım, Nahifî gibi şâirlere tahsis ettiğimiz makalelerde Ali Paşa'nın elinden bu adamların çektiklerini bilvesile yazmıştık.

4- 1143/1730 ihtilâli bu risâlede "softa gürûhu"nun ikâ'kerdesi olarak gösteriliyor. Hâdisenin etraflıca bir tarihçesi olan gayr-i matbû *Abdi Vekâyinâmesi*, hattâ meşhûr ve matbû "*Subhi Tarihi*" gözden geçirilecek olursa bu iddianın da doğru olmadığı anlaşılır. Pek yakında bu mühim ihtilâlin sebeplerini, zuhûrunu, devamını, itfâsını "*Hayat*"ta yazacağım.

5-"Şahsî hayatı itibariyle Nedîm sanki ezmine-i kable't-tarihiyyede yaşamış bir zâta benzer." diye yine vaktiyle diğer bir zâtın söylediği söz tekrar ediliyor. Vâkıa büyük bir şâirin hayatı en hurde taraflarına kadar bilinmelidir. Bu itibarla Nedîm hakkındaki malûmatımız elbette noksandır. Fakat şâir, asla "kable't-tarih" bir devirde

yaşamış bir zâta -mahlûka dense daha münasip olmaz mı idi?- benzemez. En mûteber vesikalara istinâden etraflıca tercüme-i hâlini "*Türkiyât*"a yazdığım bu değerli adamın hayatından bilvesile burada icmâlen bahsedeyim!

Nedîm'in babası Anadolu'da kadılıkla dolaşan Mehmed Efendi nâmında bir zâttır. Babasının babası Sultan İbrahim devri kazaskerlerinden meşhûr Merzifonlu "Mülakkab Mustafa bin Muslihiddin Efendi"dir. Mustafa Efendi sudûrdan "Çeşmî Mehmed Efendi"nin kızını almış, ondan "Mehmed Efendi" dünyaya gelmiştir. Mehmed Efendi, Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi ailesine mensup "Saliha Hatun"u tezevvüc etmiş, Nedîm doğmuştur. Nedîm'e büyük babasına izâfeten "mülakkab-zâde" bile denildiğini muasırlarından meşhûr bir zâtın hatt-ı destiyle yazılmış bir fihristinden istidlâl ediyoruz. Fakat Mustafa Efendi tarihte pek fena bir nâm bıraktığı için şâirden bahseden tarihler, tezkireler Nedîm'i incitmemek için bu unvanı kullanmaktadırlar. Nedîm de fırsat buldukça yalnız ana tarafından atalarını yâd etmiştir.

Nedîm'in maskat-ı re'si İstanbul'dur. İyi bir tahsil görmüş, ulemâ-zâde olduğu için küçük yaşında "mülâzım" olmuştur. Arapçayı, bilhassa Farisî lisânını pek iyi öğrenmiştir. Ebe-zâde Abdullah Efendi'nin meşihâti esnasındaki bir imtihanda pek parlak cevaplar vermiş "medrese-i hâric"le müderris olmak hakkını kazanmıştır. Fakat Damat İbrahim Paşa sadrâzam oluncaya kadar zarûret çektiği muhakkaktır. Paşa kendisini pek sevmiş, hususî kütüphanesine memur etmiş, her sene ramazanda takrîr edilen tefsîr derslerinde "kârî"lik vazifesini vermiş, bazan da eskilerine takdim edilmek suretiyle müderrislik silkinde hareket ve terakki ettirmiştir. Nedîm yazın lale çerağlarında, kışın helva sohbetlerinde, sadrâzamlar, hatta padişahla beraber safâlar sürmüştür. Ölmeden bir sene evvel "medâris-i sahn-ı semân"ın biriyle tevkîr olundu. Son müderrislikleri "Sa'dî Efendi", "Nişancı Paşa-yı Âtik", "Sekban Ali" medreselerindedir. Muhtelif vesikalar ve delâletlerle anlıyoruz ki Nedîm; şûh, zarîf fakat haysiyetine itinâlı, vakûr bir adammış. "Nedîm" müstesna şiirleriyle genç yaşta başında "Sâbit" gibi bir üstât olmak üzere bütün muâsırlarının nazar-ı dikkatini celbetmiş, Kâmî, Seyyid Vehbî, Neylî, Çelebi-zâde Âsım, Kelîm, Âtîf misillü tanınmış şâirleri kendisine nazîre söylemek, tahmîs yazmak mecbûriyetinde bırakmış, ekserîsinin üslûblarına tesir etmiş, hatta pek seviştiği İzzet Ali Paşa'yı tam bir mukallid yapmıştır.

Bütün bu hakikatler meydana konduktan, matbuât sahasına çıktıktan sonra kaleme alınan mezkûr risâlede görülen yanlışlar, yazan zâtın kasdî gaflet ve ihmâlden

marazî bir zevk alır mizâcında olması ihtimâlîni hatırlatıyor! Meğer ki bir şey okumaz bir adam ola!.. Fakat böyle birisinin de edebiyatın en meşhûr simâsını halka ve gençliğe pek sathî veya yanlış anlatmağa kalkışmak hakkı yoktur sanırım.

Maalesef görüyoruz ki bilhassa son zamanlarda tarih, efsanevî bir hal aldı. Hayatî hakikatler, asılsız vâhimeler tahvîl edildi. İlmi seven adamların ittihat ederek bu vâhimelerle mücadele etmesi birinci derecelerde vazifeleri idâdına girdi. Hele son haftalarda tasavvuru bile mümkün olmayan şeylerin ilmî birer iddia gibi ileri sürülmek istendiği görülmektedir. Şu vaziyet karşısında o tanınmış arkadaşın riyâset ve nezâreti altında kaleme alınan şeylere itina edilmesini istemek hakkımızdır. Çünkü bu ufak tefek risâleler -doğru yazıldıkları takdirde- memlekete çok hizmetler edebilir.

Nedîm'in kasideleri, ba-husûs kasîdelerinin tasviri ihtiva eden baş tarafları gazelleri kadar güzeldir. Halbuki mezkûr risâlede bu parçalardan hiçbir şey gösterilmemiştir. Bilvesîle arz edeyim ki şâirin Damat İbrahim Paşa'ya takdim ettiği kasîdelerin asıllarıyla matbû nüshalarda tesâdüf edilen şekilleri arasında bazan fazlaca farklar vardır. Bendeniz Nedîm'in hayatında İbrahim Paşa tarafından iki meşhur şaire toplattırılmış nefis bir mecmûada bu güzel şiirlerin asıllarını buldum. İlk fırsatta neşretmek emelindeyim.

Bu son günlerin ilmî, tarihî iğtişâşları arasında birkaç da güzel edebî eser intişâr etti. Bunların biri ve belki birincisi Fâzıl Ahmet Bey'in "*Şeytan Diyor ki*"sidir. Nedîm'i en ziyâde ince zekası için seviyoruz. Mensup oldukları edebî nev'iler başka başka olmakla beraber yirminci asrın Fâzıl Ahmet'iyle on ikinci/on sekizinci asrın "Nedîm Ahmed"i aynı kuvvet ve husûsiyette iki müstesna şahsiyettir. Yeni çıkan eserler arasında diğeri bir "enterasan"ı Ömer Seyfettin'in "orijinal" hikayelerinden müteşekkil "*Bahar ve Kelebekler*"dir. Her iki nefis kitaptan pek yakında bahsetmek istiyoruz. Yine görüşürüz efendim.

Ali Canip

Edebiyat Tedrisatı Meselesi:

BUGÜNKÜ PROGRAMIN İKAMET VE SAKAMETİ

Fatin bir muhataba mazhariyet, insanı ne kadar sevindiriyor. Köprülüzâde Fuat Bey, “*Hayat*”ın geçen haftaki nüshasında neşrettiği makaleyle mülahazalarımın cevap vermiş olmakla beraber fikirlerini bittabî daima takdir ettiğim ve hayran oldum zekası sayesinde pek iyi anlamış ve hatta sıraladığı dört madde ile pek mükemmel telhîs etmiştir. Ayrıca vekaletin hazırlatmakta olduğu tercümelerin müfit olacağını tasdik ve “Edebiyat tedrisatından beklediğim bütün gayeler”i musîp bulduğunu da son cümlesiyle ifade etmektedir.

Fuat Beyin makalesinde şu fıkra var: “Bence bugünkü edebiyat programımızda sistematik bir edebiyat tarihi tedrisinin kabul edilmiş olması, bir kusur değil, bilakis bir meziyettir” ve bu fıkra onun esas müddeâsını gösteriyor. Ben de bunun tamamen aksine olarak “Bugünkü edebiyat programımızda sistematik bir edebiyat tarihi tedrisinin kabul edilmiş olması bir meziyet değil, bilakis gayet büyük bir kusur, hatta bir zarardır” diyorum. İşte bu makalemde şu nokta-i nazarı izah etmek emelindeyim. Bunun için de evvela liselerin onuncu, on birinci sınıflarında gösterilen “Edebiyat Tarihi” müfredatını şuraya aynen nakledeceğim:

Onuncu Sınıf Müfredatı:

İslamiyetten Evvel Türk Edebiyatı

[Kabl-el-İslam Türk tarih ve medeniyetine umumî bir nazar- Lisan ve yazı: Eski Türk lehçeleri, Yenisey ve Orhun kitabeleri, Orhun yazısı, Uygur yazısı, Türkçede kullanılan sair muhtelif alfabeler millî Türk destanı: Oğuz, Tukeyu, Uygur destanları, ilk şiirler ve ilk şairler: Ayinlerde şiir, millî musiki, ilk mevzular, vezin ve kâfiye, eski Türk edebiyatına umumî bir nazar.]

İslâm Medeniyeti Dairesinde Türk Edebiyatı

İslam medeniyeti ve Türkler- İslamî Edebiyat: Garp ve Acem edebiyatlarının tarihî inkişaflarına bir nazar -İslamî edebiyatta tasavvuf tesirâtı ve mahiyeti -İslamî edebiyatta vezin ve şekil.

Moğol istilasına kadar Türk edebiyatı: Karahanîler devrinde Türk lisan ve edebiyatı: *Kutadgu Bilig*-Selçukîler devrinde Türk lisan ve edebiyatı – tasavvuf

edebiyatının menşesi ve inkişafı, Ahmet Yesevî ve muakkipleri Harezmi ve Anadolu’da Türk edebiyatı.

Moğol istilas ve neticeleri: Moğol istilasından sonra Türk lehçeleri: Çağatay lehçesi, Oğuz lehçesi, Oğuz lehçesinin şarkî ve garbî iki şubeye ayrılması.

Timur istilasına kadar Türk edebiyatı: Bu devre kadar Çağatay edebiyatının geçirdiği devreler ve bu edebiyatın büyük şahsiyetleri –Anadolu (Garp Türkleri) edebiyatının geçirdiği devreler ve büyük şahsiyetleri (Şairler, nâsırlar, safiler, mütercimler, halk şair ve hikâyecileri) Azerî (Şarkî Oğuz) edebiyatının teessüs ve inkişafı.

Onuncu asra kadar Türk edebiyatı: Çağatay, Osmanlı, Azerî edebiyatlarının bu asra kadar geçirdiği devreler ve büyük şahsiyetleri, her lehçe edebiyatı ayrı ayrı tetkik edilmekle beraber yekdiğeriyle olan müşabehet ve münasebetleri gösterilecekti. Şairler, nâsırlar, mütercimlerden başka halk edebiyatı (meddah ve kıssahanlar, saz şairleri) edebiyat-ı sufiye ve ayrıca Hurûfîler, Bektaşîler, Kızılbaşlar gibi taifelere ait mezhebî edebiyatlar mevzu-i bahs olacaktır. Edebiyatımızın diğer komşu edebiyatlarla tesir ve aks-i tesirleri ve bilhassa Acem edebiyatının her devrindeki tesirâtı da anlatılacaktır. Büyük şahsiyetler merkez-i sıklet yapılmakla beraber, tercüme-i hal tafsîlâtından ziyade edebiyat ve sanayi’-i nefsinin, fikrî ve medenî hayatın umumî tekamülü gösterilmeli ve edebî nevlerin inkişafı ayrı ayrı esbâ-ı tarihiyeleriyle izah edilmelidir.

Derslerde mevzu-i bahs metinler üzerinde azamî nispette lisanî ve edebî tetkikat yaptırılmalıdır.

On Birinci Sınıf Müfredatı

Onuncu asırdan Türklerin Garp medeniyeti dairesine girmesine kadar Türk edebiyatı: Çağatay, Osmanlı, Azerî edebiyatlarının tekamülü (Onuncu sınıfta takip edilen usul dairesinde devam olunacaktır.)

Garp Medeniyeti Dairesinde Türk Edebiyatı :

Tanzimat devrinde Türk edebiyatı: Yeni edebî nevlerin zuhur ve inkişafı ve tecdüt edebiyatının başlıca mümessilleri, eski edebiyatın son mümessilleri, edebiyat ve inkılâp-edebiyatta tecdüt ve irtica mücadeleleri-Servet-i Fünûn zümresi ve muakibleri- Millî Edebiyat cereyanı, esbâb ve avamlı ve başlıca mümessilleri-Türk edebiyatının diğer şubeleri: Garp medeniyeti altında Azerbaycan, Kırım, Kazan, Türkistan sahalarında Türk lisan ve edebiyatının tekamülü. Edebiyat şubesine ait üç

saatte eski ve yeni edebî Türk lehçelerine ait metinler üzerinde azamî nispette tetkikat yaptırılmalı, ayrıca Arap ve bilhassa Acem edebiyatının tekamül-i tarihisiyle bazı Garp (mesela Fransız) edebiyatlarının tekamül-i tarihisi hakkında umumî malûmat verilmeli ve başlıca edebî nevlerin muhtelif edebiyatlardaki tecelliyâtını göstererek talebede az çok mukayese kabiliyeti uyandırılmalıdır. [*]

Türk edebiyatını tam menşeyinden itibaren muhtelif lehçelerine, muhtelif tezahürlerine, muhtelif kollarına göre, hiçbir noktası ihmal edilmeksizin son zamanlara kadar tetkikini âmir olan bu müfredat, yüksek tedrisat için mükemmel de değil, hatta ideal bir plandır diyebilir. Bundan evvel bir makalede de işaret ettiğim üzere merhum Ziya Gökalp, ilk defa olarak Türk tarihinin bir “gül” suretinde kabulünü ve ona göre tetkiki lüzumunu ileri sürmüştü. Bugün de Köprülüzâde Fuat Bey aynı sosyolojik metotla memleket için müfit tettebbuatta bulunmaktadır. Darülfünun, Türk edebiyatını böyle sistematik ve geniş bir hudut ile havsalasına almaya hazırlanıyor ve almalıdır ve bunu temine çalışan Fuat Beyle yalnız Darülfünun değil, bütün Türkiye iftihar etmelidir. Fakat sanırım ki şu programın ihtiva ettiği yakası açılmamış, mahşer-i tafsilatı ihâta etmiş ve edebilecek bir lise hocamız olmadığı, olmasını istemeye hakkımız da bulunmadığı gibi kolay kolay bir mütebahhirde bulunamaz. Bizzat Fuat Bey bu husustaki tettebbularının verdiği mahsullere “Esquisse tasarlama”dan fazla bir unvan verebilir mi, bilemiyorum. Türk tarihi ve lisanı, Avrupalı alimlerin hayalî emeklerine rağmen heyet-i umumiyesiyle ve vazihen tettebbu edilmiş değildir. Bizzat Fuat Bey, mesela yirmi, yirmi beş formasını neşrettiği “*Türk Edebiyatı Tarihi*”nde bu ciheti sırası düştükçe kaydetmiştir.

İşte birkaç numune: [Mesela son zamanlarda, şimdiye kadar Türk olmadıkları zannedilen “Siyen-pi” lere ait bir lugat kitabı elde edilmiş ve bundan bu kavmin Türk olduğu anlaşılmıştır. “Tukyu”lardan daha eski bir devre ait bulunan bir eski Türk şubesine ait bu eserin tetkik ve neşri Türkiyat sahası için şüphesiz fevkalade haiz-i ehemmiyet olacak ve lisan tarihimiz bu sayede pek çok tenevvür edecektir.] [**] [Orhun alfabesinin menşei meselesi dahi henüz kat’iyetle hallolunamamıştır... İptidâ nerede ve

[*] Fuat Bey makalesinde “Mevcut programı yapan heyet içinde Canip Beyle beraber ben de vardım” diyor. Bütün aza ve bu miyanda ben Ankara’da altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu sınıfların Türkçe ve edebiyat programlarını, hazırladık. Bayram hulûl etti. İstanbul’a döndük. Fuat Bey o zaman vekalet müsteşarı idi. Onuncu, onbirinci sınıflara ait kısmı açık bıraktık. O bunları yalnızca doldurdu. Bilahare program meydana çıkınca herkes gibi ben de haberdar oldum ve elhak bu mahşer-i tafsilat karşısında apıştım kaldım. A.C.

[**] *Türk Edebiyatı Tarihi* Sayfa 33

hangi Türk şubesi içinde kullanıldığı hususunda henüz kat'î bir şey söylenemez... İstikbalde yapılacak tetkikat ile, şüphesiz, bu kabilden daha birçok mahsulâta tesadüf edileceği ve meselenin daha iyi anlaşılacağı tabiidir.] [***] [Şifner, Radlof, Patnin gibi alimler tarafından Türk destanı hakkında şimdiye kadar yapılan tetkiklerle Zeki Velidî Beyin, muahharen elde edilen yeni tarih ve etnografya malzemesine istinaden ortaya attığı yeni nokta-i nazarlar, pek yakın bir zamanda millî destanımız hakkında da daha sarîh neticeler elde edilebileceğini göstermektedir.] [****] [*Kutadgu Bilig*'in suret-i kıraati hakkında muhtelif fikirler dermiyân edilmiştir..." *Dîvân-ı Lugat-it Türk*"ün meydana çıkması ve Şarkî Türkistan'da birçok Türk eserlerinin bulunması sayesinde Türk filolojisi için adeta yeni bir devre açıldığından, "*Kutadgu Bilig*" hakkında bu yeni vesaitle mücehhez olarak yeni lisanı tetkike girişmek mecburiyeti vardır.] [*****] *Hibetü'l Hakâyık*'dan bahs ile [... eser-i ibtida "Necip Asım Bey" tarafından bulunarak, metni, Arap harfleriyle tarz-ı nakli ve tarihi lisanı izahât ile 1334'te neşredilmiştir. O zaman münteşir bir makalemizde, mukaddimedeki tarihi hatalar tashih ve ikmal edildiği gibi ahiren Profesör "Jean Deny" ve "Kovalski" taraflarından da filoloji itibariyle epey ağır tenkidâta uğramıştır. Eserin ikinci nüshası kitabın neşrinden sonra meydana çıktığı gibi "*Dîvân-ı Lugat-it Türk*"ün tab'ı da daha muahhar olduğundan tıpkı "*Kutadgu Bilig*" için olduğu gibi bununda filoloji noktasından yeni ve musahhah bir tab'ı-na ihtiyaç vardır.] [*****] daha muahhar devrelere ait siyasî, medenî, edebî hadiselerde tamamıyla tahkik olunmuştur, denemez ve bu, Avrupalıların son nokta-i nazarlara göre kendi millet ve eserleri hakkında yaptıkları yeni yeni tetkiklere, ilmî keşiflere benzemez. Avrupalı mütebahhirlerin ittifak etmedikleri, darülfünün hocalarının yakıldıkları meseleler karşısında bir lise hocası tasavvur edilebilir mi ki Orhun Kitabelerini, *Kutadgu Bilig*'i okuyacak ve okutacak, Arap ve Acem edebiyatlarının tarihî inkişaflarını anlatacak; *Dîvân-ı Hikmet*'ten, *Hibetü'l Hakâyık*'tan, metinler gösterecek, muhtelif devirlerin lehçeleri arasındaki farkı eserlere tatbiken izah edecek, Hurûfîler, Bektaşîler, Kızılbaşlar gibi taifelere ait mezhebî edebiyatları –sanki bütün bu edebiyatlara ait metinler derlenmiş, toplanmış, neşredilmiş gibi- ihâta edecek, edebiyatımızın komşu edebiyatlarla tesir ve aks-ı tesirlerini, bilhassa Acem edebiyatının her devrindeki tesiratını, fikrî ve medenî hayatın umumî tekamülünü, edebî nevlerin

[***] Türk Edebiyatı Tarihi Sayfa 37 ve 38

[****] Türk Edebiyatı Tarihi Sayfa 51

[*****] Türk Edebiyatı Tarihi sayfa 195

[*****] Türk Edebiyatı Tarihi Sayfa 205

inkişafını ayrı ayrı esbâb-ı tarihiyeleriyle izah edebilecek!... Bunlar pek çok alimlerin birbirini mütemmem measına muhtaç, bir kısmı gayet bakir, heyet-i umumîyesi ise son derece girift ve muğlak meselelerden mürekkeptir. İslamiyetten evvel ve İslamiyetten sonraki hayatımızın muhtelif cepheleri henüz yeni yeni tetkik edilirken ve Türk tarihi lisanı ve edebiyatı esas itibariyle kalın bir meçhuliyet perdesinin arkasında saklı dururken bu mahşer-i tafsîlâtı sistematik bir tarzda takrîr etmesini lise hocasından beklemek pek boşuna bir arzu ve hayaldir. O lise hocası ki ancak “klasik malûmat”ı etraflıca tedris edebilirse memleketimiz için “ideal hoca” unvanını bîhakkın kazanmış olur.

Bugünkü şu edebiyat programı, lise için baştan başa kusurlu ve zararlıdır. Bilhassa, onuncu sınıfta çocuk “hayat”la alâkasını tamamen kesiyor, tam bir sene ahrette sefer ediyor. On birinci sınıfın da nısf-ı senesinden fazlası hemen hemen buna yakın ahirevî bir hengâmedir. Unutmamalı ki her iki senede çocuk için iki satır yazı yazacak bir saat ayrılmamıştır. Bu cûş u hurûş malûmat arasında zaten ayrılmasına da imkan yoktur. Fuat Bey gibi zekası karşısında hayran olduğum bir arkadaşın böyle akîm ve sakîm bir programı kaleme almasına sebep nedir? Acaba Cenab-ı Hak, “kemal-i mutlak”ın zatına ait olduğunu bir kere daha ispat için mi memleketin güzide bir adamını bu kadar yanlış yola düşürmüştü? Fakat Türk çocuğunun günahı nedir ki iki üç senedir lise tahsilini akamete uğrattıyor?

Tettebbuu birçok alimlerin himmetine vâ-beste olan bu müfredatı tedris şöyle dursun ihatadan ben acizim. Tanıdığım lise muallimleri içinde say’ı, irfan ve zekasıyla, tevazu ve samimiyetle mümtaz olan zatlarda bu itirafta mütehaddîdirler. Eğer bu müfredatın devamında bir fayda tasavvur etseydim hiç kimsenin okutamayacağı bu yığın yığın tafsilatın tedrisi için şu yegâne çareyi teklif ederdim: Her liseye bir radyo cihazı aldirmek ve Fuat Beye telsiz telefonla ders verdirmek! Çünkü itiraf ve iddia ediyorum ki bu müfredatın muhtevasını öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak için Fuat Beyin irfanından ve bilhassa cüretinden başka bir kuvvet ve kudret mutasavvur değildir. Pek çalışkan muallimlerimizden Süleyman Şevket Bey “liselerin son iki sınıfına ait olan program maddelerinin hepsini tatbik etmek güçtür. İslamiyetten evvelki Türk edebiyatı hakkındaki izahat, talebede ciddî bir alâka uyandırmıyor. Arada yeni sanat eserlerine dair bir istitrat açmayınca ders pek tatsız ve ağır geçmeye başlıyor. Bunu yalnız kendi aczime atfediyorum. Aramızda Orhun Kitabeleriyle eski elifbâlarla muhtelif örnekler gösterip ilmî izahat verecek kim var?.. Çağatay edebiyatını okutmaya fırsat bulamadım;

bu muvaffakiyetsizliği iki sebebe atfediyorum: Biri kendi aczime aittir. O sahada şahsen tetkikât icrasına muhtacım. İkinci sebep talebeye racidir. Fazla ve saik göstermek teşebbüsünde bulunsaydım bile ilim ve sanat zevki duyamayacaklardı... Bendenizce Azerbaycan, Kırım, Kazan, Türkistan sahalarında söylenen, yazılan edebî eserlerin şimdilik ulame tekamül-i hazlarını çizmeye imkan yoktur...” diyor. Edebiyatta olduğu kadar terbiye meselelerinde de vukûfu malum olan muallim Fazıl Ahmet Bey “Ben Orhun abidelerini, *Kutadgu Bilig*’i, *Hibetü’l Hakâyık*’ı ne okuyabilirim, ne okutabilirim” demekte ve “tedrisat esnasındaki acizâne tecrübelerimle şimdiye kadar şerefyâb iltifatları olduğum olduğum en güzide edebiyat muallimlerinin ifadât-ı muhtelefesinden istihrac ettiğim fikir ve neticelere göre edebiyat tarihi programı çok esaslı bir tetkike muhtaçtır... Tarih-i edebiyata ait tedrisatın mihverini mütûn-ı kadîme ve mühime içinden yapılacak ve mekteplerde tedrisi talebenin lisanen, zevken, tehzîben tekemmül ve terbiyesine hâdim olacak mahiyette bulunan asâr-ı müntahabeden teşkil etmelidir... Avrupa’da (klasik) unvanı verilerek talebeye tedris edilen asâr-ı manzume ve mensûre ekseriyet-i azimesi itibariyle hem her türlü ahlakî ve zekâî kuyûd-ı terbiyeye muvafık olan hem de gerek nezahat ve ulviyeti ve gerek mükemmeliyet-i şekliye ve lisaniyesi itibariyle numune ithazına اليق bulunan eserler arasından müntehabdır. Halbuki bizim için (klasikler) kelimesi –bilhassa asâr-ı kadimemiz mevzu-ı bahs olunca- aynı manayı ifade etmez. Binaenaleyh bizim edebiyat tedrisatımıza ait bir program yaparken nazar-ı dikkatte bulundurulması pek mühim olan diğer nikât-i terbiyede mevcuttur... Programlarımızın daha sade ve daha hayatî bir şekil ve surete ircaı mûcib-i istifade olacaktır...” mülâhazasını yürütmektedir.

Fuat Bey yaptığı programı müdafaa ettikten sonra “hüsn-i suretle tatbikine mukteza-i vesait ikmal edildiği takdirde, muvaffakiyetle tatbik olunabilir. Ve Canip Beyin makalelerinde edebiyat tedrisatından beklenen bütün gayeler pek kolay temin edilir.” diyor ki işte bunu asla anlayamamak bedbahtlığında kalacağımı zannediyorum. Fuat Beyin dediği gibi “Herhangi bir mesele hakkında muhtelif nokta-i nazarlar olabilir.” fakat edebiyat tedrisatı hakkında bilhassa hayatın (33)üncü ve (34)üncü sayılarında arz ettiğim terbiyevî nokta-i nazarlara muhalif Fuat Beyin mülâhazalarına muvaffak bir Garp terbiyecisi işitmedim. Kendi yaptığı müfredatı müdafaa eden Fuat Beyden isterdim ki “Gustave Lanson”un, “Alfred Kruvaze”nin, “Pol Kruze”nin, “Amerikalı mütehassıslar”ın edebiyat tedrisinden hemen hemen yek avâz ve yek ahenk olarak bekledikleri şeyleri başka mütehassısların mülâhazalarıyla ret ve tekzip edebilsin.

O bunu yapıyor ve hatta onları tasvip eder görünüyor, o halde vaktiyle her nasılsa ortaya attığı müfredâtı ne yolda müdafaa etmek istiyor. Öyle bir müfredat ki iki üç senedir, tatbik edilemiyor, liselerdeki edebiyat tedrisatını anarşiye sürüklüyor, farz-ı mahâl olarak tatbik edilse bile Türk çocuğunu asrın istediği manevî kudretlerle techizden aciz kalacağı derkârdır.

Mademki: “Orta tedrisatta edebî tedrisattan beklenen gaye talebenin zihnî ve manevî ufkunu genişletmek, yazmak usulünü öğretmek, bedîî zevkin inkişafını temin etmek, bilhassa onu bugünün adamı yapmaktır”. Ve bütün bunlar, mesela *Dîvân-ı Hikmet*, *Garipnâme*, *Şeyhî Dîvânı*, emsalini, hatta bütün Dîvân edebiyatını okutmakla temin edilemeyecektir. Hele onuncu sınıfta bugünkü müfredâta göre çocuğun gözlerini, yaşanan hayata ve dünyaya kapatmak zarurîdir, böyle programın sakâmeti nasıl inkâr edilebilir? Bu marazda bir arkadaşın şu latifeli sözünü kaydetmek isterim: “Bir ket ki bugünkü program tamamen tatbik edilemiyor; aks-i taktirde lisedeki çocuklarımız vakitsiz bıkkındır!”

Fuat Bey “Tarih-i edebiyat tedrisatının başladığı onuncu sınıfa gelinceye kadar, talebe lisan ve edebiyat hususunda lâzım gelen istihzarâtı itmâm etmiş olabilir.” diyor, böyle dememeli. Gelip liselerde “realite” nedir, onu görmelidir. Fuat Beye hemen hemen bu iddiasının cevabını pek etraflı veren profesör “Pol Kruze”nin mufasssal bir konferansından hulâsa ettiği “*Lise İkinci Devrede Fransızca Metinlerin Tetkiki*” unvanlı makalesini tavsiye ederim. Pol Kruze “Lise ikinci devrede de metinlerin mühim vazifesi çocuğa Fransızca yazmayı öğretmektir” diyor.

Yine Fuat Bey “yüksek tedrisat”la “orta tedrisat” arasındaki farkı bir “nispet meselesi” tahmin ediyor. Bunun böyle böyle olmadığını yine bütün terbiyeciler uzun uzadıya izah etmektedirler. “Orta tedrisatın tabiat ve gayesi” ne dair mütehasşisların pek kuvvetli izahları var. Bu izahlar bize bu nev ile “yüksek tedrisat” arasındaki farkı pek vazih göstermektedir.

Fuat Bey “Orta tedrisatta metin şerhleri için terbiyevî gayelere göre seçilmiş parçaların intihap olunması pek tabidir” diyor; ama Gustave Lanson’da haklı olarak “Tarihî ehemmiyeti haiz, fakat estetik noktasından kıymeti pek aşağı, eserlerden bahsetmeksizin edebiyat tarihi yapılamaz.” diyor. Mademki Fuat Bey sistematik edebiyat tarihini -dünyanın hiçbir tarafında olmadığı halde- orta tedrisatımızda esas olarak kabul ediyor, metin şerhlerini terbiyevî gayelere göre seçilmiş parçalara nasıl inhisâr ettirebilecektir. Bu cihet pek mühimdir. Muârazanın ruhudur. Gustave Lanson

bilhassa bu mahzûruna binaendir ki orta tedrisatta edebiyat tarihine muhalefet etmektedir.

Fuat Bey benim için “Eski nesrin yalnız muammadan ibaret olmadığını bilir” diyor. Fuat Beyde muammalık haricinde kalan eski nesir kısmının Dîvân edebiyatı estetiğinin haricinde kaldığını benden daha iyi bilir. Sistematik edebiyat tarihinde mesela on birinci asır nesrini izah ederken güzel, canlı Evliya Çelebi’nin ifadesini değil, Nergisî’nin bugün için berbat, o zaman için ideal-üslubunu ve tesirlerini göstermek zarurîdir. Yüksek tedrisatta bu elzemdir. Fakat lise talebesine bu emsali tatsız seci oyunları nefretten başka ne verecektir?

Eski ahlâkın, vahdet-i vücud felsefesinin bugünkü gence vermek mecburiyetinde olduğumuz demokratik ve dünyevî terbiye ile alâka ve münasebetini Fuat Beye şerh ve izah etmekten teeddüp ederim. Bunları benden âlâ bilir.

* *

Bize orta tedrisatımız için mütevazı, tatbiki kail ve hassaten ve hayata yakın bir edebiyat programı lâzımdır. Bir program lâzımdır ki Türk çocuğunu laik cumhuriyet rejime göre nasyonalist yapsın ve Avrupalı hem-sinnine yaklaştırsın!

Ali Canip

Bir iki söz: Gustave Lanson’la boy ölçüşmek isteyen, Amerikalı terbiyecilerinin fikirlerini hiçe sayan Hıfzı Tevfik Beye –şimdilik- söyleyeceğim söz yoktur. İsterse Fuat Beyin, Emin Beyin, Nermînin, Fazıl Ahmet Beyin, benim taakkup edecek yazılarımızı okuyabilir.

Ali Canip

ÖZLEDİĞİMİZ SANAT

“*Hayat*”ın 38’inci nüshasında neşrolunan (“*Hayat*”taki Hayat Düşmanı Şiirler) unvanlı yazım kariler arasında geniş bir alâka uyandırdı. Birçokları tenkitlerimi haklı bazıları da haksız buluyor. Ne de olsa pek hayatî bir meseleye temas etmiş olduğumu görüyorum. Bu münâsebetle Bursa’dan bir mektup geldi. Onun bazı parçalarını, bana hak vermeyen zümrenin fikirlerine tercüman olabileceği ümidiyle, neşrediyorum:

Muhterem muallim, ... Bey’in “Hayat Yolu” nâmındaki şiirden aldığım numûnelere cevâben diyor ki:

“..... Unutmamalıyız ki, bugünkü gençlik harb-i umumînin çelimsiz çocukları ve bugünün hayat pahalılığı karşısında asgari kazancıyla hayatı temine çalışan insanlarıdır. Şair kendi hissiyatına tercüman olmuştur”

..... Kuvvetle tahmin ediyorum ki, zamanın gençliği üzerinde bir istatistik yapılsa yüzde seksen hatta doksan nispetinde – gençlik saadet ve emellerinden dolayı- nevmîdlere tesadüf olunacaktır.

..... “Bizde içtimaî şair niçin yetişmiyor?” diyorsunuz; “Hayat Yolu’nun içtimaî bir şiir olduğunu anlamak istemiyorsunuz zannederim.”

Evvela şunu açıkça söyleyeyim ki ben yazımda hiçbir şairi tahsis mevzu-ı bahs etmek istemedim. Yalnız “*Hayat*”ın muhtelif nüshalarından tipik bazı numuneler aldım. Hatta şairlerinin imzasına bile dikkat etmeden! Çünkü o yazıdan maksat mu’in bir veya birkaç şairin eserlerini tahlil değil, şiirimize uzun zamandan beri hâkim olan “ferdiyetçi” ve “enfesî” zihniyeti, bazı misallere istinaden tenkitti.

Muhterem muallim benim bu maksadımı anlamamış görünüyor. Kendimi anlatamamış olmanın kabahati hiç şüphesiz ki bana râcidir. Bu itibarla bu noktayı biraz daha izah etmek borcunu duyuyorum.

Muallim Bey, ... Beyin “Hayat Yolu” nam şiirini “Büyük bir kitlenin hissiyatına tercümân” olarak tavsif ediyor. Halbuki bizzat şair aynı şiirinde bu iddiayı tekzip ediyor. Çünkü soruyor:

Sade ben miyim acaba böyle hayattan bıkan?

Büyük bir kitlenin hissiyatına tercüman olan bir şair muhitine bu kadar lâkayt ve yabancı kalabilir mi? Hayır; “Hayat Yolu”nun şairi yalnız kendisini, kendi ferdî tâliini düşünmüştür ve etrafındaki kitleyi görmek istememiştir. İşte

onun içindir ki bağıırıyoruz: “Şair! Ferdiyetinin çerçevesini kır. Kendi içine çevrilmiş gözlerini muhitine ve cemiyete aç!”

Bugünkü cemiyetimizdeki gençliğin yüzde sekseni hatta doksanı hayat mücadelesinde nevmîd olarak bocalıyorsa şair bize öğütlenen sesiyle onun müşterek dertlerini, müşterek iştiyâklarını, müşterek kurtuluş ideallerini haykırırsın. “Ben”i kaldırsın, yerine “biz”i koysun.

Artık şairin dört duvarı bizi alâkadar etmiyor. Artık biz “şair” odasına çekilmiş saçlarını parmaklarına dolamış ve her akşam gölgeleri ve lambasıyla ağlaşan bir münzevi çile dolduran bir derviş görmek istemiyoruz. Artık şair, dört duvarının içinde “kendi kendisi için” bir mahlûk değil “cemiyet içinde ve cemiyet için” bir halîk olmayı öğrenmelidir. Ancak bu gibi şairlerin eserleridir ki “içtimaî” vasfına lâıyk olabilir. Fakat, hiç şüphesiz ki her içtimaî şiirin güzel ve her ferdî şiirin de fena olduğu iddia olunmaz. Maksadımız şiirin şiiriyetini değil, zihniyetini tenkittir... Beyin pek güzel şiirleri alabilir. Fakat o içtimaî bir şair –daha henüz- değildir.

Umumiyet üzere diyebiliriz ki hiçbir sanat şubemizde içtimaî vasfına lâıyk eserler yaratılmıyor. Resmimize bakalım: natürmort portre ve manzara eserlerinin hâkimiyetini görüyoruz. İçtimaî hayatımızla alâkadar kompozisyonlara tesadüf olunmuyor. Romancılığımıza bakalım: Ferdî tâli’lerin, ferdî münâsebetlerin fevkine yükselemiyoruz. Kitleleri sarsan içtimaî problemlere tamamıyla lâkaytız. Niçin? Çünkü içtimaî sanat eserleri yaratabilmek için yalnız sanatkâr olmak kâfi gelmez. Aynı zamanda kuvvetli bir “kültür”e uzun bir tetkik-i tahlîl ve terkîp sayısına ihtiyaç vardır.

Mesela memleketimizde gayet geniş bir köylü meselesi var. Tabiatla, vasıtasızlıkla, cehâletle, murâbaha ile mütegalibe ile salgınlarla haşır-ı neşr olan bir köylülük!

Hani onu bir sanat esri halinde canlandıracak romancı nerde? Fakat böyle bir eser dört duvarın içinde ilham bekleyerek yazılmaz. Köylü meselesinin içtimaî taraflarını görmek, anlamak lâzım.

Nerede o ressam ki mesela ısıtmalıların sarı, ölgün benzini, çukur ve hummalı gözlerini, kemik hastalıklı çocukların eğri değnek bacaklarını, fırlak karınlarını canlandıracak bizi memleketimizin iki mühim derdi etrafında

düşünürsün? Atliyede bir krizantem, bir karpuz, bir kadın çehresi boyamak bu cins kompozisyonlardan hiç şüphesiz ki daha az zahmetlidir. Son resim sergisi de bu zahmetsiz sayın bir şah eseridir.

Bugünün ölü ve cılız ferdîyetçi sanatına mukabil canlı ve köklü bir içtimaî sanat yaratabilmek için sanatkârlarımızın her şeyden evvel kendilerini olgunlaştırmaları, odalarından çıkıp cemiyete atılmaları ve onu anlamaya çalışmaları lâzımdır. Bu kısım sanat şimdiye kadar olduğu gibi, cemiyette köyün bağı kesilmez bir cenîn hayatı yaşamaya mahkûmdur. Halbuki biz, cemiyetin önünde giden ve ondan çıkan bir sanat özlüyoruz.

Tok Sözlü Kari

EDEBİYAT TETKİKLERİNDE MECMÜALARIN ROLÜ

Bir devir edebiyatını tetkik ederken o devir içinde yetişen şâirler, muharrirler, münşîler hakkında zamanlarının telâkkilerini de öğretmek icâb eder. Bunu te'min için hatıra evvelâ "tezkiretü'ş-şuarâ"lar gelir. Vâkıâ bir tezkireden meselâ bir şâirin yaşadığı asırda nasıl bir mevkiî olduğunu istidlâl edebiliriz. Ez-cümle "*Sâlim Tezkiresi*"ni karıştırınca "Nedîm" için -bütün şâirlerden esirgediği- bir husûsî unvanın kullanıldığını görürüz: "Nedîm-i tâze-zebân". Sâlim Efendi, bu unvanla beraber "Lale Devri" mümessilini uzun ve mübalağalı satırlarla medh ü senâ eder ve "rûh-ı kelâmdan zevk-i tâmı olan şuarâ-yı be-nâmdandır ki gülşen-i endişesinin her verd-i mutarrâ-yı bî-hemâli hayret-fermâ-yı belâbil-i şâhsâr-ı hayâl ve halâvet-makâl-i kand misâli mısru'l-belâga-i kemâlde revnak-şiken-i güftâr-ı erbâb-ı sihr-i helâldir. Kendüye mahsûs olan edâ-yı dil-pezîr ile bezm-i şuarâda terâne-sâz olsa mânend-i andelîb ol devha-i kemâlin sâ'ir tuyûr-ı mevzûnu's-seci' belîgu'l-makâlin fart-ı lezzet-i semâ'ından dem-beste revnak-bahş-ı mecmûa-i şu'âra vü güftârı bi'l-cümle ma'lûm-ı zürefâ olduğundan meşhûr-ı cümle-i enâm ve meşhûd-ı hâs u 'âm"dır. Fakat aynı seneler zarfında başka bir tezkire kaleme alan Safâî Efendi'nin bir kısım şairlere sahifeler tahsîs ettiği halde Nedîm'e üç beş satırı kâfi bulduğunu müşahede ediyoruz: "Asrın şu'arâsından ve 'ahdim füsâhasından lâyıık-ı 'izz ü ikbâl bir mahdûm-ı melek-hisâldir. Eş'ârı gâyet muhayyel ve güftârı katı bî-bedeldir."

Vakıâ bugünkü zihniyetle muhakeme edersek bu sözlerde mübalağalı bir medih buluruz. Fakat eski inşânın "estetik"ine vâkıf olanlar bu fıkralardaki hükmün pek lâ-kaydâne olduğunu anlarlar. O halde Safâî Efendi, Nedîm'e karşı niçin böyle davranmıştır? Sebebi şudur ki Sâlim, tezkiresini yazdığı zaman genç bir münşî ve şâirdî Nedîm'le düşüp kalkıyor, Çelebi-zâde Âsım gibi, Seyyid Vehbî gibi, İzzet Ali Bey (sonradan paşa olmuştur) gibi.. muâsır gençlerin Nedîm'e karşı meftûnluklarını ve bizzat Nedîm'in kudret ve maharetini biliyordu. Safâî ise ihtiyar bir adamdı: "Kudemâ üzre mezeden hâli" olmayan şiiirleri vardı. Hele zeki bir adam da olmadığı için genç şâirin edebiyat sahasına getirdiği yeni âhengi idrâk ve takdîr edememişti. Nedîm hakkındaki ihmâl ve lâkaytîsinin sebebi budur. Fakat mademki bir tezkire bütün muâsırlarınca kıymeti takdîr edilmiş bir şâir hakkında böyle davranıyor, bundan şu netice çıkar ki bir edibin zamanındaki mevkiini, o devirde kaleme alınmış bir tezkirenin mülâhazalarına istinad ettirmek bizi bazan aldatabilecektir. Bu gibi adamların hal ve şanları devirlerindeki vaziyetleri hakkında resmî ve hususî tarihlere müracaat etmek de

elbette ihmâl, olunamaz. Fakat kanaatimce eski bir şâiri hayatındaki mevkii ile tanımak için o devir esnasında kaleme alınmış mecmûalar, en doğru fikir veren vasıtalarındandır. Bu mecmûalardan bazısı meşhûr adamlarca, ekserisi öteki beriki tarafından vücuda getirilmiştir. Kim kaleme almış olursa olsun, o esnada şöhret bulan veya şöhretini kaybetmeyen şairlerin eserlerini toplamış olduğuna şüphe yoktur. Muntehib, tanınmış bir adamsa şahsî zevkinin bizce ehemmiyeti derkârdır. Lâlettayin ve mechûl bir adamsa, şahsî bir zevkten ziyâde umûmî bir telâkkiyi göstermesi itibariyle daha mühimdir. İstanbul'un bazı kütüphaneleri ez-cümle Millet, Halis Efendi, Nuriösmaniye... gibi birkaçı bu nev'i mecmûalar itibariyle pek zengindirler. Bunlarda, meselâ hicri on ikinci/on sekizinci asıra ait ne kadar mecmûa gözden geçirdimse hemen hemen muayyen adamların gazellerine, kasidelerine tesâdüf ettim. Başta "Nâbî" olmak üzere Nedîm, Kâmî, Neylî, Seyyid Vehbî, Sâbit, Âsım... Vâkıâ bazılarında, ötekilerde hiç görülmeyen isimler de rast gelinmiyor değil. Fakat ekserisi aşağı yukarı demin arz ettiğim muayyen şâir adları etrafında toplanmaktadır. Meselâ onuncu/on altıncı asırda yazılmış olanlarda da en çok Mesihî, Necâtî, Figânî, Zâtî, Bâkî, Lami'î, Makâlî, Ahmed Paşa mahlaslı eserler okuyoruz... Bazı mecmûalar bize şâirler arasındaki mütâyebeleri, hususiyetleri öğretir; meselâ Millet Kütüphanesi'nde (619) numarada mukayyet mecmûada¹ (Mesihî) ile (Zâtî)'nin böyle karşılıklı manzumeleri münderiçtir. Nuriösmaniye'de (4960) numaralı mecmûa delâletiyle anlıyoruz ki:

Geçdi kılıçdan fiten-i rûzgâr

mısrâ'ı, Sabrî'nin değil, II Murad'ındır. Meşhûr Şeyhî -mecmûanın ifadesine göre- onu kaside eylemiştir. Yine o kütüphanede 4962 numaralı mecmûada bize Bâkî'nin meşhûr:

Rûh-bahş oldu Mesihâ-sıfat enfâs-ı bahar

diye başlayan kasidesinin (Mesihî)'ye; (Hâtem) kasidesinin de (Necâtî)'ye nazîre olarak kaleme alındığını öğretiyor. Şu büyükçe mecmûa bilhassa onuncu/on altıncı asır edebiyat için mühim bir mürâcaatgahtır. Yine Nuriösmaniye Kütüphanesi'nde 4322 numaralı ve "*Mecmaü'n-Nezâir*" unvanlı büyük mecmûa bu noktadan ehemmiyetlidir. Mürettibi, o devir şairlerinden "Nazmî"dir. Tezkire sahibi "Sehî" Bey der ki: "Nazmî, câmiü'n-nezâirdür. Vilâyet-ı Rum'da ne denlü şâir varsa ki birbirine nazîreler demişlerdür. Cem idüp kendüsi dahi hayli nazireler dimiş, kâbil ve ehl-i dil yiğitdür." Bu dikkate şâyân eserler içinde Nizâmî'nin, Ahmet Paşa'nın, Necatî'nin, Revanî'nin,

¹ Bu kütüphanede kitap numaraları birkaç kere değiştirilmiştir. Arz ettiğim numara bundan üç sene evveline aiddir Müracaat etmek isteyen zâtlar bu ciheti nazar-ı dikkate alarak eski deftere de bakmalıdır.

Şem'î'nin, Basrî'nin, Ata'î'nin pek çok gazellerini okuyoruz. Nazmî, müntehabâtını vezirlere göre tertîp etmiştir. Meşhûr Şeyhî'nin kendisinden sonra gelenler üzerindeki tesirini bu kitap da pek vâzıh gösterir. Millet Kütüphanesi'nde 617 numaralı mecmûa on ikinci/on sekizinci asır şâirlerinin birbirine karşı vaziyetini tayin edecek delâletleri hâizdir. NuriOsmaniye Kütüphanesi'nde 4252 ve 4253 numaralı mecmûalar da onuncu/on altıncı, on birinci/on yedinci asır şâirlerine aid yine vezinlere göre tanzîm edilmiş beyitlerden müteşekkildir. Bu iki cildin câmi'i (Hisâlî)dir.

Bazılarından lâlettayin şurada bahsettiğimiz bu kabil mecmûalar, edebiyat tarihi tetkiklerinde mühim rol oynarlar. Bizi acele, şahsî hükümler vermekten men' ederler. Fakat zaten kütüphanelerimizin katalogları olmadığı, elde mevcut defterler de yalan yanlış tertip edilmiş bulunduğu için isim ve unvanı hâiz kitapları bulmakta bile ne kadar zahmet çekildiği meşgul olanlarca malûmdur. Halbuki mecmûalar hiç bir işareti, nâmı hâiz değildir. Tetkik edilen mevzû ve bahse dâir, bunlardan istifâde etmek daha müşküldür. İnsana ancak tesâdüf yardım edebilir. Meğer ki sırasıyla kütüphanelerin mecmûalar kısmı gözden geçirilmiş, notlar alınmış olsun! Malûm ve ma'rûf (tezkiiretü's-şuarâ)lardan başka bu mahiyette yazılmış ufak tefek risâleler de vardır ki edebiyat tarihi tetkikinde bu minimini tezkireler bize müfit olur. Meselâ Hâlis Efendi Kütüphanesi'nde 5559 numarada mukayyet (*Silâhdar-zâde Mehmed Emin Efendi Tezkiresi*), Rıza Paşa Kütüphanesi'nde 778 numarada mukayyet (*Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*)², 2351 numarada mukayyed (Güftî'nin manzûm *Tezkiretü's-şuarâsı*) gibi eserler bu cümledendir.

Yukarıda bahsettiğimiz mecmûalar arasında öyle risâlelere de tesâdüf edilir ki bize bir eserin en eski metnini göstermesi itibariyle gâyet ehemmiyetlidir. Bu eski metin delâletiyle o esere sonradan yapılan ilâveleri öğrenmiş oluruz. Meselâ Azerî şâirlerinden "Refî'î'nin "*Beşâret-nâme*" unvanlı eserinin pek eski bir nüshasına tesâdüf ettim ki zâhırdaki mühürden vefatıyla İkinci Bayezid'in kitapları meyânında bulunduğunu anladım, "*Beşâret-nâme*"nin İstanbul kütüphanelerinde şimdiye kadar dört beş nüshasına tesâdüf ettim. Fakat bugüne kadar elime geçenlerin en eskisi budur. Bu eski nüshanın delâletiyle anlıyoruz ki -ekseriya mutâd olduğu üzere- bazı *Beşâret-nâme* nüshalarına sonradan hayli parçalar ilâve edilmiş olsa gerektir. Meselâ:

Ol şehîd-i aşk-ı fazl-ı zü'l-celâl

Bend ü zindânlarda yatan mâh u sâl

² *Zübdetü'l-Eş'âr* meşhûr Kaf-zâde'nindir. Zeylini yazan Mehmed Asım'dır. Bu zeylin içinde 119 şâirin eseri vardır. Rıza Paşa'daki nüsha müellifin kendi el yazısıyledir.

diye Nesimî'nin şehâdetine işaret eden beyit bu kabîldendir. Yine bazı eski metinlerde meselâ meşhur bir manzûmenin sonradan ta'dîle uğradığını gösterir. Ayasofya Kütüphanesi'nde elime geçen eski bir Süleyman Çelebi mevlidi matbû nüshadan çok daha büyüktür.

Eski Edebiyatımızı tetkikde tercüme-i hâle dair eserlerin de mühim vazifesi vardır. Bunların başında *Şakâyık-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri* gelir ki bu zeyillerin hâlâ gayri matbû⁽³⁾, fakat en mühimi Şeyhî'nin *Vekâyı'u'l-Fuzalâ*'sıdır ki⁽⁴⁾ İstanbul kütüphanelerinden ancak iki üç tanesinde nüshaları mevcut olan bu mühim eser 1043/1633 senesinden tâ 1143/1730 senesi bidâyetine kadar yüz seneye yakın bir zaman esnasında gelmiş geçmiş meşhûr adamların, âlimlerin hayatlarını büyük bir sıhhat ve vukûf ile gösterir. Tezkire sahibi Sâlim Efendi kendisinden bahs ile der ki: "Bu mecelle-i celîleyi esnâ-yı tahrîrimizde, eserlerinden çok intifâ olunup ekser sıhhatine azm ü cezmimiz olmağla târih ü hayâtı iktizâ eyleyen kimselerin tercümesi hakkında esnâ-yı tahrîrde iştibah ettikçe enfâs-ı tayyibe-i Şeyh'den istimdâd ve eser-i pâkine nazar eyleyüp sahife-i bâlde merkûz olan şüpheleri daire-i derûnundan ib'ad iderdük. Selîkâsı târih semtine düşmekle her şeyin sıhhatin bilmede azîm ihtimam idüp defâtir-i kadîme-i Sultaniyelere ve Şeyhülislâm defterlerine desti- resîde olmağla emr-i tevârihde sa'y-ı tâm ve hidmet-i mâlâ-keîâm idüp belki umûrdan bazı emrin gereği gibi sıhhatine vukûf için ihtiyar-ı meşakk-ı sefer ü it'âb-ı vücûd idüp terk-i huzûr etmekle elbette emr-i mühimmin sıhhat zafer bulup eser-i mezkûrdan iki cildini tamam ve bundan sonradahi makdûri mertebesine bend-i nitâk-ı ihtimâm eylemişlerdür...". Fi'l-vakî' Şeyhî 1043/1633'den 1098/1686 tarihine kadarki vukû'âtı birinci cilt, 1099/1687'den 1130/1717 senesi nihayetine kadarki vukû'âtı da ikinci cilt olarak tanzîm ü tebyîz etmiştir. 1131/1718'den 1143/1730 senesi bidâyetine kadarki vefayâtı toplamış ise de beyaza çekmeye ömrü vefa etmemişdir. Bunu sonradan oğlu tanzîm ve tebyîz etmiştir ki Birinci Mahmud'a takdîm ettiği yegâne nüsha Ayasofya Kütüphanesi'nde 3198 numarada mukayyet ve mahfûzdur. Maalesef bundan sonra kimse bu kadar esaslı bir himmeti göze almamış olacak ki 1143/1730'dan sonraki meşâhirin tercüme-i hallerini Şeyhî'nin eserinde gördüğümüz şekil ve mahiyette esaslı ve bilhassa tafsîlâtı olarak

³ *Şakâyık-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri*, Cilt 1-5, Hazırlayan Doç. Dr Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları İst. 1989, (Tıpkı basım)

⁴ Şeyhî eseri hakkında şu târihi söylüyor:

Bu zeyl-i câme-ı ahyârın olsa nâmı sezâ
Lisân-ı ehl-i sıyerde vekâyı'u'l-Fuzalâ

bulamıyoruz. (*Vefayât-ı Ekâbir-i İslâmiyân*) ve (*Vefayât-ı Ayvansarayî*) gibi eserler Şeyhî'nin tettebbu'nâmesiyle kıyas kabul edemez, derme çatma şeylerdir. Burada muahharan (tercüme-i ahvâl)e dâir kıymetli eserler kaleme alan Mustakîm-zâde'nin ismini hürmetle yâd etmeliyim. "*Tuhfetü'l-Hattatîn*", "*Mecelletü'n-Nisâb*", "*Devhatü'l-Meşâyih*" gibi kitapları erbabınca değerli mühsûllerdir. Fakat bunlardan bir kısmı yalnız bir şubeye aid olduğu gibi bir kısmı da pek muhtasardır. Şeyhî ise bir adamın sicilini ânâtıyla göstermiştir. *Şakayık*'a zeyl olan Atâî'nin meşhûr ve matbû (*Hadâyikü'l-Hakâyik*)ına zeyl olmak üzere Şeyhî'den başka Uşşâki-zâde'nin bir eseri vardır; fatat on ikinci/on sekizinci asrın ilk senelerine kadar alır... Şeyhî zeylinin tab'ı temenniye şâyândır.

Ali Canip

ASRÎ KÜTÜPHANELER İHTİYACI

Maarif Vekâleti, yarınki gençlik aleminde husule gelecek pek mühim bir fikir ve zeka inkılâbının âmil ve müesserlerini sessiz sadâsız hazırlamakla meşgul oluyor: Yunan, Latin, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, Rus, İskandinav, İspanyol edebiyatlarından birçok güzide eserlerin en müstesna kısımları tercüme ettiriliyor. Devlet Matbaası mütemadiyen bunları tab etmekle meşguldür. Lise programlarındaki tadilatın mahiyeti “*Hayat*” karilerince meçhûl değildir. İşte bütün bu hazırlanan eserler bu seneden itibaren Türk gençliğinin önüne konulacak. Artık çocuklarımız, tâ kurûn-ı evvelâdan bugüne kadar Garp’ın geçirdiği edebî tekâmülleri, metinleri okuyarak anlayacaktır. İtiraf etmeliyiz ki mekteplerimiz şimdiye kadar talebe ruhuna mütalâa zevkini tam ve umumî olarak veremiyordu. Bu zevk temin edilemeyince memlekette “okuyan adam” miktarının az kalacağı derkârdır. Halbuki yeni Türkiye, vücuda getirdiği mühim inkılâbın takviyesi ihtiyacındadır. Bu ihtiyacı da temin için yarınki nesli dünya fikir ve zekasından haberdâr olarak yetiştirmek, ona okumak zevkini bir itiyat halinde vermek ıstırârındadır. Düşünmeli ki binlerce nüsha basılan bu eserler Anadolu’muzun her köşesine gidecek, her Türk çocuğunun eline geçebilecektir. Bu aziz topraklar üzerinde gezerken öyle yerlere tesadüf etmiştim ki üç beş kitap tedarik etmek pek zor bir işti. Ve öyle çalışkan hocalarla görüşmüştüm ki talebesine tavsiye edecek eser bulamadığı için mustarip ve meyûstu. Demek ki bu diyar ve diyarın sakinleri okumaya muhtaç ve teşnedir. Onu temin etmek de bugünkü idâremizin aslî vazifelerindendir. Maarif Vekâleti bir hamlede bu mühim işe başlamakla Türkiye maarif hayatında en mesut bir inkılâbı ihzar etmiş oluyor. Bilvesile şunu da kaydedeyim ki neşredilmekte olan bu risaleler arasında kendi edebiyatımıza ait olanlar da vardır. Değil Anadolu’nun kuytu bir yerinde, hatta Ankara’da, İstanbul’da, İzmir’de bile eski yeni eserlerimizi kolayca tedârik etmek gayet müşkül ve bazen hemen hemen gayr-ı mümkündür: Esasen hiç tab edilmeyen yazmalardan sarf-ı nazar, mesela bugün bir Bakî, bir *Nef’î Dîvânı*, bir *Hadîkatü’s Süedâ* bir *Naimâ Tarihi*... Bulmak kolayca kabil olamıyor. Bulunduğu zamanda ihmâlkâr bir tabın mütemâdi yanlışlarıyla uğraşmak mecburiyeti hâsıl oluyor. Eskilerden sarf-ı nazar daha yeni eserler, mesela bir (*Rübâb-ı Şikeste*) tedâriki bin müşkülâtla hâsıl olmaya başladı. Tab edilen

risaleler içinde nüshaları ender yazmalar da dahil olduğu halde eski ve yeni edebî ve fikrî eserlerimiz de vardır. Türk çocuğu edebiyat dersinde ismi geçen, mesela Şeyhî'nin, Ahmet Paşa'nın, Sinan Paşa'nın, Fuzûlî'nin, Bakî'nin... hatta Evliyâ Çelebi'nin, Naimâ'nın... eserleriyle kolayca karşılaşacaktır. Aynı zamanda büyük fikir inkılâplarını, edebî meslekleri, edebî nevleri etrafıyla ve bunlar hakkında türlü türlü noktaları, nazariyeleri gösteren risaleler de yine bu miyanda mevcuttur.

Muhtelif milletlere ait eserlerin tarihî ve mensup olduğu edebiyattaki mevkiini Türk çocuğuna anlatmak için ayrıca bir “*Umumî Edebiyat Tarihi*”de tercüme edilmek üzeredir. Bu eser delâletiyle tâ eski Yunan ve Latin edebiyatlarından bugüne kadar Avrupa'nın geçirdiği zekaî ve hissî devirler Türk talebesinin gözü önünde bulunacaktır.

Fakat memlekete elbette bu kadarı kâfi değildir. Türkiye'nin her tarafında, hiç olmazsa şimdilik mu'in büyük şehirlerde “asrî kütüphaneler” kat'iyen lâzımdır. Öyle “asrî kütüphaneler” ki yeni nesil oralara gitsin ve kendinin ihtiyacını tatmin edecek eserler bulsun. Bugün vakıa bilhassa İstanbul'da muhtevaları itibariyle pek zengin kütüphanelerimiz vardır. Fakat bunlar yalnız ilimle meşgul olanların işine yarar. Hiçbiri “halk için” değildir. Oralara gerçi tâ Avrupa'dan mütâlaalar geliyor, bu hâl eski kütüphanelerimizin ehemmiyetini gösteriyor. Fakat unutulmamalıdır ki, gelen adamlar ilmî, tarihî tetkikât ile meşgul olanlardır; mesela Ayasofya, Nûr-ı Osmâniye, Köprülü, Râgıp Paşa... Kütüphanelerine giriniz, ya bomboş bulursunuz veya bir köşedeki üç kişinin sakın sakın okumakla, not almakla meşgul olduklarını görürsünüz. Hatta, Bâyezit ve Millet Kütüphaneleri ki en “popüler” olanlarıdır, yine her zaman kalabalık olmuyor.

Bu niçin? Bu, şunun içindir ki eski kütüphaneler Tanzimat'tan evvelki hayatımıza, Şark medeniyeti dahilinde yaşadığımız devrelere ait eserlerle mâlâmâldir. Ve ancak o zamanları tettebbu için pek zengindirler. Bâyezit ve Millet Kütüphanelerine giden gençler de *Servet-i Fünun* gibi mecmualara ait koleksiyonlarla on beş yirmi sene evveline ait romanlar ve emsâlini bulup okuyabilirler. Vakıa “Devlet Matbaası” neşriyatı bugün her kütüphaneye gönderilmektedir. Fakat bunların da umumî ihtiyaca tekâbül etmeyeceği derkârdır.

-O halde ne yapalım?

Bu سوالin cevabını şu cümle verir: “Asrî kütüphaneler, halk için mütalâa salonları tesis etmelidir!” fakat bunları tesis etmek için de gençliğin ve halkın okuyacağı kitapların temini zarureti vardır. Maarif Vekâleti’nin mektepler için hazırlatmakta oldu risaleler, Arap edebiyatlarına ait eserlerin ancak en mutena sayfalarına inhisâr etmektedir. “Asrî kütüphaneler”i, “mütalâa salonları”nı dolduracak eserler ise bunların tamamı tamamına tercümelerinden mürekkep olmalıdır. Kanaatime göre bu tercüme işine bir program ve sistem dâhilinde başlanmalı. Eski Yunan şah eserlerinden itibaren bütün cihan klasikleri devir devir Türkçeye nakledilmelidir. “Şemsettin Sami” merhumun şahsî bir azim ve himmetle ortaya koyduğu “*Kamusü’l Alâm*”ından başka Türkçemizde “ansiklopedik” bir eser de mevcut değildir. Bunun, ne kadar azim bir yoksulluk olduğu ise izahtan vârestedir. Şimdilik bu nev kocaman “orijinal” bir “ansiklopedi” ihzarı hemen hemen gayr-ı mümkün olduğu için Avrupa lisanlarından böyle bir kitabın lisanımıza nakli elzemdir. Bu kitap bazı ilavelerle bize göre ikmâl edilebilir.

Bütün bunları meydana getirmek de her şeyden evvel bir para meselesidir. Genç ve memlekette Garp irfanının tesisine azimkâr hükümetimizden gelecek sene için bu meselenin hallini zevk ve neşe ile ümit ederiz.

Ali Canip

Üç Yüz Sene Evvel Yaşamış Bir Adamda Modern Zihniyet:

KÂTİP ÇELEBİ'DE LİBERALLİK

Nâm ü şânını üç yüz seneye yakın pek uzun bir zamandan beri nisyan denilen nihayeti yok gayyâdan kurtaran "Kâtip Çelebi" yalnız bu memlekette değil, Avrupa'da da tanınmış bir allâmedir: "*Keşfü'z-Zünûn*"u bütün ilim aleminde hiç elden düşmeyen, şarka dair tettebbûla mütevaggıl her mütebahhirin kütüphanesinde mutlaka itinalı bir mevkie konulmuş olan emsalsiz bir te'lîf, bir hazinedir. Kâtip Çelebi başta bu dâhiyâne eseri olmak üzere ne yazdıysa ehemmiyetli ve bilhassa memleketi için faydalı olmuştur. "*Cihân-nûma*"sı, "*Tuhfetü'l-Kibâr*"ı, "*Takvimü't-Tevârih*"i, "*Fezleke*"sî.. hep ciddi ve nev'ileri içinde mühim kitaplardır. Bunlar arasında hacmen küçük müdafaa ettiği fikir itibariyle ma'nen pek büyük bir eseri vardır ki asrının zihniyetini ifade etmesi noktasından ne kadar dikkate lâyıksa o zihniyete karşı pek "modern" bir mücadeleyi göstermesi noktasından pek ve pek ziyade takdir ü hayrete şayandır: "*Mizanül-Hak*".

"*Mizanü'l-Hak*" on birinci/on yedinci asırda medresenin düştüğü ve propaganda ettiği kara taassuba karşı kaleme alınmıştır. İfadesi sâde, mantıkî, müdafaaları kuvvetlidir. Kâtip Çelebi'yi hiç tanımayan bir adam bile okusa "bu risale yaman bir kafadan çıkmıştır" hükmünü derhal verir. Müellif mukaddimede ilmin ehemmiyetini kısa ve fakat ana hatlarıyla gösterdikten sonra "ilmin zararı olmaz, zemm ü inkâr eylemeyeler, zira bir şeyi inkar ol nesneden bu'd u hirmânâ sebebedir" diyor. Ve üç dört basit misâlle nokta-i nazarını tevsik ediyor; işte bunlardan ikisini, Kâtip Çelebi ifadesiyle şuraya naklediyorum:

"Madde-i ulâ: Mütfî-i mühendis ile gayr-ı mühendis fetvasıdır. Bir kimesne tûlî vü arzı ve umkî dört zirâ' bir hufr itmeğe âharı sekiz akçaya isticâr idüp ol dahi tûlî vü arzı vü umkî iki zirâ' bir bi'r hufr eyledî Dört akçe istedi. Fetva ettirdiler. Hendese bilmez müfti "Dört akçe hakkıdır" dedî Mütfî-i mühendis "Hakkı bir akçedir" deyu fetva verdî Hakkı dahi budur. Zira iki zirâ' bi'r dört zirâ' . bi'rin sümnidir."

"Madde-i sâniye: Kâdi-ı mühendis ile gayr-i mühendis hükmidir. Bir kimse tûlî vü arzı yüz zirâ' olmak üzere bir tarlayı âhara bey' eyleyüp teslim mahallinde tûlî vü arzı ellişer zirâ' iki tarla verdî Aralarında nizâ' vâkî' olup bir kadiya vardılar ki hendese bilmezdi: "Hakkı budur" deyu hükmeyledî Sonra bir kâdi-ı mühendisi bulup da'vâyı dinlettiler: "Nısf hakkıdır" dedî Hak dahi budur. Bunların aslını bilmek murâd iden "riyâziyât" görmeğe heves ider..."

Kâtip Çelebi bu risâleyi yazdığı devirde memlekette yegâne tedrisgâh olan medrese indirâsa uğramış, müspet ilimler zekanın inkişafına hizmet edecek felsefe bahisleri gösterilirken, bütün bunlar silinip süpürülmüş, yerlerine zihni darlaştıracak, taassubu çoğaltacak şeyler konmuştu. Müellif bu vaziyetin ihdâs edeceği beyhûde "nizâ u cidâl"i anlattıktan sonra şunları yazıyor:

"Bu dahi ma'lûm ola ki devr-i Âdem'den beru halk fırka fırkadır. Her bir fırkanın bir dürlü mezhebi ve bir dürlü meşrebi vardır ki ferîk-ı ahara ol muhâlif görünür... Cümlesi kendü mesleğini beğenüp meslek-i âhardan tercih ider. Nihayet kimi âkildir, bu ihtilâfın hikmetini te'emmül ü mülâhaza idüp tahtında nice mesalih bulur. Ve kimesnenin mesleğine ve meşrebine dahl u taarruz eylemez. Eğer kendi diyâneti muktezasınca emr münker ise kalbinden inkâr ile iktifa ider. Kimi dahi ahmaktır. İhtilaf-ı hikmeti bilmez. Cümle halkı bir mezhebde ve bir meşrebde olsun deyu muhâl tasavvur ider. Emr-i dinde bilâ-mûcib, nizâ memnû iken dahl u taarruz kaydına düşüp karar-dâde umûrı ref'e çalışır. Mümkün olmaz. Beyhûde zahmet çeker. İmdi gerektir ki ehl-i basiret, muktezâ-yı hikmet-i temeddün ü ictimâî -ki levâzım-ı beşeriyedendir- ma'lûm idinüp esnâf-ı halk taksîmine ve her bir kısmın hâl ü şânına vâkıf olalar. Bir şehir halkı esnâfına ve her sınıfın örf ü resmine vukûfdan sonra bütün rub'-ı meskûn sükkânının dahi esnâf u ahvâline dair ilm-i icmâlî tahsiline sa'y ideler."

Avrupalıların. bugün "serbest tefekküre hürmet ve muhabbet" diye tarif ettikleri "liberalizm'in üç yüz sene evvel yaşamış bir Türk mütefekkirinin kafasında yer tutmuş olduğunu yukarıki satırlar vâzihen isbat ediyor ki bu, "Kâtip Çelebi"yi yetiştiren bir millet için iftihara şâyândır.

"*Mizanü. '-Hak*" yirmi bir "bahis"e ayrılmıştır. Her bahiste bir mesele münakaşa edilmiş, müellifi tarafından makûl ve "modern" hükümlere ircâ' olunmuştur. Meselâ "bahs-i evvel hayat-ı Hızır Aleyhisselâm"dır. "Kâtip Çelebi, halk arasında hayli güft u gûlara sebep olan bu bahsi gayet "pozitif" bir zihniyetle muhakeme ediyor ve "hayat, zi-rûhun teneffüs ü hareket ile ittisâfidır" dedikten sonra bugün "Birsam" dediğimiz rûhi hâleti -zamanına göre- izâh ederek Hızır Aleyhisselâm meselesinde "nakiller, ya cehl veya tevezîr sebebiyle umûr-ı rûhaniyeyi emr-i hâri'î ve emr-i hakîkî sûretinde ibraz ider ve halk aslını bilmez. Gerçek sanur. Zikr olunan hikâyelerin menşe-i galatı olur. Bazı kâzib müddeîler anların rûhânî mülâkât u muâmelelerini harice dava idüp anınla nice garaz-ı fâside nâ'il oldılar." der.

"Bahs-i sâni tegannî bahsidir." Kâtip Çelebi bu bahisde "tegannî"nin günah olup olmadığı hakkındaki mülâhazaları kayd ettikten sonra medreselilerle tekkeçiler arasındaki zıddiyeti anlatır ve "Her asırda müteşerri'ler bu husûsda anlara ta'ne taşın atup dahl u taarruzdan hâli olmadılar. Anlar dahi bildiklerinden kalmayup çaldılar, çağırdılar" ve "... Bu dava bir zamanda faysal bulmadı, âkıl olan bu makûle nizâ'-ı kadîmin faslı ümîdinde hamakat ider" der.

"Bahs-i Sâlis Raks ve Devr beyanındadır." Müellifin bu bahisde en alâka-bahş mütâlaası, eski sûfîlerin hasbî vü cidd ü istiğrakıyla bir münasebeti olmayan muahhar tekkeçilerin iç yüzünü teşhir etmesindedir: "... Ekser tâife-i Halvetiye âyîn ü tarîkı mürîd cemiyeti üzerine binâ idüp tekke kurup hengâme-girlik şartı olan hay u hûyî âlet-i cemiyet ü medâr-ı maâş u rûkn-i inti'âş kılup sûret uğruları selefin garaz-ı sahîbî olan emr-i semâ' ve hareket-i ıztırâriyesini -ki ehline mübâh olsa gerektir- dâne-i dâm-ı tevzîr veya bend-i ahmakân-ı bed-nâm kılup o bahâne ile behâyim makûlesi avâm üşüp tekkeye nezr u sadakât gelür dirler. Ve bu babda hareket-i devriyenin azîm dahl ü tesiri vardır deyü dönmeden dönmezler. Eblehânın kimi şahid, kimi mürîd ü zâhid-i bârid olan ne dahl u taarruz marazına mübtelâ olur, ne anların dâm-ı hayli ile amel ider."

"*Mîzanül-Hak*"ın alâka-bahş kısımlarından biri "bahs-i hâmis"dir. Kâtip Çelebi burada "duhân" yani "tütün" hakkında "haramdır, mekrûhtur" gibi iddialar serd edenleri, "Dördüncü Murad"ın yasak etmesini anlatır. Şeri ve siyasî bütün menlere rağmen halkın tütünden bir türlü vazgeçmediğini söyledikten sonra neticede "Bazı ehl-i veri teverru idüp kendü içmez ve içine dahl eylemez ve kiminin dahi meşrebine muvâfık değildir. Anın için içmez: Râkımül-hurûf gibi... Evvelâ budur ki bu babta kimesneye dahl ü taarruz olunmıya vesselâm" hükmünü verir.

"Firavun" kâfir midir, mü'min midir meselesine temas eden dokuzuncu bahisde müellif şu güzel sözleri söylüyor:

"Bu mertebeler ma'lûm olduktan sonra bir kimesne bu babda nizâ iderse ahmak değil midir? Gûyâ ki Hak taâla hazretleri rahmetini halktan men ve dirîg ider. Firavun'un îmânından intikam için veçhi vardır. Zira onların âbâ vü ecdâdı Firavun'dan çok sitem görmüştür. Ama gayrî millet ashâbı anlara tâbî' olmanın veçhi nedir? İmdi

talebe-i ulûm kavâbiline evvelâ budur ki bu bâbda Firavun için mü'min dimezler ise de diyenlere husûsa "Şeyh"e (*) dahl u taarruzda olmıyalar. Hadd-i evsatdan çıkmıyalar."

"*Mizanü'l-Hak*"ın on ikinci bahsi "bid'at"e tahsis edilmiştir. Tarih ile tevaggul edenler "bid'atdır" diye ne korkunç taassup ihtilâlleri olduğunu teceddüt hareketlerinin önüne geçildiğini bilirler. Kâtip Çelebi o devir için pek nâzik olan bu meseleyi fetânetle halletmiş, "insâf idüp her kişi nefsinı yoklasa sünnete ittiba'la aslâ münasebette bulunmaz. Ekser zamanda sâdır olan efâl ü akvâl bir vecihle bid'atden sâlim değildir" diyerek Allah'ın ve peygamberin afv etmek, şanlarından olduğunu anlatır."

"On üçüncü bahis" ziyaret-i kubûr" yani mezarları, türbeleri ziyaret etmek meselesine temas eder. Ölüden medet ummaktaki belâheti pek güzel tasvir eden Kâtip Çelebi kadınların, çocukların ve "ukûl-ı za'ife ashâbı ricâl"ın mezarlara yüzlerini, gözlerini sürdüklerini, mum yağıyla yağlanmağı âdet ettiklerini anlatır.

Son, yirmi birinci bahis. on birinci/on yedinci asrı gürültüleriyle dolduran "Sivasî ve Kadı-zâde" meselesine tahsis edilmiştir. "Sivaslı Abdülmecid Efendi" ile "Kadı-zâde Mehmet Efendi" iki vâ'izdir ki biri tasavvufa, öteki "tarîk-i nazar"a yani softalığa mütemayil idî Bunların birbirine karşı atıp tutması İstanbul halkını ikiye ayırmış, nihayet hükûmet, işin azıttığını anlayıp kürsi şeyhlerinden bazıları sürülmüştür. Kâtip Çelebi iki tarafı ifrât ve tefrite düşmüş görerek, "bir tarafın galebesi câiz görülmiye, nizâm-ı âlem, halk haddinden tecâvüz etmemekle müyesserdır" diyor.

Müteakıben Kâtip Çelebi kendi hayatını yazmıştır: "*Mizânül-Hak*" hükümdara, vâizlere ve halka ve talebeye ait olmak üzere dört "vasiyet"le hitâme erer. Bunların hemen hepsi faydalı şeyler olmakla beraber bilhassa talebe için "Bir fenni itkân üzere tamam itmeden fenn-i âhire intikâl eylemeye" deyişi güzîde Türk allâmesinin "ihtisâs"a ne derecelerde ehemmiyet verdiğini ispat etmektedir.

Kâtip Çelebi "*Mizanü'l-Hak*"ı 1067/1656'da yani vefatından biraz evvel yazmıştır.

Bi'l-vesîle bu mümtaz, bu lâyemut, şark ve garpta tanınmış Türk âllâmesinin "Zeyrak"teki mühmel mezarının tecdîd ü ihyâsını hâssaten şehremânetinin himmetinden bekleriz.

Ali Canip

HAYAT, c. 2 nr. 50. 10 Teşrin-i sani 1927, s. 2, 3

* Burada "Şeyh"den maksad "Muhiddin-i Arabi."dir. Çünkü bu İslam feylosofu "*Füsus*"ında Firavun'un imanından bahseder.

**YENİ TEDRİSAT DEVRESİNİN BAŞLAMASI MÜNÂSEBETİYLE
MUADİL EDEBİYAT PROGRAMINDAKİ
BİR FIKRAYA DAİR**

Makaleme bir istitratla başlayacağım: “İlk tedrisatta eski bir zihniyet ve bugün kemale eren ve vuzûhla izah edilen yeni bir zihniyet vardır. Evvelki zihniyet çocuğa sadece malûmat vermek gayesini takip ederdi. İkinci zihniyet, çocuğun melekelerini harekete getirmeyi düşünüyor. Eski zihniyet çocuğun hafızasına yüklenir, yavrucağa cebren, kahren -manasını idrak etsin etmesin- bir yığın abur cuburu tıkıştırırdı. Yeni zihniyetin böyle korkunç despotluğu yoktur. O, doldurmaktan ziyade kımıldatmayı düşünür: Bu zihniyete göre çocuk adeta teçhiz edilmez, tecehhüz eder. Memleketimizde “ilk tedrisat” dünyasının bu “modern” gayeye doğru yürümeye başlaması çok olmalı, hele bizim nesil, mahalle mektebini ve bu mektebin çatık çehreli hocasıyla sopasını canlı ve korkunç hatıralar şeklinde pek iyi gözünün önüne getirir. Yeni tedris tarzının ilk ocağı “İstanbul Erkek Muallim Mektebi” dir. Buradan yetişen genç hocaların mekteplere duhûl ve nüfûzundan sonradır ki çocuklarımız için mektep, cehennem olmaktan kurtuldu. Bu mukaddimeden esasa girmeden evvel şunu da kaydetmek isterim: Memleketimizde bir tedris ve terbiye inkılâbı yapılmış ve hatta bu inkılâba göre genç hocalar yetişmiş olmasına rağmen “İlk tedrisat” a ait bazı kitapların sadece “malûmat vermek”i gaye ithâz ettikleri görülmektedir. Mektep kitabı –hele ilk mektep kitabı- yazan zât büyük bir vazife deruhte etmiş, ve bu vazifeden belki daha büyük bir mesuliyet altına girmiş demektir: “Kitabıma şu ve şu malûmatı da koyayım!” dememeli, “kitabıma koymak istediğim şu veya şu malûmatın, çocuğun maneviyetini beslemeye kudreti var mı, yok mu diye düşünmelidir. Çünkü çocuk büyük adamın yalnız maddeten ufağı olmadığı gibi onun kitabı da büyüklere ait kitabın hacmen küçüğü değildir. Bu makalemizin arasına sıkıştırdığımız şu istitrât başlı başına bir mevzudur ki onu ileriki makalelerimden birinde tekrar etmeyi pek faydalı saymaktayım.

*

* *

“Orta tedrisatın modern gayesine nazaran gencin de ulu orta “ayaklı kütüphane” olmasında bir fayda yoktur. Hatta zarar vardır: Sersemeler yahut ukalalar peyda etmek tehlikesine binaen!... evet “orta tedrisat için de “malûmat” esas değildir, eğer gencin melekelerini kuvvetlendirmiyor ve hayata -bugünkü hayata- hazırlamıyorsa!...

İşte edebiyat programını tadil ettiren fikir budur. Bu fikre göre tertip edilen yeni müfredâtta gençlere gösterilecek kırâat parçaları için şu fıkra muharrerdir: [Türk edebiyatının muhtelif tezahürlerine ait eski ve yeni manzum ve mensur eserlerin en güzidelerinden terbiyevî esaslara göre seçilmiş parçalarla Garp edebiyatlarından her türlü –ve bilhassa kendi edebiyatımızda zayıf olan- tarzlar ve nevlere ait zengin numuneler. Bugünün demokratik ve modern ihtiyacı ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınacaktır.”]

Geçen gün evime kadar gelen kıymetli ve genç bir edebiyat muallimi son fıkranın işaret ettiği “Bugünün demokratik ve modern ihtiyacı” ile mesela “Dîvân edebiyatı”na ait manzum ve mensur eserlerin nasıl telif edilebileceğini sordu. Kendisine şifâhen de arz ettiğim üzere “Bugünün demokratik ve modern ihtiyacı”nı mutlaka “Bugünün demokratik ve modern fikirlerini telkin etmek”, manasına almamalıdır. Zaten “bilâvasıta telkin etmek gayesini gözetken çok kere bediî kıymetinden hayli unsurlar kaybetmiş yazılardır. “Didaktik nev”in bayağı kısmına ait yazıların ise edebî değersizliği kadar ahlakî değersizlikleri de vardır. Bir metin parçası ki bugünkü çocuğun “alâka”sını uyandıramıyor, “mürebbi”nin o parça üzerinde ısrarı yalnız boş değil, “gayr-ı terbiyevî”, “gayr-i ilmî “ bir harekettir. Bu ciheti tayin ettikten sonra, eğer bir kaside, bir gazel, bir rubaî yüksek bir fikri, yüksek bir hayali ihtiva ediyorsa –muallimin o fikri ve o hayali çocuk zekasında canlandırabilmesi şartıyla- yeni programın âmir olduğu “bugünün demokratik ve modern içtimaî”ne tevafuk ettiğine şüphe yoktur. Fuzûlî’den, Bakî’den, Nefî’den, Nedim’den, Şeyh Galip’ten öyle parçalar seçebiliriz ki Türk çocuğuna geniş hayal ufukları açabilir. Zaten “nükte” ve “mazmun” umdelerine iptina eden “Dîvân edebiyatı”nın, genç zekalara da “incelik”, “düşünüş ve buluş kıvraklığı” gibi hasletleri tenmiye edecek beyitleri eksik değildir. Fakat bugünün çocuğuna elbette o derecesi kâfi gelmez. Onun daha birçok ihtiyaçları vardır. Nitekim “*Hayat*”ın ta [34] üncü sayısında neşrettiğimiz “orta tedrisatımız için hangi eserleri seçeceğiz?” unvanlı makalemizde de söylediğimiz gibi “Dîvân edebiyatı”, “içtimaî duygular” itibariyle pek zükurettir. Bugünkü Türk çocuğunun ruhunda bu noktadan derin bir boşluk bırakmaya, onu asrın ihyâcına göre teşhîz edememeye mahkûmdur. Mademki “edebiyat dersi” talebeyi daha diri tutmakla ve daha canlı tahayyül etmekle bırakmayacak daha doğru, daha sağlam bir tarzda düşünmeye, hatta okuduklarını sâlim ve makûl bir tarzda hayûtta tatbîk etmeye sevk

edecektir, “Dîvân edebiyatı”nın bu cihazları temin edemeyeceği meydana çıkıyor demektir. Zaten muadil programa “Bugünün demokratik ve modern ihtiyâcı ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınacaktır.” kaydının konulmasına sebep, eski edebiyatın, kıymetli muallimlerimizin lüzûmundan fazla bağlanmamasını temin etmek idi. “*Kutadgu Bilig*” gibi, “*Hibetü’l Hakâyık*” gibi, “*Divân-ı Hikmet*” gibi fikrî ve bedîî kıymetleri noksan veya ma’ düm ve lehçe itibariyle çok uzak ve yabancı eserlerle lise talebesini bundan sonra meşgul etmemek kâfi değildir. Daha muahhar fikir ve edebiyat mahsulleri arasından da intihabât yaparken çok dikkatli davranmamız icâp eder. Bir Garp mütefekkirinin dediği gibi biz lise talebesini, lise için hazırlayalım. Bilvesile darülfünûna da hazırlamış oluruz. “Orta tedrisat”ta “Aman şu ve şu malûmatı da verelim!” dememeli, “Vermek istediğimiz malûmattan hangisi bizi gayemize, asrın gayesine götürecektir?” diye düşünmelidir. “İlk tedrisat”ta olduğu gibi “orta tedrisat”ta da hoca için “despotluk” a mesag yoktur: Mahâret odur ki mürebbî gencin kabiliyet ve temayülünü keşfedebilsin ve onu o kabiliyete ve o temayüle göre teşhize çalışsın. Edebiyat derslerinde geniş bir tenevvün teminine çalışmalıyız: Çocuk vardır ki mesela “lirik” şiirlere karşı pek az alâka gösterir, “hitabet” e müteallik eserleri derin bir incizâbla takip etmek ister. Çocuk vardır ki temaşadan, hikâyeden hoşlanır. Talebesinin temayülünü keşfetmek, o temayülden istifade ederek teşhize çalışmak, işte muadil programın yukarıda bahsi geçen fıkrasının bir manası da budur! Maarif Vekâleti “bugünün demokratik ve modern ihtiyâcını ehemmiyetle nazar-ı dikkate aldığı” içindir ki muallimlerimizin mesâisine yardım etmek maksadıyla Türkçeye “cihan edebiyatlarından numuneler” naklettirmeye başladı. Bunlardan sekiz on kadarı “Devlet Matbaası”nda tab edilmiştir. Bir o kadarı da tab edilmek üzeredir. Bu eserlerin neşrinde kastî bir tertipsizlik yapılmakta, mesela on yedinci asra ait bir metni, yirminci asra ait bir metin takip etmektedir.” Bu suretle, bir sene zarfında ortaya konulacak eserler sayesinde lise talebesinin, muhtelif ve mütenevvî edebî mahsullerle karşılaşması temin edilmiş oluyor. “*Hayat*”ta bundan evvel kaleme aldığımız makalelerimizde de işaret ettiğimiz üzere tercüme edilen bir eserin mutlaka kendi nevinde “şah eser” olması şart değildir, kâfi ki edebî kıymetten mahrum bulunmasın ve hassaten muadil programın işaret ettiği üzere “bilhassa kendi edebiyatımızda zayıf olan tarzlara ve nevlere” ait olsun. Mesela intişar eden risaleler içinde “Corneille” in lâyemut “*Horas*” trajedisinin yanında birkaç seneden beri şöhret bulan “Karol Çapen” nâmındaki “Çek” edibinin “*R.U.R*” unvanlı “piyes” i de vardır. Türk çocuğu birinci eser sayesinde yüksek vatânî

fikirlerle karşılaşacağı gibi ikinci ile de ilmî bir fikrin, fenne müstenit bir hayalin tiyatroya tatbikini görmekte beraber “*Hayat*” ta sade fiil ve hareketin değil, duygunun en büyük rol oynadığı mülâhazasıyla da yüz yüze gelecektir. Yine mesela “Homer”ın “*İlyad*”, gibi bir meseli daha olmayan bir “şah eser”le beraber “Andre Turye”nin “*Çocukluk ve Gençlik Hatıraları*”nı okuyacaktır. Bu eserlerden birincisi hassaten tasvir itibariyle bütün Garp edebiyatlarına “model” olmuştur. “Homer” in kalemiyle insanların ve tabiatın nasıl tersim edildiğini görmek ne zevkli ne faydalı bir şeydir. “Andre Turye”nin eseri böyle bir kudreti hâiz değildir. Fakat birçok gençler o satırların içinde öyle bir samimiyet müşâhede edeceklerdir ki bazıları adeta “Bu yazıları yazan ben miyim?” diye duraklayacaktır. “Hatırât” tarzı edebiyatımızda pek yeni bir şey olduğu için en “Andre Turye”nin bu samimi –çünkü bu muharririn en karakteristik ciheti safvet ve sadeliktir – parçası talebe âleminde hayli kuvvetli alâka uyandıracaktır. Yine aynı risaleler arasında kendi edebiyatımıza ait eserler de vardır: On ikinci asır münşilerinin en kuvvetlisi olan “Naimâ”nın tarihinden müntehap parçalarla “Fuzûlî”nin “*Leyla ve Mecnun*”u, “Evliya Çelebi”nin *Seyahatnâme*’sinden müfrez fıkralar ilk neşriyatı teşkil edecek ve bunları eski, yeni diğer eserler takip eyleyecektir. Naimâ o adamdır ki muasırlarının kelime şaklabanlığından kaçınmakla kanaat etmemiş, ortaya on birinci asrı tenvir edecek, Osmanlı saltanatın sükût ve inhitâtı avâmilini canlı vak’alarla gösterecek bir eser koymuştur. Kendisinden evvel ve sonra onun kadar zeki ve nâfiz bir müverrihimiz yetişmemiştir, diyebiliriz. Mesela Naimâ’nın emrine tahsis edilen risalede “Siyâvuş Paşa’nın Katli” fıkrası mâhir münşinin iktidârına bir hüccettir. Her Türk çocuğu şüphesiz “Köprülü Mehmet Paşa”nın ismini işitmiştir. Fakat Naimâ’nın bu fıkrasını okumamış ise o ihtiyar vezirin ne yaman bir adam olduğunu anlayamamıştır. Biz “Bugünün demokratik ve modern ihtiyacını ehemmiyetle nazar-ı dikkate” aldığımız için Naimâ’ya bir risaleyi tahsis ettiğimiz halde mesela on birinci asrın iki meşhur, hatta üstat menşisi olan “Nergisi” ile “Veysi”yi bu marazda hiç hatırlamak istemedik. Çünkü o iki adamın bugünün gençliğine vereceği hiçbir zihnî ve fikrî unsur yoktur. Vakıa biz on birinci asrı tettebbu ederken “Nergisi”yi, “Veysi” yi ihmal etmemek mecburiyetindeyiz; fakat çocuk, “dürbin”in ters tarafından görülen sadece maddeten küçülmüş bir insan değildir. Onun ihtiyacı, zevkî temayülü büyük adamın kendi büsbütün başkadır.

O kendi ihtiyacına, zevkine, temayülüne göre tecehhüz etmek mecburiyet ve hakkını hâizdir. Mürebbî, genci yarına hazırlamak için onun bu gününü düşünmek

zaruretindedir: Lise talebesi darülfünûnda mesela kitap ile meşgul olacaktır diye ona takur tukur şeyler okutmaya çalışmak tedris âleminde Garpcılığa zıt adımlar atmak demektir.

Bu marazda şunu da istitraden ve teessüfle kaydedirim ki, Maarif Vekâleti'nin “orta tedrisat” aleminde “*Cihan Edebiyatlarından Numuneler*” vâsıtasıyla gençlik üzerinde yapmak istediği fikr-i inkılâp ve inkişafı için kendilerine müracaat edilen tanınmış kalem sahiplerimiz, zan ve tahmin edilen faaliyeti gösteremediler. Birçokları deruhte ettikleri eserleri meydana, koymadılar. Birkaç çalışkan muallimimizle üç dört genç muharrirden başka bu iş için yardıma koşanı göremedik. Bu itibarla hiç kimsenin ve hele şöhretli edeplerimizin, ortaya konula tercüme ve intihapları tenkide hakkı olmasa gerektir. Beğenmeyenin daha iyilerini vücuda getirmesi için hiçbir mâni yoktur.

Ali Canip

EDEBİYAT TEDRİSATININ YENİ VEÇHESİ ÇOCUKLARI KOZMOPOLİT YAPAR MI?

Bugüne kadar liselerimizde edebiyat derslerini hemen hemen yalnız mahallî eserler işgal ediyordu. Çocuklarımızın bedîî vicdanına ait sahayı aşağı yukarı Sinan Paşa, Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nedim... ve bol bol Halit Ziya ve Tevfik Fikret'le arkadaşları, nihayet daha yeni muharrirler ve şairler dolduruyordu. Lise talebesi için bir “Homeros”, bir “Virgil”, bir “Shakespeare”, bir Goethe” bir “Corneille”, bir “Racine” ve ilah... meçhuldü. Eğer muallim Garp edebiyatlarına vâkıfsa –program hâricinde- ecnebî muharrir ve şairleriyle eserlerinden bahsedebilirdi. Son muaddel program ise “cihan edebiyatları”na ait metinlere geniş bir yer ayırmış oldu. Artık Türk çocuğu Yunan, Latin, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan edebiyatlarına ait metin tercümeleriyle yüz yüze gelecektir. İtiraf etmeliyiz ki bu yazılar, mahallî mahsullerimize her nokta-i nazardan faiktir. Henüz yetişmekte olan bir genç, bu faikiyete meftûn olup “milliyet”inde manen tebâüd etmez mi? Daha sarîh bir tabirle edebiyat tedrisatının yeni veçhesi çocuklarımızı kozmopolit yapmaz mı?...

Şu muhakkak ki bugünkü tedrisatla lise talebesi eski ve yeni mahallî eserlerin, zayıf ve “bedîî vicdan”ı tatmin etmesi noktasından pek nâ-kâfi olduğunu idrak etmiş olacaktır. Ve bittabi bir “Homer”in, bir “Shakespeare”in, bir “Hugo”nun bizim şairlere, muharrirlere fâikiyeti ile beraber cihan edebiyatlarının “nevi” itibariyle ne kadar şümullü ve zengin bulunduğunu da öğrenecektir. Bu noktada zerre kadar şek ü şüphe yoktur. Fakat acaba bu mutlak hakikatin bilinmesi çocuklarımızı “millî varlığına karşı müteneffir ve hiç olmazsa lâkayt etmeyecek midir? Bu endişe vârid olmamakla beraber, biz her şeyden evvel yeni neslin dünyaya karşı gafil yetişmesine rıza göstermemeliyiz. “Türk çocuğunun gözlerini kamaştırır” diye onu eski ve yeni Avrupa edebiyatlarıyla temas ettirmemek “Garpçılık”ı esas umde ittihaz eden bugünkü zihniyetimize karşı hıyanettir. Millî duygu, maziden başlar. Fakat orada kalmaz, çünkü “millî varlık” mütemadî bir “tahavvül” ve “tekâmül”den ibarettir. Bir zamanlar “Dîvân edebiyatı”na “Kapıkulu edebiyatı” diyenler, onun “Türk edebiyatı sahası”ndan hariç kaldığını iddia etmek cüretini gösterenler vardı. Hayır “Dîvân edebiyatı”, umumî Türk edebiyatının bir şubesidir; çünkü Türk milletinin “İslâm medeniyeti” dairesinde bulunduğu hengâmede bir Türk zümresinin meydana koyduğu, müessesedir. Bu nasıl Türk’ün malı ise, şimdi dâhil olduğu Garp medeniyeti dairesinde inkişaf edecek her edebiyat ve sanat müessesesi yine Türkün malı olacaktır. Bütün cihan edebiyatları hep birbirine model

ittihaz ederek tekâmül etmişlerdir. Millî tahassüslerle, millî mevzularla doğrudan doğruya temas eden “Alman romantizmi” bile her şeyden evvel ecnebî edebiyatlarının tetkik ve tahlillerinden ilham almıştır. Binaenaleyh Garp edebiyatlarına ait eserlerle bugünkü Türk çocuğunun bedî vicdanını terbiye etmek demek yarınını edebiyatımızın tarlalarına yeni tohumlar serpmek demektir ve muhakkak faydalı bir iştir.

Küçüktüm, ailem Selanik’e sürülmüştü. Limanda Sultan Aziz devrinden kalma “Necm-i Şevket” zırhlı korveti yatıyordu. Biz çocuklar bir bayram günü bu geminin toplarını seyretmeye gittik. Bizi gezdiren bir nefer, köhne zırh tabakalarını göstererek: “Bir birinin üstüne on gülle çarpmadan bu demir delinemez!” demişti. Neferi, selâhiyet sahibi addettiğimiz için bu söze itimat etmiştik. Artık “Necm-i Şevket” bizim nazarımızda dünya filolarına tek başına meydan okuyan bir kuvvetti. Bir gün limana İngiliz donanması geldi. Gezdik, korkunç topları gördük. Daha sonra bir Avusturya filosu geldi. Onun da zırhlılarını seyrettik. Eski kanaatimiz sarsıldı. Git gide acı hakikati öğrendik. Eski “gaflet”in bize ne faydası oldu, yeni “hakikat”ten ne zarar gördük? Hiç! “Belki kozmopolit olur” diye Garp’ın şah eserlerini Türk çocuğuna göstermemek benim çocukluğuma ait olan şu gafletimden bir zerre farklı mıdır? Birçok mektep talebesinin şiirler, hikâyeler, tiyatrolar yazmaya heves ettikleri ve hele bazılarının bu yazıları olgun eserler zannederek neşre kalkıştıkları görülüyor. Eski ve yeni kuvvetli eserlerle temas etmek onları bu zehapta kurtaracağı gibi bedî terbiyelerini yükselterek içlerinden cidden istidadı olanları daha muvaffak mesaiye teşvik edecektir.

Biz, “edebiyatta vatan ve millet sevgisi”ni ancak Garp medeniyeti dairesine girdikten sonra meydana getirilen eserlerde buluyoruz. On sekizinci asır Fransız muharrir ve ediplerinin yazılarıdır ki Namık Kemal’le arkadaşlarına, kendilerinden evvelki nesilde tesadüf edilmeyen kanlı ve canlı fikirler vermiştir. Garp’tan gelen ve gelecek ihtisas ve tefekkür malzemelerine bu millet ve bu milletin çocukları muhtâctır. Hangi sahada olursa olsun, eğer bir sürçmemiz müşâhede ediliyorsa bu, Garp malzemesinin kâfi derecede o sahaya girmemesinden mütevellidir. Ve buna hiç şüphe yoktur. O kanaatleyim ki eğer edebiyat tedrisatımız bugünkü veçhini on, on beş sene evvel tayin etmiş olsaydı, fikir âleminde daha ilerlemiş olurduk, aynı zamanda Türk çocuğu edebiyat mefhumunu daha iyi ve etraflı kavramış olacağından içlerinde yazı yazmaya heves edenler daha kuvvetli kaleme alabilirlerdi.

*

* *

Avrupa milletleri edebiyat ve fikir sahasında mütemadiyen birbirinden istifade ediyorlar. Bu onlara benliklerini asla kaybettirmiyor. Eğer “Garp milletlerinin millî harsları, ecnebî zihniyetinin ikâ edeceği kozmopolitlikten onları vikâye edecek kadar kuvvetlidir. Biz de bu kuvvet olmadığı için fazla ihtiyatkâr olmalıyız” denilirse biz de şu cevabı veririz. Evet, İngiliz’in Alman’a Alman’ın Fransız’a karşı müdafaa vaziyetinde millî harsları vardır. Fakat mesela Balkan komşularımız olan Yunanlılarla Bulgarlar, hiç çekinmeksizin kendi seviyelerinden çok yüksek fikir ve ihtisas sahalarına pervasızca el uzatıyorlar. Ve aynı zamanda bir Bulgar, bir Yunan genci inkâr edemeyiz ki millî varlığını kaybetmiyor. Atalarımız mensup oldukları medeniyet sahasında, o medeniyetin iki yüksek rüknünden –yani Araplarla Acemlerden ziyade – onun taâlisine bâdî olmuştur. Evet ba’de’l İslâm Şark medeniyetinin en büyük hadimleri Türklerdir. İlimde, edebiyatta yetişen müstesna simaların çoğu ırka bu millete mensuptur. Bu, ancak atalarımızın o devirlerdeki şark harsını bütün şümulüyle tettebbu ve temsil etmelerinden münbaistir. Tanzimat’tan beri dâhil olmaya çabaladığımız Avrupa medeniyeti içinde de aynı liyâkati göstermek için Garp harsını yine bütün şümulüyle tettebbu ve temsil etmemizden başka çare yoktur.

Maarif Vekâleti edebiyat tedrisatına yeni veçheyi vermekle, cumhuriyet ve garpcılık umdelerinin müstakbel nesilde tarsînini temin etmiş oldu. Aynı umdelerin hizmetkârı olmakla müftehir olan “*Hayat*” ın tahrir heyeti ve veçhenin tedrisat haricine de teşmilini temenni eder. “*Cihan Edebiyatlarından Numuneler*” unvanı altında vücuda getirilen “broşürler” Garp eserlerinin her birinden ufak ufak müntehap parçalara inhisar etmektedir. Ve mektepler için bu ihtisar zarurîdir. “Yeni gençlik kütüphanelerini doldurmak üzere cihan fikir ve edebiyatlarına ait eski ve yeni şah eserlerin, alâka-bahş kitapların tamamını Türkçeye nakletmek kat’iyyen elzemdir. “*Hayat*”ın ikinci senesine başlarken bu temenniyi ileriye sürüyoruz. İnşallah gelecek yıl, üçüncü senesinin ilk nüshasında bu temenninin fiile inkılâp ettiğinden büyük bir meserret ve bahtiyarlıkla bahsederiz.

Ali Canip

KONYA MÜZESİNDEKİ KÜTÜPHANE

Mevlâna hankâhı, bugün Türkiye'nin en bedî, en kıymetli bir müzesi hâline ifrâğ edilmiştir: Türk zevkinin, Türk beda'atının, Türk dehâsının ebed-zinde eserleri, Anadolu'nun en harikulâde bir nefâsetle nesc ve ibdâ' ettiği bahası takdîr edilemez halıları, âvânîsi burada mahfûzdur. Avrupa'nın en uzak yerlerinden gelip tetkik eden meraklılar, mütehassıslar, Türk elinden çıkan bu bediâlar karşısında hayran kalıyorlar. Konya müzesini dolduran eşya arasında Anadolu mallarından başka tâ İran'dan, Hindistan'dan gelmiş olanlar da vardır. Binâenaleyh "İslâmi sanatlar"a dair tettebbû yapacak olanlar için Konya müzesi muazzam bir kitap, muhteşem bir hazînedir. Hayat'ın müteakip sayılarımda bu müze ve mahfûzâtı hakkında resimli bir iki makale neşretmek emelindeyim. Bugün bu satırlarla sadece müzenin "kütüphane" kısmına temas edeceğim.

Mes'ut bir tesâdüfle Konya müzesi Kütüphanesi'nin küşâd resminin icrâ edildiği 27 Teşrinisânî 1921 Pazar günü ben de orada bulundum.

Buradaki kitaplar -yazma ve basma- cilt itibariyle 3222 adettir Bazen bir cilt içinde birkaç kitap zuhûr eder. Bu itibarla yani kitap itibarıyla Konya Müzesi mahfûzâtı 3690'ı bulmaktadır. Pek nefis cilt ve tezhîbe mâlik olup müzede camekânlar içinde hıfz edilen 79 eser bu yekûnun hâricindedir. Umûm yazmaların adedi 1269 ve basmaların adedi 1953 cilttir. Mevcut kitapların hemen hemen yüzde yetmişi, sekseni "Hendem Sa'îd Çelebi"nin mali ve vakfı olduğu üzerlerindeki kayıt ve mühürlerden anlaşılmaktadır. Kitap meraklısı ve âlim bir zât olan Hemdem Sa'îd Çelebi kırk beş sene burada post-nişin olmuş ve 1275/1858 tarihinde vefat etmiştir.

Müze kütüphanesini dolduran kitaplar meyânında hemen her yerde tesâdüf edilecekler de vardır; fakat bir kısmı pek kıymetdar ve pek nâdir nüshalardan terekküb etmektedir. Birçok meşgûliyetlerim arasında bu kütüphanenin mahfûzâtını istediğim gibi tetkik edemedim, yalnız şöyle bir göz gezdirdim ve pek değerli yazmalara tesadüf ettim. Ez-cümle 677/1278 tarihinde kaleme alınmış bir mesnevi nüshası vardır ki erbâbınca ehemmiyeti der-kârdır. Kâtibi olan "Mehmed İbn Abdullah el-Konevî" bu nüshayı "nüsha-i asliye"den iktibas ettiğini hâtimede tasrîh etmektedir. Altı yüz yetmiş yedi senesinde yani bundan altı buçuk asır evvel kaleme alınan bu kıymetdar nüshanın yazısı nesihdir. 613 sahifedir. Cildi -göbek ve köşeleri şemseli olmak üzere- nefistir, fakat maalesef miklebi kopmuştur. Bu nüsha yeni tanzim edilmiş olan defterde 60

numarada mukayyedir. Mevlâna Mesnevîsi'nin bundan başka daha 13 nüshası mevcuttur.

Müze kütüphanesinde 4 nüsha da Dîvân-ı Kebîr bulunmaktadır ki bunların en eskisi iki cilt üzerinedir. Bu eski nüshanın kâtibi "Hasan bin Osman el-Mevlevî"dir. 768/1366'da başlamış 770/1368'de bitirmiştir. Yazısı nesihtir. Birinci cilt 305, ikinci cilt 340 sahifedir. Bu nüsha Şerefeddin nâmında bir zâta mahsûs olarak kaleme alınmıştır ki kâtip bu zâta (Emir Satı el-Mevlevî) unvanını veriyor.⁽¹⁾ Bu da 66 numarada mukayyedir.

Yine buradaki eski nüshalardan biri de Mevlâna'nın oğlu "Sultan Veled"in (*İbtidâ-nâme*, *Rebâb-nâme*, *İntihâ-nâme*)sini ihtiva etmektedir ki (Ahmed İbn Muhammed el-Kâtib) tarafından 732/1331 tarihinde kaleme alınmıştır. Bu 628 sahifedir. Nesihdir, 76 numarada mukayyedir.

Müze kütüphanesinde Fuzûlî'nin pek eski ve muteber bir Dîvân nüshasına da tesâdüf ettim. Yazma nüshaların hemen hepsinde görüldüğü üzere bunda da kasideler kısmı yoktur. Sade gazeller muhammesler, müseddesler ilh. okunuyor. 984/1576'de yani Fuzûlî'nin vefâtından yirmi bir sene sonra (Hüseyin bin Gülşenî Muallim Kâşi) tarafından yazılmıştır. Âzeri şive ve imlâ tarzını tamamen muhafaza etmektedir. "Fuzûlî Dîvânı"nın yeniden ve sahih bir surette tab'ı halinde bu nüshadan müstağni kalınamaz.

Burada bir de *Âşık Ömer Dîvânı* vardır. Hâfız Hüseyin İbn el-Hac İsmail Ayvansarayî merak etmiş, bu popüler Türk şâirinin ne kadar gazeli, koşması eline geçmiş ise toplamış 669 sahifelik koca bir cilt vücûda getirmiştir. Câmî' hâtimede şu sözleri söylüyor: "... Bu dîvân-ı zî-şan-ı Âşık Ömer'i müddet-i medîde ve eyyâm-ı adîde sa'y u gûşîş ile bu mertebeye âla-kadri't-tâka getirüp tertîb-i hurûf üzere tahrîr ve nice kere mahv ü isbât ile takrîr edüp ba'de'l-itmâm olduklarımızı dahi zeyline derc ve idhâl ve bundan sonra dahı dest-âver olanları dahi kayd eylemek üzere nizâm verildî Bu sene-i celîle tarihinde, ki (Nefehâtü'llâh 1197) sâl-i itmâmın beyân eder, câmi'i olan Hâfız Hüseyin Ayvansârayî ki sekbâniyân ocağında on beşinci zümrenin duâcılarında olup bu hizmet-i celîleyi ahab-ı zî-şâna yâdigâr ve ihvân-ı hullâna ber-güzâr eylemiştir. Garaz-ı bî-garazı dahi budur ki mütâla'a eden ve safâ-yâb olan ehl-i aşkdan bir duâ ile hayatda oldukça selâmet-i din ve ba'de'l-fevt rûh-ı revânıma bir hediye-i nâçizâne ta'yin

¹ Konya'da bir "Şerefeddin Camii" vardır, Konya Rehberi nâmındaki eser, camiin bânisini meşâyihden olarak gösteriyorsa da vakfiyenin tetkiki icap eder

buyurula ki demişlerdir: (Bugün bana ise yarın sanadır. Temmet). Bu nüshanın zahrında şu beyti okuyoruz:

İşidüp ben de vefâtın ana didüm târihi⁽²⁾

Ola Âşık Ömer'in cilve-gehi 'adn-ı celîl

1119/1707

"Hafız Hüseyin Ayvansarâyî"nin hayâlî parçalar topladığı görülüyor. Maahâzâ bazı cönklerde tesâdüf ettiğim bir iki nefis koşmayı bu nüshada bulamadım. Her ne olursa olsun câmi'in himmeti takdire lâyıktır. Âşık Ömer manzumelerinin çoğu kafiyelerine göre hece sırasıyla tanzîm edilmiş olduğu için nüshanın baş tarafında (harfû'l-elif, harfû'l-bâ, harfû't-tâ ...) yolunda bir fihrist de mevcuttur. Bütün eser 669 sahife tutmaktadır. Defterde 1444/4 numarada mukayyedir.

Burada mevcut kıymetli eserler meyanında meşhur Türk şâiri Ahmedî'nin tâ 864/1459'da Ataullah İbn Abdullah tarafından yazılmış İskender-nâme nüshası da vardır. Yazısı nesihdir. Mecnû'u 645 sahife tutmaktadır.

Bunlardan başka (*Hadikatü 's-Suadâ*)nın tâ 985/1577 ve 994/1585'de yazılmış iki nüshasıyla 970/1562'de, (*Künhü'l-Ahbâr*)ın 1063/1652'de yazılmış birer nüshası dikkate şayandır.

Birçok meşguliyetlerim arasında Konya Müzesi Kütüphanesi'nin mahfûzatını istediğim gibi gözden geçiremedim. Müzenin çalışkan müdürü Yusuf Bey tarafından (fış)ler vücuda getirilmiştir. Kütüphanenin de dürüst tarzîm olan "elifbâî defteri" de meydana gelecek olursa tetkik ve tettebbû erbâbına büyük bir suhûlet ibrâz edilmiş olur.

Ali Canip

HAYAT, c. 3, nr. 56, 22 Kanun-i evvel 1927, s. 2, 3.

² Vezne göre "İşidüp ben de vefâtın ana didüm târih" demek iktiza eder.

ESKİ TARİH ESERLERİMİZİ YAKMALI MI?

Celal Nuri Bey “*Fatih’le Yavuz Hakkında Muhakeme*” namıyla “*İkdam*”da neşrettiği iki makalede bir mukaddime kabilinden, eski tarihî eserlerimizden de bahsederek onlar hakkında pek şiddetli bir hüküm veriyor:

“Müverrihler kafilesinin sonunda fakat ehemmiyet” itibariyle başında bulunan Namık Kemal de dâhil olduğu üzere, bu cemaat, Türk milletini dalâlete sevk etmiş, ondaki muhakeme kabiliyetini körletmiştir. Beyazıt Meydanı’nda bütün bu kitaplarımızı yaksalar, derece-i teessüf etmeyeceğim. Hiç olmazsa bundan sonra muhakememizi kurtarırız. –Bu kitaplar ancak müelliflerinin cehli hakkında bir fikir edinmek için okunabilir; eğer bu gaye olmasaydı bütün bu kütüphaneleri ateşte yakmak iktiza ederdi. Bunlar insanı iğfâl eder, hele ilim ve irfanda tecrübeleri olmayanlar sapıtır.”

Sade bir “üslûpçu” ve bir “mefkûreci” olan “Namık Kemal”i tarihçiler arasında saymak hiç doğru değildir. Tarihî eserler bırakmış eski vak’a-nüvislere, şehnâmecilere, tarihçilere gelince, bunları kâmilen “Hoca Sadeddin” sınıfına ithal etmek de kabil olmaz; her eser ve her muharrir ayrı ayrı tetkik edilerek ona göre bir hüküm verilmek lâzımdır.

Uzun asırlar dünyanın her tarafında edebî bir nev gibi telâkki olunan tarihin, eski Osmanlı hayatında ilmî bir telâkkiye mazhar olmamasından dolayı şikayete hakkımız yoktur. O devirler hayatının umumî telâkkileri, tarihi eserlerimizden büyük bir kısmının “fena bir edebiyat” mahiyetinde kalmasını intaç etmiştir. Öyle tarihî eserlerimiz vardır ki müellif orada en az tarihî hadiselerle ehemmiyet verir; fakat bedî ve beyân-ı kâidelerine, nâşinîde seclere, saltanat şanına muhalif kayıtların tayyına, kasideciliğe, ediye-i mesûreye riayet eder. Lâkin me hazlar ve vesikalar, onların kıymeti ve vak’aların sıhhati hâiz-i ehemmiyet değildir. İşte bunun içindir ki Hoca Sadeddin, manzum bir Osmanlı tarihi yazmış olan “Hadîdî”den bahsederken, onun en büyük kusuru olarak “Dil-güşâ tabire kadir olmadığını” söyler. Sonra padişahların bizzat tayin ettikleri şehnâmecilerin, vak’a-nüvislerin hadisâtı gayet tarafgîrâne bir surette zaptettikleri pek tabîîdir. Ancak, bu en tarafgîrâne en dalkavukça yazılmış eserlerin bile “tarihî” memba olmak itibariyle ehemmiyetlerini inkâr edemeyiz. Tarihin bugünkü usullerine vâkıf bir müverrihin elinde, o “ham maddeler” pekala işe yarar.

Celal Nuri Bey, galiba vak’a-nüvislerin matbu eserlerini nazar-ı itibare alarak, eski tarihî membalarımızın ancak yakılmaya yarayacak kadar ehemmiyetsiz ve manasız olduğunu iddia ediyor. Halbuki eski Osmanlı edebiyat-ı tarihiyesi, yalnız bizim

tarihimizi değil, münasebette bulunduğumuz birçok milletlerin tarihini de tenevvür “*Osmanlı Müellifleri*”nin “Müverrihler” kısmında bu cins tarihî eserlerin kabataslak bir fihristini tanzim etmiş olduğu gibi, “France Babinger “de 1927’de intişar eden “*Die Geschichtsschreiber der Osmanen ihre werke*” adlı eserinde bu hususta daha etraflı malûmat vermiştir. Bilhassa on beşinci asır sonlarından başlayarak, bu cins tarihî eserlerimiz oldukça mebzûl ve kıymetlidir. Henüz yüzde beşi bile tetkik edilmeyen bu eserler arasında, hele siyasî ve askerî tarih itibariyle fevkalade mühim mahsuller vardır. Din tarihi, hukuk tarihi, iktisat tarihi, lisan ve edebiyat tarihi, hulâsa medeniyet tarihinin bütün şubeleri hakkında da yüzlerce memba kütüphanelerimizde uyukluyor.

Bunları, bugünkü Avrupa tarihçileri gibi en yeni usullerle inceden inceye arayacak ve böylece Türk milleti eski hayat ve medeniyeti meydana koyacak adamlarımız maalesef çok mahdud!... Çünkü böyle bir işe girişebilmek için, bugünkü tarih usullerini lââyıkıyla bilip tatbika muktedir olmak, yani tamamıyla “Avrupaî” bir irfanla, Avrupaî bir zihniyetle mücehhez bulunmak ve hayatını bu mesaiye vakfetmek lâzımdır.

Eski müelliflerimizi kâmilten “dalkavuk” addetmek de doğru bir mütalâa değildir. Şehnâmeciler, vak’a-nüvisler, vakayîî padişâhların keyfine göre yazmaya mecbur idiler. Fakat onların haricinde birçok adamlar vardır ki devletin idaresi hakkında, ricâl-i devlet hakkında, hatta doğrudan doğruya hükümdar hakkında en şiddetli tenkitlerden çekinmemişlerdir. Bu cins adamlara misal olmak üzere “Lütfü Paşa” ile “Alî” yi zikredeceğim: “Alî”, “*Künhü’l Ahbâr*” ında, “Fatih”i –Alâiye Beyi Kılıçarslan’a karşı yaptığı gayr-i insanî muameleden dolayı –muahezeden çekinmediği gibi, “Üçüncü Murat”ı da tenkitten korkmamıştır.

Celal Nuri Bey’in tavsiyesi veçhle kütüphaneleri yakmadan evvel, onlarda ne gibi kitaplar olduğunu ve onların nelerden bahsettiğini araştıralım.

Köprülüzâde Mehmet Fuat

On Beşinci Asır Şairlerinden:

ATÂ'Î'NİN TUYUĞLARI

“Atâ'î” mahlasıyla meşhûr olan 'Ivaz Paşa-zâde “Âhi Çelebi”, dokuzuncu/on beşinci asrın tanınmış şairlerindendir. “Latîfî, “ol devrün şu'arâsından merhûm Şeyhî'den geçicek bundan eşbehi yokdur” mütâlaasında bulunuyor. Dîvânı demesek bile hayli manzûmelerinden müteşekkil yegâne bir mecmûa bugün Bursa müzesi kütüphanesinde mahfuzdur. Lisan ve imlâ tarihimiz noktalarından da erbabınca tetkik ve tettebbûa lâayık olan bu mecmûanın içinde Atâ'î'nin şiirlerinden başka "Vefâî", "Naîmî" ve "Veliyyü'-dîn oğlu Ahmed Paşa"nın da manzumeleri vardır. Beş yüz küsur sene evvel yaşayan Ata'î'nin gazelleri umûmiyetle rekâketten berîdir:

Ben perde-i ademde ki evvel nihân idüm
Mihrünle şems gibi cihanda ayân idüm

Cân murgı âşiyânunı kılmışdı âşiyân
İtlâk 'âleminde ki ben lâ-mekân idüm

Mülk-i şehâdet içre nişânum yog idi kim
'Uşşâk içinde sâhib-i nam u nişân idüm

Sen Mısr-ı hüsne mülk-i imâda azîz idün
Ki iklîm-i aşka ben kulun ol demde hân idüm

Mülk-i ezelde ben ten ü sen bana cân iken
Bir kâleb idi 'ışkun u ben ana cân idüm

Ben şol Atâyîyem ki sefer eyledükde sen
Şehr-i 'ademde ayağuna cân-feşân idüm.

Nagme-i çeng ile gam-gîn dılümi şâd ideyüm
Ayş esâsına demidür yine bünyâd ideyüm

Dil-i miskin dolaşaldan beri müşgîn saçuna
Dimedün mesken-i me'lûfumu ber-bâd ideyüm

Gitdi yaşum ki eşigünde senün hâdim ola
Ben dahı adrn anun la'l-i güher-zâd ideyüm

Kûh-ı firkatde salup tîşe-i cidd-i vaslı
Leb-i şîrinün için kendimi Ferhâd ideyüm

Bir başum var yoluna 'ışkun için terk iderem
Gerçi kem nesnedür illâ bârî bir ad ideyüm

Hulâsa dokuzuncu/on beşinci asrın mühim bir sîmâsı olan Atâ'i hakkında ileride müstakil bir tetkiknâme kaleme almak üzere burada onun yalnız tuyuğlarından bahsetmek istiyorum.

Tuyuğ, Türk şairlerinin, âdâb ve erkânını Acemler'den aldıkları Dîvân edebiyatına ilâve ettikleri bir nazım şeklidir. Köprülü-zâde Mehmet Fuat Bey'in "Türkiyât" mecmûasının ikinci cildinde tuyuğa hasrettiği bir makalesinde Türklerin öz malı olan şekillerden bahsile pek haklı olarak sâir İslâmi edebiyatlarda bulunmayıp yalnız Türk klâsik şiirinde meydana çıkmaları, bu nazım şekillerinin esas itibariyle Türk Halk Edebiyatından gelmekte olduğuna bir delil olduğu gibi, klâsik Türk şiirinin - sathî nazar müdekkiklerinin zannı veçhiyle- esîrane bir taklidden ibaret olmadığını da gösterebilir" demiştî

Tuyuğ "Fâ'ilatün Fâ'ilatün Fâ'ilün" vezninde dört mısırâdan müteşekkil bir nazımdır. Kafiye tertipi itibariyle Acemlerin rubâîsine benzer, yani ya dört mısırâı birden yahud üçüncü mısırâ serbest kalarak birinci, ikinci, dördüncü mısırâlar hem-kafiye olur. Bir kısım tuyuğlarda kafiye ittihaz edilen kelimelerin arasında "cinâs" a riayet edilir, "Seyyid Nesîmî"nin şu manzumesinde olduğu gibi:

Kâf u nûn ma'nîde külli ma'nîdür
Ya'nî kâf u nûn sade fdür ma'nî dür
Mahşerün sûrı çalındı yatma dur
Gör ki ne sevdâdasın hâlün nidür?

“Nesîmî”nin İstanbul'da Ayasofya Kütüphanesi'nde mahfûz olan bir dîvânında olduğu gibi Bursa Müzesi'ndeki mecmûada da Atâ'i'nin tuyuğları "Rubaiyât" serlevhası altında sıralanmıştır. Edebiyat târihi meraklısı kâfîlerimize bir hizmet olmak üzere bunları şuraya geçiriyorum:

Virmemek dil dil-berün gîsûsına
Sığmaya âşıklarun nâmûsına
Ser fedâdur gamze-i câdûsına
Cân dahı kurbân keman ebrûsına

* * *

Dîde-i irfânı aç bîdâr isen
Işk câmin nüş kıl hüşyâr isen
Olma gâfil tâlib-i dîdar isen
Serden el yu server-i ser-dâ isen

* * *

Ârızı yârun cinân bûstânıdur
Kaddi tûbâsı, saçı reyhânıdur
Kûyı cennet, ehl-i dil Rıdvânıdur
Bes rakîb ol aranun şeytânıdur

* * *

Işk ehli bî-ser ü sâ mân gerek
Dost zülfî gibi ser-gerdân gerek
Her kime kim mülk-i câvîdân gerek
Fitne kaşun yayına kurbân gerek

* * *

Gönlüm oldu ışkunun âvâresi
Gamzenün gitmez cigerden yâresi
Derdüme çün istedüm dermân velî
Yoğ imiş la'lünden özge çâresi

* * *

Dost, cismüm mülküne sultân yeter
Buyruğı anun bana fermân yeter
Cân dahı ten mülkine hükm itmesün
Çün bir iklîme heman bir hân yeter.

* * *

Başuma agalıdan sevdâ-yı 'ışk
Oldı cânım bî-ser ü bî-pâ-yı 'ışk
Dil harâb-âbâd u ma'mûr olısar
Çünkü oldı menzili me'vâ-yı 'ışk.

* * *

Dil-berün haddi gül-i handân durur
Şol mutarrâ sünbülü reyhan durur
Cân eger tenden revân olsa ne gam
Ehl-i 'ışkun cânı çün cânân durur.

* * *

Dost, Leylâ; gönlümüz Mecnûn durur
Fitnelü kaşına cân meftûn durur
Yâr vaslın almayan cân nakdine
'İşk bâzârında key magbûn durur

* * *

Atâ'î'nin asıl adı, yukarıda kaydettiğimiz gibi “Âhî Çelebi”dir. Bunu şöyle istidlâl ediyoruz: Bursa Müzesi'ndeki mecmuada Atâ'î'nin:

Yine 'azm-i rezm kıldı server-i hâver güneş
Kim diyâr-ı Hind'e. çekdi subh-dem leşker güneş

Cevşenî atlas geyüp zerîn siper aldı ele
Çerh medyânında çekdi nukra-gûn hançer güneş

diye başlayan kasidesinin üstünde “Min kelâm-ı emlehu's-şu'arâ Âhî Çelebi bin Hacı 'İvaz Paşa tâbe serâhü" kaydı vardır.⁽¹⁾ Hacı 'İvaz Paşa'nın Bursa'daki mezarının yanındaki taşta ise Arabî ibare ile muharrer kitabeden Hacı 'İvaz-zâde Âhî Çelebi'nin - yani 'Atâ'î'nin- 841/1437 senesi Muharreminin sonlarında vefat ettiğini de öğrenmiş oluyoruz.

Ali Canip

HAYAT, c.4, nr. 93, 6 Eylül 1928, s.286-287

¹ Latifi, Atâ'î'den bahsederken “Güneş Kasidesini Sultan Murad adına evvel bu dimişdür. Ahmed Paşa'nunki ana naziredür” der.

MUHARRİR VE ESER

Geçen gün bir arkadaşla Avrupa müelliflerinden ve eserlerinden bahsediyorduk. Beşerin zihnini işgal eden en ufak hâdiseler en derin ve en etraflı tahlillere tabi tutulmuş, bizim nazar-ı dikkatimizi celbe şâyân görülmeyen şu ve bu eşya ve hadisât etrafında büyük eserler yazılmış.

Mesela, çocukluk zamanlarımızda bizim için yalnız bir eğlence mevzuu teşkil eden Karagöz hakkında bir Alman muharriri koca bir cilt eser neşrediyor. Ve bu kitap içtimaî hayatın her hangi bir karanlık köşesini aydınlatmaya yardım ediyor.

Bazı muharrirler var ki yazdıkları kitaplar adeta bir kütüphane teşkil edecek kadar zengin. Birkaç âlimin ve müellifin iştirakiyle vücuda gelen zengin ve kıymettâr ansiklopedileri ve külliyyâtı ayrıca düşünmek lâzım. Üç dört coğrafya profesörü birleşince büyük ve insicamlı bir coğrafya hazinesi meydana geliyor.

Muharrirlerdeki bu velûdiyet nereden ileri geliyor?

Bunun tahlilini yaparken arkadaşımın şöyle bir neticeye vardık:

Bir defa Avrupalı muharrir tahsilinin temelinden itibaren araştırmaya, mevzular bulmaya ve bu mevzular etrafında düşünmeye ve yazmaya alıştırılmıştır.

Talebelik hayatında bu zatî say onda bir meleke hasıl etmiştir. Bu suretle cihanın her hâdisesinde ve her şeyinde o tetkik olunacak bir mevzu bulabilir. Eğer zekası ve kültürü kuvvetli ise o mevzua orijinal bir renk de verebilir.

Diğer taraftan Avrupalı muharririn zekasına refakat eden bir de usul (methode) vardır ki ona Şarklı her hangi bir muharrire tefevvuk temin eder. Usul öyle bir nur huzmesidir ki en ufak ve en karanlık noktalara tevcîh olununca orada yeni bir şuun ve hakayık âleminin yaşamakta olduğu seçilir. İlmin en müşkül ve fakat en zarurî ciheti de usulüdür. Usulün bu veyahut şu şekilde taayyün ve tatbîk olunmasına nazaran da dünya ve hadisât da bu veya şu şekilde görülebilir veyahut birçok cihetleri muzlim kalır.

Bilmiyorum ki arkadaşımın kısaca yaptığımız bir sohbet esnasında muharrirlerin velûdiyetine dair bu fikirlerde isabetsizlik var mı?

ROMANI BİTİRİŞ TARZLARI

Roman ve hikâye hakkındaki -karilerin beni minnettar ve müftehir eden bir alâka ile takip ettikleri- fikirlerimi bu makale ile bitirmek isterken, roman ve hikâye biter mi ki, bunun bitme tarzını tespit ve tayin kabil olsun düşüncesi, dimağında canlanıyor. Filhakika, mademki roman ve hikâye hayattan alınmış safhalar yahut «hayatta da böyle olur!» iddiasıyla anlatan vak'alardır ve mademki hayatta hemen hiçbir şey ve hemen hiçbir zaman kat'î neticelerle hitam bulmaz; neden onun bir aksi olmak iddiasında bulunmasa bile, onunla münasebettar olmağa mecbur kalan roman ve hikâyede, son sayfayı kaparken her şeyin de bitmesi zarurî bir kaide olarak kabul edilsin?

Son sayfayı eğer roman ve hikâyenin tekmil kahramanlarına ebediyen veda ettikten sonra kapayacaksak, bu, Manokyan repertuvarındaki, neticede herkes öldüğü için perdenin de inmek zaruretinde kaldığı melodramları andırır. Evet, hayat bir dalgasını öbür dalganın takip ettiği ve bütün dalgalarının ebediyen birbirine karıştığı bir ummandır. Ve işte bunun içindir ki, pek çok kimse için dünyanın en büyük romancısı kalan Balzac, bir romanında ihtiyar gösterdiği bir adamın öbür romanında gençliğini anlatır ve bir romanında pek talî bir çehre olarak görünüp geçen bir simayı diğer bir romanında en mühim bir çehre payesine çıkarıp onunla uzun uzun meşgul olur. Bourget'nin de bir eserinde kendisine hayat verdiği mahlûkatı hayalinden, müteakip eserlerinde de bahsetmesi bir çok defalar vaki olmuştur. Bütün kahramanlarını belki öldürerek ve her halde kitabın vereceği bütün alâkayı sarf ettirerek eserini bitiren müellif, pek nâdir istisnalardan sarfı nazar edersek, hata etmiştir. Çünkü kariin alacağı en büyük tesir, (Acaba yaşamalarını seyrettiğim bu insanlar ne oldular?) diye düşünmektir ve muharririn ibda kudretini de asıl bu düşünceler esnasında hisseder. İşte mesela (*Aşk-ı Memnu*)nun son sayfasında Nihal'e, o hasta, o kalbi yaralı ve vücudu ne nahif Nihal'e, bütün dünyada başka hiç kimsesi kalmamış olan ihtiyar babasına emanet ederek Nihal'e, veda ettiğimiz zaman, kalbimiz hüznle sızlamıyor mu? Ve düşünmüyor muyuz: Zavallı hasta Nihal, babası ölür ve dünyada yapıyalnız kalırsa ne yapar? Bir daha sever ve bir daha aklanırsa ne yapar? diye düşünmüyor muyuz? Halit Ziya Bihter'i de sağ bırakaydı, onun akıbetini de ayrıca düşünmeyecek miydik ve bu, (*Aşk-ı Memnu*)yu bize daha fazla düşünmemiz ve hatırlamamız için sebep teşkil etmeyecek miydi?

Neticede bu müphemlik, bu meçhullük sade roman için değil, üslup ve şiirle alâkası daha az ve daha kâfi renklerle görüp göstermeğe mecbur olan tiyatro için de bir meziyet ve kuvvet olur. Klot Farerin (Claude Farrere) vak'ası tamamen İstanbul'da geçtiği cihetle zatî değerinden fazla bizi alâkadar eden (*L'homme qui assassina*) romanında kat'î bir netice vardır. Halbuki romanı piyese çeviren Piyer Fronde (Pierre Frondaie) ki tiyatro tekniğine emsalsiz bir vukuf sahibidir, romandaki neticeyi beğenmeyerek sonu değiştirmiş ve vak'ayı biraz daim ilerlettikten sonra meçhuliyet içinde bitirmiştir. Romanda, zevcesini boşayıp sevgilisini almak isteyen Düyun-ı Umumîyenin İngiliz dayinler vekili, karısını katlettikten sonra çocuğunu da muhafaza etmek ister ve karısını cürmü meşhut halinde yakalatır. Bu hususta, karısının, Rusya sefareti katillerinden sefih bir prens olan aşığı da kendisine yardım eder. Baskın, Boğaziçi'nin, denizin ta koynuna giren bir küçük köşkünde geçer. Baskının nihayetinde zevç bir an muzafferiyetiyle mağrur yalnız kalınca, kadını şiddetle seven fakat hiçbir mukabele görmeyen bir Fransız zabiti, yaşlıca bir adam, odaya girer ve hançerinin tek vuruşuyla İngiliz'i vurup kaçır. Kadın da dahil olduğu halde, herkes sanır ki, bu cinayeti Rus prensi işlemiştir. Ve devir Abdülhamit devri olduğundan, her şey örtbas edilince, artık Fransız zabiti adam öldürmüş olduğu beldeden, çok sevdiği kadını sefil aşığına bırakıp ayrılır. Halbuki piyeste, Fronde hakiki katilin kim olduğunu kadına öğretir ve bunu kadına tesadüfen öğrettikten sonra, onu, aşkını vaktiyle reddettiği adamla karşı karşıya yalnız bırakır. Bu bir veda sahnesidir. Fakat veda cümlelerinin sözleri ne kadar ağır ağır söylenmektedir ve birbirlerine veda eden bu kadınla erkek birbirlerine ne kadar yakındırlar! Müebbeden ayrılacaklar mı, yoksa birbirlerinin kollarına bütün bir hayat için mi düşecekler?

Bu, piyes okunurken de seyredilirken de kabil değil hiss olunmaz ve işte bu meçhuliyettir ki, piyese romanın mahrum bulunduğu bir cazibeyi vermektedir.

Nihayetinde kahramanlar öldüğü halde eserin bütün tesirini ebediyen muhafaza edeceği eserler elbette yok değildir. İşte (*Madam Bovary*) romanının son sayfasını kapadığımız zaman, romanın kahramanı olan kadın da kadının kocası da ölmüş ve zaten bizi alâkadar etmemiş bulunan küçük çocukları da bir fabrikaya işçi olarak girmiştir.

Artık (*Madam Bovary*) romanı hakkında bilmediğimiz hiçbir şey düşüneyiz. Fakat hayalperest bir kadının fazla basit ve şiir ve heyecandan mutlak surette mahrum bir hayattan duyacağı azap, isyan ve nevmidiyi romancı o kadar kudretle tahlil etmiş ve

yaşatmıştır ki, artık hiçbir şey ilâve edemezdi ve bu mevzua eklenilebilecek hiçbir şey tasavvur olunamaz. Şu kadar ki, o roman (*Madam Bovary*) ve o romancı Flober'dir! Ve bunun içindir ki namuslu bir kadının zevcinden başka bir erkek için duyduğu aşkın ya sükutla neticeleneceği ya da son nefese kadar sürecektir bir azap ve ateş şeklinde kalacağını düşünerek, Mehmet Rauf Bey (*Eylül*)üne behemehal bir netice vermeğe mecbur değildi, demiştim. Ve demiştim ki vakıa yangın hele ahşap İstanbul evleri için her an üzerlerinde duran bir Damokles kılıcıdır. Fakat böyle, tesadüfen neticelere müracaat edecek olduktan sonra, iki erkekten birinin kafasına bir yerden taş düşürerek veyahut bunlardan birini tren altında çiğneterek de romana bir netice vermek kabildi, diye ilâve etmiştim. Ve o zaman bana: (Evet ama, eğer erkeklerden zevç öleydi, ve namuslu kadınla sevgilisi evlenseydiler, aralarında ölünün hatırasıyla hiç mesut olabilirler miydi ve şayet kocası sağ kalıp sevgilisi öleydi hiç o ebedî aşkının matemiyile kadın yaşayabilir miydi?) tarzında sualler sormuşlardı. Halbuki Mehmet Rauf Bey, eşhası mes'ut hatime ile, her lisana geçmiş tabir ile (happy end) ile biten bir Amerika filmi tertip etmiyordu ki! Hayatta her vak'a ve her ihtiras bir yeni vak'a ve bir yeni ihtiras doğurduğu gibi (*Eylül*)de de namuslu bir kadının aşk-ı memnuundan namuslu kadının ıstırapla kahrolmasını veya saadetinin yeis ve hüznle solup berbat olmasını görmeye başladıktan sonra eserin nihayetine varabilirdik. Ve mademki Mehmet Rauf Bey sadece pak ve yüksek bir kadının temiz kalmak için kalbiyle ettiği muazzam cidalin romanını yazmak istemiş ve mademki bu cidali çok kuvvetle tahlil edebilmiş bulunuyordu. İstedığımız gibi bir hatime tasavvur ve tahayyülün de bizi serbest bırakarak artık eseri kesebilirdi. Benim muteriz olduğum nokta artık tahlil edilebilecek bir şey kalmadığı hiss olununca ilâve olunan ve bir netice bulmak mecburiyetiyle ilâve edildiği pek bariz bir şekilde belli olan yangın, yani tamamen esere yabancı ve ani bir unsurdan istifade keyfiyetidir. Mehmet Rauf Beyin bilâhare verdiği izahatla bunun bir timsal, aşkın büyüklüğünü gösteren bir sembol olduğunu kabul edince de şunu söylemek mecburiyetindeyim ki, hayatla, hareket ve vak'a ile, tahlil ile anlatamadığı şeyleri sembollerin ianesiyle anlatmak istemiş bir romancı sıfatıyla iktidarını tahdit ve aczini itiraf etmiş demektir. Şunu da söylemeli ki, roman ve hikâye muharriri, pek çok kere bulduğu neticeyi beğendiremediği gibi bazen de hiç bir netice bulamaz. Bir an gelir ki, yarattığı mahlûkat karşısında hayali durur, dimağı artık işlemez. İşte o güzel (*Serencam*)da bir netice yoktur ve belki de Yakup Kadri istediği halde bir netice bulamamıştır. Ve belki bütün azayı veçh-i ye'sini mücevherlere benzettiği cariyenin ne

olduğunu hâlâ tasavvurdan acizdir. Ben de geçen sene Paris'te neşrolunan bir büyük hikâyemi böyle bitirdim. İsmine (zeyneb la courtisane) dediğim ve içinde birkaç asır evvelki, sokaklarında kızgın bakışlı yeniçerilerin dolaştıkları bir İstanbul tasvir ettiğim bu yazının kahramanı, bir kadındı; Yakup'un cariyesi kadar güzel bir günahkâr kadındı. Hudutsuz mezarlıklar ortasındaki bir evde yaşıyor ve bu eve tesadüfen gelen - kendi kadar güzel- bir gence aşık oluyordu. Bu gene bir yabancı, bir seyyahı ve onun İstanbul'dan ayrılacağı gün, kadın o nihayetsiz mezaristanlar ortasındaki evinden çıkarak limana iniyor, ufukta kaybolan geminin aksini saatlerce ufukta görmeye çalıştıktan sonra, gecenin, ilâhî bir kuşun muazzam kanatları gibi bütün şehri sardığı anda sahillerden dönüp gidiyor; fakat ne olduğu ve nereye gittiği bir türlü anlaşılmıyordu. Ve Zeynep'in akıbetini soran her karie bunu bilemediğimi söylemiştim ve el'an kendi kendime, hayalimin mahlûku olduğu halde hayalimin hüsnüne hayran kaldığı ve elemine yüreğimin yandığı Zeynep'in encamını düşünür, bir türlü bulamam..

Roman, hikâye ve piyes yazan, Allah'la rekabete girişen ve bunda bazen de muvaffak olan bir fanidir. Allah'ın halkettiği hayat, her vak'ası başka bir vak'aya karışan bir umman iken, onun her eserinde söyleyeceği şeyleri tamamen bitirmesi nasıl mümkün olur ve neden istenir? Zaten kendisinin muvaffakiyeti anlattığı şeylere bir mabat aramamızla da ölçülebilir. Çünkü, Recaizâde'nin pek güzel söylemiş olduğu veçhile: en güzel eserler insanı düşündürönlendir!

Küçük hikâyenin bitiş tarzına gelince, bu mademki bir mizaç ve hadisenin aksinden ibarettir, ani ve seriüzzeval bir ziyanın en güzel bir canlanıp parlamıştan sonra tatlı bir sönüşünü andıran bir şekilde, naklettiği şeye nihayet veren her muharriri, bitiriş tarzında muvaffak olmuş sayarız...

Nahit Sırrı

BİR ÇAYCI DÜKKANINDA

Donmuş bir kanarya kadar sapsarı ve olgun bir limonun buruk lezzetini taşıyan bu yer, bir «ser» midir acaba? Dışarıda rüzgâr -fakfur ve bulutlu bir sema fecrini andıran, büyük, yekpâre, sisli, buharlı camlarda çırpınan rüzgâr kanatları kopmuş bir kartal mıdır ki?..

İçerde boz rengi, bir sükût var... Ve büyük ve yekpâre ve sisli ve buharlı camların ayırdığı kaldırımlar üstünde bembeyaz bir kar....

İçerde boz rengi bir sükût var, ve kristal bardakları ılık bir suyla yıkayan ellerin tertemiz gıcirtısı... Acaba, lâstiklerini yeni giymiş bir adam karlar üstünde mi yürüyor?. Ve kalbim, bu sükûtun müsterih genişliğinde fakfur ve siyah bir kavanoza konmuş sonra güneşe bırakılmış, ılık ve sükûn içinde bir su...

Öyle vehmediyorum ki, burada, bütün mevcudiyetim her mesamesine kadar zerre zerre çözülüyor, damla damla eriyor ve ılık bir mayi gibi, düşüncesiz ve yayvan ve geniştir... Gene öyle vehmediyorum ki, bu camlı kapıyı açar ve dışarı çıkar çıkmaz, içine hapsolmuş buharlar -doğan bir güneşle çitirdayan bir tabiat parçası gibi- bütün mevcûdiyetini birdenbire toz haline gelmiş camların çitirtısıyla birleşecek ve ben gene kendime rücu edeceğim...

Önümde bir bardak duruyor.. Uzak ufuklar ardına, devrilen güneşlerin, yumuşak ve seyyâl ateşinden içi dolduruldu.. Yoksa, içinde kıpkırmızı bir gül mü ezilmiş.. Ve yoksa, eriyen bir karanfil mi var?..

Parmaklarım, yaşlı bir parıltıyla duran küçük bir limon parçasını damla damla sıkarak ve gene bir alüminyum kaşıkla karıştırırken zannettim ki, yavru bir kanarya kanat çırpıyor.. İnce ve yumuşak tüyleri sararmış bir akikâ benzeyen o kuşların göğüslerinden çıkan bir damla musiki hangi renktedir?.. Ve, az evvel mayi içinde çırpınan yalnız bir kanat mıydı acaba?. Dudaklarım, kristal bardağın muhteviyâtını,, yudum yudum içerken öyle zannediyor ki, çırpınan yalnız bir kanat değildi ve çarpan, ince ve yumuşak ve nermin tüylü bir kanarya göğsünden çıkan son bir terennümdü de...

Ses yok... Burası, kaşlarında çekilmiş bir yay inhinası, gözlerinde derin ve telli mağaraların rutubetli bakışları ve yüzünün çizgilerinde, Japonkari bir mozağin ince ve derin hatları gittikçe incelen ve derinleşen metrûk ve münzevî bir Konfüçyüs rahibinin inzivagâhı mıdır.? Ses yok ve kaşıklar sükûna varan bir korkuyla devriliyor.. Ses yok ve sükûn, derin ve tehî bir sükûn... Ve kalbim bu derin ve tehî sükûn içinde fakfur ve siyah ve hârikulâde tannan bir...

Kavanoza konmuş, sonra güneşe bırakılmış temiz bembeyaz bir su... Ve içerde, bir gümüşlü semaver fıkırdıyor... Yıkana bardakların gıcirtısı var, dışarda kar... Dilimde yaşadığımı yegâne söyleyen buruk bir lezzet, bir limon rayihası ve limonlu bir tat. Fakat ben ki, kalbim ve damarlarımla yaşayan bir kahramanım, ve benim ki, zihnimin içi - geçen bu yazdan sonra -lüks bir salondan henüz çıkmış adamlar gibi pırıl pırıldır, niçin şimdi ruhumda, bir Konfüçyüs rahibinin metrûk ve münzevî sükûneti var?..

Kenan Hulusi

KİTAP İHTİYACI

Geçenlerde bir arkadaşım bizde kitap ihtiyacını tahlil için bir istatistik merakına tutulmuş.

Malûm ya, istatistikle bazı hükümler çıkarmak mümkündür. Ve hele zihin bazı müphem sezîşlerini ancak rakamların vuzûh ve belâgatıyla kat'ileştirebilir.

Arkadaşımın yapmak istediği anket ve istatistik şudur: En az yüksek tahsil geçirmiş münevverlerimizden kaçının evinde kitap sayısı «100»ü geçen birer kütüphane vardır?

Bu suali hal için topladığı rakamlar kendisini de memnun etmemiş olacak ki:

—Sorma, dedi, aldığım netice hiç hoşuma gitmedi. Memlekette yer yer umumî kütüphaneler, kıraat salonları olsaydı bu alınan neticenin acılığı biraz hafiflemiş olurdu. Ancak bunlar da ihtiyaca kâfi olmayınca bu kitap meraksızlığı üzerinde düşünülmesi icap eden bir mesele haline girer.

Arkadaşım bu merakına bir de elde ettiği kütüphane adedi içinde kaçından hakkıyla istifade edildiğini, yani bu evlerdeki kütüphanelerde bulunan kitaplardan kaçının mütalâa edildiğini de tahkîk etmiş olsaydı her halde daha az memnuniyet verici bir neticeye vasil olurdu.

Bugünkü malûmatınızın yekûnunu düşünürsek bunun asırlar süren bir cehit ve tecrübenin bıraktığı bir hasıladan ibaret olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz. Beşeriyetin hal-i hazır malûmatı, her neslin evvelki neslin ilminden istifade etmek şartıyla üstüne ilâve ederek büyütmüş olduğu bir hazinedir. Bu hazine o kadar büyümüş ve zenginleşmiştir ki bundan istifade etmeyi düşünmeyerek hayat hadiselerini halletmeğe çalışanların akıbetleri gülünçtür.

Şu bahse temas ettiğimiz bu sırada bir zatın şu mütalâasını hatırladım: Eflâtun zamanına göre hakikaten orijinal ve yüksek bir adamdı; fakat bugün Eflâtun dünyada olsa müktesebâtı itibarıyla belki bugünkü bir lise talebesinden çok zayıf kalırdı.

Beşer zekasının asırlar zarfında almış olduğu uzun mesafeyi ve hemen hemen her madde ve vak'a üzerindeki bu zekanın vermiş olduğu hükmü biz ancak kitaplar içinde bulabiliyoruz.

Fikri beşer tarihinde yazının, kâğıdının, tabâatın icadının birer merhale olması, ve bu ihtiralar! Müteakip insanların daha geniş hamlelerle ilerlemiş olmaları ne şekilde izah olunabilir? Elbette fikrin, ve mahsullerinin tespit edilmesi suretiyle tekâsûf eden beşer say ve zekasından müteakip nesillerin bol bol istifadelerinin temin edilme

çarelerinin bulunması tarihte başlı başına birer merhale olmuş, ve bu mütekâsif kuvvetten istifade tedbirleri yayıldıkça da insanın kâinattaki rolü genişlemiş ve büyümüşür.

Tarihte bu umumî bakış kitap denilen medeniyet ve ilerleme unsurunun ehemmiyetini tebârüz ettirebilir. Ve bu ehemmiyet takdir edildiği içindir ki medeniyet seviyeleri nispetinde milletlerde kitaplar, kütüphaneler, okuyanlar, yazıcılar çoğalır; şehirler, hatta köyler kütüphaneleriyle iftihar ederler; mektepler, laboratuvarlar, enstitüler, velhasıl fikrin işlediği her yerde kütüphaneler teessüs eder. Ve bu ihtiyaç derece derece evlere kadar sokularak her okur yazarın odasında daima müracaat olunan bir kütüphaneciği kurar.

*

Arkadaşımı elde ettiği bu istatistik memnun etmemişse doğrudur. Filvaki kitap, fikirlerin bol malzeme içinde şiddetle işlediği bu asırda münevverlerin ihmâl etmeleri asla caiz olmadığı bir unsur haline girmiştir. Hadiseler arasında mekşûf ve gayri mekşûf rabıta ve münasebetler bize daima fikr-i beşerin mütevali gayretinden doğan bu hazinelere müracaata mecbur ediyor.

H. M.

PORTAKALLAR İÇİNDE

Bir Tahayyül...

Odanın duvarları kıpkırmızı bir kâğıtla kaplı... ve tavanında bir beyaz fanus var. Odam, ince dilimler arasındaki elyafı damla damla erimiş; posası tamamıyla çekilmiş, henüz donmaya yüz tutan şeffaf usaresi, içinde bir rüyayla tutuşmuş kırmızı bir portakal sanki...

Biliyorum, dışarıda gün, yaz yakıtlarının ağdalı sıcaklığı, ağustos gecelerinin ılık rehâveti içinde değil... Şimdi bahçemin, karlı, sakın ve ketum yollarında, mermer «sebu» lar içinde beyaz zambaklar gibi açan kış mehtapları var..

Alnım, baştan başa ince, buzlu bir karla örtülmüş ve dışarıda soğuk bir kışla içerde sıcak bir odanın adeta yenilecek hissini veren gevrek meyveler haline getirdiği bir cam üstüne dayalı düşünüyorum :

Yaz, yaprakları arasında sarkan portakallarının donmuş birer alev haliyle şekil aldığı iki ağaç arasına gerilmiş, uyumak değil, dinlenmek için yatılan bir salıncakta, yarı uyanıklık içinde geçirmiş gibiyim.

Ve geçen yaz, sıcak bir rüzgâr, sımsıcak bir kokuyla, kanatları birdenbire ardına kadar açılmış pencerelerim, bütün bu yaz, böyle açık, apaçık, üryan ve kayıtsız kalmıştı. Bütün bir yaz ki, dilimin ucunda, eriyen lezzetini hiçbir zaman kaybetmemek için, dişlerimi daima sımsıkı kapayacağım bir tat bıraktı ve başımda ağrı...

Senin bir macerayla içlenmiş hüznü rikkatini, gurup zamanları yüksek dağlar başında çalan bir piyano gibi dinlediğim güzel kış «ay» larının mermer «sebu» lar içinde açtığı bugünler beni elbette münzevî bırakmayacaktın.. Ve kış, elbette alnımı bir buzlu camda bulmayacaktı...

Duvarları kıpkırmızı bir kâğıtla kaplı ve tavanına muz rengi bir fanus asılmış odama girdiğin zamanlar, mantonu ben çıkaracaktım ve gene ben elinden eldivenlerini... İçerde bulduğun yumuşak, seyyâl, ışıklı renk, vücudunu damla damla ihata ederken; karlı, buzlu, soğuk bir kısır odama girer girmez serin bu ılıkık içinde bıraktığın ellerini avuçlarıma uzatacaktın.. Vücudun odamın portakal rengine, harareti bol memleketlerde, muhayyel bir ağacın kıpkızıl yaprakları arasında olmuş bir buzlu meyve gibi leziz bir ışık verecek ve dudakların bu meyve üstüne «buse» denilecek bir böcek düşürecekti. Sonra odanın ılık, sakın, تنها mahremiyetinde sesini dinleyecektim.. Sesin ki, bir Çin sebusuna bir gümüş bıçakla vurulmuş kadar uzun ve derin akislidir...

Şimdi, alnımın bir buzlu cam üstüne hasta dayandığı bu dakikalarda, getirdiği kıpkızıl bir karanfil ıtrını, odanın portakal rayihasıyla karıştırmak isteyen bir yaz rüzgârı vehmettiğim vakit, parmaklarım pencerenin mandallarına yavaş yavaş gidecek... Ve kanatlar açıldığı zaman, gene pencerenin kenarlarında birikmiş kar, odamın tuğla zeminine dökülecek... Bomboş bir beyazlıkla karşılaşmış gözlerim içine, saf bir kış mehtabı damlarken, vücudum biraz hayret, biraz korku, bir çok teessürle adım adım geri çekilecek... Kollarını; bitkin, mustarip, mecalsiz açılmış oldukları halde, arkamı, odamın kıpkızıl duvarlarına vereceğim.. Her hangi bir tesadüfün sevkiyle içeri girenler, yüzümde, bir «aşk» uğruna çarmıha gerilen «İsa» nın masum, ince, hüznü ve durgun tebessümünden başka hiçbir şey bulmayacaklar...

Kenan Hulusi

NEYZEN VE ŞİİRLERİ

Bu satırları onun zeka ve sanatını hepimizden
İyi bilen Hakkı Suha'ya ithaf ediyorum.

Allah'ına karşı:

Ulu Tanrım, akıl ermez sırrına;

Bin bir ismi hakta pinhan edersin.

İçirirsin sabrın peymanesini,

Hikmetini sonra ayan edersin dedikten sonra:

Serserim, düştüm aşkınla meye,

Nasıl girdin elimdeki şu (ney)e?

Hem seversin beni (neyzenim) diye,

Hem de (sarhoş!) diye destan edersin!

Şah eseriyle büyük bir sofi lisanına yakışacak kudrette heyecanını ifade eden bu serazat adamın hayatı karşısında, meşhur Fransız lirik şairi Paul Verlaine'in yaşayışı hiç hükmünde kalır.

Bir münacatında:

Ey bana kendini büyük tanıtan

Halime bak da varlığından utan!

diyen harikulade adamın kabına yetecek bir (bohem) acaba su asırda yaşıyor mu?

Tasavvurun haricinde perişan bir kıyafetle İstanbul sokaklarında serseriyâne dolaşan bu müstesna rint, Yunus'a, Eşrefoğlu'na yakışacak (devriye) ler yazabilir; işte bir tanesinden bir kaç parça:

Gizlenirsin bir nüvenin içinde:

Ademinde, şeytanında, cininde,

Her milletin ayrı ayrı dininde

Şirke, küfre reybi burhan edersin.

Aşk olursun, gönlümüzü yıkarsın,

Leylâ olur, karşımıza çıkarsın,

Rakip olur, canımızı sıkarsın,

Vuslatını bize hicran edersin.

Çiftçi olur, öküzünü haylarsın,
 Ağa olur, hizmetkârı paylarsın
 Yersin, göksün, yıllar, günler,
 aylarsın,
 Asırları toplar, bir an edersin.
 Görünürsün her velide, delide,
 Mustafa'da, Avram'da, Pandeli'de
 Bir maymuncuk gibi her
 bir kilide
 Hem uyarsın hem de bühtan
 edersin,
 Neş'e olur, gizlenirsin şarapta,
 Helâl, haram yazılırsın kitapta,
 Sevdalarla şu inleyen rebapta
 Sensin, âşıkları nalân edersin.
 Zincir olur, Mecnunları bağlarsın,
 Görür, acır, karşısında ağlarsın,
 Irmak olur, dere tepe çağlarsın,
 Tufan olur, dehri viran edersin
 Bir ot idin, kâmiş oldun, ney oldun
 Feryadına karşılık (hey hey]
 oldun
 Su, gök, filiz, asma, üzüm
 mey oldun
 Her katreni bana umman
 Edersin

En yüksek sofî şairlerin en bîaman (şathiyat)ını hatırlatır korkunç parçaları olan
 bu manzume de ispat ediyor ki Neyzen Terfîk Bey, tasavvuf felsefesinin ince ve hurde
 taraflarından gafil değildir. Bu bahiste şu parçası, kendisini ne güzel anlatan bir
 bediadır;

Zahiri saltanatımdır Muhammet, Aliaba
 (Ney)im, (mey)im ile Bektaş
 Cenabı Mevlâm

Bu (Neyzen)e göre yoktur o

masıva ve siva

Vatan dedikleri gurbette bakesim anını;

Periyi sanata malik fakiri

hicranım

O nevi şiirler yüksek sayılır ki okuyup bitirenlerin ruhunda duygularla dolu düşünceler bırakır; Ziya Gökalp galiba bunun için (şiir, gayri şuurî bir felsefe ve felsefe şuurlu bir şiirdir) derdi; aynı mülâhazayla Hamit'i diğer Türk şairlerine tercih ederdi. Ney çalmakta lâhutî bir sanatkâr olan Tevfik Beyin de şiirleri işte bu nevi şiirlerdendir; ve öyle hükmediyorum ki Türk edebiyatında vücuda getirdiği inkılâpla muhakkak bir merhale olan Fikret böyle yenilikler yapmaktan vareste olan, yalnız kendi kalbini terennüm eden Neyzen derecesinde şair olamamıştır.

*

Dün bazı şiirlerini okurken, bu yaman (bohem)in, Türk vatanının bu nadide serserisinin bütün şiirlerini toplayıp tabetmek mümkün değil mi diye düşündüm. Bütün dünyanın şu velveleli ve maddî yaşayışı içinde:

Nefsimin ecnebîsi olduğumu anlayalı

İlmi, fenni hiçe saydım ve bütün mahasalı

Medeniyet benim indimde bugün bakla falı

Sen gözetle bitecektir köse dehrin sakalı

Bu oyundan, o koyundan, karamandan bana ne?

diye kâinata gülün şu koca rindin yalnız eserleri değil, bütün hayatı yazılmağa değmez mi?

Yunanın Diyojen'i kadar Türk'ün Neyzen'i hayret-bahşır, bu muhakkak...

Ali Canip

ÖLÜME DAİR SATIRLAR

Dükkanının, tahta rendeleri örtülü toprakları üstünde, akşamdan beri, uzun ve deliksiz bir uykuyla uyuyan marangoz, “kürenin” ta içinden, boğuk bir çatırdı duydu. Öyle zannetti ki, toprakta yatanların kemikleri birleşmelerini istiyor..

Ve ansızın uyandı.

Kapısı açılmak için zorlanıyordu.

Bir genç.

Fecrin, iç sokaklara düşürdüğü bozuk, kirli, çiğ gölgeler, henüz, basıldığı vakit ayaklar içine batacak kadar yumuşak, eğrildiği zaman bir yudumda içilecek kadar tatlı bir su rengine dönmemiştir.. Şehir, başını ayakları arasına sokmuş, arkasını yukarı doğru çıkarmış hayvanlar gibi garip bir şekilde uyuyor; mahalle aralarındı ses yok...

Öyleyse bu genç, sabahın bu vaktinde ne yapacak?

O genç, bir tahta tabut ısmarladı. Ve marangoz, bu sabah, “küre” nin içinden gelen bir kemik çatırtısıyla uyandığı zaman, ilk çivisini bir ölünün tabutuna vurdu. Sonra, saçlarının ağarmış olmasına rağmen, dudakları, mesut bir şarkıyı terennüme başladılar.

Genç:

— İhtiyar, diyordu, sen bu şarkıyı nereden duydun... Tabutunu, şimdi, neşeyle çivilediğin şairindir bu.. O, bütün hayatında insanların iyi olması için çalışmış, biçârelere acımış, kimsesizlere yardım etmiş, ıstırap içindeki zavallılara ağlamaktan-ruhunda iyi bir gün yüzü görmemiştir. İhtiyar, bu şarkıyı sen nereden duydun... Sana yalvarıyorum bu şarkıyı söyleme ihtiyar.. Çocukluğunun uzaklarda bir hayal olmuş eski ve mesut zamanlarında yazmıştı bunu. Halbuki sen, tabutunu çivilerken tekrarlıyorsun... Bu şarkıyı söyleme ihtiyar; yalvarıyorum sana, bu şarkıyı söyleme...

Marangoz elindeki bir çiviye baktı. Sonra:

— Ne kadar da paslanmışlar...

Dedi.

Ve şarkısına devam etti.

Bu sabah marangoza bir tahta tabut ısmarladılar. Bu sabah marangoz, ilk çivisini, dudaklarında mesut bir şarkıyla beraber, insanların iyi olması için çalışmış mustarip bir şairin tahta tabutuna vurdu.

Kenan Hulusi

EDEBİYATIMIZIN YOLU

15 Nisan 1929 günü, edebiyat tarihimiz için adeta yeni bir merhale oldu...

Büyük millî şairimiz “Yunus Emre’nin hatırasını ta’zîz için memleketin her bucağında ihtifâller tertip edilen bu 15 Nisan gününün ehemmiyeti, sadece, altı asır evvel ölmüş bir büyük adamımıza karşı gösterdiğimiz hürmetten mi ileri geliyor? Yoksa Yunus’un yeni bir şaheseri mi ele geçti? Hayır... Bugünün asıl ehemmiyeti, bütün gençlik kendi ana diline, millî edebiyatına karşı duyduğu derin iştiyakı en canlı, en heyecanlı bir şekilde izhar etmesinde oldu. Türk gençliği, halka doğru gitmenin, halkın ruhunda yaşayan nihayetsiz güzellik membalarını arayıp bulmanın, millî hayatı, millî harsı korumak için yegâne yol olduğunu, bu muazzam ihtifâllerle açıkça gösterdi.

Türk edebiyatı asırlardan beri gâh Arap-Acem edebiyatları, gâh Avrupa edebiyatlarını taklit etti; diğer bir tabir ile kendi ruhunu o kalıplara dökmeğe çalıştı. Bu vadiye eski yeni bir takım büyük sanatkârlar yetiştirmiş olduğumuzu haklı bir gurur ile iddia edebiliriz: “Nevâî”, “Fuzûlî”, “Nedim”, “Hamit” gibi... Fakat gençlik bu büyük şairleri ta’zîzden daha evvel, Yunus Emre gibi bir halk şairine, okumuşların asırlarca sadece bir derviş», ehemmiyetsiz bir ilahici addettikleri bu ilahî sanatkâra karşı meftûnluğunu gösterdi. Çünkü -Yunus ilahilerini halkın öz diliyle ve tamamıyla halk edebiyatından, halk zevkinden ilham alarak yazmış, ve böylece millî edebiyat cereyanının, edebiyatta halkçılığın en büyük mümessili olmuştur.

Milliyet cereyanının bu şuurlu devrinde, millî dil ve millî edebiyat iştiyâkı bütün ruhları doldurduğu bir sırada, gençliğin Yunus’a karşı böyle bir hürmet göstermesi pek tabîî değil midir ?..

Şu son senelere kadar, Yunus’un büyük bir şair olduğu kimsenin hatırına gelmemişti. Yalnız tekke adamları ona bir şair değil, daha ziyade bir mutasavvıf sıfatıyla kıymet veriyorlardı. Okumuşların halk edebiyatına, halk şairlerine, halk zevkine karşı asırlardan beri besledikleri istihfâf ve istihkârdan “Yunus” da kurtulmuyordu. Hatta bundan on, on iki yıl evvel *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*’ın büyük bir kısmını Yunus’a tahsis ederek ona büyük millî şair unvânını verdiğim için, edebiyatçılarımızın birçoğu bana gülmüşlerdi... Zaman, bu meselede kimin haklı olduğunu meydana koydu. Yunus’un eski bir hayranı sıfatıyla, bu son ihtifâllerden duyduğum saadeti anlatmağa muktedir değilim! Millî şuurun inkişaf etmediği kozmopolit devirlerde, halk ile hiç alâkası olmayan sözde münevverlerin idrak

edemediğini, bugünkü gençlik bütün ruhuyla duyuyor. Millî şuurun inkişafına bundan daha kuvvetli bir delil olabilir mi ?.

Büyük bir emniyet ve memnuniyetle tekrar ediyorum: 15 Nisan 1929 günü, edebiyat tarihimiz için yeni bir merhale olacak... Bu ihtifâllerin genç sanatkâr ruhlarında uyandıracığı heyecan, bize yarının asıl millî şairini yaratacak... Temiz ve ilâhî Türk dilinin asıl şiirini yaratarak bize hakikî Türk şiirinin zevkini tattıracak bu «Yunus Emre çocukları»nı ben şimdiden selamlıyorum.

Köprülüzâde M. Fuat

AÇ SANATKÂR

Geçenlerde bir Fransız şairi, Tancrede Martel, açlıktan öldü: Başının ucunda bir mum, boş bir ilâç şişesi, perdeler inik ve yanı başında hiç kimse, bir su vereni bile olmadan öldü. Öldükten sonra da onun gözlerini kapayan ve ağzını bağlayan olmamış. Cenazesinde hazır bulunanlar da bir kaç şairden ibaret.

O, gençlik şiirlerinden birinde bu akıbeti duymuş ve bir mısraında demiş ki:

— Benim cenazemi altı şair kaldıracaktır.

*

* *

Aç sanatkarlar tarihte büyük bir kâfiledirler.

Sıska vücutlarının kemikten gölgelerini saltanat arabalarının ve otomobillerin tekerlekleri altında kalmaktan kurtararak, eski devirlerden zamanımıza kadar sürüyüp getiren bu hazin kâfile kimlerdir ? Onları nesilden nesile taşıyan ve yanı başımıza kadar getiren hangi mefkûredir ? Her ihsânı reddeden bu insanlar, gururlarını başkalarının lütufları ile değişmemekte neden ısrar ederler?

Onların sefaletle katlanmaları kaderlerine teslimiyet midir? Yahut şuurlu ve iradeli bir mukavemet mi? Yoksa her şeyi isteyip de bulamayan bu insanlar, hiçbir şeye sahip olmamak ferâgatının sevincini mi duyarlar?

Onlar kaderlerine teslim olanlar değildirler, onlar miskin ve iradesiz değildirler.

Onlar harp sinelerini değiştirmiş insanlardır.

Onlar haricî âlemde değil, kendi derunî âlemlerinde ve gene kendi kendileriyle cidâl eden, mesûliyeti ve şerefi kendi kendilerine karşı taşıyan kimselerdir. Açlık ve ölüm karşısında da sınırları ve iradeleri vardır.

Bazıları «Stöicien» dir. kabul edilmiş ıstırapın neşesi içindedirler ve saadetten vazgeçmenin saadetini duyarlar. Onların başları «Epictet» tır, sefil ve mağrur Epictete ki, bir gün, kendisine işkence eden efendisine, sükûnetle:

— Bacağımı kıracaksın! demiştir ve dediği çıkınca, aynı sükûnetle:

— Ben sana demedim mi? sualini sormuştur.

Tarihte ben onlardan birçoklarını tanıyorum.

Şimdi hep birer birer gözümün önünden geçiyorlar.

Muazzam gurur ve hürriyet kfilesi...

Kimi bir tavan arasında, örtüsüz ot minderinin üstüne sapsarı yüzünü kapayarak, şehrin gürültüleri içinde ebedî sessizliğe dalıvermiştir.

Kimi şefkatli bir işçi kızın kolları arasında veremli göğsünden son nefesini bırakıvermiştir.

Kimi kırık bir tabutta ayağının biri dışarı fırlayarak üç arkadaşının hıçkırıkları arasına servilerin altına doğru götürölüvermiştir.

*

* *

Onların çoğuna acımayalım. Merhametimizi hakaret sayacak kadar mağrur olmasalardı sefaleti esarete tercih etmezlerdi.

Onlar kendilerine acımak hakkını da yalnız kendilerinde bulurlar, ve onlara göre bütün insanlar aynı derecede merhamete lâyıktırlar.

Ve onlar kendi âlemlerinde sefil de değillerdir. Hatta o kadar müreffeh ve zindendirler ki içlerine dolup taşan fazla hayat ve heyecanı başkalarına verirler.

Bütün insanlık onların ianeleriyle heyecan buluyor ve yaşıyor.

Peyami Safa

BİBLİOMANİE

Kitapları ve kütüphanesi olmak, okumak haddizatında pek tabîî bir şeydir. Hatta medenî bir insan için bunlar mutlak bir ihtiyaçtır. Fakat bazıları da vardır ki onların bütün ihtirasları kitap toplamaktan ibarettir. Bunlar ya hiç okumazlar veyahut pek az okurlar. İşte bu adamlara «bibliomane» ve ruhî bir hastalık olan ihtiraslarına da «bibliomanie» derler. Türlü türlü bibliomanelere tesadüf edilir: Kimi müzehhep ciltli kitaplara meraklıdır, kütüphanesini bunlarla süsler.. Kimi nüshası nadir eserlere düşkündür, bunları toplamakla meşgul olur.. Kimi daha azgındır, hangi kitap olursa olsun alır, bunların evleri kitap mahşeridir. Bir Garp muharririnin dediği gibi: «Hakiki mütalaaya heveskâr bir bibliomane pek nâdir tesadüf edilir.»

Bibliomanie ile iştigal eden mütetebbiler meşhur İskenderiye Kütüphanesinin sırf bir “vanite royale: hükümdar nahveti” ile meydana geldiğini söylüyorlar ki, memleketimizdeki «Selâtin Kütüphaneleri» de bu nokta-i nazarı teyit eden misallerdendir: İşte bu kabil kütüphanelerin en zenginlerinden «Ayasofya Kütüphanesi». Bu kütüphaneyi Birinci Mahmut tesis etmiştir. Muhtelif ilimlere ait dek kıymetli ve bazen pek nâdir eserlere malik olan bu kütüphane, muayyen bir gayeye göre meydana gelmemiş olduğu için hiçbir ihtiyacı, hatta basit ve nâkâfî bir surette bile tatmin edemez. Bu kütüphanenin içinde Yavuz’un, Çaldıran muharebesi üzerine İran,dan ve Mısır seferi münasebetiyle Mısır’dan getirmiş olduğu kitaplardan başka ölen ve katledilen vezirlerden müsadere edilen müellefata, kütüphanenin tesisi hasebiyle Birinci Mahmut devri ricalinin hediye ettiği eserlere kadar rastgele toplanmış türlü kitaplar vardır. O zaman için birinci derecede lâzım olan bir eser bazen yoktur da ikinci derecede bir kitabın mesela beş altı, hatta bazen on beş yirmi nüshası vardır. Nuruosmaniye Kütüphanesi de böyledir: Üçüncü Osman, selefi Birinci Mahmut’un hazırladığı, tescil ettirdiği kitapların üzerine kâğıt yapıştırarak kendi mührünü bastırmıştır ki mevcut kitaplardan birçoğunun ilk yaprakları aydınlığa tutulunca alttaki ilk tescil ve mühür görülür.

Nihayet kitaplarını millete terk ettiği için, ismini hayr ile yâd etmeğe mecbur olduğumuz kitap meraklısı meşhur bir zatın tuhaf bir hareketini bilvesile öğrenmiştim. Şöyle ki bu zat kitaplarını vakfettikten sonra kütüphanesine tahsis edilen yere başka kütüphaneler de getirilmişti. Nâdir nüshaların kendi kütüphanesinde bulunmasından derin ve ihtiraslı bir zevk duyan bu zat aynı yerdeki diğer kütüphanelerdeki bazı eserleri kendi kütüphanesine nakletmiş ve kendi mührü ile mühürlemiştir. Bu hareketinin

kendine maddî bir nefî yoktu; çünkü kütüphanesi artık milletin malı idi; fakat sırf «bibliomanique» bir ihtirasla bunu yapmış oldu; Allah rahmet etsin.

Şu bahis vesilesiyle kitap ve mütalaa meraklıları arasındaki gayr-i tabiîlere «manie de la lecture: okumak manisi»ne müptelâ olanlara da temas etmek istiyorum:

Bir kısım insanlar vardır ki sırf okumak için okurlar; okumak onların ruhunda sönmez ve gayesiz bir hıstır. Bu adamlar ne tettebbu için ne tafahhus için ne yorgunluk almak, dinlenmek için, ne eğlenmek için - hulâsa tabî bir ihtiyaç için - okumazlar. Bunlarda okumak hiçbir maksada masruf olmayan bir itiyattır. Çok okurlar, her şey okurlar. Bütün neşriyat ilmî olsun, felsefî olsun, edebî olsun, fennî olsun, bu adamların mütalaa sahasına dâhildir. Gazete meraklılarını da bu idada sokmalıdır: Sabahleyin bütün gazeteleri alıp akşama kadar hepsini ilk satırından son satırına kadar ezberlercesine okuyanlar da birer mütalaa hastasıdır. Kırathanelerde ellerine aldıkları gazeteyi bir türlü bırakmayanları, gazetenin adından ta mes'ul müdürün imzasına kadar hiç nefes almayarak okuyanları hepimiz biliriz...

Bir başka kısım insanlar da vardır ki ya hiç okumazlar yahut pek az okurlar; fakat daima okur, çok okur görünürler. Koltuklarında cilt cilt kitaplarla caddelerde dolaşanları kim tanımaz. Bir rivayete göre bu tiplerden pek meşhur bir adam, zaman zaman evinden bir küfe kitabı bir hamala yükletir, hamalı arkasına takar herkesin göreceği caddelerde bir tur yaparak tekrar evine dönermiş.

Her şey okuyanlarla, her şeyden bir parça okuyanlar arasında netice itibariyle bir fark yoktur: Bunların kâffesi gayet sathî zekalı adamlardır ki kendilerinden esaslı bir istifade ihtimali yoktur. Çok ve her şey okuyanların kafaları gayet müşevveştir, hiçbir mesele hakkında vazıh bir fikir sahibi değildir. Her şeyden biraz okuyanlar ise umumîyetle gayet yanlış düşünürler. Size kimyadan, kozmoğrafyadan, felsefeden, sosyolojiden, tarihten, edebiyattan, hulâsa birbiriyle alâkası olmayan birçok şeyden dem vuranlardan şüphe ediniz, bir adamın bütün ömrü bunlardan yalnız birini bile tafahhusa imkân bırakmıyorken bu hezarfenlik ne kıymette olabilir? Normal yaratılmış bir adamın yapacağı şey muayyen bir ilim şubesi içinde metodik çalışmadan ibarettir. Kendi tarihimiz bile mazide birçok «hezarfen»lerden bahsediyor, bugün hiçbirinin bir eseri kalmamıştır; fakat hayatını bir tek şeye hasredenlerin mahsullerinden hâlâ erbabı mütenaim oluyor.

Mütalaa manisiyle malûl olanlardan bazıları umumî kütüphanelerde okudukları kitaplara zatî mülâhazalarını yazmak gibi gayet sakim bir itiyat gösterirler. Nefis yazma

kitaplardan nicesinde böyle ukalâlıklara rast geldim. Bunlar esas itibariyle can sıkıcı şeyler olmakla beraber içlerinde çok tuhafları da vardır; mesela bir vezirin hususî hayatına dair kaleme alınmış bir tarihin kenarı o vezire tân u teşnii havi ibarelerle doldurulmuştur. Bir «*Siham-ı Kaza*» nüshasında bir hicviyenin kenarına “Hay külhani” diye yazılmıştır, diğer hicviyelerden dolayı da Nef’i bazen muaheze edilmiş, mesela «Ayıptır, ayıp, sana yakışmaz? –kaydı konmuş, bazen takdir edilerek «Yaman şairsin» diye iltifat gösterilmiştir. Kitap kenarlarına yazılan bu abur cuburlardan bir kısmında imza da vardır. Bir kısım manyaklar da vardır ki okudukları kitaplarda mütemadîyen satırların altlarını çizeler, altı çizilmemiş pek az satır bırakılmış olduğuna göre bu çizgilere mana vermek ihtimali yoktur.

Mekteplerde bazen öyle çocuklara tesadüf edilir ki okudukları kitapların manalarını kavramaya çalışmazlar: sâyları makinevîdir; bunlar istikbalin okuma manisi namzetleridir. Bu çocuklardan bir kısmı aklının eremediği kitap ve mecmuaları alırlar, ellerinde, ceplerinde gezdirirler. Bu tip çocuklara karşı müteyakkız olmak, ukalâlığa doğru gittiklerini fark etmek, saptıkları yoldan döndürmeğe çalışmak bizim gibi hocalar için pek lâzımdır; çünkü mevcuda zımmeden birer bibliomane, veyahut birer mütalaa hastası olmaları ihtimali çok varittir.

Ali Canip

YÜZ KİTAP

Şüphesiz, okumak, çok okumak, her vakit okumak lâzım.. Fakat ne okumalı? Herkesin kendi mesleğine ait bildiği kitaplardan başka, birtakım ana kitaplar var ki, bunları okumak, hem de iyi ve dikkatli okumak, herhangi meslekten olursa olsun kendini münevver addetmek isteyen her insana, fikrinin yükselmesi ve genişlenmesi için lâzımdır, diyorlar. Bunları nerden öğrenmeli ?

Okumak lüzumunu söyleyenler pek çok, lâkin şunları diye gösterebilenler pek az. Bu mesuliyetli işi üzerine alarak herkesin okumaktan fayda göreceği kitapları söyleyen -ve tabîî sözüne inanılacak müelliflerden- İngiliz Sir John Lubbock'ın yaptığı yüz kitaplık liste öteden beri klasik olmuştur. O da yalnız kendi zevkine ve fikrine kapılmamış, kendinden başkalarının da en çok tavsiye ettikleri kitapların isimlerini toplamıştır.

Bu listenin en başında ahlâk kitapları ve onların başında da *İncil*'in bulunmasını tabîî görmelidir. Çünkü İngilizcenin ve galiba İncil okuyan her millet lisanının en güzel yazılmış kitabı *İncil* olduğunu söylerler. Bunu taassuba hamletmemelidir. Yüksek bir sözü bu mecmuanın balâsına alınmış olan Nietzsche (Nice), *İncil*'in neden en güzel yazılmış kitap olduğunu izah eder; ancak güzel yazılmış kitaplardır ki cehren okunabilirler.. Zaten John Lubbock, *İncil*'in yanında Konfüçyüs'ün (*Analecha*) diye tercüme edilen kitabı ile *Kur'an*'ı, "Epiktet'in revakî (Stoicien) mezhebinden ahlâk kitabını, Marc Aurel (Mark Orel)in (*Meditations*) kitabını, Aristo'nun ve Spinoza'nın ahlâk kitaplarını da tavsiye ederek, şahsen bir dine mensup olmanın başka dinlere, hatta büsbütün dinsizliğe hürmet etmeye mani olmadığını da gösterir.

Listede felsefe kitaplarının başında elbette Platon (Eflâtun) vardır. Onu her insanın, beşer fikrinin en parlak numûnesi diye okuması lâzımdır. Cicero (Çiçeron); "Jüpiter insanlara söz söyleseydi ancak Platon gibi söyleyebilirdi» demiş. Platon'u yalnız felsefe meraklıları değil, dünyada şiirden başka bir şey aramayanlar da okur; çünkü Platon sade gençliğinde değil, bütün ömründe şair olmuştur ve felsefeye şiir getirmiştir. Platon'un bazı nazariyeleri uydurma oldukları bile fakat birer şiir oldukları için, gene seve seve okunur. Hakikat arayanlar onu Platon ile birlikte bulacakları gibi, sanatın bazen hakikate faik olduğuna kanaat getirmiş olanlar da kanaatlerini gene Platon ile te'yîd ederler. John Lubbock, Platon'dan (*Dialogues*), (*Apologie*) ve (*Phedon*) kitaplarını tavsiye eder.

Aristo'nun verdiği malûmat, bir Âlaman muharririn dediği gibi, bu gün bir bakalorya imtihanı geçirmeye kâfi değilse de, ilmi zihniyetin, ilmî usulün babası odur. (*La Republique*) kitabı bu usulün en güzel numûnelerinden biri olduğu için listeye girmiştir.

Hatipliğin mucidi ve her zamanın en büyük hatibi Demosthene (Demosten)in (*Discours sur la Couronne*) kitabı ela zevklerini belâgatte arayanlar için lâzımdır.

Diğer filozoflardan: Plutarque (Plutark)tan (*Los Vies*): Xenophone (Ksenofon) dan (*Les Me'morables*): Ciceron'dan (*de Officiis*), (*de Amicilia*); Descarte (Dekart) tan (*Discours sur la Methode*), v.s.

Bu son kitabın dilimizde yakın zamanda yeniden basılmış olan tercümesi bizim için hem mühim bir ana felsefe kitabı, hem de vakıfâne bir tercüme örneğidir.

Edebiyat kitaplarına gelince, hududu belli olmayan bu unvân içinde en iyilerini seçmek en güç iştir. Evvelâ her milletin kendi lisanındaki edebiyat kitaplarını tercih etmesi tabî bir histir; onun için İngiliz müellifi de kendi dilinden birçok edebiyat eserleri tavsiye eder. Fakat böyle millî edebiyat kitaplarından bazıları vardır ki, adeta bütün insâniyetin malı gibi addolunur. Mesela Homeros'un *İlyada*'sı ve *Odisse*'si, Firdevsi'nin *Şehname*'si her millette birer büyük şiir membaı telâkki olunur; bunların yanında (*Niebelungen*) efsanesi de yalnız sinemada görmekle iktifa edilmemesi lâzım olan şiirlerdendir. Goethe'nin (Göte) (*Faust*) efsanesi de behemehal okunması lâzım bir şaheserdir. Hindistan'ın (*Mahabarata*)sı ve (*Ramanaya*)sı ile Çin'in (*Şeking*) kitapları da müellifin beğendiği edebiyat kitapları arasındadır.

Diğer büyük şairlerden: Eschyie (Eşil) in (*Promethe*) si ve (Orest) hakkında üç kitabı; Sophocle (Sofokl) in (*Oedipe*) i, Euripide (Oripicl) in (*Medee*)si; Aristophan (Aristofan)ın (*Les Chevaliers*) ve (*Les nuees*) kitapları.

John Lubbock bu gün sağ olsaydı da İngiltere'de kadınlara intihap hakkı verildiğini ve bunun en son günlerdeki neticesini görmüş olsaydı belki - yüz sayısını bozmamak için -başka bir kitabı silerek yerine «*Kadınlar Mektebi*»ni yazardı.

Horace (Horas) ile Lucrece (Lükres) in ve Dante'nin unutulamayacakları aşikârdır.

Shakespeâre (Şekspir) bazılarının dedikleri gibi eskimiş olsa dahi, eskimediğini söyleyenlerin onu niçin beğendiklerini anlayabilmek için gene okunulmak lâzımdır.

Schiller ile (Şiiler) Moliere (Molier)in de eskidiklerini söyleyecekler belki bir gün bulunacaktır; lâkin bu kitap listesinden maksat yenilik göstermek değil, insanların fikri üzerinde iz bırakmış olan büyük eserleri söylemektir.

Tarihte böyle iz bırakmış müelliflerden Herodot, Xenophon, Tacite, Gibbon, Hume, Cariyle v. s. vardır.

İngiliz olup da seyahat kitaplarını tavsiye etmemek mümkün değildir. Seyahat insanın fikrini açar ve genişletir elerler. Vakıa, John Lubbock'ın söylediği "*Voyages de Gulliver*" ve "*Robinson Crusoe*" ve "*Bin Bir Gece*" masalları hakiki seyahat kitapları değilse de, seyahat arzusunu verdikleri için, artık her milletin malı addolunan ve sene nihayetlerinde mektep çocuklarına mükâfât diye verilen eserlerdir.

Sir John Lubbock'un tavsiye ettiği yüz kitabın hepsini burada saymak mümkün değildir; bir makalenin buna kâfi olmadığı söylenince başka sebep aramaya da lüzum kalmaz.

Fakat, noksanın telâfisi pek kolaydır; John Lubbock'un kendisinde çok istifade ile okunacak müelliflerden biridir. Yüz kitap listesi onun «*Le bonheur de vivre*» ismindeki meşhur kitabındadır. Müellif kendi eserini listesine koymamışsa da, yüz birinci kitap olarak onu da tavsiye etmekle aklanılmış olunmaz.

Ancak John Lubbock'u okumak için dikkat edilecek bir şart vardır: Bu müellif dünyayı o kadar pembe renkte gösterir ki insanın onu okurken bu kadar nikbînliğe hayret etmemesi kabil değildir. Onun için Sir John Lubbock'un kitabını, bütün işlerinizin yolunda gittiği bir devirde, iyi bir yemek yedikten sonra, hazminizin da yolunda gitmesini istediğiniz zaman okumalısınız

Galip Ata

İSTANBUL'DAN PARÇALAR

I

“Beyazıt” ta Çınar Altı”

Bu bir ağaç ... Altında, su bardaklarının gıcır gıcır yıkandığı, bir su çingırağının uzak ve tehî akislerle yuvarlana yuvarlana döndüğü, sükûtun dinlendiği ve güvercinlerin, büyük deniz ufuklarında kalmış son ışıkları da kumlu bir sahile heyâ-molayla sürükleyen balıkçı sandalları gibi, «Hu...» çektikleri bir ağaç altı.

Eğer aynalar içinde sabahın nasıl açıldığını görmedinizse ve eğer içinizde bir sevginin nekâhetini duymadıysanız, bu ağaç altının ruhunuza vereceği lezzeti anlamayacaksınız.

Yemyeşil yaprakları, yazın kuvvetli güneşine, lüks bir salon abajuru gibi açılırken, altına oturduğum vakit anladım ki, içimden bir mangal alınmıştır. Ruhum, uzun bir kışı müteakip, odasının demir parmaklıklı pencerelerinden bir bahar havası girerken, üstündeki mangal alınmış beyaz tüylü bir Van kedisi gibi, sırtını çıkardı, kuyruğunu dikti, silkindi ve yumuşak ağzını açarak uzun uzun esnedikten sonra, ön ayaklarıyla birdenbire ileri atıldı. Ruhum ki, ateşleri kor olmuş bir mangal altında yatan bir Van kedisidir; acaba karşıdaki taş duvarların ince karaltılarında mütecessis duran bir kertenkele mi gördü dersiniz?

Güneş, yaprak aralıklarından henüz sulanmış asfalt zemin üzerine parça parça düşüyor... Karşı binanın harap şehnişinlerinde, kırık panjurlarında, metrûk ve izbe odalarının kuytu köşelerinde yaldızlanan örümcek ağları var.

Ve, taş kütüphanenin saçaklarından, bir adak uğruna atılan yemlere, güvercinler yaprak yaprak döküyorlar.

Ben, yazın geldiğini, ilk defa bu ağacın altında otururken anlıyorum. Sanki, yapraklar arasına sokulmuş bir gizli el, yalnız ensacım üstünde değil fakat beynimin içinde, serin bir suya daldırılmış bezlerle hafif bir masaj yapıyor gibi.

Ve üstündeki bu yaprak yeşili abajurun yırtıklarından sızan ve gene yapraklar üstünde biriken ziya ve hararet, öyle hissediyorum ki, az sonra, asfalt zemin üzerine ince ince damlayacak, ve gene asfalt zemin üzerinde yaygın bir su hal ile akacaktır.

O zaman güvercinler çınarın serabı altında koşsunlar. Tahayyül etsinler ki, bu mermer sebinin suyu artık kurumuştur. Ve içlerinden, suyu kuruyan mermer bir sebil için - Hu...- desinler; Hu...

Biliyorum ki onlar, incecik gagalarını ıslatacak, hararetlerini teskin edecek bir yudum suyu, asfalt bir zemin üzerine düşmüş ziya ve hararetin, mermer bir sebili andıran pırıltılarında bulmadıkları vakit, kanatları birdenbire çırpınacak.

İşte görüyorum: Meçhul bir tehlikeyi vehmederek, kanatlarını, taş kütüphanenin saçaklarına doğru açtıkları zaman, güneşle meşbu duvarda gölgeleri, kuvvetli bir rüzgârla giriftleşen yapraklar gibi birbirine karışıyor ve ben bir rüzgârın hakikaten çıktığını vehmediyorum. Fakat başımı dallara çevirdiğim an, anlıyorum ki, rüzgâr sadece gözlerimde ve rüzgâr, güvercin kanatlarının güneşle meşbu bir duvara vurmuş akislerinden başka hiçbir yerde değildir.

Ve çingirak dönüyor. Acaba yaz buğulu bir küp yanında dönen bir çingırağın uzak ve tein akisleri içinde mi sürünecek?... Bununla beraber gelen yazı, bir su küpü yanında dönen bir su çingırağından başka ne anlatabilir ki,...

Şimdi, elimdeki tahta bir tastan, ufak darı tanelerini, bir çocuk neşesiyle tekrar kaldırımlar üstüne uçan aynı güvercinlere avuç avuç serpeceğim zamanı düşünüyorum:

Elbet benim de bir beklediğim var;

Ve elbet, kıştan sonra yaz gelirmiş.

Kıştan sonra yaz geldiği için değil midir ki, bu dallar filizlendi, yapraklar yeşerdi ve şimdi, üzerine konmuş buzların damla damla eridiği bir su küpü yanında bir su çingırağı uzak ve tehî akislerle yuvarlanıyor.

İçimi, yelkenlerini açmış bir gemi haliyle ser-âzâd bırakıyorum. O, gidiyor; ve gidecek. Rüzgârı bol denizlerde, yelkenlerin parça parça, didik didik ve yamalı olmasına rağmen, bezler şiştiği zaman, yelkenli bir gemi gitmeye mecburdur.

Gidiyor ve gidecek.

İçim, bu ağaç altında, rüzgârla dolmuş yelkenli bir gemi gibi gidiyor. Ve tahayyül ediyorum ki, gelen bir yazı, ilk defa bu ağaç altında hissedilen damarlarım, bir kısrak kadar dinçtir.

Arkamda, şadırvan musluklarının, kalaylı güğümler içime boşalan ince seslerini duyuyorum. Ve mabedin mermer duvarları, arkasında namaz vakti olmamakla beraber kulaklarıma, kesik inilti uzun yalvarışlar geliyor. Kim bilir, bu, belki bir vehim; belki de taş kütüphanenin saçaklarına sıralanmış güvercinler «Hu» çekiyorlar. Ve ben, onların sesinde, sabra ve tevekküle biraz daha âşinâ olur gibiyim.

Sabır ve tevekkül... Fakat madeni ki, içimde, bezlerinin yamalı olmasına rağmen, güneşle parıl parıl yanan bir gemi tekrar yelken açtı; menzil uzak değildir.

Menzil uzak değil.

Gidiyorum ve gideceğim.

Lacivert semayı, muhayyerü'l ukul bir sihirle baş aşağı edilmiş havuzlar gibi gösteren bu ağaç altında sabır ve tevekküle biraz daha âşinâ olmak için oturan şair, acaba aynı su çingırağının aynı uzak ve tein akislerini duyarken, aynı güvercinlerin bir ney hüznüyle dem tutan aynı seslerini dinlerken ve ruhunda aynı geminin âlemler gibi parıldayan aynı yelkenlerini seyrederken mi, bir sesin hatırası, ruhunda, yazdan bir panjur açtı dersiniz.?

Ve güvercinlere atılan yemlerle tekrar havalanıyor, kanatlar tekrar çırpıyor, az evvel sulanmış asfalt zemin üzerinde bîtap gölgelerin harekete geldiği vehm olunuyor, ve eski nezaretin saat kadranı mütemadiyen dönüyor.

Şimdi öğledir.

Artık, mermer döşemeleri hurdehaş avlunun süslü şadırvanına doğru giden ihtiyarlar görüyorum. Ve yukardan bir sebil dökülüyor.

Yukardan kubbeler üstüne, büyük çınarın fantezi bir salon abajurunu andıran yeşil dekoruna bir münacat sebili dökülüyor; ve güvercinler derinden derine, bir müminin damarları içinde akan kan haliyle «Hu...» çekiyorlar. Burada, bu ağaç altında her şeyin yeşil olduğuna inanıyorum. Ziya, yeşil bir kristalden geçerek geliyor gibi. Dünyada bu tatlı renkten başka hiçbir şey yok. Ve gözlerimde sanki bir nevi Dalton hastalığı var. Hatta kendim ve içim yeşil... Önümde, mermerlerine bir yiyecek hesabı yapılmış masa üstünde duran bardak, yeşil ve gölgeli bir renk içinde. Belki güvercinler, böyle uzun iniltiyle yeşil rengin gidecek olan hasretini çekiyorlar,.. Adeta yeşil bir deniz içinde yaşıyor gibiyim. Sarmaşıklarının, yüz bin kere tasfiye edilen güneş ziyalarıyla cilalandığı yeşil, yemyeşil, ve seyyâl bir deniz.

Ve içim yeşil bir denizde, yelkenleri hür bir gemi haliyle; serbest ve serazat.

O serbesttir ve serazat... Nasıl böyle olmasın ki, rüzgârı bol denizlerde, yelkenlerin parça parça didik didik ve yamalı olmasına rağmen, bezler şiştiği zaman, yelkenli bir gemi gitmeğe mecburdur. Ve büyük çınarın yeşil abajuru bana, tekrar yaşamak istediğim bir yazı tahayyül ettiriyor.

Kenan Hulusi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TENKİT

On Altıncı Asrın İki Büyük Şâiri:

FUZÛLÎ - BÂKÎ

“Az müddetde eşi ca-i nazmım
ile şehirler ve vilâyetler doldı”.

FUZÛLÎ

“Bu mülk içinde benem pâdişâh-ı mülk-i suhan
Bana sunuldu kasîde bana virildi gazel”

BÂKÎ

Sanatta ve edebiyatta dehâ, her şeyden evvel yaratmak iktidârı demektir. Her büyük sanatkâr kendine mahsûs bir “monde d'image: hayâl dünyası” ibdâ' eder. Bütün sanat eserlerinde -bir bestede, bir tabloda, bir heykelde, bir binada, bir şiirde- hayran ve takdir-hân olduğumuz şey budur, sanatkârın ibdâ İktidârıdır. Fuzûlî bir “elem dünyası” yaratmıştır; kendisini:

Men kimem bir bî-kes ü bî-çare vü bî-hanümân

Tâli'im âşüfte, ikbâlîm nigûn bahtım yaman

diye anlatan bu şâir yarattığı “elem dünyası”nı şöyle hulâsa eder:

Menem ki kâfile-sâlâr-ı kârbân-ı gamem

Misâfir-i reh-i sahrâ-yı mihnet ü elemem

Hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem ⁽¹⁾

Fakîr-i pâdişâh-âsâ gedâ-yı muhteşemem

Sirişk taht-ı revândır bana vü âh âlem

Cefâ vü cevri mülâzım, belâ vü derd haşem.

Ruhî temâyüller, içtimâî vaziyetlerin mahsulüdür. Fuzûlî'nin (Muttasıl gam-hâne-i sînemde yüz gam mihmân) deyişinde yaşayış tarzının birinci derecede müessir - olduğuna şüphe yoktur:

“Dokuz eflâke istingâ ururken evkâftan dokuz akçe vazifeye kanaat” etmek zarûret ve mecburiyeti onun nasıl bedbaht ve fakîr bir hayat sürdüğünü gösterir. Buna

¹ Sağınma: sanma

rağmen o “dokuz akçe”ye nâil olamayışı üzerine -kendisine delalet eden- Nişancı Paşa’ya yazdığı mektubun sonunda bu hakikati aynen okuyoruz:

Tâli'imdir bana cefâ getiren

Her bir ânında bin belâ getiren

İşte tâli'nin bu cilvesidir ki Fuzûlî'ye bir “elem dünyası” ibdâ' ettirmiş ve onu “plaisir de la douleur: elemden haz almak” garâbetine mübtelâ bir hasta gibi tanıttırmıştır. Yoksa bütün bu göz yaşlarından mütevellit görünen “bedîî mefkûresi”ne rağmen kendisinin nüktedân, zarâfetten haz aldığına şüphe yoktur. Fuzûlî esas itibariyle “sarcastique: pek acı müstehziyane” bir mizâca mâliktir. Bu adamın en ziyâde kızdığı “belâhet ü cehâlet”tir. Dîvânında “üç tâife-i bed-nihâddan masûn u mahrûs” kalmasını Allah'dan temenni ediyor: “Biri ol kâtib-i nâ-kâbil ü mümlî-i câhil ki hâme-i muhâlif-tahrîri tîşe-i bünyân-ı maarifdir... Gâh bir nokta ile mahabbeti mihnet gösterir ve gâh bir harf ile ni'meti nikmet okudur... Ve birisi ol nâkış-ı bed-sevâddır ki tab'-ı nâ-mevzûnuyla mecâlis ü mehâfilde da'vâ-yı isti'dâd kılup şiir okudukda nazmı nesrinden seçilmeye ve edâ-yı süsti ile şâhed-i ma'nâ Cemâlinden nikâb açılmayâ.. Ve biri ol hâsid-i cefâ-pîşe ve muânnid-i hatâ-endîşe ki câhillere huzûrunda bî-hûde bî-hûde lâflar urup herze herze dahliller eyleye, tâ ki şiirden zevk-i istimâ' Gide”. Eski nesrin emsâlsiz bir bedî'ası olan meşhûr “Şikâyet-nâme”sinde büyük şâirin “pigant: dokunaklı” zekâsı pek vâzıh görünür: “Selâm verdim rüşvet degildir deyü almadılar” cümlesi ezelden ebede kadar bâkir bir “sehl-i mümteni”dir. “Kin” mukaddestir. O kuvvetli ve kudretli gönüllerin istikrâhı, bayağılığı ve budalalığı tahkîr edenlerin mücâdelecî tekebbürüdür” diyen Emile Zola'nın kanaatini Fuzûlî'nin ruhunda da görüyoruz. Büyük şâirin bayalığa tahammülü yoktur. Hattâ garip mahlasını bile ibtizâlden korktuğu için intihâp etmiştir. Bedbînîsinde, yaşadığı çorak muhitte bir arkadaş bulamayışının da tesiri görülüyor:

Yok dehrde bir muvâfık-tab'-ı harîf

Kim sohbeti dil-güşâ ola tab'ı zarîf

Feryâd ki nâ-cins müsâhibler ile

Bî-fâide zâyî' oldı evkât-ı şerîf

Fuzûlî'nin “elem ü hicrân” terennüm eden şiirlerinin içinde göz yaşlarıyla müterâfık zarâfetler ve nükteler vardır. O lirik şâir aynı zamanda itina-kâr bir sanatkârdır:

Dün sâye saldı başıma bir serv-i ser-bülend
Kim kaddı dil-rübâ idi reftâr-ı dil-pesend

Güftâra geldi nâgeh açup la'l-i nûş-hand
Bir piste gördüm anda döker rîze rîze kand

Sordum meğer bu dürc-i dehendir dedim dedi
Yok yok devâ-yı de!d-i nihânın durur senün

* * *

Seyr ile saldı bağa güzer ol semen-'izâr
Envâ'-ı zîb ü zînet ile fasl-ı nev-bahâr

Dökmüş gül üzre sümbül-i gîsû-yı eşk-bâr
Yakmış ayağına yine gül-berk tek nigâr

Nesrîne reng-i lâle nedendir dedim dedi
Gamzen hadengi döktüğü kanın durur senin

parçalarında “spirituel: fatîn” bir ruh sezilir. Meselâ Mecnûn'a “Leylâ”nın mezarı başında söylettiği şu beyitler onun bu husûsiyetini belâgatla anlatır:

Zülfîne, mu'âriz olma ey mâr
Kim anda mukîmdir dil-i zâr

Hâline ta'arruz etme ey mûr
Kim bağılıdır anda cân-ı mehcûr.

Türkçe “*Beng ü Bâde*”siyle Fârisî “*Sâkî-nâme*”si en basit mevzûları lezzetle okutacak birer eser hâline nasıl ifrâg edecek iktidarda olduğunu tamamen gösterir.

* * *

Fuzûlî'nin bir kanaati de “ilimsiz şiirin esâsı yok duvâr gibi” oluşudur. Bu kanaatle zamanında mevcut her ilmi okumuş hattâ “hâsıl-ı ömrünü bezl-i iktibâs-ı fevâid-i hikemî vü hendesî kılmıştır. Malûmatının derecesi zaten eserlerinde pek vâzıh görünür. Ancak “âlim” olmanın kâfi olmadığına kâni olan şâir “ârif” olmak lüzûmunu hissetmiştir: Der ki:

İlm kesbiyle pâye-i rif'at
 Ârzû-yı muhâl imiş ancak
 Aşk imiş her ne var âlemde
 İlm bir kıl ü kâl imiş ancak

Tasavvuf bâdesi Fuzûlî'yi ser-gerdân etmiştir. Dîvânı bu vecd-i istiğrâk şarâbının verdiği heyecanlarla doludur:

Kılmasın dünyada sultanlar bana teklîf-i cûd
 Bes durur başımda tevîk-i kana'at efseri

Her cihetden fârigim âlemde hâşâ kim ola
 Rızık için ehl-i bakâ ehl-i fenânın çâkeri

Kendisi “dokuz akçe” vazifeyi çok görenlerin hareketini “Allah'dan ibâ edüp gayri dergâha ilticâ” edişinin fark-ı iktidârını efser-i kana'atle ve kâlib-i .ibârını hil'at-ı uzletle müzeyen kılup... hâkim-i ale'l-ıtlâk memâlik-i fakir ü fenâ iken” dünyâ hırsına dûçâr oluşunun haklı bir mücâzâtı olarak telâkki ediyor. “İsti'dâd-ı takaddüm ve istihkâk-ı tekerrüm” da'vâsında bulunuşuna mukâbil elinde hiç bir işe yaramayan “berât”ın kendisine âdetâ “cemî'-i gedâlardan ve belki behâyimden ve taştan ve toprakdan ehass u ednâ” bil emrini verdiğine kâni oluyor. Fuzûlî'nin ruhu mistik aşkın bir mevlûdudur:

Mecnûn oda yandı şu'le-i âh ile pâk
 Vâmık suya batdı eşkden oldı helâk

Ferhâd hevesle yele verdi ömrin
 Hak oldılar anlar benem imdi ol hâk

Fuzûlî'nin sofîyâne tahassüslerle meşbû' oluşu “milliyetperver” olmasına mâni olmamıştır. “Cüz-i a'zâm-ı tertîb-i âlem ve sınıf-ı ekser-i nev'-i benî-âdem” dediği Türk'ü ve Türklüğü çok sever: “*Hadikatü's-Suadâ*”sını “*Leylâ vü Mecnûn*”unu bilhassa bu sevgi uğrunda yazmış ve Türkçeyi mükemmel bir lisân haline sokmak için Allah'tan “tevîk” temenni eylemiştir.

Bâkî de aynı asrın Fuzûlî'den daha çok ve daha çabuk şöhret almış büyük ve aynı zamanda bahtiyar bir şâiridir. Bâkî'nin de ibdâ' ettiği “hayâl dünyası” rindlikten, kalenderlikten müterrekkiyedir:

Mey içüp mest-i harâb olmayıcak ey Bâkî
Ne gönül bağlasun âdem bu harâb-âbâda

diyen şâir:

Dilâ bezm-i cihânda kimse âhır pâ-y-dâr olmaz
Müdâm elden ayağı koma fırsat ber-karâr olmaz.

kanaatindedir. Şu gazeli Bâkî'nin bütün temâyüllerini hulâsa etmiştir diyebiliriz.

Sâki zamân-ı ayş-ı mey-i hoş-güvârdır
Birkaç piyâle nûş idelüm nev-bahârdır

Bûy-ı nesîm ü reng-i gül ü revnak-ı bahâr
Âsâr-ı feyz ü rahmet-i Perverdigârdır

Gâfil geçirme ömrü bu dem künc-i gamda kim
Menzil kenâr-ı bâğ u leb-i cûy-bârdır

Eyyâm-ı zühd ü mevsim-i zerk ü riyâ degil
Hengâm-ı ayş u işret ü geşt ü güzârdır

Zâyî' geçirme fırsatı kim bâğ-ı âlemin
Gül devri gibi devleti nâ-pâyıdârdır

Dil zevrakını lücce-i gamdan hevâ-yı aşk
Elbette bir kenâre sürer rûzgârdır.

Bâkî nihâl-i ma'rifetin meyve-i teri
Ârif katında bir gazel-i âbdârdır.

Bütün gazellerinde hemen bütün “image: hayâl”leri “bezm ü mey” mefhûmları
etrafında toplanır:

Pür olup devr idicek meclis-i mestânı kadeh
Çarh olur halka-i rindân tâbânı kadeh

Felek-i işrete bir ahter-i ferhunde iken
Yine Mirîh-sıfat durma döker kanı kadeh

Meclis-i mey ki bedenlerle hisâr olmuştur
Şehri işretdir anın âfet-i devrânı kadeh

Devr-i meclis ki safâ câmi'inin çenberidir
Âb-ı rengin ile kandîl-i fûrûzânı kadeh

Yaraşır halka-i rindân der isem ey Bâkî
Hâtem-i Cem'dir anın la'l-i Bedehşânı kadeh

* * *

Gülsitân-ı bezme sâgar gonce-i sîr-âb ise
Âteş-i ruhsârı sâkînin de bir gül-nârdır

Her gedâ-tab' anlamaz âyîn-i Cem'dir bezm-i mey
Bunda bir şâhâne tavr u aşka âlem vardır.

Bâkî için hayat, Fuzûlî'nin kabul ettiği şey değildir:

“Hoş geldi bana meygedenin âb ü hevâsı
Billah güzel yerde yapılmış yıkılası”

diyecek kadar şakrak davranan şâirin bütün felsefesi şu beyitte toplanır:

Yokdur sebât çünkü cihan-ı harâbda
Birdir hezâr-sâl ile yekdem hisâbda

Ve aşk u alâka onun için bir eğlencedir.:

Ol sanemden Bâkîyâ bir bûse da'vâ kıl yûri
Söylemezse öp hemeri ağzın sükût ikrârdır.

* * *

Iyd-gehde varalum dolâba dilber seyrine
Görelüm âyîne-i devrân ne sûret gösterür.

İstanbul saraylarının içinde yaşayan, ruhu dünya zevkleriyle pek yakından istînâs eden bu şâirde mistik temâyüllerden eser yoktur. Bâkî maddiyât-perest bir adamdır. Dîvânında tesâdüf edilen:

Meyden safâ-yı bâtın-ı cemdür garaz hemân
Erbâb-ı zâhir anlayamazlar murâdımız.

* * *

Bâkî çeker mi bâde-i engûr minnetin
Her kim ki mest-i cur'a-ı câm-ı elest olur.

* * *

Îlâhî tab'-ı Bâkî'den rüsûm-ı gayri mahv eyle
Ki hergiz kalmaya kalbinde nakş-ı mâsivâdan haz
gibi sözlerin hemen her dîvân şâirinde görülen mutâd fazla bir ehemmiyeti yoktur:

Güzeller mihribân olmaz dimek yanlıştır ey Bâkî
Olur vallâhi billâhi hemân yalvarı görsünler
beyti onun zevk ü sevdasındaki mânâyı pek samîmi gösterir.

Eşya ve tabiatı bile yaşadığı devrin, gördüğü debdebenin, zekâsında ibda ettiği
mazmûnlarla tasvir eder:

Urunup başına bir tâc-ı mücevher sünbül
Oldı iklîm-i çemen tahtına server sünbül

Şeh-levendâne şikest eyledi taraf-ı külehin
Göğsünün düğmelerin çözdü ser-â-ser sünbül

* * *

Farkına bir nice per takınır altun telli
Hayli ezhâra meğer zanbak olupdur serdâr

Dikdi leşker-geh-i ezharâ sanavber tûgın
Haymeler kurdı yine sahn-ı çemende eşcâr

* * *

Fuzûlî'nin yüksek, lahûtî heyecanını Bâkî'de göremeyiz. Kendisinden bir buçuk asır
sonra yaşayan Nedîm gibi o da hayatın geçici heveslerini terennüm etmiş ve tıpkı
Nedîm gibi bu hevesleri çok zarîf, çok cana yakın yazmıştır:

Subh-dem ey fâhte bîhûde efgân eyleme
Çün girersin her gice bir serv-i bâlâ koynuna

beytini söyleyen üstât Bâkî'nin -bu nokta-i nazardan enteresan olan- şu gazelini okuyalım:

Müje haylin dizer ol gamze-i fettân saf saf
Gûyiyâ cenge girer nîze güzârân saf saf

Seni seyr itmek için reh-güzer-i gülşende
İki cânibde durur serv-i hırâmân saf saf

Leşker-i eşk-i firâvân ile cenk eylemeğe
Gönderir mevcelerin luccce-i ummân saf saf

Câmi' içre göre tâ kimlere hem-zanûsın
Şekl-i sakâda gezer dîde-i giryân saf saf

Gökde efgân iderek sanma geçer hayl-i küleng
Çekilür kûyuna mürgân-ı dil ü cân saf saf

Ehl-i dil câm-ı gamın ni'metine müstağrak
Dizilirler keremin hânına mihmân saf saf

Vasf-ı kaddinle hırâm itse âlem gibi kalem
Leşker-i satrı çeker.defer ü dîvân saf saf

Kûyun etrâfına uşşâk dizilmiş gûyâ
Harem-i ka'bede her cânibe erkân saf saf

Kadrini seng-i niusallâda bilüp ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşına yârân saf saf

“Hâtem” gibi “sünbül” gibi kafiyeyle sürçmeksizin uzun kasideler kaleme alan bu Dîvân sanatkarı aynı mahiyette gazeller de yazmıştır:

Jâlelerden takınur tâcına gevher lâle
Şâh olupdur çemen iklimine benzer lâle

Saltanat bâr-gehin kurdı yir:1e fasl-1 bahâr
Taht-1 Cemşîd çemen-tâc-1 Sikender lâle

Bûy-1 müşgîn bahâr irdi dimağ-1 dehre
Yakalı dâmen-i kühsârda micmer lâle

Âl fânûs ile geldi giceden gül-zâra
Verdi sahn-i çemenin yollarına fer lâle

Erguvanlar tutuşup hırmên-i gül yakmak için
Gülsitân mülküne âteş kodı yer yer lâle

Dâğ-1 hicrân elemin kılmağa dilden bîrûn
Sahn-1 gülşende dutar gül gibi sâgar lâle

Jâle nakdin kadehe koydı çemen bezminde
Cem' idüp saklamadı gonca gibi zer lâle

Şol kadar doğradı şimşîr-i firâkın ki gören
Dil-i hûnîni hayal eyledi katmer lâle

Muâsırlarının bu iki büyük şâir hakkındaki mütâlaalarından bazı parçalar almağı münasip gördüm.

Fuzûlî hakkında mütâlaalar:

“Mezkûr Bağdadî'dir. Ol cânibde olan şu'arânın üstâdıdır. Vilâyet-i Bağdâd ü Diyâr-1 Bekir zurefâsının neşîdeleri anın inşâdıdır... Fi'l-hakîka gönlü asker-i aşk harâb-âbâdıdır. Anınçün hâksâr-1 kûyi fenâ olup serv-i sâmândan ibâ düşdüğüne ve şi'ri âteş-engîz olduğuna hevâ-yı aşkı bâdîdir. Eş'ârı rasîn u muhkem ve nazmı metîn ü mübremdir...”; (Âşık Çelebi)

“Evâ'il-i hayatından dem-i vefâtına gelince şi'r ü inşâyâ küşîş ve nazm-ı dil-güşâyâ verziş üzre bir şâ'ir-i âlî-menişdir. Nevâyî tarzına karîb bir üslûb-ı bedî' u semt-i

garîbi vardır. Hakkâ ki tarzında ferîd ve semtinde vahîd bir şâ'ir-i belagât-şî'âr ve bir nâzım-ı fesâhat-disârdır.” (Kınalı-zâde)

“Nazm-ı fesâhat-karîni tavr-ı Nevâyî de bir tarz-ı Nevâyîn üzre vâki' olmuşdur.” (Riyâzî)

Bâkî hakkında mütalaalar:

“Füsahâ fırkasının birisi de Bâkî'dir. Şu'arâ zümresinin şöhre-i afâkıdır. Emâsil ü efâzıl huzûrunda mukbil olan kavâbilin makbûlûdür.” (Âşık Çelebi)

“Ekâbir-i şu'arâ ve efzâzıl-ı bülagâ ve emâsil-i ulemâdan dîbâce-i dîvân-ı kemâl, fihrist-i unvân-ı hüsn-i makâl, meclis-efrûz-ı nükte-sencân-ı şâ'iri, latîfe-âmûz-ı gazel-serâyân-ı sâhirî sultân-ı şa'irân-ı memâlik-i Rûm ve belki Husrev ü Hakân-ı nazmân-ı her merzûbûm, dilîr-i arsa-i ilm ü fehm ve Husrev-i âlem-gîr-i iklim-i nazm...” (Kınalı-zâde)

“Ol bülbül-i gül-zâr-ı sühan ve tûtî-i şeker şikenin eş'ârı pür-sûzı ve ebkâr-ı dil-efrûzı meşhur-ı âlem ve manzûr-ı dîde-i beni âdemdir. Alel-husûs tarz-ı gazelde mânend-i hilâl elfâzı lâmi' ve darb-ı meselde Seyfî gibi nass-ı kâtı' ve üslûb-ı kasîdede tarz-ı ümidî gibi selîs ü hemvâr...” (Ahdî)

“Habbezâ nâzım-ı belagât-şî'âr ki ibrîz-i nazm-ı hâlisi ahsen-i kalibe mesbûk, ve sikke-i şî'r râyici nâm ü şân-ı iştihârla meskûk, kemâl-i rûşenâî-i elfâz-ı tâb-dârından perî-sıfatân-ı maânî nâ-mestûr ve s.er-engüşt-i kalemi rişte-i sutûra keşîde kıldığı leâlî-i şâyeste-i buhûr-ı hurdur.” (Riyâzî)

Ali Canip

PİYALE

Ahmet Haşim Bey –25 sayfalık şiir mecmuası- İlhami Fevzi Matbaası 1926

Ahmet Haşim Bey, meşrutiyetin ilk senelerinde neşrettiği “Şi’r-i Kamer” silsilesiyle birkaç yıl evvel “Yeni Mecmua”da çıkan son şiirlerini “Piyale” ismi altında ve “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar”ını da muhtevi olarak karilerine takdim ediyor. On sekiz seneden beri sanat hayatında ivicacsız ve inhinâsız bir yol takip eden, “şiir” hakkındaki sevgili nazariyelerini hayatın her türlü tebeddüllerine rağmen azami kıskançlıkla saklayan “Ahmet Haşim”in bu “ilk ve son” şiirlerini tekrar okuduktan sonra, on sekiz senelik edebî cereyanları birer birer hatırlamamak kabil olmadı... Bu seneler içinde, “Edebiyat-ı Cedide” den bugünün genç şairlerine kadar, kaç neslin resmi geçidini gördük! Nazım ve nesir lisanı bu kadar kısa zamanda ne büyük tahavvüllere uğradı! Süratle Türkçeleşmeye çalışan aruz, mevkiini nasıl “hece vezni”ne bırakmaya mecbur oldu! Hayatın büyük inkılâplarıyla müterâfik olarak, fikirlerde ve hislerde ne derin sarsıntılar vücuda geldi! “Tevfik Fikret”in bıraktığı şiir “Mehmet Akif”te, “Yahya Kemal”de, “Ahmet Haşim”de ve nihayet son genç şairler de birbirinden ne kadar farklı tecelliler gösterdi! İşte, bütün bu derin ve baş döndürücü tahavvüller arasında, haricî hayatın cereyanlarına adeta bîgâne kalan ve şahsiyetinin tekamül mecrasını değiştirmeyen en muannid sanatkâr olarak “Piyale” şairini göstermezsek, insafsızlık etmiş oluruz. Şiir hakkındaki son mülâhazaları, son şiirlerine olduğu kadar ilk şiirlerine de tatbik edilebilecek başka hangi sanatkârımız var?... Sanat prensipleri üzerinde bu kadar muannit bir ısrar, o prensiplere ister tarafdâr, ister aleyhdâr olunuz, hakiki, samimi bir sanatkâr ile karşılaştığınızı göstermiyor mu?

“Piyale” mukaddimesi, Ahmet Haşim’in sanat telâkkilerini anlatmak itibariyle, dikkatle tetkik ve tahlile şayandır. Onun şiirleriyle yakından aşina olanlar için bu mukaddimeye belki de hiç hacet yoktu; lâkin “Haşim” öyle bir sanat şeklinin mümessilidir ki, hayatın umumî cereyanları –yalnız bizde değil, bütün dünyada- o şekle aşina olanların miktarını her gün daha azaltmaktadır. Böyle müşkül bir vaziyet karşısında, “vuzûh” u gülünç bulan şairin, sanatını “izah”a kalkışması pek tabîidir.

“Piyale” şairine göre “hâlis şiir” nesre tahvil-i kabil olmayan bir nazımdır ki, menşe ve mahiyeti itibariyle “nesir”den külliyyen ayrılır; şairin lisanı nesir gibi anlaşılacak için değil, fakat duyulmak için vücut bulmuş, musiki ile söz arasında fakat sözden ziyade musikiye yakın, mutavassıt bir lisandır. Şiirde mevzu, şair için, ancak terennüm ve tahayyüle bir sebeptir; bu itibar ile “mana”, ahengin telkinâtından başka bir şey olamaz. Buna nazaran şimdiye kadar hiçbir büyük şair, mahdut bir insan tabakası haricinde

anlaşılmış değildir; “edebî şöhret”, anlayan kuvvetli iki, üç ruhun taşan heyecan seyyalelerinin zayıf ruhları arkasında sürükleyip almasıyla vücut bulur. Herkesin anlayabileceği şiir, münhasıran bayağı şairlerin işidir, büyük şiirlerin medhalleri tunç kanatlı müstahkim şehir kapıları gibi sımsıkı kapalı durur. Şiirde bazı aksamın şüphe ve müpheminde kalması bir kusur değil, şiirin bediiyeti nokta-i nazardan bir zarurettir. Hasılı, şiir, resullerin sözü gibi, muhtelif tefsirlere müsait bir vüsat ve şumûlü haiz olmalı, her okuyan ona kendi hayatının da manasını izafe edebilmelidir. Asıl şiir, herkesin istediği tarzda anlayacağı ve binaenaleyh namütenâhi hassasiyetleri istiab edecek bir vüs’atı olmalıdır. Mahdut ve münferit bir mananın çemberi içinde sıkışan bir şiir, o müphem, seyyal, hududu beşerî teessürâtın mahşerini çeviren şiirin yanında nedir?

Ahmet Haşim’in renk ve râyiha dolu lisanıyla uzun uzun anlattığı bu “halis şiir” nazariyesi, esasları itibariyle, sanat tarihi için yabancı ve büsbütün aykırı bir şey değildir. Şimdiye kadar Şark ve Garp’ta yetişen birçok sanatkarlar, ilhamlarındaki hususiyeti daha anlaşılabilir bir şekilde izah için bu türlü sanat nazariyeleri ortaya koymuşlardır. “Nisbiyet” felsefesini, belki her şeyden ziyade sanat sahasında kabule şayan görmeliyiz; ayrı ayrı bu nazariyelerin hepsi, hatta birbirine tamamen ma’kûs olanları bile, hayata karşı bir bakış tarzının ifadesi olduğu için, doğrudur. “*Piyale*” şairi de hayata, bütün hakiki sanatkarlar gibi, yalnız kendi zaviye-i rû’yetten bakıyor; yalnız şiiri kendi anladığı şekilde “halis şiir”i kabul ederek sair edebiyat nevilerini alelade “boş söz”den ibaret telakki ediyor. Sanatkar için bu bakış kafidir; lâkin hayatın bir cephesini değil, heyet-i umumîyesini nazar-ı itibara almaya mecbur olan sanat ve edebiyat tarihi için rüyet sahasını bu kadar daraltmaya imkan yoktur. Yalnız edebiyat müverrihi değil, hatta münekkit de muhtelif sanat nazariyelerinin ve onların doğurduğu her türlü sanat eserlerinin güzelliğini anlamaya ve anlatmaya mecburdur. Mütakâmil cemiyetlerde, bütün içtimai cereyanlar gibi sanat cereyanları da birbirinden çok farklı mecrâlar takip eder. Ahmet Haşim Beyin müdafaa ettiği şiir tarzıyla meselâ “Yahya Kemal”in anladığı şekilde “ideal mısra” birbirinden ne kadar farklı iki şeydir! Buna rağmen, bunlardan birini sevmemize, diğerinin bedii kıymetini takdir etmemize niçin mani olsun! Ahmet Haşim Bey şiirde manadan ziyade kelimenin cümledeki telaffuz kıymetine ehemmiyet veriyor ve şiiri sözden daha çok musikiye yakın bir lisan addediyor. Halbuki onun anladığı “musiki-i elfâz” ile meselâ “Yahya Kemal” ve muakkiplarının tunç kafiyeli, tannan mısralardan bekledikleri musiki birbirinden tamamen farklı değil midir? Birinde kelimelerin seyyal, müphem, esrarlı temevvüçlerinden doğan tamamıyla “subjektif” musiki, başkalarına göre belki de manasız ve ahenksiz sayılamaz

mı? Tabi ki bunun gibi, mukayyet kafiyelerin ve parlak, gürültülü kelimelerin gürleyen musikisi, “*Piyale*” şairi nazarında şiirin derunî ahengini baltalayan, muharriş bir şamatadan başka bir şey midir?.. İşte bir yığın sualler ki, her sanat nazariyesine göre türlü türlü hükümlere maruz kalabilir. Hakikat bunların yalnız birinde değil, heyet-i umumiyesindedir.

Büyük şairlerin iptida-i mahdud insanlar tarafından anlaşıldığı muhakkaktır; lâkin Ahmet Haşim Bey bu mahdudiyeti de lüzumundan çok fazla tehdit ediyor. Bu fikrini teyit için gösterdiği “Nedim” misali ise, hiç muvaffakiyetli değildir: “Nedim”i belâhete karşı saklayan kalenin kapı kanatlarını bir müverrihimizin kolları açmış ve ondan sonra cüceler o şiirin bahçelerine girebilmişler!... Ben, kendi hesabıma, ne böyle kale kapısı açan “*Hamza-name*” kahramanlarından bozma bir müverrih hakkında ne de o türlü cüceler hakkında hiçbir malûmata malik değilim. Yalnız şunu biliyorum ki Lale Devri’nin yüzlerce müterennimi arasında, halkın zevk-i selimi “Nedim”i süratle seçti ve eserleri, iki yüz senedir, fasılasız bir surette okundu durdu... Aynı şeyi “Fuzûlî” için, “Baki” için, “Nefî” için de söyleyebiliriz. Zaman, milli dehayı temsil eden büyük sanatkarı, intihabında hiç yanılmaksızın seçiyor ve eserinin altına ebediyet damgasını titremeyen bir elle hak ediyor. Acaba hangi münekkît hükümlerinde bu kadar “lâ-yuhtî”dir?

“*Piyale*”de son şiirlerle ilk şiirlerin lisanı arasında bariz bir tekamül farkı göze çarpıyor. Lâkin, buna rağmen, şairin, ilk eserlerinde olduğu gibi son eserlerinde de kafiyele ve nazım tekniğine lâkayt kaldığını ve “haricî ahenk”ten ziyade “derunî ahenk”e kıymet verdiğini görüyoruz. O, mevzuları, daha doğrusu şiir telakkisi itibariyle de hayatın umumî ve büyük cereyanlarına lâkayt kalmış, yalnız ruhunun ufuklarında batan güneşleri inleyen kamışları, kızıl havalarda uçan bülbülleri, yanan suları terennümle meşgul... Bazı yeni sanat nazariyelerine göre, bu kadar “ferdî” olan bir sanat, ne kadar yüksek olursa olsun, hatta bir resulün “mezamir”i bile olsa, bir “ümme”in asırlar arasında haykıran ve nesilden nesle mukaddes bir vedia gibi kalan “ilahi”si olamaz. Fakat ne olursa olsun, mademki sanatın her türlü tecellilerinden bir tahassüs hassası açık ve zevk meselelerinde dar ve inhisarcı zihniyetle düşünmemek istiyoruz; Ahmet Haşim’in yeni renkler ve yeni nispetlerle yarattığı bu “*Piyale*”den bir “dakika-i mestî” kazanmak fırsatını kaybedemeyiz. Esasen, yüksek sanata o ve ilahi mahiyetini veren başlıca hasîsa bizi velev bir an için “şe’niyet”ten uzaklaştırarak, her zaman yaşadığımızdan büsbütün başka bir renk ve ziya âleminde, eski benliğimizi unutturmasında değil midir?

Köprülüzade Mehmet Fuat

HAYAT, c. 1, nr. 2, 9 Kanun-i evvel 1926, s. 19, 20.

AHMET HAŞİM VE PİYALE'Sİ

Aramızda garip bir şair yaşıyor:

Şiirlerinin en harikuladesini ekseriya nesirlerinde okuduğumuz Ahmet Haşim Bey.

Ahmet Haşim Bey (Aspirin Bayer) gibidir. Yani onu terkip eden unsurun reçetesi henüz çoğumuzca meçhul demek istiyorum.

Bu insanı hayli kere zakkuma, asit sülfiriğe, cehennem taşına benzettim. Fakat muvaffakiyetli bir teşbih bulduğumdan hiçbir kere emin olamayarak!

Nefretle gurur ve aşka istihale etmek isterken yüzde doksan kin ve istikraha çevrilen bir hassasiyet onu kemiriyor.

Ahmet Haşim Bey'in mes'ut olmasına imkan yoktur. Fakat beşeriyet bu kadara bile olmasa Ahmet Haşim büsbütün çıldırdı sanırım. Zira o zaman hilkatindeki hiciv tırpanı ne bulup da ne doğrayacaktı? Halbuki Ahmet Haşim Bey'in bütün haz ve saadeti, tırmalayıp yırtabileceği hamâkatlerle çirkinlikleri parçalamaktan ibaret gibidir. Belahat ve mümtâziyetsizlik karşısında ondan müthiş ne panter gördüm ne de yaban kedisi!

Ahmet Haşim Bey, fikirleri itibariyle edebiyatımızın hicâc zalimidir desem caiz. Muhallik ve atılğan hücumlu. Hamsi sürüsünü önüne katmış bir kılıç balığı gibi her gün belahatımıza satr atmaktan keyif duyar. Onun zekası bir mevzua döküldüğü vakit gözlerimizin önüne garip bir manzara geliyor: Güya bir şişe tuz ruhu yere düşüp kırılmış da ortalığı kemirmekle meşgul!

Ahmet Haşim Bey'in diğer bir hususiyeti:

Yeni olmak için eskiliği bırakmaya hiç lüzum görmemek. Türk edebiyatında yenilik için onun kadar müşkülpesent ve titiz; eskimiş ve tozlanmışın karşısında yine onun kadar hiddetli kimse yoktur. Bununla beraber Ahmet Haşim Bey üslûp ve lisan itibariyle bugünün birçok teceddütlerini sevmez ve bunlara karşı hiç de dost olmasa gerektir.

Gaflet ettim değil mi? Karilere delilini gösteremeyeceğim birçok iddiayı birbirinin arkasına sıralamakta ne kadar isabet vardır? Bana sorsalar ki sıkılmış yamuk barutu haline getirdiğin adama iftira ettiğin ne malum? Onun hangi eserini göstereceksin ki iddialarını ispat için hapsolabilsin? Vereceğim cevabı pek bilemiyorum! Zira bugün bahsetmek istediğim *Piyale* Haşim Bey'in yeni şiir cüzdancı- büsbütün başka mahiyette. Gayet nefis, eşyaya meraklı birisinin onda vaktiyle fil dişiyle boğadan yapma bir kutucuk gördümdü. Bu kutu küçücük ebadı ortasında adeta harikalar saklı durabilen hurdebini bir müze gibiydi.

Şimdi Ahmet Haşim Bey'in küçücük *Piyale*'sini o kutucuğa benzetiyorum. Cidden ne ufacak şey. Hatta *Piyale* bile değil, kuş soluğu! Lâkin garadusu ne kadar yüksek bir ispirto ile doldurulmuş, insanı rüyavî bir şarteruzla sarhoş ediyor, *Piyale*'yi iki haftadır cebimde taşıdım ve her yalnız kaldıkça onu açarım. Bazılarını senelerden beri tanıdığım eserleri tekrar okudum ve hatta bunu bazen nasıl yaptım bilir misiniz? Öksürük şekeri yer gibi!

Ahmet Haşim Bey'de yeniden dikkatimi uyandıran noktalar:

Lisanı eski fakat taze. Bu lisan çok yaşamış fakat yıpranmamış, ihtiyarlamamış bir adama benziyor. Seste meknuz olan ahengi duyabilisin.

Milli musikiyi bugün müşterek teknikle terennüm olunan halk orijinalitesi şeklinde kabul eden ve kullanan birçok okullar vardır: Ruslar, İskandinavlar, Macarlar, İspanyollar, Balkan milletleri bir cümledendirler. Biz de öyle yapacağız.

Bu bir ihtiyattır. Ve biz o içtihadı tarih, içtimaiyat, estetik... gibi ilimlerden alıyoruz. Prensipden fedakarlık etmek için garp dünyasının ve ilmin yok olması lazımdır. Hiçbir vaziyet bizi garp sanatından müstağni kılamaz. Onu anlamaya, temsil etmeye ve o vasıta ile orijinalitemizi terennüm etmeye mecburuz. Bu mecburiyet ve ihtiyacı hissetmeyip hayatın tabi ekolmanı önüne geçerek (geriye: bizim çeyrek seslerimiz vardır.) diye onu durdurmaya ve döndürmeye çalışmak cinnetten başka bir şey değildir. (Garbın çeyrek sesi yoktur, biz ona gitmeye mecbur değiliz, o bize gelmelidir.) Bu fikrin zehirden farkı yoktur. Yılanlar, artık zehirli dillerini tutmalıdırlar. (Fizik-matematik) prensiplerle, garp tekniği (detampere) edile dursun bugünkü teknikle yapılacak muazzam işler vardır. Onları inkar etmek ¹ gibi ² kalın görünmektedir. O halde ne yapalım? Ahmet Haşim Bey'in bizim gibi tereddüdü yoktur.

İşte bir (çaka) reisi gibi verdiği hüküm:

Vuzûhu kurşuna dizmeli! Aman zaman diye yalvardınız mı gösterebileceği azami müsamahakarlık şu: O halde şiir hududunun haricine! Bütün ifrâtına rağmen hakperestâne bir asabiyetle titreyen bu satırlar çok güzeldir ve bazı hakikatlere hayli yakın düşünceleri ihtiva ediyor. Mamafih azizliği sevsem Ahmet Haşim Bey'e şunu derdim: Şair dostum, mademki anlaşılmanın o kadar lüzumuna kail değilsin o halde meramını anlatmak için çektiğin bu kadar zahmet niçin ve ne sebeptendir ki anlaşılamamaktan en zalim ıstırapları

¹ Orijinal metinde silik olduğu için okunamamıştır.

² Orijinal metinde silik olduğu için okunamamıştır.

duyuyorsun? Gelelim küçük nazım parçalarına; bunlar hakikaten birer damla ahenk ve renkli birer kıvılcım; bazılarını beraber okuyalım:

PARILTI

Ateş gibi bir nehir akıyordu
Ruhumla o ruhun arasında
Bahşetti derinden ona halim
Aşkın bu umulmaz yarasından
Vurdukça bu nehrin ona aksi
Kaçtım o bakıştan, o dudaktan
Vurdukça bu aşkın ona aksi...

diğer:

Dönse gemi bu aşkın şafağından
Gitse gemi akalım leyâle?
Bizden daha evvel erişenler
Ağlar bugün evvelki hayale...

Dönmek mi? Ne mümkün geri dönmek
Düştüyse gönüller bu melale!
Bir eldir ufuklardan uzanmış
Zulmet bize çekmekte visale...

İşte bir nefise daha:

İşve ile fısıltıyla, gülüşün
Olmuş şeb-i sevda yine bî-cevap
Oklar gibi saplanmada kalbe
Düştükçe semadan yere mehtap...
Buse ile kilitlenmiş ağızlar
Göze neler eyler neler işrab
Uçmakta bu ateşli havada
Vuslat demi bir kuş gibi bî-tâb...

Bu son kıtayı yukarıda yazdıktan sonra kendi kendime düşündüm. Ahmet Haşim Bey'in vuzûh hakkında söylediği sözlere muvazi birtakım mülâhazalar acaba tenkit bahsinde da tekrar edilemez mi? Vaktiyle yine Ahmet Haşim Bey'in *Göl Saatleri*

münasebetiyle söyledim; meselâ bir vanilyanın kokusu yahut akan bir suyun sesi tahlil ve tenkit olunur mu?

“Münekkit, şah eserler arasında ruhunun sergüzeştlerini anlatan adamdır.” Diyen büyük zeka ne doğru bir söz söylemiş! Haddeden çıkmayayım. Şimdi (*Şi'r-i Kamer*) lere geldik değil mi? Fakat bunlar hakkında kariye söylenecek en samimi lakırdı şundan ibaret:

Al, oku ve mest ol!

Fazıl Ahmet

FUZÛLÎ'YE AİT

Merhum Süleyman Nazif Beyin “*Fuzûlî*” namı altında 1926’da neşrolunan kitabı münasebetiyle

Süleyman Nazif Bey son seneler esnasında eski edebiyatımıza ait tarihi tetkiklerle de uğraşıyordu. Bunlar arasında en mühimi, 1926’da neşredilen “*Fuzûlî*”sidir. Kitap baştan başa “*Fuzûlî*”nin sofiliğini ispat etmek ve ilk defa meydana koyduğum “*Fuzûlî*”nin Şiîliği” hakikatini reddetmek maksadıyla yazılmıştır diyebilirim. Merhum (2 Haziran 1926)da kitabının bir nüshasını bana hediye ettiği zaman, bu maksadını açıktan açığa itiraftan çekinmemiş ve kitabı hakkındaki düşüncelerimi serbestçe yazmamı istemişti. Bugün, merhumun bu arzusunu ifa ile “*Fuzûlî*” hakkındaki cildi kısaca tahlil ve tetkik edeceğim.

Müverrih ve münekkit olmak için icap eden sükun ve itidalden mahrum ve tamamıyla hissiyatına mağlup bir sanatkâr olan Süleyman Nazif Bey, bu 170 sayfalık eseri yazarken bir maksat gözetiyordu: *Fuzûlî*’nin Şiî olduğunu ispat etmek! Bundaki başlıca saik de tamamıyla hissi ve vatanperverane idi; çünkü o, kendi arzusuna rağmen, gayr-i meşur olarak “Şiîlik”i “İbranilik” addediyor ve ona karşı müthiş bir husumet besliyordu. (1914)te Türkçüler aleyhinde yazdığı makalelerin birinde “Şiî mezhebinde bir Türk’e kız vermeyeceğini” itiraf suretiyle, kurûn-ı vustâî mezhep düşüncelerinden kurtulamadığını göstermişti. İşte yine bu tesir altında bu kitapta “Şah İsmail Safevî”yi “talihin ve tarihin şımarık bir çocuğu, bir sarhoş” addedecek kadar tarihi tahriften çekinmediği gibi, onun şairliğini de adeta inkar etmek istiyor. Şah İsmail’in Millet Kütüphanesindeki çok eksik ve yalnız dini manzumelerini muhtevi bir mecmuayı görebildiği için, Nazif Beyin bu hususta aldanmasını mazur görebiliriz; lâkin “Safevî saltanatını korumak” gibi büyük bir tarihî hadisenin kahramanı olan bu Türk hükümdarını “alelade bir şımarık çocuk” addetmek, tarihen çok yanlıştır. İran’ın bu devr-i tarihini ancak Osmanlı vak’anüvislerinin aleyhtar gözleriyle gören “Süleyman Nazif Bey”, bu hususta kurûn-ı vustâî manasıyla “Osmanlı vatanperverliği” yapmakta, hatta, benim “Şah İsmail”e karşı fazla teveccühkar olduğumu söylemektedir. Halbuki benim yaptığım, her müverrihin takip etmeye mecbur olduğu “bîtarafâne” hareketten başka bir şey değildir; eski Osmanlı vak’anüvisi gözüyle değil, bugünkü müverrih gözüyle bakıldığı zaman, “Şah İsmail”in cidden büyük bir sima-yı tarihi olduğu, vücuda getirdiği eserin azamet ve ehemmiyetiyle derhal anlaşılır.

İşte bu izahat, “Fuzûlî” hakkındaki bu kitabın mahiyetini ve ona “tarihî” bir kıymet isnat olunamayacağını pekala gösterebilir. Çünkü eser, baştan başa, “Fuzûlî”nin Sünniliğini ispata çalışan bir “müdafaaname”dir. Halbuki ben, Fuzûlî’nin Şiîliğini ortaya koyduğum zaman, elime geçen muhtelif tarihî vesikaların neticesini göstermekten başka bir şey yapmamıştım. “Sam Mirza”nın tezkiresinde, “Sadıkî”de , “Ali”de, “Hasan Çelebi” tezkiresinin muhtelif mahallerinde, “*Keşfü’z Zünun*”da “Fuzûlî”ye ait malûmatı ilk defa bulup toplayan ve neşreden benim; “Külliyat-ı Fuzûlî”ye mukaddime olarak yazdığım makale, “Fuzûlî” için hazırladığı büyük bir monografinin çok küçük bir hulasasından ibarettir. Süleyman Nazif Bey benim gösterdiğim mahezalardan azami gibi, bundan hiç bahsetmemekte, ancak beni tenkit etmek istediği noktalarda ismimi zikretmektedir. Maalesef bu türlü hareketler, bütün alemi taammüllere menafî olduğu gibi, had-ı zatında da başkasına ait olan bir hakkı gasp mahiyetindedir. Nazif Beyin “Fuzûlî”yi “Sünnî” yapmak için gösterdiği misalleri evvelce kâmilten görmüş ve hepsine ayrı ayrı cevaplar vermiştim; binaenaleyh bu kitapta yeniden cevap vermemi icap edecek bir şey bulmadım. Yalnız Nazif Bey bu eserinde sair birtakım kelime oyunları ve mugalatalar arasında, yeni bir iddiada daha bulunuyor ki, onu da göstermek ve cevabını vermek isterim: Büyük Türk alimi “Katip Çelebi” Fuzûlî’nin “Hükema” ve “İmamiye” mezhebine göre yazdığı “*Matlaü’l İtikâd*” adlı bir eserini gördüğünü söyleyerek, Fuzûlî’nin Şiîliği meselesini bir bedahet haline sokmaktadır. Süleyman Nazif Bey, bunu reddedebilmek için, bu ifadenin meşuş olduğunu ve bir adamın aynı zamanda “Hükema”dan ve “İmamiye”den olamayacağını ileri sürerek “Katip Çelebi”yi teşhil ediyor. Bu meseleleri Süleyman Nazif Beyden ve emsalinden çok iyi bilen, okuduğunu anladığında kimsenin şüphesi olmayan “Katip Çelebi”ye karşı bu yolda itiraz, çok cüretkarane bir harekettir. Bu kitap yeni çıktığı esnada, Müderris Ahmet Naim Beyin de bulunduğu bir mecliste Nazif Beyle bu meseleyi münakaşa ediyorduk. Nazif Bey, bir adamın aynı zamanda “Hükema”dan ve “İmamiye”den olup olamayacağı hakkında Naim Bey pek tabi olarak “Katip Çelebi”ye hak verdi... Osmanlı istilasından sonra zavallı Fuzûlî’nin “Sünnî” taassubu korkusundan ister istemez yazmaya mecbur olduğu beş on mısraı ileri sürerek bütün o tarihi delilleri ret ve inkara kalkışmak için, ya bugünkü tarih usullerine tamamen bigâne olmak yahut, kurûn-ı vustâyâ has mezhep taassubundan hala kurtulamamak icap eder. Süleyman Nazif merhumda bu iki şart aynı zamanda mevcuttu; binaenaleyh vatanperverâne bir gayretle “Fuzûlî”yi Sünnileştirmek istemesini tabi görmeliyiz.

“*Fuzûlî*” risalesinde, büyük şairin hayatına ve zamanına ait yeni hiçbir şey yok gibidir. “*Külliyat-ı Fuzûlî*” mukaddimesinde verdiğimiz malûmattan fazla olarak bu eserde yalnız iki küçük nokta göze çarpıyor: (1)- Katip Çelebi’nin matbu “*Keşfü’z Zünun*”unda Fuzûlî’nin vefat tarihi 971 olarak gösterildiğinden bunun yanlışlığını mukaddimemde söylemiştim. Müellifin bizzat yazdığı nüshayı tetkik eden Süleyman Nazif Bey “Katip Çelebi”nin doğru olarak 963 yazdığını söyleyerek bu yanlışlığı tashih etmektedir. (2)- “*Sıhhat ve Maraz*” risalesinin asıl ismi “*Ruhnâme*” olduğunu Doktor Hüseyinzade Ali Beydeki nüshadan naklen söylemektedir.

İşte 174 sayfalık kitapta şimdiye kadar bilinmeyen yeni malûmat, sadece bu iki küçük fıkradan ibarettir. O devrin tarihî ve edebî hayatı hakkında ve bilhassa çok meçhul bir saha olan Azeri edebiyatına dair pek iptidaî malûmat sahibi olan Süleyman Nazif Bey, *Külliyat-ı Fuzûlî* mukaddimesindeki malûmatı şahsi mütalaalarıyla tevsî ve tezyinden başka bir şey yapmamış, hatta oralardaki bazı yanlışlıklarımızı da aynen almıştır. Meselâ (sayfa 62)de Fuzûlî’nin memduhu olan “İbrahim Sultan”ın “İbrahim Han Muslu” olduğunu aynen kabul ve zikretmektedir. Halbuki müverrih tetkikâtımıza göre bu “İbrahim Sultan” “Cahî” mahlasıyla güzel şiirler yazan sanatkar Safevî şehzadesi “İbrahim Sultan”dır. Kezalik onun memduhlarından “Veyis Bey”, Bayat kabilesine mensup ümeradandır. Sonra, Süleyman Nazif Bey Fuzûlî’nin mensup olduğu “Bayat” kabilesi hakkında çok iptidaî malûmat veriyor, halbuki “*Türkiyat Mecmuası*”nın birinci cildinde “*Oğuz Antolojisine Ait Notlar*” unvanlı makalemizde bu hususta uzunca malûmat vermiştik. “*Leyla ve Mecnun*” hakkında Edebiyat Fakültesi mezunlarından Ali Nihat Beyin nezaretim altında hazırlamış olduğu pek kıymetli doktora tezine müracaat edilmek elzemdi; Nazif Bey küçük bir haşiyede bundan bahsettiği halde, her nedense ona müracaat lüzumunu hissetmemiş ve “*Leyla Mecnun*”un basit bir hûlasasını vermekle iktifa etmiştir. “Fuzûlî’yi ahlafla nasıl takdir etti” ser-nameli bahislere gelince, müellifin bu ağır ve müşkül mubahesi yazabilmek için ne kadar hazırlıksız olduğu burada derhal göze çarpıyor. Filhakika, bu meseleleri layıkıyla yazabilmek için Türk edebiyatının muhtelif lehçeleriyle yazan şairleri pek etraflı bir surette tetkik etmiş olmak yani edebiyat tarihimizi etraflı bilmek icap ederdi... Mamafih, ilim aleminin için yeni malûmatı ihtiva etmemesine ve çok yerlerinde tarihî hakikatlerle tamamen zıt ve indî mütalaalarla malamal olmasına rağmen, değerli bir sanatkarın Fuzûlî hakkındaki tahassüslerini göstermek itibariyle eserin dikkate şayan olduğunu da ilave edelim.

Köprülüzade Mehmet Fuat
İstanbul Darülfünununda “Türk Edebiyatı Tarihi” Müderrisi

Tenkitler ve Mülâhazalar

“NESİMÎ”YE DAİR

On dördüncü asrın büyük Türk şairi “Nesimî” yalnız edebiyat tarihi değil, din tarihi itibarıyla da fevkalade şayan-ı ehemmiyet bir şahsiyet olduğu halde, maalesef, کافی derecede tetkik edilmemiş, ona ait belli başlı bir monografi yazılmamıştır. Halbuki Şark ve Garp’ın eski, yeni birçok muharrirleri ondan muhtelif vesilelerle bahsetmişler, “Nesimî”nin hayatı ve tesirâtı hakkında oldukça mebzûl bir malzeme hazırlamışlardır. Şimdiye kadar “Nesimî”den bahsedenler –meselâ Faik Reşat Bey merhum- hemen hemen yalnız “Latîfî”nin verdiği malûmat ile iktifa ederek, bu mesele hakkında etraflı, bir tetkike girişmediler; ve bunda hakları da vardır. “Nesimî”ye ait en toplu malûmatı veren ve bazı Garp membalarına da müracaat eden “Gibb” bile, eski Şark eserlerine müracaat şöyle dursun, hatta Garp eserlerinden de کافی derecede istifade etmemiştir; bu tenkidi büyük Avrupa kütüphanelerinin Türk yazmaları kataloglarını neşreden alimlere de tevcih edebiliriz. “Minorski, Masinyan, ilah...” gibi “Nesimî”den istitraden bahsedenlerin bu hususta aldanmış veya yanlış malûmat vermiş olmaları da bu itibar ile pek tabiidir. Türk edebiyat ve diniyâtı hakkında senelerden beri devam eden tetkikatımız esnasında “Nesimî” ye ait -çok defada tesadüfen- bulup topladığımız malûmatı “*Türkiyat Mecmuası*”nda neşretmek ümidindeyiz. Lâkin, ona intizaren, “Nesimî”nin hangi tarihte öldüğü meselesini biraz tenvir etmek isterim.

“Ali Canip” bu büyük şairin “tuyuş”ları hakkında ahiren “*Güneş Mecmuası*”nda neşrettiği küçük fakat mühim bir makalesinde onun vefat tarihi hakkındaki muhtelif nokta-i nazarları kaydettikten sonra, “*İbn-i Hacr*”a istinaden “820” senesini kabul ediyor; halbuki ben “*Fuzûlî Dîvânî*”na yazdığım mukaddimede “Nesimî”nin “807” de öldüğünü yazmıştım. Diğer mehazlara nazaran daha eski ve şüphesiz daha şayan-ı itimat olan “*İbn-i Hacr*” in gösterdiği “820” tarihi dururken ve “Katip Çelebi” de dahil olmak üzere bir çok muahhar eserler ekseriyetle bu tarihi kabul ettikleri halde, şimdiye kadar hiç ileri sürülmemiş olan bu “807” senesini niçin tercih ettiğimi anlatırım:

“Nesimî”nin 807’de vefat ettiğini bildiren en eski memba, “*Mecalisü’l Uşşak*” namındaki meşhur eserdir. Gah “Hüseyin Baykara” gah “Emir Kemalettin Hüseyin” ismindeki diğer bir zata isnat edilen bu eser ve muharriri hakkında “*İlk Mutasavvıflar*”da biraz malûmat vermiştim. Bu eserin “Nesimî”nin vefat tarihi olarak gösterdiği “807” tarihini ilk ve son defa olarak kaydeden Avrupa alimi “Dorn”dur.

Petersburg yazmalar katalogunu tanzim eden “Dorn”, eserinin iki yerinde bilmünasebe bu tarihi kaydetmiştir [S.310 ve 395]. Her nedense bu kayıt şimdiye kadar Avrupa alimlerinden hiçbirinin nazar-ı dikkatini celb etmemiş ve başka hiçbir yerde zikr olunmamıştır. “*Mecalisü’l Uşşak*”ın bazı nüshalarında (807) yerine (837) mukayyit olduğundan “Hidayet”in matbu “*Riyazü’l Arifin*” de de -şüphesiz ondan naklen- bu tarihe tesadüf olunur. Eğer bu hususta başka bir vesika olmasaydı, “*İbn-i Hacr*”in gösterdiği 820 tarihini, ondan daha menâbiden bir memba olan “*Mecalisü’l Uşşak*”ın gösterdiği seneye elbette tercih ederdik. Halbuki, “Nesimî”nin 220’den evvel öldüğünü gösteren diğer kat’î bir vesikaya maliksiz:

“Nesimî”nin başlıca halifelerinden hurufî’ül mezheb “Refî’î” isminde bir şair vardır. Bu şair (811) de yazdığı “*Beşaret-nâme*” adlı pek mühim bir mesnevîde, “Nesimî”nin artık hayatta bulunmadığının sarahaten söylemektedir. “British Museum”da ve hususî kütüphanemizde nüshaları bulunan bu eser sayesinde, “Nesimî”nin herhalde 811’den evvel öldüğünü kat’î surette anlamaktayız. “Refî’î”nin bu eseri sayesinde, *İbn-i Hacr*’ın verdiği (820) tarihi ehemmiyetini külliye kaybetmektedir. Bir defa bu neticeye vasıl olduktan sonra, “*Mecalisü’l Uşşak*”ın -şüphesiz birtakım eski vesikalara istinaden- gösterdiği (807) tarihini kabul etmemek için ortada bir sebep kalmıyor.

İşte “*Fuzûlî Dîvânı*” mukaddimesinde “Nesimî”nin vefat tarihi olarak 807 senesini tespit ederken bütün bu mülâhazatı nazar-ı itibara almıştım. Bunları zikirden maksadım, tarihî tetkikat için, hatta en hurda, en ehemmiyetsiz götüren noktaların bile nasıl inceden inceye tetkik edilmesi lüzumunu göstermektir. “Nesimî”nin vefat tarihini (860)a kadar çıkarırlar bulunduğu cihetle, edebiyat ve din tarihleri noktasından bu tarihi kat’î olarak tespit etmek o kadar ehemmiyetsiz bir mesele de değildir sanırım.

Mazdeizm-Mazdenizm

“*İctihat*”ın 225’inci numarasında Abdullah Cevdet Beyin “Türkler ve İslam” namıyla “Leon Cahon”dan tercüme ettiği bir makalenin mâ-bâdi vardır. “Leon Cahon”un Türk tarihi hakkındaki malûmatı çok sathî ve iptidai bir mahiyette idi; çünkü bu tarihin istinat ettiği menabiden hiçbirinin metnini okumak kudretine malik bulunmuyordu: Çin, Arap, Acem, Türk lisanlarına tamamen yegane olması buna en güzel delildir. Bundan başka, “Leon Cahon”un zamanından bu güne kadar Türk tarihine ait tetkikat çok ilerlemiştir. Türk-İslam münasabâtı hakkında meselâ “Gibb”in 1923’te

neşrettiği bir eser dururken, “Leon Cahon”u tercüme etmek lüzumsuz bir külfettir. “Gibb”in bu eserinin Türkçeye tercüme etmek lüzumsuz bir külfettir. “Gibb”in bu eserinin Türkçeye tercüme edildiğini ve “Türkiyat Enstitüsü” tarafından kariben neşredileceğini de istitraden söyleyeyim. İşte Abdullah Cevdet Bey bu tercümeyle ilave ettiği haşiyelerden birinde şu malûmatı veriyor:

[Mazdeniler Mazdeens: Muzdek Muzdeq din ateşperestinin peygamberidir. Bize nasıl “Mehmedî” denirse ateşperestlere dahi, resullerinin namına nispetle “Muzdekî” derler. (Sasaniyan) sülale-i şahisinden (Kubat)ın zamanında gelmiş ve hürriyet-i fikriyeye ve nuru ve ateşe tazim ve ibadet üzerine müesses dinini “Kubat’a da kabul ettirmiş ve bu mezhep bütün (İran)a intişar etmişti. (Nuşirevan) taht-ı (İran)a cülus edince ve “Nuşirevan Adil” yâd olunmaya henüz layık olmadığı bir sırada “Muzdek”i öldürerek nur ü ateşe ibadet ayinini kahr ve men etmişti. (Muzdek) bir nev promete Promethee idi ki (Jüpiter)i “Ehrimen” idi.]

Bu satırlar tarih itibariyle gayet fahiş bir hatayı ihtiva etmektedir: Abdullah Cevdet Bey “Mazdeizm” dini ile “Kubat” zamanında “Muzdek” tarafından tesis olunan ve bir nev iştirakiyun mezhebi mahiyetinde bulunan “Mazdeizm”i tamamen birbirine karıştırmıştır. Halbuki bunların ikisi birbirinden tamamen farklıdır. Bütün tarih kitaplarında, ansiklopedilerde bu hususta vasi’-i malûmat olduğu cihetle burada daha fazla izahate girişmeyi lüzumsuz addediyorum. Yalnız “Muzdek” ve mezhebi hakkında “Kristensen”in ahiren neşrettiği eseri [Danimarka Uloom Akademisi Tarihi, -Filoloji Şubesi Neşriyatından, 1925 Kopenhag] bilhassa tavsiye edebilirim. Abdullah Cevdet Bey gibi tecrübeli ve itinakâr bir mütercimin bu kadar fahiş bir yanlışlık yapması her halde isticlal neticesi olsa gerektir. Tercümede şark müellifleri esâmisinin ekseriyetle yanlış olduğunu da ayrıca ilave edelim.

Köprülü zâde Mehmet Fuat

İstanbul Darülfünunu’nda” Türk Edebiyatı Tarihi” müderrisi

ÇOBAN ÇEŞMESİ

Faruk Nafiz

Yirminci asrın, bugünün edebiyatında, ben öyle düşünüyorum ki sanatın ruhu, şiirin özü: harekettir; heyecandır. Bugünkü nesil, bugünkü edebî zevk artık durgunluğa, uyuşukluğa, nefse münhasır bir melâle, mızımız duygulara ve eşyadan, haricî manzaradan hâsıl olan sükunlu ve sisli intibalara pek de aldırış etmiyor. Meselâ gün batısının yeşil bir göldeki atıl akislerinden doğma bî-tâb bir hüzne karşı nasıl omuz silkip geçiyorsa aşkının matemini, cılız bir çocuk gibi bir köşeye çekilerek miskin miskin ağlayan aciz ruhlulara da –sadaka kabilinden- şöylece ya bakıyor veya bakmaya bile lüzum görmüyor. Çünkü bugünkü hayat, sanatta, şiirde canlılık, coşkunluk, hulasa bir hareket, bir heyecan istiyor.

Bedbaht mısın?... Nefsine ait olan bu derdi öyle canlı, öyle coşkun gürleyerek anlatacaksın ki herkes cazbandın zırlıtısından kendini alabilip seni dinleyebilsin! Yoksa on dokuzcu asrın romantik, solgun, uzun saçlı, aşıklığı, için için birer damla gözyaşıyla hicran terennümleri hiç kimsenin kulak asacağı şey değildir. Bir düşüncen, bir görüşün, bir intibain mı var? Bunu sakın sakın yalnız tespit edip bırakma! Eserine bir hareket koymalısın; ta ki herkesin gözleri sinema perdesindeki kargaşalıklardan, otomobillerin biri birini velî edişinden kurtularak senin eserine takılabilsin! Bugün, bence, sanat o halde bulunmalıdır ki evvelden beri hepimizin ağzında gevelenen “heyecan-ı bedî” tabiri ile “Yarabbî şeker!” deyip kalmamalıdır. Yani bir güzel tablonun, bir derin şiirin karşısında artık yalnız bir “Oh, ne güzel!” demekle, yahut şöyle bir mest olup kalmakla kanaat edemiyoruz. İstiyoruz ki o sanatın bize vereceği “bedî heyecan” ancak böyle durgun, içten gelen ve içte kalan bir tahassüsten ibaret olmasın! O “bedî heyecan” adeta maddiyatımızı sarıp sarmalasın da yüreğimizde hakikaten çarpıntı duyalım; yahut dimağımız bir merak ile, bir endişe ile, hulasa bir uyanma ile işlemeye başlasın! Evet bugünün şairi, şiirlerine hareket, kanlı ve canlı heyecan, bir söz ile bir nev coşkunluk mu desem, yoksa doğrudan doğruya hayat mı desem, işte böyle bir cazibe koymak mecburiyetindedir. Bunu yapabiliyorsa şairdir; ammenin, insan kitlelerinin şairidir. Unutmayalım ki biz fert olarak bir şey yapamayız; cemiyetin içinde ve o cemiyet için şair, sanatkâr olabiliriz. Nas, sanatkârın ehemmiyet vermeye tenezzül etmeyeceği bir sürü değildir. Efendi, sen o nasın bir ferdîsin; ona kendini beğendireceksin, onun alâkasını cezp edeceksin. Seni alkışlayacak, sana ya bugün veyahut yarın şair diyecek olan hep o insan kitlesidir. Sen bu kitleden ayrılık iddiasında bulunan “paradoksal” rev

eyleme “ Ben şairim!” diyorsun, o halde çık Himalaya Dağı’na orada kendi kendine şiirlerini inşâd et!... Aramızda kaldığın taktirde biz, hayatı bırakıp, senin mız mız ağlamana veya kendin bile tayin edemediğin duman dolu, karanlık buhranlarına (Filan sanat mektebinin şah eseri böyle olmak lazım gelirmiş!) diyerek aptalca el şakırdatamayız.

İşte bence bugünkü neslin edebiyat, sanat, şiir hakkında düşüncesi esasen budur. Yine bu sebeptendir ki bana “ romantizm” pek safdil veya mürâî gelir; “empresyonizm” dalgın, durgun ve hatta baygındır; “sembolizm” çekingen, şaşkın ve ürkektir; o kadar ki zavallı hiçbir duygusunun muin adını söyleyemez; kendi kendine mırıldanır. Sen şöyle anlarsın ben de böyle!... “Realizm”i de bazen pek kaba, haşın bulurum... O halde ne lazımdır?... Efendim, bütün bunlar hep birer çeşnidir; bize bugün sanatta “hayatiyet” lazımdır. Canlı söz, canlı renk, canlı fikir arıyoruz. Yukarıdaki çeşnileri sırasına göre karıştır!.. Bu adeta bir rengi verebilmek için ressamın birçok renkleri karıştırması gibi bir maharet oyunudur.

İşte “Faruk Nafiz” bugün canlı yazan, şiirlerinde “hayatiyet” bulunan, gür sesli, gürbüz duygulu, kılıç gibi keskin mısralı bir şairdir. Onun için, bazı kendi kabuğu içine çekilmiş kaplumbağalar gibi düşünen kimselerden mâadâ, herkes arasında, evet, hayata koşan, hareket ve heyecan ile zevk alan bütün Türk gençliği arasında, o, kendisinden emin olarak sazını erkekçe çalıyor... Öyle ki bazen sarını bir “gürz” gibi de vuruyor. Geçen gün bir şiirinde ne diyordu?...

“Murada ereceksin yarın sen tek başına,

“Onlarsa yarı yoldan geriye dönecekler.”

Ve sonra muarızlarının kafalarına:

“....., varsın

“Önünü kesmek için zincirini koparsın

“Dokuz yıl artığınla beslediğin köpekler”

Diye bir gürz indirmiyor mu idi?...

“Faruz Nafiz”in şiirini beğenenler çok, pek çok, pek çoktur. “Faruk Nafiz” bugün Türk ammesinin kıymetli şairidir. Çünkü onun duyguları mız mız, ifadesi cılız, fikirleri cansız ve ahengi heyecansız değildir. Ruhunun öyle bir dalgalanışı var ki bunu bir resim sanırken bir fırtına olduğunu görürsünüz. Öyle kuvvetli bir fırtına ki sizin benliğiniz; sarsar... Ne yapalım, bir veremlinin son nefesi gibi “pof” diye sönen bir saniha titremesi benliğimizi ürpertemiyor; işimiz bir “vah, vah!” dan ibaret kalıyor,

“Faruk Nafiz”in ilham perisi, Allah sıhhatini bozmasın, kuvvetli, vücudu tekamül etmiş, beti benzi hayat ve gençlik saçan; göğsü dolgun, koşan, gezen ve tagannî ederken nefsi tıkanmayan, aslan gibi bir kızdır, diyorum; yoksa sapsarı yüzlü, dermansız, dal gibi bir tazecik değildir!

“Faruk Nafiz” aşkı fırtınalı duyar. Evvelce aruz ile yazdığı şu kıtaya bakınız:

“Zülfünün yay gibi kuvvetli, çelik tellerine

Takılan gönlüm asırlarca peşinden gidecek.

“Sen bir ahu gibi dağdan dağa kaçsan da yine

“Seni aşkım canavarlar gibi takip edecek.”

Rica ederim, aşkın bu şiddetini, bu coşkunu bugüne kadar hangi şair söylemişti?... Bu kıtaya neden bileğimizi kaptırıyoruz?... Çünkü: Bakınız, hep hareket, heyecan var. Levha âtil değil. Duygu sakin değil. Hayal, bir macera arkasında koşuyor... Dimağınızı şiirin canlılığı sürükleyip götürüyor... İşte “Faruk Nafiz”in şiirde ve şiirin en esaslı cephesi olan aşkta şahsiyeti budur; bu kıtadır... Bu koşan, dalgalanan hayal, bu gergin ve keskin duygudur. Öyle ki bu duygunun her ihtizâzında bir kılıç tınneti duymaktayız... Bu bakıma göre, “*Çoban Çeşmesi*” asıl “Faruk Nafiz”in tam şahsiyetini gösteren en kuvvetli şiirlerini toplamış değildir. Bugünkü “Faruk”, “*Çoban Çeşmesi*” şairinden çok daha yüksek, daha dolgun ve coşkündür. “*Hayat*”ta bugüne kadar çıkan şiirlerine bir bakıma yetişir, bu hükmünün doğruluğu anlaşılır ve ben şimdi “*Çoban Çeşmesi*” için böyle bir hüküm verirken edebiyat, şiir namına iftihar ile soyunuyorum. Çünkü şairin bu eseri, kemalinin son haddini göstermiyor. Şair, her gün daha canlı her gün daha tannân yazıyor. Evet, yarın o, şüphesiz tek başına murada erecektir; kendi için doğru söylemiş; kendini çok iyi görmüştür.

Bir şairin, başka bir şair hakkında tenkit yürütmesi doğru değildir derler. Ben kendimi bu hükümden dışarı çıkarmakla mağrurum. Ben güzel bir şiiri öyle candan severim ki adeta benimserim. Belki şair, o şiirini benim kadar sevemez; benim kadar müdâfaa edemez. “Faruk Nafiz”in şiirlerinde öylelerini okumuş ve –şiirdeki fevkalade hayatiyet dolayısıyla- bir okuyuşta ezberlemişimdir ki adeta onların altında kendi imzamı görmek istemişimdir; “Yoksa ben de bunu yazdım mı?... Yazacak mı idim?...” diye düşünmüşümdür! Buna siz, isterseniz, şahsiyet içinde eriyen bir gıpta deyiniz. Herhalde sanat için hodgâm değilim.

İşte ben şimdi, kendisi de az çok şiir yazmış bir meslektaş sıfatıyla değil fakat “Faruk Nafiz” için yüksek sanatı karşısında garazsız, ivazsız heyecan duyan, bütün varlığıyla hayran kalan bir kari sıfatıyla bütün düşüncelerimi yazıyorum:

“Faruk Nafiz” bugün yazmakta olan gençlerin içinde en ümit verici ve yarın Türk şiirinde en şaşalı varlıktır. Ancak bunun böyle devam etmesine, heyecan hazinesinin tükenmemesine, bugün olduğu gibi her şiirinde yeni bir hamle göstermesine ve dimağının daima zenginleşmesi için yalnız Allah’ın verdiği kabiliyetle kanaat etmemesine lüzum vardır. Bir bunu temennî etmekteyim; neticeden eminim.

Şimdi “Çoban Çeşmesi”nin şöylece sayfalarını çevirelim:

“Muztaribler” ünvânı altında içtimaî bir heyecan duyan, ilhâmını nasıl muhtelif hayat safhalarından alan şair “Kahpe” hakkında:

“Her yolcuya açıktır vücudumun her yanı,

“Dinç atları sulayan mermer yalaklar gibi”

Diyerek bize yepyeni bir tablo, bir tasvir yaparken “pek çokları” diye murat ettiği Türk köylüsünü ne doğru görüyor:

“Sen ki ey çulsuz gezen, ıstırapın kendisin” bundan sonra şair “Bir sayfa açsam ağlarsın” ser-levhası altında kendi benliğine, kendi içine dönüyor ve hicranları için diyor ki:

“Ben ki bugün her aşka yas tutan bir varlığım,

“Evvelden bir mezardım, şimdi bir mezarlığım.”

Ben yirmi senelik neşriyat arasında aşkın yesini böyle geniş, böyle şâmil ve böyle harap edici bir tarzda ruhun, kalbin, hayalin içinde uyandıran şiir görmedim; bugünkü Türk şiirinde bu, yenidir, başlı başınadır diye haykırmaktan kendimi alamıyorum. Evet, hakkın var. Azizim Faruk, doğru bir iddian var:

“Kime derler, sorarım, ben de şair değilsem?” Sonra (Yıl Başında” şiirinde biz gösteren şu hayat levhasına bakınız:

“Gece, ziyaretinden dönerken yıl başında,

“Rastladım her sokakta, her bir eşik taşında

“Uyuşmuş nice yurtsuz sefiller, derbederler...

“Onlar ki gün doğmadan soğukta seyrederler

“Yolun çukurlarında suların donduğunu...”

“Oğluma” unvânlı şiirinde başka bir orijinalite parlıyor. Bu şiirin:

“Biliyorsun ki, oğlum, ortada ne sen varsın,
 “Ne seni yeryüzüne getirecek bir anne”.

Diye başlangıcı bile derhal şairin bambaşka bir görüşle mümtaz olduğunu meydana çıkarıyor.

“Çalışkan ellerine bakanlar kirli derler,
 “Leke derler alnında güneş karaltısına.”

Biraz aşağıda:

“Yoksulluğun yüzerek sonsuz denizlerinde
 “Gördüğün her kıtaya uzaktan dış bilersin”

Daha sonra:

“Sürgün gibi gezersin kendi Anadolu’nu.”

Mısralarıyla şair bugünkü içtimaî teşkilâta, sermayenin burjuva mürailiğinin haksız hükümlerine karşı ihtilalci bir ruh ile coşuyor. Hele:

“Bulutları delsen de yükselen dik başınla
 Sonunda bir dışıye mâl edersin varını.”

Diyerek erkek aczini ne toplu ve kat’î gösteriyor. Zaten “Faruk Nafiz”de vakit vakit bir ihtilâl uğultusu var. tabîî genç idealci bir ruh, elbet umumî harpten sonra cihanı sarsalayan “say”ın isyan sayhalarına kayıtsız kalamaz. Niçin? diye köpürmekte haklıdır. O, zaten coşkun bir ruh sahibi olmasaydı böyle şair olmazdı. “Şeytan”, kitabın en dikkati câlib şiiridir, Ben Faruk’u bu şiirle tanıdım. İlk okuduğum gün dedim ki: İşte bir yeni ruh, işte bir kuvvetli varlık!... “Son Aşık” bana “Maupassant”ın aynı ruhta bir hikâyesini hatırlattı.

“Çoban Çeşmesi”nin en ince şiiri ise bence “Annesiz Ölü”dür:

“Dün bir cenaze gördüm bağrıma gizli gizli,
 “Bu küçük bir çocuktur, sarış, saz benizli:
 “Taş kesildi yüreğim mezarının başında.

“Saz benizli bir öksüz, sarışın bir yetimdi,
 “Bu gömdüğüm cenaze benim muhabbetimdi,
 “Veda etti hayata doymadan üç yaşında,

“Dünden beri gençliğim, kalbim yarım,dır,
 “Bu tali’siz mezarı benim damarlarımdır

“Asabî dallarıyla kucaklayan sarmaşık.”

Yarabbi, ne rakîk bir hüznü! Bu, bir inilti. Ben aşkın bu derin hüznünü bir de (Kemalettin Kamu)nun kitâbesinde duymuştum. Şiirin bundan sonraki kısmı nispeten çok zayıftır. Bir doldurma gayreti, bir tamamlama zorakılığı hiss olunur. (Faruz Nafiz) daha bazı şiirlerinde gördüğüm bu halden kurtulsa çok iyi olacak. Çok kuvvetli başlayış, sonra ara yerde yine kuvvetli ve belki daha şerîr mısralar ve sonunda bir zaaf! İşte bence şimdilik bazı yazıları için (Faruk Nafiz)e edilecek itiraz ancak budur. Bunu ise tabiatıyla şair, üslubundan silkip atmak kabiliyetini pek fazla haizdir. “Kendim İçin” şiiri:

“Kalbimi bari onlar duysalar, bilseler ki

“Ne elâ göz, ne yeşil, ne lacivert arıyor!

“Ah, bu gönül, bu gönül kendine dert arıyor!”

Mısralarıyla ne güzel işlenmiş, ancak bu şiirin:

“Ruhumda yer bulunmaz kadın hicranı varken

“Dudaklarımdan geçse bu sevinçsiz ölüşün

“En uzun ömrü bile bir bahar sürmez, düşün!”

Parçasında, sanırım ki, “ölüşün” kelimesi aslında “gülüşün”dür; bunda mutlak bir tertip hatası var. Çünkü başka türlü mana çıkmaz.

Bunlardan sonra kitapta: “Güzel demeyen”, “Sen Neredesin?”, “Melek”, “Orkestra Dinlerken” ve “Han Duvarları” gibi çok nefis parçalar var. “Ocak Başında” uzunluğu kadar ehemmiyetli bir mevzu ile kıymetlenmemiş. Bu da, bence Faruk’un mahalline sarf edilememiş, bir emeğidir. İnsan, (bir asırlık sergüzeşt) okuyacağım diye bütün bir tecessüsle kıtaları okuyor, okuyor da nihayet o bizi ürpertmesini beklediğimiz sırrın pek basit olduğunu görünce, ağır bir şey kaldırmak üzere kuvvetini teksîf etmiş bir elin birden hafif bir şey kaldırmasıyla hasıl olan boşluğu duyuyor.

Kitabın (Saz Şairleri) kısmında biraz “Orhan Seyfi” çeşnisi duyar gibi oldum. Hele “Gönül” şiirinde:

“Her güzel bağından bir gül seçerdi,

“Bundan mı sarardın, soldun, ey gönül?”

Mısralarını okurken “Seyfi”nin:

“Dağılıp gönlümün gül bahçesine,

“Her güzel göğsüne bir çiçek taktı.”

Mısraları hatıramda bir gül demeti kokusuyla uyandı. Tabi bu hal, bir tesadüftür. Eskiler böyle şeylere “tevârüt ” derlerdi.

“Faruk Nafiz”i, kendisinden biraz daha eski fakat ruhunun bütün samimiyetiyle sanata, sanatkara karşı hayran bir arkadaş sıfatıyla tebrik ederken küçük bir iki sözüm vardır ki o da bazen lüzumsuz galatından kendini koruması, pek seyrek olsa bile şive, lisan meselelerinde asla dikkatsiz bulunmaması ne şiirlerini kuvvetli yerlerinde keserek tekrarlar veya zâitlerle zayıf düşürmesidir.

Sonra asıl “münekkit” olarak tanınmış bazı arkadaşların, bu işte benden ziyade salâhiyetdar olmamalarına rağmen, “Faruk Nafiz” gibi, hemen her eserini okurken insanın Türk şiiri namına ibtihâc duyacağı, ümit ile göğsü dolarak “yaşa!” diye haykıracağı gelecek kadar kuvvetli, coşkun bir genç şairin kitabı hakkında halâ hiçbir tahlil yazmamalarına doğrusu acınmaktan kendimi anlamıyorum.

Ankara 19 Haziran 1927

Enis Behiç

“HAYAT” TAKİ HAYAT DÜŞMANI ŞİİRLER

Geçen gün “*Hayat*”ın eski nüshalarını gözden geçirdim. “Şiirlerden çoğunda garip bir kardeş benzeyişi var. Bakın size birkaç numune:

Benim bütün hislerim kalbinde gömülüdür.
 Hayatım baştan başa bir sisle örtülüdür:
 Bilmiyorum doğrusu hangi yoldan gideyim?
 Ne yorucu bir çöldür hayatın yalçın yolu
 Gelecek mi acaba beklediğim saadet?
 Niçin gönlüm bu kadar ince hisli, duygulu
 Belli mes’ut olmaya etmemişim hiç niyet...
 Yaşamak istiyorum. Fakat mümkün değil ki
 Sade ben miyim acep böyle hayattan bıkan.
 Hasret öyle üzücü, dünya öyle sefil ki
 Öleceğim besbelli (saadet) diye diye...

Karanlık gönlümün mor gölgeleri
 Avare bulutlar ruhum musunuz?

Etrafımda gülüyorlar, oynuyorlar
 Heyhat!
 Ben aleme küskünüm!
 Artık hicrandan başka
 Ne bir yar
 Ne bir sırdaş isterim.

Gönül hasta kuş gibi

Her akşam odamda ben gölgelerim ve lambam
 Beraber ağlarız.

Bir zalim sevgilinin hasreti içerimde
 Kışın beyaz kuşları yaşlı kirpiklerimde

Her mısraın ümitsiz günlerimin bestesi

Gönlüm ezelden beri bütün dünyaya küskün!

Bu misalleri sütunlarla çoğaltmak mümkündür. Biz yalnız tipik birkaç numune aldık.

Dikkat ettiniz mi? İnsan bunları okurken kendisini bir emrâz-ı asabiye sanatoryumunun pesimistler koğuşunda sanıyor da hala yaşamaya nasıl tahammül ettiğine şaşıyor ve intihar edenler alkışlayacağı geliyor. Bu ne alîl ne çelimsiz, ne bezgin bir ruh mahsûlü! Hepsinde bir “fıkr-i sâbit” var: Marîz bir hayat düşmanlığı.

Hiç şüphesiz ki herkes hayatı istediği gibi telakkide serbesttir. Fakat:

“Benim bütün hislerim kalbimde gömülüdür” diye inleyen; “Her akşam odamda ben, gölgelerim ve lambam beraber ağlarız.” diye hıçkıran; “Gönlüm ezelden beri bütün dünyaya küskün” diye somurtan şairlere sorsak: Hislerinizin kalbinizde gömülü olmasından, her akşam odanızda gölgeleriniz ve lambanızla ağlaşmanızdan, bütün dünya ezelden beri küskün olmanızdan bize ne?...

Sizin ayda kaç defa hamama gittiğiniz, günde kaç dilim kavun yediğiniz, kaç saat uyuduğunuz, kaç kitap okuduğunuz bizi ne kadar alâkadar ederse bütün ağlaşmalarınız, küskünlükleriniz, hicranlarınız da o derece lâkayt bırakır. Hatta yıkanmak, kavun yemek; uyumak ve okumak hakkında şiirler yazsanız yıkanmanın zevkini, kavunun lezzetini, uykunun rahatlığını, okumanın kaidesini şiir halinde ifade edebilseniz herhalde daha orijinal mevzulara temas etmiş olmak itibariyle belki daha cazip olabilirsiniz! Halbuki bu hıçkırıklı, yaşlı, öksürüklü mevzular üzerinde siz de bilirsiniz ki hemen herkes ömründe, hiç olmazsa, bir mısra olsun yazmıştır! Onun için bu mevzular artık sakıza benzedi: Çiğneye çiğneye bir türlü bitmiyor.

Artık bunlara bir şair ancak çok orijinal bir şekil verebileceğine kani olduğu zaman temas etmeli. Yoksa şiir yazmak geviş getirmek derekesine iner. İşte iki ayrı şairden birer mısra:

1-Ben aleme küskünüm!

2-Gönlüm ezelden beri bütün dünyaya küskün!

Peki anladık: Aleme ve dünyaya küskünsünüz! Pekala efendim ama bundan bize ne?

Bunlar sizin hususî, “enitim” duygularınız sizin içinize ait sırlar. Bunları aşk mektuplarında bol bol yazabilirsiniz. Biz kariler bu derece mütecessis insanlar değiliz.

Nasıl ki bizi nasırların ağrısından, bademciklerinizin şişmesinden veya basurunuzun vecalarından haberdar etmeye lüzum görmüyorsanız vücut ve ruhunuzun sair haz ve elemelerine ait tafsilattan da affedin!

Şair içtimaî bir mahlûktur. Şiir içtimaî bir eserdir. Asrî cemiyetin damgası, istikameti “içtimailik” tir. Ferdîyetçilik iflas etmiştir. Nasıl ki artık “kaside” dinlemeye tahammül edemiyorsak bu tarz ferdî şiirlerden de gına getirdik. Bizde şair mihveri etrafında dönen bir topaçtır. Yeni doğmuş bir kedi yavrusu gibi yalnız kendisi miyavlıyor: Muhitine karşı gözleri yumulu. Daha henüz kanlı, canlı bir aşk şiiri bile okuyamadık. Aşk insanı böyle berbat etmez. Bu şiirlerde insan (aşk)tan adeta ürküyor. Aşk insanı yükseltir, temizler. İnceltir ve yaratıcı yapar. Aşk en tabîî, en asil bir ruh yaşayışıdır. Bizim şairler onu, ekseriyet üzere, anormal, marazî ve düşkün bir şekle sokuyorlar. Onların dilinde aşk, “kara sevda” mahiyetini alıyor.

Hayır, aziz şairler, biz sizin talanınızın böyle “çorak bir çölde akıp gitmesine” razı değiliz. Ferdîyetinizin çerçevesini kırın artık. Kendi içinize çevrilmiş gözlerinizi muhitinize, cemiyete açın. Tesbih böceği olmaktan kurtulun, ahtapot olun!

Hayatım baştan bir sisle örtülüdür

Bilmiyorum doğrusu hangi yoldan gideyim?

Bu iki mısra bize gençliğimizin halet-i ruhiyesini gösteriyor: Gayesizlik ve idealsizlik! Bizde gençlik, ekseriyeti itibariyle, içtimaî hayata lakayttır ve şaşmıştır hangi yoldan gitsin!... İşte terbiye sistemimizin en büyük noksanı ve en mühim hedefi: Gençliği içtimaileştirmek, ona doyurucu gayeler ve idealler aşlamak!...

Aynı şair:

Geleceğimi acaba beklediğim saadet?

Belli mes’ut olmaya istememişim hiç niyet.

Öleceğim besbelli (saadet) diye, diye!...

diyor. “Saadet” tayyâre piyangosu yahut bir miras haberi midir ki “Acaba beklediğim saadet gelecek mi?” diye bir sual varit olabilsin? İnsan “niyet” etmekle mes’ut olabilir mi? Saadet namaz ve oruç cinsinden bir şey mi? Yoksa şair umulmaz bir hastalığa mı tutulmuştur da “Öleceğim besbelli (saadet) diye, diye” diyor?

“Saadet” kelimesinden ne kastediyor? Bunu şair bize izah etmelidir ki derdini anlayalım ve : “Sade ben miyim acaba böyle hayattan bıkan?” diye sorduğu suale cevap verebilelim.

Niçin bizde içtimaî şair yetişmiyor? Çünkü şiir sadece “ilham” ve “talan” meselesi değil, başlıca bir kültür meselesidir. Ve bu “kültür” denilen nesne bizim şairlerimizin, maalesef, büyük bir ekseriyetinde mefkûddur. Onun için muhitine nüfûz edemiyor, cemiyeti tahlil edemiyor, onun için orijinal mevzular alıp yeni terkipler yapamıyor. Bu sebeptendir ki bütün yaratma kabiliyeti kendi dertlerine inhisâr ediyor. Çünkü insan kendi diş ve baş ağrısını başkalarının ağrılarından daha iyi anlatabilir!

Biz şairlerimize “naçizâne” bir tavsiyede bulunmak istiyoruz. Fakat darılmaca yok ha!

Yüz okumak bir yazmak

Yüz yazmak bir neşretmek!

Dedik a: Darılmak yok!

Hayatı seven tok sözlü bir kariniz.

ENİS BEHİÇ’İN MİRAS’I

Çatalca’dan gelen top seslerini duymuş onlar bilirler: Anî ve serî olduğu için acısının ibret ve intibahı birdenbire duyulamayan Balkan hezimetinde İstanbul, öyle ağzı kilitli, şaşkın, teesüründen aciz, aczinden müteessir, kendisinin tâ göğsüne vuran felâketin yanı başında sadece duakâr bir vaziyette idi.

O günlerde bir sabah, “*Şehbâl*” mecmuasını açtım ve “Enis Behiç” imzasını taşıyan bir manzume içinde şu beyiti gördüm:

İlahî yoruldum bu diz çökmeden;

Gururûm kırılmış hâyâlim harâp...

Bunda benim başımın içinde bir fırtına cezr ve mediyle çalkalandı. Manzumeyi okudum, yine okudum. Sokaklarda söyleniyordum:

Ne rengin emellerde hep neşve-i hîz

Olurken şebâbım bu nekbet neden?

İlahî! Yoruldum bu diz çökmeden,

Gururum kırılmış, hayâlîm harâp...

Sonra dükkanları, mağazaları, bina cephelerini, çehreleri, tüten İstanbul ufuklarını hep öyle “rengin emellerle neşve-i hîz olan şebabı nekbete düşmüş”, şaşkınlığından sadece dua-kâr vaziyette fakat “diz çökmeden de yorulmuş, gururu kırık ve hayali harap” bir eda ile meftûr görmeye başladım.

Bazı insanlar vardır ki eserleriyle yaşarlar, insanlar ve eserler vardır ki tesirleri mazbût ve mûin kıymetlerinden daha kuvvetli olmuştur. Bu kuvvet, muhitte ve nesilde mevcut bir his ve temâyülü mas ve ifade edebilmek derecesiyle mütenâsiptir; sâmiin ve kariin, bir kelime ile, muhatabın bu dereceyi daha iyi anlayabilmesi de o muhit ve nesil için de yaşamış olmasıyla mümkündür.

Selanik’te, tâ Meşrutiyet’in bidâyetlerinde, bir gün “*Genç Kalemler*” mecmuasında “Turan”dan gönderilmiş bir uzun manzume gördük. Bundan bir şey anlaşılmadı. Fakat o, kalplerde bir akis yapmaktan da hali kalmadı. Eğer doğrudan doğruya Türklük mefkûresine temas etseydi biraz anlaşılabilirdi; fakat bilvâsıta, aykırı bir temas bile, ruhlarımızda garip bir kımıldama yaptı.

Sonraları bu manzumeyi yazmış olan Ziya Gökalp merhumun bütün hayatı “*Tesir Mecmuası*” oldu.

Yine günün birinde *Tanîn*’de Ahmet Hikmet Bey merhumun “Altun Ordu”sunu gördük. O ne inşi’âl, o ne sihir, o ne sehhâr nidâ idi. Ruhlarımızda avare akıntılarla dolaşıp bulanan bir kaynağı birdenbire köpürten ve ona, fışkırınca bulabileceği yollardan birini gösteren bu olgun nidâ Ahmet Hikmet’in bütün eserlerinden ve bizzat kendisinden daha müesser ve daha kudretlidir; çünkü doğmuş bir cereyanın perişan serpintilerini, şuura çıkmamış dileklerini taazzî ettiriyor, henüz ifade edilmemiş; fakat olmaya, duyulmaya başlayan dağınık hisleri hulâsa edip yaşıtıyordu.

Mefkûrenin bir hamlesi, devre, duyduğunu hitap eden bu, “Altun Ordu” merhalesinde görüldü.

Süleyman Nazif merhumun sanat namına yaşayacak eserlerini tetkik ettikten sonra kolayca karar verilir ki o, asarıyla değil, tesiriyle yaşamış ve yaşayan bir adamdır. Dünyada nâdir insanlara, onun o (Pierre Loti) günündeki şedîd, müstesnâ, tarihî müessiriyeti nasip olmuştur. Merhûmu orada, İstanbul Darülfünunun konferans salonu içinde o gün dinlemiş olanlar bunu unutamayacak ve nesilden nesle bu tesiri yadigâr etmekten kendilerini men edemeyecek sûrette bilirler.

İstanbul’un ibretli ıstırâbı, neslin başını tutuşturan mefkûre sancıları, Türk tarihine girecek yeni devir güneşinin tahmîl ve talep ettiği tahammül ve ferâgat iştiyakı, feyz ve kudret doğurabilecek cesim bir serdengeçtiliğin maşerî şuuru... İstanbul içinde o gün, o nutukta Süleyman Nazif’in ruhu ve dudaklarıyla hulâsa ve ifade edildi. O günkü Nazif sade duyulmakla değil, bilhassa görülmekle, tanınmakla anlaşılabilcek bir “varlık”tır. Bitirdikten sonra, ertesi gün “*Tasvir-i Efkar*”da neşredileceği için, nutkunu “tahsiline hassaten itinâ” olunmak üzere bana –kendi tabiriyle- “emanet” etmişti. Bu münâsebetle sansür onun en canlı yerlerini tay ettiği halde, ben tamamını elde edebilmişim. Ondan sonra bu nutku İstanbul’da ve Anadolu’da, gah husûsî içtimalarda gah kendi talebeme kaç kereler okudum. Fakat okuyuş, sade okuyuş beni bir türlü tatmin etmiyordu. Aynı zamanda o Pierre Loti günü Süleyman Nazif’in okuyuşu, dinleyenlerin vaziyetleri, konferans salonunun o günkü hali hakkında tasvirler yapıp İstanbul’un ve Türkiye’nin o (an)ını canlandırmaya

çalışıyordum. Çünkü o nutuk ve Süleyman Nazif tarihin o(an)ı içinde fırlayıp görülmüş yaşanmış füsün ve ateşini ruhlara “müteazzî bir iman” halinde dağıtmış bir “varlık”tı...

Enis Behiç’e avdet ediyorum. Ne demek istediğim elbette anlaşılmıştır. Onun o “Vatan Mersiyesi” de, Balkan hezimetlerinin ruhlardaki acılarını sanat nidâsıyla devrine duyurmuştu; bu acıları ondan ziyade kuvvetle toplayıp bize fırlatan; o(an)ı onun kadar kudret ve sadakatle tercüme eden ve yaşatan bir eser daha yoktur. Herhalde ben görmedim.

Onun *Şehbâl* de çıktığı gün sanat ve nazma şu veya bu sûretle alâka besleyen herkes onu okuyor, onu heceliyordu. Başta Nazif merhum olmak üzere o zamanın büyük geçinen bütün edibbâsı ayrıca, müttefikten heyecan ile onu tebrik ediyorlardı.

Enis Behiç’in İstanbul’da ilk çıkan şiiri o idi. O zamanki vatanın hakiki mersiyesi de o oldu. Onun doğduğu muhit ve tesirin içinde yaşamış olduğum için bu şiiri daima sayıkladım; onu daima bizim kendimize, bir devir içinde bulduran merhalelerden biri bildim.

Bunun için, onun kitabı çıkınca onun, (Balkan) geçidinde nesle ve bana yadigâr ettiği (*Miras*)ı arasın; ben bu (*Miras*)ın hulâsa ve terennüm ettiği devreyi yaşadığım için onun hakiki kıymetini tınnetle yapacak ve canlandıracak eski akislerin çınlamasını istiyor ve bunun için ben “Vatan Mersiyesi” üzerinde kalıyorum.

Enis Behiç başka bir şey yazmasaydı, bütün şiirle o; bize yine bir sanat mirası bırakabilirdi.

Ben kendi mirasıma bu kadar merbût olduktan ve onu ayırdıktan sonra kitabın diğer kısımları üzerinde aynı hararetle dolaşmazsam beni bunda kendisi ve herkes mazûr görmelidir; münekkitler, o kısımlar hakkındaki ihtîsaslarını ve takdirlerini söyleyeceklerdir. Esasen beni fantezi nazmı hiç alâkadar etmez. Sanat, hayat ve ruhunun, ufak tefek espiro latifeleri yapmaya değmediğini zannettiğime göre benim o kısım hakkındaki alâkasızlığım, elbette yalnız kendime ait bir görüş diye telâkki edilmelidir. Muhakkak ki o eserlerini yazarken sade beni ve benim gibileri değil, bütün nesli düşündüğü için her

sınıfın bulabileceği şeyler veriyor ve bu suretle fakir şiir geçidinde “*Miras*”ı ile bir güzel vaha kuruyor.

Kitabın umumî heyeti hakkında benim iki hükmüm vardır; biri: Enis Behiç Beyin aruz vezni ile yazdığı şeyler daha kuvvetlidir. Türkçülük mefkûresinin şeklî tarafı bizden hazlarımızın miyârını ören alışılmış ameller hilâfına fedakârlık istedi ve bunun için bidayette hece vezni de birçok kurban verdi.

Diğeri: sayfaların ve satırların içinde, ihtiraslarımızı hiddet kudretinin burcuna çıkaran en cesîm âmil, “ıstırâp” çırpınmıyor. Enis Behiç’in hususi hayatı herkese nasip olmayan bir asudelik ve nezâhat içinde geçmiştir. Hâlbuki Balkan acılarına yakından temas edince bize “Vatan Mersiye”si ile bir devir yaşatabilen o hassasiyet bir kuvvetli ıstırâp akınıyla daha ne kadar kuvvetli şeyler ibdâ edebilir.

Enis Behiç, şahsî kabiliyetleriyle umûmun cemiyetin malı olarak doğmuş; fakat hususi hayatı bu kabiliyetleri taksîm etmiştir. Onun doğrudan doğruya hayatı, bir şiir akışıdır. Bu akışı bir gün, bir an için bir fırtına rüzgarı bulandırırsa sanat cereyanı bir Enis Behiç konağı daha görecektir.

Fakat yukarıda da söyledim, benim için “Vatan Mersiyesi”nin “Enis Behiç”i kâfidir ve bu Enis Behiç’i benim unutmama imkân yoktur: mefkûre sanatının yolunda Balkan konağı olan Enis Behiç...

Safvet Örfî

EDEBİYAT ÂLEMİNDE TAZELENEN MESELE

“*Hayat*”ın otuz sekizinci sayısında “Hayat’taki Hayat Düşmanı Şiirler” serlevhalı ve “Hayatı Seven Tok Sözlü Kari” imzâlı bir yazı çıkmıştı. Bu yazının lehinde, aleyhinde hayli sözler söylendi. Kanaatimce itirazların en kuvvetlisi, yazı sahibinin imzasını saklamasına dair olandır. Edebiyat ve sanat sahasında adımızı gizlemeye bir sebep tasavvur edemiyorum. “Hayat’taki Hayat Düşmanı Şiirler” serlevhası altındaki sözler bir kanaati ifade ediyor. Bu kanâat her zaman müdafaa edilebilmek kuvvetini de haizdir. Bu itibarla sahibinin adını saklamasına hiç hâcet yoktu diyemeyeceğim. Lehinde, aleyhinde –ve bilhassa aleyhinde –hayli dedikodulara sebep olduktan sonra bu “Hayatı Seven Tok Sözlü Kari”den, kendi asıl imzâsıyla “müddeâ”sını müdafaa etmesini isteriz. Çünkü bu imza saklanması dolayısıyla o yazı şuna buna ve bu miyânda bana da isnât edildi.

Ben bu makalemde -dostlarımın, karilerimin, talebemin, hatta bizzat münakaşaya karışan gençlerden bir kısmının da esrarı üzerine- kendi mülâhazalarımı arz edeceğim:

“Tok Sözlü Kari” aşağı yukarı şöyle söylüyor:

-Genç şairler mütemâdiyen bedbinâne aşk şiirleri yazıyorlar. Biz bunlardan bıktık, usandık. Şair içtimaî bir mahluktur. Şiir içtimaî bir eserdir. Asrî cemiyetin damgası ve istikâmeti “içtimaîlik”tir. Ferdiyetçilik iflâs etmiştir. Şairler ferdiyetlerinin çerçevelerini kırmalı, gözlerini muhitlerine, cemiyete açmalı!”

Buna itiraz edenler de yine aşağı yukarı böyle cevap veriyorlar:

-Gençleri hırpalamaya ne hakkınız var? Şair duyduğu elemi yazandır. Sizdeki bu inhisârcı zihniyete teessüf ederiz. Şiirlerimiz cılızsa bizim kabahatimiz ne? Elimizden bu kadar geliyor!

Tok Sözlü Kari: Bugünkü gençlerin bedbinâne, marazî aşk şiirlerini beğenmiyor. Onlar da: “Evet doğru! Tahassüslerimiz hastalıklıdır ama kabahat bizde değil!” diyorlar. Demek iki taraf bir noktada birleşiyor:

-Bugünkü şiirler, aşk manzumelerine inhisâr ediyor ve bunlar pek cılızdır.

Şuraya bir cümle daha ilâve edilebilir:

-O halde ortada mesele yoktur!

Hayır vardır. Ve gerek “Tok Sözlü Kari”nin, gerekse muarızlarının yazılarında itiraz edilecek cihetlerde göze pek bariz çarpıyor. Evvela “Tok Sözlü Kari”nin mütalaa namesini gözden geçirelim:

“Şair içtimaî bir mahlûktur. Şiir içtimaî bir eserdir” diyor ki bu doğrudur; fakat aşka ve alelumûm derûnî tahassüslere dair manzumelere “ferdî şiirler” namını vererek “Ferdîyetçilik iflas etmiştir” neticesine vâsıl olmak doğru olmasa gerektir. Dünyanın en büyük “lirik”leri kendi heyecanlarını ifâde etmişlerdir. Meselâ Hâfız’a, Fuzûlî’ye, Lord Byron’a, Alfred de Musset’e nasıl iflâs etmiş nazarıyla bakabiliriz. Ve bunlardan her birisi ve hele Byron “individualiste” davranmakla cemiyetin birer mevlidi ve “içtimaî” birer hadise olmaktan uzak mı kalmışlardır? Bunu iddia etmek bize “bilâ-istisnâ her adam ve bu miyânda dahiler birer içtimaî mahsûldür” kanaati veren “Determinisme social içtimaî muiniyet”i red ve inkâr etmek demektir. Bilâ-istisnâ her edebî eser, hatta cümleleriyle, kelimeleriyle, bütün hayalleri ve bütün hassaları da dahil olduğu halde bir devrin malıdır. Aynı kâmeti içtimailiktir” ama bu, meselâ “*Makber*” tarzında yüksek şiirleri ferdî sanmak ve hiçe saymak manasına gelmez. Ma-hezâ “*Makber*” ayârında şiirlerin kıymetleri de şairlerin gözlerini muhitlerine, cemiyetlerine çevirmelerine mani olmamalıdır ve olamaz da!..

Geçen hafta intişar eden “Romantizm” unvânlı makalemizde de arz ettiğimiz üzere “Bir milletin kendisini edebiyatta bulması” demek olan “romantik devre”yi seciyelendiren esas, bu devre ile beraber edebiyatların “yerli deha”dan, “halk membaları”ndan ilhâm almaya başlamalarıdır. Yunan edebiyatının bir “İskenderiye” şubesi vardır ki içinde gayet üstât adamlar yetişmekle beraber heyet-i umumiyesi itibariyle kurudur. Kendisinden evvelki devirlerin –eski Yunan şiir ve sanatının- hararet ve heyecanından mahrûmdur. Bir mütefekkir bu kuruluşun, bu hararet ve heyecandan mahrûmiyetin sebebini “İskenderiye” beldesinin vaziyetinde buluyor: Eski Yunanistan’da bir halk tabakası vardı. Öyle bir halk tabakası ki zengin muhayyilesi dünyanın en muhteşem bir “mitoloji”sini yaratmıştı. Başta “Homer” olmak üzere bütün Yunan şairleri ilhâmlarını halk mitolojisinden alıyordu. Bu alışa o Garp mütefekkiri “Seve populaire halka mahsus nüsğ” namını veriyor. Bu “halka mahsus nüsğ”, şairlerin vicdânında öyle yerleşiyor, öyle şahsileşiveriyordu ki meydana gelen eserlerde daimî bir “lirizm”, bir hararet nazara çarpıyordu. İskenderiye ise bir ticaret ve bir zihin beldesiydi. Şairler menfaat-endiş, heyecansız bir muhit içinde yaşıyorlardı. Onların eserlerinde görülen kuruluk bundan mütevellitti.

On yedinci asırda bütün Avrupa'yı kaplayan klasik devrin kudret ve haşmetine -hatta meselâ Corneille'de görüldüğü üzere vatanî, ahlakî ve içtimaî fikirler telkin etmesine- rağmen "lirizm"den mahrumiyeti esasî umdesinin "mücerret" oluşundandır. Evet "klasik" şair ilhâmını, kendi muhitinden değil, "kurûn-ı evvelâ" mitolojisinden ve tarihinden almıştı. "Klasik edebiyat"ın zaafî "halka mahsus nüsğ"den mahrûm bulunmasından hâsıl oluyordu. Kendisine karşı "romantizm" aksülamelini meydana koyan da onun bu hararetsizliğidir. Vaktâki Napolyon, Alman topraklarını çiğnedi, millî izzet-i nefis, o toprakların kozmopolit şairlerini gaflet uykusundan uyandırdı. Genç şairlerimize "Arthur Chuquet: Artur Şuge" nin Arman Kolen Kütüphânesi serisine dâhil "*Alman Edebiyatı*" unvânlı eserini tavsiye ederim. Onun pek güzel hulâsa ve ifâde ettiği üzere on sekizinci asır, Almanya için "insâniyet" asrıydı, on dokuzuncu asır "milliyet" asrı oldu. Büyük muharrirler, şairler önce hep "kozmpolit" idiler. "Lesing" vatanperverliği "kahramanâne bir zaaf" telakki ediyor, "Herder", "insanlık"a hakikî vatan nazarıyla bakıyor, "Schiller" yalnız bir memleket, bir kavim için yazmayı fakirâne bir mefkûre sayıyor, şiir için, sâde bir vatandâşa değil, her insânın kalbine nüfûz etmek vazîfesini ileri sürüyordu. "Chuquet"nin tabîrine göre "Fransız İhtilâli" Alman muharrirlerini kozmopolitlik hastalığından kurtardı, hele muahharen "Napolyon seferleri" akıllarını büsbütün başlarına getirdi. "Viyana" harbinden sonra Fihte Almanların, seciye ve lisânlarıyla diğer milletlerden mümtâz bir millet olduğuna kanâat getirdi, korkmaksızın "*Alman Kavmine Nutuklar*"ını vücûda getirdi. "Şlayer Maher" de "Fihte"ye iktifâ etti. "Berlin Üniversitesi"nin esâsı kuruldu. "Şlegel Kardeşler" ve hassaten "Frederik Şlegel" vatanın dağılık kuvvetlerini toplamak ve Alman zekasını açmak zamanı geldiğini iddiâ ve temîn etti. "Adam Moller" ve "Hanri Klayst" millî duyguları tahrik etmek maksadıyla neşriyâta başladılar. "Arned" yalnız "Fransa'ya uşaklık edenlere" karşı değil, millî muhit içinde ecnebîler gibi yaşayan muharrirlere ve alelumûm "kozmpolit fikirler"e karşı da tahâccüm gösterdi. Bundan sonra Alman edebiyatında vatanperverlik aldı yürüdü. "Arned", "Görner", "Şankendorf", bu üç büyük adam "Milleti kurtaran şairler" sayıldı. Yeni edebî hareketin münekkî ve nazariyecisi: "Frederik Şlegel" –geçen haftaki makalemizde teşrîh ettiğimiz üzere– Fihte'nin "Moi ena" üzerine müstenit felsefe sinden ilhâm alarak ecnebî edebiyatlarını tetkik etti. Dünyanın büyük şairlerinde en büyük kuvvetin kalpten, yani "ene"den, "enfûsî"likten geldiğine kati oldu. Klasiklerin "Yunaniyât"çılığına çıkıştı. Eski muin modellere mukâbil yeni membalara lüzûm gördü. Bu yeni membalar "Cermen" mazisi

ve menkıbeleriydi. Şiirde en derin taraf, en yüksek kudret mademki “enfüsî”lik, “şahsî”lik idi, bu ancak ecnebî unsurların tard ve nefyî ve millî unsurların ahz ü kabulüyle temin edilebilirdi. İşte romantizm ve işte canlı şiir! Alman milleti bu inkılâbı yaptıktan, Alman edebiyatı millî membalardan kana kana nûsgünü aldıktan sonra şiir yalnız Cermen menkıbelerine inhisâr etmedi. “Romantizm” aynı zamanda “sanatta hürriyet” demek olduğundan müteâkiben her şair kendi temâyülüne göre şiirler yazdı. Bizim için bugün böyle bir vaziyetten bahsetmeye henüz hak ve salâhiyet olmasa gerektir. Çünkü hars ve edebiyat âlemimizde Alman zeka ve edebiyatının geçirdiği inkılâbı yapmış değiliz. Edebî rûşte vâsıl olmayanlar için “keyfime göre hareket edeceğim” demek hiçbir şey ifâde temin edemez. Eski şairlerimiz Acemleri taklit etmişler. Taklit fena bir şeydir. Fakat bunlar hiç olmazsa tam taklit ettikleri için üstâtları kadar kavî şairler yetiştirmişlerdir. Bilahare Fransızları taklit edenler, vakıa Acem mukallitleri derecesinde muvaffakiyet gösterememişlerdir. Fakat “Abdülhak Hamit” nesli, “Tevfik Fikret” nesli elbette ve elbette bugünkü nesle fâiktir. Bir Namık Kemal, bir Sezai, bir Cenap, bir Nazif birer kuvvettir. Daha sonra bir Yakup Kadri, bir Ömer Seyfettin, bir Fazıl Ahmet, bir Reşat Nuri, bir Ahmet Haşim... elbette ihmâl edilemez. Fakat bugün yeni yazmaya başlayanlarda alâka-bahş bir kalem maalesef göremiyorum. Biz bu toprağın adamları değil miyiz ve bu çocuklar bu vatanın yavruları değil mi?... Aramızda bir ayrılık gayrılık var mı ki kendilerine karşı kanâatlerimizde hasımâne hareket edelim? Mecmuaları dolduran manzumeler, gayet sönüktür. Bu, onların istidâtsizliklerinden değil, kültürsüzlüklerinden ileri geliyor. Yukarıda bazılarının isimlerini saydığım şairler, muharrirler “okur adamlar”dı. İşte “Tok Sözlü Kari”nin iştirak edeceğim bir mülâhazası da şudur: “Yüz okumak bir yazmak, yüz yazmak bir neşretmek!” *Hayat*’ın ta (10)uncu sayısındaki bir makalemi şöyle bitirmiştım:

[Edebî hüsrânlarımızı ilim ve irfan kıtlığında aramalıyız. “Bana kendi tabiatım, kendi istidâdım, kendi ilhâmlarım yeter” diyenler kendilerini aldatırlar. Okumayan yazamaz. Türkiye’de şiir ve edebiyat gittikçe zayıflıyor. Son nesil gençleri içinde hatta “Edebiyat-ı Cedîde”ciler kuvvetinde bir sanatkâr yetişemedi. Bir iki ehliyetli genç istisna edilecek olursa -sözün doğrusu- bugün Halit Ziya ayarında bir romancı, Tevfik Fikret kudretinde bir şair bile yoktur. Halbuki bu iki sanatkârın sırf “teknik”te gösterdikleri mahâret kâfi değildi. Biz daha kuvvetli romancılar, şairler isterdik... Evet bunca zamandır hep vefâsız sevgililere hitâptan ibâret sözler ki tekrarlana tekrarlana pek bayağılaştıklarına şüphe yoktur. Şiir için mevzu sadece bu

laflar olmamakla beraber aşk tahassüslerinin bile başka şekillerde iadesi her zaman mümkündür. Fakat bunun temini de “örnek”lere vâbestedir.

Sanırım ki bir kısım genç şairlerimiz yalnız kendilerinin ve belki biraz da arkadaşlarının manzumelerini okumakla iktifâ ediyorlar...]

Şu hakikat meydanda iken ve Türk gençliğinin bir şiârı da hakbînlik olacağına göre bunu itiraf ve kabul etmek ve ona göre çalışmak lazım iken asabileşmek, hiç sebep yokken “*Hayat*” mecmuasına tariz etmek insafsızlık olsa gerektir.

*

* *

Halit Fahri Bey geçen hafta “Hülyânın Ölümü” unvânlı bir makale neşretti. Bundan [aynı zamanda şunu da itiraf etmeliyiz ki “şair, bu veya şu mevzular etrafında yazarsa muvaffak olur, bedbîn yazarsa içtimaî mazeretler tevhit eder... ilah” kılıklı nasihatlerin şairler üzerinde bir tesiri yoktur. Onlar yine duyduklarını yazacaklardır. Hülyaları ne ise onu terennüm edeceklerdir. Ama zayıf bir sûrette terennüm ediyorlarmış!.. Bundan kabahat, şairlerden ziyâde hayatın aldığı maddi istikâmettir.] diyor. Doğru veya yanlış fikirlerin boğaz boğaza geldiği bu yazının eser-namesi “İnsafın ölümü” olsa daha münâsip düşerdi. Çünkü Halit Fahri Bey ecnebî edebiyatlarına yabancı kalmış bir zât değildir. Bugünkü yazıların korkunç zaafını ve sebeplerini göremiyor diyemem. Hele bir muallim sıfatıyla gençlere: “Bütün yazıların alâ!.. Böyle şeyler yazmakta devam ediniz! Edebiyat bunlardan ibârettir.” demek istemesine hayret ediyorum. Biz, gençlerimizin istidâtsızlığına hükmetmiyoruz. Kendilerini birer vatan çocuğu sıfatıyla sevdiğimiz için bu gibi yazılarla istikbâllerini tehlikeye düşürdüklerini, sanatın güç bir iş olduğunu, cihan edebiyatları arasına girmek için o cihan edebiyatlarından gâfil kalmamamız lazım geldiğini, umumî irfan yükselmeden şiir ve edebiyatın yükselmesine imkân olmadığını birer ağabey, birer hoca gibi anlatmalıyız. Anlatmalıyız derken Halit Fahri Beyi de içimizde farz ediyorum. Bir şairin tahassüslerini zayıf ifade etmesi, her şeyden evvel kendinin bir kusurudur; “Hayatın aldığı maddi istikâmet”in dünya lirizmini zayıflatması başka, Türk çocuklarının kudretsiz manzumeleri başkadır, Edebiyat, sade “lirik şiir” manasına gelmez. Hangi cepheden bakılsa bugünkü neslin “manevî gıda” itibariyle beslenmeye muhtâç olduğu görülmektedir. Halit Fahri Bey: [Bırakalım onları, yaşadıkları hayatın dikenleri içinde ne zaman tahayyüle vakit bulurlarsa ve ne tahayyül edebilirlerse bizim

için bu bile bir kazançtır] diyor. Hayır bir kazanç değil, bir zarardır. Biz gençlerimizden çok şeyler bekleriz; ama onları gaflette devama teşvîk ile değil, ikâz ile... “Roden” (Bu asır, sanatı öldürüyor) diyordu fakat sanatkâra (Öl!) demiyordu. Gelecek haftaki makalemde bu mevzuu başka cihetlerden tahlil etmek istiyorum.

Ali Canip

MİLLÎ MARŞ, İSTİKLÂL MARŞI

Geçenlerde resmî bir dairenin (intizâr salonu) ithâz edildiği bir ağaç kanepeden anlaşılan ziyâsız, daracık koridorunda üstât Vahit Beyefendi ile teşerrüf etmiş, uzayan intizâr müddetini boş geçirmeyip sözü heykellere, dolayısıyla güzel sanatlara hasreylemiştik. Türk köylüsünün, Türk mutavassıt sınıf halkının heykeller, güfteler, besteler muvacehesinde duyduğu takdiri, kendi zevkine göre yürüttüğü tenkidi, çıkardığı manâyı der-miyân ettiğim zaman üstât Vahit Bey bunları felsefe-i sanatın menşûrundan geçirerek müfit ve muhtasar bir ders vermiş ve nihayet meselâ heykellerde zevkimizi, an'anemizi okşamayan kısımlarda bir takım manâlar bulunduğunu ve birçok güfte ve bestelerin hissiyâtımıza bîgâne olmaları hasbiyle halkımızın asâb-ı tahassüsünden bir cereyan-ı haz ve elem geçiremediği noktasında karar kılmış bu sırada: "İstiklâl Marşı'mızın güftesi de besteleri de millî hissiyâtımıza yabancıdır." tarzındaki saygısızca tenkidime bu bahsin ilmen halli lazım geldiği mütâlaasını serd eylemişti.

İki gün sonra (*Hâkimiyet-i Milliye*) gazetesinde intişar eden afacan ve pek bîamân bir münekkit olan (Aka Gündüz)ün "Kız Lisesinde Bir Saat" ser-levhalı tenkidi bana şu satırları yazmaya cüret verdi. (Aka) makalesinin (2, 3) numaralı fıkralarında şunları söylüyordu:

"2-Malûm olan İstiklâl Marşı, bir İstiklâl Marşı değildir. Basit bir hamâsiyât türküsüdür. Üç metre boyunda mısralarla tagannî edilecek bir İstiklâl Marşı arzın beş kıtasında aransa bulunmaz. Dün gece herkes bir defa daha kâni olmuşlardır ki yeni ve müstakil Türkiye bir İstiklâl Marşı istiyor. Sanâyi-i nefise ve bedîi heyecan ekseriyet-ârâ ile ölçülemez. ^[1]

"3-Gerek marşlarımızı, gerek mektep şarkılarını ve gerek alelittlak bestelerimizi musiki skandalından kurtarmak mecbûriyetindeyiz. Musiki tabiri belki yanlıştır. Şöyle ifade edeyim, bunları beste skandalından kurtarmalıyız.

"Önüne gelen bir ördek kanadıyla bir çatlak av yakalıyor, mektep şarkıları mı? Bende var. Her nev marş mı? Bu tarafı yirmişer paraya, o tarafı ellişer paraya! Faruk Nâfiz'in enfes şiiri, Enis Behiç'in şen bir mısraı mı? İki zımbırtı, bir tıngırtı arkasından; işte bestelendi!

^[1] Hangi "Ekseriyet ârâ?"

“Şu muhakkaktır ki bizde bestekâr enderdir ve kürre-i arzda sucuk yapar gibi, bestekâr yetiştiren bir fabrika yoktur. Başka şeydir o. Bu işin bedîi zâbıtası şudur: Biraz insaf, biraz had-şinâslık.”

Bu iki maddenin ihtiva ettiği tenkîtlar acı olsalar da pek büyük bir hakîkatin tercümânıdır. Vaktiyle (Mehmet Akif)in yazdığı uzun hamâsî bir şiirin (İstiklâl Marşı) güftesi diye kavlindeki isticâl ve sâiki anlayamadığım için o zaman bu şiir hakkında birçok mütâlaalar yürütmüş, bilhassa bu şiirin evvela: vezni muttarit; sâniyen: veznin aded-i hecesi on beş, yani uzun; sâlisen: pek lâubaliyâne ve dalâletkâr mısraları muhtevî, râbian: mısraların çok olması hasbiyle bir marş olarak resmen kabul edilse bile halka kabul ettirmek imkânı olmadığını, sonra halkın zevk ve hüsne âşinâ bestekârlar olmadığı için beste hususunda birçok garibelere maruz kalacağımızı, binaenaleyh isticâl edilmemesi lâzım geldiğini ve eğer bir marş mutlaka lâzım ise bu marş vücûda gelinceye kadar “*Ey Gaziler*” şarkısının, Namık Kemal’in “*Vatan*” piyesindeki şiirinin şimdilik muvafık olacağını söylemişim. O günkü mütâlaamdan bugün nâdim değilim ve maalesef sözlerimin bir hakîkat olduğuna bugün de zâhibim.

Filhakika bugün on dört milyon Türk’ün içerisinde bu şiirin millî marş olduğunu bilen, hele bestelerinden anlayan Türklerin adedi haydi (14,140) demeyeyim; acaba (1400) rakamını bulur mu? Şüphesiz hayır! En münevver geçinenlerimizin, resmî içtimâlarda bulunanların yüzde on dördünce bile İstiklâl Marşı’nın ne olduğu hâlâ malûm olmadığına ister taganni edilsin, ister bir musiki takımı tarafından çalınsın, bir iki kişi ayağa kalkmadıkça ve bilenler tarafından ihtâr vâki olmadıkça kimsenin yerinden kalkmaması şahittir.

Bize bir marş lâzım mı? Lazımsa bunun ismi ne olmalıdır? Eğer (istiklâl) cidâl ve zaferini terennüm edecek hamâsî bir şiir lazımsa hesapsız manzûm sözler arasında Mehmed Akif’in şiirine bir kıymet izâfe ve mecmualarda inşâd edilebilir; fakat besteye asla gelmez. O halde bize lazım olan yalnız (istiklâl) değil, istiklâl mefhûmunu ifâde eden bir (millî marş)tır.

Acaba bir istiklâl marşı veya millî marş yazılır mı? Bestelenir mi? Yazılırsa hangi vezinle yazılmalı, ne gibi evsâfî hâiz olmalıdır? Bestelenirken şarkın ve bilhassa Türk’ün hangi nağmesine ^[*] veya Arap milletlerinden hangisinin zevk-i musikîsine tebaiyet etmelidir?

[*] Nağme: den maksat, Anadolu’da (Urfâ ağzı, Ekin ağzı, Bingöl ağzı...) namı verilen millî ve mahallî nağmeler ve bilhassa musikî makamlarıdır.

Bizde vezin gibi musiki de iki nev arz ettiğine göre bunun gelişi güzel, resmî makamların bir emriyle halli acaba mümkün müdür? Mümkün tasavvur etsek bile bunlar sonunda Akif'in şiirinin uğradığı âkıbete mahkûm olmaz mı? (Arma) meselesinde oldu gibi meydana soğuk, manâsız bir şey gelmez mi?

Millî marşların güftesi vilâdet veya vefât tarihi sipariş eder gibi ısmarlanamaz; bir beste vücûda getiren herhangi birinin musîkideki iktidârını işitmekle onun şöhretine hürmeten koca bir milletin zevki fedâ edilemez! Hele resmî bir teşekkülün ekseriyet-i ârâsıyla böyle mu'dil, millî, bed'î bir mesele hallolunamaz.

Masa başında tulû ve gurûp tahayyül ve tasvir eden ve eserlerinin ömrü neşredildiği güne münhasır kalan kimselerin sânihâtı ne kadar sanatkârâne, ne kadar güzel olursa olsun, şiir olsalar bile (millî marş) olamazlar. Fikrimce bir güfte isterse edebiyatın tarifi veçhile şiir olmasın; fakat şair kendisi duymuş ise, eseriyle halka da duyurabiliyorsa marş olmaya lâyıktır. Şu halde maksût olan tefekkürü tahayyül değil; tahassüs ve ahsâsıdır. Besteye gelince, bunda sanatın incelikleri değil; halkı heyecana getirecek nağmeler, ahenkler, tavırlar bulunmak matlûptur. Nokta-i nazarımı misallerle tavzîh etmek isterim:

Feylesof, âlim, şair, ümmî, câhil kim olursa olsun her erkek ve kadın Türk acaba:

Ey gaziler! Yol göründü yine garîp serime!

Dağlar, taşlar dayanamaz, benim ah ü zârıma! ^[*] şarkısıyla otuz sene evvelki Yunan muharebesinde bir Anadolu çocuğunun ibdaâ ettiği:

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?

Askere gideni gelir mi sandın?

Çalınan davulu düğün mü sandın? İlah

Şarkısını işittiği zaman mütehassıs olmuyor; ruhunda bir galeyan neşat ve ihtizaz duymuyor mu? Bunlardaki tesir şair geçinenleri güldüren basit ve rakik güftelerinde, musikişinaslara dudak büktüren bestelerinde ve bilhassa güfte ve beste itibari ile halkın ruhundan kopup gelme olmalarında, halkın hissiyâtına muvafık kelimelerinde değil midir?

Haydi bunları âmiyâne Kemal'in (*Vatan*) piyesindeki meşhur:

Âmâlimiz, efkârımız ikbâl-i vatandır.

[*] Bu şarkı da on beş hecelidir. Fakat taktî edilirken her mısra (4+4+4+3+=15) durgularına ayrıldığı, ise bu durgulara, yani parçalara tevfiken vücûda getirildiği cihetle uzun heceli şiirlerdeki itrâd ve yeknesakı burada hallolunamıyor.

Serhadimize kale bizim, kanlı bedendir!

şiiir hamasisi veznin ahenkdarlığı, raksanlığı, mananın ulviyeti ve hele bestesinin azamesi itibariyle bugünkü güfte ve bestelere nazaran bir hususiyeti, milli bir şiârı haiz değil midir?

Eğer “İsmarlama güfte ve beste olamaz!” desturu bir hakikatse, eğer içtimaîde herkesi put kırmaktan, yâr ve ağyara karşı mahcûp olmaktan kurtarmak matlûp ise hiç olmazsa (*Ey Gaziler*) şarkısını, yahut Kemal’in güftesini besteleriyle şimdilik (millî marş) olarak kabul etmek ve bir millî marş yazacak şairle besleyecek sanatkârın tulûunu beklemek zarûridir. Bu iki şiirin besteleri bilhassa yürüyüşler için pek mükemmel olduğu düşünülürse güftelerinde tadilât yaparak kabul de mümkün olur, sanırım.

Bu çok mühim ve mu’dil olduğu kadar bilhassa (millî) olan bahis hakkında (*Hayat*)ı âlimâne yazılarıyla tezyîn eden âlim ve mütefekkirlerimizin ne düşündüklerini öğrenmek, kalpleri Türklük hissiyâtıyla çarpan her ferdîn bir arzusu olduğuna mutmainim.

Edebiyat, ruhiyât, içtimaiyât ve musikî sahasında üstât olan salâhiyettâr zevâtın bu arzu-yı umumînin tatminini niyaz, acaba vakitsiz ve manasız telakki edilir mi?

Çankırılı

Ahmet Talat

MİLLÎ MARŞ, İSTİKLÂL MARŞI

Memleket Meseleleri

-*Hayat*'ta İntişar İden Bir Makale Münâsebetiyle-

Ahmet Talat Beyefendi geçen haftaki *Hayat*'ta çok mühim bir meseleye temas ettiler. Filhakika bizim maatteessüf daha istikrar etmiş bir millî marşımız yoktur ve bu gidişle galiba olması için uzun zaman beklemek mecburiyetinde kalacağız. Bu millî marş yoksulluğunu, bilhassa Avrupa'da bulunduğum zaman çok acı olarak hissetmiştim. Kırk milyon Fransız'ın, yetmiş milyon Alman'ın en küçük ferdine kadar hepsinin bildiği malûm, muîn ve müstakar bir millî marşı olmasına rağmen Türk millî marşı namı altında ezberimde maatteessüf muîn hiçbir şey bulamamıştım. Büyük harp esnasında Almanya'da casusluk tehlikesine karşı koymak için herhangi bir memleket tebaasından olduğunu iddiâ eden şüpheli kimselerden o memleketin millî marşının bütün güftesini tagannî etmek talep olunuverdi. Böyle bir imtihâna tâbi tutulmuş olsa idim korkarım ki Türklüğümü ispat etmek benim için kâbil olamayacaktı.

Bizim şimdiki "İstiklâl Marşı"mıza gelince, Talat Beyefendinin ve Aka Gündüz'ün fikirleri bilâ-şekk ve lâ-şüphe doğrudur. Yani bugünkü İstiklâl Marşı bizim ruhumuzu okşayamıyor. Çünkü daha istikrâr etmiş bestesi bile yoktur. Ben aynı İstiklâl Marşı'nı muhtelif mahallerde, muhtelif besteler altında dinledim. Sonra bir beste yaparken, bilmiyorum neden, bir parça melankolik olmaya gayret ediyoruz. Anadolu'nun göbeğinde doğan istiklâl, çok canlı, çok kudretli, çok ateşli bir nağme ister zannederim. Bu, öyle bir nağme olmalıdır ki herkes onu kalbinin, asâbının en derin, en hurde köşelerinde hissetsin, içinde müthiş bir dalga yükselsin ve o dakikada vatanın istiklâlinde başka gözüne hiçbir şey görünmesin. Kalbinde bu uğurda kendisi için mukaddes olan her şeyi terk edebilecek bir ruh doğsun ve göğsünde en korkunç ateşlere kendisini atabilecek bir kudret uyansın.

"Haydi vatanın çocukları! Zafer günü geldi!" diye başlayan Fransızların Marseiezi Fransızlara ne büyük bir ruh telkin edebilir:

Haydi silahlara vatandaşlar!

Taburlarınızı teşkîl ediniz!

Yürüyelim – yürüyelim

Zira kirli bir kan, bizim toprağımızı suluyor...

Hürriyet, hürriyet... aziz hürriyet!

Seni müdâfaa edenlerle beraber sende çarpış!

Ben bir ecnebî olduğum halde bu derin histen mütehassis olursam hakiki bir Fransız kalbinde kim bilir neler duyar. Fakat bunda şüphesiz bestenin de büyük bir dahili vardır. Marseiezin gayet ateşli nağmesi insanı bilâ-ihitiyâr arkasından sürükler. Eğer biz aynı güfteyi meselâ hicâz makamında bestelemiş olsa idik, bu ateşin güftesine rağmen, yine o tesiri şüphesiz icrâ edemezdi. Diğer taraftan Almanların millî marşı onların azametlerine ve ağırbaşlılıklarına ne kadar büyük bir delildir:

Almanya dünyanın üzerinde her şeyin fevkinde (kalacaktır).

Eğer (bütün Alman halkı) (vatanı) koruma ve (düşmana) karşı koyma için kardeşçe el ele verilerse ^[*]

Görülüyor ki (hürriyeti) bile kendi saflarında kavga için silahlandıran çok ateşin ve hassas Fransızlara mukâbil, soğukkanlı ve münekkit Alman, millî marşına bile bir (eğer) ilâve etmekten çekinmemiştir. Bu marşın güftesini yapan Hofman Fon Faller Sleben bunu 1841 tarihinde yapmış iken bestesi, meşhur musikîşinâs Hayden'in bundan 44 sene evvel 1897 tarihinde yaptı bir nağmeye uydurulmuştur. Yani adeta ısmarlama bir parçadır. Fakat bunu halk pek benimsememiştir. Zira bu marş 1871 senesinde bütün Alman milletleri ve hükümetleri el ele verip bir hükümet teşkil ettikleri zaman resmen kabul edilmişti ve zemin ve zamana pek uygun bulunuyordu.

Biz bir cenup memleketine mensup insanlarız. Ruhumuz heyecana çok müsâittir. “Eğer”li, “fakat”lı, “ama”lı, nameler bizi mütehassis edemiyor. Bize, bana kalırsa her şeyden evvel bir marseiez lâzımdır. Hatta asâbına pek hâkim olan İngiliz bile millî marşında:

Dalgalara hükmet, ey Britanya!

Diye bağırırken hiç de soğukkanlı değildir.

Akif Beyin güftesi fena mıdır? Bu güftenin uzunluğunun mahzuru var mıdır? Suallerine ben “Her şeyden evvel beste lâzımdır. İnsana asıl tesir eden kelimeler değil, bestedir. Zira musikîyi insan her damarında, her sinirinde ayrı ayrı hisseder. Güfteden mütehassis olan yalnız dimâğdır” diyeceğim. Yoksa Akif Beyin güftesi pek kuvvetlidir. Onda meselâ:

[*] Mu'terize içindeki kelimeler aslında mevcut olmadığı halde mananın anlaşılması için ilave etmek zaruretinde kaldığım kelimelerdir.

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak

Gibi çok derin hiss olunmuş ifâdeler vardır. Bence bu güftenin bazı aksamı tadil olunmak şartıyla aynen ibkâsında hiçbir mahzûr yoktur. Uzunluk, kısalık bahsine gelince bunu bestekâr düşünür. Çok kereler uzun besteli parçalar vardır ki tagannî ve terennüm edildikleri zaman uzunlukları asla nazar-ı dikkate çarpmaz.

Yalnız burada Talat Beyefendinin bazı fikirlerine itiraz edeceğim:

Kendileri “Bu güfteyi şairin kendisi duymuş ise, eseriyle halkada duyurabilirse marş olmaya lâyıktır ” buyurdıkları halde Namık Kemal’in:

Almaz efkârımız ikbâl-i vatandır.

Şiirini İstiklâl Marşı olarak tavsiye ediyorlar. Aflarına mağrûren arz edeyim ki bu parçadan mütehassis olacak insanların miktarı Türkiye’de pek azdır. Namık Kemal, şüphesiz çok büyük bir vatanperverdi; fakat onun şiirleri miyanında bilhassa şu şiir, insana ne heyecan bedîî, ne de heyecan vatanperveri telkin eden bir parçadır. Muğlak ifâdeli, halk tarafından anlaşılması kâbil olmayan bu güfte bugün ancak tarih-i edebiyatta zikrolunabilir. Ben bu satırları yazmadan evvel ufak bir tecrübe yaptım. Akif’in güftesini tamamıyla anlayan on kişiden ancak üçü Kemal’in güftesini hakkıyla anlayabildiler. Bundan başka bu parçanın nağmesine gelince, yine aflarına binâen söyleyeyim, hiç buyurdıkları gibi “Ahengdâr, raksân” değildir, bilakis insanı adeta deve gibi yürümeye sevk eder. Binâenaleyh fikrimce istiklâl marşı olmaya katiyen liyâkati yoktur.

Ey Gaziler”e gelince, çok güzel, çok mûnis ve tatlı nağmeli olan bu parça şüphesiz gayet kıymetli bir halk şarkısıdır; fakat hiçbir zaman İstiklâl Marşı olamaz! İstiklâl Marşı, yukarıda arz ettiğim gibi bir volkan gibi ateşli, insanı kapıp koyuveren, ruhunda fırtınalar koparan bir parça olmalıdır.

Halbuki “Ey Gaziler...” bilakis gayet hüznü, insanı ağlamaya ve “ah ve vah” etmeye teşvik eden bir melankolik nağmedir. Bunda zavallı köylünün bîçare askerinin yurdunda ayrılırken duyduğu ıstırap ve askerlikte çektiği meşakkat tasvir olunmaktadır.

“Dağlar taşlar dayanamaz benim ah ü zârıma” diye yola çıkan gözü yaşlı orduda ben hiçbir hamâset göremiyorum. Bana öyle geliyor ki, bu; sıcak yuvarlarından bir türlü ayrılıp gidemeyen korkak adamların tagannî edecekleri bir parçadır. Zannediyorum ki eğer bizim ordu “ah ü zâr” ile harbe başlamış olsa idi Yunanlıları bir

hamlede denize dökemezdi ve istiklâlimizin elde edilmesi için daha çok zaman beklerdik.

Binâenaleyh biz “Ey Gaziler...” ile “Amâlimiz efkârımız”ı şimdilik bir köşeye bırakalım da bilhassa bestekârlarımızdan bize ruhumuzda İzmir’in istirdâdı günü duyduğumuz heyecanı canlandıracak bir beste talep edelim.

Nuri Refet

“YEDİ MEŞ’ALE” = YEDİ İDDİÂLI GENÇ!

“Yedi Meş’ale”= Yedi gencin eseri. Yedi meş’ale olmak isteyen yedi gencin şiirleri... Eserin başında bir mukaddime var. Yedi genç şöyle diyor:

“Yazılarımızı müştereken neşretmemizin sebebi memleketimizde son edebî cereyanları gösterecek toplu bir eser vücuda getirmek arzusudur. Biz, bu eserle, gençliğin yazılarını takîp etmek külfetine bile girmeden, yalnız fuzûlî bir tefâhür ve malûmat-füruşlukla “Edebiyatımız öldü, ölüyor!” diye kıyâmetler koparan bazı sanat kâhinlerine yanıldıklarını ispât etmek istiyoruz.

Hem gazete sütunlarını ve hem de karilerin sabrını suiistimal ederek boş sözlerle vakit geçirmedense cevâbımızı müspet bir misalle vermeyi tercih ettik. Mamâfih zannedilmesin ki biz, kendilerini dev aynasında görenlerdeniz. Hayır, cihan edebiyatına nazaran ne kadar ehemmiyetsiz kaldığımızı pekala takdir ediyoruz.

Bu satırları yazanlar belli ki pek genç. Çünkü ancak pek genç olanlar “iddia”larında bu kadar ileri gidebilirler.! Fakat bu “pek gençler” unutuyorlar ki böyle bir mukaddime ile her şeyden evvel kariin ve münekkidin hakkına tecavüz etmiş oluyorlar. Çünkü “Yedi Meş’ale”nin, edebiyatımızın ölmediğine “müspet bir misal” olup olmayacağını tayin hakkı –her eser için olduğu gibi – muharrirlerinin değil karilerin ve münekkitlerindir. “Cihan edebiyatına nazaran ne kadar ehemmiyetsiz” kaldıklarını takdir etmek tevâzuunu gösteren genç şairler Türk edebiyatı içindeki mevkilerinin tayinini de münevver efkâr-ı umumiyyeye terk etselerdi –zannımızca- daha centilmence hareket etmiş olurlardı!

Sonra, “Yedi Meş’ale”nin “memleketimizdeki son edebî cereyanları gösteren toplu bir eser” olduğu iddiâsı da bize hiçbirinde değil gibi geldi. Kıymeti ve seviyesi hakkında hiçbir hüküm vermeksizin son edebî istihsâlimizin “Yedi Meş’ale”nin yedi gencine inhisâr etmediğini tereddütsüz söyleyebiliriz.

Bu eser, olsa olsa yedi gencin şiirlerini ihtivâ eden bir broşürdür; Türkiye’deki son edebî cereyanların muhassalası, aynası değil, belki onun bir parçasıdır. Fakat unutmayalım ki bazen bir “gül”ün parçası olmak, bir “gül” olmak istemekten daha şereflidir. Dünya şampiyonluğunu kazanmış bir profesör tavrıyla karşımıza dikilen bu satırları okuduktan sonra kendi kendimize sorduk: Bu gençler, “kendilerini dev aynasında” görmediklerini söylüyorlar, eğer maâzallah bir de görmüş olsalardı o vakit hâlimiz nice olacaktı?!

Bu mukaddime ile şuna bir kere daha imân getirdik. İddia etmek kolaydır. Fakat gülünç olmamak güçtür!

*

* *

Bu mukaddimenin bir de programatik kısmı var; yine yedi genç şöyle diyor: “Göğsümüzü gere gere söyleyebiliriz ki taklitten, edebiyatın bu baş belâsından kendimizi kurtarmayı en büyük bir vazife bildik.

Yazılarımızda ne dünün mızımız ve soluk hislerini ne son zamanların renksiz ve dar Ayşe, Fatma terennümünü bulacaksınız. Biz, her şeyden evvel duygularımızı başkalarının manevî yardımına muhtaç kalmadan ifâde etmeye çalıştık.

Yazılarımızı tetkik ediniz; kendi dar hususiyetimize, aşkımıza, sevinç ve kederlerimize ne kadar az yer verilmiş olduğunu göreceksiniz.

... Ve sonra mevzularımızı da kâbil oldu kadar genişletmeye çalıştık. “Hep aynı vefâsız sevgiliden başka bahsedecek bir şey bulamıyor musunuz?” diyenlere onu bize değil, bizden evvelki nesillere sormalarının daha münasip olacağını hatırlatmak isteriz. Kariler aynı his ve fikirlerin değiştirile değiştirile kendilerine sunulmasından bıktılar, usandılar. İşte biz edebiyatta bu çürük zihniyetle mücadele etmek istiyoruz.”

Demek ki “taklit” yok, “başkalarının manevî yardımına muhtaç kalmadan” yaratan bir ibdâ” var.

“Mızımız ve soluk hisler” yok, canlılık ve kanlılık var.

“Şairin dar hususiyeti” yok, ferdî ve subjektif “ben”, “sen”, “o” yerine içtimaî “biz”, “siz”, “onlar” var. “Vefasız sevgili” yok, yeni nesli temsil eden yedi gencin geniş mevzuları var.

“Değiştirile değiştirile karie sunulan” his ve fikir yok; yepyeni duygular ve düşünceler var.

İnsan bu satırları okuyunca derin bir “oh” çekiyor; “münekkit”in gecesi sanki yedi sönük “meş’ale” ile değil, yedi acar projektör ile aydınlanacakmış gibi seviniyor: Mükemmel bir program! Tam istediğimiz, beklediğimiz, hasretini çektiğimiz edebiyat...

Haydi bakalım, yedi genç, gösterin kendinizi!

Açıyor ve okuyoruz:

Açtık, okuduk ve kapattık. Bir de ne görelim? Eski tas, eski hamam. Bütün bu beklediklerimiz gelmedi. Hasretimiz dinmedi.

Sanki bu mukaddime başka bir eser için yazılmış da yanlışlıkla bu kitabın başına geçmiş gibi.

Şekilde hiçbir yenilik göremedik. Aynı vezin, aynı ritim. Mevzularda bir tazelik bulamadık: Yo, yine şairin kendisi: Ben, ya, tabiat tasvirleri yahut da vefâlı veya vefasız “o”!

Duyuş ve düşünüşte bir ayrılık sezemedik: Edebiyatımızın müzmin hastalığı, bedbîni, bezginlik, mızızlık tam manasıyla bu eserde de hâkim.

İşte misali:

Bir gün oldu, gönlümde kayıp ettim ilkbahârı

En acı tevekkülle saydım dakikaları

Gençlik emellerinin dağıldı çiçekleri

Gördüm sular ağlıyor. Her gülen ses bir feryat

Bu gençliğimi yakan zehirli bir mısırâdır

Benliğimin üstüne çöküveren bir dağdır.

Şair dalgın yürüyor. Saçları kar, içi kor.

Kalbim son aşkımın dedim artık mezar budur

Yalnız kalan içimdeki bir dinmez ağrıdır.

Feryat eder ve bağrımı yumruklar, ağlarım.

Ağlama!... Bir masaldır, yolcu, hayat dediğin

Ne çıkar boş midene yetmezse gündeliğin

Gel, yine sen bugün de paçavralarla giyin

Yarın sıcak bir örtü hazırlıyor sana kar...

Hasretin bir tükenmez intizâr oldu bana
Sen bir güzel kuzusun, gel sürüsüz çobana !

Sıcak gözyaşlarımla ısıttığım bu kalbi
Yiyiniz yarasalar, yiyiniz yarasalar.
Çözölmeyin ömrümü koparın damar damar

Yine bahtiyârsınız, öldünüz gün görmeden!
Uyuyunuz çocuklar, uyuyunuz çocuklar
Bir beşik kadar rahat bu karanlık çukurda

Onların da kalbinde bin azâbın ateşi

Yirmi yıl yer üstünde sürünüp duran beni

*

* *

Bu misaller, bu kitabın içinde esen hava hakkında bir fikir vermeye kâfidir, zannederim. Bu hava, bize hiç yabancı değil. Bizi, yıllardır boğan, tıkayan, bunaltan hava... Edebiyat-ı Cedîdecilerin kustuğu hava. Yine ağlayan, hıçkıran, ağlayan, oflayan mütevekkil, mahzun, yılmış, yıpranmış, bezmiş, gülmesi sahte, neşesi zoraki, ölüme teşne, soluk, uçuk, çökük, bükük gençlik! Hani canlılık nerede? Nerede kanlılık? Hani “dar husûsiyete az yer” veren şair? Nerede “mızımız ve soluk” hislerden uzak genç?

Bu gençlerde mızımızlık o kadar sâri ki “tabîat”ı bile mızımızlaştırıyorlar. Bakın, şu “Kuşun Şarkısı”nı dinleyin:

Soldu nârîn sakları hâreleyen ihtişâm...

Bahârın kucak kucak dağıttı çiçekler

Dinmeyen bir kederle ağladılar bu akşam,

Hepsinin yüreğinde boğulan bir hıçkırık.

Güller söyle ne yapsın artık ağlamasın da ilah...

Görüyorsunuz ya artık yapılacak başka bir şey yok; güller bile ağlamak mecburiyetinde!

İtiraf edelim ki bu “Yedi Meş’ale’de kuvvetli mısralar, güzel görüşler, keskin ve kıvrak çizgiler yok değil. Fakat bunlar yalnız genç şairlerinin “istidat”ını ispat eden kıvılcımlardır. Yedi genç mukaddimedeki programlarını tatbik etmiş olmaktan daha çok uzak bulunuyorlar.

İstidat sadece bir malzemedir. Program bir hedeftir. Malzemeyi kullanmayı öğrenmek ve hedefe götürecek yolları bilmek için “çalışmak” lâzımdır. “Sanat” uzun, yorucu bir cehd ve cidâlin yemişidir. Onun için yedi gence son yedi kelimemiz: Gençler! iddiâcı olmaya hak kazanmak için çalışın!...

Tok Sözlü

“KISA HİKÂYE” HAKKINDA

Edebiyat Meseleleri:

Birkaç haftadır “*Hayat*”ta roman ve hikâye hakkında etütler çıktı. Makale sahibi yazılarını biraz fazla umumî hatlarla çevirmiş olmakla beraber mevzuunu hakikaten itina ile benimsemiş görünüyor. Yalnız bu aralıkta her nasılsa gözünden kaçmış mühimce bir nokta var ki bu yazımla sırf buna temas etmek istedim. Yazıların sahibi eğer mütalâalarını universal değil de sırf Türkçemizi göz önünde bulundurarak yürütmüş olsaydı belki şu satırların onun makalesini tamamlayacağı zannetmeye kendimde cesaret bulamazdım; zira bahsedeceğim mesele her ne kadar Türkçemizde şimdiye kadar tatbik sahası bulmamışsa da ecnebi edebiyatında oldukça mühim bir mevki tutuyor.

Tamamlamayı istediğim eksiklik, makale sahibinin yazısında evvela “roman, büyük hikâye ve küçük hikâye” diye tamamıyla indi bir şekilde üç tasnif yapması, saniyen de teferruâtı aşağıda göstereceğim “kısa hikâye”den bahsetmemesidir. Muharrir vakıa “küçük hikâye”ye dair uzun bir paragraf yazmış; lâkin bu “küçük hikâye” ile benim bahsetmek istediğim “kısa hikâye” birbirinden o kadar farklı duruyor ki bende çaresiz bu kısa yazıyı yazmak mecburiyeti hâsıl oldu.

Muharrir, demin de dediğim gibi üç indi tasnif yapmış hâlbuki ecnebi edebiyat kitaplarını açanlar görürler ki nesirde biri “roman novel” öteki de “kısa hikâye short story” diye belli başlı iki tahkiye şekli vardır. “roman”, “kısa hikâye”ye nispetle daha çok uzun ve gerek mevzu”, gerek tertip ve gerekse karakterleri itibariyle birçok esaslı başlıkları hâvîdir.

“Kısa hikâye”ye gelince bu, “roman”dan büsbütün ayrıdır. Bu nev’ hususiyle İngiliz edebiyatında nesrin çok mühim bir unsurudur. “Kısa Hikâye” o kadar sistematik bir şekildir ki, mekteplerde bunun talebeye öğretilmesinden biri bil-vâsita, diğeri bilâ-vâsita olmak üzere iki fayda beklenir... Bu faydalardan direkt olanı talebenin sadece nesrin bu şeklini öğrenmesi indirekt olanı ise daha yeni gelişen genç zihinler de “sistematik çalışma”ya karşı cazip ve eğlenceli bir vasıta ile alâka uyanmasıdır. Eğer yazımı birkaç sütun içine sığdırmaya değil de genişçe bir etüt haline koymaya karar vermiş bulunsaydım. bu “sistem” iddiamı en azdan dört beş misal ile okuyuculara bu yazıdan beklediğimden daha iyi ispat edebilirdim.

Tarif: “Kısa hikâye”:

- 1- Kısa ve
- 2- Hayali
- 3- Tahkiyedir ki
- 4- Ancak birkaç karakteri
- 5- Teferruatı teksif edilmiş ve
- 6- Bir plan dairesinde cereyan eden vukuat şekline konulmuş
- 7- Vak'anın kahramanı veya herhangi bir minor karakteri tarafından mütetekellim, yahut da bizzat muharrir tarafından gâibsa'yasıyla anlatılan,
- 8- Hareket, action, karakter tahlili veya vakıa muhitinin tasviriyle, ilmi, felsefi veya ruhî mukaddimelerle başlayan,
- 9- En sonunda, ya okuyanın zihnindeki suallere birer birer cevap veren bütün karakterleri teker teker oradan çıkartan bir Denouementle bağlı yahut da şüphe ve kararsızlığı birden kesip atarak ortadan kaldıracak Climaxla neticelenen,
- 10- Okuyanda tek bir intibâ' bırakan
- 11- Bir mücadelede
- 12- Yalnız artistik bir tarafından gösterir; fakat tamamıyla açmaz

Demek ki şu klasik tarife göre bir yazının "kısa hikâye" olabilmesi için on iki şart vardır. Bu şartlardan izaha muhtaç olanları teker teker alalım.

1- Kısa: vasatî iki binden üç bin kelimeye kadar "kısa hikâye" daha uzun yazılacak olursa tıpkı elde tutulan lüzumundan fazla bir değnek gibi idaresi müşkülleşir; zira bu takdirde "kısa hikâye"nin bel kemiği olan 10'uncu şart tamamıyla temin etmek tehlikeye düşer.

2- Hayalî: hakiki bir vak'aya istinat etmeyerek. Yalnız bundan "kısa hikâye"de zümrüd-i ankâ gibi, periler ve esrarengiz mekanizmalar gibi aklın kabul edemeyeceği uydurmalara da yer vardır manası çıkarılmamalı. Poe'nin bu şartın hududunu aşıyor zannedebilecek olan "*Kızıl Ölümün Maskesi*" [*] hikâyesinde bile keskin gözlü bir kari müddeanın ispatını bulabilir. "Hayalî" kaydında tabiatın kanunlarına ve zihnin makul telakkisine mugayyer" manası yoktur.

3- Tahkiye: "Kısa hikâye" ne bir şiirdir ne de bir makaledir.

4- Karakterin sayısı çoğalınca 10'uncu şartın temini tehlikeye düşer.

5- 10'uncu şartın teminine en kısa yol teferruatın teksifidir. Lüzumsuz muhâverelerin, vak'aların ve tasvirlerin hulasa asıl mevzula doğrudan doğruya ilişiği

[*] *Hayat* , cilt 3, sayı 58

olmayan bir cümlelerin hatta bir tek kelimenin bile “kısa hikâye”nin bünyesinde yeri yoktur. Hikâyeyi anlatan kimse, Climaxa varmak için geçilmesi lazım gelen yollarda rastladığı vâkıaların en mühim bir veya iki safhasını gösterir ve bu kadarla iktifa eder.

6- Vukuât bir zincirin halkaları gibi ve daima Chronological bir sıra ile aynı zamanda ehemmiyetleriyle mütenâsip bir surette büyütülmüş olarak dizilmelidir. “tenasüp”süz bir tertip meselâ başı gövdesinin iki büyüklüğünde veya bacakları sadece “gülünç” bir yazı meydana getirir.

9- “Kısa hikâye”de bir Climax mutlak surette lazımdır. Climax hikâyenin ya en son cümlesinde olur yahut da arkasında bağlı bir denouementle birlikte bulunur. Birinci şekle en güzel misaller “Poe”nin “*Perenis*”, “*Valdemar Meselesindeki Hakikatler*” ve “*Beyazî Portre*” hikâyeleridir. İkinci şekilde denouementle, hikâyenin başından bir birini arkasına dizilen sualler cevap verir ve aynı zamanda bütün karakterleri, okuyanlara: “Buna da ne oldu?” sualini sordurmadan ortalıktan birer birer siler ve kaybeder.

10- “Kısa hikâye”nin bel kemiği, okuyanda tek bir intiba ve his bırakması şartıdır. İşte bu şart “roman”la “kısa hikâye”yi birbirinden en keskin çizgi ile tefrik eder. Dikkat olunursa görülür ki deminden beri saydığım bütün şartlar ve bir tek noktanın etrafında toplanıyor. Birkaç misal alalım: “Poe”nin “*Kızıl Ölümün Maskesi*”ndeki tek bir intiba “ölüm”dür; “*Amontilado Fıçısı*” ile “*Kurbağa*”da “intikam”dır ve ilah...

11- “Kısa hikâye”nin en mühim hususiyetlerinden biri de daima bir “mücâdele” göstermesidir. “Mücâdele”nin tarifi, “iki kuvvetin çarpışması”dır.

Mücâdele Struggle şu şekillerde olur:

- 1- İnsanla insan arasında
- 2- İnsanla hayvan arasında
- 3- İnsanla tabii kuvvetler arasında
- 4- İnsanla fevkatabiâ kuvvetler arasında
- 5- İnsanla kendi nefsi arasında
- 6- İnsanla tâlii arasında

12- Karakterler “kısa hikâye”de hiçbir vakit tamamıyla açılıp gösterilemez, belki hikâyeyi anlatan kimse onlara yalnız tek bir cepheden bakar ve yalnız kısa ve artistik bir tasvirle iktifâ eder. Bir karakterin ilmî, tıbbî, içtimaî yahut da iktisadî bir cepheden bile gayet iyi tanıyabilen ve hatta iyi işlenmiş bir hikâye de yalnız bir defa okuduktan sonra bile ezberinden mükemmel bir tasvir yapabilir.

“Kısa hikâye”ne kadar sistematik yazılırsa okunması cihetinde de o kadar sistematik bir sa’ya muhtaçtır; aksi halde kendisinden beklenen tesirler elde edilemez. Demin de dediğim gibi eğer bu yazımı genişçe bir etüt haline koymaya karar vermiş bulunsaydım, “kısa hikâye”nin nasıl okunması lazım geldiğini de uzun uzadıya anlatırdım; bununla beraber kendiliğinden anlaşılır ki bir “kısa hediye”nin ne gibi şerâit altında tasarlanıp yazıldığını bilen bir kari okuduğu esnada yukarıda saydığım bu on iki noktayı hikâyenin içinde görmek ister ve araştırır. Yalnız bu araştırma da elbette mu’în bir sistem dahilinde yapılmalıdır. Bunun için bir de masal söyleyen bir kimsenin en ziyâde dikkat ettiği cihet, kendisini dinleyenlerde lüzumu kadar kuvvetli bir alâkanın uyanmasıdır. “Kısa hikâye” muharriri bu cihetten ulvîyetle istifâde etmek isteyeceği için yazısına zaman zaman fasıla verir istifham çengelleri yerleştirir. Bazen çengeller müteaddit olur ve daha birisi çözülmeyen bir ikinci yazının gövdesine ilişmiş bulunur. İşte bir kari, hikâyeyi okumaya başladığı zaman tâ ilk cümleden itibaren her an yeni bir “tereddüt suspense”den doğacak yeni bir sualle karşılaşmaya hazırlanır, beklediği sual önüne çıkar çıkmaz derhal başladığına bir işaret koyar ve “tereddüt” devam ettikçe satırların altını çizer. Ekseriya daha birinci sualin cevabı verilip de satırların altındaki çizgi durmadan bir ikinci veya üçüncü sual başlar ve bu böylece yazının mu’în bir noktasında okuyucu bir veya müteaddit suallerin mukadder cevabını bekler durur. Bir “kısa hikâye”de altı çizilmeye değmez. Bir satırın bulunmaması o satırda “alâka” uyandıracak bir mahiyet bulunmamasına delalet eder ki karin şevkini kaçırmaya sebebiyet verebileceğinden bu nokta çok mühimdir. Esâsen iyi bir “kısa hikâye” muharriri okuyucularını nasıl dilleri tutulmuş, nefesleri kesilmiş bir hali getirmeyi bilir. “Edgar Allen Poe”nin “*Fantastik Masallar*”ını okuyunuz, istisnasız hepsinde de o kadar kendinizden geçersiniz ki okumanızın ortasında kazara zihniniz masaldan ayrılrsa kendinizdeki gayr-i tabîî hali derhal görürsünüz: ya merak ve heyecan içinde tırnaklarınızı kemiriyorsunuzdur yahut da o ana kadar nefesinizi öyle dar alıp vermişsinizdir ki kendinize gelir gelmez muhakkak derin derin içinizi çekersiniz.

“Kısa hikâye” bu kadar sistematik olmak ve bu kadar cazip birçok hassalara mâlik bulunmakla beraber çok yazık ki Türkçemize (resmen diyeyim) girmemiştir. Bazı muharrirlerimiz, ihtimal farkında olmadan, (daha ileri giderek diyebilirim ki planları deminden beri göstermeye çalıştığım sistem dairesinde hazırlamayı akıllarından bile geçirmeyerek) kısa hikâye yazmış olabilirler. Türkçede benim bildiklerimin arasında “kısa hikâye” denebilecek bir yazı olarak Selahattin Enis Beyin beş altı sene evvel

okuduğum ve teferruatını şimdi iyice hatırlayamadığım “Sara”sını gösterebilirim. Bununla beraber bu hikâyede “kısa hikâye” şartlarına münâfî bir noktanın bulunduğu şimdi aklıma geliyor: “Sara”nın karakteri lüzumundan fazla açılmış ve gösterilmiştir, öyle ki bu tasvir bana “artistik” olmaktan biraz daha ileri geçmiş görünüyor.

“*Hayat*”ta birkaç haftadan beri çıkan roman ve hikâye hakkında makaleye şu kısa yazımla ufak fakat mühim bir nokta ilave etmek istedim. Gönül istiyor ki bu çok güzel aynı zamanda sistematik şekil Türkçe’imizde de layık olduğu mevki kazansın ve hususiyle son zamanlarda artık usanç vermeye başlayan durgun yeknesaklığı ortadan kaldırmaya yardım etsin.

Kenan Halit

BİR ARZU...

Nahit Sırrı B.E.'e

«Les nouvelles Litteraires»in 19 Kanun-i sani nüshasında «Fransa'da Kadın Edebiyatı»nın muasır ruh ve temayülleri hakkında Jean Larnak imzasıyla yazılmış bir bendi mukavemet edilemez bir gıpta ile okuduktan sonra bilâihtiyar sizi hatırladım. Teslim edersiniz ki edebiyatımız sizin gibi mütemadî bir alâka ve ihtirasla takip edebilecek münevverler pek azdır. Gene teslim edersiniz ki edebiyatın benim gibi profanları pek çoktur. Arz ettiğim bendi belki okumuşsunuzdur. Karilerimi gıpta ettiğim beye yabancı bırakmamak için Jean Larnak'ın muasır Fransız kadın edebiyatı hakkındaki irşatçı tahlillerini hulâsa edeceğim.

Bugünkü kadın ediplerimizde olduğu gibi Madam de Stael ve George Sand'ın muasırları olan kadın ediplerinde de açılmak, yani sırlarını faş etmek temayülü ve erkekle çocuğu tecessüm ettirememek iktidarsızlığı görülür. Yalnız bugünlerde aşırı tabiat aşkım George Sandların muasırları olan kadın ediplerde göremeyiz. Bunların eserlerinde vakıa tabiat manzaralarının tasvirleri ve hatta Rousseau'nun tesiriyle mukaddes ve aziz tabiatın medih türküleri vardı. Fakat bunlardan hiçbiri bugünküler gibi toprağa bu derecede ihtiras, bu derecede şehvet ve iptilâ ile dalmamışlardı. 1830 romantizmi kadınların kalplerini azat etmişti; 1900 romantizmi de hasselerini azat etti Bugünkü kadın edipleri içi her şey ,onların beş duyguları önünde bir avdır.

Erkek, erişilmez ve az çok mücerret bir ideale doğru yükselmeğe bakarken, tabiata daha yakın olan kadın, pek lüzumlu bir yoldaşı olan erkeğin yanında katlandığı mihnetlere bir teselli olur ümidiyle tabiata teveccüh ediyor. Bu hissin tesiri altında tabiatla baş başa kalmak istiyor ve onun her ot ve böceğine gönülden hayran oluyor. Bugünkü kadın romancıların bütün kadın kahramanları, “gökleri üzerinde dinleten derin kalpli tabiata” duygularının olanca şehvetiyle vurgundurlar. Çayırlara serili uzanmak, deniz ve ırmakların sularında çırpınmak, çiçekleri koklamak, yemişleri okşayarak ihtirasla yemek en sıcak zevkleridir.

Mme de Noailles' in: «Ben artık kâinatı tadan ve içen bir sevdalı ağızdan başka bir şey olmak istemiyorum.» sözü bugünkü Fransız kadın ediplerindeki yaban duygu iptilasına en sadık bir tercümandır.

Hayatın adiliklerinden, kalbin sızılardan, senelerin getirdiği inkisarlardan, ölümden kaçmak için bir vasıta olan bu tabiata dalış, muasır Fransız kadın ediplerinde

umumî bir temayüldür. Bunları böcek, çiçek, ot ve yemişlere koşturan aynı kaçmak arzusudur. Gene bu arzudur ki kimini isyana, kimini fisik ve sefahate boylatmıştır.

Bu kadınlar havas ve kalplerinden aşırı taleplerde bulunmak iptilasındadırlar. Bunun için bütün itirafları hüznle dağlıdır. İstiyorlar ki bir duyma ve titreme makinesi olsunlar. İstiyorlar ki dünya bir duygu mahşerine dönsün. İstiyorlar ki anlamak yerine duymak kaim olsun; yahut hiç olmazsa duymak anlamaktan fazla olsun. Bunlardan birini dinleyelim:

"Erkeğin hendesî kafası kadın deryasının gizli, anlaşılmamış, mehip anaforlarını hiçbir zaman teslim ve kabul etmeyecektir. Onlar hep akl ü hikmet ararlar. Deniz dalgalarından hiç böyle şey istenir mi?,,

Muharririn kadın üslûbu hakkındaki fikirleriyle kadın edebiyatının teceddüt etmemezliği ve hasselerinden ötesine geçemeyeceği hakkındaki hükümleri beni alâkadar etmez. Burada enteresan olan cihet bugünkü Fransız kadın edebiyatının hakim ruh ve temayülünün fikir adamlarına lâzım olacak bir şekilde tanıtılmasıdır. On beş yirmi seneden beri Türk kadın edebiyatı ihmâl edilecek gibi değildir. Bunların eserleri çıktıkça tek tek tenkit edilmişlerdir. Fakat temayül ve simalarının toptan teşrih olunduğunu hiç hatırlamıyorum. Acaba Nahit Sırrı B. E. bu noktadan bizi tenvir etmek istemezler mi ?

Mustafa Şekip

DERTLİ HAKKINDA

Hayat'ın yüzüncü nüshasında A. Talat Beyin, Ziyaettin Fahri Beyin tenkidine cevaben intişar etmiş olan kıymetli makalesini okuyarak Âşık Dertli'ye ait mahdût olmakla beraber esaslı tetkikâta müstenit malûmatımı arz etmeyi muvâfık buldum.

Ankara'da bulunduğum zaman Rıza Tevfik'in *Peyam Gazetesi*'nde Dertli'nin, Bursa'nın Beypazarı'nda ve sonra Rumeli'nin Beypazarı'nda tevellüt ve yeniçeri vak'asında öldürülmüş olduğuna dair yanlış mütalâaları havi neşriyâtını bir mektupla kendisine bildirerek tashih ettirmiştim.

Dertli'nin filhakika Koyunpazarı'ndaki cami kabristanında medfûn bulunduğu hakkındaki A. Talât Beyin ifadeleri pek doğrudur.

Şu kadar ki oğlunun isminin Ömer olmasını delil ittihaz ederek kendisinin Bektaşî olmadığına dair mütalâa doğru değildir.

Çünkü Bektaşiler Bektaşî olarak doğmazlar.

Bektaşî olmak için bir merasimden geçmek lâzımdır ve buna "Nasip" derler.

Bektaşilerin birçokları Kadirî, Rufaî ve emsali tarikatlara mensup olmuşlardır ki Âşık Dertli de evvelce «Halvetiye» tarikinden olduğu halde sonra Mustafa Baba isminde bir zaten «Nasip» alarak Bektaşî olduğu muhakkaktır.

Binaenaleyh «Ömer» ismindeki oğlu Dertli'nin Bektaşiliğe intisâp etmezden mukaddem ve Bektaşilerin bu itikâdına vâkıf olmadığı bir zamanda doğmuş olduğundan ismi Ömer kalmıştır.

Meselâ ben kırk yaşında Bektaşî olmuştum, yirmi beş yaşında iken doğan çocuğumun adını Osman koydum. Şimdi ben öldükten sonra oğlumun adının Osman olduğunu delil ittihaz ederek benim için «Bektaşî değildi» demek, doğru mudur?

Bundan başka Dertli'nin Bektaşî olduğu kendi asariyle müspettir. Dertli «Pir Sultan» dan ziyade mutaassıp bir mutasavvıftı.

A.Talât Beyin dîvânında olmayan, fakat Bektaşiler beyninde pek meşhur olan bir nefesinde:

Söyleme ey zahit yalan dinlemem,

Bir hak mürşide bağlı destim benim,

Sen gibi günde beş vakit kirlenmem,

Bir vakit bozulmaz abdestim benim"

demiş olduğu gibi daha ileriye giderek:

"Gülbank külüngiyle zahit ekher"

“Kafanı ezerim senin bilmiş ol”

diye başlayan diğer bir mısraında da;

"Dinini si..rim senin bilmiş ol,,

demiştir ki dini bütün bir Sünni bunu söylemez, hatta söyletmez. Bundan başka halk her zaman Kızılbaş ile Bektaşiyi birbirinden ayırmamıştır.

Bektaşiden başka diğer tarikat mensuplarına bile Kızılbaş demiştir.

Dertli de başka bir nefsinde Bektaşî olduğu halde çenelisine Kızılbaş dediklerini söylemek istemiştir. Dertli'nin Aleviler köylerine gittiği için onlarla hemhal görünmek istemiş olması ifadesine gelince:

Dertli'nin yaşadığı devirde Bektaşîlerin içine girip de Bektaşî veyahut Alevi görünmenin imkanı yoktur.

Hele Anadolu içinde bu kabil olamazdı. Nasibini almamış bir kimse böyle şeye cesaret edemez ve ederse mutlaka onu “münkir, münafık, müfsit” addederek öldürmekten çekinmezlerdi. Yakın zamanlara kadarda Bektaşî muhabbetlerine girilerek onların bazı ferî usul ve itikâtlarına vâkıf olunduğu vaki olmuşsa da gene esas usulleri hakkında esaslı malûmat alınamamıştır.

Bu bapta son zamanlarda vuku bulan neşriyatın kâffesi efsane mahiyetinde kalmıştır.

Şu itibarla Dertli heyecanlı bir halk şairi olmakla beraber çok imanlı bir Bektaşiydi.

Musikiye mensup olduğum sebeple halk şiirleri meyânında eskiden müridi bulunduğum Bektaşilik dolayısıyla da bütün Bektaşî şairlerinin nefeslerinin notalarını cem etmiş olduğundan halk bilgisi ve halk musikisine bir hizmet edebilmek emeliyle bunların bestelerini neşredeceğim için bu eser ve vesikalarım istinaden Dertli hakkındaki ufak bir malûmatımı aynı hizmet endişesiyle arz ettim.

A.Talât Beyefendinin *Dertli* kitabının pek yüksek kıymeti haiz olduğunu makam-ı şükrande beyan etmeği de bir vazife addeylerim.

Kırklareli Halk Musiki Cemiyeti Reis ve Muallimi

Vahit

BİR EMİR VE BİR KİTAP HAKKINDA

Mustafa Sekip Beyefendi üstadımızın *Hayat*'ın 115'inci nüshasında bana hitaben neşrettikleri makaleyi, tahrir hayatımın pek şerefli bir mükâfatı saydım. Kadınlarımızın on beş yirmi seneden beri edebiyat hayatına getirmiş oldukları eserlerin umumî temayüllerini ve kadın ediplerimizin şahsiyetlerindeki ana hatlarını çizmem için, izhar buyurdıkları arzuya gelince, buna derhal itaatle vücuda gelecek pek basit taslağın lâıyk gördükleri teveccühten beni mahrum edeceğinden korkarım. (1908'den *Beri Türk Edebiyatı Tarihi*) serlevhası altında hazırlamağa çalıştığım eser ikmal edilince, üstadın emirleri de zannediyorum ki icra edilmiş olacaktır. Bu vesile ile ve muhtemel bir tenkide cevap olmak üzere ilâve edeyim ki, mebde olarak siyasî teceddüdümüzün açıkça başladığı Üçüncü Selim devrini almadıktan sonra, böyle bir eseri, resmen men edilmiş olan edebiyatın hürriyetini kazandığı 1908 senesinden ve adına «On Temmuz İnkılabı» denen tarihten başlatmak zarurî idi. Şinasi, Ziya Paşa ve Kemal'i bırakarak Hamit'le başlamak kabili itiraz olduğu kadar, açık Türkçe cereyanını meselâ tâ Naci'ye kadar götürmemek de itirazı celp edebilirdi. Çünkü bazen kızıl bir mürteci kesilen bu şair, bazen de muasırlarının hemen hiçbirinde görmediğimiz kadar sade ve saf bir lisanla yazmıştır. Bu sebeptendir ki, hazırladığım eser için mebde olarak Türkiye'de edebiyatın serbesti kazandığı tarihi muvafık buldum. Ve bu tarihten beri de, edebiyat hayatına giren kadınlarımız gittikçe çoğalarak, Şekip Beyefendinin de pek vakıfâne söyledikleri gibi, ihmal edilemeyecek bir mevki kazanmışlardır. Binaenaleyh, işaret ettiğim eserimde onlardan dikkat ve itina ile bahis, bu satırların muharriri için bir mükellefiyetti. Ve emrin telakkisinden sonra, bu mükellefiyet daha cazip, hem de daha nazik ve müşkül oluyor...

Neşriyat hayatımızın feci fakrını, Paris'te bu seneki Femina mükâfatı edebisini kazanan bu (Georgette Garou romanını okurken ne acı hissettim! Türkçeden başka bir lisan bilmeyen bir edebiyat meraklısı için bizdeki neşriyatı bir değil on kere de okumak mümkünken, işte az çok okumaya çalışan bir adam olduğum halde ne kuvvetli bir muharrirden haberim bile yokmuş! Ve kim bilir bilmediğim ne kıymetli eserler var! "Georgette Garou'nun kabında muharriri Dominique Dunois'nin daha altı eseri olduğu hâber veriliyor. Bunları da okuduktan sonra bu romancı kadın hakkında umumî intibalarımı yazabilmeği isterim. Şimdiki halde, sade bu romanını anlatmağa hakkım var..

Georgette Garou, on sekiz yaşında, esmer ve dilber bir köylü kızıdır. Roman, onun izdivaç gününde başlıyor, Fransa'nın büyük şehirlerden uzakta, çok uzakta bir köyü. Bütün asırların sakinlerini toprağa şiddetle merbut ve iktisada çılgınca riayetkar olarak birbirlerine devrettikleri bir köy. Çalışan kolların ne kadarını cihan harbi yedikten ve havaic-i gıdaiye ürkünç bir şekilde yükseldikten sonra, bütün bu köylüler zengin oldular. Kendilerine bilâistisna Mösyö ve Madam denilen şehirliler, gece sinemaya gidebilmek için bir çörek ve kahve ile akşam karınlarını doyururlarken; yağı, eti, buğdayı, evvelden tahayyül edemeyecekleri fiyatlarla sata sata, bütün bu köylüler binlerce franga para dememeye başladılar. İşte Georgette bu köylülerin en zenginlerinden birinin kızı, daha doğrusu torunu. Servet, dul ve ihtiyar büyük annesinindir ve babası öldüğü ve annesi birine varıp Paris'e gittiği için, bir gün bütün mal kendisinin olacaktır. Erkeğin, daima kadına hâkim olduğu bu köyde, Sublaines köyünde, Georget'in kocası kıskanılmaya lâyıktır. Hele sadece bir uşak olursa! Çünkü, Georget'in şiddetle severek, iki senelik bir inattan sonra büyükannesini kendisiyle izdivaca razı ettiği adam, Didier, uşakları idi. Çok çalışkan ve ciddî bir uşak ki, kendisini sevdirmek için hiç bir şey yapmamış ve iki sene süren niza esnasında o kadar uzak ve adeta bigâne kalmıştır ki, onu kovmak ihtiyarın hatırına gelmemiştir. Ve izdivaç günü, sırf o gün, yeni evliler toprakla uğraşmazlar. Fakat ertesi gün iştedirler. Ve sonra, geceleri, sağlam ve genç vücutlarının sevişmesinden başka hiçbir eğlencesi olmayan ve guruba kadar fasılasız bir çalışmakla geçen hayatlarıyla bahtiyardır. Fakat... bu fakat, büyükanne, onun günden güne artan tehditleridir! Çünkü o, ihtiyar kadın, gözlerini kapadığı zaman topraklarının kapanın elinde kalmayacağını bilmek, bunu bilerek sükûn ile gözlerini kapamak istiyor. Bunun içindir ki, uşağın evinin erkeği olmasına bile razı oldu. Halbuki eski uşağın çocuğu olmuyor, Georgette bir türlü hâmile kalmıyor. Tekdirleri karşısında, Georgette'in gidip kocasını da sürüklediği doktor, bunun er geç olacağı hakkında ne derse desin, kocakarı lakayt ve her ay geçince daha gazuptur. Sonra bir gün tehdit eder: evlerine alınmış ve bedavaca çalıştırılan iki öksüz kardeş vardır ki, bunun oğlan olanına mallarının yarısını bırakacağını bildirir. Bu tehdit, zevç ve zevceyi çıldırtır. Ve hele erkek, dünkü uşak, belki kendini daha suçlu bulduğu için, gece karısıyla kavga ederek bağırır: - Çocuğu yapacak kadındır!

Öyle mi? Georgette şu; halde ne yapacağını bilir. Fakat evvel emirde büyükannesine sorar: -Çocuğum olursa, bu oğlanla kardeşini kovacak mısınız?

-Evet, fakat çocuk olduktan sonra.

Ve bu musahabeyi iki kadın temdit etmezler. İhtiyar için, daha fazla anlamış görünmemek muvafıktır. Ve bir gün genç kadın kırlara çıkar. Yanına iki yüz frank almıştır; eğer nazlanırsa ikisini de nazlanmazsa sade birini vererek, bir erkek satın alacaktır. Ve bunun kim olacağını da tayin etmiştir. Bu, ötekinin berikinin tarlasında çalışan bir gündelikçi, tembel ve serseri, hem de genç olmayan bir mahlûktur. Şu kadar ki, yarı iane ile ve yarı aç büyüyen on üç çocuktan başka bir çocuğu daha yeni dünyaya gelmiştir. Ve korsajında iki yüz frankla onu aramağa çıkan Georgette, kendisini bulur; erkek kendine uzatılmış olan yüz frangın göreceği hizmetleri ve kadın her halde ana olacağını düşünerek, güya sevişirler. Tarlaların kuytu bir köşesi, sevdalarının hücleğâhı olur.

Lâkin, heyhat ki, bu köşe hiç de kuytu ve gizli değilmiş. Ve zaten olaydı roman belki olmaz ve belki orada biterdi, köyün papazı mektebinin tekmiil çocuklarıyla beraber kırlarda gezmeğe çıkmıştır ve çocuklar her şeyi görmüş hem de anlamışlardır.

Romanın ikinci kısmında, adı Cadet olan işçinin bu on beşinci çocuğu dünyaya geldiği zaman, köyde işi bilmeyen hiç kimse yoktur. O kadar ki, çocuğun vaftizi için davetli olarak Paris'ten gelen Georget'in anasıyla üvey babası, meseleden hemen haberdar olurlar. Bu ana ile kocası, gece sinemaya gidebilmek için akşam yemeği yiyemeyen şehirlilerdendirler ve daima hasut gözlerle seyrettikleri bu servetten hissedar olamadıklarına yanarak, türlü şaklabanlıklarla Georgette'i Paris'e bir gün getirmek ve servetini beraberce yemek sevdasındadırlar. Bu çocuk ise onu köye ebediyen bağlayan ve kendilerinden ebediyen ayıran bir zincirdir. Ve birkaç kadehten sonra üvey baba Didier'yi, her ayıba göz yuman bu zelil kocayı tahkir eder. Georgette onu kovar, ve o anasıyla beraber giderlerken, arkalarından bile bakmadan çocuğunu emzirir.

O günün gecesi, Georgette kocasının isyanını ve tahkirlerini bekler. Onu aşığı olduğu topraktan ayırmamak için yapılan bu fedakârlığa, aşkının tesiriyle o hiçbir kıymet vermesin ve kendisini döverek siyah saçlarından sürüklesin ve uzun gözyaşlarından sonra affını kazansın! Georgette bunu bekler. Fakat hayır, çünkü ilk aşk gecesinde bile Didier karısından ziyade kalbi üzerinde bütün toprakları sarmıştı ve sıkılmıştı. Karısı ve onun sadakati o kadar mühim şeyler değildir ki! O kavgasız geçen geceden sonra, Georgette'in aşkı ancak çocuğu içindir, ve hatta toprağı ihmal ederek onunla meşguldür. İki üç sene geçince, birden bire devrilen bir ağaç gibi büyük anne düşüp ölür. Georgette, kocası ve oğluyla yalnız kalır.

Üçüncü ve son kısmın başlangıcında köye yakın yegâne kasabanın kahvesindeyiz. Bazı şeyler satın almak için gelmiş olan Georgette, birden başlayan şiddetli bir yağmurdan dolayı bir kahveye girer. Bu kahveyi işleten bir dul kadın, odasını bir iki saat sevdalılara kiralamakla tanınmıştır. Ve yağmur sebebiyle iltica ettiği bu yerde, otuz beş yaşlarında, sarışın ve yakışıklı bir adamın kendisine bakışından ve söz atışından, Georgette amakına kadar sarsılır. Bakışılar. Ve odasını kiraya veren kadın, sokulup malûmat verir:— Belçikalı bir ameledir, adı Gustave Vanlaert'tir.

Bu isim dimağına ebediyen yerleşmiş olarak, Georgette köye döner. Ve hâlâ şayan-ı arzu ve taze kalmış vücudu şimdi arzu ve ihtiras ile ateşten bir libas giymiştir. Hayatında bir kerre ve ancak birkaç dakika hiçbir zevk duymadan günahkâr olmuş olan kadın, daha buruşuklar ve aksaçları gelmeden, kendisini bu yabancıya verecektir. Çünkü kaç seneden beri oğlu da ondan kaçıyor. Oğluna her şey mektepte anlatılmış, o kırlarda geçmiş olan günah hikâye olunmuştur. Ve bir seneden beri mektebi bitirerek Didier ile beraber tarlalarda çalışan çocuk, aynı toprağın hizmetkârı oldukları için Didier'ye yaklaşmış, kin duyduğu anasına karşı onunla birleşmiştir. Georgette Belçikalıya, hiç bir menfaat mukabilinde olmadan kendini seven adama teslimi nefseder.

Ve sonra, sevişmek için bu aşığa verdiği saatler her ikisi için de az gelmeye başlar. Aşığı, beraber kaçmayı teklif eder. Yoksa işinden ayrılmıştır ve yalnız gidecektir. Georgette kabul eder. Lâkin, kaçacağı gece, buna bir türlü cesareti yoktur, kocasını uyandırır. Yangın mı var acaba diye, ilk önce telaş gösteren erkek, o: «Ben gidiyorum.» deyince, sakın, başını tekrar yastığa kor. Ve Georgette her şeyi itiraf ederek yalvarır. Burada, bu ayıp içinde yaşayamayacak. Her şeyi satıp başka bir yere, nereye olursa olsun gitsinler; bunu yalvarır. Didier: — Bana ne, nereye istersen git! diyerek arkasını çevirir, yeniden uyur. İçeriki odada da oğlu uyumaktadır. Fakat eyvah ki bu oğul da mektepte senelerce piçliğiyle istihza edildiği için ona düşmandır! Georgette, sade köpekle veda edebilir, onu öpebilir ve bir köpekten başka öpecek hiç kimsesi olmadığına ağlayarak, bucağından ayrılır. Belçikalı, kendine muntazırdır ve onu uzaklara götürür.

Sonra.. Sonrayı romancı da meçhul bırakıyor. Ve eserin son kelimeleri: Neredesiniz Georgette Garou? sualıdır. Evet, nerede? Tekmil malını bırakarak giden ve kendisini geçkinlik bekleyen kadın, o yabancı kendinden bıcarsa ne olacak, nerelere kadar düşecek ? köyde deniyor ki, güya dönmesin diye, adresini bilen Didiyer ona daima para göndermektedir. Fakat bilmiyoruz ki bu sahih mi? Ve kadın romancı bize bu

kadını o kadar maharetli bir tarafgirlikle sevdirmişti ki, bir büyük şehrin o maske gibi boyalı yüzlerini gece yarısından sonra sokakların loş köşelerinde göstererek insanı çağıran kısık sesli bir kadın olması ihtimali yüreği sızlatıyor.

Ve neticedeki bu meçhuliyet ne güzel !.. (Romanı Bitiriş Tarzları) makalesini yazarken bu kitabı okumamış ve bu hatimeden bahsedememiş olduğuma acınıyorum..

Nahit Sırrı

HAŞİM'İN “BİZE GÖRE” Sİ

Büyük bir Garp edibi "Benim bütün isyan ve nefretim, adiliğe ve belâdete karşıdır." diyor. Zaten büyük sanatkârların hepsi böyledir. Haşım'ın de her eserinde aynı hissi buluyoruz. Nitekim “*Bize Göre*” nin başlangıcı bu isyan ve nefreti karie hemen ifşa etmektir:

Gazetecilik, ticaret mahiyeti aldıktan sonra, kendisine müşteri ismi verilmesi daha doğru olan kariin hoşuna gitmek gayretiyle gazeteler, tedrisât sütunlarından fikrin bütün şekillerini süpürüp attılar. Atalete düşen güzel bir vücudu nasıl her taraftan yağ tabakaları kaplarsa, gazeteler de, bir taraftan yiyecek ve içecek ilânları, diğer taraftan metni tarz eden resimlerin istilâsı altında kaldı. Dünya matbuatına göz atınca hükmedilir ki, zamanımızda mide ve bağırsak, dimağdan çok daha şerefli birer uzuv payesini bulmuştur. Hatta iri göbekli insanların etrafımızda çoğaldığına bakılırsa, birçoklarının şimdi, dimağlarını kemik mahfazasından çıkarıp karınlarında taşıdıklarını hükmetmek lâzım geliyor. Dimağ, haysiyetinden bu kadar kaybettikten sonra, hayatî faaliyette, insanın filden, karıncadan, leylek ve zürafadan hiç farkı kalmıyor...

Onun bu samimi sanatkarlık kudretinden doğan şu temayülünü, bazıları basit ve suni bir eksantriklik sanıyorlar: Haşım ki muasır Türkiye'nin en orijinal bir üslûpkâridir. Bugünkü nesrimizin en güzel numunesi onun yazılarıdır, böyle bir adamın kaleminde “maniyerism” vehmetmek, yüksek sanatı ve halis sanatkârı anlamamak demektir.

Kim ki muvaffakiyetinden emin değildir ancak o tasannudan imdat umar; düşünemez ki bu hareketi, samimiyeti kahreder. Yüksek sanatla samimiyetin münasebeti ezelidir ve ebedi olacaktır. Son senelerde zuhur ederek resimden şiire kadar her sanat şubesine musallat olan tuhaflığına bir manası vardır. Avrupa'da sanatın zaafı! Sanatı kadar irfanı da kuvvetli olan Ahmet Haşım bu kepezeliği hepimizden iyi bilir. Onda bizim mantığımızı yadırgatan satırlara tesadüf ederek bilmeliyiz ki yüksek bir sanatkâr intibâı karşısında bulunuyoruz. Beşeri tahassüsler arasında tahalüf görmek istemeyenler yahut sanat eserinde isagocu mantığı arayanlar kerrat cetveli okumalıdır: çünkü bu hassa yalnız onda vardır. Sahih sanatkar bizi nagehanı şaşırtabilir.

İşte üç dört satır, Haşım sinemayı anlatıyor:

... Sinema, böyle yormayan masum bir göz eğlencesi kaldıkça yorgun başın munis bir ilticagâhıdır. Her zevkini kaybetmiş ruhu, çocukluk tazeliğine kavuşturan bu karanlıkta, basit musiki, tatlı bir ninni vazifesini görür. Ben en güzel ve en dinlendirici

uykularını sinemanın ipek yastıklar gibi başın arkasına yığılan yumuşak karanlıklarına
****¹

Sanatı öldüren sinemaya karşı yazılmış olan şu zarif hicviyede ben temiz ve saahih bir zevk isyanı buluyorum.

Genç nesil Ahmet Haşim'i okumalıdır; genç nesle Ahmet Haşim'i tavsiye etmelidir, çocuklarımız onda yalnız ifade güzelliği değil, orijinal ve eskimez bir zevk, ince bir zeka, ve emsalsiz bir realist göz bulacaktır; işte iki misal:

Şehir harici

Üç dört seneden beri uzak kırlardaki çiftliğinde, arılar, inekler, keçiler ve tavuklardan müteşekkil dost bir hayvan çemberi ortasında yan yana âkil bir dostumu ziyarete gittim.

Şehirden tamamen uzaklaşan bu dostu, ilk bakışta tanımak müşkül oldu, saçları vahşi bir inkişaf ile uzamış, lehçesinde, çetin sesler peyda olmuştu. Alnında ne hüzünden ne neşeden eser kalmamıştı. Tabiat, dostumu temessül etmiş ve onu bir kaya parçasına döndürmüştü.

Tabiatın insana yapacağı en büyük iyilik, şüphe yok ki cismi böyle haşın bir zırh ve içindeki ruhu da böyle bir çelik külçesi haline getirmektir. Şehirlerin sarı derisini kırların kızıl derisine değişmedikçe, güneşin ve toprağın kardeşi olmak kabil mi ?....

Çingene

Dün bahar bayramıydı, yani bayramların en tabiisi! Papatya, gelincik ve bülbül âlemi içinde, hayattan bir günün acılarını unutmak için, bütün şehir halkının şen bir kafiye halinde döküldükleri yeşil istikametleri takip ederek Katana Deresine indim. Bu mahzun ve karanlık vadide baharı görmek hayaliyle, tozlu ve dolaşık yollar üzerinde saatlerce taban tepmiş ve ter dökmüş olanların - her sene olduğu gibi- bu sene de, kendi saffetlerine acı acı gülümsediklerine şüphe etmiyorum.

Benim Katana'de aramaya gittiğim ne kuş ne de çiçek idi; sırf çingene görmek ve zurna dinlemek iştiağıyla, şu sonu gelmez bir akşam alacalığının kederine müstağrak olan iki dağ arasına gittim. Çingene, insanın tabiata en yakın kalan güzel bir cinsidir. Zannedilir ki, bu tunç yüzlü ve fağfur dişli kır sakinleri, beşerî şekle istihale etmiş birtakım neşeli yeşil ağaçlardır. Çingene bizzat bahardır. Çocukluğumda

¹ Orijinal metinde kelime silik olduğu için okunamamıştır.

gördüğüm baharlardan bugün hatırımda kalan hayal, yeşil, kırmızı, sarı şalvarlar giymiş, şarkı söyleyen ve el çırpın bir alay genç kız içinde, tahta zurnasını çalıp, bu musikinin vahşî kahkahaları andıran müşabih akisleriyle yeşil vadileri uzun uzun inleyen genç bir çingenedir.

Heyhat! Dün Katana Deresinde aksi sedaya hâkim, yalnız bozuk fonograf sesleriydi .

Roman ve hikâye yazmağa -ne diyeyim tahammül veya tenezzül etmeyen Ahmet Haşim’de ne mükemmel bir tasvir kudreti var. Şu altı satırdaki muvaffakiyete bakınız:

«Yolumun üzerinde her sabah tesadüf ettiğim bir dilenci var. Bu zeki çehreli adam, yoklama defteri imzalamaya mahkûm bir kalem efendisi intizamıyla, her gün tam saat altıyı kırk geçe köşesine gelir ve tam saat ona kadar bir tek söz söylemeksizin, sırf gözlerinin derin elemi ve edasının sakın belâgatıyla gelip geçenlerin merhametini avlar. Merhametlerin, birer şaşkın güvercin telâşıyla, bu mahir avcının kurduğu tuzığa düşmemek için nasıl kanat çırtıklarını görmek, benim her sabahki eğlencemdir.»

Eski edebiyatçılar, böyle zahiren kolay ve basit göründükleri halde ancak müstesna fıtratta sanatkârların kalemlerinden çıkabilecek bedialara «sehlümümteni» derlerdi. “*Bize Göre*”nin son kısmı şairin geçen seneki Paris seyahatine dair enfes notlarla, intibaldan teşekkül etmektedir. Paris’e indiği ilk gün her yere tercihen doğru hayvanat bahçesine giden muharrir, bize mini mini parçalar halinde bu meşhur şehrin, kendi zevkine göre, pitoreskini ne güzel gösteriyor.

Ahmet Haşini “*Bize Göre*” ile Türk edebiyatına bugünün en mükemmel bir nesir modelini veriyor. Mümtaz sanatkâra alenen teşekkür etmeyi bir vazife sayıyorum.

Ali Canip

“YENİ EDEBİYAT İÇİNDE ESKİ ESTETİK ZİHNİYET”

-Muhterem üstadımız Ali Canip B.E.ye-

Bu uzun ismi taşıyan makalenizden öyle anlaşılıyor ki genç şairler Garp edebiyatına tamamıyla bigânedirler ve Dîvân edebiyatı kadar eski bir estetik zihniyetiyle mütemadîyen beyit işleyip duruyorlar.

Hakikatin böyle olmadığını gösteren en bariz delil, genç şairlerin okumadığınızı itiraf ettiğiniz eserleridir. Bununla beraber, yazılarınız üzerinde bir parça konuşalım.

Acem edebiyatından ve onu model yapan Dîvân edebiyatımızdan bahsederken «Bu edebiyatlarda esas beyittir; şairin gayesi bir mefhumu nükteli bir mazmun halinde bir beyit şekline sokmaktır. Beyitler arasında manâ irtibatı mecburî değildir..» diyorsunuz. Filhakika böyle olmuştur. Birçok şairlerin her beyti başka bir şeyden dem vuran gazelleri yamalı bohçaları andırır. Fakat acaba «Bu edebiyatlarda esas beyittir» gibi umumî bir kaide vazetmek doğru olur mu? Eğer öyle olsaydı bu beyitleri yan yana dizmeye hiç hacet yoktu. Nitekim Dîvân edebiyatında müstakil beyit hatta mısra bile söylemek caizdi. Eski şairlerimizin telâkkisine göre iki mısraın beyit olması için lâzım gelen şart, bunların tam bir mana ifade etmesidir; yoksa altında ve üstündekilerden müstakil olması değil...

Eğer Dîvân edebiyatının böyle bir estetik kaidesi olsaydı bütün şairlerin buna riayet etmesi lâzım gelirdi. Halbuki o edebiyatın en güzel parçaları böyle olmayanlardır. Meselâ Nedim'in *Hamamiye*'si: işte kat'iyen beyit beyit değil, baştan aşağı güzel bir abide.. İnce ve zarif Nedim, iki yüz sene sonra gelecek ahfadının böyle bir kaide vazedeceğini düşünmüş gibi bazen beyitleri bile ayırmayarak sizin kaideyi ezelden cerh etmiştir. Dîvânında bunun misallerine tesadüf ettiğinize eminim.

Fuzûlî'nin mısra mısra hatta kelime kelime işlenen gazelleri de heyet-i mecmualarıyla güzeldirler. Hepsinin başlayışı, yükselmesi ve inişi vardır. Beyitlerden birini gazelden dışarı çıkarsanız kuvvetini derhal kaybeder. Aralarında öyle sanatkârane bir irtibat vardır ki, değil beyitleri ayırmak, yerlerini değiştirderseniz aslındaki kuvveti bulamazsınız.

Eski şairlerimizin hepsi biliyorlardı ki gazel, baştan başa aşıkâne söylenen sözlerdir. Eğer böyle yapmayıp da içinde zahitten, meyhaneden bahsedenleri bulunduyorsa, bu, evvelemirde şekil sonra da ilham kıtlığından olsa gerek...

Gazeli, beş beyitten aşağı ve on bir beyitten fazla olmayan bir nazım şeklinde tarif etmeleri de ispat eder ki bu beyitlerin husûle getirdiği bir heyeti mecmua matluptur. Sizin tabirinizle (en-semble : bütün) denilen bu heyeti mecmua ise beyitlerin geliş güzel yan yana dizilmesiyle olamaz. Onun, sizin söylediğinizden bambaşka bir estetik kaidesi vardır ki tamamıyla bütünü istihdaf eder. Bakınız nasıl:

Birinci beyte matla derler ve bunun güzel olması lâzımdır. İşte size bir estetik kaidesi ki ne bizim bugünkü anlayışımıza yabancısıdır ne de hiçbir Avrupaî edebiyatın telâkkisine muhalif her yerde ve her zaman takdir edilir ki başlangıç güzel olmalı.

İkinci beyte hüsnü matla derler. Gazeline güzel bir beyitle başlayan dîvân şairi onu kendi haline terk edemez. Bilir ki müteakip beyitleri daha az güzel yazarsa heyeti mecmuanın kuvveti kesilecektir. Şevketi Ferahi'nin, sevgilisine «Sen Yusuf'tan sonra geldiğin için felek senin güzelliğini ondan daha gülgün yaratmıştır; çünkü şair de matladan sonra gelen hüsn-i matlaı daha rengin yapar» demesinden anlıyoruz ki ikinci beytin daha kuvvetli olması lâzım. Üçüncü beyit de kendinden evvelki ve sonrakilerle mütenasip olacaktır. Nihayet son beyitlerde fevkalâde bir incelik görürsünüz: Bunlar gazelin sonlarına geldiği için hem kuvvetli, hem de hafif perdeden olur. Makta namını alan en son beytin zayıf olmamasına bilhassa itina edilir. Son darbenin kuvvetli oluşu Avrupaî edebiyatların da kabul ettiği umumî bir estetik kaidesi değil mi?..

Görülüyor ki bu küçük kaidelerin hepsi bir « bütün » için çalışıyor. Bu tıpkı muhtelif seslerin vücuda getirdiği bir ahenge benzer. Dîvân Edebiyatımızın en büyük ve en samimî şairi Fuzûlî bu inceliklere tamamıyla riayet etmiştir. Müsaadenizle bir gazelim beraber okuyalım:

Ya Rab belâ-yi aşk ile kıl aşına beni
 Bir dem belâ-yi aşktan etme cüda beni
 Az eyleme inayetini ehl-i derd'den
 Yani ki çok belâlara kıl müptelâ beni
 Oldukça ben götürme belâdan iradetim
 Ben isterim belâyı çü ister belâ beni
 Temkinimi belâ-yi mahabbette kılma süst
 Ta dost tan edip demeye bivefa beni
 Gittikçe hüsnün eyle ziyade nigârımın
 Geldikçe derdine beter et müptelâ beni
 Ben kandenü mülâzemeti itibar ü cah

Kıl kabil-i saadeti fakr u fana beni
 Öyle zaif kıl tenimi fırkatinde kim
 Vaslına mümkün ola yetirmek seba beni
 Nahvet kılıp nasip Fuzûlî gibi bana
 Ya Rab mukayyed eyleme mutlak bana beni

Ben bu on altı mısralık gazeli bir feryada benzetirim ki çıktıkça yükselir, yükseldikçe derinleşir ve uzaklaştıkça alçalır. Aşkın ıstırabını bu kadar toplu bir dua şeklinde inleyen şaire, iddianıza rağmen, Garp'ta da az tesadüf edersiniz. Buradaki beyitler ihtimal ki ayrı ayrı güzel bulunur; fakat ayrıldıkları zaman hıçkırık, birleştikleri zaman feryattırlar. Eğer bir feryadı yarıda kesmek istiyorsanız bu gazeli orta yerinden bölünüz ! Bölünüz ve göreceksiniz..

Ben bu gazeli bir kadına benzetirim ki birinci beyti başı, ikincisi omuzları, üçüncüsü bilekleri... ve hepsi birden endamıdırlar. Şüphesiz ki yüzü ayrıca dilber, kolları ayrıca zarif, elleri ayrıca narin olabilir. Fakat güzel olan, bütün bunların birbirine uymasıyla husûle gelen endamı ve baştan aşağı kendisidir. Eğer bacakları kesilmiş kadınlardan hoşlanıyorsanız bu gazelin aşağıdan iki beytini ayırınız; eğer kolsuz kadınları sevebiliyorsanız bu gazelin ortadan iki beytini çıkarınız; eğer bu güzel kadını öldürmek istiyorsanız başı olan birinci beytini kesiniz ve göreceksiniz..

Gazelin en başındaki «Ya Rab» kelimesinden kendisinden sonra gelen on beş mısraın hepsine de ait olduğunu düşünürseniz beyitler arasında ne kadar kuvvetli bir mana irtibatı bulunduğu derhâl meydana çıkar.

“Avrupaî edebiyatlarda ise gaye (ensemble : bütün)dür” hükmünüzü biraz tehlikeli bulurum. Buna misal olarak gösterdiğiniz Corneille, bana geliyor ki hiç de öyle değildir. Bir eserini elinize aldığınız zaman mevzuunu ve kahramanların ne şekilde hareket edeceğini daha evvelden bilirsiniz. Bütün sanatı karşılıklı cevapları işlemekte olan Corneille mükemmel bir ***¹ cacıdır. Tıpkı «bütün» itibarıyla güzel olan *Leylâ Mecnun*'u mısra mısra işleyen Fuzûlî gibi. Shakespeare'e gelince: dünyanın büyük abidelerini vücuda getiren bu sanatkâr, nükte ve mazmunların da en muazzamlarını yapmıştır.

Shakespeare ve Corneille kadar Şeyh Galib'i de anladığında şüphe ettiğim aziz üstat! İddia edebilir misiniz ki *Hüsn ü Aşk* «bütün» gayesiyle yazılı bir abide değildir? Siz onun güzelliklerini mısra mısra görseniz de şair, orada bir bütün yaratmak istemiş

¹ Metinde kelime silik olduğu için okunamamıştır.

ve eseri bunun için yazmıştır. O adeta mistik bir romandır ve son yaprağını koparsanız son perdesi hazfedilmiş bir piyes kadar manâsız kalır.

Bizim yeni edebiyatımızı takip edemediğimizi kendiniz söylüyorsunuz. Affedin. Bendeniz iddia edeceğim ki Garp'ın yeni ve yeni denecek kadar yakın cereyanları da iltifatınızdan mahrumdurlar. Onun için gençlere model olarak Corneille'i ve Shakespeare'i gösteriyorsunuz: yani üzerinden yüz edebî nesil ve en aşağı üç yüz de sene geçmiş şairler...

Eski ve mücerret edebiyat telâkkilerinin bin kere sarsıldığı bu zamanda edebiyatın şekil ve gayesine dair hükümler vermek, bir üstat tarafından da olsa, fazla cesaret sayılır zannediyorum. Ve gene zannediyorum ki ne Şark'ta söylediğiniz gibi müesses bir estetik kaidesi ne de Garp'ta bunun aksi vardır.

Kendilerinden elbise ısmarlar gibi eser istediğiniz genç şairlere gelince: bu hususta eserlerini okumadan hüküm verdiğiniz için edebî bir günah işlediniz. Yazıları her ne kadar okunmaya değmezse de, kıymetsizlikleri hakkında bir fikir edinmek için şu küçük zahmete katlansaydınız görecektiniz ki onların Dîvân edebiyatı zihniyetiyle hiçbir alâkalı yoktur.

Bütün bunlardan sonra bir de şunu ilâve edeyim ki *Hayat* idarehanesinde konuştuğunuz genç şair size:

Beyitlerimiz, mısralarımız içinde güzelleri yok mu? diye sormadı. Siz de bütün makâlemizde söylediklerinizi ona anlatmadınız.

Bir zamanlar, erbabının bedahet telâkki ettiği meseleler üzerinde münakaşa eden Ali Canip B. iddiasını biraz münasebetli göstermek için muhayyel gençlere hitap etmişti. Bugün ise, münasebetinden galiba kendisinin de şüphe ettiği makalesine sebep gösterebilmek için bir hakikati tahrif ediyor.

Şahsına ve bilgisine karşı payansız hürmetlerim olan aziz üstat! Yeni edebiyat içinde eski estetik zihniyetin bulunduğunu böyle yalnız lâflarla değil, hüsnü niyetle tetkik edilmiş eserler üzerinde göstermeliydiniz!..

Vasfi Mahir

SERVET-İ FÜNUN'UN ROLÜ

Akşam gazetesinin anketine cevap verenler arasında Servet-i Fünun Edebiyatının nesir üstadı Halit Ziya Beyin mütalaaları hususî bir alâkayı haizdir; çünkü kendisinin ve dolayısıyla mensup olduğu neslin müdafaasını ihtiva etmektedir. Halit Ziya Beyin esasî fikrini şu satırlar çok sarîh göstermektedir: «Öyle bir nesle mensubum ki Şark edebiyatı ile iştigal etmekle beraber Garp edebiyatının teshir edecek nüfuzu altında bulunuyordum. Fakat beni gayri millî eser yazmış olmakla itham edenlerin, bugünün hayatı içinde seslerini yükseltebileceklerini zannetmem.» *Aşk-ı Memnu* muharrirince ileri sürülen mülâhazanın mantığı ve kuvveti son cümlede toplanmıştır kanaatindeyim, bugünün hayatı ki Türk milletinin Garplılaşma yolunda en azimkar hamlelerini ihtiva ediyor, Halit Ziya Bey bu hamleleri daha evvel edebiyata aksettirmiş olmakla müftehir görünmektedir ve bunda tamamen haklıdır. Nordau meşhur bir eserinde, bir cemiyetin bünyesinde vukua gelecek tahavvüllerin en evvel edebiyatta kendini hissettireceğini söyleyerek sanat âlemini içtimaî hayatın barometrosu olmak üzere telâkki ettiğini anlatır.

Servet-i Fünun Edebiyatı, Şinasi ile başlayan Avrupaî temâyülü ikmal etmiştir. Bizzat Şinasi ve en çok Ziya Paşa olmak üzere Namık Kemal, Ekrem Bey, hatta Hâmit - bir intikal devresi çocukları oldukları için- Şark edebiyatının füsunundan büsbütün kurtulamamışlar, Şark zevkinin esasî umdesine uygun kasideler, gazeller yazmışlardı. Servet-i Fünun'un ve bu zümreye mensup en kuvvetli şair olmak, git gide muasırlarını üslûbunun tesiri altında bırakmak suretiyle nazımda hükümrân olan Tevfik Fikret'in ehemmiyeti şu noktadadır ki Avrupaî zevkin galibiyetini temin etti. Servet-i Fünun'dan sonra kaside, gazel yazılmadı değil, yazarlar bulundu; fakat tamamıyla «survivant: artta kalmış» oldular. Edebiyatı Cedide'nin nesir kısmında ise sırf Halit Ziya Beyin himmetiyle, roman «teknik»te kemalini buldu: *Aşk-ı Memnu* bu kemalin abidesidir. Teknik itibariyle Türkçede ondan kuvvetli roman hâlâ yazılmamıştır. Demiyorum ki müteakip hikâyeler içinde “mahallî reng”i ondan daha muvaffakiyetle aksettiren eserler yoktur, meselâ Halide Hanımın. Reşat Nuri'nin mevzuları bu memleket hayatıyla elbette daha şümüllü ve daha şuurlu münasebetleri haizdir. Benim demek istediğim bu değil, şudur: Servet-i Fünuncular, Türk milletinin Garplılaşmak ihtiyacını edebiyatta temin etmeleri, daha sarîh bir tabirle Garp edebiyatı tekniğini memlekette kuvvetlendirmiş olmaları itibariyle mühim mevkii haizdirler ve Halit Ziya Bey bu noktadan: “Beni gayri millî eser yazmış olmakla itham edenlerin bugünün hayatı içinde, seslerini

yükseltebileceklerini zannetmem» demektedir. Ve zaten o “Dünkü eserler mi daha ziyade bizindir, yoksa bugünküler mi?” sualine cevaben “Elbette bugünküler. Bunun sebebini bir kaç şeyde aramak lâzımdır: Evvelâ lisan.. Namık Kemal devrinden sonra lisanın geçirdiği sadeleşme safahatı malûmdur. Türkçe bir yandan sadeleşirken bir yandan da Garp lisanlarında mevcut olan seyyaliyet kabiliyetini iktibas ediyordu. Bir aralık sanatı, tezyin tarikinde aramak hatasına düşen Edebiyatı Cedide’den sonra düşünüldü ki Türkçeyi ne kadar yabancı kayıtlardan azade tutarsak o kadar kemale doğru götürürüz” diyerek kendini ve arkadaşlarını istihlâf eden neslin hakkını vermiş oluyor, şüphe yok ve işte Halit Ziya Bey de teslim ediyor: meselâ *Çalılıkusu*’nun lisanı *Mavi ve Siyah*’ın lisanından daha çok bizindir.

Servet-i Fünun Edebiyatı öyle bir zamanda meydana çıkmıştı ki siyasî hayatımız da asrileşmenin ilk şuurlu adımı olan Tanzimat hareketine başlanalı altmış sene olmuş, Türkler başlarından kavukları, sırtlarından kürkleri çıkarmışlar, yeni mektepler açmışlar, nizamî mahkemeler kurmuşlar, hulâsa içtimaî yaşayış itibariyle dedelerinden hayli ayrılmışlardı; fakat dikkat edince görülüyordu ki o devir esnasında maziye ait müesseseler de büsbütün yok olmuş değildi. Yeni mektebin yanında eski medrese, nizamî mahkemenin yanında şer’î mahkeme duruyordu. Nitekim Edebiyatı Cedide’nin iktibas ettiği Garp tekniği yanında Şark edebiyatının malı olan terkipli lisan duruyordu ve Servet-i Fünuncular bu Şark zevkinin en kuvvetli unsurundan halâs olmadılar, bilâkis o lisandan imdat umdular; onunla muvaffakiyetlerini tarsine çalıştılar ki bu temayülün en bariz mahsullerini Halit Ziya Beyin eserlerinde buluruz.

Muhakkak olan bir şey varsa tabiat atlamıyor, ilerliyor: Edebiyatı Cedidecileri muahaze edemeyiz, Şinasi ile başlayan asrileşmek temayülünde onlar da mühim bir merhalelerdir. Türk edebiyatını bir noktaya kadar pekâlâ ilerletmişlerdir, bundan sonrasını da müteakip nesil yapmıştır. İşte Halit Ziya Bey de, artık tarihin malı olan bu hakikati, mensup olduğu mektep namına söylemiş oldu.

Bu bahse şu nokta da ilâve edilebilir ki siyasî Tanzimat’tan sonra, Garplılaşmayı sadece alafrangalaşmak manasına anlayan bazı insanlar yetişmişti. Recaizâde Ekrem Bey *Araba Sevdası*’nda bu kafada bir tipi ne güzel hicvetmişti. İşte teknik itibariyle salim bir asrilik yapan Edebiyatı Cedide romanı, nihayet bir mizah mevzuu olmaya lâyık olan bu temayülü ekseriya ciddi olarak benimsedi: *Aşk-ı Memnu*’da gördüğümüz gibi.

EDEBİYAT TARİHLERİ HAKKINDA BİR MAKALE VESİLESİ...

1908'den beri Türk edebiyatının geçirdiği safahatı kalınca bir ciltte anlatmak hususundaki arzum ve bu arzuyu yakın bir istikbalde kuvveden fiile çıkarabilmek için sarf ettiğim gayret, beni edebiyat tarihlerinin nasıl yazılması icap ettiğini ve hatta edebiyat tarihlerinin mahiyet ve hikmetlerini sık sık düşünmeye sevk ediyor. Fakat, her şeyden evvel, Şekip Beyefendiye verilmiş bir cevap esnasında da söylemiş olduğum bu arzu ve bu hazırlıklardan eğer bir gün bir mahsul meydana gelirse, acaba buna edebiyat tarihi sıfatını vermek caiz midir, işte bunu düşünüyorum. Ehliyetsizliğim daha güç kabili ispat bir keyfiyet olsaydı bile, kendi kendime sorduğum suale birçok kimse muhakkak ki gene (hayır!) cevabını verirdi. Çünkü, herkesin ittifak ettiği bir esas olarak denebilir ki, bir edebiyat tarihi kat'î hükümleri ihtiva eder ve gerek muharrirler ve gerek eserler hakkında hiç olmazsa yirmi otuz seneden beri artık değişmemiş fikirleri, ilmî malûmat şeklinde verir. Meselâ bir Alman edebiyatı tarihi yazan adam, bu edebiyat içinde Goethe'ye en mühim mevkii vermekle mükelleftir ve böyle yaparken artık bir asırdır kabul edilmiş bir şeye riayet eder. Halbuki, o müverrih, henüz ber-hayat veyahut öleli az olmuş Alman sanatkârlarından çok az bahsedebilir veya hiç bahsedemez; çünkü hem bizzat kendisi hükümlerinin değişmeyeceğinden emin değildir, hem de fikirleri zamanın tasvibine iktiram edememiş indî düşüncelerdir. Nitekim geçenlerde ölen Südermann, bir zamanlar o kadar beğenildiği halde bilâhare hiç beğenilmez olmuştu. İhtiyar ninelerimizin, gözlerinde korku ışıkları parlayarak anlattıkları gibi, nasıl cehennemlerin mahuf ateşleri üzerinde kurulmuş bir sırat köprüsü varsa ve nasıl müminler ancak bu pek dar köprüyü hayatlarının ve yüreklerinin temizliği sayesinde ayakları dolaşmadan geçerek cennete kavuşacaklarsa, işte zaman da kalem salipleri için böyle bir köprüdür ve bu köprünün hiç tükenmek bilmeyen yolunda hemen her gün birinin daha başı dönerek yokluk uçurumuna yuvarlandığını görürsünüz. Uzun zamanlardan ve başka memleketlerden misal düşünmeyerek sade dünkü Fecr Âti'nin doğum ilmühaberi altında bulunan imzalara baksak, bu imzaların hemen yarısı şimdi bize meçhul isimler tesirini verecektir. Çocukluğumda bazı ellerde, son ellerde, gördüğüm Vecihi'ye artık okka kâğıdında da rast gelmek imkânı yoktur ve bugünün böbürlenen isimlerinden kim bilir kaçını aynı istikbalin beklemediği nasıl iddia olunabilir? Ve elbette bu son seneler edebiyatının tarihini yazacak kalem, belki şahsî muhabbet ve infiallerine mağlup olacak, kat'î bir bîtarafılığı muhafazaya muvaffak olsa

bile belki gene medihlerinde ve tenkitlerinde şahsî sebepler aranılacaktır. Halbuki, Nedim'e hayranlığını söyleyen veya Bağdatlı Ruhi'yi tahlil eden bir edebiyat müverrihinin fikir ve mütalaalarında, şahsî hesaplar nasıl mevzu-i bahs olabilir?.. Şu halde muasır edebiyatı tetkik eden adamın uzun uzun anlatacağı birçok isimlerin yarın yok olması bir zaruretken, yazmak için sarf ettiği emekler yazık değil midir ve bu adamın müverrih sıfatını alması da pek meşkûk görünmez mi?

İşte bütün bu düşünceler, Fransız edebiyatı tarihinde gerçekten mütebahhir olan Profesör Daniel Mornet'nin geçen (Lesnouvelles litteraires)lerden birinde çıkan bir makalesini hususî bir dikkatle okumaya beni sevketti. (Hakikî Bir Fransız Edebiyatı Tarihine Malik miyiz?) serlevhasını taşıyan bu makalede, Daniel Mornet edebiyat tarihleri hakkında çok şayan-ı dikkat bir nazariyeyi teşrih etmektedir. Fransız âlimi hulasaten diyor ki: (Bir edebiyat tarihine malik olduğumuz pek de kabil-i iddia değildir. Çünkü edebiyat tarihleri bahsettikleri zamanların bütün üdebasını ve tekmlî asar-ı edebîyesini değil, o üdeba ve o asar arasından seneleri veya asırları geçebilmiş olanları anlatıyorlar. Halbuki tarih, mazinin sadık bir aynası olmak itibariyle, iyi ile beraber fenayı, iktidarlı ile beraber âcizi gösterir, bununla mükelleftir. Edebiyat müverrihinin hayran kaldığı Corneille, zamanının en hayran olduğu değildi ve mevcut edebiyat tarihlerine, [edebiyat tarihinde ahlâf tarafından yapılmış intihapların hey'eti mecmuası] demek daha doğrudur.) Mornet'nin bu fikrini kendi tarihimizden ve kendi edebiyatımızın tarihinden alınmış birer misalle anlatalım: Trakya'da yaşayarak av peşinde dolaşmayı fazla sevdiği için kendisine Avcı lakabı verilmiş olan Dördüncü Mehmet, tahta çıktığı vakit yedi yaşında bir çocuktü. Büyükannesi Kösem Mahpeyker ve onun katlinden sonra annesi Turhan, güya mülkü idare ettiler. Fakat fesat ve belânın ardı gelmiyor, derdin biri bitmeden biri başlıyordu. Sonra bir gün, o vakte kadar hiçbir muvaffakiyeti bilinmemiş olan bir ihtiyar vezir, Köprülü Mehmet Paşa, sadrazam oldu, ve gerek kendisinin ve gerek oğlu ve halefi Fazıl Ahmet Paşa'nın zamanlarında, memlekette her şey hayret verecek bir şekilde düzeliverdi; lâkin Fazıl Ahmet Paşa öldükten sonra işler gene bozuldu ve bir gün zuhur eden bir isyan neticesinde Avcı Mehmet tahtından indirildi. Fakat müverrih, Dördüncü Mehmet'in devrini anlatırken, sade iki büyük vezirin devre-i sadaretlerini değil, ondan evvelki kadınlar ve zorbalar devrini ve Fazıl Ahmet'in vefatından hükümdarın ıskatına kadar ki zamanları da aynı itina ile tetkik mecburiyetindedir, ve çünkü tarih sade büyük adamların eserlerini anlatmakla meşgul olunca, ancak tarihin bir nev'i ve şubesi ve bazen de felsefesi olur, lâkin

tarihin kendisi olmaz. Diğer taraftan, kimsenin inkâr etmeyeceği gibi, Fuzûlî bizim edebiyatımızda en büyük şahikadır, tâ Hamit'e gelinceye kadar o yükseklikte hiçbir şeye rast gelmiyor, Nefî ile Nedim'i ve Namık Kemal'i bile o irtifaa erişememiş görüyoruz.

Halbuki Fuzûlî bedbaht hayatını bir köşede geçirirken, o zaman acaba kaç kişi bir dahinin muasırı olduklarından haberdardılar? Ve o zaman şairliklerinin şöhretiyle belki Fuzûlî'yi ezenlerden bugün acaba kaç kişinin, bu şöhretlerine vücut vermiş eserlerini değil hatta sadece isimlerini biliyoruz? Yani, Daniel Mornet'nin içtihadına göre, mademki müverrih Dördüncü Mehmet devrinden bahsederken iki Köprülü ile beraber onların selef ve haleflerinden de ve iyi işleri yoksa fena işleri sebebiyle bahsediyor, edebiyat müverrihi de Fuzûlî ile beraber onun devrinde yaşamış bütün ediplerden de bahsetmekle mükelleftir ve bunlar Fuzûlî'nin devliği yanında bir cüce de olsalar, hiç ehemmiyeti yoktur, eğer zamanlarının zevkine, velev ki bu zevki dalale sürükleyerek hakim olmuşlarsa, bahsedilmek ve tetkik olunmak mutlak surette, hatta zamanının tanımadığı, sevmediği, nüfuzuna tabi olmadığı Fuzûlî'den fazla haklarıdır.

Buraya söz gelince, mevzu-i bahs eylediğim makaleyi okurken de hatırlamış olduğum bir fıkrayı zikredeceğim. Fransız tarihinde zekası ve meclisinin lezzetiyle meşhur olan Madam de Deffand, tarihten, her gün yaptığı işlerin de bir gün tarih olacağını düşünüp nefret ettiğini söylüyor. Müverrih hemen her fiil ve hareketi bir vesika-i tarihiye yapıyor ve hemen hiçbir şeyi ihmal edemeyerek bin bir tafsîlât içinde boğulup kalıyor. Halbuki bu kadar tafsîlât ve teferruat, pek büyük şahsiyetlere taallûk ettiği zamanda bile bazen insanı sıkıyor mu? Frederic Masson, Birinci Napoleon'la ailesi arasındaki münasebata tahsis ettiği ciltleri, o kadar derin ve engin tetkikler neticesinde yazmıştır ki, kari bu bilgi zenginliğinden yorgun, bitap düşer. Bizzat ben, mazi kahramanları arasında Napoleon'a karşı duyduğum derin zaafa rağmen, Masson pek cazibeli bir muharrir olmasaydı eserlerini belki okumak tahammülünü bulamazdım. Ve binaenaleyh Daniel Mornet'ye karşı denebilir ki: tarih olmuş şeylerin, edebiyat tarihi ise tahayyül edilmiş güzelliklerin hikâyesidir. Ve sanat hayattan güzel olmakla mükellef bulunduğu göre, bunun tarihin anlatan belki de hakikatın tarihini anlatanın itaatıyla mükellef bulunduğu şartlara inkiyat mecburiyetinde değildir. Alelhusus, edebiyatla uğraşmış olmakla beraber kabiliyetsizlikleri ve güzel hiç bir şey verememiş oldukları sabit bulunanlar hakikatte edebî eser yazmamış ve edebiyata girmemişlerdir ki edebiyatın tarihini yazan müverrih onlardan bahsetmeye mecbur bulunsun! Bundan

dolayı, müverrih âciz siyasileri ve mağlup kumandanları da uzun uzun anlatmakla beraber, edebiyat tarihi müverrihi edebiyat sarayına sokuluvermiş ve sonra yakalanıp dışarı atılmışlardan bahse mecbur değildir. Ve şu halde, içinde bulundukları devre-i edebiyeyi bütün edipleri ve bütün eserleriyle anlatanlar, edebiyat tarihi yazmış değil, müstakbel müverrih için malzeme hazırlamış olurlar. Ve eğer böyle bir eseri yazan adam hislerine fazla mağlup veyahut görüşleri pek hatalı değilse müverrihe rehberlik eder ve aksi taktirde onu tamamen şaşırtır. İlâve edeyim ki, zamanında Fuzûlî daha da meçhul ve metruk olsaydı bile, onun yaşadığı devirle meşgul müverrih, gene en çok ondan bahsetmeye ve muasırlarının o zamanki mevki ve şöhretleri ne olursa olsun gene Fuzûlî'ye nispetle hakikî derecelerine göre kendilerini anlatmağa mecbur olacaktı. Ve hatta, denebilir ki, çok kere dahiler yanında zamanlarında yaşamış cücelerden bahsedilmesi, sırf muazzam çehrenin azametini daha aşikâr kılma için etrafa gölgeler yığmaktan ibarettir.

Bu hususta üstadımız Köprülüzâde Fuat Beyin fikirlerini bilmek bizim için ne büyük bir kazanç olurdu!

Nahit Sırrı

FARUK NAFİZ VE SANATI

Bazı şairler vardır ki onların şirini okurken cilalı ve muntazam mermer merdivenlerden iner gibi olursunuz; etrafınıza baktığımız zaman harikulade hiçbir şey görünmez; fakat her şey yerli yerinde, temiz ve muntazamdır. Yolunuz, mutedil bir zevk içinde attığınız emin adımlarla biter.

Gene bazı şairler vardır ki şiirleri, etrafına nadide çiçekler serpilen taşlıklı, uçurumlu yokuşlar gibidir. Oradan geçerken gözünüz zarif bir çiçeği seyre dalsa, ayağınıza hain bir taş dolaşır; ilk adımda hayran olduğunuz bir gülün güzelliğine doymadan ikinci adımda dikenli bir çukura düşersiniz.

Bazı sanatkarlar ise bu iki şekli birbirine karıştırmış; fakat her ikisinin de meziyetlerini alarak kusurlarını bırakmışlardır. İşte Faruk Nafiz bu üçüncü kısımdandır,

Genç şairin sanatı bugüne kadar muhtelif devrelerden geçti. Bu devrelerin hepsi de müşterek evsafı haizdir: İlk neşrettiği kitaplardan son neşrettiği yazılarına kadar her şiirinde kuvvetli ve pürüzsüz bir lisan; istediği yerde sertleşen, istediği yerde yumuşayan kıvrak bir üslûp; tam bir vuzûh; coşkun fakat dizginli bir heyecan görüyoruz.

Faruk'un yazılarında his, fikir ve hayal ekseriyetle imtizaç etmiş bir halde bulunur. Bütün bunların üzerinde hâkim olan, emsalsiz lisan ve üslûbudur:

O lisan bir genç kadındır ki baştan aşağı kusursuz... O üslûp bir genç erkektir ki bazı güler, bazı ağlar, bazı haykırır; fakat her zaman yakışıklı ve sevimlidir. Bu genç kadın ve bu genç erkek izdivaç edince Faruk'un şirinin temeli kurulur.

Altı yüz seneden beri Türk şairlerinin kullandığı aruzun Türkçemize en çok yakışan misallerini ve en güzellerini o verdi:

Önce baygın bir iniltiydi yamaçtan duyulan,
Sonra bir gölge belirmişti kuş uçmaz yoldan:
Asya'nın titreterek bağı yanık toprağını
Geliyor, baktım, uzaktan sökülen bir kağıdı...

Bizim aruzu Türkçeye uyduran ilk şairimiz Tevfik Fikret'tir; ondan evvelkiler Türkçeyi aruza uydururlardı. Aruz vezniyle en güzel Türkçeyi söylemeğe muvaffak olan Faruk Nafiz ve hocası Yahya Kemal ise Fikret'in talebesi sayılırlar.

Güzel çoban bir içim bir yudum su destinden
Bugün sıcak gene pek sanki ortalık yanıyor.

gibi bir tane yabancı kelime kullanmadan güzel şiirler yazan Fikret, şiirimizin gittiği tabîi tekâmül yolunu herkesten evvel görmüştü. Temiz Türkçe ile aruzun en güzel misallerini verenler, onun bıraktığı yerden başladılar.

Lisanındaki kuvvet itibariyle de Faruk Nafiz'i en ziyade Fikret'e benzetebiliriz. «*Has Bahçe*» isimli manzumesinin şu mısralarında

Sen bir güneşle çerçevenmiş kadar güzel,
Gün yüzlü, sırma saçlı ve zümrüt bakışlısın

“*Haluk'un Defteri*” şairinden bir sada duymamak kabil değildir. Haiz olduğu şerefi zamanla taksim ederek diyebiliriz ki Faruk Nafiz'in aruzundaki lisan Fikret'in aruzundaki lisandan daha çok bizimdir.

İsmail Habip B. kitabını yazdığı zaman hece vezninin *Rûbab-ı Şikeste*'si, gönülden seslerdi. Bugün *Çoban Çeşmesi* oldu. Çünkü Orhan Seyfi kitabını yazdıktan sonra durdu. Faruk Nafiz mütemadiyen ilerledi; ve Yahya Kemal'in dediği gibi, millî Türk şiiri Faruk Nafiz'le başlamış oldu:

Son gülün karşısında son bülbül ah ederken
Sırma saçlım bu sabah bahçeme geldi erken,
Taş oluktan dökülen bir su başında durdu...

Taş oluktan dökülen sular ancak bu kadar cana yakın ve bu kadar tabîi akar. Hiç bir şairimiz hece veznini ve Türk lisanını böyle sevimli bir şekilde ve bu kadar kolaylıkla kullanamamıştı.

Millî ve mahallî edebiyatın, Anadolu nağmelerinin en güzel misallerine gene Faruk'ta tesadüf ediyoruz :

Namlına dayanır, ufka dalarsın,
Duruşun, bakışın yaman be Ali!
Boşuna tetiği ne kurcalarsın?
Var daha ateşe zaman be Ali !

Çoban Çeşmesi, *Ayşe Sana*, *Kız Hüseyin'i Vurdular* bu tarzın şaheserleridir. Denebilir ki Anadolu'yu bizzat gezen ve gören şair tamamıyla anlamış ve anlatmıştır. O Anadolu'daki derdini gören değil, yalnız duyan bilir; o Anadolu ki orada öküzler insanlar kadar kıymetli, insanlar öküzler kadar kıymetsizdir:

Ayağından dökülür çarıklar parça parça,
Gözyaşların çürütür gömleğinin kolunu
Bir lokmanın peşinden dolaşır haftalarca

Sürgün gibi gezersin kendi Anadolu'nu!

Faruk Nafiz'e gelinceye kadar her şair yalnız inliyordu; hece vezniyle haykırmasını bize ilk defa o öğretti:

Nasıl bir taş sökerse köpüren dalga yardan

Nasıl bir dal kırarsa bir kartal bir çınardan

Kalbim de hız alarak uzun çarpıntılardan

Kalbini zorla senden koparabildi kadın!

ve kendinden sonraki nesle, her sese uyabilen bir lisan hediye etti ki bunda tamamıyla bizim zevkimiz ve bizim hissimiz hâkim, ben zamanında Faruk kadar çok okunmuş ve o kadar çok sevilmiş Türk şairi tanımıyorum. Bizim Fuzûlîlerimizi, Nedimlerimizi muayyen bir zümre okudu. Hâmit'i okuyanlar bundan daha ileri gitmedi. Fikret'i okuyan zümre, ismini bilen zümre kadar geniş olmadı. Eski edebiyatımızın okunan eserleri günden güne azaldığı gibi bu eserleri okuyan zümre de, lisanımızın tabîî tekâmülü dolayısıyla, gittikçe azalmaktadır. İhtimal ki yarın en sevgili Fuzûlîmizi bile zorla okuyacaklar. Onlara ağlayalım; fakat öldüklerini ve dirilmeyeceklerini bilerek.

Faruk Nafiz'e gelince: o, konuştuğu lisanla şiir yazılan bir zamana yetişti. Lisanından anlayan daha geniş bir kitleye hitap ettiği için, daha geniş bir zümre tarafından okunmuş oldu. Ve yarın da Türk lisanının yaşadığı her yerde onun şiirleri ölmeyecektir. Çünkü Türklerin en büyük şairi ya Fuzûlî yahut Abdülhak Hâmit'se, Türkçenin en büyük şairi muhakkak Faruk Nafiz'dir.

Son senelere kadar «Edebiyatımızda Halit Ziya gibi bir romancı, Fikret gibi bir sanatkâr hâlâ yetişmedi» diyenler artık susmalıdırlar. Roman tarafına karışmıyorum; fakat nazımda bugünkü Faruk, çünkü Fikret kadar şüphesiz sanatkârdır:

Güneşle ayın bile girmedığı bu yerde

Dün ancak göz vasile sönen bir ateş yandı,

Sesini yükselterek karşımda perde perde

Dün bir kadın ağladı, bir gönül parçalandı...

Kolumun çemberine atarak varlığım

Yandı, yandırdı beni canlı bir kar yığını

Dün bir kadın gözünün gördüm yaşardığını

Senin adın ne? dedim «Sorma!» diye kıvrandı

Bu üslûp istediği zaman bir bahar meltemi kadar hafif okşar ve yalvarır :

Yediveren gülümnden almasa ruhum aş

Bir yabanî çiçeğim, koklanılmaz, takılmaz
 İsteddiği zaman bir kasırga gibi döner ve haykırır :
 Kendini aşka veren ruh acıdan ne anlar ?
 Ey bastığı taşları başıma fırlatanlar!
 Beni fark ettirmiyor yüzümden sızan kanlar
 Bir çarpmıha gerilen o hak Peygamberinden..

Faruk Nafiz'in bütün şiirlerinde tam bir vuzûh vardır. Onda öyle ağır ve girift şeylere tesadüf edemezsiniz. Anlıyoruz ki duyduğunu sert ve tam hatlarla duyuyor ve bize, tozsuz, dumansız bir adese ile aksettiriyor. Ona realist bir şair diyebilirsiniz. Hiç bir özentî, hiçbir sun'îlik hatta fazla bir teşbih ve hayal bile karıştırmadan sizi kuvvetli bir şiir arkasından sürükler:

Dudağında bir ıslık, ağzında bir cıgara,
 Karşırsan bir gece sen de karanlıklara
 Duyarsın bir kafesin ardında öksürükler.

Alaca bir perdeye çizilen bir gölge baş,
 Seni çılgın saçından tutar da yavaş yavaş
 Aralık bir kapıdan bir taşlığa sürükler..

Dizilir etrafına örselenmiş fidanlar,
 İşte onlar, o adı ağza alamayanlar,
 Gözlerinde çürükler, kollarında çürükler.

Sen avutmak dilerken bir acı hatıranı,
 Duyarsın, fırlatarak çıkınca son liranı,
 İçinde hıçkırıklar, arkanda öksürükler...

Onun bu vuzûhunu bir kusur addedenlere tesadüf ettim. Müphemlik ve sembol ihtimal ki şiirdir; fakat herhalde şiir, ipham ve sembol değildir. Bir şiirin anlaşıldığı için kıymetsiz olduğunu kim iddia edecek? Şarkın ve Garp'ın en büyük dahileri de sembolist değildirler. Yalnız şunu unutmayalım ki Faruk'taki vuzûhun zıddı, sembolistlerin lâtif iphamı değil zafî telif ve takit yani düşüklüktür. Bu vuzûh daha ziyade lisana ait olduğundan, hangi şairde bulunursa onun için bir meziyet, hangisinde bulunmazsa onun için bir zarar olur. Biz ne kadar çok şairler tanırız ki en güzel fikirleri en fena şekilde

ifade ederler. İşte Faruk buna tahammül edemez; güzel kadınlara ağır elbise yakıştığı gibi nefis şiirlere de mükemmel ifade lâzımdır.

İlk yazılarında öyle zannettik ki Faruk Nafiz lirik bir aşk şairidir. Fakat o bununla iktifa etmedi: Sonradan cemiyet şairi, ıstırap şairi, vatan şairi halk şairi olduğunu gördük. Hepsinde de yaşayan aynı kudret ve aynı cevherdi. Onun için bugün kendisine bu sahada yahut şu sahada şair diyemiyoruz. O yalnız bir şiir ve ateş membaıdır : Kıvılcım saçması için bir rüzgâr lâzım; bu rüzgâr ne taraftan eserse essin, tutuşacak aynı ateştir. Gurbeti yazan şair, atı yazarken daha az coşkun değildi; *Sefillerin Ölümü*, *Allah'a Ismarladık*'tan daha zayıftır, diyemezsiniz. Bir koşma yazsa şüphe etmezsiniz ki Halk edebiyatının en müttekâmil şeklidir.

Faruk Nafiz'in eserlerindeki tekâmülü sıra ile takip etmek isteyenler, sanatını hece ve aruz diye iki kısma ayırmalıdır. Her iki sahada da baştan nihayete kadar tabî ve bariz bir tekâmül görünmekle beraber, bu muhtelif yollar birbirine oldukça aykırı bakar. Aruzda -ki artık kapandı- Faruk, bazı üstatların talebesidir. Daha uzun müddet kapanmayacak olan heceye gelince, burada şair kendi kendisinin talebesi ve üstadı oldu.

Şiire ilk önce aruzla başladı ve ilk üstadı da Cenap Şehabettin idi. Yahya Kemal'in ise en sadık ve hocasının sanatını daha ileri götüren bir talebesidir. Bunlardan başka, kendinden evvelki -eski yeni- bazı şairlerimizden müteessirdir. Fakat bu tesirlerin hiçbirisi Yahya Kemal'inki kadar hâkim ve sürekli olmadı. Onlar, Faruk'un sanatı üzerinde yer yer serpilmiş gibidir. Meselâ *Suda Halkalar*'ın

Ben senden ayrı, köyden uzak, hasta bir çoban,

Bir dağ başında sanki dağılmış bütün sürün

mısrarlarını okurken, Hüseyin Siret'in bazı şiirleri ansızın hatırıma gelir:

Koyunları dağılan bir çoban gibi dalgırı

Ne beklerim yolun üstünde böyle her akşam

Bazı şiirlerinde daha eski edebiyatımızdan bir eda duyarsınız:

Ah eden kimdir bu saat kuytuda?

Sustu bülbüller, hıyaban uykuda.

Şimdi ay bir servi simindir suda

Esme ey bad esme canan uykuda!

Ve şüphe etmezsiniz ki bunu yazan şair, Ziya Paşa'nın :

Ey saba esme nigârın uykuda

Mısraı ile başlayan şarkısını okumuştur.

Ben eminim ki eski edebiyatımızı en çok okuyan ve en çok sevenlerden birisi de Faruk Nafiz'dir. Esasen onun en büyük vasfı, Fuzûlî'den Yahya Kemal, Aşık Ömer'den Karacaoğlan'a kadar bütün edebiyatımızı temsil etmesidir; onun şiirlerinde, bir tarafta Dîvân edebiyatının dertli Fuzûlî'si, mağrur Nef'î'si, çapkın Nedim'i asrî bir şekilde yaşar :

Zülfünün yay gibi kuvvetli çelik tellerine

Takılan ruhum asırlarca peşinden gidecek

Sen bir ahu gibi dağdan dağa kaçsan da gene

Seni aşkım canavarlar gibi takip edecek

diğer tarafta halk şairlerinin yanık yazıları Anadolu dağlarından ses verir:

Derinden derine ırmaklar ağlar,

Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.

Ey suyun sesinden anlayan bağlar!

Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi ?

Bu temsilin, Faruk'un eserlerini herkese sevdirmekte büyük bir hissesi olsa gerek : Filhakika bu şiirler bize hiç yabancı gelmiyor. Şekli ve ifade tarzı değişmiş olsa da gene bizim bildiğimiz ve alıştığımız anasırdan yapılmıştır. Fransız şairi Andre Chcinier «Yeni fikirler üzerine eski şiirler yapalım» demişti. Faruk Nafiz, eski fikirlerle yeni şiirler yazdı. Onun için kendisini hem eskiler sevdi hem de yeniler.

Gezdirir rüzgâr gibi üstünde yamaçların

Boynuma çifte zincir çift örgülü saçların,

Ateşinden yanarken dalları ağaçların

Gözlerimin sel gibi yaşı çağlar ardında...

Bu nefis şiiri hepimiz seviyoruz çünkü o zaten bizimdir; bizim ruhumuzda ve etrafımızda yaşıyor. Onu duyuyoruz; çünkü zaten bu ses bizim kulaklarımızdadır. Daha evvel onu Fuzûlî'den dinledik, Dertli'den, Zihni'den dinledik O bizim ezelî aşkımız, ezelî derdimiz, ezelî samimiyetimizdir. O bizimdir, Faruk Nafiz'in değil. Halk edebiyatını onun kadar benimsemiş hiçbir şairimiz yoktur. Hatta bu benimseyişi bazen o kadar ileri götürdü ki, yazdığı şiirlerin kendisine ait olduğundan şüphe ettik:

Kirpiğine sürme çek,

Kına yak parmağına:

Bu yıl yaşı'n girecek,
 Kız, gelinlik çağına...
 Anlatıyor duruşum,
 Ben sana vurulmuşum;
 Ko düşsün gönül kuşum
 Saçlarının ağına.

Hakikaten bu şiirde onun olan kısım, yalnız imzası ve kafiyeleleridir. Geriye kalanı sizin benim, halkın hepimizin...

Yaktı yanardağ gibi can yurdunu son bakış
 Gönüller koşmaz oldu maceralar ardına.
 önünde dün beyazlar giyinirken karakış
 Bu gün sensiz kalan yaz kara bağlar ardında..

Gibi şiirlerinde, halk türkülerini armonize edenlerin yaptığından daha fazla bir şey yapmadı.

“Taine” in bir tetkikine göre, sanatkârın hayatında iki devre vardır. Gençlik ve olgunluk zamanını ihtiva eden birinci devrede eserlerini, tabiat ve hayatı taklitle ibda eder. İkinci devrede ise artık tabiatı tetkike ihtiyacı yoktur; uzun zamandan beri iktisap ettiği melekelerle kolayca eser vücuda getirir. Bu zamanda diğer sanatkârlardan üstün dahi olsa, birinci devredeki sanatından daha aşağı bir mevkide bulunur.

Çünkü kendi kendisini taklit etmektedir. Artık ibda değil, yalnız imal eder.

Faruk Nafiz’in de ara sıra böyle maziye dönüşleri var: Birkaç sene evvel

Anan bile okşasa benim bağrım kan olur

şeklinde ifade ettiği kıskançlık hissini, birkaç sene sonra

Alnından öz kardeşin öpse ben irgilirim

halinde bir daha sunar. Sevgilisinden ikinci ayrılışında hissini ifade edecek yeni bir şiir bulamazsa birinci ayrılışında yazdığım adeta taklit eder. Faruk’un bu tabiatını, aynı plâkları müteaddit defalar çalmağa benzetenler haklıdırlar. Yolunda mütemadîyen ilerlemek isteyen bir yolcu, arkasına yalnız bir şey için bakmalıdır: Geride bıraktığını görmemek..

Faruk Nafiz’in asıl kudret ve şahsiyetini son senelerde, bilhassa hece vezniyle yazdığı şiirlerde aramalıyız. Sanatının belki en yüksek parçalarını teşkil eden bu şiirlerde ilk önce *Çoban Çeşmesi*’nde karşılaşırınız. Burada şair, hece vezni denilen

kemana, şiir namı verilen cevherden mamul bir tel daha ilâve etmiş ve daha ahenkli; daha sert sesler çıkarmağa muvaffak olmuştur:

Bir kavmi uykusundan uyandırır bu haller,
Doğar aç midelerden nur topu ihtilâller,
Bir diyarda almazsa herkes irfan hakkını,
Her çekilen hançerin boş kalacaktır kını.

O zamana kadar barut sesine yabancı olan hece vezninde bu haykırış bir top icadı tesiri yaptı.

Kahpe şiiri Faruk Nafiz'e gelinceye kadar edebiyatımızda misali görülmemiş bir incidir.

Her yolcuya açıktır vücudumun her yanı
Dinç atları sulayan mermer yalaklar gibi
Ben suya kandırırken göğsümde soluyanı
Susuzluk çatlatıyor bağrımı: en garibi..
Onun kendine mahsus görüşleri:
Yavrusunun peşine dalan bir dul bakışı
Andırıyor ışıksız evinde pencereler..
Kendine mahsus hayalleri vardır:
Görür görmez kapıda yere devrildiğimi
Ürperdi bir tekinsiz kedi gibi sokaklar

Faruk Nafiz edebiyatımıza yenilik getirmiş midir? diye sorsanız, bazıları şüpheye düşerler. İşte Faruk'taki sanatın esrarına dokundunuz: Yenilik her geldiği yere nispeten iptidai bir şekilde gelir; halbuki onun her eseri mütakâmidir. Sanatının tekâmül etmemiş, fazla ve çılginca yeniliklere kapalı olduğunda şüpheniz olmasın. Fakat unutmayınız ki onun, sanatın ezelî kaidesi olan iki hassası vardır: Tabîlik ve samimiyet. Her gelen yenilik bu sanat hamuruyla yoğrularak öyle tabî, öyle samimi bir şekilde çıkar ki farkına bile varmazsınız. Son senelerde yazdığı bazı yırtıcı şiirler bizim edebiyatımızda yeni bir görünüşü.

Tatmadım kimsede asla kanının lezzetini
Dişlerim geçti de bin bir kadının kalçasına

Fazla pey sürmeğe gelmez senin avrat dediğin
Satıver kahpelerin bir pula geçmişlerini..

Bunları başka birisi yazsa ya iğrenir yahut gülerdiniz. Halbuki sanatkâr Faruk sizi arkasından sürükleyebiliyor. Çünkü bütün şiirlerinin üzerinde esen derin samimiyet havası, size bunları hazmettirecek kadar kuvvetlidir.

Yanılmaz ve her türlü hastalıktan azade, salim bir zevki vardırY yazısında bir mısra, bir kelime aksasa onu düzeltmeden içi rahat etmez. Onun için sanatına hangi yeniliği getirse garabete düşmek ihtimali yoktur. En uzak ve en yeni hayalleri, tesbihleri bile sıcak bir samimiyet çerçevesiyle görünür:

Yavrusunun kanını nasıl emerse devler
Sanki şehrin dört kolu dört yana uzanıyor
Bu kolun çemberinde bin bir göğüs kanıyor,
Çıtırdıyor kemikler, çöküyor toprak evler

*

* *

Tanır gibi yüzüne bakınca her geçici,
Yarın öksüz kalbinin burkulacaktır içi.
İki kattır azabın günahı işleyenden
Anana kahpe derler, sana kahpenin piçi...

Onda birbirinden hiç de aşağı olmayan iki şahsiyet yaşar: Biri şair, öteki sanatkâr. Denebilir ki şair Faruk, sanatkâr Faruk'un daimî kontrolü altındadır ve heyecanı, intizamsız taşkınlıklarla kuvvetini kaybetmez. Bundan dolayıdır ki zayıf ve kıymetsiz şiiri hemen hiç yok gibi yahut pek azdır.

Ahenk itibariyle Faruk'un şiiri hece vezninin bugüne kadar çıkabildiği en yüksek ve en geniş dereceyi gösteriyor. Kısa ve uzun heceli kelimelerin yan yana dizilişi, yerlerinin değiştirilmesi, mısraların kıvrılışı bu sanatın esrarındandır.

Uzun müddetten beri edebiyatımızda beklenen büyük şahsiyet Faruk Nafiz midir? Biz, onun şahsında muhakkak ki büyük bir şair kazandık; fakat acaba bir dâhi kaybediyor muyuz? Bunu zaman gösterecek. Otuz yaşını henüz bitiren şair, daha son eserlerini vermediği için biz de son sözümüzü söylemedik.

Vasfî Mahir

REŞAT NURİ BEYİN ROMANLARI

"Reşat Nuri Beyin her romanında muhakkak bir Çalıkuşu bulunduğunu kendisini en çok sevenler söyler. Hakikaten *Dudaktan Kalbe*, *Akşam Güneşi* ve *Bir Kadın Düşmanı*'nda Feride'yi bulmak mümkündür. Fakat son romanlarında bunu bulmanın imkânı yoktur."

Reşat Nuri Bey, son iki sene zarfında, üç roman neşretti: *Acımak*, *Yeşil Gece*, *Yaprak Dökümü...* Reşat Nuri Beyin her romanında muhakkak bir "Çalıkuşu,, tipi bulunduğunu, kendisini en çok seven arkadaşları, karileri söylerler. Hakikaten gerek "*Dudaktan Kalbe*" "*Akşam Güneşi*" ve gerek "*Bir Kadın Düşmanı*" romanlarında Çalıkuşu Feride'yi bulmak mümkündür. Biraz hırçın, biraz şımarık güzel ve fazla sevimli bir tip olan Feride, Reşat Nuri Beyin romanlarının en birinci ve en esaslı bir kahramanı idi; fakat bu son üç romanda bunları bulmak imkanı yoktur.

Reşat Nuri Beyin bu son romanları hepsi birer tezi meydana koymak ve bu tezin etrafındaki hakikatleri teşrih etmek için yazılmıştır denebilir. Biz bu romanların mevzu ve tezlerini burada kısaca hulasa edeceğiz.

Acımak, büyük emel ve arzular ile memuriyet hayatına atılan, muhitinin ve bilhassa aldığı kadının ailesinin tesiri ile en büyük felaketlerle karşılaşan ve utanılacak kadar adiliklere cüret eden bir zavallının hikâyesidir. İstibdat ve Meşrutiyet'in ilk seneleri, sırf muhitin fenalığı, memuriyet şeraitinin fenalığı yüzünden sokaklarda bir çok Mürşit Efendilere rast gelmişizdir.

Onların dilenmek için sıkılarak uzattıkları titrek elin arkasında, sefalet ve felâketle bir örtüye bürünmüş gözlerinin içinde eski bir zeka ve cevvaliyetinin izlerini bulmak mümkündür. Reşat Nuri Beyin "*Acımak*" eserin kahramanı Mürşit Efendi budur.

"*Acımak*" romanını mevzuu taşra hayatını bilen ve bilhassa taşradaki memurların arasına karışmış olanlar için, hiç de yabancı değildir. Bu hayat o kadar kuvvetli, o kadar canlı bir şekilde yaşatılmış ki.. Yalnız bu romanın başlangıcındaki Zehra Hanımı tanıtmak için yapılan mukaddime pek uzun. Romanın ilk satırlarını okuyanlar, sonunda bu kadar cazip olacağını tahmin edemezler.

“*Acımak*”ta çılgın bir aşk yok... Acımak, vazifeye olan merbutiyeti, eski tarzda yapılan izdivacın doğurduğu sergiyi, ilk sükutun acı ve ıstırabını, nihayet sefaletin insan ruhları üzeredeki tesirlerini canlandıran bir romandır. Mürşit Efendi, çok güzel bir tiptir. İyi düşünülmüş, çok fazla etüt edilmiş bir memur tipi.. Onun mektepten çıktıktan sonra hissettiği vazife heyecanı dürüst düşüncelerin birer vak’a, birer hadise ile kırılması ve o adamdaki meziyetlerin bu hadise ve vak’a içinde çürüyüp gitmesi o kadar güzel yaşatılmış ki...

“*Yeşil Gece*” romanı tez itibariyle bu üç romanın en mühimidir. Muharrir eserin sonuna romanın tezini koymuştur: İnkılâp bir günde bitmez.

“*Yeşil Gece*” romanı medrese ve maarif mücadelesini canlandırmaktadır. Medrese hayatının gizli köşelerine maarifçilerin daha pek yakın bir mazide ne gibi mücadelelerde bulunduğunu muharrir çok güzel tasvir etmektedir. Deli Necip, Komiser, Eyüp Hoca, Anadolu’nun ekser kasabasında rast geline tiplerdir. Kalben maarifin bir âşığı olan Şahin Efendi, medresede okumuş olduğunu, kalıpsız fesinin üzerinde sarığın yerlerinin bulunduğunu her sözüyle, her tavrıyla anlatmakta, hissettirmektedir. Şahin Efendinin karşısına düşmanlarının çıkardığı kadın çok yerinde bulunmuş bir tiptir. Fakat muharrir bu eserinde yalnız tezini nazar-ı itibara alarak yazmıştır. Sırf medrese ve maarif mücadelesinin canlı bir sahnesi olan roman sayfaları, bu hayatı yakından bilmeyen ve tanımayanlar için o kadar sıkıcı oluyor ki ara sıra vakaya giren Necip Beyin, biraz romandan uzak, hoş ve delice konuşmaları bile romana başka bir tat veriyor. Gönül çok arzu ederdi ki muharrir Şahin Efendiye temiz, güzel bir aşk yaşatsın. Evliyaların arkasından ağlayan ihtiyar neneler, Şahin Efendiyi kandırmak için mektebe geçen kadın olmasa, roman sırf erkeklerin etrafında cereyan eden vakayiden ibaret kalacak. Halbuki aşk sahneleri, bu gibi Anadolu şehir erinde vuku bulan âlemler gene aynı tezi canlandırmak için konulmuş olsaydı, herhalde roman daha zevkle okunurdu.. “*Yeşil Gece*” yi büyük bir sabırla sonuna kadar okuyabilmek için, ya senelerce bir iptidaî mektebinde hocalık veyahut herhangi güneşsiz bir medresede çömezlik etmek lâzımdır. En çok kari tabiatıyla kadınlardan olan Reşat Nuri Beyin kadınlar tarafından en az okunmuş olan romanı, hiç şüphesiz ki “*Yeşil Gece*” dir. Tezli eser yazdırırken onun yalnız bir tezin yazıldığını düşünmek doğru olamaz. Bir tezi müdafaa etmese ve onun yerleşmesini temin etmek ancak etrafında yapacak propagandanın derecesine bağlıdır. Herhangi bir roman evvela

zaman için elzem olan malzemeleri bulundurmamak mecburiyetindedir. Gerçi Garp edebiyatının son eserleri, muhtelif kısımlar üzerinde meydana getirilmiş ise de bizde böyle olması muvafık değildir. Reşat Nuri Bey gibi, romanlarını okuyanların zevk ve arzularını pek yakından bilmiş ve tanımış olan bir muharrir, en çetin bir tezi, en zor bir fikri, oynak kaleminin çizeceği şuh mevzuların, vak'aların arasını da cazip ve kolaylıkla anlaşılan bir şekle sokabilir. “*Yeşil Gece*” çok güzel bir teze sahiptir. Memleketimizde müzminleşen pek eski düşmanın çirkin mevkiini, iğrenç maksadını bu roman, bir defa daha gösteriyor, Cehalet boyunlarına sarılmış, bilgisizlik her tarafta baş göstermiş iken, çocuklara biraz bilgi aşısı yapmak isteyenler men edilmiş, küçük yaşta hıfza çalışan çocukların yek diğerini takip ederek mezara sürüklemesi hocalarla münevverler arasında sokak kavgaları, bu memleketin hakikaten acınacak pek eski bir derdidir. Onların nihayet bulduğu tarihler de hepimizin malûmu olacak kadar yakındır.

Gene tekrar edelim ki, bu güzel tez, bu canlı mevzu, yalnız kendisine ait vak'a ve hadiseler arasında yaşadığı içindir ki aslındaki kıymeti kısmen kaybetmiştir. Eğer dediğimiz tarzda biraz vak'alarda tenevvü ve her romandaki gibi herkesi alâkadar edecek şekilde cereyanı, “*Yeşil Gece*” gibi kıymetli bir romanı, daha cazip yapabilirdi.

Reşat Nuri Beyin en son romanı “*Yaprak Dökümü*” de son senelerin kucağında sakladığı faciaların birini yaşatmaktadır; fakat iyi dikkat edilecek olursa şu tezi elde etmek mümkündür: Zaman ve zaruret, en mutaassıp insanların ahlâkı üzerinde bile tesirini ve tahribatını yapar.

Ali Rıza Bey ismindeki, mütekait bir mutasarrıf bulunduğu şirkete kendi tavassutuyla giren bir daktilo ile müdürün arasında geçen bir macerayı kabul edemiyor ve kendini geçindiren, iadesini temin eden işini tepiyor, bidayette ailesi arasında mevkii sarsılıyor, kafasının içine girmemiş, yerleşmemiş, havsalası almamış olduğu şeyleri kendi ailesi arasında görüyor ve pek yabancı kalmıyor. Oğlunu hapishanede ziyaret ettiği zaman gösterdiği tevekkül, pek az evvel işini terk edecek kadar göstermiş olduğu asabiyet ile tezat teşkil etmektedir. Kızların dans ve suare akşamları romanda o kadar çabuk geçiyor ki... Halbuki romanın en mühim bir tipi olan Ali Rıza Beyin, ne eve gelenlerle konuştuğunu ne de eve gelen tipleri bilmiyor ve tanımıyoruz. Leyla ve Necla'yı alan Arap bile, mühim rol oynadığı halde romanda bir figüran vaziyetinden kurtulamıyor. Hayriye Hanım, Ayşe o kadar silik kalıyor ki.. Eğer roman eşhasının resimleri çizilecek olsa, ressamın fırçası durur.. Muharrir en ziyade canlandırması lazım

gelen yerleri ihmal etmiş, meseleyi anlatacak tafsilat vermekten çekinmiş. Fikret'in hayatını, Necla'nın vaziyetini başka vakaların yardımıyla şöylece öğreniyoruz . . Şevketi hapishanede bıraktık ve unuttuk ...

Leyla ne suretle metres hayatına atılmış olduğunu bilmiyoruz. Ali Rıza Beyin Fikret'in yanından avdetinde Hayriye Hanımın bir ricası üzerine Leyla'nın apartmanına gitmesi muvafık. Senelerden beri bir çok vakayiin altında ezile ezile meziyetlerini kaybeden, karakterini değiştiren Ali Rıza Beyin, Leyla'nın evinde oturmaya rıza göstermesi pek tabii. Yalnız bu roman insana çabuk bitirilmiş hissini veriyor. En güzel “observation” yapılacak yerlerde susulmuş yalnız vak'a kaydedilerek geçilmiş.

Güzel üslûbu, kıymetli mevzularıyla bugünkü neslin kalbinde ve ruhunda pek büyük bir tesir yapmış olan Reşat Nuri Beyin eski romanları derecesinde eserlerine ihtiyacımız var. Her sene biz, bu gibi kıymetli ve zengin eserlere alıştırılan Reşat Nuri Beyin, bu arzumıza hemen “hayır” cevabıyla mukabele etmeyeceklerinden eminiz.

Hikmet Şevki

Hayat ve Neşriyat:

TENKİT HAKKINDA

Bir roman hazırladığından geçenlerde bahsederek bu romanın ismini söyleyen bir genç muharrir, kitabı çıkınca bana bir nüshasını vermeyeceğini ilâve etti. Bahsettiğim eserlerin daima mevzularını hikâye ettiğim için, onun kitabını da uzun uzun anlatınca artık makaleyi okuyan kari kitabı almayacak ve binaenaleyh benim makalemden roman muharriri kâr değil zarar edecekmiş. Bir kitaptan bahsetmek için sade eserlerin hediye edilmeleri değil, bahse de lâıyk olmaları şarttır. Nitekim, bahsettiğim eserlerin ne kadar çoğu beni hiç tanımayan ve bana kitaplarını göndermemiş olan kimselerin eserleridir. Yani, bir kitabın kıymetinden haberdar olmak için, mutlaka hediye edilmesini beklemek ihtiyacında veyahut ancak hediye edilmiş kitaplardan bahsetmek itiyadında değilim. Fakat, işaret ettiğim genç muharrir, söylediği o sözlerle tenkit şekillerinde taraftarları bulunan bir nokta-i nazarı ileri sürmüş oluyordu.

Aynı fikri, geçenlerde, fıkracı ve romancı Cemet Vautel'in bir yazısında gördüm. Bir müddet sonra da, Fransa'nın en tanınmış münekkitlerinden Albeic Thibaudet bir makalesini bu meseleye hasretti. Bu iki yazının neşrine saik olan şey, bir anketçinin Clement Vautel'e vaki olan sualıdır; Anketçi takriben diyormuş ki: (Bir münekkit bir romandan uzun uzun bahsederek bütün vak'ayı anlatırsa, kariin o kitabı almaya lüzum görmemesi ihtimali yok mudur ve varsa, münekkit bir kitabın muvaffakiyetine mani olmuyor mu?)

Olsa bile, bu bir edebiyat değil iktisadiyat meselesi teşkil ediyor; fakat iktisadî bir nokta-i nazar olarak da anketçinin ve onun gibi düşünenlerin zanlarını ben doğru bulmuyorum. Değil bir makalenin kısaca anlattığı bir roman, hatta filme alınan eserlerin asılları, daima daha fazla okuyucu bulur. En meşhur ve artık müptezel misali alalım: Polonya'nın hudutları haricinde, Leh muharrirlerinin yazdıkları romanlardan kaç kişi haberdardır? Muhakkak ki çok az. Halbuki (Quo Vadis?), filme çekildiği için bu kitabı milyonla adam okumuş yani: mevzuuna peydayı vukuf etmiş olmak aslını okumamaya değil okumaya onları sevk etmiştir. Münekkidin bir kitaba tahsis edeceği en mufassal makale de nihayet kitabın onda biri kadar olabilir, ve asıl o zamandır ki, alâkasını tahrik eden bu hikâyeyi daha etraflı bilmek için kari

romana gider. Zaten de münekkidin bir romanı veya herhangi bir eseri uzun uzun anlatması ona bir kıymet ve ehemmiyet vermesinden ileri gelir. Eser ehemmiyete lâyık değilse veyahut münekkidin şahsî hisleri bunu böyle göstermek istiyorsa, o zaman eserdeki vak'alar ve karakterlerin hususiyetleri hiç teşrih olunmaz ve kitap bekâretini muhafaza eder. Lâkin acaba o makaleyi okuyanda bir tecessüs uyanmış mıdır? Ancak pek büyük muharrirlerin eserlerini, o eserler hakkında evvelden hiçbir şey bilmeden alırız ve çünkü o büyük muharrirlerin kalemlerinden kıymetsiz bir şey çıkamayacağına kanâatimiz vardır.

Fakat evvel emirde mevzuun hududunu tespit edelim. Şiirleri tenkit eden veya felsefî bir eseri mevzuu bahseden kimse, şiirde eşhas yahut felsefede vak'a olmadığı cihetle entrikaları hulâsa etmeyerek intibalarını hikâye eder. Fakat, bir tabloda bahseden sanat münekkidi bile o tabloyu görmemiş olanlara ne gösterdiğini etraflı şekilde hikâye ettiği halde, bir roman veya bir piyesten bahsedecek münekkidin onun mevzuu hakkında istediği gibi izahat vermeye salâhiyettar olmamasını istemek, bence manasız ve garip bir taleptir.

Münekkit, karilerinin huzurunda onlarla hasbihal eden bir konferansçı vaziyetinde bulunsaydı, kendilerine sorabilirdi. (—Efendiler, ben bu hafta.....nın yeni romanından bahsedeceğim. Okudunuz mu? ın yeni piyesinden bahsedeceğim. Seyrettiniz mi?) Ve söyleyeceği sözleri de alacağı cevaplardaki miktarlara göre tayin edebilirdi. Halbuki makale yazan muharrir yalnızdır ve masasının başındadır. Kimler olduğunu bilmediği karilerine söz söylerken her ihtimali hesap ederek söylemek zaruretindedir. Meselâ bu mecmuanın sütunlarında ben (Mavi ve Siyah)'a dair bir söz söylerken, karilerimden büyük bir ekseriyetin bu kitabı okumuş olduklarına emniyetle idare-i kelâm edebilirim; fakat lâlettayin bir muharririn hem de yeni çıkmış bir eserinden bahsederken aynı emniyeti duyamam ki! Sırf kendi intibalarını anlatmak da pek hotgâmâne bir tarz olur ve nihayet ****¹ duygularım ve şahsiyetim için****² sika teşkil edebilir ki, bu ve****³ kimsenin ihtizacı bulundu.****⁴ Şu halde tekrar ****⁵ veya piyesten bahsederken

¹ Kelime, orijinal metinde silik olduğu için okunamamıştır.

² Kelime, orijinal metinde silik olduğu için okunamamıştır.

³ Kelime, orijinal metinde silik olduğu için okunamamıştır.

⁴ Kelime, orijinal metinde silik olduğu için okunamamıştır.

⁵ Kelime, orijinal metinde silik olduğu için okunamamıştır.

onun mevzuunu anlatmamaya, ancak bunlar herkesin bilmekle mükellef bulunduğu klasik eserler olduğu taktirde cevaz vardır.

Bir kitap hakkında muharrir sırf kendi intibahlarını ve kendi kendine hasbihal eder gibi yazarken, tabiidir ki vak'ayı kendi kendisine hikâye edemez, ederse gülünç olur. Yazısını sırf kendisi için yazdığını ilk söz olarak söylemesi ise, bu yazı matbaaya gönderildiği andan itibaren her kıymetten mahrum düşer.

Bir de olur ki, münekkit roman yahut piyesin bir noktası üzerinde, muharriri ile münakaşaya girer. "Meselâ ben, (Roman, Büyük Hikâye ve Hikâye Hakkındaki Mülâhazalar)ımda, bir eski romandan bahsederken, bu romanın kahramanı olan kadının hiçbir sebep yokken sevmediği bir adama kendisini vermesini çok manasız bulduğumu ve o vakte kadar pek yüksek ve kocasına pek âşık gösterilen bir kadının böyle hareketine imkân olmayacağını söylemiştim. Muharriri buna itiraz etseydi, vereceğim cevap da tabîi romanın mevzuunu uzun uzun anlatmaya hacet görmez ve bütün sözlerimi bir şahsın bir hareketini tetkik ve tenvire hasrederdim. Ancak, bu bir romanın tenkidi değil, romanda tek bir şeyin tenkidi ve tamikidir. Ve bütün karileri alâkadar eden bir mevzu halinden çıkarak, şahsî bir münakaşa şekline girebilir ve binaenaleyh, teknil bir kari kütlesine okutturulmak istenmesi de nezakete biraz da muhalif bir hareket teşkil edebilirdi.

Tenkit tarzlarını şu halde ikiye ayırabiliriz. Birinde münekkit hemen herkesin okumuş olduğunu zannettiği en meşhur eserlerden bahsetmektedir ve binaenaleyh bahsettiği o eserlerin mevzularını anlatmaya lüzum görmeden o eserler hakkındaki fikirlerini söyler; lâkin böyle yazılar ve böyle yazıların karileri mahdut olabilir. Çünkü, meselâ Hamlet ve mesalâ Candide hakkında o kadar çok düşünülmüş ve yazılmıştır ki, yeniden bunlar için ihtisaslarını ve hükümlerini bilmek isteyeceğimiz münekkitler çok azdır.

Lâkin, eğer münekkit yeni eserleri dikkatle okuyan ve her yeni eseri severek veya beğenmeden, şu kadar ki dikkatle okuduktan sonra bundan bahseden bir adamsa; hayatını okumaya hasretmiş olmak itibariyle okuma saatleri daha mahdut karilerine bir nevi rehberlik etmeye salâhiyettar bir adamsa, bahsettiği eserlerin mutlaka etraflı bir icmalini vermeye mecburdur. Çünkü, hele neşriyat hayatı zengin memleketlerde, her şeyi bizzat kari okuyamaz ve ancak verilen izahat ile kendisinde okumak arzusu canlanacak eserleri alır. Vakıa, vak'anın hulasasını okumakla iktifa

edecekler de bulunabilir. Fakat, aynı zamanda da, birçok kariler hulâsatan mevzuunu bildikleri eserleri okumak ister ve eser ne derecede etraflı hulâsa edilmişse o eseri okumak arzusunu o kadar çok duyarlar. Makalenin başında söylediğim gibi, piyese veya filme alınmış romanların bu sayede pek çok kari kazanmış oldukları muhakkaktır.

Hatırlarım ki, Claude Farrere'in zevcesi Japonyalı Markiz rolünde olmak üzere, (La Bataille)ı piyes olarak Odeon'da seyrettiğim gecenin sabahında bu romanı almış ve sıra bekleyen birkaç kitaptan evvel okumuştum. Ruşen Eşref Beyin (*Hüküm Gecesi*) hakkında yazmış olduğu bir kaç makale, Yakup'un o nefis kitabını mutlaka okumak arzusu verir.

Münekkit bir eseri hulâsa ederken onu okutmamaya kariini ancak gareziyle, vak'aları gülünç şekillere sokarak ve haiz oldukları hususiyetlerden bahsetmeyerek sevk edebilir. Yahut o münekkidin görüşleri o kadar cansız ve yazısı o kadar fenadır ki, çok fena söyleyen kötü sesli bir muganninin ağzından duyulmuş bir opera parçasından ilelebet soğuyacağımız gibi, ondan bahsini duyacağımız esere karşı da bigânelik ve hatta tevahhuş hissederiz. Ancak bu tarzın değil, münekkidin kabahatidir ve tenkide yeltenenin münekkit olmak için malikiyeti icap eden müteaddit ve ağır şartlara malik olmamasından mütevellit bir keyfiyettir. Fakat eğer eserin özünde de şeklinde de hiçbir kıymet ve hususiyet yoksa, münekkit bizi buna ikna edecek izahatı vermekle fena kitabı alıp okumak hatasına düşmekten kurtarmış olur. Ve bu itibarla eserinin mahiyeti ifşa olunan değersiz müellifin hiddetine lakayt kalarak, bizi ikaz eden adama teşekkür etmek icap eder.

Nahit Sırrı

Edebiyat aleminde

TENKİT VE ŞEKİLLERİ

Edebiyatta en kıymetli, en yüksek eserin fevkinde tek bir şey vardır: Bîtaraf ve makul bir tenkit, tenkit kelimesi hadd-ı zatında, beğenilmeyen, muvafık görülmeyen noktaların teşrihi zannolunmaktadır. Halbuki edebiyatta takdir ve metihte bu kelimenin içine sokulmuştur. Fransa’da son zamanlarda pek mühim bir nokta etrafında münakaşalar cereyan etmektedir. Bu mühim mevzu tenkidin şekliydi. Tenkit nasıl ve ne şekilde yapılmalıdır? İşte senelerden beri bir türlü hal olunmayan bu mühim mevzu son zamanlarda yeniden canlanmıştır.

Tenkit ne şekilde olmalıdır? Şimdiye kadar tenkidin üç şekli görünmüştür. Okuyuculara hitap eden bu şeklin en fazla istimal edilenidir. İkinci şekli muharrire hitap etmek şartıyla yazılır. Üçüncü şekil ise muhavere tarzıdır.

Fransa edebiyatında hakikaten pek mühim bir mevkie olan “Emile Faguet” en kuvvetli münekkitlerden biriydi. Fakat “Emile Faguet” de bugün beklenen tenkidi yazmamıştır. Çünkü yeni tarz tenkitte teferruatla uğraşmak manasız görünüyor, hatta eserin mevzuunu telhis etmeyi bile muvafık bulmuyorlar; çünkü bu kaba tenkit, ancak o eseri okumuş olanlara bir fayda verir ve tenkidin okumasından ancak eseri bilenler istifade eder. Mademki bu şekilde tenkit eseri bilenler için yazılıyor, mevzuu telhis etmek zaittir.

Yeni tarz tenkit taraftarlarının fikri şudur: Tenkit başlı başına bir eserdir. Her tenkit bir fikrin müdafaası için vücuda getirilmiş bir eser olduğundan, onun teferruatla meşgul olması doğru değildir. Tenkit başlıca mevzu, tez, üslûp, tarz noktasından yapılan tahlillerin bir neticesidir. Herhangi bir eserin tezini cerh veyahut tasvip edici bir makale yazmak, yeni deliller, yeni kanaatlerin meydana çıkması demektir ki yeni tarz tenkitin kıymeti bu noktada tecelli ediyor.

Tenkit yazmanın tarzları muhtelifdir. Bazıları tenkit etmek istedikleri eserlerin ismini bile makalelerinin sonlarında, ehemmiyetsiz bir şekilde kaydetmektedirler. Alber Thibandet tenkit hakkında şu mütalaayı serdediyor:

Muhakeme tenkitin en kuvveti tarafıdır. Çok iyi yazılmış tenkitlerin muhakemeleri, tahlilleri, edebiyatın noksan taraflarını gösteren en kuvvetli eserleridir.

Tenkit insanların ruhuna hakimdir. Dikkat edecek olursak hepimizin herhangi bir eserin garip, göze yabancı, ruha aykırı olan köşelerini daha çabuk sezebiliriz. İşte bu mühim nokta, her tenkit makalesini zevkle okutabilir. Tecavüzden uzak, edebiyatın kuvveti ve zekanın yardımıyla vücut bulan güzel tenkitler, edebiyata mal olmuş kıymetli eserlerdir. Tenkitte mühim noktaları sıralamak kadar, hitap etmek tarzı da ehemmiyetlidir.

Hangi tarzdaki tenkit makbuldür? Muhavere tarzında yapılan tenkitlerin ciddiyeti kaybolmuştur. Muhavere tarzından güzel bir muhakeme, ciddi bir neticeye varmak pek müşküldür. Muharrire hitaben yazılan tenkitlerin yazılışı çok güçtür. Eserin fena taraflarını, sakat köşelerini tahlil ve bunların fenalıklarını, sakatlıklarını muharririne teşrih etmek, kuvvetli bir üsluba ihtiyaç göstermektedir. Eğer üslûbu zayıf bir münekkittir, bu tarzı tercih edecek olursa, tenkit muharririn bir mukabelesi ile belki de pek haklı olan tez kabul ettirilemez.

Tenkitlerin en güzel ve en ziyade makbul tarzı muhakkak ki okuyuculara hitap edenidir. Birçok tecrübelerden sonra muhakemenin salim bir şekilde yürütülmesi, tezin noksan tarafının teşrihi ve icap ederse muharririn yanlış görüşlerinin tahlili ancak bu tarzda daha muvafık bir şekilde yapılıyor.

Uzun zamandan beri Fransa edebiyatçılarını meşgul eden bu mesele nihayet buldu. En iyi tenkit tarzı, okuyuculara hitap edenidir.

Fransa Akademi Azasından Henri Bremonda diyor ki: Tenkit, edebiyata can veren, onun yaşamasını temin eden en mühim bir kuvvettir. Onun etrafında, ona doğru istikameti vermek hususunda sarf edilecek mesai, edebiyata en büyük bir hizmettir.

Hikmet Şevki

BEŞİNCİ BÖLÜM

SANAT YAZILARI

SANATTA MAZİYİ TAKLİT İLE MAZİYİ TEMSİL

Arkadaşım! sanat üzerine konuşuyoruz.

—Siz millî musikinin millî motiflerle Garp tekniğinin birleşmesinden çıkacağını söylemişsiniz, bu fikrinizi beğendim...

—Hayır, evvela bu fikir benim değil, ben bunu söylemedim. Gerçi ben de evvelce bu fikirde idim. Fakat bugün tamamıyla bu fikirde değilim. “Motifçilik” dediğim bir fikri tekâmül telâkkisi itibariyle tam bulmuyorum. Bu telâkki millî musiki ve umumiyetle millî sanat telâkkileri arasında pek mütekâmil bir anlayış tarzını gösteriyor.

Niçin bu anlayış tarzını daha mütekâmil buluyorsunuz?

—Daha az mütekâmil olanları da var. Mesela “ Millî musiki” adı verilen hakikat halde iptidaî bir teknikle müzdevic olan sanat da var. Bu kanaat karşısında halk lahınlarını asrî teknikle tezvîc edip yeni bir terkip vücuda getirmek şüphesiz musikide milliyet fikrinin daha mütekâmil şeklidir.

—Şu halde size nazaran en mütekâmil anlayış tarzı ne olacaktır?

—Fikrimi evvelce de söylemiştim. Bence milliyet zaman ve mekanda değişmeyen sabit bir damga değildir. O bir ruh, bir sayrûrettir. “Milliyet” asrî teknikle mücehhez olan ve Türk’ten başka bir şey olmayan sanatkâr ruhunun meydana çıkardığı esrarlı heyecandır. Milliyet duygusunun menşei, tarihi malûmlarımız değil, canlı olarak yaşanmakta olan bir hayatın ilhamlarıdır. Milliyet toplanmayacak, eğlenmeyecek, sadece, yalnız yaratılacaktır...

—O halde siz yeni Türk musikisinin mebdini yalnız sanatkârın ruhunda buluyorsunuz...demektir ki yeni sanatkârın tarihle, mazi ile hiçbir alâkası da olmayacak?!..

Beni böyle anlamakta belki mazursunuz fakat haklı mısınız? Gerçi ben yaratıcı sanatkârın orijinal ruhundan bahsettim ve bahsederken mazi, tarih kelimelerini telaffuz bile etmedim. Fakat bununla tarihi, maziye inkâr ettiğimi, hiç olmazsa ihmal ettiğimi anlamakta, haklı değilsiniz... Ben de bütün muarızlarım gibi maziye ve tarihi tanıyorum. Onun varlığını, onun müessir olduğunu kabul ediyorum. Ayrıldığımız nokta şudur:

Onlar da bu tanımına “temessül” iradesiyle tecellî ediyor, ben de bu tanıma “temessül” iradesiyle tecellî ediyorum. Onlar yeni Türk musikisinin yeni hayatını kabul etmiyorlar. Ben bu hayatı mutlaka yenilikte, yani istikbâlde arıyorum. Onlar eski hayatı tutucu, ben yeni hayatı arayıcı bir kafa taşıyorum.

Fakat siz hem muarızlarınız gibi maziye tanıyorsunuz hem de muarızlarınızdan ayrılarak bu maziye muarızlar gibi taklit etmiyorsunuz!.. Bu ne demektir?..

—Evet, bedîî icadın bütün felsefesi zaten buradadır. Fikrimi pek basit bir misal ile aydınlatacağım: Avrupa'nın güzel sanat mekteplerinde, mimari şubelerinde Eski Yunan mimarisini dahi gösteriyorlar. Halbuki asrî insanların Eski Yunan sanatını taklide yahut tekrara hiçbir ihtiyacı, ne de mecburiyeti yoktur!.. Maksat nedir? Eski Yunan sanatının mantığı, felsefesi, bedîî tecrübeleriyle talebenin ruhunu, hafızasını, muhayyilesini, bedîî hassasiyetini, sanatkâr iradesini kuvvetlendirmek... İnsan eski sanatı taklit etmese de yalnız hazım ve temsil etmiş olduktan dolayı daha beşeri, daha âlemşümül bir duymak ve yaratmak kudretine mazhar olur. Ve istikbâle koştuğu zaman ve yeniyi aradığı zaman ve yarattığı zaman artık aynı adam değildir. Onun için bir maziye saklamak ve tekrar etmek başka, yine o maziye duymak ve temessül etmek bambaşka!.. Bilmem anlaşıldı mı?..

İsmail Hakkı

HANGİ ESERLERE MUHTACIZ?..

Tiyatro eserlerinin muvaffakiyet kazanmalarına en mühim âmil tabîî olmalarıdır, mevzunun hayatın hakikî vak'alarından intihap edilebilmeleridir; zaten Fransız münekkitlerinden Lucien Dubech: "Sahne-i gayr-i tabîîliği kabul etmez... Hayata uygun olmayan vak'alardan, sahne nefret eder." demiştir. Hakikaten sahnede insanları üzen ve sıkıcı nokta, gayr-i tabîî olan cihetlerdir.

Son zamanlarda Fransa'da neşredilen tiyatro eserlerinden lisanımıza nakledilmeyenleri bulmak pek müşküldür. Herhangi bir komedi, herhangi bir vodvilde entriglerin fazla olması, kahkahalar uyandıracak vak'aların mebzûliyeti bizi cezbediyor, derhal eşhas ve memleket isimlerini değiştirerek sahnemize naklediyoruz. Bu eserlerin sahnemizde temsil edilebilmeleri için, bu kadarcık tahavvül kâfi midir? Şüphesiz ki bunlar bizim sahnemize yabancı kalıyor. Bu eserlerin arasında Türk isimlerini taşıyan eşhas-ı vak'a, çocukluğumuzda seyrettiğimiz Monakyan Melev dramlarındaki konutlar, doklar kadar eğreti bulunuyor.

Tiyatro eserlerinde en ziyade nazar-ı dikkate alınacak nokta-i örf Moeurs'tur. Bir milletin harsının en ziyade canlandığı köşe tiyatro sahneleridir, bir Fransız muharririnin kendi milletinin örfünü düşünerek vücuda getirdiği piyesler, nasıl olur da sahnemize uygun gelebilir ve nasıl olur da Türk milletinin harsını yaşatabilir?

Biz hangi eserlere muhtacız?.. Tiyatro eserleri mevzu-i bahis olduğu zaman muhtelif noktalardan düşünmek mecburiyetindeyiz. Evvela memleketimizde henüz tiyatroyu layıkıyla bilen ve tetkik etmiş olan mühim bir gençlik mevcut değildir. Heyet-i temsiliyelerin vazifesi, gençliğe bu yüksek sanatın her noktasını, her kısmını anlatmak ve öğretmektir. Ecnebî lisanını bilmeyen gençler, Garp'ın klasik asarı hakkında en basit bir fikre bile sahip değildir. Niçin sahnelerimizde Molier, Racine, Shakespeare, Schiller, İbsen ilah... görünmemelidir? Niçin Türk gençliği onların yüksek asarını görüp tetkik etmek fırsatını elde edememelidir? Hiç şüphe yok ki bu hareket gençliğin sanat hususundaki tetkik ve tettebusuna karşı gösterilen bir ihmaldir. Avrupa tiyatrolarında, klasik asarı temsil eden hususî heyetler vardır. Bunlar sırf bu mühim vazifeyi deruhte ettikleri için, hükümetten tahsisat alırlar... Bir heyet-i temsiliye o günün en yüksek bir eserini sahnesinde yaşatırken, diğeri mazinin bir şah eserini temsile çalışır. Sanatın mazisi daima hürmete değer. Sanat da mazinin, istikbâl kadar mühim bir mevkisi vardır. Nitekim Robert de Flers klasik asar hakkında şu mütalâayı yürütmektedir: "Mazi, terakkiye azmeden milletler için korkunç bir düşmandır. Terakki adımı atarken mazinin hatalarını düşünmeli fakat ona

merbut bulunmamalıdır. Mazinin itikat ve an'anelerine bağlanmak, terakkiye, inkişafa veda etmek demektir. Yalnız bu nazariyeden, sanatı istisna etmelidir; çünkü sanatın mazisi takdise şayandır. O, daima hürmetle anılmalıdır. Temaşanın mazisi, eski asırların kucağında yaşamış ve ilk defa tiyatro ihtiyacını hissetmiş büyük muharrirlerin tezlerini, nazariyelerini taşır, gençlik eski tezlerle, yenilerini mukayese etmek fırsatını, ancak klasik eserler vasıtasıyla elde edebilir.”

Halbuki biz hiç bu nazariyeleri takip etmedik. Meşrutiyet'ten evvel melodramlara bir zemin olan Türk sahnesi, Meşrutiyet'in ilk günlerinde padişah isimlerine izafeten yazılan manasız piyesleri kabul etti. Hiçbir kıymeti olmayan bu eserlerin sahnede, temsilleriyle can vermeleri bir oldu. Darübedâyin'in teşekkülü, adapte piyeslerin doğmasını intaç etti. Bu, belki bir başlangıç olmak itibariyle, makbul bir teşebbüs addedilebilirdi. Fakat üzerinden seneler geçtiği halde, elan bu fikre tab olmak, Türk tiyatrosunun çok zaman başka bir milletin arzu ve fikirlerine hizmet etmesine, başka bir milletin düşüncelerini, itiyatlarını benimsemiş görünmesine sebebiyet veriyor... İşte en büyük hata da budur.

Bu kadarla da iktifa edilmiyor. Son zamanlarda adapte edilen vodvillerde, tulûat sahnelerinde bile duyulmayan, işitilmeyen en müstehcen kelimeler, en adi fikirler mevki buluyor. Tiyatro halkı güldürebilir; fakat halkın ruhundaki nezâheti nazar-ı itibare alarak güldürmelidir. Tiyatro salonunu dolduranların hiçbir zaman adi sözlerle kahkahalarını yükselteceğini ne bir muharrir, ne de bir mümessil düşünmemelidir. Eğer böyle düşünülecek olursa “sanat” kelimesini müessesenin üzerinden, sanatkârı da mümessilin isminin yanından silmek mecburiyeti hasıl olur...

Tiyatro müelliflerinin çalışabilecekleri tezler o kadar çoktur ki... Türk milletinin herhangi bir sahada yükselebilmesini temin, bilmediği noktaları işaret eden piyeslere çok muhtacız. Mesela, memlekette Türk uçaklarının yapmış olduğu büyük hizmetleri takdir eden tiyatro muharrirlerimiz, kalemlerini neden bu müessesenin takip ettikleri tez üzerinde yürütmüyorlar? Henüz uçak mefhumunu anlamayanlara, bu noktayı bütün vuzûhuyla anlatacak vasıta, Türk sahnesi değil midir?

Son geçirdiğimiz büyük inkılâbın faydalarını, Türk sahnesinde kaç eser yaşatmıştır? Fırsat buldukça, tiyatro eserlerinin arasında sıkıştırılacak küçük cümlelerin, büyük faydaları vardır. Muharrir, eserini yazarken her şeyden evvel, halkın ne beklediğini düşünmelidir. Bu nokta-i nazar itibara alınmadıkça, tiyatro faydalı bir sanat olmaktan uzak kalır.

Bugünkü Türk kadınılığı mühim bir inkılâbın içerisinde bulunmaktadır. O, her gün biraz daha kendisini esir etmiş olan eski itikatlardan, mazinin sakim düşüncelerinden kurtulmak ve sıyrılmak mecburiyetindedir. Zaten her inkılâbın ilk safında daima kadınlık yürür. Yarınki Türk neslini yetiştirecek olan kadınlarımız, cemiyet hayatındaki mevkilerini, inkılâbın kendilerine tahmil ettiği ağır vazifeleri yalnız içtimaî eserlerde okumamalıdır, aynı zamanda Türk sahnesinde de görmelidir. Zaten yazılan eserlerin tevlit edeceği fayda tiyatro kadar müesser olamaz... Biz tiyatro eserlerimizde yalnız bunları ihmal etmekle kalmıyoruz; daha büyük bir hataya da düşüyoruz... Çünkü muharrirlerimiz sahnede Türk kadınılığını, zevcini iğfal eden, evini ihmal ederek dans peşinde dolaşan bir tip olarak yaşıyorlar... Zaten cemiyet hayatımızı zehirleyen çirkin mevzular intihap edilmekte ve bunun arasına da Türk kadınılığı, iğrenç bir mevkie konulmaktadır. Şimdi vodvil nakillerine bir sual soralım: “Türk kadınılığı, vodvillerinde yaşattıkları tipler midir?” Şüphesiz ki hayır...

Muhtaç bulunduğumuz tiyatro eserlerini tasnif etmek icap ederse dört büyük kısma ayırmak mecburiyetinde kalırız:

- 1.Garp’ın tiyatro asarı arasında şah eser olarak kabul edilen klasikler.
- 2.Lisanımıza nakli kabul olmayan fakat temsili zarurî bulunan Garp asarının tercümesi.
- 3.Tezi hayatımıza uyabilen ve hakikaten faydalı olan garp asarının adaptesi.
- 4.İçtimaî inkılâbımıza yardım edecek telif-i asar.

Telif-i asarın, tamamıyla Türk harsını yaşatması lâzımdır. Jul Romans bir eserinde tiyatro müelliflerinden bahsederken: “Tiyatro müellifleri halkın ruhundaki tahavvülâtı tetkik ve tahlil etmedikçe, yazdıkları eserler ölüme mahkumdur. Bir eserin uzun ömürlü olabilmesi, ancak halkın ruhuna yaklaşmasına mütevakıftır.” diyor.

Bu yapmış olduğumuz tasniften komedilere, vodvillere tamamıyla maruz bulunduğumuz anlaşılmamalıdır. Eğer Molier’in asarında görüldüğü gibi, bir kahkaha demetinin ara sıra hıçkırıklar, cemiyet hayatının hataları sıkıştırılabilirse, o komediler, birçok piyeslerden daha faydalı bir mevkide bulunur. Komediler ve vodviller temaşa eserlerinin en ziyade dikkat edilmesi lâzım gelen kısmıdır; çünkü, komedilerin tesiri, kahkahaları gibi çabuk sönmeyeceği için, halkın iyi fikirlerle aşılmasına dikkat edilmelidir. Yoksa büyüklerin bir mektebi olduğunu kabul ettiğimiz tiyatro, muzır düşünceli bir rehber mevkiine düşer...

SANAT VE FELSEFE

Bir felsefe sistemini bir sanat eserine benzetmek kadar uygun bir teşbih olamaz. Çünkü felsefe sistemi de sanat eseri gibi bir nev “terkip”tir. Her sanat eseri birtakım renkler, çizgiler, cisimler veya seslerden teşekkül eder, her felsefe sistemi de birtakım fikirlerden, muhakemelerden, hayallerden teşekkül eder... Sanat eseri birtakım unsurlardan teşekkül etmekle beraber, onu vücuda getiren faaliyet bu unsurların “gelişi güzel karışması” değildir, belki “hususî ve manalı bir tarzda imtizacıdır... İşte sanatkârın asıl icadı bu manadır. İşte felsefe sistemini de vücuda getiren fikirlerin, hayallerin “yan yana gelmesi” değil, bunların “bir manaya, mutlak fikirlere delâlet edecek surette birleşmesi, anlaşması”dır... İki nev terkip arasında yalnız şu fark vardır: Sanat eserinin ifade ettiği mana bedîî bir kıymettir, sanat ancak hayale kadar vardır. Halbuki felsefe eserinin ifade ettiği mana fikrî bir kıymettir, felsefe en mücerret mefhumlara kadar varabilir... Şu halde sanat da felsefe de haricî âlemden, maddeden, fikirden, ilimden aldıkları unsurlarla birtakım yeni yeni kıymetlere vücut veren orijinal eserlerdir. Ancak bir sanat eserini, sanat eseri yapan asıl hakikat ne müracaat ettiği çizgiler, ne de taşlardır, belki sanatkârın hayatından aldığı ve bu çizgiler, taşlar vasıtasıyla ifade edebildiği manadır. Çizgiler, taşlar sanat eseri için nasıl bir vasıta ise, fikirler, ilimler de felsefe sistemi için sadece bir vasıtaadır. Sanatkâr gibi filozof da bunları yalnız vasıta olarak kullanır. Halbuki âlemin işi bunun aksidir: İlim unsurlar vasıtasıyla kaçıcı manaları ifade edecek yerde hiçbir manası olmayan cansız maddeleri parçalıyor, onları hesap ve istifade edilebilir birtakım basitlere ayırıyor. İlim, sanat ve felsefe gibi tabiatı duymak veya anlamak için çalışmaz, sadece gördüğünü “kayıt ve izah” eder, bir hâdiseyi diğerine bağlar. İlim yalnız “Nasıl oluyor?” sualine cevap verir, “Fakat nedir?” sualine cevap vermeye uğraşmaz. Sanat ve felsefenin terkipçiliğine mukabil ilmin fiili (tahlil)cidir. İki faaliyetin istikametleri, gayeleri de ayrıdır: Hatta bir sanat, ilme mutabık, bazen mugayyer de olabilir; çünkü sanatın vazifesi harici âlemin eşyasını, manzaralarını doğru öğretmek değildir. Nasıl ki felsefenin vazifesi kainat hakkında –ilmin yaptığı gibi- müspet fikirleri, afakî hakikatleri bildirmek değildir. Bir felsefe sistemi ilme müracaat ve ilmi istimal etse bile doğrudan doğruya ilmin kendisi değildir. Şimdi bir ilim eserini, bir ilim adamının davasını anlamak için müracaat edilecek usul şüphesiz ki tektir: Zekayı bu esere tatbik etmek, eseri parçalamak ve her parçasını bin türlü tecrübe etmektir. Nihayet haricî âlemdeki şe’niyete mutabakatını aramaktır. Halbuki bir sanat eserini anlamak için müracaat edilecek usul, bunun aynı değildir. Sanatkârın eserini parçalayacak yerde toptan kavramak, anlamaktan ziyade duymak lâzımdır. Çünkü

burada ilmin eserinde olduğu gibi çizgileri, şekilleri, cisimleri ayrı ayrı tahlil etmek değil, asıl bu unsurların vücuda getirdiği ahengi, derunî lisanı keşfetmek lâzımdır. Sanatkârın eseri ilmin eseri gibi anlaşılmaq istendikçe anlaşılmaq bir hale gelir! Bir felsefe sistemi, bir sanat eseri gibi mütalâa edilmek lâzım gelir. Yani ilim eseri gibi zeka ile tahlil edilecek yerde bir sanat eseri gibi kalp ile duyulmalıdır. Felsefe eserinde anlaşılması lâzım gelen mühim hakikat; fikirleri, hayalleri, cümleleri değil, filozofun telâkkisi, “kainatı görüş tarzı”dır. Bunun için eseri parçalamayıp toplamak, toptan kavramak lâzımdır. Her şe’niyetin vahdi kendinden olur. Mademki ilmin mevzuu olan madde ile sanatın ve felsefenin mevzuu olan mana ayrı şe’niyetlerdir, onların anlaşılması için kullanılacak vâhitleri de yarı cinsten ve kendi cinslerine mutabık şe’niyetler olması zaruridir. İlmin melekesi “zeka”, sanat ile felsefenin melekesi “hads”tir...

İsmail Hakkı

SANAT-I TEMAŞADA MUHARRİR VE TEMSİL

Temaşa sanatı muharrir ve temsile ayrı ayrı vazifeler tahmil etmektedir. Muharririn vazifesi herhangi bir mevzuu alıp, onun etrafında birtakım vakâyî ve hâdiseler çıkarmaktan ibaret değildir. Muharrir, eseri yazmadan evvel bir tez düşünür ve bu tezin daha kuvvetli bir lisanla anlatılabilmesini temin eden vakâyî ihdas eder.

Fransız münekkitlerinden biri temaşa muharrirleri hakkında şu mütalâayı yürütmektedir: Temaşa muharrirleri, halkın ruhunu daima tetkik etmek mecburiyetinde bulunan bir sınıftır. Roman muharrirleri yalnız kendi düşüncelerini, kendi nokta-i nazarlarını tespite çalışırlar... Romandaki vakâyî, muharririn nokta-i nazarını müdafaa etmeye mecburdur... Oradaki eşhâs, muharririn fikrinin tamimine çalışırlar... Halbuki temaşa, büsbütün ayrı bir vadide yürümeye mecburdur. Roman kari muharrirden birçok şeyler ister. Kari gülmek, ağlamak, teselli bulmak, düşünmek vesilelerini muharrirlerden bekler. Halbuki temaşager, muharrirden kendisini tam bir vuzûhla yaşatmasını ister.... Bunun içindir ki temaşa muharriri, daima halkın düşüncelerini nazar-ı dikkate alır ve onun hatalarını, doğru kısımlarını teşrihe çalışır....”

Halkın arzusu muhtelif şekilde tefsir ediliyor. Sırf temaşa sanatında değil, edebiyat ve neşriyat kısmında da bu yanlış anlaşılmanın acı neticelerine şahit oluyoruz. Halkın mühim bir kısmı henüz tiyatroyu layıkıyla anlamamıştır. O, senelerce Monakyan'ın melodramlarının, tulûat sahnelerinin manasız temsillerinin tesirleri altında kalmıştır. O, birçok seneler evvel tiyatro denilince bir sanattan ziyade, mantık manadan uzak bir kakhaha köşesi zannederdi. Bu kadar yanlış düşünce besleyen halka, tiyatronun hakikî bir sanat, yüksek bir edebiyat şubesi olduğunu ispata, temaşa muharrirleri mecburdur.

İçtimaîyatta, arzu edilen hürmetin ancak kendi eserlerimizden doğacağını biliyoruz. Tiyatro muharrirleri de, bu şubenin halk tarafından hürmet görebilmesi için, o yüksek mevkie konulabilecek eserler vücuda getirmelidir. Fransız münekkitlerinden Claude Burton, temaşa muharririni güzel birkaç cümle ile anlatmıştır:

“Temaşa muharriri, halkın düşüncesini yaşatır. Yalnız o, halkın muhayyilesinde nüve halinde bulunan fikirleri besler, büyütür. Onların iyi ve fena olduğunu tecrübe eder. Temaşa muharriri bir milletin hissiyâtını, nokta-i nazarını, gaye ve emellerini teşhir eder. Onun gözlerinden en küçük bir vak'a bile kaçmaz... İçtimaîyatın, felsefenin temellerini temaşa muharrirleri atar...”

İçtimaîyatın doğru bir yol takip etmesine, tiyatro kadar yardım etmiş bir sanat şubesi yoktur.

Sahne, üzerinde tarihin en mühim vakâyini, hayatın en acı felsefelerini aile yuvasının en güç meseleleri bütün kuvvet ve kudretiyle, yaşatan bir köşedir. Muharrir, bu köşeyi daima yeni renklerle süsleyen bir ressamdır. Onun fırçasından çıkan her çizgi, hakikî hayatın bir yoludur. Memleketimizdeki temaşa muharrirleri de büyük fikirleri tiyatro lisanına ve tarzına uygun bir şekilde teşrih etmeye çalışmalıdır. Temaşager, Türk sahnesinde, aile hayatının yüksekliğini, vazifeye karşı hürmeti, memlekete beslenen duyguların her türlü ihtirastan uzak olmasını, cemiyet hayatının faydalarını görmeli ve istifade etmelidir. Tiyatronun temellerini atılırken, tezsiz eserler bu şubeyi öldürür ve yaşatmaz. Muharrirlerin atacakları ilk adım, bu gaye etrafında vücuda getirilecek eserlerle olmalıdır.

Temaşada mümessilin, muharrir kadar yüksek bir mevkie vardır; hatta büyük Fransız aktörü Gitri Quiry bir eserinde ; “Eğer mümessil muharrirden dün bir seviyede ise, eser daima kıymetini kaybeder. Eserin yükselmesi için mümessilin muharririn fevkinde olması lâzımdır.” diyor. Bir mümessil, hakikaten muharrirden yüksektir. Muharrir günlerce uğraştıktan sonra, bir eser meydana getirir. Onun vazifesi muhtelif tabiattaki insanları konuşturmak, buluşturmak vak’adan derecesine göre hisse vermektir. Mümessil, muharririn düşüncesini hissedecek ve arzu olacak şekilde yaşatacaktır. Başka fikir ve arzuyu tam manasıyla yaşatmak, büyük bir kudret, yüksek bir ruha delâlet eder. Mac Nord mümessilden bahsederken:

“Yüksek mümessil bir çocuğun ve bir vahşinin ahvâl-i ruhiyesini kendinde yaşatmaya muvaffak olandır.” diyor. Fakat mümessillerin derecelerinin ölçülebilmesi, ancak yüksek eserler sayesinde.

Tiyatro, muharririn kaleminden bir hayal gibi akar; mümessilin lisanında hakikate inkılâp eder. Muharririn muhayyilesinde, yaşatamadığı ince noktaları ancak mümessil tahayyül edebilir. Çünkü fikirler kat’î ve mahduttur; halbuki hayat kelimelerle tehdit edilemeyecek kadar vâsi ve methûldür. İşte temaşa sanatında fikirler muharrirlerin, hayat da mümessillerindir. Muharrir, fikirleri vazi eder. Mümessil, bu fikirleri hissettirecek şekilde ifade etmeye mecburdur. ..

Mümessil sahnede bulunduğu müddet zarfında, benliğinden tecerrüt edip, muharririn muhayyilesindeki şahsın düşüncelerine, etvârına, harekâtına, emellerine

hizmet eder. O, ettiği rolün çizilen hududu içerisinde, ağlar, güler, hiddet gösterir, iltifat eder.

Bu harekâtın kendi ruhuyla bir alâkası yoktur. Bunlar ancak dudaklarından dökülen kelimelerin halidir.

Bir mümessil, ekseriya kendi ruhundan, kendi düşüncesinden uzak bir tip yaşatır. Bu tipin yaşatılması bizim zannettiğimiz kadar kolay ve ehemmiyetsiz bir mesele değildir. Zaten mümessilin muharrirden yüksek görülmesine sebep de bu noktadır. Mümessil, muharririn kendisine verdiği eseri tashih edemeyecek bir mevkide olursa, muharririn yazmış olduğu cümlelerle arzu edilen manayı da veremez Robert de Flers muharrir ve mümessilden bahsederken : “Muharrir yalnız düşünür.... Düşünceler çok zaman hatadan salim değildir. Bunların hatasını tefrik ve hakikî hayata uygun bir tarzda tashih eden mümessildir. Ben eserlerimin bir çoğunun kıymetini yazarken değil, sahnede temsil edilirken hissettim.” diyor.

Bu kadar mühim olan sanat-ı temaşa, bizde münevver vücut bulmamış bir şubedir. Herhangi bir tenkit karşısında, kazancı mühim bir mazeret olarak serd edenlerin sanatla alâkası olamaz. Muharrirlerin bu ihmali mümessillerin bu yanlış fikirleri baki kaldıkça, Türkiye’de temaşa anlaşılmayan, taktir görmeyen sanatın zavallı bir şubesi olarak kalacaktır. Bu kabahati halka değil, temaşa muharrirlerine ve mümessillerine atfetmelidir; çünkü halkı, onların vereceğı sanata alâkadar temsiller cezbedebilecektir. Yoksa kazanç için kahkahalar uyandıracak vodviller, bu şubeyi dirilmemek şartıyla öldürecek, halkı uzaklaştıracaktır.

Hikmet Şevki

TİYATROMUZUN BUGÜNKÜ HALİ

1

Para ve Yardım Meselesi

-Tiyatromuz için çok fena şeyler işitiyorum.

-Doğrudur. Günden güne geri gidiyor. Sekiz on sene evvel memleketimizde şöyle böyle bir tiyatro hayatı başlamıştı. Darübedâyî isminde bir trupumuz, birkaç müsteid, kabiliyetli artistimiz vardı.

İlk zamanlarda bu müessesede çok hüsn-i niyetle çok zevk ve merak ile çalışıyordu. Ortaya zararsız bazı eserler çıkıyordu. Temsil tarzı ara sıra İstanbul'a gelen ikinci üçüncü derecede ecnebî truplarından aşağı değildi. Hatta bazen onlara tefevvuk ediyordu. Halkımız, bilhassa münevverlerimiz tiyatroya rağbet göstermeye başlıyorlardı. Hasılı bu bizim için çok ümitli bir başlangıçtı. Tutulan yol hakiki sanatın yoluydu.

Muharrir ve artistlerin seneden seneye gerek adet, gerek sanat ve maharet itibariyle daha ziyade kuvvetlenmeleri bekleniyordu. O vakit tiyatroyu sevenlerin yalnız bir endişesi vardı : Kadın, sahnede Türk kadını.

Türk kadını sahneye çıkmadıkça hakikî tiyatro, sanat tiyatrosu başlayamazdı. Tiyatro demek her şeyden evvel lisan demektir. Onun büyük içtimaî vazifelerinden biri bir milletin lisanını en temiz ve tasfiye edilmiş şeklinde halka dinletmektir. Ressam nasıl tabiatı ve çehreleri olduklarından daha güzel, müesser ve manidar bir hale sokuyorsa tiyatrocunun da lisanı öyle ideal bir şekle sokacaktı. Bunu ne kadar müsteid, sanatkâr olurlarsa olsunlar ecnebî kadınlardan bekleyemezdik. Farz-ı mahal olarak telaffuzlarını kusursuz bir hale getirsek intonasyonlarını ıslah edemezdik. Kelimeler ruhî haletlerimizi ifade etmekten aciz, kaba saba kalıplardır. Duygularımızı ruhumuzun bütün hareketlerini cümlelerimizden ziyade intonationumuzla sesin cümleleri söylerken aldığı ahenklerle ifade ederiz. Bu ahenkler her millet için başkadır. Meğer ki müstesna bir sanat dehası karşısında bulunalım. Halbuki bir iş yapmaya hazırlanan insan planını yaparken tesadüf ve tâlihe hiçbir rol bırakmamak mecburiyetindedir. Evet Türk kadını sahneye çıkmadığı müddetçe tiyatromuzdan pek fazla bir şey bekleyemezdir. O vakitler ise en küçük bir ümit bile yoktu. Memleketimiz bir milletin memleketi değil, halife ümmetinin memleketiydi.

Birkaç sene sonra meşihat kabusunun başımızdan gideceğini, halifenin memleketinden çıkacağını, medreselerin kaldırılacağını, hasılı lâik bir Avrupa devleti şekline geleceğimizi kim umabilirdi?

O vakitler ümitsizlik garip olduğu kadar da gülünç çareler ilham ediyordu : Mesela Darübedâyi'e sirozlu çingene kızları alıp yetiştirmek Bu fikir o vakit aylarca düşünülmüş, hatta gazete sayfalarında uzun uzadıya münakaşa edilmişti...

Mamafih Darübedâyi o vakit yarı gizli olarak müesseseye sekiz on müselman hanım, almak ve bir ihtiyar olarak yetiştirmek istemişti. Müessesenin merkezi Beyoğlu'nda Hamalbaşı Caddesindeydi. Provalar esnasında yabancı bir kimsenin Darübedâyi'e girdiği haber alınınca bu hanımlar belki bir müfettiş yahut hafiyedir diye çil yavrusu gibi etrafa dağılırlardı. Sonra bir gün daha büyük bir hamle yapıldı. Afife Hanım isminde bir genç kız Kadıköy sahnesinde ilk defa sahneye çıkarıldı. Darübedâyi azasından bir kısmı o vakit buna muhalifti. "Bu yapılan şey delilikti. Hükümetin müesseseyi büsbütün dağıtması tehlikesi var" diyorlardı.

Vukûat evvela onlara hak verdi. Afife Hanımı bir gece sahnede birkaç heyet-i idare azasıyla tevkife geldiler. Sonra meşihattan emanete, emanetten Darübedâyi'e bir tebliğ şeref vârid oldu : Hanımın kat'iyen müesseseden ihracı. Aksi halde ..."

Darübedâyi çok fakir olmasına rağmen bu hanımı ortada bırakmak istemedi, bir zaman sahneye çıkmamak, müesseseye gelmemek üzere kadrodaki tahsisâtını ibka etti. Fakat bu da duyuldu. Nihayet ikinci bir hareket vardı.

-Evet, evet ... Ben de hatırlıyorum ... Umumî harp zamanında çok iyi çalışıyordu... Hatta mütarekenin ilk senesinde bile epeyce faaliyet vardı... Fakat sonradan bir dedikodudur meydan olmaya başladı... Her gün gazetelerde başka bir havadis okunuyordu : Heyet-i idare azalarından falan zat ile falan rekdaşı yahut falan falan artistler arasında ihtilaf çıkmış... Artistlerden falan hanımlar ve beyler ayrılarak yeni bir tiyatro teşkil etmişler. Bir iki ay sonra: "Yeni tiyatro bozulmuş... Artistler yine Darübedâyi'e dönmüşler fakat bu sefer öteki kısım grev yapmış"... "Heyet-i idare dağılmış başka bir heyet gelmiş... O da olmamış... Bu sefer artistler heyet-i idareye girmişler... Buna rağmen yine trup ikiye üçe ayrılmış..." Vak'aları muntazam bir surette takip etmemekle beraber gazete sütunlarında ara sıra gözüme ilişen bu dedikodulardan artık bıktık... Bu bitip tükenmez ihtilaflar ve kavgaların bugünkü perişanlığı tevlit etmesi gayet tabî idi değil mi? Ah şu artistler... Çocuk gibi insanlar... Mütemadiyen sahnede şahsiyet değiştirmeye alıştıkları için midir, nedir, saatleri saatlerine uymuyor... Bir türlü birbirleriyle geçinemiyorlar.

-Doğru değil mi? Sen de benim fikrimde değil misin?

-Şu “birbirleriyle” kaydını kaldırıp da sadece “geçinemiyor” lar dersek tamamıyla sana hak veririm. Darülbedâyi’i senelerden beri baltalayan, nihayet bu hale getiren geçimsizliklerin yegâne sebebi parasızlık, artistlere geçinecek kadar bir para temin edilememesidir... Sana hastalığın tarihini iki kelimedede hulâsa edeyim: Şehir emaneti eskiden Darülbedâyi’e üç bin altın tahsisat verirdi. Hayat ucuzdu. Artistler aldıkları maaşla ve temsillerin hasılatıyla oldukça rahat yaşırdı. Para yedi sekiz misli düştü, hayat yedi sekiz misli pahalılaştı. Mütarekenin fakr u zaruret senelerinde temsil hasılatıyla da yarı yarıya indi. Halbuki emanetin verdiği para hala üç bin kağıttı. O da taştan kayadan kopar gibi. Cemiyet-i umumîye-i belediyede her sene bu ehemmiyetsiz para için kavga kopar, Ziya Molla Bey, Hacı Mesut Efendi gibi zevat alabildiğine bağırıp çağırırlardı.

Heyet-i idare artistlere dedi ki : “Hanımlar, efendiler, biz size artık para veremeyeceğiz. Çalışıp kazanırsanız yersiniz. Aksi halde febihâ. Mahaza biz yine eski program dahilinde çalışacağız. Siz ayağınıza giyecek potin bulmakla güçlük çekerken biz yine yeni ve mükemmel dekor yaptıracağız. Çünkü burası resmi bir sanat müessesesidir... Yine kemâfissâbık eserlerin kıymet-i ticariyesinden ziyade kıymet-i bedîîyesine ehemmiyet vereceğiz. Yani para getirecek eserler oynanmasına mani olacağız. Çünkü biz sanat yapıyoruz. Kazandığının bir kısmını bana bırakacaksınız. Biz de onu sahne üzerinde bugünlük bir ameli kıymeti olmayan fakat ileride vücutlarından bir hizmet memul edilen bazı genç istidatlara vereceğim ... Çünkü maksadımız sanat ve memlekete hizmettir.”

—Böyle şey söylenir mi canım?

—Heyet-i idare bunu böyle çiğ kelimelerle söylemedi. Tabi birçok dolambaçlı yollardan yürüdü, belâgat çiçekleriyle süsledi.

—Artistler ne cevap verdi?

—Artistler de tabi yine nazik, kisveli cevaplar verdiler. Fakat onların söylediği şeyin hulâsası da şudur: “Haydi efendim işine... Hem aç kalacağım hem sana kölelik mi edeceğim?” İşte bunun üzerine hala ardı arkası gelmeyen o kıyametler koptu...

—Demek şehir emaneti tiyatroya ciddi bir yardımda bulunamadı?

—Senede üç beş bin kağıt lira ile tiyatro yapılmasını istemek gülünç şeydir.

Emanet güzel bir tiyatronun medenî bir şehir için en büyük bir süs olacağını hiçbir zaman ciddi bir surette düşünemedi. Mesela şimdiye kadar küçük bir fedakârlıkla Darülbedâyi’e başını sokacak bir küçük bina temin edemez miydi? Tiyatro

kumpanyaları için tiyatro binası kadar ehemmiyetli bir şey olmadığını bu işle meşgul olanlar pek iyi bilirler... Sağa sola bu kadar para dökülürken tiyatroya da küçük bir hisse ayrılamaz mıydı? Hem o kadar çok da değil... Bir bina temin edildiği halde senede yirmi bin lira ile memleketin yüzünü ağartacak, sanat için iyi bir istikbâl hazırlayacak tertemiz bir şehir tiyatrosu yapılabilirdi.

Mamafih biz asıl büyük muaveneti merkezî hükümetten beklerdik. Cumhuriyet idaresi memlekete hürriyet getirdi, kadın erkek bir arada tiyatroya gidebiliyor, Türk kadını artık sahneye çıkıyor. İster ve beklerdik ki Cumhuriyet hükümeti maarife ve güzel sanatlara ettiği hizmet ve fedakârlığı tiyatrodan da esirgemesin. Liberal bir halk hükümeti için tiyatro en kıymetli bir yardımcıdır... Halk üzerindeki telkin kuvveti itibariyle memleketimize ve idaremize en büyük hizmeti ifa edebilir, kendisi için ihtiyar edilen zahmet ve masrafı derhâl ödemeye başlardı.

Şunu iyi bilmek lâzımdır ki tiyatro, sanat tiyatrosu şahsi teşebbüs ile başarılabacak bir iş değildir. Ona ya hükümet yardım eder, yahut onun kıymetini takdir eden cemaatler... En müterakki Avrupa milletlerinin resmi tiyatroları hükümetin muavenetiyle yaşar. Tiyatroya çok ehemmiyet veren Ermenilerin öyle tiyatroları vardır ki cemaatler tarafından idare edilir. Bu bahis üzerinde uzun uzun konuşuruz.

Reşat Nuri

TİYATROMUZUN BUGÜNKÜ HALİ

2

Bir Konservatuara İhtiyacımız Var

-Sen tiyatromuzun bugünkü halinden hükümeti mesul tutuyorsun “Hükümet bu işle ciddi surette meşgul olmazsa memleketimizde bir sanat tiyatrosu teessüs etmesine imkân yoktur” diyorsun... Benim bildiğime göre hükümet tiyatromuza büsbütün lâkayt kalmış sayılamaz. Birkaç kere tiyatroya yardım için yarım resmi cemiyetler teşkiline tesellüs edildi. Bazı tiyatrolara ufak tefek yardımlarda bulunuldu. Hükümet belki daha büyük muavenetleri de esirgemezdi. Fakat bunun için ortaya iyi kötü bir eser koymak lâzımdı.

-Bizi garptan ayıran ve bir kurun-ı vustâ ümmeti halinde bırakan asırdide setleri bir cümlede yıkmış bir inkılâp hükümetinin tiyatroya kıymet ve ehemmiyet vermemesi mümkün olamazdı. Büyük devlet adamlarımızdan bazıları bunu muhtelif vesilelerle söyledi, hatta dediğin gibi ufak tefek yardımlarda oldu. Fakat yazık ki bu himmetler yerine sarf edilemiyordu. Hükümetten yardım isteyen eller ciddi iş yapmaya, payidar bir eser vücuda getirmeye namzet ve müstait eller değildi. O ellere teslim edilecek para ile tiyatro değil, ancak deve yapılabilirdi. Onun için hükümetçe onlara edilen yardımın pek mahdut kalması tiyatronun lehine oldu. İstirat olarak söyleyeyim.

Anadolu’nun küçük şehirlerinde tiyatrocı, büyük aktör namı altında birtakım serseriler dolaşır. Bunların bir kısmının İstanbul zabıtasında parmak izleri vardır. Yalnız ahaliyi aldatıp dolandırmakla kalmazlar. Mahallî hükümetlere sokulmak, kendilerine yardım ettirmek yolunu da bulurlar. Bu sayede daha kolaylıkla dolaplarını çevirirler. Onun için, tekrar ediyorum o bahsettiğin “tiyatro kumpanyalarına ufak tefek yardımlar”ın faydadan ziyade zararı vardır. Benim istediğim hükümet yardımı bir resmi konservatuar vücuda getirilmesi, tiyatromuza artist yetiştirmeye çalışılmasıdır.

Bu büyük işi herhangi bir vilayetin belediyesi omuzlarına yüklenemez. Ancak merkezî hükümet başarabilir.

Belediyelerden isteyeceğimiz şey şehirlerin ehemmiyeti nispetinde birer tiyatro binası vücuda getirmesinden, temsil verecek sanat truplarına yine kolaylık göstermesinden ibarettir. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerin belediyesi ayrıca bir şehir tiyatrosu trupu vücuda getirebilir..... Bugün bir konservatuara kat’iyen ihtiyacımız vardır... Mevcut artistlerimiz hüda-i nâbit yetişmişlerdir. Bedbinlere ve

ukalalara pek kulak asma. Bunların bir kısmı hakikaten mesleklerine ve memleketlerine şeref verecek gençlerdir. Hem de onlar başkalarından görüp öğrenmek suretiyle değil, sırf kendi istidatları ve gayretleriyle yetişmişlerdir. Fakat artist yetiştirmek için muin yollar varken ümidimizi böyle istisnaların çoğalmasına bağlarsak tuhaf olur... Evet hükümet her şeyden evvel tiyatro mektebi vücuda getirmeli... Artist olmak için içi titreyen kadın erkek, birçok tahsil ve terbiyesi yerinde güzide ve müstait gençler biliyorum.... Hatta bunların bir kısmı akıl danışılar: “Mevcut trupları biliyorsunuz... Usta yanında çalışan esnaf çırakları gibi onlardan birine kapılanmaya, senelerce ne yaptığınızı, ne olacağınızı bilmeden kedi gibi kulislerde sürünmeye razı mısınız?” derim.

Hele bilhassa kadınları bu sevdadan geçirmek için daha fazla çalışırım...

Hükümet tarafından açılacak bir konservatuvarın bilhassa kadınlara faydası olacaktır. Türk kadınına sahneye çıkmak müsaadesini verdik, onun güzel sesini, güzel Türkçesini işittiğimiz gibi tiyatro edebiyatımız için bambaşka bir ufuk açılacağı muhakkak... Fakat bunun için sade onun sahneye çıkmasına müsaade etmek kâfi olamaz. Bunun maddi imkân ve vasıtalarını da hazırlamalı.

Her cihetçe düşkün kadınlar için sözüm yok... Onların tehlikeye koyacak bir şeyleri olmadığı için sahnede de bir kere talihlerini tecrübe edebilirler. Fakat seviyesi oldukça yüksek, şöyle böyle tahsil görmüş; şekli, gösterişi yerinde genç kızları tiyatroya teşvik etmek için onlara temiz bir say muhiti ve emin bir istikbâl gösterebilmeliyiz... Aksi halde onları elimizle fena yollara sevk etmiş, hayatlarını kırmış oluruz... Hatta fikrimce bu bile kâfi değildir... Bütün dünyanın tecrübeleriyle sabittir... Tiyatroya intisap eden, konservatuara giren heveskârlardan ancak küçük bir kısmı muvaffak olur, ötekiler sonradan meslek değiştirmeye mecbur kalırlar... Bu sanatta en ziyade ilerlemiş memleketlerde bile hakikaten yükselmeye müstait olanları evvelden tanıyıp seçmek için bir usul bulunmamıştır... Böyle konservatuarda, hatta sahnede bir tecrübe devresi geçirdikten sonra meslekten ayrılacak genç kızlar için küçük bir tazminat bile vermek lâzımdır... Çünkü bu tecrübeden sonra eski hayatlarına bıraktıkları yerden devam edip gitmelerine, tabi bir izdivaç yapmalarına, memura, muallime filan olmalarına imkân kalamaz... Mamafih o kadar uzun eleyip sık dokursak işin içinden çıkamayız. Dönüp dolaşıp aynı noktaya geliyorum: Hükümet bir konservatuvar yapmazsa ve hatta sanat kaideleri dahilinde çalışan tiyatro gruplarına

yardım etmezse bizim iyi bir tiyatro trupumuz, iyi bir tiyatro edebiyatımız olamaz ve tekrar ediyorum. Bu bir cumhuriyet memleketi için pek büyük bir eksikliklerdir.

-Hükümetin bu iş için biraz para ayırması maksadı temine kifayet eder mi dersin?

-Para esastır... Fakat kâfi değildir... Parayı yerine sarf etmek, gerek memleketin gerek sanatın şeraitine uygun bir program dahilinde yürümek lâzımdır... Hükümet parayı temin ettiği halde bir başka müşkül karşısında kalacaktır.

Şöyle ki:

Bu işten menfaat bekleyenler sade yukarda bahsettiğim aza kanaat eden küçük gönüllü serseriler değildir... Onun daha lüks, daha muhteşem ve kelli felli işçileri vardır... Paranın kokusu alındı mı dört bir taraftan namertler, mütehasşısalar türeyecek lâyhahalarla, gazete makaleleriyle, tavsiyelerle hükümete evlendirilecek zengin bir kız babası etrafında gibi bir “kur”dur. Başlayacak “Berlin yahut Paris konservatuvarı nizamnamesini aynen tatbik etmeli. Bu sanatın henüz mübtedisi bulunduğumuz için nice asırlık tecrübelerle istinat eden o müesseselerin ilah... ilah”, “makyaj, mimik, jest, diksiyon, deklamasyon gibi dersler için Avrupa’dan mütehasşısalar celp edip Türk edebiyatı tarihi, tarih-i temaşa, estetik, Türkçe inşâd ve kitabet gibi dersler için memleketimizdeki esâtizeyi ilah ilah” “Asr-ı hâzırın mütereddî temaşasına râğbet göstermeyip ta Yunan klasiklerinden başlamak üzere cihan eserlerinin tercümesini ilah ilah” Bunların bir kısmı Avrupa’yı e alelumum bütün fen, ilim, sanat şubelerini tanıdığı gibi tiyatrodâ da tabîî büyük behre sahibidir... Bir yığın basma kalıp umumiyâtı bir sürü muntazam ve muhteşem cümle zincirleriyle, dizip dökerler... Bu mütalâalar birden bire insana gayet makbul ve kuvvetli görünür... Çünkü bize hep düşünmeye ve işitmeye alıştığımız piyasa fikirlerini tekrar eder, hakikatte daha ziyade uyan orijinal fikirleri düşünmek, hazmetmek yorgunluğundan zihnimizi korur. Bâhusus o zatlar bu Monsieur de la Palisse hakikatlerini öyle kıyafet ve katiyetle söylemesini bilirler ki... Sonra bu konservatuar meselesine aktüalitesi itibariyle, gazete muhabirleri, muharrirleri karışır, liman şirketi, kanalizasyon, tramvay ve vapur meselelerine biraz fasıla vererek o gün de tiyatroyu ıslah çareleriyle meşgul olurlar... Evet hükümet bu işe kâfi bir para ayırır ve bir konservatuar tesisi vazifesini hali ellere tevdi ederse biz de bir tiyatro hayatı başlar... Aksi halde bugünkü perişanlık ilânihâye devam edip gider.

Reşat Nuri

TİYATRO HAKKINDA

Darübedâyî Heyeti, adet itibariyle zengin bir repertuarla (tam on altı piyes) Anadolu'yu dolaşmaya çıktı ve evvela Ankara'da konakladı. Oynadığı piyeslerin hiçbirisi pek yeni olmasa gerek; fakat ben tiyatro oynanan yerlerden dört seneye yakın bir zamandan beri uzak olduğum için hiçbirini tanıımıyordum. Bugüne kadar dört tanesini gördüm ve eski dertlerim yine kabardı.

Tiyatro -bir ihtiyaç olduğuna kanaat getirmemekle beraber- pek severim ve memleketimizde bir “temaşa edebiyatı”nın inkişafını değilse bile, teessüs etmeğe başladığını görmek, en büyük arzularımdan biridir. Fakat bu gidişle o arzumun bir gün tahakkuk edebileceğini hiç zannetmiyorum.

Bu nevmidimin başlıca sebebi, tiyatromuzun yanlış bir yol tutmuş olmasıdır. Garp âlem-i temaşasının yalnız bugünkü halini nazar-ı itibarım olan ve onun sanattan büsbütün ayrılmış olduğunu bir türlü anlamayan temaşa-perverlerimiz, mazruftan ziyade zarfa ehemmiyet verdi ve bizde bir “temaşa edebiyatı” kurulmadan evvel aktörü, dekoru, binayı meydana getirmenin çarelerini aradı. Türk hanımının sahneye çıkması meselesi, bir Türk muharririnin Türk hayatından bahis Türkçe bir piyes yazmasından çok daha lüzumlu addedildi.

Biz aktörün, dekorun, binanın, Türk hanımının sahneye çıkmasının lüzumsuz olduğunu iddia etmiyoruz. Fakat bunların ikinci derecede olduğu şüphe götürmez bir hakikattir. Hatta, açıkça söyleyelim, kuvvetli bir “temaşa edebiyatı” bulunmayan bir millette aktör, dekor ve binanın sanata zararı dokunur. Bunun en bariz delilini Fransa'da görüyoruz.

Eser-i sanat nedir? Buna cevap olarak ekseriya “Eser-i sanat bizde zevk-i bedîi uyandıran şeydir.” Veya “Sanat, güzellik halk etmektir” gibi pek muğlak olduğu için doğru veya yanlış olduğu anlaşılmayacak cevaplar veriliyor. “Zevk-i bedîi”, “güzellik” tamamıyla mücerret ve uzun uzadıya izahı lâzım gelen tabirlerdir. Zaten bu şekilde cevap verenler “Zevk-i bedîi nedir?” diye soruldu mu “Biz asar-ı bedîîyenin sanatın verdiği zevktir” diyorlar.

Sanatı bu suretle tarife kalkışanlar, muhtelif mesâlik-i edebiyenin hiçbirini gücendirmemek, onların hiçbirini hariçte bırakmamak için hepsinin kabul fakat hepsinin de kendi fikirlerine göre tefsir edeceği bir destur bulmak isteyenlerdir; bîtaraf kalmaya çalışanlardır. Fakat sanat âleminde zuhur etmiş ve edebilecek olan bu tür mesleklerin kanaatlerini, gayelerini birden göstermeye çalışmak, hiçbir şeyi tarif etmemek demektir.

Biz, iddiamızı netice-i mantikiyesine götürdüğümüz zaman şahsen pek beğendiğimiz eserleri dahi redde mecbur kalmayı göze alarak bir tarafı iltizam edeceğiz ve diyeceğiz ki:

Sanat, insanların kendilerinden çıkabilmeleri, kendilerinden mümkün mertebe ayrı şahıslar vücuda getirebilmeleridir.

Ancak buna çalışanlar sanatkârdır ve ancak bu şahısları şayan-ı kabul göstermeye muvaffak olabilenler büyük sanatkârdır. Bu suretle halk olunacak şahısların hayatta birer örneği bulunması şart değildir; onların yaşayabilecek bir halde olması kâfidir. Yeryüzünde bir “Promete”ye bir “Prens Hamlet”e bilmem kim tesadüf edebilmiştir? Bazen hayatta örneği olmayan hayali şahısları bir sanatkâr ibdâ ettikten sonra onların örnekleri, hayatta da yetişmeye başlar. Mesela bizde Halit Ziya Beyin romanlarındaki kahramanlar, sanatkârın muhayyilesinde doğduğu zaman Türkiye’de bulunabilecek insan enmûzecelelerinin hiçbirine benzemiyordu; fakat o romanların tesiriyle memleketimizin her tarafında bir çok Cemiller, Behlüller peyda oldu ve günden güne de artıyor.

O halde sanat-ı şe’niyete meseli bulunan veya bulunamayan şahıslar, muhitler ve ihtiraslar halk eden ve bize onları, mevcudiyetlerine inanacağımız bir surette gösterenlerdir. Tiyatro piyesinin de bu şeraiti cami olması icap eder.

Bir vak’a düşünüp de ona göre insanlar bulmanın sanatta hiçbir kıymeti yoktur, sanat evvela insanı, muhiti veya ihtiras bulup sonra onları bize en iyi surette gösterecek vak’ayı icat etmektir.

Bugün Fransa’nın -bütün tiyatro piyeslerinde demiyoruz- fakat en çok müşteri celp eden ve gazetelerin temaşa tenkidi sütunlarında en çok sena edilen piyeslerinde bunun tamamıyla aksi yapılıyor (onları metheden münekkitlerden bilahare bahsedeceğiz) O piyesler temaşagerleri hoş bir vak’a ile bir iki saat oyalamak, efkar-ı umumiyeye hakim mesâil hakkında beyan-ı fikir etmek veyahut ki filanca aktöre kabiliyetini ispat ettirebilmek için yazılan eserlerdir. Fransa’nın (Türkçeye daima Fransızca piyesler nakledildiği için bu memlekette bahse mecburuz.) temaşa âleminde artık aktörlerle tiyatro müdürlerinin saltanatı başlamıştır ve muharrirler onların hizmetkârı olmuştur. Tiyatro müdürleri ve sair-i maddiyeden istifade ile sahnede bir deniz fırtınası göstermeye arzu ediyor ve filan muharririni çağırıp varıp da geçen bir vak’a uydurup bunu üç perdede hikâye etmesini emrediyor. Bu piyeslerin, sanatla alâkası yoktur; fakat bunların Fransa’da büyük bir zararı yoktur. Mahareti veya dekorun

zenginliği gösterilmeye çalışılırken diğer tarafta da sanatın asırlardan kalma ve asırlarca intikal edecek zincirini takip eden, bir seciyeyi, bir muhiti göstermeye çalışan eserler oynanıyor.

Bizde ise yalnız bir nev tiyatro var; ve de sanatla alâkadar olmayan cinsinden. İşte bunun içindir ki yukarıda, aktörün, dekorun, binanın bizde temaşa edebiyatına muzır olabileceğini söyledik.

Bundan sonraki makalemizde son gördüğümüz piyeslerden, onun ait olduğu nevlerden bahse gayret edeceğiz. Mamafih, şimdiye kadar leh ve aleyhinde çok sözler söylenmiş olmakla beraber, adapte usulü hakkında birkaç şey söyleyeceğiz.

Ecnebî bir lisandan eser alınmasına kat'iyen muarız değiliz; fakat bunların adapte değil, doğrudan doğruya tercüme edilmesinin daha münasip olacağı kanaatindeyiz.

Çünkü, her ihtisas, her seciyeyi zaman ve mekan-ı kuyûdu gözetmeden, muharrirlerin, klasiklerin asarı adapte edilebilirse de bir seciyenin, bir ihtirasın filan muhitte inkişafını göstermeye çalışan yeni eserler adapte edilemez; çünkü onlar, mesela Fransa için doğru dahi olsa adapte edilince hakikatini kaybeder. Mesela yeni Fransız tiyatrosunun en güzel eserlerinden biri olan a Parisienne Türkçeye adapte edilirse en manasız piyeslerden biri olur. Bu mevzua yine avdet edeceğiz.

Aktörün ehemmiyeti ikinci derecede olduğunu söylemiştim; fakat herhangi derecede olursa olsun bir ehemmiyeti vardır. Darübedâyı heyetinin Ankara'da oynadığı eserler; muharrirlerimizin ihmalini, zevksizliğini bir kere daha ispat ettiyse de birkaç seneden beri temaşa sanatkârlarımızın ne kadar ilerlemiş olduğunu gösterdi.dünyanın herhangi bir tarafında pek yüksek değilse bile, her halde şerefli bir mevki elde edecek sanatkârlarımız bulunduğunu iftiharla zikredebiliriz.

İsmail Galip, adapte edilecek eser intihabında gösterdiği hatayı oynadığı her role verdiği şahsiyetle unutturuyor.

Hazım, Vasfi Rıza, M. Kemal oynadıkları eserlere can veriyor ve onların hepsinden ne kadar yüksek olduklarını her akşam ispat ediyorlar...

Türk hanımı daha yeni sahneye çıktığı için kadın sanatkârlarımıza karşı büyük bir müsamaha göstermek lâzım geleceğini zannediyorduk; fakat buna lüzum olmadığını anladık. şaziye Hanım sahneye ıkalıdan beri, yani bir iki sene zarfında mesleğine lâzım gelen mahareti elde etmiş. şaziye Hanım yalnız Türk hanımları içinde değil, fakat Eliza Binemecyan da dahil olduğu halde şimdiye kadar Türk sahnesinde gördüğümüz

bütün hanımlar içinde en mümtazıdır. Tiyatro âlemine kendisinden çok evvel girmiş erkek arkadaşlarının hiçbirinin karşısında da zayıf kalmıyor.

1 Şubat 1927

Nurettin Ata

ESKİ EDEBİYATTA GÜZEL ve GÜZELLİK

Ankara’da Umumî Kütüphane fihristini karıştırırken, 1045/915 numarada, Cafer Çelebi’nin “*Hevesnâme*” ismindeki eserinin mevcut olduğunu gördüm, kitabı istedim. İlk sayfasında kurşun kalemle ve ta’lik bir hatla (El-Cafer Çelebi) yazılmıştı. Birkaç sayfa açınca Cafer Çelebi’nin bu isimdeki eseriyle bunun arasında hiçbir münasebet bulamadım. Çünkü Türkçe ve manzum olan Cafer Çelebi’nin eserine mukabil bu kitap Acemce ve kısmen mensur idi. Eserin kütüphaneye mal edilmeden evvelki sahiplerinden biri isim iltibası dolayısıyla Cafer Çelebi’yi hatırlamış ve kurşun kalemi ile ismini yazarak, bu yanlışlığın kütüphane kayıt ve fihristinde devamına sebep olmuş. Bu ufak hâdise kütüphanelerimizde hemen her zaman cereyan eden bu gibi yanlışlıklardan biriydi. İstenen el yazısı kitap, mecmua muhakkak isteyenler için keşfedilmemiş bir kıta gibiydi. Kayıtların rastgele, kitabın ötesine berisine bakılarak edinilmiş sathî bir fikre, yahut yukarıdaki hâdisede olduğu gibi isminin çok şöhretli bir hatıra uyandırmasından aslını tahkike meydan vermeyecek kadar lâkaydiye istinat etmesi bunun başlıca sebeplerinden biridir.

Bu, arzu ettiğim kitap olmamakla beraber meraklı bir eserdi. Mevzua geçmeden evvel üzerinde gördüğüm diğer bir kayıttan bahsetmek isterim. Kitap, bir aralık, 1624 (1034) te ikinci defa olarak, Tırnova kadılığında bulunurken, Nev’izâde Atâyi’nin eline geçmiş. Bundan sonra tesâhip eden bir iki kişinin daha mührü var. En sonra da kütüphanede o sırada bulunan zatın verdiği malûmata nazaran, Veled Çelebi Efendinin kütüphaneye verdikleri kitaplar arasında zuhur etmiş.

Müellif, kitabın başlangıcında; Edirne’de Bayezit Medresesi müderrisi iken boş vakitlerini doldurmak için (*Enisü’l Uşşâk*) üslûbunda bir eser yazmak hevesi gönlünde doğduğunu, eksik olduğunu gördüğü (*Enisü’l Uşşâk*) tamamlamak için (*Hevesnâme*) ismini verdiği bu eseri 1486 (891) tarihlerinde yazdığını söylüyor.

Kitabın talim ettiği hüner bu: Güzelleri ve onların güzel azalarını tavsif için, şiirde ne gibi teşbihler yapılabilir, hangi sıfatlar kullanılır ve böylelikle hangi mazmunlara intikal edilebilir. Bunların Arapça ve Acemcelerini tasnif eden şair, her lûgati üstat Acem şairlerinden alınma bir icabında birkaç misalle tevsik etmiş. Edebiyatımızda bu yolda yazılmış talimî eserler eksik değildir. Bir mecmua toplayan şiir meraklısı herkes bu kabil teşbihleri ve sıfatları bir hatıra kabilinden kaydetmiştir. Fakat bunun, binnisbe eski olması ve bu kabil lûgatleri toplu bir halde göstermesi itibariyle bir hususiyeti var.

Kitap evvela *Hüsn ile Aşk* hakkındaki Arapça ve Acem ibarelerini kaydettikten sonra sıra ile bir güzellik saç, alnı, kulağı, kaşı, gözü, kirpikleri, gamzesi, yanağı, burnu, hat ve hali, dudağı, ağzı dişleri, dili, çenesi ve çene altı, gerdanı, ber ü pistanı, kolu eli ve pazısı, parmağı, tırnağı, boyu, beli, beden ve endâmı hakkında kullanılabilecek kelimeleri yazıyor.

Böylelikle, Dîvân Edebiyatımızda terennüm edilen güzel ve güzelliğin asırlarca değişmeyen mazmun membaları bir gül halinde, bir destûr-ı edviye gibi elimizde bulunuyor.

Eskilerde şiir, aruz ve kafiye ilmini öğrendikten sonra kendilerinden evvel gelen üstatların eserlerini ezberlemek, sonra bu eserden çıkarılacak kelimelerle yeni mazmunlar yapabilmek kabiliyetiydi.

İran edebiyatı tesiri altında inkişaf eden İslâmî Türk Edebiyatının verdiği ilk numunelerden başlayarak Tanzimat'tan sonra bile pes-zinde yaşayan şairlerin eserlerine kadar güzel aynı lûgatlarla methedildi, aynı lûgatların doğurduğu manzumelerle anlatıldı.

Şiir için lâzım olan şeyler zaten her okuyanın bilmesi zarurî, klasik malûmattı. Onun için her okumak bilen gazel ve kaside yazabiliyordu. Fakat bu kadar muin ve dar bir sahada dolaşmak zaruretinde bulunan bu zavallılar nihayet şiiri kelime oyununa, nükte sarf etmeye tahsis ettiler. Garabet ve iptizâle düştüler. Kendilerinden evvel gelen meşhur, gayri meşhur yüzlerce kişinin sarf ettiği teşbihlerle mazmun yapmak için ne kadar fikir hokkabazlığı yapılacağı tasavvur edilebilir.

Zahiri çokluğuna rağmen iyi bir tasnifle fakri, mahdutluğu göze çarpacak olan bu sıfat ve teşbihler harcı-ı âlem olmuştu. Mesela göz, kirpik, gamze gibi en canlı ve en hareketli aza karşısındakine olan gadrından öldürücü aletlerle tavsif edilebilir: Tig, seyf, şimşir, hancer, tir, keman, nâvek, peykân, nîze, sehm, harbe, heşt, sûzen, seyh, nişter. Ve sonra bunlarla yapılan terkipler: hançer-gedâz, tig-zen, tîr-endâz, kemankeş, kemandar, nâvek-endâz, nâvek-efgen, peykân-ı zehr-alûd, nizebâz, tigbâz, hodbîn, hûni, hodhüvâr, hüneriz, hûn âşâm,; ilah.

Ve yine mesela az çok farklarla yanağı ifade eden (ruh, ruhsar, ârız, izâr, had) hakkında bir (gül) sıfatından: Gazlar, gülistan, gülşen, gülbin, gülberk, varak-ı gül, gülrenk, gülgün, gülfâm, gülfeşân, gülbâdâm, gülnâr, gülnârgün, gül-nârî, gül-deste; (lale)den: lale-zâr, lale-fâm, lale-gün, lale-sitan, berg-i lale, laleveren, varak-ı lale, lale-i numan, lale-i hatayi, lalepûş gibi terkipler yapılır.

Bugün eski şairlerin pek muvaffak olanlarından maadasını okuyamadığımız, okurken sabrımızın taşıdığını duymamız bundan ileri geliyor. En büyük şairlerimizden isimleri ancak tezkire sayfalarında kalan yüzlerce, o kadarcık bir mazhariyete de erememiş olan binlerce şairin hepsi bunları kullandı. On beşinci asrın ilk nısfında yaşamış olan, Ahmet Paşa'nın muasır ve kuvvetli rakibi (Nizami):

Hilâl ebrûna benzerdi eğer olsa güneş yüzlü

Güneş rûyına benzerdi eğer olsa hilâl ebrû

Dediği gibi ondan iki yüz sene kadar sonra gelen (Aklî-vefatı 1687):

O âşık kim şeb-i hicranda ebrûnu hayâl eyler

Diyor ve muasırı (Fâmî-vefatı 1693)da:

Görenler ebrûvânın nâzır olmazlar meh-i ıyda

Diyordu. Bu üç şairin (hilâl-ebrûdan çıkardıkları mazmun rastgele ve ufak bir numunedir. Herhangi bir dîvânın bir sayfası açılrsa yüzlerce misal bulunabilir.

Nef'î'nin:

Müjgânlarınla seyr eden ol ebrûvânı der

Birden bu denlü tîr nice der-kemân olur

Demesinden yüz sene sonra Macit isminde bir şair:

Tîr-i müjene sînemiz amaç olsun

Can isterse sîneden ihraç olsun

Diyor.

Şiiri kelimededen ve kelime oyunundan mürekkep telâkki edenler için bu hal-i tabî bir netice idi. Büyük şairler ancak kendi kudret ve samimiyetleri ile, aynı kelimeleri kullandıkları halde, edalarıyla kendilerini ip tizâlden kurtarıyorlardı.

Ahmet Paşa'nın:

Hadeng-i gamzene piveste ey kemân ebrû

Ciğerde sakladığım bu ne yâdigârındır

Diye (hadeng-i gamze) tasvirini kullanmasından sonra Fuzulî:

Nesrine reng-i lale nedendir dedim dedi

Gamzen hadengi döktüğü kanındurur senin

Diyor. Halim Giray da derin bir esefi anlatmak için:

Gamzen hadengi düşmedi bir kere yanıma

Resmini çiziyor.

Mamafih büyük şairlerin dîvânlarında bu yoldaki garabet, iptizâl pek nâdir bulunmaz. Asrının üstatlarından sayılan sabit (çah-zenahdan), (misk-hâl), (zülf-çengâl) sıfat ve teşbihlerini şöyle bir beyitle topluyor.

Düşmese çah-ı zenahdâne o miskin haller

Eylemezdi cüstücü zülfün salıp çengâller

Bu umumî misaller nihayeti gelmez derecede uzundur. Aynı kelimeyi kullandığı halde, söyleyecek sözü olan şair maksadını anlatıyor. Fakat söyleyecek bir şeyi olmayıp da, yalnız kuru kelimelerden bir mazmun çıkarmak isteyenlerle kendisinden evvel gelenlerden bu suretle ayrılabilmek gayretini sarf edenler için şiir ancak bir dimağ ve cambazlık işi olmuştu.

İşte asırlarca, şiirimizin büyük bir sahasını teşkil eden aşk ve güzel nasıl tasvir edildi, nelere benzetildi, bu lûgatleri, teşbihleri göstermek için (*Hevesnâme*)deki bahisleri nakletmek istiyorum. Ve bunları, mümkün olduğu kadar, edebiyatımızdaki misalleriyle göstermeyi diğer bir makaleye bırakıyorum.

Mustafa Nihat

BİZDE TEMAŞA SANATI

Bina inşasını bilen bir mimar, taşları acemice birbiri üstüne yığarak ev yapmak isteyen birisinin sarf ettiği emeklere nasıl acır ve merhamet duyarsa Avrupalı bir tiyatrocı da bizim yirmi seneden beri bu sahada yaptığımız gayretler ve bu hususta sarf ettiğimiz emeklere acımdan kendini alamaz.

Zavallı bizler! Ortaoyunu ve Karagöz’de ne kadar mahirdik. Tiyatroya geçince neden böyle aciz kaldık?

Bunun sebebi pek basit: Evvelkinde sanatın tezahürü için ferdin deha ve gayreti kâfi idi. Tiyatroda ise içtimaî tezahürata lüzum vardı.

Koltuğunda taşıdığı perdeyi rast gelen bir köşeye kurarak şemasını yakıp defi eline alınca bütün sanatını ezhâra imkân bulan ve hatta refah ile yaşayan eski sanatkâr ile, binaya, müellife, dekora, rejisöre ve tiyatrodan zevk alacak temaşacılara bağlı olan şimdiki sanatkârın tesadüf ettiği müşkülât arasında büyük fark vardır.

Temaşa sanatı bütün bir cemiyetin seviye-i irfanıyla alâkadardır. En yüksek bir istidat ile doğmuş olan bir sanatkâr inkişaf edip kendini gösterebilmek için bir sahne, bir eser ve ona iltifat edecek bir halk ister. Onun içindir ki bizde temaşa sanatını inkişaf ettirebilmek, evvela halkın temaşa zevkini ve ihtiyacını yapmakla mümkün olur. Bu da tavuk ve yumurta hikâyesine benzer. Hangisi evveldir? Halk sanatkârı, sanatkâr halkı yetiştirecektir. Bu daire-i fâsideden çıkmak da epeyce güçtür.

Aşıkâr olan bir şey varsa o da evvela halkı yetiştirecek olan ilk sanatkârları, her ne bahasına olursa olsun, vücuda getirerek bir temaşa hevesi yaratmak lüzumudur. Bu nüveyi de bittabi yine halkın yani halkı temsil ve idare eden münevver zümrenin yapması lâzımdır.

Yirmi sene evvel Darübedâyi bu mantıkla tesis edildi. Fakat “Az gitti, uz gitti, dere tepe düz gitti” tabiriyle yirmi sene sonra görüldü ki Darülbedâyi bir arpa boyu yol gitmiş. Buna sebep? Hiç şüphesiz meselenin iktisadî cihetidir.

Darülbedâyi tesis edildiği vakit şimdiki gibi varidatıyla bazı sanatkârları geçindirecek bir müessese-i hayriye şeklinde değildi. Müntesiplerinin hayatını ve hatta istikbâllerini temin edecek bir bütçeye malik bir sanat ocağı olarak vücuda getirilmiş, halka temaşa zevkini vermek ve ona irfan sahasında yol göstermek için yağını bilet parasından almayan bir چراغ olmak vazifesi verilmişti.

Darülbedâyi bir taraftan, kendi dershanelerinde toplanan sanat heveslilerine temaşa tedrisatı yaparken içlerinde temayüz edenleri de sahneye çıkararak halkın temaşa

terbiyesini yapmakla işe başlamıştı. Edebiyat, inşad, mimik, evzâ ve etvâr hocaları, sanatkârların sıcak salonları, kütüphaneleri, prova sahneleri ve her şeyden daha mühim olarak yaşayacak kadar aylıkları vardı. O vakte kadar zelil görülen sahne, artık bir şeref ve itibar sahası olmuş, sanatkârlık hayat ve istikbâli temin edebilir. Bir meslek addolunmaya başlamıştı. Tahsil görmüş bazı gençler koştular ve Türk kadınının sahneye çıkamaması gibi pek büyük bir mani karşısında yine Eliza, Kınar, Aznif Hanımlara Türkçe okumak yazmak öğretilerek şiveleri düzeltilmek suretiyle epeyce mühim bir temsil heyeti vücuda geldi. Bugün sahne hayatında gördüğümüz Ertuğrul Muhsin, Raşit Ziya, Galip, Behzat, Muhit, Nurettin Şefketi, Vasfi Rıza, Emin Belig, Kemal Beyler gibi güzide sanatkârlarımız hep o mektebin mahsulüdür. Başlayan bu hareket niçin akîm kaldı! Niçin sanat namına Kafe Şantan vodvillerinden ve dekor namına çuval üstüne sürülmüş ve fena tenvir edilmiş kalemkâr işlerinden başka bir şey göremedi?

Niçin halk bugünkü temaşa cereyanlarını takip edemedi? Niçin bir Ertuğrul Muhsin, niçin bir Raşit Rıza yetişmedi? Niçin Ertuğrul Muhsin hayatını Berlinlerde, Rusyalarda aradı? Niçin Raşit Rıza tiyatro ticaretine kalktı?

İşte bütün bu niçinlerin cevabını gayelerimize gitmek için sırf lâzım gelen gayreti ölçmemekliğimizde ve maatteessüf her teşebbüste oldu gibi ceht ve gayretin bizi daima yarı yolda bırakmasında ve her şeyden ziyade metotsuz çalışmamızda aramalıdır.

Şimdiye kadar Darübedâyi’i idare eden heyetler, encümenler, komisyonların ilk işi meselenin birazda iktisadî cihetini tahlil ederek hastalığı teşhis ve ona bir çare aramak olmalıydı.

Bizde henüz tiyatro kendi masrafını korur ve sanatkârlarını geçindirir bir müessese-i ticariye haline gelemediği için artistleri hasılat ile geçindirmeyi düşünmek ancak ammenin zevkini okşayarak rağbet bulacak eserlerin revacına bir kapı açmaktı.

Şehrin bir tiyatro binası olmamak ve yegâne olan Tepebaşı binasını da kiraya vererek Darübedâyi’nin kira köşelerinde panayır oyuncularını gibi oradan oraya sürünmesine kail olmak bugünkü neticeye evvelden razı olmaktı.

Tiyatro Müdüriyeti, sırf bilet hasılatını kontrol ve artistlere pay taksim eden bir muhasip ve heyet-i edebiye kendi yazdığı eserlerin vaz-ı sahne edilmesinden başka bir şeyle pek fazla meşgul olamayan hasbi bir heyet ve sanatkârlar nafakalarını gişeden bekleyen ve hasılât olmayınca kazan kaldıran tüccar oyuncu mahiyetinde kaldıkça bugünkü neticeye vasıl olmak mukarrerdi.

Sanat, mühendislik ve kunduracılık gibi tahsil veya öğrenmekle iktisâp olunur. Bir bilgi değildir, sanatkâr ceddani verasetler ve duygularla dünyaya gelir.

Arîler de nasıl birkaç bey doğuyorsa her milletin her neslinde de sanat hissi yüksek öyle birkaç insan doğar. Türklerde de bu insanlar doğmuştur ve yaşıyor. Fakat bunlar acaba bugün sahnede gördüğümüz sanatkârlarımızdan mı ibarettir?

Mesele neslin sanatkâr olarak doğan tek mil fertlerini meydana çıkarmak ve onlardan azamî istifade etmektir. Halkın temaşa terbiyesini artık onlar yapacak ve sonra sanat zevkinde yükselen neslin doğuracağı sanatkârların adedi de çoğalacak, derecesi yükselecek ve nihayet sanatkâr halkı ve halk sanatkârı vücuda getirerek bugünkü akim daire-i fâsideden çıkılacaktı.

İnsanlar intisap ettikleri mesleklerin ya şeref ya refah veyahut hem şeref hem refah temin etmesine bakarlar.

Şimdi bizde temaşa mesleği ise artık müntesiplerine şu iki faydadan hiçbirini temin edemiyor. İlk zamanlarda büyük bir ümit ile atılan birkaç sanatkâr hayatın bin türlü sıkıntıları içinde şimdi kendilerini bile tanımayacak hale gelmişlerdir. Onlarla beraber halkın temaşa zevki de azalmıştır.

O halde her iki tarafı da şu sükuttan kurtarmak için ilk yapılacak şey halkın yani onları temsil eden şehirlerin sanatkârlara bir refah ve şeref kazandırarak mevkii ihdas etmeleridir.

Eğer sanatı seviyor ve ona hürmet ediyorsak evvela onun kadriyle mütenasip bir ocağı, bir binası olmak lâzım gelmez mi?

İnşa olunacak bu binadan hiçbir istifade-i maddiye beklememek icap eder. Kiradan kurtulan ve kendilerine verilecek mukannen maaşlarla hayatlarını düşünmeyen sanatkârların artık şeref ve sanattan başka bir kaygıları kalmaz.

Meslekte eskiyen veya çalışmayacak hale gelenlerin atisi de mevzu-i bahis olmalıdır.

Darülbeydi yeni tesis ettiği vakit iktidarları görülen bazı sanatkârlara tiyatro hasılatından kayd-ı hayat şartıyla bir hisse verilmesi tekerrür etmişti. Her genç tiyatroya koştı. Fakat o nizamnameler, o hisseler, o vaatler ne oldu? Ortada metin esaslara ibtinâ eden bir müessese, temelleri toprağa girmiş bir bina ve onun şehir bütçesine taalluk etmeyen bir varidatı olmayınca bittabi bunlar hepsi kum üstüne yazılmış yazı gibi bir rüzgarla, bir hava olur gider. Bu günkü sahne kurbanlarının hali göz önünde iken artık sahne hayatına kim atılır?

Bu bir nev intihar demektir. Bugün en küçük memuriyet en büyük sanatkârın kazandığından fazla temin ettiği halde bir genç ona niçin intisap etsin? Sanat için mi? Bari o olsa. O da yok. Abdesthane kokan ve her taraftan rüzgar esen sahnelerde uyuklamak ve fena basılmış hurûfâtla ilanlar üzerinde kendi ismini görmek için mi?

Anlaşıyor ki işe binadan ve sanatkârların refahından başlamak lâzım. Fakat ondan sonra da müşkülât yetmeyecektir. Refah ve şeref olan yere herkes hücum edecektir. Memleketin sanat hissiyle doğan evladını toplamak için yapılan bu yere kimler girebilecektir? O da bir meseledir.

Müessesenin gayeye gidebilmesi onu mümkün mertebe komisyonlar ve heyetlerin tesirinden azade ve müstakil bir vaziyette bırakmakla mümkün olabilecektir. Eserleri okuyup kabul edecek fakat gerek program ve gerek idare işlerine kat'iyen müdahale etmeyecek bir "okuma heyeti" "heyet-i edebiye" kâfidir.

Tiyatro âlemi dedikodunun en çok olduğu bir yerdir. Sanatkârlar arasındaki kıskanmalar, hasetler, müelliflerin eserlerini oynatmak için gösterdikleri hırçınlıklar, gazetecilerin tenkitleri, himayeler, sevdalar, tezvirler velhasıl her türlü entrikalar karşı hedefe doğru gidebilmek epeyce güçtür.

Avrupa'da dahi mevcut olan bu müşkülât memleketimizde tiyatro mümtaz bir mevki alınca daha çok olacaktır.

Bundan sonra tiyatronun sahne ve dekora ait hususâtta tekâmülünü düşünmek lâzım gelir. Yirmi seneden beri tiyatro sanatının geçirdiği inkılâptan bîhaberiz. Başka memleketlerde tiyatroya dair yüzlerce gazete, yüzlerce risale çıkıyor; dekora dair yazılmış eserlerin had ve hesabı yok.

Muhtelif nazariyeler birbirleriyle çarpışıyor, tecrübeler yapılıyor. Hatta sırf bu sanat tecrübelerini yapabilmek için milyonlar sarfıyla yeni binalar, yeni sahneler vücuda getiriliyor. Yapabilmek için milyonlar sarfıyla yeni binalar, yeni sahneler vücuda getiriliyor. Sahnelerin tarzları ayrılıyor, eserle muhiti, muhitte aktörlerin kostümü arasındaki münasebetler tahlil ediliyor, sahneden resim kaldırılıyor. Artistlere resimden elbise giydiriliyor. Musikiye göre dekor, piyese göre ziya, tiyatronun küçüklüğü, büyüklüğü binlerce meseleler münakaşa ediliyor ve sanat tayyare sür'atiyle ayrılıyor da biz hala "Servantoni"den kalma realist dekorları bile yapamadığımıza teessüf ediyoruz.

Celal Esat

Sanat ve Edebiyata Dair:

İKİ ARKADAŞ ARASINDA

-Allah gani gani rahmet etsin, Şahabettin Süleyman “*Malûmat-ı Edebiye*”sini ortaya koyduktan sonra mektep çocukları bile öğrenmişti ki: “Sanat, sanat içindir” Eflatun’dan, Aristo’dan son zamanlara kadar Garp felsefe ve edebiyatlarını asırlarca meşgul eden uzun bir fikir münakaşasının memleketimize bir tek cümle ve tamamen halledilmiş bir şekilde girivermesi belki musîp oldu, seneler var ki biri çıkıp da:”Canım roman için, şu için mevzu sadece şehvet ve ihtiras mıdır?” diyecek olsa hemen cevabını alıyor: “Sanat sanat içindir” demek oluyor ki hiç kimse “Sanatın vazifesi ulviyeti telkin etmek değilse süfliyeti propaganda etmek de değildir” iddiasında bulunmayacak.

-“Sanat sanat içindir” fikri, hududu tayin edilmek, mana ve mahiyeti etraflıca gösterilmek şartıyla pek doğrudur. Hatta eski bir tabirle ifade edeyim: “Mahz-ı hakikat”tir. Burada hemen şunu söylemek lâzımdır ki mülahazalarıyla bu nazariyenin tamamen taraftarı olduklarını anlatan eski klasikler aynı zamanda ya necâbeti telkin etmişlerdir, “Corneille” gibi... ya hasâseti kepaze etmişlerdir, “Molier” gibi... Yani bu adamlar “Sanat sanat içindir” nazariyesinin ulviyet ve fazilete düşman olamayacağını müebbet eserleriyle gösterdiler.

-O halde “Eflatun’u” bir mülahaza ile “güzellik” ile “iyilik”i birleştirmek, sanata “faydalı olmak” vazifesini de vermek mümkün olacaktır.

-Aman bu pek tehlikeli bir noktadır. “Sanat sanat içindir” sözünün mutlak surette kabul edilmesi insanı nasıl yanlışlıklara sürüklerse, ona yine mutlak surette “faydalı” bir gaye tahmil etmek de büyük zararlar ikâna sebep olur. Bu noktada da hemen ve tehalükle söyleyeyim ki en bayağı şairler “heyecan”ın yerini “hikmet”e bırakanlardır. Hatırlarsan: “Corneille”in “Horas”ın da zengin bir sahne ve bir sayfa vardır: İhtiyar Romalı, üç düşman karşısında iki oğlunun ölümünden sonra üçüncü oğlunun artık dayanamayarak kaçtığını işitir, gazaba gelir. Ölen kardeşleri için ağlayan kızına “Öteki için ağlayınız. Alçakça kaçışıyla alnımıza naksettiği zillate ağlayınız, bütün neslimizin uğradığı âra, Horas adına sürdüğü ebedî "hacâlete” ağlayınız” diye haykırır, ve “Üç düşmana karşı ne yapmalıydı?” sualine “Gebermeliydi!” cevabını verir. Vicdanlara ulviyet ve necâbet telkin eden bu sahne; “Corneille”in adını tebîd eden bir sayfadır. İşte ahlakî bir fikir ki “Sanat eseri”ni düşürmüyor, bilakis yükseltiyor. Çünkü bu fikir, kuru bir “hikmet” şeklinde değil, canlı bir “hırs” ve “heyecan” halinde ifade

edilmiştir. Nitekim Türklerin en büyük ve belki yegâne vatan şairi Namık Kemal’in şiirleri de aynı kudreti haizdir. Bir “fikir”, sahibinin vicdanında “iman” kuvvetinde olursa şiire inkılâbında kat’iyen soğuk düşmez:

Kemend-i can-güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın

Müreccahtır yine bin kerre zincir-i esâretten

Beyti Türk Edebiyatının pek kuvvetli bir bediasıdır. Fakat “fikir” eğreti ve sahte olursa, nazmının ruhundan kopup gelmiyorsa bundan daha bayağı şey olmaz.

-Bunun da bir misalini hatırlatsana...

-Sen muziplik etmek için mi benimle konuşuyorsun?

-Canım niçin böyle söylüyorsun. Eğreti bir fikrin nasıl soğuk düştüğünü bir misal ile anlamak istiyorum.

-Elbette tanırsın, Fransızların “Paul de Leroded” namında bir şairleri vardır.

Mensup olduğu edebiyatın yüksek simaları yanında epey aşağıda kalır. Fakat şiirlerinde sarî ve müesser bir hassa sezilir. “Leroled”in askerlik hayatını terennüm eden vatanî ve milletî şiirleri içinde ben pek güzellerini hatırlarım. Okurken haz, hatta galeyan duyarım. Çünkü hepsi samimidir. Bu adam gençliğini ordu içinde geçirmiş, muharebeye girmiş, çarpışmış, yaralanmış, malûl kalmış... Ve işte askerlik faziletini, kahramanlıklarını propaganda eden şiirlerini böyle bir hayat sürdükten sonra yazmıştır. Şimdi tasavvur et ki gayet korkak ve hod-perest bir adam şecaat ve ferâgat tavsiye etmek üzere buram buram şiirler yazsın. Bu ne kaba ne yalancı ve bilhassa ne gülünç düşer. Herkes büyük şair olamaz. Fakat hiç olmazsa samimi olmaya gayret etmeli ki yazdıklarında sahih bir duygu sezilsin!

-Demek oluyor ki sen sanatın ve bilhassa şiirin samimi olmasına ehemmiyet veriyorsun. Binaenaleyh sanatkârın tamamen hür ve serazat olması lâzım geldiğine kanisin öyle mi?

-Evet ama, yine bir “kayd-i ihtirazî” ile, sanatı bir çöl ve sanat eserini bir baldıran zannetmemek şartıyla!...

-Ne demek, “sanat”ın da riayet edeceği umdeler mi var?

-Elbette! Nasıl “medeni insan” birçok umdelere riayetskâr olduğu için hür ve medeni oluyorsa onun malı olan sanat da sahibine pek benzer.

-Yani birçok umdelere riayetskâr olur, öyle mi?...

-Tabî!... “Sanat, hür ve serazattır” demek “Sanat bir kaostur” manasına gelmez. O manaya hürriyet ve serazatlık, insanî müesseselerin en mükemmeli, en müstesnası olan sanatta değil, ancak tımarhanelerde vardır. Bu meselenin elifbesinden başlayalım:

Şair evvela mensup olduğu milletin lisanıyla mukayyettir. Bedbaht bir malûle, mesela bir kambura “Pek yakışıklısınız!” demek nasıl insafsızlık olursa lisanen bozuk veya yanlış bir ibareye güzel vasfını vermek de haksızlık olur.

-Romantiklerin, sembolistlerin hareketlerine ne diyeceksin?

-Onlar milletlerinin lisanlarına değil, kendilerinden evvelki mesleklerin kaidelerine düşmandılar. “Hugo”yu düşünen, Fransız lisanı bu “dev”in kalemiyle –haşa- bozulmadı, bilakis edebiyata her kelimenin ve her mevzunun serbestçe girmesi mümkün oldu, zenginleşti. Sembolistlerin bazı ihmalleri ise edebiyatlarının her halde kuvvet tarafını teşkil etmez. Bizim edebiyatımıza gelince: On-on beş senelik bir mücadeleden sonra yazı lisanımız “normal” bir şekil aldı: Artık kimse “hûrşid-i dürr-i”, “leyl-i mukmir”, “deryâ-yı pür sükûn” demiyor. Artık “*Mavi ve Siyah*” üslûbunda bir roman, “*Rûbab-ı Şikeste*” ifadesinde bir şiir mecmuası meydana koymak imkân ve ihtimali yoktur.

-Pek kat’i hükümler veriyorsun!

-Evet bu noktada hükmüm kat’idir, hele biri çıksın da mesela: “Bu beyâbânın vahşet-i üryânisi içinde kaybolmuş birer kâfile-i seferberân şeklinde öbek öbek hurma ağaçları, muz fidanları görülüyor; çıplak vücutlarıyla kumluğun ortasında bu hayat-ı تنها vü asûdeye bir selam-ı tesliyetsâz ile yeşil başlarını kaldırırken uzaktan develer, o evlad-ı derya-yı rik , bir meşy pür taassup ve sekte-dâr ile süzülen bir bulut şeklinde ilerliyor...”

Ey mevc-i safâ! Ruha kef-i efşân-ı emelsin;

Gösterdiğin ahlâm-ı şefef mugfel ü müsekker

Ey nevm-i huzûât!

Kabilinden bir şey yazsın! Derhâl gülünç olur. Halit Ziya kuvvetinde hala bir romancı yetiştiremedik, nitekim Tevfik Fikret ayarında sanatkâr bir şairimiz de yok. Fakat bilmeli ki onları bütün kuvvet ve sanatlarına rağmen “demode” eden lisanlarıdır, lisanındaki –zarurî!- gafletleridir! Son nesil içinde pek zeki bir sima ve zekası nispetinde irfanı ve ilmi ile mümtaz ve güzide bir edip olan Fazıl Ahmet yazı lisanımızın son senelerde aldığı safiyet ve samimiyetten bahsederek “merdüm diye ne göründü

meydan!” diyordu. İşte bir mısra ki asıl sahibi onu belki bu kadar mahalinde kullanmamıştır. Hakikaten Türk edebiyatında:

Merdüm diye ne göründü meydan!

Artık kimse “Huyût-ı kehkeşânât ve hutût-ı mehûşânata” latifesine mâ-sadak şaklabanlıklarla göz boyayamıyor! “Güzel Türkçe” şaire: “Evvela bana hürmet edeceksin” diyor, “edebiyat” ise “mana” istiyor! İşte meselenin bu “elifbe” si.

-O halde bundan sonrasını da biraz konuşalım.

-Hay hay... Ara sıra edebiyatlarda bir “manyerism” havası eser. Frenk bediiyatçıları bu nümâyişli havayı ve sebebini kısaca tarif ederler:

Yeni bir şey yapmak isteyen bazı heveskârlar, bugüne uymaz “Outre taşkın” bir harekete tasaddî ederler. Gözünün önüne bir adam getir ki başına silindir bir şapka, sırtına bir Şam hırkası, bacaklarına beyaz keten pantolon, ayaklarına da mercan terlikleri... geçirmiş olsun! Vakıa bu hiç kimsenin giyimine benzemez. Ama “orijinal” bir şey değil, sadece “paradoksal” dır. İşte edebiyattaki “manyerism” aşağı yukarı bu kabildendir. Bu “Affectation yapacak”ın samimi ve gafil kurbanları da vardır. “Manyerism”in birçok istidatları aykırı yollarda senelerce dolaştırdığına, ara sıra çıkmaz sokaklarda hapsedtiğine daima tesadüf ederiz. Son günlerdeki “fütürizm” hevesini de ben bu kabilden sayıyorum. Otuz kırk sene evvel bilhassa “Paul Laforg”la “Gustave Kan” buna benzer bir tarzı tecrübe ettiler, tutunmadı, daha sarîh bir ifade ile ümit ettikleri şeyleri vermedi... Veremezdi, çünkü işin esası “manyerism” idi. İşte yine tekrar ediyorum: Sanat tevazu ve samimiyetten kat’iyen ayrılamaz. “Laforg”u, “Kan”ı “Ver-Liber” namı altında o “manyerism”e sürükleyen sebep “parnasyen”lerin kaidecilikleridir: Her şeyde hatta vezinde, kafiye serazat kalmak hevesi bu tarzı ortaya koydu, fakat düşünmeli ki serazatlık bazı kadre ve şekilleri tanımamakla kolayca elde edilebilir, basit ve herkese mevcut bir şey değildir. Bir adam ki “Vision artistique sanatkârâne görüş”ten mahrumdur, ruhun, hayatın ve tabiatın güzelliklerini sezemiyor, maalesef ne yapsa ortaya bir “sanat eseri” kopmaktan mahrum kalacaktır. Filozof “Bergson”a göre “intuition hads”e “malik olmayanların ser-âzâd “vicdan” ları yoktur; çünkü “hakikat”, “şe’niyet”i göremezler.

-O halde çalışmak beyhude midir?

-Hayır, aman bilhassa bu noktanın müphem kalmasını istemem. “Sanat ve “sa’y” işte tevem iki kelime! Bütün büyük heykeltıraşların, ressamların, bilhassa edip ve şairlerin günlerini nasıl tâkat-fersâ bir say içinde geçirdiklerini hatırla! “Faust”u akla

getirmek kâfidir sanırım!.. On altıncı asrın büyük şairi, büyük ressamı, ve büyük heykeltıraşı “Heykel Anj”ın hayatını oku... Çalışmasının şiddetine, irfanının vasatine hayran olursun. Bu sayededir ki eserleri “ölmez” vasfını kazanmıştır. Yalnız bir tanesini gözünün önüne getir: “Musa”sını! Bu “âlemşumûl” eserin fotoğraflarından birkaçını muhakkak görmüşündür. Bizim pehlivan “Kurt Dereli”nin gayet uzun sakallısı ki kuvvetli pazıları, kuvvetli baldırlarıyla insana heybet ve dehşet veriyor. Bir Mısırlıyı tek yumrukta öldüren ve bir kavmi hulasa götüren Musa’nın mükemmel bir timsali, hatta ta kendisi...

-Peki ama İsa namına yapılan resimlere ne diyeceksin? Bakalım, onda o mazlum çehre hakikaten var mıydı?... Acaba sanatın tasviriyle “hakikat” ve “şe’niyet” ne derecelere kadar uyuyor?

-İyi ki bu ciheti hatırlattın. “Şe’niyet” nedir? Bana kalırsa İsa’nın çehresine ait “şe’niyet” asırların ona verdiği fizyonomidir. İşte o “fizyonomi”yi en iyi tettebbu eden sanatkâr İsa’nın çehresini en sahih bir şekilde tersim etmiş olur. Hakikî ve hür bir sanat eri birçok itinaların esiridir. “Sanat” ve titizlik arasında sıkı bir rabıta vardır. Resimde, heykeltıraşlıkta, mimarlıkta, musikide, şiirde esas “mana”dır. Bir resim ki yalnız renklerden, bir heykel ki yalnız hatlardan, bir bina ki yalnız istiften, direktan bir beste ki yalnız sestten bir nazım ki yalnız kelimeden ve vezinden ibarettir, yahut bize en ziyade bu harici unsurları gösteriyor, “mana”sı yoktur. O bir şey değildir. Bir “mana”nın ifadesi ise ne korkunç, ne tahammül-güdâz bir say ister. Bu itibarla filozof “Bergson”un bediiyattaki iddiasını basit bir mahiyette telâkki etmemelidir. Yirminci asrın bu büyük mistik filozofuyla İslâm mutasavvıflarının asırlarca evvelki iddiaları bir noktada birleşiyor. İrşatsız, talimsiz, meşakkatsiz muvaffakiyete imkân yoktur.

Sanat rahmettir. Bunu “Sadî” şu kıtasıyla ne güzel ifade etmiştir:

Hâk-i maşrık şinîdeem ki künend

Be-çihil sal kase-i çîni

Sad-biruzi künend der-Bağdad

Lâcerem kıymeteş hemî bînî^(*)

(*) Maşrıkta çini kaseyi kırk senede yaptıklarını işittim. Bağdat’ta ise günde yüz tane meydana korlar, şüphe yok onun kıymetini de görüyorsun!

Şüphesiz “Sanat sanat içindir!” sanatın irfana muhtaç pek ciddi bir şey olduğunu bilmek ve yine ancak sanatın müessesesi ve eseri hayat olduğunu düşünmek ve bu noktadan sanatkârın büyük bir mesuliyet sahibi olduğunu kabul etmek şartıyla...

Ali Canip

SANATIN MAHİYET ve MENŞEI

On altıncı asırdan sonra gözünü açan beşeriyet; içinde yaşadığı madde ve tabiat âlemine hakim olmaya azmetti. Artık skolâstik düşünüş tarzı, enfesî telâkkiler ehemmiyetini kaybediyordu. Geçmiş asırlardaki rolü ister tabi olsun, ister gayr-i tabi olsun, muhakkak olan şey artık vustaî felsefenin hayatî bir kıymeti kalmaması idi. Baconlar ve Descarteslar, değişen tefekkür usulünün ilimdârları addedilebilir.

Bugüne kadar beşeriyetin tefekkürü inkişaf etmiş kısmı azminde muvaffak olmuş, evvelce kendisinin esiri bulunduğu madde ve tabiatı, bu sefer, kendisi hakimiyet altına almıştır. Maddî ve müspet ilimler, kanunlar ve ilmî nazariyâtın ilmi hayatta bize bahsettiği faydalar bu hakimiyetin en canlı delilleri değil midir?...

Fakat beşerin fethedeceği ülke, yalnız madde, daha felsefî bir tabir ile lâ-ene non moi âlemden mi ibarettir? Şüphesiz hayır! Lâ-ena âleminden ziyade, o âlem ile münasebette bulunan ve onu bilmeye çalışan bir ene –moi, bir şuur âlemi var. Şimdiye kadar madde sahasında fütuhât elde eden, hakimiyetler temin eyleyen ilmin, bundan sonra da yavaş yavaş şuur âlemini tenvire çalışması icap etmez mi? Zira ilmin hakimiyeti, cehl ve hayretimizin izalesi daha ziyade buna bağlıdır. İşte felsefî ilimleri doğuran asıl sebep. Esasen ruhiyât, ahlak, içtimaiyât, bediiyât... gibi felsefî ilimlerin mevzuu, beşerin kendisine müspet ilimlerin mevzuundan daha çok yakındır. Ve yakın olduğu içindir ki tefekkür tarihinin ilk sayfalarında biz daha ziyade (manevi hayat)ın bilmecelelerini görüyoruz. Ma-hezâ mazisi ve tarihi uzun olan bu ilimler, daha ziyade, intibahtan sonra mümkün mertebe şenî bir tarzda düşünölmeye başlamıştır. Bilhassa bu gibi mesailin, ilmî düşünüşü okşayıcı bir şekilde fikirleri işgal etmesi, on dokuzuncu asrın semeresidir.

İşte “Ojen Veron” Fransa’da bu asrın yetiştirdiği bir bediiyatçıdır. Bediiyata ait mülâhazalarını nakletmek, bedî inkişafımızın esbabı araştırıldığı bir zamanda faydadan halî değildir.

-1-

Müellif, her şeyden evvel bediiyatın maruz kaldığı telâkki tebeddülüne işaret etmek istiyor: “İlimler içinde metafizikçilerin hülyalarına en çok esir kalmış bediiyattır. Eflatun’dan itibaren bugüne kadar müteâl telâkkiler ile sanat felsefeleri vücuda getirildi. Bunlara karşı aksülamel yapmak lâzımdır. Binaenaleyh ilk bakımda yapılması lâzım gelen şey, sanatı gökten yere indirmektir. Zira onu beşerî uzviyetin içtimaî bir mahsulü addetmedikçe, metafizik tahayyüllerden kendimizi kurtaramayız. Bu mahsule

dikkat edecek olursak soru –plastique- olan, bir de olmayan eserlerini görürüz. Evvelkiler basiremize hitap ederler; şekiller, renkler, hareketler şenî ve hayalî sahneler... yaratmak suretiyle beşeri heyecanlar yaşatırlar. İkinciler sâmia-i merre aittirler. Şu halde her nev mülâhazalardan evvel onlar uzviyetimize merbutturlar. Esasen müspet ilimlerin kendileriyle alâkadar cepheleri vardır. Fiziğin sadâ ve reviyet bahisleri, musiki ile resim ile azamî münasebettârdır!. Bunlardan fazla kalan meseleler, mesela sanat eserinin mevzuu veya sanatkârın şahsiyeti, ruhu ve içtimaî hüviyeti... gibi, ise aynı şekilde şeni de düşünülebilir.

-2-

Evet, sanatkârın şahsiyeti! Bazı felsefî mülâhazalara göre burada hiçbir düşünce ileri süremeyiz. Bedîî hürriyet, ferdî heveslerin nâmütenahî tenevvüü içinde tamamen hür, hudutsuz bir sahadır. Fakat bu düşünüş, bedîîyat için kar değil, zarardır. Ve fazla olarak hatadır. İlmi gökten yere indirmek de şükranlarımızı celp edecek hatveler atan on dokuzcun asrın bu şerefinden bediiyat ilmi de hissedar olmalıdır. Sanat mebdeinde olduğu gibi, gaye ve mevzuunda da tamamen beşerîdir. Ancak bu beşerilik ve içtimaîlik vasfını ona verdikten sonra bu şerait altında bir şahsiyet hürriyeti kabul edebiliriz. Bu düşüncesiyle Ojen Veron, sanatta ve sanatkârda tamamen (içtimaî muiniyet - Determinisme Sociale) umdesini bulan bedîî içtimaîyatçılara muhalif görünüyör.

El-hasıl sanat meselelerinde, metafizik hülyalara, heves ve fantezi kabilinden fikirlere artık tahammül edilemez. Sanatlar ve eserler, hiçbir zaman tesadüfün mahsulü değildir. Her yerde olduğu gibi bedîî meselelerde de tesadüf; hiçbir şey izah etmemek en münasip bir tariftir!

Hakikatte sanat, eşyaya ait mefhumlarımızın tavî ve bi-nefsihî, hür bir ifadesidir. O ifade, kesbî ve fibrî istidatlar, maddi ve manevi tesirler karşısında bir takım terkipler yaratıyor. Bu terkiplerde daima iki unsur vardır: şe'niyet, şahsiyet; Veron şimdiye kadar ileri sürülen nazariyelerde ya tamamen şe'niyete veya tamamen ideal şekilde şahsiyete merbut kaldığını söylüyor. Halbuki hakikat ne birinde, ne de diğèrindedir. Belki ikisinin hakikî bir imtizacındadır. Burada maddenin muiniyet, ruhun hürriyeti ile karışıyor ve yek diğèrine tedahül ediyor. Yoksa dinlediği gibi sanat ne eşyanın tam ve sathî kopyasıdır ve ne de Eflatunî mesellerin taklididir.

-3-

Böylece sanatı, metafizikçilerin elinden kurtaran ve ona beşerî bir hüviyet veren müellif, bilahare sanatın menşei araştırıyor: Sanat, beşerî uzviyetin mahsulü olunca,

yalnız yüksek medeniyetlere ait kalmayacak, en iptidaî kabiledede bile yaşacaktır. Eflatun'un fikirlerinde bir hakikat hissesi vardı. Onunla beraber biliriz ki ilk vahşi insan, mütekadim bir hayatın tanıyabildiğini enmûzecelelerini meydana çıkarmaya cehd etti! Mesele burada, sanatın derecesi değil, bizzat varlığıdır.

Güzel sanatlar içinde en ziyade “resim”in kadim mahiyetinde Veron ehemmiyetle işaret ediyor. Bütün bedîî teşekküller mevcut olmadan çok evvel, resim, mevcut idi. Bu mevcudiyetin yegâne hikmeti, tahaffuz-ı sevk-i tabisinden ileri geliyor: İlk insan, hayvanlara karşı aksülamel yapacak silahına bir fâikiyet aşısı aşılamağa istedi ve onun kabzasını süsledi!

Fakat menşei sadece bununla izah edemeyiz. Biz de bir de (en iyi Le mieu) temayülü var. Bilhassa sevk-i tabilerimizi tatmin edecek vasıtalarla azamî malikiyet suretiyle tahakkuk ediyor. Yaşarken (en iyi) tarzı arıyor ve buluyor. Bu buluşta muvaffakiyetimizi temin eden, bilhassa beşerde görülen tahlil ve tamim kabiliyetidir. Madde ve tabiat âlemi karşısında eşyayı anlamak, anladıklarımızı hıfz etmek için (lisan) vücut bulmuştur. Veron, bu noktayı uzun uzadıya anlattıktan sonra mevzua dönüyor: Gerek konuşma lisanında ve gerekse yazı lisanında sanatın tahammî vardır.

Müellif, davasını ispat için iptidaî medeniyetleri tetkik edenlerin mutalarına müracaat ediyor. Bilhassa mecazî lisanda kendi tezini ispat eden noktalar gören Veron, Sinolog Abel Remoza'nın taharrilerine müracaat etmiş, bütün bunların neticesinde lisanda mükennâ Potentiel bir halde sanatın gizli bulunduğunu iddia eylemiştir.

-4-

Müellife göre ilk insan, hayvan gibi, iki ifade vasıtasına malik idi. Nida ve ima. Yalnız beşer, bunları tekşîr ve tenvî etmek itibariyle bir başkalık arz eder.

Tecrit ve tamim kabiliyetimizin zuhuru, bu başkalığa yepyeni bir renk veriyor ve yazı lisanı tespit olunuyor. İçtimaî ihtiyaç, nihayet itibarî ve makalevî birtakım işaretler ve seslerin kabulünü istilzam eylemiş, bu suretle gerek şifahî gerek tahrirî lisan teşekkül etmeye başlamıştır. Her iki lisan artık mücerret ve umumî fikirlere muhafaza olan kalıplardan ibarettir. Halbuki her günkü müşahhas intibahların verdiği tesiri, bu lisanda ifade edecek mukabiller yok gibidir. İşte sanatların menşei bu suretle lisana merbut oluyor ve zihnî tahlillerin terakkisi neticesinde konuşulan ve yazılan lisandan güzel sanatlar neşet ediyor.

Böylece zuhur eden sanat iki safha göstermiştir. 1)Semii olanlar; 2)basarî olanlar; evvelkiler konuşma lisanından, ikinciler yazma lisanından çıkıyor, şiir ve

musiki semî, heykeltıraşı ve resim başarıdır izahâtını bu esasa bina ettiren Veron, sanatın menşeyini lisana bağlamakla onun seni mahiyetini ispat ve iraeve çalışmıştır.

İşte müellif “güzellik”i ve “güzel sanatlar”ı bu suretle izah ediyor. Ona göre sanat; içtimaî ve beşerî bir uzviyettir. Binaenaleyh ustûrevî, mabet-üt-tabîî mülâhazalara tahammülü yoktur. Güzel sanatlarda, hassalarımızla alâkadar olup kısmen semî kısmen basaridirler. Samia sanatları (bilâvasıta ifade-expression İmmEDIATE):, basırâ sanatları ise (bilâvasıta iade expression mediate)yi irae etmektedir.

Ojen Veron’un bedîî telâfilere karşı yaptığı bu aksülamel, hakikatte on dokuzuncu asırda felsefî ilimlere müesser olan ilmî usulden mülhemdir. Daha evvel içtimaîyat müjdecileri tarafından bediiyatın bu mahiyeti, açık bir surette izah edilmişti. Şu kadar ki Veron kendi şahsî görüşleriyle bu usulü mezc etmiş, mümkün mertebe ilmi ve toplu mübahisini vakit vakit anlatacağımız bir bediiyat manzumesi vücuda getirmeye çalışmıştır.

Fikirlerinin bizce en mühim ciheti, sanatın beşeri bir mahsul olmasıdır. Bu beşerî vasfına bir de içtimaî sıfatı ilave olunursa o zaman ilmî bediiyatın gayesi hasıl olacaktır. Zira ancak bu şekilde bedîî telâkkilerimizdeki esasi tahavvülleri izah ve tetkik edebileceğiz, bedîî harsın kuvvetlenmesine ve müstakbel Türk Anadolu sanatının kelime, fırça, taş, mızrap, çekiç, hareket, renk ... gibi muhtelif vasıta ve sahalarında beklediğimiz şâhikalarının yükselmesine çalışacağız.

Ziyaettin Fahri

TEMAŞADA MÜNEKKİDİN VAZİFESİ

Muharrir temaşa sanatını meydana getirir. Mümessil bu meydana gelen sanata can verir. Temaşa münekkidi ise, bu canlı sanatın istikametini tayin eder. Temaşa tenkidi gayet tabîi olarak iki esas üzerine yürür: Eser, temsil...

Münekkit; bir eseri tenkit etmek isterken evvela teze, sonra da lisana dikkat eder. Tez en ehemmiyetli ve en ziyade nazar-ı itibara alınacak bir noktadır. Bu tezin yalnız münekkidin hoşuna gitmesi kâfi değildir. Çünkü bir tez içtimaî hayata fayda verebilecek bir nokta-i nazarı, o güne kadar yanlış olarak takip edilen fikirleri cerh edebilecek bir kudreti müdafaa etmedikçe, temaşadan beklenen istifade elde edilemez. Münekkitlerin birçoğu ise, kendi nokta-i nazarlarını müdafaa eden tezleri -içtimaî hayata ne kadar muzır olursa olsun- methetmekten men-i nefes edemiyorlar... Son zamanlarda Fransa'da bu söylediğimiz noktaya, misal olarak gösterilebilecek bir hâdisе olmuştur. Üç Fransız muharriri üç muhtelif eserde aynı tezi müdafaa etmişlerdir. Bu tez, Fransa'da mühim bir tesir yapmıştır; çünkü o güne kadar aleyhte bulunan bir fikri bu tiyatro eserleri vak'alarla, neticelerle takdir ediyor ve herkesin de bu fikri takip etmesine çalışıyordu. Bu üç eserdeki tez şu idi: Herhangi bir kadının zevcinden başka birine aşık olması aile yuvasını sarsmaz. Kadının bir hakkıdır. Herkes o kadının aile hayatına gösterdiği hürmeti, aşkına karşı da ezhâr etmelidir." Bu kadar garip bir tez, münekkitlerin birçoğu tarafından alkışlanmış, yeni bir fikir olduğundan takdirlerle karşılanmıştır. Halbuki bu tez içtimaî hayatı zedeleyecek, aile hayatını bir anda yıkabilecek muzır bir fikri telkin etmektedir. Münekkit herhangi bir eseri seyrederken kendi şahsî kanaatlerinden bir müddet için tecerrüde mecburdur. O, piyesi takip ederken temaşa sanatını, içtimaî hayata yapacağı tesirleri halkın ahvâl-i ruhiyesini daima nazar-ı itibara almalıdır; yukarıda da dediğimiz gibi münekkide pek cazip görünen bir eserin, halkın ruhunu zehirlemek ihtimali vardır.

Tez etrafında münekkidin en ziyade nazar-ı dikkate alacağı ikinci nokta, bu tezin eserde hazmettirilip ettirilemediğidir. Çünkü en ağır bir tez tiyatro eserinde halkı sıkmadan, üzmeden, bıktırmadan anlatılması icap eder. Tez ne kadar kuvvetli ve ne kadar faydalı olursa olsun, eğer muvaffak bir şekilde eserde yaşatılmamış ise bir fayda temin edemez; çünkü bu mühim tezi kucağında yaşatan eser, bir iki temsilden sonra sahne üzerinde can verir. Zira sahne, bir konferans kürsüsü değildir. O herhangi bir tezi, halkın ruhuna sızdırmadan, sıkıcı bir şekle sokmadan aşılamaya mecburdur. Bu

şekle riayet edilmediği takdirde tiyatroyu telkin vasıtasının en kuvvetlisi olduğunu kabul etmemek lâzım gelir...

Münekkit, tezden sonra lisanı nazar-ı itibara alır. Lisan meselesi çok zaman münekkitleri şaşırtır. Temaşa hayatında senelerce uğraşmış olan en kuvvetli mümessiller güzel yazılmış eserleri okurken büyük bir takdir besledikleri halde, bu eserlerin temsillerinde muvaffakiyetsizliğe şahit olmuşlardır. Tiyatro eserleri, konuşma lisanında yazılmadıkça hiçbir kıymeti olmaz. Okunurken pek güzel görünen düzgün cümleler, temsil esnasında kulakları tırmalayacak kadar fena bir tesir yapar. Temaşa eserleri, hiç şüphe yok ki edebiyatın diğer eserlerinden pek mühim farklarla ayrılır. Romanda yapılan güzel bir tasvir hepimizin hoşuna giderken, sahnede tahammül edilmez uzun bir tirad olarak görünür.

Bunun içindir ki münekkit, daima temaşa eserinin hayatta konuşulduğu bir tarzda yazılıp yazılmadığına dikkat etmelidir. Temaşa muharrirleri çok zaman bu büyük hataları yapıyorlar. Eserlerinde cahil birer tip olarak gösterdikleri ihtiyar kadın, uşak, hizmetçilere, yüksek tahsil görmüş bir insanın bile güçlkle söyleyebileceği cümleleri söyledirmektedirler. Çünkü muharrir eseri yazarken yaratmak istediği tipi unutup, kendi ruhunu yaşatmaya başlar. Münekkit eserdeki muhtelif eşhasın dudaklarından dökülen cümlelerin, o tiplerin seviyelerine ve mevkilerine uygun olup olmadığını temsil esnasında daimi bir surette tetkik etmelidir. Çünkü münekkit, eserin noksanlarını bir anda görüp teşrih etmeye mecburdur.

Temsil hususunda yapılacak tenkitler muhtelif esasâta iptina eder: muharririn yaşatmak istediği tipin mümessil tarafından kavranabilmesi, bu tipin karakter “Caracteres”inin mümessilin uzun uzadıya tetkik edebilmesi, tipe yakışır elbise ile simadaki tebeddülün uygunsuzca olmaması... Bazı zaman muharririn yazmış olduğu bir küçük cümleye, ancak mümessil can verir. Belki de bu küçük cümle, bütün kıymetine bedel olur.

Tenkit, temaşanın en mühim bir noktasıdır. Fransız münekkitlerinden De Bussez temaşa tenkidinin ehemmiyeti hakkında şu mütalâayı yürütüyor: “Birçok mümessiller ve muharrirler, sanata attıkları ilk adımda, şöhet hedefine bir an evvel vasıl olabilmek için, bütün gayretlerini sarf etmekte ve o suretle çalışmaktadır. Fitrî bir istidat, muntazam bir mesai, bu muharrir ve mümessilleri arzu ettikleri hedefe pek kolaylıkla eriştirebilmektedir. Fakat bu muharrir ve mümessillerin birçoğu elde ettikleri bu şöhreti suiistimal etmekten çekinmiyorlar. İsimlerinin etrafındaki takdirler ve alkışlar onları

tembelliğe sevk etmektedir. Muharrir, ilk zamanlardaki yazdığı eserlerden daha kıymetsiz ve değersizlerini yazıyor. Mümessil de rolüne ait yapacağı tetkikleri unutarak ezbercilikle vaktini geçiriyor. İşte her muharrir ve mümessilin ilk takip ettiği yoldan ayrıldığını ancak bîtaraf bir lisanla yazılmış tenkitler gösterebilir. Zaten münekkit, temaşa sanatını düşecekleri uçurumdan kurtarabilecek yegâne kuvvettir. Temaşada teknik, her vesile ile halkın arzusunu ve düşüncelerini bildirmeye çalışan bir vasıtaadır.

Münekkit, temaşa sanatının seyrini adım adıma takibe mecburdur, o, temaşanın mazisini, halini ve istikbâlini nazar-ı itibara alarak mütalâasını yürütür. Münekkidin en mühim vazifelerinden biri de eserlerin halkın ruhî ihtiyacâtına tekabül edip etmediği ve içtimaî hayattaki tahavvül ve tebeddülleri nazar-ı itibara alıp almadığıdır; çünkü herhangi bir muharririn, halkın ahvâl-i ruhiyesini tetkik etmeden vücuda getirdiği eserler yaşayamaz. Temaşager, muharrirden yalnız kendi hayatının canlandırılmasını ister. Nitekim Victor Hugo “Roman muharrirleri hayallerinden kuvvet alır. Onların hayal peşinde yazdıkları her şey hakikatten, hayattan uzak bulunur; belki tahayyül ettikleri şeyleri, kendi hayatlarında bile göremezler; fakat bir temaşa muharriri, kendini dinleyen, seyreden halka, onların hayatını ve o hayattan alınabilecek dersleri yazmak mecburiyetindedir; çünkü sahne, hakikî hayatı daha canlı bir surette gösteren bir pertevsizdir. Temaşada hayal, ancak hakikati bulmak için istimal edilir.” demiştir.

Temaşa sanatının tehlikeye düşmesinde en büyük amel münekkitlerdir. Temenni edelim ki bizde pek mahdut olan münekkitler grubu Türkiye’deki temaşa sanatını bugünkü vaziyetten kurtarıp, hakikî sanat yolunu göstermeye çalışırlar. Eğer bu suretle hareket etmezlerse, temaşada muharrirlerin ve mümessillerin yaptıkları hatayı teşvik etmiş olurlar.

Hikmet Şevki

TİYATROMUZUN BUGÜNKÜ HALİ

3

-Sana göre tiyatromuzun bugünkü halinden hükümeti mesul etmek lâzım... Ben bu fikri pek doğru bulmuyorum... Bir cumhuriyet ve halk memleketinde her şeyi hükümetten beklemek caiz olamaz. Bu memleketin münevver zenginleri, muharrirleri, sanatkârları yok mu? Mademki mektep gibi tiyatronun da medeni bir memleket için en lâzım bir müessese olduğunu kimse inkâr etmiyor... Şu halde güzel bir tiyatro tesis etmek emeli etrafında küçük bir teşkilat vücuda gelemeyebilir mi? Zenginler bir parça para ile, muharrirler, sanatkârlar biraz gayret ve fedakârlıkla müşterek bir eser ortaya koymazlar mı?

-Bu müşterek eser için parasıyla, kafasıyla, koluyla çalışacak amele belki bulunabilir... Fakat onları bir araya getirip işe başlatmak imkânsız gibidir...

Bunun için her şeyden evvel çok kuvvetli bir işbaşı lâzım... Bir işbaşı ki bu sanatı çok iyi bilmek ve çok sevmekle iktifa etmeyecek... Aynı zamanda yorulmaz, yılmaz bir idare adamı olacak... İçinde bir havari ihtiras ve ateşi taşıyacak. Ta ki zihninin bütün kanaatlerini, kalbinin bütün sevgi ve heyecanlarını etrafa neşredebilsin... Münevverler, muharrirler, artistler ilah... dan mürekkep olmasını istediğin o teşkilat bizzarure bir nev Babil Kulesi olacaktır... Bahsettiğim büyük iş adamı vukufunu kudretini, gayesini, usulünü herkese ayrı ayrı teslim ettirmeye, fertleri ve grupları birbirleriyle anlaştırmaya mecburdur... Büyük müşterek eser için el birliğiyle çalışacak gönüllü amelenin ücretine gelince...

“Gönüllü” dedikten sonra “ücret”ten bahse hacet kalır mı ya?

-Ben insanlar hakkında biraz bedbinim... Gönüllü amele de gündelikçi amele gibi ücret ister... Sade şu var ki onların yevmiyesi nakit olarak verilmez... Kimsenin gurur ve nahvetini, kiminin gösteriş meylini, kiminin daha manasız heves ve kaprislerini tatmin etmek lâzım gelir... Sırf bir emel ve hayal için çalışan ve kat’î görünen emel ve hayallerde bile teferruat farkı vardır. İki kişi hiçbir zaman aynı şeyi isteyemezler. Onun için bu idealistleri tatmin etmek daha güçtür...

-Bu ne bedbinlik?

-Bedbinlik değil, Allah’ın en açık bir hakikati... Gönüllü işçi çalıştıranlar bunu gayet iyi anlamışlardır. Hasılı bu bahsettiğimiz büyük müteşebbis; hem herkesin

nabzına göre şerbet vermek, hem tuttuğu yoldan şaşırmmamak ve prensip sahibi adam şöhretini kaybetmemek mecburiyetindedir...

Bu kadar zengin ve birbirinin zıddı vasıfları nefsinde toplamış bir iş ve hayal adamını, fedakâr bir sanat havarisini nereden bulacağız?

-Sözünün doğru tarafları var... Fakat ben de pek haksız değilim... Şahsî teşebbüsle, bu sanatı seven kimselerin gayret ve fedakârlığıyla mükemmel bir tiyatro vücuda getirmek mümkün olmadığını kabul edeyim... Fakat bu işle alâkadar olan kimseler hatta bir dereceye kadar bu sayede ekmek yiyen artistler ve muharrirler daha fazla hüsn-i niyet gösterebilirler işler daha yolunda giderdi ya?

Mesela artistler şu senlik, benlik ihtilaflarını bırakıp el ele verseler, bir çatı, bir firma altında birleşip kardeş kardeş çalışsalar olmaz mı? Muharrirler kendi hasis menfaatlerini unutup biraz da sanat için çalışsalar, şu müstekrih adaptasyon usulüne artık nihayet verilse, sahnemizde millî eserler oynatmaya başlasalar... Görüyorsun ki fertlerin gayretiyle de yapılacak bazı küçük işler vardır...

-Sözlerine sırasıyla cevap vereyim... Mahalle kocakarıları muharebelerden bahsederken şöyle bir mütalâa yürütürler... Nerede ise sanki birbirlerini öldürecek?... İşte gavur, Müslüman hep bir arada oturmalı... Kardeş kardeş geçinmeli... Fani dünya sana da yeter ona da..." Artistlerin geçimsizliği hakkındaki şikayetleri ben bu büyük hanımların muharebe felsefelerine benzetirim... Şu fark ile ki büyük hanımlar tahsilsiz ve görgüsüz birtakım saf vicdanlardır... Halbuki ötekiler: "Tiyatromuzun geri kalmasına sebep hep bu artistlerin geçimsizliğidir." teranesini senelerden beri tekrardan usanmayanlar, sözüm ona, memleketin akli başında insanlarıdır... Onların fikrince artistler şu hodbinliği, şu boş dedikoduyu bıraksalar derhal işler yoluna girecektir.

Herhangi bir meseleye burnumuzu sokmaya hak kazanmak için bir parça zihnimizi yormalı, işin hakikatini anlamaya çalışmalı değil miyiz?

-Yok yok... Artistler aleyhindeki ithamlara büsbütün boş denemez... Niye mesela eskisi gibi hep bir arada çalışacak yerde mütemadiyen iki, üç gruba ayrılıyorlar...?

-Niye mi? Çünkü eskeden sekiz on kişiden ibaretiler... Şimdi irili ufaklı elliye yaklaştılar... Bunları bir araya toplamak demek en iyilerini bir tarafa ayırıp ötekileri tiyatrodan kovmak, sokağa atmak demektir... Halbuki bugün için pek ihtiyatlı olmayan o gençler ve yeniler arasında yarın çok kıymetli artistler çıkabilir... Evet bir kumpanya on beş yirmeden fazla artist besleyemez... Ailelerin efradı damatlar, gelinler, torunlar

çoğaldıkça nasıl yeni yeni evler, aileler çıkarsa artistlerin çoğalmasından da zarurî olarak yeni truplar doğar... Bunu tabî görmeli...

-Evet ama hiçbirisi de tam bir kadro tertip edemiyor, herhangi bir piyesi, ağız tadıyla oynamak nasip olmuyor... Rollerden ikisi üçü kuvvetli sanatkârlar tarafından oynanırsa birkaçı mutlaka cılız ve cahil ellerde kalıyor...

-İstiyorsun ki rollerin hepsi aynı kuvvette şahıslar tarafından oynansın değil mi? Bunu ben de isterim. Ancak bu noktada artistleri uzlaştırmak zannettiğinden çok daha güç şeydir... Bazen en yüksek bir artistin en küçük bir rolü oynadığı görülür. Fakat bu bir nev gösteriş, kudret ve şöhretinden emin olan bir artist için güzel bir feragat rolü, yahut başka bir tabir ile yeni bir numaradır... Ekseri piyeslerde birinci derecedeki roller üçü, dördü geçmez. Ötekiler bilzarure tali ve sönüktür. Onun için bir sahnenin kadrosu aynı derece ve seviyede artistlerden terekkep edemez... Görülüyor ki dedikodular ve ihtilafları falan veya falan şahısların geçimsizliği değil, işin tabiatı doğuruyor... Paranız ve kuvvetli teşkilatınız olursa buna bir dereceye kadar çare bulabilirsiniz... Bunlar olmayınca kollarınızı kavuşturup bakmaktan başka elinizden bir şey gelmez... Geçenlerde artistlerden biri diyordu ki: “Bizi kaprisle itham ediyorlar... Para yok, rahat yok, ümit yok... Artık kaprisimize de hizmet etmezsen pek budala mevkiinde kalmaz mıyız!”

-Benim işittiğime göre bu ayrılıklar bilhassa bazı mühim aktörlerin fazla menfaat peşinde koşmalarından ileri geliyormuş... Mesela onlar kendilerine aslan payını ayırıyorlar, küçük arkadaşlarını mağdur mevkiinde bırakıyorlarmış...

-Bunun için onlara “Aferin iyi yapıyorlar” diyemeyeceğimiz tabî... Fakat onlar cevap verip deseler ki: “Biz memleketin sanatına min-kıbel-ir-rahman mevhub muyuz? Farz edin ki bizde bir nev ticaret yapıyoruz... Birkaçımız bir olduk, kudret ve şöhretimizin sermayesini bir araya getirdik, bize ikinci, üçüncü derecede faydası olabilecek bazı unsurları da işimize gelen ücretlerle yanımıza aldık, çalıştırıyoruz. Bütün ticarethanelerde, fabrikalarda ilah böyle yapılmıyor mu? Bütün müesseseler için tabî ve meşru görülen bu hal bizim için neye öyle görülmüyor... Artistlerin buna benzer bir sözüne karşı verilecek mantikî cevap yoktur...

Sözümü yine başta söylediğimle bağlayacağım. Tiyatromuzu bugün içinde yuvarlandığı tezezbülden kurtarmak için bir tek çare vardır:

Merkezî hükümetin bu işle ciddi surette meşgul olması...

TÜRK SANATINDA TEZYİNÂT

Türk tezyinâtı, Türk harsının en mühim bir şubesidir. Çünkü sanatta milliyetin en tebarüz ettiği cihet tezyinâttır. Türkler tezyinât itibariyle en zengin bir millettir. Fakat maatteessüf tezyinâtımız hakkında henüz esaslı tetebbular yapılmamıştır. Asarı ortada duran bu tezyinât toplanıp tetkik ve tasnif edilmek icap eder. Her gün biraz daha harap olan sanat eserleri büyük bir hazine-i sanat teşkil ettiği halde bunlardan istifade edemiyoruz. Yeni sanat kendisine ilham verecek membaları buradan alacaktır. Onun için millî harsa büyük kıymetler verdiğimiz şu zamanda millî tezyinâtımızda da lâzım gelen ihtimamı göstermek lâzımdır.

Türk tezyinâtının devir itibariyle tasnifi Türk sanatının devirleri gibidir. O da Orta Asya, Selçuk ve Osmanlı devirleri olmak üzere üç büyük üslûba ayrılır.

Her devrin üslûbu birbirinden farklıdır. Fakat her üç şubenin tezyinâtı da birbirine yabancı olmayan ve biri diğerinin istihalesinden ibaret bulunan şekilleri muhtevidir. O derece ki müdekkik bir göz bunlar arasındaki karabeti ve hepsinde aynı kavmin bedî ve ruhî tezahüratını müşahade eder. Orta Asya sanat eserleri üzerindeki tezyinât ile Selçukî ve Osmanlı tezyinâtı mukayese edilse Türk'ün duygusunu gösteren aynı bir nispet ve vezin, aynı bir destur görülür.

Türkler uzun müddet göçebe hayatı yaşadıkları için ilk devirlerde sanat sırf tezyinât sahasında inkişaf etmiştir. Çadırlarda yaşayan Türkler evvela halılarını, elbiselerini, aletlerini, silahlarını ve avânilerini süslemişler ve bilahare uygunlaşan yani şehirlere yerleşen kabileler de mimari, nakış ve naht gibi sanatlar inkişaf ederek tezyinât daha kesb-i ehemmiyet etmiştir.

Maatteessüf bu ilk devirlere ait elimizde pek çok vesâik yoktur. Yenisey (Yeni Çay) Baykal civarıyla Turfan'da bulunan bazı Manhutan ve Buda mabetleri harabelerinde görülen şekillerden anlaşılıyor ki ilk tezyinât şekillerinin Çin'le büyük bir münasebeti vardır. Zaten hakanların ekseriya Çin'den sanatkârlar celb ettiklerini ve onlara saray ve mabetleri tezyin ettirdiklerini tarihlerde okuyoruz.

Çin ile kadim İran ve Hindistan arasında irtibatı temin eden ve müteaddit akınlar ve muhaceretlerle bu memleket eşyalarını birbirine tanıttıran Türklerin getirdiği eşyalar üzerindeki eşkal-i tezyiniye Orta Asya sanat tezyininin tekâmülüne yardım etmiş ve buradan Küçük Asya'ya inen Selçukîlerle beraber Anadolu'ya yerleşmiştir.

Selçukîlerin tezyinâtında gördüğümüz fark, muhtelif milletlerden geçen mevzuların Türk sanatına karışmasındandır. İslâmiyet, İslâm dünyasının her tarafındaki

sanatkârları harekete getirdiğinden bu tahavvülâtın büyümesine hizmet etmiştir. Mamafih tamamıyla Bizans memleketlerini işgal eden ve “Rum Selçukîleri” unvanını alan Selçukîlerin Anadolu’da gerek Yunan-ı kadim ve gerekse Bizans sanatına ait buldukları tezyinâta karşı ihtiyatlı davrandıkları ve hatta bu yabancı ve Hristiyan şekillere karşı biraz da nefret duydukları görülüyor. Vakıa bazı noktalarda Selçukîlerin Bizans sanatıyla olan ihtilâtı görülüyorsa da mahdud olan bu tesir-i tezyinâtta ziyade inşaattadır.

Bir memleketi işgal eden milletlerin sanatlarında daima oranın mahallî sanatının tesiri görülmek imkânsızdır. Fakat ekseriya bu sanat daha ziyade inşaata münhasır kalır. Tezyinâtta ise hakim milletin getirdiği an’anelerin devamı görülür. Hatta Selçukî devrinde Türk sanatına giren bazı başlık ve silmelerle âkânet yaprağı gibi Bizans mevzularının bilahare Osmanlı devrinde sanattan büsbütün çıkması mucip-i dikkattir.

Selçukîlerin Araplar ve İranîlerden aldıkları şekillere gelince bunların da yine orta Asya sanatının oralara kadar nüfuz eden tesirlerinden doğan şekiller olduğunu binaenaleyh Türk ruhuna yabancı bulunduğunu görüyoruz. Dünya üslûplarının tezyinâtı içinde hemen birinci kademeleri işgal eden bu tezyinât bugünkü sanat ruhunu gösterdiği şekildedir. Denilebilir ki Avrupa harsı için Yunan sanatı ne ise Asya içinde Osmanlı üslûbu o olmuştur.

Türk saftır. Türk yalanı sevmez. Onun içindir ki süs ve tezyinâtta da “samimi” ve “mantıkî” kalmış ve lüzumsuz mübalağalardan teneffür ederek tezyinâtta esas olan “sade güzel”in ne olduğunu anlamış ve anlatmıştır.

Türk bütün satırları serapa tezyinâta boğan ve bu suretle süsün tesirini galip eden Araplar, Hintliler veya Çinliler gibi güzelliği fazla süste değil, kadim Yunanîler gibi hatlar ve şekillerin tenasübünde, onların ahenginde aramıştır.

Türk tezyinâtındaki esaslara dikkat edilse görülür ki süs mevzuları süslenecek sathın ancak bir noktasında teksif edilmiş ve sair cihetleri kastî olarak sade ve boş bırakılmıştır. Bazen koca bir sathın ortasında bütün inceliği ve zarafetiyle nazar-ı dikkati celbeden küçük bir “gül” veya “kevkebe” ye tesadüf olunur, bazen kornişin yalnız köşelerinde birer yaprak görülür. Şemseler tam yerine konulmuş, tezyinât israf edilmemiştir.

Cami duvarlarına, kapı kanatlarına dikkat edilse her taraf sade fakat her şekil mütenasip bir ahenkdârdır. Her ziynet kendi kıymetini artıracak boş satırlarla muhat ve her satır onun yeknesaklığını izale edecek bir süsle müzeyyendir.

Ziynetler süslediği maddenin cinsi ile münasebettâr şekillerdedir. Kürsüler, rahleler, kapılar gibi tahta eşya üzerine yapılan tezyinât sırf tahtanın ensicesine ve onu oymak ve kesmekte keyfiyetine uyan şekillerdir.

Tahta kapıların tesirât-ı havâiye ile çatlamaması için küçük küçük parçalardan ibaret olması, bunların üzerindeki tezyinâtın da bu parçalar gibi hendesî olmasını intaç etmiştir. Mermer yontmanın tekniği hangi nev tezyinâtı isterse sanatkâr o şekil yapmıştır. Demire mahsus tezyinâtı tahtada ve tahtaya mahsus tezyinâtı çinide görmek mümkün değildir. Her maddeye tatbik olunan tezyinâtın kendisine mahsus şekilleri ve tarzları vardır.

Mesela Bizanslıların sütun başlıkları Türklere gayr-ı mantikî gelmiş ve kullanılmamıştır. Sebebi ise Bizans başlıklarının mermerden dantel gibi oyularak yapılmış olmasıdır. Türkler için ağır sıkletleri taşımak üzere yapılan bir sütun başının böyle kırılacak ve narin bir şekilde yapılması mantikî değildi. Türkler sütunun müdevver şeklinden üstündeki merbaı tabelaya geçmek için ona daha ziyade uyan menşurî kıtaları tercih etmişler ve bir sebep-i inşâiyesi olan bu kitlevî şekilleri aynı zamanda tezyinât olarak yapmışlardır. Binaenaleyh Türk'ün başlığı Bizans başlığından daha samimi ve daha fennî olmuştur. Bu samimiyet ve mantık ise ona daha büyük bir güzellik vermiştir. Taşla ahengdâr olan bu şekil bugünkü naht sanatının gayesine göredir.

İşte Osmanlı Türklerinde tezyinâtın bu derece yüksek bir mertebeye çıkması şu “samimiyet”, “mantık” ve “sadelik” hasbiyledir. Tezyinâtın tekâmülüne sebep olan şeylerden biri de İslâmiyetin tezyinâtın tatbik olunduğu başlıca sanat eserleri şunlardır:

Aksam-ı mimariye, taş oymalar, tahta oymalar, mezar taşları, çiniler, revzenler, rahleler, kürsüler, şamdanlar, kandiller, kapılar, insan ve hayvan tasvirleri hakkında koyduğu bazı kayıtların fena anlaşılmasından mütevvellit memnuniyetdir. Sanatkârların bütün dehaları tezyinât şubesinin tekâmülünü intaç etmiştir.

Demir ve tunç parmaklıklar, buhurdanlar, işlemeler, kumaşlar, halılar, züccaciye, evani-i beytiye fildişi işleri, tezhipler, teclitler ve sairedir. Bunlardan her nev eşyanın kendi maddesine uyan tezyinâtı vardır. Binaenaleyh tezyinâtın esaslarını tetkik ettikten sonra her nev eşyaya göre olan tezyinâtı da ayırıp tasnif etmek icap eder.

Biz burada ancak mimarî ile bazı sanat eserleri üzerinde ekseriyet ve umumiyet itibariyle kullanılan tezyinâtın ve esas olan şekillerden bahsedeceğiz.

Mimariye ait Türk tezyinâtında başlıca dört tarz görürüz.

1.Hendesî

2.Nebâtî

3.Hattî

4.İnşai

Hendesî tezyinât -Birbirleriyle müsellesler, murabbalar muhammesler vesaire teşkil edecek vechle hutût-ı müstakîmenin muhtelif eşkalinden terekkep eder. Bu tarz tezyin en ziyade Araplarda görülür. Avrupalılar buna (arabesk) derler. Hendesî tarz tezyini kadim Mısırlılar ve Asurlılar çok kullanmışlardır. Bu tarzın Araplarda kesretle istimali Arap'ın ruhu ve muhiti kullanmışlardır. Bu tarzın Araplarda kesretle istimali Arap'ın ruhu ve muhiti ile tev'em olmasındandır. Arap, çölün nâmütenâhi ufukları altında daima vasi bir düzlük ve semada yıldızları görür. Nazarları bir yıldızdan öbür yıldız giderken mevhum birtakım hatlar çizer. Bu çizgilerle Arap tezyinâtındaki girift eşkal-i hendesîye arasında ne büyük bir münasebet vardır. Göz, bir yıldız bakarken geldiği yolu kaybeder, şekiller birbirine karışır, bir müsellesin kardeşi bazen bir muhammesin kateri olur, birbiri içine girer, dolaşır velhasıl tıpkı Arap'ın muhayyilesi gibi hayal ve esrar içinden karışık şekiller çizer durur. Arapların musikisinde de nağmelerini çizgilerle resmetmek kabil olsa böyle şekiller çıkardı.

Hakikate ve tabiata daha merbut olan sade Türk'ün ruhunda ise bu nev hendesî tezyinâtı ancak maddenin icap ettirdiği şeyler üstünde mesela, parmaklıklar, kapı tablaları gibi hendesî mevzular isteyen yerlerde mahdud olarak kullanmıştır.

Türklerin İranîler gibi en çok kullandıkları tezyinât şekilleri “nebatî” olanlarıdır.

Bu tezyinâtı da üç tarzda kullanmışlardır.

1.Hakikî ve tabii nebatat Plantes naturelles ou concretes

2.Üslûplanmış nebatât Plantes stylise

3.Muhayyel ve gayr-ı hakikî nebatat Plantes irreelles

Bunlardan birinci tarzı pek nâdir görüyoruz. En çok ikinci ve üçüncü tarzları müşahede ediyoruz.

Nebatî olan süs tezyinâtında başlıca iki unsur görülür.

Tezyinî nebat ise bunun üstüne sarılır. Bu tezyinâta daha güzelini vermek için nebat ve dal üstüne sümüklü böceğe benzeyen kıvrık körpe yapraklar resmedilir. Kıvrık yapraklar Türk tezyinâtının en seciyeli bir kısmıdır ki bunun menşe ve istihalelerini aşağıda zikredeceğiz.

Bu nebat ve dalın adetleri bazen tehalüf eder ve zengin tezyinâtta adetleri artar. Ona göre üç tarz müşahede olunur.

1.Yalnız bir cins nebatın filiz veya yapraklarından ibaret tezyinât

2.İki cins nebatın filiz ve yapraklarından ibaret tezyinât

3.Bir dal üstüne muhtelif cins nebatın filiz veya yapraklarından ibaret tezyinât

bunlardan maada iki nev daha vardır ki onlar da:

4.Demet halinde nebat ve çiçekler

5.Yemişler

Bir dalın etrafına muhtelif nebat yaprak ve filizlerinin sarılmasından husule gelen tezyinâtı Mimar İlyas Ali birçok yerlere tatbik etmiştir. Tezyinât olarak ayva, nar gibi yemişleri de kullanmıştır. Cennet meyvesi addedilen nar en kesretle istimal olunan bir meyvedir. Fakat bu meyve ve çiçeği üslûplaşarak büsbütün başka bir şekil almıştır.

Türk tezyinâtında kullanılan nebat ve çiçeklerin başlıcaları nohut, fasulye ve kabak yaprakları, lale, karanfil, gül, sümbül, kadife çiçeği, düğün çiçeği, nar çiçeğidir. Ağaçlardan selvi pek müstameldir. Fakat bunların şekilleri tamamıyla üslûplanmış ve tezyini bir mahiyet almıştır.

Üsküdar çatmalarında hemen hemen tezyinât üslûplanmış laledir. Bazı çatmalarda hemen insan boyu kadar büyük laleler işlendiği görülmektedir.

Gayr-ı hakikî nebat çekilerinde ibaret olan tezyinâtta (şekil 6)da görülen bir nev yaprak vardır ki şimdiye kadar bunun kıvrılmış bezelye ve nohut yaprağından geldiği zannolunmaktadır. Filvaki bu şekil ile fasulye, bezelye ve nohut gibi kıvrılan yapraklar arasında büyük bir müşabehet varsa da Osmanlı tezyinâtının hemen her kısmında tesadüf ettiğimiz bu şeklin eski minyatürlerde peygamber resimleri etrafına yapılan “nur” temevvücâtıyla büyük bir müşabeheti vardır. Bu temevvücât ise “Çin” ejderlerinin münhanilerini andıran ve ondan ilham alan bir şekildir. Eski Çin resimlerine dikkat edilirse semadaki bulutları da bu şekilde yaptıkları görülür. Aynı şekli İran’daki mukaddes ve kanatlı boğalarda ve bâhusus Selçukîlerin kaplan ve asâtiri şekilde yaptıkları hayvanların kanatlarında da görüyoruz.

Bu şekilleri yavaş yavaş değiştiren ve kendi ruhuna uyduran Türk sanatkârları ondan tezyini bir yaprak çıkarmış veyahut nohut ve bezelye yapraklarını o şekle sokarak millî bir mevzu elde etmişlerdir. Büyük bir müzeyyen tezyiniyeyi haiz olan ve her yere tatbik olunan bu şekil Türk tezyinâtının en seciyevî bir unsuru olmuştur. Onu her yerde görürüz. Çinlilerde, pirinç işlerinde, nakışlarda, tezhiplerde, tarhlarda, teclitlerde hep bu şekil tezahür eder.

Eski kitaplarda bâhusus münakib-i hünerânda “tarh” ve “tarâh” diye bir tabire rast geliyoruz.

Tarah diye süsler ve çiçekler resmeden ve bahçe şekilleri tanzim eden sanatkârlara deniyor. Bu tarahların asarına bakarsak iş bu şeklin unvanı müşahade ederiz.

Demet şeklinde çiçeklerden ve yemişlerden yapılan tezyinâtın Sultan Ahmet Salis devrine tesadüf ettiğini görüyoruz. Lale de bu devirde taammüm etmiştir.

Rokoko devrinde yapılan tezyinât ise Avrupa Rönesansının unsurlarıdır. Fakat bu unsurlar bizde başka bir kisve almış, bir Türk rokokosu vücuda getirmiştir ki Avrupa rokokosundan haylice farklıdır.

Üçüncü nev tezyinâtın hattı olduğunu söylemiştik. Türkler yazıyı tezyinâtta Araplar kadar çok kullanmamışlardır. Türklerde yazıyı başlı başına bir tezyinât mevzuu olarak kullanılmıştır. Türkler yazıyı kullanmış ve Araplar gibi tezyinât ile mezc etmemişlerdir. Yazının yanına konulan bazı nebati çiçekler ve güller ise adeta ona hürmetkar bir vaziyette ve pek mütevaziâne dururlar. Bazı mozaik şeklinde yazılar mimari tezyinâtta ve pencere üstlerinde kullanıldığı gibi alçı pencerelerin renkli tezyinâtı arasında da kullanılmıştır. Bilhassa mimaride kufî yazının daha kesretle istimalini görüyoruz.

Sanayi-i tezyiniyeden sayılan “hat” hakkında burada tafsilata girişmeyeceğiz. O ayrıca bir şube-i sanat teşkil eder.

Bir nev yazılar vardır ki onlar hattan ziyade sırf tezyinât mahiyetindedir. Bunlarda yazının herhangi bir resme göre tanzimidir. Mesela cami, kayık şeklinde yazılar vardır. Fakat bunlar daima halk sanatı olarak e yüksek bir eser-i sanat telâkki edilmemiştir.

Tezyinâtın işleme ve halılar üzerine tatbiki uzun bir bahis teşkil eder. Her memleketin kendisine mahsus an’anevî şekilleri vardır. Üslûplanmış olan bu şekiller ve hale-i evlada anlaşılamaz. Mesela lale, ibrik resimde görülen şekillere girmiştir. Bir de selvinin üslûplanmış şekli vardır ki ona İranîler (bote) derler. Hint kumaşlarında kesretle tesadüf edilen bu şekil Türklerde çok müstâmil değildir.

Teessüf olunur ki bugün hali ve işlemelerimize has olan bu şekiller yekdiğerine karıştırılmakta ve üslûp bozulmaktadır. Bir taraftan madeni boyalar diğer taraftan üslûp karışıklığı halılarımızı günden güne rağbetten düşürmektedir.

Eski işlemelerimiz üzerindeki tezyini şekiller kemal-i dikkatle tettebbu olunarak tasnif olunmalıdır. Millî müze için birçok pişker, makreme, çevre ve kuşak gibi Türk işlerini toplamıştık. Beş sene sonra bulunması kabil olmayan bu sanat eserleri milletin en ihtimamla tetkik edip yaşatacağı ve kendi tezyinâtına esaslar arayacağı membalardır. Maarif Vekaleti'nden temenni ederiz ki bu işi itimam etsin. Diğer taraftan da mezar taşlarımız üzerinde tezyinât nokta-i nazarından bir hazine yatıyor.

Bahis itibariyle Türklerin yegâne eserlerini teşkil eden bu taşlar tarihleri itibariyle tezyinâtı tasnif etmeye yarayacak en mühim vesikalardır. Türk harsını yaşatmak için bu taşları mahftan kurtarmak ve üzerlerindeki resimlerle mükellef albümler teşkil etmek lâzımdır. Bunlar ihlâfa büyük hizmetler görecektir. Kapılar ve pencerelerin demirleri üzerindeki şekil ve tezyinât ise ayrıca ciltler teşkil edecek kadar mühimdir. Bunlar hep toplanmalı ve Türklerin sanatını öğrenmek isteyenlerin önüne konmak icap eder.

Celal Esat

SANATTAN ZEVLK ALMANIN YOLU

Ve

ASAR-I SANATIN EHEMMİYETİ

Pek çok kimseler vakıa sanata (*) alâka gösterirler ise de bunun hakkında tam bir vukufa malik değillerdir.

Diğer taraftan sanat, ifade etmek istediği fikri ya hikâye tarzında veyahut mudhik bir şekil altında tasvir ederek şâyet bizler der- akâb bazı muin ihtisaslar husule getirmeyecek olursa, mesela bizi güldürmeyecekse, yahut bilfarz korku ve dehşete alâka etmeyecek olursa, hulasa bir eserin önünden lâkaydâne geçip gidivermemize mani olacak kadar derhâl hissiyatımıza veya nazarımıza çarpmayacak olursa yine insanların birçokları indinde sanatın hala hiçbir ehemmiyet ve değeri yoktur.

Lakin düşünecek olursak eski üstatların bundan üç, dört, beş yüz sene evvel vücuda getirmiş oldukları eserler bugün o büyük devirlerdeki sanat ve medeniyet mahsulleri olmak üzere telâkki edilmekte olduğu gibi ezmine-î atikenin o muhteşem asarından hala bütün beşeriyet bir haz duymakta ve bütün güzellik kanunlarının sarsılmaz esaslarını da bunlarda görmekteyiz.

Sanat vasıtasıyladır ki tarihin büyük vak’aları ahlâfa intikal etti; sanat sayesinde ki geçmiş zamanların ahval ve hususâtına, büyük insanların ve onların if’âl ve harekâtına dair bizce bir fikir edinmek kabil oldu; hulasa sanat tarik eyledi ki mazi ile samimi bir münasebet peyda olabildi.

Sanat, bizi hayat-ı akvâma edebiyattan daha ziyade nüfuz ve hulûl ettirir asar-ı sanat yalnız gözlerimizi ferahlandırmakla kalmaz, aklî huzûzâtın da tükenmez bir membaıdır. Büyük sanatkârların kendi eserlerine derc ve edhâl eylemiş oldukları fikirler, herhalde muharrir ve müelliflerin kitaplarındakilerden ziyadedir.

Sanatkârın muhdesâtı, zeka ve dirayet erbabına yeni bir cihan açmış ve edebiyat ise ekser ahvalde eşkâl ve tasvirden müstahsil olan malûmatın ancak bir tefsîrinden ibaret kalmıştır. Filhakika resimler ve tasvirler bütün tarih kitaplarından ve vesâik-i tahririyeden daha nâfiz bir surette söylerler. Zira herhangi bir fikir ve hayali resim ve tasvir etmekten daha müheyyicâne ve daha şedidâne canlandırmak mümkün değildir. Mesela büyük bir zatın tasvir ve timsâli malûm olmasa onun şahsını en güzel kelimeler

(*) Vahit Beyefendi, her ne kadar sanat ve sanat, fen, hırfet kelimelerinin muin Fransızca kelimelerinin tercümesi olması dolayısıyla ayrılmasına pek ziyade ehemmiyet veriyorlarsa da lisanımızın şekli-i hazırına nazaran şimdilik biz buna taraftar değiliz.

ve tabirlerle tavsif ederek medh ü senâ etmek hiç kifâyet eder mi? Onun hakkında sahih bir fikir edinmek kabil olur mu?

Bir kimse İsviçre'nin veya herhangi bir beldenin bedâyi ve muhasenni pür şevk ü neşât ibârât ü tarifât ile tavsif etse, biz o şehir veya memleketin şekil ve hayalini hiç görmemiş isek bunun ne faydası olur? Hatta muhayyilemiz bize bu hususta fevkalade yardım etse bile yine söz ile tavsiftan duyacağımız tesir pek sönük kalır, hiç değilse bu tesirin hakikate mutâbık olup olmadığı şüpheli olur. İşte sanat, mazinin bütün edvârını birbirine rapteden sanat, burada imdadımıza yetişir.

Vakıa herkese dahi ara sıra yüksek fikirler layih olabilir, güzel hayaller ve tasavvurlar bazen en küçük bir başın içinde de toplanabilir. Lakin bunları ifade ve tasvir etmek herkesin elinde değildir; çünkü sanat bir imtiyaz-ı mahsustur, dedikleri gibi ilahî bir mevhibedir. Gerek şairin duyduğunu tebliğe vasıta olan sözler gerek musikişinasın kendi hissiyâtını izhar eylemesine medar olan nağmeler ve gerekse ressamın istediğini tasvir eylemesine yardım eden renkler nazar-ı itibara alınsın, bütün bu vesâitin mükemmelen istimalidir ki bir sanatkârın gerçekten fâikiyetine delâlet eder.

Her memlekette geçmiş zamanların bir tercümanı, eşkâl ve tesâvirin umumî lisanını mütekellem bulunan sâdıkü'l beyân bir tercümanı bugün hala yerlerinde kaim ve bakîdir ki bunlar sanatın mahsulü olan eserlerdir. Hatta harabelerin o derin sükutu bile bugün zail olmuş olan bir kavmin ruhunu ve ahlakını fasih ve sahih bir ifade ile söyler, anlatır. Şu halde sanat, insanı mesut edecek ve ruhunu yükseltecek tesirâtı mebzûl havîdir. Fakat sanatın asarından zevk almak ve bunları anlayabilmek için kulaklarımızı alıştırmak lâzım ise resmedilen levhaların, bir heykel veya bir eser mimarının güzelliğini hissetmek içinde gözümüzü terbiye eylemek lâzımdır. Gözümüzdür ki tabiatı, o tükenmek bilmez intibalarla dolu olan kainatı araştırır ve bu intibaları bilahare tek başımıza kaldığımız vakit tekrar nazarımızın önünden birer birer geçerken şayet güzel bir tasvir ve hayal bizim kendi muhayyilemize tahrik ve ikaz etmiş bulunur ise onun hatırası canlanır ve bizi mahzûz ve mesut eder.

Her sanatın esası tabiattır. Tabiat, insanların binlerce senelerden beri karşısına geçtikleri ve güzellik hakkındaki hasret ve iştiaklarını tatmine çalıştıkları büyük, hiç yorulmak bilmeyen muallim, mürebbidir. Madem ki tabiat her yerde hazır ve mevcuttur, öyle ise her insan -sanatkâr olsun olmasın- tabiatı tetkike ve bu sayede sanata muvassıl olan yolu bulmaya müsait olacak mesut bir vaziyet içinde bulunuyor demektir.

Hakikaten büyük sanatkârlar evvel-be-evvel tabiatı tetkike giriştiler. Tabiatın bin türlü tecelliyât ve tezahürâtıyla beraber son derecede muhteşem ahenginden iktibas edilmiş levhalar ve tasvirler vücuda getirdiler.

Sanatkârların münâzır tabiatı resim ve tasvire can atmaları ise kendilerinin tabiat karşısında duydukları alî hisleri ve necip intibaları halk üzerinde dahi husule getirmek arzusundan münbaistir.

Şimdi sanatkâr nasıl ki bütün cihan içinde latif ve şairâne bir tarzda mümtezic bulunan veyahut sanatkârâne bir terkip sayesinde böylece imtizaç edebilecek olan bütün eşya ile ülfet ve ünsiyet peyda etmeye mecburi ise sanata bîgâne olanlar veya sanata yalnız heves ve meraklı bulunanlar ve onu sevenler dahi güzellik tabiatı bu his ile görmeyi öğrenmelidirler. Şu halde gezip dolaştığımız esnada gözümüzü açmak, büyük şehirlerin işlek sokakların ve mütenevvi şekler arz eden çarşı pazarların bin türlü ahval ve evsâfına yahut rengin çiçekleriyle insanın yüreğini zevk ve neşât ile dolduran muhteşem bir manzaraya veyahut sadece bir insan kalabalığına hep aynı alâka ve merak ile bakmalıdır. Çünkü ancak böyle davranılırsa ve eğer bütün bunlar –tersim ve tasvirleri takdirinde ne gibi bir tesir hasıl edeceklerini düşünerek- temaşa edilecek olursa velhasıl münâzır-ı kavâidinin icâbâtı ve ziyanın da tesirât-ı mümkünesi nazar-ı teemmül ve itibara alınır ise işte o zamandır ki tabiatın sahîh olarak idrakine vasıl olmak mümkün olur.

Yine mesela bir müzeyi ziyaret eden bir insan bu ziyaretinden hakkıyla istifade etmek isterse mevcut bütün asardan yalnız en câlib-i dikkat ve his-i ehemmiyet olanları tetkik ile iktifa eylemiş icap eder. Birçok sanatkâr isimleri ve eser unvanları ile zihnini doldurup da temaşa ettiği asarda gizli ve ne gibi hususâtın mevcut olduğuna dair velev bir fikir istihsal etmemek hiçbir faydayı mucip olmaz. Bu sebeple sanatı anlamak isteyen herkese tavsiye olunacak yol şudur: Rastgele resim ve tasvirleri bir tarafa bırakıp bunlardan yalnız harikulade cazip olanına dikkati hasretmek lâzımdır. Çünkü ne kadar sade olursa olsun bir eser eğer insanı ayrıca cezp ediyorsa demek ki o eserle temaşa-geri arasında şahsî ve hususî bir münasebet mevcuttur. İşte eser-i sanatın kıymetini husule getiren de bu münasebettir.

Eserin tab-ı insanî üzerinde icra ettiği cazibe-i mahsusaya gelince denilebilir ki, bu cazibe insanda onun hiç de farkına varamadığı gizli bir sa'y ve amel tevhit eder; hiç değilse zihin ve fikir üzerinde bir tesir icra ederek insanı düşünmeye sevk eyler.

Filhakika tabiat nasıl ki gerek en büyük ve gerek en küçük tezahüratıyla bize derin bir hürmet ilkâ ediyorsa eser-i sanat dahi öyledir. İnsan küçücük bir ağaç yaprağı önünde bulunur da istiğrak ve takdir içinde kalır; güzellik geniş ve ıssız bir sahranın ortasında tek bir ağacın karşısında bulunur da yine en derin bir tesiri duyar. İşte resimde dahi aynı hal vaki olur. Bu cihetle her bir eser insanın zihin ve tabı üzerinde nâfi bir tesir icra eder ve hatta fikri yükseltir. Asar-ı sanata yalnız sade dil bir temaşa-ger gözüyle bakmayan bir kimse herhalde latif bir levhanın, zarif bir heykelin, mehîp bir binanın manzarasından daima mütehayyiç olur, onlarda mündemiç olan fikirden ziyade sanatkârâne olan şekil ve manzaralarını temaşadan zevk alır; ve onun içindir ki bu gibiler indinde bir müzeyi ziyaret etmek adeta bir bayram günü kadar sürûru mucip olur.

Lakin bu sürûru insan kendi evinde de istihsal edebilir. Bugün herkes kendi meskeninde bir resim bulundurabilir; çünkü fotoğrafyanın yardımıyla her hangi bir abidenin son derece de sahih şekil ve tasviri elde edilebilir. Hatta bazen bu şekil ve tasvir o abideyi mahallinde vaki olacak tetkikten daha iyi bir surette tetkik etmeye müsait olur ve bunda yeni yeni güzellikler keşif ve ifşa eder.

Asrımız maziye araştırmaya pek ziyade merak sardırmış olduğu gibi gerek eşkâlin tasviri ve gerek malûmat-ı istihsali hususunda bugün pek mükemmel vesait dahi mevcut olduğu içindir ki eski nesillerin ahval ve adat ve ahlakını ve bunların meydana getirdikleri eserleri tamamen öğrenebilecek bir vaziyetteyiz. Bu sebeple insanların dehasına belîğ birer şahit gibi elan yerlerinde kaim ve sabit bulunmakta olan şayan-ı takdir abideleri, islâfımızın ihdas eylemiş oldukları mütenevvi ve harikulade asar-ı sanatı bilmemek doğrusu pek büyük bir kabahat olur.

Bazı asar-ı sanat vardır ki bunları herkes -hiç değilse ismen- bilmeye mecburdur. Çünkü onlardan hemen her gün bahis olunur. Bu cihetle bunların meçhul kalması ekseriya insanı gülünç bir vaziyete de ilkâ edebilir.

On yedinci asırda yaşamış olan meşhur Fransız hikâye nüvisi (Lafonten)in “*Maymun ile Yunus Balığı*” unvanında bir hikâyesi vardır.

Bir gün Yunus balığı birdeniz kazası esnasında bir maymunu, insan zannederek kurtarmış. Bu sırada ikisi mükalemeye girişmiş. Derken balık, maymuna (pire)yi tanıyıp tanımadığını sormuş. Maymun gafilâne cevap vererek:

-“Hay hay! Nasıl tanımam? Aman! O benim en iyi dostumdur!” demiş.

Malûm olduğu üzere (Pire) zaman-ı kadimin meşhur ve maruf bir limanı idi. Maymun ise Pire Limanını adam zannetmişti. Bu sehve ve hata üzerine hayrete düşen yunus balığı, kurtarmış olduğu mahlûku daha ziyade muayeneye koyulur, yanıldığını anlar ve hemen bir kuyruk darbesiyle maymunu denizin esfel-i safilînine gönderir.

Eski zamanın bu hikâyesine benzer bir fıkra daha anlatırla:

Cahil olmakla beraber safdil ve hodpesent olan bir kimse, bir gün İstanbul'un her yerini ziyaret ettiğini mübalağa ile anlatırken kurnazın bir derhâl sarar:

-Ayvansaray'ı gördünüz mü?

-Ona şüphe mi edersiniz? Seyahatim esnasında en ziyade takdir ve tahsin ile temaşa etmiş olduğum bir bina-yı alîdir...

İşte daha bunun gibi garip ve mucip hacâlet cevapların pek çoğunu sayabiliriz.

Onun içindir ki insan böylece, (Pire)'yi adam yerine koymaya, Ayvansaray'ı da bir abide zan ve tahmin etmemeye ta gençliğinden itibaren çalışmalıdır. Avrupa'nın en müterakki memleketlerinde bile en meşhur eserleri halka tanıtmak, gençlerde güzellik hissini uyandırmak maksadıyla mütemadiyen kitaplar, makaleler neşredilir, konferanslar verilir. Bu memleketlerde tarih-i sanat dersi bütün darülfünunlarda ve mekâtib-i âliyyede tedris olunduğu gibi hatta Fransa'da iki seneden beri bilumum liselere dahi tamim edilmiştir. Zira bunca ensâlin yetiştirdiği üstatların ve mahsul-i dehaları olan şah eserlerin gençlerce meçhul kalması artık caiz görülmemektedir. Binaenaleyh biz dahi bütün münevver indinde malûm olması lâzım gelen en meşhur asar-ı nefiseyi sırayla karilerimize tanıttıracağız ve makalemizi halkın anlayabileceği tarz ve şekilde pek mahirâne tertip edilmiş bazı müellifâtan ve ez cümle Fransızca (Moro Votye) ve (Jil) ile Almanca (Dobski)'nin eserlerinden iktibas edeceğiz.

Saliken beyan eylemiş olduğumuz veçhle bugün mevcut olan vesait-i fenniye sayesinde herhangi bir abide veya şaheserin resmini, şekil ve tasvirini elde etmek mümkündür. Şu halde sanat bütün halkın mülküdür, sanatkârların ihdas ettiği güzel şeyler bütün insanların malıdır, her asrın kendinden sonra gelen asra bıraktığı bir mirastır. Öyle ise artık sanatın nerede bulunduğunu aramaya hacet yoktur: O, fevkalade mütenevvî eşkaliyle bizim etrafımızdadır. Eğer biz cihan içinde dolaşırken gözümüzü açarsak, işte o zaman dünyanın sanat vasıtasıyla nasıl zenginleştiğini ve güzelleştiğini, sanatın da hatta biz onu bizzat icraya muktedir olmasak dahi- ne muazzam ve ne muhteşem olduğunu görürüz. Filhakika bir Alman şairinin dediği gibi: "Sanatın hâliki yalnız sadâ ise muhabbetkârı da bütün fanilerdir!"

EFLÂTUN VE BEDİİYAT

Estetik Bahisler:

[Düşünmek ve yaratmak sevmekten, sevmek ve düşünmek, yaratmaktan başka bir şey değildir.]

Eflâtun

[Âşık, bütün güçlüğüne rağmen sevgilisine yalnız düşünceyle, vecdle kavuşmayı ummalıdır.]

Eflâtun

[Sanata yabancı olan her insan “Eros” un ilk temâsında şehvetin iğrenç bir esiri olur.]

Eflâtun

Bediîyata bir mebde aramak lâzım gelirse muhakkak o mebde, Plotark’ın tabiriyle “İlahî Eflâtun”dur. Bediîyatın sanatın şuuru olduğunu bilmeyen ve bilmemekte ısrarı bir meziyet sayan bazı ilim şaklabanlarının, estetiği inkâr etmelerine rağmen o hiç şüphesiz bütün bediî telâkkilerin, nazariyetlerin babası ve anasıdır. Enfûsi ve fâkî bütün bediîyat iddialarına yegâne memba odur. Aristo’dan Kant’a, Schillere ve Hegel’e kadar her bediîyatçı az çok ona medyûndur. Çünkü o hakikati bulabilmek için tasavvur ve tahayyülü mümkün her nazariyenin iskeletini düşünmüştür. Fakat ne gariptir ki hakkıyla estetiğin yaradanı olan bu feylesofun bediîyata hasrettiği bir tek kitabı yoktur. Bununla beraber eserlerini daima bediî renkle boyadığından hemen her kitabın bir bahsinde estetiğe ait düşüncelerini bulmak kabildir.

Halbuki Eflâtun’dan evvel sanat ve estetik meseleleri üzerine dedikodudan başka bir şey bulunamaz. Zaten sanat meselesi Yunanistan’da ancak sofistlerle Sokrat arasındaki münakaşalardan sonra felsefî bir hâdise oldu. Yoksa bazılarının zannettikleri gibi ne şiir, resim, musiki eserleri etrafındaki ilk tenkitler; ne sanatkârların çalışma tarzlarına ait müşâhedeler ne de ahlâkçı feylesofların şairlere, şiire, muhayyileye hücumları sanat felsefesine başlangıç sayılamaz. Evvela, bediîyata müstakil bir saha ayrılmamıştı. Sâniyen “sanatın mâhiyeti nedir?” sualini de kimse kendi kendisine sormuyordu. Sanat eserleri hoş veya nahoş bir takım keyfî, his ve ray meseleleri farz ediliyordu. Hatta Sokrat’a göre –“Kseneon”un rivâyetine bakılırsa – (Güzel, faydalı, iyi) hepsi aynı şeylerdi. Yekdiğerinden tamamıyla ayrı bu üç hedefin birleşmesi bediî hâdisenin istiklâlini reddetmek demektir.

Eflâtun “sanat”ın önünde nevi cinsine münhasır bir hâdise karşısında bulunduğunu anlayarak hakikatin kalbgâhına varmak için her vâsıtanı istifade etti. İcabında kendi fikirlerinin tamamıyla aksini dahi söylemekten çekinmedi. Enfüsî ve afakî her usulü kullandı. Onun içindir ki bediyyatı bazılarına baştan aşağı tezatlarla dolu bir masal gibi görünür, bazıları için ise menfezi olmayan acayip bir dehlizdir.

Halbuki mesele görüldüğü kadar müşkül değildir. Güçlük Eflatun’un iki metot kullanmasından, birincisi zihnî, ikincisi hissî iki tesirin altında bulunmasından ve hususiyle (sanat)la güzeli ayırmasından ve nihayet bakir bir muammayla karşılaşmasından ileri gelmektedir.

Eflatun, Sokrat’ın talebesi olduğundan kısmen zihniyeci idi. Güzellik hâdisesini de zihniyeci bir gözle tetkike koyuldu. Kendi kendisine soruyordu:

“Acaba sanat hâdisesi zihnî ve mantıkî bir mesele midir? Esbâp ve netâyici anlaşılınca kanunlara raptedilir mi? Edilmez mi? Sanat, faziletin ve felsefenin doğurduğu ruhun asıl kısmına ait manevi bir hâlet midir? Yoksa yabancı ihtirasların kaynaştığı ruhumuzun cehennemî kısmında mıdır?” Bu suallerin cevabını “*Cumhuriyet*”te buluyoruz. Netice hiç de sanatın lehine çıkmıyor. (sanat eseri, şehvî ve hayvanî ihtirasların mahşerinde kemale eren bir meyvedir ve o meyveye lanet olsun) diyor.

Çünkü (sanat-art-mimesis ideaları, eşyanın hakikati yaratmıyor. Hatta ona kadar bile yükselemiyor. Sanat eserleri olsa olsa ideaların, aslın, solgun ve aksi veya gayr-ı tabiî bir taklididir, üçüncü elin mahsulüdür. Mesela ressam, ustanın ilahî (idea)ya benzeterek yaptığı şeyin mukallididir. Taklit ise tabiî şeylerin hududundan öte mâverâî bir âleme geçemez. Mücerret mefhûmlara, mantıkî hakikate yükselemez. Yükselse bile şair, ressam, bunlardan bir şey anlamaz. Sâniyen sanat şehvanî ve hayvani ihtirasları kamçıladığından ruhun gıdası değil, zehridir. Maneviyetimizi, sükûnumuzu bulandırmaktan gayrı bir şeye yaramaz.)

İş buraya geldikten sonra politikaya hayatında en mühim biri yeri veren Eflatun son adımı da atmaktan çekinmedi ve “*Cumhuriyet*”ten şairleri, ressamı, musikişinâsları kovdu. Bu nokta bediî hakikatin arkasından koşarken Eflatun’un dinlendiği ilk merhale. Aldanıp da bunu bir netice telâkki etmemelidir...

Bu hükme kadar Eflatun’un en mühim hatası zihnî bilgilerden gayri bir hakikatin varlığına ihtimal vermemesidir. Filhakika güzellik ne mefhûmla, ne de mantıkla alâkadârdır. Lakin bu, zihni hakikatlerden başka yalnız şehvî hayat var demek

değildir. Eflatun bunu anlayamadı ve sanatın böyle adileştiğini, hakikatin gölgesi haline düştüğünü görünce her meçhul malûma ırcâa çalışan şuurî bir tikslenme duydu. Aklının emrine itâat ederek sanatı, Bediiyatı muhteşem bir belâgatle inkâr etti.

Diğer taraftan Eflatun'un fena bir metot kullanması ve tabîî güzellikle sanat güzelliğini ayırması yüzünden sanata reva gördüğü zulüm güzelliğe teşmil edilmemişti. Güzellik, sanatın idam edilmesine rağmen hâlâ bilinmeye muhtaç bir muamma idi. Dolayısıyla Eflatun ister istemez cumhuriyetin kararını söyle bir köşeye bırakarak tekrar aynı meseleye dönmekten kendini men edemiyordu.

Akropol'de beşeriyetin bir daha işine yaramayacağı eserleri, "Partenon"u, Atenanike Mabedi'ni, "Erehteon"un, "Propile"leri gözüyle gören ince Yunan dehası, hele Eflatun, güzelliğin ne olduğunu anlamadan rahat edebilir mi? Çaresiz mütemadîyen aynı "sfenks"ın karşısında bulunuyor, sanatı reddettiğinden "güzel"e mahsus bir saha bulayım diye ümitsiz çırpınıyordu.

İşte "Ziyafet"te "Fedr"de "Gurcyas"taki coşkun belâgat sırrı burada, yani "güzelin yalnız vücutta değil kanunlarda, meşguliyetlerde, fende de bulunduğu"ndan bahseder, bazen doğruyla, iyiliğe benzetir. Sokrat'ın fikrine döner, faydalı ile karıştırır, bazen de bizâtihi güzel ile izâfî güzel diye iki kısma ayırır, yahut hakikî güzelliği bütün meşakkatlerden azâde sâfî bir zevk farz eder. *Cumhuriyet*'te Hippias majeurun muhâzarası üstâdın tereddüdünü göstermek hususunda pek mühim bir misaldir. Bu muhâzarada Sokrat -yani Eflatun- bizâtihi güzeli yani bir kııda, bir kısırakta bir bibloda, bir şarkıda, bir mabette müşterek olan güzelliği aramaktadır.

Hipyas ve Sokrat muhtelif tarifler ve suret-i haller bulurlar, neticede Sokrat hepsini tenkit eder...

Bu münakaşayı naklediyorum...

- Güzel nedir?

- Eşyayı güzelleştiren, süslemek üzere ilâve edilen altındır.

- Hayır, altın eşyada muvafakat olduğu vakit güzelleştirilebilir. Ve bir kazana altından ziyade tahta bir kaşık muvafıktır.

- Güzel hiç kimsenin nazarında çirkine benzemeyendi.

- Biz "benzer"i aramıyoruz. Aradığımız müşâbehet değil, güzelliğin ne olduğudur.

- Eşyayı güzel gösteren muvafakattir.

- O halde güzel gösteren ve fakat yapmayan muvâfakat başka şey, güzel başka şeydir.

- Güzel faydalı olan ve hedefe götürendir.

-Eğer bu tarif doğru ise şerk güzel olması lâzımdır. Zira faydalı şerre de götürür.

-Güzel iyiye götüren faydalıdır.

-Bu halde ise güzel iyi, iyi güzel değildir. Zira sebep netice, netice sebep olamaz.

-Güzel kulak ve gözün hoşuna gidendir.

-Bu tarifte üç sebepten dolayı iknâ edici değildir. İlkin bâsıra ve sâmia ile hiç münasebeti olmayan kanunlar ve münasebetlerde güzel olabilir.

Sâniyen güzeli yalnız bu iki duyguya hasretmek yiyip içmenin ve şehvî hazların güzel olmadığını iddia etmek demektir.

Ve nihayet eğer güzelin temeli bâsıra ise sâmia olamaz. Sâmia ise bâsıra olamaz. Binaenaleyh güzel bu iki duygusunun münhasıran hiçbirisinde değildir.

İlah, ilah, ilah...

Böylece muhazarada bir leitmotiv gibi tekrar eden “Güzellik nedir?” suali cevapsız kalır.

Eflatun siyasî ve terbiyevî bir eser olan “*Cumhuriyet*”inden Omirus’u, Sofok’lu, Aşil’i fena bir anın süvarisi oldukları için kovmasına rağmen her birinin eserlerini seviyordu, işte bu sevgidir ki sanatların anası saydığı oyunu ciddî meşkâlelerin yanına koymasına ve nihayet bir gün reddedilemez bir tarzda sanatın, bediyyatın varlığını ilk defa olarak ilan etmesine vesile oldu. “Başkasının yardımıyla, başka şey için değil kendiliğinden bizâtihi güzel olan şeyler vardır!” dedi. Fakat endişesi hâlâ bâkî idi. Keşfettiği bu güzeli koyacak yer bulamıyordu. Nihayet aşk-Eros imdâdına yetişti. Ve güzelliği, bütün felsefesini hulâsa eden “idea”lara yükselten, ruha, aşka ve genç delikanlıların vücuduna izâfe etti.

Malûmdur ki Eflatuna nazaran eşya ve bütün mekûnât mâverâ-yı âlemdeki ebediyen ter ü taze “idea”ların bir kopyasıdır. Yaşadığımız âlem ruhlarımız için gurbettir. Biz ilahlar meclisinden dünyâya bir arzunun tatmîni için geldik. Tabîî ömrümüzü ikmâlî ettikten sonra tekrar o esrarlı âleme döneceğiz. Yalnız ve zann-ı aslîye dönmek pek kolay değildir. Bahtiyâr ruhların harekât ve sekenâtına intibâk edebilmek ve bâkilere bağlanarak bekâ bulabilmek için eflatun “*Fedr*” ve “*Ziyafet*”inde

iki yol gösteriyor: Birincisi aşk yolu... Çünkü aşk ruhumuzu esir bulunduğu kafesten çıkarır ve kendimizi başkalarının ruhunda yeninde yaratmamıza yardım eder. İnsanları fani güzelliklerden ulvî güzelliklere yükseltir.

İkinci yol da felsefe, cedel yoludur. Şu halde aşkla felsefe bizi aynı hedefe, ulûhiyete ve lâ-yemûtlûğa götürüyor. Ve biz aşk sayesinde ölmüyoruz. Zira evlât ve insâl sâhibi oluyoruz. Ve yine aşk sayesinde ruhumuz düşüncelerini, hislerini yaratıyor, manen de lâ-yemût oluyoruz. Binaenaleyh güzellik ruhumuzda, aşkta ve bize aşkı ilhâm eden mahlûktadır. Güzellik fikr-i umumîsine yükselmenin başka çaresi yoktur. Ve güzellik -madem ki ruhla vücût ikisi birden işe karışıyor- ne tamamıyla tesiri ne de sade zihnidir. Her şeyden evvel mahsusâtın fevkindeki bir âlemde iyi ile doğrunun yanında bulunup onlarla birleşerek uluhiyeti teşkil eden zevâl bulmaz bir unsurdur. Lakin bu güzellik ideal bir güzelliştir. Ona varmak için başka müstait olmalı ve imrenmesini, sevmesini bilmelidir. Ruhumuz bir hamlede ideal güzelliğe yükselemeyeceğinden bizi o zirveye çıkaracak bir asansör, bir vasıta lâzım. İşte o vasıta Eflatun’a nazaran Eros’tur.

Yunan medeniyeti üzerinde fevkalâde mühim bir âmil olan Eros bizim bildiğimiz kadın aşkı değildir, o zamanlar kadın, aşk bebeği değildi. Kadınla evlenmek Yunan münevverlerince ocak kurmak, çocuk yetiştirmek zarûretinden geliyordu. Feylesofların ve havâsın zımmınca insanı düşünmeye ve dolayısıyla vecd ve istiğrâka ve Allah’a götüren aşkla kadın arzusu başka başka şeylerdir. Bunun için Eflatun’un hayatında kadın aşkı yoktur. Eserlerinde ilk göze çarpan şey genç ve güzel delikanlılardır. Ve akademus şeyhinin felsefesinde rol oynayan erotizm, Sokrat’ın tasfiye edip fâniyi ebediyete bağlayan mukaddes bir râbıta haline getirdiği şehvet ve visâl nedir bilmeyen bu gayr-i tabiî aşktır.

Âşığa aydınlığın yolunu gösteren ve onu etiyle, ruhuyla yeniden yaratan [*] bu erotizme nazaran güzellik, cazibesi kadın vücutlarının füsunundan daha üstün olan genç delikanlıların vücudunda idi. Eflatun hakikî güzelliği burada buluyor ve şahsî, hususî değil, küllî olması için genç delikanlının güzel vücûdunda bütün gençlerin güzel vücûtlarına ve bu merhaleden de güzelliği, çiçeklere, dağlara, yıldızlara, ağaçlara, denize hulâsa kâinâta dağıtan “bedî” idealine yükseliyordu.

Fedr ve *Ziyafet*’inden istihrâç ettiğimiz bu muhâkemât isbât ediyor ki Eflatun’un bediiyatı vardır.

[*] Ziyafet

Güzel, âlem-i haricide ahengdâr ve cazip vücutlu genç erkeklerde, ruhumuzda ve ideal âlemedir. İstiğrâk ve düşünce aşk demektir. Güzellik de aşktadır. Sehevî ve ilahî bütün aşkların vatanı, yani güzelliğin vatanı ise sanattır. Ve aktâr hâfızasında mutlak hüsnün aşkını ve hâtırasını en canlı saklayan ve fânî şe'niyetlerin manzarasıyla hüsn-i ebedinin izlerini en parlak bir surette ihya edebilendir.

Hulâsa ettiğimiz bu fikirler “*Cumhuriyet*”in kararlarıyla o kadar taban tabana zıttır ki ilk tetkikte *Fedr* ile *Cumhuriyet*’i telif edenin aynı adam olacağından şüphe edilebilir. Halbuki üstâdın cumhuriyette aklî ve metotla hareket ederek yalnız terbiyevî ve siyasî bir gaye düşündüğü ve *Ziyafet* ile *Fedr*’de rasyonalizm ile erotizmi mezc ederek bir terkip yaptığı itibara alınırsa müşkülât sisleri kendiliğinden kayıp olur. Ve Eflatun ilahî çehresiyle meydana çıkıverir.

Şehzâde İbrahim

PİYES VE MİZANSEN MESELESİ

Temaşa Bahisleri:

Tiyatronun medenî diyarlarda nasıl mühim bir mevkie malik bulunduğunu uzun uzadıya izâha hâcet yoktur. Hemen bütün nefis sanatları sinesinde toplamış olan bu müessesenin terakki ve tekâmülüne çalışmak her memleket için esaslı vazifelerden biridir. Son otuz sene zarfında sinemanın baş döndürücü inkişafı karşısında az çok sarsıntılara uğramasına rağmen bu gün “tiyatro” yine milletlerin en yüksek bedîî heyecanlarının tezahür ettiği bir sahadır. Esasen menşei Yunan-ı kadîm mabetlerinde ilahlar şerefine ilk şarkıların terennümüyle başlayan temaşanın asırlarca geçirdiği inkılâplar, insan zekasının ve insan ruhunun bir tarihçesi addedebilir. Her devrin zevk ve fikir istihâlelerini canlı bir surette aksettiren bu sanat adesesî, hayal ve hakikatin bin bir zıyasını bir yere toplarken bizi çok kere hakikî varlığımızın fevkine çıkarır. Kudretli bir sahne üstâdının eseri karşısında duyduğumuz heyecan vicdanımızı aydınlatır. Zarif bir fantezi içinde fikirler ve hislerin nihayetsiz cihanı bizim kendi ruhumuzdaki cihana karışır. Böyle bir temaşadan ayrıldığımız zaman, çok kere, benliğimizde esastan değişen kıymetler vardır. Demek oluyor ki tiyatro, hakikî manasıyla yüksek tiyatro kadar hiçbir sanat bu kadar kat’î ve ani bir tesir ile içtimaî bir vazife ifâ edemez. Renklerin, ziyaların ve cazibeli, bir şiir dekorların manzarası gözlerimizde resim ve mimarinin ahsâsını uyandırmıştır.

Kulaklarımız ya tatlı nağmelerle musikin -operalarda olduğu gibi- ilahî rişeleriyle okşanmıştır yahut derin bir tahlil ile insan ruhlarının ferdî veya maşerî ıstıraplarını, neşe veya zaaflarını dinlemiştir. Neticede bir ders almışızdır ki çok kere nice eserlerin kırâati bile bu kadarını temin edemez. Ancak bu gâyeye tamamıyla girebilmek için bazı şerâite riayet etmek zarurîdir. Nasıl ki her eser her muhit için aynı tarihte aynı tesirleri yapamazsa ve hatta bazen menfî tesirler ikâ edebilirse, bu eserlerin temsil tarzları da –bilhassa mizansen itibariyle – bazı farklar göstermesi de az çok düşünülecek bir noktadır. Bu hususta herhangi bir sahnenin tertibâtı da (mizansen)in tebeddülünü emreder. Değişen esas vasıflar değildir, sadece eserin sahneye vazında muhitin temaşa görgüleri ile, yavaş yavaş, yeni tarz temsillere, yeni tekniklere alıştırmaktır. Bir misal olarak arz edeyim: Mesela, bizde oynanan “Hamlet”in mizansenî Darülbedâyî sahnesi için biraz fazla bir tekellüftür. Kâfi derecede derinliğe malik olmayan bir sahnede saray merdivenleri dekoru, sadece futbol seyrine gelenlerin

oturdukları tribünleri tanzir edebilir. Halbuki sahnenin derinliği buna müsait olacak ve bu merdivenlerin basamakları çok geniş bir tarzda gittikçe arkaya doğru yassılaşılarak uzanıp gideceklerdi. Sütunların ta nihayete kadar ufalarak tedrici bir zulmete boğulacak olan teselsülü de ayrıca uzun esrarengiz dehlizlerin intibasını gözlerimizde canlandıracaktı.

Son zamanlarda büyük temaşa beldelerinde az çok moda olan “kübist” dekorları da lâlettayin her eseri tatbike kalkmak da doğru olamaz. Bunlar nâdiren birer numune olarak halka gösterilmeli, fakat büsbütün garip tarzlar taharrîsine revaç vermemelidir. Mesela bu hususta Fransa daha fazla an’aneperesttir. (Komedi Fransez) sahnesine bu şekil dekorlar ya hiç giremez yahut girse bile çok ince bir terkip ile –o da eserin böyle bir fanteziye tahammülü varsa –girebilir. Hele bizim gibi temaşada klâsik, romantik devirlerini birden bire fakat nispeten yabancı bir muhit için az çok muin bir program dahilinde yürümek mecburiyeti fazlasıyla aşikârdır. Her şeyden evvel gayemiz, halkın zevkini ve fikrini karıştırmaktan içtinap olmalıdır. Şaşırtmak ilk zamanlarda parlak alkışlar toplatabilir. Fakat bu, tam bir anlayışın değil, bilhassa ilk tecessüs ve hayretin nişânesidir. Hele bu yolda ısrar ile yürüelim, o zaman bu seyirciler kitlesinin yavaş yavaş nasıl dağılıp çözüleceğini görürüz. Mesela bizzat tercüme ettiğim “*Altı Şahıs Müellifini Arıyor*” piyesinin lehinde, aleyhinde yazılan tenkitlerden ziyade halkın ruhunu tetkik ettim ve şuna kâni oldum ki İtalyan edibinin bu bütün müesses temaşa usullerini zîr ü zeber eden eseri halk tarafından herhangi bir at cambazı hânesinde garip bir hayvan gibi seyredildi. Vakıa Darülbedâyi gişesi bu hafta zarfında bu mevsime göre azamî hasılat da temin etmedi değil... Fakat neticede şuna imân ettim ki böyle “eksantrik” tabir edilebilecek teşebbüslere daha ne sahnemizin ne de halkımızın itiyatları hakkıyla uyanmıştır. Bilhassa fikirlerin takibinde seyircilerin mühim bir kısmı müşkülât çekiyordu. Felsefî nazariyelerin haşr ü neşr olduğu nüvelerinin husulü ile daha müspet neticeler verebilir. Nitekim bir kutuptan diğer kutba intikâl demek olan başka nev eserlerin temsili de aynı garâbetleri tevhit edecektir.

Mesela (*Tokat Yiyen Soytarı*) piyesi Darülbedâyi için bir kazanç addedilmemelidir. Çünkü bu eser, tam manasıyla Rus hayatını intak etmiyor. Bunun yerine ihtimal Tolstoy’un (*Zulümlerin Kudreti*) nâmındaki dramı, eski Çar Rusya’sında Rus mujikinin manevi ve maddî sefalet ve terdillerini gösteren bir eser olmak itibariyle sahnemize getirilmesi daha münasip düşerdi.

Halbuki bu soytarı eseri, bilhassa ucuzlu ölüm ile nihayetlenen son perde kapandıktan sonra, nihayet bir (melodram)dan başka ne olabilir? Yüksek sanatına hayran olduğum Ertuğrul Muhsin'in bu sahada bize daha yeni fakat halkı büsbütün şaşırtmayarak onu yavaş yavaş yüksek temaşa eserlerine alıştırarak temsilleri terviç etmesine çok samimi bir taraftarım. Kendi tecrübemin aleyhinde bulunurken bu arzumun derece-i samimiyetine de şüphe edilemez sanırım.

Çünkü, bugün memleketimizde temaşa ile iştigal eden bütün meslektaşların en büyük emelleri sanat âlemindeki rüyalarımızı tam manasıyla hakikate isâl etmek, memlekete imkân derecesinde fazlasıyla müfit olmaktır. Yapılan tecrübeler nihayet –kâr ve zararı bir tarafa ayırarak– bize atide gideceğimiz yolları göstermelidir.

(Mizansen)de itidâl ve temsil edilecek eserlerde sıkı bir tasfiye... ve ondan sonra intihap... bu noktada –hatta ileriye giderek diyebilirim ki– iki senelik bir program tespit etmek herhalde faydalıdır. Bu makaleme hitam vermeden evvel son günlerde matbuat sütunlarına akseden o ekserisi samimi olmaktan ziyade bir fikr-i mahsus ile yazıldığı hissini veren hücumların bîcâreliğini de işaret etmek isterim yegâne tiyatromuzu ihtimal elan iki sene evvelki adi vodvil kumpanyasında olsun susmalıdırlar. Siyasî ve içtimaî inkılâpların en yükseğini yapan bir millet artık bundan sonra sahnesinde de yüksek tecellîler görmek ister. Sanat âleminin kara kuvvetleri ne kadar çalışsalar bundan sonra ne ulvî bir temaşa cereyanını durdurabilirler ne de böyle bir cereyanı hakikate îsal edebilecek sanatkârların azmine hâil olabilirler. Bu meşakkatli fakat neticesi feyizli sanâat yolunda yürüyenler için “millî şuur yegâne bir rehber, bir meşaledir. Yeter ki o meşalenin zıyasında sendelemeyen yürüyelim.

Halit Fahri

TEMAŞA SANATININ VATANI

“Temaşa sanatının vatani olmaz. O güzel oldukça her yerde her memlekette aynı alâkayı uyandırır.” diyen temaşa münekkitleri hak kazandılar... Fransa tiyatrosunun harpten sonra geçirdiği safâhat, tiyatro muharrir ve münekkitlerini haklı endişelere düşürmüştür. Daima harpten bahseden piyesler kadın entrikaları, aile kavgaları Fransa tiyatro edebiyatını yeknesak bir hale koymuştur. Hatta son seneler zarfında temsil olunan piyeslerin bir çoğunu yek diğerinden fark etmek imkânı bile kalmamıştı. Fakat baz muharrirlerinin sırf ruhî noktaları tetkik ederek vücuda getirdikleri piyesler Fransa tiyatrosunun bu zavallılıktan kısmen kurtarmaya muvaffak olmuştu. Nitekim Henry Bernstein’ın yazmış olduğu eserler büsbütün başka esaslar dairesinde yürüyordu. Muharrir daima bir ruhu yaşatmaya çalışıyordu. Şimdi bu piyeslerin Fransa haricinde muvaffakiyet kazanıp kazanamaması meselesi kalmıştır. Bazı muharrirler haklı olarak, piyeslerin hariçte aynı muvaffakiyeti temin edemeyeceğine iddia ediyorlardı. Nitekim Fransa tiyatro muharrirlerinden ve akademi azasından olup geçenlerde vefat eden Robert de Flers bu mesele hakkında şu mütalâayı yürütmektedir:

- Her tiyatro o milletin ruhundaki incelikleri, düşüncesindeki kendine has varis noktaları yaşatan ve canlandıran bir eserdir. Her milletin ayrı bir düşüncesi, her milletin başka hususiyetleri olduğunu nazar-ı itibara alacak olursak, her milletin tiyatrosunun da ancak herkesten fazla kendisine hitap edeceğini nazar-ı itibara olmalıyız...

Sanatın vatani yoktur iddiası pek yanlış olmamakla beraber, her vakitte kabul edilebilecek destur değildir. Vatani olmayan eserler umumun ruhunu bir anda kavramaya muvaffak olanlardır. Böyle bir eserin vücuda gelebilmesi de pek müşküldür... Çünkü bütün milletlerin arzularının birleştiği noktayı bulmak ve işlemek lâzımdır. İşte bu nokta-i nazar da daima aşk etrafında canlanan ve yaşanan eserlerin vücut bulmasına sebebiyet veriyor ve tiyatro bir türlü yeni hareket yeni bir canlılık gösteremiyor...”

Yek-nazarda Robert de Flers’in bu mütalâasına hak vermek lâzım geliyor. Fakat biraz tetkik edecek olursak görüyoruz ki insanlar ancak sanat eserleri karşısında hürmet duyarlar... Yüksek sanat eserlerinin sahibi onun tasvir ettiği vak’a ne olursa olsun eğer sanattan hissedâr olmuş ise, daima her yerde takdirle karşılanır...

Biz Fransız, Alman ve İngilizlerin ruhunu yaşatan klasik şaheserler karşısında hürmet duymadık mı ? Onları seyrederken bir sanat elinin, bizim ruhumuz üzerinde saatlerce hakimiyetini ilan ettiğini hissetmedik mi ?

Sanat, ruh ve hisle görüşen bir hatiptir. İnsanlar üzerinde müesser olan her şey, sanattan hissedardır. Ağlatmak ve güldürmek karşısındakinin ruhu üzerinde müesser olmak demektir. Gözlerimizi nemlendiren, dudaklarımıza tebessüm süren her eser, sanattan hissedardır. Nitekim Henry Bernstein da bu noktayı nazar-ı itibara olarak diyor ki :

“ Ben tiyatro eserlerini bir çiçek köküne benzetirim. Bu kökün büyümesi için çalışılır. Bu çiçeğin hususiyeti o toprakta yetişmesi ve onun inceliklerine bihakkın vakıf bahçıvan tarafından büyütülmesidir. Çiçek büyüdüktan sonra, onun kokusundan yalnız bahçıvan ve bahçe sahipleri müstefit olmaz. Onun kokusunu duyabilen ve hisseden herkes onun yanına yaklaşmak arzusunu hisseder. Bazen en yüksek sanat eserleri lâkaydî ile karşılanıyor. Buna sebep eserin sanat çerçevesi içine girmemesi değildir. Bunun yegâne saiki o eserin tesir edecek yüksek bir ruh bulamamasıdır. Nitekim yeni bir tarz takip eden en yüksek ve en kuvvetli tiyatro eserleri, senelerce tesir yapamamıştır. Fakat kendisini anlayan bir muhit bulduğu zaman derhâl müesser olmuş ve tiyatro tarihçesinde silinemez ve sönmez mevki elde etmiştir.

Henry Bernstein'ın bu mütalâasına nazar-ı itibarı alınca temaşa sanatının vatanını tehdit etmek bir hata olur. Tiyatro güzel oldukça her yerde aynı hüsn-i kabulle karşılanır. Bunun en bariz misali, son zamanlarda Alman tiyatrosunun en güzel Fransız eserlerini tercüme ederek temsil etmesidir. Zaten Bernstein'ın bu mütalâası pek çok taraftâr bulmuştur. Clement Vautel bu mesele etrafında yazdığı bir makalede şu mütalâayı yürütmektedir :

“Temaşanın vatani ruhtur. Ruh üzerinde hâkim olmayan, sınırların mukâvemetini izâle etmeyen herhangi bir eserin zaten tiyatro edebiyât tarihinde mevki yoktur. Fakat ruhları, cümlelerin kucağında; ve kafaların içinde arzu ettiği şekle koyan herhangi bir eser beynelmileldir. Artık onun muharririnin isminin, hangi memlekette yazıldığı tahkik edilmesi manasızdır. O, ruhun inceliklerini teşhir eder. O, ruhun derinliklerini, enlemlerini zevk ve neşesini terennüm eder. Onun içindir ki bu gibi eserler, her ruhun en mutena yerinde, her hafızanın en derin bir köşesinde kalır, silemez. İz bırakmayan eserlere kıymet vermek ise manasızlıktır. Onlara kıymet verenlerde ancak o gibi eserleri seyretmeye ve onları dinlemeye layık olan ruhlardır.

Temaşa eserlerinin ruh üzerinde müesser olabilmesi için şu veya bu kısma dahil olması icap etmediği gibi kıymetli olan kıymetli olan herhangi bir eserinde müesser olması pek tabîî değildir. Tiyatro kavâidine riayet edilerek vücûda getirilen bir çok

eserler ölüme mahkûmdur. Bazı zaman en güç bir hitap, yerinde istimal edilmek şartıyla, en belîğ cümlelerden daha kıymetli olur. İşte bu noktadandır ki temaşa eserlerinin intihabında çok titiz davranan Garp tiyatrolarının edebî heyetleri her eseri beğenmedikleri gibi, bizim kıymetli addettiğimiz birçok piyeslere de temsil hakkını vermemişlerdir. Fakat bugün bu hakikat silinmiştir. Artık edebî heyetler eskisi gibi eserlere temsil hakkını vermek hususunda kıskanç davranmıyor; bunun için de son zamanlarda temsil edilen Garp tiyatroları içinde aylarca matbuât sütûnunu işgal edecek kudrette hiçbir eser meydana gelmiyor. Vatanı olmadığını söylediğimiz eserler ise bunlardan değildir. Onlar edebî bir şekilde isimlerini matbuat sütûnlarına değil, kalplere nakşetmeye muvaffak olanlardır. Böyle eserlere sahip olan milletler, kendilerini çabuk tanıttırırlar. İşte bu sebeptendir ki temaşa, yalnız bir milletin ahlâkını ve ruhunu tasfiye etmez. Aynı zamanda o milletin isminin dünyanın en uzak köşesine kadar yayılmasına âmil olur.

Hikmet Şevki

SANAT İLE ATİKİYÂT

Bu makale, martın geçen on dördüncü günü Sanâyi-i Nefise Akademisi'nde talebe efendiler ve muallimleri ile akademi haricinde bazı zevat huzurunda yapmış olduğum konferansın bir hulâsasıdır. Kısım-ı azamî artistlerden mürekkep olan bir heyet-i sâmiîn önünde söz söylediğim için sırf ilmî istişhâdâtı bililtizam bir tarafa bırakarak beyanâtımı da beyaz levha üzerine aksettirilen resimlere istinat ettirerek ekseriyetle muğlak ve müşevveş bulunan vakıât ve hadisâtın vâzıh manalar istihrâcına vakf-ı nefis ettim.

Ben de bir sînâat mektebinden neşet eylemiş olduğum ve binaenaleyh artistlerle sık sık temasta bulunduğum için onların (arkeoloji) denilen atıkiyât ilmine ait tetkikât hakkında taşıdıkları fikirleri bilmez değilim. En bîgâne olanlar bu ilme biraz da gülünç olmak şâibesinden azâde olmayan garip bir eğlence nazarıyla baktıkları gibi en ziyade vukuf ve malûmat sahibi bulunanlar dahi umumiyetle sînâat sahasında kısır ve gayr-i müsmir bir tesiri haiz addettikleri bir ilme karşı tamamıyla zahir ve aşikar olan bir itimatsızlık beslerler. Eğer (arkeolog)lar teceddütkâr olan her fikre karşı göz yuman garip merak sahibelerinden ibâret olsa, (arkeoloji) dahi devrimiz mahsûlatını mazinin tamamı tamamına bir taklidî menzilesine indirmek iddiasında bulunsa idi, bu fikirler muhakkak olabilirdi. Fakat hadisâtın hakikati bu zanniyâtı haylice nakz etmektedir; çünkü insan hem ilim sahibi bir (arkeolog) olabilir hem de kendi zamanının temâyülâtını anlamak ve herkesin de samîî intibââtını şahsî ve zâtî tab ve meşrebine göre ifade eylemekteki tanımak istidadında bulunabilir.

Bundan maada nakkâşlar, nahnâtlar, mimarlar bugün cemiyet-i beşeriye dahilinde yüksek bir mevki işgal etmektedirler. Onlar halkın güzidesi sayılırlar. Bunun içindir ki kendi mesleklerine mütealîk malûmata zamîmeten oldukça vâsi ve umumî bir hars ve irfana da malik olmalıdırlar. Zaten sahte ve musanna bir cehaletin zeka ve dehaya delil addedileceği zamanlar artık geçti. (Arkeoloji) denilen asar-ı atika ilmi, hiç değilse esaslı olan neticeleri cihetiyle, gerek tarih ve gerek edebiyat derecesinde humûle-i irfana dahil bulunmak lâzımdır. Yalnız bu itibar ile olsun sanâyi-i nefise mekteplerinin programında yer tutmaya layıktır. Fakat onun daha tam ve daha müesser bir hizmeti de olabilir. Şöyle ki: Mücmel ve mülahhas bir tarzda takrir edilecek, nâ-be-mahal olan zâid-i malûmattan ve tarihi fazla tafsilâtın kurtarılacak, en manidâr vakâyiin beyan ve ezhârına hasr ü tahdit kılınacak olursa tarih-i sînâat hangi şekilde tedris edilirse edilsin müfit derslere mevzu teşkil edebilir.

Bunların birincisi ise bir tevazu dersi olur. Filhakika muasır (arkeoloji)nin keşfiyatı bugün müzelerimizi ilmî bir surette tasnif edilen ve pek sahih olarak tarihi tayin kılınan silsile-i asar ile doldurmuş olduğundan bunlara bakmakla şunu anlıyoruz ki bir ırk, ne kadar meziyet ve istidat sahibi olmuş olsa dahi, hiçbir zaman sebatlı ve devamlı bir sa'y ve gayret sarf etmiş olmaksızın şâh eserler tevhit eylemiş değildir. Bir “Yunan mucizesi” mevcut olmamıştır; fakat uzun bir tereddüt ve tecrübe silsilesi, taş duvarına mensup sanemlerden başlayarak adım adım (Fidyas) devrindeki inkişaf-ı tama kadar varan zahmetli bir tekâmül devresi geçmiştir. (Arkaizm) dedikleri kadim devrin ibtidasına ait olan ve tahtadan dört köşe şekilde oyulmuş ilk örneklerinden az farklı bulunan kaba mabut tasvirleri, altıncı asrın latif ve fakat henüz sade dilâne olan menhûtâtı, insan şekli tasvirinin mükemmel bir güzellik derecesini buluncaya değin halâs ve azâdını yolunda geçirmiş olduğu safahati gösterirler.

İşte her medeniyette ayn-ı hal vâki olmuştur. Bir sînâat, ne olursa olsun, doğar, inkişaf eder, ölmez. Tebdil-i şekil eyler, en saf şân ve şerefe nâil olur, en sönük istihalelere dahi uğrar. Hiçbir sînâat günün birinde defaten ve tamamen yeni bir (estetik) ihdas etmiş değildir. Deha-yı beşerin bihakkın en nâdir sünûhâtından olarak zuhûr ve tecellî eden sînâatlerden hiçbirisi kendi ırkına yabancı olan nüfûz ve tesirâtın azâde kalmamıştır. Adalar denizi sevâhil ve cezâirinde vaktiyle mevcut olmuş olan iptidâî medeniyetin tetkik ve tetebbuu neticesinde tezahür eylemiş olduğu veçhle Yunan sînâatının esasında Asya'nın ve Mısır'ın hissesi muhtelit tesirât halinde mevcuttur.

Diğer taraftan hiçbir sînâat hiçbir vakit lâ-tegayyer bir destur halinde ve kat'î bir surette sabit bir şekil almış değildir. Çok zaman sırf ruhbanî ve itibarî addedilmiş olan Mısır sînâati hakikat hâlde en mütenevvi ve en methûl vesâit-i tebliğ, malik olmuştur: Câmîd maddeye hayatı nefh etmeye, gerek ırkî ve gerek meslekî veya içtimâî simaları ifadeye, hayvanâtın serûzzevâl olan harekâtını zabta ve hatta eşya-yı tabiatı âlimâne bir tarzda styliser etmeye yani tezyinâta esas olacak surette şekillerini tadil ederek tasvir ve irâeye muktedir olmuştur. Girit Adası'nın asâtiri olan (Minos) devrinde bile en serbest ve en mütenevvi eşkâl-i sînâat kullanılmıştır; hatta sînâatin tâli ve ferî bir şubesi demek olan “moda” sahasında (Minos) lular münhasıran yenilerin bir icâd-ı mahsusu zannedilmiş olan o garip ve biçimsiz şekilleri ortaya koymuşlardır. Kezalik (Krinolin) denilen kadın eteği, (korse), kırmalı parçalarla mücehhez fistan, bundan 3000 seneyi mütecaviz bir müddet evvel bu kadim insanların malûmu idi. Demek

oluyor ki biz, yeni şekiller icat ve ibdâ ettiğimizi zannederken tarihte pek eski devirlere ait şeyleri tekrar etmiş olmaklığımız tamamıyla muhtemel ve vârit olabilir.

Fakat şu muhtasar mesrûdâtından çıkarılması lâzım gelen esaslı netice şudur ki sînâat yalnız fert için değil, hatta insan için de uzun bir sabır ve sebât demektir. Öyle olunca eslâfımızdan terâküm edip kalmış olan dersleri niçin ihmal etmeli? Her devrin ve her ırkın deha sahiplerinin lâ-yemût sayfalar yazmış oldukları o âlî kitap kâinata –arekolojinin subûrâne tetkikâtı sayesinde– malik olmakla bahtiyâr olan bizler ecdadımızın bu ceht ve ikdamâtından istifade hususunu niçin reddetmeliyiz? Hele şanlı devirlerin büyük eserlerini istihfâf ederek beşeriyetin ilk kekelemekte olduğu zamanlara niçin çocukça rücûa kalkışmalı? (Amorgos) Adası’nın daha o zamandan (kübist cubiste) olan sanemlerini tekrar etmek ve yahut Cava Adası sekine-i iptidaiyesinin müşmeiz çehreli tasvirlerine bir nazîre yapmak acaba istiklâle delâlet eden bir meziyeti ve dâhiyâne bir teceddüt ve bedâati ibrâz etmek mi demektir? Cehalet ile riyakârlık: İşte sînâatkarâne her fikri ızrâr ve tahrip eden iki kuvvet! Evvelce bir makalede ^[*] beyan eylemiş oldum veçhle bu iki kuvvettir ki sînâat eserinin sâlim bir tarzda idrâkine mâni’ olur ve binâen aleyh ticaret ve menfaat kastıyla ihdas edilen asarın husul ve revâcını teshil eder.

Öyle ise acaba mazîden hazır destûrlar iktibâs edivermek ve sînâatkârlar dahi ancak gayûr kopyacılarından ibâret bulunmak mı lâzımdır? Elbette hayır! (Katrmer dö Kendi)nin on dokuzuncu asır bidâyetinde ileri sürmüş oldu Le Beau Idéal yani gaye-i hayaliye var dirilmiş güzellik nazariyesi artık hükümden sâkıt olmuştur. Mazinin şâh eserlerini tanımak ve makul bir surette tetkik etmek bugün ancak bir irfan ve tekemmül vâsıtası addedilmektedir. Zaten garbın reviyet ve basaretini bu ana kadar darlaştırmış olan yalnız kadîm Yunan an’anesinin takdîr-kârı ve esiri olmak da câiz değildir. Mesela inkâr olunamayacak tehzipkâr bir kıymeti haiz bir medeniyetin Roma vâsıtasıyla vârii bulunan Fransızlar, asırlarca sînâatı ancak Yunan dehasına ait asarda tetkik ettiler ve bunda efrâta bile vararak nihayet kendi millî abidelerini tanımayacak bir dereceye geldiler. Burada İstanbul’da ise, sâir her yerden ziyade, an-asl Asya’dan gelme olan müsmir anasırı ihmal etmemek gerektir, zira kadim Irak ile İran medeniyetleri, Çin ile Japon medeniyetleri dahi tehzipkâr bir fiil ve tesirin icrası hususuna iştirak edebilecek kâbiliyettedirler. El-hâsıl bilhassa Türk olan her şey müderrislerce mutena bir surette tahlil edilmek lâzımdır. Henüz pek iyi tanımlayan ve fakat her gün yeni keşfiyât ile

[*] Hayat: Sayı 54

zenginleşen bu sahada ırkın derin istidatlarını canlandırabilecek tetkik mevzuları bulmak mümkündür. Uzun bir tefekkür ve mülâhaza neticesinde sâbit olan şu kanaati yani bugünkü Türklerde fitraten ve hakikaten artistler bulunduğu beyan edersem bu sözlerim müdâhaneye haml olunmamalıdır.

Onlar sadece muakkap olmaktan ferâgat ederek kendi görgülerinin eşkâl ve evsâf-ı mümeyyizesini kendi tab ve meşreplerine göre zahire çıkarmaya muvaffak olurlarsa kıymetleri artar.

Lakin herhalde (arkeoloji) yani asar-ı atika ilmi, artistler için nâfi idmandan, bir jimnastikten başka bir şey olmamalıdır. Bu ilim, fennî tetkikât ile bir seviyeye vaz edilemez, güzellik ihdas edebilecek ne bir reçete ne de bir destur verebilir, alelhusus buna olan vukuf hiç de hünerin yerini tutamaz. Mazinin herhangi bir veçh-i tasavvur ve idrakine şâkirdânın nazar-ı dikkatini celp etmek pek makuldür; fakat maksat hiçbir vakit o eşkâl ve tasavvurâtı ileride istimal edilmek ihtimaline binaen numune olarak teklif ve tavsiye eylemek değildir. Tarih-i sînâat-i müfekkire dahi daha geniştir ve daha canlıdır. Sînâat eserini gençlerin enzârı önüne vaz etmekten maksat onun daimî güzellik evsafını meydana çıkarmak ve bu suretle herkesteki heyecanı ihtizâza getirmektir. Bedihîdir ki bu yolda hareket, sînâat hissini kurutmak değil, onu tevsî ve takviye eder.

Hükümet-i Cumhuriye bu tarz üzere tedriste mündemic olan tehzipkâr kıymeti o derece iyi anlamıştır ki Sanâyi-i Nefîse Akademisi'nin yeniden tensik ve teşkili sırasında bu derse olanca vüs'at ve inkişafı bahş ve temin eylemiştir.

Isırıcı istihzâsı zarif ve aynı zamanda keskin ve seyyâl bir zeka saklayan bir şair, sabırâne tahriyât ve tetkikâtının semerelerini cevherli eserlerde cem ve mahviyet-kâr bir zevk-i selimin zarafetini izâfe eden ve senelerden beri müfîit ve hasbî mesaisine durup dinlenmeksizin ve yorulmaksızın devam eyleyen bir sahib-i ilm: İşte bu üstâtlardır ki Sanâyi-i Nefîse Akademisi'nde bediiyatı, tarih-i mimarîyi, tarih-i umumî-i sînâati talim etmektedirler. Haşım Bey, Celal Esat Bey, Vahit Bey kendi haklarında duyduğum ihtiramla memzûc hissiyât-ı takdirkârânemi bilirler. Talebe efendilerin de bu muallimlere karşı hürmetperverâne duygularla ve tamamen icabî veçhle mütehassis bulunduklarına kâniim. Mamafih bu tedrisâtın akademi hududunu aşarak ihtisas sahibi olmayan ve sadece irfan kesp etmek ve sînâate vukuf peydâ eylemek arzusunu taşıyan bir heyet-i sâmiini o mükemmelen tanzim ve tertip edilmiş bulunan büyük konferans salonu dâhiline toplayabilmesi de şayan-ı temennidir.

Filhakika sînâat tarihinin bütün eşkâliyle hâiz bulunduğu tehzipkâr kıymeti hakkında ânifen serd etmiş olduğum mütalaât yalnız nakkâşlara, nahhâtlara, mimarlara kâbil-i tatbik değildir. Konferansında Türk kibâr-ı mahâfiline mensup bazı hanımefendilerin ve bazı âlî zevatın da hazır bulunduklarını görmekle pek -az kaldı hayrân yazacak idim— mesrûr oldum. Bu güzide sâmiinin hazır bulunuşunu mahzâ nâzikâne bir tavassutun lûtfuna medyun olduğumu zaten bildiğim için bu hususta hiçbir gururr ve tefâküre kapılmamakla beraber herhalde bu derece iltifâtkâr bir teveccüh beni pek taltif etti. Vakıa ben Fransız lisanında ve biraz da haşin bir tarz ve şekilde kıymet-i belâgatten ârî bir musahabe icra eden ancak bir geçiciyim; bu ise birçoklarının adem-i huzuruna hak verir.

Halbuki tedrisin maruf ve muhterem zevat tarafından Türkçe olarak icrası takdirinde aynı hal vâki olur ise artık bunun esbabını anlamak pek de kolay olmaz. Müsait vakti olup da irfan ve malûmatını tekemmül ettirmek emelini taşıyan herkesi Sanâyi-i Nefîse Akademisi'ndeki bu umumî tedrisâta cezb edecek bir cereyanın teessüs etmesini şiddetle temenni ederim. Mektebin teessüsünün 45'inci yıldönümü münasebetiyle ahiren icra olunan merasimde davetli sıfatıyla bulunmuş idim. Bu latif ve cazip yevm-i mahsusta genç erkek ve kızlar, gelen misafirleri son derece de zarafet ve ikrâm ile kabul etmekte idiler. Duyduğumu o zaman kemâl-i serbestî ile söylemiş idim. Su samimi merasim hakikaten nizam ve tertipi, suret-i cereyan ve icrası, hüükm sürmekte olan nazik ve zarif teklifsizliği cihetiyle Fransa'nın herhangi bir şehrindeki darülfünûn talebesi tarafından icra olunan resm-i kabulü tamamıyla hatırlatmakta idi. Şu halde müşâbeheti biraz daha ileri götürmek icap eder: Fransa'da memurlar, zabıtlar, kibar mahâfiline mensup kadınlar ve genç kızlar, hatta bazen tevâzuperver esnaf bile ulûm ve hukuk talebesiyle yan yana atıkıyât ve tarih-i sînâat derslerine devam ederler. Orada umumî irfanlarını tekemmül ettirirler, sînâatle sanatkârları anlamayı öğrenirler. Bunlar bir abide, bir tablo, bir heykel hakkında vâkıfâne rey ve mütalâa der-miyân etmek iktidârında bulunan ve vasi ve kudretler derecesinde erbâb-ı sînâate maddî ve manevî terğibâtta bulunabilen o münevver ve faâl amateurs yani heveskârlar zümresine bilâhare dahil olurlar.

Hükümet-i Cumhuriye bu memlekette sînâatkarâne hayatın inkişaf ve terakkisi hususuna atfetmekte olduğu ehemmiyeti muhtelif vesilelerle göstermiştir. Yukarıdan gelen bu teşvike mukabil halkın güzide sınıfının da bir hüns-i niyet ve teveccüh eseri göstermesi lâzımdır. Devlet, mesai aletlerini ve tekemmül vesâitini şâyeste-i takdir bir

semâhat ve sahâvetle itâ etti; bunlar bugün mevûttur ve –bir demokrasiye layık olduğu veçhle- herkesin adeta eli altındadır. Fakat hüsn-i misal olmak ve kurulan yapıya alâka göstermek dahi servet ve zekavetin mazhar-ı miktiyâzı olan kimselere terettüp eder. İşte o sînâat cereyanları, o müsmir ve velût mübâheseler ve tenkitler, hâsılı, millî zevkin umumî tezhibi bu suretledir ki doğar ve inkişaf edebilir; o olmadıkça da artistler iş göremeyecek bir vaziyette bulunmuş, kendi hallerine terk edilmiş, münferit kalmış olurlar ve kendilerini kendi vatanları dahilinde yabancı duyarlar.

İstanbul Darülfünûnu Arkeoloji
ve Tarih-i Sanat Müderrisi Gabriel

İFADE KUDRETİ, HAREKETİN İFADESİ

Son zamanlarda Fransa temaşa muharrirleri arasında gayet mühim bir meselenin münakaşasına başlandı. Bir vak'anın temsilinde hareketin ifadesi mi kuvvetlidir, yoksa ifadenin kudreti hareketin fevkinde midir? Klasik asarı tetkik edecek olursak, görürüz ki orada her vak'a sahnede geçer... Seyredenler mümessillerin harekâtı ile neyi ifade etmek istediklerini pek güzel anlarlar... Hakaretle itilen bir rakip, nefretle kovulan bir mağlup sahnede birçok cümlelerin ifade edeceği şeyi bir anda yapar ve herkes kat'î bir fikir sahibi olur. Son zamanlardaki eserlerde sahnede ne böyle vakâyî geçmekte ne de piyesin kuvvet ve kudreti mümessilin harekâtına bırakılmaktadır. Son günlerde intişar eden Fransız piyeslerinde küçük bir kelime başlı başına tam bir vak'ayı anlatacak kuvvetle intihap edilmiş ve arzu edilen yerde istimal olunmuştur.

Henry Bernstein bu mesele etrafında şu mülahazayı yürütmektedir: “Kelimeler o kadar zengin, o kadar canlıdır ki onlara arzu edilen en kuvvetli hareketin, ifadesi verdirilebilir. Bazı zaman tek bir kelime, sahnede saatlerce boğazlaşan insanların bırakacağı tesirden daha müesser olur. Bunun içindir ki yeni eserlerde lüzumsuz “figüran” tesmiye ettiğimiz kimselere tesadüf etmeyiz... Eşhâs azdır. Ve fakat hepsinin kendisine göre mühim bir rolü vardır. Mesela piyeste ismi anılmayan ve yalnız şoför diye kaydedilen birinin herhangi bir mecliste anlatacağı bir vak'a, pek mühim bir role sahip olduğunu göstermektedir. Vak'alar, hâdiseler, cinayetler sahnenin haricinde cereyan eder. Mümessil ifade kudretiyle onları o kadar canlandırır ki, insan sahnede cereyan ettiği zehâbına düşer... Klasik asarı tektî ettiğimiz zaman güzel cümlelerin, canlı ifadelerin ikinci derecede kaldığını görürüz. Orada kat'î harekât her şeyi ifade etmektedir.

Eski eserleri seyredenler ayrılırlarken muharririn ne demek istediğini ve eserin hangi neticeye bağlandığını hissederlerdi. Halbuki bugünkü eserler müteaddit defalar seyredildikten, birçok günler düşünüldükten sonra neticesi bulunabiliyor... Birçok piyeslerin son perdesi bir “asla” ve “belki” kelimesi herkesin gözünün önünde öldürülen bir âşıktan, tevkif edilen bir ahlâksızdan daha kuvvetlidir... Artık herkes bu küçük kelimeciklerin arasında saklı bulunan sırrı düşünmeye koyuluyor. Bu suretle temaşa vazifesini bihakkın yapıyor... Son perde kapandıktan sonra düşündürmeyen, tesirini muhâfaza edemeyen eserler, temaşa nokta-i nazarından kıymeti az olanlardır.”

Henry Bernstein nokta-i nazarında bir çok münekkitler iştirâk etmiştir. Lucien Dubech son neşretmiş olduğu bir eserinde yeni piyesler hakkında şu mütalâayı yürütmektedir.

“Tiyatro, hayatı taklit eder. Oradaki mümessiller hariçte giyinenlerin bir örneğidir. Onların sözleri sizin her gün duyduğunuz sözlerin bir aynıdır. Onun içindir ki her tiyatro eseri, kendi devri hakkında bir fikir verir... Nitekim bize klasiklerin eski devirler hakkında iyi bir fikir verdikleri gibi...

Yeni eserler hakikaten büyük bir sükûnet içinde geçiyor. Clement Vautel isminde tiyatrodan anlamayan bir zât bir tenkidinde şu cümleleri sıralıyor: “Bir piyes seyrettim. Mühim yerlerini tahlîs edeceğim. Muharririn ne kadar garip ve manasız fikirleri cem ettiği hakkında derhâl bir fikir edineceğinize eminim...

Zevcesinin bir başkasıyla seviştiğini hizmetçiden duyan zevc, karısıyla karşılaştığı zaman, hiç ses çıkarmıyor. Neden sonra aralarında şu muhâvere geçiyor.

-Benden galiba bıktın?

-Hayır...

-Âşğın varmış...

-Belki...

-Bıkmasan âşğın olur mu?

-Bir değişiklik olsun diye yaptım...

Zevc bunun karşısında susuyor ve piposunun havalanan dumanına bakıyor... Bu kadar mantıksız bir vak’a olur mu?... Clement Vautel bunları yazarken kendi mantıksızlığa düşüyor. Bu vak’a bundan yüz sene evvel yazılmış olsaydı, muharrir zevci tehevvrle karısının üzerine yürütür, saçlarından dolatır ve birçok hakaretler yaptırırdı. Fakat bugünkü hayat şerâiti böyle değildir... Biliyoruz ki en mühim meseleler salonlarda kuvvetli cümleler, keskin ifadeler, nükteli cevaplar arasında cereyan ediyor. Tiyatro müellifi bunun aksini yapamaz. Çünkü o eserini, ancak hayatı tetkik ve tahlil ettikten sonra meydana getiriyor...”

Artık bütün kudret ve kuvvet güzel ifadede temerküz etmektedir. Saatlerce yerlerinden ayrılmadan en mühim meseleleri anlatan mümessiller, bütün tiyatro halkını ağlatacak kuvveti gösteriyorlar... Çünkü onların anlattıkları, sessizce naklettikleri sözler o kadar canlı harekâtı câmi oluyor ki herhangi klasik bir oyunda bir bıçak darbesiyle gayr-i tabîî bir şekilde ölen adamdan daha fazla tesir bırakıyor... Son zamanlarda Charles Mere’in ve diğer buna mümâsil muharrirlerin asarında mümessillerin

dakikalarla söz söylemediği vâkidir... Orada hafif mimiques (mimik), manidâr bir öksürük, müstehzî bir tebessüm... Söylenilmek istenilen en uzun cümlelerin yerini tutabiliyor...

Temaşa, gün geçtikçe manasız harekâttan kurtuluyor... Sahne, kuvvetli bir lisanın teşhîr edildiği bir köşe oluyor... En kuvvetli ifadeyi, en canlı muhâvereyi tanzim eden muharrir, en yüksek temaşa muharriri oluyor... Artık herkesi hayretten hayrete düşürecek aklın ermeyeceği esrarengiz vakâyî taharrî etmek zâittir. Bugünkü temaşa eserleri dün yanımızda cereyan eden bir aile vak'ası, birkaç ay evvel bir ahbâbımızda tesâdüf edilen bir aşk macerasından başka bir şey değildir. Yalnız bu vak'alara kıymet ve ehemmiyet verdiren kuvvetli bir tiyatro lisanıdır. Vak'adan ve her şeyden evvel kuvvetli bir tiyatro lisanı vücûda getirmelidir. Ondan sonra elde edilecek eserlerin muvaffakiyâtından muharriri emin olabilir.

Hikmet Şevki

DEKOR LÂZIM MI, DEĞİL Mİ?

Tiyatro elan hakikî şeklini bulamamıştır. Mühim bir inkılâp geçirmektedir. Henüz Garp'ta yeni tiyatronun şeklini, hedeflerini tam manasıyla tespit edememişlerdir. Son zamanlarda mühim münâkaşâta sebebiyet veren nikâttan biri de dekor meselesidir. Tiyatroya dekor lâzım mıdır, değil midir? Bazıları tiyatroda dekorun lüzumsuzluğundan, hatta piyesin ehemmiyetini unutturacak kadar muzır olduğundan diğerleri de ilk esası hazırlamak itibariyle büyük bir kıymeti olduğundan bahsetmektedir.

Geçen sene vefat eden Fransa Akademi Azasından ve tiyatro ve muharrirlerinden Sir Robert de Flers yazmış olduğu bir makalede diyor ki:

“Dekoru lüzumsuz addetmek manasızlıktır; çünkü dekor ilk esası hazırlar. Perde açıldığı zaman karşımızda bulunan ve konuşan insanların vaziyetlerini, nerede bulunduklarını, hangi sınıftan olduklarını derhâl bize bildirir. Şık döşenmiş lüks bir salon içinde bulunan bir ailenin fakr ü sefâlette olup olmadığını düşünmeyiz ve piyesi dinlerken zengin bir ailenin hayatına şahit olduğumuzu biliriz. Halbuki dekor olmasaydı, karşımızda bulunan mümessillerin vaziyet-i içtimaîyeleri hakkında bir fikir edinebilmekliğimiz imkânsızdı. Dekor vasıtasıyla onların ruhlarına kısmen nüfûz edebiliyoruz. Temaşada dekor ilk esası hazırlar... Dekor olmayacak olursa, herkes mümessillerin, eşhâsın vaziyetini düşünerek piyesi ihmal edebilirler veya kolaylıkla piyesin teferruâtına nüfûz edemezler...”

Robert de Flers'in yürütmüş olduğu bu nazariyeye kısmen hak vermek lâzım geliyor. Fakat Lucien Dubesch daha esaslı bir noktadan dekorun mazarratını ispat etmektedir. Son eserlerinin birinde dekor bahsinde şu mütalâayı serd etmektedir.:

“Dekor belki mümessilin vezâifini teshil eder. Fakat mümessilden arzu edilen faâliyeti gasp ettiğini de unutmamak lâzımdır. Tiyatro bedâyiin toplandığı güzel bir bahçedir. Bu bahçede ancak güzel kokulu nadide çiçekler yaşar. Bu çiçekler muktedir muharrirlerin kalemlerinden dökülen kıymetli cümlelerdir. Tiyatroda sözden, fikirden başka bir şeye ehemmiyet vermek, bu güzel bahçenin bazı köşelerine sunî çiçekler sıralamaya benzer. Dekor, insanların kafasını o kadar meşgul eder ki en güzel cümleler, en sevimli hitaplar şaşalı bir salon tezyinâtının yanında bir “hiç” olarak kalır. Şahit olduğum bir vak'a vardır: Paul Céraldy'nin en güzel eserlerinden birinde bir kadının çektiği ıstırap ve elemeleri on dakika kadar anlatışı ve sessizce gözyaşlarını döküşü vardır. Burası piyesin canlı ve en güzel yeridir. Yandaki locada bulunan genç bir kadın,

kadının ıstırabına ehemmiyet vermeyerek giydiği tuvaleti tenkit ediyordu. Görülüyor ki fazla tuvalet, lüks dekor piyesin ehemmiyetini ikinci dereceye düşürmektedir. Halbuki bizim yapacağımız ehemmiyetini düşürecek olan herhangi bir şeyi yıkmaktır. “Müşâşa” müdebdeb dekorlar yıkılmadıkça tiyatrodan arzu edilen fayda elde edilemez.”

Bu iki zıt fikirden alınacak netice şudur: Mademki son zamanlarda neşredilen tiyatro eserleri fikir ve söze ehemmiyet vererek gittikçe basit bir şekil almaktadır, bunların temsili de basit dekorların, fazla lüksten uzak tuvaletlerin arasında yapılmalıdır.

Yeni tiyatronun hedef ve gayesi gözü değil, ruhu doyurmaktır. Bu maksatla hareket eden tiyatro, dekoru tuvaletten evvel esere ve onun temsilini ehemmiyet vermek zarûretindedir. Nitekim Fransız muharrirlerinden biri yeni tiyatroyu şu suretle izah etmektedir:

“Eski tiyatro bin bir gürültü, birçok esrarengiz vakâyi arasında ehemmiyetsiz bir netice elde etmeye uğraşırdı. Bugünkü tiyatro ruhlar üzerine bina edilmiştir. Orada geçen her cümle, orada sarf olunan her kelime ruhun üzerinde müesser olmadıkça yeni tiyatrodan arzu edilen maksat hâsıl olamaz. Dün, harekâtı mühim olan mümessillere ehemmiyet veriliyordu. Bugün ise kelimelere kıymet vererek söyleyen ve arzu edildiği şekilde muhataplarına hazmettirenlere mevki veriliyor. Dünkü tiyatro mümessili ile bugünkü mümessilin arasındaki fark da budur. Dekora gelince, yeni tiyatro dekorunu şık tiratlarla, sıkmayan ve üzmeyen felsefi ve ruhî hitâbelerle vücuda getirmiştir. Yıldızla salonlar, şık bahçeler bu yüksek dekorun yanında bir “hiç” fazlalaşmaktadır. Birkaç seneye kadar en büyük tiyatrolarda basit dekorların içinde en yüksek eserlerin temsiline şahit olursak hiç de hayret etmemeliyiz. Mamafih şu noktayı hatırmızdan çıkarmayalım ki dünya tiyatrosu henüz harekâtını tespit eden bir noktayı bulamamıştır. Mütemâdî bir inkılâp geçirmektedir. Pek yakın atide yeni tiyatronun hakikî hedef ve düşünceleri anlaşılacaktır.

Hikmet Şevki

TEMSİL SANATINDA HEYECANLARIN HUDUDU

Sanat Bahisleri

Babamla dedemin dünyaya gelmiş oldukları Bursa'da harem tarafı kendi kendine yıkılan ve selamlık kısmı babamın ihtiyar dadısı tarafından işgal edilen büyük ve viran bir evimiz vardı. Her senenin ilk veya sonbaharında oraya giderek bir, bir buçuk ay otururduk. Yedi yaşında bilmem ki var mıydım? Temsil sanatının bana verdiği ilk hatıra ve ilk heyecanı dedemle pederimin doğdukları o şehirde, geniş dağının eteklerindeki -trafi tahta perdelerde kapatılmış- bir arsada ve yine tahtalardan yapılmış bir sahne önünde aldım. Oynanan oyunun ismini şimdi hatırlamıyorum. Belki hiç fark da etmemişim. Lakin birinci rolü yapan aktör, galiba Aleksanyan isimli bir Ermeni, kalın ve tannân sesi, korkunç bakışları ve ürkünç tavırlarıyla hâlâ gözümün önündedir. Zayıfları öyle gaddarâne ve kuvvetlileri öyle hatıra gelmez hilelerle mahv ve kahrediyordu ve bir kere galip gelince kurbanlarına karşı o kadar alçakçasına muhakkar ve zalim davranıyordu ki seyirciler arasında yumruklarını sıkarak bağırganlar yahut ağlayanlar çoktu. Nihayete kadar kalamadım: Gözlerimden akan yaşlarla yüzüm ıslak, heyecan ve ıstıraptan bitkin bir halde beni götürdüler. Sonra haber aldım ki müteâkip temsillerin birinde, aktörün bu zalimâne cinayetlerine fazla sinirlenen birkaç delikanlı kendisini dövecek olmuşlar; o kadar sinirlenmişler. Bunu öğrenince dövmediklerine hem de kemiklerini kıracak kadar dövmediklerine yanmıştım.

İlave edeyim ki bu telâkkiler, sade memleketimiz gibi temaşa ile fazla alışkanlığı olmayan memleketlere mahsus değildir ve aktörün vereceği heyecanların hududunu taşırdığı her yerde böyle hitaplara ve böyle muamelelere maruz kalması pek mümkün ve vâkidir. Nitekim aynı hale, sahne tarihine en eski fasılları yazdırmış olan İtalya' da bile şahit oldum. Roma'dan şimendiferle iki buçuk, üç saatte gidilen (Viterbu) isminde bir kasaba vardır ki meydanlarını tezyin eden güzel ve tarihî çeşmelerden dolayı vasatî İtalya'da ziyareti tavsiye olunan yerlerden madûttur. Roma'da geçirdiğim kış esnasında; küçük bir İtalyan şehrinin hayatı hakkında da bir fikir hasıl etmek üzere orada birkaç gece kalmış ve bu gecelerin birinde bir, iki oyun vermek üzere kasabaya uğramış olan bir trupun bir oyununu seyretmek üzere tiyatroya gitmiştim. Bu dört perdelik, vak'ası bir köyde geçen ve ahşâsı gayetle kesir bir oyundu. Fakat bunlar arasında bir tanesi öyle hain, öyle gaddar hem de o kadar müthiş bir hilekârdı ki her perde nihayetinde eşhâs-ı temâşadan bir kısmı yerlere serilmiş bulunuyordu. Nihayet son perdede son kurbanlarda

müthiş feryatlarla ve medit işkencelerden sonra can verince, artık halk isyan etti. Ve taşkın bir galeyân ve tehevvür içinde, yumruklar sıkılarak tehditler savrulurken, perde biraz da isticâl ile indirildi.

Vakıa denebilir ki sanatkârın gayesi temsil ettiği vakanın hakikî olduğuna temaşa-geri inandırmaktır. Bir kanlı rolü oynayan aktör karşımızda bu katilin gerçekten mevcut bulunduğuna bizi iknâ ederse, cidden muvaffak olmuş addedilmelidir. Binaenaleyh sahnedeki aktörün bir canı ve katil zannedildiği, halkın heyecan ve ıstırabından isyan ederek vazife-i terbiyeyi ifâ etmek üzere hakikatte sadece bir rol oynayan mümessilin üzerine hücum etmek istediği zaman, bu oyuncu muvaffakiyetinin hadd-i azamîsine erişmiş demektir.

Bu nokta-i nazar önünde şu fıkrayı hatırlayalım:

Adamın biri bir yerde otururken, içeri giren birini meclistekiler öyle büyük bir şevk ve muhabbetle istikbâl ederler ki öteki yanındakilere sorar:

— Kim bu? Niçin bu kadar sevinçle karşılanıyor?

— Hiç karşılanmaz olur mu? Bir maymun taklidi yapar ki görsen şaşarsın!

Zannediyorum ki hiçbir şey; fennin keşfiyât-ı ahîresinden biriyle maymunlara yeni ve hususî bir kıymet izâfe etmesinden çok evvel duymuş olduğumu istitraten söylemeye de lüzum gördüğüm bu fıkra kadar, çıplak ve sade hakikatin sanattaki mevki ve payesini bana canlı bir ziya ile anlatmadı ve göstermedi. Hakikî çehresiyle görülmeye bile tenezzül edilmeyen veya temaşasından sadece istikrâh duyulan şeyleri ruhtan hiçbir şey ilâve etmeden, ruhun süzgeciyle onu temizlemeden, ruhun heyecanı ile ona bir ulviyet ilave etmeden gösterecek olduktan sonra, temsil sanatının hiçbir kıymet ve necâbeti kalmamış demektir. Eğer resmin meziyeti sırf gösterdiği şeyin tafsilâtındaki sıhhat ve isabet olsaydı, fotoğraflar artık bu asrın en büyük ressamı olurlardı. Ve heykeller sırf gösterdikleri şeylerin hakikate mutabakatı itibarıyla sahib-i kıymet iseler, bunların behemehâl türlü renklerle boyanmış olmaları icap ederdi. Halbuki böyle bir telvîn, en güzel heykelleri hazır elbise mağazalarının camekânlarında görülen bebeklerin biraz daha mütekâmil numunelerine döndürür.

Seyrettiği oyunun tamamıyla hakikî olduğunu temaşa-ger zannederse duyacağı teessürün daha hakikî ve daha zî-kıymet olacağı her zaman zannedilmiş; fakat böyle zan ve hükümlerin hata olduğu her seferde anlaşılmıştır. Oyun icabı maktûl düşen aktörü gerçekten öldürürlerse heyecanın membaini hakikatten alacağını hesap eden Romalılar, ölümle nihayetlenmesi vakanın icabâtından olan rolleri katil sahnesi gelir gelmez harp

esirlerine oynatılmış ve bu esirleri, temaşa-gerânın gözleri önünde, sahîden öldürmüşler. Ancak Roma halkı bu sahneler karşısında isyan ettiği için, bu tarz muvakkat bir tecrübe mahiyetinde kalmış. Fakat hüküm ve satvetlerine mağlup olmuş milletlere karşı taştan ve çelikten kalplerine hiçbir ıstırapın rişesi erişmeyen Roma halkı, böyle bir isyanı şüphesiz ki merhametinden duymamıştı ve Romalıları, öldürülen bu esirlerin manzara-i azap ve ah ve anînleri karşısında baş çevirmeye sevk eden his, adi ve zelîl esirlerin ıstıraplarını ve ölümlerini temaşa etmeyi adem-i tenezzülleri olmuştu. Sahnede görülmek istenen ıstırap, elem, kin ve felaket sahneleri hayatta görülen mümâsillerinden daha ulvî ve daha bedîî olmak icap eder. Ve bu sayededir ki hakikî hayata sade bir rişe-i istikrâh ile bakmayacağımız ve bakamayacağımız manzaralar karşısında, ruhumuza havf ve istikrâhın gölgesi bile düşmeyen bir vecd ve meftûniyet içinde aynı sahneleri seyredebiliriz. Buna misal olmak üzere, bir iki sene evvel vefat eden “Luicen Gitri” ismindeki en büyük Fransız aktörünün huzurunda seyretmiş olduğum bir cinayet sahnesini anlatacağım:

“Jaklin” isminde ve zannediyorum ki Saibe Necmi Hanımefendinin isabetli intihaplarıyla Türkçeye naklolanmış bir piyeste idi. Aktörün oğlu Saşa Gitri tarafından ve “Duvernva”nın bir hikâyesinden mülehhem olarak yazılmış olan bu piyesin ilk perdesinde haberdâr oluruz ki Luicen Gitri zevcesini biriyle yakalayıp katletmiştir. Ve bilahare anlarız ki o hangi kadınla beraber yaşasa netice yine böyle olacaktı. Aşkta o kadar mütehakkim, kollarındaki kadına karşı o derece de müstebit, onun da bir ruh ve dimağı olduğunda, onun da düşünmek, konuşmak, dinlemek ve yalnız kalmak gibi ihtiyaçları bulunduğunda ortaya mağrurâne gâfildir ki müstebit ve imansız aguşuna düşmüş olan her kadın bazen gizlice bir aşka omuza başını koymak ihtiyacında kalacaktı. Ve işte beraber geçirdikleri bir gecenin bir gecenin ferdâsında, fakir ve günahkâr bir kız bile teklifini kabul ederek onunla beraber yaşamaya cesaret etmemiş, gecesinin hakkını bile istemeden ve almadan kaçıp gitmiştir. Bu firar, erkeğe bir ders olur. Anlar ki kendisiyle beraber yaşamak çok güçtür. Öldürdüğü kadın, zevcesi, kendisinin mevcudiyeti hiç hatırına bile getirmedeği zavallı manevî varlığı için bir teselli ararken o maceraya düşmüştü. Ve Gitri’nin bunu kat’iyen anlayarak nedâmetin ateşten libası varlığını bürüdüğü esnada, cinayet saatinde maktûle ile beraber bulunan ve o esnada alçakça kaçmış olan adamın karısı gelir. Bu kadın zevcesinin ihanetini ve nerede buluştuklarını ona haber vermiş, namına şefâatçi gelmiş. Herif meydana çıkmaktan korkuyormuş. Ve onun için af rica ederken, kadın aynı zamanda da işvebaz

ve muharriktir. Biri kendi şerriyle toprak olmuş bir aşk çiftinden bir daha ve başka tarzda intikam almayı arzu eden bir hali vardır. Hissederiz ki kollarını erkek uzatsa, başkalarının günahlarına karşı o kadar merhametsiz olan bu kadın günahın aguşuna düşecek. Ve Gitri kollarını -kolları ne kadar kısa ve kalındı!- Luicen Gitri kollarını uzatır. Zevcesini affeden, şimdi merhamet ve nedametle yanan ve kurbanı toprakta toprak olmuşken karşısında müzeyyen, muattar ve şuh kendisini zevke çağıran kadına karşı da gazap ve kini gittikçe taşan Gitri; kadın her şeyden bî-haber yaltaklıklar ederken bütün bu hisleri yüzünden okuduğumuz Gitri; birdenbire kollarını uzatır. İşte onun birdenbire ürkünç bir hal alan gazap ve nefretiyle kalın ve kısa kollarını uzatarak, bir iki saniye evvel işvebaz iken şimdi boğazlanacak bir hayvan kadar zelilleşen dişiyi boğmasını seyrederken duyduğum yüksek ve hudutsuz heyecanı yüz sene daha yaşasam hatırlayacağım ve nice büyük isimleri unutacak kadar bir gün perişan olsa da o anın ulvî heyecanını bana vermiş olan aktörün ismini dimağımın unutacağını zannedeyim.

Ve elbette bu minnettarlığın sebebi bir cinayet sahnesini ve murdâr kahvelere devam etmek beni böyle vak'aların yine sık sık şahidi edebileceğinden Gitri'nin hatırasına bu merbûtiyet ve sadakat tamamıyla manasız bir hareket olurdu. Tekrar edelim ki büyük aktörün sanatıyla ıstırap daha derin, elem daha necip ve haşyet ulvî, istikrâh pâk olur; ve vuran canı elin hareket ve evzâmı sanatkârın eline tevdî edince, temaşa-gerler bunu seyrederken bu ilk darbesini tevkîf etmek arzusunu duymaz fakat o ilk bütün kımıldanışlarını hiçbir zerre-i takallüs kaçırmadan seyre dalarız. Sanatkâr imkânın azamî derecesinde hakikatin aksetmiş bir sureti olmaya tenezzül etmez. Biz onun ibdâlarını seyrederken, sade her gün gördüğümüz hayat safhalarından birini değil, asıl onun sanatını, sesiyle, evzâyıyla sözlerini söyleyişiyle ve sözleri dinleyişiyle, gülüşüyle ve sükutuyla sanatın zaferlerini temaşa ederiz. Gördüğümüz şey varlığımızın bir parçası hakikate fart-ı mutâbakattan dolayı gerçek sanırken, diğer taraftan da gayş derecesine varan bedî heyecanımız bize temin eder ki bu gördüğümüz hayat değil, hayattan başka ve hayattan yüksek bir manzaradır. Büyük bir sanatkar hududu içinde dolaşırken bir mabet kadar ulvî olan sahnenin huzurunda sadece hayatı, hayatın her gün görülebilir manzaralarını görmek ve beklemek; bu temaşanın büyüklüğünü, mahiyetini hiç anlamamak demek olur! Burada yine bir hatıramı nakle nakle mağlup oluyorum:

Büyük Petro'nun henüz metresi iken Prut sahillerinde Rus ordularını esaretten kurtaran ve bilahare bu hükümdarın zevcesi, vefatında da halkı olan Birinci

Katerina'nın hayatını hikâye için yapılmış bir piyeste meşhur alman aktristi "Tilladoryo"yu seyrettim.

Tilladoryo, profil bir Habeşiyeyi andıran, o kadar da esmer ve hayli geçkin bir kadındır. Tarihte de olduğu gibi, kendisini ilk önce Miçinkof Çar'ın ricâlinden ve nedimlerinden ve Çar sık sık geldiği adamının evinde Katerina'yı görmüş, beğenmiş, yanına almaya karar vermiştir. İmparatora mukâvemet edilmez. Zaten de Katerina'nın ruhunda hırs-ı ikbâl ateşi yanmış, imparatorun emrine emrin sudûru anında itaate çoktan karar vermiştir. Hatta Miçinkof da kendi hesaplarına bunu uygun bulmaktadır. Fakat varlıkların birbirlerini seven ve isteyen, birbirlerine doymamış, birbirlerini asla unutamayacak şeyler vardır. Birdenbire birbirlerinin kollarına düşerler. Pek uzun hem de pek kısa bir der-aguş! Ve birbirlerinin kollarından ayrılır ayrılmaz, ikisi de hayatlarının ayrılmış yollarında yürüyeceklerdir. Fakat bu der-aguş! Koca tiyatrodaki bütün temaşa-gerlerin asabı kasılıyor gibiydi. Miçinkof rolündeki yaşlı aktörün siması müstekeh ve kollarındaki kadının çehresi bir Habeş gibi esmer, ağız ve çenesi öyle çıkıktı. Fakat halk bu der-aguştaki o kadar bin bir his ve bin bir fırtınayı o kadar kuvvetle tasavvur ve tahlil ediyordu ki nefes bile almaktan içtinapla seyreliyordu. Ve hayatımın hiçbir macera ve sevdasında, bu der-aguşun sade tahayyülünden duyduğum heyecan ve ihtirası ve zevki belki duymadım.

* *

Aktör, hayatta Allah'ın bile vermediği zevkleri ve ihtirasları duyurmak veya sezdirmek için, piyesi yazan muharrir ve sahneye vaz eden metoransen ve bunlardan başka rejisör gibi kuvvetli muavinlere de maliktir. Mahezâ çok büyük sanatkârlar, kendisinden başka bir kadının hüsn ve ânından bahsedilmesine tahammül edemeyen pek güzel bir kadın gibi metoransenle rejisörün sözlerini dinlemeye razı olmadıkları gibi, muvaffakiyetlerinde piyesin kıymetinin büyük bir tesiri olmasını da istemez ve adi piyesleri gizlice tercih ederler. İsterler ki lâlettayin birinin oyunuyla seyrine tahammül bile edilemeyecek olan bir tiyatro piyesi, kendi deha-yı sanatları sayesinde bir şaheser gibi görünsün ve zaferlerinin hiçbir şeriki bulunmasın. Bunun içindir ki İfland, Tamla, Raşel ve daha dün Sara Bernad gibi çok büyük sanatkârlar, böyle kıymetsiz eserleri sık sık oynamış ve bu suretle , adi bir taş parçasından muazzam ve lâyemut bir heykel halk edebilen Heykel Anj'ın ulvî gururunu ruhlarında duymuşlar!

Nahit Sırrı

TEMSİL SANATI HAKKINDA BİRKAÇ DÜŞÜNCE

Piyes muharrirleriyle rejisör ve aktör arasında — Gaston Bati ve Sara Bernar - aktör nasıl olmalı ? - İstedikleri zaman güzel olan aktristiler -

Temsil sanatının vereceği heyecanlardan yine bu sütunlarda vaktiyle bahsederken, bunlarda hayatın hakiki faciaları karşısında duyulan teheyyüçlerden başka ve tamamıyla bedî bir mahiyet bulunması lüzumunu söylemiştim. Bunu temin edecek olan anasırın en mühimini de mümessilin kudreti addediyorum. Bununla beraber, aktörün kudret ve salâhiyeti hakkında birbirine kat'iyen zıt iki nokta-i nazar mevcuttur. Bazı şöhretli piyes muharrirlerince, sahnede her şey piyesten ibarettir ve gerek rejisörün ve gerek mümessilin teknil ehliyetleri, muharririn emrine tam ve mutlak bir inkıyatla kaimdir. Nitekim meşhur sahne nazımlarınca da, alelekser muharrir de mümessil de kendi emirlerine şartsız bir itaat göstermeğe mecbur, adeta sait olmazsa ağzın telaffuz bile edemediği bir takım samet harflerdir. 1922 senesi kışında Paris'te, henüz şimdiki kadar maruf olmamakla beraber Jemyen'in sahne müdürlüğünden ayrılarak ilk tiyatrosu olan Laşimer'i tesis etmiş ve sanat mahfilinde fikirleri büyük bir alâka uyandırmış olan Gaston Bati'yi tanımış olduğum zaman, kendisini işte tamamen bu içtihat bulmuştum. Bu içtihat mucibince, aktör ancak başka ve zengin kadınların beğenmeleri için sırtına geranbaha elbiseler geçirilen terzihane mankeni yahut da hıfzettiği sözleri istenen dakikada söyleyip sonra susan bir gramofondur. Diğer nokta-i nazara, yani büyük sanatkârların hükümlerine nazaran da, rejisör tamamen talî bazı işlerle tavzif edilmiş bir memur, piyes muharriri ise elzem olsa bile kıymetsiz ve lüzumu bile hatta kabili münakaşa bir unsurdur. Ve piyes muharriri adî bir alet derekesinde kalmak istemezse, büyük aktör, Abdülhamit zamanının mektepler olmasa Maarif Nezareti'ni pek iyi idare edeceğini söyleyip dertleşen veziri gibi düşünür ve şekva eder. Pekçoklarınca, yer yüzüne gelmiş aktrislerin en büyüğü olan Sara Bernar'ı, hayatının en son senelerinden birinde sahnede gördüğüm zaman, oynadığı piyesin mutlak değersizliğine şaşmıştım. Filvaki bir bacağı kesildiği için ancak değneklerle yürüeyebilen o ilahî sanatkâr, bütün perdenin devamı müddetince kendisinin sahnede kalması icap eden tamamıyla hususî şekilde piyesler oynamaya mecburdu, ve oynadığı piyeslerdeki hususîyetin de kıymetleri üzerinde tesir icra etmesi zarurî

idi. Fakat medit ve eşsiz şan ve şereflerle dolu hayatında, Sara Bernar'ın, ehemmiyetsiz piyeslere, bütün zaferi kendine mâl etmek için, meclubiyeti mahsusa göstermiş olduğu muhakkaktır.

Fakat, ifrat ve tefrite geden bu iki içtihat ve iddiadan, birine iltihâk etmeyerek temsil sanatında aktörün mevki ve ehemmiyetini kabul edince, onun hüviyetini ve yapacağı işi kat'î surette bilmek istiyor ve o zaman da bu suallerle karşılaşılıyor.

Sahne de temsil ettiği şahsın şekli muhayyeline ne dereceye kadar sanatkâr uygun olmalıdır? Yani ihtiyar bir erkek rolündeki aktör mutlaka gerçekten ihtiyar, ve genç bir kadın rolü yapan aktris behemehal rolünün yaşında mı olmalı?

Aktör muvaffak olmak için oynadığı rolün mahiyetini tamamıyla kavramak ve en mutlak şekilde mütehayyiç olmak mı icap eder?

Bundan başka, mümessil temsil ettiği şahsiyete ruhen ve hayatı itibariyle de benzerse, muvaffakiyeti daha mı fazla olur ?

Evvel emirde şunu söylemek isterim ki kendi hiçbir şey duymadığı halde, aldığı talimâta körü körüne inkıyât, şeklinin uygunluğu ve hafıza sayesinde muvaffak olan sanatkarın sanatı, harikulade hüsnüyle muzaffer olmuş bir ahmak kadın için çıldırmaya benzer. Şu kadar ki pek fazla mütehayyiç olan sanatkâr da asabına tabii tamamen hakim olamayacağından, içindekinden nevmîdiye, nevmîdeden ümide, ümitten zafere ve zaferden hüsrana geçilerek beşerin bütün tahassüsât ve ihtirasâtını birkaç dakika içinde ifade eden sahnelerde hiç muvaffak olamamak tehlikesine maruzdur.

Aktörün kendi hüviyetiyle temsil ettiği şahsı muhayyel arasında benzeyişler istemeye başlayınca, katil rolüne hapisânâ mahkûmlarından kral rolüne sakıt hükümdarlardan mümessil aramaya kadar bu işin tahammülü vardır.

İnsanın tebdiline kudreti olmayan şekl-i cismanîsi bile sanatkârın azm ü iradesi karşısında ram olur. Duze'nin vefatından beri İtalya'nın en büyük kadın sanatkârı olan Emma Gramatika'yı ilk defa sahnede görüşümü hiç unutamam.

Batay'ın (Lafalen) isimli ve kahramanının behemehal güzel olması icap eden bu piyeste, sahnede perdenin yarısına doğru görüldüğü zaman, kendisini tanıtmamak için pek fakirâne bir kıyafetle bir hastahaneden dönüp karşımıza

çıkıyordu. Ve sefil kıyafetiyle yaşlı ve kuru yüzü öyle çirkindi ki bu intibain homurtuları sıraları dolaştı, belki kendisine de vardı. Lakin biraz sonra artık çirkin olduğunu unutmuş, onu hayran dinliyor ve seyrediyorduk. Hamit'in Sara Bernar için demiş olduğu gibi, büyük bir sanatkâr istediği zaman daima güzel olabilir.

Hakikî sahne artisti bence her ruhun esrarına nüfuz ve her mahlûkun hal ve tavrını tasavvur edebilir. Ve onun hal ve tavrını o kadar sıhhatle taklit edebilir ki maddi şeklinden makyajlara rağmen uzak kalsa bile ehemmiyeti yoktur. Ve elbette oynarken sanatın ulvî heyecanını ruhunda duyarak, sırf ekmek parası kazanmak için tüccar defteri dolduran bir katip gibi çalışmaz. Fakat ulvî bir vazifesi olduğunu düşünerek gemisini idare ederken bütün soğukkanlılığını muhafaza eden bir kaptan gibi, kendisini heyecanların pençesine kaptırmamak ve şaşırmamak için bu heyecanlarıyla mütemadî bir cidal içinde teyakkuz ve basiret halindedir.

Nahit Sırrı

TEMAŞADA “HEYECAN”

Heyecan... Bu bir kelimenin edebiyatta, gerek temaşada pek büyük bir rolü vardır. Onun tesiri en güzel eserleri meydana getirir, onun hakimiyeti en nadide parçaları terennüm ettirir. Heyecanın tesiriyle vücut bulan bu parçalar, gene aynı tesirle güzellikleri anlaşılır.

Temaşa eserlerinde heyecanın mevcudiyeti muhtelif şekillerde görünmüştür. Klasik asarı tetkik edecek olursak görürüz ki heyecan daima aklın kabul etmeyeceği veyahut bıçak ve tabancanın hakim olduğu vakayi içinde gizlenmiştir. Gün geçtikçe, daha doğrusu tiyatro vakayii hakimiyetinden kurtularak, kelime ve cümlelerin tesiri altında kalmaya başladıkça, heyecan da mevkiini terk etmek mecburiyetinde kaldı.

«Tristan Bernard» tiyatroda heyecanın mevkiini şu suretle tasvir etmektedir:

«Heyecan, temaşanın özü ve ruhudur. Temaşada heyecan uyandırıldığı anda, arzu edilen hedefe yaklaşılmış demektir.

Eser bedîî güzelliklere bürünmeli ve temaşa edenleri kendi tesirleri altında bırakan heyecanı uyandırmalıdır. Bedîî güzelliklere bürünen eserlerde heyecan vakayii elinde değildir. Küçük bir cümle, ruhu titretecek heyecanı uyandırır. Heyecan, alâkayı teşdit ettiği için temaşada en ziyade ehemmiyet verilen bir noktadır. Heyecanı en çok tevlit eden eserler, sahnede en çok yaşayanlarda. Zaten hayatın her hangi bir noktasına bakacak olursak, heyecanın en büyük bir rol oynadığına şahit oluruz.

Hayatın en büyük bir zevk ve ıstırap membaı olan aşk ve sevgi bile heyecanın tesiri altından kurtulamamıştır. Heyecan olmayan duygulara sevgi ismi vermek bile hatadır. Çünkü heyecansız aşk yoktur. Temaşayı hayatın köşelerini yaşatan bir sanat olarak kabul ettiğimize göre, onun heyecandan en fazla hissedar olmasını esas ittihaz etmekliğimiz de pek tabiidir»

Fransız temaşa münekkitlerinden Lucien Dubech yazmış olduğu bir eserde temaşa sanatında heyecanın tesiri ve mevkiini şu suretle izah ve teşrih etmektedir : «Temaşayı ruhlar üzerinde en kuvvetli bir hakim olarak kabul ettikten sonra bu sanatta heyecana bir mevki ayırmamak en büyük bir hatadır. En iyi temaşa eserleri en fazla heyecan uyandıranlardır. Her sanat eseri bir heyecanın mahsulü olduğu gibi

en yüksek eserler de en çok heyecan verenlerdir; çünkü bir eserin sanat kisvesine bürünebilmesi için mutlak, okuyan veyahut temaşa edenlerde bir heyecan uyandırması icap eder. Uzun emeklerin, temiz bir mesainin mahsulü olan kıymetli eserler çok zaman doğmadan ölmüşlerdir. Onların ölümünü tetkik edecek olursak görürüz ki onlar lâzım gelen heyecanı uyandırmaktan uzak kalmışlardır. Heyecan, mevkiini en ziyade temaşada güçlkle muhafaza edebilir. Edebiyatın herhangi bir kısmında bu müşkülât, temaşada olduğu kadar fazla değildir.

Bir cümle yerinde sarf edilmedikçe heyecandan hissedar olamaz. Halbuki güzel bir nesir parçasında sevimli bir cümle daima heyecan uyandırır. Cümlenin güzelliği, onun içindeki tasvir kuvveti birkaç defa okunduktan sonra hafızada yer eder ve bu şekilde muhakeme yürütülebilir. Fakat temaşada hiç de böyle değildir. Bir defa cümlenin güzelliği nispetinde hitabında da ahenk aranır. Edebiyatta heyecan ancak muharririn kalemindeki kuvvet ve tasvirindeki güzellik ile, kariin anlayışında toplanabilir. Temaşada ise mümessilin kitabındaki kudret, bu iki kuvveti kendi hakimiyeti altına alır ve heyecanı elinde oynatır. Muvaffakiyetin güçlüğü zamanın azlığındadır. Mümessilin kuvvetli hitabı, temaşa edenlerin muhakemesi üzerinde derhâl âmil olmalıdır ki heyecan o saniyeler arasında doğabilsin ve o eserin en canlı noktalarını tanı manasıyla yaşatsın..

Görülüyor ki heyecan edebiyatın her şubesinde olduğu gibi temaşada da mühim bir rol oynamaktadır. Zaten hayat da kuvvetli bir heyecanın mahsulü değil midir?

Hikmet Şevki

BİZDE VE FRANSA'DA TİYATRO TENKİDİ EDEBİYATI

«*Temps*» gazetesinde 25 Teşrîn-i sani pazar akşamı civar hariç olmak üzere Paris'te oynanan tiyatroların ilânlarına bakıyorum. Provalar sebebiyle üç tiyatroda bir iki gece oyun yok. Kırk tiyatroda oyun oynanıyor ve müzikholler bu rakamdan hariç bulunuyor. İstanbul nüfusunu Paris'inkinden altı yedi kere aşağı kabul etsek bile, şehrimizde bu nispet-i medeniyetle gene yedi sekiz tiyatro bulunması lâzımdı. İlaveye lüzum yok ki, bu tiyatro çokluğu Paris'e has değildir. Ziyareti bana nasip olan yüz, yüz elli hin nüfuslu her Garp beldesinde, iki üç tiyatro gördüm. Fakat bu adet mukayesesı mevzuun dahilinde bulunmadığından, başka bir maksadın teşrihi için Paris sahnelerine avdet ediyorum. Bunları hemen herkes bilir ki iki kısımdır ve bir kısım resmi, diğer kısmı hususîdir. Resmiler Maarif Nezareti'nin Güzel Sanatlar Dairesi'ne merbut olan Opera, Komedifransez, Odeon ve Operakomik gibi bir kaç sahnedir ki, klasik eserlerle bu unvana namzet yeni şeyleri oynarlar ve bu itibarla, bu tiyatrolarda, hemen her akşam bir başka piyes vaz'ı sahne olunur. En meşhurlarını Jimnas, Edvarset, Portsenmarten, Variete, Teatrdöpari vesaire teşkil eden gayrı resmî sahnelerde ise, bir piyesin oynanma müddeti gayr-ı muayyen yani halkın rağbetine bağlıdır. Galip Beyin (Avukat-Zehra Ferit) namıyla lisanımıza çevirdiği (*Metr Bolbeke Son Maril* isminde bir komedi, Atene adlı tiyatroda, aldanmıyorsam bir seneden fazla zaman oynandı. Tiyatroların adedini saydığım bu *Temps* nüshasında işte Portsenmarten'in bir ilânı (*Dördüncü Napolyon*) piyesinin yüzüncü oynanış gecesini bildiriyor. Bizim yegâne tiyatromuzda her oynanan oyunun ancak birkaç gece halkın rağbetini temin edebildiği düşünülür ve bir de bu rakamlar göz önünde tutulursa, tiyatromuzun Fransız tiyatrosundan şüphesiz pek geri olacağı da zarurî görülür. Binaenaleyh, bizdeki tiyatro tenkitlerinin de Avrupa'daki tiyatro tenkitlerine nazaran pek basit ve nakıs olmaları da belki zarurîdir.

İlim ve edebiyat hayatını az çok bildiğim Fransız payitahtında, resmî tiyatrolar yaz mevsiminde de aynı faaliyeti gösterir, ötekiler ise kısa birer müddet kapalı kalırlar. Asıl tiyatro mevsimi olan kış aylarında ise, şehrin kırk, kırk beş tiyatrosunda değişik piyesler, haftada asgarî üç ve azamî sekiz dokuz yeni piyesin temaşagerana arz olunmasını istilzam eder. Ve bu piyeslerin cümlesi, ilk önce bazı davetlilerle beraber tiyatro münekkitlerine gösterilir. Paris'in, adedini doğrusu bilemediğim bütün gazete ve mecmualarını birer temaşa münekkiti vardır ve hepsi de intibalarını piyesin ve

muharririn ehemmiyetine göre kısaca veya uzun uzun anlatırlar. Fransa’da tiyatro asırlardan beri manzum ve mensur olarak ve dram ve komedi şeklinde nice hayat safhasını göstererek devam edip gitmekle beraber, tabîi vaktiyle tiyatrolar böyle çok değil ve her sınıf halk için tiyatroya gitmek âdet değildi. Ve alelhusus gazete okumak yemek içmek gibi bir ihtiyaç haline geleceği tahayyül bile olunmuyor, daha gazete pek çıkmıyordu. Hele Corneille, Racine, Moliere piyesleri mahdud ve güzide zümreler huzurunda ve çok defa ilk önce saraylarda oynanmış ve makaleler değil, leh ve aleyhte dedikodular tevlit etmiştir. Tiyatro tenkidi edebiyatı gazetelerin taammümünden ve gazeteciliğin zaferinden sonra başlamış ve geçenlerde yüzüncü sene-i velâdeti hatırasının tazelenmesini mucip olan Sarsey’le kat’î bir nev’i edebî şeklini almıştır. Tâ ölümüne kadar, ilerlemiş yaşına rağmen bütün gecelerini yaz kış tiyatroda geçirecek ve on kere gördüğü piyesi gene seyredecek kadar bu işe aşık olan *Temps* gazetesi temaşa münekkidi Sarsey, tiyatro âleminde hâlâ unutulmamış, *Temps*’nın tiyatro münekkitliğini ise ailesine miras bırakmıştır. Nitekim şimdi bu işi yapan Pierre Brisson kızının oğludur. Sarsey tiyatronun yaşamak için dolması icap ettiğini düşünür ve piyesleri halkın rağbetine mazhar olan veya olmayan piyesler şeklinde ikiye ayırarak bu rağbeti temin edebileceğine hükmettiği piyesleri medheder ve takdirini de, zeminini de muayyen düsturlara istinat ettirerek. temiz fakat heyecansız bir lisanla yazar, ilmi bir mesele teşrih ediyor gibi muhakemeler yürütürdü. Halbuki bir çok münekkitler hiç bir usul ve kaide vazına kalkmayarak, sırf oyundan ne gibi bir intiba almışlarsa bunu anlatırlar. İşte meşhur Jules Lemaître böyle bir münekkitti. Elyevm Figaro gazetesinde yeni piyeslerden bahseden ve Henri de Regnier zevcesi olan şair ve romancı Gerard d’Houville bunlardan aldığı intibaları o kadar şahsi görüşler ve şairane düşüncüler şeklinde yazmaktadır ki makaleleri çok kere birer measureye benziyor.

Bizdeki tiyatro tenkitlerine gelince, bunlar hiçbir maziye malik değil. Ancak Abdülmecit ve Abdülaziz zamanlarında tiyatro başlamış; fakat münekkit doğmamış, mesela (*Vatan*) piyesi oynandığı tiyatro binasının temellerini sarsacak bir ateş tevlit ettiği halde, tenkit makaleleri yazılmasına sebep olmamış, Abdülhamit zamanı ise tiyatroya da matbuata da harple geçtiğinden, bu nevi edebî tiyatro ile beraber 10 Temmuz İnkılâbını beklemişti. O zamandan beri ise tiyatronun azamî bir inkişaf gösteremediğini kabul fakat temaşa tenkidi vadisinde hiçbir terakki olmadığını itiraf etmeliyiz. Daha Darülbedayiin teşekkül etmediği ve Burhanettin B. isminde bir aktörün

Fransa'da bile tanınmış olduğu davasıyla meydanda rakipsiz kaldığı zamanda bu aktörün oynadığı piyesler hakkında Celâl Sahir Beyin Servet-i Fünun'a yazdığı makalelerle şimdi yazılanların çoğu arasındaki fark Celâl Sahir Beyin gayr-ı kabili münakaşa surette lehinedir. Hatta Sahir Beyden evvel Saffet Nezihî Beyin yazdıkları da şimdikilerden daha kuvvetli ve ihtimamlı yazılardır.

Yunan ve Roma tiyatrolarından bahsetmesek de gene dünyada tiyatronun bir kaç asırlık ve ne zengin bir mazisi var. Tiyatro münekkidi bütün klasik eserleri ve tiyatronun son geçirdiği bütün safahati okumuş ve bilmiş olacaktır. Ve bizde oynanan bir oyunun iyi veya fena oynandığını ancak uzun tetebbular ve hatta dikkatli seyahatler sayesinde gösterecek ve fikirlerini mesela (*Deyus*) piyesinde olduğu gibi bir münakaşa açılınca esaslı bir şekilde izah ve ispata muktedir olacaktır. Münekkit, karie ve sahneye karşı ağır mesuliyetleri yüklenmiş bir adamdır. Ve memleketimizde Avrupaî bir matbuat hayatı artık başlarken, bütün gazete ve mecmualardan, sade tatlı ve temiz yazan değil fakat tiyatronun mazisine de bugünkü vaziyetine de bihakkın vakıf kimselere, ve ancak onlara temaşa tenkidi yazmak hakkını vermeleri talep olunmalıdır.

Nahit Sırrı

SANAATTA HAREKET

[Mabat]¹

Bundan sonra Saint Jean Baptiste'i gene o surette tetkik ettim, ve gördüm ki bir şeklin de ahenk ve mevzuniyeti -Rodin'in bana dediği gibi- iki türlü tevazün arasında bir nevi istihalenin mevcut olmasından ileri gelmektedir. Evveleminde olanca kuvvetiyle zemini itmekte olan sol ayağına dayanan bu şahıs, nazar sağa doğru teveccüh ettikçe, adeta sallanıyor gibi görünmektedir. İşte o zaman bütün beden istikamette meylettği ve sonra da sağ bacak ilerleyerek ayağın şiddetle toprağı kavradığı görülür. Aynı zamanda yukarı kalkan sol omuz sanki geride kalmış olan bacağın ilerlemesine yardım etmek üzere beden sıkletini kendi tarafına doğru çekmek istiyor gibi görülmektedir. İşte heykeltıraşın ilmi de bakanları bütün bu ahvali -şu söylediğim sıra ve tertipte- görmeye sevk etmekten ve bu sayede şeklin müteharrik olduğu hissini vermekten ibaret olmuştur. Bundan başka S.J. Baptiste'in tavrı *Tunç Devri* ismindeki heykelde olduğu gibi ruhanî bir manayı tazammum etmektedir.

Vakar ve ihtişam ile ilerliyor, adeta adımlarının cınlandığını insan işitecek. Esrarengiz ve müthiş bir kudretin onu yerinden kımıldatarak ileriye sevk ettiği hiss olunuyor. Elhasıl esasen adî ve umumî bir hareket olan yürüyüş burada bir ihtişam ve azamet halini alıyor, çünkü dinî bir vazifenin ifası yolunda vukua geliyor.

Birdenbire Rodin bana:

— Anî fotoğraflerde yürüyüş halindeki insanları dikkatle tetkik ettiğiniz oldu mu?» dedi.

— Evet!

— Peki, ne gördünüz ?

—Hiçbir zaman ilerliyor gibi görünmüyorlar.Umumiyetle yalnız bir bacak üzerinde hareketsiz duruyor, veyahut tek ayakla sıcıyor gibi bulunuyorlar.

—Pek doğru ! İşte size bir misal: Benim Saint Jean'ın iki ayağı zemin üzerinde olarak tasvir edilmiş olduğu halde aynı hareketi icra eden bir modele göre alınmış ani bir fotoğrafı belki de arka ayağın hemen zeminden

¹ Hayat: Sayı 113

ayrılarak ötekine doğru gitmekte olduğunu gösterir. Yahut bilakis arka ayak bu fotoğrafta şayet benim heykelimdeki vaziyeti haiz ise ön ayak henüz zemine basmış olmazdı.

İşte bu sebeptendir ki fotoğrafisi alınmış olan bu model birdenbire felce uğramış ve olduğu yerde kalıvermiş bir adamın garip manzarasını gösterirdi. Bu da sanatta hareket hakkında size söylediklerimi tasdik ve teyit eder. Filvaki ani fotoğraflerde eşhasın, olanca faaliyetleri içinde zapt ve tespit edilmelerine rağmen, birdenbire havada durakalmış gibi görünmeleri şu sebeptendir ki vücutlarının bütün aksamı aynı zamanda saniyenin yirmide veya kırkta biri zarfında tamamen alınmış olduğu için bunda, sanatta olduğu gibi, tavrı vaziyetin mütevali inkişafı yoktur.

— Pek iyi anlıyorum, üstat, dedim. Lâkin bana öyle geliyor ki — böyle bir mütalâaya cüret ettiğimden dolayı beni affediniz—siz kendi kendinizi nakzetmiş oluyorsunuz.

— Nasıl olur ?

— Bana bir çok kere tekrar etmediniz mi ki artist daima tabiatı en büyük samimiyetle kopya etmelidir?

— Şüphesiz, ve bunda ısrar ediyorum.

— O halde, artist hareketin teşrihi hususunda eğer ani fotoğrafı ile tamamen ihtilâf halinde bulunursa, aşikârdır ki hakikati değiştirmiş ve bozmuştur.

— Hayır! doğru söyleyen artisttir, yalan söyleyen de fotoğraftır; çünkü hakikatte zaman tevakkuf etmez: eğer artist bir çok anlarda icra olunan bir vaz'i tavrı tesirini vermeğe muvaffak olursa şüphesiz eseri vaktin birden bire inkıta uğramış olduğu ilmî tasvirden daha ziyade tabî olmuş olur.

İşte dört nala koşan atları tasvir için ani fotoğrafa ile istihsal edilmiş resimleri kullanan bazı modern nakışları mahkûm eden de budur.

Bugün Gericault tenkit edilmektedir, zira onun Louvre müzesindeki Epsom Koşusu unvanlı levhasında bu artist — amiyane tabiriyle — dolu dizgin koşan, yani bacıklarını aynı zamanda hem ileri hem geri fırlatan atları nakşetmiştir. Diyorlar ki fotoğrafa camı hiçbir vakit böyle bir şekil kaydetmez. Filvaki ani fotoğraf yada atın ön bacakları ileriye vardığı zaman arka bacaklar, gerilmek suretiyle bütün

vücudu ileri fırlattıktan sonra, hemen karnın altına tekrar avdet ve yeni bir atlayışa mübaşeret etmeye çoktan vakit bulmuşlardır, ve bu sebeple bacakların dördü de havada hemen de toplu bir haldedirler; bu ise hayvanı yerinde sıçratıyor ve bu vaziyette sabit ve gayri müteharrik bulunuyor gibi gösterir.

Binaenaleyh Gericault haklı ve fotoğrafya ise haksızdır: çünkü onun atları koşuyor gibi görünüyor ve bu da şundan ileri geliyor ki temaşager bu atlara geriden ileriye doğru bakarken evvelâ art ayakların — umumî sıçrayışı husule getiren — kendi vazifelerini îfa ettiklerini, sonra da vücudun uzandığını, ve nihayet ön ayakların uzakta toprağı aradığını görür. Bu heyet aynı zamanda vuku bulduğu farzına göre yanlıştır; fakat aksamına birbirini müteakiben bakılınca doğrudur ve bizim için de işte bu hakikatin ehemmiyeti vardır, zira bizim gözümüze görünen ve nazarımıza çarpan da işte budur.

Şunu da kaydediniz ki nakışlarla heykeltıraşlar, bir fiil ve hareketin muhtelif safhalarını aynı şekil dahilinde topladıkları zaman ne muhakeme ile ne de hile ile iş görürler. Onlar duyduklarını safdilâne ifade ederler. Onların ruhu ve elleri sanki kendiliklerinden tavr-ı vaziyetin istikametinde olarak sevk edilir; bu sebeple o vaziyetin inkişafını tabiatın şevkiyle şerh ü tefsir ederler.

Şu halde, sanatın bütün sahasında olduğu gibi, burada da yegâne kaide hulus ve samimiyettir.

Bu dedikleri hakkında düşünmek için hiç lakırdı söylemeksizin biraz durdum; Rodin sordu:

— Sizi ikna edemedim mi ?

— Hay hay!... Fakat bir çok an ve lâhzaları tek bir tasvir dahilinde toplu bulundurmağa muvaffak olan nakş ve heykeltıraşlığın bu mucizesini takdir etmekle beraber şunu da anlamak istiyorum ki bunlar hareketi tespit hususunda edebiyat ile, ve alelhusus tiyatro ile acaba ne dereceye kadar rekabet edebilirler?

Doğrusuna bakılırsa fikrimce bu rekabet pek ileri gitmez ve bu sahada nakş ve naht üstatları bizzarure ediplerden pek aşağı kalırlar.

Rodin bağırarak:

-Bizim namüsaait olan vaziyetimiz zannettiğiniz gibi değildir. Nakş ile naht eğer eşhası harekette gösterebiliyor iseler daha fazlasını istihsale çalışmalarına bir mani yoktur, dedi. Hatta bazen birbirini takip eden sahneleri aynı levha veya aynı heykel grubu dahilinde göstermek suretiyle facianüvislik sanatına muadil olmaya bile muvaffak oluyorlar.»

Evet ama, o zaman bir nevi hileye sapıyorlar. Zira zannediyorum ki siz bir şahsiyeti aynı levha üzerinde bir kaç defa muhtelif vaziyetlerde göstererek onun bütün tarihini göz önüne koymakta olan eski terkiplerden bahsetmek istiyorsunuz. Mesela, Louvre müzesinde XV'inci asra ait küçük bir İtalyan tablosu Avrupa'nın efsanesini hikâye etmektedir. Evveleminde genç prensesin öküz şeklindeki Jüpiter üzerine binmesine vardım eden arkadaşlarıyla beraber çiçeklerle müzeyyen bir çayır dahilinde oynamakta olduğu, ve daha uzakta gene bu prensesin korku içinde kalarak bu hayvan tarafından dalgalar ortasında alıp götürüldüğü görülüyor.

—Bu dediğiniz pek iptidaî bir usul olmakla beraber hatta büyük üstatlar tarafından bile kullanıldı: zira Venedik'teki Dojlar Sarayında Avrupa'nın bu efsanesi Veronese tarafından aynı suretle tasvir olundu.

Fakat bu kusura rağmen Veronese'nin şu eseri takdire layıktır. Ben bu derece tıflâne metottan bahsetmek istemedim, çünkü siz de anlarsınız ki ben bunu tasvip etmem.

Fikrimi iyice anlatmak için evveleminde size sorarım ki Watteau'nın Siter Adasına Azimet isimli tablosunu bilir misiniz?

—O kadar bilirim ki gözümün önünde duruyor zannediyorum.

—O halde maksadımı izahta güçlük çekmeyeceğim. Bu şaheserde dikkat, ederseniz, hareket büsbütün sağdan başlıyor ve levhanın iç tarafında ve solda nihayet buluyor.

Tablonun ön tarafında, serin gölgelikler içinde ve güllerden mürekkep çelenklere sarılmış bir yarım heykelin yanında evvela bir genç kadın ile aşığından mürekkep bir grup görülüyor. Erkek, maşukasının yanı başına diz çökmüş beraberce seyahate çıkmağa muvafakat etmesini ondan şiddetle rica ediyor. Fakat kadın, belki de cali, bir kayıtsızlık gösteriyor ve yelpazesindeki resimlere dikkâtle bakıyor gibi görünüyor... Dedim ki:

Bunların yanında ok kını üzerine oturmuş bir de küçük bir aşk ilâhı var ki genç kadının pek geciktiğine hükmederek onu o kadar hissiz olmamaya davet için eteğinden çekiyor.

Evet, dedi Rodin, tamam böyledir. Fakat henüz bu çift harekete başlamamışlardır ve delikanlının değneği de henüz yerde yatmaktadır. Bu, birinci sahnedir. İkincisi de şudur: şimdi bahsettiğim grubun solunda diğer bir çift daha var. Bunda kadın, ayağa kalkabilmesi için, kendisine uzatılan eli kabul ediyor.

Daha uzakta üçüncü bir sahne. Erkek, refikasını belinden tutarak alıp götürmeğe hazırlanıyor. Kadın ise arkadaşlarına doğru, sanki onları teşci için, yüzünü çevirerek rızamendane bir inkıyat ile erkeğe peyrev oluyor. Bundan sonra aşık ve maşukalar artık tam bir ittifak içinde sahile iniyor ve birbirlerini sandala doğru gülerek itiyorlar; artık erkekler yalvarmağa bile hacet görmüyorlar; kadınlardır ki onlara asılıyorlar.

Elhasıl yolcular, muhibbelerini suyun üzerinde sallanmakta olan ve çiçek ve şallarla süslenmiş bulunan sandala bindiriyor, sandalcılar da küreklerine dayanarak onları kullanmağa hazır bulunuyorlar. Küçücük aşk ilâhları havada uçuşarak yolculara ufukta görünen mavi adaya doğru kılavuzluk ediyorlar.

-Görüyorum ki, üstat, siz bu tabloyu seviyorsunuz: çünkü en ufak teferruatına varıncaya kadar hatırınızda kalmış.

-Hakikaten unutulmaz bir cazibeye maliktir. Fakat şu umumî hareketin inkişafına dikkat ettiniz mi? Acaba bu bir tiyatro mu? Bir levha mı? Bunu insan söyleyemez. İşte görüyorsunuz ya, bir artist, keyfi isteyince, yalnız geçici tavr-ı vaziyetleri değil - tiyatro istilâhatınca - halfa uzun bir vak'ayı bile temsil edebiliyor. Buna muvaffak olması için temaşâgerin evvelâ bu vak'aya başlayanları, sonra da ona devam edenleri, velhasıl o vak'ayı ikmal eyleyenleri görebilecek veçhile eşhasını tertip etmesi kifayet eder.

Vahit

Temaşa

İKİNCİ ROLLER...

Temaşa sanatında çalışanlar tıpkı ahenk ve rabıtası düzgün bir aileye benzerler.. Onların arasındaki en ehemmiyetsiz bir uygunsuzluk, meydana getirmek istedikleri eserin mana ve ruhu üzerinde pek tahripkâr tesirler yapar... Sahnenin üzerinde söylenilen bir... evet, ve yahut yapılan küçük bir işaret, eğer lâzım gelen kuvvet ve tesiri yapmayacak olursa derhâl eserin bir köşesi bozulur ve temaşa edenler üzerinde pek fena bir tesir bırakır. Ahenk meselesi nazarı dikkate alınınca, ilk defa düşünülecek nokta ikinci derecedeki rollerdir. Son zamanlarda Fransa temaşa hayatında büyük izler bırakan «Paul Giraldu» ve “Henri Bernştein”nin piyeslerinin ekserisinde ikinci derecede rollere bile tesadüf olunamamaktadır. Gerçi piyeste herkesin alâkasını üzerine celbeden birinci derecede eşhas bulunmaktadır. Fakat muharrir onlara vardım eden ve vekayii inkişafına çalışan ikinci derecedeki eşhasa o kadar fazla bir yük o kadar çok vazife tahmil etmiştir ki artık onun ikinci bir dereceyi işgal etmekte olduğunu bile anlayamazsınız.

Fransa’nın yüksek muharrir’lerinden H.R. Lenormand bu mesele etrafında şu mutalâyı serd etmektedir:

“Temaşa sanatı yekdiğerine kalın bağlarla merbut küçük vekayii bir neticesini canlandırmak vazifesiyle mükelleftir. Bu küçük vekayeden alınan netice hayatı, daha doğrusu kendimizin her gün tesadüf ettiği, fakat layık olduğu kadar ehemmiyet vermediği bir hakikati gösterir. Bu hakikat hayatın hakikî çehresidir. Görülüyor ki hakikî hayat sahninin üzerinde canlanmaktadır. Temaşa sanatındaki her hangi bir rolün ehemmiyet ve kıymet kesbetmesi de bundan tevellüt etmektedir. Hayatımızda çok zaman bizden uzak bulunan ve ikinci derecede bir ehemmiyeti olan eşhas çok defa, bizim üzerimizde en kuvvetli tesirlerini gösterebilir.. İşte bunun içindir ki temaşa müellifleri vücuda getirdikleri eserlerde en fazla yükü ikinci derecedeki rollere tahmil etmektedir. Temaşada ikinci roller, çok zaman birinci rollerin esrarını meydana çıkarmaya, onların ruhunda gizli olan noktaları birer birer çözüp hakikatin anlaşılmasına yardım ederler..

Mümessil nokta-i nazarından düşünecek olursak görürüz ki, ikinci roller en kuvvetli mümessillere verilmiştir; çünkü muharrir birinci role lâzım gelen ehemmiyeti verdiğinden, mümessil onu daha kolaylıkla temsil edebilir. En kuvvetli cümleler, en yüksek hitapları hep birinci derecede olan rollere bahsetmiştir, ikinci rollerin ehemmiyet

bulması, orada muharririn arzu ve emellerinin ancak mümessil tarafından sezilmesine bırakılmasıdır. Muharririn bu ikinci rol sahiplerine söylediği küçük bir cümle, mümessilin kuvvetli mimik ve jestleriyle süslenmeyecek olursa, piyesteki güzelliklerden bir çoğu kaybolacağı gibi, belki de arzu edilen manalar da kalmayacaktır. İşte bunu nazarı itibara alarak, her eserde ikinci derecede rollere fazla ehemmiyet vermeliyiz.

Bu mütalâa temaşa sanatının rol hususunda takip ettiği bütün programı kısaca telhis etmektedir. Temaşada en küçük bir vazifenin pek büyük bir ehemmiyeti vardır. Nasıl olmasın? Temaşa madem ki hayatın sahneye nakledilmiş bir numunesidir, orada hayatta olduğu gibi herkesin, her vak'anın büyük bir tesiri vardır. Hayatta aldığımız nice vak'ayı ve eşhas vardır ki, senelerin kolaylıkla izale edemeyeceği tesirler altında bizleri bırakmıştır. Bu mülâhaza temaşanın en çetin ve en mühim bir sanat olduğunu bize bir defa daha, anlatmış oluyor.

Hikmet Şevki

SANAT VE TARİHİ MADDECİLİK

Bu ay içinde Fransa'da neşredilen kitaplardan birinin adı çok alâka vericidir: Tarihî maddeciliğin ışığında edebiyat - *La Littérature Alâ Lumière Du Materialisme Historique*. Marc İckovvicz isminde Fransız olmayan bir müellifin neşrettiği bu Fransızca kitap bediiyatçıların âleminde yani bir ufuktur. Yetmiş sene evvel Karl Maks'ın iktisadî ve içtimaî hâdiseler üzerinde yürüttüğü «tarihî maddecilik» düşüncesinin, güzellik sahası üzerinde şimdiye kadar olan tatbikatından haberdar değiliz. Müellif, Fransa'da böyle bir tecrübenin yapılmadığını mamafih gazete ve mecmualardaki yazıların istisnası lâzım geldiğini bizzat söylüyor.

Muhtevasından vazgeçiniz, her şeyden evvel kitabın adı bir çok münakaşaları ve itirazları uyandıracak mahiyeti haizdir: edebiyatın tarihinin maddecilikle ne gibi bir bağı olabilir? Müellifin nakleylediği kelimelerle mefkûre sahasının şaşaasını söndürmek, asıl sanatın arzularını, rüyalarını aşağılaştırmak nasıl kabul edilir? Esasen her yeni fikir hareketi menfi bir ruh haleti uyandırır. Fikir tarihinde bundan daha tabî hiçbir şey olamaz. Onun içindir ki müellifin mukaddimede işaret ettiği itirazlar tabiidir. Marc İckovvicz, maksadının hiçbir zaman böyle bir şey olmadığını söylüyor: Mefkûreyi her hangi bir düşüncenin dar çerçevesi içine koyacak değiliz. Mefkûrenin insaniyetin yürüyüşündeki ehemmiyetini inkâr etmiyoruz.

Hakikat şu ki en ulvî bir fikir, maddenin tayin eylediği dimağdan fişkırmakta. En güzel çiçek topraktan çıkmıyor mu ? Zirvesi mefkûre olan sanat, şe'niyetin sağlam temeli üzerinde yükselir, zihni beşerin en yüksek tezahürlerinin kökü iktisadî ve içtimaî hayattadır.

Marksizm'in bedî hayata tatbikinden başka hiçbir şey olmayan bu fikri burada münakaşa edecek değiliz. Biz burada sadece bir kitabiyât havadisi vermek istiyoruz. Bu itibarla da söyleyeceklerimiz kitabın hududu içinde kalacaktır.

Karl Maks'ın usulünü ortaya atmasından bu güne kadar geçen 60-70 yıl içinde bir çok münakaşalar muhakemeler, telifler oldu, bir çok cemiyet hâdiselerine «tarihî maddecilik» tatbik edildi, fakat henüz (Fikriyat — İdeologie) sahasına nedense yaklaştırılmadı. Müellif, bu halin «tarihî maddecilik» aleyhtarlarına kuvvet verdiğini kaydediyor.

Aleyhtarlar zannediyorlar ki Marksizm, bir kısım hâdiselere tatbik edilemez. Hususîyle sanat üzerinde yürütülemez. Fransız müelliflerinden H. See bu aleyhtar cereyanlara tercüman olan (*Materialisme Historique — Tarihî Maddecilik*) adlı

eserinde diyordu ki: “Mefkûre istediği yerde mevcuttur. Shakespeare'in dehasını Elizabet devrinin iktisat inkişafına borçlu değiliz. Keza Molier ile Racini o zamanki sarayın şaşası doğurmamıştır.”

Buna benzeyen fikirler, son elli sene içinde pek çoktur ve felsefî ilimler üzerinde Marksizm tecrübeleri yapıldıkça bu fikirler gitgide hararetleniyor. Kendisinden bahsettiğimiz müellif de bu tecrübelerden birini yapmaktadır.

(*Tarihî Maddeciliğin Işığında Edebiyat*) sahibi eserini iki kısma ayırmıştır: Birinci kısımda şimdiye kadar bediiyata tatbik edilen usuller tetkik ediliyor, ikinci kısımda ise Marksizm bakışından roman, temaşa, şiir yoklanmakta ve en sonra aynı hedeften edebî yaratışın mekanizması tahlil olunmaktadır.

Müellif birinci kısımda kitabının ismine nazaran fazla hudut haricine çıkmış görünüyor. Bizzat bu noktayı muterif olan Marc İckovviz sanatı yeni ve sağlam bir esas üzerine koyan Marksizm'den evvelki usullerin mahiyetini bilmek, hudut harici olsa bile faydalıdır; eski usullerin renklerini bilmek mecburiyetindeyiz ki yeni usulün mahiyetini daha iyi anlayalım, diyor.

*

* *

Müellif birinci kısma küçük bir methâl ile giriyor. Bu methâlde bediiyat tarihine kuş bakışı bir nazar var; bu nazar arasında (Bediiyat - esthetipue) ile (sanat ilmi- Science de Art) in farklarını görüyoruz: müellife göre bediiyat münhasıran bedî olan duyguları tetkik etmektedir, mesela dinî, vatanî, cinsî arzularla müşterek olan sanat eserleri, onu o kadar alâkadar etmez. Halbuki gayrı bedî unsurlar da bedî unsurlar kadar ehemmiyeti haizdir; sanat ilmi sanat eserlerini toptan alır ve olduğu gibi yoklar.

Müellif (bediiyat) ile (sanat ilmi) arasında ikinci bir fark daha kaydediyor: Bediiyat, bedî hissi tetkik için kendi başına kâfidir, fakat sanat ilmi, bedî hayatı tetkik ederken bütün ilimlere baş vurmak zaruretindedir: sanat eserinin ferdî menşesinde ve sanatkarın ruhî mekanizmasını tahlilde ruhiyat, sanat eserinin içtimaî sebeplerinde ve onu doğuran maşeri heyecanı anlatışta içtimaîyat onun yardımcılarıdır.

(Bediiyat) ve (sanat ilmi) tabirleri arasında gösterdiği bu fark müellifin indî telâkkisine istinat ediyor: tabirlerin ehemmiyetini ortadan kaldırırsanız (Bediiyat)a da ilim telâkkisini aşılayabiliriz. Biraz şahsî olan, bu kelime tefrikine işaret ettikten sonra methâldeki ana çizgileri yoklayalım.

Sanat sahasına şimdiye kadar dört usul hâkim oldu: İdealist, sosyolojik, Freudien, Marksist.

Bu usuller arasında bir kronoloji tesisi imkânsızdır. Mesela XIX uncu asrın ilk nısfında idealist usul hâkim ise aynı asırda rahip de Būs gibi içtimaî usulü kullananlar da var.

Asrın ikinci nısfında içtimaîyat usulü mühim gibi görünüyorsa da Schopenhauer, Consin, Jouffroy... gibi idealist bediiyatçılara tesadüf ediyoruz, Bugün içtimaîyat usulü Marks ve Freud usulleri yanında soluk gibi görünüyorsa da hakimiyetleri tamamen yok değildir. Mare İckovritz (Bediiyat) tan ayırdığı (sanat ilmi)tabiri üzerinde bir lâhza duruyor: her halde bediiyat kâfi değildir. "Taine»in (sanat felsefesi) tabiri ise müphemdir, sarahatten mahrumdur.

Hennequin'in (esto- psikoloji: estlio-psychologie)si ise anlaşılmaz, en iyisi (sanat ilmi) dir. Bu yeni ilim yani sanai ilmi, öteden beri mevcut olan iki membadan istifade edecektir: «bir sanat eseri karşısında bulunduğumuz" ve ilmî bakımdan bu eseri yoklamak istediğimiz zaman önümüzde iki ayrı yolun uzandığını görürüz. Bir taraftan eğer bu bir heykel ise tasvir, bir şiir ise muhtevasının esasını arz edebiliriz.

Böylece bir nakil ve hikâye yapıyoruz, tamamen haricî olan bu gibi tasvirlerin yekûnu sanat tarihini teşkil etmektedir.

Diğer taraftan bu eserin içini yoklayabiliriz. Yâni ferdî ve ya içtimaî menşelerini neden ibaret olduğunu, yaratıcılarını hangi fikrin sevk eylediğini, manasını ve içtimaî muhit ile alâkasının, halk üzerindeki tesirinin ne olduğunu araştırırız.

Böyle bir izah, «sanat tenkidi» yapıyoruz demektir. Bu iki yol bizi aynı hedefe götürür ve birleşerek, karışarak «sanat ilmi » ne münker olur. Sanat tarihi ve sanat tenkidi, ilmimiz için iki koldur: birincisi bize vakıayı verir, hâlbuki ikincisi esas hedef edinir. Birincisi tamamen haricî, hâlbuki ikincisi tamamen batınıdır. Böylece sanat ilmi iki cepheye maliktir: tasviri, izahı.

Marc İckovviev'in fikirlerinde dikkate değer bir orijinalite yoktur. Teklif ettiği (sanat ilmi) tabirini benimsemesi ne derece doğrudur bilemiyoruz. Estetiğin münhasıran bedîî duygularla uğraşacağını kabul etsek bile geri kalan sanat meseleleri için (sanat ilmi) isimli ayrı bir ilmin mübeşşirlîği her hâlde (tarihî maddecilik ışığında edebiyat) müellifine düşünüyor. Alman bediiyatçılarından (Gross) da ve Fransız bediiyatçılarından (Basch) da gayet sarîh olarak bir (sanat ilmi) fikri vardır. Gras'un Fransızcaya tercüme edilen(*Sanatın Başlangıçları- Les Debuts De L'art*) ile Basch'ın

yazılarında aynı tabiri görüyoruz. Eserin ilkin görülen tarafı içtimaî hâdiseleri tetkik eden «Marksizm» gibi yeni bir usulün edebiyata tatbikidir. Müellifin bu hususta düşündüklerinden yeni bir kalem tecrübesi olmak itibariyle bahsetmek fikrindeyiz.

Ziyaettin Fahri

SANATIN KUVVETİ

«Her şey güzeldir!» diyen filozof, her şeyin sanatkâr gözüyle keşfedilerek sanat sahasına sokulabilecek bir kıymeti vardır demek istemiştir; yoksa tabiatta umumî telâkkiye göre elbette her şey güzel değildir. Yani sanatkâr olmayanlar nazarında kâinatta bir güzellik, bir çirkinlik vardır; işte kısa bir izah: Ruhen hasta olanlardan başka kim vardır ki mesela buruşuk, çirkin bir ihtiyar çehresine «güzel!», ve bunun aksine olarak hayatın bütün baharı fişkırır bir genç kız çehresine «çirkin!» desin. Fakat bu iki çehre sanatkâr gözüne nazaran müsavidir. Tabiatta çirkin dediğimiz, ve bir dakika bile bakmağa tahammül edemediğimiz o çirkin ihtiyar çehresi mahir bir ressamın fırçasıyla ebedî bir temaşa kıymeti alabilir ve asırlarca, insanlığı hayran bırakabilir; bilâkis muvaffakiyetsiz bir ressamın elinde ise o güzel kız çehresi seyredenin ruhunda bigânelik hasıl edecek derecede çirkinleşebilir. Demek oluyor ki sanattaki güzellikle tabiattaki güzellikler arasında çok fark vardır. Sanattaki güzellik mevzuda değil, sanatkârın o mevzuu ifadesinde, görüşünün «manifestation exterieure: harici tecellî»sindedir ki işte biz sanat eserinin karşısında ona hayran oluyoruz, onu takdir ediyoruz, onun için “güzel! güzel!” diyoruz.

Muvaffak bir karikatüristin eserinde de mesele aynı şekilde izah edilebilir; karikatür, bir çehreyi alelade maskara bir şekle sokmak manasına gelmez hakikî karikatürist, bir çehrenin esas hatlarını keşfettiği için alkışlanır; o hatlar ki sanatkâr olmayanların gözleriyle görülemez. Türkiye’de Cem ayarında bir karikatürist daha yetişemedi demek, Türkiye’de Cem kadar kuvvetli sanatkâr gözü taşıyan bir karikatürist çıkmadı demektir. Hayli sene evvel bir gün o bana meşahırden birinin karikatürünü gösterdi: Cem’in bî-aman gözleri o uzun boylu zayıf tipin hatlarını bulmuştu; korkunç şaheser bana bir yıldırım darbesi indirdi: bu harikulade sanat eserine bakmak istiyor, fakat bakamıyordum. Ben o zatı senelerden beri tanıdığım halde o hatları ve o jesti fark edememiştim. Cem onları nasıl görmüş ve nasıl bir sanatkâr merhametsizliğiyle teşhir etmişti: kocaman bir ocak örümceğinin, kâğıttan fırlayarak bana hamle edeceğini o kadar kuvvetle duyuyordum ki... bu ne dehhaş muvaffakiyetti, yarabbi!..

*

* *

Estetikçilerin «Vision artistique» dedikleri bu sanatkâr görüşü olmayınca ressam Himalaya tersim etse, mimar Eyfel’ den daha yüksek bir bina yapsa, şair fillerden,

devlerden bahsetse gene hiçtir: hülâsa muvaffakiyeti sadece mevzuun azametinde aramak, sanatta bir şey temin etmez.

*

* *

Tabiatta ikiye kail olmayan filozofa, bu iddiası bilhassa sanatın mahiyetini daha iyi izah ettiği için hak vermeliyiz: hiçbir kinimiz, biç bir sevincimiz, hiçbir heyecanımız ne kendimizde, ne başkasında bir kere daha aynı «nuance: sanat» ile tekerrür etmeyecektir. İşte büyük şair bu eşi bulunmaz ruh mevcelerini olduğu gibi tespit edendir. Ve gene, tabiatta ikiye kail olmayan filozofun inandığı gibi en büyük ruhşinas o şairdir, ruhiyat mütahassısı âlim değildir; çünkü ruhun canlı, eşsiz, tekerrür etmek şanından olmayan hâdiselerini, bir “categorie”ye sokmak, başka bir tabirle ruhun hâdiselerinin sanatını ilmen izah etmek imkânı yoktur. Ruhun bu müstesna mevcelerini ancak şiirlerde görebiliriz. Hakikî şiir, pek fani pek vefasız olan - yani bir kere doğan ve ölen ruh hâdiselerini ebediyete ithaf edecek abideler, heykellerdir; ve bu abideler, bu heykeller mermerden daha sağlam, ve şüphesiz daha belîğdir; çünkü Homere'den sonra dikilmiş nice mermer heykel kırılmış, mahvolmuştur; fakat İliade, Odssee duruyor, ve asırlardan beri belâgatlerinden zerre kaybetmemişler. Bahsimize gelelim: bir kederin, bir sevincin, umumî tabirle bir duygunun ancak bir kere doğmasına ve sonra doğanın hiçbirisinin buna benzememesine rağmen insanlık âleminde keder veya sevinç namıyla bir sürü müşabih duygular olduğu zan ve tahmin ediliyor ki işte hads ve keşif kuvvetini haiz olmayan ikinci, üçüncü derecede sanatkârlar ancak bu umumiyeti ifade edebilirler. Ve biz onların eserlerinden sadece hoşlanırsınız:

— Zararsız! deriz, fakat hiçbir zaman hayran olmayız, çünkü bizim gibi onlar da kesif kudretine malik değildirler, bizim gibi onlar da, eşsiz olan ruh hâdiselerini görmüşlerdir. Bu ikinci, üçüncü sınıf sanatkârlar, muvaffakiyeti bazen iki yolda ararlar :

1 — Birinci sınıf sanatkârları taklitte,

2 — Mevzudan kuvvet almakta

Asıl sanat eserini taklide imkân yoktur, başka bir tabirle “mukallit sanat” olamaz; çünkü haddizatında orijinal olduğu için sanattır. Senelerce anlaşılmayan Hâmit, biraz anlaşılmaya başlandığı zaman ne kadar mukallitleri çıkmıştı; hepsi unutuldu, o kaldı. Haşim’i, Serveti Fünun’da ilk şiirlerini neşrederken bütün bizim Fecri Ati kafilesi onları taklit ederdi. Bu son seneler zarfında bile genç bir şairin vahşî, azgın, küstah, fakat

bazen harikulade şiirlerinin taklitlerine tesadüf ediyoruz, şüphesiz yaşayacak olan yalnız o heyecan kaynağından fışkıran şiirleridir.

*

* *

İkinci, üçüncü derecedeki sanatkârların bir kısmı da mevzudan kuvvet almak isterler ki meselelerinin bu cephesini şu makalenin daha başında izaha çalışmıştık.

Hulâsa, sanatın kuvveti sanatkârı hads kabiliyetinin de mündemiçtir itikadında bulunan filozof çok haklıdır.

Ali Canip

TÜRK SANATI HAKKINDA

Şu son haftalar zarfında Türk sanatı hakkında bazı eserlerin çıkması, Ankara Türk Ocağı'nda bazı konferanslar verilmesi, münevverlerin dikkatini yeniiden Türk sanatı üzerine celbetti; gazetelerimizde, bilhassa Hakimiyeti Milliye'de, bu mesele hakkında muhtelif makaleler yazıldı. Medeniyet tarihimizin çok mühim bir şubesi olan Türk mimarlığı hakkında gösterilen bu alâkayı büyük bir memnuniyetle karşılamamak imkânsızdır. Bu itibarla bizde bu mesele hakkında bazı umumî mütalâalar yürütmek istiyoruz.

Millî tarihimizin hemen bütün şubeleri gibi, sanat tarihimiz de şu son zamanlara kadar pek az ve pek yanlış biliniyordu. Gazneliler, Selçukîler, Osmanlılar, Timurîler gibi sadece siyasî bir medlûlü haiz kelimeleri layıkıyla anlamayan mütetebbiler nazârında, birbirinden ayrı bir Selçukî sanatı, bir Osmanlı sanatı, ilâh... vardı. Lâkin bütün bunların müstakil ve birbirinden ayrı sanatlar değil, umumî Türk sanatının sadece birer şubesi, birer devresi olduğunu anlayan yoktu. Çok uzun asırlardan beri muhtelif coğrafi sahalarda devletler kuran Türk milletini, o milletin asıl ruhunu, manevî tekâmülünü görmeyerek, muhtelif Türk devletlerini münferit birer hâdisе gibi, tetkike çalışan müverrihler bugüne kadar aldandılar ve hakikati anlamadılar: Türklerin Mısır'da yarattıkları mimarî eserlerini Mısır sanatı, Suriye'dekileri Suriye sanatı, İran'dakiler Acem sanatı sahasına soktular. Bu yanlış telâkki, nihayet, Viyana Darülfünunu müderrislerinden Profesör Strzygowski'nin şakirtlerinin mesaisi sayesinde tashih edilebildi.

Strzygowski bundan otuz sene evvel Bizans sanatının mahiyetine ve menşesine ait meydana koyduğu yeni nazariyelerle bütün dünyada büyük bir şöhret kazanmış bir âlimdir. Onun bazı nazariyelerini bir takım âlimler çok hayalî ve indî addederler; fakat bir çok nazariyeleri de bugün umumiyetle kabul edilmiş gibidir. Ona gelinceye kadar hiç kimse sanat tarihi meselelerini layıkıyla anlamak için eski Şark ve Orta Asya sanatlarının tetkiki lâzım geldiğini anlamamıştı.

Yirminci asır iptidalarında Şarkî Türkistan'da yapılan hafriyatta meydâna çıkan bir çok Türk eserleri, sonra Macaristan'da keşfedilen ve «kavimlerin muhacereti» devresine ait olan bazı sanat mahsulleri, gene bu devirlere ait olup Rus müzelerinde bulunan bir takım şeyler, ve nihayet, Arnavutluk'ta zuhur eden bir defînedeki bir takım eserlerin Türklere ait olması, bu büyük âlimin dikkatini eski Türk sanatı üzerine çevirdi. Yalnız kendisi değil, onun prensiplerini kabul ve tatbik eden bir takım şakirtleri de Türk

sanatının İslâmiyetten sonra ki mahsullerini tetkik ettiler. Henüz bu işlerin başlangıcında bulunulduğu halde, şimdiye kadar elde edilen neticeler bile fevkalade mühimdir; ve İslâm sanatı" hakkında şimdiye kadar bilinen şeyleri tamamıyla yıkacak' bir mahiyettedir.

Strzygowski ve şakirtleri, Türk sanatı, en eski devirlerden bu güne kadar bir «kül», bir silsile şeklinde tetkik ediyorlar ki, tamamıyla ilmî bir usuldür; kendilerinden evvel sanat tarihiyle uğraşan mütehassıslar, bu basit hakikati bir türlü anlayamamışlardı. Edebiyat tarihimizi tetkik için senelerden beri tatbiki çalıştığımız bir prensibin, sanat tarihi tetkikinde de aynı suretle pek feyizli neticeler vermesi, pek tabiidir.

İşte bu tetkikler neticesinde şimdiden sabit olmuştur ki, daha İslâmiyetten evvel başlayarak bu güne kadar devam eden müstakil ve orijinal bir Türk sanatı mevcuttur; Türkistan'da, Iranda, Irak'ta, Suriye'de, Mısır'da, Anadolu ve Rumeli'de, Kırım'da, Volga boylarında, Kafkasya'da bu sanatının mebzûl ve kıymetli eserlerine tesadüf olunuyor; ve anlaşılıyor ki, Türkler, yaşadıkları bütün sahalarda, oradaki yerli unsurlardan istifade etmekle beraber, o unsurları kendi millî ruhlarıyla ve millî sanat unsurlarıyla telif ve terkip etmişler, tamamıyla orijinal bir Türk sanatı yaratmışlardır; bu sanatının umumî vasıfları her sahada birbirinden farksızdır.

Türk sanatı hakkında tetkikler yapmak isteyen gençlerimizin, bu tekâmül safhalarını unutmamalarını ve mukayese usulüne tamamıyla riayet etmelerini temenni ederiz; ancak bu sayededir ki Türk sanatının büyük inkişafı ve kıymetini anlamak kabil olacaktır.

Köprülüzâde M. Fuat

İSTİKBÂLİN TİYATROSU

Avrupa'nın büyük şehirlerinde umumiyetle temsil edile gelen eserlerin fazlalığı ve tenevvüü tiyatronun istikbâlini taharri ve tespit etmeyi tecrübe eden alâkadar müterassıtların vazifesini pek az kolaylaştırabilir.

Piyelerlerin bir çoğu yalnız gözün rüyet sahasını bir tül ile örten kalın bir duman gibidir. Buna rağmen bu dumanın boğucu tesirlerine alışılırsa ve insanın sabır ve tahammül denen hassasında noksan bulunmazsa muasır tiyatronun ve müstakbel tiyatronun karakterini tespit etmeğe teşebbüs edilebilir. Mamafih burada on beş seneden beri birbirini takip eden korkunç içtimaî hâdiseler de nazari itibara alınmalıdır.

İki büyük iktisadî ve içtimaî hâdise zamanımıza hâkimdir: 1914'te başlayan emperyalist harp ve Rus ihtilâli.

Bununla beraber harpten evvelki usullerde tiyatro oynamağa yani ferdî ve menkıbevî hususâtı en öne sürmeğe devam edilmektedir. Reji ve mizansen mesaili ekseriya eserden daha evvel mevzuu bahsolmakta ve hatta bazen onu bile nazari itibara aldurmamaktadır. Buna rağmen müelliflerin bazı yenilikler yaratmağa çalıştıkları temaşaî eserlerde büyük maşerî cereyanların izleri ve her iki dünya hâdisesinin tesiri bazen zamanın aksine olarak bulunur.

Teknik nokta-i nazarından sinema tiyatro üzerine hemen despotik denebilecek bir tesir icra etmiş ve hatta onu tamamen yutmuştur. Bu tesir umumiyetle tamamen haricî (zahirî) kalmış ve temaşaî şeklin tamamen mahvı inkırazına tavassut etmiştir; fakat diğer taraftan bu tesir muavin mesailin hal ve tanziminde de kendini göstermiştir.

Film tiyatro ile olan rabıtasında temaşaî mevzuları kuvvetlendirmiş, tenvir etmiş, vazıhlaştırmış ve hatta diyalogun sıkıcı ağırlığını üzerinden almıştır.

İşte bu cihet Piscator'un faaliyeti noktasını teşkil eder.

Filmde olduğu gibi tiyatrodada da Rus film sanatı en çok tesir icra etmiş ve bu tesir tamamen yerinde olmuştur. Rus filmi tamamen yeni mevzu mevadını teknik nokta-i nazardan, tamamen yeni bir sanat için istimal etmiştir.

Rusya'da film serbestçe inkişaf edebilmiş, gerek Avrupa'da ve gerek Avrupa haricinde alelekser vuku bulduğu veçhile ticarî menafinin kurutucu metalibi altında boğulup kalmamıştır.

Tiyatrodada olduğu gibi sinemada da umumî kütle ve maşerî anasır kolayca ferdî, romantik ve menkıbevî hususâta karşı koymuştur. Zira Rus filmi ve Rus temaşası içtimaî hayatında tam bir inkılâba maruz kalmış muazzam bir memleketin içtimaî

vaziyetini bize bildirmektedir. Ve işte uzun, sıkıntılı mücadelelere, en muhtelif ve en korkunç meşakkatlere rağmen yalnız bir iman, bir cuşış, bu arzu taşıyan bir milletten neş'et etmeleri Rus aktörlerinin sanatının sırrını teşkil eder.

Bu yeni istikamet sinemada, tiyatroda olduğundan daha vazıh surette kendini göstermiştir. Müteaddit modern eserleri vaz'ı sahne edebilen “Meyerhold” bile repertuar buhranına maruz kalmış ve klâsik eserlere daha ziyade yer vermek mecburiyetini hissetmiş ve Gogol'un eserlerini yeniden tashih etmişti.

“Tairow” ise tamamen mazinin tiyatrosuna hasr-ı nefis etmiş ve onu, tiyatroyu yalnız mizansen ve dekor nokta-i nazarından tecdit etmek alâkadar etmişti. Yani fikirden ziyade sekile ehemmiyet vermişti. Gerçi onun "*Phaedera*" ve "*Madam Angot*", temsilleri gayri kabili mukayese olmakla beraber büyük temaşa eserlerini temsil etmeyi tecrübe etmediği gibi kendi hususî mizansen imkânlarına daha uygun olan ihtilâl eserlerini tashin etmeyi de hiçbir zaman tecrübe etmemiştir.

İhtilâl eserleri temsil eden bütün Rus tiyatroları eserlerin derunî kıymetinden ziyade haricî şekline ehemmiyet veriyorlardı. Günlük mücadelenin ve burjuva harbinin en yüksek aktivitesi zamanında vücuda gelen bu eserler gazetelerin, siyasi beyannamelerin ve münakaşaların propaganda vazifesini ikmal ediyorlar ve ihtilâl tahrikatının merkezini teşkil ediyorlardı ve zaten başka türlü de olamazlardı.

Yalnız ihtilâl propagandasına hizmet eden bu tiyatroyu memaliki ecnebîyede tesis arzusu esasen bir hata idi. (Proleterya) tiyatrosu dahi denilen bu propaganda tiyatrosu ve umumiyetle tiyatro (sanat için sanat) istikameti gibi manasız bir istikamet olan prolet Kult'i ile ortaya çıkan proleterya sanatı gibi yanlış bir istikamet teşkil etmekte idi.

Fakat bunun Rusya'daki hal ve vaziyetin, muhitin neticesi ve burjuva sanatının inhilâli zamanında kübizm ve fütürizmin teşekkülü gibi bir mecburiyet olduğunu bir daha tekrar etmeliyiz.

Propagandanın bu umumî tiyatrosu sadece bir geçit devresinin tiyatrosu vazifesini görmüştür. Nasıl ki Kurunuvusta'daki (misteriyum) oyunlarının kiliseler derununda dinî itilâya hizmet için oynanmaları yalnız bir mebde idi ve vaziyet ve münasebâtın tazyiki ile çok sıkı surette Ortodoks olan mukaddes yerlerinden kendilerini kurtardılar ve kiliselerden kovuldular, karakterlerini değiştirdiler.

Hars sahasında ve bilhassa tiyatro sahasında Avrupa'ya rehber olan iki büyük memleketten Almanya bugün bu sahada diğerinden yani Fransa'dan çok daha yüksek

bir mevki sahibidir. Bugün Fransa yalnız vodvilin, hafif komedinin klâsik memleketi olarak kalmıştır. Orada temaşaî sanatı gerek eserler ve gerek mizansen nokta-i nazarından tecdit için hiçbir tecrübe göze çarpmamaktadır. Fransız tiyatrosunun muhafazakâr olduğunu iddia etmek bu hususta çok az söz ile işi bitirmek olur. Zira yarım asır evvel Fransa tiyatrodaki olduğu gibi resim sanatında da hakikî bir dünya hâkimi rolünü oynamakta idi.

(Theâtre libre) yani natüralist tiyatro Paris'te doğmuş ve Avrupa'da ve diğer kıt'alarda hüküm sürmüştü idi.

Fakat tarih duramıyor ilerliyor. Bugün Rusya ve Almanya gayet basit bir sebepten dolayı bu temdini rolü oynamaktadırlar. Rusya hakikaten sarsan hadisât tesiri ile esasından tebeddülata maruz kalmıştır. Ve orada ihtilâl kanunları sanatta, edebiyatta ve tiyatrodaki tamamen kendini göstermiş yani tesirini hissettirmiştir.

Rusya'ya Fransa'dan daha yakın Almanya da bunlardan tesirsiz kalmamıştır . Fakat Almanya'da bu direkt tesirden başka mağlûbiyet, monarşinin sükutu ve enflasyon tesiri ile aynı zamanda hars, sanat ve tiyatroya da kuvvetli tesirler icra eden sosyal bir tebeddül vukua gelmiştir. Bu suretle Almanya'da rejî ve mizansen mesailinin temaşaî kıymetlerin inkişafında bir kaç hatve daha ileride bulunmasına mukabil Fransa bu noktaya bile vasil olamamıştır.

İşte bu mütalâat bize tiyatronun istikbâli ile meşgul olmak imkânını verir:

Hayatımızın yavaş yavaş stabilize olmasına rağmen büyük fikrî ve harsî cereyanlar hemen kâmilten yalnız on beş senenin hâdiseleri ile taayyün etmiş ve edecektir. Şimdiye kadar yalnız matbuatta kendini gösteren bu aktüel vaziyet, şimdi de sanatta, edebiyatta ve tiyatrodaki da kendini göstermektedir.

İstikbâlin tiyatrosu da bu kanuna yine tebaiyet edecektir. Hatta geç kalmış romantik cereyanlara her şekilde daha kuvvetle icrayı tesir edecektir. Harpten evvelki senelerin sakin idealizmi ve ferdî banal mevzular karşısında bir kaç fikri mütalâayı bile kurtaramayacaktır.

Modern tiyatro daha ziyade sağlam ve esaslı mevât arayacak, zira daima büyüyen ve sermayenin temerküzü, kartel ve trustların inkişafı neticesi olan ve bilhassa vakti geçmiş mevzulardan yeniden istifadeyi ve zahîrî hareketi ve hafif entrikaları teshil eden bir (endüstriyalizasyon) ile şiddetle mücadele edecek idi.

Temaşaî sanat harp aleyhinde ve ihtilâl lehinde düşüncelere sahip alan büyük umumî kütlenin kuvvetli fikirlerini coşturacaktır. Zira ihtilâl bu umumî külle için

Rusya'da bir hakikat ve diğer memleketlerde kendisine doğru koşulacak bir hedeftir. Fakat ihtilâli takip eden bir devirde bulunduğumuz ve izafî bir sükûnet içinde yaşadığımız nazarı itibara alınırса temaşaî fikir saf bir efekt yahut tamamen haricî ve direkt tesirlere münhasır kalacaktır. Yani saf bir ihtilâl tiyatrosunun düştüğü hataya yine avdet etmiş olacaktır.

Zamanımız satirlere ve bilhassa geniş surette her tarafı ihata eden satirlere daha büyük mevkiler vermektedir.

Buna rağmen büyük üslûp sahibi bir çok satirik muharrirlere yani temaşa Daumier'lere malik olmayışımız bile pek çok hayrete şayandır.

Voipone'nin Paris'te ve Berlin'de kazandığı muvaffakiyet Ben Jonson'nın modernize edilmiş eserinde bazı mükemmeliyetsizliklere rağmen paranın kuvvetine dair hususî ve mahdut bir satırın mevcut bulunmasındandır.

Mizahî ve karikatüristik hususiyetlere rağmen bu eser bütün muasırlarca anlaşılabilen aktüel bir satirdir. Yalnız iki misal zikredebilmek için "Barmat,, meselesi ve "Gazete du France,, skandalı Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da roman ve temaşa muharrirleri için en mükemmel mevzu esasları idi.

Petrol tröstlerinin şiddetli rekabetleri ve müthiş mücadeleleri, entrika ağları sosyal ve iktisadî kuvvet gurupları velhasıl bu gibi şeylerin cümlesi de onlar için bitmeyen bir memba olabilirdi. Fakat satirler daima talimî oldukları yerlerde menfî bir işareti haizdirler. Müstakbel tiyatro yalnız satirik olmayacak her şeyden evvel büyük hututu haiz ve müspet düşünceli olmak mecburiyetinde bulunacaktır. Tendenziose esaslar hemen daima bir taraflı ve daima sathî kalmakta ve ekseriya bunlarda tiyatro yalnız bir mahkeme salonu ve sosyoloji laboratuvarı olmakla iktifa etmektedir. Bu sebepten bir ruhu asır kadar eski olan bu hataya yeniden düşmemeli, zira o zaman yalnız bir türlü direkt propaganda tiyatrosu bulunduğu unutulmamalıdır.

Gelecek senelerin tiyatrosu idealar ve düşünceler ile teşekkül edecektir. Sinemanın her şeyden evvel yalnız gözü faaliyete geçirdiği ve spor ile Radyonun okumak için çok az vakit bıraktıkları nazari itibara alınırса en sonunda temaşaî sanatın sadece bir diyalogdan ibaret kalacağı görülür. Demek ki düşünceler temaşaî bir şekle konulacak ve etraftaki her şey gözün dikkatini lüzumsuz yere dağıtmaksızın diyalogu en doğru yerine getirmeğe çalışacaktır. Tiyatroda didaktik ve mektepçi neve sukut etmeksizin talimî surette icrayı tesir edecektir.

Bert Brecht'in talim paçası dediği parabel'ler bu suretle şüphesiz matlup düsturlardan birini teşkil edecek fakat hiçbir zaman tamamen tecdit edilmiş, her şeyden tecrit edilmiş ve tadil edilmiş ağır tiyatronun matlup düsturu olmayacaktır.

Moral eserler, Mysterium oyunları ve masallar bir çok asırlar evvel talim maksadıyla meydana gelmişlerdi ve bu talimî maksat dans ilâveleri, peri oyunları ve diğer bu gibi oyunlar ile bir az daha tahfif edilmişti.

Nasıl ki modern mimarî katedrallıların ve çan kulelerinin sanatını hatırlatan azamet ve devasallığı tasvir ve temsil için demir, cam ve betonarmeyi istimal etmekte ise gelecek zamanın tiyatrosu da Kurunuvusta'nın Mysterium oyularından ve satirlerinden ve moral eserlerinden istifade edecektir.

Temaşaî sanat, yalnız sosyal vüs'ati olmayan bir vasıta, bir vokabel, bir renk, bir tınnettir.

İşte bu sosyal münderecatı ona ancak (İüb) ünü verecektir. İçinde bir karmakarışıklık, bir altüstlük yani ihtilâlcî ve mukabil ihtilâlcî cereyanlar, komünizm ve faşizm, sendikalar ve trustler, sosyal kollektivizm ve kapitalist ferdîyecilik, tröstlerin ve emperyalistlerin muazzam mücadeleleri gibi hareketler çarpışan bizim bu hali hareketteki zamanımızın ruhu, isimlerine layık olabilecek temaşaî eserlerde inikas edecektir. İstikbâlin tiyatrosu sabit bir dinamiği büyük maşeri cereyanların feveranına en kuvvetli sosyal buhranları münavebeten veya aynı zamanda satirik ve didaktik olan eserleriyle aksettirecek, fakat bu eserlerde ferdî olan hususât ima edilmeksizin maşeri olan cihetlere tabi olacaktır.

Henri Guelbeaux'dan:

Sabit Sami

TİYATROMUZUN KARAKTERİ

Karagözde müthiş sanatkar, bütün hakikî sanatkârlar gibi eline geçirdiği tiplere hiç acımamış, istihza neşterini kıyasıya saplamıştır. Karagöz tok sözlü, dobra dobra konuşur. Patavatsız, içi dışı bir, normal bir tiptir. Hacivat ise, eden erkan gözetir. Fazla nazik, fakat bıyık altından güler bir çelebidir. Karagöz halk, Hacivat da Osmanlıdır.

Bugünkü deli alacasından tabîî bahsetmeyeceğim. Türk tiyatrosunun karakteri nedir ve ne olacaktır?

Bunun, geçmiş zamanın yardımıyla kuru faraziye hâinden kuvvetli bir zan ve tahmin sahasına atabiliriz.

Millî bir tiyatromuz hâlâ yok; neden olamıyor ve olamamasının sebepleri nedir?

Araştıracığımız noktaya temas etmezden evvel, esasa girişmezden evvel bu suallere cevap vermek mecburiyetindeyiz.

Avrupa'daki küçük milletlerin iyi kötü bir tiyatroları bulunmasını iyi kötü bir temele borçludurlar. Halbuki bizde temaşa sanatının ancak yarım asrı doldurabilen fakir bir mazisi vardır.

Tiyatro sanatı, bu yarım asır içinde de sürekli bir varlık göstermemiştir. İstipdat, siyasi entrikalar, zamanın içtimaî telâkkileri, tesettür, yobazlık, vs. vs. bu sanatın inkişafına bütün kuvvetiyle engel olmuştur.

Acaba Türklerde (temaşa -spectacle) zevki yok mu? Bu zevk, içtimaî heyetlerin duygu ve incelik kabiliyetleri nokta-i nazarından çok ehemmiyetlidir.

Türklerde (temaşa - spectasle) zevki, bir türlü kılıfını yırtamamış, nüve halinde kalmıştır. Bu (Karagöz) le (Zuhuri-ortaoyunu)dur.

Evvela (Karagöz)ü ele alalım.

Şurası muhakkaktır ki, ecnebîler Karagöz'le bizden çok fazla meşgul olmuşlardır.

Fakat buna rağmen Karagöz hakkında açık ve sarîh malûmat toplanamadığı gibi, lâyıkî veçhile de ehemmiyet atfedilmemiştir.

Karagöz, hakkında belli başlı iki iddia vardır; münasebet olsun olmasın tekrar edilir durur.

1-Karagöz oyununun esası, Araplardan ve yahut başka bir şark milletinden alınmamış. (Hatta “*Le Nu Autheatre*” isimli bir kitapta Karagözü (Scaramouche)tan alınmış olduğu ileri sürülmektedir.)

2-Karagöz ve Hacivat hakikatte mevcut idiler.

Birinci iddia şekle ait olup, ihtiva ve icat meziyetini Türklere bırakmamak, vermemek için maksadı mahsusla emsali misilli ortaya atılmıştır. Şeklin icat ve ihtiva şerefini kime, hangi millete ait olacağı, olması lâzım geleceği tamamıyla meçhuldür. Çinlilerin (Ombres Chino ses-Çin gölge er) denilen ve şekli itibariyle (Hayal) e benzeyen şey Karagöz’den büsbütün ayrı, bambaşkadır.

Nitekim (Lanterne magizque)n de (Çin gölgelerle) sıkı bir münasebeti yoktur.

Kuklalarda buna benzer. Hemen her millet kuklayı kendine mal etmek ister.

İtalyanların (Puppazo)su, Fransızların (Guigool) ve Guignol Lion asis)ler gibi.

Halbuki Hint Çini de ve Çin’de, Japonya’da kendi millî zevklerine uyum enfes kuklalar, asırlardan beri mevcuttur.

İkinci iddiaya gelince birinci derecedeki kadar da dikkate şayan değildir.

Karagöz, hakikî veya mefruz, muhayyel bir şahsiyet olsun, esas ile alâkası hiçtir. Karagöz’deki esas, buluşta, espridedir. Karagöz kukla gibi basit, çocuk eğlencesi değildir. Vaktiyle (çocukları götürmek) babalarımızın sırf kendi temkinlerini bozmamak için taktıkları bir kulptu.

Çocuk, Karagöz’ün Hacivat’ı dövmesine, Tuzsuz Deli Bekir’in narasıyla Karagöz’ün titremesine güler. Fakat perde de gözüken tiplerin ne olduğunu ve o hayallerle neler kastedilmek istenildiği, kimlerle alay edildiği çocuk anlar mı, anlayabilir mi?

Karagöz'le Hacivat'a bildiğimiz şekilleri veren sanatkârın dehasına hayran olmamak elden gelmez. Göstermek istediği tipler gayet sanat ve maharetle çizmiş, teknil hususîyetlerini göstermiştir.

Bu müthiş sanatkâr, bütün hakikî sanatkârlar gibi eline geçirdiği tiplere hiç acımamış istihza neşterini kıyasıya saplamış...

Karagöz, tok sözlü, dobra dobra konuşur, patavatsız, içi dışı bir normal bir tiptir.

Hacivat ise, edep erkan gözetir, fazla nazik fakat bıyık altından güler bir çelebidir.

Karagöz, başından külahını atar, kolunu salar, savurur, sırtını, ensesini kaşır, bütün hareketlerinde serbest, laubali telifsizdir.

Hacivat'a gelince, külahı başından çıkmaz, elleri ucu kıvrık, muntazam sakalına yapışktır.

Sanatkârın bu incelikleri bulup tespit edebilmiş olması dehasının en büyük, en kuvvetli delili, nişanesidir.

Hacivat da bir veya iki kollu oynatır, yapmaktan sanatkârı kim ve ne men edebilirdi? İşi el ile sakalına yapışmış bir insan tasviri, gülünç olmaktan ziyade soğuk çalabilirdi.

Karakterleri şekillerinde perçinlenen tipleri bir de konuşturalım. Sivri uçlu muntazam kıvrık sakallı ile yapışık elleriyle Hacivat, Karagöz'ün sallapati, patavatsız sözlerini söyleyebilir mi?

Hacivat'ın lûgatli, cinaslı, müstalah tekerlemesi de Karagöze yakışmaz.

Sanatkarın bu kuvvetle, itina ile çizmek istediği ve muvaffak olduğu bu iki tip nedir?

Karagöz, halk; Hacivat da Osmanlıdır. Hacivat, yani Osmanlı, asırlarca Karagöz'e, yani halka, hep anlamadığı dilden ve kendisinin de basma kalıp öğrene geldiği melez bir lisandan müstalah sözler söylemiş lûgat paralamıştır. Fakat Karagöz, yani halk, onunla mütemadîyen alay etmiştir. Asıl şayanı hayret olan şey, bu alayın farkına varılmamasıdır.

Hacivat, Karagöz'ün cehaletine kızar, dilini düzeltmesini ister, lakin Karagöz vurdu duymazdır. İstihzanın inceliğine bakınız ki asıl vurdu duymaz olan Hacivat'tır. Bu nükteyi Osmanlı anlayamamış kendi Hacivatlığına asırlarca kahkahadan kırılmıştır.

Esasının orijinal olmasına rağmen (hayal)in iptidai şeklini muhafaza etmesine sebep de ehliyetsiz cahil ellere düşmesindendir. (Hayal) sadece Karagöz'le Hacivat'tan ibaret değildir. Diğer mahallî tiplerde de ayrı ayrı alaylar vardır.

Avrupa'da nasıl eski (farce)lar bugünkü tekamülü hazırlamışlarsa (Hayat) da, zamanın, devirlerin nükte ve zarafetlerini kavrayacak kuvvetli sanatkarlar eline geçmiş bulunsaydı, Türk sahnesinin temeli atılmış olurdu.

Hicvedeceği tiplerin seviyesine yetişmeyen hatta onlardan aşağı derecede olan (Hayalî) lerin (Kâtip) lerin, Karagöz'ü öldürmeleri gayet tabî idi.

Karagöz, bu nasipsizliği dolayısıyla tiyatroya bir temel taşı hizmetini görememiştir. Fakat tiyatronun yürüyeceği yola ışık tutacak, alacağı istikameti aydınlatacaktır.

Bunu (Zuhurî-orta oyunu) ile birlikte gözden geçireceğiz.

Mahmut Yesari

TİYATRODA YENİLİK

Umumî harp hayat üzerine olduğu kadar, edebiyat üzerine de müessir olmuştur. Harpten sonra Almanya, Fransa'da neşrolunan roman ve tiyatro asarının dörtte üçü, harbin verdiği gayr-i tabîî neticeden mülhem bir mevzua inhisar etmiştir.

Denilebilir ki harp bütün sınırları ayrı kuvvet ile işletmiş ve onlardan aynı neticeleri almıştır. Bunun içindir ki harpten sonra çıkan roman ve tiyatrolar pek monoton olmuş, aşağı, yukarı, hep aynı mevzuu teşrih etmiştir.

İngiliz, Fransız tiyatroları eski tarzda eserleri temsil ederlerken, Şimal tiyatrosu bize büsbütün yeni bir tarz, yeni bir mektup vücuda getirmektedir.

Yirminci asrın tiyatro eserlerini tetkik edecek olursak görürüz ki bu asar hep aynı sistemi takip etmiştir. Eşhası tanımak, bir aşkın heyecan ve elemeleri etrafında vak'ayı yaratmak ve yahut çok karışık olan gülünçlü bir mevzuu, ümit edilmeyen bir neticeye raptetmek bu eserlerin esasını teşkil etmektedir.

Halbuki bugünkü tiyatro bunlardan uzaktır. Akla pek tabîî gelmeyen, gözün alışık olmadığı, kulağın ünsiyet etmediği bir tarzı kabul eden yeni tiyatro eserleri, bize hakikî sanatı, daha doğrusu yeni bir şekli meydana çıkarmaktadır.

Bu yeni eserler hakkında Fransız münekkitleri taraftar görünmemektedir.

Yalnız. Lucien Dubech bir makalesinde bu yeni eserler hakkındaki fikrini şu suretle hulâsa etmektedir:

"Şimal tiyatro edebiyatında büyük bir canlılık görünüyor. Almanlar yeni bir tiyatronun esasını kuruyorlar. Bunlar bizim usandığımız, bıktığımız aşk maceralarından başka bir tarzda vücuda getirilmiş eseriridir. Edebiyatta değişikliği zarurî gördüğünüz halde, tiyatro esasındaki bu yeniliği manasız buluyoruz. Tiyatroyu öldürmemek için, asrın terakkiyatına uygun bir tarzda yaşatmak lâzımdır. Bu itibarla onun dekorları, eserleri de yeni bir şekle inkılap etmelidir. Belki de bu yeniliğin içinde, tiyatro tarihinde daha kuvvetli izler bırakacak bir devre doğacaktır.,,

Bu yeni eserler de hedefe daha başka yollardan varılmaktadır. Bir defa tezleri, diğerlerinde olduğu gibi malûm hakikatlerin tekerrürü değildir. Bilakis bu eserlerin tezleri, öteden beri malûm olan hakikatlerin bir hiç, bir efsane olduğunu göstermekte ve bunu canlı bir vak'a ile ispat etmektedir. Bu eserlerin diğer bir hususîyeti de tiyatro

eserlerindeki fazlalıkları çıkarıp atmasıdır. Eserin önünü anlatmak için manasız mukaddimelere, mevzularla alâkası olmayan eşhasa sahnede mevki vermeğe lüzum görmüyor.

Edebiyat ve resimde şahit olduğumuz fütürizm ve sürrealizm tiyatrodan da canlanmağa başladı. Bu başlangıç, güzel bir neticeyi şimdiden bekletiyor,

FİGARO’NUN İZDİVACI

Louis XVI. bu komedi kendisine okunduğu zaman, “Bunu oynamadan evvel Bastille Kalesinin yıkılması lâzım gelirdi” demişti.

108’inci temsilinde Bastille hak ile yeksan oldu.

İstanbul'da Fransız tiyatrosunda bu kış mevsimi dekordan sarfınazar – bedayi-sever ruhları tatmin edecek surette geçti. Charlotte Lyses, Barbe Bleue'nün sekizinci zevcesin kendine has zarif ve canlı tarzda temsil etti. Huguette ex Duflos'nun hüsn ü anını, tuvaletlerini görmek için halk tehalük ve şitap etti.

Magador operetleri en mağmum çehreleri aydınlatacak mahiyette idi. Zamanın güzide sanatkârı, Mme, Pierat, Maeterlinck'in hakikaten en uzaklaşan hayallerine hakikî bir heyecan bahşetti. Phedre'nin günahkar aşkını sanatının bütün dikkat ve ulviyetiyle yaşattı, hem bu defa geçen seneye nispeten daha mütecanis bir heyetin iştirakine Mille, Brevile, Aricie rolünü mütenevvi, ince bir heyecan ile ifade etti; fakat Hippolyte rolünde makineyi ve itinalı vaz'iyetleriyle terre-cuite'ten bir heykeli andıran M.Escande, bazı beyitleri M. Luguët'ye nispeten daha ziyade his ve ihtiras ile inşat ettiyse de onun interpretationu haşin bir genç avucunun tahayyül ettiğimiz şahsiyetinde daha yaklaşıyordu.

Nihayet Brunot trupu geldi.

M.Brunot Cyrano'yu Flambeau'yu, Figaro'yu kendine has samimi, neşeli, tarzda, ilk iki rolde biraz yeknesak, sonuncu da daha mütenevvi ve canlı bir ifade ile temsil etti. Sarah Bernhardt'tan beri kadın tarafından temsili an'ane olan Aiglo'nun mustarip hayatını ve bilhassa ölümünü M. Almette, rakik bir hassasiyetle ifade ettiyse de rolün icap ettiği kuvvete daima yaklaşımadı.

Ne yazık ki şehrimizin sanat ihtiyacı ile mütenasip bir sahneye hala malik olamadık. Klasik piyesler dekora müftekir değilse de diğerlerinde sahnenin ve dekorun sefaleti pek elim surette hissedilmektedir.

Bu sene gördüğümüz piyeslerden burada tetkik etmek istediğim, on sekizinci asırda Fransız temaşasının şaheseri, " *Figaro'nun İzdivacı*"dır.

Bütün edebî şöhretini iki komediye medyun olan, fakat onlar sayesinde pek mühim bir mevki İhras eden Beaumarchais'in bu piyesi, en karışık entrikalar - Figaro " dört, beş entrikayı birden idare edebilmek" ile müftehirdir. En gülünç haller, *quiproquolar* le doludur. Lâtifeler, nükteler, vecizeler göz kamaştırıcı bir pırıltı ile tevali eder. Bununla beraber ince bir hassasiyet mündemiçtir. Zevci olan çapkın asilzadeyi saf vefakar aşkıyla uyandıran güzel comtesse pek zarifane intikam alıyor; fakat comte un kendiseden deriğ ettiği aşkı başka taraftan beklemek ihtiyacını da rencide kalbinde müphem surette hissetmektedir. Bu iştiyakı uyandıran Cherubun, çocukluktan delikanlılık çağına geçmekte olan çapkın, yaramaz ve pek latif bir simadır. Bunların etrafındaki eşhas:

"*Sevda Berberinde*" tanıdığımız müfsit, hem mütebisbis hem azamet taslar musiki muallimi Basle, evlenmek istediği gencin oğlu olduğunu keşfedince muacciz bir aşıkadan müşfik bir ana olan Marcelin, sarhoş bahçıvan, aptal hakim hep üstadane tasvir edilmiş enmuzeçlerdir.

Bunların arasında bütün ihtirazlar, tezvirler, mefsedetlere karşı saadetlerini muhafaza ve izdivaçlarını temine uğraşan Figaro ile nişanlısı şuh, Zeki, azimkar bir çift, meşru aşkı ve tabiî kanunu temsil ederler.

Vakayinin tertipi, seciyelerini tetkiki, muhaverelerin zarafetiyle bir şaheser olan bu komedinin meziyeti bununla kalmıyor. O en keskin ve cüretli bir içtimaî ve siyasi tenkittir.

Latifeler, nükteler altında uğuldayan bir ses sezilir ki beşinci perdenin monologunda bütün şiddetiyle feveran eder. Hakkını, azm ü iradesini anlamayı başlamış büyük bir milletin tehditkâr şikâyetidir.

XVII'nci asrın temaşası muhteşem ve ulvî nefasetiyle mahz bedayi hissine, din ve ahlakiyata müstenit idi. Ferdîn cemiyete tâbiyetini tanzim eden kuvvetleri kabul etmişti. Bu itaat ve merbutiyet yüksek makamlar tarafından suiistimal edilince XVIII'inci asır bir tahribat asrı oldu. içtimaî ıslahata teşebbüs edilip, felsefe merakı etrafı sardı. Yeni fikirleri, tatbiki mümkün olup olmadığı tecrübe edilmeden hemen kabul etmek hırsı taammüm etti.

XVII'nci asırda cismanî ve ruhanî sultaları şahsında cem etmeye Allah tarafından müvekkel olduğuna inanan ve inandıran güneş - Kralı perestişkârları arasında bile halkın tezalümüne ma'kes olan cesur kalpler vardı. Fakat müteakip asırda halk artık tazallüm ve şikâyetle îktifa etmeyerek öyle bir inkılâba hazırlanıyordu ki in'ıkasatı bir asır sonra kendi milletine hitap eden büyük Türk şairinin lisanında şu suretle ifade edildi:

"Uyan, ey yareli şir-i jeyan, bu hab-ı gafletten!"

Beaumarchais, kendi kalbinde ve etrafında galeyan eden bütün şikayetlere, isyanlara tercüman olmuştur.

Figaro bir hizmetkârdır. Bundan evvelki piyeslerde hizmetkar efendisinin temaşagerlere karşı hislerini ifadeye vesile olan vak'anın düğümlenmesine yardım eden bir mahremi esrar veya güldüren bir soytarıdır. Bu piyesin mukaddimesi olan Sevila Berberinde Figaro bunların hepsidir ve efendisinin izdivacına hizmet eder. Şu kadar ki o ailesi meçhul halk çocuğu tahsil görmüş, edebiyattan baytarlık ve hekimliğe kadar her sanatla iştilal etmiş, müteşebbis, azimkar, zeki ve neşeli bir şahsiyettir. Fakat İkinci piyeste Figaro ön safa geçer, vak'anın kahramanı odur. Kendi izdivacı için çalışır, efendisinin rekabetine karşı muvaffakiyetle mücadele eder.

Beşinci perdenin başlangıcındaki monologda, ki Fransız edebiyatının abidelerindendir, düğün akşamı hıyanetinden haksız olarak şüphelendiği nişanlısını bahçenin karanlığında gözetlerken bütün infialleri feveran eder.

"Comte cenapları, siz ancak dünyaya gelmek külfetini ihtiyar buyurdunuz; halbuki, ben vallahi, yalnız idame-i hayat için sarf ettiğim mesai, İspanyanın senelerce idare-i hükümeti kadar müşkül oldu."

Sonra kendi karısı sergüzeştlerini hikâye eder ki Beaumarchais'nin hayatının belki hakikate nispeten solgun bir tasviridir. Vak'a İspanya'da cereyan ettiği halde o ecnebî çerçeve içinde muharrir kendi memleketinin cemiyetine, müesseselerine hücum eder.lisanının şiddetinden kimse kurtulmaz.

Zadegan, hükümet adamları, iş adamları, hakimler, sansörler, matbaacılar, kitapçılar; Beaumarchais bu vesile ile hepsinden intikam almıştır.

O tarizlerden çoğu darbı mesel hükmüne girmiştir.

"Bir memuriyet açıldı, bir riyazi lâzımdı, dansöre tevcih edildi."

“Ekabirin bize fenalık etmemeleri mahz-ı lütuftur.”

“Bir uşaktan beklenen meziyetler nazarı itibara alındıkta zatıalınız uşak olmaya layık kaç efendi tanırırsınız?”

Piyesin sahneye vazedilmesini sansör men etti. Muharrir XVIII inci asrın edebi, içtimaî hayatında pek mühim bir mevki tutan salonları dolaşarak piyesini okur ve her yerde tehalükle dinlenilirdi. Kral Louis XVI ile biraderi Monsieur’nün ve Adliye Nazırının muhalefetine karşı Kraliçe Mari Antoinette ile Kralın küçük biraderi Comte d’Artois’nin iltimasıyla müsaade istihsal edildi.

Provalar esnasında piyes yeniden men edîldi. Comte de Vaudreuil’ün kasrında hususî surette temsil edilerek pek ziyade alkışlandı. Nihayet 1784’te, yazıldıktan beş sene sonra , müthiş bir izdiham huzurunda oynandı. Tiyatronun kapılarında dövüştüler, üç kişi ezildi. Komedi, bîlâfasıla 68 defa oynandı ki emsali görülmemiş bir muvaffakiyet idi. Reklamcılıkta da o zaman maharet kesbetmiş olan Beaumarchais, bazı umur-i hayriye menfaatine temsiller vererek yüzüncü temsili idrâk etti.

Asilzadeler, kendi aleyhlerine müteveccih tarizleri herkesten çok alkışlarken istidlal edilebilirdi ki artık imtiyazlarına itimadı kalmayan bir sınıf bunları muhafaza edemeyecekti.

Halk ise kendi müddealarını alkışlıyordu. Vakıa Figaroda gaye-endiş ve ulvî bir gaye, halkın hukukunu siyanet gibi bir mefkûre aramak doğru değildir. O kendi yoluna dikilen maniaları iktiham ile meşguldür. Harekatının saikı hep şahsi menfaat, sınıf mücadelesi, post kavgasıdır. Piyes etrafta feveran eden hissiyata ma’kes olduğu içindir ki o kadar şümüllü bir ehemmiyet kesp etti.

Saltanatını ve şahsını bekleyen akıbetten tamamen gafil ve –bütün müstebitler gibi –kelimeleri men’ etmekle fikirleri men’ edebileceğine zahip olan biçare Louis XVI, bu komedi kendisine arz olunup okunduğu zaman, umuma karşı temsilini tehlikeli bularak dedi ki:

“Bunu oynamadan evvel Bastille kalesinin yıkılması lâzım gelirdi.”

108’ inci temsilde Bastille hak ile yeksan olmuştu.

Seniha Sami

TEMAŞA SANATININ BUGÜNKÜ VAZİYETİ

Ve

SİNEMA KARŞISINDAKİ ZAAFI

Asırlarca gerek bedîî, gerek içtimaî pek mühim bir rol oynamış olan "Temaşanın bu son asırda, bilhassa umumî harpten sonra pek derin bir buhrana uğradığı muhakkaktır. Bunda şu veya bu tesirlerden ziyade harp sonu adamlarının zevklerinde hasıl olan değişikliklerin müessir olduğunu her şeyden evvel tasdik etmemiz lâzımdır. Bu meydanda şu son on sene zarfında sinemanın geçirdiği tekâmül hareketlerinin de tesiri ziyadedir. Hatta "sinema" için tiyatroyu ta can-evinden vurmağa kastetmiş bir rahip gözüyle de bakmak mübalağa sayılmamalıdır. Avrupa'nın en ileri gelen temaşa beldelerinde büyük sinema gösterilen mahallerin asıl tiyatrolardan belki on misli fazla olması bile bunu teyide kâfidir. Halkın umumiyetle sinemaya karşı gösterdiği bu tahallük pek çok tiyatro binalarını da sinema salonları haline sokuyor. Bu cereyan o derece kuvvetli ki bazen en coşkun ve samimî tiyatro direktörleri bile, çaresizlikten ve bu meydanda bilhassa iktisadî vaziyetlerinin pek müşkül bir safhaya girmesinden dolayı adeta kerhen sinemayı kendi bağırllarına kabule mecbur kalıyorlar. Nitekim Paris'te iki sene evvel Vieux - Golombier tiyatrosunun duçar olduğu buhran bunu ispat eder. Jacues Copeau gibi çok kıymetli bir direktörün delâletiyle sinema artık buraya da yerleşmiştir. Halbuki Vieux - Colombier tiyatrosu bugün bile Fransa'da olduğa kadar diğer memleketlerde de yeni temaşa sanatının beşiği addedilmektedir. Buna rağmen sinema rekabeti karşısında bu beşik çoktan sarsılmış demektir.

Sinemaya karşı her memlekette bu umumî rağbet neden ileri geliyor? Bu sualin cevabı az çok bir temaşa tarihi olan her diyarda uzun anketlere meydan açtı, münakaşalar yapıldı ve işte bütün bu gürültülerin sonunda tebarüz eden esaslî nokta da şu oldu. Tiyatro bugünün adamlarına vaktiyle verdiği aynı zevki veremiyor.

O halde tiyatroya tamamen değişerek yeni bir şekle bürünmeli, yahut yavaş yavaş silâhını elden bırakmalı. Çünkü asırdide sanatlar ancak yeni devirlerin ruhuna göre değişmek şartıyla hayatlarını idame edebilirler. Ve işte sinema bu hükmü teyit eden muhtelif sebepler tahtında bu asrın zevkine ve her şeyde sürat telâkkisine pek ziyade uygun taze bir sanat olduğu için tiyatronun üzerinde şimdiden kuvvetli ve müstebit

bir hükümdar gibi hakim olmuştur. Umumî harpten sonra tamamıyla sınırlı bir bâl alan insanlar artık uzun sözlerden ve mevzuları bin kere tekrarlamış piyeslerden hoşlanmıyorlar. Aynı zamanda, dünyanın vüsatine nazaran bir sahne nihayet pek dar bir kovuktan başka ne olabilir? Halbuki sinema, bir beyaz perde üzerinde sizi bir, azamî bir buçuk saat içinde hakikî hayatınızın aynı şehirde hemen hemen aynı levhalar karşısında geçen yeknesak çerçevesinden çıkarıyor ve dünyanın beş kıtasında dolaştırıyor. Hem siz bunu rahat rahat bir koltuğa uzanarak elde edebiliyorsunuz. Hatta zeplin veya tayyare ile son kutup seyahatini de belki tayyarecilerden daha fazla teferruatını kavrayarak yine o beyaz perdenin üzerinde görebiliyorsunuz. Çünkü siz, koltuğunuzun üzerinde tamamıyla tehlikeden salim bir vaziyette bunları seyre dalmışsınızdır.

Sonra şunu da düşünün ki bugün ki hayat, süratin timsalidir. Cazbandın yüksek musikiyi bastıran madenî gürültüleri, fabrikaların makine sesleri, sporun umumî bir iptila halini alması tayyareler, otomobiller, hasılı her şey sizi sürat telâkkisi ve mecburiyeti ile karşılaştırmış ve artık bu asrın hay huyuna tamamıyla alışmışsınızdır. Diğer taraftan, radyo vasıtasıyla mesafelerin de hükmü kalmamıştır: Mesela Avrupa'nın bir ucundan diğer ucundaki sesleri, konserleri, operaları, hatta nutukları dinliyorsunuz. Fennin, terakkinin bu mucizeleri karşısında tiyatronun eski prensipler ve şekiller ile artık tutunabilmesine imkân var mıdır? Bütün gün eskisinden yüz kere fazla yorulan insan dimağları akşam olunca hiçbir yorgunluk istemiyor, sadece dinlenmek, sükûn bulmak istiyor. Ona uzun perde aralan, dekor değiştirmeler, v.s. gibi işkenceler şimdi sabırsızlık veriyor. Sinemada ise bunlar da yok. Yalnız bir bilet alacaksınız. Ondan sonra içeri girip yerinize oturdunuz mu, bir an gelecek, ışıklar sönecek ve tatlı bir orkestranın nağmeleriyle bin bir hayal âlemini karşınızdaki perdede seyredeceksiniz. Bu ne derin bir hazdır ve dimağ için karanlıkta ne derin bir sükûn ve hayale ne geniş bir penceredir. İşte daha böyle tadadı mümkün pek çok sebeplerden dolayı sinema bugün tiyatroya cidden tehlikeli bir rakip kesilmiştir.

Şimdi yarım asır evvele doğru gidelim. O zaman tiyatro bütün kuvvetiyle medenî hakim idi.

Herhangi bir memlekette temsil edilecek olan yeni bir eserin umumî provası bütün diğer memleketlerde müthiş bir alâka uyandırır. Adeta -Avrupa baştan ayağa kulak kesilirdi. E şimdi ise - en yüksek ve en yeni bir şekilde yazılmış olan pek nâdir

eserler müstesna - herhangi bir eserin temsili bu derece hararetli bir alâkayı kendi muhitinde bile uyandıramıyor.

O halde buna çare nedir? Edebiyatın en lâyemut eserlerini sinesinde toplamış olan ve asırlarca insan ruhlarına en kudretli bir mürebbî tesiri yapan temaşa, bu gidişle iflas mı edecektir? Bu سوالin cevabını ancak bugünün temaşa muharrirleri düşünmeli ve ona göre tehlikeye karşı eserlerine verecekleri yeni bir şekil ve yeni bir ruh ile çalışmalıdırlar. Vakıa böyle mübeşşirler de büsbütün mefkut değildir. İtalya'da Pirandello, İngiltere'de Bernard Shaw, Fransada Henri Senormand gibi mücedditlerin şöhretleri vatanlarının hudutlarını çoktan aşmıştır. Fakat sinemanın bir dev süratiyle ilerleyen adımları karşısında bunların da tesiri nihayet bir dereceye kadar halkı işgal edebiliyor..

Herhangi bir memleketle ciddî bir tiyatronun yaşayabilmesi için şu üç grup insanların birleşmesi lâzımdır: Direktörler, müellifler, mümessil" ler... Bugün ise bu üç grup arasında esaslı bir ihtilaf baş göstermiştir. Direktörler ekseriyetle para sıkıntısı içinde iki büklüm bir haldedirler, en yüksek eseri değil, en fazla para getirebilecek herhangi piyes taslağını tercih ediyorlar. Sanatlarına tamamıyla hürmetleri olan pek nâdir temaşa müelliflerini istisna edersek diğerleri hemen umumiyetle böyle bir tercih karşısında ister istemez şaşalıyor ve sendeliyorlar. O zaman yüksek temaşa eseri kaygısından ziyade hakim olan esas, bu hayat pahalılığında direktör kadar müellifin de cebini fazla dolduracak olan banknotlardır. Aktörlere gelince, bunlar da kendilerini en fazla göstere bilecek bir rol aramaktadırlar, yoksa en kıymetli bir temaşa eseri ramaktan fersah fersah uzaktadırlar. Bu suretle adi muharrirler ölmüş sinekler taşıyan karıncalar gibi çoğalıyor ve bu karıncalar taşıdıkları mülevves gıdayı sahnelerle boşaltıyorlar. Neticede ise zevkleri ve dimağları teşviş eden kötü bir temaşa edebiyatı salgın halinde bütün dünya tiyatrolarını istilâ ediyor. Bu hususta ayrı ayrı misaller getirmeğe hacet yok, sadece en basit istatistikler bile bugün mesela Avrupa'daki ekser tiyatrolarda revaç bulan eserlerin, nihayet sahne edebiyatında en kolay ve en basit neviler olan vodvil, revü, operet gibi şeyler olduğunu sarahatle göstermektedir. Nitekim bizde de ihtimal halkın mühim bir kısmı bundan hoşlanıyor.

Avrupa'da temaşa bahsi, diğer her türlü sanat şubelerinde olduğu gibi, rast gelenin kolayca ağız açıp söylendiği bir saha değildir, fakat ne çare ki orada da en malûmatlı ve bitaraf münekkitler bile hakikî derde lâzım gelen devayı

henüz bulup gösteremiyorlar. İhtimal fena eser istilasına karşı esaslı bir mücadele açmak lâzımdır diyeceksiniz. Evet, buna ihtiyaç vardır. Ancak ne yazık ki temaşa sanatı, böyle bir mücadeleye en fazla atılmak mecburiyetinde kaldığı bu anda en az musallah bulunmaktadır. Basit, kolay nevilere karşı aynı sıklette bir küvet, hemen hemen yok gibidir. Bilhassa Fransa'da bu buhran çok hat bir safhaya girmiştir. Münakaşaların, anketlerin devamına bakılırsa oradaki muntazam tiyatroların vaziyeti cidden fena bir haldedir. "Komedi dramatik,, tiyatroları ise hemen hemen ortadan kalkmış gibidir. Champs - Elise'es (Şanzelize) Atelier (Atelye) Genç Müellifler tiyatrosu v.s. gibi en yeni avangart tiyatroların verdikleri ümit bile bir serabı andırmıştır. Çünkü bunlar da müthiş para derdi içindedirler. Masrafa gelince, gittikçe çoğalıyor. Bilhassa vergiler tahammülfersa bir ağırlıktadır. Bu tehlike karşısın da, yukarıda da söylediğimiz gibi, en ciddî direktörler bile sinemanın parlak tekliflerine mutavaattan geri kalmıyorlar. Hasılı bütün bu şerait içinde tam manasıyla edebî tiyatro Fransa'da bile artık yaşayamaz bir hâle gelmiştir denilebilir.

Esasen insanların en yüksek ibdâ olan sanat, bugün zeka ve hassasiyetin iki kutup arasında sallanmaktadır. Bir iki nesil hülya, tasavvuf ve şiirle gıdalanmışsa onlardan sonra gelenler babalarının prestij ettikleri şeyleri yakıyorlar ve yalnız müspet hakikate, vesikaya, tahlile doğru yürüyorlar, mesela bir zamanlar Fransa'da Antoine'ın Theatre Libre (Serbest tiyatro) su, romantik tiyatronun temayüllerine ve gayelerine ve bilâhare Alexandre Dumas Fil'in fikrî temaşasına karşı -pek tabîi olarak mübalağalı "bir surette - böyle bir aksülâmel yapmıştı. Bugün ise natüralist tecrübe temaşada artık iflas etmiştir, yani devrini ikmal etmiş bir vaziyettedir. Hakikati olduğu gibi göstermek isteyen ve hayat safhalarını dilim dilim ortaya koyan bir tecrübe- nin hitamından sonra fikri, mizahî, felsefî temaşanın ve nihayet bütün üryanlığı ile tam bir " realizm _M in dalgalan da artık sadece bir nevi halinde dünkü tiyatronun eşiklerinde kalmıştır. Artık garp temaşası ve bilhassa Fransız temaşası, umumî harbin vahşetleri, en kanlı, en hakikî faciaları ve bilâhare gelen sulhun her husustaki maddiliği sonunda " realizm, e doymuş bir haldedir. Şimdi ise her ne pahasına olursa olsun, " hakikî „, den uzaklaşmak, yalancı fakat ilâhi bir diyarın aziz dumanları ve bulutları içinde yaşamak arzusu hükümandır. Nitekim artık İtalyalı Pirandello ile İngiliz Bernard Shaw (Bernar Şav) in tamamıyla zekaya hitap eden temaşaları ile bir sanat şeklinin umkuna vasil olunmuştur. Her şekil ve her prensibin nisbi olduğunu söyleyen ve eserlerinde bir nevi sanat Bernstein'i kesilen dahî Pirandello bile

gittikçe etrafındaki merak ve alâkanın zayıfladığını fecaatle hissediyor. Çünkü temaşa sahasına da, diğer bütün içtimaî ve bediî sahalarda- olduğu gibi, tam: bir istikrar kalmamıştır. Şevkler, modalar, itiyatlar her gün değişiyor ve bütün bu değişen şeyler içinde tiyatronun devamlı bir şekilde istianeden istihaleye yürümesi lâzım geliyor. işte meselenin en müşkül ciheti de burasıdır. Bu şerait içinde yarının tiyatrosunda hangi eserler muzaffer olabilir?.. Bu hususta peygamberlik etmek doğru değildir. Ancak, bazı alâlim ve temayüller göz önünde tutulursa denebilir ki:

Yarınki temaşada muzafferiyet, daha az zeki ve mütefekkirâne, daha az ince fakat daha çok hissî ve kalbimize dimağımızdan ziyade heyecan verebilecek bir sanata doğru teveccüh edecektir,

Halit Fahri

TEMAŞA SANATININ BUGÜNKÜ VAZİYETİ

ve

SİNEMA KARŞISINDAKİ ZAAFI

Şimdi tekrar yirmi sene evvelini düşünelim. O zamanlarda hayat tamamıyla bambaşka bir mahiyette idi. Surat hayata ve adata girmemişti. Edebî neviler, her memlekette halk üzerinde az çok kuvvetli tesirler yapardı. Müelliflere gelince, çok hürmet görürlerdi. Bugün ise “edebî zafer” beklemiyor, adeta imal ediliyor, yaratılıyor. Bunu tasdik için hatta Avrupa gazete ve mecmualarının ilân sayfalarıyla yalnız şöyle bir nazar atmak kâfidir. Bütün o ilanlar, reklamlar yeni müellifler öyle şeref ikillileri dağıtıyor ki daha evvel ağabeyleri böyle atiyelere malik olmak için bazen bütün hayatlarını vakfederlerdi. Yalnız şu fark var: Dün bu ikililer altındandı, bugün ise kâğıttandır; çünkü kâğıt para devrindeyiz.

Eski nesiller müellifi.. Bu halk için istimaî bir mahlûk, bir fevkelbeşer, adeta bir ilâhtı. Hücre sine çekilir ve orada istediği kadar hayalâta dalar. Sonra halkın o derece hürmetini haizdi ki... Etrafında toplanırlar, alkışlarlar, nümayişler. ihtifaller yaparlardı. Çünkü o zamanlar "edebî zeka,, insan zekasının en büyük tezahürü addolunurdu. Bugünün müelliflerinin gayesi ve talii ise bunun tamamıyla zıddıdır. Her şeyden evvel göklerden, bulutlardan arza, toprağa inmişlerdir. Artık keheşanlar da işleri yoktur. Ayni zamanda seleflerinden daha çok amelî, daha az saf, daha çok mağrurdular. Vakıa kendilerini sanatlarına daha fazla müstait görüyorlar, fakat seleflerin gördüğü hürmeti görmekten de uzaktırlar. Hele o büyük edebî içtimalar.... artık onlar da maziye karışmıştır. Bu şerait içinde bir Emile Augier (Emil Ojiye), bir Dumas Fis, bir Henri Bataills gibi dünün temaşa üstatlarının maddî değil fakat manevî vaziyetini acaba yarınki nesil müellifleri içinden hangisi tekrar elde edebilir? Bu. biraz şüphelidir. Zira halk, şimdi başka ilâhlara tapmaktan hoşlanmıyor. Makine sanatlarının harikulade inkişafı onu gittikçe daha fazla heyecana getiriyor ve ona edebiyattan ve temaşadan başka sahada mubdi zekalar olduğunu ispat ediyor. Büyük bir zanaatkar, yeni bir otomobil yahut tayyare imal eden mucit, yeni tarzda bir bina vücuda getiren mühendis, yahut Afrika'yı şimalden cenuba kat eden kâfileler, Okyanusları, kutupları son sistem tayyarelerle geçen seyyahlar, keşifler, hasılı bugünkü hayatı mütemadîyen tılsımlı bir şekilde değiştiren

bütün meçhul işçiler, kahramanlar, halkın nazarında, vaktiyle ömürlerini satır satır fikirler sıraladıkları kâğıtlar üzerinde geçirenlerden daha ziyade büyük görünüyor, Çünkü bu nesil insanları için bütün o fikirler onlardan evvel de binlerce defa yazılıp söylenmiştir.

Demek oluyor ki edebiyatçı artık bir ilâh değildir. Harp sonu adamı, yeni nesiller için büsbütün başka bir şeydir, Bu nedir şairdir, ne de hatta bir mütefekkir! Bu, sadece, bir zanaatkâr, bir iş adamıdır.

Temaşanın bugünkü nesillere eskisi gibi heyecan vermemesindeki sebepleri araştırırken mühim bir noktaya daha işaret etmek lâzım gelir:

Malûmdur ki tiyatro sanat, her şeyden evvel, bir lakırdı sanatıdır.

Halbuki bir asırdan beri tiyatrodan için için kaynayan bir buhran var ki o da fazla lakırdıdır. Hele bu son asırda sahne kitabından artık gına gelmiştir. Vakıa el'an cümlelerin güzelliği, üslûpların renk ve rayihası, kelimelerin şiiri hoşumuza gidiyor, fakat bu pek nâdir bir zevkimizdir ve bir dereceye kadar attık kütüphane kokmaktadır. İşte bu koku 1929 insanların genzini tıkayan bir şeydir. Bizzat tabiat olmayan her şey bu insanların nefretini uyandırmaktadır. Sonra şunu da tekrar edelim ki her şeyi az zamanda ve azamî süratle yapmak bu asrın ve bugünün şiarıdır. Telgraf, telsiz telgraf, telefon, radyo, bütün bunlar ruhlarımız üzerinde derin izler bırakmışın. Hayatımıza karışan bu âmiller fikir münakaşaları yapmaktan, ruh tahlilleri dinlemekten ziyade işimiz ve zevkimize uygun geliyor. Bu meyanda terbiyenin şekilleri de değişmiştir, sanatın şekilleri de ister istemez ona göre değişecektir. Hani nerede eski zamanın vals, kadril, v. s. gibi masun oyunları?.. Hani aile ocaklarındaki iskambil, fincan oyunları?.. Bu oyunlar artık kime zevk verebilir?.. Her şeyde sürat. Yalnız bir kelime bugünkü hayata bütün manasıyla hakimdir: çabuk!... Evet, çabuk daha çabuk, daima daha çabuk.. Mesela bu asrın genç kızlarını işgal eden en meraklı eğlencelerin ne olduğunu bazı sinema filmlerinden bile anlamak kabildir: otomobil, çarliston... Yani sürat mefhumunu bütün kudretiyle izhar eden eğlenceler veya sporlar... Artık bu derece makineleşmiş o an insan kitleleri tiyatrodan nasıl olur da evvelki duyabilir. Sahnede gördükleri şeyleri kendi hayatlarına hiç benzemiyorsa nasıl olur da bunların sinirleri bozulmaz ve yüzleri neşesizlikten buruşmaz. Vakıa bazı yeni temaşa müellifleri bu yeni ruhî temayülleri nazarı dikkate alarak ve yeni sinemanın tesiriyle bazı müstesna eserler yaratmamış

değildir. Mesela bir Fransız müellifinin Tetes de Rechange namında ki eseri böyle bir eser addolunabilir. Piyeste bir amca ile yeğen karşılaşıyorlar. Amca dünün adamı., eski bir şapka atölyesi sahibi., yeğen ise bu asrın modeli... Bunlar bir birahane de konuşurlarken sözleriyle birbirlerinden birtakım hatıralar uyandırıyorlar ve her iki kafanın içinde başlayan tedailer sahnenin dibinde tecessüm ediyor Amca maziye canlandırıyor ve şimdi kapanmış olan eski atölyenin dahilini, çalışan işçileri görüyor... Fakat levha değişiyor. Şimdi yeğenin özlediği âlem tecessüm etmiştir... uzak, meçhul beldeler. Mavi sular... Mesafeler... İşte bu piyesin karşılıklı tedailerden mürekkep olan tabloları iki neslin arasındaki farkı vazıhan göstermektedir ve bu eser sadece bu şekilde dünün eserlerinden büsbütün başka bir mahiyettedir. Temaşadan ziyade sinemaya yakındır. Fakat bugünün zevkine daha uygundur.

İki nesil arasındaki zevk mesafesini izah için bugün şiirin de aynı lakayt ile karşılandığını söyleyebiliriz. Bu da pek tabiidir. Vaktiyle bize derin iştirak dakikaları geçirten en nefis şiirleri bugünkü çocuklara okuyalım, yüzde doksan dudak büküp geçeceklerdir. Vakıa bu nesil de teessür kabiliyetini kaybetmiş değildir, fakat bu teessürün membaı medeniyetin bugünkü şekli içinde tamamıyla değişmiş bir hal dedi. Bilhassa şimdikiler dünkülerden daha iyi değilse bile daha çok okunmuşlardır Her şeyi öğrenmek, fazla öğrenmek istiyorlar. Ancak bilgi istinasından ileri gelen tettebbu ile eğlenmeği temsil eden temaşa arasında bu suretle her gün bir uçurum açılmaktadır.

İş içinde bunalan insanlar için şimdi günler eskisinden daha yorucudur ve işte bunun için temaşa muharrirleri de seyircilerini sanki yalnız eğleniyorlarmış hissini vererek düşünmeğe sevk edebilirler. Bu sebepten sahnedeki mükaleme o seyircilerin bugünkü hayatlarını da bir parçası ve mükalemelerinin bir aksi olmalıdır. Aynı zaman o bugünkü hayatın sürat ve hareketi de temaşa eserlerinde pek bariz bir surette göze ve kulağa çarpmalıdır. Fakat buna tamamıyla imkân var mıdır? Temaşa bilhassa yerinden kıpırdamaz bir sanattır, bir sahnenin içinde kapalıdır, sinemada olduğu gibi bütün vüsatıyla ne zamana, ne de mesafeye maliktir, işte bu imkânsızlıktır ki yeni nesillerle bilhassa usanç veriyor. Bunun için tiyatrodan, tiyatrodaki .mükalemeden, maruf dekorlar ve bin kere tekrarlanmış mevzulardan - bunlar ne derece zarif ve derin de olsalar – lâzım geldiği kadar zevk duyamıyorlar: Neticede ise eski temaşa repertuarı gittikçe hoşla gitmemeğe başlıyor. Hatta Mobiere

gibi bazı büyük dahilerin eserleri müstesna, eski repertuarının pek çok eserleri şimdiden unutulmaca mahkûm oluyor. Sinema ise kaybolan güzelliklerin yerini acaba tamamen tutuyor mu? Ne gezer?.. Mevzuları edebiyattan, bilhassa romanlardan alman filmlerin berbatlığı meydandadır. Fakat körü körüne herkes yine onlara koşuyor. Halbuki sinemanın asıl güzelliği edebiyattan başka bir kıymete almak olmasındadır. Senaryonun kudreti bizi âlemden âleme, fakat masal hissini vermemek şartıyla sürükleyebilmelidir. Güzel resim, güzel tabiat ve insan çehresindeki bin bir mana... İşte hakikî sinema... bu ise “edebiyat” değildir.

Resme, fakat daimî hareket halinde olan resme daha yakın bir sanattır. Buna rağmen sinemayı çıldırasıya seven ve tiyatronun bilir bilmez aleyhinde atıp tutan pek çok kimseler görürsünüz. Nitekim sinemanın tamamıyla aleyhinde söylenen coşkun tiyatro sadıkları da nâdir değildir. Ancak bu iki garip insanların her ikisi de muhakemelerinde kısmen aldanmaktadırlar.

Her şeye rağmen tiyatronun yüksek bir sanat şubesi oluşu doğru ise sinemanın da kendine, has güzelliği aynı suretle inkâr kabul etmez bir hakikattir. Aynı zamanda sinemanın beynelmilel oynamakta olduğu mühim rolü de unutmamak lâzımdır. Muhakkak ki sinema milletleri biri birine yaklaştırdı ve herkes anladı ki her millet efradı aynı ıstıraplar ve aynı meserretler içindedir, örf ve adat değişse bile ruh, insan ruhu yine aynıdır. Hatta bu sayede vahşi akvam bile bize sinema perdesinde sevimli gelebiliyor!

Sinema müdafilerinin pek haklı olarak ileriye sürdükleri bu delil de temaşa muhiplerinin kanaatini yürütemez. Halbuki her iki taraf fikirlerinden biraz fedakârlık yapmakla pek âlâ anlaşabilirler. Ne çare ki tam ve hakikî tetkik ve tenkidin her memlekette azlığı her iki nokta-i nazar bir istikametle telife imkân bulamamaktadır. Hatta- bu ihtilafı tetkik eden bir Fransız münekkidinin şu sözü de bunu teyit eder:

"Sinemaya gedenler onu hiç tenkit etmezler, tenkit edenler ise hiç sinemaya gitmezler!,,

Mamafih makalemizin sonunda şu noktayı memnuniyetle kaydedelim ki temaşa sanatı uğramakta olduğu bütün buhranlara rağmen henüz yüzükoyun toprağa serilmiş bir vaziyette değildir. O tehlike bugün için düşünülmez; Yalnız sinemanın tarihî bir devri gelirse o zaman iş değişebilir ve o devir resimlerin şiiri doğrudan doğruya kelimelerin şiir ile mücadeleye girişeceği andır, işte o zaman temaşa sanatı, bugün

bütün kudretiyle elinde tuttuğu en büyük ve ihtimal yegâne silahının da zaptettiğini görecektir ve artık kazaya rızadan başka söylenecek bir söz de kalmayacaktır.

Halit Fahri

ALTINCI BÖLÜM

DİL YAZILARI

YAZI DİLİ

Konuşma dili kendiliğinden husule geldiği halde yazı dili her lisanda behemehal bir icada tevakkuf etmiştir. Evvelkisi hiç hissedilmeden öğrenildiği halde ikincisi bir ilim gibi tahsile mütevakkıftır. Yazı dilinin bu ehemmiyeti dolayısıyladır ki eski frenk milletleri yazının menşei ilahi bir ilhama atfetmişlerdir. İbraniler, Eski Mısırlılar, Eski Yunanlılar hep bu itikatta bulunmuşlardır.

Yazının icâdı karşısında bulunan ilk insanlar onun kaidesine ve yapacağı hizmetlere hayran olmaktan ziyade yazıdan ürkmüşlerdir. Çünkü onda hem iyilik hem de kötülük yapabilecek bir sihir kudreti görmüşlerdir. Bu zihniyet hala ümmi olan halkta aynen bir devamdır. Halkın mektebe karşı duyduğu tevahhuş kökleri hep yazı korkusundandır. Medresenin tereddî devresinde zahir olan mektep husumeti de dolayısıyla aynı âminin tesirinden ileri gelmiştir. Sihirden neşet eden ilim de aynı tevahhuşla karşılanmıştır.

Filhakika yazının ilk istimali, yarı sihrî ameliyelerde olmuştur. Nüshalardan elan beklenen kerametler bu ilk ananenin artıklarından başka bir şey değildir. Yazının bir nev-i sihir sanılması uzun bir müddet devam etmiştir. Bir ismi ağaç kabuğuna veya deriye yazmak o kimseyi yed-i ihtiyarına geçirmek demektir. Bu suverinle ele geçirilen kimseye her türlü iyilik ve kötülük yapılabilirdi. Bu itibarla ilk muharrirler sihirkâr olarak tanınmışlardır. Yazının bu mistik telâkkisi dikkat edilirse onun filhakika ifade ettiği mefhumları tespit ve bu sayede bunları istenildiği tarzda terkip edebilmek vazifesinin remzi ve müphem bir surette ifadesinden başka bir şey değildir. Muharrir ve müelliflerden elan hiç tevahhuş edildiğini söyleyebilir miyiz? Bunlar isterlerse akı kara, karayı da ak yapamazlar mı? Matbuatın halk ve hükümetler nazarında geçirdiği telâkkiler hep tevahhuş ve teveccüh arasında ihtizaz etmemiş midir?

Birçok akvam indinde yazı ile tali birbirinden ayrılmış değildir. Seltler ve Cermenler indinde yazı bir “sır” ve sihrin amelî bir manzumesidir. Diğer birçok lisanlarda olduğu gibi Türkçede de yazı, hem tali hem de tahriri lisan demektir. Nitekim Yunus Emre’nin:

Kıl gibi köprü yaparsın geç diyü

Yazıgından sen seni gel seç diyü

mısraındaki “yazıg” kelimesi ile “yazı” kelimesi aynı ailedendir. “Yazım böyle imiş” dediğimiz zaman, meçhul ve esrarlı bir talimizi kastetmiyor muyuz?

Yazı, sihrî seciyesini kaybettikten sonra korku ve hürmet ile halelenmiştir. Bu hislerdir ki bütün kitaplar ve bilhassa dini kitaplar ve kanun kitapları uzun zamanlar ruhlarda korku ve hürmet hisleri uyandırmıştır. Sözden ziyade yazıya inanmak hala mer'î olmuyor mu? “Levh-i mahfuz”a verilen ehemmiyet ve itikat ne kadar kuvvetlidir. Filhakika “Söz torbaya girmez.” demekle yazının daha muhterem olduğunu dolayısıyla ifade etmiyor muyuz? Bir insan sözüyle bağlanamaz; fakat yazısıyla kendini bağlar. Binaenaleyh ilk insanların yazıda hissettikleri sihirkâr bağlama, yed-i teshire alma kabiliyeti boş bir idrak değil, yalnız mistik bir idraktır. Yazının insanı bağlayıcı olduğunu bugün de teslim ediyoruz. Yalnız bunda sihrî bir hasa görmüyoruz. Mamafih edebî yazıların ruhlarda üzerinde yaptığı bi-pâyân ve nâ-me'mûl tesirlere bakar ve bunların esbabını ispat edemediğimizi düşünürsek yazının mistik telâkkisinin tamamen kaybolmuş sayılmasından henüz pek uzağız.

Yazı dilinin öteden beri konuşma diliyle tamamen kaynaşıp yek-vücut olmadığı gerek hal ve gerek mazide vuzûh ile görülmektedir. Bunun psikolojik sebebi yazı dilinin bizi başkalarına bağlamasından ileri gelmektedir. Kendisini kendi eliyle bağlayacak bir insan, tabiatıyla çok ihtiyatlı, çok sanat ve maharetli yazmak mecburiyetindedir. Kalem eline alan bir insan artık konuşur gibi yazamaz olur. Konuşma ile ne kadar çok olsa yine mahdût kimselere hitap edilir. Halbuki yazının karilerine hiçbir had tayin edilemez; hatta hıfz edilebildiği takdirde karileri milyarlarca baliğ olabilir. Şu halde söz söylerken uzun bir istikbali düşünmeye, nâ-mahdût zihniyetleri nazar-ı dikkate almaktan azadeyiz. Halbuki yazıda tasavvurun fevkinde birtakım kayıtlarla mukayyidiz. Burada intihap edeceğimiz kelimeler, fikirler, hisler, hayallerin mümkün olduğu kadar maşerî ve müşterek olması lazımdır. Konuşma lisanı binnisbe çok ferdîdir. Yazı lisanı ise tamamen içtimaî ve hatta beşerî olmaya mecburdur.

Bütün beşeriyete hitap eden dinlerin kitaplarında görülen mistik derecede müphem vücûd-ı umumî hitabelerin sır ve hikmeti bunların ebediyete hitap etmek isteyen vazifelerinde aramak lazımdır. Binaenaleyh bunların rab, delâlet, rahmet, rahim, sırat-ı müstakim, hidayet, felah, necat, salah, Nirvana ve ilah ... gibi en mücerret ve en umumî mefhumlarla ifade-i meramda bulunmalarından daha zarurî ne olabilir?

Yazı dili sihrî bir menşeden geldiği için tabiatıyla konuşma dilinden ayrı bir sıfat gibi yaşamış ve arz ettiğim ruh ve içtimaî sebepler onun bu hususiyetini idame ettirmiştir. Bunların birbirlerine tamamen kaynaşıp tek bir dil olduğu görülmemiştir. Hiç kimse konuştuğu gibi yazmamış başkaları gibi veya kendi tarzında yazmıştır. Vakıa yazı dilleri

arasında konuşma diline daha yakın, daha uzak ve çok uzak olanlar varsa da hepsi de yine yazı dilidirler. Yazı dili üzerinde çalışmamış yani muharrer okumamış okumamış kimseler konuşma dillerinin mükemmeliyetine rağmen kalemi ellerine aldıkları zaman duraklamaya başlarlar. Konuşma dilleri hiç de fevkalade olmayan nice kimseler vardır ki yazı dilleri emsalsizdir. Son senelerde yazı dilinin konuşma diline tamamen kalb olacağına zâhip olan gençlik okumayı unutarak konuşmak sevdasına tutuldu. Lâubalî, saygısız, tatsız lafazanlıklar muharrirlik sırasına geçti. Ne kadar müstait gençler lafazanlığı yazı dili zannederek istidatlarını az zamanda tereddiye götürüyorlar. Yazının sır ve füsununu kaldırmakla gevezeliği şımartmaktan fazla bir şey yapmış olmuyoruz. Yazı ile kendi baht ve taliimizi tespit ettiğimizi unutmayalım.

1 Teşrin-i sani 1926

Mustafa Şekip

LATİN HARFLERİ “MESELESİ”

Hemen on seneden fazla bir zaman oluyor ki fikir âlemimizde ara sıra nükseden bir “mesele” var: Latin harfleri, yani Türkçenin asırlardan beri yazısı olan bugünkü harfleri atarak Latin harflerini adapte etmek meselesi. Bu mesele, galiba, ilk defa büyük harbin ikinci senesinde matbuatta pek kısa bir müddet mevzu-i bahs oldu, sonra unutuldu idi. Son iki sene zarfında, inkılâbın eski ve hayata zararlı müesseseleri yıkması üzerine, bu yazıların da “eski ve hayata zararlı” bir müessese gibi ortadan kaldırılması hatıra geldi ve şimdiye kadar gerek taraftâr ve gerek aleyhdârlardan birçoğu bu husustaki fikirlerini söyledi. Bu fikirler şöyle icmâl edilebilir:

Latin harfleri taraftarları takriben diyorlar ki

1.Şimdiye kadar kullandığımız harfler “Arap” harfleridir. Bunlar Sami bir lisan olmayan Türkçenin neticesine uygun değildirler, imlâmızın bozukluğunun en büyük sebebi budur.

2.Mademki Garp medeniyeti zümresine dahiliz, Garplıların yazıdaki şekli ve hiddetinden ayrı kalmamalıyız. Avrupalıların yazıları hep Latin harfleri ile yazılır (Yunan ve Rus ve Cenup Slavları yazıları da esas itibariyle Latin harfleri ile bir menşedendir.).

3.Latin harflerini kabul etmedikçe inkılabımız tam olmaz.

4.Halkımızın ekseriyet itibariyle ümmi kalması Arap harflerinin zorluğu yüzündendir. Latin harflerini kabul edersek alfabemiz kolaylaşır, herkes de kolayca okur. Hele ilk mekteplerde alfabe tedrisi fevkalade basitleşir, çocuklarımız zahmetten yarı yarıya kurtulur.

Latin harflerine aleyhtâr ve bugünkü harflerin muhafazasına taraftar olanlar da şöyle diyorlar:

1.Şimdiye kadar kullandığımız harfler aslen “Arap” harfleridir, lâkin Türkçe onları kendi bünyesine uydurmuştur. Türkçenin Sami bir lisan olmaması “Arap” harflerinin Türkçeye uymamasını icap ettirmez. Nasıl ki Farisi ve Urdu lisanı da Sami bir lisan değildir ve Arap harfleriyle pekala yazılabiliyor. İmlâmızın bozukluğu kabil-i izaledir. Mevcut harflere bir iki işaret ilavesi, bazı zait harflerin alfabeden çıkarılması imlâ meselesini hele pek ziyade medar olur, kaldı ki imlâ meselesi yalnız harf meselesi de değildir. Türkçenin asıl muhtaç olduğu “sarf”tır ve imlâ da “sarf”tan çıkar.

2.Garp medeniyeti zümresine dahil olmamız, behemehal yazılarda da Garp'ın şekli-i vahdetine uymamızı icap ettirmez. Çünkü bu vahdetin maddî ve manevî hiçbir kıymeti yoktur. Garp medeniyetine girmiş olan Japonlar da hala eski yazılarını muhafaza ediyorlar.

3.Latin harfleri ile inkılâp arasında bir münasebet yoktur.

4.Halkımızın ümmî kalması iktisadî inkişafın tehirinden, eski hükümetlerin himmetsizliğinden, teşkilâtın kifayetsizliğindendir. Mektep olmadıkça, muallim bulunmadıkça hangi tarafı kabul etsek netice birdir. Sonra Latin harfleri de zannedildiği kadar kolay öğrenilen şeyler değildir. Bundan başka alfabesi derece-i nihâyede karışık olan ve Türkçenin bugünkü yazısıyla hiç kabil-i kıyas olmayan Japonya'nın umumi ve iptidai maarifi, alfabesi derece-i nihâyede kolay ve basit olan İtalya'nınkinden daha münteşirdir.

Latin harfleri kullanan İspanya ve Portekiz'de maarif nispeten geridir. Yazı itibariyle Fransız alfabesinden çok kolay olan Rus alfabesi Rusların yüzde yetmiş derecesinin ümmî kalmalarına mani olamamıştır. Sonra ikinci bir mesele daha var: Acaba Latin harfleri kolaylıkla kabul edilebilir mi?

Birincileri “Evet” diyorlar, “Derhal bir emirle, kanunla hemen kabul olunur ve tatbikata geçilir.”

İkinciler ise buna ihtimal veremiyorlar. Yazı gibi çok kuvvetli ve çok köklü bir itiyadın bir hamlede değişebileceğini kabul etmiyorlar.

Sonra üçüncü mesele çıkıyor: Acaba böyle bir alfabe istibdâlinden kâr mı ederiz, zarar mı?

Birinciler muhakkak kör edeceğiz diyorlar, ikinciler ise bunu hiç ummadıktan başka azim zararlara uğrayacağımızı hatırlatıyorlar ve bilhassa böyle bir hareketin mazinin bütün ilmî ve edebî faaliyetlerinin müterakim neticelerini ve binaenaleyh harsî varlığımızı inkara varacağını söylüyorlar.

Bu meselede “siyasî ve ticarî” mülâhazalar serd edenler var. Lâkin bunlar o kadar ba'îd mülâhazalar ki zikredilmeye bile değmezler.

Yalnız bir noktayı ilave etmek lazım: Mesele sükûnet ve itidalle münakaşa edilmiyor, her iki taraf az çok sinirleniyor ve bazı bazı nahoş imalarda da bulunuluyor. Mesela Latin harfleri aleyhtârlarına mukabil taraftan, adeta “köhne kafalı, mürteci” manası verilebilecek sözler söyleniyor; nasıl ki Latin harfleri taraftarlarına da diğer taraf bazen “züppe” manasına alınabilecek vasıflar kullanıyor.

Halbuki ortada bu kadar sinirlenmesi icap edecek bir hal yok. Latin harfleri taraftarlığı, mutlaka terakki ilimdârlığı olmadığı gibi aleyhtârlığı da irtica değil, hatta

alelade muhafazakarlık bile addolunmak icap etmez. Çünkü harfleri değiştirmekle fikirlerimizi mahfuzâtımız, tefekkürümüz hasılı ilmimiz değişecek değil ki. Ne biliyorsak yine onu bileceğiz, ne kadar tefekkür edebilseydik yine o kadar tefekkür edebileceğiz; ruhiyetimiz de tahavvüle olmayacak ve binaenaleyh inkılâp da bu hadiseden müteessir olmayacaktır. Yani inkılâp harflerin şekli karşısında tamamen bîtaraftır. İnkılâp bizim tefekkürümüzle samimi bir rabıtayı haizdir. Tefekkür kabiliyetimiz terakki ettikçe, inkılâp da ileriye gidecektir. Tefekkür kabiliyetini işletmek için muktezi unsurlar ise fikirlerdir, yoksa fikirlerin harici remzleri değildir. O halde ilk yapılacak iş bu harfler meselesini inkılâptan ayırmak olmalıdır. Bugünkü harflerimizi muhafaza etsek de istibdâl eylesek de inkılâp inkılâptır ve yürüyecektir.

Bu esasta ittifak edebilirsek diğer meseleleri serin bir kanla münakaşa etmemiz kolaylaşır.

Bunda ittifak edildiğini farz ediyor ve mümkün olduğu kadar bîtaraf ve şeyi olmaya çalışarak meseleyi atideki maddeler dahilinde münakaşa etmek istiyoruz:

1.Bugünkü harflerimiz aslen Arapça ve Sami olabilir, lâkin asırlarca Türkçenin yegane yazısı oldukları için millidirler. Çünkü milli bir tasarrufa uğramışlardır: Türkçede Arapp harfleri Arapçadan farklı tahavvüllere ve ilavelere maruz kalmıştır. Bu harfleri Türkler şekil itibariyle de tadil etmişler ve güzelleştirmişlerdir. Rik’a ve dîvânî gibi iki mühim şekli ibda eden Türklerdir, diğer yazıların bedi kıymetlerini yükselten de yine Türklerdir. Türkçenin Sami bir lisan olmaması bu meselede ehemmiyeti haiz değildir. Macarlar, Finler, Estonlar ayrı kavimlerden değildir; lisanları Ari lisanlardan çok farklıdır, böyle olmakla beraber umumiyetle Ari lisanların alfabesi olan Latin harflerini kullanıyorlar. İranîlerin dili Ari lisanlar zümresindendir, halbuki Sami elifbayı muvaffakiyetle kullanıyorlar ve sonra Latin elifbası da Finike elifbasından müştaktır, Finikeliler ise Sami kavimlerdendir. Bu halde bugünkü harflerimiz “millî” değildir, demek yanlış olur ve bundan başka böyle bir iddia Latin harflerinin “millî” olacağını ispat etmek gibi imkansız bir işe girişmeyi de intaç edebilir.

2.Bugünkü harfler yazımızı ve elifba tedrisâtını işgal ediyor mu? Elbette ediyor, bu muhakkaktır. Elifbamız saitlerce fakirdir, sametlerce lüzumundan fazla zengindir. Bazı sametlerin şekilleri kolayca tefrik edilemeyecek derecede birbirine benzer. Bu yüzden elifba tedrisâtı da biraz güçtür. Lâkin tereddüt etmeden söyleyebilmeliyiz ki Latin harfleri de kolay değildir. Bir defa Latin harflerinde el yazısı ve kitap yazısı birbirinden büsbütün farklıdır. Sonra her bir yazıdan bir de majüskül ve minüskül farkı vardır. Bu ilk

mekteplerde çocukları az yoran bir şey değildir ve bu yüzdendir ki iyi bir usul-i tedris ile çalışılmak şartıyla bizim elifbayı çocuklar vustî beş ayda öğrendikleri halde Fransızca elifbayı Fransız çocukları da bundan daha kısa bir zamanda öğrenemiyorlar. Lâkin hiçbir sû-i tefehhüme mahal kalmamak için hemen kaydedelim ki her iki öğreniş 7-8 yaşındaki medeni bir çocuğun lehçesine dahil olan kelimeler itibariyledir. Bu noktadan itibaren Fransız çocuğu için ilerlemek daha kolaydır, çünkü Fransızca imlâ bizimki kadar aykırı değildir; bizim çocuk için bundan sonra da müşkülât -mütenâkıs bir seyir ile- devam eder. Sonra, mahut stenografik kıymetlerinden başka, “Arap” harflerinin Latin harflerine nazaran bariz bir fâikiyeti haiz olduğunu da ilave etmeliyiz.

Bugünkü harflerimiz kelimelere daha fazla şahsiyet veriyor, binaenaleyh bu harflerle yazılan kelimeleri göz daha çabuk ve daha kolay kavrar ve vâzih-ı reviyet sahasına dahil olan ve birden okunan kelime adedi “Arap” harfleriyle yazılanlarda Latin harfleriyle yazılanlardan daha çoktur. Bu kolayca tecrübe edilebilir: Latin harfleriyle basılmış bir kitabı açınız. Ortasına beş santim kutrında daire şeklinde delik açılmış bir kağıdı bir sayfanın üzerine kapatınız ve deliğe tesadüf eden yazılara bir an bakınız; aynı ameliyeyi aynı puntoda “Arap” harfi ile basılmış bir kitap üzerinde de tekrar ediniz; bir anda okuyabildiğiniz kelime adedi Arap harflerinde daha çok olduğunu görürsünüz. “Arap” harfleri kelimelere Latin harflerinden daha ziyade şekliyet ve şahsiyet verir.

“Arap” harflerinin kitap ve yazı şekilleri arasındaki fark o kadar azdır ki ihmal edilebilir.

Bu halde bizde ilk tahsilin inkişaf etmemesi münhasıran yazı ve sarf zorluğundan değildir. Nasıl ki iyi bir usul-ı tedris ile çalışan muallimler pek kolaylıkla elifba öğretebiliyorlar ve nasıl ki son sene zarfında elifba kitaplarımız ve elifba tedrisi usullerimizde lisanımızın bünyesine mümkün mertebe uyarak oldukça mükemmel bir hale girmiştir. Binaenaleyh lisanımızı kolay okutmak için harflerimizi değiştirmek fazla bir külfete girmektir; çünkü bunda kazancımız büyük olmayacaktır. Hususiyle daha aşağıda bahsedeceğimiz mühim bir bünyevî mesele yüzündün Türkçe Latin harfleri ile pek kolayca yazılamayacaktır da. Bugünkü yazımızı mümkün mertebe ıslah etmek bir istibdâlden çok kolaydır ve amelidir.

3.Latin harflerini kabul etmekle Garp’ın yazı itibariyle şekil ve hiddetine dahil olmamızdan tevellüt edecek milli ve harsî ve insanî fayda muhtac-ı ispattır. Eğer bundan mesela lisanımızın beynelmilel intişarının kolaylaşacağı kastediliyorsa Latin harflerini kabul etmemiz, yalnız başına bunu temin edemez; çünkü mesela çok yüksek bir hars sahibi

olan Finler ile Macarların lisanları da kendi milli mahiyetlerinin haricinde pek az bilinen birer lisandır, nasıl ki Leh ve Çek lisanları da böyledir. Binaenaleyh bu fayda sarfih bir surette gösterilmedikçe yazılarımızı tebdil etmek ve bundan tahassül edecek bir alay müşkülâta katlanmak manasız olur.

4.Latin harfleri Türkçeye adapte edilebilir mi? Buna, bu harflerin taraftarları “elbette” diyorlar; halbuki mesele hemen kestirip atacak kadar kolay değildir. Türkçe’deki bütün saitlere mukabil birer şekil kabul etmek ve bütün sametleri de yine böyle kabul edilecek birer şekil ile göstermek şüphesiz kolay bir şeydir. Hatta yarı sait haline gelmiş olan “g” ve “k” lere (ocağı, gördüğü kelimelerinde olduğu gibi) mukabil işaretler ihdası veya kabulü de güç değildir. Asıl güçlük Türkçenin sarfı bünyesindeki. Türkçe tasrif edilmez, sarfı tahavvüller kelimelerin sonuna eklenen edatlar veya sarfı lâhikalarla yapılır ve bu lâhikalarda asıl olan da sametlerdir. Bunların kendi başlarına hiçbir harekesi yoktur, harekesini iltihak ettikleri kelimedenden alırlar. Bu keyfiyetten bir dereceye kadar hal-i sigası lâhikaları müstesnadır, lâkin bu da bazen, ilk hecesinde asıl kelimeye tebaen tahavvül eder. Mesela Türkçede cem edatı sadece “lır” dır. Ne “ler”dir ne de “lar”dır; Bu harfler asıl kelimeye göre harekelenirler. Keza Türkçe’de faaliyetle müterafık bir nispet edatı vardır ki sabit kısmı sadece “c” sametinden ibarettir. Bu samet “oku, yaz, gezgin, seyl, sud, yüz, ara, kor, koru” kelimelerine iltihak edince udju, dju, idji, dji, idjî, youdjou, oudjou, djou, yîdjî” (i kalın esreyi göstermek için kullanılmıştır.) gibi dokuz şekilde harekelenir. Muzârî lâhikası “r” den ibarettir, halbuki bu da “gel, kal, oku, gör, bul, git, yap” gibi madde asliyelerden sonra harekece”ir, r, our, ur, our, er, ar” şekillerini alır. Hele “bağır, çağır” kelimelerinin muzârîlerini Latin harfleriyle yazabilmek cidden bir meseledir.

Mesela: “Olduğundan, gördüğünden, aldığından, geldiğinden” kelimelerinin lâhikaları Latin harfleriyle nasıl tespit edilerek kolayca yazılabilecektir? Yine bilfarz Çağaloğlu” kelimesindeki yarı-sabit “g”lerin Latin harfleri ile yazılması da pek kolay olmayacaktır.

5.Bir mühim mesele de Türkçenin bütün Türkiye’deki mahallî telaffuz farklarının nisbiyetidir. Bugün yazı lisanı İstanbullu ile Kastamonulu, Erzurumlu ve Antepli için sadece kendi telaffuzunu ezhâra vesile teşkil eden ve asırlarca istimali sebebiyle alışılmış olan bir remzden ibarettir. Aynı “gördüm” kelimesini muhtelif mahaller ahalisi “Gheurdum, Keurdum” ve “Gordoum” tarzında telaffuz eder. Fakat Latin harfleri kabul edilince bunu tespiti imkan olamaz; “Gordum” telaffuz eden bir insana yeni öğreneceği harflerle bu kelimeyi “Gheurdum” yazdırmaya imkan yoktur. Telaffuzu itiyat ise kolay

kolay izale edilemez. Latin yazısının mahallî şive ve telaffuzları bir kat daha tespit etmesi imkanı vardır ki bu hal Türkçe imlâyı büsbütün karma karışık bir hale getirebilir. Sonra bir defa iş çıkırından çıkınca araya şahsî ve indî telaffuzlar da girer. Nasıl ki buna son zamanlarda ara sıra rast geliniyor: Mesela Anadolu’da bazı mahallerde “taş kelimesi “daş”, “tükenmek” kelimesi “dükenmek” telaffuz ediliyor. Bu yerlerden olan bazı münevverler kendi telaffuzu itiyatlarını umumi zannederek bu kelimeleri “daş” ve “dükenmek” şeklinde yazıyorlar, halbuki “taş” ve “tükenmek” diyenler de vardır ve edebi lisan sayılan İstanbul lehçesinde böyle telaffuz edilir. Yine mesela İstanbullular, Anadolu luların –çoğu- eski imlâsı “tuhf” olan kelimeyi umumiyetle “tahaf” telaffuz ettikleri halde Ömer Seyfettin’in Rumeli’ye çalan telaffuzu sebebiyle bunu “tuhaf” şeklinde yazması bütün muharrirlere “tuhaf” imlâsını kazandırdı. “Tuhaf” yazarlar bir defa kendi telaffuzlarını yoklasınlar, başkalarının telaffuzlarına dikkat etsinler, görürler ki yazdıkları şekli-i telaffuzu vakıya mutabık değildir. Bu sebeplerden Latin harfleri bizim lisanın sarf bünyesine kolaylıkla adapte edilemez, mamafih başka bir çareye tevessül edilerek mesela lâhikalar için “tab-sait” diyebileceğimiz ayrıca bazı saitler kullanılırsa, lâhikalar şeklen tespit edilir, bir nev klişe olur ve hareketlerini iltihak ettikleri madde-i asliyeden alırlar. Lâkin bu da imlâyı hemen şimdikini hatırlatacak derecede, karışık bir şekle sokar.

6. Fakat Türkçenin Latin harfleriyle yazılmasından tevellüt edecek asıl büyük mahzur bu tarz tahririn lisanımızın bünyevî ve telaffuzî istihalesine ika edeceği müşkülâttadır. Türkçe son derece de şedî bir istihale devrindedir. Çok elastikî olan bugünkü imlâ ve yazı tarzı bu istihaleye hiçbir suretle mani olamıyor. Fakat bir defa bugünkü şekli yeni ve sıkı kaideli bir yazı içine sıkıştırınca adeta lisanî tekamülü durdurmaya kalkmış olacağız ki bîsûd bir saydır, bundan başka bu tekamülün durması değil, seyrinde devam etmesi bizim için daha faydalıdır. Elli seneden beri Türkçe azim bir istihale geçiriyor ve günden güne güzelleşiyor ve kuvvetleniyor. Mesela “غ” ve “خ” gibi sakil “kütüral” harfler gittikçe eriyor, yakında bunlar belki kıymetlerini büsbütün kaybedecekler ve belki de adeta birer sait veya “med” halini alacaklar. Bugünkü harflerimiz bu istihale ile beraber yürüyor, telaffuz itiyatlarımız bizim için sadece remz mahiyetinde olan kelimeleri samimi kalıplara uygun bir tarzda okutuyor. Lâkin bir defa bunu tespit ettik mi bu sefer telaffuz ile kelimenin bahriri şekli arasında gittikçe artan farklar zuhur edecek ve muhakkak ki bir müddet sonra kelimelerin imlâlarını yeneden tashih etmek mecburiyetinde kalacağız.

Sonra bir mühim mesele daha var: Bugün İstanbul lehçesi hakimdir, lâkin bu hakimiyet asırlarca İstanbul'a münhasır kalan nisbî bir fikir terakkisinin neticesidir. Yeni hayatımız bütün memleket halkını şehir şehir, hatta köy köy birbirine kaynaştırdı. Anadolu'ya yüz binlerce Rumelili geldi. İstanbullular Anadolu'ya yayıldı, şimendiferler günden güne içerlere giriyor, otomobil münasebeti kolaylaştırdı; Türkçenin bütün Türkiye'de pek cüzi farkla telaffuz edilen bir lisan olması için uzun bir zaman geçmeyecektir, belki yarım asır sonra bu tahakkuk edecektir. Bu yarım asır sonraki lisanın telaffuz itibariyle bugün yaşayan lehçelerden en ziyade hangisinin hakim tesiri altında kalacağını bugün kestirmeye imkan var mıdır? Bu kadar şiddetli bir istihale devrinde olan bir lisanın bu istihaleye zerre kadar mani olmayan elastik harflerini değiştirerek onu sabit kalıplar içine koymaya kalkışmak bugün için biraz ihtiyatsızlık olabilir.

Latin harfleri taraftarlarının mütalaaları çokça iddialıdır ve meselenin tatbiki ciheti de zannedildiği kadar kolay değildir. Bir defa yazı ve imlâ meselesi sarf meselesine sımsıkı bağlıdır. Türkçenin sarfı yapılmadıkça yazısı ne esaslı bir surette ıslah edilebilir, ne de başka bir yazı ile istibdâl olunabilir, sarfın bugün için tedvinine de imkan yoktur. Çünkü lisan tekamülünün en kuvvetli bir devrindedir. Bu halde mevcut harflerde muvakkat bazı ıslahlarla iktifa etmek şimdilik daha amelî ve daha iyi olur.

Mamafih Latin harflerinin Türkçeye tatbiki de tecrübe edilebilir. Mesela ikinci bir elifba olarak böyle muavin bir elifba belki amelî sahada fayda gösterebilir. Hem bu suretle iki nev elifba serbest bir rekabete girişmiş olurlar, bu cidalde hangisi yaşamaya salih ise o diğerini ortadan kaldırır ve “mesele” de kendi kendine biter.

Bu tarzın, istibdâlin büyük mikyasta tatbikine en makul bir mebdede teşkil edebilmek gibi ayrı bir faydası da vardır. Senelerce süren ve ruhta, sinirde, adalede pek derin köklenmiş bir itiyadın birden bire değiştirilemeyeceğini söyleyenler herhalde yalnız “tereddüt” ve “vehm” tesiri altında bulunanlar değildir. Asırlarca işlenmiş bir edebiyatı olan bir milletin yazısı bir hamlede değiştirilebileceğini iddia edenler bu mucizevi işin amelî sahada, hayatın zarurî faaliyetlerine sekte vermeden, nasıl tahakkuk ettirileceğini de vazıh bir surette göstermelidirler.

Avni

LİSANIMIZ, SELAMIMIZ...

Lisanımıza karşı ihmalkârlığımız galiba maruf haddi çok aşmış olacak ki son günlerde gazete ve mecmualarda en mühim bahislerden biri de bu oldu. Hakikaten milli lisanımızı pek fena hırpalıyoruz. Ne münasebetsiz ve ne lüzumsuz yere bir alay ecnebî kelimeleri konuşurken ve yazarken insanın kanını donduracak bir lâkayti ile, kullanıp duruyoruz. Mesela: Pekala hava cereyanı demek mümkün iken ve şimdiye kadar hep böyle denmiş iken bakıyorsunuz gazetenin bir gripten bahsederken “kurander”den çekinmeyi tavsiye ediyor. Herkesin bildiği duvar ilanı yerine “afiş” deniyor ve bununla iktifa edilmeyerek “afişaj” tabiri de lisana sokuluyor. Ya yanlış kullanılan ecnebî kelimelerine ne dersiniz, mesela kabotaj... bu kelimeyi “kapotaj” şeklinde yazmayan bir gazeteye nâdir tesadüf edilir.

Bu lâkayti yalnız gazetelere, yalnız alelade makalelere de inhisar etmiyor. İşte en büyük ilim ve hars müessesesi olan darülfünûnun Edebiyat Fakültesine merbut iki müessesenin isimleri: “Türkiyat” Enstitüsü, “Türkoloji” Müessesesi. Hiç olmazsa doğrudan doğruya Türklükle ve Türkçe ile alâkadar bir ilmî taharriyât müessesesine daha Türkçe bir isim takılamaz mıydı?

Sonra dikkat buyuruluyor mu, lisana yalnız ecnebî kelimeler girmiyor, yavaş yavaş edatlar ve dolayısıyla kaideler de giriyor: “...isim, ist, ..loji, ..lojik, ...ik, ...uar” lâhikaları daha şimdiden Türkçeye burunlarını soktular. Hele bazen ne garip kelimelere tesadüf ediliyor. İşte bir tanesi: Kemanist, kemancı demek olacak.

Ya Fransızca bilmeyenlerin bazen bu moda yüzünden düştükleri gülünç vaziyete ne dersiniz, işte bunların en parlak misallerinden biri: Geçen aylarda İzmit’te çıkan bir gazete oradaki orta mektepte muhallit tedrisât yapılması münasebetiyle Maarif Müdüründen sitayişle bahsederken “Liberten Maarif Müdürümüz.” diyor!..

Türkçemiz günden güne sadeleşiyor ve güzelleşiyor. Ve bugünkü haliyle bugünkü tefekkürümüzü tamamıyla ifadeye elverişli bir alet halini de aldı... Yalnız biraz dikkat etsek de onu mağşûsiyetten kurtarsak, zannederim ki sevgili dilimize şimdilik en büyük hizmeti yapmış olurduk... Hiç üzülmenden lisanımıza doldurduğumuz yabancı kelimeler bari felsefî, ilmî ve fennî tabirler olsa insanın canı yanmayacak... Halbuki son senelerde yılışık yılışık dilimize dolaşan ecnebî kelimelerin yüzde doksanı tasallüften başka bir şeye yaramayacak manasızlıklardır. Bazıları bu kimi kelimelere bir beynelmilel yaftası yapııştırıyorlar. Güya “futbol”a “ayak topu” denemezmiş çünkü bu

kelime beynelmilel kullanılan bir tabir imiş... Halbuki bunu dünyanın en büyük milletlerinden biri olan Almanlar lisanlarına “fusbal” diye tercüme ederek almışlardır. Bu beynelmilellik de hatırdan tutulması icap eden bir mühim cihet de bazen şeklen birbirine benzeyen kelimelerin bile muhtelif lisanlarda ayrı ayrı telaffuz edildiğidir: Mesela: Culture kelimesi beynelmileldir, lâkin yalnız mana itibariyle. (O da bir dereceye kadar yine farklı olmak üzere); yoksa bu kelimeyi Fransızlar “kültür” telaffuz ederler, İngilizler “kalçıyur”; Almanlar ise bunun hem imlâsını hem de telaffuzu değiştirmişlerdir. Muhtelif milletler arasında imlâ ve telaffuz itibariyle hiçbir tahavvüle uğramadan kullanılan hakikaten beynelmilel kelimeler belki aşerât mertebesini bulmayacak derecede azdır. Biz böyle beynelmilel diye diye hiç farkında olmadan lisanımıza halis Fransızca kelimeleri –hem de aslî telaffuzlarına dinî bir hassasiyetle merbut kalmak şartıyla- doldurup duruyoruz... Bu gidişle on on beş sene sonra güzel ve asil Türkçenin, maalesef, bu nev “Lingo Afranka” halini alması ihtimali çok kuvvetlidir.

Yeni bir fikrî ifade için muhtaç olduğumuz kelimeyi halis Türkçe olarak yeneden yapamıyorsak bari bu maksat için yaşayan bir lisandan hazır kelime almasak da mesela bütün Avrupa milletlerinin yaptıkları gibi Latince veya Yunancadan cezrini almak suretiyle Türkçe edatların yardımıyla yeni kelimeler yapsak ve telaffuzlarını da dilimizin ahengine uydursak lisanımızın asaletini korumuş olurduk. Nasıl ki eskeden Arapçadan kelimeler alırken böyle yapıyorduk. Arapların tasarruflarına zerre kadar ehemmiyet vermeden Arap kelimelerini istediğimiz gibi tasarruf ediyorduk ve böylece pekala bir alay yeni –veya yalnız Türkçede kullanılması itibariyle Türkçe- kelimeler yapmıştık.

Lisanımıza karşı gösterdiğimiz bu lâkaytinin büyük bir içtimaî tehlikesi olduğunu da unutmamalıyız. Türkçe eskeden iki idi: “Okumuşlar” lisanı, halk lisanı. Son senelerde bu ikisi birbirine yaklaşıyordu; lâkin tekrar uzaklaşmaya başladı... Yine halktan ayrılıyoruz. Bu hal devam ederse bir zaman sonra “münevverler” lisanının Türkçe ve Fransızcadan müteşekkil bir halîta , bir nev melez lisan olmasından ve halk dilinin de asliyetini muhafaza etmekle beraber dar, mahdut, işlenmemiş bir lisan halinde kalmasından bihakkın korkulabilir.

Lisanla alâkadar bir mühim mesele de selam meselesidir. Eskeden garip bir telâkki yüzünden türlü türlü selam tabirleri vardı: Müslüman halk ile ve hocalarla münasebetimizde “selamünaleyküm” derdik; “efendi”den insanlarla münasebetimizde mahut “akşam” veya “sabah şerifler hayır olsun” duasını kullanırdık; eğer muhatabımız

Müslüman değilse bu dualardan “şerifler”i tay ederdik. Dini esaslara bağlanmış vustaî bir saltanatın tebaa ve reayası sıfatı altında muhtelif tabakalardan müteşekkil insanların ayrı ayrı selam tabirleri olması o zamanki hayatın zarurî bir neticesi idi.

Bugün cumhurî bir devletin hür ve müsavi hemşehrileriyiz (hemşehri kelimesi Türk halkının pek eskeden beri din, cins, şehir farkı tanımadan her Türkiyeliye hitap için kullanıldığı ne güzel ve ne ahenkli bir kelimedir ve “citoyen” kelimesine ne mükemmel bir mukabildir. Artık böyle dereceli ve sınıflara göre farklı selam tabirleri kullanmamız bugünkü hayat telâkkilerimize tamamıyla zıt bir münasebetsizlik olur. Lâkin maalesef mâ-vakî böyle değildir...

Bugün az çok okur yazarlar birbirlerini “bonjur”la selamlıyorlar. Dünyada bizden başka bir millet var mıdır ki efradı birbirlerini ecnebî bir lisanla selamlasın. Sonra neden köylüsü kentlisi de dahil olarak bütün Türkleri hala müsavî görmeye alışamadık. Şehirlerde birbirimize “bonjur” demekten çekinmiyoruz, aynı kelime ile acaba biraz sıkılmadan bir köylüye selam verebilir miyiz? Verirsek köylü bizimle bihakkın alay etmez mi? Bir Fransız reis-i cumhuru da “bonjur” der, “land”lar da rast geldiği en fakir çobana da. Bir İngiliz, bir Alman, bir İtalyan da böyle yapar ve artık bizim de bütün Türkler için sıkılmadan ve gülünç olmadan kullanabileceğimiz muin bir selam tabirimiz olmak lazımdır. Lâkin bu yeneden uydurulamaz; nasıl ki bu hususta yapılan tecrübe iflas etti. Bu gibi hallerde halkın kullandığını herkesin kabul etmesi daha makul bir selam tabiridir. Herkese karşı da söylenebilir ve çirkin olmaz. Milli lisanımıza hizmet edemiyorsak bari hürmet etsek ve bu hürmete de bari evvela selamdan başlasak...

Avni

Fikir Damlaları

İKİ KAFADAR

Tetebbuu seven bir bildiğe dedim ki:

—İstanbul Darülfünûnu müderrislerinden ve Portekiz Ulûm ve Fünûn Akademiyası azasından muhterem dostumuz Avram Galanti Efendi yeni iki risâle neşretti.

—Muhakkak (Hamurabi) kanununa aittir.

—Hayır, yalnız (Hamurabi) ye ait değil. bu sefer iki vâzi kanun daha var: Musa ile Mehmet.

—Ya ikinci eserden niye bahsediyor?

—Muazzez üstat ikinci risâlesini galiba Hüseyin Cahit Beyi çıldırtmak için yazmış. işte intihap ettiği unvan:

(Arabî harfleri terkimize mani değildir.)

—Doğrusunu istersen ben de o kanaatteyim. Yalnız anlayamadığım nokta şu: Arabî harfleri terkimize mani olmamakla beraber acaba Latin harfleri o terakkiyi kolaylaştırmaya yardım etmez mi? Bana eder gibi geliyor. Fakat kabul edildiklerinden epeyce bir müddet sonra...

—Azizim, hiç şüphe yok ki Latin hurûfu bizim kullanmakta olduğumuz harflerden daha mütekâmildir. Binaenaleyh mücerret surette düşünüldüğü zaman bizimkilere faik olduklarını inkâra imkân yoktur. ancak bir milletin millî ve medeni bünyesini teşkil eden anasırın hususî bir tabiatı olduğunu unutmayalım. ve bilelim ki o unsurların kıymet ve ehemmiyeti yalnız makûliyetlerinin derecesi tayin etmez. Hiçbir millet işittik mi ki benim vatanımın toprağı falan memleketin ki kadar iyi salata yetiştirmiyor diye bütün ülkesini değiştirmeye kalkışsın! Bu meselede az çok böyledir.

—Filhakika böyle bir şey işitmedim. Fakat buna biraz müteessifim. Zira değişmesi hem mümkün hem faydalı bir şey varsa onu tebdil etmek istememeyi ancak cehle, taassuba ve miskinlikle kuvve-i teşebbüsiye noksanına atfederim.

Evet, vatanımın toprağını değiştiremem fakat onun bereketini arttıracak vasıtaları bulabilirsem niçin almayayım?

—Peki, ama burada düşünülecek diğer bir nokta var. Eğer millî mevcudiyete dışarıdan zımmedilecek herhangi bir unsur o mevcudiyetin

cevherini değiştirmek mahiyette ise ne yapmalı? Zira o vakit millî varlığın muhafazası için edilen fedakârlıkların manası neden ibaret kalır? Madem ki hem zamanımız olan her müterakkî millet başlıca iki gaye takip ediyor ve bunlardan birincisi bütün âleme şâmil teceddüt hamlelerini millî mevcudiyet içine aksettirmek, ikincisi de bu varlığı hususî şemâili ile temâdî ettirmeye çalışmaktır. Lâzım gelir ki bizde tekâmülümüzde bu iki âmilin hisselerini iyi ayıralım.

—Lakırdıyı fazla uzattık. ve içinden çıkılmaz bir nazariyat sıtmalığına götürdük! Niçin unutuyorsun ki bütün bu bahsettiğin şeyler nihayet bir telâkki meselesinden ibaret bulunuyor işte benim hiç değişmeyen düsturum: herhangi sahada (teknik) tekemmüle imkân varsa onu ede etmekten çekinmemeli! Şimdi söyle bakalım, Avram Galanti Efendi daha nelerden bahsediyor? (Hamurabi) kanununda harflere dair bir şey yok mu imiş?

—Hayır yokmuş. Lakin İstanbul Darülfünunu müderrislerinden ve Portekiz Ulûm ve Fünûn Akademiyası azâsından muazzez dostumuz Avram Galanti Efendinin pek haklı bir davası var. bu dava lisan, tedris, elifbâ meseleleri hakkındaki keşif gafletimiz üzerinde çınlayan bir sayha olmalı idi. fakat pek ilmi ve pek pest bir perdeden çıktığı için biraz sönük! Hâlbuki ammenin dikkatini avlamak için çok boş fakat şamatalı sözlere ihtiyaç vardır. Galanti Efendi diyor ki:

[Lisanımızda elifbâ meselesi diye ayrıca bir mesele olamaz buna imla, isticâk ve tabirât-ı ilmiye merbuttur ki derdi birbirinden ayrılmaz bir “gül” teşkil eder. Tasavvutlu Latin harfli bir elifbâ ile bir dereceye kadar imla meselesi hallolunur. Hâlbuki isticâk ve tabirât-ı ilmiye meseleleri, yani (ilim) tamamıyla batar]

—Hani o günler? Bizde bahane ile sahtekârlıktan kurtuluruz. Üzerine “ilim” bandrolü yapıştırılarak piyasaya sürülen مزخرفاتی görmüyor musun?

—Sadedi bırakmayalım azizim. Avram Galanti Efendinin tamamen hakkı var. (Lisan) kelimesinin akla getirdiği mühim meseleler içinde Elifbâ bahsi zannolunduğu kadar büyük bir mevkii haiz değildir. hele yapacağımız elifbâ tebdilâtı sarf, isticak ve saire cihetlerinden yeni karışıklıklar ihdas edecek mahiyette ise sarf edeceğimiz emeğe yazıktır. saniyen asrımız çocuk psikolojisine ait bazı tecrübe ve mülahazalarını unutmamalı ve bilmeliyiz ki biz

elifbâyı ne kadar çabuk okutursak okutalım çocukların muin yaşlarda zihinlerine girebilecek kelimeler adedinde mühim bir değişiklik husûle getiremeyiz. Çünkü onun hududunu tabiat kendi eliyle çizmiştir. Ve çocuğun zihni inkişafında en mühim âmil hiçbir kere hece sökmek hususunda temin edilecek on, on beş günlük bir süratten ibaret değildir.

Eğer asrî ve ilmî olmak arzusunda isek asrın ve ilmin bu ehemmiyetli keşfiyâtına karşı bîgâne kalmamalıyız. Terakkî bahsine gelince, burada dikkat edilecek esaslı bir nokta görüyorum: Dünyanın değil Latin, hatta şimdiye kadar tasavvur edilememiş en mucizeli harflerini aldığımızı farz et, şayet yeni tedris usullerine vakıf hoca ve mektepler yoksa ne yapabilmek ihtimalimiz vardır ki? Binaenaleyh bizim harflerimize nispetle hakikaten daha mütekâmil olan Latin harflerini behemehâl almak kendi hususî vaziyetimize nazaran bir terakki ve teceddüt lâzimesidir. Zannetmiyorum eğer onları alıp tatbik etmek için sarfa mecbur olacağımız emeğin yüzde birini kendi elifbâmızı ıslah ve imlamızı tanzim hususuna versek pek az zamanda Türkçemiz bir mamure halini almaya başlar. ve günden güne her arabacının ayrı ayrı tahrip ettiği berbat bir kaldırıma dönen bedbaht ve mazlum lisanımıza haylice salah gelir. Öyle değil mi? niçin susuyorsun?

—Bütün bunlar güzel. ancak bende şu kanaat yaşıyor ki her türlü medeniyet tekniği nokta-i nazarından biz bir gün behemehâl Avrupa milletleri ailesine iltihâk edeceğiz. kullandığımız harfler yani lisanımızın yazış kılığı ile Asyaî kalamayız. biz ki kendi başımızdan fesi çıkarmaya korkmadık. niçin elifbâmıza şapka giydirmekten içtinap edelim?

Ancak Latin harflerini kabul edersek bunları sırf (Tipografik) bir nokta-i nazardan yani rik'a, kûfî, selis ve dîvânî hattı gibi yeni bir yazı tarzı olarak almalıyız. Diyorum. Yani elifbâmızı elifbâmızın ihtiyaçlarını o harflere değil o harfleri bizim elifbâmıza uydurarak ikmali ve eksik olan seslerle Saitler için hususî tedrisatta bulunmalıyız iddiasındayım. Sen ne dersin?

—Ben diyecek mi dedim. Bu harflerin bizim için medeniyet ve terakki lâzimesi olduğuna kani değilim. Fakat herhangi bir mülahaza kabul edildiklerini farz edecek olursam senin dediğin tarzda alınmalarını tercih ederim.

Fazıl Ahmet

LİSANIMIZA DAİR

Şu son aylarda matbuatımızı sık sık işgal eden “akademi” davası, lisan, sarf, ıstılah meseleleri gibi eski ve çok karışık meselelerin yeniden ortaya atılmasına sebebiyet verdi. Her taraftan türlü türlü fikirler ileri sürüldü. Biraz okuyup yazma bilen herkes bu meselelerde kendisini mütehassıs addettiği için, muhtelif perdelerden yükselen bu seslerin ne berbât bir ahenksizlik tevlit ettiğini ve meydanda müspet hiçbir fikir bulunmadığını ibret ve teessürle kaydedebiliriz.

Lisanımız hakkında ileri sürülen mütalâalar arasında çok garip şeylere tesadüf ettik: Türkçenin bugünkü fikirleri ve hisleri ifade kabiliyetinden mahrum ve adeta iptidaî bir dil olduğunu söyleyenler, ilim ve felsefe ıstılahlarından tamamıyla mahrum olduğumuzu ileri sürerek beynelmilel ıstılahların kabulünü tavsiye edenler, şu son senelerde lisanımıza çok çok girmeye başlayan Frenkçe kelimeleri hoş görenler, edebî ve medenî bir mazimiz olmadığını adeta gurur ve fahr ile ileri sürenler oldu... Bereket versin ki bütün bu gibi iddiaların topu topu bir günlük ömrü vardır!

Bütün bu cins iddialara rağmen muhakkak olan bir şey varsa o da güzel Türkçemizin her gün daha bariz şekil alan mesut inkişafıdır. Türkçenin şu son yirmi seneden beri geçirdiği terakki safhalarını tetkik edenler, yeryüzünde hiçbir lisanın bu kadar az zaman zarfında bu derece kuvvetli bir inkişafa mazhar olmadığını itiraf mecburiyetinde kalırlar. Türkçe, yalnız edebiyat lisanı olarak sadeleşmek ve güzelleşmekle kalmamış, ilim ve felsefe lisanı sıfatıyla da yeni bir mevcudiyet göstermiştir.

Bundan yirmi sene evvel mesela bir felsefe kitabını tercüme etmek bizim için adeta imkânsız gibiydi; halbuki şimdi, bugünkü Türkçe ile ifade edemeyeceğimiz hemen hiçbir şey yoktur. Lisanımız o kadar zenginleşmiş, o kadar vüs’at kazanmıştır. Fransız müsteşriklerinden “Jean Deny”, *Türkçe Gramer*’inin baş tarafında bunu açıkça itiraf ediyor. Nitekim rub asır evvel İngiliz müsteşriki “Gibb” Türk lisan ve edebiyatının Tanzimat’tan beri geçirdiği tekâmül sür’atine hayran ve meftun olduğunu saklamamıştı...

Türkçenin tekâmülü hakkındaki bu nokta-i nazarın yanlış tefsir edilmemesi için baz kayıtlarlar daha ilâve edelim: Bugünkü Türkçenin, ilim ve sanat lisanı olarak, azamî kemâl haddine geldiğini asla iddia etmiyoruz. Bugünkü edebî lisanımızın çok mükemmel olduğunu, mekteplerimizde hatta matbuatımızda temiz ve doğru Türkçe yazarların gittikçe azaldığını, lisanımıza çok lüzumsuz yere sokulmak istenen “Modern,

enteresan, ilah...” gibi Frenk kelimelerin eski Arap ve Acem kelimelerine rahmet okutmaya başladığını, ıstılahlarımızın henüz tamamıyla takarrür etmemesi yüzünden ilim lisanımızda birçok karışıklıklar olduğunu daima itiraf ederiz. Mamafih bütün bu hadiselerin sebeplerini biraz etraflıca düşünecek ve anlayacak olursak, Türkçenin bu çok serî tekâmül devresinde bu cins şeylerin gayet tabîi olduğunu teslim mecburiyetinde kalırız. Bir lisanın tekâmülü, o lisana sahip olan milletin umumî tekâmülüyle sık sıkıya alâkadardır. Türkçenin mesela şu son yirmi senelik tekâmül safhalarını tetkik ediniz; onunla, Türk milletinin bu müddet zarfında maddî ve manevî ne derin inkılâplar geçirdiğini, hukukî, iktisadî, bedîî, dinî telâkkilerinin nasıl tahavvüllere maruz kaldığını derhal anlayabilirsiniz. İslâm medeniyetinden bugünkü Avrupa medeniyetine, kurûn-ı vustâ mantığından yeni ve asrî zihniyete geçmek ve bunu azamî sür’atle yapmak ıztırasında kalan Türk milleti, henüz bu büyük ameliyeyi ikmal etmiş değildir; içtimaî hayatımızın her şubesinde bu gibi “intikal devirlerine has olan kusurlar, zahirî karışıklıklar, didinmeler, araştırmalar göze çarpıyor; bütün bunlar, tabiatıyla, lisanda da kendini gösteriyor ve gösterecektir. “Harflerimiz bozuktur, imlâmız muttarit değildir, ıstılahlarımız teşevvüşten kurtulmadı” tarzında feryat edenler, tabîi, haklıdırlar; fakat bütün bu feryatlara rağmen, memleketin umumî tekâmülüyle müterâfik olarak, ilim ve edebiyat lisanımızın mütemadî inkişaf etmekte olduğunu da unutmayalım. Hayatın her şubesinde olduğu gibi lisandaki bu inkılâp ve inkişaf da o kadar süratlidir ki bunu şimdiden resmî heyetlerle tespit ve tevkife kalkışmak imkânsız ve manasızdır.

Esasen bu meseleler hakkında vaktiyle yapılmış tecrübeler de yok değildir: Mülga Maarif Nezâreti bir zamanlar ıstılahâtın tespiti, imlâ, kavâid ve lûgat meselelerinin halli için bir takım heyetler teşkil etmişti. Bu heyetlerin mesaisinden çıkan netice, maalesef, umulduğundan çok az oldu. Herhangi bir marifet şubesine ait ıstılahların taayyün ve takarrürü için, iptida, onun memlekette inkişaf ve intişarı, o şubeye mensup insanların çoğalmasa icap eder. Felsefe ıstılahları bunun en iyi bir misalidir: Edebiyat Fakültesinde felsefe tedrisâtı hususî bir şube halinde az çok inkişaf ettikten sonradır ki iyi kötü bir felsefe lisanına malik olabildik; bu şube ve tedrisât daha çok terakki ettikçe, memlekette felsefe terbiyesi daha kuvvetlendikçe, felsefe ıstılahları da kat’î surette takarrür edecektir. Lisan sahasında hatta bu kadar da bir şey yapılamadı. Çünkü, bir iki kişi müstesna olmak, memlekette “lisaniyât ilmine lâıykıyla vâkıf ve ayrıca Türk filolojisinde mütehassıs kimse yoktur. Salâhiyet ve kudreti herkesçe tanınmış lisan âlimlerimiz yokken, sırf, imlâ, lûgat ve kavâid meselelerinin halline

kalkışmak, muhali temenniden başka bir şey sayılamaz! Maarif Vekâleti'nin en mühim vazifesi, istikbalde bu gibi harsî ve ilmî meseleleri salâhiyetle tetkik edebilecek insanları yetiştirmek için şimdiden seri ve kat'î tedbirler almaktır.

Memleketin iktisadî inkişafıyla müterâfık olarak hakiki ve vâsi bir ilim ve sanat hayatı başlasın; aramızdan büyük sanatkârlar, derin filozoflar, kuvvetli âlimler yetişsin; işte o vakit “akademi” de kendiliğinden teessüs eder; lisan meseleleri de, ıstılah meselesi de hal olunur. Yoksa, bugünkü nâkıs ve iptidaî vesaitle bu cins ilim ve ihtisas meselelerini derhal hal ve tespite kalkışmak, müfit değil, azami derecede muzır olur. “Akademi yapalım, bunu yapmazsak lisan mahvolacak” diye feryat edenler müsterih olsunlar; çok seri ve çok kuvvetli bir tekâmül geçirmekte olan millî dilimiz, içtimâî müesseselerimizle ahenkdar olarak, parlak bir istikbale gidiyor...

Köprülüzâde Mehmet Fuat

HANGİ KELİMELER TÜRKÇEDİR?

Köprülüzâde Fuat Beyefendiye

Vaktiyle korkunç ve gülünç bir zehâp içinde idik, zannederdik ki (kapitülasyon) diye attığımız siyasî belalar Türkiye'nin bünyesinden koparılıp atılamaz. Çünkü, derdik, kapitülasyonlar millî uzviyet içinde bir seretan gibidir. Ve bu sebeple tedavilerine imkân yoktur. Halbuki...

Bugün doğrulduğumuz yol üzerinde böyle bir düşünce bize ne kadar eğri ve sakat görünüyor. Mamefih yine pek yakın bir maziye kadar bizim için milli mefkûre dahi, içtimaî bir günah mahiyetinde değil miydi? Memleketi en iyi bildiklerini tevehhüm ettiklerimizin bile nasıl düşünmekte bulunmuş olduklarını iyice hatırlarız! Rengârenk unsur yamalarını birbirlerine teyelleyerek vücuda bir parça bohçasına benziyordu. Bunda şüphe yok. Fakat bizim birçok köşk müfekkireli ve çözümlü ruhlu müdürümüz hayli zaman hulya esiri oldu. Zira birçok adam en küstah, en haksız coşkunluklara cüret ederken bir takım sarîh hakikatleri görmeye cesaret gösteremezdi. Ve sanırdı ki palyaço esvabına benzeyen yama yama bir varlık bizim için devamlı bir milliyet kıyafeti olabilir. Daha unutmadık, evet bu gülünç ve mücrimâne gafletin cezasını, hadisâtın bize ne kadar ağır olarak çektiği henüz hâtırlarımızdadır. Binaenaleyh.

Zannederim ki kariler cümlemi daha evvel tamamlayacaklardır: Binaenaleyh milliyet mefhumunu günden güne artan yakaza ve ihata ile anlamak istemekte haklıyız. Bu vazife şüphe yok ki bize faaliyet arzusundan doğma bir temkin vermelidir. Ve hataya düşmekten içtinâp için mukteza zinde bir sekînet bilhassa yorulmak bilmez bir görüp anlama iştiyakı...

Bütün şu mukaddimleri niçin yaptım? Varmak istediğim netice nedir? İşte şimdi doğru oraya dönüyorum.

Bizim elimizde necip iki kelime vardır: Daha düne kadar siyasî ve ilmî manasını vuzuhla tayin edemediğimiz iki kelime: Türk ve Türkiye.

Bugün şu iki lûgat müşevveş ve müphem manalı birer muamma olmaktan çıktı. Artık Türk ve Türkiye denilince değil, yalnız zihnimiz hatta canımızla anladığımız mefhumlar var. Fakat Türk ve Türkiye kelimeleri için mevcut olan bu aydınlık yazık ki (Türkçe) için henüz vücut bulamadı! Herkese soruyorum, en şümüllü mutâda bir tarif ile hangi kelimelere Türkçe diyeceğiz? Benim cevabım şu:

Türk (Tâbiyet-i lisâniye) sine girmiş olan her kelimeye!

Türklerin üstünde hüküm sürdükleri toprakları ecdadımız kanları pahasına alırken bunları tek bir elde hazır bulmadılar. Cetlerimizin salâbeti ve celâdetidir ki, bu yerleri Türk yaptı. Mademki Türk camiası içinde toplanan, Türk diline, Türk kanunlarına, Türk toprağına, Türk varlığına bütün mevcudiyet ve samimiyeti ile tabî ve feda olan her fert Türk'tür ve Türkiye o fert üzerinde mutlak ve yegane hakimdir. Bilmiyorum ki lisan hususunda ve Türkiye hususunda niçin başka türlü düşünelim? Ve niçin dilimize komşu lisanlardan gelip lehçemize yerleşmiş ve Türk olmuş birçok vatandaş kelimeye Türkçedir demeyelim? Türkler her gün medeniyetin bir türlü meâsirinden istifade etmek için uğraşıyorlar. Her feyz sahasından bu mülke nimet taşımak istiyorlar. Şimdi bütün bu faaliyetin bize kazandırdığı semerelere bizim malımız değildir mi diyeceğiz? Bu kadar inkılâp yaptık, bu kadar kanun tercüme ettik. Millî bünyemize her gün daha fazla nüfuz ettirmeye çalıştığımız bütün bu eserler başka memleketlerden gelmiş diye asla bizim olmayacaklar mı? Böyle saçma şey nasıl tasavvur edilebilir?

Başımdaki şapka vatanımın haricinde yapılmış olduğu için benim malım değil mi? Evet kendi vatanımda bunun daha mükemmeliyi yapmaya çalışacağım. Bu benim için aziz bir gayedir. Fakat şimdi sahibi olduğum serpuşun benim olduğuna neden şüphe edeyim? Şu halde?

Şu halde kabul etmeliyim ki Türk dili gibi tarihin en uzak devirlerinden beri yaşayan, birçok kollara ayrılan bir lisan elbette diğer komşu dillerle ihtilâtlarda bulunacak, onlara birçok kelime verecek ve onlardan birçok lûgat alacaktı. Ve bu böyle oldu. Nitekim şimdi de böyle oluyor. Neden benim lisanımdan başka bir lisana geçmiş olan kelimeyi o lisan kendi malı addetsin de ben benim tasarrufa giren lâfız hakkından mütereddît ve korkak davranayım? Türkçede kullanılan Türkçenin lisanî kanunlarına tâbî tutulması lazım gelen kelimeleri ne sebeple başı boş bırakayım? Düşündüğümüz nedir? Aslı Türkçe olmayan kelimeler hakkında (kapitülasyon) usulünü kabul edeceğiz? Yoksa bunları lisanî tabiyetimizden ıskât ederek millî dil hudutları haricine mi çıkaralım?

İstanbul'u vaktiyle Bizanslılardan aldık diye bu şehir için bizim değil diyor muyuz? Bugün dünyada şu güzel yerden daha Türk ne vardır?

-Affedersin. Fakat maksadını iyi anlayamıyorum. Açık söyle.

-Açıkçası demek istiyorum ki Türkçede iptida bir (tahrir-i nüfus) lâzım. Ülkemizin olduğu gibi konuştuğumuz lisanın da hudutlarını bilmeli ve nüfûsunu

tanınmalıyız. Saniyen iptida kelimelerimizi lisanî tâbiyetimize alarak Türk addetmeli, ve sonra o kelimelerin nasıl diyeyim? (Hal-i medenîsini) aramalıyız. Mesela (hafta) veya (hasta) kelimelerini alalım. Bu kelimeler (hefte) ve (haste) den geliyor diye bunu kendimize yabancı bir unsur addetmemeli, acaba değiştirmeli mi, değiştirmemeli mi diye abes bir telaşa düşmemeliyiz. Ancak bu kelimeleri sabit ve milli bir imlâ ile lûgatimizde sıralamalı, sonra yanlarına bütün soylarını soplarını işaret etmeliyiz. Hem de kani olmalıyız ki nasıl Türk unsuru, asırlarca evvel şu toprakları eline geçirerek Türk etmişse o kelimeleri de Türk dili öylece teşhir etmiştir ve üzerlerine kendi damgasını basmıştır. Binaenaleyh o kelimeler bu gün Türk'türler ve Türkçedirler. Zaten diğer lisanlardan bize intikal eden kelimeleri bizim telaffuz edişimizin tarzıyla o kelimelerin ait oldukları lisanlardaki söylenişleri bile birbirinden pek farklıdır.

Netice: “Bizim şimdi en muhtaç olduğumuz şey lisanî inzibattır, sarâhattır, kanun ve kaidedir imlâ ve sarf ile navh-i kavâidimizi mütehassıs bir heyet gözden geçirmeli ve Maarif Vekâletimiz muin bir imlâ kabul eylemelidir. Demeliyiz ki biz ihtiyacımıza göre kelime de alırız, kaide de. Ancak şimdiye kadar kabul ettiğimiz kaide ve kanunlar şunlardır. Ve onlar bizim için mâbihi't tatbikidir. Orada taallül gösteremeyiz!” Binaenaleyh bizim dilimize giren her kelime –aslı ne olursa olsun- bizim lisanî kanunlara tâbiyet edecektir. Tıpkı ülkemize dahil olan her fert gibi. Ama bu fert ister Avrupa'dan gelmiş olsun isterse Asya'dan!

Fâzıl Ahmet

DİL KONGRESİ?

Beş on gün evvel gazetelerimizin birinde Maarif Vekâleti'nin bu yaz bir “Dil Kongresi” toplayacağını, bütün lisan-ı mütehasıs ve muallimlerinin iştirakiyle toplanacak olan bu kongrede lisanımıza ait bütün meselelerin, “harf, sarf, imlâ, lûgat” meselelerinin müzakere ve intaç edileceğini okudum. Maarif Vekâleti'mizin böyle bir teşebbüste bulunacağını hiç tahmin etmiyorum. Fakat, mademki ortaya böyle bir rivâyet çıkarılmıştır, bunun ne dereceye kadar kabil-i tatbik ve müsmir olabileceğini düşünmek faydasız olmasa gerektir.

İlmî meseller hakkında müzakere ve münakaşada, fikir mübadelesinde bulunmak maksadıyla, herhangi ilim şubesine mensup insanların toplanması, çok müfit bir şeydir. Her memlekette bu gibi sırf “millî” –yani, sadece bir milletin âlimlerinden terekküp edip beynelmilel bir mahiyeti haiz olmayan ilim kongrelerinin sık sık toplandığını duyarız. Bizde de iki defa toplanan “Milli Tıp Kongresi” bu cins ihtimallere güzel bir misaldir.

O halde “lisan meseleleri” gibi idarî tedbirlerle ancak ilmî salâhiyetlerle hallolunabilecek bir iş için bir “Dil Kongresi” toplamak neden müfit olmasın? Maarif Vekâleti neden böyle teşebbüste bulunmasın? Böyle bir kongredeki müzakere ve münakaşalardan bir takım ilmî ve müfit neticeler de çıkamaz mı? İşte, sarâhatle cevap verilmesi lâzım birtakım sualler!...

Benim kanaatime göre bizde bir “Dil Kongresi” toplamak şöyle dursun, dört beş kişilik bir “dil heyeti” yapmak bile imkânsızdır. Çünkü, böyle bir heyet âzâsının ibtidâ “lisaniyât” ilmine, saniyen Türk filolojisine tamamen Avrupaî –yani “usulî” –bir surette vâkıf olmaları şarttır. Tesadüfen ele geçen beş on kitaptan indirilmiş derme çatma, usulsüz, insicâmsız malûmatla böyle işlere kalkışmak, manasız ve neticesiz olur. Memleketimizde yukarıki evsâf ve şerâiti tamamıyla haiz beş kişi bulamayız. Karilerimizden bazıları belki pek müşkülpesent davrandığımızda, dil encümenine âzâ olacak adamların mesela “Avrupa'nın mutavassıt derecede âlimleri” mertebesinde bulunmasını istediğimize hükmedeceklerdir. Açıkça söyleyeyim ki tuttuğum mikyâs, azamî nispette mütevazîânedir: Avrupa darülfünûnlarında lisaniyât okuyan ciddî, çalışkan, kabiliyetli bir talebenin üç dört sene zarfında edinebileceği sistematik malûmata ve usule malik insanlar bulursak, başlangıç için kâfidir; ve ancak bu cins insanlardan mürekkep mütecanis bir heyet, müsmir bir iş yapabilir. Halbuki, bugün, bu şerâiti haiz beş adama malik değiliz.

Bizde okuyup yazma bilen herkes kendisini lisan meselelerinde salâhiyyettar addeder. Hele biraz da muallimlik ve muharrirlik edenler, yahut lisaniyâta ait beş on kitap okuyanlar bu işte mütehasşıs geçinirler. Bunlardan başka birtakım zevat daha vardır ki cidden büyük gayret sarf ederek yıllarca çalışmışlar, birçok şeyler toplamışlardır: Mesela “Bedrus Keresteciyan” Efendi isminde çalışkan bir adam, yıllarca çalışarak Türkçenin iştikakî lûgatı diye Fransızca bir eser çıkarmıştır ki, “Türkiyât” Mecmuası’nın ilk cildinde bundan bilhassa bahsetmiş ve “usulsüz” mesainin ne kadar, büyük olursa olsun iflâs ile neticeleneceğini, ilmin terakkisine asla yardım edemeyeceğini göstermiştim. İkinci bir misal: “Mısırlı Mustafa Nurettin Bey” isminde bir zât yıllarca çalışarak Türkçenin muazzam bir kamusunu yapmış, hatta bazı arkadaşlarımızı bu zâtın “büyük bir âlim” olduğundan bahsetmişler; makaleler yazmışlar; halbuki Fransız müsteşriki “Jean Deny” bu zâtın lisaniyât esaslarına ve kûfi olmayan eski şark usulünde bir iştikâkçı olduğunu yazıyor...

Üçüncü misal daha: Cidden uzun mesai mahsulü olarak yazılan ve ahîren ilk cildi intişar eden büyük bir Türk lûgatının mukaddimesini okudum; burada Türk lehçeleri hakkında verilen malûmat, ne yazık ki, bundan bir asır evvelki malûmatdır; bir asırdan beri Türk filolojisine ait elde edilen neticelerden, muhterem müellifinin tamama bihaber kaldığı sarâhaten görülüyor. Bu misalleri daha çoğaltmak, kabildir; ve bu zevatın, sırf kendi tettebbu zevklerine itbâ ederek, yıllarca fedakârâne çalıştıkları inkârı kabil olmayan bir hakikattir. Fakat ne çare ki bugünkü ilim usullerine muvâfık olmayarak yapılan bu cins mesaiye Avrupa’nın lisan âlimleri ve Türkiyâtçıları hiçbir ilmî kıymet vermiyorlar; ve bu cins eserler, bazen oldukça kıymetli malûmatı ihtiva etseler bile, mahiyetleri itibariyle, bugünün ilmî ihtiyaçlarını tatminden çok uzak kalıyorlar. İtirafı bizim için çok hazin olmakla beraber, bu bir hakikattir; Avrupalı münekkitleri, bu gibi eserler hakkındaki şiddetli hükümlerinden dolayı tahtie edemeyiz.

İşte memleketimizde lisan tetkikâtı bu kadar iptidaî bir halde iken ve beş kişilik bir “dil heyeti” yapmak bile bu vaziyette imkânsız bulunurken, bir de “dil kongresi” toplamaya kalkışmak, tamamıyla vakitsiz ve neticesiz olur. Müzakere ve münakaşa, herhangi bir ilim şubesine mensup ve aynı usullerle yani aynı mantıkla mücehhez insanlar arasında olursa bir netice verebilir. Bu müteârifeyi asla unutmayalım.

Maarif Vekâleti, yarın için muhtaç olduğumuz lisan mütehasşısalarını bir an evvel yetiştirmek istiyorsa, kabiliyetli ve çalışkan beş on genci şimdiden Avrupa’ya

göndererek büyük lisaniyât âlimleri yanında çalışmalarını temin etsin, ve tahsillerini muvaffakiyetle ikmal ederek döndükten sonra çalışıp yükselmeleri için müsait olabilecek muhiti hazırlasın. Bu son şart üzerinde bilhassa ısrar etmek isterim: “Manevî istihsâl”in ve “ilmî mahsuller”in kıymeti olmayan muhitlerde gençliği ilim yoluna sevk etmek, imkânsız ve belki de faydasızdır...

Köprülüzâde Mehmet Fuat

“TERCÜME” MESELESİ

Hüseyin Cahit Beyin cidden hayret ve takdire şayan bir faaliyetle ortaya koyduğu kırk elli cilt mütercim eser münasebetiyle Ahmet Haşim Beyin yazdığı küçük bir tenkit, matbuatımızda yeniden “tercüme” meselesini uyandırdı. Ahmet Cevdet Bey, Celal Nuri Bey ve daha bazı zevat, bu vesile ile bazı şayan-ı dikkat fikirler ileri sürdüler. Çok uzun senelerden beri zaman zaman ortaya atılan bu “tercüme” meselesinin bu suretle tekrar meydana çıkması, yeniden tetkik ve münakaşa mevzuu olması, her halde faydasız değildir. Bu vesile ile biz de bu hususta düşündüklerimizi söylemek istiyoruz.

Ne gibi âmiller tesiriyle olursa olsun, yeni bir medeniyet dairesine giren bir milletin ilk işi o medeniyete ait eserleri kendi lisanına tercüme etmektir. Türkleri bir aralık “Budist” ve “Maniheist” oldukları zaman o medeniyet zümrelerine mensup eserleri –bilhassa dinî eserleri- kendi dillerine çevirmişlerdi; İslâm medeniyeti dairesine girdikten sonra da asırlarca, Garp ve Acem edebiyat ve ulûmunu Türkçeye nakil ile iştigal ettiler. “Şarkî Türkistan” dan başlayarak “Bosna”ya kadar, Türk harsının hükümrân olduğu yerlerde vücuda gelen bu “tercüme edebiyatı”, umumiyetle zan ve tahmin olunduğundan çok pek çok fazladır. Bilhassa, belli başlı eserlerin, muhtelif zamanlarda muhtelif adamlar tarafından yapılmış, beş, altı tercümesine tesadüf edildiği nâdir değildir. Bir misal olmak üzere, “Kazvinî” nin “Acâibü’l Mahlûkât” adlı meşhur eserinin beş altı Türkçe tercümesi olduğunu zikrederim. Büyük eserlerin tercümesi için ayrıca heyetler teşkil edildiği de zikre şayandır: Damat İbrahim Paşa “Aynî”nin Büyük İslam Tarihi’ni, “Müneccimbaşı”nın “Câmiü’l Düvel”ini o devrin başlıca âlimlerinden teşkil ettiği bir heyete tercüme ettirmişti. Arapça veya Acemce metinleri kaybolarak yalnız Türkçe tercümeleri sayesinde ilim âlemince malum olabilmış eserler de yok değildir. Ecdadımızın, İslâm medeniyeti mahsullerini Türkçeye nakil için sarf ettikleri himmet, bizim Avrupa eserlerini tercüme hususundaki faaliyetimizden çok fazla idi.

Bir asırdan beri, Avrupa ulûmunu lisanımıza nakil için “Hoca İshak Efendi”den başlayarak birçok fikir ve kalem erbabımız oldukça çalıştılar. “Mühendishâne”, “tıbbiye” ve “harbiye” gibi, askerî kuvvetimizi Avrupa usulünde tensik ve teşkil için açılan müesseseler, bu tercüme faaliyetinin başlıca âmilleri oldu. “Tanzimat”tan sonra, bütün devlet teşkilâtının garplılaştırılması ihtiyacı, “Şinasi” ile başlayan fikrî ve edebî teceddüt, yeni maarif teşkilâtının istilzâm ettiği faaliyetler, bu “tercüme” cereyanını büsbütün kuvvetlendirdi; “Encümen-i Dâniş” ve “Darülfünûn”

teşebbüsleri “Galatasaray, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukuk” gibi müesseseler de bu hususta müesser oldular. Memlekette ecnebî lisanlarını ve bilhassa “Fransızca”yı bilenler çoğaldı; ilk mektep kitaplarından başlayarak, bütün fikir âlemimizde hatta “telif” namı altında, tercümelerden başka bir şey görünmez oldu. Yazık ki bu bir asırlık faaliyetin neticesi, sarf edilen emekle mütenâsip olmamış, ilim ve edebiyat sahasında “ümme-hât”tan addolunacak hemen hiçbir şey lisanımıza nakledilmemiştir. Liselere ve yüksek mekteplere mahsus ders kitaplarının bile ancak şu son senelerde tercüme ve neşrine başladığını söylersek, bu hususta daha iyi bir fikir edinebiliriz.

Bütün bunlara rağmen, bu faaliyetin büsbütün neticesiz kaldığı da iddia edilemez: Bir asır evvel tamamıyla “kurûn-ı vustaî” bir memleket olan Tükiye’de bugün “lâik cumhuriyet” idaresinin kurulabilmesi, ancak, bu fikrî faaliyetin mahsulü olan “millî intibâh” sayesinde kabil olmuştur.

Sonra, memleketin vusta irfan seviyesi hatta bundan yirmi sene evvelki seviye ile kıyas edilemeyecek kadar yükselmiştir: Bugünkü darülfünûn talebesinin yazdıkları küçük tettebbu âmineler, bundan yirmi sene evvel İstanbul Darülfünûnu’nda okutulan ders kitaplarından her halde daha yüksektir. Sonra, bugünkü Türkçe, ilmî ve felsefî her mefhumu ifade edecek kadar tamamıyla olmasa bile eskisine nazaran çok fazla teessüse başlamıştır. Memlekette “manevî istihsâl”in kıymeti artıkça, ilim müesseseleri çoğalarak gençlerin ilim ve ihtisas hayatına atılmaları temin edildikçe, bu tekâmül hatveleri de daha seri, daha kuvvetli olacaktır.

Halil Fikret Bey, Türkiye’de ilim hayatının inkişafı için bir “tercüme seferberliği” ilan ederek birkaç sene içinde yüzlerce eseri lisanımıza nakletmek ve böylece memleketimizde “yüksek tahsil”in ecnebî lisanlarına muhtaç olmamasını temin etmek istiyor. “Tercüme” meselesinin bizim için hayatî bir mahiyeti olduğunu kabul etmekle beraber bizde “yüksek tahsil”in -bugün değil, hatta bundan bir asır sonra da – hiçbir zaman bir ecnebî lisanından müstağnî kalamayacağı kanaatindeyiz. Hele, bu mütalâanın “milliyet perverliğe menâfî olduğu” hakkındaki iddiayı, itiraf edelim ki anlayamadık. Sonra, bu tercüme meselesini Halil Fikret Bey’in sadece bir “para” meselesi addetmesine de iştirak etmiyoruz; Maarif Vekâleti bütçesinde tercüme işleri için birkaç milyon lira tahsis edilebileceğini tasavvur etsek bile, bugünkü manevî kuvvetlerimize nazaran, bu paranın üzerinde birini sarf etmeye imkân olmayacaktır. Her şeyden evvel ilim müesseselerini tanzim ve teksir edelim; gençlerin ilim ve ihtisas hayatına atılmalarını temin edelim; memleketin umumî fikir seviyesini yükseltelim; o

zaman, sair bütün fikrî meselelerle birlikte tercüme meselesi de kendiliğinden halledilmiş olacak ve değerli mütercimler değil, müellifler, âlimler de yetişecektir.

Köprülüzâde Mehmet Fuat

IRKTAŞ KENDİNE GEL!

Bazı kalemler vardır ki pek salim, pek kuvvetli tenkit edilebilecek hatalı bir iş aleyhinde o kadar aykırı şeyler yazarlar ki bu –nasıl tabir edeyim- “Dâd-ı hakk-ı gaflet” karşısında insanın o hatalı işin doğruluğuna hükmedeceği gelir. İşte bu aykırı yazılardan biri geçen hafta matbuat âlemimizde üç gün sürdü; fakat okuyanların ruhunda uyandırdığı infial devam ediyor.

Bazı gençler, gayr-ı Türk unsurları Türkçe konuşmaya davet için “Vatandaş Türkçe konuş!” ibareli levhalar tab ettirip vapurlara, tramvaylara asmışlardı. Benim de kanaatimce bu türlü hareketler tesirsizdir, faydasızdır. Kendi aralarında öteden beri yarı Türkçe yarı Ermenice ve hele bahis kızıştığı zaman mutlaka Türkçe konuşan Ermeniler istisna edilecek olursa iki Rum’u, iki Yahudi’yi “Vatandaş Türkçe konuş!” demekle bugün Rumcadan, Yahudiceden vaz geçirmek tıslayan kazı bir küheylan gibi kişnetmeye, gürültücü ördeği bir arslan gibi böğürtmeye çalışmak kabîlindendir. Vakıa:

Âb-ı pâke ne zarar vakvak’a-i kurbağadan!

Diyemeyiz, hele benim gibi sabah akşam Kadıköy vapurunda bir sürü yaygara dinlemeye mecbur ve mahkûm olanlar “Tütün içilmesi memnu salonlar gibi lâf söylenmesi memnu salonlar ve hiç olmazsa küçük kamaralar olamaz mı?” diye düşünülürse ayıplanmazlar sanırım! Mamafih bir Rum’la bir Yahudi’nin, bir Ermeni’yle bir Rum’un –eğer Fransızca bilmiyorlarsa – müşterek lisanları Türkçedir. Fakat güzel dilimizi biri o kadar yassılatır, öteki o kadar uzatır, üçüncü o kadar kalınlaştırır ki insanın bazen “Aman vatandaş Türkçe konuşma!” diye yalvaracağı gelir!

Latîfe bir taraf, gençlerimizin astıkları levhalarla, gayr-i Türk unsurları Türkçe konuşturmak kabil değildir; hele bu levhaların “davet”e münhasır medlûlünü “icbar” manasına almak zararlıdır. Nitekim bir iki müessif hâdise, sırf bu yanlış anlayıştan doğdu. Biz o levhalardaki ihtarın faydasızlığını ve hele tersine tefsirlerin mazarratını tenkit edebiliriz. Fakat musâhabenin başlangıcında temas ettiğim aykırı yazı bu kabîl-i salim bir ikaz mahiyette değildir. Baş muharririni pek eskiden tanıdığım ve bugün hakikaten müfit makalelerle bilfiil milliyetperverliğe hizmet ettiğine kâni olduğum bir gazetede böyle aykırı ve üç gün süren bir yazının nasıl yer bulduğuna hâlâ akıl erdiremiyorum.

Bu yazının sahibi –ki bugün Türkiye hudutları haricindedir ve esasen Türkiye’de pek az bulunduğu için burasını içli dışlı tanıyamamıştır- Ermenilerin, Rumların, Yahudilerin Türkçe konuşmadıklarını “Türk harsı”nın zaafında buluyor ve

diyor ki “Gayr-i Müslimler şöyle dursun, siz Müslüman oldukları halde mesela Çerkesleri bile bugüne kadar Türkleştirememişsiniz!” Eğer bu hükümle “Adapazarı” taraflarındaki Çerkes köylerini kastediyorsa bu vakıanın “Türk harsı”yla alâkası yoktur. Çünkü bu sırf, eski hükümet adamlarımızın “milliyet” prensiplerini ve tatbiklerini bilememeleri yüzünden husule gelmiş bir idare hatasından ibarettir. Bizim memleketimize, yalnız Çerkesler nakledilecekti! Onlar Çerkesistan’ı nakletmiş oldular. Bu fâhiş fakat basit idare hatasını görmeyerek İslâmiyet’ten sonraki Arap ve Acem medeniyetlerinin itilâsında en mühim âmil olan Türk zekâsını bu kadar dün sanmak, gafletin müntehasıdır! Acaba o arkadaşımız bilmiyor mu ki “Türk harsı” bilhassa Anadolu’daki gayr-i Türk anasır üstünde asırlarca azamî tesirini yapmış; sade lisan şeklinde değil; muâşeret, zevk, musiki ve edebiyat sahalarında da onları içine almıştır. Türk halk şairleri arasında ne kadar gayr-i Türk olduğunu işitmiş midir? İşitmiş midir ki Ermenilerin içinde, bir Türk tarikatı olan Bektaşilik’e intisap etmiş adamlar vardır. İşitmiş midir ki Karamanlı Rumlar, Kayserili Ermeniler bir tek kelime Rumca, bir tek kelime Ermenice bilmezlerdi! İşitmiş midir ki hâlâ İstanbul’da Rum’un, Ermeni’nin, Yahudi’nin musikî zevkini Türk musikisi tatmin etmekte devam ediyor. Ve görmemiş midir ki İstanbul’da Türk mimârisi Bizans sanatının tepesine binmiş, ufuklara, mensup olduğu milletin dehasını ilân ediyor.

Fakat “milliyet duygusu” bütün cihana hâkim olduktan sonra bir kelime Rumca, Ermenice bilmeyene babaların çocukları –istese de istemesek de! –Rumca ve Ermenice konuşacaklardı. Bu kadar basit sosyolojik bir hâdiseyi Rum ve Ermeni kültürlerinin Türk harsına fâikiyetleri mahiyetinde görmek acıklı bir dalâlettir! Hangi Rum kültürü ve hangi Ermeni kültürü?”!... Bunlarda görülen zahirî adama benzeyiş hali bile Hıristiyan oldukları için bizden daha evvel alafrangalaşmış olmalarındandır. Bir Garp diplomatinin dediği gibi “Asya’nın centilmenleri Türklerdir” centilmenliğin hars kuvvetinden doğduğunu söylemeye hâcet yok ve yine bir Garp muharririnin dediği gibi “Asya’da Türk’ten gayrı ırklar tahammülsüzdürler.”

Şu da kayda şayandır ki Türk milleti için pek büyük zararları ikâ eden “istibdat” rejimi, öteki unsurlara çok mukayyit olmuştur: Hepsi uslu uslu oturup para kazandılar. Vaktaki Türkiye’de hürriyet ilân edildi; “meşrûtiyet” rejimi teessüs etti; bütün bu ırklar birden azıttılar, efendilerine karşı yapmadıkları küstahlık kalmadı. Nihayet umumî harpte Ermeniler, millî mücadelede Rumlar intihar ettiler. “Hürriyet’e bu kadar kabiliyetsizlik herhalde “kültür” kuvvetinden gelmez!

Arkadaşımızın bu marazdaki aykırı sözlerini ben sadece bir gaflet eseri olarak telâkki ediyorum. Bir Türk'ün bunları başka maksatla yazması zaten tasavvur edilemez. Bu itibarla derim ki Türk muharrirlerini bile Türklük hakkında yanlış hüküm vermekten siyânet için Türk harsına dahil bütün eser ve membaları toplamak, Türk halkının dehasını vesikalarla ortaya koymak, Türk tarihini tetebbua çalışmak lüzumu bir kere daha acı acı kendisini hissettiriyor. Aman ırktaş kendine gel!

Ali Canip

HARF İNKİLÂBİ MAARİF SEFERBERLİĞİDİR

Yeni Türk harflerinin bir an evvel tamimi için yapılacak tedbirleri düşünmek günün en mühim meselesidir. Münevver ve halk kitlesine yeni elifbâmızı yaymak için yalnız bunların şekillerini öğretmek kâfi değildir. Bu harflerle yazılan kelimelere gözleri alıştırmak ve herkeste şekillerle mana arasında zihnen irtibat tesis ettirecek veçhile itiyat temin eylemek lazımdır. Bunun için her sınıf halkın bu harflerle yazılmış kitapları, makaleleri mütemadîyen okuması icap eder. O halde her vatandaşa terettüp eyleyen vazife bu harflerle yazılacak kitap, mecmua ve gazeteleri mütemadîyen okumak için tehâlük göstermek ve hükümete ait işte her seviye için mütemadîyen faydalı kitap, mecmua neşrettirmektir. Demek oluyor ki yeni elifbâmızın tevlit edeceği büyük ve feyizli inkılâba imân eden herkes kendinde lazım gelen itiyadı vücuda getirmek üzere mütalâaya hasredeceği zamanı tezyide mecburdur. Diğer cihetten bu harfleri halka neşir vazifesini deruhte eden hükümet de halk için cazip ve faydalı yeni yeni eserler neşrettirmek için her türlü muaveneti yapacaktır.

Bundan ne netice hâsıl olacak? Bir kere vatandaşlarda mütalâa zevki, mütalâa inhimâk ve itiyadı artacaktır. Diğer cihetten bu harflerle en faydalı ve en lazım eserlerin neşri sayesinde müfit fikirler de memlekette yayılmış olacaktır. Bu suretle yeni Tür alfabesini yerleştirmek için yapılacak kesif faaliyet maarifin tamimi ve yeni fikirlerin neşri demek olacaktır.

Harf inkılâbından sonra Arap harflerini öğrenmeksizin mektepten çıkacak olan müstakbel nesil için millî kütüphane vücuda getirmek ihmali kabil olmayan bir vazife olacaktır. Eski kitaplar miyânında millî kütüphanemiz için elzem olan eserleri yeniden tab ettirmek, millî kütüphanemizi her suretle zenginleştirmek mecburiyetindeyiz. Türk alfabesinden husule gelecek mesut neticeyi tahakkuk ettirmek mefkûresi millî irfanımızı zenginleştirmek, neşriyâtı himaye eylemek azmini artıracaktır. Bundan çok hayırlı neticeler hâsıl olacaktır. Geçen sene Maarif Vekâleti bütçesine neşriyât için yüz bin lira tahsisât koyduğu zaman bazı taraflardan itirâzlar yükselmiş ve neşriyâtı himaye için konulan bu paranın fazla olduğu iddiası bile ileriye sürülmüştü. Harf inkılâbının mesut neticesine imân eden herkes artık bunun on, on beş misli fazla tahsisât konulmasını tabîi görecektir. Bu himaye telif ve tercüme faaliyetini artıracak ve bizde de faydalı ve ilmî eserler neşrelemeye hayatını vakfeyleyenler artacaktır.

Harf inkılâbı münevver zümreye çok ehemmiyetli bir vazife tahmil ediyor. Hepimiz bu harflerle yazılmış şekillere kendimizi alıştırmakla beraber başkalarına da

bunları öğretmek mecburiyetindeyiz. Bu inkılâp yeni harflerimiz Türkiye halkına ne kadar geniş bir surette yapılırsa o derece rasânet peyda edecektir. Bu inkılâbı tamamlamak vazifesini deruhte eyleyen bugünkü nesil bu vazifesini yaparken lazım gelen malûmatı da yapmış veyahut o malûmatı iktisap için lazım gelen vasıtaları halka öğretmiş olacaktır. Alfabemizi yerleştirmek halk maarifi yapmak demektir. Cumhuriyet'ten beri başlanan kesif maarif faaliyeti harf inkılâbıyla daha kuvvetle artacak, daha mesut netice verecektir.

Onun için harf inkılâbı maarif seferberliğidir. Medeniyetin manası fikir ve irfan sayesinde tabiata hâkim olmak cehdi olduğuna inananlar için bu seferberlik karşısında en derin heyecanı duymaktan bu faaliyete ne derece mütevâzîâne olursa olsun karışmak kadar tabîi bir şey olamaz.

Bu seferberlik en mühim vazifeyi muallimlere tahmil ediyor. Her zaman memlekette medeniyet ve irfan yapmak için fedakârlıkla çalışan bugünün muallim kitlesi, mefkûrelerinin tahakkuku için en iyi bir fırsatı ellerine geçirmiş oluyorlar. Harf inkılâbını tamamlamak için yapılacak cehd okuma ve yazmayı ve bu vasıta ile tabiat üzerine müesser fikirleri neşretmektir. Bugün ömrünü bu gayeye hasreden muallimler için bu inkılâp uğrunda sarf edilecek mesaiden daha tatlı ne iş olabilir?

Mehmet Emin

HAYAT KARİLERİNE

Yeni harflere alışmak ve bilmeyenlere öğretmek her münevver için bir borçtur. “Hayat” bu nüshadan itibaren bazı kısımlarını bu harflerle neşrederek bu itiyadı temine hizmet için çalışacaktır.

Bu nüshada yeni Türk harflerini yazıyor ve şiirlerden birini de bu suretle derc ediyoruz, gelecek nüshalarda imlâ ve harfle ait en esaslı kaideleri misallerle göstereceğiz.

Sadâlı Harfler

Kalın Sadâlîlâr

a – ب	al - آل
o – او	ok - اوق
u – او	uzun - اوزون
ı – ى	ışık - ایشیق

İnce Sadâlîlâr

e -	el - آل
ö - أو	öküz - اوکوز
ü -	üzüm - وزوم
i - ى	iki - ایکی

Sadâsız Harfler

b – ب , c - ج , ç - ج , d - د : ض , f - ف , g - گ : غ , h - ح : خ ,
 j – ث , k - ک : ق , l – ل , m - م , n - ن , p - پ , r - د , s - ص : ث ,
 ş - ش , t - ط , v - و , y - ى , z - ظ : ض : ذ : ز :

İşaretler

Uzatma İşareti

^

Kesme İşareti

—

Bağlama İşareti

‘

KUMUN ÜSTÜNE MISRALAR

Engine karşı her gün değişirdi yerimiz,
Ufkumuzda çağlayan her gün başka bir suyu,
Bin bir şekilde gördü denizi gözlerimiz
Gönlümüz ıstırabı bin bir şekilde duydu.

Batan günün denizde eritirdik rengini,
Gece aşkın sulardan dinlerdik âhengini;
Bazı, derdim, hüznümüz taşıracak engini,
O kadar gönlümüzle gözlerimiz doluydu!

O taşıkça daldık uzun uzun dışından,
Kalbimiz hız alırdı göğsünün çarpışından,
O karanlık dalgalar ruhumuzun kışından,
Acı sarsıntılarla kopan bir uğultuydu.

Bugün suyun yüzünde yarın kumsal kenarında,
Her gün ebediyeti aradık dalgalarda
Sahilleri kadınla çiçekleyen baharda
Bir çift ela göz gibi ruhumu ruhun uydu.

Dün içinden tanısak, dedik, artık denizi,
Kandırmıyordu yalnız suların şekli bizi:
Bir taş gibi bırakmak sulara kendimizi,
Susamış ruhumuzun en son arzusu buydu!

Faruk Nafiz

DİL ENCÜMENİNİN RAPORU

Dil Encümeni'nin sarf hakkındaki raporu neşrolundu. Bu raporun en mühim ciheti mukaddimesidir. Bu çok mühim olan mukaddimede bilhassa şöyle denmektedir:

Şimdiye kadar tedvin ve tedris olunan “Sarf ve Nahv” kitaplarımızda, kavâidimizin temelini ecnebî bir lisanın ancak hecaî bir imlâyâ müsait, girift ve muğlak yazısı teşkil ederdi. O yazı, madde ve lâhikalarında saitin esaslı ve pek mühim bir rol oynamakta olduğu lisanımızı muntazam bir vuayel sistemiyle yazmamıza müsaade etmiyor, menşei ecnebî kelimeleri hecaî imlâlarıyla ve aslî muhreclerinden telaffuz edemediğimiz harfleriyle muhafaza etmeye bizi icbar ediyordu. Asırlardan beri lisanımızın savtı mahiyetiyle zıddiyet halinde bulunan bu yazı sistemi, bu suretle, sabit bir imlâyâ malik olmamıza mani oluyordu.

Esas itibariyle Türk dilinin kavâidini ihtivâ etmesi lazım gelen gramerlerimizde harfler sarf-ı Arapçaya, Fârisiye ve nihayet Türkçeye mahsus kısımlara ayrılırdı. Elif lamli, terkipleri okutup yazdırmak için kamerî ve şemsî harfler öğretilir, vasl kaideleri ezberletilirdi. Aynı mührece ait olup mütecanis denilen harflerin birer birer hangi kelimelerde kullanıldığını talim için senelerle imlâ yazdırılır ve bütün bu mesaiye rağmen liselerden çıkan talebenin bile “ح” yi “خ” dan, “ث” yi “ص veya س” tan tefrik etmesi temin olunamazdı. Gerçi Türkçe kelimelerin çoğu kısmen saitle yazılırdı. Fakat sekiz vuayel sesimize mukabil ancak dört işaretimiz vardı; esasen hem sadâsız harf olarak kullanılan hem de Arapça ve Acemce kelimelerin uzun hecelerini yazan işaretlerin üç tanesi üzerine bir de Türkçenin zengin vuayel sisteminin edâsı yükletilmişti. Bu üç harf (و،ى،ا) aynı zamanda hemzenin de kürsüsü idi ve bizim fonetiğimizce mühreci mevhûm olan bu Arap harfinin imlâsı için ondan ziyade kaide öğretilirdi. Ya henüz lisandan atılamayan elif maksûreli kelimeler, ya onların elif lamli veya hemze-i vasli kelimelere vaslıyla teşekkül eden mürekkep kelimeler... Bütün bunların öğretilmesi de gayet çetin şeylerdi. Bir (*Kadiü'l Hâcât*)¹, bir (*Mütevâziü'l Adlâ*)¹, bir (*Musa Bin Nasîr*)¹ veya (*İsa Bin Meryem*)¹ dürüst okumak, (bililtizâm) veya (alelnihâye) gibi bir tabiri doğru yazmak lise mezunlarına bile pek de müyesser olmuyordu.

Yarının sarfında artık bu güç kaidelere yer kalmıyor. Tahrir lisanımızda, bilhassa eski edebiyatımızda mevcut olan Arabî terkipleri yazdırmak ve hatasız okutmak için artık hususi hiçbir kaideye lüzum yoktur... Klişe halindeki mürekkep kelimelerin manasını anlamak için de eskisinden fazla bir güçlük çekilmeyecektir;

çünkü bunların tek bir mefhum teşkil eden manasını zihnin kavraması için lafzî unsurlarını tahlîle ihtiyaç yoktur. Mesela (yıldır) kelimesinin (bir yıldır)dan teşekkül ettiğini bilmeden manasını anladığımız halde (bililtizâm)ın (bay-ı câre) den, (lâm-ı tarif)ten ve (iltizâm) mastar mezîdün fihinden terekküp ettiğini bilmemize neden bir lüzum tasavvur edilsin? Bugün dahi bu kelimeleri pek güzel ve tam yerinde kullanabilenlerin kaçısı onların sarfî ve nahvî tahliline vâkıftır?

Büsbütün saitsiz olarak başlayan bizim Türkçe imlâmızın (yani Garp Türkçesi imlâsının) tarihî tekâmülü bizi hakikî bir imlâ arayışına sevk etmişti.(صمنا, قپو, صمنا) gibi klişelerin kırılıp tadrîcen (صمنا, قپو, صمنا) şekillerine vasıl olması, bununla beraber (بولندورولمماز) gibi mütevassıt şekillerin yaşaması; diğer tarafta (بولندورولمماز) gibi sarfî bi klişenin de (بولندورولمماز), (بولندورولمماز), (بولندورولمماز), (بولندورولمماز), (بولندورولمماز) şekillerini iktisap etmesi eski yazı ve imlâ sisteminin millî fonetikle tevâfaksızlığına ve lisanımızın ruhuna –velev hadsî bir tarik ile- nüfuz eden kalem erbabının gittikçe saitli bir imlâyâ temâyül ettiğine delâlet etmektedir. Fakat sait olarak kullanılan harflerin kifâyetsizliği, lisan tahsilinin daima köhne klişeleri makbul sayan resmî imlâdan mülhem kavâide tâbi olması, tamamıyla kıyasî derecede istimâl olunan Garp şekliyâtının ister istemez hecâî imlâda devam etmesi Türkçenin imlâsında sistem birliği vücuda getirmeye ve sait sistemini bilâ-tefrik kelime ve lâhikalarda tatbik etmeye mani teşkil ediyordu...

İşte Latin harflerinin lisanımıza tatbik olunmasıyla, birden bire Garp şekliyâtının binaî kalıplarını hattan kırmak, kullandığımız Arapça kelimeleri adî lûgat lisanımıza mâl etmek ve menşei ne olursa olsun lûgatımıza dahil bütün kelimeleri aynı fonetik imlâ sistemine tâbi tutmak imkânı hazırlanmış oldu. Bu suretle zeki ve münevver bir ecnebîye, kırâat, imlâ ve gramerimizin bütün esaslarını bir haftada öğretmek imkân dairesine girmiştir...

Rapordan naklettiğimiz bu cümleler yapılan sarf inkılâbının hem lüzumunu hem tevlit edeceği iyi neticeyi vâzih surette gösteriyor. Encümenin sarf raporundaki bu mukaddimeyi okuyanlar hiç şüphe etmiyoruz ki bu inkılâbın hem lüzumunu hem ehemmiyetini layıkıyla takdîr edeceklerdir.

Bir kere bu takdir, bu iman yayılsın, tatbikât sahasında her şekli yenebiliriz. Bugün için en mühim vazife hiçbir kargaşalığa meydan vermeyecek bir program ile tatbikât sahasına atılmak ve bir taraftan da her vicdanda bu imanı kuvvetlendirmektir.

YENİ HARFLER HAKKINDA

[Yeni harflerin kabulü dolayısıyla büyük bir tarihî tahavvül içinde bulunuyoruz; bu devirde her samimi mütefekkeri hürmetle dinlemek, doğruya varmak için en kısa yoldur, bu itibarla Avni Beyefendinin harfler hakkında kıymetli mütalâalarını memnuniyetle derc ediyoruz.]

Harf Komisyonu tarafından tespit edilen yeni Türk alfabesine ait şekilleri gündelik gazeteler bir levha halinde derc ediyorlar. “Milliyet” ayrıca bu harflerle her gün bir fıkra da neşrediyor. Yeni Türk harfleri son ve kat’î şekillerini almazdan evvel bütün Türklerin bu husustaki düşüncelerini ortaya koymaları borçtur ve bu borçların en millîsidir. Ben de yeni harfler hakkındaki birkaç mülâhazamı “Hayat” vasıtasıyla neşrederken böyle bir vazife ifâ ettiğime kâni bulunuyorum.

Yeni harflerde ve bu harflerle yazılan yazılarda evvela nazara çarpan cihet Türk yazısının umumi görünüşü itibariyle Garp’ın büyük lisanlarından ziyade Arnavutçaya benzemesidir. Bu benzeyişe sebebiyet veren âmil de Fransızcada bile ender kullanılan sedilli (C) ler ile işaretli (S)ler; ve bir de عوملاوت (iki nokta) bolluğudur. Latin harflerinin (W) de dahil olarak 26 şekli esaslı bir tahvil yapmadan Türkçeyi pekala yazabilecek iken komisyonca q,x,w harflerinin kullanılmaması kadroyu biraz daraltmış ve bi-l-netice lüzumsuz işaretler vazı zarureti hâsıl olmuş gibi görünüyor. Bu işaretlerin Türkçede çok kullanılan (ش) ile (چ) gibi iki mühim harfe delâlet etmek için vaz edilmiş olması da işaretli harfi havi kelimelerin sık sık tekrerrünü intaç ediyor.

Halbuki Latin harflerinin bazıları bunları kullanan muhtelif lisanlarda muhtelif tasarruflara uğramıştır. Binaenaleyh Türkçeye yeni bir alfabe yapılırken bu harflerden bir kısmı Türkçe için de tasarruf edilebilirdi:

Mesela (C) harfi Türkçeye münhasıran (چ) mukabilinde pekala alınabilir. Nasıl ki Latin harfi kullanan Slavlarda bu harf alelîtlâk (Ts) mukabilidir ve kalın saitliklerden evvel de böyle okunur. İtalyancada ince saitlerden evvel (چ)sesi verir.

Sonra (چ) mukabilinde kullanılan (G) harfinin hiçbir tebdile tâbi tutulmadan alınması da mümkündür. Bu harf İtalyancada umumiyetle, İngilizcede ekseriyetle, hafif saitlerden evvel (چ) sesi verir. Biz bu harfi münhasıran (چ) mukabilinde kullanabiliriz. Hatta aslında bile (چ) ile Latince (G) ve Yunanca (Γ) birbirinin mukabilidir.

(غ)ve (ك) için de (Q) harfini almamıza hiçbir mâni yoktur. Bu harfin küçük şekli olan (q)nun üzerine (~) işaretini koyunca (داغ), olduğu, bildiği” gibi kelimeler de

yarı sait (غ) ve (ك) ler için muin bir harf vaz etmiş oluruz. Sesin kalınlığını, inceliğini savtî ahenk tayin eder.

Samet (ی) için (J) den iyi mukabele yoktur. Nitekim Almancada ve Latin harfî kullanan İslavların alfabelerinde de böyledir; Latince de böyledir.

(ش) için de en iyi mukabil (x) tir. Zaten bu harfin muhtelif lisanlardaki kıymeti başka başkadır. Mesela İspanyolcada (خ) dır. Türkçede de pekala (ش) olur.

(j) harfî -ki Türkçenin asıl bünyesine dahil değildir; Yalnız mahdut ecnebî kelimelerde kullanılır- için (z) harfinin üzerine konacak bir (~) işareti ile pekala bir mukabil bulunmuş olur.

Samet (و) için (w) tahsis edilmelidir. (v) “üzüm” deki (u) seslerini göstermekte kullanılmalıdır. Çünkü (ü) Türkçedeki savtî ahenk hassasından dolayı aynı kelimede iki, üç hatta dört ve daha ziyade defa tekerrür edebilir ki bu halde kelimenin üzerine adeta müheyyâ kuran noktalar göze hiç de hoş bir tesir yapmaz:

Görüldüğünü (کورولديكى) kelimesinde olduğu gibi ve bu hal Türkçede fiiller dolayısıyla pek çok vâki olur. (V)nin dünya taâmlı hilâfına sait olması büyük bir mahzûr değildir. Bu harf Almancada (ف) dir; hem de ayrıca bir (F) varken. Zaten Latince de bidâyette (V) hem sait hem samettir; (u) şekli sonradan ihdas edilmiştir. Türkçe için böyle bir tasarrufa ihtiyaç vardır.

(Öfke) kelimesindeki (ö) saiti için üstüne bir (~) ilave edilmiş (o) pek muvâffaktır. (~) işareti (‘‘) dan daha kolay yazılır ve göze o kadar batmaz. Sonra bu sait ahenge tâbi olarak tekerrür etmediği cihetle bir kelimede birden fazla bulunamaz. Binaenaleyh kelimelerin üstünün işaretlerle dolması mahzuru da vârit olmaz.

Bu mesrûdâta nazaran yeni alfabede saitler

A E O U V I

Olur. Kalın esre içinde Y kullanılır.

Ahenge tebean (Y) nin tekerrürü, tecrübe edilirse görülür ki göze çirkin bir tesir yapmıyor. Komisyonun noktasız (I)sı iltibasa sebebiyet verecek derecede az farklıdır; hususiyle, mesela sokak levhaları, istasyon isimleri gibi yalnız majuskül harflerle yazılacak yazılar da bu iki I’nın şeklen birbirinden ayrılması mümkün olmaz, meğer ki majuskül (I) üzerine nokta koymak gibi Latin harflerinin estetiğine uymayan bir bid’at ihdas edilsin.

Bu tarz ile vücuda getirilecek alfabede (nâdiren kullanılacak (Ž) şekli haricinde hiçbir işaretli harf yoktur; yalnız (ã) müstesnadır ve bunu kabulde de kat’î bir

zaruret yoktur. Bu tarzın yegâne mühim mahzuru (Q) harfine bütün dünyadan ayrı olarak (غ) ve (ك) kıymeti verilmesidir; lâkin bu harfin Garp lisanlarında daima (u) harfi ile birlikte bulunması düşünülür ve bu haliyle de gâh yalnız (ق) ve gâh da (قو) okunduğu nazar-ı dikkate alınır (u) dan ayrı alınacak (q)nun sesinde de Türkçe için böyle bir tasarruf yapmak da büyük bir aykırılık olmadığı tebeyyün eder. Şimdi bu esasa göre Türkçenin sametlerini sıralayalım:

B C D F G H J K L M N P O S T W X Z ẓ Ẕ

Görülüyor ki bu tarzda alfabe Türkçeyi esas itibariyle işaretli harflerden kurtarıyor; komisyonun (beş) tane işaretli harfine bir tane noktasız (i) sine mukabil teklif edilen bu tarzda biri gayet nâdir kullanılacak (üç) tane işaretli harf vardır.

Bazı Arapça ve Farisî kelimelerde kullanılması zarurî olan (med) için alfabemize (`) işareti alınabilir. Bu işaret (^) şeklinden başka kolay yazılır ve daha güzeldir.

(ع) ve (ء) için komisyonun vaz ettiği apostrof işareti çok muvaffaktır; zaten beynelmilel fonetikte de böyledir.

Yine Arapça ve Farsça kelimelerde bazı (ق), (ك), (گ) ve (ل) harfleri içinde yeni alfabemizi de muin işaretler bulunmak lazımdır. Bunun için komisyonun tespit ettiği esaslara az çok uymak üzere şu tarz kabul olunabilir: “Kâmil” deki (ك) için (kj); “kave” de (گ) (qj) “ikdam”daki (ق) için de kh kullanılabilir.

Komisyon ahenge uymayan hafif (ل)yi ihmal etmiştir; halbuki buna şiddetle ihtiyaç vardır, bu olmazsa “hilâl” ve “kemâl” gibi kelimelerin armoni telâffuzu ile okunmasına yol açılmış olur. Bence bunun için de yine (j) harfi muaddel olarak kullanılmalı, binâenaleyh (lj) terkibi kabul edilmelidir, mesela:

(هلال)Hil jalj

(حل)Halj

(حال)Hálj

(قلب)Kaljb

(j) harfinin umumiyetle “muaddel” olarak tanınması da mümkündür, mesela “hatta” kelimesinin tatlı sesi (T) harfi de (TJ) şeklinde gösterilebilir.

Latin harflerinin Türkçeyi bu tarzda kabulü Türkçe yazıyı Garp lisanlarından pek cüzî farklı bir hale getiriyor. Yazımızın hemen hemen Garp’ın büyük lisanları gibi

bir görünüşü oluyor ve işaretin azlığı bu harflerin, adeta Türkçe'nin eskeden beri kullanılan harfleri imiş gibi görünmesini temin ediyor.

Ama denecek ki böyle bazı harflerin kıymetlerini tadil edersek sonra ecnebî lisanlarında o harflerle yazılan kelimeleri nasıl okuruz? Buna cevap kolaydır: Eğer o ecnebî lisanını biliyorsak doğru okuruz; bilmiyorsak kendi kaidemize göre okuruz, ne yapalım, her lisan bu böyledir ve zarurîdir:

Fransızca bilmeyen Alman “Charente”i “Harente” okur.

Almanca bilmeyen Fransız, “aachen”i “Aşan” okur

İtalya'nın “Civita Veçhia” şehrinin ismi, İtalyanca bilmeyen

Fransız için: Sivita Veşya;

Alman için: Çifita Vehya;

İspanyol için: Zivita Veçya;

İngiliz için, belki de Sayvayta Viçaya'dır.

Bizim için de “Çivita Veçhya” olmasında mahzur yoktur; nitekim komisyonun harfleriyle de “Çivita Veçhya”dır.

(eu) sait terkiğine muhtelif milletlerin verdiği muhtelif kıymetler neticesinde “Avrupa” kıtasının ismi “Europa, Erub, Avirupa, Yurup” telâffuzlarını almıştır; nitekim bizde de “Avrupa” telâffuzunu “av”la başlayan diğer hecelerdeki kalınlığın tevlit ettiği ahengî icabın neticesidir.

Sonra bir esaslı noktayı da hatırdan çıkarmamalıyız ki Türkçeye yeni bir alfabe yaparken yalnız Türkleri ve Türk dilinin hakiki ihtiyacını düşünmek asıldır; ecnebî lisanların yazılması ve ecnebîlerin Türkçeyi okumaları taliden bile ötededir.

Latin harflerini kullanan her milletin bu harfler üzerinde yaptığı tasarruf meydana iken bizim kendimizi hiç de ilmî olmayan bazı endişelere lüzumsuz yere bağlamamız doğru olmaz.

Yeni millî elifbemize (artık buna “elifbe” demek de bilmem doğru olur mu?) son ve kat'î şekil verilmeden evvel bu mülâhazaların da alâkadarlarca (yani her Türkçe) nazar-ı dikkate alınmasını temenniye şayan görüyorum.

Avni

* Komisyonca kabul edilen elifbede esaslı tadilât yapmak muvâfık görünmezse, hiç olmazsa, Türkçede çok kullanılan (چ) yerine (C)yi almak ve (ج) yerine işaretli bir harf tahsis –mesela (j) harfini – koyarak ender kullanılacak (ج) için işaretli bir harf tahsis

etmek ve noktasız (i) yerine daha kullanışlı bir şekil bulmak imkânı vardır. Sonra (...) lı u için herhalde bir çare bulmak lazımdır. Bu kadarcık bir tadil bile Türkçemizi, şekil itibariyle, Arnavutçadan uzaklaştırarak Garp lisanlarına daha ziyade yakınlaştırır.

* -“Olduğundan, dağ, bildiğinden” gibi kelimeleri olduundan, daa, bildiinden şeklinde Saitleri tekrar ederek yazmak suretiyle işaretli (q) dan vazgeçmek de mümkün olacak gibi görünüyor.

Mesela: “Ocak, ocağı, ocağa” kelimeleri sırasıyla “Oqak, Ogaa, Oga-a” şeklinde yazılabilir. Bu halde elifbede işaretli harf adeti, biri nâdir kullanılmak üzere ikiye iner.

Avni

LÂHİKALAR NASIL YAZILIR?

Bazı lâhikaların imlâdaki hususiyetleri.

1.İstifham lâhikası: Evvelen [mi, mı, mu, mü] ayrı yazılır:

Bunu ben mi söyledim?

Sizi teşvik eden o mu?

O çiçek gül mü, sümbül mü?

2.”de” lâhikası, yalnız “dahi” manasına geldiği zaman ayrı yazılır:

Orada ikimiz de yanılmış idik.

Dün arkadaşım da çarşıda idi, ben de.

3.”ile”, “ise”, “için” kelimeleri ayrı yazılır. Fakat başlarındaki i hazf olunarak “li”, “se”, “çin” şekillerinde lâhikalar olarak kelimeyle iltihâk edildikleri zaman (-) konur.

Ahmet ile

Ahmet-le

Bu iş ise

Bu iş-se

Senin için

Senin-çin

4.”ki” lâhikası rabt vazifesini ifâ ettiği zaman kelimedden tamamen ayrı yazılır. Fakat tayin ve tahsis adâtı olursa bir (-) ile kelimeye bağlanır.

İster-im ki herkes yeni yazımızı çabuk öğrensin: o kadar çabuk ki bir sene sonra eski yazıda –ki mahzurları hatırladıkça nasıl olup da bu kadar sene o yazıya tahammül ettiğimize biz de şaşalım.

5.Farisî terkiplerde esresini gösteren sadâlı harf (-) ile kendinden evvelki kelimeye bağlanır.

Hüsn-ü nazar

Riyâset-i cumhur

Kemâl-i şiddet

Iztırâb-ı derûn

6.Tasriflerde şahıs lâhikaları ve mürekkep fiil lâhikaları (-) ile siganın üçüncü müferrit şahsına, (isim ve sıfatlara) bağlanır.

Bu siganın imlâsına nazaran yalnız tek bir harften ibaret olan lâhikalar ayrılmaz. Emir sigası müstesna olarak bitişik yazılır.

Bir kelimedde birden ziyade (-) bulunamaz. Binaenaleyh mürekkep fiil lâhikaları (-) ile ayrıldığı zaman bunlara ilave edilen şahıs lâhikaları bir daha bağlama çizgisi ile ayrılmaz. Şahıs lâhikalarının (-) ile raptına misal:

Gelir-im

Gelir-iz

Gelir-sin

Gelir-siniz

Gelir

Gelir-ler

Diğer bir misal :

Ben çocuk-um Biz çocuğ-uz

Sen çocuk-sun Siz çocuk-sunuz

O çocuk-tur Onlar çocuk-turlar

Mürekkep fiil lâhikalarının (-) ile rabtına misal:

Yazmış-tım Yazmış-tık

Yazmış-tın Yazmış-tınız

Yazmış-tı Yazmış-lardı

Tek harften ibaret lâhikaların bitişmesine misal:

Sevdim sevdim

Sevdin sevdi

Emir sigasına misal:

Gel Gelin Geliniz

Gelsin Gelsinler

7.Kelimelerin sonundaki ç, p, tk, k harfleri hareketlendikleri zaman bazen oldukları gibi kalırlar, bazen de b, c, d, ğ, şeklini alırlar.

Değişenlere misal:

Ağaç-ağacı kabak-kabağı

Kap-kabı kemik-kemiği

Kanat-kanadı

Değişmeyenlere misal:

Saç-saçı

Küp-küpü

Demet-demeti

8.”den, di, dir”, “ce, cik, ci” gibi lâhikaların ibtidalarındaki “d” ve “c” harfleri: “c, f, h, k, p, s, ş, t” harflerinden sonra ç ve t’ye tahavvül ederler.

Aç-tır	haraç-çı	ağaççık
Kof-tur	hoşafçı	rafçık
Ak-tır	konakça	yaktı
Ahşap-tır	çöpçü	öptü
Göğüs-tür	paspasçı	esti
Haşhaş-tır	aşçı	şıştı
Merhamet-tir	sepetçi	yuttu

9.Menfi fiiller ve mürekkep fiiller müstakil sayılır.

Binâen aleyh gerek nefy adaâtı ve gerek mütemmem fiiller ayrı yazılmaz.

Gelmek:geler gelebilmek:gelebilir

Gelmemek:gelmez gelmemek:gelemez

Gelecek nüshamızda ismin tasrifine ait hususiyetlerle fiillerin tasrifindeki imlâ kaidelerini yazacağız.

ŞİVE ENDİŞESİ

Yeni harflere intikal ederken, tek bir endişe gösterilmişse o da şu oldu:

“Acaba Latin harfleri Türk dilinin kendi şivesini muhafazaya muktedir olacak mıdır?

Bu endişenin masum olduğu kadar dikkati celp olduğunu kabul edelim: Küçük bir mülâhaza bu endişenin biraz yürek üzüntüsüne benzer tesirini silmeye, hatta buna mukabil bir itmînân, bir ferahlık temin etmeye kâfi gelir.

Bu endişede bulunan bir zihin için bu suale cevap vermezden evvel, başka bir cevaba zemin hazırlamalıdır:

“Acaba Latin harfleri Türk dilinin kendi şivesini muhafazaya muktedir olacak mıdır?” sualinden evvel:

-Eski harflerimiz kendi şivemizi muhafaza ediyor muydu?

Sualine cevap vermelidir.

Eski harflerle yeni harflerin beynelmilel kıymetlerini tabâatta ve elde birbirine nazaran haiz olduğu farkları konuşmaya lüzum görmüyoruz; fakat eski harflerden yeni harflere geçerken en mühim inkılâp (her sessiz harfî bir sadâlî harf ile (göstermek) esasına toplanmıyor mu? Bir bu neticeyi, bir de dünkü imlâda dilimizin malzemesini teşkil eden hecelerin saitsiz vaziyetlerini göz önüne getiriniz; hecelerin bu saitsizliğine rağmen bir sessiz harf ile eda edilecek sesin birçok harflerin şekillerle temsil olunduğuna bakınız.

Bir taraftan harfsiz, diğer taraftan bir sese bedel muhtelif şekil ve surette harflerle vücut bulmuş bir imlâ sisteminin nihayetsiz teşevvüşleri içinde Türk dilinin şivesi muhafaza olunmuş mudur? Filvaki, telâffuz lisanını hâkim kudreti bütün bu imlâ anarşisinin fevkinde kalmış, İstanbul şivesi ile hulâsa ve ifade ettiğimiz Türkiye’nin müşterek ve dilber şivesi, bütün sevdiğimiz ve bir ince edasını feda etmeye kıyamadığımız şiveyi bize tabî tekâmülünü almış, büyümüş olarak getirdi. Yıllarca (doğru) yazdılar, (doğru) okuduk. Şimdi onun harflerde inkılâptan başka bir hareketle ıslahı tahakkuk sahasına çıkaramayan bütün bu karışıklığı içinde safvetini ve tekâmülünü yine halelden masûn bulduğumuz bir dili, hecelerin bütün saitleri gösterilmeye başladığı, bir sesin bir harf ile temsili bir esas olarak hüküm sürdüğü zaman mı şivesini kaybedecektir?

Bilakis... Yeni imlâ Türkçenin kendi şivesini muhafaza etmekle kalmayacaktır. Bugün Türkiye'nin muhtelif yurtlarında birbirinden farklı telâffuzlar da eski imlânın oynadığı muzır role nihayet verdik.

Eski imlâ, kelimeleri her yerde bir türlü okumaya imkân verecek elastikî bir mahiyet arz ediyordu. Kararsız iki yüzlü bir imlâmımız vardı. Bütün ahenk kanunları ve hatırlayarak okuduğumuz birçok kelimeler, yazı tarihinin her devrinden yeni bir yara alarak çıkmış gibi idi. Şimdi,

1)Herkes için bir harf,

2)Her hecede bir sesli harf esasları Türk dilinin kendi şivesini masûn tutmakla kalmaz, ona mevûd olan tekâmülü de en sür'atli bir hareketle işte bu imlâ sistemi temin eder.

Hakkı Tarık

ŞEKLİYÂT:UMUMÎ FİKİRLER

Türkçenin bütün sarfî şekilleri cezir ve maddelerin sonuna lâhikalar ilavesiyle vücuda getirilir. Cezir kelimenin asıl kökü olup kendisinde zâit hiçbir harf bulunmaz. Madde ise cezirden ve lâhika veya lâhikalardan teşekkül eder. Binaenaleyh bir cezirden müteaddit maddeler gelebilir ve her maddenin muhtelif sarfî şekilleri olur.

Lisanımızda cezirler müstakilen mana sahibi kelimelerdir. Fakat lâhikalar manaca müstakil olmadığı gibi, savtça dahi cezir veya maddenin ahengine tâbi olurlar ve ona göre sadâlı harf alırlar.

Lâhikaların ilâvesiyle cezir veya maddede:

1.Ya hiçbir tahavvül husule gelmez: süt-sütçü

Güzel-güzelce, ev-evcik gibi

2.Yahut aşağı gösterilen hallerde ses değişmesi husule gelebilir:

A.Maddenin sonu ile lâhika arasında bir sadâlı harf vasıtasıyla hece kaynaşması husule gelir:

Kork-korkak, sor-soru, tüt-tütün, öl-ölüm

B.Kelimenin son sesi, bu hece kaynaşmasıyla sert iken yumuşak olur ve yumuşak harf ile yazılır:

Ağaç-ağacın gibi.

C.Lâhikanın ilavesiyle kelimenin sonundan bir veya daha ziyade ses (ve bittabi onu temsil eden harf) sâkıt olur mesela:

Ufak-ufalmak-ufacık

Büyük-büyümek-büyücek

D.Madde, sadâlı harfle nihayet bulur, lâhikada bir sadâlı harfle ona rabt olunursa iki sadâlı arasına (y, ş, s, n) harflerinden biri gelir;bunlardan (y) ile (ş) harfleri hiçbir sarfî rol oynamaz, ancak iki saitin içtimâından husule gelen münâfereti izaleye yarar. (s) saitle biten muzâflara lâhik olduğu gibi (n) de muzâfların tasrifinde kullanılır. (n) çok defa lâhikayı maddeye rabt ederken savtî bir mülâyemet getirmek için de gelir:

Mesela:

Kuzu-kuzusu, iki-ikişer, gemi-gemiye-gemiye

Kuzu-kuzusunu, baba-babanın gibi.

E-Geniş diş sadâlısıyla nihayet bulan maddeye yine geniş diş sadâlısıyla başlayan bir lâhika geldiği zaman, iki sadâlı arasına (y) geldikten başka kelimenin nihayetindeki geniş sadâlı darlaşır.

Söyle-söyleyerek ağla-ağlayacak

SON NESLİN ŞİİRİNDE GÜZEL TÜRKÇENİN KUVVETİ

-*Miras*'ın, *Çoban Çeşmesi*'nin ve *Yanardağ*'ın intişarları münasebetiyle-

Beş yüz sene evvel yazılan Türkçe bir kitap aynen diyor ki: “Ey oğul eğer şair olup şiir etmeye kast edersek ceht et ki şiirde sözün rûşen ola, açık ola. Ve sakın ki gamız söylemeyesin. Yani örtülü söylemeyesin. Mesela bir sözün ki manası şerhini sen bilesin ve ayırık kişi bilmeye, anın gibi sözü söyleme. Zira şiiri halk için ederler. Kendi kendiler için etmezler. Pes şiirin manası açık gerektir. Rûşenliği sebebinden ötürü kim gerekse rağbet ede. Ama şair gerektir ki hemen vezin ve kafiye kâni olmaya. Pes sen dahi hayalsiz ve tertipsiz ve sînââtsiz şiir etme... Ve şiirde hoş misaller ve teşbihler getir. Şöyle kim hem hâsa hoş gelsin, hem âmme. Tâ ki senin şiirin şöhret tuta. Ve marûf ola ve şiiri aruzun ağır vezinlerinde ite. Tâ ki şiirin dahi sakîl düşmeye. Zira sakîl vezinde şiir etmeye kimse heves eylemez. Meğer ki eden dahi bir ağır canlı sakîl ola...”

Bu hakikati, müteâkiben teessüs ederek Türk zevkine hâkim olan Dîvân Edebiyatı şairi ve edipleri tamamen anlayamadılar. Vakıa o adamların içinde Nâbî gibi:

Ol dil-güşâ makâller, ol hurde nükteler
Mümkün müdür bula Arabistan'da sûreti
Ol can-fezâ sühanların ol şûh edâların
Akamlar lisanına olsun mu nispeti
(Ba'dî leke) hitâplarından gelir mi hiç
Lafz (a canım), (ay efendim) letâfeti

Diye Türkçenin güzelliğini takdir edenler, yahut Osmanzâde Tâip Efendi gibi: “...hâlâ mütedâvil olan üslûp, bu siyâta yazılan mektuptur. Zira fî zamanına gayet münşiyâne mektup ne okunur ne de ziyade âmiyâne kağıda bakılır” yolunda şöyle böyle sadeliği tevsîh eyleyenler vardı. Fakat medrese tahsili ve Acem edebiyatının nüfuz ve icâzı pek zarurî olarak onlara ana lisanlarının güzelliğini tamamı tamamına tattırmadı. Vaktâ ki gözlerimizi şarktan garba çevirdik ve Şinasi şûûrlu bir kafa ile, ilk defa yeni nesrin numunelerini verdi, eğer muakkipleri onun ne yapmak istediğini iyi kavramış olsalardı bugünkü yazı dilimiz, hiç olmazsa yarım asır evvel ortaya konmuş olurdu. Maalesef ne ateşli ve yegâne vatan şairi büyük Namık Kemal, ne “Şiir ve İnşâ” sahibi Ziya Paşa güzel Türkçeyi edebiyata sokmadılar. Kendilerini takip eden Edebiyat-ı Cedîdecilere medrese zihniyetine ve Acem edebiyatından tevârüs ettiğimiz gazelciliğe düşman oldukları halde Dîvân Edebiyatının kamusunu yırtamadılar: İşte “*Aşk-ı Memnu*” ve işte “*Rübâb-ı Şikeste*”.

Edebiyatda “Güzel Türkçe” hâkim olabilmek için “milliyet duygusu”nun canlanmasını, edebiyat âlemini kaplamasını bekledi. İşte makalemin başına geçirdiğim beş yüz senelik hakikati takdir etmek liyâkati bu asrın çocuklarına nasip oldu. Hiç şüphe yok ki Türk edebiyatı Balkan Harbi’nden sonra –bu harp meşûmdur, elimizden en mamur ülkeleri aldı fakat genç gönüllerde milliyet meşalesini de tutuşturmuş oldu-, evet Türk edebiyatı Balkan Harbi’nden sonra yeni bir merhaleye vâsıl olmuş oldu. İnkâr edemeyiz ki halk şairleri, danışmentlerin medrese tahsilinden uzak kalmış oldukları için asırlarca evvel yine bugünkü lisanla, samîmi ve temiz Türkçe ile yazıyorlardı. İşte iki buçuk asırlık âşıkâne bir saz şiiri ki eskimek bilmiyor:

Yazın ol bahârında
 Teferrüde gör elmayı
 Yel esip yere düşmeden
 Budağında kır elmayı
 Elmanın budağı ağlar
 Gözüm yaşı durmaz çağlar
 Ağlar, paşalar beyler
 Diz üstüne kor elmayı
 Perişân gönlüm perişân
 Elmadır âşığa nişân
 Elmasız yâre kavuşan
 Âh eder anar elmayı
 Karacaoğlan kaynar coşar
 Aşk dalgası boydan aşar
 Bir kötüye yolu düşer
 Kadrin bilmez yer elmayı

Bu bir sene zarfında, inkılâp nesline mensup üç Türk şairinin üç eseri intişar etti. “Enis Behiç”in “*Miras*”ı, “Faruk Nafiz”in “*Çoban Çeşmesi*”, “Yusuf Ziya”nın “*Yanardağ*”ı. Tam bir sene evvel çıkan kitabının başına bana hitâben “*Miras*”ımın içinde güzel şiirler varsa bu güzellik öz Türkçemizin tatlı ahengindendir...” diye yazan Enis Behiç’in vaktiyle beni tashîr eden bir şiiri vardı ki ara sıra hatırlar fakat şair o zaman İstanbul’dan uzakta, Macaristan’da olduğu için bulup tekrar okuyamazdım. Bir sene evvel *Miras*’ı çıkartıp bana gönderince evvela o şiiri aradım. Buldum. Bilmem doğru mu, “*Turân Kızları*” unvanını taşıyan bu şiirde, o zamana kadar intişar eden hece

vezinli manzumelerde olmayan bir yeni ahenk sezmiştim. Macar şairi “Vikarbela” tarafından nazmen Macarcaya da tercüme edilen bu manzume:

Getirirler hepsi birer demet nilüfer
-Âh onların yoktur asla vefâsızları
Şehitlerin mezarında dua ederler
Dalga dalga uzun saçlı Turan kızları!...

Diye bağlanıp biten bir “balat”tır. Ve galiba “balat” tarzını Türkçemize ilk tatbik eden de yine Enis Behiç’tir. Hece vezni Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Enis Behiç, Faruk Nafiz gibi zevk sahibi şairlerin ellerinde ahengini bulmadan evvel itiraf etmeliyiz ki hayli iptidaî idi. Ekseriya “dört dört dört dört üç” gibi mutarrid, gürültülü vezinlerle yazılan parçalar, asırlardan beri –Fuzulî gibi, Nedim gibi, Fikret gibi sanatkârların elinde işlene işlene incelenen aruzun karşısında pek sönük kalıyor ve o yabancı veznin lehindeki kanaati sarsamıyordu. İşte hece vezninin dünkü şu vaziyetini yakından bilmeyen bugünkü gençler “*Turan Kızları*”nda beni vaktiyle teshîr eden yeni ahengi hissetmeyebilirler. Nitekim aynı manzumeyi “*Miras*”ta okuduğum zaman, benliğim üzerinde ilk tesiri kadar kuvvet göstermediğini anladım ve düşündüm ki Türk şairleri hece veznini artık tamamen işlemeye muvaffak olmuşlar. Bugün, eski iptidaîlikten uzaktayız.

“*Miras*”ta okuyup sevdiğim şiirlerden biri muvaffak bir “didaktik” parça olan “Venedikli Korsan Kızı”dır. İki kısımdan tereküp eden bu uzun manzumeyi ne zaman okusam tuhaf bir hüznün içinde dalar, düşünürüm: Enis Behiç kalenderâne, provasız kalemiyle “Eski Korsan” menkıbelerinden bir tanesini ne güzel tasvîr etmiştir.

“*Çoban Çeşmesi*”nin intişarından senelerce evvel:

Enginle boy ölçen bu kumsalda ben
Hasretle bakarım karşı beldeye!
Dumanlı ufuktan, durgun denizden
Kimi bekliyorum gelecek diye?

Her ruha gün doğdu, sen de çık, belir,
Desem de o güneş ufka yükselmez.
Gölgeler şekil olur, yolcular gelir,
O candan, gönülden sevdiğim gelmez.

Durdukça bu engin su hâricinde
 Kalbime denizler dolar, boşalır.
 Asırlık kayalar gibi içinde
 En sonra oyulmuş kovuklar kalır.

Manzumesini okuduğum zaman, heceye ahenk veren şairler içinde Faruk Nafiz'in bilhassa asıl şiirde kıymetli bir rolü olacağına inanmıştım. Sonradan okuduğum parçalarının içinde bu i'tikâdımı sarsan olmamıştır. “Çoban Çeşmesi”inde “*Han Duvarları*” unvânlı manzumesini görünce bâkir bir mevzua –ki o mevzuun bitmez tükenmez zengin safhaları vardır- ilk el ozan şairin de o olduğuna kâni oldum.

Hece veznin işleyen şairlerden bahsederken, geçen gün “*Yanardağ*” adlı bir kitabı daha intişar eden “Yusuf Ziya”yı ilk safta yâd etmek icap eder: Temiz, kusursuz –ve hiç olmazsa en az tasavvurlu- bir lisanla bize güzel şiirler yazan bu İstanbul çocuğu fanteziler veren bir şairdir, işte “*Yanardağ*”dan gelişi güzel bir parça:

Moskof Güzeli

İsmini biliriz yıllardan beri,
 Tarihte en kanlı yapraktır yeri,
 Bir şanlı serdarı zafer yolundan
 Fettân ellerinle çevirdin geri!

O sıcak gözlerin yaz gecesi mi?
 Ma'nâlı sözlerin aşk hecesi mi?
 Bir anda aklımı aldı başımdan
 Her halin bir gönül bilmece mi?

İçimden çıkmıyor o eski acı,
 Aşka feda oldu devletin tacı,
 Nihayet inandım seni görünce
 Bu işte haklıymış bizim Baltacı!...

Bu gençlerin eserleri, hiç şüphe yok, Türk edebiyatının şah eserleri değildir; fakat güzel Türkçeden yarın için beklediğimiz şiir abidelerinin muhakkak mesnedleri,

temelleri bunlardır. Ve bu, o kadar büyük bir şereftir ki Türk edebiyat tarihinin, isimlerini hürmet ve muhabbetle yad ettiğim şairlere mutlaka çok itinalı sayfa ayıracaktır.

Ali Canip

YENİ HARFLER VE COĞRAFİ İSİMLER

Henüz Türkçe doğru ve mufassal bir atlasa malik değiliz. Bunun sebebini ilmî faaliyetin noksanından ziyade eski harflerin kifayetsizliğinde aramalıyız. Arap harfleriyle vücuda getirilen haritalarda renklerle gösterilmek istenen birçok izahat uzun keşîdeli yazılarla örtülerek, haritadan beklenen fayda temin edilemiyordu. Aynı zamanda coğrafi isimlerin ne imlâsını ne de telâffuzunu doğru bir surette lisanımıza nakil kabil oluyordu.

Yeni Türk harfleri sayesinde artık bizde muntazam ve her suretle kabil-i istifade atlas ve haritalara malik olacağız demektir. Yalnız coğrafi isimlerin yeni harflerle Türkçeye nasıl nakledileceği meselesinde biraz tevakkuf etmemiz icap eder. Bu intikal devri esnasında yapılacak küçük bir dikkatsizlik birçok hataların temâdî edip gitmesine sebebiyet vereceğinden zâhiren basit fakat hakikatte pek girift olan bu mesele üzerinde ne kadar fikrimizi yorsak yeridir.

Umumiyetle yeryüzündeki köy, şehir, dağ, nehir ve deniz isimlerinin doğru telâffuzları muhtelif yazılarla tespit edilmiş olup büyük bir kısmı Latin ve İslav harfleriyle bir kısmı da Çin, Arap vesair harflerle yazılmıştır. Bunların mahallî telâffuz ve imlâlarını tahkik epey müşküldür. Bir de şimdiye kadar lisanımıza girmiş olan coğrafi isimlerin ekserisi de hususi bir telâffuza malik olmuşlardır, bu isimlerin doğru telâffuzların tamîm de ikinci bir mesele teşkil dere. Bu suretle Dil Encümeni'nin vaz ettiği esasât dairesinde yeni Türk harfleriyle yazacağımız coğrafi isimleri muhtelif zümrelere ayırılır:

I-Evvela Türkçede hususi bir telâffuza malik olan coğrafi isimleri tetkik edelim. Tarihî münasebetler dolayısıyla çoktan beri lisanımıza girmiş olan birçok coğrafi isimlerin ekseriyetle aslından farklı bir telâffuz tâbi olmuştur. Mesela Venedik, Viyana, Londra.” gibi kelimelerin mahallî imlâ ve telâffuzları “Venezia, Wien, London”dur. Bunları aynen veya telâffuz esasına göre nakletmektense yeni harflerimizle “Venedik, Viyana, Londura” şeklinde yazmak her halde daha muvâfık olacaktır. Mamafih mektep kitaplarında ve ilmî eserlerde bu isimlerin yanında mahallî telâffuz ve imlâların tespiti icap eder.

Yalnız bu kaidenin şümûlü dahilinde bulunan kelimeleri tayin oldukça müşküldür; daha ziyade halk lisanına girmiş olan marûf ve meşhûr kelimelere münhasır olmalıdır. Bir de son zamanlarda basit tercümelerle lisanımıza nakledilmiş olan hatalı

kelimeler bu zümreden hâriç tutmalıdır. Mesela “Adriyatik Denizi, Ruşuz Dağları” yerine “Adria denisi, Rocky Mauntains” demek daha doğrudur.

Bazı coğrafi isimler her lisana tercüme edilerek nakledilmektedir. Bu usul bilhassa deniz isimlerinde pek ziyade cârîdir. Karalarda bazı dağ ve arazi isimleri de tercüme edilmekte ise de yavaş yavaş mahallî isimler galip gelmektedir. “Arz-ı Cedîd ve Arzü’l Nâr” tabirleri yerine New Foundland, Tierra del Fuego isimleri taammüm etmektedir. Çünkü nihayeti gelmeyecek olan bu tercüme gayretkeşliğinin pek fena bir tarzda isti’mâl edildiği vâkidir. Yalnız her millet tarafından tercüme edilen coğrafi isimler, bilhassa deniz isimleri şivemize uygun bir tarzda Türkçeleştirilmelidir.

II- Türkçede hususi telâffuzları olmayan coğrafi isimlere gelince bunlar da iki kısma terfîk edilebilir:

1-Aslında Latin harfiyle yazılanlara lisanlarını Latin harfleriyle yazan milletlerin kendileri için kabul ettikleri tahrir tarzı esas olarak alınmalıdır. Yani Latin harfi kullanan milletlerden coğrafi isimler aynen nakledilmeli, mesela: Bordeaux, Liverpol, Philadelphia yazılmalıdır. Fakat bu mevkilerin mahallî telâffuzları lûgatlarda ve ilmî eserlerde ayrıca gösterilmek icap eder. Bununla beraber bu zümreye ait kelimelerde ba’z küçük tadilâta da cevâz verilmelidir. Mesela, biz “c” harfini “.....” olarak kabul ettiğimiz için bu esasa göre yazılan kelimeleri halk “California, Corsica, Carpat” gibi kelimeleri “California, Corsica, Carpat” diye okuyacaktır. Buna meydan vermemek için Almanlarca da tatbik edilen usule tabben biz de bu kelimeleri Kalifornia, Korsika, Karpat” diye yazabiliriz. Bu sebeple bu zümreden olan kelimelerde mütahassıs bir heyet tarafından bir defa tetkik edildikten sonra lisanımıza nakledilmelidir.

2- Nihayet Latin harfi kullanılmayan yerlerdeki coğrafi isimler gelir. Laitn harflerinden gayri harflerle yazılan kelimelerin imlâsını muhafaza ederek lisanımıza nakil imkânsızdır. Çünkü buna teşebbüs edilecek olursa Türkçede mevcut olmayan birçok yeni harflere ihtiyaç görülecektir. Bunların yalnız takarrübî telâffuzları tespite çalışılsa o zaman da Latin harfiyle yazılmış mevcut şekillerden farklı yeni birtakım kelimeler ortaya çıkacaktır. En doğrusu beynelmilel muhberâtta kullanılan şekillerini, yani Fransız, İngiliz veya Alman imlâlarından birini kabul etmek muvâfık olacaktır.İngiliz veya Amerikan nüfuzu altında bulunan memleketler için İngiliz, Fransız siyasî hâkimiyeti altında bulunan yerler için tabîî Fransız tarz-ı tahriri şayan-ı tavsiye ise de yeni harflerimize ve imlâ kaidelerimize nazaran Alman veya İngiliz tarz-ı tahririnin daha ziyade yer tutacağı anlaşıyor. Mesela Fransızların Canton, Luçon,

Timbuctou şeklinde yazdıkları bu kelimeleri Alman ve kısmen İngilizler Kanton, Luzon, Timbuktu tarzında bizim imlâmıza daha yakın bir şekilde yazarlar.

Görülüyor ki her hangi zümreye mensup olursa olsun bütün coğrafi isimler üzerinde yegân yegân tetkikte bulunmak ve o suretle lisanımıza mâl edinmek icap ediyor. Burada sathî bir surette temas ettiğimiz bu meseleler bilhassa Türkçeye ait coğrafi isimler hakkında diğer makalelerimizde daha fazla izahat vermeye çalışacağız.

Hamit Sadi

XVI – XIX' UNCU ASIRLARDA

TÜRKÇENİN TEKÂMÜLÜ

On altıncı asır, Anadolu Türklerinin klasik edebiyatında en zengin bir devir, bir inkişaf ve kemal devresidir. O devirde Osmanlı İmparatorluğu'nun maddî ve manevî bütün müesseselerinde göze çarpan kuvvetli inkişaf, lisan ve edebiyatta da kendini gösterir. Bu asır yalnız İstanbul'da «Bâkî» yi ve İmparatorluğun şark hudutlarında — sanatının bir çok unsurlarını Azeri lehçesinin edebiyatından alan — «Fuzulî»yi yetiştirmekle kalmayarak, birçok kıymetli nasirler, mütercimler, müellifler, tezkereciler, müverrihler, coğrafyacılar da yetiştirmiş, hulâsa, Anadolu Türkçesi bu asırda büyük bir imparatorluğun ilim ve sanat lisanı olmak haysiyetiyle — o sırada artık büyük simalar yetiştirmekte pek hasis olan — Arap ve Acem hars ve lisanlarıyla rekabete, hem de büyük bir muvaffakiyetle, muktedir olmuştur. Asırlardan beri büyük Acem şairlerini taklit ve temsile çalışan şairlerimiz bu devirde azamî muvaffakiyet göstermişler, ahenk ve eda itibarıyla Acem örneklerinden hiç aşağı kalmayan eserler vücuda getirmişlerdir.

Bu suretle, «Acem klasisizmi»'nin yanında bir de «Türk klasisizm»i teşekkül etmiş oluyordu. Aralarındaki bütün iştirak noktalarına rağmen, bu iki sanatın ayrı hususiyetleri de yok sayılamaz. Sathî görüşlü bazı Garp müdekkiklerinin yalnız isimlere ve mevzulara, yahut Acem — Türk klasisizminin müşterek esaslarına aldanarak verdikleri hükümler, tamamen indî ve yanlıştır. Hele bu asır şiirleri mahallî hayatı aksettiren metli levhalar, imparatorluğun askerî muvaffakiyetlerinden mülhem teşbihler ve istiareler, tarihî hadiseleri yaşayan samimî ve canlı eserler, Akdeniz'i bir «Türk gölü» haline getiren Osmanlı denizciliğini inkişafıyla alâkadar şiirler değildir. İşte, bir taraftan beşinci asır sonlarıyla on altıncı asırda yetişen büyük şairlerin himmetiyle Türk klasik ¹ kemal mertebesine gelmiş diğer taraftan — Camî ile büyük klasikler devri kapanarak İran edebiyatının on altıncı asırda, nüfuz ve ehemmiyeti Acem şairleri tarafından da takip edilecek büyük şairler yetişmemesi neticesinde, sairler artık İran edebiyatının Türk edebiyatına faik olmadığına ikna olmaya başladılar. Eski tercümelerin ve iktibasların yanında mevzularını mahallî hayattan alan eserler de çoğaldı. Bilhassa yedinci asrın başında yetişenler şairler de, bu, kanaat pek barizdir. On altıncı asırda «Osmanlı «Safevî»hanedanlarının temsil-i idare

¹ Orijinal metinde kelime silik olduğu için okunamamıştır.

ettiği «sünnî-şîî» mücadelesi gibi, İran ile Anadolu Türkleri arasında bir nevi medenî rekabet de bunda müessir olmuştur.

On yedinci asır başlarında yetişen şair « Nev'îzâde Atayî «*Sakînâme*» adlı mesnevisiyle o devir edebî mahfillerinden kaside ve gazel vadisinde Türkçenin Acemceye faikiyeti telâkkisiyle hakim olduğunu gösterir; muasırlarından «Ganizâde ² “*Şehnâme*”sinde bunu ifade eder. Mamafih bütün buna rağmen, burada bir İran tesirâtının ve Acemcenin Türkçeye faik olduğu hakkındaki eski telâkkinin burada bir tezahürüne şahit oluruz: Ceddi «Yavuz» u taklit etmek isteyen “Dördüncü Murat” kendi zamanı için yazdırdığı *Şehinşahnâme* adlı manzum tarihi Farisî olarak yazdırmıştır. Mamafih bu hareketi, umumî bir cereyanın neticesi değil, sadece şahsî bir hevesin ifadesi, yani alelâde bir «tasallûf» mahsulü gibi telâkki etmek daha doğrudur. Esasen o sırada Türk nazım lisanı, Acem unsurlarıyla çok karışmış olmakla beraber, Nefî» gibi büyük üstatların ve değerli muakiplerinin himayesiyle eda ve ahenk itibarıyla Acemceden asla geri kalmayan, klasik sanat dairesinde kemal mertebesine ermiş bir lisandı. «Veysî» ve daha sonra «Nerkisî» gibi münşilerin ve mukallitlerinin elinde «edebî nesir» çok musanna sahte ve tatsız bir hal almakla beraber, birçok tarihlerde, seyahatnâmeler de muhtelif mevzulara dair mensur eserler de eski, sade, tabîî, külfetsiz yazış an'anesi devam ediyordu. “Evliya Çelebi” de, daha sonra «Naima» da bu nesin çok güzel numunelerini görüyoruz.

On yedinci asır sonları ile on sekizinci asır da klasik Türk nazmı, üzerinde yürümekte olduğu tekâmül yolunu takip ediyor. Mevzular çoğalıyor, zenginleşiyor, mahallî hayattan alınmış mevzulara sık sık tesadüf ediliyor, gazeller de hatta kasideler de mahallî hayatı aksettiren levhalar göze çarpmaya başlıyor. “Nedim” ile arkadaşlarında ve muakiplerinde bunu daima daha mütezayit bir kuvvetle görüyoruz. On dokuzuncu asırda «Vasîfî Enderunî» gibi şairlerde ise bu temayülün hatta mübtezel ve adî mahsuller verdiği de şahit, oluyoruz. “Nedim”in büyük klasik şairlerimizde o zamana kadar hiç tesadüf edilmeyen hece veznini kullanması ve hece vezni ile bir şarkı yazması, halk edebiyatının ve halk zevkinin yukarı tabakalara kadar hulul ettiğine bir misaldir: ve ne kadar istisnâî bir mahiyette olursa olsun, bu vakıa çok dikkate şayandır. Gene bu asırlar da yaşayan şairler de, «Nabî» den başlayarak, “Arap ve Acem kelimelerinin hudutsuz ve nispetsiz bir şekilde kullanılmasına karşı adeta bir

² Orijinal metinde kelime silik olduğu için okunamamıştır.

aksülamel” hasıl olmağa başladığım görüyoruz. “Nef’î” muakkiplerinin nazımda, “Nergisî” mukallitlerinin nesirdeki zevksiz suiistimâllerine karşı: “Dîvân-i gazel nusha-i kamus değildir” diye bağırان Urfalı büyük şair “Nabî” bir kasidesinde İstanbul Türkçesinin avam Arapçasından çok güzel olduğunu söylüyor.

«Tasannu»u sanat sanan münşilerin, şairlerin bu suiistimâllerine karşı bu cins itirazlara, on sekizinci asır şair ve muharrirlerinde sık sık tesadüf ederiz. Avrupa sanat eserlerinin fikir ve edebiyat sahasında değilse bile Türk sanatı ve zevki üzerinde yavaş yavaş tesir etmeye, Türk sanatının İran’da bile moda olmağa başladığı böyle bir devirde, İran’ı medeniyetçe kendilerinden aşağı gören şairlerimiz üzerinde İran tesirâtının azalmaya başlaması pek tabiidir. Bu asırlarda Türk şairleri üzerinde yalnız «Şeket, Saip, Bidil» gibi bir kaç İran şairinin nüfuzunu görüyoruz. Fakat bu haricî nüfuz, hiçbir suretle, Türk şiirinin o sırada takip ettiği dahilî tekâmülü tamamen değiştirecek bir mahiyette olmamış, şairlerimizin «Türkçe» ye ve «Türk klasik şiiri» nin yüksekliğine karşı besledikleri itimadı sarsmamıştır.

On dokuzuncu asırda, lisanı sadelik lüzumunu, hatta halk edebiyatının kıymet ve ehemmiyetini, o vadide herkesin anlayacağı tarzda sehl-i mümteni kabilinden şeyleri yazmanın iyi olacağını ilk defa açık ve kat’î surette ileri süren yegâne adam «*Mustatraf*» mütercimi vak’anüvis «Esat Efendi»dir. Türk, Arap, Acem lisanlarının edebiyatına her manasıyla vâkıf olduğunu muhtelif eserleriyle ispat eden bu âlim adam, “*Mustatraf Tercümesi*”nde Arapların halk şiirlerinden bahsederken, o münasebetle şunları söylüyor:

... ve hakikatte bu böyledir ki sözümüze birçok yardımı olan Arabî ve Farisîyi aradan çıkarıp, lisanımız olup lâkin çoğunun Türkçesi metruk olmakla bulamadığımız elfâzı getirirler, lafzı az ve manası çok lakırdıları güzelce meydana koymak ve belâgât ü fesahâti bu yola sokmak ve bu kalıba yerleştirmek, doğrusu bir büyük iş ve bütün halkın beğendikleri ve anladıkları kolaylığa» gidiştir ki sehl-i mümteni denmekle sena olursa sezadır. Görmüş olduğu kuvvetli medrese tahsili ve Arap-Acem edebiyatları da etraflı vukûfu itibariyle eski şark telâkkilerine şiddetle merbutiyeti pek tabî olan Esat Efendinin bu manidâr satırları, kendisinin «millî lisan ve edebiyat» mefhumlarını -Arap halk şiirleriyle mukayese etmek suretiyle olsa bile- çok iyi idrak ettiğini ve istikbal için adeta bir program çizmiş olduğunu çok sarîh gösteriyor. Ondan evvel bu fikri böyle sarîh bir nazariye halinde ortaya koyan olmamıştı. Bu itibar ile *Mustatraf*

mütercimini, daha «Tanzimat»tan evvel, «millî lisan ve edebiyat» cereyanının adeta ilk nazariyecisi gibi göstermek, yanlış bir iddia sayılamaz...

Prof. Dr. Köprülüzâde M. Fuat

TÜRKÇEYE DAİR

Türk edebiyatı içinde şahsî heves saikasıyla sade yazanlara pek eski zamanlardan itibaren tesadüf edilir; fakat bu sade yazmanın bir prensip olarak kabul edilmesi, bilhassa muayyen esaslara göre bu uğurda çalışılması, ile cereyan açılması meşrutiyetin ilânından biraz sonra, yani Balkan Harbi'nden biraz evvel başlar. Çünkü Türkiye'de başka unsurların isyanı ve bu isyanların Türk gençliği üzerinde aksülamel yaparak nasyonalizmin uyanması o tarihtedir. Demek oluyor ki usulî bir şekilde sadelik cereyanı kuvvetini nasyonalizmden almış, ve kendisine: "Her milletin lisanına yalnız kendi grameri hâkimdir. Bir lisan başka lisanlardan kelime alabilir; fakat kaide alamaz. Türkçede Arabî, Farisî terkiplerin, cemilerin vaziyeti gayr-i tabiidir. Bunların tart ve ilgası lâzım gelir.,, mülâhazasını esası umde edinmiştir.

O aralık memlekette kalem sahipleri üç zümreydi:

1- Arap ve Acem kelimeleriyle mülemma bir Osmanlı lisanına inananlar. Bunlar kahir ekseriyeti haizdi.

2— Muayyen hiçbir umdeye sahip olmadıkları halde, türkçenin lisanı vicdanına girmiş, kaynaşmış birçok Arabî, Farisî kelimeleri atarok kökleri sırf Türkçe olan lâfızlardan müteşekkil bir yazı dili vücuda getirmek isteyenler. Bunlar bu uğurda bazı lâhikalar ilâvesiyle uydurma kelimeler de yapıyorlardı. Bu zümrenin miktarı azdı ve hareketleri ilk teşebbüslerinden itibaren aksülamel yapmış, birçok adamları güldürmüştür.

3 — Yukarıki umdeyi kabul eden gençler ki kanaatlerine göre işe, ancak ortaya koydukları esas dairesinde başlanmak lâzımdı. Arap ve Acem lisanlarına ait kaideler Türkçede bir nevi kapitülasyon yapmışlar ve kendilerine mensup lüzumsuz kelimeleri edebiyatımızda barındırabilmişlerdi. Türkçeye; yalnız Türk grameri hâkim olunca lisanî vicdanımıza dahil olmayan yabancı kelimeler kendiliklerinden tutunamayacaklar, gideceklerdi; mesela “mâ” ve “leziz” lafızları ancak “mâi leziz” terkiibiyle yaşıyordu. Bu terkip kaidesi atılınca hiç kimse “leziz mâ” demeyecek, " tatlı su ,, diyecekti.

Lisanı tasfiye maksadıyla yapılacak hareketlerin en makûl ve hayat kabiliyetini haiz olanı bu imiş ki içtimaî bir cereyan halini aldı. Üç beş sene sonra edebiyat içinde yaşayan gençler, terkipli lisanı attılar, bunun arkasından lüzumsuz Arabî ve Farisî kelimeler, hatta aruz vezni birer birer çekildiler. Konuşulan dil, Türk edebiyatı için bir ideal oldu.

O zaman „yeni lisan" unvânla ortaya çıkan bu cereyanın aleyhtârları maksadın esasını ve şümulünü her nasılsa kavrayamayarak:

— Canım sizin söyledikleriniz pek basit bir şey! Arabî ve Farisî terkipleri kaldırmak... Hiç bununla iş biter mi? Unutmamalı ki Türkçe o terkipler sayesinde güzelleşiyor! Lisanımızda bir mefhuma mukabil bir kaç lâfız bulunması, zenginliğine alâmettir. Biz yerine göre „ güneş " makamında „ afıtap "hurşit,, , "şems,, , "mıhr,, gibi kelimelerden istediğimizi kollanırız. „Hurşid-i draşan,, terkibindeki şaşaa güneşte var mı? diyorlardı.

"Yeni lisancılar „ bu gibi sözlere mukabil " hiç bir lisanda aynı manaya — aralarında ince mana farkı olmaksızın — bir çok kelime olmadığını ileri sürdüler; ve tasfiye için bazı esaslardan daha bahsettiler ki, bu meseleye dair kanaatlerini vazıhan gösteren bir makaleden * şu satırları okuyalım:

“Stylistique: şelikıyat” denilen yeni bir ilme nazaran her lisanın içinde bir "müşterek lisan" vardır. Ve bu öyle bir lisandır ki, haiz olduğu kelimeler, mensup olduğu milletin yalnız bir kısmını hatırlatmaz, umuma şâmil olur.

Mesela Türkçede "keder,, kelimesi müşterek lisana dahildir; çünkü bu kelime sarf edilince bize âlim, yahut cahil; kadın, yahut erkek,, hulâsa bir kısım halkı hatırlatmıyor; fakat mesela,,kaygı,, kelimesi derhal aklımıza bir sınıfı, Anadolu halkının bazılarını getiriyor... sonra aynı manaya "tasa", "gussa", kelimeleri de böyledir; bu kelimelerden birincisi kadınları, ikincisi eski adamları hatırlatır...

Yeni lisancılar, işte bu nokta-i nazardan mahut tasfiye taraftârlarından ayrılmışlardı. Yeni lisancılar diyorlar ki:

Türkçesi bugün kullanılan kelimelerin Arapça, Acemce mukabillerini atmalıyız: “Kuş” varken “mürg”e, “tayr”a lüzum yoktur; fakat ölmüş kelimeleri diriltmek vehayut yeneden lâhikalarla uydurma kelimeler meydana atmak doğru değildir; zaten bu gibi şeyler yapılsa bile bugünkü Türkçenin vicdanına kabul ettirilemez.

“Hiçbir lisan cezirlerinden değil, tasarruflarından ibarettir” diyen “yeni lisancılar”cılar medenî ihtiyaçlar saikasıyla dilimize girecek ecnebî kelimelerin bu girişleri tabîî birer hadise oldukları için korkulmaya lüzum olmadığını da ileri sürmüşlerdir; ve bunda haklı idiler: Garp medeniyeti içine giren, beynelmilel ilimlere sahip olmak isteyen bir millet elbette o beynelmileliyetin zarûretlerini kabul edecekti.

* “Genç Kalemler” : 21 No. 16 Mayıs 1328

Türkçe türlü türlü kamuslara muhtaçtır, bunların başında bugün yaşayan yani bugün konuşulan Türkçenin lûgatlarını tespit edecek olan, başta gelir; bu elzemdir; fakat bununla iş bitmez; tarihî, ilmî, edebî tetebbuların muhtaç olduğu kamuslar ve ansiklopedik eserler de lazımdır ki işte bütün bunlar pek uzun mesaiye muhtaçtır; müteakip bir makalemizle, bu eserleri meydana koymak için müracaat icap eden membalardan bahsetmek istiyoruz.

Ali Canip

ALFABE TARİHİ

Latin Alfabesi esassından kabul ettiğimiz yeni alfabemizin, bundan evvelki yazımıza nispetle, dilimize ne kadar uygun ve ondan ne kadar daha vazih olduğunu yeni yazıyı tatbik ettiğimizden beri her günkü müşahedelerimizle anlıyoruz.

Yeni yazımız ile eskisi arasında ilmî ve herkesin anlayamayacağı mukayeseleri bir tarafa bırakarak, herkesin tekrar edebileceği şu küçük tecrübeyi yapınız:

Beş, altı yaşında daha ne yeni harfleri, ne de eskilerini bilmeyen bir çocuğa «Ali» nasıl yazılır diye sorunuz, çocuk harflerin şeklini bilmediği halde derhal «A» ile yazılır diye cevap verecektir. Yalnız şu küçük tecrübe, yeni yazının lisanımızın tabiatına ne kadar muvafık olduğunu ve zaten çatlatamadığımız «ع» gibi eski yazımızda bulunan birtakım harflerin bizim için lüzumsuz olduğunu, çocuklarımızın zihnini karıştırdığından. çabuk okumalarına mani olmaktan başka ise yaramadığını gösterecektir.

Eski yazımızdaki sedalı harf noksanı da herkesin hissettiği büyük bir mahrumiyet idi. Vakıa epeyce uzun bir zamandan beri esası Türkçe olan kelimeleri yazarken sedalı harfleri koymağa alışmış idik. Fakat “kelimât-ı Arabiye” meftunlarının Arap imlâsına esir olmaları Arapçaya ve Acemceye benzeyen fakat bizim kendi malımız olan, hatta Arapçada ve bulunmadığı halde bizim icat ettiğimiz kelimelerin sedalı harflerle yazılmasına mani oluyordu. Yeni yazı dilimizde Türkçe kelimeler ve «kelimât-ı Arabiye» ayrılığını kaldırdı, dilimizde kullandığımız kelimelerin tamamıyla kendi malımız olduğunu ispat etti; çünkü esas hangi lisandan alınmış olursa olsun, söylediğimiz kelimelerin hepsini söylediğimiz gibi yazıyoruz. Hulâsa yeni yazımız bize dilimizin istiklâlini temin etti.

Dilimize istiklâl veren, yani hâlimizi ferahlandıran ve çocuklarımızın daha kolay okuyup yazmalarını yani istikbalimizi temin eden bu Lâtin alfabesi acaba nasıl meydana gelmiştir.? Şüphesiz ki birden bire değil; çünkü hiç bir insan bir eseri, birden bire mükemmel olarak meydana çıkmamıştır.

İnsanların birbirleriyle konuşarak fikirlerini söz vasıtasıyla teati ettikten sonra, görmedikleri ve işitemedikleri hemcinslerine de fikirlerini bildirmek, yani zaman ve mekân içinde fikir nakletmek istedikleri tabiidir.

Söz, şairin dediği gibi, âlemler arasında rabıta vasıtası ise de, fonografin icadından evvel, sözün nakli kabil olamadığından, insanların fikirlerini uzaklara nakletmek istedikleri vakit ne gibi vasıtalara müracaat eyledikleri düşünülecek şeydir.

Zamanımızda yaşayan fakat medeniyette henüz pek geri olan bazı kavimlerin fikir nakli için kullandıkları vasıtalar, yazının icâdından evvel bütün insanların kullandıkları vasıtalar hakkında bir fikir verebilir. Mesela «Sumatra» Adasındaki «Malez» kavmi fikirlerini bildirmek için tuz, karabiber, kırmızıbiber, gibi vasıtalar kullanırlar. Tuz muhabbet, karabiber kıskançlık, kırmızıbiber nefret ifade eder. Bu gibi maddelerin bir paket içinde miktarına ve vaziyetine göre o iptidaî insanlar, zaten basit olan hislerini ve fikirlerini uzaktaki kimselere de tebliğ edebilirler.

Vaktiyle «Sit» kavmi hükümdarlarının İran hükümdarı «Dara»ya bir kuş ile bir fare, bir kurbağa ve beş oktan mürekkep bir nâme göndermiş oldukları rivayet olunur. Bu nâmenin manası: Kuş gibi olup da havada uçamazsan. fare gibi yerin altına giremezsen, kurbağa gibi suyun içine saklanamazdan bu beş tane ok seni gelip bulacak... demektir. Müverrih Leon Kahun Sit kavminin Türklere pek yabancı olmadığını ve Türklerin sonradan İstanbul İmparatoruna gönderdikleri nâmenin «SİT» yazısıyla yazıldığını söylemesine göre Asya'da bulunan ecdadımızın yazıdan evvel, fikirlerini uzaklara bildirmek için böyle vasıtalara müracaat etmiş olduklarını tahmin edebiliriz.

Afrika kavimlerinin bazıları, ezcümle (yamyamlar) birbirlerine haber göndermek için değnek yollarlar. Değneğin şekline göre bir nevi pasaport olduğu gibi, daveti tazammum eder, hatta bir meclise davet ile beraber meclisin ruznâmesini ifade eder. Bizim ekmekçi hesabını tutmak üzere kullandığımız çetele böyle değnekle fikir tespit etmenin rakamlara tatbik edilmiş bir şeklinden başka bir şey değildir. Zaten ekmekçi çetelesi usulü yalnız bizde değil, Avrupalılarda dahi mevcuttur. Onun için bir kavmin yazı, rakam dururken çetele kullanması o kavmin geriliğine değil, medeniyette en ilerde bulunan kavimlerin bile iptidaî zamanların ihtar eden bazı alâmetleri sakladıklarına delâlet eder. Almanca'da harf manasını ifade eden (Buchstaben) kelimesi de eski Germanlerin değnekler üzerine yaptıkları çentiklerin bir hatırası olduğunu söylerler.

Yazıdan evvel fikir tespiti için kullanılan böyle iptidaî vasıtalarından biri de bir ipin üzerine düğüm yapmaktır. İplerin renkleri deriştirilerek ve düğümlere türlü türlü şekiller verilerek epeyce fikir ifade etmek mümkündür. Hafızalarına itimatları olmayan bazı kimselerin hâlâ mendillerine düğüm yapmaları yahut yüzüklerine bir bez parçası takmaları o usulün bir bakiyesi olsa gerektir. Bazı iptidaî kavimlerde iki insan birbiriyle mülakat istediği vakit bir ipin üzerine mülakat kaç gün sonra ise o kadar düğüm yapar

gönderir, ipi alan kimse her gün bir düğüm çözerek mülakat gününü unutmaz. Elbette bu düğümlü ipin bir nüshası da gönderen adamda kalır... Yazının ve bilhassa muhtıra defterinin icat edilmiş olmasına zamanımız avukatları hesabına pek memnun olmak icap eder: Mahkemelerin kendilerine verdikleri mülakat günlerini unutmamak için biçareler acaba kaç renkte ve kaç düğümlerle düğümlenmiş ipler saklamağa mecbur olacaklardı?

Mütenevvî eşya ile, çetele ile, düğümlerle, fikir tespit etmeden bir derece daha ilerisi resim ile fikir nakletmektir. Resim ne kadar iptidaî olsa gene bu sanat olduğundan bu derece medeniyette de biraz terakkiyi delâlet eder. Resim ile meram ifade etmenin güzel bir numunesi, nispeten yakın bir zamanda; Şimalî Amerika'daki kıızılderili adamların müttefik cumhuriyetler reisine verdikleri arzuhaldir.

Bu resimde aralarında bir de insan bulunmak üzere, mütenevvî hayvan resimleri vardır. En önde bulunan turna kuşu kabil reisinin, onun arkasında bulunan hayvanlar da (İnsan da dahil kabilenin ileri gelenlerinin resimleri ve isimleridir. Hepsinin üzerinde aşağı yukarı yürek şeklinde bir delik vardır. Bu deliklerin her birinden hat çıkara reisin kalbine gider. Bundan başka gene hepsinin başından birer çizgi çıkarak reisin başım gider. Bu çizgiler hepsinin his ve düşünce itibariyle birleştiklerini ifade eder. Reisin başından çıkan ve karşıya doğru uzanarak kesik kalmış olan bir çizgi cumhuriyet reisine hitap demektir Böyle hisleri ve fikirleri itibariyle birleşmiş olan kabile mümessillerinin ne istediklerini de gene reisin başından çıkarak aşağıki göle benzer resimlere geden bir çizgi gösterir. İstedikleri işte bu küçük göllere malik olmaktır Ne demek olduğu anlaşılınca görülüyor ki, basit ve sarfih bir ifade.... Fakat bizim gibi yazıya alışmış ve bilhassa bir arzuhal mutlaka bir pul ile birlikte tasavvur eden insanlar için ne kadar müşkül bir kıraat!

Eski Mısırlıların (hiyeroglif) yazılarıyla eski Asurîlerin (mihi) denilen yazılarının, Çin yazılarının ve diğer hiyerogliflerin esası da gene böyle resim ile fikir tespit etmektir.

Resim ile meramı ifade etmek yerine göre - malûm hikâyedeki köy hocasının fiilen ispat ettiği gibi yazıdan daha belîğdir. Bir öküz resmi, okuyabilene de, bilmeyene de öküz fikrini verir. Fakat bu türlü meram ifadesi herkesin harcı olmadığı gibi havlice uzun da bir iştir. Sonra da resim ile ifade edilmeyecek mücerret fikirler vardır. Vakıa resim sanatının terakkisiyle ifade edilen mücerret fikirler bugün bile yazı ile ifade edebileceğimiz dereceden ileridedir. Fakat resim sanatı her vakit müterakki olmadığı gibi, tekrar edelim, herkesin harcı değildir.

Onun için Mısırlılar gibi eski kavimler resim ile ifade edilmeyecek mücerret fikirleri göstermek için gene basit resimlerle başka çare bulmuşlardır.

Bu çareyi izah için, müsaadenizle eski Mısırlıların bizim şimdiki Kayseri telâffuzuyla Türkçe söylediklerini farz edeceğim. Mesela Kayserilinin söylediği gibi (güzel) demek için bunun maddeye delâlet eden hangi kelimelere benzediğini aramışlar ve ayrı ayrı olarak (göz) ve (el) telâffuz edilen iki kelime bir araya gelince gene aynı telâffuz ile (güzel) kelimesini bulmuşlar. O halde güzel vasfını yan yana bir göz ve bir el ile tasvîr etmek kolay olmuş. Eski Mısırlıların ve Çinlilerin dilleri tek heceli kelimelerden mürekkep olduğu için bu usul onlar için bizim ancak Kayseri telâffuzuna müracaat ederek bulabildiğimiz çareden daha kolay olmuş. Zaten diğer taraftan mücerret fikirlerden bazıları için resim ile ifade etmek çaresini de bulmuşlar. Mesela 'Mısırlılar muharebe fikrini ifade etmek için yan yana iki kol yaparak birine bir süngü birine de bir kalkan vermişler. Bu şekil, görenlere derhal o zamana göre bir muharebe fikrini vermiş. Bundan başka kuvvet ifade için bir kol şekli yaparak ucuna bir kafa kıracak demir tutturmuşlar. Böyle demir ile kafa kırmağa muktedir bir kolun kuvvet ifade ettiğine şüphe kalmamış.

Galip Ata

— Devam edecek —

ÖZ DİLİMİZ İÇİN

Bir hafta içinde Ankara’da Dil Derneği, yurdumuzun öbür iş edinen adamlarının birleşmesiyle pek değerli bir toplantı yaptılar. Bu toplantıya başlık eden değerli Başvekilimiz İsmet Paşa Hz. öz dilimizin en temiz ve erişkin bir dil olabilmesi için düşünülen tutumları birer birer anlattılar. Türk dilinde yeni bir gün açacak olan bu yüksek sözlerle “*Hayat*” ın ilk yaprağını süslüyoruz.

Ünlü Efendiler,

Türkçemizin söz kitabı bizim çok yüzlükten beri sezdiğimiz bir eksiktir. En nihayet bu eksik de tamamlanmak için Cumhuriyet yaşayışına kavuşmayı beklemiştir. Acil ile anlamalıyız ki şimdiye kadar dilimiz sınırları açık bir yurt kalmıştır. Bu yurdun içine girmek suçsuz bir dalış idi. Daha fena ve acıklı olan, vatan çocuklarının bu dalmayı kendilerinin arayıp özlemesidir. Bir dilin sınırı söz kitabıyla çevrilip çerçevelenir. Yüce toplanmanız dilimizin sınırını çizmek, onu zorlanmaktan korumak için kurulmuştur. Toplanmamızın söyleşmesine başlamadan evvel size öz olarak isteklerimizin ana çizgilerini saymak isterim.

Türkçenin söz kitabı medenî bir milletin umumî yaşayışındaki bütün sözleri derlemekle kalmayacaktır. Asıl değerli olan nokta ekim yaşayışının bütün isteklerini düzeltip doyurmasıdır. Bunun içindir ki Dil Derneğimizin tutumu pek doğru ve vuruşlu olarak büyük bir erişkin dilin büyük bir söz kitabındaki bütün sözleri diyelim ki bütün anlatışları Türkçeye geçirmek tutumunu bulmağa yönelmiştir. Bununla biz iki işlemeyi birden sağlamış oluyoruz:

Birincileyin daha ilk kurumda dilimizi engin bir düze genişletmiş, ikincileyin medenî bütün anlatışlara tam denk gelecek sözleri dilimizde durgulamış olacağız. Daima aynı anlatışa karşılık olacak sözler ilk önden bize alışılmamış bir işleti verse de pek az zaman sonra tadımıza uygun hele durgulu olması ile yeneden oynamaz birer yüz alacaklardır. Söz kitabı birleştirmesinde Dil Derneği (ıstılah) dediğimiz ayırım sözlerini çeşit gideklerin iş edinenleri yardımıyla varılmağı hem saygılı hem yakışık alır bir gidiş saydı.

Düşünölsün: Vuruşlu olduğuna sarsı gösterilmez her yüce bilginin iş edinenlerini dileklerini dışarıdakilerden daha iyi sezebilirler. Hele onların bilgi benliklerinin ince duyguları hem anlatışa, hem söyleyişe tatlı gelen uyguyu daha iyi seçebilirler. Biz iş edinenlerimizin öğretme yorgularını kendi öz yaşayışlarının ve devlet

düzenindeki duraklarının gereklerini tartabiliriz. Fakat dernekte çalışan her arkadaş aynı bulunmadadır. Dilimizin varlığını korumak sevgisi, işte yalnız bu işletidir ki sinirlerimize güç, çalışmamıza zevk verecektir.

Efendiler, bundan sonra sizin bakışınızı pek değerli olan öbür noktaya çekmek isterim: Söz kitabının varlanması nihayet bir yılda bitirilmek gerektir. Bu gerek üzerinde ne kadar kalınsa azdır. Türk dilinin sözlerine şimdiye kadar alışıldan başka biçimde yüz verirken eğer anlatışları bir an evvel durgulamazsak dilimiz çok tehlikelere açık bırakılmış olacaktır. Yazılışı Türk harflerine uymayan bir çok sözleri bırakmak eziminde kalan isteği kendi ekimine ve tadına göre söz bulmağa veya yaratmağa hak kazanmış oluyor. Bu bulunumun sürekliliği az zamanda dilimizi eskisinden başka yönlerden ayrıca dalış ve kaplayışa açık bırakmış olacaktır.

Eski şark sözlerinin kaplayışından kurtulmadan yeni garp sözlerinin düşüncesiz ve ölçüsüz dalışına uğrayacağız. Bununla Türk dili, Türk ekimlilerinin çevresinde yabancı ağlar içinde boğulmuş oturuş ile kısır kalmış tohum beneklerine dönecektir.

Bu yayımlarımla sakınılacak köşelere işaret koyduktan başka kitabımıza çabuk varlık verilmesindeki değimi habarını ile göstermiş oluyorum. Şimdi yüksek toplanmanın söyleşmesini açacağım. Bir yıl içinde söz kitabımızı her halde varlayacak ölçüleri ve tutumları bulmak başlıca isteğimiz olacaktır.

ALFABE TARİHİ[*]

II

Bu kadarı da oldukça mühim bir terakki ise de, dikkat buyuruluyor ki, o derecesinde yazı yahut resim ile dil arasında bir münasebet yoktur. Yazı yahut resim fikri ifade etmekle beraber telâffuzun tasvîri değildir. Halbuki alfabe telâffuzumuzun tasviri demektir.

Asıl mühim terakki öyle fikir yazmaktan, söz yazmağa geçilmesindedir. Bu terakkiyi de gene hiyeroglif şekilleri bulan eski milletler meydana getirmişlerdir.

Bu mühim terakkinin nasıl husule geldiğini izah için gene biraz evvelki göz el misallerine müracaat edeceğim. Mesela bir göz resmini bir çocuğa gösteriniz, derhal göz diyecek; o halde, demişler, göz resmi bir insan yavrusuna (göz) sedasını çıkartınca, niçin göz hecesine alâmet olmasın? Bunun gibi el resmi de niçin (el) hecesine alâmet olmasın? Zaten - biraz evvel dediğim gibi - eski milletlerin lisanları ekseriyetle bir heceli ve bir sessiz harf ile bir sesli harften mürekkep heceli kelimeler olduğu için en maruf şekiller insanlara söyledikleri hecelere alâmet olarak yerleşmiş. Diğer taraftan şekiller de gittikçe basitleşerek telâffuz ettikleri hecelerin her birini tasvîr için münkesir veya münharif birer hat takarrür etmiş.

Bu mühim terakkiyi (hiyeroglif) işaretlerle yazan -Mısırlılar gibi- milletler husule getirmişlerse de onların yazıları gene çok karışıktı. Bu işaretlerin bir kısmı tanı bir kelime, bazıları birer hece, diğer bazıları da şimdi bizim harf dediğimiz sedaları ifade ederlerdi. Bu karışıklık ile pek çok fikirler ifade etmek mümkün olmakla beraber, yazının karışıklığı taammüm edebilmesine mani oluyordu.

Mısırlıların (hiyeroglif) işaretleri üç binden ziyade idi. Bunlardan yüz kırk kadarı yalnız birer sedaya alâmet olurdu. Mısırlıların hiyerogliflerinden pek basit ve onlardan pek az olan bizim dünkü harflerden çektiğimiz sıkıntı düşünülürse üç binden ziyade karışık şekillerle okuma yazmanın kolay bir iş olamayacağı ve usulün neden taammüm edemediği çabuk anlaşılır.

Hiyerogliflerin karışıklığını izale ederek yazıyı onlara nispetle pek ziyade basit bir hale getirmeğe Fenikeliler muvaffak oldular. Bu kavmin ne kadar becerikli insanlar olduğu tarihlerinde malûmdur. Beceriklikleri sayesinde ticaretlerini tevsi ettiklerinden basit bir usul ile muhabere ihtiyacım da hissetmişlerdi. Bu ihtiyaç basit bir alfabe ihdasına saik oldu.

Fenikeliler ihdas ettikleri alfabe işaretlerini vakıa eski Mısırlıların hiyerogliflerinden aldılar. Fakat o binlerce işaretler arasından yalnız yirmi ikisini alıkoydular. Hepsi de (Conson) yani sedasız harflerden ibaret olan bu yirmi iki işaret Fenikelilerin lisanına kifayet ettiği gibi hemen her milletin diline de kâfi geldiği bu alfabenin sonraki tarihiyle anlaşılır.

Filvaki Fenikelilerin ihdas eyledikleri alfabenin bir taraftan onların ticarete muamelelerinin vüs'atı, fakat daha ziyade alfabenin basit ve her milletin hissettiği bir ihtiyaca tekâbül etmesi sebebiyle dünyanın her tarafına intişar etti.

Fakat her güzelin bir kusuru olduğu gibi, Fenike alfabesinin de büyük bir kusuru vardı: Sedalı harfleri yoktu. Bugün bizim sedalı harfler diye kullandığımız ve onlarda mevcut olan şekillerde ancak sedalı olarak başlayan hecelere mahsus idi: Mesela (Ahmet) de sedalı bir harf ile başlayan (Ah) hecesi. Sedasız harfler ile başlayan diğer hecelerin yalnız başındaki sedasız harf işaret edilir, hecenin sedası herkesin telâffuz suretine bırakılırdı.

Bu ihmalin sebebi her milletin bidayetinde olduğu gibi, sedalı harflerin telâffuzu milletin işgal eylediği mmtıkaya göre, milletin ailelerine hatta efrâdına göre değişmesi olduğu şüphesizdir. Aynı lisanın aynı millet arasında telâffuz suretinde ihtilâf en ziyade sedalı harflerden neş'et eder. Sedalı harfler işaret edilmeyince ihtilâf daha az hissediliyordu. Onun için Fenike alfabesinin sedalı harflerden mahrumiyeti o zaman için daha ilmî ve bilhassa daha siyasî idi.

Bununla beraber, o zaman için ilmî ve siyasî olan bu mahrumiyete ila nihayet katlanmak doğru olamaz. Vakıa yazının sedalı harflerden âri olarak yazılması aynı milletten bulunan mntıkaların, efrâdın hürriyetlerine bir nevi hürmet demektir. Yazıdan maksat bir adamın diğerine fikrini bildirmesi demektir, yazı yazan ile o yazıyı alanın her kelimeyi aynı surette telâffuz etmeğe mecbur tutmağa bir hak yoktur zannolunur. Fakat bu serbestîde de ifrâta gidilince sedalı harflerin telâffuz ihtilâfı gittikçe artar, lisanda inzibat kalmaz ve nihayet bugünkü Arapların hali gibi mağrip ve maşrikta bulunan, aynı lisanı söylediğini zanneden iki kişi birbirinin söylediğini anlayamayacak hale gelir.

Fenikelilerin ihdas eylediği alfabenin intişarı iki türlü oldu. Biri o kusurunu, sedalı harflerden mahrumiyetini muhafaza ederek; bu mahrumiyete şark kavimleri, bilhassa Fenikelilerle aynı cinsten olan (Sami) kavimler katlandılar. Sâmilere tesis eyledikleri dinlerin teshile, esasen Sami olmayan kavimler da o mahrumiyete iştirak

ettiler. Nitekim biz Türkler de Müslümanlık tesiriyle asırlardan beri dilimizde sedalı harflerden mahrumiyeti çektik.

İkinci türlü intişarı da sedasız harflere sedalı harfler ilâve ederek oldu. Alfabeye sedalı harfler ilâve edilerek kelimelerin söylendiği gibi yazılması ve yazının tanı bir inzibat altına alınması eski Yunanlılar zamanında olmuştur. Onlar da bu mühim işi efsanelerinde, Yunanistan'daki (Tep) şehrinin müessisi ve gene Fenikeliler olan (Kadmüs)e atfederler. Her halde eski Yunan alfabesini teşkil eden 22 harften 14'ü şekli itibariyle hemen Fenike harflerine benzer. Diğerlerini Yunanlılar az çok tadil etmişlerdir. Alfabeye ithal eyledikleri sedalı harfleri de Fenikelilerin alfabesinde mevcut, fakat Yunan diline lâzım olmayan harflerin şekillerinden almışlardır. Yunan alfabesinde mevcut olan gerek sedalı, gerek sedasız harfler Fenike harflerine az çok benzeseler de kıymetleri, yani her birinin ne türlü telâffuz edildiği iki alfabede aynı değildir.

Alfabeye sedalı harflerin ithaliyle, aynı lisanın muhtelif telâffuzları; arasındaki ihtilâfta bittabi meydana çıktı. Onun için eski Yunan alfabesi hem zamana, hem de muhtelif mıntikalara göre dört nev'e ayrıldı. Fakat o ihtilâflar nihayet zail olarak o nevilere biri galebe etti ve lisan telâffuz itibariyle de az çok birleşti.. Bir müddet devam eden ihtilâftan dolayıdır ki eski Yunan eserlerini asıllarından okumağa çalışan yeni âlimler haylice zahmet çekerler. Çünkü, bilfarz asıl Yunanistan'da yaşamış bir filozofun yazısı Anadolu sahilinde yaşamış olan diğer bir filozofun yazısından farklıdır. Eski kitap müstensihleri —galiba bizim eski hattatlar gibi anlamadan yazmağa alışmadıkları için— istinsâh ettikleri müelliflerin lisanlarını kendi telâffuzlarına göre tebdil ettiklerinden âlimlerin çektikleri zahmet daha ziyade artar? Bundan dolayıdır ki, meşhur litre (littre) gibi eski Yunanistan lisanına iyice vâkıf olan büyük âlimler bir taraftan Yunan eserini tercüme ederken diğer taraftan da, müstensihlerin dikkatsizliğinden dolayı asırlardan beri devam eden hataları tashih etmekle uğraşırlar.

Yunan alfabesinden bahsederken bizi şimdilik alâkadar edecek iki nokta daha vardır. Bunların biri Fenikeliler zamanında onların alfabesiyle yazı sağdan sola yazılırken Yunanîler zamanında soldan sağa yazılmasıdır.

Eski Yunanîler Feniklilerden alfabeyi aldıkları zaman onlar gibi sağdan sola yazarlardı. Sonra bir müddet birinci satır sağdan sola, ikinci satır soldan sağa, üçüncü gene sağdan sola olmak üzere zikzak yazdılar. Nitekim meşhur (Solon) kanunları muteber şehadetlere göre böyle zikzak yazı ile yazılmış. Garip görünen bu hadise şu

suretle izah olunur: Hâlâ, hepimizin sırasına göre yaptığı gibi, insan bir satır yazı yazarken yazacağı söz satırın nihayetinde bitmezse aşağıya doğru bir münhani yaparak yazmakta devam eder. Pek eski Yunan yazılarında , ezcümle, vazolar üzerinde bilhassa insan veya memleket isimlerini böyle bir satırda bitmediği halde münhani yaparak ikinci satırda soldan sağa devam ettiği görülür. Sonra bu usul galiba bir sanat olmuş olacaktır ki soldan başlayan yazıların da sağdan sola devam ettiklerine misaller vardır. Böyle zikzak yazı yazmaya (Bustrofedon) Boustrophedon derler ki Yunancada manası öküzü çevirmek demektir. Filvaki sabana öküz koşularak tarla sürülürken öküz o suretle zikzak olarak gider gelir. Fakat tarla sürmekle yazı yazmak arasında bir münasebet görmezseniz «teşbihte hatanın kusuruna bakılmaz!» demeyiniz. Çünkü (Alfa) Fenike lisanında öküz demektir. Bizim eski (Elif) de şüphesiz Fenikelilerin öküzünden muharref olacaktır. Bu halde alfabeyi zikzak yazmakla öküz tarlada zikzak yürütmek arasında ki müşabehet kalemin zarafetiyle mütenasip olmasa da, pek aykırı düşmez.

Latinler de pek iptidalarında yazılarını sağdan sola yazmışlarsa da onlar da (Busfrofedon) yazılar pek nâdirdir.

Gerek Yunan alfabesinin gerek Lâtin alfabesinin soldan sağa yazılmasında ne vakit takarrür ettiği kat'î surette malûm değilse de bu suretle takarrür etmesinin sebebini yeni müellifler, yazının sağ el ile (tabiî solaklar müstesna) yazılması hasebiyle soldan sağa yazılırken elin gölgesi yazının üstüne düşünmesiyle izah ederler.

Galip Ata

ALFABE TARİHİ

III

Yunan alfabesinin bizi şimdiden alâkadar ettiği ikinci nokta (minüskül) dediğimiz küçük harflerin büyüklerinden az çok farklı olarak Yunan alfabesinde zuhûr etmesidir.

Küçük harfler Yunan lisanının (Bizans) devrinde ve sekizinci ile dokuzuncu asırda çıkmıştır. O vakte kadar eski Yunan alfabesinin şekil itibariyle birbirinden farklı mütenevvî yazıların var ise de (minüskül) harfi yoktu. Yunan alfabesinden (minüskül) harflerin çıkmasından evvel Lâtin alfabesinde böyle küçük harf bulunup bulunmadığı meselesi mütehassısları arasında henüz halledilememiştir. Fakat Bizans devrinde Yunan alfabesinde minüskül harflerin zuhûr ettiği aynı zamanda Fransa'da dahi Latin alfabesinde minüskül harfler başlamış olduğu malûmdur. Şarkın mı garptan, garbın mı şarktan bu usulü aldığı malûm olmamakla beraber Lâtin alfabesinde kullanılan minüskül harflerle Yunan alfabesinde kullanılan aynı harflerin birbirlerine pek benzemesi ve iki tarafta aynı zamanda zuhûr etmesi birbiriyle münasebetlerini gösterir.

İtalya kıt'asındaki akvam da Eski Yunanistan alfabesini az çok tadil ederek kendilerine göre birer alfabe tertîp etmişler ve bunlardan (Etrüsk) alfabesi, yani bugünkü Toskanya taraflarında bulunan kavmin alfabesi, bil müddet meşhur olmuş ise de nihayet Lâtin alfabesi hepsine galebe etmiş ve bugün Avrupa, Amerika milletlerinden ekserisinin kullandığı alfabelere esas olmuştur.

Lâtin alfabesi de esas itibari ile Yunan alfabesinden ve dolayısıyla Fenike alfabesinden çıkmıştır.

Lâtin alfabesi iptidasında 21 harften mürekkep olarak (X) harfinde tevakkuf ederdi. Z harfi mevcut ise de biraz sonra ona lüzum görülmedi. Sonra (23)e iblağ edildi. Kurûn-ı vusta'da (W,V,J) harfleri de ilâve edilerek (26)ya baliğ oldu.

Bundan başka Lâtin kavimleri harflerinin şekillerini kendilerine göre az çok tadil eylediler. Mesela hidayette kullanılan harflere (kapital) denilirken sonradan, (onsiaie, sennonsial, kursiv) denilen harf şekilleri çıktı. Fakat bunların her birinin farkını ayırmak bizi pek derinlere götüreceği gibi zaten alfabe tarihinden ziyade, bizim eski yazımızda, sülûs, rik'a, dîvânî gibi, daha ziyade yazı tarihine taallûk eder.

Daha sonra şimdiki Avrupa milletleri Roma İmparatorluğu'nun yerine kaim oldukları vakit her biri yazıda, kendi hususiyetine göre az çok tadilât yaptı. Bu milli

yazılardan (karolin) dahi denilen (Frank) yazısı minüskül harfleri yerleştirmiş olduğu için ayrıca zikre şayandır. (Gotik) denilen, yazı da gene minüskül olarak ve köşelerinin zaviyeli olmasıyla diğer yazılardan tefrik edilir.

Harflerin şekillerinde söylediğini bu tadilât hep süratli yazmak ihtiyacından ileri geldiği gibi, aynı ihtiyaç nihayet ihtisâr (abbreviation) usulünü de icat ettirmiştir.

Sedasız harflerden mahrumiyet usulünü kabul eden ve bhusus Araplar gibi harfleri büsbütün ihtisâr ederek tekmi yazıyı bir nevi istenoğrafi haline getiren milletler için daha ziyade ihtisâra lüzum görünmezse de sedalı harflerle yazan milletler için bu ihtiyaç pek barizdir. Nitekim biz de Lâtin esasından alfabeyi kabul edince bu ihtiyacı derhal hisseyledik.

Eski Yunan ve Lâtin lisanlarında ihtisâr usulü belki ifrat denilecek bir hale getirilmişti. Bu ihtisârların cetvelleri büyük büyük sayfalar doldurur. Daha sonra Avrupa milletleri - belki matbaa ve yazı makinesi icat ettiklerinden olacak- ihtisâr usulüne pek rağbet etmemişlerdi. İhtisâr usulü binnisbe yakın zamana kadar ancak felsefede ve baz; ilimlerde kalmıştı. Halbuki bir zamandan beri her işte ihtisâra riâyet edilmektedir.

Alfabenin mütemmimlerinden biri olan ve (aksan) denilen işaretleri Bizanslı lisan âlimi (Aristophane) Aristofan, miladî İsa'dan evvel 240 senesinde icat, daha, doğrusu kendinden evvel başlangıç halinde mevcut olan usulü itmâm ve tespit eylemiştir. Lisan erbâbının dediği gibi «Aksan bir kelimenin ruhudur» ve her dilin şivesine, telâffuzuna göre az çok değişir.

Alfabenin diğer bir mütemmimi olan ve (punctuation) ponktüasyon denilen işaretleri de gene aynı Bizanslı âlim icat etmiştir. Ondan evvel vakıa yazılarda bazen noktalar mevcut ise de bunlar muttarit, bir kaideye tevfikân ve yazının manasına göre vaz olunmazdı; yalnız bazı kelimeleri birbirinden ayırmaya yarardı. El yazılarında kelimeleri birbirinden ayırmaya bile lüzum görülmezdi. Bizanslı (Aristofan) noktanın vaz olduğu seviyeye göre bunu üç manada istimâl ederdi. Nokta son harfin en yukarı seviyesine konursa şimdi istimâl ettiğimiz nokta manasında olarak cümle bittiğini ifade ederdi. Orta seviyede bulunduğu vakit bizim şimdiki virgölümüz gibi mana ifade ederdi. En aşağı seviyede dahi gene, şimdiki nokta ve virgöl gibi, cümle tamamen bitmediğini ifade ederdi. Aristofan'ın icâdı asırlarca şarkta ve garpta mekteplerde tâlim edildiği halde tatbikâtı, bizim eski harflerimizle yazdığımız vakit yaptığımız gibi, ittiratsızdı ve âdeta bir zinet gibi telâkki olunurdu. Matbaanın icâdından beri

ponktüasyon istimâli kafi kaide altına alınmış ve artık muttarit olarak istimâl edilmekte bulunmuştur. Aristofan'ın, seviyesine göre manasını değiştiren aynı şekilde, noktası da pek salim olmadığından, onun noktası şimdi istimâl eylediğimiz mütenevvî şekilleri iktisap eylemiştir.

(C) harfinin telâffuzunu sertleştirmek için kabul ettiğimiz (sedil) işareti (C) harfinin baş aşağı çevrilmiş bir şeklinden ibarettir. Bu işareti ilk defa İspanyollar icat etmişlerse de sonradan vazgeçmişler ve Fransızların yaptıkları gibi bazı sedalı harfler önünde (C)'nin asıl telâffuzunu muhafaza için bu işareti istimâl edecekleri yerde o harfin yerine (S) istimâlini daha basit görmüşlerdir. Fakat bizdeki istimâline nazaran daima muhafazası lâzım olacaktır.

Şimdi kullandığımız beynelmilel rakamlara gelince, bunlara Avrupalılar -kurûn-ı vustada Araplar vasıtasıyla öğrendikleri için- Arap rakamları derler. Fakat Araplar da bu rakamların esasını Hintlilerden almışlardır.

Eski Yunanlılar ve Romalılar adetlerini de alfabe harflerinden bazılarına ayrıca bir adet kıymeti vererek harflerle ifade ederlerdi. Mesela Lâtin rakamları denilen adet yazılarında 1, ı; V. 5; X. 10; C, 100; M: 1000 ifade eder.

Beynelmilel rakamların esası sıfır şeklindedir. Sıfır ihtira edilmekle beşeriyete hesap hususunda büyük bir hizmet ifâ edilmiştir: Nitekim Eski Yunanîler Türkçede olduğu gibi aşarî usulde (on bir, yirmi bir ilâ...) diye söyledikleri halde aşarî usulün tatbiki mümkün olmuştur. Sıfırın ilk defa nerede icat edildiği malûm değilse de en eski olarak Hint rakamlarında görülmekte ve şimdiki beynelmilel rakamlarda olduğu gibi yuvarlak şekilde bulunmaktadır. Araplar sonradan sıfırın bu yuvarlak şeklini (5) rakamına vererek asıl sıfırı, küçülte küçülte, bir nokta haline irca etmişler ve eski sıfırın bizim bildiğimiz fenalıklarına nazaran, hiç de iyi etmemişlerdir. Bu tahavvülün Araplarda nâ-vakit vuku bulduğu malûm değilse de Avrupalılara aşarî rakam usulünü öğrettikten sonra olduğu aşikârdır. Çünkü Avrupalılar sıfırın Hintlilerdeki asıl şekli olan yuvarlağı muhafaza etmişleridir.

Avrupalılar Araplar vasıtasıyla öğrendikleri Hint rakamlarının şekillerini gittikçe az çok tebdil etmişler ve nihayet matbaanın icâdından sonra şimdi bildiğimiz şekli takarrür etmiştir.

Aşarî usulde adet yazmanın Avrupalılarca malûm olduğu tarih çok ihtilâflıdır. Her halde dokuzuncu asırdan evvelki yazılarda tesadüf edilmez. Fakat bu usulün ne suretle girdiği bellidir. Aşarî usulü şimdiki ilk mekteplerde -mihsap- namıyla çocuklara

hesabı maddî bir surette öğretmek için kullanılan ve yeni mekteplerde okumamış olan ihtiyarların da tütüncü İranileri hesap yaparken görerek çocukluklarından beri merak ettikleri (abaka) ile birlikte Avrupa'ya girmiştir. Çünkü abakanın hesapları da aşarî usulü iledir. O eski abaka yerine bugün onun işini kendi kendine gören zarif hesap makineleri kaim olarak abaka Avrupa'dan zail olmuş ise de birlikte getirdiği aşarî adet yazmak usulü bereket versin ki kalmıştır.

Galip Ata

YEDİNCİ BÖLÜM

BİYOGRAFİLER

HOCA DEHHANÎ

1. Hicrî 1119’da istinsah edilmiş bir nüshası “Millet Kütüphanesi”nde ve diğer yeni bir nüshası da Darülfünûn Kütüphanesinde 45-141 numarada mukayyet bulunan Türkçe mensur bir “Karaman” tarihi vardır ki “*Şikarî Şeyhnamesi*” namıyla maruftur. Eserin baş tarafında verilen malûmata göre, Selçukî hükümdarı “Sultan Alaattin Keykubat”, “Firdevsî”nin “*Şehname*” sine nazire olmak üzere Farisî bir Selçukî şehnamesi tertibini “Dehhanî” adlı bir şaire emretmiş; muahharen de “Karamanoğulları”ndan “Alaattin Bey” [757-793], bunu taklîden, “Yarcanı” mahlaslı bir şaire aynı tarz ve mahiyette bir “*Karaman Şehnamesi*” tanzim ettirmiş. İşte “*Şikarî*”, Farisî olduğu cihetle şöhrat bulmayıp rağbetten düşen bu eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Bu “Selçukî” ve “Karaman” şehnamelerinin tarih itibariyle ehemmiyetleri pek sarîh ise de maalesef, bu eserler bize kadar gelememiştir. Yalnız, bu tafsilattan, Selçukîler devrinde “Dehhanî” mahlaslı bir şairin mevcudiyetini öğreniyoruz.

2. İlk tezkirelerde ve teracim kitaplarında hiç ismine tesadüf edilmeyen bu şair acaba kimdir ve Türkçe şiirler de yazmış mıdır? Bize göre, “*Câmiü’n Nezâir*” de hususî kütüphanemizde mevcut –8-9. asır hicrî şairlerinin eserlerini muhtevî – bir mecmuada Türkçe iki gazeline tesadüf ettiğimiz “Dehhanî”, “*Selçukî Şehnamesi*”ni yazmış olan zattır. “Şeyhoğlu”nun “*Kenzü’l-Kübera*” nam eserinde [tafsilat için “*İlk Mutasavvıflar*”ın kitabiyât kısmına müracaat] onun “Benim ol hüma-yı devlet ki bu aşiyane geldim” mısraını naklederken koyduğu “Merhum Hoca Dehhanî buyurur” kaydından, onun 308’den evvel ölmüş ve mamafih şöhrati hâlâ unutulmamış bir şair olduğu anlaşılıyor.

3. “*Kenzü’l Kübera*”dan istidlal edilen netice ile *Şikarî Tercümesi*’ndeki malûmatı birbiriyle mezc edince, şu netice çıkar: *Selçukî Şehnamesi* sahibi ile Türkçe şiirlerin sahibi “Hoca Dehhanî” yi aynı şahıs olarak kabul edebilmek için, Selçukî Şehnamesi’nin “Birinci Alaattin Keykubat” tarafından değil, ancak “Üçüncü Alaattin” [707-792] tarafından yazdırıldığını kabul etmek lazımdır. Çünkü “Dehhanî” nin elimizde mevcut eserlerini, lisan itibariyle bunun daha eski bir zamana ircaı biraz müşküldür. Esasen tarihî deliller de bunu müeyyet bulunuyor: “Birinci Alaattin” eğer bir *Selçukî Şehnamesi* yazdırmış olsaydı, mesela “İbni Bibi” gibi tarihî menbalar da bu hadise, büyük bir ihtimalle, tespit edilecekti. Halbuki ne öyle bir kayda ne de “Hoca Dehhanî” ismine tesadüf edilememektedir. Esasen “*Şikarî Tercümesi*”nde de “Alaattin Keykubat”ın hangi Alaattin olduğu tasrih edilememiştir. “Üçüncü Alaattin”in, Selçukî ailesinin o sırada şiddetle sarsılmış olan nüfus-

ı manevisini takviye için böyle bir şehname yazdırmaya teşebbüs etmesi, pek kolay anlaşılacak bir hadisedir.

4. “Dehhanî” mahlasının, bazılarının zannı vechiyle “Dehhanî” değil, [mesela “*Kürüş-i Cuma*” mecmuasında, c1, s.415] “Dehhanî” olduğu, gerek “*Kenzü’l Kübera*” dan, gerek bizzat kendi gazellerinden anlaşılıyor. “İbni Haldun” meşhur mukaddimesinde, mamur ve müterakkî büyük şehirlere mahsus sanatkarları ta’dâd ederken “dehan”lardan bahsetmektedir.[*Kitab-ül-İber*, c.1, s.335, fasıl 5, 17 mukaddime *İbni Haldun Tercümesi*,c.2, s. 316: Tabh-etimeü’l lezize ve ihrâc-ı edhan-ı tayyibe ve nesc-i elbise-i fahirede mahir-i tah ve dehan ve nessaclar zuhur edip.....ilah] Halbuki İbni Haldun mukaddimesinin “Baron Doslan” tarafından yapılan tercümesi münasebetiyle “Duzî” tarafından “Journal Asiatic”e yazılan makale-i tenkidiyede [altıncı sarı, c.14, numara 53, Ağustos-Eylül 1869] bunun -Sahib Efendi tarafından da tercüme edildiği vechle- “Güzel kokulu yağlar çıkarıp satan ıtriyatçı” değil, “nakkaş” manasına geldiği [“İdrisi” deki kelimât fihristi, s.302] izah olunmaktadır. [s.161] Bu izahat, bizim “Hoca Dehhanî”nin mahlas meselesini de kâfi derecede tenvir edebilir.

5. Bütün bu izahatten sonra, Selçukîlerin son devirlerinde yetişen bu saray şairi hakkında oldukça sarıh bir fikir edinebiliriz: Hicrî yedinci asrın son nısfında yetişerek Konya sarayına intisap eden “Hoca Dehhanî”, muasırları arasında kudretiyle temiz ve iştihar etmiş, hatta *Selçukî Şehnemesi* yazdırmak mevzu bahis olunca, hükümdar bu vazifeyi sairlerine tercihen ona havale eylemişti. Mamafih “Hoca Dehhanî” yalnız Selçukî sarayının sevgili ve müntahap lisanı olan Farisîyi değil, o devrede yavaş yavaş saraylarda ve tekkelerde bile ehemmiyet kazanmaya başlayan “Türk dili”ni de kullanıyordu. Elimizdeki bir iki parça eseri, onu Anadolu’da klasik Türk edebiyatının temelini kuranlar arasında saymaya bizi mecbur eder. Lisanı, muasırı sayabileceğimiz “Gülşehrî” nin lisanından hemen hemen fraksız ve zamanına göre oldukça temiz ve musaffadır ki, bu, şairimizin nazım tekniğine layıkıyla vakıf olduğunu gösterebilir. Yedinci asır sonunda aruz veznini ve bu veznin oldukça müşkül şekillerini bu derece muvaffakiyetle kullanmak büyük bir şeydir. Bu gazelleri mesela “Sultan Veled”inkilerle mukayese edince, bunun ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.Sonra –“Benim ol hüma-yı devlet ki bu aşiyâne geldim.” Mısraını muhtevî gazel hariç olmak üzere bu gazellerde göze çarpan diğer mühim bir nokta da bunlarda tasavvuf tesirine hemen hiç tesadüf edilememesidir ki bu nokta-i nazardan “Dehhanî” yi “lâ-dinî” bir şair saymak hiç de yanlış değildir. Ondan evvel mevcudiyetlerini ve eserlerini bildiğimiz Anadolu şairleri, ya halk edebiyatının tesiratından henüz tamamıyla

kurtulmamış halk sofileri, ya aruz vezniyle ahlakî ve sofiyane eserler yazan dervişler, yahut “Salsalname” tarzında dinî-kahramanâne hikâyeler yazan hikâyecilerdi. Daha ziyade halk kitlesine hitap eden ve sanat gayesiyle hemen hiç mukayyet olmayan bu adamlar arasında, “sanat” gayesini düşünen reng-i sofiyanedan arî aşk ve şarap şiirleri de yazan “Hoca Dehhanî şüphesiz mühim bir mevki işgal eder. Klasik edebiyatımızın tarihinde, bu lâ-dinî aşk ve şarap şiirlerinin Anadolu’da daha eski numunelerine tesadüf edileceğini tahmin etmekteyiz; lakin şimdiye kadar bu vadide elimize geçen ilk eserler “Dehhanî”ye aittir. Şöhretinin dokuzuncu asır mübadisine kadar kuvvetle gelmesi- çünkü “Şeyhoğlu” onu ve eserlerini şüphesiz pek iyi biliyordu-, “Aşkî”, “Caferî”, “Halimî”, “Şeyhî” gibi şairlerin ona nazireler yazmaları, hatta bir eserinin “*Câmiü’n Nezâir*”e kadar girmek suretiyle onuncu asır mübadisine kadar intikal edebilmesi, bu kıymetli şairin öyle pek çabuk unutulmadığını gösterebilir.

Köprülüzâde Mehmet Fuat

İstanbul Darülfünun’da “Türk Edebiyatı Tarihi” Müderrisi

Zeyl

1

“Dehhanî”nin iki gazelini –eski imlâsını muhafaza ederek- aynen neşrediyoruz:

Bahar erişdi ve kıldı cihanı nuranî
Gelün teferrüc edelüm gül-i gülistanı

Acaba ne sihr (efsun) okuyup seher yeli urdı
Ki cennet etti gül-i terle, bağ ve bostanı

Cemal-i tal’at-i leylî kelam-ı verd-i aceb
Ki etdi âşık mecnun hezar destanı

Eger gül urmadısa bülbülün yüragine ok
Niçün bulaşdı kızıl kane şöyle peykânı

Kadeh elümde ve saki nedim ve karşıma gel
Hasûd görüben desün zî ıyş-i sultanî

Geçirme fırsatı boynun eğip benefşe bigi
Ki gül bigi geçer uş tiz ömür devranı

Süci yürek kanıdır bir yutmadın sen iç
Bu gül demindeki karun-ı muhteşem kanı

Çü ömr baki değildir gül ü şarabla hoş
Bu baki ömrünü sür ta ki ömürdür fani

Nice nice nedim ü dost didi kumri bigi
Yarinden ayru düşelden bu resme Dehhanî

İzahat:

Edelüm: edelim- yüragine: yüreğine- bulaşdı: bulaştı- bigi: gibi-
süci,sücü: şarap

2

Sabreyle gönül derdine derman ere umma
Can atma oda beyhude canan ere umma
Güzel sadefinden nice dürdane dökersin
Şol dişi güher dudağı mercan ere umma

Gül vaslı dilersen ko bu feryadı ey bülbül
Gül gonca gibi ağzı gülistan ere umma

İnceldiyse hicriyle karınca gibi belin
Firkat nice bir ola Süleyman ere umma

Yakup bigi hüznle katlan bir iki gün
Bir gün haber-i Yusuf-ı Kenan ere umma

Feryad ü figân etme ey bülbül dahi ağzın

Yum gonca gibi yine gülistan ere umma

Maksud inen kim ele düşvar irişir
Yırtma yakanı elüne asan ere umma

Ağyar elinden sana şol yar ermez
Aşikâr ola bir gün pinhan ere umma

Bu resme ki Dehhanî dürür şem gibi zar
Baştan ayağa ömrünü payan ere umma

EDEBİYATIMIZDA MATEM HAFTASI

Üstat Süleyman Nazif'i de kaybettik, zaten çorak olan sanat ve edebiyat alemimiz Ziya Gökalp'ten sonra Süleyman Nazif'i de kaybedince bütün bütün öksüz ve kimsesiz kaldı. Edebiyat aleminin en samimi ve ateşin bir rüknü olan üstadın ziyası karşısında aile keder didesi kadar memleketi ve sanat alemini de muhtac-ı taziyet görüyoruz.

Yedi Kanun-i sani Perşembe günü İstanbul'un semasıyla beraber bütün münevverler ve gençlik Nazif'in mezarı başında gözyaşı döktü. Bütün hayatında daima dinç ve ateşin kalan üstadın asil ruhu şimdi Edirnekapı'da, şehitlikte ebedî sükuna dalmış bulunuyor.

“Hayat” Süleyman Nazif'in ölümü ile memleketin duyduğu samimi mateme iştirak eder.

Teessürler ve Tahassüsler

Süleyman Nazif

Kanun-ı sani 1926'da çıkan “*Büyük Mecmua*” sahifelerinde, Süleyman Nazif'in “*Firak-ı Irak*”ı için yazdığım bir makale şu satırlarla başlıyordu

(Memleket en korkunç, en felaketli zamanlarını yaşarken, hodbin ve lâkayt şairlerimiz daldıkları gaflet uykusundan uyanmak istemediler ve vatanlarının matemine üç dört damla gözyaşı dökmekten bile çekindiler. Kalemelerini şahsî hırslarına bir macera şekline sokan bazı bedbahtlar da yeryüzünde görülmemiş bir gaflet eseri olarak, yabancı davaların müdafaasına ve kendi milletleri aleyhinde vesikalar ahzarına çalıştılar. Her türlü pisliliklerle dolu bu çirkin kara sahnede alnının akıyla yükselen, Türk'ün masum ve lekesiz simasını ilahî bir ışıkla aydınlatarak cihana temiz ve nuranî gösteren pek mahdut adamlarımızdan biri de ateşin, samimi, vatanperver Süleyman Nazif Beydir. İleride bu kara günlerin meşum hatırası tarihe karıştığı zaman, memleket, elbet bu mukaddes hikmeti unutmayacak!)

Süleyman Nazif'i toprakların sinesine terk ettiğimiz bugün, yalnız dostları değil, hatta düşmanları da onun zaman zaman ruhları ısıtan vatanperverane feveyanlarını düşünerek, kara günlerdeki mukaddes hizmetlerini hatırlayarak, samimi bir tesirle sarsıldılar. Meslek ve kanaat itibariyle merhum ile aralarında hiçbir münasebet olmayan gazetelerin bile bu beklenmeyen ölü karşısında umumî teessüre iştirak etmeleri, bütün millî müesseselerin onun matem mevkibinde bulunmaları, resmi müesseselerin ve şehrin samimi alakadarlığını, bu eski fikir ve sanat emektarının üfûlüne adeta millî bir matem rengi verdi.

Yarım asra yakın bir mesai hayatı geçirerek, Türk lisan ve edebiyatına çok canlı ve çok kuvvetli sayfalar bırakan, uyuşukluk ve ümitsizlik zamanlarında ateşin hitaplarla milletin asabından ümit ve faaliyet cereyanları geçiren vatanperver üstat, bu tekrim ve tebciyle elbette müstahaktı.

Gönüllerimiz bu anı, vakitsiz ölümün haşiyet ve heybeti altında ezilirken, onun edebî şahsiyetini bir münekkî bî-taraflılığıyla tetkike ne zaman ne de imkan vardır. Bilhassa benim gibi, aramızdaki birçok fikir ve nazar ihtilaflarına rağmen, merhuma samimi bir dostluk rabitasıyla bağlı bulunanlar için babamdan tevarüs ettiğim bu kıymetli dostluğun hiçbir zaman sarsıldığını bilmiyorum. Filhakika yıllardan beri, ilk “milliyet” mücadelelerinden başlayarak “Fuzûlî”nin şiiiliği meselesine kadar, aramızda şiddetli mücadeleler ve ihtilaflar hiç eksik olmadı. İlim ve sanat meselelerinde aramızdaki bu derin telâkki farkları zaruriydi. Bunu ikimiz de bildiğimiz için, fikri meselelerde ekseriya maruz bulunmamız, beynimizdeki ailevi dostluğu bir an bile ihlal edemedi; duçar olduğum her aile felaketinde onu yanımda vefakar ve teselliyetkâr bir dost olarak buldum.

Süleyman Nazif hakkında yarın belki türlü türlü mütalâalar, çeşit çeşit tenkitler ortaya atılacaktır. Muhtelif telâkkilere ve nokta-i nazarlara göre, bu mütalâalar ve tenkitler de büyük bir tenevvü arz edebilir. Lakin öyle sanıyorum ki onun hoşgun ve taşkın bir ruha malik olduğunu hiç kimse inkâr edemeyecektir. Nazif’in ruhunu muntazam bir mecra takip eden sakin bir nehre değil, zaman zaman müthiş çağlayanlar vücuda getiren, bazen toprak altında gizlenerek sonra birden bire yine coşan ve taşan çılgın sulara benzetebiliriz. Onun vatanperverâne fevranları, işte bu cinsten hadiselerdi: Otuz bir martta Mizancı Murat Beye yazdığı mektup, “Kara Gün” makalesi, “Pierre Loti” hitabesi “Fırak-ı Irak” gibi... “Süleyman Nazif”, ilk hissî ve vatanî terbiyesini “Namık Kemal’den almış olan neslin, üstadına en sadık ve en canlı bir mümessiliydi. Abdülhamit idaresinin vilayet mektupçuluğunda çürütüp öldürmek istediği vatanperver ve galeyanlı ruh Yeşil Bursa’nın sakin muhitinde boğulmak şöyle dursun bilakis kuvvetlendi ve hayat kabiliyetini, meşrutiyetten sonra, azamî kuvvetle gösterebildi. “İbrahim Cehdi” nam-ı müstearıyla “Servet-i Fünun” da neşrettiği manzum ve mensur parçalar, sonraki eserleri yanında çok sönük kalır. Bilhassa nazmı, nesrine nispetle çok cılızdır; lakin nesirde Süleyman Nazif’i Namık Kemal’in daha tekemmül etmiş ve yenileşmiş bir muakkibi addetmek mecburiyetindeyiz. “Servet-i Fünun”un Frenk şivesiyle Türkçe yazmaya kalkan bir yığın acemî muharrirleri yanında, eski edebiyatın bütün an’anelerini ve lisanın bütün inceliklerini bilen Nazif’in üslûbu –zevk itibariyle eskiliğine rağmen- ne kadar “şahsî”dir!

Süleyman Nazif, üstadı Namık Kemal gibi, hemen her mevzuda da yazılar yazdı. Siyaset, idare, tenkit, tarih gibi bir yığın geniş mevzulardan başka, şiir, hikâye, hatta tercüme vadilerinde faaliyetle çalıştı; “*Ziya Paşa Divanı*” gibi bazı metinlerin tab ve tahşiyesiyle bile uğraştı. Kitap şeklinde çıkan küçük küçük birtakım risalelerinden başka, muhtelif mecmualarda ve gazetelerde neşredilip henüz kitap halinde toplanmamış birçok perakende eserleri daha vardır. Bu faal ve velût muharrir, hayatının son günlerine kadar, tahrir hayatına yeni girmiş bir genç çocuk gibi çalışkan, haris, ateşin idi; hele şarkta çok sari bir illet olan “bezginlik”, onun için tamamen meçhul kalmıştı. Birkaç seneden beri bilhassa “Ziya Paşa”nın hayatı ve eserleri hakkında tetkikâta bulunuyor, mütemadi vesikalar topluyordu. Kendisini ne zaman görsem, samimi bir heyecanla, Ziya Paşa hakkında yazacağı büyük eserden bahseder, yeni yeni bulduğu vesikaları söylerdi. Hakikaten, bu mevzu onun en iyi bildiği, en fazla uğraştığı bir saha idi; hayatın maddî manaları karşısında bu eserini yazacak bir vakit bulamaması, edebiyatımız için çok büyük bir mahrumiyettir. Mesleğe karşı her zaman vefakar, cevval zekasıyla daima pür neşe, pür hayat, pür heyecan olan üstadın bu bir yığın eserlerinden acaba istikbâle neler kalacak? Acaba edebiyat tarihi onu bir müverrih, bir münekkik olarak mı, yoksa bir şair, bir nasır sıfatıyla mı kaydedecek? Bu suallerin cevabını istikbâl nasıl verirse versin, şurası muhakkak ki Süleyman Nazif’in ani üfûlüyle edebiyatımız kuvvetli bir şahsiyetini kaybetmiş, Türk milleti vatanperver ve ateşin bir çocuğundan mahrum kalmıştır. Milletinin, onun taze mezarı üzerine döktüğü samimi gözyaşları, kara günlerdeki unutulmaz hizmetlerine karşı üstadın mazhar olduğu en büyük mükâfat ve en büyük tesellidir.

Köprülüzade Mehmet Fuat

İstanbul Darülfünununda “Türk Edebiyat Tarihi” Müderrisi

SON NEFESİMLE HASBİHAL

Ahfadımın en son doğacak ferdine benden
 Bir tuhfe-i iman götür ey son nefesim, sen.
 Vicdanı düşündükçe o gamhanede bikes,
 Olsun ab ü ecdadımın ervahına makes.
 Meyyal-i zeval olsa da tarihim, ufuklar
 Geçmişlerin enkaz-ı girizanını saklar.
 Evladımı ecdadıma bigane görürsem
 Ruhum ebediyetle kalır ebkemi matem.
 Olsun geçen asar ile meşkul ü mukayyed
 Mazi yaşasın yad-ı yetiminde müebbed.
 Binam ü nişan olsa da hep dar ü diyarım,
 Üstünde onun kalmasa da mehd ü mezarım,
 Ey son nefesim, olmadan Allah'a mülazım,
 En son doğacak oğluma sen söyle ki daim
 Ruhum gibi hasretzede, matemzede, mahzun,
 Hissen vatan-ı zayimin zarifi olsun;
 Tarihimizin tude-i etlalini ger gün
 Tekrim ile, tazim ile telih ile öpsün.
 Daldım yine ben şimdi o hicranlı hayale,
 Gelsin vatan derbederim yad-ı melale:
 Bin hatıra her zerre-i hakinde hıraman,
 Her hatıra huyşan-ı perişanıma giryan
 Üç kıtada yüz beldeye... bin beldeye sahip
 Bir memleketim vardı... Sen ey Rab-ı mesaib,
 Sen vermiş iken aldın elimden yine bir bir
 Yarab, nerede kaldı o evvelki mefahir...
 Etmiş gibi medlul ü müsemmasını gaib,
 Karşımda (vatan) lafzı durur hasir ü haib.
 Gurbetgehi nisyana sürülmekte diyarım,
 Yoktur demek artık ne diyarım ne mezarım!
 Sarsarsa baca arşını ümitlerin ahı,

Sen adni bize duzah-ı ye's ettim ilahi!
 Nevmid-i vakayi sürünen aczime lanet!..
 Eyyam-ı musibet geçecektir yine elbet
 Ümidime imanım olur şehir (şehir) pervaz
 Bin tövbe, eğer ye's ile oldumsa nagamsaz!..
 Mızrabı beyanımdaki elhanı meraret
 Bir hastanın evhamına etmekte işaret.
 Tevkif-i sabah eyleyemez namütenahi,
 Varsın yürüsün bir gecenin ceş-i siyahı!..
 Efrada fena olsa da alemde mukadder,
 Milletleri öldürmeyecek halik-i ekber;
 Sarsılmayan imanıma mev'ud olan ati
 Canlandırır elbette bu enkaz-ı hayatı;
 Ruhum benim oldukça bu imanım ile beraber
 Üç yüz sene... Dört yüz sene, beş yüz sene beyler!

Eylül-1920

DİCLE ve BEN

Mavi göklerde ca-be-ca öpüşen
 Mütefekkir duruşlu kubbelerin,
 Zir-i sakfında titreyen ervah
 Raşedar-ı sümumudur kederin.

Bir musibettir. Ehl-i İslama
 -Bir musibet ki harikulade-
 Yaşıyorken de... Can verirken de
 Ağlarım ser-nüvişt-i Bağdad'e

Çehresinden uçan yetimiyyet,
 Ufkuna olmamış mı hüzn-aver?

Yine bilmem güzel midir o kadar?
O mükevkeb, o muhteşem geceler...

Ey Irak'ın melike-i nazı
Kalacaksak cihanda biz sensiz,
Yeryüzünde değil, bu ömr-i zelil,
Ahirette cinanı istemeyiz!

O senin ufk-ı tarümarında
Hıçkırın ruhumuzdur ey Bağdad.
Aynı aguuş içinde birlikte
Geçen asarı etmek ister yad:

Yed-i ihmalimizde dört yüz yıl
Kanadın, gizli bir ceriha gibi.
Bilmedik biz senin de kıymetini:
Derd-i millîmizin budur sebebi!..

Düşmanın zir-i pa-yı kahrında
Çırpınırken o belde-i hulefa,
Söyle ey Dicle, ey mübarek nehir,
Şuh ü la-kayd akar mısın hâlâ?..

Geçme lâkayd önünden ey Dicle,
Hürmet et matem-i muazzamına,
O tegaafülden incinir belki
Münkesir kalb-i girye-barı yine!..

Geçme bihis... bu kimsesiz kavmin
İnkılab et sirişk-i hasretine,
Canibeyinde yükselen şehrin
Yüz sürerken cidar-ı ismetine

De ki: -Ey mefhar-ı sema-yı ırak,
 Yine İslam ilinde matem var.
 Yolunur, deste deste, her yerde
 Kara bahtın gibi siyah saçlar;
 De ki: -Sahralarında ey Bağdad,
 Sürülerle gezerse ceylanlar,
 Beride matemle girye-nisar,
 Nice ceylan bakışlı gözler var!..

Dicle, Bağdad'a ninniler söyle,
 O senin tıfl-ı şir-harındır,
 Bunu tarihe sor unuttunsa;
 Ebedîdar-ı iftiharındır.

Aynıufk-i vatanda doğduk biz,
 Beşiğim menbainla kardeşti...
 -Oralardan da geçti seyl-i bela,
 O da bilmem ne haldedir şimdi?..

Bir iken menbainla munsabbın,
 Başka girdaba intisab ettin;
 Bu vefasızlığınla kalbimizi
 Münfail, muztarib, harab ettin:

Yatağında yabancı yokken hiç
 -Her düşündükçe sızıyor yüreğim-
 Verdin ağyara en güzel yerini,
 Sana ey Dicle, şimdi muğberrim!..

Bilirim, sus, bizim de cürmümüzü!..
 Belki senden daha günahkarız.
 Onu ihmal edip de dört yüz yıl,
 Şimdi bir başka müşteka ararız.

Yatıyor ölllerinde yüz bin genç...
-Hepsi Bağdad'a oldular kurban-
Onların hun-ı harrı olmaz mı
Can yakan bir vesile-i gufran

1917 (Firak-ı Irak)

KEÇECİ-ZÂDE İZZET MOLLA

ve

- 1243/1827 Seferinin Temâdîsine Muhâlefetle - Kaleme Aldığı Vatanperverâne ve Cesûrâne Bir Lâyiha

Ma'lûmdur ki fisk ile olmaz cihân harâb

Eyler anı müdâhene-i âlimân harâb.

İzzet MOLLA

Mora ihtilâli üzerine ora Rumlarına imtiyaz verdirmek isteyen Rus, İngiliz, Fransız hükûmetleri bir gün nâgehânî Navarin önüne donanmalarını sevk ettiler ve limânda yatan Türk filosunu yaktırdılar (1243/1827). Sonra kabahati Türk kaptanlarına yükletmeyi kâfi görmeyerek Mora Hıristiyanları hakkında istediklerini tekrar ve teşdîd ettiler. Sefirleri İstanbul'dan gitti. Ve istediği şeyleri kabul ettiremeyen ve Türk askerlerinin tahaşşüdünü gören Rusya altı ay sonra hudutlardan tecâvüze başladı. Türkiye'nin elinde asker yoktu . İki sene evvel Yeniçeriler ortadan kaldırılmış, "Nizâm-ı Cedîd" teşkilâtı da henüz ve bittabi tekemmül ettirilememişti. Rus orduları kolaylıkla memlekete girdi. "Tulçı", "İshakçı", "İbrail" gibi kaleleri aldı. Varna'yı karadan, denizden sıkıştırmağa başladı. Biraz sonra da zaptetti. "Mora" kendi hâline bırakılmış, zahir.e gönderilememiş, serasker bulunan -Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu- İbrahim Paşa da memleketine dönüvermişti. Fransızlar kolaylıkla Mora'ya girdiler ve bir Yunan idâresi teşkil ettiler. Buna rağmen Türkiye, Fransızlar'la bozuşamadı. Bilâkis İngiliz, Fransız elçilerini İstanbul'a çağırdı. Her ikisini hürmet ve iltifatlarla karşıladı. Mora mes'elesi hakkında kendileriyle hemen müzakereye başladı. Bu itibârla muhârebeye pek mânâsız girilmiş oldu. Daha doğrusu Mora imtiyâzına râzı olduktan sonra muhârebeye devam ve ısrâr budalalıktı. Rusya durmuyordu . Rumeli'nden ilerlediği gibi Anadolu tarafından da Ahıska, Kars kalelerini alarak içlerlere sarktı. İki sene süren muhârebenin sonlarına doğru bir taraftan Edirne'ye, öte taraftan Erzurum'a dayandı. Türkiye elim bir hezimetle uğradı. Edirne Muâhede-i ile düşman neler istediye hepsi pek çok fazlası ile kabûl edildi: (1245/1829). Zavallı Türkiye, Yunan hükûmetini tanıdı, birçok yerleri, -bir hayli tazminattan başka- Rusya'ya bıraktı. Memleketeyn'e, Sırbie'ye imtiyazlar ve arazi verdi ...

İşte bu muharebe hengâmesinin ortalarına doğru, yani mağlûbiyet kat'î bir hezimet şeklini daha almadan şâir "Keçeci-zâde İzzet Molla harbin sulha tahvîlindeki hayır ve menfaati mutazammın defterdar kîsedârı El-hâc Ömer Râsim Efendi ile birlikte gurûr-ı ikbâl ile biraz dürüst ve dürüstçe" bir lâyiha kaleme aldı⁽¹⁾. Padişahı ikaz etmek istedi . Atâ Târihi'nin, Hekimbaşı Behçet Efendi'den naklen ifâdesine göre "lâyihayı takdîm ettikte Serasker Hüsrev Paşa ile Kaymakam Ahmed Hulûsi Paşa ve ecille-i ricâl-i Devlet-i Aliyye'den fart-ı ikbâlde hemen eslâfına yanaşmış olan Reis Pertev Efendi huzûra celb ve lâyiha-i mezkûre kendülerine irâe ve reylerini taleb zemîninde şu lâyihayı beyninizde mütâlaa edin. Eğer meâline imtisâl lâzım ise bir kere de ibrâz ve icrâ-yı "Şûrâ-yı Umûmîye"den sonra tarafıma arz edin. İktizası vechile hareket edelim. Eğer müfâdı safsata ve hurâfâtan ibâret ise kâilini kalemen cevab-ı red ü müskit i'tâ olunsun" irâdesi ile lâyiha-i mezkûre ve müşârünileyhime i'tâ edilmiş ve İzzet Molla onların tahrîki ile gazâba uğrayarak sürülmüştür. Vak'anın esası bu lâyiha olmakla beraber -hakikatin Atâ Târihi ifâdesinden biraz farklı olduğu bazı vesikalardan ez-cümle Keçeci-zâde" Reşâd Fuad Bey" merhûmun bir makalesi ile ⁽²⁾ Serasker Hüsrev Paşa'nın evrâkı arasından çıkan II. Mahmûd'un bir tahrîrî irâdesinden sarâhaten anlaşılıyor. Reşâd Fuad Bey diyor ki: "Muhârebe aleyhinde yazdığı lâyihayı huzûra takdim etmeden bazı ehîbbâsına göstermesi yüzünden hâsıl olan te'sirât ve ez-cümle Cevdet Paşa merhûmun şifâhen taraf-ı âcizâneme vâki olan ifâdesine göre bu aralık huzûrda bulunan Reîsü'l-etibbâ Behçet Efendi'ye İzzet Molla'nın bu yolda bir lâyiha izhâr ettiği karîn-i sem'-i âlî olduğu beyân buyurulması üzerine müşârünileyh Behçet Efendi tarafından:

-Evet, öyle bir lâyihası var!

yolunda vâki' ifâdât, gazâbı tahrîk ve teşdîd eylemiş"tir. Bu lâyiha vatanperver şâirin felâketine sebep olduğu için saraydan yetişen Atâ Bey'in II. Mahmud'u sıyânet eder bir ifâdesi ile vak'ayı biraz aykırı kaleme aldığı hissediliyor. Pertev Efendi (Paşa)nın şâiri katilden kurtardığı hükûmdarın tahrîrî irâdesinde sarâhatan okunmaktadır. Muhakkak olan bir şey varsa İzzet Molla'nın mütâlaanâmesinden gazâba gelen padişah meşhûr Âkif ve Pertev Efendi (Paşa)lere' müşterek bir "lâyiha-ı cevâbiye" kaleme aldırılmıştır ki, her iki zât, padişahın fikrine zilt bir mülâhaza der-meyânına cesâret edemedikleri için müdâhene ile "İzzet Molla Lâyihası"nı hatâlı göstermişlerdir. Bütün bunlardan daha

¹ Atâ Târihi, Cilt 3, sahife 116.

² Târih Encümeni Mecmûası, cüz 41.

sonra bahsetmek üzere evvelâ İzzet Molla'nın şahsiyetini ve hayatını biraz anlatmak istiyorum:

İzzet Molla'nın mensûp olduğu aile an-asıl Konyalı'dır. Dedesinin babası orada bir "keçe dokuyucusu" idi.⁽³⁾

1150/1737'de doğan babası Sâlih Efendi ilmiyeye sülûk etmiş, "Çelebi- zâde Âsım Efendi"ye intisâbla bazı hâkimliklerde bulunmuş, 1200/1785'de kadılıkla Selânik'e gitmiş, "ber-muktezâ-yı hiddet-i mizâç" ahâliyle imtizâc edemeyerek epeyce gürültülere sebep olmuş, nihâyet halkın gözünü yıldırıp istediği gibi hüküm sürmüştür. İzzet Molla'nın bizzat anlattıklarından istidlâl ediyoruz ki, babası da doğru söylemekten kaçınmaz, mudâhene bilmez bir adammış. Zamanını azil ve nefy ile geçirmiştir. Ömrünün nihâyetlerine doğru, evvelâ Anadolu, sonra Rumeli kazaskeri oldu . 1214/1799'da vefat etti. O zaman İzzet Molla on dört yaşında bir çocuktü. Kardeşleri ile kendisine İstanbul'da Avrat Pazarı'nda eski bir konaktan başka bir şey kalmadı. Hayli zarûret çekti, hattâ intihar bile etmek istedi . İyi bir tahsil görmüştü. Nihâyet meşhûr Hâlet Efendi'ye intisâb etti. Merzifonî Kara Mustafa Paşa neslinden bir hanımla evlendi:

Budur İzzete çâr-bâğ ola şâd

Fuâd ü Reşâd u Murâd u Sedâd

beytiyle işaret ettiği üzere dört çocuğu oldu . En büyükleri Tanzimat vezirlerinden cerbezisiyle ve hazırcevaplığı ile meşhûr Fuâd Paşa'dır. İzzet Molla da nüktedan, cerbezeli, hazırcevap bir adamdı. Muâsırı meşhûr hattât "Yesâri-zâde İzzet Efendi"den bahsederek demiştir ki:

-Onunla ikimiz bir adam olabiliyoruz, Ben okuyorum, o yazıyor!

Lûgat sahibi meşhûr Hançerli Bey'in. -Hıristiyan olduğu halde- ilm-i hadîse vukûfuna hayran olan sarıklı, fakat ümmî bir adamın:

-Canım şu zât bu kadar şey biliyor da niçin Müslüman olmuyor?

deyişine de İzzet Molla:

-Sen bu kadar cehâletinle neden tanassur etmiyorsun? cevabını vermiştir.

Fuâd Paşa'ya bir gün nasihat yollu demiş ki:

-Oğlum her şeyi öğrenmeye gayret et, velev ki takla atmak bile olsa!..

Mihnet-i Keşân unvanlı eserinde kendisini şöyle tasvir eder:

Aceb şâ'ir-i pâk azbü'l-beyân

Suhandân-ı sihr-âferin-i zamân

³ Devhatü'l-Mehâmid fî-Tercemeti'l-Vâlid, İzzet Molla

Edîb ü natûk u vazâif-şinâs
Lebîb ü halûk u letâif-şinâs

Uzun boylu köseç cesîmü'l-vücûd⁽⁴⁾
Cihânda adîli adîmü'l-vücûd

Meşhûr Hâlet Efendi 1238/1822'de Konya'ya nefy ve hemen katledildiği zaman taraftarları da birer tarafa sürüldü. Her nasılsa İzzet Molla yakasını kurtardı. Hattâ Hâmisinin vefatına bir "mersiye-i târihiye" de yazmıştır ki şöyle biter:

Ben nân u ni'metiyfe dil-sîrim itmeme inkâr
Yâ Rab o zât-ı mükrim ukbâda mükrem olsun

Gitdi o kân-ı himmet târih yazdı İzzet
Hâlet Sa'îd Efendi pîrâna hem-dem olsun
1238/1822

Fakat Molla sözünü çekinmez bir adamdı. "Suhan-perdâzlık vâdisinde Hâlet Efendi'nin medhine ve a'dâslının kathına dâir söz söylemekten hâli değil idi. Hattâ ol esnada:

Hâletin cânını Hak, mâlını aldı mîri
Kaldı ehl-i hasede hâyeleriyle kiri

beytini nazm eylemiş ve sadrâzam aleyhine söz söylemiş olduğu mesmû olmakla cemâziye'l-âhirenin on beşinci günü Keşan'a nefy olundu.⁽⁵⁾ İşte demin bahsettiğimiz "*Mihnet-i Keşan*"ı burada yazmıştır. Pek zarîf nüktelerle dolu olan bu manzûm hâtîrâtında evvelâ kendisinin aleyhindeki dedikoduları ve nasıl sürüldüğünü anlatır:

⁴ "*Bahâr-ı Efkâr*" unvanlı büyük Dîvânında da (Arz-ı Hâl ez-Zebân-ı Fakîr ve Mîr-i Vâsîf Şîrîn-Mâkâl) serlevhalı şu kıt'asını okuyoruz:

Ey Süleymân-ı zaman biz iki ehl-i suhanız
Cismimiz kıl kadar kismetimiz mûr kadar
Bu cesâmet var iken bizde sen insâf eyle

Yok cihânda yerimiz hâne-i zenbûr kadar

⁵ *Cevdet Târihi*, Cilt 2, s. 68.

Galata kazâsında hâkim idim
Ne sâhib-adâlet, ne zâlim idim

İdüp dûdman-ı kazâ iltihâb
Tutuşdı bizim dâmen-i intisâb

Ne hâlet ise oldu oh ber-taraf
Yine kavl-i âlem olup muhtelef

Kimi der ki: "Urma", kimi der kim "Ur!"
Adûlarda hiç yoğıdı dur otur

Kimi der ki "nefy eylemişler bugün!" ,
Kimi der "götürdi çavuş anı dün!"

Kimi der ki; "dün ağzını kokladım
Bakayım ne dermiş diyü yokladım"

Kimi der ki; "asla degül hâceti
Yerinde herifin yine devleti"
Mecâlisde nefyim havâdis idi
Benim kıl ü kâlim mebâhis idi

Beş ay böyle itdi zamânım mürûr
O pençe bana haylice geldi zûr ...

Kaçıp gitdim İstavroza bir zamân
Yine kalmadı bildiğinden cihân

Sükût eyledim "kahrı var" dediler
Biraz. söyledim "zahrı var" dediler

Şaşırdım hulâsa pes ü pîşimi

Bıraktım Hudâ'ya bütün işimi

Velâkin cihâna ne tavr eyledim
Sitanbulluya ben ne cevri eyledim

Kimin hânesin eyledim tarumar
Neden bu belâya ben oldum dûcâr

Yedim Hâlet'in nân u ihsanını
Çalışdım halâs itmeğe cânını

Kaderle meğeri pençeleşmek imiş
Demir pehlevânla güleşmek imiş

Müteakiben Hâlet Efendi'nin mağdûriyetinden bahseder, mamafih ondan da sözünü saklamadığını, yanlış hareketlerini kendisine ihtar ettiğini, hattâ Efendi'nin gazâba uğramak üzere iken Şeyhülislâm'ın irşâd ü delâleti ile kurtulduğunu anlatır ve der ki:

Mudârâyâ mecbûr olup âkıbet
Virirdim hoş-âmed ile tesfiyet

Hudâ Kârını itdi anın tamâm
Nola bizde çeksek ziyân bî-kelâm

Sebeb-i intisâbım olup Hâlet'e
Düşürdi felek böyle bir mihnete

Keşan'a (Edirne vilayeti dahilindeki kasaba) varıp yerleşinceye kadarki hâlleri yani bütün eseri hep şu muttarid vezinle yazdığı için biraz can sıkar. Fakat pek tatlı tarafları da vardır: Meselâ "bitmez tükenmez yolda, mâlihûlyâyâ dalmaktan başka çare bulamıyor. Bunu şöyle anlatıyor:

Ağaçlar iderdi bana san kıyâm
Bayağı geçerken virirdim selâm

Virüp seyfime dem-be-dem iltihâb
Acemler helâk eyledim bî-hesâb

Olup gâhice dahı müfti'l-enâm
Nice bî-kesânı iderdim be-kâm

Beher gün virirdim nice bin rû'us
İderdi mevâli gelip dest-bûs

Kurardım bu sahrâya çok hâneler
Ne âlî binâlar ne kâşâneler

Yapıp kendime bir saray-ı metîn
Ser-â-pâ müzeyyen zamân ü zemîn.

Kendisini menfâya götürmeye me'mûr câhil çavuşun münâsebetsiz tesellilerini
de böyle tasvir eder:

Riâyetde hiç eksiği yok idi
Abes tesliyetler katı çok idi

Hamâkat ider kim zarâfet sanur
Beni görse nâz eyleyüp utanır

Hulâsa eşeklikte mümtâz idi
Kulağı başından ser-efrâz idi

Keşan'da başından geçen vak'aları da pek zarîfâne kaleme almıştır. Meselâ
"Mahalle Bekçisi" tam nâdân bir tiptir.

Fakat giceler vardı bir pâs-bân
Bed-elhân ü bed-sûret ü bed-zebân

Aceb bekçi kim pâs-bân-ı felek
Sadâsın işitdikçe ürkmek gerek!..

Çıkık göğsü mânende-i dümbelek
Sesi hırre vü kaz ile müşterek

Katı bû'l-aceb heykeli var idi
Başında biraz da keli var idi

Acebdır ki hem kel idi hem fodûl
Olur olmaza çalmaz idi davul

Yarım nağmecik eksik itmek muhâl
Bütün dinlemezsensin ider infi'âl

Gelip ibtidâki gice çaldı sâz
Nedir çâresi dinlemiştik biraz

İkinci gice geldi ol bed-sadâ
Hudâ kimseyi itmesin mübtelâ!..

Mukadder imiş dinledik üç gice
O üç giceden görmedim güç gice

Kedi mavlasa bekçi geldi sanup
Okurdum iki yanıma uyanup

Bir ay çıkmadı nağmesi gûşdan
Berî itdi kâfir beni hûşdan

Bekçiden kurtulur kurtulmaz zavallıya Keşan Camii'nin imamı musallat oluyor.
Molla'yı saz şâiri sanan imam, kendisinden bir iki nağme istiyor:

Keşân Cami'inde imâm-ı sagîr
Sagîr idi ama sığırdan kebîr

Didi bir iki mâh sabr eyledik
Dil-i zâra sabr ile cebr eyledik

İşitdik ki, siz şâir-i şâhsız
Maârif semâvâtına mâhsız

Değil haddimiz gerçi çaldırma sâz
Gönül bir iki nağme eyler niyâz

Molla'nın nefyine telmihen verdiği meşhûr cevap, ne rengîndir:

Didim bedçe çıkmışdı âvâzımız
Sitanbulda terk eyledik sâzımız!..

Mihnet-i Keşân'da bir de hazîn menkıbe vardır: Bir Rum kızının bir Müslüman delikanlısına alâkası. Şâir bunu pek sûzişli anlatır:

Zavallı İzzet Molla menfâsından hükümdara, sadrâzama kasîdeler takdim etmiş, hayli istirhâmnâmeler göndermiştir. Bir manzûmesinde:

İzzet garîk-i bahr-ı hatâdır
Devletçe yokdur lâkin günâhı

diyor. Nihâyet afv edildi . 1239/1823'de İstanbul'a döndü. Yine itibâr gördü. 1243/1827'de "Haremeyn Müfettişliği"ne tayin edildi . İşte o esnâda makalemizin başında bahsettiğimiz Rusya muhârebesi zuhûr etti. Vak'anüvis Lütî Efendi'nin ifadesine nazaran meşihât dâiresinde ictimâ eden bir mecliste evvelâ harp lehinde söz söylemiş iken, lâyihayı kaleme alarak gazâba uğramıştır. Molla'nın evvelâ harp taraftarı olduğuna dâir Lütî Efendi'nin iddiâsını tarih sahibi Atâ Bey "ilk meşveretde bir defacık

harp lehdârı iken muktezâ-yı akl ü dirâyetle" harp aleyhine döndüğünü söylemek sûreti ile te'yîd ediyor. Reşâd Fuâd Bey ise "Öyle bir meclis-i umûmîde harb lehinde beyân-ı mütâlaa ettikten sonra bilâhare aleyhinde lâyiha kaleme alması muvâfık-ı akl u hikmet, bâ-husûs Molla'nın ma'rûf olan metânet-i kayd ü eşkâl ve huzûr-ı meclisteki ifâdâtının düşmanlarınca o sûretle tahrîfen telâkki ve işâ'a olunmuş olması akvâ-yı ihtimâldir." diyor. Sâdık Rıf'at Paşa da ⁽⁶⁾ "bu vech ile sefer-i hümâyûna teşebbüs olduğunu takbîh" ettiğinden bahsederek Molla'nın sefer iptidâsından itibâren harp aleyhdârı olduğuna işâret ediyor. Zavallının Sivas'a nefy edildiği tarihi, günü gününe tesbit eden "*Letâif-i Enderûn*" sahibi Hâfız Hızır İlyas'dır.⁽⁷⁾ (25 Rebi'ül-âhir 1244). Hâfız İlyas Efendi "İzzet Molla Efendi'nin zamîr-i münîri rûşen ve kendisi bir şâ'ir-i şûh ü şen olmaktan nâşî bî-tehâşî bulunduğu mecâlis ü mehâfilde açılan sefer-i pür-hatarı takbîh ve sulh ü salâhı cenge tarcîh" ettiğini kaydediyor ki, bu da yine Reşâd Fuâd Bey'in mülâhazasını te'yîd edecek bir ifâdedir.

Her ne hâl ise İzzet Molla'nın kat'i hezîmet ve felâketten evvel sulha çare aramak lüzumunu tavsiyesinin Sultan Mahmûd'u igzâb ettiğine şüphe yoktur. Şâirin nokta-i nazarına karşı gâfil padişahın:

"- Asker istekli ... Galip gelmeden sulh nasıl yapılır. Düşman ne isterse kabul etmeli miyiz?" diye kızdığı *Letâif-i Enderûn*'da musarrahtır. Yeniçeriliğin ilgâsı ile askerliğin hemen mükemmelleştiğine kâil olan padişahın bu ümmiyâne gafletini kaydeden Sâdık Rıf'at Paşa da "bir kıt'a lâyiha kaleme alarak icâb eden mahalle takdîm etmeksizin şuna buna irâe ve kırâat etmiş olduğu vâsıl-ı sem'-i âlî olarak zikr olunan lâyiha huzûra celb ile ledâ'l-kırâ'e mûmâileyhin bu vech ile tefevvüh ve harekete ibtidârı"nın felâketine sebep olduğunu anlatıyor. Zaten Hüsrev Paşa'nın evrâkı arasında çıkan hükümdarın "hatt"ı meseleyi kat'iyen halletmiştir. Bundan anlaşıldığına göre Hüsrev Paşa'ya Reîsü'l-Küttâb Pertev Efendi (Paşa)'ye, Kaymakam Ahmed Hulûsi Paşa'ya İzzet Molla hakkında verilecek ceza hakkında müzâkere etmeleri emredilmiş, onlar tarafından Pertev Efendi "merkûmun .tarîkdan hakk olduğundan bahis ile evlâdlarına merhameten idâmı husûsunda afv ü merhâmet kılınmaması" bir tezkire ile saraydan rica olunmuş... Fakat II Mahmûd buna râzı olmayarak bu "hatt"ında "gerek sırran ve gerek alenen tertîb-i cezâları iktiza-yı hâlden görünür" diyor. İzzet Molla'nın

⁶ *Müntehabât-ı Asâr-ı Rif'at*, Rusya Harbi Hulâsası kısmı.

⁷ *Letâif-i Enderûn*, sahife 448.

evvelâ Kıbrıs'a nefyedilmesi tasavvur ediliyor. Hattâ Hakkında "uygunsuz bir irâde"de sudûr ediyor. Sonra "bazı şefaât" ile kalebend olmak üzere Sivas'a sürülüyor.

İzzet Molla bir sene sonra menfâsında vefat etmiştir. Ölümünün sebebi kat'i sûrette malûm değildir. Sâdık Rıf'at Paşa "Derd-i cângâh-ı maraz ile müptelâ-yı enîn ü âh ve âkıbet ol tarafda mütevârî-i hâk-i siyâh oldu ." diyor.

Harâbât'ta:

Kendi başını kodı belâya

Sivas'ta uğradı kazâya

beytini okuyoruz.

Sicill-i Osmanî "kazâen vefat ettiğini" yazıyor. Abdurrahman Şeref Bey (*Tarih Musâhebeleri*, sahife 47), "Vefâtı alâ-rivâyetin kazâen vukû' buldu" diye kaydediyor. Reşâd Bey merhûm affedildiğini ve "fermânın şehre vürûdundan bir iki saat evvel": öldüğünü söylüyor. Bundan bir kaç sene evvel kemikleri İstanbul'a getirilmiş ve Avrat Pazarı'nda babasının yanına defnedilmiştir.

İzzet Molla; lâyihasını, *Atâ Tarihi*'ne nazaran 6 Rebi'ül-evvel 1244/1828'de yazmıştır.⁽⁸⁾ Âkif ve Pertev Paşaların "Lâyiha-i cevabiyye"lerinin tarihi de 19 Rebi'ül-evvel 1244'dür. Halbuki "*Letâif-i Enderûn*" Molla'nın 25 Rebi'ül-âhirde sürüldüğünü söylüyor. Padişahın hiddet ve şiddetine nazaran kendisine bu kadar mühlet verilmeyeceğine göre her iki eserde kaydedilen tarihlerden birinin hatalı olması pek mümkündür.

Lâyitiasının müfâdına gelince; biraz tok ve sert ifâdesi vardır. Evvelâ "bir devlet beş yüz sene bir halde olmayacağı tevârîh-âşinâyân-ı eslâfa ma'lûmdur. Kâr-ı akl oldur ki şerr-i cüz'îyi ihtiyar eyleyip a'dâya izhâr-ı mülâyemet ile kendi işine nizâm verip vakten mine'l-evkât ahz-ı sâra dide-dûz olmak iktiza eder. Nemçe devleti iki bin seneden beri birkaç defa sûret-i inkırâza yüz tutmuş iken düşmana müdara ve tedabir-i eshâb-ı akl u dehâ ile tahlîs-i girîban eylemiştir." mütâlaasını ileri sürüyor. Sonra Yıldırım Bayezid'in Timurlenk'e karşı lüzûmsuz hiddetine ve âkıbetine telmih ederek "Vak'a-i-Timûriye'de kangı devlet, âhen-sıfat Timûr'ı bilüp ızhâr-ı mülâyemet eylediyse rehâ-yâfte-i kibr ü kîni olup ba'dehû Timûr'un savle-i bâtılası inkâzasından sonra mülklerine mutasarrıf olarak Emir Timûr'un ihtâr eylediği memâlike dahi ber-vech-i sühûlet mâlik olmuşlardır" diyor. Ve Rusya'ya karşı bu yolda hareket etmek lâzım iken bî-hûde yere kafa tutulduğundan ve mağlûbiyet başladığı halde muzafferiyet hûlyâları

⁸ *Atâ Târihi*, Cild 3, sahife 255.

ile vakit geçirilmekte olduğundan din gayretini ileri sürerek lâf ü güzâf ile zaman zâyî edildiğinden şikâyet ediyor. Nihâyet hulâsa-i kelâm yalnız ukalâ Erbâb-ı câh olmayup bunca ni'am-dîdegân-ı saltanat-ı seniyyeden her şeye akli erer adamlar vardır. Her sınıfla bir iyice müzâkere olunmak lâzime-i hâldendir. Benim bildiğim terfih-i memâlik, tevsî-i memâlikten şimdilik hayırlıdır." diyerek telâfisi gayr-i kâbil bir felâketten evvel sulh çarelerini tavsiye ediyor.

Âkif Paşa'nın kaleme alarak Pertev Paşa'nın tashîh ve ilâveleri ile müştereken ortaya koydukları cevapta, İzzet Molla'nın mütâlaanâmesi, "müdârâ ve mûmâşât tarîkine gidilmesi taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye hayr-hâhlık sûretinde kâl ü kaleme alınmış bir lâyiha-i acîbe" diye tavsîf edilmektedir. Bir seneden beri Rus orduları Rumeli'de ve Anadolu'da mütemâdiyen ilerlerken iki devtet adamı sırf padişaha müdâhene zarûretine mebnî "El-hâletü hâzihi esbâb-ı fevz ü galebe meydanda ve her vech ile te yîdât-ı Rabbâniye müşâhede olunmuş ve olunmakta bulunmuş iken sulha yalvarmağı muvâfık bulmamışlar şâirin korkunç hakikati dosdoğru görüşüne mukâbil bu devlet adamları cevaplarını "havl ü kuvvet-i Hazret-i Hudâ ile cihân bir taraf olsa, yine ehl-i islâm gâlib ve muzaffer olacağına şekk ve şüphe yoktur" diye bitirmişlerdir. Hulâsa, işin rûhu Mora meselesi idi . Muhârebeye bu uğurda girilmiş, fakat girildikten sonra imtiyâz verilmek için İngiliz ve Fransızlarla müzâkereye girişildiği ve Mora fiilen elimizden çıkmış bulunduğu halde ejderhâ gibi vatana saldıran Moskoflara karşı binbir idâresizlik ve askersizliğe rağmen muhârebeye devam edilmiş, daha garibi İzzet Molla'nın işâret ettiği üzere bir iki mevzii muvaffakiyetle "tevsî-i memâlik" emellerine bile düşülmüştür. Hükümdar ve hükûmet bu kadar sersemdi.

Neticede vatan harâb oldu, ve nâ-hak yere zavallı şâir mahv olup gitti .

İzzet Molla'nın "*Bahâr-ı Efkâr*" ve "*Hazân-ı Âsâr*" unvanlı iki Dîvânı ile "*Mihnet-i Keşân*"ından başka bir de "*Gülşen-i Aşk*"ı vardır. Şiirlerinin tahlili ayrı bir makaleye muhtaçtır.

Ali Canip

On Sekizinci Asır Edebiyatı'nın En Meşhûr Sîmâlarından:

EDİRNELİ EFENDİ (KÂMÎ)

Halil Nihat Bey'e

1134/1721'de devrin şöhretli âlim ve şairlerinden Dürri Efendi bir nâme ile İran'a sefir gönderilmişti İran şahı Hüseyin de buna mukabele olarak şiirlerinde Nâmî mahlâsını kullanan "Murtaza Kulı Han" adlı ırkan Türk, zarîf ve edîb bir zâtı sefâretle İstanbul'a i'zâm etti "Murtaza Kulı Han" Erzurum'a vâsıl olunca, vali "Silâh-dâr İbrahim Paşa" ile görüştü:

-Memleketinizdeki şairlerin en ileri geleni kimdir? diye sordu. Paşa da:

-Nâbî Efendi vardı, vefat etdi Bugün ona en yakın bir derecede olanlar arasında Kâmî Efendi bulunuyor, cevabını verdi. ⁽¹⁾

İşte "On ikinci/on sekizinci asır edebiyatının en meşhûr sîmâlarından "Edirneli Efendi" dediğimiz zât, bu şair Kâmî Efendi'dir.

Zaman ne aman vermez bir münekkit ve bir tasfiyeci oluyor. Ta hudutta , bir İran sefirine en büyük Türk şairi olarak tanıtıldığı gibi muasırları tarafından "eş'âr ve ebyâtı hünerverânın mecmûalarında bi'l-cümle mestûr ve elsine-i zurafâda ebyât-ı pürnikâtı ser-cümle mezkûrdur" ⁽²⁾ ve "mecmû'a-i kübrâ-yı ma'ârif ve nâdire-i rûzgâr idi"⁽³⁾ diye tavsif edilen ve hakikaten o devir esnasında vücûda getirilen hemen her mecmûada şiirlerinden bir çoğu münderiç bulunan bu adamı bugün ancak edebiyat tarihimizle ciddî sûrette tevaggul edenler tanıyabilir. Demin işaret ettiğimiz gibi zaman denilen aman vermez münekkit ve tasfiyeci onu birçok emsâliyle beraber korkunç nisyân gayyâsına atmıştır. Nûshaları nâdir ve gayri matbû Dîvânı ancak iki üç kütüphanede bulunuyor. Doğduğu gül ve bülbül şehrini:

Bahâr geldi demidir çemende seyrânın

Edirne şehrine gel, vaktidir gülistânın

Bu gül-zemîni görüp âsmânâ zînet ile

Tefâhur itdiği yerdir basît-i garbânın

¹ *Râşid Târihi* Cild 5. s. 401.

² *Sâlim Tezkiresi*, s. 524.

³ *Âsım Târihi* s 175

Şükufte-goncelerin zîb ü revnakındandır
Felekde böyle perişanlığı süreyyânın

Çemende gonce-i ter âteşin açıldıkça
Etekleri tutuşur andelîb-i şeydânın

Su sepdî⁽⁴⁾ güllere şebnem seherde gördükde
Yanup yakılmasını andelîb-i nâlanın

Duyuldu nâz ü niyâz ile râz-ı bülbül-i zâr
Budur çemende olan güft ü gûsı mürgânın

diye tavsîf eden Kâmî Efendi, meşhûr Şeyh İbrahim Gülşenî'nin oğludur. Babasının da sûfiyâne şiirleri vardır. Kâmî Efendi on birinci/on yedinci asrın ortalarından biraz sonra dünyaya gelerek ilmiye mesleğine girmiş, çok yaşamıştır. Hattâ ömrünün sonlarına doğru Mekke kadılığı kendisine teklif edilmiş ise de ihtiyarlıkları hasebiyle meşakk-ı seferiyeye adem-i tahammüllerinden nâşi (5) istifa etmiş, fakat umûmî bir teveccühe mazhar olduğu için "kendisine Mekke pâyesiyle "Edremit kazası arpalığı" verilmiş ve sâkin ü âsûde Rumelihisarı'nda Maanoğlu" yalısında otururken 1136/1723 senesi zi'l-ka'desinde "humma-yı reddiye"den kurtulamayarak ölmüştür. Kabri Üsküdar'da "Karacaahmet" mezarlığındadır.

Kâmî Efendi ber-mutâd müderrisliklerde bulunduktan sonra kadılıklarda da dolaşmıştı. Hattâ "1116/1704"da Bağdat'a gitti ki işte uzun bir mesneviden ibaret olan "*Tuhfetü'z-Zevra*"sını bu münasebetle yazmıştır".(6) Şâirin anlattığına göre babası "İbrahim Gülşenî" bir zamanlar Bağdat'ta bulunmuş, bir gün pek garib bir rüya görmüş; şöyle:

Bir gice o zât-ı pâk-âgâh
Rü'yâsında görür ki nâgâh

Zahrında anın bi-hükm-i Yezdân
Bir nahl-i acîb olur nümâyân

⁴ Sepdi: Serpti

⁵ *Vekâyi'ül-Fuzâlâ* kitaplarım arasındaki nüshası. Cild 3, s. 73.

⁶ "Zevrâ", "hamrâ" veznindedir: Birkaç mânâsı vardır. Burada "Bağdat şehri" kasd edilmiştir ve "*Tuhfetü'z-Zevrâ*", "*Tuhfetü'l-Bağdat*" makamındadır. Kelime hakkında tafsilât almak isteyenler. Kâmûs (Cild: 1, sahife: 881)a müracaat edebilirler.

Evrâkı bütün nemâsın almış
Bağdat üzerine sâye salmış

Rüyâsını tâbir eden bir ihtiyâr demiş ki:

Eyler seni çok zamân mu'ammer
Âhir bir oğul ider müyesser

Oldukda nice sinîn-i mâzi
Ol olsa gerek bu şehre kâdî.

"*Tuhfetü'z-Zevrâ*"nın mukaddimesinde bunları anlatan şair, eserini Bağdat'ta medfûn meşhûr adamların hâtıralarına tahsis etmiştir. İfâdesi zamanına göre sade ve sevimlidir. Bakınız bir yerde Bi'l-vesîle mâziye tahassürünü ne samîmi anlatıyor:

Bir şeb tenhâ derîçe-i râz
Rûy-ı dile oldu def'aten bâz

Saldım nigehe bütün cihânâ
Düş oldu gözüm geçen zamânâ

Benzetmedim anı bir diyâra
Dönmüş gitmiş harâbe-zâra

Ne bir eser-i hüsün ne hayrât
Bu bâd olmuş güzeşte evkât

Şâyân-ı nazar degül zemîni
Yok cây-ı safâ-yı dil-nişîni

İtsem kendüm hezâr pâre
Döndürmeğe yok elimde çare

1130/1717 senesinde Mısır kadısı oldû Bu münasebetle İskenderiye'ye dair gazel şeklinde bir manzûme kaleme almıştır.

İskenderiyye şehri ki meşhûre-i cihân
Oldı hevâ-yı dil-keşi reşk-âver-i cinân

Âh-ı hezâr hasret ile dâr ü diyâr ile
Bin bir direkli cami'e döndi bu âsmân

Bahr-ı emelde keştî-i maksûd nâ-bedîd
Âyîne-i Skender eger olsa râygân

La'l-i lebin göreydi o efrenc beççenin
El yurdı âb-ı gayrdan İskender-i zamân

Kesb-i hevâ-yı dil-keş için sen de Kâmiyâ
İskenderiyye şehrini tut bir zamân mekân.

Makalemizin başında bahsettiğimiz Acem sefiri "Murtaza Kulı Han" İstanbul'a geldî Damad İbrahim Paşa kendisini dârât u debdebe ile kabul ettî Mevsim kıştı.

-Gelirken zahmet çekdiniz!.

diye iltifat etti, zarîf ve nükte-perdâz sefir:

-Germ-i iltifâtınız bize İstanbul'u gül-zâr-ı İbrahim etti.

cevabını verdi.⁽⁷⁾ "Murtaza Kulı Han" hepsi mükemmel Fârisî bilen Fârisî şiirler yazan İstanbul şairlerini pek takdir ettî Müverrih Râşid Efendi'nin ifâdesine göre: "Gerek Kâmî Efendi ve gerek ser-âmed-i taze-gûyân olan suhan-sâzlar nazîre-perdâz olub kıbel-i hazret-i sadâret-penâhîden izn-i âlî sudûrundan sonra elçî-i merkûme arz olundukda ben erbab-ı tab'-ı Rum'ı böyle biılmezdım deyu güftâr-ı insâf-şîâr ile zurefâ-yı İran'a hediye götürürüm deyu mütesaddî-i cem'-i âsâr olmağa başladı."

Damad İbrahim Paşa asrında yaşayan şairlerin dîvânlarında bu nazîreler münderiçtir. Eski kütüphanelerdeki tedkikâtım esnasında on ikinci/on sekizinci asırda kaleme alınmış bir mecmûada Murtaza Kulı Han'ın şu "lûgâz"ına -yani manzum bilmeccesine- tesâdüf ettim.

⁷ Râşid Târihi, Cild: 5, s. 404.

Bilmem nedür ol can-fezâ dilber-sıfat, safvet-likâ
Cân-ı cihân gözden nihân halk ile hemdem hem cüdâ

İnsân ile peyvestedir havyâna andan behre yok
Vaslına âlem mübtelâ çi-pâdişâh vü çi-gedâ

Bu turfe kim mahbûb iken hiç kes beğenmez sûretin
Gizli sever herkes anı peydâlîğın görmez revâ

Hem cilve eyler sâzda hem perdede raksân olur
Ne sâzda ne perdede mesken tutup eyler nevâ

Hem berde var hem bahrde ne bahrde ne berdedir
Her yire varsan andadır amma ki olmaz hod-nümâ

Andan eser var şehirde yok köyde andan turfe kim
Hem kıymet ile alınır olmaz ana bey' ü şirâ

Bulsan zaman içre anı efvâhdan anla sözün
Bu turfe kim ağızda yok olmaz zamânda mutlakâ

Ger gül diyem bu gül degül zirâ ki yok bu rengde
Rengiyle peyveste olup bûy ile olmaz âşinâ

Ey dil bu yüz güldür görüp âgûşa çek kaddin anın
Hükmi revândır cânıma canânım olsa da sezâ

Ger şeh bunu hall eylese men bendeyim mahlûlsuz
Yohsa ger ister bu kalem bir seyf-i hâss-ı pâdişâh

Tâ her ne nâmı söylese keskin ola sözi anın
Hem sâhib-i seyf ü kalem şehden hitâb ola ana

Aynı mecmûada bu san'atkârâne müşkil lûgazm altında Kâmî Efendi'nin manzûm cevabı okunmaktadır:

Ol can-fezâ âyâ nedir şer an necis çirkin-likâ
Ârâm-ı cân (⁸) gözden nihân bir dem degül tenden cüdâ

Âdemde var havyânda yok ma'nâ degül lafzı murâd
Âlem bütün havyân ise vaslına oldu mübtela

Câyında memdûh oldu ol, hâricde mahbûb olmadı
İhrâca muhtâc olsa ger peydâlığı olur revâ

Ta'bir-i sâz ü perdeden ser-rişte buldı ehl-i dil
Teşrihe kâfi cilvedir raks olmaz ammâ bî-nevâ

Berr ü bahır bîgânedür maksad mevâlîdün biri
Haddi tecâvüz eyleyen oldu cihânda hod-nümâ

Vardır şehirde köyde yok dimiş o mülgiz gerçi kim
Hâtır-güzâr mı olmamış dihkân-ı lafzı gâlibâ

Demdir zamândan anlanan efvâhda anla sözün
Söz anlayanlar anladı ağızda yok demek hatâ

Bir cânlı şey cânı anın üç yüz olur artık degül
Ol rûh-ı havyânîdürür bir cân olur dâim ana

Rengîn güle teşbîh idüp bûyını inkâr eyleyen
Olmuşdı muhtellü'd-dimağ bû yile olmaz âşinâ

Bu dil yüzi olsun elif âğûşa çek kaddın anın
Hükmi revândır cânına cânânın olsa da revâ

⁸ Mecmuânın kenârında (daim revân) ta'biri mukayyedir .

Kâmî'nin muhtelif imâlelerle anlattığı üzere lügazın medlûlü (kan)dır. Zaten Kâmî de bizzat lügazcılıkta mümtaz idî Aynı devir şairlerinden "Mücîb Efendi" tarafından kaleme alınmış başka bir mecmûada onun lügazlarına ayrı bir mevkî verilmiştir.

Hulâsa "Edirneli Efendi" devrinin pek mümtaz bir sîmâsıydı. Hattâ Osman-zâde Tâib "Re'îs-i şâirân" olunca kaleme aldığı uzun kasidesinde:

Velî ben bildiğüm şâir fakat Neylî vü Kâmî'dir (⁹)

Hatâdır gayra itmem şâiriyyet ile bühtânı
diyerek anı devrin üstâd şairlerinden olan "Neylî" ile beraber ona yüksek bir pâye vermiş oluyor.

"Seyyid Vehbî" de meşhûr "Vekâlelnâme"sinde bil-vesile şu beyti yazmıştır:

Meger Kâmî-i kâmil, Neylî-i fâzıl ola nâzır

Edîbân-i sühandan ideler temyîz nâdânı(⁴)

Neylî de Kâmî'nin gazellerine yazdığı nazîrelerde onu pek ziyâde, takdir etmiştir. İşte bir numûne:

Neyliyâ yok sözüm el-hak ki nazîr olmaz imiş

Nazm-ı pâkîze-i Kâmî-i sühandâne göre.

Nedîm, emsâlsiz gazelleriyle edebiyat âleminde nazar-ı dikkati celb edince devrin meşhûr şairleri onun bilhassa o zaman çok rağbet bulan bir iki gazeline nazîreler söylemişlerdir. Bunlardan biri:

Ne bu nev nakş-ı tîrazende Nedîmâ yoksa

Üstâd-ı kalemin hâme-i Erjeng midir

makta'lı bedîasıdır ki meselâ. Neylî:

Peyrev olmakda Nedîmâ'ya özr-hâh oldun

Neyliyâ söyle ki pây-ı kalemin leng midir?

tarzında tevâzû gösterdiği halde sâl-hurde Kâmî genç Nedîm'in her gün artan şöhretini hem itiraf ederek, hem de gâliba biraz kıskanarak bir tevriye san'atı ile nazîresini şöyle bitirmiştir:

Kâmiyâ nutk-ı Nedîmin katı bâlal-pervâz

Mürg-ı endîşesinin şeh-peri si-reng midir (⁵).

⁹ "Fakat" burada "yalnız" mânâsındır.

⁴ Tâib'in "Re'îs-i şâirân" oluşunun Vehbî'nin Vekâlelnâmesi'ne dair "*Türkiyât*" Mecmûasının ikinci sayısında münderiç makalemizde tafsîlât vardır.

Kâmî'nin "Dîvân"ından ve "*Tuhfetü'z-Zevrâ*"sından başka "*Behçetü'n-Nü'amâ*" ve "*Fîrûz-nâme*" unvanlı manzumeleriyle bazı ilmî risaleleri vardır.

On ikinci/on sekizinci asrın bu pek şöhretli şairinin Dîvân edebiyatı zevkini tadanlarca güzel sayılacak bir gazeli ile sözüme nihayet veriyorum:

Düşdi rind-i lâübâli câm-ı sahbâdan yana
İltifat itmez felek de çarh-ı mînâdan yana

Rişte-i sevdâya tâb-âver degil temkîn-i kûh
Zülf-i Leylâdır çeken Mecnûn. sahrâdan yana

Hasretinle dide-i gıryânıma virdim küşâd
Kasr-ı dilden revzen açdım yine deryâdan yana

Tal'at-ı dil-dârı teşbîh itdiler çün kendüye
Oldı bâzâr âfitâb-ı âlem-ârâdan yana

Gülşen içre bülbüle bir dem hevâdâr olmadı
Neylesin anı hevâ hoş-verd-i ra'nâdan yana

Kâmiyâ eyler kazâ elbetde keşf-i râz-ı aşk
Çâkî-i dâmen düşer dest-i Züleyhâdan yana .

Ali Canip

-Erzurum ve muhiti şairlerinden-

BAYBURTLU ZİHNİ

Osmanlı edebiyatı tarihinin son merhalesi demek olan on dokuzuncu asır, edebî cereyanların çok zengin ve çeşitli oldu bir devredir. Evvela Selçukîlerden itibaren edebî hayatımızda görünen bir ikilik vardır: Klasik saray edebiyatı, iptidaî halk edebiyatı. On dokuzuncu asırda bu ikilik zevale yüz tutuyor. Nedim'in açtığı şarkı çığır, Akif Paşa'nın hece vezniyle yazdığı mersiye ve destanın tesiri, Ethem Pertev Paşa'nın koşması... İlah edebiyat tarihimizin bu vakasına ait başlıca misâllerdir. İşte Bayburtlu Zihni'yi de bu kadro dahilinde görüyoruz.

Filhakika Zihni, on dokuzuncu asrın ilk nısfında yetişmiş bir şair olup hem klasik edebiyatın istitalesine yardım etmiş, hem de halk edebiyatına güzide parçalar bırakmıştır. Hususî hayatı hakkında henüz bir himmet elinin tetkik vücuda getirmediği Zihni takriben 1205-1210 tarihleri arasında Bayburt'ta doğuyor, ilk tahsilini Bayburt'ta, tali ve alî tahsilini gâh Erzurum, gâh Trabzon medreselerinde aldıktan sonra İstanbul'a geliyor, vüzeraya intisap ediyor. Gayr-ı matbu olup Erzurum havalisinde alakadar bazı zevatta mevcut olduğunu gördüğüm (*Sergüzeştname*) sinde hayatını şöyle hikâyeye başlamaktadır:

Bir zaman kâtib-ı divân oldum
Gehi giryân gehi handân oldum
Bir zaman kâtib-i mektubî idim
Vüzerânın heme matlubı idim

Bu başlangıçtan ve devamından çıkarılan malûmata göre zihni, İstanbul'dan bir dahiliyle memuriyeti olarak Hopa'ya gelmiş, orada memur arkadaşlarıyla geçinemediğinden azledilmiş, bir aralık Erzurum'a gelmiş her yerde idaresiz ve kendi ahlakî umdelerine nazaran uygunsuz gördüğü hükümet adamlarına karşı hücum ve mizahın iğnelerini batırmıştır. Erzurum'dan tekrar İstanbul'a geliyor. Bu defa asker olmuştur. Akka harbine iştirak ediyor, harbin neticesinden sonra izin alarak Kudüs'e uğruyor, hacca gidiyor, avdetle Mısır'a uğruyor. İstanbul'a dönüyor, memuriyet olarak Karaağaç'a gidiyor. Bütün bu vakalar 1230-1260 tarihleri arasında cereyan etmektedir. Yalnız arada bir yani 1244 Rus istilasından kurtulan memleketini ziyaret etmiş.

Vardım ki yurdundan ayak götürmüş
 Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
 Camlar şikest olmuş, meyler dökülmüş
 Sakiler meclisten çekmiş ayağı

Parçasıyla başlayan koşmasını ibda etmiştir. Yine bu hadiseye taalluk etmek üzere Bayburt-Erzurum halkı arasında tam manasıyla destan olan bir destan vücuda getirmiştir. Destanın ilk parçaları şu tarzdadır:

Erzurum küffara bi'at edince
 Figâne bağlandı Bayburt diyarı
 Güli hare kaldı bülbülü zare
 Soldı menekşesi gülberg-i barı
 Lalesinin bağı hicrle dağı
 Çok yazılar görmüş karalı ağı
 Bükülmüş servinin kad-i nigarı

Vatan ve memleket duygularının coşup taşıdığını gösteren bu destan mukaddimesi; istila hadisesini tarihen izah ve tenvir edecek birçok tafsilatı havidir.

Şair hayatının son yıllarını Trabzon'da geçirmiştir. Trabzon'da (Hacı Pir Efendi Medresesi'ne karşı beslediği merbutiyet, Trabzon'un hususî ve içtimaî hayatına karşı gösterdiği alaka Trabzon'un mahallî tarihinde tetkike şayandır. (Hamsi)yi çok sevdiğini:

Bu şehrin ne acep margubıdır nur-ı basar hamsi
 Deva-yı müptela-yı derd-i serzanduye fer hamsi

Beyti ile devam eden methiyesinden anlıyoruz!

Artık şairin hayatının son yıllarıdır. Aynı zamanda hakikaten kalbi bir bağ ile bağlandığı Bayburt'a savuşmak istiyor, yola çıkıyor, fakat yolda (olasa-hulâsa) karyesinde can veriyor. Öldüğü tarih kat'î olarak muin değilse de eserlerinden istidlalen takribi olarak 1275 gösterilebilir.

Bayburtlu Zihni, üzerinde tetkik ve tahlile değer kıymetli ve güzide bir şairdir. Bizce malum olan eseri ikidir: 1)*Divan-ı Zihni*, 2)*Sergüzeştname-i Zihni*. Evvelkisi, Şairin aruz parçalarını ihtiva ediyor. Bin iki yüz doksan tarihlerinde oğlu Ahmet Revayi tarafından tab edilmiştir. İkincisi gayr-ı matbudur. Yazma nüshâları enderdir. Her iki eserin muhtelif bakımlardan ehemmiyeti vardır. Evvela aruz şiirleri itibariyle Zihni,

Klasik Edebiyatın mühim bir uzvudur. Nef'î'nin hemşehrisi demek olan Zihni'den lâlettayin aldığımız şu gazele bakınız:

Dilden selamı yarede dedim demiş haba
 Arz-ı meramı yare de dedim demiş haba
 Çoktan meşamm-ı canımıza gelmedi niçin
 Zülf-i peyamı yare de dedim demiş haba
 Bekler yolunda zihn-i gamhüvarı terk edip
 Hal-i subh u şamı yare de dedim demiş haba

Lisan ve ifade ne kadar gönülden ve samimi değil mi?.. Şeyh Galip'i tahmis ederken ondan geri kalmadığını görüyoruz:

Yine zevrak-ı derunum kırılıp kenara düştü
 Dayanur mı şişedir bura sengersâre düştü
 Meğer ah-ı ateşimden dile bir şerâre düştü
 Dağılup sözlerim her biri bir diyâre düştü
 Dediler rakib-i bedgar o heva-yı yare düştü... ilah

“Zihni”nin divanı, elhasıl, tam manasıyla mürettep bir divandır. Klasik şairlerin eserine taben kaside, gazel vadisinde kalem yürütmüştür.

“*Sergüzeştname-i Zihni*” ise hakikaten isminin sahibidir. Şairin birçok destanları, hicviyeleri, mizahi eserleri bu kitabın muhteviyatını teşkil etmektedir. Oğlu ile baş başa kalmış ve bu esnada hayatı nazmen hikâye ihtiyacını hissetmiştir. Hopa’da, Karaağaç’ta, Erzurum’da, Erzincan’da idare makinesi başında gördüğü birçok zevatı hicvediyor. Hicvi nev genre satirique’de hemşehrisi Nef’î’den yüksek addedilebilir.

Tig-i endişemi zağlattım o şeb
 Tıfl-ı endişemi ağlatdım o şeb
 Etdim iklim-i maniye sefer
 Götürüb her fenne layık gevher

Mısır’dan aldığı Arap bir zevce ile sonradan İstanbul’da araları açılmış, kadın müşihata müracaat etmiş, birçok mübahese ve münakaşalar cereyan eylemiştir. Mahkemede Zihni’yi kimse dinlemiyor. Şarr hiddet içindedir:

Söyletüp yazdılar ol kafiye
 Dinleyüp her biri ol facireyi
 Bakmadı sözüme bir kimse benim
 Ateş-i zulme yanup can ü tenim

Ve sonra vezni değiştiriyor:

Bana ettikleri bu zulmü hakaret yarab
 Olmadı kimseye alemde ne zulmetdar bu
 Ki ne Bağdad’a nûlagü ne Sivas’a Timur
 Arabistan’a ne hicâc ne melametdar bu

.....

Ulemâdan şuarâdan zurefâdan olayım
 Kalayım zâr ü perişân ne sefâletdir bu

Filhakika bu hadise, Zihni’nin hususî hayatını son derece ızzar etmiştir. Vaziyet-i maliyesi sarsıntı içindedir. Ef’âl ve hareketının silsilesinde bir şaşkınlık görülmektedir. (Salat-ı subha kamet alurken niyeti salat-ı asra) ediyor ve (Bakkal Apostol’e olan bir guriş borcu on bin olarak deftere) yazıyor!

(*Sergüzeştname*)nin halk edebiyatı bakımına göre ehemmiyetli olan parçaları destanlardır. Destanlardan başka tesadüf edilen bazı koşmalar cidden güzeldir.

Mesela şu iki parçaya dikkat ediniz.

Kara bağlı bir kıl ile bağladı
 Hışma gelüp dağıstanı dağladı
 Müjgânını hûn-ı kasdına zağladı
 Okka tuttu hırasânı gözlerin
 Zihni’yim ey kaşı keman sevdiğim
 Müjgânın ki vardır yaman sevdiğim
 Koy istesün sinemi nişan sevdiğim
 Alsın sayemizde şanı gözlerin

Vaktiyle (*Halk*) gazetesinde Bayburtlu Maşuk Beyzade Mehmet Beyin Zihni’ye ait tetkiklerinden bahsedilmiş, bu münasebet ile şairin gayr-ı matbu, hatta yazma nüshada da bulunmayan birkaç koşması neşrolunmuş idi. Filhakika bu muhterem gencin takdire şayan edebî faaliyeti arasında Zihni, mühim bir mevki işgal etmektedir. Biz ileride on dokuzuncu asrın her nokta-i nazardan ehemmiyetli bir unsur-ı edebîsi olan zihni’ye ait küçük bir tetkikname neşretmek arzusundayız. şimdilik (*Hayat*)ın aziz

karilerine Erzurum ve muhiti halk şairlerinden olan Bayburtlu Zihni'yi tanıtmak, klasik ve halk edebiyatlarımızın bu müstesna uzuna karşı bir alaka uyandırmak istiyorum.⁶

Ziyaettin Fahri

HAYAT, c.1, nr.15, 10 Mart, 1927, s.3, 4

⁶ On dokuzcu asrın klasik şairleri arasından ayrılıp maşerin içine giren ve onunla hem mal olmaya çalışan bu kıymetli halk şairimiz hakkında malûmatdar olanlardan, bildiklerini (*Hayat*)a bildirenlere şimdiden teşekkür vecibesini ifa ediyoruz.

ÖMER SEYFETTİN

-Ömer Seyfettin sağ olmalıydı da bunu yazmalıydı!

İşte bir temenni ki yedi seneden beri onu tanıyanların ağzında kuvvetini hiç kaybetmeksizin dolaşıyor.

Cihan Harbi'nin bin bir felaketi içinde zengin muhayyilesi, canlı kalemıyla tek başına Türk matbuatını, , Türk karilerinin bedîi ihtiyacını tatmin etmiş, her hafta “*Yeni Mecmua*”da, iki üç gün de bir “*Vakit*” gazetesinde bazısı ciddi, bazısı mizahî, fakat hepsi “teknik” itibarıyla ustalıklı çeşit çeşit “enteresan” hikâyeler yazmıştır.

6 Mart 1920, Cumartesi... Meşum bir gündür. Çünkü Türk edebiyatının ve Türk gençliğinin bu “orijinal” bu, “nev’i şahsına münhasır” siması işte o gün çok sevdiği hayata gözlerini ebediyen kapadı. Hastalığı neydi, bu hâlâ anlaşılamadı: Nevralji dediler, romatizma dediler, şeker dediler, hiçbirinde karar kılmadılar. Ölümünden hayli zaman sonra “galiba frengiden!” rivayeti çıktı. Bu rivayet, teşhis edilemeyen hastalıklara verilen modern vasıftır!.. Şu tahakkuk ki pek kıymetli gencin hastalığı anlaşılamadı. Ve... Binnetice kurtarılamadı.

Ömer Seyfettin (1299) da “Gönen”de doğdu. Babası binbaşı merhum Ömer Beydir. Daha iki üç yaşında iken yalnız kağıt ve kurşun kalemle oynardı. Bunu gören bir kadın hoca, annesine:

-Maşallah çocuğun pek hevesi var, bana yollasanız da okutmaya başlasam.

Demiş. İşte böyle bir teklifle Ömer dört yaşında o kadıncağzın mektebine başlanmıştır. “*Ant*” isimli hikâyesinde bu ilk mektep hayatını şöyle anlatır:

“Nasıl sokaklardan ve kiminle giderdim, bilmiyorum. Mektep bir katlı ve duvarları badanasızdı. Kapıdan girilince üstü kapalı bir avlu vardı. Daha ilerisinde küçük, ağaçsız bir bahçe... Bahçenin nihayetinde ayak yolu ve gayet kocaman abdest fiçisi... Erkek çocuklarla kızlar karmakarışık otururlar, beraber okur, beraber oynarlardı. “Büyük Hoca” dediğimiz kınalı ve az saçlı, kambur, uzun boylu ihtiyar bir kadındı. Mavi gözleri pek sert parlar, gaga gibi iri ve sarı burnuyla tüyleri dökülmüş hain ve hasta bir çaylağa benzerdi. Küçük Hoca erkekti. Ve Büyük Hoca’nın oğluydu. Çocuklar ondan hiç kokmazlardı. Galiba biraz aptalcaydı. Ben arkadaki rahlede, Büyük Hocanın en uzun sopasının uzanamadığı bir yerde otururdum. Kızlar, belki saçlarının açık sarı olmasından, bana hep “Ak Pak” derlerdi. Erkek çocukların büyücekleri ya adımı söylerler, yahut “Yüzbaşı Oğlu” diye çağırırlardı...”

Aile, Gönen'den İstanbul'a gelince kendisini (Aksaray)da Yusufpaşa'da (Mekteb-i Osmanî) ye verdiler. Oradan (Baytar Mektebi)ne geçti. İkmal etti. Kuleli'yi istemedi. Edirne İdadisine gitti. (1319) da (Harbiye)den piyade mülazım-ı sanisi olarak çıktı. (1322) senesine kadar İzmir Redif fırkasında hizmet etti. (1322) de açılan İzmir Jandarma Zâbitan ve Efrat Mektebine tayin edildi. 1324 senesi Mülazım-ı Evvelik Üçüncü Ordu Nizamiye taburlarına, biraz sonra "Yakurit" hudut bölüğüne naklolundu. (1326) senesi tedris ücretini vermek üzere askerlikten istifa etti, Selanik'e gitti. Orada intişara başlayan (*Genç Kalemler*) mecmuasıyla, (*Rumeli*) gazetesinde muharrirlik etmeye başladı. İtalya Harbinden sonra tekrar orduya avdet edildi. Balkan Muharebesi'ne iştirak etti. (Yanya) Kalesinde esir düştü. Bir sene Yunanistan'da kaldı. İstanbul'a dönünce tekrar askerlikten istifa etti. Hiçbir memuriyet almadı: Muhtelif gazetelere, mecmualara yazı yazarak hayatını temine uğraştı. (1330) senesi münhal olan (Kabataş) Lisesine edebiyat muallimi tayin edildi. Ölünceye kadar muallim ve muharrir kaldı. (*Pembe İncili Kaftan*) hikâyesindeki kahramanını anlatmak için yazdığı şu satırlar kendi şahsiyetinin pek sahih bir tevsifidir:

"Namusuyla yaşar, kimseye eyvallah etmezdi. Yegâne mefkûresi Allah'tan başka kimseye secde etmemek, kula kul olmamaktı. İnsan her mevcudun fevkinde idi. Kuyruğunu sallaya sallaya efendisinin pabuçlarını yalayan köpeğe tabasbus pek yakışırdı. Ama insana..."

Ömer'i benim gibi yakından tanıyan merhum Ziya Gökalp de onun için şu sözleri söylemiştir: "Kumanda ettiği hudut bölüğünün Mehmetçikleri gibi, gurur, tefahür, menfaat, hislerinden uzaktı. "Maheza izzet-i hizmetçi kızlara "ahiretlik" demez, diyenlere kızar, yalnız "odalık" tabirini kullanırdı. Tanıdıkların içinde hayattan onun kadar hoşlanan henüz kimseye tesadüf etmedim. Pek senî bir arkadaşımды. Gözünden bir damla yaşın aktığını görmedim. Kederli günleri olmaz değildi. Hatta pek muzip olduğu dakikaları hatırlıyorum; fakat kederi hiç sevmez, ondan kaçmak çarelerini arardı. Sanatkar yaratılmıştı, binaenaleyh biraz muvazenesiz, hatta "eksantrik"ti. Bazı mefkûre arkadaşlarının haricindeki insanları "fantezi" telâkki eder, bilhassa cakacı, nümâyîşçi yahut sersem, dalgın, kılıbık adamlardan hoşlanır, mevzularını, onların mizaçlarından ilham alarak canlandırdı. Kendisini tanıyanlar onun tuhafliklarını-büyük bir zevkle hatırlarlar. Vaktiyle "*İnci*" mecmuasında, gençlerde de "*Resimli Ay*"da bazı hoş hareketlerini yazmıştım. Mesela Rum ilinde "Yakurit" hudut bölüğü kumandanı iken "Pek münasebetsiz pek büyük!" diye Razlık'taki bütün horozların ibiklerini kestiği

meşhurdur. Yine mesela Selanik belediyesi sokak köpeklerini zehirliyor. Halk arasında aleyhdarâne dedikodular oluyordu. Ömer, belediye reisine: “Zehirlemeyiniz, hadım ediniz. Hem nesli tükenir, hem kimsenin haberi olmaz!” diye tavsiye etmişti. Dikkate pek şayan marazî bir hal bazen kendisini simsiyah bir duman gibi sarardı. Bunu bir hikâyesinde pek realist bir kalemle tasvir etmektedir; işte: “O gün İstanbul’da kalsam bile hiçbir işi yapamayacaktım. Müthiş, acı, anlatılmaz bir sinir nöbeti beni kıvrandırıyor. Bu korkunç hali bilmeyenler ne kadar mesutturlar! İnsanın birden bire bütün ümitleri, bütün zevki, bütün neşesi kaybolur. Veznin önünde hayat, hava, ufuk, her şey kararır. Dostlar düşman kesilir, sevgililerden nefret edilir. Ben işte bu sinir denen ateşsiz cehennemin içine düşünce kendimi kırlara atarım. Tenha korular, sevinçli mazilere benzeyen gölgeli yollar, dallarda geçmiş bir saadetin canlı hatıraları gibi uçuşan kuşlar bana ilahi bir teselli füsunuyla tesir eder. Hafiflerim, beynimdeki ağırlık yumuşar, şakaklarımın ateşi söner.....”

Bir şeyden çabuk bıkar, canı çabuk sıkılırdı; fakat buna rağmen okurken, yazarken hayret edilecek bir azim gösterirdi. Sabahtan akşama kadar hiç durmaksızın yazı yazdığı birçok günleri hatırlarım. Zahiren bir lafı bir lafına uymaz bir adam gibi görünürdü. Ve öyleydi; fakat bu, esasi umdeleriyle alakadar olmayan şeylere münhasırdı. Hakikatte vücudu telaki ettiği noktalarda bariz bir seciye gösterirdi: ölünceye kadar bütün şümulüyle nasyonalist kaldı.

Hikâyelerinde de bu umde daima göze çarpar. “Kozmopolit” lerin şedît bir düşmanıydı. “Primo”, “Piç”, “Fon Sdreştayn’ın Oğlu”, “Yeni Kahramanlar” gibi bir çok novelleri onun milliyetperverliğini pek bariz iade ederler. Ölüm döşeğinde bile mütemadiyen “Kuvâ-yi Milliye’den murahhas geldi!” diye sayıkladı, durdu.

“Türkçeye Türk sarfı hakim olmalıydı.” iddiasının mücahit ve müdafii idi. On sene daima onun için çalıştı. On yedi sene evvel Selanik’te neşrine başladığımız “*Genç Kalemler*”in, “Yeni Lisan” unvanıyla tamimine çalıştığı bu nazariye ilk önce Ömer Seyfettin’in kafasında canlanmıştı. O zaman Bulgaristan hududunda bir bölük kumandanı olan Ömer, bir gün bana şu mektubu yazmıştı:

“Cevabınızı almadan işte ben yazıyorum. Size bir teklifim var. Kanaatlerinize pek yakın olduğu için hemen kabul edeceksiniz sanırım. Bakınız ne? Biraz izah edeyim: Edebiyattan nefret ettiğimi, ve bu nefretimin iğrenç tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyade lisanadır, bizim lisanımız, her zaman düşündüğümüz gibi, berbat, perişan, fena, mantığa muhalif bir lisandır. Garp

edebiyatlarını biraz tanıyan mümkün değil bu nefretten kurtulamaz. Bu lisanı hükümet kuvveti, mesela maarif nezareti, yahut-cahillerden teşekkül edecek olan-bir encümen tasfiye edemez. Zaman ve vakıfâne bir say tasfiye eder. Ben işte edebiyattan vazgeçtikten sonra tettebbu edeceğim fenlere, ilimlere çalışırken bu tasfiyeye de yardım edeceğim. (...) ve (...) gibi nura, hakikate muhtaç Türkleri Asya'nın karanlıklarına götürmeye çalışacağım. Sayımın esasını teşkil edecek noktalar pek basit: Arapça, Farisice terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa onları çok kullanmıştır. Eğer o terkipler terk olunursa tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı... Bunu yalnızca başaramam, geliniz Canip Bey, edebiyatta lisanda bir ihtilal vücuda getirelim. Ah büyük fikir say ve sebat ister..."

İşte yeni lisan hareketi bu mektupla başlamıştır. Zannedildiği gibi ne Ziya Gökalp ne de hiçbirimiz onu ilk düşünen adamlar değiliz. Nitekim Ziya Gökalp Diyarbakır'da neşrettiği (*Küçük Mecmua*)da bunu samimiyetle şöyle itiraf etmiştir: "Yeni Lisan cereyanı dallanarak Türkçülük, halka doğruculuk, millî hars hareketlerinin doğmasına sebep oldu. İşte bütün bu fikri cereyanların başlangıcı, Ömer Seyfettin'in saf, masum ruhunda feveran eden sarı, mestuli bir iman sıtmasıydı." Aynı itiraf "Türkçülüğün Esasları"nda da okunur.

Ömer Seyfettin, daha Yeni Lisan hareketi başlamadan çok evvel "Edebiyat-ı Cedide"cilerin düşmanıydı. Ta (1323) te yolladığı bir mektupta [*Mavi ve Siyah*'ın "baran-ı dürü elmas"ından gayr-ı ihtiyari tiksiniyorum!] diye yazmıştı. Bir sene sonra yazdığı bir başka mektupta "Bedbinliğim gittikçe büyüyor, o kadar namütenahi derinlik kesp ediyor ki ben içinde kayboluyorum. Size gıpta ediyorum. Mademki onları okuyabiliyorsunuz mutlaka yazacaksınız. Fakat zavallı ben... Dimağımda şüphesiz marazi ve gaddar bir intiba husule getiren bu beğenmemezlikle asla muvaffak olamayacağım. Üç ayda gecelerimin yarısını sarf ederek vücuda getirdiğim bir tiyatroyu geçen gün bitirdim, derler ki herkes kendi eserini beğenir. Ben asla... Adem-i muvaffakiyet beni müteezi ediyor. Kendimle beraber kimseyi beğenmiyorum. Yazılarımı yırtmak için yazıyorum. Ben edebiyatta yalnız sanata kail olmam. Yalnız sanata kail olsam edebiyatı pek küçük görmüş olacağım. Halbuki o benim nazarımda o kadar büyüktür ki... Cehaletin, nâ-sevâtî duyguların alçalttığı beşeriyet için onu bir haris addederim. Nazarımda edipler, insanlara adiliklere karşı nefreti talim edecek mürşitlerdir..."

Ömer Seyfettin'in edebiyatı, lisan ve ifadelere kat'iyen "Edebiyat-ı Cedide'ye bir şey medyun değildir. Halbuki aynı nesilden gençlerin hemen hepsinin en güzideleri dahil olmak üzere – yazılarında Halit Ziya Beyden gizli aşık bir tat bulursunuz. Ömer, maziden hiçbir şey olmadığı halde, kendisinden sonra gelenler – itiraf etsinler, etmesinler – ona çok şey medyundurlar.

Ömer bütün hayatında "Edebiyatsız edebiyat yapacağım!" der, bu tabiriyle Servet-i Fünuncuların terkip şaklabanlıklarına tasvir ve ifade tuhafliklarına tariz ederdi. [Halit Ziya – Tevfik Fikret] mektebinin estetiğine galiba bugün bile meftun olanlar onun için "Ömer Seyfettin üslup kar değildi." Demeleri üslubu biraz "Talim-i Edebiyat" zihniyetiyle anlamaktan mütevellit olsa gerekir. Son neslin pek orijinal bir naşeri "Ömer Seyfettin'in eserlerinde iki mühim hassa buluyorum:" Biri lisanındaki sadelik ve doğruluk, diğeri tahkiyesindeki maharet ve cazibe diyor. Filvaki bilhassa hikâyecilik sanatı onun kadar kavramış bir gence tesadüf edemiyoruz. Ondan çok şairane yazarlar var fakat onun kadar teknik bilen yok. Beş sene önce intişar eden "*Yarın*" mecmuasında Halit Ziya Bey, Ömer'den şöyle bahsediyor. [Ömer Seyfettin'in ilk okuduğum eseriyle derhal hüküm vermiş "İşte bir hikâyenüvis demiştin." Ondan sonra bu ismin bende bir tesir-i musahhari oldu, ne zaman o imza ile bir şeye tesadüf etsem okumadan geçemezdim. Ve her defasında hükmümün biraz daha şaşaa ile teyit ettiğine şahit olurum... Eğer Ömer Seyfettin kim bilir nasıl esbab-ı mücbire ile her güncülüğe ve ekseriya sanatkarane yollarından saçtıran kabiliyet-i fitriyye (a,b) haricinde taharri-i muvaffakiyet hevesiyle mizah perdazlığa dökülmek istemeseydi bu bölge her defasında başka bir incila ile devam edecekti. Fakat bu iki hadisenin bir kaza diğeri hata idi. Ve ikisi de şayan-ı ihmal şeylerdi. Onların fevkinde Ömer Seyfettin'in parlak dehası vardı... Halit Ziya Beyin işaret ettiği "mizahperdazlık " Ömer Seyfettin'e çok şey kaybettirmemiştir. Çünkü ara sıra yazdığı "fantezi" şeklindeki hikâyelerden bazıları filvaki pek aykırı idi. Fakat hiçbir hayide vaadi düşmedi. Kendisini yakından tanıyanlarca müsellemdir ki "mizahperdazlık" Ömer için bir özenti değil, bir yaradılış bir mizaçtı. Yine "*Yarın*" mecmuasında Hüseyin Rahmi Bey de şunları yazmıştı: "İmlâda ifade tasvirde düşünüşte eski tarzlarımızın paslanmış bağlarından her gün birini silkerek kaleminden atan bu müceddet zeka bazen bizi A! A! Sayfalarına düşürecek kadar cüretkar yapardı. Henüz kalemi sanatın Mefkûre-i kiblegâhına " karşı tamamı ile teveccüh edememişti. Çok defa coşar, taşardı. Fakat bir gün istikametini bulacaktı.

Balzac’da böyle uzun müddet yolunu aramıştı. Ömer Seyfettin ile Türk hikâyeciliğinin pek feyizli bir istikbâli üfûl etmiştir.

Ömer Seyfettin’in bir mevzuu canlandırmakta pek hususî bir mahareti vardı. En basit en ehemmiyetsiz bir fıkradan bir vakadan mükemmel neşeli bir hikâye çıkarabilirdi. “*Gizli Mabet*” isimli nefis hikâyesini bir akşam yattığımız odadan yağmurdan damın çıkması üzerine ertesi günü yazıyormuş tu. Bu hafta zarfında “bahar ve kelebekler” unvanıyla bir cilt hikâyesi daha intişar edecektir. Ölümüne yakın yazdığı her nasılsa “*Darülbedâyi*”de kaybolan – “*Mahcupluk İmtihani*” isimindeki komedisinin müsveddeleri tekrar elime geçti. Bu son derece eksantrik eserin sahnelerimizde büyük bir muvaffakiyete mahzar olacağına şüphe yoktur. Ömer velût bir muharrirdi. Peyderpey neşredilmekte olan hikâyelerinin sekiz on cilt kadar tutacağına şüphe yoktur.

Ali Canip

[Ömer Seyfettin’i seven arkadaşlardan bazılarının genç ve kıymetdar hikâyecimiz hakkında “*Hayat*”a gönderdikleri mülâhaza ve tahassüsler]:

Ömer Seyfettin

İçimizden ayrılanları zaman zaman yâd etmek, vaktiyle birlikte geçen hoş vakitleri hatırlamak dostluğun en birinci şiarıdır. Dünyaya pek genç gözlerini yuman Ömer hikâyecilikle mahir bir sanatkar idi. Bu gibi muharrirlere Fransızlar “esprituël” tabir ederler. Onun en kuvvetli tarafı bu idi. Alayı pek severdi. Bilhassa kendilerini dev aynasında gören ukalalara çok takılırdı. Onların herkesten evvel (ridinol) taraflarını bulur. Hem güler, hem güldürürdü. Ne yazık ki bu kıymetli genç vakitsiz öldü ve yerini boş bıraktı. Çünkü başlı başına bir alem idi.

Selim Sırrı

Ömer Seyfettin Merhuma Dair

“Üç yüz yirmi üçte Manastır’da bölük zabitiyim. O zaman fazla talim falan yok. Kışlada iç sıkıntısından bütün gün patlıyorum. İki çift lakırdı edecek bir adam da bulamazdım. Bereket versin bizim Borazan Bekir’e! O ne harikulade sersemdi yarabbi!

Bekir'in halinden, özlerinden aldığım zevki dünyada çok az insanda bulmuşumdur. Ben orta kafada insandan, bir çırpıda kesilmiş otlar gibi biri birine benzeyen mahluklardan pek bir çırpıda kesilmiş otlar gibi biri birine benzeyen mahluklardan pek hoşlanmam. Bence insan ya dahi doğmuş, yahut dahası tersine dönmüş olmalı ki can sıkmasın... ilah.”

Bu satırlar Ömer Seyfettin merhumun üslup ve zihniyetini istiare ederek yazdığım “Borazan Bekir” isimli bir küçük hikâyeden alınmıştır. Onun teklifsiz, şen ve “orijinal” mizacını oldukça tanımış ve çok sevmiştim. Kuvvetli şahsiyeti daimi bir neşe halesiyle muhat olduğu için hatırası bütün dostlarında hem canlı, hem de bir haz ile müradif olarak kaldı.

Fikirleri bir heyecan halinde oludu için kolay sirayet eder, bazen müfrit ve garip kanaatleri etrafında bile taraftar bulurdu. Edebiyatımızın sadeliğe, samimiliğe ve tabiliğe temayülünde onun tesiri çok büyüktür. Hatta kanaatimce edebiyatımızın teceddüt ve tekamül tarihinde Ömer Seyfettin merhum; hikâyeleri kadar belki hikâyelerinden fazla bu tesirinden dolayı kıymetli bir yer tutmaya layıktır.

1 Mart 1927

Ömer'i Düşünürken

Yedi sene oldu, fakat hâlâ Ömer'in ölümüne inanamıyorum. Gözlerinin zeki bakışları hâlâ o kadar kulağımda. Mamafih Ömer, bahtiyar ölüdür. Çünkü daha gençliğinde büyük hizmetini gördü. Çünkü Ömer, hâlâ ve ebediyet için içimizde, ta gönlümüzde ve bütün mefkûre ve mefkûrelerimizde yaşıyor.

Ömer'i düşünürken gözlerimin önüne birbirinden büyük iki adam geliyor. Biri dostları için Ömer, sadece Ömer... İnce zekası, zengin karihası, nükteyle dolu sözleri, kendine mahsus mantığı ile, hilkat'î ve fitratı büsbütün ve herkesten başka olan Ömer... Sanki onun bu hiciv ve zekasına dünya bile kıskındı ve onu başka bir alem-i aşk ve tahassürle kendine çekti..

Diğeri bütün Türkler için, bütün Türk edebiyatı için daima yaşayarak olan Ömer Seyfettin... Bu, Ömer Seyfettin hilkatın Türk edebiyatına bir bahşâyiş; idi. Kendine bir mecra bulmaya çalışan Türk hikâyeciliği onun kudretli eliyle açılan yolda tekamül etti. Sanatı lüzumsuz ve beyhude alayıştan kurtararak ona bizzat kendisini, sanatı verdi.

Ömer Seyfettin hikâyede bir lisan, bir tarz halk etti. Bir yol gösterdi ki bu yol müstakbel Türk hikâyesinin maverasıdır.

Ömer hikâyelerinde alayış ve arayışe lüzum görmedi. Çünkü yarattığı şey bizzat güzeldi. Ve güzel olduğu için ona sahte süsler yakışmazdı. Ömer Seyfettin'in hikâyelerini sadece bir hikâye diye okuyanlar ne kadar bedbahttılar. Onun hikâyeleri bütün bir devrin tarihi, ruhu, mefkûresi ve istikbâli gören bir adamın felsefe ve heyecandır. Ömer Seyfettin hikâyelerinde bütün bir devri tenkit ve doğaca bir istikbâle işaret etmiştir.

Türk edebiyatındaki mevkiin henüz başka bir gence nasip olamadı. Ne bahtiyarsın Ömer Seyfettin.

Mustafa Tevfik

Ömer Seyfettin İçin

Öldüğü zaman duyduğum acı ile bugünkü hissimi yokladım. İstirabımı artmış ve canlı bir mahluk gibi büyümüş buldum. Tabiat kanunlarına uymayan bu hal, beni düşündürdü. En derin yaralar, zamanın sargıları içinde iyileşirken (Ömer)'in ölümü niçin mazi olmuyor? diye kaç kere kendi kendime sordum. Öyle sanıyorum ki bunun en kuvvetli sebebi edebiyatımızda hikâyeciliğin hâlâ bir yetim manzarası göstermesidir.

Ömer, bir sanat meşalesiydi. O, sevindikten sonra, -devirlerini açtık kapayanlar müstesna –edebiyat dehlizlerinde ışık namına yalnız birkaç kibrit alevi kaldı. Ömer Seyfettin'in hicranı galiba en çok bu yüzden gönlümüzde hâlâ kanı dinmeyen yara gibi sızlıyor.

2 Mart 1927

Hakkı Süha

Türk edebiyatının son zamanlarda yegâne küçük hikâyecisi Ömer Seyfettin idi. Onun öldüğü günden beri Türkçe küçük hikâye yazılmıyor. Yazılanlar hâlâ bazı kalem tecrübeleridir. Bunların arasında çok güzel olanlar da bulanabilir, fakat henüz bir hikâyecimiz olmadığına şüphe yok. Bunu, bir edebiyat mecmuası çıkaran adam sıfatıyla herkesten fazla ben hissediyorum. Zannediyorum ki, Ömer Seyfettin yaşıyaydı bugün

Türkçeye hariçten hikâye nakletmeye bu kadar mecbur olmayacaktık, belki kendi lisanımızdakilerin tercüme edilmesini gurur ile bekleyecektik.

Orhan Seyfi

Ömer Seyfettin

Benim fikrimce Ömer Seyfettin’de en evvel daha doğrusu yegâne göze çarpan şey hiç kimseye benzememek hassasıdır. O, kendinden evvel gelenlere hiç bakmadığı gibi zamanında yaşayanları da görmek istememiş. Hayatı, insanları, her şeyi kendi gözleriyle görüp anlamak, anlatmak yolunu tutmuştur. En büyük sanatkârların bile az çok başkalarının tesiri altında kalmaktan kurtulamamış olduklarına bakılırsa Ömer Seyfettin’in bu umumî kaideye karşı istisna teşkil etmesi garip görünür. Hiçbir kitap okumadığını iddiaya kadar varmak istediğim bu muharririn lisanı ve yazıyı nasıl öğrenerek kendisine bir tebliğ vasıtası ithaz edebilmiş olduğuna ve başka bir vasıta icadını düşünmediğine hayret edilse yeri vardır. Sağ olsa idi, öyle zannediyorum ki Latin harflerini –en evvel kendi mefkûresinde vücut bulmuş olmak şartıyla- kabul edebîlirdi. Muvaffakiyetinin sırrına akıl erdiremeyenlerden biri olduğumu itiraf ederim.

Halil Nihat

On Sekizinci Asır Edebiyatının Meşhûr Simâlarından:

SEYYİD VEHBÎ

"Devrin Re'îs-i Şâ'iran"ı mağrûr-ı müteazzım Osman-zâde "Ahmed Tâ'ib Efendi" tarafından vak'anüvis ve şâir Râşid'le beraber "Husrev-i mülk-i ma'ânî" vasfı verilen bu adam, asrında büyük bir şöhre mazhardı. Bunun için Mirzâ-zâde Sâlim Efendi'nin "güftâr-ı latîfeleri hayret-fermâ-yı her tab'-ı ârif..." ve "evc-i ma'arifde hü mâ ile hem-ser, belki dahi bâlâ vü berter, tab'-ı âlîsi ulüvv-i rütbede sipihre berâber..." diye medh edişi zamanı itibariyle pek doğrudur. "Ayasofya" arkasındaki meşhûr ve nefis çeşmenin üzerinde menkûş olan "kasîde-i târihiyye" de bunun eserî olmakla zamanımızda bile büsbütün unutulmuş değildir.

Vehbî., nazmda Nâbî'ye. hayrû'i-halef benem

İrs ile girdi zabtına mülk-i sühan-veri

diyen Seyyid Vehbî kendinden evvel gelip geçen şâirler içinde en ziyade Nâbî'yi beğenmiş, birçok gazellerini tanzîr etmiş ve on ikinci/on sekizinci asıra tamamen tahakküm eden büyük Urfalı şâirin edasını taklid ederek meselâ:

Etdik hayâl-i vasl, hatâmız budur bizim

Düşdük 'azâb-ı nâra cezâmız budur bizim

Feryâd, dest-i hâr-ı sitemden ki gül gibi

Sad-pâre-sâz-ı ceyb-i kabâmız budur bizim

Olsa aceb mi meş'ale-efrûz-ı nâle dil

Kûy-ı habîbe râh-nümâmız budur bizim

Vehbî-veş istikâmetedir istinâdımız

Ancak bu na'ra-gehde asâmız budur bizim

Sırr-ı kemâli bizde n'ola eylese zuhûr

Nâbî Efendi'nin ki babamız budur bizim

Ol gitse pîrsiz kalur erbâb-ı ma'rifet

Hakkâ ki pîr-i tâze-edâmız budur bizim

gibi gazellerde üstâdını tebcîl ettiği gibi Nâbî'nin ölümünden sonra da:

Dir idi rûh-ı Nâbî görse Vehbî kâle-i nazmım
Sevâd-ı safhanı bender-geh-i şehr-i Haleb sandım

demiş ve:

Münşe'ât-ı dehre Nâbî tâze bir mazmûn ise
Nazm-ı kevnin biz de Vehbî mısra'-ı mevzûnuyuz

makta'ında kendisini onunla hem-ayâr saymıştır.⁽¹⁾ Fakat genç şâir Nedîm yetişip emsalsiz gazelleriyle bütün muasırlarının dikkatini celb edince Seyyid Vehbî de onu heyecanla takdîr etti. Damad İbrahim Paşa dairesinde dost oldular. Müşterek "kıt'a-i târihiyye"ler yazdılar. Ahmed Tâ'ib 1133/1720'de "Re'îs-i Şâ'iran" olduğu zaman manzûm bir teşekkürnâme kaleme almış devrin birçok şâirlerinden bahs ettiği halde "Nedîm" in ismini yâd bile etmemişti. Muasırlarına karşı zaten müstağni davranan genç şâir, bir kasidesinde "hoş-tab- ı dâna" unvanını verdiği "re'îs-i şâ'irân" ın bu haksızlığına karşı:

.Zâhirde egerçi cümleden ednâyız
Erbâb-ı nazar yanında lîk a'lâyız
Saymazsa hesâba n'ola ahabb bizi
Biz zümre-i şiârânda müstesnâyız

rubâîsiyle pek zarîfâne mukabelede bulunmuştur. Fil-vâki' Tâ'ib:

Eğer kim selb-i küllî eylemem her fırkanın vardır
Sezâ-yı hüsn-i tevcîh-i nazar pâkîze-gûyânı

diye zımnen haksızlığını itiraf ettiği gibi:

Vekilimdür benim Vehbî-i mu'ciz-dem beyân itsün
Sunûf-ı tâze-gûyânı gürûh-ı yâve-destânı

demiş ve işte bunun üzerine Nevşehirli İbrahim Paşa'nın emriyle Seyyid Vehbî uzun bir kaside şeklinde meşhûr "*Vekâletnâme*"sini kaleme almıştır ki bunda evvelâ "Nedîm-i nükte-perdâz" ın ismini hürmetle yâd etmiştir.

¹ Seyyid Vehbî'nin gösterdiği bu muhabbete rağmen birçok şâirler gibi Nâbî hakkında o da acı sözler söylemiş, eski bir mecmûada tesâdüf ettiğim şu hicviyeyi yazmıştır:

O yeşilli hahamı eylediler nefy-i beled
O Selânik'e eşeksiz varamaz kim aparır
Nâbî'ye bindirelim fitne basılsun yohsa
O Yahûdi-şikem-i dayu kıyâmet koparır

Seyyid Vehbî ayrıca Nedîm'in iki gazeline tahmîs yazmıştır. Bunlardan biri nükte-perdâz şâirin:

Zannetme duhter-i rezi rind ile gizlidir
Anınla Şeyh Efendi de babalı kızlıdır

matla'lı gazeline aittir. Şöyle başlar:

Bintül-ineb ki gül gibi rengin benizlidir
Bir zevk esîri câriyedir İngilizlidir
Her meşrebin muvâfıkı yârân ağızlıdır
Zannetme duhter-i rezi rind ile gizlidir
Anınla Şeyh Efendi de babalı kızlıdır

Öteki:

Tâ ki çerb-i leb-i şîrînle medhûşum
Sâkiyâ câm-ı mey-i telhe değışmem gûşum

gazeline aittir. O da böyle başlar:

Bâde-i vashıla leb-teşne-dil-i pür-cûşum
Bâz kaldı leb-i hamyâze gibi âgûşum
Bezme gel sög bana ey mâye-i akl u hûşum
Tâ ki çerb-i leb-i şîrînle medhûşum
Sâkiyâ câm-ı mey-i telhe değışmem gûşum

Seyyid Vehbî'nin kanaatimce en güzel bir eserî olan şu muvaffak gazeline

"Nedîm"ın üslûbu ne tatlı his ediliyor:

Kâkûlünde fitne pâ-beste dil-i şeydâ gibi
İşve çeşminden nümâyan neşve-i sabhâ gibi

Zahm-ı şemşîr-i tegâfülden sakın ey dil yine
Gamze hançer der-kef olmuş mest-i istiğnâ gibi

Zabt-ı mülk-i hüsne hüccetdir hat-ı rûyun senin
Ebruvan üstünde satr-ı evvel-i imzâ gibi

Zîr-i müjgândan nigâh-ı lutfi olmuş der-kemîn
Perde-i elfâzda pinhân olan ma'nâ gibi

Pençe-i fermân gibi itmiş perîşan perçemin
Gûşa salmış gîsuvânın zülfüne tuğra gibi

Vehbiyâ ben gayra itmem ilticâ şimden gerü
Bir efendim var cihânda ol peri-sîmâ gibi .

Seyyid Vehbî, Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Riyâzî, Nâbî, Neylî, Râşid... gibi birçok şâirlerin de gazellerini tahmîs ve tanzîr etmiştir. Kendisinden sonra gelen hem-nâmı "Sünbül-zâde"ye şâirlik itibariyle fâik olduğuna bizce de şüphe yoktur. "Dîvân edebiyatı" tekniğini onun kadar bildiğine, istediği zaman cinaslı, musanna manzûmeler yazdığına ise şu gazeli mükemmel bir delildir:

Şebâne meclise gelse o şem'-i tâbende
Yanup yakılmağı pervâne görse tâ bende

O şûh hâl ü hatın dâm ü dâne itdi bana
Dili çalışdı giriftâr idince tâbende

Dirîg kûy-ı visâle irişmedi dil-i zâr
Reh-i gamında veli oldu çok şitâbende

Nifâk-pîşedir a'yâra i'timad itme
Olur ise sana ey şâh sûretâ bende

Sitem-keşân ne çeker bilmez idim ey Vehbî
Mey-i mahabbeti nûş itmeyince tâ ben de

"Vekâletnâme"si o devir şâirleri hakkında bi'l-fiil edebiyata dahil bir adamın mülâhazalarını ve aşağı yukarı Damad İbrahim Paşa asrının mütekarrar nokta-i nazarını ihtivâ etmesi itibariyle mühimdir. Şiir söylemek, gazel yazmak merakı o hengâmede o kadar çoğalmıştır ki Tâ'ib:

Sudâ' îrâs ider nakli sayılmaz mahlas erbâbı

Kimi şehri, kimi Mâzenderânî, kimi dihkânî

diye şikâyet ettiği gibi⁽²⁾ Seyyid Vehbî de:

² Tezkire sahibi Sâlim Efendi de her gün bir mahlas değiştiren "bazı bü'l-hevesân-ı elfâl-güftâr" ile "ba'zı Şeyh-i sâbi-siyret"den şikâyet eder ve der ki:

Ne kaldı lalanın esmâsı ne mektûbun elkâbı

Alup mahlas idindi bir nice tıfl-ı debistânı

.....

Eğer temyîz olunmaz böyle kalursa metâ'-ı nazm

Çeker tüccâr-ı bendergâh-ı isti'dad hursânı

.....

Kimisi kendüsin Firdevsî-i Tûsî Kıyâs eyler

Virir zu'miyle haltıyyâtına Şehnâme unvanı

.....

Mevâliden neler var kendüyi şi'riyle hicv eyler

Değilken rütbe-i sâmişine şâyeste nâdânı

.....

Kimi işkembeden söyler, ciğerden nâleler eyler

Döner fırfır elinde hâmesi çün sîh-i biryânı

yolunda aynı şikayetleri tekrar eder. Vekâletnâme'den anladığımız şudur ki "Nâbî"nin vefâtından sonra o asırda kat'i nüfûzunu bütün muâsırlarına teslim ettirmiş, herkesçe "üstâd-ı sühan." tanınmış kimse yoktur. Şâirden müteşâiri terfîk için Tâ'ib, Seyyid Vehbî'yi vekil ediyor. Seyyid Vehbî "erbâb-ı isti'dâd"ın defterini tanzîm maksadıyla "Nedîm'i müvellî" gibi gösteriyor. Ve kendisine "ayâr-ı şi'r-gûyân"ı tanımak için, defterini "Selim Efendi"ye⁽³⁾ vermesini tavsiye ediyor. Daha aşağıda:

Eğer kâdî-ı belde olur ise Sâlim-i mahdûm

Bilür haddin idenler da'vî-i zûr-ı sühandânı

Meğer Kâmi-i kâmil, Neylî-i fâzıl ola nazır

Edîbân-ı sühandan ideler temyîz nâdânı

Bana kalsa ben eylerdim hakem İshak Efendi'yi

Ki haddin bildirir te'dîb idüp hod nâ-şinâsânı

Mehâdimi kulun Râşid Efendi eylesün ta'rîf

Kimi hindî kimi Bedahşânî, kimi Rûmî, kimisi dihkânî

Tâ'ib'in itdiği şikâyeller hep bakılsa yerindedir yekser.

³ Selim Efendi, İbrahim Paşa devri âlim ve şâirlerinin en şöhretlilerindendir. 1138/1725 de vefat etmiştir.

Tehaffus itsün İzzet Beg dahi kitâb-ı dîvânı
 diye aynı vazifeyi Mirzâ-zâde Sâlim, Kâmi, Neylî, İshak Râşid, İzzet Ali Paşa ... gibi
 birçok şâirlere dağıtıyor. Bu, "her fırkanın erbâbını ta'yîn" edecek, üstâdlığı herkesce
 müsellemler bir "sâhib-i salâhiyyet" in mevcûd olmadığını zımnen, pek âlâ anlatıyor.
 Seyyid Vehbî bi'l-vesile:

Ne gördüm bir uyuz dellâlin olmuş zîver-i dûşu

Biraz türki biraz varsağı birkaç şarkı vü mani

.....

Çalup almaca mazmûn sanmanın bâzârı germ oldu

Çöğür şâirleri tutmuş makâm-ı nükte-sencânı

diyerek her Dîvân edîbi gibi halk şâirlerinden, âşıklardan nefretini göstermiştir.

Aynı devirde "Safâî Efendi" bin elli/bin altı yüz kırk târihinden sonra "tezkireci"
 yetişmediğini görerek bu yolda bir eser kaleme almıştı. Asrın tanınmış edîpleri bu
 kitaba takrîzler yazdılar, bunlardan biri de Seyyid Vehbî'dir. Seyyid Vehbî'nin takrîzi
 gayet uzundur: "El-hak bu kitab-ı bedâ'î-i zurûfun sevâd-ı hurûfı bir bender-i Lâhûr-
 pesend-i ma'nâdır ki..." diye Acemâne medihlerle başlar, her makalesi bir musavvir-i
 meclis-i Şehnâme-i zarâifdir ki nice Rüstem-i neberd-i arsa-i endîşenin zûrdest-i
 iktidârları menkıbesin ma'ânî-i mûyîn-kalem, tedkik-i saf-şikâf-ı musâf-ı tahkik
 göstermiş" diye medihde gulûvve varır:

Billâhi Safâyî-i sühan-güstere tahsîn

Bir tuhfe getirdi yine yârân-ı safâyâ

Cem' eyledi bir encümene tezkiresiyle

İtdi hele tertîb-i ziyâfet şu'arâyâ

Geçmişlerini itdi benî nev'inin ihyâ

Hakkâ babalık eyledi ashâb-ı vefâyâ

Nakdîne-i tahsîn bizim câizemizdür

Vâbestedir ihsân-ı mükâfî küremâyâ

kıt'asıyla sözüne nihayet verir. Böyle olduğu halde "Vekâletnâme"sinde zavallıya:

Safâî tezkire tezyîl edermiş havfım oldur kim

İder şâir Fasîhi gibi mecnûn ile vartanı

diye muhakkırâne tarîz eder⁽⁴⁾).

Hulâsa kendisini:

Sühan-ver ana dirler kim kaçan âğâz-ı nazm itse
Ola sandûka-ı zer gibi pür-gevher kalemdânî

Benimle söyleşir var ise gelsün imtihan olsun
Huzûr-ı âsafîde idelim arz-ı sebak-hânî

Zemîn-i kâfiye ta'yîni şartiyle bedîhice
Kasîde yazup isbât idelim da'vâ-yı irfânı

diye övmesi Ayasofya arkasındaki çeşme üzerinde menkûş musanna' "kasîde-i musammata" hatırlandıkça haklı görünür.

Hayatına gelince: İstanbullu, hattâ "Hadîkatü'l-Cevâmî'i"n rivayetine göre "Kabataş"lıdır. Babası mevâlîden İmam-zâde Efendi'nin kethüdası "Hacı Ahmed"dir. Muallim Nâcî'nin zannı gibi baba cihetinden değil, Müstakîm-zâde'nin tasrîh ettiği üzere anası tarafından nesli "erbâb-ı mücâhedenin ser-bülendi Hasan Hüsameddin Efendi nâm pîr-i azize" muntehi olur. Bunun için gençliğinde "Hüsâmî" mahlasını kullanmış, hattâ cedit "siyâdet" ashâbından sayıldığından Üçüncü Ahmed'e verdiği bir kasidenin sonunda:

İdüp sipârîşini gayra mâ-bihi't-tercih

Hüseyn Vehbî'yi eyle mütettiş-i Haremeyn

dediği gibi "Seyyid" unvânını da aynı sebeple isminin başına geçirmiştir⁽⁵⁾ ve ona "Vehbî" mahlasını veren yine Müstakîm-zâde'nin tasrîhine nazaran "üstâd"ı, "şâir Ahmed Neylî"dir. 1143/1730 ihtilâli esnasında pek kısa müddet şeyhülislâmlıkta da bulunan Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'den vaktiyle telemmüz etmiş, 1108/1696 'da mülâzım, 1123/1711'de dostlarından birinin "Âferin ders okuyup medrese aldın Vehbî"

⁴ Küçük Çelebi-zâde Âsım Efendi'nin anlattığı üzere Safâî "tevâzu ve meskeneti müselleme, etvârı babâyâne bir yeng-nefes adem" idi . Onun bu sâfiyeti muâsırlarına istihza sermâyesi olmuş, meselâ Elmas Mehmed Paşa sadrâzam iken "Defter Emaneti"ne ta'yin edilince meşhûr Üsküdarlı Sırrî:

Didi Utarid gel gör belâyı
Defter emîni oldu Safâî

dediği gibi, kendinden sonra "tezkiyetü's-şuarâ" yazan Mirzâ-zâde Sâlim Efendi de bi-çâreyi fırsat buldukça tezyîf etmiştir,

⁵ Diğer bir kasidesinde

Sen Alilik idüp evlâd-ı Ali'ye rahmet it
Hürmet it silsile-i pâk-i Resûlu'llâha

gibi sözlerle aynı noktayı işaret etmiştir.

-târîhiyle işâret ettiği üzere- müderris olabilmıştır. O devrin muallimliği demek olan bu meslek, pek hasîs ve mensûpları -iltimâs ve himâye görenler müstesna- pek bedbaht idiler. 1132/1719'da hâlâl küçük bir müderris olduğunu şu beyitleriyle anlıyoruz:

Senin lütfunla girmişken tarîk-i ilm-i terdîse
İkinci dâhile on yılda geldim ey kerem-kânı

Cihârem sâldur bir bük'a-ı vîrânede kaldım
Şeb u rûz âh ü efgân eylerim çün bûm-ı virânî

Aynı senede Damad İbrahim Paşa'nın maarif-perverliği sâyesinde "musıla-ı sahn"a terfî etti. Bir aralık Haleb'e nâ'iblikle gitti, Tebriz'in fethinde ilk kadısı Vehbî oldu. Müteakiben Manisa, Kayseri, Haleb mevleviyetlerinde bulundu. Şâir Manisa'yı çok sevmiş olacaktır ki o şehrin medhiyesine tahsîs ettiği bir gazelinin makta'ında:

Safâ-yı heşt-behişte iderdi istiğnâ
Olaydı bir dahi Vehbî dûçâr-ı Manisa

diye tahassürünü göstermiştir. Aynı maksadla kaleme aldığı şu gazelini okuyalım:

Dil virüp bir saçı Leyla'sına Mağnisa'nın
Düşdi gönlüm yine sevdâsına Mağnisa'nın

Bu ne ni'metdür olur her gice bir sohbet-i hâs
Hiç doyulmaz hele bozasına Mağnisa'nın

Kûh u sahrâsına ey bâd beyân it şevkim
Arz-ı a'lâsına, ednâsına Mağnisa'nın

Virelim her ne ise mâ-hasal-ı seyr ü sefer
Müjdegânî-i temâşâsına Mağnisa'nın

Halkının ba'is-i asâyîşidir ey Vehbî
Hak safâlar vire monlasına Mağnisa'nın

Dem-i cân-bahş-ı Mesîha eser-i 'adli ile
Oldı el-hak sebep-i ihyâsına Mağnisa'nın

Böyle âli-himemi kendüye itmiş teshîr
Âferîn himmet-i vâlâsına Mağnisa'nın

"Haleb" kazasında bulunurken vakitsiz azl edilmekten korktu. Arkadaşlarından Çelebi-zâde Âsım Efendi'ye müracaat etti. Şeyhülislâm İshak Efendi onun kayın birâderidir. Âsım Efendi, Seyyid Vehbî'nin ağzından İshak Efendiye bir mektup takdim etti. Bunda "kazâ-yı Haleb fi'l-asl-muktezî-i tahammül-bâr-ı ta'ab bir mansıb idüğü ma'lûm u mücerreb olup husûsan sinîn-i adîdeden beri istilâ-yı kaht ü galâ ve tahsîl-i mühimmât-i sefer-i İran'a bi'z- zarûre i'tina hasebıyla a'yân ü eâli ve belki bi'l-cümle ahâlîsinin manend-i deylem gîsû-yı şahid-i halleri perîşân ü derhem" olmağla ... nice müddetten, beri bi'z-zarûre tahammül olunan bâr-ı girân-ı duyûnun tahffîfi" için seleflerinden daha noksan bir müddetde azl ile telh-kâm" edilmemesi ricâ edilmektedir. Kendisinden ta'lîk-i hatt taallüm eden "Müstakîm-zâde"nin ifâdesine göre Haleb'den infisâlinde me'zûnen Hacca gitmiştir. Bu 1147/1734 tarihine tesâdüf eder. Halbuki Üçüncü Ahmed'e takdîm ettiği bir kasidede "ziyâret-i Haremeyne çün oldu me'zûnen" mısra'ına tesâdüf ediliyor ki bu sarahat karşısında Süleyman Sadeddin Efendi'nin zühul ettiğine hükmedilebilir. Her ne ise, Haleb'den infisâl edip İstanbul'a döndüğü zaman hastalandı, Aksaray'daki evinde vefât etti . Mezarı Cerrahpaşa civârında Canbâziye mescidi bahçesindedir. Arkadaşlarından şâir ve "*Devhatü'l-Küttâb*" unvanlı eserin sahibi Suyolcu-zâde Mehmed Necîb Efendi şu iki târihi söylemiştir:

Âh Vehbî-i hüner-pîşe cihândan gitdi
1149/1736

Göçdi ukbâya emîrû's-şu'arâ-yı dânâ
1149/1736

Seyyid Vehbî'nin Dîvânından başka "Sulhiye" ve bilhassa "Sûr-nâme" gibi bir iki eseri vardır ki bunlardan birincisi 1130/1717'de akd edilen Pasarofça musalahasına aiddir. İbrahim Paşa'nın emriyle kaleme alındığı anlaşılan bu küçük risâlede "Varadin" mağlûbiyeti, müteakiben Belgrad'ın ziyâ'ı "ilâve-i hümûm-ı ekdâr olmağla halk-ı âleme ıyd-ı mâtem Şevvâli Muharrem etmeğin bu tâme-i kübra tezelzül-i memâlik-i İslâmiye'ye bâdi bir dâhiye-i dehâ" olmağla sulh etmekten başka çâre kalmadığı ve "Rikâb Kaymakamı" İbrahim Paşa'nın "bu emr-i hafîre bi'l-istiklâl me'mûr" olarak işi muvaffakiyetle başardığı hikâye edilmektedir. Şâir mecmûasını:

Îlâhi ömrün efzûn eyle İbrahim Paşa'nın
 Odur âsâyışine bâ'is ü bâdi bu dünyânın
 Derûnîdir sözüm ömrümü zamm it ömrüne anın
 Budur senden niyâzı daima Vehbî-i şeydânın

kıt'asıyla bitirmiştir.

İstirdâden kaydedeyim ki İbrahim Paşa'nın nevâzişlerinden şâir çok mütehassis olmuş ve bu tahassüslerini fırsat buldukça yâd etmiştir. Haleb niyâbetiyle İstanbul'dan ayrılırken takdîm ettiği manzûm vedanâmesinde şu sözleri söylüyor ki okuyanlara târihimizin dikkate şâyân bir sîmâsı olan İbrahim Paşa hakkında vâzih fikirler de verir:

Ben kendimi bildim bileli itmedi kimse
 Ehl-i dil ü irfâna efendim gibi rağbet

Dîvânını kim görse görüp lutfunı değmez
 Şükr eylemeden nevbet-i takrîr-i şikâyet

.....
 Endûh ile girdikçe neşât ile çıkardım
 Buldukça dühûl-i der-i iclâline ruhsat

Ammâ bu ziyâret ki vedâ' itmek içündür
 Gördüm behem ülfet oluyor hüzn ü meserret

.....
 Şehbâyı anup geçmiyelim olmasa lutfun
 Ben kanda idim kanda Haleb kanda niyâbât

.....
 Hem beyne'l-ahâli iderem kesb-i tefâhur
 Tâ'ib kuluna hem iderem da'vî-i şirket.

"*Sûr-nâme*" büyük bir eserdir. 1132/1719 senesinde yapılan meşhûr sünnet düğününü fasıl fasıl bütün teferruatıyla tasvir eder. Bi'l-vesile İstanbul'un o asırdaki reng ve husûsiyetini, âdetlerini, râsimelerini göstermesi itibariyle târih için daima bir vesika sayılsa sezâdır.

Eserin baş tarafında:

Hamd ana ki nüh-sipih-r-i manzûr

Sun'ile yapıldı sûr-der-sûr

Ol dâver-i mülk-i lâ-yezâlî

Razzâk-ı esâf-ı ü eâlî

diye bir münacaât şeklinde başlayan, müteakiben na't ve hükümdarla İbrahim Paşa hakkında medhiyeyi ve bi'l-vesile düğünün bazı kısımlarının tasvîrini ihtivâ eden uzun bir mesnevi vardır. Debdebe ve şa'ş'a'yı pek seven İbrahim Paşa bütün yaptıklarını kitaba geçirmek, okumak, okutmak, eğlenceler geçtikten sonra bile hatıralarını yâd etmek isterdi. (Sûr)un pek etraflı kaleme alınması için eserin mensûr yazılmasını bilhassa tenbîh etti. Şâir de bu mesneviyi müteakip sadrâzamanın arzusuna göre hareket etmiştir. Vüzerâ-yı etrâfa gönderilen mektuplardan başlayarak Okmeydanı'na kurulan otağların, çadırların renk ve şekillerine, şehzâdelere takdîm edilen hediyelere, vüzerâyâ, ulemâyâ, hâcegâne... verilen ziyafetlere, esnaf alaylarına, alayların geçtiği yollara, oyunlara, sünnet-i râsimiyesinin icrâsına, hulâsa doğrudan doğruya sûra ve dolayısıyla birçok hususlara dâir tafsilâtı ayrı ayrı yazmıştır.

Damad İbrahim Paşa'nın kendine hâs semâhatı devrin şâirlerini âdetâ şımartmış, vakitli vakitsiz her şey için kendisine müracaat ettirmiştir. Bu umûmi halden bile yalnız Nedîm'i ayrılmış görüyoruz. İbrahim Paşa'nın bunca ihsânına mazhar olduğu halde bazan ziyâretlerini seyrek etmiş, sarayındaki hâfız-ı kütüplüğü "sıkletini arttırdı" dedirtmemek için istememiş, Paşa tarafından tayin edilince Efendisinin kerâmetine hükmetmiştir. Halbuki Seyyid Vehbî diline doladığı "siyâdet"i daima ileri sürerek istemediğini bırakmamış, meselâ:

Geldim şikeşte beste yine âsitânına

Oğlum kapunda eyler ümîd-i mülâzemet

diye oğlu "Münîf"i'n "mülâzım"lığını bile istidâ eylemiştir. Birinci Mahmûd sadrâzamlarından Hekimoğlu Ali Paşa'ya da "Vehbî-i bî-kese de rahm edecek dem geldi" yolunda türlü türlü manzûm istirhamnâmeler takdim etmiş, hele:

Ey cihân Husrevinin âsaf-ı müstesnâsı

Lafz-ı cûd u kerem ü merhametinin ma'nâsı

matla'lı kasidesinde "yirmi üç senede Kayseri" kadılığına güç hal ile nâ'il oluşundan, ma'dûriyetlerinden uzun uzadıya sikâyet eylemiştir.

Seyyid Vehbî'nin *Sûr-nâme ve Dîvân*'ı matbû olmadığı gibi yazma nüshaları da pek mebzûl değildir.

Ali Canip

İZZET ALİ PAŞA

Nev-zemîn-i tâzede eyle Nedîm'e pey-revi

İzzetâ şî'rin bir azham olsa da mâni' degil

diyen İzzet Ali Paşa, Nevşehirli İbrahim Paşa devrinin şöhretli şâirlerinden ve "Nedîm-i taze-zaban"nın "ihvân-ı safâ"sından biriydi. Gayrı matbu Dîvânındaki gazellerinin hemen hepsinde değilse bile, pek çoğunda Nedîm'in şûhluğ, şetâreti görülür. Denebilir ki, İzzet Ali Paşa, onun en muvaffak bir mukallididir. Bunu bir hamlede anlamak için Nedîm'in:

Sabâ ki dest ura of zülfe müşg-i nâb kokar

Açarsa ukde-i pîrâhenin gül-âb kokar

Ne berg-i güldür o leb çiğnesem şeker sanırım

Ne goncadür o dehen koklasam şarâb kokar

Aceb ne bezmde şeb-zindedâr-ı sohbet idin,

Henüz nergis-i mestinde bûy-ı hâb kokar

Nikâb ile göremezken biz anı vâ hayfâ

Rakîb o gerden-i sîmîni bî-nikâb kokar

O ten ki hâk ola aşkın güdâz u sûzundan

Biten giyâhı dem-i haşre dek kebâb kokar

Seni meger ki gül-efsûn-ı naz derletmiş

Ki sîb-i gabgabın ey gonce-leb gül-âb kokar

Nedîm sen yine ma'ni-şikâflıkda mısın

Ki nevk-i tîg-ı kalem hûn-ı intihâb kokar

gazeliyle ifade ve zarâfetçe hemen hemen müsavi olan şu manzumesine dikkat etmek kafidir, sanırım:

Ol âfetin ruh-ı huy-kerdesi gül-âb kokar

Şemîm-i dâne-i hâlinde müşg-i nâb kokar

Kiminle hem-kadeh-i bezm-i ayş idin kâfir
Ki hokka-i dehenin kokladım şarâb kokar

Yine kimin ciğerin yakdı gamze-i mestin
Dimâğ-ı câna bu meclisde bir kebâb kokar

Ruhun mı berg-i Süreyya semen midir bilmem
Hamîr-ı mâyesi gülden midir gül-âb kokar

Ne i'timâd bu şeyhâne tavrına zâhid
Ki tıynetinde senin hâlet-i şebâb kokar

Lebin akîde gibi aldım ağzıma İzzet
Hemân çü râyiha-i müşğ o la'l-i nâb kokar

Bu iki şâir birbirini çok severlerdi. Nükte-perdâz Nedîm'in "Ûtârid-menkabet, Bercis-Fıtnat, Bû-Ali-tıynet" diye medhettiği, "Cenâb-ı Mîr İzzet" arkadaşını göremezse:

İzzet mükedderiz hele biz iştiyâk ile

Bilmem Nedîm-i zar ne alemdedir aceb

yolunda samimi tahassürler gösterirdi. Şâir Nedîm "kemend-i gisû-yı dil-cû-yına Çin ve Hutun âhûları ve Babil-zemîn câdûları şikâr olmamak mümkün değildir" diye güzelliğini tavsîf ve itiraf ettiği mahbûbesi Ayşe ile "Nâgâh bir şeb-i segabda" buluşmuştu. Burası, Lale Devri'nin marûf ve ma'hûd meclislerinden biri idi. Herkes "hem-zânû-yı bezm-i işaret olduğu mahbûbe-i mergûbesiyle mülâtafâta agâz" etmişti. Mecliste şâirin:

Gâh engüş-i muhannâsın gehî la'lin emüp

Dâne-i ünnâb ile nûş-ı şarâb etmez misin

* * *

Ey kaşı yâ yüzün beri dönmez misin dahi

Ey gurre-i ümîd görünmez misin dahi

beyitlerini ihtiva eden gazelleri okunuyordu. "Biraz vakit sonra mülâtafât enva'-ı mülâabâtı müntec" oldu. Herkese karşı "serkeşlikler ile kûşe-gîr-i inzivâ ve âhara meyl ü rağbetden pürçide-dâmân-ı istingâ" olan Ayşe, "hem-nîşîn-i meclis-i sohbeti olan Nedîm-i bî-insâfa" temayül etti. Fakat tafsîlatı İzzet Ali Paşa'nın "Nigârname"sinde

muharrer olduğu üzere "nâ-kâm u nâle-künân" kaldı. Çünkü ince ruhlu Nedîm, bu meclistikilerin rezaletlerine uyamamış ve "idâre-i kâse-i şarâb-ı şerm-endâz ile" mahcûbiyetini izâle edememişti. İzzet Ali Bey, Nedîm'in bu hicâbını tasvir yolunda:

Ey hoş ol şeb kim bana arz-ı cemâl eyledi yâr

mısraı ile başlayan pek açık saçık bir gazel yazmıştır ki Nedîm'in buna bir "tahmîs-i mutarraf"ı vardır. İzzet Ali Bey bununla da iktifa etmedi. Ayşe'nin lisanından Nedîm'e bir mektup yazdı; fakat sonunda zarîf ve vakûr şâirin gücenmemesi için "Hâşâ sümme hâşâ cenâb-ı saâdeti igzâb ve tekdîr kasdiyle" yazmadığını tasrih etti. Nedîm de "Benim deryâ-yı kahr-ı nâyâb-ı hulûsum öyle midir ki değme bir rûzgâr ile müteharrik ola? Bu latîfelerin bâis-i keder degil, sebeb-i sürûr ve inşirâh olduğunda ıstibâh buyurulmaya!" cevabını verdi. Hulâsa:

Germ-i inân-ı şevk idüb İzzet kümeýt-i hâmeyi

At sür sen de Nedîm'e arsa-i tanzîrde

diyen şâir, gazellerinde devrin o mümtaz "yeke-tâz"ına bütün edasıyla en çok yaklaşan bir kalem sahibidir. İşte bir manzumesi daha:

Hoşdur bize mey-hâne ki işret var içinde

Ol gözleri mahmûr ile sohbet var içinde

Kimdir o hanım ignesi kayıkla geçenler

Almış ele yelpâze bir âfet var içinde

Bir yerde idik dil-ber ile dün gice ammâ

Nakl idemem ol meclisi vuslat var içinde

Lutf eyle suâl eyleme eyyâm-ı firâkı

Bin derd ile sad-gûne felâket var içinde

Ol âfeti kıl hâl-i hırâmında temâşâ

Bin şive vü bin dürlü nezâket var içinde

Düşnâm ile İzzet lebin öpmek o nigârın

Bir bâdeye benzer ki harâret var içinde

"Reîs-i şâîrân" Osman-zâde Ahmed Tâ'ib Efendi'nin:

Eger meşk itse Mektûbî-i Defterdar İzzet Beg

İderlerdi reîs-i zümre-i nazm-âverân anı

diye takdîr ettiği bu zât, "Damad Mehmed Paşa"nın oğludur. Mehmed Paşa "Mevkûfat-baş halifesi "Ahmed Efendi" nâmında bir zâtın kölesiydi. Efendisi öldükten sonra Kasabbaşı Ali Ağaya damad olduğu için "Damad Mehmed Paşa" diye anılmıştır. "*Hadîkü'l-Cevâmî*"'in onu "Dördüncü Mehmed'in damadı göstermesi" bir zühûldür. Mehmed Paşa, Üçüncü Ahmed devrinde hayli mühim işlerde bulunmuş ve bilhassa "Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel" olmuştur. Müverrih Râşid Efendi'nin haklı olarak kaydettiği üzere "selîmü't-tab' ve hüsnü'l-hulk bir düstûr-ı vakûr olub vazî' ü şerîfe dil-nüvâzâne muamele... ve beytül-mâl-i müslîmîni dahi ale'd-devâm sıyânet ve mucânebet ile meşgûl olmağla defterdârlıkları müddetinde kendisinden kimesne zarar-keşide" olmamıştır. Oğlu da babasına çekmiş ve bütün hayatında ehliyet ve istikametini isbât etmiştir.

Müstakîm-zâde'nin "*Tuhfetü'l-Hattâtîn*"de anlattığı üzere İzzet Ali Paşa "ulûm ve maarife sa'y u tahsil ve Câbi-zâde Abdi Ağa'dan sülûs ve neshi meşk ve tekmiil eyleyüp rık'a ve şikeste ve talîkda, husûsâ divânide eser-i kalemleri düstûru'l-amel-i maarif-güsterân olmuştur." İbrahim Paşa yazın Çırağan eğlenceleri, kışın helva sohbetleri veya ilmî, edebî içtimalar akd ve tertip ettirdikçe devrin alimlerini, şâirlerini hazır bulundururdu. İzzet Ali Bey de bazan bu meclislerde görülmektedir. Sadrâzam bilhassa tarih meraklısı idi, Çelebi-zâde Asım Efendi'nin dediği gibi "fenn-i merkûmun mufasssalâtından manzûrları olmadık kitab nâdir" idi. 1138/1725 senesinde bir gün Kethüda Mehmed Paşa kendisine "Aynî'nin "*İkdül-Cumân fî Târîh-i Ehl-i Zamân*" unvanlı Arapça tarihini takdim etti. Bu meşhûr fakat nüshası ender bir eserd. Bunun diğer bir nüshası da Edirne'de Selimiye Camii kütüphanesinde bulunuyordu. İbrahim Paşa onu da İstanbul'a getirtti. Çarçabuk Türkçeye naklettirmek için devrin muktedir adamlarından bir komisyon teşkil ettirdi. Bunların içinde Mirza-zâde Sâlim, Neylî, Seyyid Vehbî, Nedîm, Âsım... gibi mevâliden ve müderrisinden birçokları ile "libâs-ı avâmda bulunan havâsdan", bir iki zât ve ezcümle İzzet Ali Bey vardı. Cömert ve taltîfkar İbrahim Paşa'nın himmetiyle "nice sinîn ü a'vâmda cem' ve te'lîfi müşkil olan" kitabın az zamanda tebyızı müyesser oldu.

İzzet Ali Bey, hayli müddet defterdar mektupçuluğunda bulundu. 1141/1728'de "Şıkk-ı Evvel Defterdârlığa da terfî etti, ki Nedîm şu tarih ile tesbit eylemiştir:

Ali Beg'le efendim buldı defterdârlık İzzet

1143/1730 ihtilâli baş gösterince İbrahim Paşa mensûblarından birçokları gibi o da saklandı. Fakat Müverrih Subhî Efendi'nin dediği gibi "Defterdârlık umûrunda kemâl-i mahareti cümleye zâir ve ayân iki seneye karîb müddetten beri ol makûle câh-ı celilü'l-itibarda müstahdem iken meydan ricâli meyânında dahi nâmı bir nâ-ma'kûl töhmet ile zebâna gelmemek, gâyet-i iffet ü istingâsına bürhân olmagla tengnâ-i ihtifâdan zuhûr bâbında hânesine fermân" gönderildi. İzzet Ali Bey meydana çıktı, vazifesine başladı. ihtilalcilerin elebaşısı ma'hûd Patrona Halil birçok adamlara musallat oluyordu. Bir gün de İzzet Ali Bey'in Şehzâdebaşı'ndaki evine çıkageldi. Burasını sâbık Defterdâr İbrahim Efendi yaptırmış, sonra Mîrî tarafından zaptedilmişti. İzzet Ali Bey'in babasından kalan evi uzakta bulunduğu için İbrahim Paşa'nın tensibi ile bu eve taşınmıştı. Patrona:

-Senin bu evden başka evin var mıdır?

diye sorunca aralarında şu muhavere cereyan etti.

-Vardır. Esasen burası benim değildir, Mîrî'nindir.

-Bu ev bana lazımdır. Yarın sabahleyin çık. Kendi evine git. Fakat hiçbir odanın döşemesini kaldırma!

Zavallı İzzet Ali Bey, kethüdası Osman Ağa'ya hemen emretti. Ertesi gün ale's-sabah babasından kalma eve geçti.

Cahil ihtilalcilerin yapmadıkları kalmıyordu. Her gün birkaç ev basılıyor, şundan bundan tehdit ile para alınıyordu. Koca şehir birkaç baldırı çıplağın bâzîçesi olmuştu. Sadrâzam Mehmed Paşa bunların ortadan kaldırılması lüzûmunu hissetti ve itimat eylediği muayyen zâtlarla hazırlığa başladı ki bunlardan biri de İzzet Ali Bey idi. Subhî Tarihi'nde ve bilhassa ihtilâlin etraflı bir tarihçesi olan "Abdî Vekâyinâmesi"nde tafsîl eylediği üzere iş muvaffakiyetle neticelendi. İzzet Ali Bey, en tehlikeli günlerde vazifesi başından ayrılmamış, "zümre-i gâret-gerân-ı fitne-kârâna beytü'l-mâl-i müslümîni şeb u rûz terk-i hâb u râhat ve teşyîd-i akfâl vikâye ve sıyânet ile telef ve yağma ettirmeyip ocakların bilcümle zâbitân ve neferâtına verilecek mevâcib ve bahşîş ve in'âmâtının bilâ-münakaşa ve nizâ' ve gavgâ mükemmelen eshâbına telsîm ve

Zâtı bir nüsha-i kem-yâb-ı fûnûn-ı şettâ

Hâmesi nâdire-güftâr u suhan-pîrâdır...

diye devam eden bir methiyesinden başka İzzet Paşa'nın kasidesi vezin ve kafiyesinde bir manzumesi okunmaktadır:

.....

Tab'-ı bülend-kadri gibi Mîr İzzet'in

Gülzâr-ı dehri tutdı sadâ-yı letâfeti

Ol mîr-i pür-ma'ârif-i pakîze-gevherin

Reşk-âver oldu âleme rüşd ü fetâneti

İtmekde tûtiyân-ı sühan-dânı zevk-yâb

Güftâr-ı sükkerîn-edâ-yı belagati ...

Bunlardan başka her iki dost şâir, birbirinin gazellerini tahmîs etmişler, nazîreler söylemişlerdir. Âtîf Efendi'nin münşeâtı arasında arkadaşına yazdığı "latîfe-gûne" tezkireler okunmaktadır.

Bildik kumâş-ı ma'rifeti kimse almıyor

Âtîf metâ'-ı bahtı satanı bilir misin

yolunda Nabî'yi hatırlatan gazelleri arasında Nedîmâne olanları da vardır:

Yekke-tâz olmak Nedîm-âsâ tekellüfdür sana

Âtîfâ pey-revlik eyle sâha-i tanzîrde

diyerek "nükte-perdâz" şâire meftunluğunu itiraf etmiştir.⁽¹⁾

İzzet Ali Paşa şu noktadan dikkate şâyân bir şâirdir ki, İbrahim Paşa devrinin zevk ve neşesi gazellerinde bâriz intıbalar, akisler bırakmıştır. Nedîm müstesna, o cûş-a-cuş hengâmeyi hiç bir şâir İzzet Ali Paşa kadar renkli gösterememiştir. İzzet Ali Paşa, Dîvân edebiyatının mücerred hünerlerinden aşarak -mahiyetleri makbûl olsun olmasın- zamanının samimi ve canlı tehassüslerini taze bir lisan ile terennüm etmiştir; o lisan, ki mucidi Nedîm'dir:

Rûhsun cânâ gönülde bir mekân lâzım sana

Gevher-i yek-dânesin elbette kân lâzım sana

¹ Âtîf Efendi'nin gayri matbû küçük bir Dîvânı vardır. Kendisi 1155/1742'de vefat etmiştir. Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'nın Haydarpaşa'ya civar tarafında medfûndur. Vefâ'da bir kütüphanesi vardır. Râmiz Tezkiresi, ismini yanlışlıkla "Mehmed Emin Âtîf" olarak göstermiş, galiba o satırdan iktabasen Süreyya Bey de "Sicil"inde aynı hatâda bulunmuştur. Âtîf Efendi hem şâir, hem hattat, hem değerli bir riyâzidir. Sene-i "şemsiyye ve kameriyyenin tefavüt ve tedahülüne" dair kaleme aldığı risâle Müstakîm-zâde'nin dediği gibi senelerce "ma'mûlün-bih-i ehl-i hesab" olmuştur.

Nakd-ı gönlüm aldın ammâ gevher-i nâ-yâbdır
Sakla sultanım olur bir gün amân lâzım sana

Sîne-i billûrını çeksem n'ola âgûşuma
Sevdiğim âyînesin âyîne-dân lazım sana

Cây-gâh it bir ser-âmed dil-berin gîsûsını
Ey gönül âvâresin bir âşiyân lâzım sana

Sen sen ol her gördüğün nâdâna dil virme sakın
Çünkü şâirsin güzel de nükte-dân lâzım sana

İzzetâ ben bildiğim dil-berse mahbûbun eger
Cevrine bi'llâhi çok tâb ü tüvân lâzım sana

* * *

Çeküp kemânını tâ taff-ı ebruvânına dek
Geçirdi tîrini uşşâkın üstühânına dek

Bana kalırsa değişmem o hâl-i Hindûyı
Eger ki virseler Îrân'ı İsfahan'ına dek

İder mi fâ'ide hiç ızdırâb-ı tab-ı acûl
Husûl-i kâma tevakkuf gerek zamânına dek

Bu şeb nigâr gelüp câme-hâbıma İzzet
Uyutmadı beni kâfir sabah ezânına dek.

gibi şakrak çapkınca gazelleriyle:

Bir mücellâ Sîne-i âlem-güdâz ister gönül
Dil-ber-i bâlâ-bülend ü ser-firâz ister gönül
Turfedir ammâ bu kim bî-cevr ü nâz ister gönül
Ya'ni bir meh-pâre-i âşık-nevâz ister gönül

Bir nigâh itdükçe zîr-i üskûf-i fesden nigâr
 Eylese bin âşık-ı âvâreyi birden şikâr
 Bir bakışla eylese âlemleri âşüfte-kâr
 Ya'ni bir şâhin bakışlu dil-nevâz ister gönül
 tarzında gamdan azâde neşeli şarkıları:

Âlemi feyz-i bahâr açmış gül-i ra'nâ gibi
 Bâg pür-nakş u nigâr olmuş yeşil dîbâ gibi

Gül-nihâlân-ı çemen giymiş libas-ı tazesin
 Mevc-rîz olmuş gül-i hamrâ kızıl hârâ gibi

Şâh-ı gülde andelîbân-ı çemen dem-sâz olup
 Gonceler yek-laht-ı ülfet peyker-i Cevzâ gibi

Cây idinmiş şevkden güller gülû-yı şîşeyi
 Meclis-i işretde konmuş penbe-i mînâ gibi

yolunda "bahâriyye"leri, kasideleri vardır.

Hulâsa İzzet Ali Paşa, Damat İbrahim Paşa devrinin Nedîm'den sonra en şakrak
 ve samimi bir müterennimidir.

Ali Canip

ÇELEBİ-ZÂDE ÂSİM

Tarihimizin değerli müdekkikleririden İhsanBeyefendi'ye

Reîs-i Şâl'irân Osman-zâde Tâ'ib Efendi:

Müderislerde ancak 'Âsım-ı hoş-gû müsellemdir

Ki nazm u nesr ü fazl u ma'rifetde yokdur akrânı

diye onun genç yaşında bile değerli ve şöhretli bir şair olarak tanındığını anlatıyor. Nitekim Mirzâ-zâde Sâlim Efendi de "Eş'âr-ı melâhat-nisârı mâye-i neşât-ı hâtır ve güftâr-ı letâfet-şi'ârı pesendîde-i esâgır u ekâbirdür..." cümlesiyle aynı seneler zarfındaki itibarının teyid ediyor. Filvâkî on ikinci/on sekizinci asır zarfında şunun bunun -ve hattâ bazı tanınmış edebiyat müntesiplerinin, şairlerin- vücuda getirdikleri hususî mecmûalarda Nâbî'den, Sâbit'den, Nedîm'den sonra en çok eserlerine tesadüf edilen adamlardan biri de "Çelebi-zâde Âsım"dır. Bu mecmûalar sırf sahibinin zevki ve yazıldığı devrin ilhâmıyla kaleme alındıklarına nazaran bir şairin o devirdeki mevkiini en sahih ve samimi bir kuvvette gösterir.

Âsım'ın belli başlı eserleri, Râşid'i tezyîlen yazdığı marûf "*Tarîh*"iyle "*Dîvân*"ı ve "*Münşeât*"ıdır. Bunların her üçü de matbûdur. Bizzat anlattığı üzere Na'imâ'yı takiben vak'anüvîs olan Râşid Efendi 1134/1721 senesinde Halep mevleviyyetine nâil olunca Damad İbrahim Paşa, Âsım'ı "Bin yüz otuz beş senesi şehr-i Ramazanül-mübârekinün yigirmi sekizinci günü hidmet-i mezbûrede istihdâm ile mahsûd-ı akrân ve mevlânâ-yı merkûmun "Şeh-nâme- gûy" hâme-i şîrîn-edâsı hatm-i kelâm eylediği mahalden destan-serâlîga âgâz itmegi fermân buyurmalarıyla bin yüz otuz dört senesi Zi'l-ka'detü 'ş-şerîfesi vekâyiından tahrîre ibtidâ ve âgâz ve beyân-ı vekâyide Mevlânâ-yı mezbûrun mehmâ emken eserine iktifâ kılup lügât-i nâdire ve emsâl îrâd ü istimâli ile şîve-i hüner-fürûşânedan ihtirâz" etmiştir. Vak'anüvîsler içinde Na'imâ ile Cevdet Paşa istisna edilecek olursa hepsinin eserleri tarih meraklılarını iknâ edecek kuvvetten mahrumdur. Hele Âsım'ın tarihi için "Nevşehirli İbrahim Paşa'nın mensûr ve sathî bir medhiyesinden ibaretdir" dense pek mübalağa edilmiş olmaz. Baştan başa mâhut Çerâgân safalarını, helva sohbetlerini Sa'd-âbâd eğlencelerini anlatır; içtimaî hayata hemen hemen temas etmez, vebâ ve yangın gibi İstanbul'un iki korkunç belâsını birkaç cümle şaklabanlığıyla geçirir. Âsım, Tarihi'ni 1141/1728 senesi nihayetlerine kadar yürütmüş, kendisinden sonra vak'anüvîs olan şair Sâmi Bey de 1143/1730 senesinden başlamış olduğu için siyaseten mühim vak'aların cereyan ettiği 142/1729 senesi mensi

kalmıştır. Maahâzâ bu bir senelik vukûât "*Vekâyi'u'l-Fuzalâ*", "*Mür'i't-tevârih*", "*Abdî Târîhi*" gibi eserlerle bazı ufak tefek risâlelerden tettebbû edilerek kısmen ikmâl edilebilir.

"*Dîvân*"ı 1268/1851 Ramazân-ı şerîfinin evâsıtında" Cerîde-i Havâdis matbaasında litografya ile basılmıştır. Bu pek itinasız bir tab'dır. Hayli yanlışları vardır. Yazma nüshaları içinde en mû'teberi bugün Bayezid Kütüphanesi'nde 5644 numarada mukayyed ve mahfuz olandır ki esasını merhumun hazinedârı "Rumili eşrâfından Ali Efendi" kaleme almış ve Âsım Efendi tarafından tedkik edilerek eksikleri kenarlarına kendi kalemiyle yazılmıştır.

"*Münşe'ât*"ı da merhumun mensuplarından ve ulemâdan "Lutfullâh" Efendi tarafından toplanmıştır ki yazdığı mukaddimede "Mekâtîbün ketb u tahtîrine" Âsım Efendi tarafından memur edildiğini ve müsveddâtı Çelebi-zâde'nin "Kalem-i mu'ciz-rakam-ı 'inayetleriyle mahv u isbât u ıslâh" etliğini ve işte o musahhah şekillerin "bu mecelle-i celîleye cem' ü tertîb" olunduğunu söylemektedir. Münşeâtı "Sahhâf Es'ad marifetiyle 1286 senesi Cemâdel-Âhire"sinde hurûfatla tab'edifmiştir.

İsmail Âsım Efendi -Müstakîm-zâde'nin *Tuhfetü'l-Hattâtin*"de "yetmiş yedi yaşında" vefat ettiğini kaydetmesine nazaran- 1096/1783 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babası "Re'îsül-Küttâb Küçük Çelebi Mehmed Efendi" olduğu için ihtisaran "Çelebi-zâde" diye şöhret bulmuştur. "*Vâsıf Tarihi*" ile "*Devhatü'l-Meşâyih*"de yek-meâl tercüme-i hâli mukayyedir: "1120/1708 senesi Receb'inde müftî'l-enâm bulunan Ebe-zâde Abdullâh Efendi mahdûm-ı mûmâileyhin kâbiliyetine nazar ve medrese rû'ûsiyle kadrini bâlâ-ter idüp Şeyhulislâm İsmail Efendi'ye damad ve bu takrîb kibâr-ı ulemâyâ cihet-i karâbetle râbîta-bend-i i'tidâd ve devre-i mu'tâdeyi ba'del-tekmîl Yenişehir Fener kazasını tahsîl itmişti. "Müteâkiben Bursa, Medîne, İstanbul kadılıklarıyla Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinde bulunmuş, 1172/1758'de şeyhulislâm olmuştur. Vaktin sadrâzamı ve kendisinin eskiden beri dostu olan Koca Râgıb Paşa şu tarihi söylemiştir:

Binde bir ancak düşer bu resme târîh-i latîf
Câh-ı fetvâ olsun İsmâ'îl Efendiye sa'îd

Şaire Fitnat Hanım da şu tarihi yazmıştır.

Harf-i menkût ile yazıp târîh
İki mısra'a kilik-i sihr-âyîn

Yümn-i devlet ile bi-hamdi'llâh
Oldı Âsım Efendi müftî-i dîn

Halil Resâ Efendi'nin de şöyle bir tarihi vardır:

Oldı İsmâ'il Efendi 'izz ile müftî'l-enâm

"Fâzıl-ı devrân" terkîbi de meşîhati senesini gösterir. Bu makamda sekiz ay kadar bulundu . Pek ihtiyardı. Sadrâzam Koca Ragıp Paşa'ya yazdığı şu mektuptan onun ömrünün sonuna doğru ne kadar halsiz ve bîtâb düştüğünü anlıyoruz:

"Benüm devletlü inâyetlü mürüvvetlü semâhatlü efendüm sultânüm hazretleri, kumâş-ı perîde-reng-i rûy-ı niyâz, cılve-gâh-ı semend-i bâsıralarına küster-âyende vü pây-endaz kılınmak siyâkında 'arîza-i devm-hâh-ı bî-iştîyâk budur ki bugün rikâb-ı müstetâb-ı cihân-bânîye rûy-mâl ile şeref-yâb olmak için du'â-gûy kem-terleri da'vet buyurulmuş. Lâkin bu esnâda insibâb-ı nüzûlâtıdan bünyân-ı tabî'atün hâli harâb olup za'fa kuvvet gelmekle dünki gün hukûk-ı mevrûseye ri'âyet kasdıyle 'Îsâ-zâde merhûmun edâ-yı namâz-ı cenâzesiyeçün câmi'-i şerîf-i Mehmed Hânî'ye hareket olunmuşdı. Esnâ-yı 'avdetde rû-nümâ-yı zuhûr olan ıztırâb temâm-ı zimâm-rübâ-yı ârâm olup hezâr te'ab ü zahmetle 'avdet olundu. Bu hâl ile olmamakla bugün be-her hâl ma'ıyyet ile hareketün lüzûmı olmayup ancak dâ'îlerine ikrâm kasdıyla ise hareket teklîfinden 'afv buyurulup kudret-i hareket hâsıl olunca bir iki gün imhâl buyurulmak niyâz olunur." Bu mektubu yazdıktan sonra pek çok yaşamadı. "Birkaç günden beri münharifü'l-mizâc olup 'illeti kabûl-i 'ilâc itmediğinden" 1173/1759 Cemâde'l âhire'sinin yigirmi sekizinci gecesi vefat etti . Şair "Nevres" şu tarihi söylemiştir:

Âsım İsmâ'il Efendi kıldı firdevsi mekân.

Mezarı Molla Gürânî'de "Re'îsül-etıbbâ Kâdî-i 'asker Ömer Efendi"nin medresesi bahçesindedir. Müstakîm-zâde "*Tuhfetül-Hattâtîn*"de Âsım'ın Ömer Efendi'ye damad olduğunu yazar: "Râmiz" tezkiresiyle "*Hadîkatü'l-Cevâmi*" de bunu teyit eder. Yukarıda kaydettiğimiz üzere Vâsıf Tarihi ve bizzat Müstakîm-zâde'nin "*Devhatü'l-Meşâyih*"i onu "Şeyhulislâm İsmâ'il Efendi damadı" olarak gösterdiğine nazaran sonradan Ömer Efendi'nin kızını aldığı anlaşılmaktadır.

Çelebi-zâde Âsım Efendi hem pek hayırhâh, hem pek doğru bir adamdı. Gençliğinde Şeyhulislâm İsmail Efendi'ye damad olarak "Kibâr-ı 'ulemâya karâbetle râbıta-bend-i itidâd" olmuş ve bilhassa "A'dâ-yı 'adûsı ile rüchân ve müsellemiyyetini

telsîm idüp hîn-i iktizâda güftârından hoşgûlîğın tasdîk ü ikrâr" etmiş bulunduğ u için pek çok dost kazanmış, bu sayede arkadaşlarından kimin baş ı sıkılmış ise tanıd ığı zâtlara tavsiyeler kaleme almıştır ki Münşeât'ında mûnderic tezkireler onun bu hayır-hâhlîğ ını teyid edecek vesikalardır. Maahâzâ icâbında sert ve bîamân da hareket ettiğ ini görüyoruz. Meselâ: Şeyhulislâm iken usulsüz bir tarzda birini iltimâs ve iltimâsnâmesine bir de hediye ilâve eden devrin nüfuzlu adamlarından birine ş u mektubu göndermiştir:

"... Sa'âdetlü Es'ad Efendi hazretlerine Mekke-i Mûkerreme pâyesi tevcihi hususıyçün iki def'a tezkire tahrîr ve irsâl olunmuş. Matla'-ı mansıbımızda mûceb ü muktezâ yoğiken mezbûr pâye 'arz-ı karîn-i müsâ'ade-i hümâyün olacağı mahall-i iştibâh olduğ ından mâ'ada medhûl olacağımız bir emrdür. Bilâd-ı erba'a erbâbından hâlâ Mısır kadısı Kirmânî Efendi gibi fâzıl ve Bursa'dan ma'zûl hâlâ fetvâ Emînîmüz Osman Efendi gibi kâmil adamlara bilâ-mûcib takdîm olunmasına mezbûrlar râzî olurlar mı? Ve ricâl-i tarîk bu husûsı istihsân iderler mi? Mezbûra dah ı bu pâyenün hayr u nef'i Haleb kadısı iken tahsil itdiğ i Edirne pâyesi gibi olacağı nümâyândur. İnşâallâhu te'âlâ Haremeyn-i Muhteremeyn kazâları tevcih olundukda münâsebet bulunduğ u sûretde ikrâmına sa'y ü ihtimâm olunur. Ancak "el-hâletü hâzih" merâmına müsâ'ada fakîre göre hayyiz-i imkânda degildir. İhdâ buyurulan nüsha-i Künhü'l- Ahbâr'un bizde tamâmı olmağ la kabûlünden sonra bizim hediyeemiz olmak üzere taraf-ı ş erîfinize irsâl olunmuşdur. Erbâb-ı metâlibden hediyeye kabûli fi'l-asl meşrebimize mugâyir olup husûsâ bu makâmda iken habbe kabûli mümkün degildir. "El-'âdetü lâ-tetrük" kâ'idesi ma'lûm-ı sa'âdet olmağ la hâtır-ı ş erîfe gubâr kondurmayasız."

Bir arkadaşına yazd ığı mektubun ş u sat ırları da onun mizac ve seciyyesini pek bâriz göstermektedir: "... Bizim fakîrâne âdet ve meşrebimiz sizlere ve belki ekser-i nâsa ma'lûm idüğü bi-iltibâsdur. Evvel-i emirde bir adama 'alâka ve mahabbetümüz sûret ü sûretine meyl ü rağbetden neş'et idüp ya kendisi pâ-nihâde-i a'lâ-yı merâtib ü menâsıb, yahud ol makûle devlet-mendlere ş iddet-i temahhus ile müntesip olduğ u içün olmayup 'alâkamız zâtına olmağ la 'azl ü nasb u ikbâl ü idbârı hâlleri fakîre nisbetle yeksân, belki hüzn ü inkisârı vaktinde ri'âyet-i hâtır u itibârı yanımda mansıbı içün zarûrî iktizâ iden teveddüd ve senâ-kârlıktan ziyâdedür..."

Âsım her zekî adam gibi nükte-perdâz ve zarîfdi . Tezkire sâhibi Râmiz Efendi'nin dediğ i gibi: "Zahm-ı ş emşîr-i zebânı olan ân-ı yesîrde ş ifâ-yâb-ı merhem-i lisânı olup be-heme hâl meclis-i nefislerinden mahzûn 'avdet-i 'adîm bir zât-ı huceste-

hısâl idi." Meselâ bir bayram günü kendisini "Hâcegân"dan biri ziyarete gelmiş. Adamcağız doğru ilerlemiş, Şeyhulislâm Efendi'yi etmeklemek istemiş. Âsım huşûnetle muhâlefet etmiş:

-Behey adam, var şurada otur, diye azarlamış. Meclis kalabalıkmış. Bîçâre bozulmuş, kalmış. Gelip geleceğine peşiman olmuş. Âsım zavallının haline acımış: .

-Efendiler, ziyâretimi teşrîf buyuran zât pek değerlidir. Bir gün vezir olacağına şüphe yoktur. Ben vaktiyle eteğimi öpenlerden çoğunun ellerini öpmek mecbûriyetinde kaldığımı gördüm. İşte birkaç gün sonra elini öpeceğimiz böyle bir kıymetli zâta eteğimizi öpmeğe müsâ'ade itmekde ne safâ vardır? diye pek zarîfâne gönlünü almıştır.

Âsım Efendi aynı zamanda zamanının tanınmış hattatlarından biri idi . Müstakîm-zâde'nin dediği gibi "Şikest-i ta'lîkde Ârif Efendi'den temeşşuk ile el-hak bir tavr-ı hâs peydâ eylemişdür ki kemâl-i tarâveti Nergisî-zâde'ye göz açdırmaz ve Fasîh'a söz söyletmez ve Turmuş-zâde şöyle tursun mâ-bihi'l-iftihârı cümle-i ehl-i kemâl idi." Âsım kitap meraklısı bir adamdı. Müverrih Vâsıf Efendi "Cem' itdiği kütüb-i latîfe ve devâvîn-i nefise hâric-i hadd-i ihsâ ve imzâsıyla bu fakîrün müşâhede eylediği kütüb ülûf derecelerine resâdur." der. Filvâkî bugün bile muhtelif kütüphanelerde vaktiyle onun elinden geçmiş eserlere tesadûf edilir. Ez-cümle Nûr-ı Osmâniye Kütüphanesi'nde mûlahhas bir "*Ravzatü'l-Ahyâr*" tercümesi vardır ki zahrında Âsım Efendi'nin güzel şikeste hattı ve imzası görülmektedir.

Çelebi-zâde'nin kitapları arasında baba yâdigârı müzehhep ve nefis bir "*Târîh-i Vassâf*" vardı. Şehid Ali Paşa her nasılsa bunu eline geçirmiş, iâde etmemişti. Kitabının "nâmını telaffuza mecâl emr-i muhâl olduğunu bilen Âsım Efendi, paşanın vefatından sonra Kaymakam Mustafa Paşa'nın himmetiyle malını kurtarabilmişti. Mustafa Paşa kendisindeki "nüsha-i nefise mukâbele ve tashîh olundukdan son!a kitâb-ı merkûmun telsîm olunacağını" söylemişti. Fakat seneler geçtiği halde vâdini îfa etmedi. Çelebi-zâde "Münşeât"ı meyânında "Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye"den biri ile "Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Dürri" Efendi'ye⁽¹⁾ yazılmış iki mektup vardır ki kitap meraklısı bir adamın malını kurtarabilmek için nasıl heyecan ve ıztırapla yalvardığını pek samimi ifade eder.

¹ Dürri Efendi de bilhassa Damad İbrahim Paşa devrinde şöret ve kıymet bulmuş bir şairdir. Bir gözü kor olduğu için "Yek-çeşm" diye anılırdı. "Şikk-ı sâni" defterdârlığında bulunmuş, İran'a sefir gitmiş, baş-muhasebeciliğe terfi etmiş ve 1135/1722'de vefat etmiştir. Kardeşi "Sa'di" Çelebi de az çok tanınmış bir şairdir.

Müstakîm-zâde'nin ifadesine göre "Enîs Receb Dede Efendi'nin tarîk-ı Mevlevî'de devrîş-i münîbi idi".

Şiirlerine gelince:

Ser-â-pâ ehl-i 'aşkın şekvesi agyârdandır hep
Benim feryâdım ancak dest-i cevri-yârdandır hep

Gülün etrâfı hâr u hârın olmak sâha-i gül-şen
Galat-kârî-i çarh-ı bâz-gûn-reftârdandır hep

Gönül derdi cihâna oldu medd-i âhdan zâhir
Bu denlü nağmeler bir sâzda bir târdandır hep

Ne hâletdir ki her serde virir bir neşve-i diğeri
O mey kim bir sebû bir câm bir hamârdandır hep

Cihân müstagrak-ı ihsânı olmuşken bu şekvâlar
Galat-bahşî-i çarh-ı nâ-be-câ etvârdandır hep

Rakîb ü yârdan şekvâsı yokdur 'Âsım-ı zârm
Anın feryâdı ancak baht-ı nâ-hemvârdandır hep

Ve :

Hulûs ile cihânda kimsede ülfet mi kalmışdır
Bu kişverde rûsûm-ı köhneden 'âdet mi kalmışdır

Giderdi bir iki câm ile dilden renc-i sad sâle
Bu meylerde meger ben gördüğim hâlet mi kalmışdır.

gibi gazelleriyle şö'hret-şiâr ve üstâd Nâbî tarz ve üslûbuna temâyülünü gösteren Âsım, sonraları hemen bütün muâsırları gibi "Nedîm-i tâze-zebân"ın kalemindeki füsûna müsahhar kalmış:

Âferin tab'ına teşhîs idemem eş'ârın
'Âsımâ nazm-ı Nedîmâ ile yek-reng midir

diye nükte-perdâz şairle kendisini hem-ayâr sayarak o yolda manzûmeler kaleme almıştır; işte bir tanesi ki Nedîm'in tesiri baştan başa hissedilmektedir:

Gül den uçmuş reng gelmiş rûy-ı âl olmuş sana
Müşg-i Çînî nâfeden çıkmış da hâl olmuş sana

Bir yere gelmiş sabâh-ı 'ıyd ile bâd-ı bahâr
Biri sîne biri nutk-ı bî-mecâl olmuş sana

Hasta mı 'âşık mısın bir yerde yok ârâmişin
Ey dil-i şûrîde hîç bilmem ne hâl olmuşsana

Nûr-ı zâtandır Hudâyâ nakş-ı kevni gösteren
Âsumalar sanki fânûs-ı hayâl olmuş sana

Ey kalem var ise bir mûy-ı miyân fikrindesin
Rişte-i endîşe-i bârîk nâl olmuş sana

Kâbil-i temyîz olmazken Nedîmin nazmı hîç
'Âsımâ bilmem neden fikr-i muhâl olmuş sana

İşte aynı mahiyette bir başkası:

Bâde-nûşân-ı hevâdan zümre-i zühhâda dek
Eylemişdir şimdi bir 'ayyâr tersâ-zâde dek

Şu'le-i âvâz-ı mutrıb cânına kâr eyleyüp
Nâle-i ney çıkdı bâm-ı perde-i feryâda dek

Ey sitem-ger zahm-ı gamzen görmedik var mı meger
Dîdeden dilden cigerden hâtır nâ-şâda dek

Çamlıca seyri mükerrerdur Hisâr ba'îd
Necm-i bahtım gidelim gel bârî Sa'd-âbâda dek

'Âsımâ nâ-refte râh açmış Nedîme âferîn

Kûçe-i teng-i kalem-den mülk-i isti'dâda dek

Hulâsa "on ikincilon sekizinci asır edebiyatının meşhur simâları"na tahsis ettiğim makaleler silsilesinden şimdiye kadar neşrettiğim ve şimden sonra neşredeceğim kısımlarla taayyün etmiş ve edecektir ki genç "Nedîm" emsâlsiz şiirleriyle "birdenbire gözleri kamaştırmış, ihtiyar ve genç hemen bütün muâsırlarını kalemine meftûn etmiş, nazîreler söyletmiş, taklid ettirmiştir. Bu adamlardan hepsi Nedîm'e benzemenin ne kadar müşkil olduğunu anlamışlardır. Nitekim Âsım bir gazelinin sonunda:

Ma'nî-i rengîn degil 'Âsım küme-yi hâmeye

Kan kaşandırdım Nedîm'e vâdî-i tanzîrde

diyerek ona yetişmek için ne zahmetler çektiğini itiraf ediyor. Nâcîz tedkikâtımla meydana çıkıyor ki şâir Nedîm yaşarken de mühmel ve mensî kalmış değildir. Kalamazdı, çünkü hepsi ayrı ayrı birer inci olan o şiirlerin nazar-ı dikkati celbetmemesi için o asırda zevksizliğin hükümrân olması icap ederdi. Halbuki Nevşehirli İbrahim Paşa asrı, Dîvân Edebiyatının ve alelumûm inceliğin, zevk ve san'atın bir "altın devri" idi. Hulâsa Nedîm yaşarken kadri bilinmiş bir şairdi.

Bundan evvelki makalelerimizden bir ikisinde de arz ettiğimiz üzere 1134/1721 senesinde İran'dan İstanbul'a "Murtazâ Kulı Han" isminde bir elçi gelmişti. "Nâmî" mahlasıyla Fârisî ve Türkçe pek güzel şiirleri olan bu mümtaz adamı İbrahim Paşa, devrin şâirleri, edîbleriyle temas ettirmişti. Nâmî Han bazı gazeller yazmış, sadrâzâmın fermanı ile bizim şairler de nazîreler söylemiştir. Bunlardan biri:

Her çend bu Rûm içre gam u renc bulunmaz

Ammâ sana bir mûnis-i pür-ganç bulunmaz

Matlâlıdır ki Nedîm:

Çeşmin gibi bir sâhir-i pür-ganç bulunmaz

Hattın gibi bir nüsha-i nîrenc bulunmaz

diye başlayan bir nazîre yazdığı gibi Âsım da şunu kaleme almıştır:

Her şînede kim 'aşkın ile renc bulunmaz

Bir külbe-i vîrândır o kim genc bulunmaz

Yokdur dil-i 'âşıkda yeri tohm-ı riyânun

Gül-bâğçe-i mey-gedede benc bulunmaz

Yâ Rab nice olur ehl-i dilin hâli o yerde
Kim def'-i gama bâde-i efrenc bulunmaz

Her gün nola hurşîd görünmezse şitâda
Her bâr zemistânda nârenc bulunmaz

Tahmînîm odur mülk-i Acem'de hele 'Âsım
Nâmî kadar üstâd-ı suhan-senc bulunmaz

Dîvânına, Türkçe:

Yâ Rab bu ma'nâyı bilürhep 'âlem
Kim 'abde sezâ cürm, ve 'atâdır sana hem
Ben bana düşen işde kusûr eylemedim
Hâşâ cenâbın itmeye lutf u kerem

Ve Fârisî:

'Âsım dil-i men 'aşk-ı İlahî dâred
Nî ragbet-i husrevî vü şâhî dâred

Ber-vahdet-i âferîd-gâr-ı 'âlem
Her mûy-ı vücûd-ı men güvâhî dâred

rubâîleriyle başlayan şâir, mecmûasını evvelâ tevhîd ve na'tleriyle tezyin etmiştir.

Bunlardan birinde ölümü düşünerek:

Kalmaz, bu çâr bâg-ı 'anâsırda nev-bahâr
Bâd-ı semûm-ı mevsim-i germâ vezân olur

dedikten sonra şu doğru, fakat bir na't içinde garip sayılacak mülâhazayı serdediyor ki kaydetmeden geçemiyeceğim:

Cem' itdigin hıtâm ile mîrâs-hâreler
Muhtâc-ı nân-pâre iken kâm-rân olur

Mâtem degil helâk ile ol derd-mendler
'İyd eyleyüp safâlar ile şâdmân olur

Encâm-ı kâr böyle iken merd-i huşyâr
Mâle tılısm gibi nice pâsbân olur...

Âsım, İbrahim Paşa'nın mahmûllerinden olduğu için *Dîvânı* onun medihleriyle doludur. Bu şâir kasidelerine ekseriya "gazel-i müzeyyel" şeklinde başlar; Âsım bu tarzda muvaffak olan bir şairdir. İşte bir iki misâl:

Ne hâletler var ol çeşmin nigâh-ı nîm-hâbında
Neler yokdur gör ol mey-hânenin nâzik şarâbında

Seherden saldı pertev meclise bir câm ile sâkî
Günü toğdı yine rindin yaturken câme-hâbında

Tegâfûl gibi vird-i çâre-sûzun eylemiş pinhân
Devâsın ol tabîb-i nâ-müselmânım 'itâbında ...

* * *

Bakılmaz diyü mir'ât-ı cemâl-i sâf-ı dil-dâra
Karaltı asdılar kehhâller çeşm-i remed-dâra

Geçid virmez hayâl-i yâre seyl-i eşk-i hûnînim
Dirîgâ bağlanıldı hayli demdir râh-ı enzâra

Revân olmazsa seyl-i eşk gerd-i gam virir âzâr
Göz açdırmaz bu gülşende felek birden dil-i zâra

Müjeyle merdüm-i çeşmin su sızmazken meyânından
Remedden oldı peydâ arasında bahr-ı hûn-hâra

Yine Âsım görürdüm şâhid-i maksûdı bî-perde
Çekeydim tûtiyâ-yı hâk-i pâyin çeşm-i hûn-bâra ...

1130/1717-1143/1730 arasındaki cûş u hurûşun, zevk ü sefâhetin intibâlarını Âsım'ın kasîdelerinde de görürüz:

Nev-bahârın gerçi seyr-i gül-şen ü sahrâsı var
Zevk-i sermânın velî andan dahı a'lâsı var

Gündüzi hûrşîd-rûlar cilvesi germ-âbede
 Giceler meh-pârelerle sohbet-i helvâsı var
 Sîne-ber-sîne yatup bir pister içre subha dek
 Yârden kâm olmağa bâ'is şeb-i yeldâsı var

Gonce-veş itmez zükâm-âzürde rindi hârı yok
 Câ-m-ı mey nâmında bir zengîn gül boyası var

Hak budur kim nev-bahâra hep şitâ tercîh olur
 Fas-ı sermânın hezârân hâlet-i zîbâsı var...

İbrahim Paşa'nın semâhatine dair umûmî, husûsî tarihlerde mecmûalarda kayd
 ve izâh edilen şeyleri Âsım da kasidelerinde anlatmaktadır:

Hıdîv-i bende-nevâzâ ayâ 'atâsı ile
 Zamâne halkını bi'l-cümle eyleyen hoş-hâl

Bu müdde'âda benim ehl-i dil güvâhımdır
 Ki devletinde senin ey zâhir-i ehl-i hayâl...

* * *

Zamân-ı devletinde ehl-i dâniş nâz iderler hep
 Felek didikleri dûn-perver ile baht-ı gaddâra

Husûsâ bende-i dîrînesi 'Âsım tarîk içre
 Düşüp kalmış iken hayretle ser-gerdân o bî-çâre

'Înayet kıldı ana dest-gîr oldu kerem itdi
 Anı lutfiyle mahsûd eyledi hep yâr u agyâra ...

Âsım'ın Dîvân Edebiyatı içinde pek hünerli sayılacak bir rubâisiyle sözüme
 nihâyet veriyorum:

Şimden girü hep zevk u safâ sürmelidir

Ceyş-i gamı mülk-i 'ademe sürmelidir
Bir lâle-ruh u gül-feme dil virdim kim
Nergisleri kühl-i nâz ile sürmelidir.

Ali Canip

Ankara’da Yetişen Meşhûr Sîmâlardan:

ANKARAVÎ İSMAİL EFENDİ

“Bî'l-vesîle ve Mesnevî'nin yedinci cildi
meselesine ve on birinci/on yedinci
asırdaki meşhûr fakat lüzûmsuz dinî
münakaşalara ve taassuba dair izahat”

İslamî edebiyatın müstesnâ bir şaheseri olan “Mesnevî'yi şerh edenler arasında en çok şöhet bulan Ankaralı “İsmail Rusûhuddin Efendi”dir. 0 kadar ki bir “tezkiretü's-suarâ”nın dediği gibi “şürrâh-ı kîrâm içinde bir mevki'-î mahsûs-ı imtiyaz almışlar ve şârih diye mutlak zikr olunarak şârih Rusûhi veya şârih İsmail gibi bir kayıd irâdından vâreste bulunmuşlardır.” Allâme “Kâtip Çelebi” bile “*Fezleke*”sinde Ankaravî'den hürmetle bahsederek onu meslek ve tarîkinde pek mümtaz görüyor ve sözünü "Bunlara nazîr gelmemiştir." diye bitiriyor.

Onuncu/on altıncı asrın ikinci nısfında Ankara'da doğan İsmail Efendi, tezkire sahibi şâir “Esrâr Dede”nin ifâdesine göre “fil-asl Ankara'da meşâyih-i tarîkât-ı Bayramiyye'den iken” göz ağrısına uğruyor ve Konya’ya giderek "Hâk-i pâk-i Hazret-i Hüdâvendigâra rûy-mâl-i iftikâr” olduktan sonra Mevlevîliğe intisap ediyor. "Sefine-i nefise" sahibi Sâkıb Dede ise "Ol bûstân-ı ma'rifetin nahl-i bâr-âveri olan mürebbîlerin ibtidâ-yı ılbâs-ı külâh-ı kerâmet-i dest-gâhlarında indifâ-ı remed ü sebel ile sâlik-i Mevlevî olmağla vefâ-yı nezrlerine muvaffak” olduğunu söylüyor. İsmail Efendi'nin evvelce Bayramî şeyhi olduğu muhakkak olmakla beraber Mevlânâ'ya muhabbeti ve Mesnevî'yi şerhe başlaması göz ağrısına uğramasından sonra değildir. Çünkü “Fütûhât-ı Ayniye” unvanlı küçük eserinin -ki Fâtiha tefsirinden ibarettir- o mukaddimesinde bizzat diyor ki: “Bu gözlerim bînâ iken Mesnevî'nin şerhine meşgûl olurdum... Hikmet-i ilâhi cild-i sâlisin şerhi mütenâhî oldukta dîde-i remeddîdelerime âb-ı sepîd nâzil ve ismet-i nûrla merdûmek-i dîde meyânına bir perde gelüp hâil olup müddet-i medîde ve uhûd-ı ba'ide bu gözlerim hutûr u sutûr görmeden dûr oldu... Pes bir zaman sonra ol melik-i müte'âl bu fakîr-i pür-melâle bir sahib-i hâl kehhâl irsâl eyleyüp bir mil ile ol perdeyi gözlerimden izâle kıldıkta fil-hâl gözlerim rûşen ü pür nûr oldu... Pes hamden li'llâhi taâla ve şükren alâ in'âmihî sûre-i hamd ü şükri tefsîr eylemeğe şurû' kıldım... Bu mecmûa-i pür-ma'âni bin otuz yedi târihinde mâh-ı Receb'in oşr-i âhirinde tamam

oldû..” Maahâza ifâdesi içinde “dîderemed-dîdelerime” tâbirine bakılırsa İsmail Efendi’nin öteden beri göz ağrısına mübtelâ olduğu tahmin edilebilir...

Ankaravî büyük umûmî şerhine başlamadan evvel “Mesnevî’nin Arabî olan ebyâtı ve ayât-ı Kerîme ve ehâdis-i Nebeviyyeyi mütezammına olan kelimâtını cem” idüp "*Câmi’u’l-Âyât*" unvanlı eserini ortaya koymuş sonra “kelimât-ı müşkile ve ebyât-ı mu’zıla-i Fârisiyesini şerh u izâh” idüp “*Fâtihü’l-Ebyât*”ını Letâif ve *Ma’mûretü’l-Maârif*” unvanıyla bir kitap halinde topladı ki bunun o zaman kaleme alınan ve itimada en şâyân olan nüshası Hâlet Efendi kütüphanesinde 204 numarada mukayyed ve mahfûzdur.

Bu kitap ciddî bir tetebbu' mahsûlüdür. İsmail Efendi eserini yazmadan evvel muhtelif ilimlere âit nice menba'lara müracaat etmiştir. Mukaddimede der ki: "Bu kitab-ı müstetâba *Mecmuâtü’l-Lâtâif* ve *Matmûretü’l-Maârif* ta'bir olursa savâbdan hâli değildir. Şu cihetden ki kütüb-i mu'tebereden bunda maarif-i celîle ve letâif-i kesîre cem' olunmuşdur. Tâlibîne tergîb ve râgıbına tahrîs için ol kütüb-ı nefisenin esâmisi tahrîr olundu:

Tefâsire müteailik olan kütüb: Ebul-Leys ve Meâlimül-tenzil ve Medârik ve Kâdî ve Ebûsuûd ve Tefsîr-i Kebîr'dir. Ve dahi Kâşânî ve Keşşâf ve Mecmaul-Beyân ve Teyisîr'dir.

Ehâdis-e müteallik olan kütüb: Müslim ve Buharî ve Mesâbîh ve Meşârik ve Tergîb ü Terhîb ve Câmi'u's-sagîr'dir.

Tasavvufa müteallik olan kütüb: Fütûhât-ı Mekkiye ve Füsûsü'l-Hikem ve Dîvân-ı ibn Fârız ve Avârifü'l-Ma'ârif ve Kitâb-ı Taarruf ve Istilahâtli's-Şeyh Abdürrezzak el-Kâşânî ve İ'cazü'l-Beyan li's-Şeyhi'l-Kebîr'dir.

Kelâma müteallik olan: Şerh-i Mevâkîf ve Şerh-i Akâyid.

Hikmete müteallik olan: Heyâkil

Şer'iyyâta müteallik olan: İhya ve Şerh-i Şir'a ve Miskâtü'l-Envâr.

Fıkha müteallik olan: Hidâye ve Sadrü's-Şerî'a

Lûgate müteallik olan: Sihâh ve Nihâye-i ibn Esir'dir.

Ve bu cemiyete bâ'is ve dâ'î oldur ki mesnevî-hân olanlar ve bu kitaba mütâlaa kılanlar Ayât-ı Kerîme ve Ehadîs-i Nebeviyyeyi ve kelimât-ı tâife-i aliyyeyi bilâ-tekellûf vela tetebbu' ma'halle münasib hâzır bulalar..."

Mevlânâ'nın şaheseri olan Mesnevi altı cilttir. 1035/1625 senesinde yedinci cild olmak üzere bir kısım daha meydana çıkmıştır ki Kâtip Çelebi'nin kayd u işaret ettiği üzere bilhassa Ankaravî'nin "iltifatı ile şâyi' olup ana dahi müstakil bir şerh yazmıştır." İşte bu yedinci cildi o zamandan bu güne kadar birçok zâtlar kabul etmezler. Yedinci cildi Mevlânâ'nın eseri olarak propaganda ettiği için İsmail Efendi'yi muaheze ederler.

1035/1625 tarihinde meydana çıkan nusha -ki Kâtip Çelebi yle Atâî, bin otuzda zuhûr ettiğini yazarlar- 814/1411 istinsah edilmişti Fakat bazılarının kanaatine göre içinde "Muhiddin Arabîye hayli ta'rîzler olan bu cildi on birinci/onyedinci asra musallat olan "Kâdı-zâde" taraftarı mutassıb softalar kasten meydana koymuşlardır. Burada bi'l-münasebe bu "Kâdı-zâdelik" mes'elesinden bahsetmeği münasib görüyorum: Kâtip Çelebi "*Mizanü'l-Hak'da*⁽¹⁾ etraflıca anlattığı üzere "Kadı-zâde" Balıkesirli'dir. Bir zamanlar Ebussuûd fendi ile dinî münakaşalarda bulunan "Börekli Mehmet Efendi"nin şâkirdlerinden ders gördü. Börekli "ma'kûlâtıdan fenn-i mantıkî itkan üzere tahsil idüp şatr-ı ömrünü ana sarf etmişdi Lâkin sâir hikemiyyât meşrebine muvâfık olmamakla te'liflerin.de inkâr idüp ve urf u ahvâl-i nâsa vukûf için tevarih dahi görmeyüp müteşerri' ve menfi" yani tam mânâsıyla softa olduğu için mutasavvîfâne fikir ve hareketlere düşman kasılmıştı İşte aynı rahlede terbiye gören "Kadı-zâde Mehmet Efendi" de aynı zihniyeti taşıyordü "Semt-i-tasavvuf, meşrebine muvâfık gelmeyüp tarîk-i nazara sulûk eyledi" Kadı-zâde kendi fikir ve mülâhazalarına zıt fikir besleyenlerle ez-cümle "Sivasî Efendi" diye şöhret bulan "Abdûlmecid Efendi" ile şedîf mücadelelerde bulunmuştur. Bu iki adamın arasındaki kıl ü kâl İstanbul'u ikiye ayırmış, faydasız, manasız münakaşa ve müşâtemeler zuhûr etmiştir. Akı erenler bu iki adamın münakaşa sayesinde şöhret ve mevki' kazandıklarını anladılar: "Hamâkat idüp anların biz da'vâsını süre gitmek neden? Bize bundan zarardan gayri nesne olmaz" diye bî-taraf kaldılar. Nitekim işin çığırından çıktığını gören hükümet gitgide "Kürsilerde birbirine ta'ne taşını atarak lisanla muhâvere, seyf ü sinanla muharebeye mü'eddî olmağa" yaklaştığını anlayınca hocaların ve taraftarlarının bir çoğunu sürdürdü, te'dîb etti İşte en birinci/on yedinci asrın ortalarında zuhûr eden bu hadise esnasında Kâtip Çelebi'nin ifadesince "taassub derdine

¹ "*Mizânü'l-Hak fî. İhtiyari'l-Ehakk*" sade lisanla yazılmış küçük bir risaledir." Cehl ü hama.katdan zanniya.t u taassub-ı bâtil marazına mübtela. olup selefde geçen taassub cengleri gibi bu erba.b-ı hama.katın bâtil cida.lleri kıta.le müeddi" olacağını gören açık fikirli Türk mütefekkeri "a.ma, niza.' u cida.l maddesi nedir, ne makûle semereyi müntec olur, bileler ve hama.kal yâdilerinden dönüp kuru gavgalardan fa.rig olalar" maksadıyla bu pek kıymettar eserini kaleme almıştır. Muhlelif tab'ları vardır. Mazide medrese taassubunun ne bî-sûd ve bi.-fa.ide münakaşalarla halkı meşgul ettiğini anlamak için "*Mizanü'l-Hakk*" okumak gençlere ve ale'l-umûm tarih meraklılarına pek lazımdır.

düşüp kuru kavgaya mübtelâ” olanlar “Kadı-zâdeli” diye anılır. Kadı-zâde natûk bir adam olduğundan bizzat Kâtip Çelebi bir zamanlar onun va'zlarına ve derslerine devam etmiştir. Fakat “ekser dersi kısrıca basit” olmağla beraber “ma'kûlâ semti ile âşinalık” etmediğini görmüş, “bilmediğini zemm ü red” eden bir adam olduğuna kanaat getirmiştir.

Mesnevî'nin yedinci cildi bu gürültülü devrede meydana çıkmıştır. Tasavvuf taraftarları onu Mevlâna'ya izâfe etmemişler ve şerhine çalıştlığı için Ankaravî'ye kızmışlardır. Ankaravî şerh ettiği yedinci cildin mukaddimesinde bu mu'terizelerin fikirleriyle onlara karşı verdiği cevapları kaydeder.⁽²⁾ Der ki “..Cild-i vâhid içinde yedinci cild bir Mesnevî beyne'n-nâs zuhûr kıldı ve âhirü'l-emr sevk-i İlâhî ile bu fakîrin eline geldi ve ol cild-i sâbi' min-evvelini ilâ-âhir mütâla'a kıldıkda anın evânî-i ebyât-ı lâtifesinden zülal-i cân-bahş esrâr-ı maarif nûş kıldım, ve zulûmât-ı hurûf u kelimâtında âb-ı hayat-ı ma'ânî vü letâyîfî buldum... Pes sohbetimizde olan yârân-ı safâ ve ihvân-ı vefâ dahi bu defter-zîbâ ve sefer-i dil-küşâyı mütâla'a eylediklerinde Mevlânâ kelâmı olduğunu bilüp ve ikrârın bi'l-lisân ve tasdîkun bi'l-cenân kılup istinsah kıldılar. Ve ebyât-ı şerîfesini vird-i zebân eylemeğe şürû' eylediler. Ama şekl ü sûretimizde olan bazı ihvân ve resm ü hey'etimizle teressüm ü tevessüm kılan birkaç hanân bu defter-i âlîşânın evânî-i ebyâtında mevzû' olan esrar ü ma'ânî âbını nûş etmeğe kadar olamayıp ve ol âb-ı hayvanın lezzet ü çâşnisi ne gûne idüğünü bilemeyüp ve idrâk kılamayup bu semtde olanlara muhalefet idüp eşedd-i inkâr etdiler ve. i'vâz u j'tiraz tarîkine gitdiler...”

Ankaravî, yedinci cildi kabul etmeyenlerin itirazlarını dört nokta üzerinde tespit ediyor; onlar diyorlarmış ki:

1-Bu, Mevlânâ'nın kelâmı değildir. Acem şâirlerinden birisi tarafından söylenmiş ve Mesnevî'ye zeyl olmak üzere ilhak edilmiş olsa gerektir.

2-Mevlânâ'nın hayatına dair ilk ve en mühim vesika olan "Sipehsâlâr" menkıbesinde Mesnevî'nin yalnız altı cildinden bahsedilmektedir.

3-Mevlânâ altıncı cildin evvelinde

Pîş-keş mî Âremet ey ma'nevi

Kısm-ı sâdis der-tamâm-ı Mesnevî.

² Bu cildin pek okunaklı bir nüshası Hâlet Efendi Kütüphanesi'nde 178 numarada mahfûz ve mukayyedir. Aynı kütüphanede 325 numarada mukayyed ve Nahi.fi.'nin manzum tercümesiyle birlikte mücelled ve müzehhep nüshanın za.yi' olduğuna bu na.çiz makalenin izhârı muttali. oldum.

diyerek “Mesnevî-i Şerîf”in altı cild olmasına işaret ediyor.

4-Altıncı cildin sonunda Mevlânâ'nın oğlu “Sultan Veled”in manzûm ifadesi eserin altı cild olduğuna ve “Kıssa-i Şâhzâdegân”da nihayet bulduğuna, Mevlânâ'nın “andan mâ'ada nutka gelmemesine ve âhirete intikal kılmalarına ve altıncı cildi hatm eyledikten sonra çok geçmeyüp vefât eylemelerine” şehâdet ediyor.

Yedinci cild muhaliflerinin bu itirazlarına karşı muhitte hâsıl olan tesiri Ankaravî şöyle anlatıyor: “Çünkü bunlar bu gûne sözleri söylediler ve delâil ü bürhân ibrâz idüp i'tiraz eylediler. Bu sifr-i i'tikad eyleyen ihvânın kulûbu mahzûn oldu. Ve nice sade-diller dahi bunların ahvâline vâkıf olamayup ve akvâlinin ma'ânî vü hakîkatini bilemeyüp bu sifr-i maârif-i meşhûnun kitâbetinden ve mütâla'â ve kırâatından ferâgat idüp fevâidinden mahrûm ve menâfi'inden mağbûn kaldılar. Pes ihvân-ı safâ ve yârân-ı vefâ bu hâli gördüklerinde bu fakîr gedâdan bunların îrâd eyledikleri delâile cevab-ı şâfi yazılmağı ve bu cild-i şerife vâfi vü kâfi bir şerh-i latîf düzülmegi rica eylediler ki bu kitab-ı müstetabın vücûh-ı ma'anîsinden ol şerh keşf-i nikâb kıla ve anın hüsn-i ta'biri ve dest-i ve dest-i takrîri hicâb-ı şüphe ve irtiyâbı dâfi' olâ Yârân-ı safânın bu sözlerini her vechile ma'kûl ve ricalarını makbûl tutdum. Ba'dehû cild-i hâmisin şerhi bi-'avnillah ve tevfiqihî Tamâm oldukdan sonra evvelâ mu'terizlerin edillesine âlâ-hıddetin cevab virüp andan sonra bu cild-i celilü'l- kadrin şerhinin tahririne şürû' itdim...”

Ankaravî dört itiraza karşı dört uzun cevap vermektedir. Hulâsaları şudur:

1- Bu başkasının eseri değildir. Çünkü dîbâcesinde “mücelled-i heftüm ez-cümle-i defâtir-i Mesnevî ve tevââmîr-i ma'nevî” ibaresi vardır. Manzûmenin başında ise:

Ey ziya'ü'l-Hak Hüsameddin sa'îd

Devletet pâyende fakret ber-mezîd.

hitabı nazara çarpıyor. Bu diğer ciltlerde mütâddır. Yine bu manzume içindeki

Mesnevî-i heftümîn gez gayb cüst

Şeşsad u heftâd tarîh-i veyest

beyti yedinci cildin “altı yüz yetmiş/bin ikiyüz yetmiş bir”de meydana .geldiğini gösteriyor. Mevlânâ'nın 672/1273'de vefat ettiğinde ise bütün menâkıb sahibleri müttefiktir”⁽³⁾. Kendi ismini ketmederek başkası nâmına eser kaleme alan bir şair işitilmemiştir.

³ Mevlânâ'nın vefatı, (ibret) 672/1273.

2-Muârizlar “Sipehsâlâr”ın yazdığı menkıbenin mânâsını lâıykıyla anlayamamışlardır. Çünkü onun “menâkıbnâme”sinde “Mevlânâ'nın Mesnevileri hemân şeş mücelled olub andan gayri olmamasına ve sonra sâbi'i deyüp o zuhûra gelmemesine asla ve kat'iyen bir delil ü işaret yoktur.”

3-Mevlânâ'nın altıncı cildin evvelinde:

"Piş-keş mî âremet ey ma'nevî

Kısm-ı sâdis der-tamâm-ı Mesnevî

demesi yedinci cildin olmamasına delalet etmez. Fi'l-vâki bu beytin mânâsı "Ey ma'nevî (4) *Mesnevî* tamam olunca sana altıncı kısmı getiririm.” demektir ki bu, “*Mesnevî* mutlaka altıncı kısmın sonunda tamam olacaktır” mânâsına gelmez. Zaten *Mesnevî*'nin altıncı cildde tamam olmadığına iki mühim delil vardır. Biri şudur ki: Her müelif ve musannif kitabının sonunda kendi ismini tekrar eder. Hiç olmazsa itmam u ihtitamına dair bir söz söyler. Allah’a, peygambere, münâcât ve salâvatta bulunur. Altıncı cildin sonunda ise böyle bir şey yoktur. Bilâkis yedinci cild münasib bir münâcatla ve Hüsâmeddin Efendi'nin ismi geçerek bir dua ile hitâma eriyor. İkinci delil budur ki “Sultan Veled” babasıyla olan muhaveresini nazm ve altıncı cildin sonuna ilâve etmiştir. Bu suretle *Mesnevî*'nin altı cildde hitâm bulmadığı meydana çıkıyor. Fi'l-vâki meselâ:

Şeş cihet râ nûr-dih zîn şeş suhuf

Key yetûfu havlehû men lem yetuf.

beytine tesadûf ediyoruz. Bunun mânâsı “Ey Hüsâmeddin Çelebi, “şeş cihâta bu suhufdan nur ver, yani bu şeş Mücelled *Mesnevî*’den altı cânibe envâr-ı ulûm u esrârı irgür. Ta kim anın havline dolanmayan kimse havalı vü etrafına dolana ve andan nur-ı mânâyı istifade kıla” demektir. Ama buradaki şeş -suhuf tabiriyle *Mesnevî*’nin yalnız *Mesnevî*’nin yalnız altı suhuf yani cild olması anlaşılmaz. Çünkü dördüncü cildin evvelinde de:

Hin zi-cârum nûr-dih horşîd-vâr

Tâ be-tâbet ber bilâd u ber diyâr

beytine tesatûf edilir: Dördüncü cildten güneş gibi dört tarafa nûr ver, tâ ki beldeler ve diyarlar üzerine parlasın!” demekle dördüncü cildten sonraki cildleri yazmamış olmadı.

⁴ Mevlânâ “Ey ma'nevî” diye *Mesnevî*’nin meydana gelmesini iltimas eden Hüsâmeddin Çelebi’ye hitâb etmiştir.

4-Oğlunun altıncı cilde, manzûm bir “hatime” yazması da Mevlânâ’nın Mesnevî’yi bu cildde bitirmesine asla delâlet etmez. “Sultan Veled”in ilave ettiği parça şöyle başlar:

Müddetî zin Mesnevî çun validem
Şod hâmeş gofteş Veled ey zinde-dem

Kıssa-i şehzâdegân nâmed be-ser
Mand bunhufte sır-ı ân yek püser ⁽⁵⁾

Bu parçaya Ankaravî şöyle mânâ verip te’vil ve izah ediyor: “Çünküim vâlid azizim bu Mesnevî’den bir müddet hamûş oldu ve sükût kıldı. Sultan Veled, ol hazrete didî Ey demi zinde ve ey kelâmı ferhunde pederim, şehzâdelerin kıssası başa gelmedi ve tamam olmadı. Ol bir püserin sırrı gizli kaldı... Çünküim Sultan Veled Hazretleri ol bir şehzâdenin kıssasının nâ-tamam olmasından ve anın sırrı nutka gelmeyüp mahfî kalmasından Hazret-i Mevlânâ’ya suâl eyredî Mevlânâ cevap virüp buyurdılar: Ey Veled, benim nutkum bu mahalden sonra üstür gibi yattı. Ve ol yek püserin sırrını haşre dek hiç kimseye demek yoktur...” Hulâsa Ankaravî’nin fikrine göre “Kıssa-i Şehzâdegân”ın nâ-tamam kastîdir. Mevlânâ üçüncü çocuğun sırrını fâş etmemek istemiştir. Ankaravî’ye göre Sultan Veled’in ilavesinde tesadüf edilen “vakt-i rihlet-âmed...” tâbiri de uzun dellillerle izah ve isbata çalıştığı üzere Mevlânâ’nın altıncı cildi müteakip hemen vefat ettiğine delâlet etmez...

Bu yedinci cild meselesi kat’î bir halle iktirân etmemiştir. Hattâ Cevdet Paşa merhum, bundan kırk sene evvel Mesnevînin son şârihi Âbidin Paşa’ya mektupta ⁽⁶⁾ şunları söylüyor:

“...Eser-i ber-güzîdenizin on dokuzuncu sahifesinde “Mesnevi-i Şerîf altı cildten ibaret olup altıncı cildin nısf-ı sâniyle yedi cild olur.” diye buyurulmuş. Bundan meram ne olduğunu anlayamadım. Hep Mesneviler altı defter bir cild olarakeyadî-i enâmda tedâvül idegelmiştir. Şârih-i Mesnevi İsmail Ankaravî’nin şerhinder her cild için bir dîbâce olmak üzere altı dîbâce görülür. “Nahîfî” dahi ⁽⁷⁾ Mesnevî’yi altı cild olarak nazmen tercüme idüp altıncısını ikiye taksim etmemiştir.

⁵ Bazı nüshalarda esasen daha evvelde olan bu beyit şöyledir:

Kıssa-i şehzâdegân nâmed be-ser
Mand nâsüfte dîr-i siyum püser

⁶ *Mektep Risalesi* üçüncü cild, adet 33

⁷ Nahîfî on ikinci/on sekizinci asır şairlerindendir. Yakında hayat ve eserlerinden “Hayat”ta bahsedeceğim.

Vâkıa Mevlânâ'nın vefatından üç yüz altmış üç sene sonra yani bin otuz beş/bin altı yüz yirmi beş vî-i Şerif'in cild-i sabî'i olmak üzere meydana bir manzume çıkmış idi ki anda pîşvâ-yı rical-i sûfiye olan Şeyh Ekber'in ⁽⁸⁾ kadh u zemmine dair nice ebyât bulunmakla Şeyh-i Ekber'e adû-yı ekber olan Kadı-zâdelerin atup tutukları zaman bu cild-i sabî'e ehemmiyet verilmişti Tarîkat-ı Mevlevî'ye ricâli ise "Ol manzûmeyi sahibi, Mesnevî-i Şerîfe ilhak eylemiştir." diyerek anı eşedd-i inkâr ile inkâr idgelmişlerdir...". Cevdet Paşa müteakiben yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olamayacağını hiddetli bir ifade ile anlatır. Ve Ankaravî'nin hareketini "hükm-i zaman icabınca Kadı-zâdelilere cemîle göstermek" şeklinde tefsir eder. Cevdet Paşa gibi belki Arabî derecesinde Fârisî'de de sahib-i kelâm olan bir allâmenin yedinci cild hakkındaki mülâhazalarını tenkid etmek hakkımız değildir. Yalnız Ankaravî'nin kanaati hakkındaki ithamı tarihî hakikate münâfidir. Binâenaleyh bu noktayı tasrih etmek isterim. Ankaravî ile aynı asırda yaşayan Kâtip Çelebi, Kadı-zâde'nin Mevlevîleri "düdük çalanlar" diye tezyîf ettiğini, Ankaravî'nin de ona "mülhid ü zındık" dediğini "*Mizânül-Hak*"da vâzihen yazmaktadır. "*Sefîne-i Nefîse*" sahibi "Sakıb Dede" de Ankaravî'nin Kâdızâde'ye karşı "esliha-i ulûm u ma'ârif ve dâfî'a-i himmet-i âliye ve mukâbele-i teveccühât-ı nâfîze ile meydan-gîr-i teshir kılup" olduğunu etraflıca ve ehemmiyetle kaydeder. Ve hükümdarın yalnız Kadı-zâde'nin sözlerine itimad etmeyerek muhaliflerine de tahrirî Cevaplar yazdığını, İsmail Ankaravî'nin üç gün zarfında yirmi bir kıt'a risâle kaleme aldığını söyler. Fi'l-vâki' Ankaravî'nin "*Hüccetü'l-s-Semâ*" unvanlı küçük eseri ⁽⁹⁾ sûfiye zihniyetine "tâ'in u münkir olanlar"a karşı "Cevâb-ı Şâfi" olmak üzere yazılmıştır. Hulâsa "yedinci cild" Mevlânâ'nın eseri olsun olmasın Ankaravî onu "Kadı-zâdeliler"e hulûs çakmak için kabul ve şerh etmemiştir. Bilâkis Kadı-zâde ile ve taraftarlarıyla mücadele etmiş onların fikirlerini redd ü cerh için eserler yazmıştır. Cevdet Paşa'nın bu hususta her nasılsa haksızlık ettiği muhakkaktır.

Muhiddin-i Arabî Meşhûr "Füsûs"unu "*Nakşü'l-Füsûs*" nâmıyla ihtisâr etmiştir ki Ankaravî onu da "*Zübdetü'l-Füsûs*" unvanıyla Türkçeye nakletmiştir. Bu tercümesinin başında Muhiddin-i Arabî hakkında uzun sitâyişlerde bulunur, ve zamanının taibân-ı tarîk-ı ikân ve şâriban-ı rahîk-i irfan olan ihvân'ına bu esele de hizmet etmek istediğini anlatır. Bu vaziyette bir adamın "Şeyh-i Ekber"e hasım olanlara

⁸ Muhiddin Arabî'ye. "Şeyh-i Ekber" denilir.

⁹ Bu eser, yine Ankaravî'nin "*Mihâcü'l-Fukarâ*" unvanlı kilabıyla birlikte 1256'da Mısır'da Bulak Maibaası'nda tab' edilmiştir.

tarafarlık etmeyeceği bedîhîdir.” “*Minhacül-Fukarâ*”da ise baştan başa Kadı-zâdelilerin mutaassıb ve dar kafalarına giremeyecek derin ve geniş bahisleri takrir u îzâh eder.

Mesnevî Şerhi'ne gelince altı büyük cilt olarak Mısır ve İstanbul'da ayrı ayrı zamanlarda tab' edilmiştir. Mısır basması daha doğru ve makbuldür. Muhtelif eski kütüphanelerde nefis yazma nüshalarına tesadüf edilir.

“Ankaravî Şerhi”nin makbul oluşu alelâde tercüme ve izahla iktifa etmeyerek bi'l-vesile muhtelif ve bilhassa tasavvufa dâir malûmat vermesi, beyitlerin mânâlarını sûfiyâne bir mülâhaza ile eda etmekten ayrılmamasıdır. Bu itibarla diğer şerhler kadar vâzıh ve basit görülmez. Maahâzâ itinakâr kalemiyle, “Şeyh Gâlib” gibi “Mesnevî”nin medlûl u mânâsını herkesten iyi kavrayan büyük bir şâirin takdir ve hürmetini kazanmış, ona:

Ey kâşif-i esrâr-ı nihân hazret-i şârih

Rû-pûş-ı tecelli-i ıyân hazret-i şârih

beytiyle başlayan ve:

Gâlib sana bir bende-i nacizdir el-hak

Irşadına olmuş nigerân hazret-i şârih

beytini ihtiva eden meşhur medhiyeyi yazdırabilmiştir. Vefatı 1041/1631 senesine tesadüf eder.

Söyündi Câmi'in rûşen çerâğı

“*Esrar Dede Tezkiresi*”nde “Ankaravî”ye tahsis edilen satırlar arasında “istihlâfları avân-ı istidrâc-ı Vanî-i fesâd-mebânîye tesadüf idüp...” mübaheseleri hısan-ı hasîn-i selâmet mürde-i Vanî ile Sultan Murad'a ba'is-i intibah u nedamet olup” müsellemlü'l-kül vakitleri oldılar.” İbaresine tesadüf edilir ki “Sema'hâne-i Edeb”de biraz ifadeyi değiştirerek aynı mülâhazayı tekrarlar. Esrar Dede, tarihte iki meşhur mutaassıb olarak zuhûr eden “Kadı-zâde” ile “Vanî”yi birbirine karıştırmıştır. Ankaravî muâsırı -yukarıda uzun uzadıya anlattığımız üzere- birinci adamdır. “Şeyh Vanî” ise müverrih Râşid Efendi'nin söylediği gibi “bazı cevâmi'de vaaz u tezkîr ve taassub-ı tâm ile nice erbâb-ı devleti teshîr” eden diğer bir adamdır ki Sultan Mehmed'e intisap etmiş ve huşûnetinden dolayı nihayet Bursa'ya sürülmüş ve 1096/1684 'de vefat eylemiştir. Bununla Ankaravî'nin bir münasebeti olmayacağı der-kâdır.

"Rusûhi" mahlasıyla sûfiyâne şiirler de yazan "Ankaravî İsmail Efendi" on .birinci/on yedinci asırda dar medrese zihniyetiyle mücadele eden adamlardan biridir. Şerhi ise, *Mesnevî* hakkında tedkikat yapanlar için her zaman bir müracaatgâhtır.

Ali Canip

SÜLEYMAN NAHÎFÎ

"Seyyid Vehbî"nin *Vekâletnâme*'sinde:

Nahîfî kim ilâhiyyât-ı Yûnusdan mü'essirdir

Usûl-i sûfiyânda beste eş'âr-ı ferâvânı

diye tebcil ettiği bu şair, makalemizin sonlarında izâh edeceğimiz üzere, filvâkî bu tarzda şiirleriyle, bilhassa "*Mesnevî*"yi tâ nihâyetine kadar manzûm olarak tercüme etmesiyle büyük bir şöhret almıştır. Fakat kanâatimce onun değeri, husûsiyeti bizzat:

O meh âvîze-i gûş-ı kabûl eyler ümîdiyle

Nahîfî rişte-i nazma nice dürr ü güher çekdüm

beytiyle itiraf ettiği üzere gazellerini gönlünden kopup gelen teessürlerle doldurmuş olmasındır. Dîvân edebiyatında şiir söylemek her şeyden evvel hüner göstermekten, malûm ve muayyen sanatları beyit şeklinde ifade etmekten ibârettir. O devir içinde şairlerin kıymeti bilhassa bu noktadan takdir edilirdi Hayatın ruh üzerindeki akislerine, ruhun eser üzerindeki intibâlarına pek aldırış edilmezdi Hulâsa şaire heyecan ifade eden şey bir adam değil, marifet gösterir bir hünerver, meselâ; bir kuyumcu gibi telâkkî olunurdu . Nahîfî, devrinde çok şöhret almış bir şair olmakla beraber onun bu şöhreti şimdi tahlil ve izâha uğraşacağımız hususiyetine değil, "Safâî" Efendi'nin dediği gibi "Ma'ârif-i cüz'îyye ve külli'yyede ma'mûr ve kemâl-i dâniş ile meşhur bir zât-ı ma'ârif-mevfûr" ve Seyid Vehbî'nin tâbirine göre: "Mezâyâ-yı kelâma vâkıf" oluşuna mebnîdir. Vakîâ mensup olduğu edebiyatın bütün esaslarını Dîvânında cem eden üstâd "Nâbî"ye yakışacak bir edâ ile:

Meserretinde cihanın meger vefâ yoğ imiş

Gamından özge dil-i zâra âşinâ yoğ imiş

Görünce gamze-i hercâyî tab'ını bildim

Cihânın içre hakîkatli dil-rübâ yoğ imiş

Ziyâ-yı şu'le-i pür-tâb-ı âhdan gayri

Tarîk-ı 'aşk u mahabbetde reh-nümâ yoğ imiş

Eser-mi eyler idi zahm-ı tîşe Ferhâda

Serinde var ise bî-çârenin hevâ yoğ imiş

Devâsı sabr.imiş ancak bu derd-i cân-sûzun
'Aceb 'aceb ki gam-ı 'aşk için devâ yoğ imiş

Bu köhne meşgule-gâhın nesinde 'âlem var
Bu dâr-ı mihnet imiş bunda hiç safâ yoğ imiş

Nahîfiyâ hele âgâze-i mahabbetde
Nevâ-yı hasrete benzer hazîn edâ yoğ.imiş

* * *

Ol ki her hâlde Mevlâsına şâkir bulunur
Gûşe-i beyt-i kanâ'atde mücâvir bulunur

Yoklasan dâ'ire-i ehl-i hevâyı cümle
Nefs-i emmârenin etvârına dâ'ir bulunur

Hüsn zann eyledigin 'âbid-i halvet-kâfın
Ekseri mu'tekif-i beyt-i ekâbir bulunur

Ey Nahîfî olamaz kâbil-i sırr-ı meknûn⁽¹⁾
Ol ki pehlû-zede-i dâm-ı 'anâsır bulunur.

gibi gazellerinde de halâvet eksik değildir. Fakat:

Ey Nahîfî bir şeh-i hüsne kul olmak Rûmda
Bana yegdir taht-ı mülk-i Mısra sultân olmadan.

kanâatinde olan bu şairin pek hususî ve mahrem mektuplarını ihtiva eden eski bir mecmûadan istidlâl ediyoruz ki:

Hulûs o âfete mahz-ı hatâ imiş hayfâ
Meger o gonce hezâr-âşinâ imiş hayfâ

Bizi ta'ahhüd-i vaslıyla saldı ferdâya
Vefâsı ol sanemin hep cefâ imiş hayfâ

Cihân cihân gam-ı nâ-dîde var derûnumda

¹ Bazı nüshalarda: Melekût

Bu derd-i 'aşk görünmez belâ imiş hayfâ

Kanı selâmı kanı bir peyâmı cânânın
Sabâ senin de işin hep hevâ imiş hayfâ

Unutdı hayli zamandır Nahîfî bendesini
O meh hayâli gibi bî-vefâ imiş hayfâ

Ve:

Göz gördi gönül sevdi seni ey yüzi mâhım
Kurbânın olam var mı benim bunda günâhım

'Âşıklığıma şâhid-i 'âdil mi degildir
Evzâ'-ı hazînimle garîbâne nigâhım

Memnûn-ı vefâ eyle beni gel kereminle
Yansın hased âteşlerine baht-ı siyâhım

Ey seng-dil itmez mi senin kalbine te'sîr
Hârâları hâküster iden âteş-i âhım

Bir bağıryanık 'âşık-ı mihnet-zededir gel⁽²⁾
Ağlatma Nahîfî kulunu cevır ile şâhım

gibi sâde, samimî gazelleri, yaşadığı aşk mâceralarının günü gününe tesbit edilmiş ilhamlarından ibarettir. Mektuplarının çoğu, sevgilisinin vefâsını, bâzısı lâkaydisini anlatır. Ekserisi irticâlen yazılmış manzûmeleri ihtiva eder. İşte bir tanesi ki cânânının gönderdiği hediyeler üzerine hemen yazmış ve mektubunun başına geçirmiştir:

Arz-ı dâ'î-i kemîne böyledir
Pîş gâh-ı rifat-i cânânıma

Nâme-i âanber-şemîm ü müşg-bâr
İtr-sây oldu dimâg-ı cânıma

² Bazı nüshalarda: Dil.

Lutf-ı mevfûr-ı latîfi eyledi
Sıdk u ihlâsım füzûn sultânıma

Her edâ-yı dil-güşâsından 'ayân
Bûy-ı şefkat bu dil-i nâlânıma

Eylesin zâtın hatâlardan emîn
Bu du'âyı eylerim Mennânıma

Hem hedâyâ-yı nevâziş-kâr ile
Bâ'is oldun şevk-i bî-pâyânıma

Üç 'aded dehn-i hazîne hem dahı
İki kıt'a dest-mâl-i gânime

'İzzet ü ikrâm ile iclâl ile
Vâsıl oldu 'uhde-i peymânıma

Gerçi teklîf-i hediye.kaydı yok
Abd-ı memlûk-i şeh-i hûbânıma ,

Lîk kendi lutf-ı tab'ındur sebeb
İltifat-ı tab-ı ma'nî-dânıma

İki 'âlemde ser-efrâz eylesin
Bu niyâzı eylerim Yezdânıma

Aşk ile bûlbûl gibi nâlân iden
Ben garîbi sen gül-i handânıma

Gül gibi itsün güşâde hâtırın
Nûr-bahş ol dîde-i giryânıma

Bâ'is-i ma'mûrî-i ihlâs ola
Feyz-i 'aşkın hâtır-ı vîranıma

Hidmetin itmek dü'â-yı hayr ile
Lâzım oldu sen meh-i tâbânıma

Bendeyim sultânıma ihlâs ile
Zerreyim sen mihr-i 'âlî-şânıma

Abd-i müştâkın Nahîfî 'arz ider
Hâlini sen âfet-i devrânıma

Bu mecmûadaki ekser mektupları: "Benim 'inâyetlî, merhametli efendim, .benim ahvâlim müşkil oldu. Rahmân u Rahîm olan mevlâ-yı Kerîm celle şânühû sabr u ârâm ü 'inâyet-i hayr-encâm ile tesellîler ihsân eyleye. Vallâhü'l-'azîm ne namâzda ne sâ'ir evkâtta efendimin hayali ve nakş-ı cemâli nazarımdan mehcûr olmak muhâldir. Ammâ efendim bilmem ki ben garîb ü naçâr-ı mübârek hâtır-ı pâk ve zamîr-i derrâkine getirir mi?" yolunda cümlelerle başlar ve irticâlen yazdığı:

Sevdim ol meh-veşi kim rûy-ı dil-ârâsı güzel
Hüsn-i ahlâkı güzel hilkat-ı zîbâsı güzel

Nutkı cân-bahş-ı safâ handesi efsûn-ı vefâ
Gamzesi 'işve-nümâ seyr ü temâşâsı güzel.

yolunda manzûmelerle nihâyete varır. Bu yazılarının içinde "... Ben kuluna taraf-ı 'âlîlerinden bir varak-pâre degil bir kelime gelse iki üç güne dek dünyâ gamını külliye ferâmûş eyleyüp envâ'-ı neşât u sürûr kesb eyledigim ma'lûm-ı devletleri oldukda lûtf u ihsân efendimindir." yahud "... Dolabdan birşey çıkarırken bir mismâr-ı küstâh mübârek dest-i şerîfinizi âzürde eylemiş. Âh nolaydı o mismâr sîneme zahm açup efendime zerre kadar âzâr ve keder vermeyeydi ..." gibi türlü türlü satırlara tesadüf edilir. Hulâsa:

Kimsenin ser-mâye-i ârâmı gâret olmasun
Kimseler âvâre-i deşt-i melâmet olmasun

Bir ser-âmed dil-rübâ gördüm didin gül-zârda
Gördüğün ey bâd-ı subh ol serv-kâmet olmasun

Kâse kâse zehr-i gam nûş eyledim 'aşkınla ben
Dest-i cevrenden neler çekdim şikâyet olmasun

Gam yeme bir gün irersen vaslıma dırsın bana
Mev'id-i vaslın sakın rûz-ı kıyâmet olmasun

Çeşmini âlûde-i kühl-i tegâfûl eyleme
'Âşık-ı bî-çâre âfet üzre âfet olmasun

Biz sana öldür rakîbi dimeden maksûdumuz
İsteriz bî-çâre mahrûm-ı şehâdet olmasun

Ol kadar amadedir çak-i girîbân itmege
Çeşm-i şûhundan Nahrîfiye işâret olmasun.

tarzındaki pek sevimli gazelleri bu hayâtî mâcerâlarının⁽³⁾ samimi intibâlarından başka birşey değildir.

Nahîfî İstanbulludur. Eserlerinden bazılarında kendisini "Süleyman Nahîfî bin Abdurrahmân bin Sâlih" diye kaydeder. Memuriyetle hayli yerlerde dolaşmıştır. 1094/1682'te Mısır'a gitti Bir gazelinin makta'ında:

Nahîfî Mısır içinde güft-gûy-ı Yûsuf-ı nazmım

Zamân-ı haşra dek şâd eylesün rûh-ı Züleyhâyı

diye seyahatine işâret ettiği gibi orada:

Gam-ı hasretle dâ'im hâtır-ı mahzûn perîşândır

Dil-i şûrîde nâlân sîne sûzân dîde giryândur

'Azîz-ı Mısır olursam da safâ-yı hâtırım yokdur
O Yûsuf-çehrenin hecriyle 'âlem bana zindândır

³ *Sâlim Tezkiresi*'nde de şairin bu maceralarına dair bir fıkra vardır.

.....
 Nahîfî ehl-i Mısra vasf-ı hâl-i hâlet-engîzin
 Nümûdâr-ı cefâ-yı ser-güzeşt-i mâh-ı Ken'ândur

gibi gazeller yazmıştır. Manzûm *Mesnevi Tercümesi*'nin mukaddimesinde kaydettiği üzere: "Cümle-i merâhilden olan belde-i Konya'da ... teberrüken külâh-pûş-ı muhibbâne" oldu, yani Mevlevî Tarîkati'ne girdi 1110/1698'de "Ebû Kavuk Mehmed Paşa" İran'a sefir olarak giderken beraberinde Nahîfî'yi de götürdü. Şâ'ir, Revân, Tebriz, Nahcivan, Kazvin, Kum, Kâşân, İsfahan taraflarını dolaştı. Oranın âlimleriyle, edîbleriyle görüştü. "Anların müşkil deyü 'arz eyledikleri Edebiyât-ı Fârisiyyeyi bî-mühâbâ hall ü beyân u mukâbelesinde nice ebyât-ı Fârisî vü Türkî îrâd eyleyüp ol zümre-i nâdir-i berâberi vâlih ü hayran eyledî" Oralardan İstanbul'a mütehassirâne manzûmeler de göndermiştir. İşte bir ikisi:

Ahvâlimi 'arz eyle sabâ ihvâna
 Ben zâra ta'accübde olan yârâna
 Elden ne gelir sâ'ik-i takdîr-i ezel
 Sevk itdi beni memleket-i Îrâna

* * *

Hiç gelmez iken fikr-i dil-i nâlâna
 Çıkdı yolumuz memleket-i Îrâna
 Düşdüm sefer-i dûr u dirâzâ âhır
 Terbîz ü Sıfâhâna Kum u Kâşâna

* * *

Ma'mûre-i dil olsa nola vîrâne
 Düşdi dil can memleket-i Îrâna
 Pâ-mal-i güzer-gâhda oldum efsûs
 Rif'atle kanâ'atde iken mîrâne.

Hayatta daima aşk ve mâceralarla meşgul olan şairin orada da güzeller karşısında meshûr kaldığı anlaşılıyor. Meselâ: Nahcivan'da şu beyti söylemiştir:

Ol gabgab ile baladım hûban-ı Nahçivâna
 Hüsn-i diger virirmiş çâh-ı zenah civâna

Bu beyit de Isfahan'da yazdığı parçalardandır:

Egerçi deşt-i gamdan 'azm idüp geldim Sıfâhâna
Yine gam geldi buldı bulmadım ben bir safâ Hâne.

O devirlerde Sünnîlik, Şî'îlik arasında hararetli bir gayz vardı. Nahîfî Isfahan'da gezerken "Tekye-i Sâ'ib"le "Medrese-i Kâşî"nin duvarlarına şunları yazmıştır:

Rûh-ı Bû-Bekr ü 'Ömer 'Osmân u Hayder-râ selâm
Râfîzî-râ la'net-i Hak bâd efzûn subh u şâm

* * *

Ân fırka-i bed-râ Revâfîzî lakabest
Der-her du-cihân lâyı-ı hışm u gazabest

Dûrend zi-fermûde-i Peygam-ber-i Hak
Da'vî-i Müselmânî ez-îşân 'acebest

* * *

Ey Râfîzî ender-reh-i Hak şek dârî
Bâ-levs-i derûn tînet çün sek dârî

Mendîl be-ser hırâm-ı mudhik sâzî
Destâr-ı büzürg ü 'akl-ı küçek dârî

"Şehid Ali Paşa" rikâb kaymakamı iken şâir "Dîvân Efendi"liğinde bulunmuştur. Fakat Paşa, huysuz bir adam olduğu için "Ba'zı mertebe, cevrine tahammül edemeyip hizmetinden pâ-keşîde-i inzivâ" bulunmak ıztırârında kalmış ve bittabî doğrudan doğruya hicvedemeyerek şu gazeli yazmıştır:

'Aceb hayâline mevt ü türâb gelmez mi
Sana bu dagdadan pî.ç ü tâb gelmez mi

Kusûr-ı 'âliyeden kabre rihletin yok mı
Esâs-ı 'ömrüne vakt-ı harâb gelmez mi

Hemîşe itmedesin-gerçi cem'-i mâl-i harâm
Hılâl-i fikrüne havf-ı 'azâb gelmez mi

Egerçi farz-ı muhâl ile olsa kesb-i halâl
Netîcesinde va'îd-i hisâb gelmez mi

Nedir bu nahvet ü kibr ü gurûr zâtında
Sana Cenâb-ı Hudâdan hicâb gelmez mi

Vüfûr-ı cürm ü günehten kusûr-ı tâ'atdan
Huzûr-ı Hakda sana ıztırâb gelmez mi

Ümîd-i rahmete söz yok Nahîfiyâ ammâ
Biraz da hâtıra bîm-i 'itâb gelmez mi

"Müstakîm-zâde"nin "*Tuhfetü'l-Hattâtîn*"de anlattığına göre, "Kâdî-i 'Asker 'Ârif merhûmun halîlesini sadr-ı esbak Ali Paşa-yı Şehid'in terbîhi üzere tezevvüc ve iki sene mürûrunda tatlık" etmiştir ki garazı ile meşhûr paşanın bu hadise üzerine şaire ezâ etmiş olması pek muhtemeldir. Nahîfi bundan sonra hep bekâr yaşamıştır.

1130/1717-1718 senesinde Nemselilerle Pasarofça muâhedeşi akdedildi . "Te'kid-i musâlaha için ba's olmak muktazî olan tarafeyn büyük elçilerinin yüz otuz bir senesi Nevruzunda irsâl ü tesyîr olunmaları cümle-i mevâdd-ı ma'kûdeden olmağla mükâleme-i merkûmede Baş Murahhas nâmıyle 'akd-ı sulha Vekîl-i Evvel-i Devlet-i 'Aliyye olan Defter-dâr-ı Şıkk-ı Sâni Silâh-dâr İbrahim Ağa büyük elçilikle Nemçe Çasarı tarafına irsâl" olundû⁽⁴⁾ Bu zâtın maiyet memurlarından biri de Süleyman Nahîfi Efendi idî Orada da:

Nahîfi bir zamân Mısır u Sıfâhân idi meşhûdun
Diyâr-ı Beç'de bilsem şimdi gurbetle nedir hâlün
gibi şeyler yazmıştır.

Mirzâ-zâde Sâlim Efendinin ifadesine bakılırsa şair "Ol memleketde dahı millet-i Nasârânun ba-târîk u ahyârı ile hezâr mukavele vü bahs ü mücâdele eyleyüp cümlesini ilzâm eylemiştir." Safâi tezkiresine göre de "Hidmeti mukâbelesinde Dîvân-ı Sultânî hâceliklerinden Baş mukâta'acılık mansıbı ile terkîm olunmuştur."

1138/1725 senesinde "Şıkk-ı Sâni Deter-dârı" meşhur "Tezkiretü's-şu'arâ" Sâhibi Safâi Efendi vefat ettî O zaman Nahîfi, "mukâta'acılık"tan mâzul ma'ârif-i gûn-â-gûn ile

⁴ İbrahim Ağa, bilâhare Paşa olmuş. 1133'te İstanbul'da vefat etmiştir. Aslen Gürcü'dür. "Elçi İbrahim Paşa" diye de anılır.

iştigâli" nazar-ı itibara alınarak defterdâr tayin olundû Damad İbrahim Paşa zaten emsâli gibi onu da ihmâl etmiş değildî Takdim ettiği kasidelerde:

Bu fezâ-yı dil-keşe gel kasr-ı Sa'd-âbâdı gör
Safha-i sebz üzre nakş-ı hâme-i Bihzâdı gör
.....

Ve:

'Âlemi tutsa nola şöhreti Sa'd-âbâdın
Bî-bedeldir şeref ü behceti Sa'd-âbâdın

Hıttâ-i Rûma gelüp revnak-ı tâze şimdi
Düşdi Hind ü 'Aceme hasreti Sa'd-âbâdın

gibi sözlerle paşanın inşâ-kerdesini medh ü senâ Etmiş, iltifatına, ihsanına nâil olmuş:

Senin ey Âsaf-ı devr ü zamân çok lutfunı gördüm
Gerekdür şükr ü ni'metde tezekkür lutf-ı vâlâyı

yolunda şükrân u mahmedetini arzetmiştir. 1138'de "*Habîbü's-Siyer*" tercümesi için İbrahim Paşa'nın teşkil ettiği komisyonun içinde şair Nahîfî Efendi de vardı. "*Tuhfetü'l-Hatâtin*"de mukayyet olduğu üzere "Sülûs ve nesihî Hâfız Osmân'dan temeşşuk ile icâzet-yâb olup kalem-i ta'lîkde dahî hoş-nüvîs idî" Nitekim Seyyid Vehbî "*Vekâletnâme*"sinde, "müsellem hüsn-i hat ve nazm u nasir ve fazl u 'irfânı" diyerek 'ilim ve hattı cem ettiğine işaret eylemiştir.

1151/1738'de yüz yaşına yakın bir ihtiyar olduğu halde vefat etmiştir. Mezarı Topkapı hâricinde Mesnevî Şârihlerinden Sarı Abdullah Efendi ile Kadı-zâde Mehmed Efendi merkadleri arasındadır. Taşında: "Bu Süleyman Nahîfî rûhuna el-Fâtîha" tarihi okunur .

Müstakîm-zâde ayrıca şu beyti yazmıştır:

O kâmil-dil olunca per-güşâ yazdı kalem târîh
Süleymân-devletin mûr-ı Nahîfî uçdı me'vâya

* * *

Nahîfî velûd ve çalışkan bir adamdı. O kadar çok şey yazmıştır ki "Safâî'nin dediği gibi "Ahd-i karîb ü ba'îdde emsâlinden bir şaire müyesser olmamıştır". Devrinin tezkirelerinde bu eserlerin isimleri mukayyedir. En meşhûru "*Manzûm Mesnevî Tercümesi*"dir. Buna tâ 1124/1712'de başlamış, Damad İbrahim Paşa devrinde ikmâl

etmiştir. Eserinin mukaddimesinde şu sözleri söyler: "... Ashâb-ı kemâle hüveydâdır ki 'Arabî vü Fârisî'de ba'zı lafz-ı kasîr, müfid-i ma'nâyı kesîr olup Türkî ile edâda ziyâde iktizâ itmekle bi-'aynihâ mutâbakat-ı asla imkân olmaz. Ba'-zı lafızda dahı emr-i ber-'aks olup edâ-yı me'âlden fazla tekmîl-i vezn içün tetimme ve ifâze iktizâ ider. Bu makûle ebyâtda mürâdif ve 'atf-ı tefsîre mürâca'atla ifade-i merâm olunmuştur... Bu mukaddimât-ı i'tizârî îrâddan murâd budur ki tatbîk-ı asl u fer'a kâdir olan müttasîfan-ı 'afv ü kerem ve munsîfan-ı melekî'ş-şiyem tercüme-i fakîrânede vâkî' ziyâde ve noksânı ve ta'bîrât-ı nâ-çesbânı haml-i mehâmil-i hasene ile mukâbele-i mücâmele ve 'afv-ı taksîrât bâbında hüsn-i mu'âmele buyurular ki tercüme-i mezkûrede bağteten şurû' olunup 'adem-i zaferden nâşi kat'â şürûna dahı mürâca'at olunmadığından mâ'adâ mülk-i fakîrânede sıhhat ü sekâmeti müştebeh bir nüsha-i pejmürde bulunmağla anunla iktifâ... olunmuştur... Hafî olmaya ki bu nüsha-i latîfe egerçi tercüme nâmıyla sûret-nümâ-yı ihtitâm olmuştur, lâkin bu şâhid-i ma'rifet bir muhaddere-i 'azrâ-sıfatdur ki nâ-mahremân-ı hakîkat ve bîgânegân-ı tarîkatden mestûru'l-cemâl ve memnû'u'l-visâl olmağla herkes zeyl-i mehâsin-i fehâvîsine dest-res olamaz..."

Nahîfî, *Mesnevî*'yi nısfâ yakın tercümeden sonra terk etmişti. Üçüncü Ahmed'in ve bilhassa Damad İbrahim Paşa'nın ibrâmıyla işe tekrar başlamış ve ikmâl etmiştir ki altıncı Cildin sonunda bunu manzûm olarak anlatır. Geçen haftaki makalemizde uzun uzadıya sebeplerini izâh ettiğimiz münâze'un fih yedinci cildi de 1234/1818'de "İsmail Ferruh Efendi" yine manzûm olarak tercüme etmiştir ki Nahîfî'nin eseriyle beraber asıl metni de hâvî olmak üzere 1268/1851'de Mısır'da Bulak Matbaası'nda nefîs ta'lîk hurûfât ile üç büyük cilt olarak tab' edilmiştir. Nahîfî'nin tercümesinden birkaç beyit alıyorum:

Dinle neyden kim hikâyet itmede

Ayrılıklardan şikâyet itmede

Dir kamışlıktan kopardılar beni

Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni

Şerha şerha eyresün sînem firâk

Eyleyem tâ şerh-i derd ü iştiyâk

Her kim aslından ola dûr u cüdâ

Rûzigâr-ı vaslî eyler muktedâ

Ben ki her cem'îyyetin nâlânıyam
Hem-dem-i hoş-hâl ü bed-hâlânıyam

Her kişi zu'munca bana yâr olur
Sohbetimden tâlib-i esrâr olur

Sırrım olmaz nâlişimden gerçi dûr
Lîk yok her çeşm ü gûşa feyz-i nûr

Birbirinden cân u ten pinhân degil
Lîk yok düstûr-ı rü'yet câna bil

Oldı âteş sîr-ı ney sanma hevâ
Kimde bu âteş yoğ ise hayf ana

Âteş-i 'aşk iledür te'sîr-i ney
Cûşîş-i 'aşk iledür teşvîr-i mey

Yârdan mehcûra hem-derd oldı ney
Çâk-sâz-ı perde-i merd oldı ney

Ney gibi bir zehr ü tiryâk olamaz
Ney gibi dem-saz u müştâk olamaz

Ney virür bir rah-ı pür-hûndan haber
'Aşk-ı Mecnûn kıssasın takrîr ider

Nahîfî'nin manzûm tercümesine tam bir muvaffak eser denemez. Bunu kendisi de iddia etmiyor. Fakat *Mesnevî* gibi mistik fikirleri takrir eden bir şâh-eseri beyit beyit ve aynı vezinle Türkçeye nakletmenin ne kadar müşkül bir iş olduğu düşünülürse şâiri takdir etmemek elden gelmez.

"Mesnevî"yi tercüme eden, *Şeh-nâme* vezniyle "*Gazavât-ı Peygamberî*"yi bin beyt kadar yazan, na'tleri hâvî "*Hilyetü'l-Envâr*" isimli eseri vücûda getiren, "*Kasîde-i Burde-i Bûseyrî*"yi Arabî, Fârisî ve Türkçe olarak üç türlü tahmîs eden, ayrıca "*Bânet Su'âd*" kasidesiyle Câmî'nin üç na'tine Türkçe tahmîsler kaleme alan Nahîfî'nin kanâatimce en büyük değeri "lirik" bir şair oluşudur. Aşk maceralarını makalemiz başında anlattığımız bu sevimli şairin muhtelif tesir altında yazdığı birkaç güzel gazelini naklederek sözümü kesiyorum:

Sensiz cihânda 'âşîka 'işret revâ mıdır
Sensiz safâ-yı ehl-i mahabbet safâ mıdır

Ölsün mi n'eylesin olan âşufte hüsnüne
Kurbanın olduğum seni sevmek hatâ mıdır

Hiç yok mudur netîcesi kâm-ı mahabbetin
Cânâ bu âh u nâlelerim hep hatâ mıdır

Nîm-i nigâh-ı hışm ile zerd oldı rûyumuz
'Uşşaka sevdiğim nazarın kîmyâ mıdır

Pîş ü pesünde şevk ile rû-mâl olup gider
Sâyen sana bencileyin mübtelâ mıdır

Gözden nihân olup bu kadar nâz ü 'işveden
Maksûdun ey perî bize cevîr ü cefâ mıdır

Sahn-i çemende nağmâ-keş-i 'aşk olan 'aceb
Bûlbûl midir Nahîfî-i şîrîn-edâ Mıdır

* * *

Devlet-i hüsn ü bahâ güm-şude râh olsa gerek
Seni mağrûr iden ikbâl tebâh olsa gerek

Merdüm-i dîde olan hâlin olup dâğ-ı keder

Târ-ı zülf-i şiyehin hâr-ı nigâh olsa gerek
 Gamzeler bî-eser-i 'işve nighler mebzûl
 Şîve gâret-zede-i hatt-ı siyâh olsa gerek

Kalmayup rûy u çebîninde letâfetden eser
 Âsumânında ne hurşîd ü ne mâh olsa gerek

Nîk ü bed vaz'ına 'uşşâkın iderken tahsîn
 Hünerin cümle hatâ ile günâh olsa gerek

Da'vî-i kevkebe-i hüsn ü melâhat dem olur
 Nakl ü tahsilde muhtâc-ı güvâh olsa gerek

Aç gözün gafleti terk it ki Nahîfi âhir
 Gâfilin kârı nedâmet ile ah olsa gerek⁽⁵⁾

* * *

Seherde başlayıp âh ü figâna ey bülbül
 Seninle ağlayalım yana yana ey bülbül

O gül-'izâr elemi bende gül gamı sende
 Yeter figân ü enîne bahâne ey bülbül

Gül ile hâr nedîm oldu yâr ile ağyâr
 Budur hikâyet-i devr-i zamâne ey bülbül

Yakar ciğerleri eyler harâb sîneleri
 Bu sûz u nâle bu hûnîn terâne ey bülbül

Dem-i seherde Nahîfi'den oldu tuhfe sana
 Bedîhî bir gazel-i şâirâne ey bülbül

⁵ Şairin aynı vezin ve kafiye de daha iki gazeli vardır.

* * *

Gamınla hasta yatır cân-ı müstemendim gel
Esîr-i 'aşkını bîmâr iden efendim gel

Dil-i fütâdeyi derd ü firâk n'eyledi gör
Tenezzül eyle gel ey serv-i ser-bülendim gel

Görünce hâlimi şâyed tarahhum eylersin
Gözünle gör beni ey şûh-ı şeh-levendim gel

Devâ-yı cân ü dil olsun kudûm-ı cân-bahşın
Gel ey tabîb-i devâ-sâz-ı dil-pesendim gel

Kulun Nahîfî-i bîmâra bir devâ eyle
Esîr-i 'aşkını bîmâr iden efendim gel

Yâda gelmez mi senin sohbet-i cân-âşûbun
Nice 'âşık okusun ağlamadan mektûbun

Derd-i hicrânı sen ey Yûsuf-ı sâî bana sor
Çekdiğin ben bilirim hasret ile Ya'kûbun

Şerm ider sana niyâz eylemeğe bî-çâre
Hâlini sen de bilirsin bu dîl-i mahcûbun

Himmet-i 'aşk ile Kays olmadı güm-nâm-ı fenâ
Nice andırdı görün nâmını bir meczûbun

Dil-i ahbâba safâ Hâside dâğ-ı gamdır
Ey Nahîfî yine bu şi'r-i safâ-mashûbun.

Muallim Nâci Efendi onun hakkında "Şimdiye kadar İstanbul'un yetiştirdiği şâirlerin kuvvet-i tabîat cihetiyle en büyüğü müşârünileyhdir" diyor. Bunun kadar ileri gitmeği doğru bulmuyorum; fakat Nahîfî'nin kudretli bir şair olduğuna inanıyorum.

Ali Canip

“AŞIK ÖMER”E AİT BAZI NOTLAR

“*Eski Serhadlarımızda Edebî Hayat*” namıyla “*Türk Yurdu*”nun 19’uncu sayısında neşrettiğim bir makalede hicri on birinci asrın son nısfında yetişen saz şairlerimizden “Tamişvarlı Gazi Aşık Hasan”dan bahsederken, eski Türk ordularında- daha kablu’l İslam devirlerden biri gelen millî bir an’anenin devamı olarak- değerli saz şairleri bulunduğunu ve imparatorluğun muhtelif serhadlerinde edebî hayatın çok kuvvetli olduğunu söylemiştim. Şöhreti ve eserleri Anadolu Türkleri arasında hâlâ devam eden “Aşık Ömer”e ait burada neşredeceğim bazı notlar ve vesikalar, onun da her şeyden evvel bir “ordu şairi” olduğunu gösterecektir. On birinci asrın ilk nısfında büyük şöhret kazanan “Kayıkçı Mustafa”dan sonra, bu asrın sonunda ve müteakip asrın ilk senelerinde başlıca üç saz şairi imparatorluk dahilinde iştihar etmişti: Aşık Ömer, Gevheri, Aşık Hasan. “Gevheri” ve “Aşık Hasan” hakkında –“*Yeni Mecmua*” ile “*Türk Yurdu*”nda ilk defa tarihî ve mevsuk-i malûmat vermeye muvaffak olmuşum; burada da “Aşık Ömer” hakkında gayet kısa fakat vazîh ve mevsuk mahiyette malûmat vererek bu hususta bilinen şeyleri kısmen ikmal etmek isterim.

“Aşık Ömer”in hayatı hakkında, bundan on beş sene evvel *İkdam*’da neşrettiğim “*Saz Şairleri*” makalelerinde *Salim Tezkiresi*’ne istinaden bazı malûmat vermiştim; Muahharen Bursalı Tahir Bey merhum “*Osmanlı Müellifleri*”nde biraz daha izahat ilavesiyle “Aşık Ömer”den bahsetti. İşte matbuatımızda “Aşık Ömer” hakkında yazılan ve bilinen şey bunlardan ibarettir. Bu malûmata nazaran yeniçeri saz şairlerinden olup ekseriya askerle beraber sefer ve hazırda Rumeli taraflarında bulunmuş ve “Ola Aşık Ömer”in cilde gehi adn-ı celil” mısrasında natık olduğu vechle 1119’da vefat etmiş; “Vatan-ı aslîsinin Aydın ili olduğunu” bir manzumesinde söylese de Tahir Bey bunu kaydetmekle beraber “Konyalı ve Mevlevî” olduğunu da ilave eyler.

Birtakım menkıbeleri aşıklar arasında son zamanlarda kadar yaşayan “Aşık Ömer”in, “Aşık Hasan” gibi bir yeniçeri saz şairi olduğunu, o devr-i vakai harbiyesine dair yazdığı manzumeler tamamıyla göstermektedir. Mesela “Çehrin” kalesinin fethi münasebetiyle 1089 münasebetiyle 1089’da yazılan manzume:

Padişah hizmetinde gezdik ancak kuru yaş
Din için bilmek bize Hak’dan verilmiştir maaş
Otuz altı gün olunca şöyle girdik düşmana
Görememiştir kimseler hiç böyle bir ceng ü savaş

Çıkdı kuffar canbenden bir nice çarh-ı felek
 Çok veliler bu gazada sundular tığa bilek
 Çok şükür geçti duamız müstecab oldu dilin
 Yakdılar ateşleri kalmadı bir taş üzre taş

“Aşık Ömer”in bu kabilden cenk vakalarını, serhat hadiselerini anlatan müteaddit parçaları vardır. Bunlardan başka mesele ordudaki “serden geçtiler” “sakalar” zümreleri hakkında ayrı ayrı methiyeler de yazmıştır:

Sıdka muhakkem bağlayıp sitare-i serdengeçtiler
 Sundular al tığı ateşbâre serden geçtiler
 Yürüdüler menba-ı küffâre serdengeçtiler
 Geçtiler alayı yara yara serdengeçtiler

Tığları ellerde yalın sine kanlı bir şerah
 Her biri din uğruna şevkiyle ederler semah
 Gülleden kurşundan el kumbarasından gah gah
 Yağdırırlar dolular çâsâre serden geçtiler

Cümlesi bestelenerek sazlarla çalınmak üzere yazılmış olan bu murabbalardan başka, şairin, yine aynı ruh ve mahiyette olmak üzere hece vezniyle yazılmış ve “türkmâni, varsağı, deyiş” bestelerine göre okunmuş muhtelif kahramanlık şiirleri de vardır. “*İlk Mutasvıflar*”da daha Selçukî ordularında mevcudiyetini gösterdiğimiz bu ordu şairlerinin hepsinde olduğu gibi, “Aşık Ömer”de de cengaverlik hissi “dinî-sofiyâne” hislerle imtizac etmiş ve cenk şiirlerinin nesc-i dahilisine teşkil eylemiştir. Buna küçük bir iki misâl:

Bir rah-ı mübine azm ederiz biz
 Asker-i İslamın din gazâsıdır.
 Çatınca düşmana rezm ederiz biz
 Bu emre rızamız Hak rızasıdır

Anca merdler dönüp birer pelenge
 Durmaz karşı varır top ü tufenge
 Muhannes giremez meydan-ı cenge
 Gerçek erenlerin Kerbelâ’sıdır

Şühedâmız bulur âli makamlar
 Haşredeki demleri türâba damlar
 Din için gör neler çekti imamlar
 Rûz ü şeb çekinle anın yasıdır

Dönmeziz ne denli çok olsa âsi
 Hamdülillah din ü imanımız var
 Gider kalbimizin silinir pası
 Dilimizde vird-i sübhanımız var

Aleme şah onlalar olur çelebi
 Evvel ahir dedik kavline beli
 Gaziler serdarı Hazret-i Ali
 Ebubekir Ömer Osmanımız var

Gaziler sokunur teller serine
 Şüheda erişir Hak'kın serine
 Ne yüzden varırız mahşer yerine
 Bu denli cürm ile isyanımız var

“Aşık Ömer”in bunlardan başka mesela hükümdarın sefer alaylarını tasvir eden bazı parçaları mahut serhat kalelerinde geçen vukuatı musavver manzumeleri de vardır. Ayrıca kendisinin gördüğü veya oturduğu muhtelif şehirler hakkında da ara sıra tavsifâtta bulunur; yahut kaleleri metheder; kendi hususî hayatına, aşk maceralarına, sevdiklerine ait birçok manzumeleri de hayatını anlamak itibarıyla pek şayan-ı dikkattir. Birtakım eserlerinde de kendi şairliği ve sanatının mahiyeti hakkındaki fikirlerini söyler. Onu bedîî nokta-i nazardan tahlil için bu parçaların ehemmiyet-i fevkaladesi pek tabiidir.

“Müstakimzâde”nin verdiği malûmata göre “tanbura” çalmakla da iştihar eden bu büyük yeniçeri saz şairinin bilhassa eserlerine istinaden vücuda getirdiğimiz mufassal tercüme-i halini ve mahiyet-i sanatı hakkındaki edebî ve tarihi mülâhazalarımızı ayrıca neşredeceğimiz için, burada daha uzun izahata girişmek istemiyoruz. Yalnız “Aşık Hasan” ve “Aşık Ömer” hakkındaki tetkikâtımıza istinaden, eski Türk ordularında çok faal bir edebî hayat olduğunu, ordudaki ve halktaki

cengaverlik hislerini takviye için halk sanat ve musikisinin büyük bir maharet ve kuvvetle kullanıldığını söyleyebiliriz.

Son söz olarak, “Aşık Ömer”in kendini tarif için yazdığı bir manzumesinin bazı parçalarını iktibasla iktifa ediyoruz:

Elde bade dilde hû sultan-ı aşkımdır ulu
Şerr-i şeytan hıfz-ı düşman ile cümlemiz kamû
Evveli hû ahiri hû mahşer ü mîzânda hû
Terk-i dünya oldu seyyah sertaser Aşık Ömer

Zâhidâ sor kim fenada tac-ı devletden nedir
Mescide gir kıl ibadet bu cemaatten nedir
Dinle divan nüshasın gör ilm-i hikmetten nedir
Türkiye çok türlü manalar katar Aşık Ömer

Ey haberdar olmayan gel cümleten Allah için
İdelim Hak’ka niyazı Hakk Habibullah için
Bu Ömer mansıbı neyler hasbeten Allah için
Kafine eyler gazayı her sefer Aşık Ömer

“Şefkat” isminde diğer bir saz şairinin buna yazdığı bir nazire, muasırlarının onun hakkında takdirkâr fikirlerini gösterdiği gibi, “Aşık Ömer”in daimi bir aşk müptelası olduğunu da anlatmakta ve ayrıca o devrin meşhur musavvirlerinden “Levnî”nin Aşık Ömer’in hal-i perişanının tasvir eden güzel bir resim yapmış olduğunu da bildirmektedir. Filhakika “Levnî” o devrin en marûf nakışlarından biri ve belki birincisidir. [Halil Ethem, *Elvâh-ı Nakşıye Koleksiyonu*, S.18, 1924]

Köprülüzâde Mehmet Fuat

KEMAL ÜMMÎ

Tasavvufî Halk Edebiyatımızın Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu gibi büyük ve müstesna şöhretleri haricinde ikinci, hatta üçüncü derecede bazı simalar vardır. Bu edebiyatın tarihini ikmâl-i şümul ve nüfusunu lâıykıyla izah edebilmek için, bu ikinci yahut üçüncü derecedeki simalardan, velev ki muhtasiran olsun, bahsetmek zaruridir. Tasavvufî Halk Edebiyatımızın geri saflarında kalmış, belli başlı birer edebî şahsiyet halinde tebârüz edemeyerek umumî cereyan içinde kaybolmuş bulunan bu şairlerden birçoğunun, vakıa ne isimleri ne de eserleri mazbût değildir. Fakat kendilerinde ender görülen bir lütûfkârlıkla tezkere-nüvislerimizden bir kısmı, bizi bunlardan bazılarının isimlerinden haberdâr ettiği gibi, zamanın müsâmahasıyla bugün eserleri de elimizde bulunuyor. Kemâl Ümmî, işte bu şairlerden biridir.

Kemal Ümmî'nin hayatı maalesef, hemen tamamıyla meçhûldür. Tezkerenüvis Lâtîfî "Vilayet-i Karaman'da Larende'dendir" diyor. Latîfî'nin bu kıymetli işaretiyle nereli olduğu tayin edilen Kemal Ümmî'nin doğduğu tarihi tespit ve ömrünün sırrını takip etmek imkânını verecek vesikalardan mahrumuz. Yalnız onun "Çelebi Halife" namıyla marûf olup "899"da hacca giderken irtihâl eden "Cemal Halvetî" ile beraber "Pir Mehmet Bahaddin Erzincanî"den [vefat:879] feyz aldığı, bilahare, ihtimal tarikat ve itikâdını neşr ve telkin etmek arzusuyla, Anadolu'yu şehir şehir, kasaba kasaba dolaştığını, nihayet "880" tarihinde Karaman'da ve bir rivayete nazaran dinî bir sebeple tercîm edilerek salben idam olunmak suretiyle dünyadan çekildiğini biliyoruz.

Tezkiresinde Kemal Ümmî'den bahsederken Latîfî "Dedelerden mesmûdur" diyerek naklettiği bir menkıbede, hayatında onun meşhur hurûfu şair Seyyid Nesîmî ile tanışıp görüştüğünü, arkadaşlık ettiğini iddia ediyor. Seyyid Nesîmî "820"de ve belki daha evvel idam olunduğuna göre "880"de vefat eden Kemal Ümmî'nin o tarihte henüz doğmamış olması yahut hiç olmazsa pek genç bulunması dolayısıyla Latîfî'nin bu iddiasını ciddiyet ve itimatla karşılamak kabil olamaz.

Kemal Ümmî'nin edebiyat tarihimizi alâkadar eden eseri, divânıdır. Yazma bir nüshası darülfünun kütüphanesinde mevcut olan bu divan, Latîfî'nin "Dervişâne kemalât, fenaya müteallik babayâne edebiyat" dediği safiyâne

manzumelerden mürekkeptir. Kemal Ümmî'nin manzumelerinde dikkati ilk celp eden hususîyet, sadeliktir. Bunlarda daha ziyade manaya ehemmiyet atfolunarak kelimelere, şekle hemen hiç itibâr gösterilmemiştir. Kemal Ümmî de, diğer mutasavvıf şairlerin öteden beri ihtiyar ettikleri usule tebaiyetle divanında edebiyatı tasavvufa hizmetkar yapmış, tasavvufî fikirleri tamîm gayesiyle edebiyatı vasıta olarak kullanmıştır. Bütün manzumelerinde dinî, yâbis bir hava eser, ruha hırçın bir ezâ doldurur, insanı hayata karşı istingaya sevk eder, aslına rücû için derin bir sabırsızlık içinde bırakır. Bazen bu alemin fani ve muvakkat olduğunu, zenginin, fakirin burada bir müddet sonra göçüp gidecek birer misafir bulunduğunu, lokman olsa bile kimsenin ecel zehrine deva tedârik edemeyeceğini uzun uzadıya anlatır:

Bu hân içre nice hân konu göçtü
 Bu tahta nice Süleyman kandı göçtü
 Bu dünya bir köhne kervanserâdır.
 Ki nice nice kervan konu göçtü
 Bu dünya tekyesinde bir konuksun
 Ki bunda nice mihmân kandı göçtü
 Kamûsu ağlayarak geldi gitti
 Dikim kangısı handân kandı göçtü
 Bulunmadı ecel zehrine tiryâk
 Bu şehre nice lokman kandı göçtü

Bazen de her derdi Allah'tan bilir, her derde Allah'tan derman ister. Hakkı kendisine kendisinden daha yakın hisseder, buna rağmen ona vâsıl olamadığından dolayı ıstırâp içinde çırpınır. Sonra kusur ve günahlarını hatırlar, Allah'ın huzuruna yüzünün karasıyla nasıl çıkacağını düşünür, endişeye düşer, kendisini visâle lââyık görmesi için Hakka yalvarır, af ve marifet diler:

İlahi derdmendim çaresinden
 Gîr ü merhem sen ur çün yâresinden
 Budur derdim ki bî-derdim ilahî
 Gîr ü derd isterim bir yâresinden
 Hekîm-i bî-zevâlsin sen ilahi
 İrer timâr her biyâresinden

İlahî fazl ü ihsân, lütf u dermân
 Bugün bu derd ü ah ü zâresinden
 Ağrıdı gözlerim hasret yaşından
 Budur korkum ki yüzüm karasından
 Eğerçi sen bana benden yakınsın
 Velî ben ver seni benden beni al
 Çün erimek dilerim sen yâresinden

Kemal Ümmî'nin eserleri hep bu merkez etrafında hareket eder. Ne ruhunda, ne edâsında hiç tenevvü görülmez. Sakin, batî, mütevekkil, yek-ahenk akıp gider. Kemal Ümmî, daima basit ve zemindedir. Nazımlarında arada sırada hayal unsurunun kanat sesi işitilirse de bu çok devam etmez, yükselmek, uçmak isterken düşer; derinleşmeye, enginleşmeye teşebbüs etmez. Fikrini müdafaa, davasını tekrîr ederken hararetsiz, heyecansızdır. Adeta faydasız, neticesiz bir mücadeleye girmiş olduğuna vakıf görünür, ümitsiz durur. Bununla beraber sâfiyet ve samimiyetten uzaklaşmaz. Zaten onun yegâne meziyeti de işte bundan ibarettir.

Kemal Ümmî'yi, eserlerine nazaran Yunus Emre muakkipleri arasında saymak için makûl hiçbir sebep yoktur. Divânına münakis tasavvufî itikâtları Yunus'un fikriyle aynı tarzda, aynı hedefe doğru yürüyor. Uzviyetine Yunus mahsullerinin usâresinden birkaç katre karışmış gibi nazımlarında bariz ve kuvvetli olmamakla beraber, Yunus Emre ilahîlerinin râyihası hissedilir.

Kemal Ümmî Divanı'nın Türkçenin tarihi itibarıyla de dikkate şayan olması vârid ise de, alâkadar olmadığımız bu husus hakkında burada mütâlaa dermiyânına zait görüyoruz.

Mehmet Halit

ÖKSÜZ DEDE

-Hicrî onuncu asır halk şairlerimizden –

Eski mecmualarda eserlerine tesâdüf edilen saz şairlerimizin hangi zamanda yaşadıklarına ait malûmat bulmak, fevkalâde müşküldür. Bunun muhtelif sebeplerini vaktiyle “*Millî Tetebbular*” mecmuasındaki makalemizde izâh etmiştik. İşte bu sebeple, “Gevherî, Âşık Ömer, Kayıkçı Mustafa, Âşık Hasan, Karacaoğlan” gibi pek meşhûr bazı âşıklarımız hakkında “Yeni Mecmua; Hayat, Türk Yurdu” sayfalarında neşrettiğimiz makalelerle on beş yıl evvel “İkdâm”da çıkan makâlelerimizde verebildiğimiz malûmat istisna edilecek olursa, hicrî onuncu asırdan on üçüncü asra kadar yetişen saz şairlerimiz hakkında hemen hiçbir tarihî tetkîke, maalesef, hâlâ tesâdüf edilmiyor. Bu on beş seneden beri yapılan tetkîkât, münhasıran, “Zihnî, Emrah, Seyranî, Dertli” gibi on üçüncü asır âşıklarına inhisâr etmektedir. Edebiyat tarihimizin bu büyük boşluğunu doldurmak için, zamanlarını tayîn edebildiğimiz bazı saz şairleri hakkındaki notlarımızı bu sayfalarda peyderpey neşretmek istiyoruz. Bu husustaki ve sâikin fıkdanından dolayı, bu notların ne kadar basit ve nâ-kâfi olduğunu bilmez değiliz; ancak, bu meçhûl ve karanlık saha üzerine serpilecek zayıf ışıkların bile millî edebiyat tarihimiz itibâriyle fâideden hâlî olmadığı kanaatindeyiz.

Saz şairlerinin eserlerini de ihtivâ eden bazı eski mecmûalarda pek nadiren “Öksüz Dede” adlı bir şairin manzumelerine tesâdüf edilir. Bu saz şairinin aşağıya naklettiğimiz iki manzumesi, tarihi mâhiyette birer destân olmak itibâriyle, “Öksüz Dede”nin, onuncu asrın sonlarında yaşayan yeniçeri şairlerinden olduğunu gösteriyor. Manzumelerin biri budur:

Sultân Murâd aslanı	Acem’i seyrettin mi geldin
Kestin davânın arsını	Uhd ü imân ettin mi geldin
Sana olmuş Hak’tan nazar	Bahrîler deryâda yüzer
Şâh evinde inleyip gezer	Yavrusun kaptın mı geldin
Dün ü gün çağırırım pîrlere	Sığınırım gerçek erlere
Adı bilinmez yerlere	Kaleler yaktın mı geldin
Be Hakk’ın sevgili kulu	Yardımcın Muhammed Ali

Kalelerin içi dolu	Leşkerleri döktün mü geldin
Ferhâd Paşa da bir erdir	Onda Hak nazarı vardır
Acem'in erleri kördür	Gülbeng çektin mi geldin
Be görün serdârın hâsın	Acem'e saçmış agûsın
Be şâh oğlunun yavrusun	Yuvadan kaptın mı geldin
Çekilip gelir kervânı	Padişahsın sür devrânı
Sultan Murad'ın evrânı	Acem'i yuttun mu geldin
Acem'î yutmakta kastı	Abdalların giyer postu
Öksüz Dede'dir Hak dostu	Allah'tan korktun mı geldin

Bu mert, sâde, haşîn fakat canlı edâ, onuncu asır saz şairlerinin ve o asır halk şiirlerinin hususiyetini haizdir ki, on birinci asrın ilk nısfında da devam etmişse de, on ikinci asırdan itibâren değişmiştir. Bu “be”li hitâplar, “Öksüz Dede”nin Rumeli ahâlisinden olduğunu da az çok imâ ediyor: Onuncu asır şairlerinden Vardar Yenicali meşhûr “Hayretî”nin “Be bu Rum illeridir bunda gazel-hânlar olur” mısraıyla başlayan gazeli kabîlinden eserlere, en ziyâde Rumelîli şairlerde tesâdüf edilir. Destânın sekiz heceli kıtalarla yazılması da eskiliğine bir delildir. Onuncu ve daha evvelki asırlarda pek mebzûl olan bu sekiz heceli destânların yerini, hatta yine bu asırdan başlayarak, on bir heceli destanlar tutmaya başlamıştır. Mamafih destânın hikâye ettiği hadise yani “Ferhât Paşanın İran seferlerinde muvaffakiyetler kazanarak Şahoğlu’nun yavrusunu Sultan Murat’a getirmesi” tarihen pek meşhûr bir hadisedir: Serdâr Ferhat Paşanın Acem şehzâdesi “Haydar Mirza” ve muhitindeki İran ricâliyle beraber İstanbul’a gelmesini - 998 rebiülevvelinin 22’nci Perşembe günü-, İstanbul’da sulh müzâkerelerinin neticelenerek İran muhârebâtına nihayet verilmesini tarihlerimiz uzun uzun yazarlar. [Bilhassa bu hususta istihzârâta memûr olan müverrih “*Selânikî*”ye bakınız: S.360-363]. Büyük şair “Bakî”: “Şâdgâm olsun acemler gözleri aydın yine” Mir Haydar nur-ı çeşm hüsrev-i İrân gelir” beytiyle bu hadiseye işaret etmiştir. Anlaşıyor ki bu devir yeniçeri saz şairlerinden olan “Öksüz Dede” yukarı ki şiiriyle işte bunu anlatmıştır. Uzun ve zahmetli İran seferlerinin bu sûretle bitmesi galiba “Öksüz Dede”yi fazla tehyîç olacak ki, İran şahı lisânından bu ikinci manzumeyi de yazmıştır:

Be bu söyleyen dil kudret dilidir
 Cümle yaradılmış halkın kuludur
 Beylere armağan şâhın gülüdür
 İmirzâ'mı hoşça tutun ağalar

İmirzâ'mı anan şahı sevindir
 Meydanda oynanan toptur çövgendir
 Üsküp'ü alnında yavru doğandır
 İmirzâ'mı hoşça tutun ağalar

Alnıma yazılan kara yazıdır
 İmîrzâ'm babanın iki gözüdür
 Sarayda beslenmiş körpe kuzudur
 İmirzâ'mı hoşça tutun ağalar

Ferhât Paşa ilimize geldi hay
 Yenemedim yavrucuğum aldı hay
 Hasretimiz kıyâmete kaldı hay
 İmirzâ'mı hoşça tutun ağalar

Kanı benim çerîlerim nökerim
 Yedi yıldır ben bu derdi çekerim
 Zebûn oldum dört yanıma bakarım
 İmirzâ'mı hoşça tutun ağalar

Akar gözlerimden kanıyla yaşım
 Dün ü gün hasret çekmedir işim
 Hem ehlim ıyâlim oğlum yoldaşım
 Şunları da hoşça tutun ağalar

Öksüz Dede durma söyle sözünü
 Hakk'a doğru tutup gider özünü

Bizim için öpün iki gözünü
İmirzâ'mı hoşça tutun ağalar

Her kıtada son mısraın tekerrürüne bakılırsa, bunun daha ziyâde bir “türkü” olduğuna ve o sırada halk arasında, yeniçeri ortalarında, kalelerde, serhatlarda terennüm edildiğine hükmolunabilir. On bir heceli koşma tarzıyla yazılması da bunu müeyyiddir. İşte bu izâhât, “Öksüz Dede”nin hicrî onuncu asrın ikinci nısfında yetişmiş yeniçeri âşıklarından olduğunu kat’î sûrette anlatıyor. “Yavuz”un Mısır seferi hakkındaki küçük bir destan parçasının kaili “bahşî” istisna edilecek olursa, şimdiye kadar bu asra mensûp bir saz şairini kat’iyetle tespît etmemiş olduğumuz için, “Öksüz Dede”, eskiliği itibariyle de ayrıca şayân-ı ehemmiyet bir mevki almış oluyor. Bazı türküleriyle, “Tuna” hakkında pek güzel bir manzumesine, daha yeni zamana ait mecmualarda tesâdüf edilen “Öksüz Aşık” adlı şairin herhalde bizim “Öksüz Dede”den daha muahhar -ve büyük bir ihtimâlle on birinci asrın ikinci nısfına mensûp- bir yeniçeri aşığı olduğunu da ilave edelim.

Köprülüzâde Mehmet Fuat
İstanbul Darülfünununda “Türk Edebiyat Tarihi” Müderrisi

KABA SAKAL MEHMET

-Hicrî on ikinci asırda yetişen saz şairleri arasında “Kaba Sakal Mehmet”i de sayabiliriz. Elimizde bulunan iki destânı sayesinde, zamanını kolaylıkla tayin edebildik. Bu destânlardan biri “Niş” kalesinin istirdâdı münâsebetiyle söylenmiştir:

Yedi kral sizden hazer kılırlar
Neslinizde kerâmet var bilirler
Cümle âlem buna teslîm olurlar
İttifâk-ı âlem bu değil midir

Ecdâdın âleme temâşa kıldı
Himmetiyle evkâf zuhûra geldi
Bütün dünyâ ana musahhir oldu
Înâyet-i Hudâ bu değil midir

Fâzıl Efendimiz geride geçti
Küffârın başına ateşler saçtı
Nice şehitlere haleler biçti
Fatih-i Kandiye ol değil midir

Şehîd Efendimiz beçeden aldı
Mübârek vücûdu pinhânda kaldı
Kerâmeti onda kemâlin buldu
Cümlenin ma'lûmu bu değil midir

Ceddiniz Bosna'nın fethini kıldı
Anda kerâmeti zuhûra geldi
Kahraman misâli kılıçlar çaldı
Sed-i İskenderî ol değil midir

Ammeniz efendim geçti İrân'a
Nizâm verdi Şimâhiye Şirvân'a
Tebriz'in fethine olmaz bahâne

Gaziler sultânı ol değil midir

Niş kalesin küffâr gaflen aldı.
Anın fethi efendime müyesser oldu
Yeşil sancak ile hep etrâf doldu
Kerâmet nişânı bu değil midir

Efendimdir vüzerâlar sultânı
Merhamet sizdedir ey kerem kanî
Senin adâletin tuttu cihânı
Mehmet bîçâre kul değil midir

Niş fethine âlem tahsîn kıldılar
Hâtif-i sadâ edip tarih dediler
Aman deyip küffâr necât buldular
Nusret ilahî bu değil midir

Bu destânın Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın oğlu Ahmet Paşa için yazıldığı derhal anlaşılıyor. Kandiye fatihi, Fazıl Ahmet Paşa'dır; "Beçeden alan şehit efendimiz"den maksat Şehit Fazıl Mustafa Paşa'dır; Bosna fatihinden maksat Köprülüzâde Numân Paşa, İran'a geçen, Hemedan harbinde şehit olan Abdullah Paşa'dır. Avusturyalıların hücumuyla zapt edilen "Niş" kalesini muvahharan "Generâl Doksan" dan istirdâd eden Köprülüzâde Ahmet Paşa ve bu hâdiseler hakkında o devre ait tarihi menbalarda ve "*Hammer*"de uzun malûmat vardır. [*Hammer*, Heler Tercümesi, 14'üncü cilt, s 402-403] İşte "Kaba Sakal Mehmet" in bahsettiği hadise (1737-18 Teşrin-i evvel) de vâki olan bu "Niş" istirdâdı vakasıdır. "Kaba Sakal Mehmet" in yine "Ahmet Paşa" ya hitâben yazdığı diğer bir manzumesi daha vardır ki, adeta bir "şikâyetname" tarzındadır:

Fukarâ kulların arzhâl kıldı
Ahvâlleri ziyâde perişân oldu
Masumlar mektepte okumaz oldu
Masumlar duâsın alın efendim

Mektebin önünde ahûr yapıldı
 Okuyan sübyân geri çekildi.
 Etme diyenlerin evi yıkıldı
 Bunun ilacını görün efendim

Yeyiciler akçe ister zulme
 Verilen malımız gelmez kaleme
 Perîşânlık şâyi oldu âleme
 Kullarına imdât kılın efendim

Akşam olur yeyiciler dirilir
 Fukara kulların kusûrun bulur
 Haftada üç yüz kuruş olur
 Keyfiyet-i ahvâlimiz bilin efendim

Silahdâr basmaya tertîp olundu
 Gitmeyenler için defter verildi
 Üç yüzden ziyâde kulun soyuldu
 Ri'âyâ ahvâlin bilin efendim

Yetmiş kadar adam mahbûs bulundu
 Nice bîgünâhlar zahmdâr oldu
 Mütevellî imâm sebebi oldu
 Kulların ahvâlin bilin efendim

Yetmiş adem ile ihzâr olundu
 Ri'âyâ kulların hâli bilindi
 Üç kimse üzerine hüccet olundu
 Hâlimize merhamet kılın efendim

Kara Mollaoğlu araya girdi
 Altı kese akçeye halâs buldu

Ri'âyâyâ cebren salyâne oldu
Bize olan zulmü bilin efendim

Otuz kese akçe tercîm olundu
Beş çifti olanın ikisi kaldı
Âkıbet Deveci Osman belâsın buldu
Sâirin hakkından gelin efendim

Ri'âyâ kulların çektiler gücün
İmâm adem gönderdi töhmeti için
Devletlü beyefendimizin başı için
Tezkiye edin de sorun efendim

Niş gibi kal'anın fethini kıldın
Koymadın küffârdan intikâm aldın
Âlemde gazilik şöhretin buldun
Kulların intikâmın alın efendim

Kusurum affınla eyle inâyet
Hâtifte tarihi düştü hidâyet
Yoktur kereme asla nihayet
Mehmet bîçâre kulun efendim

Öyle görünüyor ki “Kaba Sakal Mehmet” Rumeli ahâlîsindendir; bu destânı daha doğrusu arzuhâlî de, Ahmet Paşa Rumeli valisi iken ona takdîm etmiştir. Avusturya ve Rusya ile devam eden o harp neticesinde, dâhilî işlerin nasıl bozulduğunu halka nasıl zulüm ve cefâ edildiğini, bu destân açık sûrette gösteriyor. Esâsen buna dair gerek kendi tarihî menbalarımızda gerek Avrupa menâbiinde etraflı malûmata tesâdüf edilebilir.

Hicrî on ikinci asrın ilk nısfı sonunda şiirler yazdığını bu iki manzumesiyle anladığımız “Kaba Sakal Mehmet”, “Aşık Ömer, Gevheri, Âşık Hasan” gibi büyük saz şairleriyle mukayese edilebilecek bir adam değildir; bilhassa bu iki manzumesi, tarihî vakaların alelâde hikâyesinden daha fazla bir kıymeti haiz sayılamaz. Halbuki, saz şairlerini pek ziyâde çoğaldığı ve bu şiir tarzının saraylara girecek kadar ehemmiyet

kazandığı bu devirde, çok kıymetli halk şairleri mevcûttu. Eserlerinde sadece “Mehmet” adını kullanan “Kaba Sakal Mehmet”in sair manzumeleri meydana çıkıncaya kadar, onu kıymetli bir saz şairi olarak telakkî edemeyeceğimiz pek tabiidir.

Köprülüzâde Mehmet Fuat
İstanbul Darülfünûnunda “Türk Edebiyatı Tarihi” Müderrisi

On Sekizinci Asır Edebiyatının Meşhûr Sîmâlarından:

SELİM EFENDİ

Zaman; hatıra, gönüle bakmaz amansız bir münekkiddir: Bir vakitler göklere çıkarılan adamları nisyânın o nihayeti gelmez kuyusuna atar. Yaşadıkları devirlerde parmakla gösteren nice şairlerin, âlimlerin nâm ve şöhratlarını hiç menzilesine indirir.

-Selim Efendi kimdir?

Eski devirlerin edebî hayatıyla meşgul üç beş kişiden başka bugün şu ismi tanıyan var mı? Tâ 1107/1695'de yazarak devrin meşhur bestekârı "Küçük Müezzîn Çelebi" tarafından "Hüseynî Aşîrân" makamında bestelenen şu gazeli "İbrahim Paşa" devrinde bile unutulamayarak İstanbul ufuklarını doldurmuştur:

Hayli sirişke virdim akın kûy-ı dil-bere
Dil virdim anda bir gözi hûn-rîz kâfire

'Uşşâka kibr ü kîn ile bir kasdı var gibi
Bir yire geldi kaşları itdi müşâvere

Dil kaldı perçeminde ararken konak yeri
Âhir düşürdi kendüyi bir bî-amân yere

Cân almada süzülmesi şeh-bâz-ı çeşminin
Kâfidür urmasun elini tîr ü hançere

Dümdâr-ı ceyş-i hüsnî yazıldı gelüp hattı
Serdâr kâkül olsa revâdır bu leşkere

Sâkî ayağ ayağ yürüt imdâdına meyi
Gam hayli demdür itdi Selîmi muhâsara ⁽¹⁾

Seyyid Vehbî'nin, meşhur *Vekâletnâme*'sinde ⁽²⁾ şu beyitleri okuyoruz:

¹ Bu gazel "Selim Giray" a da nisbet edilmiş olacak ki "*Tuhfetü'l-Hattâtîn*" sahibi bu rivayeti kayd ve reddediyor.

Güzel itdin efendim eyledin hatt-ı şerîfinle
Re'îs-i şâ'irân "Tâ'ib" kulun gibi sühan-dânı

Vekîl itdi o da bu bendeni öz ihtiyâriyle
Vezîr-i a'zamın da sâdır oldu emr ü fermânı

Müvellâ eyledim ben de "Nedîm-i nükte-perdâzı"
Eger boğmazsa mevc-i ıstılâha sakk-i fermânı

O da defter idüp erbâbı isti'dâdı bi'l-cümle
Bakup âsârına bilsin 'ayâr-ı şî'r-gûyânı

Selîm-i fâzıl ol 'allâme-i her fenne 'arz itsin
Ana vâbeste olsun herkesin âhırla rüchânı

Dü-keffe 'adl mîzânıdır anın çeşm-i insâfı
O mi'yâr olsun idrâke 'ayâr-ı nükte-sencânî

Eger var ise haddin bilmeyüp halt-ı kelâm eyler
'Asâ-yi hame ile ana (³) ursun hadd-i mestânı

"Re'îs-i Şâ'irân" vekilinin "'Âllame-i her fen" dediği Selim Efendi'ye ne kadar pâyeye verdiği yukarıki parçada vâzihan görünüyor.

Ne geşt-i bâg u ne seyr-i Hisâra çekmekdir
Murâd o servi hemân bir kenâra çekmekdir
Nihân getirmeyelim duhter-i rezi bezme
Yigitlik anı begim âşikâre çekmekdir

Yürüt piyâleyi zehr-i gam ise de sâkî
Hüner bu sâgarı da 'aşk-ı yâre çekmekdir

² *Hayat*'ın 16. sayısında "Seyyid Vehbî" unvanıyla yazdığımız makalede "*Vekâletnâme*"nin mahiyetinden bahsetmiştik.

³ Ana: ona

gibi gazeller "Revnak-dih-i 'arûs-ı şî'r ü eş'âr u eshâb-ı tıbâ'-ı selîmeye medâr-ı- iftihar" olan bu pek meşhûr şâir ü âlim hakkında muasırlarından hemen hepsi iftirâm-kârane bahsederler. Safâ'î Efendi "Hakkâ ki eş'ârı şîve-kâr-ı hayâl ve gûftarı magz-ı kâm-ı makâm-bir şâ'ir-i sûtûde-hısâldır" der ve "Ulûm-ı Arabiyyede ziyâde dikkati ve ziyâde mehâreti" olduğunu kaydeder. Mirzâ-zâde Sâlim Efendi "Hakkâ ki defîne-i ma'rifet ve gencîne-i fazîlet olan vücûd-ı 'alîleri yegâne-i zamân ve müşârûn bi'l-benân-ı cümle-i hüner-verândur" dedikten sonra "Etrâf-ı havâmişe tahrîrâtı ekser min-en-yuhsâ ve müdevven te'lîfât ü mecmû'aları bi-'add ü ihsâdur" diye haber verir. Vefatı münasebetiyle Şeyhî Efendi: "Mevlânâ-yı mezbûr ilm ü fazlı müselleme-i cümhûr, güher-bend-i nahl-i fezâyil ve maârif, lû'lû-nisâr-ı letâyif ü zarâyif, teşne-leb-i deryâ-yı fazl u hikmet, hükûmeti karîn-i iffet ü ismet, hüş-fehm ü hoş-sohbet, güher-nisâr-ı fazl u ma'rifet, her ilme muhtes, künûz-ı rumûz-ı hakâyika mûrahhas, be-ahsîs inşâda mâhir, elsine-i selâse tekellümüne kâdir idi" der.⁽⁴⁾ Yine vefatı münasebetiyle vak'a-nüvîs Çelebi-zâde Âsım Efendi, tarihine şunları yazmıştır: Hakkâ ki sahrâ-yı ulûm-ı akliyyede cevelân kümeit-i hayâlî bienbâz ve peydâ-yı fûnûn-ı Arabiyye ve nakliyyede cilve-i Şebdiz, yerâ'a-i bâhirü'l-berâ'ası pâ-nihâde-i mertebe-i i'câ, nezâhet-i hisân ü uzûbet-i takrîr ü beyânda nazîri nâdîde ve ol kadar riyâset-i fazîlet ile zâtında olan tevâzu u meskenetün bir yerde ictimâ'ı nâ-şinîde, çâh-ı devâtı enhâr-ı ma'ârif-i gûnâgûnun menba'ı ve devha-i zât-ı pesendîde-sıfâtı efnân-ı ulûm u fûnûnun mecma'ı, vâhiden ba'de vâhid zuhûr iden efrâd-ı ulemâdan bir vücûd-ı mûkerrem ve "fevtül-'âlim mevtü'l-'âlem" mefhûmuna mâsadak olanlardan idiği müselleme idi."

Mehmed Selîm Efendi "Dördüncü Mehmed" deviri ulemâsından "Gölpazarî Hasan Efendi"nin oğludur. Şeyhî'ye nazaran 1072 (5) yani "Milâdî 1661" senesinde İstanbul'da doğmuştur. Mufasssal tercüme-i hâli "Vekâyi'u'l-Fuzalâ"da muharrerdir. Gayet kuvvetli bir tahsil görmüş, müderrislikte en yüksek pâye olan "Mûsıla-i Süleymâniyye"ye kadar yükseldikten sonra meşhûr Şeyhulislâm Feyzullâh Efendi'ye intisâb etmiş, "Mektupçuluk" hizmetine tayin olunarak Efendi'nin nedîmi olmuştur. Hattâ Feyzullâh Efendi'nin tertîb-i silsile edeceğini -yani ulemâyı sırasıyla terfî ettireceğini- haber alınca şu rubâiyi takdim etmiştir:

⁴ *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, kitaplarım arasındaki nüsha; Cild. 3, s. 113.

⁵ Müstakim-zâde "*Tuhfetü'l-Hattâtin*"de "sinn-i nebevîde" yani 63 yaşında vefat ettiğini yazıyor, Bu ise 1075'te doğmuş demektir

İtdi keremin Zeyd ile 'Amrı mükerrerem
Olmaz mı "Selîm" in dahı şâd u hürrem

Bu mes'ele fetvası nedir sultânım
Olur gibi Allâhu te'âlâ a'lem

Şeyhülislâm bu manzumeyi okuyunca: bu fetvâ olmaza gelmez!" diyerek onu da emsâli meyanında taltif eylemiştir. Mâhûd Orta vak'ası üzerine "Selîm Efendi"nin medresesi refolundu: "İki seneden mütecâviz sıfrü'l-yed ma'zûl" kaldı. Sonra tekrar tarîka girdi. Üsküdar, Galata kadılıklarında bulundu . Nihayet 1135/1722'de "Fetvâ Emaneti"ne mazhar oldu. Hattâ bu vazifede "sa'yi meşkûr olduğına binâen Mekke-i Mükerreme pâyesi ile dahı terkîm olundu. 1138/1725'de hastalandı. Tebdil-i havâ maksadıyla "Kanlıca"da bir yalıya çekildi. Fakat iyileşemedi aynı senenin Zilhiccesinde "Milâdî 1725" vefat etti . Müstakîm-zâde "İrtihâl-i cuhef" terkibini düşürmüştür. Kabri "Karaca Ahmed"de meşhûr "Şâir Kâmî" Efendi'nin mezarının yanındadır. 1132/1719'da "Üçüncü Ahmed" tarafından Topkapı Sarayı içindeki kütüphane tesis edildiği zaman "Saray Hocalığı"na da tayin edilmiştir.

Vak'a-nüvîs Râşid Efendi, tarihinde kütüphanenin küşâd resmini anlattıktan sonra "Yevmiye iki yüz akçe vazife ile ders-i 'âm tayin olunan sâbıkâ Üsküdar Kadısı Fâzıl Selim Efendi, meyâne-i cem'inde câlis-i mesned-i ifâde ve müste'idân-ı gılmân-ı haremnden bir kaç ehl-i dânişi pîş-gâhında zânû-zen-i mevki'-i istifâde olup Sûre-i Fâtiha-i şerîfeyi tefsîr" itdiğini müteâkip bütün huzzâr ile birlikte ihsâna nâil olduğunu söyler. Aynı sene zarfında sadrâzam Damat İbrahim Paşa da Şehzâdebaşı'ndaki Darü'l-Hadîs ve Kütüphanesini inşa ettirmiştir ki med'üvvîn yanında "Üsküdar'dan ma'zûl Fâzıl Selim Efendi"nin de bulunduğunu görüyoruz. Zaten Damad İbrahim Paşa devri bütün şairler, âlimler gibi Selim Efendi için de bir saadet devri olmuştur.

Selim Efendi'nin gazelleri içinde âşıkâne -ve o zamana göre- hakimâne olanları vardır. İşte iki misâl:

Dil-i aşüftemi ⁽⁶⁾ ol turra-i tarâra gösterdim
Uçurdum sayd-gah-ı yare bîr avare gösterdim

Girîbân çâk olup Sînemde bir bir şerhalar çekdim
O tıfla bir nakışlı nâzenîn geh-vâre gösterdim

⁶ Bazı nüshalarda "Dil-i zahm-âşînâyı..."

Temâyül itmedi kat'â bana rahm eyleyüp cânân
Açup bu sîne-i mecrûhumı sad-pâre gösterdim

O tıfl-ı nev-resî ârâyış-i âgûş-i vasl itdüm
Derûn-r hâlede agyâra bir meh-pâre gösterdim

Selîmâ ben de pey-revlik idüp bu nev-zemîn üzre
Bu şî'r-i pâki ol mahdûm-ı sihr-âsâra gösterdim

* * *

Garîb ol gurbet ehl-i derde sahrâ-yı selâmetdir
Bu halk içre kişi bîgâne olmak başka halvetdir

Sadâ-yı sıyt ü şöhretten sakın kim şöhret âfetdir
Ney ü tanbûrı seyr eyle ser-â-ser dâğ-ı hasretedir

Su'ûd u nahsı nam-âver nücûma nisbet eylerler
Hele rindâne bî-nâm ü nişân olmak sa'âdetdir
Hayâl-i reng-i meyle mest olur dil la'l-i dil-berden
Bu bâğa ebr-i tasvîr efser-i mahz-ı tarâvetdir

Misâl-i peyker-i cânândır ancak gayrı yok deyyâr
Perî-zâr-ı dil-i 'uşşâk bir vâdî-i vahşetdir

Mey-i aşk ile ser-mest ol da dünyâyı temâşâ kıl
Selîmâ kendüden gitmek aceb seyr ü seyâhatdır.

Dîvânından başka "*Mevâridü'l-Besâ'ir*", "*Bahr-ı Zehhâr u Zamâyir*" gibi telifâtı da vardır. Eski şair ve âlimlerden çoğu gibi Selim Efendi de "hattât" idi. Müstakîm-zâde'nin tahkikine nazaran hüsn-i hat, sülüs ve neshi Nefes-zâde Seyyid İsmail Efendi'den, ta'lîkî Siyâhî Ahmed Efendi'den temeşşuk etmiştir.

Yine on ikinci/on sekizinci asır şairlerinden "Edirnekapılı Selim Efendi" nâmında bir zât vardır ki Yahudi'den dönmedir. Meşhûr şair Süleyman Nahîfî'den ders görmüş, "Neylî Ahmed" Efendi'nin dâiresine intisap ederek bazı memuriyetlerde

bulunmuştur. Vefatı 1180/1766 senesine tesadüf eder. Şu gazel bu ikinci mühtedî Selim Efendi'nindir:

Bend oldı gönül zülfüne dîvâneliginden
Yandı ruhunun şem'ine pervâneliginden

Mihmân-ı safâ gelmeyeli hayli zamândır
Beyt-i difimin gâyet-i vîrâneliginden

Peymâne-i çeşminden içün mi dil-i şeydâ
Düşdi zekanın çâhına mestâneliginden

Esb-i sühanı saldı bu medyâna Selîmâ
Da'vî-i hüner eyledi merdâneliginden.

Ali Canip

On Sekizinci Asır Edebiyatının Meşhûr Simâlarından

ŞAKACI FAKAT TALİHSİZ ŞAİR: ÜSKÜDARLI SIRRÎ

Küçük Dîvânının içinde:

Bana o çeşm-i siyeh-mest yâr olur mı 'aceb

'Aceb o gözleri âhû şikâr olur mı 'aceb

Açınca sînesini bûse-çîn olup görsen

O âb-gînedede nakş-ı nigâr olur mı 'aceb

Felek didikleri nâdir berâber-etvârın

Vücûdî rîhte vü hâksâr olur mı 'aceb

Bulur mı 'ukde-i hâtır küşâyış-i vuslat

O şeb-çerâg-ı nihân âşikâr olur mı 'aceb

Zamîr-i Sırrî-i üstâda 'arz iderim lîk

Bu şi'r-i bî-bedele i'tibâr olur mı 'aceb

gibi güzel, vâzıh, samîmî manzûmelerine tesadûf ettiğimiz "Sırrî" o kadar şakacı bir adamdı ki muâsırlarından birinin dediği gibi “Letâyîfî bir yere cem' olursa Hoca Nasreddîn mudhikâtından eltaf ve ber-ter bir mecmûa-i dil-pezîr” meydana gelirdi . Bu şakalarından en meşhuru bir gece misafir gittiği şaire “Ânî Kadın”ın ⁽¹⁾ evinde yaptığı mûzipliktir: Sırrî yattığı odada çekmecenin üstünde bulduğu divanda şairenin mahlasındaki bir harfî diğer bir harfle tebdil etmiştir ki bu zevzekliğinin tafsîlatı "*Sâlim Tezkiresi*"nde mûndericidir. Hele bir gün işini gücünü bırakıp Şehzâdebaşı'nda attârlık eden “İmâd Çelebi”ye ettiği iş, zavallı ihtiyarı çileden çıkarmıştır. Şöyle ki: Sırrî dükkâna yaklaşır: "Babacığım nasılsın, âfiyettesin inşâallâh, seni göreceğim geldi ..." diye gönlünü aldıktan sonra "Fâtih'de Karaman fırınının çöreği pek meşhurdur; fakat yorgunum. Birisi oraya kadar zahmet ihtiyâr idüp gitse kendisine ayrıca para da verirdim" der. Attâr paraya tama edip: "Evlâdım ihtiyarım amma senin güzel hâtırın içün varup alayım!" diye cevap verir ve gider. O gidip aladursun, Sırrî hemen dükkâna

¹ Şaire Ânî. Kadın, Müstakim-zade'nin "*Tuhfetü'l-Hattâtin*"inde anlattığı üzere aynı zamanda hattattı. Vefatı 1112/1710 senesine tesadûf eder.

girer, ne kadar ilâç şu bu varsa kutularını değiştirir. İmâd Çelebi gelir, fakat hemen karşıkı dükkânlardan birine girer, camın arkasından gözetlemeye başlar. İmâd'a bir müşteri gelir, öteberi almak ister. Attar, kutuyu çeker, bakar ki aradığı içinde yok. Birkaç kutu daha karıştırır, mûzipliği anlar. Müşteriye parasını geri verip:

-Haydi Müslüman , başka bir attara git, ben bir veled-i zinâ şerrine uğramışım! der.

Bir rub'âisinde:

Biz gerd-i hakâret ile mesrûr oluruz

'Âlem ki Süleymân ola biz mûr uluruz

Hamyâze-keş-i hasret-i la'l-i yârız

Nûş eylemedin bâdeyi mahmûr oluruz

diyen ve meşhur şair "Râmî Mehmed Paşa"ya "Re'îsü'l-Küttâb" iken takdim ettiği bir kasidesinde:

Hânenün hücceti İsmâ'il Efendide rehin

"Hakkımı vir!" diyü üç günde bir eyler ibrâm

Hastalık dahı 'ulûfe bırakup vakf-ı tene

Pençe-i zulmi dırâz eylemede cünd-i sikâm

Diye zarûretini anlatan Sırrî, Merzifonî Kara Mustafa Paşa, Fâzıl Ahmet Paşa, Ali Paşa, Amuca-zâde Hüseyin Paşa gibi "vezir-i a'zam"lara takdim ettiği kasidelere rağmen mesut ve müreffeh bir hayata mazhar olamamıştır. Halbuki devletine milletine hayli hizmetlerde bulunmuştur. İşte yetmiş yaşında iken kaleme aldığı bir manzumesinde şunları söylüyor:

Vezîr-i mü'temenâ hâk-i pâ-y-i 'izzetine

Bu nev'a eyleyeyim 'arz-ı hâlim icmâlâ

Ki tâli' itmedi heftâd sâl-i 'ömrümde

Ruh-ı tereffühüme bir nigâh-ı rahm-nümâ

Bir 'inâyet ile itmedi (bu) felek âhır

Ne bir 'akâr u ze'âmet, ne bjr 'ulûfe bana

Bu teng-destî ile kalmayıp seferlerden
Hemîşe eyler idim iktisâb-ı ecr-i gazâ.

.....

Diğer manzumesinde:

Zamâne düşmen-i erbâb-ı ma'ârif idigi
Vücûh ile mütebeyyendir eylemem isnâd

Velîk şimdi bana hasr idüp cefâsını hep
Hemîşe sille-hor-ı cevridir dil-i nâ-şâd

Şeh-i cihân idüp evvel gazâda bâ-fermân
Kemîne bendeyi me'mûr-ı 'azm-i râh-ı cihâd

Hakîre mansıb-ı selyâneyi ma'îşet için
'Atıyye itmiş idi hatt ile o menba'-ı dâd

Düyûn-ı vâfireyi itdiği iktizâ zîrâ
O mansıbın ise mahsûlî mevsime mu'tâd

O câhın olmadı bir habbe resmini görmek
Bu kavî-i sâdika itdim halîfemi işhâd

İnce vakt-i rüsûmat-ı mansıb-ı mezbûr
Edâ-yı deyne müheyyâ iken dil-i nâ-şâd

Resîde oldu sımâh-ı dile bu bed peygâm
Ki ey güzîde-i devrân 'azil mübârek bâd

İdüp şu'ûrî mu'attal bu nâ-pesend haber
Havâsım eyledi zât-ı hayâtıdan ib'âd

Metâ'ib-i sefer ü zahmetin çeküp benden

Revâ mı gayrı ola âhız-ı rüsûm-ı mevâd

diyor. “Merzifonî Kara Mustafa Paşa”ya takdim ettiği:

Merhabâ ey saf-der-i ceng-âzmâ-yı rûzgâr

V'ey dilîr-i nâm-ver-i kişver-küşâ-yı rûzgâr

matlâlî uzun kasidesinde, kendi halini şöyle anlatıyor:

Böyle mi eyledim evsâf-ı cemîlin n'eyleyem

Olmasam âzürde-i cevîr ü cefâ-yı rûzgâr

Lâl u medhûş eyledi bezm-i meşakkatde beni

Câm-ı mihnet neşve-i râhat-zedâ-yı rûzgâr

Pençe-i kahr ile eylerdim ser-â-pâ çâk çâk

Destime girseydi dâmân-ı kabâ-yı rûzgâr

Tab'ıma tûl-i emel pîçîde bir bend-i kazâ

Başıma baht-ı siyâhım bir belâ-yı rûzgâr

Bahtım ile dâyim eymân-ı tereffühden ibâ

Görmedim bir böyle kâfir mâcerâ-yı rûzgâr

Devr-i eltâfında her subh u mesâ lâyıktır

Ehl-i 'irfânın ola hûmı gıdâ-yı rûzgâr

Hûn-ı dil nûş itmegi çarha yasağ itsen, disen

Ta'n idüp ana: "Be var hey nevâyı rûzgâr!"

Bendeni gâhî suâl idüp disen etbâ'ına

"Bunda mı âyâ o bî-berg ü bî-nevâ-yı rûzgâr?"

Zîb-i destâr-ı temellük itmedi 'ömrümde hiç

Bir gül-i nev-resteyi bâg-ı vefâ-yı rûzgâr

Devr-i 'ömrüm âhır oldu almadım sad hayf hayf
Hâle-i âgûşuma bir meh-likâ-yı rûzgâr

Böyle reng olmaz meded devletlü sultânım meded
Bendeni ma'mûr etmekdir cezâ-yı rûzgâr

Bâ-husûs ol merd-i medyân-ı beyânem kim bugün
Bana 'akd oldu 'arûs-ı nükte-zâ-yı rûzgâr

.....

Bugün tamamen unutulmuş olan "Üsküdarlı Sırrî" bir zamanlar en meşhur şairlerdendi Bu itibarla tezkire sahibi "Safâî"nin onu: "Bir şâir-i sihir-sâz-ı mu'cize-perdâzdır ki emti'a-i eş'ârı zîver-i nükte-verân-ı rûzgârdır" diye anlatışı hiç de mübalağalı değildir. Dîvânının nüshaları mebzûl değildir. Bunların en nefisi Yıldız Kütüphanesi'nde mahfuzdur ki meşhur şair ve hattât "Hüseyin Şâkir Bey" tarafından 1133/1720'de kaleme alınmıştır.

Bir gazelinin maktânda, rindâne bir eda ile:

Tevbe itdim dir ise Sırrî'ye itmen i'timâd
Ol ne hod meyden ferâg eyler ne dil-berden geçer

diyen şair bir rubâîsinde:

Nâ-fehm-i sühan dil-beri nâdir severiz
Biz sevdiğimiz dil-beri şâ'ir severiz
Sırrî gibi el-kıssa bu 'ismet-gehde
Biz dil-beri hep tayyib ü tâhir severiz.

diyor. Dîvânına bir "na't" ile başlar. Bu vakûr, temiz bir lisan ile kaleme alınmış uzun bir manzumedir:

Sâkî yeter ki meclise dil ser-girân gelir
Bir neşve ver ki pîr varan nev-civân gelir

Müstelzim-i devâm-ı ferahdır o neş'e kim
Gam-gîn varan o bezm-gehe şâdmân gelir

Sahbâ-yı zûr-neş'e ki nûş itse, mûrdan
Da'vâ-yı pençe-i tâbî-i sad Karhamân gelir

Ol bâdenin ki târem-i vâlâ-yı tâkinin (²)
Teh pâyesi (³) berâber-i nüh-âsumân gelir

"Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa"ya takdim ettiği "Bahâriyye"sinde:

Dil-i 'âlem o denlü münşerihdir ki bu mevsimde
"Gül"ün bir zerre denlü cânı yokdur ketm-i esrâra

Yine jâle 'arakla kâse-i zerîni itmiş pür
Seher nergis için def-i humâra eyleye çâre.

gibi nükteli hayaller vardır. Şu gazelini de alıyorum:

Dime evrâk-ı güm-nâmîde mestûr olmamız yegdir
Yine bir mâh-rû 'aşkıyla meşhûr olmamız yegdir

Hased ol zümre-i gam-perverân-ı 'âlem-i kurba
Dimezler kim bizim bir lahza mesrûr olmamız yegdir

Olur mümted yine mümted olan .ikbâlin idbârı
Bizim ey dil harâb oldukça ma'mûr olmamız yegdir

Temennâ-yı nemek-pâşî-i zahm-ı cân u 'dildense
Yine elmâs-rîz-i zahm-ı bâsûr olmamız yegdir

Heves-kârî-i pâ-mâl ile hâk-i pâ-yı yâr olduk
Belî kühl-i cilâ-yı dîde-i hûr olmamız yegdir

Emîn-i ta'n-ı a'dâ oldığın dünyâ deger Sırrî
Vatandan yine bir mikdâr mehcûr olmamız yegdir.

² Ta.k: (Farisi) Asma

³ Teh: (Farisi) dip, en aşağıda olan şey.

Bazı defterdarlıklarla İstanbul'da bazı mansıplarda bulunan "İbrahim Sırrî Efendi" 1111/1699 tarihinde vefat etmiştir.

Ali Canip

HARPUTLU BİR ŞAİR

Havası, şiirin ve edebîyâtın zevkli hasbîhâllerile dalgalanan bir mecliste, gönlünü mısraların tesellisine vermiş bir arkadaş; vaktiyle tannân bir ahenk ile:

Zülfün telin örenler baht-ı siyah olurmuş

Tek zülfünü göreydim bahtım siyah olurdu

Beytini inşâd etmiş idi. Tâ o andan beri bu (şeh beyit)in mübdiine karşı içimde derin bir hayrâniyet ve takdir hissediyorum.

*

* *

Bu beyit; Tanzimat'tan on sene kadar sonra, on dokuzuncu asrın ikinci nısfında Harput'ta doğmuş Hacı Hayri isminde bir şaire aitti. Bundan yirmi sene kadar evvel ölen şair, yeniliğine ve yakınlığına rağmen edebiyat tarihi âlemimizce o kadar malûm değildir. Hatta meçhûldür desek yanlış olmayacaktır.

Geçen asrın edebî tarih sahasına ait malzemeye ilâve edilmek üzere bu, yarı klasik, yarı popüler olan, şaire ait bazı malûmat vermek istiyoruz.

Tarihen 1260-1265 seneleri arasında doğan Hacı Hayri Efendinin babası, Hacı Hafız Mahmud Efendidir. Bu zat 93 Meclis-i Mebûsân'ında Harput'u temsil etmiş idi.

Hayri Efendi ilk tahsiline zamanının an'anesine tabien mahalle mektebinden aldı, orayı ikmâlden sonra medresevî ilimleri, Arabiyâta ve şeriata taalluk eden bilgileri devrinin ulemâsından ve kendi amcası Hacı Abdülhamid Efendiden tahsîl etti. İlk vazife ve memuriyeti Harput vilâyet meclis-i mektupçusu olmuş, bu vazife ile Musul'da, Diyârbekir ve Dersim'de bulunmuştur. İdâre ve Kitâbe-i resmîyede gösterdiği muvaffakiyet, kendisini mutasarrıflığa terfî ettirdi. Ergani, Dersim mutasarrıflıklarında ifâ-yı vazîfe etti. 326'da şimdilik anlayamadığımız bir sebepten dolayı azledildi, mazûliyet zamanını İstanbul'da geçirdi, aynı senede orada Fransız Hastahânesinde son nefesini verdi. Mezarı Edirnekapı mezarlığındadır.

*

* *

Hacı Hayri Efendi, yoksul bir muhitte himmetsiz ve arkadaşsız, sırf kendi istidât ve kâbiliyetini işleyerek temâyüz etmiş, zinde mısralarıyla bugün yaşamak saadetine uğramış bir şairdir. Şiirleri (*Hâtıra-i Ummân-ı Şebâb* adlı bir mecmuada intişâr etmiş.

Ben görmedim. Fakat bir şairi anlamak için eğer bir mısra kâfi ise, Hacı Hayri'nin elimizde mevcûd birkaç şiiri bu husustaki mahrûmiyetimizi telâfi edebilir.

Harputlu şair; hicvî –satirique, hikemî-philosophique, rebâbî-lyrique vadide şiirler yazmıştır. Hele hicvî ve mizâhî kâbiliyeti pek zengindir. Vakâyi ve hâdisât, onun bu kâbiliyetini körüklemiştir. Diyarbekir'de iken yazdığı bir beyitin taalluk ettiği vakaya bakınız:

Diyarbekir Valisi Halit Bey, halka karşı sert ve müstebit muamelesiyle meşhûrdur. RefİKası Makbule Hanım da zevcinin bu muâmelesinden medhal-dâr! Günün birinde vali başka bir yere giderken, yola hazırlanmak esnasında mekkâre esterlerinden birisinin çiftesi, bir köpeği yaralıyor, bu müşâhede, mektupçu şair için tam bir vesîledir:

Gitdi şehir-i Amid'in makbûle bir vâliçesi
Değdi bir kelb-i ukûra Halid'in son çiftesi!

hikemî parçalarında zamanının menfî telâkkilerine hücum ediyor:

Mest-i müdâm-ı hayret iken bak şu hâlîme
Meyhâne-i emelde dehâ olmak isterim
Evlâ olunca rütbe-i bâlâya göz dikip
Halkın başında ben de belâ olmak isterim!^[1]

Şu beytinde talimî –didactique bir renk var:

En küçük mânîi derpiş gerek her işde
Resm-i hattı kalemin bir kıl ucundan bozulur!

Elimize geçen bir kıtasından Ömer Hayyam'ı hatırlatan bir manâ taşıyor:

İstekle değil içtiğimiz bâde velakin
Derd ateşi zehr ile söndürmek içindir
Mey neşeye de keyfe de mahsûs değildir
Erbâb-ı gamı belki tez öldürmek içindir.

Azledildiği zaman İstanbul'da kalmış idi. Dâüssılasını şu kıtada yaşatıyor:

Rahat etmez olmayan râh-ı kanâat sâliki,
Kaydan azâde olmaz çokça malın mâliki.
Gerçe İstanbul'da envâ-i niam mebzûldür;
Harput'a gitsem de bir keşkek yeseydim keşke!

[1] İkinci mısradaki “olmak”; “kemale ermek” mukâbilidir. Evvelâ, rütbe-i bâlâ zamanının terfî formülleridir. Mansıb ve rütbe ihtirâsının tablosunu, bu dört mısralı parçada, acı bir lisânla resmedilmiş görüyoruz.

Hacı Hayri'nin mütefâhir tarafı yok değildir. Kızının adını (Edibe) koymasının sebebini anlatırken fahriye-gû bir çehre takınıyor:

Doğunca kızcağızım namını Edibe kodum
Edib olan kişini zâdesi edibe gerek!

Fakat Harputlu şairi en çok seciyelendiren nokta, şiirinde aşk lirizmidir. Şark güzelliğinin bilhassa erotik tarafı, Hacı Hayri'nin, musiki âleminde az ve çok tanıtmış olan bir şarkısında, ne derin bir kudret ve ne hâkim bir lisân ve vezin ile yaşatılmıştır:

Sinemde bir tutuşmuş sönmez ocağ olaydı,
Zülfün karanlığında bezine چراغ olsaydı
Meyhâneler kapusu bahtım gibi kapansın;
Rindâne bâde içmek sensiz yasağ olsaydı!
Deşt-i cünûn içinde gezmezdi böyle mecnûn,
Giysuların kemendi boynumda bağ olsaydı!
Zülfün telin görenler baht-ı siyâh olaydı!
Tek zülfü göreydim bahtım siyâh olaydı!
Efsâneler yazardım sevda ve aşka dair;
Amd-ı dilimden hayli hâl-i ferağ olaydı...

Elimize noksan geçtiğini zannettiğimiz bu parça, klasik edebiyatımızın son demlerini yaşadığı bir anda, ibdâ edilmiş enfes bir şiirdir. Şüphesiz bir şiir gibi, bunun da kıymetini dâhil olduğu içtimaî merhale ve bedî devrenin muyârına nazaran ölçmek lazımdır. Bu itibâr ile zamanının, semâsı bulutlu ve sisli aşk dünyasındaki bütün hüznünü ve destânını bu parçada çizilmiştir. Diğer bir şiirinin ilk çözümünde aynı kuvveti, daha samimi olarak, görüyoruz.

Bağlarda çemen soldu,
Bilmem ki ne hâl oldu,
Kes nağmeni ey bülbül,
Güller yine hâr oldu...

Nihayet Harputlu şairin teknik kuvvetine ehemmiyetle işâret edelim: Hacı Hayri'nin şiirinde hâkim bir aruz görülmektedir. Bu noktada şairin lehine kaydedilecek noktalardan biridir.

Ziyaettin Fahri

“KUL SÜLEYMAN” VE “BENLİ ALİ”

-Hicrî On Birinci Asır Saz Şairlerinden-

Muhtelif saz şairlerimizin yaşadıkları zamanı velev takribî bir surette tayin etmenin ne kadar müşkül olduğu malumdur. Türk şiirinin bu zengin ve “orijinal” nevinin istikbâlde tarihini yazmak isteyenlere bir yardım olmak üzere bu husustaki notlarımızı, bütün noksanına rağmen peyderpey neşrediyoruz. “Gevherî, Gazi Aşık Hasan, Kayıkçı Mustafa, Öksüz Dede, Kabasakal Mehmet, Karacaoğlu” hakkında meydana koyduğumuz notlara ilaveten, bu makalemizde de o birinci asra mensup iki saz şairi hakkında bulabildiğimiz malûmatı arz edeceğiz.

On birinci asra mensup olan bu şairlerden biri “Kul Süleyman”dır. Bunun “*Tütün Destanı*” namıyla söylediği bir manzume, tütünün henüz ta'mma başladığı zamanlara ve binâenaleyh herhalde hicrî on birinci asra ait olmalıdır. Belki de “Dördüncü Murat”ın tütün içenler aleyhinde şiddetle takibâtta bulunduğu sıralarda yazılmış olabilir. Ekseriyetle orduya mensup olan saz şairlerinin, çok defa, hükümet-i merkeziyenin efâlini ve icraatını tasvip ve terviç eder tarzda propaganda eserleri vücuda getirdiklerini ve şüphesiz bu hususta alâkadarlar tarafından teşvik olunduklarını da biliyoruz. “Tütün” meselesi hakkında “Katip Çelebi”nin “*Mizânü'l Hak*”ında ve o devre ait sair birtakım menbalarda verilen izahatı burada tekrar etmeyerek, sadece “Kul Süleyman”ın yaşadığı zamanı tayine hâdim olan manzumesini nakledelim.”

Âhir-i vakt olduğu bundan bellidir.

Bir lahza tütünsüz olamaz olduk

Âdemoğlanları hep bir hallidir

Kangımız iyidir bilemez olduk

Bir yeşil yapraktır yerlerde biter

Başka bâzergânı var alır satar

Kazandığımız ancak tütüne yeter

Evimize et ekmek alamaz olduk.

Çok otursak dizlerimiz ağırır

Sabah sabah gözlerimiz yaşarır

Boğazımız buhâriye döndürür

Ağzımız tadını bulamaz olduk

Ya ilahî sen açiver yolumuz
Kıyamette nice olur halimiz
Kahveden tütünden değmez elimiz
Beş vakit namazı kılamaz olduk

Kul Süleyman bunu böyle söyledi
İndi aşkın deryasını boyladı.
Kahve tütün bizi helâk eyledi
Tutuldu göğsümüz bilemez olduk.

*

* *

On birinci asra mensup olan diğer bir saz şairi de “Benli Ali” isminde Garp ocaklarına mensup bir Cezayir Türk şairidir. “Benli Ali”, 1075’te Fransızların Cezayir’e bahren vâki olan ve mağlûben firarlarıyla neticelenen bir hücumlarını, aruz ile yazdığı bir manzume ile tasvir etmiş olduğundan, bu suretle, zamanı takrîbî bir surette olsun anlayabiliyoruz. Herhalde “Benli Ali” (1050-1100) seneleri arasında “Cezayir”de yaşayan yeniçeri âşıklarından biridir. Âşık Ömerler, Gevherîler gibi, yalnız hece ile yazan bu saz şairinin elimizde bir iki “deyiş” vardır ki “Cezayir” kahramanlarının methine ve ocağının Osmanlı İmparatorluğu’na merbûtuna aittir:

Padişahım Cezayir’in	Yarar aslan yatağıdır
Zâviyesidir hem resûlün	Gerçek erler otağıdır.

Coşar deryâ eser bâdı	Kılıç ile arar yâdı
Sedd-i İslâmdır bir adı	Akdeniz’in bucağıdır

Allah olsun kıl ü kâlin	Lütfu çoktur bî-zevâlin
Cezayir yedi kralın	Daim başı nâ-çâğıdır

Cezayir’in kahramanı	Kâfire vermez âmânı
Severler âl-i Osmanı	Hacı Bektaş kaçağıdır

Mekânıdır gerçek erin	Hak yoluna verir serin
“Benli Ali” şehitlerin	Bağ-ı cennet durağıdır

Adeta Cezayir ocağına mensup kahramanların bir nev millî türküsü mahiyetinde, nağmelerinin Akdeniz dalgaları üzerinde senelerce çalkandığı muhakkak olan bu basit, tekellüfsüz “deyiş”, macera peşinde ölümü istihkâr eden ve hakikaten “yedi kralın başı, bacağı” olan bu adamların ruhunu gösterir bir mahiyettedir. Gerek bu “deyiş” gerek yine aynı şaire ait bulunan şu ikinci “deyiş”, bütün safveti ve tabiîliğiyle beraber, şairin az çok “klasik lisan ve edebiyat” tesiri altında kalmış olduğunu da bize anlatıyor. Mamafih, bütün yeniçeri saz şairlerinde, bu tesirin inkâr edilemeyecek kadar kuvvetli olduğunu da tekrar edelim.

Cezayir Hakk- teâlânın	Yanar nûru çerâğıdır
Kıl duanı padişahım	Sanma menzil ırağıdır

Sır alır sır değişiriz	Gark olup batarız kana
Direk direk âsümâna	Çıkan yezit ferâğıdır.

Mevlâdır alıp verdiren	Âhî göklere erdiren
Serkeşâne ser eğdiren	gerçekler yerâğıdır

Zâviyem demiş Resûl-ullah	Gelen gülsün sebîl-illâh
Benli Ali’nin bî-hamdi lillah	Genç vahdet durağıdır.

“Cezayir”e ait hatıralar, Anadolu ve Rumeli Türkleri arasında asırlarca yaşamış, bilhassa Cezayir Ocağına daima yiğitler veren “İzmir” sahillerinde Cezayir’e ait türküler son zamanlara kadar unutulmamıştır: “Profesör Gize’nin 1907’de neşrettiği Anadolu türkülerı arasında, iki tane de Cezayir türküsü vardır. Cezayir Ocaklarında şimalî Afrikalı İslamlar tarafından fethine dair Türkçe menkıbevî cenk hikâyelerinin okunduğunu, hususî kütüphanemizde mevcut (1001)’de “Tilmisan” da istinsâh edilmiş bu cins bir hikâye mecmuasının mevcudiyetiyle biliyoruz ki bizim fikrimize göre, bu cins eserlerin ilk numuneleri daha Memlûkler zamanında Mısır’da vücuda gelmiş olmalıdır.

Cezayir ocaklarında, sâir serhatlerde olduğu gibi, Türk saz şairlerinin büyük bir faaliyet gösterdikleri, Mösyö “Jean Deny”nin “*On Sekizinci Asır Sonunda Türk Yeniçerilerinin Türküleri*” unvânlı mühim tetkîknamesi sayesinde pek güzel

anlaşılmıştır. [“Röne Basse” namına neşredilen *Makaleler Mecmuası*’nda 143 sayfa, Paris, tab: Ernest Luru]. “Seferlioğlu, Şerif, İbrahim, Nuri, Nakdî” gibi birtakım Cezayir Türk saz şairlerinin muhtelif manzumelerini ihtiva eden bir eser, yalnız lisan ve edebiyat itibariyle değil, Cezayir tarihine ait ihtiva ettiği birçok yeni tafsilat ve vesikalar itibariyle de bilhassa nazar-ı dikkati celbe şâyândır. Mamefih bizim “Benli Ali”, bu zikrettiğimiz şairlerden daha mukaddimdir. Kezalik Mösyö “Deny” nin eserinde ismi geçmeyen “Magriblioğlu”, “Kara Hamza” gibi Cezayir Ocağına mensup birtakım saz şairlerinin daha eserleri elimizde mevcuttur. Mösyö “Deny”nin zikrettiği şairlerden “Seferlioğlu” ve “Nakdî” hicrî on ikinci asrın sonlarında Cezayir’de yaşayan saz şairlerindendir. “Nakdî”den ayrı bir makalemizde bahsedeceğimiz cihetle, burada daha fazla izahâta girişmiyoruz.

Köprülüzâde Mehmet Fuat

İstanbul Darülfünûnunda “Türk Edebiyatı Tarihi” Müderrisi

Saz Şairleri Hakkında Notlar

BİR KIZILBAŞ ŞÂİRİ: PİR SULTAN ABDAL

Eski Bektaşî “Cönk: Mecmua”larında “Pir Sultan” veya “Pir Sultan Abdal”ın birçok “nefes”lerine tesâdüf olunur. “Derviş Ruhallah” tarafından neşredilen “*Bektaşî Nefesleri*”nde [Kitabhâne-i Südî. 1340; s.7, 25,27,33,39,63,68,69,79], sonra, “Besim Atalay Bey”in “*Bektaşî ve Edebiyatında* [İstanbul, Matbaa-i Amire. 1340, s.61,62,63,82,96,99,102,103,105,106, 110,120] “Pir Sultan Abdal”ın nefesleri mukayyittir. Bu cins mecmualardaki metinleri arasında ekseriyetle büyük farklar vücuda gelir. Meselâ “Pir Sultan Abdal”ın “Derviş Ruhallah”ın eserinde kaydedilen bir şiiri [s. 32], Besim Atalay Beyin kitabında “Hatâyî” namına mukayyittir. [64]; keza, Besim Atalay Bey, kitabının 110’uncu sayfasında “Abdal Musa” namına kaydettiği manzumeyi, 120’nci sayfada “Pir Sultan” namına tekrar kaydetmiştir.

Muahhar devirlerde yazılmış Bektâşî cönklerinde “Pir Sultan”ın daha birtakım manzumelerine tesâdüf edilmekte olduğu gibi, daha eski devirlere ait mecmualarda da ara sıra onun eserlerine rast geliniyor. Kezâlik, “Şah Hatâyî” ye yani meşhûr “Şah İsmail”e isnat olunan ve hicri onuncu asır Kızılbaşlarının adâp ve erkânını muhtevî olan “*Münâkıbü’l Esrâr Behçetü’l Ahrâr*” adlı eserde, “Hatâyî, Kul Himmet, Kul Adil, Kul Mazlûm” gibi Kızılbaş şairlerinin eserleri arasında “Pir Sultan Abdal”ın da üç manzumesi mevcuttur. [Hususi kütüphânemizdeki yegâne yazma]. Mamafih ben, elimdeki nüshanın on birinci asırda istinsâh edildiğini, ve bu manzumelerden bazılarının o sırada asıl eserin metnine idhâl ve ilave olunduğunu tahmîn etmekteyim. Asıl esere gelince, onun herhalde “Şah Tahmas” zamanında yani onuncu asırda tertip edildiği sarâhaten anlaşılmaktadır.

“Pir Sultan”ın bazı eski mecmualarda mukayyit bir manzumesi, onun zamanı ve telâkkiyâtı hakkında bize bir fikir verebilecek mâhiyette olduğu için aynen naklediyorum:

1

Hızır Paşa bizi berdâr etmeden
Açılın kapılar şâha gidelim
Siyâset günleri gelip yitmeden
Açılın kapılar şâha gidelim

Gönül çıkmak ister şâhın köşküne
 Can bu yanmak ister Ali müşküne
 Pîrim Ali on iki imâm aşkına
 Açılın kapılar şâha gidelim

Her nereye gitsem yolum dumandır
 Bizi böyle kılan ahd ü imândır
 Zincir boynum sıkdı hâlim yamândır
 Açılın kapılar şâha gidelim

Yaz seyli gibi akar ben çağlarım
 Hançer alıp ciğerciği dağlarım
 Garip kaldım arada ağlarım
 Açılın kapılar şâha gidelim

Pir Sultan'ım aydur mürvetlü şâhım
 Yaram yaş oldu sızlar ciğergâhım
 Arşa direk direk olmuştur âhım
 Açılın kapılar şâha gidelim

2

Kul olayım kalem tutan eline
 Kâtip ahvâlimi şâha böyle yaz
 Şekerler ezeyim şiirin diline
 Kâtip ahvâlimi şâha böyle yaz

Allah'ı seversek kâtip böyle yaz
 Dün ü gün ol şâha eylerim niyâz
 Umarım yıkılsın şu kanlı Sivas
 Kâti ahvâlimi şâha böyle yaz

Sivas illerinde zilim çalınır
 Çamlı beller bölük bölük bölünür
 Ben dostdan ayrıldım bağrım delinir
 Kâti ahvâlimi şâha böyle yaz

Münâfıkın her dediği oluyor
 Gül benzimiz sararuben soluyor
 Gidi Mervân şazz oluben gülüyor
 Kâtip ahvâlimi şâha böyle yaz

Pir Sultan Abdal'ım hey Hızır Paşa
 Gör ki neler gelir sağ olan başa
 Hasret koydu bizi kavm kardaşa
 Kâtip ahvâlimi şâha böyle yaz

Aynı hâdise ile alâkadar olduğu anlaşılan bu iki manzume, “Pir Sultan Abdal” ın yaşadığı zamanı ve memleketi anlamak için bize iki ipucu veriyor: “Hızır Paşa” bizim şairi, yahut onun elemelerini terennüm ettiği ve mensup olduğu zümreyi kavm ü kardaşından” ayırmıştır; bu vaka Sivas civarında olmuştur; binaenaleyh şair “Sivas”a “kanlı” sıfatını veriyor ve onun yıkılmasını diliyor. Birinci manzumeden de şairin -veyahut ekseriyetle mutâd olduğu vechle, onun namlarına bu manzumeyi yazdığı bir takım insanların- zincir-bend olarak mevkûf bulundukları anlaşılıyor ve şair “Açılın kapılar şâha gidelim” nakaratıyla, fırsat buldukları takdirde İran şahı nezdine firâr etmek istediklerini gösteriyor. İkinci manzumede, hallerini şâha bildirmek için kâtibe rica etmeleri de birinci manzumeyi müeyyiddir; yani, şairin veya mensup olduğu zümrenin, Acem şâhına mensubiyetini ve Osmanlı idâresinin takibâtından kurtulabilmek için onun yanına ilticâdan başka ümitleri olmadığını anlatmaktadır. Demek oluyor ki “Pir Sultan Abdal”, “Sivas” civârında yaşayan ve İran şâhlarına yani “Safevî” hanedânına dini râbitalarda bağlı olan “Esnâ-yı aşeriyye “den “Kızılbaş bir Türk zümresine” mensuptur.

“Hızır Paşa”nın kim olduğunu ve Sivas havâlisinde cereyân eden vak’anın mâhiyetini ve zamanını anlayacak olursak, “Pir Sultan Abdal”ın hangi devirde yaşadığını tayin edebiliriz. Onuncu ve on birinci asırlarda vüzerâdan bu namda bazı adamlar biliyoruz; lakin bunlardan hangisinin Sivas havalisinde böyle bir te’dîb hareketi

icrâ ettiği hakkında malûmatımız yoktur. Kezalik, “Kalenderoğlu” hâdisesinde, onun Bursa havâlisindeki hareketi pâ-yi tahtı telâşa düşürdüğü sırada, vezir “Hızır Paşa”nın bir tedbir itiyâdı olmak üzere Üsküdar’a azîmete memur olduğu malûmdur. [1016’da; *Na’imâ*, C2, S23]. Acaba yukarıki manzumeler bu şâyia üzerine mi yazıldı? Bunu pek tahmin etmiyoruz. Herhalde “Hızır Paşa” “Sivas” civarında bir tenkil hareketi yapmış olmalıdır. Bu da, daha ziyâde on birinci asrın başlangıç senelerinde olabilir. Bu devirlere ait tarihî membaların tetkikiyle, belki, bu hâdisenin zamanını daha sarîh olarak tayin mümkün olur. Meşhur sofî “Mahmud Hüdâî Efendi”nin “Birinci Sultan Ahmed”e “Dobruca –Zağra” havâlisindeki “Kızılbaşlar”ın tathîrini tavsiye için yazdığı mektupla bunların ahvâlini bildiği tasrîh edilen “Hızır Paşa” –ki yukarıda bahsettiğimiz “Hızır Paşa”dır –, herhalde “Pir Abdal Sultan”ın bahsettiği “Hızır Paşa” olmalıdır. [Tercüme-i halî: *Sicil-i Osmânî*, C.2 s.279].

Bu manzumelerin asıl ehemmiyeti, onuncu ve on birinci asırlarda Anadolu’da “Kızılbaş” dediğimiz “Türk –Alevî” zümreleri arasında, İran şâhlarının kuvvetli bir “dinî –siyasî” propaganda teşkilâtına mâlik olduklarını göstermesindedir. İran şâhlarının bu propagandası, “Şah İsmail”den itibâren, yalnız Anadolu’da değil, Rumeli’deki “Alevî Türk zümreleri arasında da mevcuttu. Bu hususta Hüdâî Efendinin mektubu pek manidardır. [Mehmet Şerafettin Beyin “*Şeyh Bedreddin*” adlı eserine mürâvâ, S.73-74] Hüdâî Efendi, bu zümrelerin Safevî hükümdârlarıyla revâbıtını hatta Kızılbaş seferlerinde zümrelere mensûp sipâhilerin kendi hem mezhepleriyle har etmemek için tımardan ferâgat ettiklerini sarâhaten söylemektedir. Kezalik, 1018’de İstanbul’da bu gibi şüpheli zümrelerin teftiş-i ahvâline memur edilen “Çeşmî Efendi”nin “İkinci Osman”a verdiği raporda da bunların “Şah Abbas”ı mürşit tanıdıkları, hatta Safevî hükümdârına maddeten de yardımda bulundukları musarrahdır [*“Divan”*ın “*Journal Asiatic*”te neşrettiği metne müracaat, 1921, Nisan-Haziran, s. 290-293]. İşte “Pir Abdal Sultan” bu zümrelerin pek mühim bir şairidir; ve eserleri Kızılbaşlar ve Bektaşîler yani bütün Alevî zümreleri arasında asırlardan beri yaşamıştır. Onun, “Besim Atalay Bey” tarafından neşrolunan diğer bir manzumesi de [*Bektaşîlik ve Edebiyatı*, s.100], “Alay alay gelen gazilerin yani Safevî ordularının imâmlarının öcünü almaları lâzım geldiğinden, yeryüzünü kırmızı taçların –yani kızıl külâhlı Safevî Türkmenlerinin – doldurması lüzumundan, İstanbul’da Safevî hükümdârının sünnî sultânının yani Osmanlı pâdişahının yerine geçip tâc-ı devletle hükümrân olmasından” ateşin bir propagandacı lisânıyla bahsetmektedir. İşte “Pir Sultan” ve onun neşrettiğimiz

manzumeleri, bu nokta-i nazardan, Anadolu'nun yalnız edebî tarihi değil, siyasi ve dini tarihi itibâriyle de fevkalade mühimdir. Türkiye'deki Alevi zümreleri arasında, bu manzumeler, sazlarla uzun asırlar çalınmış, memleketin manevî ve millî vahdetini bozmak hususunda şiddetle âmil olmuştur.

Köprülüzâde Mehmet Fuat

İstanbul Darülfünûnunda "Türk Edebiyatı Tarihi" Müderrisi

İSHAK HOCASI AHMED EFENDİ

Muâsırlarından birinin "Süyûti-i zaman, Câmi-i devrân" diye medh tavsif ettiği bu zât, mensup oldukları h.ars ve medeniyet dairesinde seleflerimizin nasıl esaslı ve kuvvetli malûmat sahibi olduklarına nice emsâli arasında güzîde bir şahittir. Bugün, ancak edebiyat tarihimizle mütevaggıl olanlarca malûm olan İshak Hocası Ahmed Efendi "Arabiyât'ta yed-i tûlâsı dırâz, Fârisî'de bâg-ı iktidârı her müşkile bâz" bir mütebahhir idi telifâtı çoktur. Bunların hemen hepsi zamanı için kıymetli ve faydalı eserler olmakla beraber meşhûr "Zemahşerî'nin *"Mukaddimetü'l-Edeb"* unvanlı lûgatinden tercüme ettiği *"Aksa'l-İreb"* adlı kitabı hâlâ istifâde-bahş ve mühim bir "kâmûs" mesabesindedir.

*"Vekayi'u'l-fuzalâ"*nın tesbit ettiğine göre Ahmed Efendi "Aydın Güzel Hisarı"na civar bir köyde doğmuştur. "*Safâî*" ve "*Sâlim*" tezkireleri sadece "Menteşe"li olduğunu söylüyorlar. Babası "Hayreddin" Efendi nâmında bir adamdır ki "*Mukaddemât-ı 'ulûm*"u oğluna bizzat tedris etmiştir. Ahmed Efendi genç yaşında Acemistan'a gitmiş, ilim tahsili uğrunda senelerce "Şirvan"da kaldığı için bir zamanlar "Acem Ahmed Efendi" diye anılmıştır. Türkiye'ye döndükten biraz sonra "Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa"ya tezkirecilik eden "İshak Efendi"ye intisap etti. Bu zâta hoca oldu. O devirlerde "İshak Efendi" nüfuzlu ve pek meşhûr olduğu için Ahmed Efendi "İshak Hocası" diye anıldı. Zamanının müverrihleri ve tezkirecileri ondan hep bu unvanla bahsederler. *Râşid Tarihi*'nin ifâdesine göre "İshak Efendi", "nüdemâ-yı havâs-ı padişâhîden olup huzurda nâfizül-keâm" idi. Devrin sadrâzamı Kara İbrahim Paşa kendisine kin bağlamıştı. Teb'idi için fırsat gözetiyordu. Nihayet memuren Mısır'a gitmesine irâde çıkarttı. "İshak Efendi" yolculuğa tahammül edemediği için "Eskişehir"de hastalandı, geri döndü. Kurnaz sadrâzam, kendisine hürmet ve mahabbet eder mektuplar yazıyordu. Fakat aynı zamanda padişaha da "İshak Efendi İstanbul'da Ocak Halkı'yla ittifak etmiş, sizi hal'ettirecek" diye tezvirâtta bulundu. Rodos'a sürdürdü. Biraz sonra yeni iftiralar icad ederek katlettirdi. Bu, 1095/1683 senesine müsadiftir. Ahmed Efendi, hamîsinin nekbet ve felâketinden sonra Bursa mülhakatında sırf müderrislikle vakit geçirdi. 1101/1689'da sadrâzam Köprülü-zâde Mustafa Paşa kendisini "bâ-ferman-ı 'âlî ibtidâ dâhil itibâriyle mahrûsa-i Bursa'da Hudâvendigar medresesine naklettikten mâ'âdâ Anadolu muhasebesini ihsân ve ma'iyet ü istishâbla sefer-i zafer-rehber Belgrad'a revân oldular." Paşa şehid düşünce Ahmed Efendi tekrar Bursa'ya döndü. Ve artık orada kaldı. Memleketin ekser ulemâsı ondan ders görmüştür.

İshak Hocası, Bursa'da Murâdiye medresesinde müderris iken 1120/1708 tarihinde vefat etmiştir. Meşhûr Kara Çelebi-zâde, Şeyhülislâm ve müverrih Abdülazîz Efendi'nin yanında medfundur. Oğlu "Mahmûd Efendi" "Vâkıf" mahlaslı bir şairdir. Babasının vefatına şu tarihi söylemiştir:

Hâce-i 'âlemiyân Ahmed Efendi kim anun
Yetişür fazlına âsârı güvâh-ı 'âdil

Ref' idüp iki elüm fevtine târîh didüm
Vâlidüm Hâce Efendi ide 'adni menzil.

1120/1708

Makalemizin başında "Ahmed Efendi"nin "*Aksa'l-İreb fi-Tercemeti Mukaddimetü'l-Edeb*" unvanlı lûgat kitabının zamanımız için de faydalı bir eser olduğundan bahsetmiştim. "*Mukaddimetü'l-Edeb*"in sahibi Orta Asya Türkleri içinde yetişen allâmelerden meşhûr "Zemahşerî"dir. Beş sene Mekke'de mücaveretde bulunduğu için "Câru'llâh" diye de anılır. Asıl adı "Mahmûd"dur. "Hârzem" köylerinden "Zemahşer (¹)"de 467/1074 senesinde doğmuştur. İslâm medeniyet ve irfanına en çok ve mühim hizmet edenlerden biri de budur. "Tefsir"e, "hadîs"e, "fık'h"a, "lûgat"e dair nice nice eserler yazmıştır ki hepsi kendi "nevi"lerinde "ümme'hât"dandır. Rivayete göre babası "Zemahşer" köyünde bir mahalle mescidi imamıydı. Zemahşerî'nin bir bacağı topal olduğu için işe yaramaz diye terzilik sanatına vermediği düşünülmüş, fakat çocuğunun ricası üzerine Hârzem'de bir medrese hüccresinde iskân etmişti. İşte Zemahşerî burada devrin âlimlerinden ders görmüş, âlem-şümûl bir şöhret almıştır. Halk ona "Topal" derdi. Bir ayağı dizinden kesilmişti. Bir rivayete nazaran damdan düşerek, bir rivayete göre soğuktan donarak, başka bir rivayete nazaran attan düşerek sakat kalmıştı. Kendisi "Küçükken bir serçe tutmuştum. Ayağını bir iplikle bağladım. Kuş uçtu, bir duvarın kovuğuna girdi. İpliği çektim. Hayvanın ayağı koptu. Annem bu hali görünce acındı, bana beddua da etti. İşte felaketime sebep budur." dermiş. Anlattıklarına göre Zemahşerî, takma ayak kullanırmış ve halk görmesin diye gayet uzun elbise giyermiş.

İşte "İshak Hocası Ahmed Efendi"nin "*Aksa'l-İreb*" unvanıyla tercüme ettiği mühim eser bu allâmenindir.

¹ "Ze"yi üstün okumalı.

Ahmed Efendi kitabının başında "Ve dahı ma'lûm ola ki tercemesi sadedinde olduğumuz kitâb-ı latîfde elfâz-ı Arabiyye, elfâz-ı Fârisiyye ile terceme olunmağla lûgateyn-i mezkûreteyne müte'allik ba'zı fevâ'id îrâd olunmak münâsib olmak mülâhazasıyla terceme-i kitâba şürû'dan evvel iki mukaddime zıkr olundu. Mukaddime-i ûlâda lûgât-ı Arabbiye ve mukaddime-i sâniyede lisân-ı Fârisiyye'ye müte'allık ba'zı nevâdir-i kesîretül-fevâ'id îrâd olundu..." diyor. Filhakika eserin üçte birini işgâl eden bu iki mukaddimede Ahmed Efendi bize iki lisân hakkında pek faydalı malûmat vermektedir ki bunların mutâlaası "İshak Hocası"nın vukufunu vuzûh ile isbat eder: İlk mukaddimede bir lisandan diğer lisana tercüme nasıl yapılmalı, "lûgat" kelimesinin aslı, lûgate itimad etmek için aranacak şartlar, eskiden beri halk lisanında kullanıldığı halde Kur'ân'da geçmeyen Arapça kelimeler, Arapça kelimeler hakkındaki türlü türlü ihtilâflar, Arapçalaştırılmış kelimeler, İslâmiyetten sonra Arapça'da husûle gelen tahavvüller, müvellid lafızlar, mânâsı mütenevvi' lafızlar, Arapça kelimelere hâs haller... İkinci mukaddimede Acemceye dair umûmî malûmat, Acem kelimelerine hâs haller, bu lisanda iştikak, tasrîf, muhtelif mânâları tâyine yarayan lafızlar, mânâlarında hususiyet gösteren Acemce ibâreler (yani Acem galisizmi)... gibi meseleler üzerinde pek faydalı malûmat vermiştir ki bu bahisler erbâbı nazarında hâla kıymetini kaybetmemiştir.

"İshak Hocası Ahmed Efendi"nin tercüme hakkında dermiyan ettiği mülâhazayı şuraya geçiriyorum:

(Ma'lûm ola ki bir lûgati lûgat-i uhrâya nâkil ve bir lisanı lisan-ı âhar ile tercümede iki tarîk vardır. Tarîk-ı evvel budur ki terceme olunacak 'ibârâtun müfredât kelimesine lûgat-i uhrâdan mürâdif olan lafzı zıkr idüp tertib-i kelimât-ı mütercemeye muvâfık terceme olunâ. Meselâ Fârisî'de "Afîtâb fûrû şud" ibâresini Arabî ibâret ile "Eş-şemsü ile'l-esfeli zehebet" ve Türkî İbâret ile "Güneş aşağı gitdi" diyü terceme etmek gibi Yohanna İbn Batrık ve İbn Na'ime-i Humusî bu tarîkı ihtiyar idüp kütüb-i Yunaniyye'nin ekseriyyetini bu vech üzre terceme ve Arabî'ye nakl itdiler. Lâkin mahfî olmaya ki bu tarîk su'ûbetden hâlii degüldür. Zîrâ her kelimenün mürâdifini bulmak müşkil olduğundan mâ'adâ ta'bîrlerün sebûki birbirine muhâlif olur. Li-hâzâ mezbûrlarun terceme itdükleri kütübden çendân intifâ' olunmaz, Tarîk-ı sâni budur ki terceme olunacak ibâretün mazmûnını mütercim zihninde tasvîr idüp ol mazmûn, lûgat-i uhrâda ne 'ibâret ile ta'bîr oluna gelmiş ise ol vech üzere terceme ve ta'bîr ider. Meselâ misâl-i mezkûre 'Arabî ibâret ile "Guribeti's-şemsü" ve Türkî 'ibâret ile "Güneş batdı" diyü terceme ve ta'bîr ider. Hüseyin bin İshak ve Cevherî tarîkı budur ve bu tarîk

begâyet eslem ve eshel ve maksûdî edâda evcehdür. Li-hâzâ bu 'abd-i fakîr mütercim, terceme itdüği kitâblarda bu tarîka sülûk mu'tâdı olmağla *Mukaddimetü'l-Edeb* tercemesinde dahı bu vâdîyi ihtiyâr itdi ...)

"*Aksa'l-İreb*", Zühdî Paşa Maarif Nazırı iken "Matbaa-i Âmire Müdürü Salâhaddin Bey"nin himmetiyle 1313'te iki cilt üzerine tab' edilmiştir. Erbâbı için pek müfid bir murâaatgahtır.

"*Mukaddimetü'l-Edeb*"in ilk mütercimi Ahmed Efendi değildir. Bursalı Tahir Bey "*Osmanlı Müellifleri*"nde Ahmed Efendi'den bahsederken "*Mükaddimetü'l-Edeb*" için "Ulemâ ve meşâyih-i Osmanıyyeden Müstakîm-zâde Süleyman bin Sa'deddîn Efendi tarafından da tercüme edilmiştir." diyor ki yanlıştır. Müstakîm-zâde'nin tercüme ettiği eser "Ebû'l-Fazl Hubeyş"nin "*Kânûnû'l-Edeb*" unvanlı lûgatidir ki Sa'deddîn Efendi tercümesinin tarihini göstermek üzere "*Elsine-i Selâse*" nâmını vermiştir. El yazısıyla olan nüshası "Reşîd Efendi Kütüphanesi"nde mahfûzdur.

Tahir Bey, Müstakîm-zâde'den bahsederken bilâkis "*Kânûnûl-Edeb*"in İshak Hocası tarafından da Türkçeye nakledildiğini yazmaktadır ki bu da bir zühûldür. Bu makalemizde anlattığımız üzere Ahmed Efendi'nin tercüme ettiği kitap "*Mukaddimetü'l-Edeb*"tir. ⁽²⁾

İstanbul kütüphanelerinde bu eserin muhtelif zamanlara ait pek eski tercümelerine tesadüf edilmektedir ki "Türkiyât Enstitüsü"nce bunlar toplattırılmaktadır. Lisanımızın tarihine ait yapılacak tettebbûlar için son derece lâzım olan bu himmet şükrâna lâyıktır.

Ahmed Efendi, kendisinden evvel nice âlimler tarafından şerhedilmiş olan meşhûr "Tirmizî"nin "*Şemâ'ilü'n-Nebî*" unvanlı eserini şerhettiği gibi "*Sandûkatü'l-Ma'ârif*" risâlesini ve "*Kısas-ı Enbiyâ*"yı müstemil "*Vahdet-nâme*" manzûmesini kaleme almış, bunlardan başka hayli eserler yazmıştır. Aynı zamanda şairdir. Manzûmeleri arasında:

Levh-ı ruhunda hatt-ı perîşân görünmesün

Mir'ât-ı dilde jeng-i ferâvân görünmesün

² Bir de "*Dîvânü'l-Edeb*" vardır ki "Farana"lı bir Türk olan "Ebû İbrahim İshak"ın eseridir. Bundan birkaç sene evvel tasnif işiyle "Ayasofya Külüphanesi"nde meşgul olurken elime geçen bir nüshasını tedkik ettim. Bu lûgat altı kısma ayrılır. Halbuki Kâtip Çelebi merhum "*Keşfü'z-Zunûn*"da -kendi el yazısıyla muharrer nüsha da dahil olmak üzere- beş kısım olarak göstermektedir. *Keşfü'z-Zunûn*'un "*Mukaddimetü'l-Edeb*" maddesinde aynı ifâde mevcut olmakla merhûmun o maddedeki ibareyi "*Dîvânü'l-Edeb*" maddesine, her nasılsa, aynen geçirdiği anlaşılmaktadır.

Çeşm-i terime kühl-i cilâ Hâk-i pâyidir
Bir de gözime kühl-i Sıfâhân görünmesün

Bâg-ı ümîd-i vasl da bir iş bitirmedi
Düşdi nazardan eşk çü bârân görünmesün

* * *

Dil meyl iderdi kâkül-i cânânı görmege
Sevdâsı şimdi zülf-i perîşânı görmege

Rez dühterine mugbeçenün müşterî hezâr
Çok kimse vardı mey-gedeye anı görmege

Hengâm-ı 'azm râh-ı fenâ geldi hâzır ol
Başla tedârük-i 'ademsitânı görmege

* * *

Sezâ-vâr-ı nisâr-ı hâk-i pâyin gevherim yokdur
Dür-i sîr-âb-ı çeşmim çok müsâ'id ahterim yokdur

Ben ol sîmurg-ı gerdûn-seyr-i hoş-pervâzam ammâ hayf
Fîrâz-ı Kâf kurb-ı yâre mûsıl şeh-perim yokdur

gibi güzelleri vardır.

"Hoca-zâde Efendi" diye şöhret bulan oğlu "Mahmûd Efendi" yukarıda söylediğimiz gibi "Vâkıf" mahlaslı bir şairdir. 1094/1682'te Bursa'da doğmuş yüksek pâyeli bir müderris iken 1137/1724 'de vefat etmiştir. Bir gazelini alıyorum:

Neşâta bâ'is olur nev-bahâr anıldıkda
Gider humâr, mey-i hoş-güvâr anıldıkda

Nigâh-ı şefkat ider mi 'aceb o meh-pâre
Dil-i sitem-zede-i bî-karâr anıldıkda

Vücûd-ı âşık-ı ser-geştenün gubâr-âsâ
Reh-i nigâra düşer rûzigâr anıldıkda

Bir iki nâvek-i dil-dûzın eylesün irsâl
Bu çâk-i sîne-i 'uşşâk-ı zâr anıldıkda

Zebân-ı hâme-i Vâkıf güher-feşânlık ider
Bu gûne bir gazel-i âb-dâr anıldukdâ

Ali Canip

MİRZÂ-ZÂDE NEYLÎ

Devrin "Re'îs-i Şâ'irân"ı "Ahm'ed Tâ'ib" Efendi tarafından:

Velî ben bildiğim şâ'ir fakat ⁽¹⁾ Neylî vü Kâmîdir ⁽²⁾

Hatâdır gayra itmam şâ'iriyet ile bühtânı

yolunda, Edirneli meşhur "Kâmî Efendi" ile birlikte takdir edilen "Mirzâ-zâde Ahmed Neylî Efendi", on ikinci/on sekizinci asır şairlerinin en şöhretlilerinden biridir. "Arpaemînî-zâde Sâmî Bey"ın mustalah ve muakkad ifadesi unutulmamak şartıyla denebilir ki bu asırda yetişen Dîvân şairlerinde vuzûh ve samimiyete, hattâ sâdeliğe karşı temâyüller vardır. Bu temâyüllerde iki büyük şairin -Nâbî ile Nedîm'in- bâriz tesirleri görülür. Esasen bu tesir yalnız ifadeye değil, tahassüs tarzına da şâmindir. "Damad İbrahim Paşa" devrinde yaşayan şairlerin bilhassa gazellerinden bazılarında "Nâbî"yi, bazılarında "Nedîm"i hatırlatan şeklî ve rûhî unsurlar vardır. "On ikinci/on sekizinci asır edebiyatının meşhur sîmâları"na dair "*Hayat*"ta neşrettiğimiz makalelerde bu ciheti ihsas etmiştik. İşte aynı hali "Mirzâ-zâde Neylî Efendi"de de müşahede etmekteyiz. Onun –hemen hepsi ifadece vâzıh, külfetsiz- gazeleri arasında:

Âhir olmuş meclis-i Cem, câm-ı işret kalmamış

Devri sönmüş sâgarın sahbâda hâlet kalmamış

Pâyine cûy-ı sirişki itmege her sû revân

Gülsitân-ı dehrde bir serv-kâmet kalmamış

Cümle târâc eylemiş gâret-ger-i endûh-ı gam

Şehr-i bend-i dilde esbâb-ı meserret kalmamış

Âhir olmuş güft u gû-yı meclis-i erbâb-ı ayş

Hâsılı bu âlem-i fânîde sıhhat kalmamış

Kadrini kim bilsin ey Neylî dîr-i eş'ârımın

Âşinâ-yı lücce-i deryâ-yı fikret kalmamış

* * *

Âlem bakılsa safha-i 'ibret degil midir

¹ "Fakat" burada "yalnız", "ancak" mânâsınadır.

² Kâmî hakkındaki makalemiz *Hayat*'ın II sayısındadır.

Eczâ-yı kevn, nüsha-i hikmet değil midir

Kaddin kabâ-yı sürh ile âfet değil midir
Âfet değil kızılca kıyamet değil midir

Nahcîr-ı kâmı elde bilirse aceb midir
Dil şâh-bâz-ı sâ'id-i himmet değil midir

Bak cûş-ı bahr-ı eşkime âgûş-ı vasla gel
Cânâ kenâr, cây-ı selâmet değil midir

Şâh-ı bahâr açdı çemen mülkini yine
Erbâb-ı 'ayşa vakt-i ganîmet değil midir

Geldikçe bana nâvek-i cevrin rakîbe de
Sehv ile râst gelse isâbet değil midir

Berk-ı nigâh itdi hebâ hırmên-i dili
Ol. şûh-ı fîrne-cû aceb âfet değil midir

Kalsa güşâde dîde-i hûrşid ü meh nola
Neylî bu âlem âlem-i hayret değil midir
gibi niceleri Nâbî'yi pek yakından hatırlattığı gibi;
Nola sen zülf-i müşgînle dîrsen sünbülüm vardır
Benim de tâze tâze zahm-ı tîgînla gülüm vardır

Senin var ise gül gibi 'izârın bâğ-ı hüsnünde
Figânımdan benimde bülbül-âsâ gulgulüm vardır

Bizimle bir gice haşr olmagı yâda getirmezsın
Dimezsın ey meh-i nâ-mihribân bir gün ölüm vardır

Senin câm-ı Cemin var ise cânâ la'l-i nâbınla

Benim de hûm-ı dilden bezm-i 'aşkında mülüm vardır

Nola o gül eger bilmezse şimdi kadrini, bir gün
Diye garâlanıp Neylî gibi bir bûlbûlüm vardır

Ve:

Merdüm-i çeşm-i gazâl-i Çîn, hâl olmuş sana
'Aks-i gül mir'âta düşmüş rûy-ı âl olmuş sana

Âb u tâb-ı nâz ile tahmîr olunmuş âfitâb
Âb u tâb-ı gevher-i hüsn ü cemâl olmuş sana

Vechi var cânâ sipihr-i hüsn dirsem rûyuna
Cebhe meh, ruhsâr mihr, ebrû hilâl olmuş sana

Nakşî çıkmış ser-nüvişti eylemiş şimdi zuhûr
Hüsni Leylâ'nın siyeh bir dest-mâl olmuş sana

Neyliyâ çıkmaz hayâlinde miyân-ı dil-rübâ
Ma'nî-i nâzik hayâl-ender-hayâl olmuş sana

gibi birçokları da insana "Acabâ Nedîm mi yazmış?" hissini verir.

"Nedîm" henüz gençken, yaşını başını almış, üstât tanınmış olan "Neylî", Nedîm'i tanzîren söylediği bir gazelin makta'ında büyük bir tevâzû gösteriyor, daha doğru bir tâbirle hakikati, yani Nedîm'in kâbına erişilmez sanat ve şairliğini itiraf ediyor:

Tûde-i hüsn mi ol 'ârız-ı gül-reng midir
Meşreb-i nâz mı yohsa dehen-i teng midir

Mûy-ı müşgîn-i ser-âmedle ser-efrâz olmuş
Hâl-i dil-ber sipeh-i fitneye serheng midir

Mûjeler sâha-i çeşmimde hayâlin üzre
Biri birine girüp saf-zede-i ceng midir

Dil-i 'uşşâkda fikr-i hatı nâ-ber-câdır
'Aşk mir'âtı meger cilde-geh-i ceng midir

Târ-ı zülfünde olan 'ukdeler aldı hûşum
Sâhir-i gamzesi bend itdiği nîreng midir

Pey-rev olmakda Nedîmâya 'özür-hâh oldun
Neylîyâ söyleye pây-ı kalemin leng midir

"Neylî"den bahseden eserlerden bir kısmı onun "biyografi"sinde hayli hatâya düşmüşlerdir. Bu itibarla, itimada şâyân menbâlarla tevsik ederek şairin terceme-i haline dair edebiyat meraklısı karilerimize sahih malûmat vermek istedim.

Neylî 1084/1673'de doğmuştur.⁽³⁾ 1092/1682 tarihinde İstanbul kadısı olan Mirzâ Mehmed Efendi'nin oğludur.⁽⁴⁾ Ulemâ-zâde olduğu için 1089/1678'de yani beş yaşında iken "lezzet-i şehd-i mülâzemetle şîrîn-kâm" oldu. Babası öldüğü zaman Neylî dokuz- yaşında idi. 1106/1694'de "İkinci Mustafa" padişah oldu. "Genç şâir, hükümdara cülûs tarihleri takdim etti. Bir sene sonra Türk ordusu Nemselilere karşı büyük bir muzafferiyet kazanınca şair, hükümdara verdiği tebriknâmesinde bilvesile kendi hayatından şöyle bahsediyor:

Menzile irdi tarîk-ı 'ilmde ebnâ-yı cins
'İlm ü fazl ile bana hem-pâ degilken ekseri

Eyledi mâlik beni gerdûn-ı dîn bir bahta kim
Cânib-i ikbâle itmez bir nigâh-ı kem-teri

Olmuş iken bunca dem üftâde-i çâh-ı belâ
İtmedi bir sâhib-i himmet bana dest-âveri

Bâğ-ı dehrin böyledir âyîn ü resmi muttasıl

³ İzzî Tarihine binâen Bursalı Tâhir Bey'in *Osmanlı Müellifleri*'nde 1104/1692 demesi yanlıştır.

⁴ *Vekâyi'u'l-Fuzalâ, Sâlim Tezkiresi, İzzî Tarihi, Mecelletü'n-Nisâb*, Binâenaleyh "*Sicil-i Osmânî*"nin Neylî'yi Şeyhulislâm Mirzâ-zâde Mehmed Efendi'nin oğlu göstermesi yanlıştır. Neylî bu zâtın oğlu değil, küçük kardeşidir. (Aynı menbâlar ve *Safâî Tezkiresi*), bilvesile kaydedeyim ki "*Devhatü'l-Meşâyih*"in matbû nüshası "Şeyhulislâm Mirzâ-zâde Mehmed Efendi"yi "Şeyhulislâm Mirzâ Mustafa Efendi'nin oğlu olarak kaydeder. Mustafa Efendi, tezkire sahibi Sâlim Efendi'nin babasıdır. Sâlim'in başka kardeşi yoktur. "*Devhatü'l-Meşâyih*" Müstakîm-zâde Sadeddin Efendi'nin eseridir. Sadeddin Efendi "biyografi"de mülebahhirdir. Nilekim kendi el yazısıyla olan nüshada böyle bir hata yoktur.

Kim nişân-ı seng-i cevır olur nihâl-i nev-beri

Müdde'âmın olmazam isbâtına 'âciz eger

Mu'ciz-i nazmımla itsem da'vî-i sihr-âveri

Neylî "müderris" olmak istiyordu, Meşhur Feyzullâh Efendi, menfâsından gelerek ikinci defa şeyhulislâm olunca şair kendisine:

Yine 'ahd-i kerem, hengâm-ı feyz-ı lutf u ihsandır

Zamâne bu zamâne, dem bu dem, devrân bu devrândır

Matlâlî bir kaside takdim etti, bunda:

'Aceb mi haste-diller çâre-cûyan olsalar dâ'im

Der-i lutfunda kim, dâru'ş-şifâ-yı derd-mendândır

'Aceb mi 'arz-ı hâl-i bendegâna olmasa hâcet

Ki 'ilmin şâmil-ı ahvâl-ı râz-ı müstemendândır

Ricâsında bulundu. 1109/1697'de "Ca'fer Ağa Medrese"sini "hâric"le kazandı. Emsâline nisbetle Neylî, tarîkinde çabuk ilerlemiştir:

1113/1701'de "ibtidâ dâhil" ile, 1118/1706 'da "mûsıla-i sahn" ile, 1121/1709'da "Sahn-ı Semaniyeden biriyle", 1125/1713'de "Mûsıla-i Süleymâniyye" ile ve nihayet 1129/1716'da "hasretü'l-müderrisîn olan medâris-i Süleymânın biriyle" ikrama mazhar olduğunu görüyoruz. Fakat o bir an evvel "mevleviyyet"e terfî etmek istiyordu. Nitekim "Baltacı Mehmed Paşa"ya verdiği bir kasidede:

Benem ol bî-kes ü bîçâre ki her demde bana

Günc-i mihnetde gam u derd ü belâdır hem-dem

Eyleyüp dūr beni matlab u me'mûlûmden

Beni şâd eylemedi hâsılı bu baht-ı dijem⁽⁵⁾

Oynadı gerçi nice şu'bede-i gûn-a-gûn

Lîk güldürmedi ben bî kes ü zârı bir dem

diye tazallüm ettiği gibi "Şehîd Ali Paşa" ya karşı da:

⁵ Dijem: (Fârisi) Mahzûn, mağmûm, muzlim mânâsına da gelir.

Benem ol bî-nevâ-yı zâr u ser-gerdân-ı kem-vâye
Ki mir'ât-ı cihânda görmedim hîç rûy-ı sâ mânı

Rehâ-yâb olmadım ben teng-destîden dahı ammâ
Semend-i tab'ım aldı sâha-i pehnâ-yı 'irfânı

Lisân-ı hâss-ı vâdî-i 'Arabda şî'r-gûy olsam
Cevâd-ı hâmem eyler esb-i tâzî gibi cevânı

Ger itsem Sâbit-i merhûma tarz-ı şî'rde taklîd
Hemân Sâbit sanır gûş eyleyenler dehrde anı

diyor. Anlaşılan "Mirzâ-zâde" bir an evvel kadı olup "rûy-ı saman"ı görmek istemiştir. Nihayet "Damad İbrahim Paşa" sadrâzam olunca bütün meslekdaşları gibi o da emeline nâil oldu. 1130/1717'de İzmir mevleviyetini kazandı. Paşa'ya takdim ettiği kasidede şimdiye kadar mutâd edindiği şikâyetten eser görmüyoruz:

Felek rûy-ı mahabbet gösterüp erbâb-ı irfâna
Safâ-yı tab' te'sîriyle mir'ât-ı vedâd oldu

Hıdîvâ dâ'î-i dîrîne idi Neylî-i kem-ter
Zamân-ı devlet ü câhında ol da ber-murâd oldu

'Utârid Müşterî çıkdı virüp nakd-i Süreyyâyı
Kumâş-ı nazmı kim tamgâ-yı vasfınla mezâd oldu

Güzîde matla'-ı lutfun gibi ol 'abd-i nâ-çîze
Du'â-yı devletinle nazm-ı vasfın müstezâd oldu

Huda ikbal ü 'izz ü kadr ü câhın ber-devâm itsün
O hengâma değin kim diyeler yevm-i tenâd oldu⁽⁶⁾

Damad İbrahim Paşa devrinde "Neylî"yi hep mes'ud görüyoruz. Bulunduğu kadılıklardan ma'zûlen İstanbul'a döndükçe Paşa'nın meclislerinde bulunuyor, şâd ve

⁶ Yevm-i tenâd: Mahşer günü.

müreffeh yaşıyordu. 1136/1723'de "Tophane Kasrı" inşa edildiği zaman "Mevâlî-i 'ızâmdan ve fuzalâ-yı şu'arâ-yı benâmdan Mirzâ-zâde Neylî Efendi'nin yazdığı tarihler nüvişte-i kitâbe-i eyvân-ı la'l-fâmî" kıldığı gibi⁽⁷⁾ tefsîr derslerinde ve *Aynî Tarihi*'ni terceme için toplanan encümende Neylî Efendi de bulunmuştur.⁽⁸⁾ 1143/1730'dan sonra da nekbete dûcâr olmadı. İhtilâlden bir sene geçmeden yani 1144 Muharreminden evvel "Anadolu" pâyesiyle "Mekke Mollası" oldu. Halbuki o esnada Müverrih Râşid Efendi gibi bazı İbrahim Paşa mensupları sürülüyordu. 1149/1736'da Anadolu, 1154/1741'de Rumeli Kazaskeri oldu. "1153/1740"da bir kâşâne inşa ettirmeğe muvaffak oldu. Şu manzûme bu kasr için söylediği tarihtir:

Bu kasr-ı cihân-nümâyâ şâyân
Her seyr idenin olursa meyli

Bünyâdının oldı bi-mühâbâ
Tarîhi "Ne hûb kasr-ı Neylî"

Subhî Tarihi'nde tafsîl edildiği üzere 1149/1736'da İran ve musâlaha akdi için "Bağçe Kapısında Muhsin-zâde Sarayı"nda ictimâ eden encümene "Bi'l-fiil mesned-ârâ-yı Sadr-ı Anadolu Neylî Efendi" de dahildi. Hulâsa, bir gazelinin makta'ında:

Eylemez erbâbını âzürde-i gavgâ-yı dehr
Künc-i 'izzet gibi Neylî gûşe-i râhat mı var

diye verdiği hükme hiç tâbi olmamıştır.

1161/1748'de hastalandı, istifa etti. Yirmi gün sonra öldü.⁽⁹⁾ Müverrih İzzî Efendi'nin anlattığı üzere cenazesinde avâmdan, havâstan pek çok kimse bulundu. Namazı Fatih Câmiinde kılındıktan sonra Üsküdar'da Karaca Ahmed Mezarlığı'nda Tunus Bağ'ında babasının ve büyük biraderinin yanına defnedildi. Mezarı Üsküdar'dan Haydar Paşa cihetine giderken sağ tarafında set üstünde ve kenardadır. Muhteşem taşı hâlâ duruyor:

Şair ve müverrih Şeyhulislâm Çelebi-zâde Âsım Efendi'nin söylediği gibi:
Mirzâ-zâde Ahmed Neylî
Sahn-ı Firdevsi eyledi mesken

1161/1748

⁷ *Âsım Tarihi*, 97.

⁸ *Kezâ* s. 260, 360 ve 557.

⁹ Muallim Nâcî Efendi "*Esâmî*"sinde Neylî'nin vefat tarihini sehven 1151 olarak göstermiştir.

tarihi mahkûktur.⁽¹⁰⁾ Rivâyete göre, ölümüne yakın:

Gönlümi aldın İlâhî beni de al bârî

Koyma gurbetde gönülsüz bu ten-i bîmârî

beytini söylemiştir. "*Dîvân*"ından başka hayli eserleri vardır. Ez-cümle onuncu/on altıncı asır âlimlerinden "Şeyh Mekki" diye marûf "Ebu'l-Feth Muhammed bin Muzafferü'd-dîn" tarafından kaleme alınan "*El-cânibü'l-garbî fî halli müşkilâtî's-Şeyh İbnül-Arabî*" unvanlı eseri kendi ifadesine göre "Zeban-ı Fârisî ile gûyâ olmağın fehm-i nikât ü merâyâsından lisân-ı mezbûr ile me'lûf olmayan 'uşşâk-ı şeydânın" ricâsıyla Türkçeye tercüme etmiştir. Bu eserin Hâlet Efendi Kütüphanesinde 363 numara ile mukayyed ve mahfûz nüshasının zahrında ve matbû fihristde "Neylî'nin hatt-ı destiyle olduğu mukayyed ise de doğru değildir. Neylî tercümesini 1143/1730'da ikmâl etmiştir. Bu nüsha ise 1155/1742'de "Abdullâh Vassâf Efendi"nin oğullarından biri tarafından yazdırılmıştır.

Diğer bir eseri de "*Tarih-i Vassâf*"da derc olunan Fârisiyye ve Arabiyye ve riyâziyye ve edebiyye müşkilâtının hall ve beyânı kasdıyla müellefât-ı fenn-i edebden mâ'adâ mu'teberât ve musannefât-ı şer'iyye ve 'akliyye tetebbu'ı esnâsında Tâzî ve Derî ve Moğol lûgâtında ve nice ebhas-ı şerîfe ve nikat-ı latîfeden zafer-yâb olduğu elfâz-ı râyika ve tahkikat-ı fâyika'yı toplayan on ikinci/on sekizinci asır ricâlinden re'isü'l-küttâb "Şirvânî Ebûbekir Efendi"nin müsveddelerini ikmâl ederek vücûda getirdiği "*Mâ-lâbüdde minhü lil-edîb mine'l-meşhûrî ve'l-garîb*"dır."

Bu eserin bir nüshası Rıza Paşa Kütüphanesi'nde 183, diğeri Hâlis Efendi Kütüphanesi'nde 1701 numaralarda mukayyed ve mahfûzdur. Bu iki nüsha arasında hayli fark vardır.

Neylî, meşhûr "Ebu'Il-Ferec Abdurrahmân bin Ali bin El-Cevzî"nin "*Vefâfî-Fezâ'il il-Mustafa*" unvanıyla kaleme aldığı eseri de Türkçeye tercüme etmiştir. Bu eser Cenab-ı Peygamberin diğer peygamberlere olan rüchânını izah eder. Neylî'nin tercüme ettiği nüshalardan biri Nur-ı Osmaniyye Kütüphanesi'nde 736 numarayla mukayyed ve mahfûzdur.

Neylî, eserinin mukaddimesinde "Bir rûz-ı behcet-efrûzda bir kaç ihvân-ı safa .ve hullân-ı vefâ ile sohbet-i hâss-ı ma'ârif-ihtisâs"ta bulunurken "*Abdurrahmân İbn Cevzî'nin "El-Vefâ Fî-Fezâ'ili'l-Mustafâ*" unvanlı kitabından bahs açıldığını anlatır, bu eserin "bir nüsha-i sahihasının şeref-yâb-ı istishâbı" olmak istediğini söylerken o

¹⁰ Bursalı Tahir Bey'in bilâkis "Bu manzûme menkûş değildir" deyişi gariptir.

meclise şeref-bahş-ı huzur, yegâne-i 'irfân bir zât-ı pesendîde-simât"ın teklifi üzerine Türkçeye tercümeyle başladığını ve hitâma erince "*El-Evfâ fî- Tercemeti'l-Vefâ*" unvanını verdiğini kaydeder.

Daha bazı eseriyle beraber Müverrih 'İzzî Efendi'nin ifadesine göre "mütâla'a ve terdîs buyurdıkları kütüb-i celîleden dört yüz kadar nüshanın hevâmîşine tahrîrât-ı mutâlib ü fevâ'id ve gürisnegân-ı bevâdî-i talebe basît-i mevâyid" etmişlerdir. Bundan başka Birgili Mehmed Efendi'nin *Risâle-i Kelâmîyye-i Türkiyye*'sini bizzat altmış nüsha kadar yazmış, ciltletmiş "sandûka-i mahsûsa ve vezâyif-i mu'ayyene-i mensûsa ile" otuz tanesini Ayasofya'ya, otuz tanesini Fatih Cami'ine koyarak "mu'allim ü müte'allim ifade ve istifâde"lerini te'mîn etmiştir. İzzî Efendi "Mevlânâ-yı müşârünileyhin fezâ'il ü ma'ârifleri gibi âgâze-i cûd u mekrûmet ve âvâze-i tevâzuh u meskenetleri resîde-i mesâmî-i sükkân-ı âfâk" olduğundan bahs ile "Sehâ ve cevdet-i tabî'atleri pesendîde-i 'âlem" idi diyor. Daha evvel Sâlim Efendi de tezkiresinde Neylî'den bahsederken "Mahâret-i kemâl ve zât-ı sûtûde-hısâlleri ma'rûf-ı cümle-i dânişverân olduğundan evsaf-ı mahmedetlerinde tafsîle hacet yokdur" diyor ki haklıdır. Bu itibarla, yani "Neylî'nin ihrâz ettiği mevki" ve iştihâr düşünülecek olursa Muallim Nâcî Efendinin onu "İktidârı nisbetinde şöhret bulamayan şairlerimiz"den olarak göstermesini doğru bulmuyoruz.

Neylî'nin Yıldız, Rıza Paşa, Hâlis Efendi, Millet gibi kütüphanelerde tesadüf edilen Dîvânı küçük bir kitaptır:

Meslek-i ma'mûre-ı sıdk u savâb
Silk-i cevâhir-keş-i faslu'l-hıtâb

Lâle-i nu'mânî-i şer'-i mübîn
Nîze-i zahm-efken-i a'dâ-yı dîn ...

diye devam eden bir "na't"le başlar. Bunu diğer ufak tefek na'tlerle kasideler takip eder. İçlerinde Fârisîleri de olan gazellerinden başka Riyâzî'ye, Bâkî'ye, Sâ'ib'e tahmisleri görülür. Mesnevî tarzında bir "hikâye-i manzûme"siyle bir "mektûb-ı manzûm"u vardır:

Didi bir sûfî-i sabâ-reftâr
İder idim cihânı geşt ü güzâr

Meyl idüp ya'nî 'âlemi seyre
Güzerim düşmüş idi bir deyre

Gördüm ol deyr içinde bir ruhbân
Câmesi câme-i Müselmânân

Bana bu hâlden gelüp hayret
Sırrını fehme eyledim rağbet

Didim ey pîr-i deyr-i pür-esnâm
Sende neyler bu kisve-i İslâm...

diye başlayan "hikâye-i manzûme" bir Hıristiyan kızının bir Müslüman delikanlısına karşı beslediği aşk macerasını anlatır. Kız, mâşûkunun iltifatına mazhar olamıyor, bir ressâma onun resmini yaptırıyor. Neylî, zamanına göre sade bir lisanla bunları hikaye etmektedir. Nihayet delikanlı ölüyor; şairin ifadesine göre:

Bunu duhter hemân ki gûş itdi
Şerhe gelmez ki neyledi, nitdi

Eyledi tâ o denlû nâle vü âh
Şeb-j târ itdi rûzı dūd-ı siyah

Kurılaldan beri bu çetr-i kebûd
Olmamışdı bu resme dūd-âlûd

Tutdı nâ-çar semt-i sûrete rûy
Oldı zahm-ı derûna merhem-cûy

İdüp ahşama dek yüzine nazar
Giceler kordı pâ-yı sûrete ser ...

Nihâyet kız, duvara "hûn-ı eşkiyle" Müslüman olduğuna dair bir iki beyit yazıp ölüyor. Bu hali gören râhip de hemen Müslüman oluyor. "Mektûb-ı manzûm"a gelince, bunda şair kalemine hitap ile başlar:

Gele ey hâme-i garîb-nevâz
Nâle-i ehl-i hasrete dem-sâz

Senin ile bir iki dilleşelim
Güft u gûy-ı firâkı söyleşelim

Bizi çün çarh gurbete saldı
Ne nedîm ü ne hem-zebân kaldı

Yok yanımda enîs ü gam-hârım
Rahm ide tâ ki gûş ide zârım

Sensin ancak bu demde bana hemîn
Hem-zebân-ı dil-i hazîn ü gamîn

Gerçi kim deştgâh-ı gurbetde
Ya'nî bu dûzah-ı felâketde

Sana da kâr idüp sümûm-ı hevâ
Hâsıl idüp yübûset-i sevdâ

Akmaz oldu murâdın üzre midâd
Cereyân itmez oldu cûy-ı murâd

Lîk bir gam-güsâr-ı müğşfıksin
Merhamet-pîşe yâr-ı sâdıksın...

Sonra "hal-ı zâr"ını "savb-ı dil-dâr"a bildirir!

"Neylî"nin "Nedîmâne" bir gazeliyle makaleme nihayet veriyorum:

Ey dil-i şeydâ ne gül ne gül-sitân lâzım sana
'Aşık-ı dil-dâdesin bir dil-sitân lazım sana

Sevdiğin bir tıfl-ı şehr-âşûbdur efsâne-dost
Sergüzeştin söyle ey dil dâsıtân lâzım sana

Sorma tîg-ı gamzesin leb-teşne misin kanına
La'lin em ey 'âşık-ı dil-haste cân lâzım sana

Şeyh-i şehre minnet itme ey taleb-kâr-ı visâl
Bir kadehle himmet-i pîr-i mugân lâzım sana

Çek licâm-ı rahş-ı kilki geçmesin i'câzı da
Sâha-i ma'nâda Neylî hem-'inân lâzım sana .

Ali Canip

On Sekizinci Asır Edebiyatının Meşhûr Simâlarından:

DÜRRÎ

Nâbî tarzını çok seven, ekseriya:

Lâle-zâr-ı matlabı sir-âb ider cû kalmamış

Rûd-ı himmetde nem-j şeb-nem kadar su kalmamış

Nev-bahâr-ı dehri ber-bâd eylemiş fasl-ı hazân

Bülbül uçmuş, güller akmış cûya, şebbû kalmamış

Pây-mâl-i küşt-gîrân-ı gam olmuş ehl-i dil

Nerre-şîrân-ı sehâda zûr-ı bâzû kalmamış

Devşir ey sayâd-ı dil âlâtını boz dâmını

Sayd olur bu deşt-i vahşetde bir âhû kalmamış

Tarh-ı Nâbîdir buna pey-revlik olmaz Dürrîyâ

Pek zemîn-i tengdür cây-ı tekâpû kalmamış.

yolunda gazeller söyleyen "Ahmed Dürrî Efendi" *Sâlim Tezkiresi*'nin kayd ettiğine göre, asrında "manzûr-ı vüzerâ-yı kirâm ve mültefit-i vükelâ-yı ülül-ihtirâm" idi. Muâsırları onu "şi'r ü inşâda mâhir, târîh-gûlukda hod akrânı nâdir" olarak tanıyor.

"Dürrî" Vanlıdır. Bir gözü alîl olduğu için devrinde "Kör Dürrî", "Yek-çeşm Dürrî" diye anılmıştır. On ikinci/on sekizinci asırda kaleme alınan ve bilhassa Mücîb, Câzım, Feyzî, Cezmî, Küçük Hünkâr diye meşhûr Şinâsî, Âgâh gibi şairlerin eline geçen, içinde bu adamlardan başka Nâbî gibi, Çelebi-zâde Âsım gibi tanınmış şairlerin el yazıları bulunan pek kıymetli bir yazma mecmûada Dürrî'nin de hayli gazelleriyle bir "müseddes"i vardır. Hükümdâra takdim edildiği anlaşılan bu manzûmenin bir kıt'ası şudur:

Tıfl iken mehd-i vücûd içre olurdum dîde-ver

Sâl-i çârümde isabet eyledi bana nazar

Bu melâletden iderken vâlideynim nâleler

Didiler "el-hükmü li'llah" bir başa bir göz yeter

Tûtiyâ-yı hâk-i pâyunçün iki çeşm-i sefid
Şol kadar ceng itdi kim âhır biri oldu şehîd

“*Nevâdirü'l-Üdebâ ve Âsarü'z-Zurefâ*” unvanlı matbû mecmûada da şu fıkrayı okuyoruz: "Sultan Ahmed-i Sâlis merhumun nedîm-i hâsları meşhûr Dürrî Efendi yek-çeşm olup, müşârunileyh tarafından bu hale yani bir gözünün sakat ve alîl olmasına sebeb ve bâ'is ne olduğu istifsâr buyuruldukda mûmâileyh bil- bedâhe:

Tûtiyâ-yı hâk-i pâyunçün iki çeşm-i sefid
Ol kadar ceng itdiler kim birisi oldu şehîd.

beytini inşâd ile yek-çeşmliği mâder-zâd olmayup muahharan bir ârıza sebebiyle gözünün alîl olduğunu zarîfâne anlatır. Şehriyâr-ı merhâmet-disâr dahı “Öyle ise imdi zinde kalan çeşmün kâfırmış” diyü latîfe buyururlar. Dürrî’nin yine hükümdara takdim edilmiş mensûr bir mektubu vardır ki bundan “... zamân-ı tufûliyyetümde gam-hânemüze nisvândan bir şûh-î çeşm-i bed-bîn müsâfır gelüp bu 'abd-i nâ-çîzi nezzâreye alup:

Bilmem bizi gözünle niçün yersin ey felek
Bu gül-sitâna geldük ise şeb-nem olmaduk

fehvasınca âhırul-emr isâbet-i zahm-ı çeşm ile gözi benden beni gözden çıkardığını aynı ile vâlideynüm nakl iderlerdi.” diyor. Sâlim Efendi, tezkiresinde Dürrî’den bahsederken “Ol zât-ı nâdîde-nazîr...”, “Zât-ı yektâsınun çeşm-i bînâsı”, “Ân-ı yesîrde bir göz yumup açınca bî-hemtâ bir târîh-i bî-nazîr iderlerdi” gibi lâfız oyunları ile zavallı adamın körlüğünü ihsâs ider. Maahâzâ mensup olduğu edebî mektebin icap ettirdiği nükte-dânlığa iktifâ iderek bizzat kendi bile “gözü açıklarla göz âşinâlığı” olduğunu söyler.

Tezkire sahibi Safâî Efendi “Kühî” namında bir şairden bahsederken “Bu cerîde-i 'irfâna âsârı sebtolunan Dürrî Efendi, Kôr Tavukçu Başı nâm kimesnenün kerîmesine 'akd-ı nikâh eyledükde bu beyti şâ'ir-i mezbûr nazmeylediği şâyî'dür:

Eyledi Dürrî tehhül ansızın
Aldı Kôr Tavukçu Başı'nun kızın..."⁽¹⁾

Seyyid Vehbî Efendi meşhûr "*Vekâletnâme*"sinde muâsırlarından kimisinin lehinde, kimisinin aleyhinde bulunurken Dürrî’nin kardeşi Sa'dî’ye tarîzan şu beyti söyler ki bilvesile Dürrî’yi de kasedettiği anlaşılmaktadır:

¹ Bu fıkra “Hâlel Efendi Kütüphaesi”nde mahfuz ve “Safâî”nin hatt-ı desliyle muharrer müsvedde halindeki nüshada mevcuttur. Diğer külüphanelerdeki “*Safai Tezkiresi*” nüshalarında yoktur.

Kimi hem-çeşm-i 'Urfî 'add iden kendin velî bilmez

Kör Oğlu türkisiyle neyduğin Sa'dî Gülistânı ⁽²⁾

Maahâzâ Dürri vefat ettiği zaman Seyyid Vehbî söylediği şu:

Çıkar bir ta'miyeyle fevtinin târîhin ey Vehbî

Güm oldı kân-ı dehrin göz göre pâkîze bir Dürri

körlüğüne de işaret olan bu tarihiyle hak-şinâslık etmiştir.

Safâî Tezkiresi'nin ifâdesine göre "Evâ'il-i hâlinde bazı vezirün hidmetinde" bulunmuş, "*Vekâyi'ü'l-Fuzalâ*"nın kaydettiğine nazaran sonra "Dîvân-ı Hümâyûn hocaları zümresine vusûl bulup 1125/1713 Recebinde Na'imâ Mustafa Efendi ⁽³⁾ yerine Anadolu Muhâsebecisi" olmuş, bir sene sonra azledilmiş, 1127/1715'de "Şikk-ı Sâni Defter-dârlığı payesiyle" İran'a sefir gönderilmiştir. O zamana kadar İran tacirleri bizim hududumuzdan geçüp Avrupa'ya ve hassaten Avusturya'ya gitmeğe mezun değildiler. Dolaşıklı yollar takip ettikleri için zarar ediyorlar ve eşyalarını bahalı satmağa mecbur oluyorlardı. Pasarofça muahedesinde Nemseliler bu ciheti nazar-ı itibara aldılar. İran tâcirlerinin "Belgrad" üzerinden geçüp gitmeleri "Gümrük" verecekleri için bize de faydalı göründü. Müverrih Râşid Efendi'nin ifâdesine göre "Madde-i merkûmeye dahî fimâ ba'd nîzâm virilmek emr-i müsted'il-i ihtimâm olmağla maslahat-ı mezbûreyi inhâ ve i'lâm ve gerek şâir keyfiyât-ı ahvâl-i memâlik-i İran'ı isti'lâm için Harâc Muhâsebecisi olan Dürri Efendi mâtde-i meşrûhayı mütezammın nâme-i hümâyûn ile elçi nasb ve ta'yîn ve ol havâlînün isti'lâm-ı keyfiyet-i ahvâli lisânen kendüye tavsiye ve teklîf olundu."

"Dürri" 1134/1721 senesinde dönmüş ve hizmetine mükâfaten "Baş Muhâsebeci" olmuştur. Kaleme aldığı "takrîr" dikkate şâyân bir târîhî vesikadır. Bir sene sonra yani 1135/1722 senesi Rebî'u'l-evvelinün ikinci cuma günü vefat etti. *Râmiz Tezkiresi*'nin ifâdesine göre "Şeyh Vefâ Câmi-i şerîfi haziresinde tedfîn olup seng-i mezârına

"Galatalı Hâfız merhumun ⁽⁴⁾ bu beyt-i tarihi tahrir olundu:

² "Seyyid Vehbî'nin ve "Tâ'ib'in bu tarzda târizlerinden müteesir olan Sa'dî kaleme aldığı bir kaside ile hem nâzikâne, hem de biraz mağrûrâne cevap vermiştir ki bundan *Türkiyât Mecmûası*'nın ikinci nüshasındaki makalemizde bahsediyoruz.

³ Meşhûr müverrih Na'imâ .

⁴ Yine *Râmiz Tezkiresi*'ne göre "Beyne'l-emsâl ma'ârif-i mevfûre ile mezkûr ve fenn-i tarihde begâyet mahâret ile meşhûr pür-gû ve tarihleri tahsîn-kerde-i cihân" bir şâir olan Galatalı Hâfız 1150/1737 senesi hududunda vefat etmiştir.

"Sadef-i lahd-ı 'adende yer idüp Dürrî-i sâf
Kabr-i Dürrî ola dâr-ı güher-i kân-ı 'atâ"

Şu da Dürrî'nin vefatına söylenmiş tarihlerdendir:

Dürrî-i yektâ vü dûr-endîş ü tîz-idrâk kim
Hall iderdi bir bakışda her mûy-ı pîçîdeyi

Çünkü çeşmin yumdı dünyadan didim târîhini
Nâ-bedîd itdi felek bir cevher-i nâ-dîdeyî

Dürrî'nin vefatına Neylî'nin de şu tarihi vardır:

Ser-firâz-ı şu'arâ Dürrî kim
Misli olmuşdı ma'ârifde 'adîm
Göz yumup ol dahı bu 'âlemden
Eyledi 'azm-i gülistân-ı na'îm

Çıkdı bir ta'miye ile târîh
Göçdi Dürrî hüneri kaldı yetîm.

"Dürrî" sefîrlîğe dair "takrîr"ini sâde ve samîmî bir lisanla yazmıştır. İran'ın renk ve manzaraları, âdet ve râsimeleri bu eserde lâfız şaklabanlığından uzak ve vâzıh bir kalemle tasvir edilmiştir. Hududa dahil olur olmaz "Kirmanşâh" valisinin kendisini istikbale çıkmayışına mensup olduğu hükûmetin şeref ve haysiyeti nâmına hiddetlenen Dürrî Efendi, bir vak'ayı aynen şöyle anlatır:

"Kirmanşâh Hanı etbâ'iyile istikbâle gelecek iken benim mâni'im vardur diyü i'tizâr ve kendi gelmeyüp kardaşını üç yüz mikdârı kızılbaş ile istikbâle göndermiş. Bu kulları hemen bî-ihitiyâr dargınlık sûretini gösterüp bunlara âzâr yüzünden Âl-i Osmân padişâhının mahsûs elçisi ve nâme-i hümayûnı hâmil olam da bu ayârda' bir han beni istikbâl itmeye, Va'llahü'l-Azîm tâ buraya gelmedikçe bir kadem ilerü varmam ve bunun küstâhlığını şâh-ı Cem-câh cânibine arz iderim, diyü elime devât ve kalem aldıkda birkaç atluları koşarak hân-ı mezbûra varup ahvâli söyleyüp acele ile ata bindürüp gelüp bize azîm itizâr itdi Ve maan Kirmanşâh'a nüzûl itdik."

Dürrî muhtelif vak'alar ve sebeplerle İranlılar'a karşı hayli kafa tutmuştur. Şah tarafından kabûl edildiği güne dair izahat verirken şu fikrayı yazar ki pek hoştur:

"Vezîr-i a'zamına Fârisîce benim ismimi suâl eyledi, Ben dahî "Şâhem ism-i merâ ez-men purs, yani adımı bana sor, Dürrîyem, elçi-i şeh-i Rûmem, her çi fermân buved mûmem!" didiğim gibi "Hay elçi efendi sen hoş geldin, safâ getürdün, yollarda çok zahmet çekdün mi?" diyü Fârisîce birkaç sualler eyledi. Ben dahi iktizasına göre Fârisîce cevaplar virdim. Sonra "Götürün yerinde otursun!" diyü ferman eyledikde kapucılar kethudası "Buyurun!" diyü beni kaldurup şahun mukabelesinde oturan vüzerânun yanına götürüp ikinci vezîrün alt yanında yer gösterüp ve önüne birkaç tabak şekerler koyup biz dahî şeker yemeğe başlayup şahun dâimâ teveccüh ve nazarı benden yana olup veziri ile biraz beni söyleşdiler. Ammâ ne didiklerini işitmedim. Ancak vaz'larından ne ma'kûl, ne güzel edebli ve ma'rifetli elçidür, diyü söyleşdiklerini hissetdim."

Bir hafta sonra İran vezir-i âzamı tarafından dâvet edilen Dürrî Efendi Damad İbrahim Paşa'nın mektubunu takdîm etmiştir. Onu da şöyle anlatıyor:

"Meclislerine dühûlümde i'timadü'd-devle beni gördüğü zamân yerinden kıyâm ve odanın nısfına dek istikbâl idüp bize kendü yanında yer gösterüp mektûb-ı şerîfi ta'zîm ve terkîm ile öpüp ol dahî alup öpüp başı ucuna kodı. Bize çay şerbeti ve şeker getürdiler. Sohnete başlanup gâh Türkî, gâh Fârisî eş'âr okunarak ve gâh İstanbul ve sâir memâlik-i mahrûsanın âb u letâfet ü nezâfetini suâl itdi. Ve iktizâsına göre cevaplar virildi. Ve ol meclisde şu'arâ ve erbâb-ı ma'ârifden kimesneler var idi. Germiyet üzere katı vâfir şi'r sohbeti olundu. El-hamdü li'llâh Te'âlâ cümlesi tahsîn-i belîğ idüp "Rûm-ı behcet-rüsûmda meger bu mertebe âdemler var imiş" diyü gıyâbumda sitâyış itmişler...!" Müteakip mülâkâtlarda İranlılarla hudût mes'elelerine dair hayli münakaşalarda bulunmuştur. Bilvesile İran han-zâdelerinden bahseden Dürrî Efendi "Egerçi tâb u tarâvetleri yerinde ve lâkin çendân ân u câzibeleri yok! dedikten sonra:

Bilen hâk-i Sitanbuldur rüsûm-ı şîve vü nâzı

Kenârın dil-beri nâzûk de olsa nâzenîn olmaz.

beytini yazıyor. İran'daki şi'îlerle Sünnîlerden bahsederek takdirini şöyle bitirmektedir:

"... Hâsılı şimdi memâlik-i Acemün belki sülûsi mertebesi müslimandur. Hususâ Şîrvân, Şamahı,, Gence ve Karabağ semtleri bilcümle sünnilerdür. Belki humusu kızılbaş bulunmaz. Ve kızılbaşun mecmû'-ı memleketi şen ve âbâdân ve ma'mûrdur. Harâbesi hattâ azdur. 'İyâzen bi'llâh gösterişde gûya ki devletleri inkırâza karîb

olmuşdur. Hakikaten ve 'alenen ahvâllerini mû-be-mû tedkîk itdüm. Memleketleri gâyet ma'mûrdur. Lâkin devletlerinün ricâli yok... ve devletleri mütezil olup etrâfdan üzerine hücum ediyorlar. Bunlar def'ine kâdir olamıyorlar ve cem' eyledikleri askerleri dahı bir taraftan firâr itmekdedür... Sefere varacak ser-asgerleri bile me'yûs ve mahrûm gibi varırlar. Allahûn emri ile üzerlerine bir nekbet ve nühûset çökmüşdür. Aslâ yüzleri gülmez. Ve cümlesi müttelikdûrlar ki Şeyhoğlunun yani şâhun devri dönmiş ve devleti gitmiş ve müddeti tamâm olmuşdur..." Filvâkı' Safeviyye hükûmeti biraz sonra perişan olmuştur.

Şuraya ilâve edeyim ki İran şâhı da bilmukabele meşhûr "Murtazâ Kulı Han"ı İstanbul'a sefir olarak göndermiştir. Aslen Âzeri bir Türk olan "Murtazâ Kulı Han" "Nâmi" mahlasıyla Fârisî ve Türkçe gazeller yazmış, Damad İbrahim Paşa sarayını dolduran şairler ve bu meyanda "Nedîm" bu gazellere nazîreler söylemişlerdir.

Yukarıda anlattığımız üzere bir kısmını esasen Nâbî'yi tanzîren söylediği gazellerinin hemen hepsinde Büyük Urfalı'nın bâriz tesirleri görülür. Bunlardan bir ikisini şuraya geçiriyorum:

Hemân sen kâ'im ol ihlâs ile mahz-ı vifâk üzre
Ko dursun cümle a'dâ Pâye-i mekr ü nifâk üzre

Gehî Câm-ı neşât u geh sunar peymâne-i âlâm
Degüldür devri sâkî-i sipihrin bir siyâk üzre

Olur gûş eyleyenler telh-kâm-i zehr-i nâ-kâmı
Degül efsânesi Ferhâd u Şîrînin mezâk üzre

Girüp bir birine hattun hemân ol rişte-i nâ-kâmı
Degül efsânesi Ferhâd u Şîrînin mezâk üzre

Girüp birbirine hattın hemân ol rişte-i cânı
O tîg-ı gamzeden kesmek dilerler ittifâk üzre

Hırâm-ı nâzım ümîdiyle Dürrî nice yıllardır
Turur bekler ser-i kûyında pây-ı iştîyâk üzre

* * *

Biz ki dâr-ı turra-i şeb-gûna çıkmış inmişiz
San kemend-i âh ile gerdûna çıkmış inmişiz

Çekmişüz meşk-ı kemân-ı ebruvânından kalem
Mushaf-ı hüsnünde ancak “Nün” a çıkmış inmişiz

Bizden istifsâr idün sırr-ı Aristo'yı ki biz
Çâr-tâk-ı 'akl-ı Eflâtûn'a çıkmış inmişiz

Ey felek dürr-i yetîmiz pâ-y-mâl itme bizi
Kadr ile dîhîm-i Efrîdûn 'a çıkmış inmişiz

Dürriyâ biz tamla-i yâkût-ı kân-ı hasretiz
Tâ cigerden dîde-i pür-hûna çıkmış inmişiz.

* * *

Manzûmeleri içinde:

Bülbül nagamât eyledi gösterdi çemen gül
Sen dahı açıl gül gibi ey gonce-dehen gül (⁵)

Te'sîr idemez hâr-ı gam, erbâb-ı hulûsa
Gül hâsıl ider gülşen-i 'alemde diken gül.

Ve:

Dil hande-rîzî-i leb-i cânâna mübtelâ
Cânâna girye-i dil-i nâlâna .mübtelâ

Gül mâ'il-i terennüm-i efgânı bülbülün
Bülbül tebessüm-i gül-i handâna mübtelâ

⁵ "Gülmek"ten: gül!

Şem' ıztırâb-ı âteş-i pervâneye esîr
Pervâne sûz-ı şem'-i şebistâna mübtelâ

gibi zarîfleri de olan “Dürrî”, on ikinci/on sekizinci asrın pek meşhûr sîmâlarından olmakla beraber yüksek bir şair sayılmaz.

Ali Canip

İSMAİL SAFA

Genç Ölen Şairlerimizden:

Edebiyatımızın, gerek klasik ve skolastik devresinde, gerek asrî ve müteceddid safhasında daha çok bedâlar yaratabilecek bir çağda iken hayata veda edip giden kıymetli simalarla karşılaşıyoruz. Vesîle düştükçe bunlardan bahsetmeyi, edebiyatımızdaki mevki ve tesirlerini araştırmayı pek de fâydasız görmüyoruz. Kimi mevûd ecelleriyle ölen, kimi keyf ü istibdâdın kurbanı olan bu gençlerin yaşadıkları müddetçe verdikleri eserleri kısaca gözden geçirmek, onların vakitsiz ölümleriyle edebiyatımızın neler kaybettiğini anlamak için canlı birer delil teşkil eder.

Teceddüt devresinde hâin bir darbenin kurbanı olan İsmail Safa da, daha kendisinden büyük eserler beklenilecek bir çağda kaybedilmiş genç bir şairimiz idi.

Hayatı- Aslen Trabzonlu bir aileye mensup iken Hicaz mektupçuluğunda bulunan ve şairlikle dahi tanınmış olan Behçet Efendi'nin bu zeki oğlu İsmail Safa hicrî (1283) de Mekke'de doğmuştu.

İslâm âleminin haşır –gâhı olan bu havâlide geçen çocukluğu şairin hayât ve hissiyatı üzerinde derîn ve dindârâne izler bırakmıştır. “*Hâtıra-i Mukaddese*” unvânıyla yazdığı bir manzumenin şu:

Bir zaman bir sabî idim yaramaz,
Pür şetâret güler, koşar, oynar;
Bir oyuncak denerdi dünyalar,
Onu buldukça başka şey aramaz;
Sanır eğlence ra'd ile berkî
Yoktu indinde hükmi velvelenin,
Beşiğin cümbüşüyle, zelzelenin,
Bir enînin de ninniden fark.
O zaman, ben, evet bu şimdiki ben
Böyle miydim?! Değil oyum ancak
Bir sabî, bir de genç olan iki ben;
Sonra bir gün, yaşarsa pîr olacak!
Ah ey mehd-i akdesim Ka'be!
Ey güzergâh-ı ömr-i tıflânem,
Yâdı ey lerze-bahş olan kalbe

Mekke! Ey dilde mürtesim-i lânem!

Develerle kavâfil-i haccâc,

Bedevîlerle, haymeler, çöller,

Ki serâpâ serâbdır göller,

Ki bütün ab-ı rahmete muhtâç...”

diye devam eden hâtıralarla dolu, hislerle örülü lirik ve evkatif : evocatif mısralarıyla bütün bu tahassüslerini, bütün bu teheyyüçlerini bize çocukça saffetle terennüm ediyor.

Şairin İstanbul’a gelişi vatanın en heyecanlı zamanlarına tesâdüf etmektedir. Abdülaziz’in sefâhat, Murat-ı hâmisin cinnet, Kızıl Hamit’te cinâyet ve melanetlerde memleketi herc ü merc ettikleri, ilk Meşrûtiyet’in rezilâne entrikalarla boğulduğu bir zaman...

Henüz on, on bir yaşlarına giren Safâ bu menhûs devreyi “Darüşşafaka” sıralarında ilm ü edeb tahsîliyle geçirmişti.

Mektebini bitirmiş olan Safâ telgrafhânede küçük bir memûriyetle tevzîf edilmişti. Fakat onun hassâs ruhunu bu memûriyetçik tatmînden çok uzaktı. Genç Safâ ruhunda gizli bir heyecanın ateşli parmaklarını duyuyor, hisli, sıcak bir emel onu için için gıcıkliyordu. Daha mektep sıralarında iken vezinle ve kafiyezin zevkini tadan Safâ zamanında üstât geçinen simaların tesirleri altında çırpınıyor, Muallim Naci’nin gazellerine nazîreler yazmak, “*Mecmûa-i Muallim*”in renkli kapaklarında halka takdîm olunan genç ve yeni isimler arasında İsmail Safâ isminin de yazıldığını görmek için can atıyordu. Nihayet Safâ bu emeline yetişmişti. *Mecmûa-i Muallim*’in 22 Haziran 1304 tarihli nüshasının mavi renkli kabında:

“Fuzûlî’ye Sade Bir Nazîre”

Serlevhasıyla:

“Her olur olmaz güzellik eylemez hayrân beni

Sende bir yüz var ki meftûn eğliyor her ân beni”

Matlalı bir nazîresi Naci’nin “*İsmail Safâ Beyefendi Diyor ki:*” mukaddimesiyle intişâr etmişti. Artık İsmail Safâ ve Naci peyrevlerinden, Naci müritlerinden olmuştu. Aynı senenin 25 Mayıs nüshasında Naci: “*Vefâ ile Safâ Arasında Bir Müşâare*” unvânıyla

“Vefâ – elemde sâgar isterim

Yanımda dilber isterim

Terâne perver isterim
 Yerimde gülşen olmalı!
 Safâ- Humârı var mı istemem
 Uzun gider ney istemem
 Hulâsa; bir şey istemem
 Fakat gönül şen olmalı!...”

diye başlayan bir müşâare neşrediyordu.

Artık İsmail Safâ ismi matbûât ve hayât âleminde tanınmaya başlamış bir isimdi. Genç şair tuttuğu yolda geniş adımlarla ilerliyordu. Naci-Ekrem münâkaşalarına şahit olmuş, Hamit’in uğradığı tariz ve taarruzları görmüş, tariz edenlere tarize uğrayanları mukâyese etmiş, kendince hükmünü vermişti ki yavaş yavaş İsmail Safâ üzerinde Ekrem-Hâmit tesirleri kendini göstermeye başlamıştı.

Edebîyât âleminde isminin bir mevki tuttuğunu gören Safâ “*Mirsad*” adlı bir mecmûanın ser-muharrirliğini de ifâda gecikmemişti. Buradaki rolü sadece bir mecmûa ser- muharrirliğinden ibâret kalmamıştı, belki edebiyat âlemine yeni atılan gençlere karşı müşevvik vazîfesini de görmüştü. Bu gençlerden biri de birkaç sene sonra *Servet-i Fünûn*’un başına geçecek olan Tevfik Fikret’ti. Fikret Nacileri, Feyzileri, Ekremler, Hamitleri, Sinan Paşaları taklîden yazmış olduğu manzumelerle İsmail Safâ’nın da nazar-ı dikkat ve takdîrini celp etmekte geçinmemiştir. Safâ küçük kardeşi Kâmi’ye o zamanın şiir ve sanâat üstâtlarını zikrederken: “Yalnız Hamit, Kemal, Ekrem değil... Şimdi gençlerden de ne güzel şiir yazarlar var! Hele Mekteb-i Sultânî’den mezûn bir Tevfik Fikret’in şiirlerini *Mirsâd* ile neşre başlamıştı. 25 Nisan 1307 nüshasında “*Bahâr*” unvânlı manzumesini:

“Ne rütbe-i dil-nişîn ise çemende nefha-i hezâr
 Ne mertebe-i latîf ise bahârda şükûfe –zâr
 Bahâra karşı söylenen bu şi’r-i ter de öyledir
 Latîf ve dil-nişîn olan bu şi’r-i terde bir bahâr

Takdîriyle görülmüştü. Safâ’nın Fikret’le başlayan bu dostluğu kendi ölümüne kadar devam etmişti. Kızıl Sultân’ın kara vehmiyle “*Mirsâd*” Mecmûası kapatıldıktan sonra Safâ Fikret’in bazı arkadaşlarıyla çıkardığı “*Malûmat*” Mecmûası’na yazmaya başlamış ve nihayet Fikret’in iştirâkiyle intişâra başlayan “*Servet-i Fünûn*”a Safâ da iştirâk etmişti. Safâ bu sûretle genç şairlerin bir taraftan memleketten, bir taraftan da

ecnebî ülkelerden alarak benimsedikleri teceddüt hareketlerini benimsemiş oluyordu. Artık mesleği tavazzuh etmiş demekti. Bir zamanlar “Vefâ İdadîsi”nde edebiyat muallimliği ettiği sıralarda ziyadece hastalanan Safâ doktorların tavsiyesiyle “Midilli” adasına tebdîl-i havaya gitmişti. Bu uzaklaşış onu pek müteessir bıraktığı halde arkadaşlarından tamamıyla ayıramamıştı. Kendi Midilli’den yazdığı manzûm ve mensûr mektûplarla beraber şiirler de gönderiyor, bunları *Servet-i Fünûn* ile neşreden Tevfik Fikret, Safâ’nın matbaada basılan ve kendisine ithâf edilen “*Mensiyât*”ını da takip ediyordu.

Safâ’nın tebdîl-i havalardan, ihtimâm ve tedâvilerden aldığı sıhhat pek muvakkat ve muğfil olmuştu. İki sene sonra bütün bütün yatağa düşmüştü. Bir gün bütün arkadaşları bu günden güne sönüp eriyen saf ruhlu, samîmi yürekli hastanın yatağı etrafına toplaşarak bütün elemelerini ve emellerini paylaşmışlar, istikbâle ve istiklâlâ dair bütün düşündüklerini acı, tatlı cihetleriyle birbirlerine tevdî etmişlerdi. Ne fayda ki birçok ümitlerle saatlerce yürekleri şişiren, gözleri parlatan, kalpleri çarptıran bu samîmi toplaşma bir derin felâketle neticelenmişti. Sahte bir dostun tarîflerine uğrayarak istibdâdın paslı kulaklarına yetiştirilen muhâvereler neticesinde evler basılmış, Safâ ile Siret birçok işkencelere uğramış zavallı Safâ, hastalığına bile merhamet olunmadan Sivas’a sürülmüştü. Zaten nahîf olan bünyesi bu mehsûs menfa cezasına tahammül edemedi. “1318” senesinde:

“Kurtar beni kahr ü şîrretinden
Fevtimde zemîn ile zamânın
Toprakta vücûdumu bırakma,
At hâricine şu âsmânın!”

diye inleyen hasta şair, daha otuz dört, otuz beş yaşlarında iken, kanlı istibdâdın mazlûm bir kurbanı olarak, o kadar sevdiği ailesine de, edebiyata da ilelebet vedâ edip gitmişti.

Şairliği – Safâ taben şairdi. Ona “Şair-i mâder-zâd” unvânını üstâdâne bir tevcîh olarak veren Naci bu hususta yanılmamıştı. Gerek bizzat yaşadığı, gerek görerek veya düşünerek benimsediği hususlarda ilhâmını kuvvetli bir lirizm ile ifâde ettiği sıralarda hakiki bir şair olan Safâ birçok yerlerde de alelâde sözleri vezin ve kafiye ile söyleyecek kadar kuvvetli ve melekeli bir nâzımdı.

Sühûlet-i nazmdaki kâbiliyeti konuştuğu kimselere nazmen cevap verecek, mektûb aldığı dostlarına da nazmen mukâbeledede bulunacak derecede idi. Bu fitrî kâbiliyeti yazılarında bir nev samîmilik yaratmıştır ki bu da Safâ'ya mahsûs hususiyet ve meziyetlerdendir. “*Makbere-i Mâderde Bir Nevha-i Yetimâne*” unvânıyla yazdığı şu:

Şu mezârlıkta kim bilir ne kadar
 Kişi vardır ki sağlığında gidip,
 Bir mezârın başında geriye edip
 Söylemiştir benim gibi sözler!
 Şu mezârlıkta kim bilir yâ Râb
 Ne kadar âşıkâne efgânlar
 Eylemiştir zavallı insanlar;
 Nerededir şimdi, sağ mıdır anlar?
 Kimi ölmüş, kimiye ruh be-leb;
 Kimisi kendini avutmuştur,
 Gideni büsbütün unutmuştur,
 Budur işte mezârı validemin ;
 Arıyordum sabâhtan beridir.
 Ağlayım şimdi; ağlayım yeridir
 Kapanıp bir kenarına ademin.
 Validem! Ah muhterem hatun!
 Nerdesin, nerde zevc-i merhûmun?
 Büyüdü bak o tıfl-ı masûmun.
 Lihye-dâr oldu mahdûmun,
 Senin oğlun bu zâir dilhûn!...

Manzumesini okurken sadelik, samîmilik ile sade dillik ve sâf –derûnluğun karıştığını görüyoruz. Manzume şu haliyle uzayıp gidiyor. Ruhu itibâriyle bir mersiye olan şu eserde yer yer tecellî eden şiir parçaları arasında fazla ve uzun bir tahkiye itiyâdının tesirlerine de şahit oluyoruz. Basit bir felsefenin, sade bir düşüncenin, samîmi bir teheyyücün imtizâcından doğan bu parçada:

Büyüdü bak o tıfl-ı masûmun
 Lihye-dâr çocukça mahdûmın

Beyti gibi çocukça söylenişler bile vardır ki bu da Safâ'nın çocukça saf tabîatına canlı bir misâldir. Ve biz tabîatı Safâ'nın hemen bütün eserlerinde görebiliriz. Bununla beraber Safâ'da tekellüf ve tasannu düşkünlükleri de vardı. Servet-i Fünûn edebiyatçılarında gördüğümüz o parlak terkipler, tantanaları cümlelerin tesiri Safâ'da da kendini göstermiş olduğu gibi, Şair-i azam Hamit'i bile esâreti altına almış olan “kafiye-i mukayyede” ibtilâsı bîçare Safâ'yı da esir etmişti. Çok zaman aradığı bir kafiye-i bulamadığı için gece yarısı Fikret'in evine kadar giderek yataktan kaldırdığı ve sabâha kadar müşâare ederek kafiye-i mukayyede ile şiir yazdıkları olmuştur. Şu “*Kamer Hanım'la Hasbihâl*” adlı mülâhaza öyle mudhik bir müşâare mahsûlüdür.

İneydiniz şu dehlize
Kolaylaştırdı pek bize
Konuşmak öyle diz dize
Değil mi ya Kamer Hanım
Benim gülüm, benim canım

Oyun havası curcuna
Ne olsa tık da huncuna
Kurul şerefle burcuna
Safâna bak Kamer Hanım
Benim gülüm, benim canım

Şu pür nücûm kontvar
Size olur mu dürtvar
Uzandı gitti istivâr
Gelindi gül Kamer Hanım
Benim gümüşlü kalkanım

Sarardı soldu benziniz!
Tıkandı varsa genziniz!
Sırıttı burada kafiye...
Nasılsınız Kamer Hanım?
Benim gülüm, benim canım!

Sizin sadepli çekmece,
Dolu içinde bilmece
Güşâd edilse bir gece

Nasıl olur Kamer Hanım?
Benim gülüm, benim canım!

O çehre-i müdevverin
Yüzünde hali hâverin
Gönül senin semaverin
Fıkırdıyor Kamer Hanım!
Ne dersiniz buna canım?

Safâ'nın lirik ve romantik yazıları içinde Ekremâne ve Hamidâne parçalara tesâdüf edebiliriz. Fakat onun fitrî olan safvet ve sâdegisi Hamidâne feryâdlara, Hamidâne isyân ve galeyânlara pek de müsâit değildir. “Selâmî'nin Vâlidesi için Mersiyedir” adlı şu risâî parçasında:

“Gaybûbetin oldu bâis ey mâh!
Ben kendimi gâib ettim eyvâh!
Sen gelmemek üzere gittin artık
Ben kendime hiç gelir miyim ah!
Ey neyyir-i Şârik-ı civânî!
Kıldındı gurup bir seher-gâh
Sen cennete hiret ettiğin gün
Âlem bana dûzah oldu billah!
Birlikte beni götürmeliydin,
“Hem-râhına terk eder mi hem-râh!”
Feryâd ile gayr-ı ihtiyârî
Eyüb’e teveccüh eylerim gâh;
Lâkin ne ağaç ne taş ne toprak
Bir şeyi beni senden etmez âgâh...”

Tazındaki teellümü ile “*Makber*”deki feryâd-ı Hamid’i karşılaştıracak olursak bunu ne kadar sade ne kadar alelâde buluruz. O kıyametler koparan, gökleri yerlere

geçiren, yerleri göklere çıkaran tuğyâna Safâ'cığın o veremli ciğerleri nasıl müsâade edebilirdi?!

Safâ'da oldukça kuvvetli bir tasvîr ve tahkiye kâbiliyeti vardı. "Öksüz Ahmet" adlı parçasında realistçe bir ruh tecellî etmektedir:

"Çocuk değil mi ne yapsın? Gürültü etse biraz
Azarlanır, dövülür, her ne yapsa hırpalanır,
Ne yapsa çok görülür; hızlı gülse, haykırsa
Bu bir büyük suç olur. Bir su bardağı kırsa
Duyan gürültüleri bir cinâyet oldu sanır!
Çocukluğuyla beraber değildi pek yaramaz,
Fakat konakta alışmıştı dövmeye eller...
Asıl kabâhati hizmetçi oğlu olmaktır..."

Bu anlatıdaki sadelik ve tabîlik pek az şairimize nasip olabilmüş muvaffakiyetlerdendir.

Safâ'nın bir kısım şiirleri de talimî didactique'dir. Ahlâkî, mevîzevî ve terbiyevî manzumelerdir. Bunlar hemen ekseriyet itibâriyle şiiriyetten uzak, fayda ve telkîn esasları üzerine müesses manzumelerdir ve hemen hepsinde Safâ'ya has olan safvet ve sâdegî mevcûttur. "*Hayr-ül-halef*", "*Hayr-ül-Enîs*", "*Çalışkan Çocuklar*" gibi manzumeleri bütün bu ruhta yazılmıştır. Safâ gazel, terci ve terkip, mesnevî, tarih gibi eski ruh ve şekillerde manzumeler yazarak eski şiir ve sanat taraftârı olan Naci ve arkadaşlarını tatmîn etmeye muvaffak olduğu gibi soneler ve yeni müstezat şekilleri gibi Edebîyât-ı Cedîdecilerin lisânımıza yerleştirdikleri yeni ruh ve şekillerde de kalemini işletmiş ve sanat sahasında çok hırçın ve müşkülpesent olan Tevfik Fikretlerin bile takdîrlerini temîn edecek bir istihâle geçirmiştir. Edebiyat sahasında geçirdiği tekâmül seyri gözle takip olunacak kadar aydın ve açıktır. Birçok ümitler verecek bir çağda iken ölüp giden Safâ edebiyat âlemine "*Sünûhât*, *Hissiyât*, *Mensiyyât*, *Mağdûre-i Sevda*, *Mülâhazât-ı Edebîye*, *Huz mâ Safâ*, *Mevlid-i Pederi Ziyâret*, "*İntâk-ı Hakk'ın Tahmîsi*" gibi manzûm ve münevver birçok matbû' eserler bırakmıştır. Hayât-ı edebîsi mufasssal bir monografiye değecek kadar değerli bir şairimizdi. Unutulması hiç de arzu edilmez.

A.Hikmet

On Dokuzuncu Asır Klasiklerinden-

BAYBURTLU ZİHNİ

Hayli zaman evvel neşrettiğimiz bir makalede ^[*] hayâtını anlattığımız Bayburtlu Zihni, bulunduğu asrın klasiklerinden madûddur. Filhakîka her klasik gibi onun da mürettep bir divânı vardır, kasîde ve gazel vadisinde eser vücûda getirmiş, klasik nazım şekillerinin hepsinde numûneleri mevcûd olan bir şairdir.

Malûm olduğu üzere klasisizmimizin kasîdeciliğini temyîz eden noktalardan birisi de mevzûlarının şahsa ait olması, şahsiyetlerin tasvîrinden ziyâde onlardan beklenen ve görülen her nev iltifâtların bir karşılığı bulunmasıdır. Zihni, hem-meslekleri arasında bu bakımdan bir ayrılık arz ediyor. Onda, daha ziyade (Şinasî)nin kasîdeciliğine yakın bir hüviyet görüyoruz. Gezdiği ve memûren bulunduğu yerlerde görüp tesâdüf ettiği paşalara mütemâdiyen sunmuş, hicvetmiş, hususi hayâtında uğradığı darbelere hep hiciv ile mukâbele eylemiştir. Kast eylediği padişahlar, paşalar ve vezirlerde muhakkak müspet bir cephe arıyor. Mesela divânında gördüğümüz Rüstem, Reşit Paşalara ait kasîdelerde muhakkak, paşaların cemiyete müteveccih hayırkâr işlerine temâs etmiş, hiçbir şahsî merbûtiyet göstermeden bî taraf bir lisân ile tasvîrlere devam eylemiştir.

Şu kadar ki Bayburtlu Zihni, bir kısım muâsırları gibi Garp kültürünü alacak bir menba elde edemedi. Hâdisâtın cilvesi büsbütün başka bir Zihni göreceğimiz muhakkaktı. İşte Bayburtlu Zihni'nin, misâl getirmeye lüzum görmediğimiz, kasideciliğinin umûmî mâhiyeti bundan ibârettir.

Gazellerine gelince; bu vadîde Zihni şöyle böyle muvaffak olmuş bir “gazelnüvis”tir. Gazellerde, kuvvetli, açık ve mümkün mertebe sade bir lisân altında, ruhu ıztırâp ile yoğrulmuş bir şair görülüyor. “Zihn-i zâr” onun elinden düşmeyen bir feryâttır:

Zihn-i zârın çok felâketler getirdi başına

Al ruhsârınla ey dil-cû belâlı kâmetin

Gider âşıkların dâde elinden Zihni feryâde

Yeniden sahn-ı Bağdad’a kurbdur Kerbelâ zülfün

[*] *Hayat*: Birinci cilt –sayı 19. Şairin hayâtı ayrıca muhtasar şekilde (*Erzurum Şairleri*) adlı kitâbımızın ikinci kısmında (S: 64-70), mufassal olarak da yeni intişâr eden (*Bayburtlu Zihni*)nin birinci kitabında anlatılmıştır. Fazla malûmat için bu membalara bakılabilir.

Gibi beyitler, mustarip bir ruhun akisleridir. Bu akislerin aynı zamanda bir sıcaklık ve bir ifâde samimiyeti de vardır:

Dilden selâmı yarede dedim demiş haba (?)

Arz-ı merâmı yâre de dedim demiş haba

Zihni, bütün klasikleri okumuş hazm etmiş, nazîreler yazmış, tahmîsler vücûda getirmiş bir şairdir. Şeyh Galip'in:

Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâra düştü mısraıyla başlayan parçasına vücûda getirdiği nazîrede ondan geri kalmadığını görüyoruz. “Fuzûlî”yi daima kalbinde yaşatan şair, gazellerinin çoğunda onun tahassüs tarzını taklît ederken cidden benimsemiştir:

Görenler sine-i sad-ı çâk nihânım âşikâr ağlar

Bilenler sergüzeşt-i hasretim bî-ihitiyâr ağlar

Çemende ateş-i aşka yanan hâl

Gül ağlar sünbül ağlar andelib nâle-kâr ağlar

Bu benimseyişi ibdâ derecesine yükseltiyor:

Tîg hasret-i tıfl iken açtı ciğerden yaramı

Dâye-i gam gamla tahrîk eyledi gehvâremi

Devr-i cevrenden usandım ey müneccim bahtımın

Sûr çıkar burc-ı felekten kevkeb-i seyyaremi

Zülf -i peygâmın getir ah sihr-gâhım götür

Azmin ey bâd-ı saba semt-i diyâr-ı yaremi

Dönmem azmimden ezel verdim sana ikrarımı

Etmem inkâr etseler bin pâre her bir pâremi

Nâ-sezâlar hep sezâvârî-i lütfündür senin

Devr-i cevrin ey felek her dem bu Zihnî-i zâre mi

El-hasl kasidecilik itibâriyle devrinin klasikleriyle beraber yürüyen, yalnız mevzûda ahlâkî ve içtimaî bir hususiyet arz eden zihnî, artık son demlerini yaşayan edebî klasisizmimizin semâsında küçük bir yıldız parıltısı halinde, gazel vadisinde de yürümüş, on dokuzcunu asrın klasikleri arasında hususi bir mevki sâhibi olmuştur.

Onu, on dokuzuncu asır halk şairlerinden biri sıfatıyla tetkık ettiğimiz zaman bu hususi mevkiin ehemmiyeti, daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Ziyaettin Fahri

On Sekizinci Asır Edebiyat ve İrfânının Meşhûr Sîmâlarından

ŞÂİR VE TABİB ŞİFÂ'Î ŞABÂN EFENDİ

Bu makalemizde hayat ve eserlerinden bahsedeceğimiz Şifâ'î Şabân Efendi, Anadolu'lu bir Türk'tür. On birinci/on yedinci asrın ortalarına doğru "Ayaş"ta doğdu, "*Vekâyi'u'l-Fuzalâ*"nın ifâdesine nazaran genç yaşında İstanbul'a gelerek tıp tahsil etti. 1082/1671'de Dârü's-Sa'âde Ağası olan Yûsuf Ağaya intisâp ettiği için "Saray etıbbâsı" zümresine girdi. Tatlı dilli, güler yüzlü bir adamdı. Mirzâ-zâde Sâlim Efendi'nin anlattığına nazaran "Kable'l-mu'âlece hüş-âyende kelimât ile dil-i hastagâna kuvvetçik tahsîl iderdi." Bu haliyle herkesin ve bu meyanda "Ricâl-i Devlet"ın teveccüh ve mahabbetini celb iden Şabân Efendi çalışkan bir adam olduğu için Minkârî-zâde Abdullâh Efendi'nin delâletiyle 1095/1683'te "mülazım ve kırk akçe medreseden ma'zûl" olduktan sonra 1099'da "Sâdis-e Sarây-ı Galata Medresesi hâriciyle" müderrislik silkine girdi. *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*'da sırasıyla tafsîl edildiği üzere muhtelif medreselerde ders okuttu ve terfî etti. 1115/1703'de Diyarbekir kadısı oldu. 1116/1704 senesi Rabî'u'l-evvelinde azledilerek "Ankara"ya döndü. Fakat artık ihtiyar ve hasta idi. Zî'l-ka'de ayında orada vefat etti:

Çeşme-i mekrûmete lûle-i kevser hâme

Gül-sitân-i emele nahl-i gül-i ter hâme

Feyz-bahş olmak ile gülşen-i evrâk üzre

Gâh sünbül bitürür, geh gül-i ahmer hâme

Hem-dem-i Hızır nebîdür onı âb-ı hayât

Şimdi her dem zulûmâta gtjzer eyler hâme

Nakş-ı hâl ü hatını gerçi yazar dil-dârun

Şîve vü cilvesi yanında mükedder hâme ⁽¹⁾

¹ On birinci/on yedinci asrın en zarîf ve mükemmel şairlerinden Şeyhulislâm Bahâyi Efendi'nin aynı mânâda

Güzel tasvîr idersin hâl ü hatt-ı dil-beri ammâ

Füsûn u litneye geldükde ey Bihzâd neylersin

beyti elbette daha güzeldir.

Bâ-husûs ola Şifâyî gibi dem-sâz-ı senâ

Gör bu vâdide ne hoş cilveler eyler hâme

gibi gazeller yazan Şabân Efendi bilhassa tıbbâ dair ve zamanı için pek kıymetdâr eserler bırakmıştır. Bu eserlerden en küçüğünü bile yazmak için otuz kırk kitaba müracaat etmiş, bilhassa hangi tabibin müddeâsını kayd ediyorsa, sahibinin ismini yazmakta itina göstermiştir. Eserlerinin mühimlerinden biri doğum ve çocuk hastalıklarına dair kaleme aldığı "*Tedbîrü'l-Mevlûd*"dur, "*Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb*" bahsinde aynen der ki: "... Elhâsıl etfâl hususunda her vechile ihtimâm lâzım iken ahvâl-i perişanlarının, bi-hasebi't-tıb intizâmına bâ'is olur müstekillen bir esere zafer bulunmadığı ecilden nâmıku'l-hurûf fakîr, ahvâl-i mezkûreyi fikr itdükçe ve etfâlden ba'zı mevrâyı gördükçe hâtır-ı feyz- meâsirime lâyiğ olurdu ki anların hakkında Şeyh-ı Re'îs'ün ⁽²⁾ ve sâir kibâr-ı etibbânun müteferrikan yazdıkları tedbîrâtı feyz-ı 'amîm-i ilâhî ile cem' ve tertîb eyleyüp lisân-ı Türkî'de bir mecmû'a-i nâfi'a tahrîr eyleyem. Tâ ki herkes ahvâl-i 'ibret-me'âl-i etfâle vâkıf, belki ekser-i nâs istihrâc ve isti'mâline kâdir olup mesâbe'-i ekbâdları olan evlâdlarının sıhhat ü selâmet ve her vech ile âfiyetlerine muvaffak oldukları ecilden nef'-i 'âm olup râhat-fezâ-yı havâs u 'avâm ola..."

Şabân Efendi bu maksatla bir çok tettebbûâtta bulunuyor, notlar alıyor, bu 1107/1695-1108/1696 senelerine doğrudur ki bir taraftan Avusturyalılarla, bir taraftan Rusya ile şedîd muharebelerin vukûuna müsâdiftir. Müellif diyor ki "... Lâkin 'alâyık-ı rûzgâr ve hılâf-gerdiş-i gerdun-ı sitemkârdan nâşî cem'iyet-i hâtır halel-pezîr olup ale'l-husûs sefer-i hayret-eser-i Beç vukûundan sonra mütevaliyen mümted olan seferle de bu fakîr-i şikeste-zamîr dahî riyâset-i tabâbet-i Ordu-yı Hümâyûn münâsebetiyle birkaç sene müte'âkıben mihnete mübtelâ olduğum ecilden kalb-i nâ-tüvânım cem'iyeti bil-küllîye perişân olmağla 'alâ mâ-hüve'l-me'mûl silk-i takrîre irtibât ve intizâm müyesser olmayup evvel müsvedde olunan evrâk-ı perîşân, verâ-yı perde-i hicrânda kalmağla üzerine 'anâkib-i nisyân perdeler çekmişti."

Nihayet 1109/1697'de meşhûr "Amuca-zâde Hüseyin Paşa" sadrazam oldu. Orduyu tanzim etti. Düşman eline geçen yerleri geri almak maksadıyla Belgrad üstüne yürüdü. Fakat bazı devletlerin tavassutuyla musâlaha mükâlemeleri başladı. Meşhûr sadrâzam ve şair Râmi Mehmed Paşa, o zaman re'îsü'l-küttâb idî Bilhassa onun sa'y ü himmetiyle şulh teessüs ettî Şaban Efendi kitabında der ki: "Nâm-ı sa'îd ü sâmilere olan lafz-ı mübârek "Hüseyin" kâ'ide-i hisâb-ı Ebced üzere 'aded-i lafz-ı "Sulh"a mutâbık

² "*Kânûnü fi't-Tıb*" sâhibi meşhûr İbn-i Sînâ .

olduğu gibi, akdine muvaffak oldukları “Sulh”a da “Nizâmü’l-mülk = 1112/1700” vasıfları târîh düşüyor”. Bundan sonra Amuca-zâde'yi medh ü senâ ederek: "Fakîr-i şikeste-zamîr dahî feyz-yâb olduğum ecilden kuvâ-yı müdrike meknet ü iktidâr tahsîl itmekle ol âsaf-ı ferîşteh-sîretün 'âleme mebzûl olan envâ'-ı mürüvvet ve 'inâyetlerinden sıbyân dahî hisse-dâr olup efzâl-ı 'atıyye olan sıhhatden behre-yâb olsunlar için mukaddemâ tahrîr olunan evrâk-ı perîşân ve mensiyyenün cem'ine mübâşeret eyleyüp tettebbu'ı havza-i kudretde olan kütüb ü resâ'ili tekrâr tefahhus itmekle ol te'lîf-i latîfün cem'u tarsîfine sarf-ı makdûr eyledüm." diyor. Yazma nüshalarına bazı kütüphanelerimizde tesâdüf edilen bu "*Tedbîrü'l-Mevlûd*" unvanlı eser, bir mukaddime, sekiz bâb ve bir "hâtîme"den müteşekkildir. Her bâb lüzûmuna göre fasıllara ayrılmıştır.

Memleketimizde tababetin yakın zamanlara kadar gayr-i müslimlerin elinde bulunduğu zu'munun doğru olmadığını, milletimizin her asırda muhtelif meslek erbâbıyla beraber doktorlar da yetiştirdiğini bilmek vazîfemizdir. Bu itibarla "Ayaşlı Şifâ'î Şaban Efendi" tarafından kaleme alınan bu eserin münderecâtını şurada hulâsaten arz etmek istiyorum:

MUKADDİME: Hayvanat ve bu meyanda insanın erkek ve dişi olarak ikiye inkisâmı, bülûğ ve izdivâc, ve her iki tarafın mizâc ve husûsiyetleri

BİRİNCİ BÂB (Altı fasıldır): Mücâma'a, şehvet, 'ukur yani çocuğu olmayan adamların ahvâli, "ukur"ın tedâvîsi

İKİNCİ BÂB (Üç fasıldır): Gebelik, gebeliğe delâlet eden haller, "Cenîn erkek mi dişi mi? Bi't-tecrûbe mahsûs olan bazı delâletler", hayzın kesilmesi, bunun tedâvîsi

ÜÇÜNCÜ BÂB (Dokuz fasıldır): "Cenîn"in tekevvünü hakkında muhtelif nokta-i nazarlar, cenîn kaçınıcı ayda doğar? Sekiz aylık doğanların ekseriya yaşamaması. "Rahm-ı mâderde cenîni muhît olan gışâlar ki mecmûuna tıbben meşîme, Türkçe "son" dirler", çocuğun anasına, babasına benzemesindeki sebebler, ikizler.

DÖRDÜNCÜ BÂB (Dört fasıldır): Gebe kadınlar nasıl hareket etmelidir? Doğumu güçleştiren sebebler ve muâleceleri, ebelere lâzım olan tedbirler. Çocuk doğuran kadınların riâyet etmeleri icap eden şeyler.

BEŞİNCİ BÂB (On fasıldır): Çocuk doğarken ve doğduktan sonra alınacak tedbirler. Göbek nasıl kesilir? Çocuk kundağa ne yolda konur? Ebenin vazifeleri Çocuğun uykusû Beşik örtülerî Emzirme usûllerî Süt nine. Sütü az kadınlar. Çocuğu yavaş yavaş yemek yemeğe alıştırmak. Sütten kesmek. Emeklemek ve yürümek. Memelere ârız olan hastalıklar ve muâlece.

ALTINCI BÂB (Dört fasıl): Çocuk hastalıkları, çiçek, kızamık, şişler, sivilceler, cıbanlar.

YEDİNCİ BÂB (İkinci fasıldır): Vebâ .

SEKİZİNCİ BÂB (İki fasıldır): Çocuğu terbiye etmek, bulûğa kadar çocuk, bulûğdan sonra çocuk.

HÂTİME: İnsanın özü, ecel-i tabî .

Müellifin bir eseri de "*Şifâ'îyye*" unvanlı küçükçe risâlesidir. Mevzûu "Pâd-ı Zehir" in envâıdır. Bir mukaddime, üç fâsıla, bir "hâtîme" den müteşekkildir. İstanbul kütüphanelerinden bir kaçında bu risalenin yazma nüshalarına tesadûf edilir. Telif tarihi: 1111/1699'dur.

Şaban Efendi'nin tıbbî eserlerden başka "*Kısasü'l-Enbiyâ*" ve "*Kalâ'idü'l-akabân*" tercümeleri kabilinden eserleri de vardır ki bu ikinci eserin müellif hattıyla tashihleri ve ketebeyi hâvi nüshası Nur-ı Osmaniye Kütüphanesi'nde 3404 numarada mukayyed ve mahfûzdur.

Bu çalışkan Türk şair ve doktoru hasûd ve bedhâh muâsırlarından hayli zarar görmüş olmalı ki eserlerinde bilvesile daima onlardan şikâyet eder. Meşhûr biyografımız Şeyhî Efendi, "*Vekâyi'u'l-Fuzalâ*"sında: "Mevlânâ-yı mezbûr, Tabîb Efendi demekle meşhûr, pîr-i rûşen-zamîr, sohbet-i yârâna esîr, fenn-i tıbda mâhir, levazım-ı ulûmda mahfûzâtı vâfir idi" diyor.

Eski kütüphanelerimizin mahfûzâtı hakkında "Ancak yakmağa yarar" diyenler, bu sözlerinde "Türk milleti şimdiye kadar ilim ve medeniyet nâmına bir şey vücuda getirmemişlerdir" mânâsının da mündemiç olduğunu fark edemiyorlar mı, bilemem, tababetin bugün vâsıl olduğu merhaleden bakılınca elbette Şaban Efendi ve emsâli dedelerimizin eseri lâ-şey hükmünde kalır. İlmîn mütemâdî keşif ve tekâmülü sayesinde dünyanın her tarafında ve her asırda bu hâl meşhûddur. Bir "Pasteur" yetişmekle fen dünyasında ne azîm inkılâb olduğunu, en yüksek zekâlar tarafından asırlardan beri müdâfaa edilen fikirlerin nasıl iflâs ettiğini düşünmek bu ma'razda kâfidir. "Tabîb Şaban Efendi" den ve eserlerinden bahsetmekle -birçok emsâli gibi- bir Türk'ün ilim sahasındaki mesâîsini göstermiş oldum. Temennî ederim ki etraflı bir "*Türk Tabâbat Târihi*" vücuda getirmek maksadıyla mütetebbi' doktorlarımız, eski kütüphanelerimizin mahfûzâtını ihtisaslarına hâs salâhiyet ve îtina ile gözden geçirirler.

Şifâ'î'nin bir gazeliyle sözüme nihayet veriyorum!

Bu tekve-gâh-ı tarabda çerâğa müntazırız
Semâ' u devre münâsib ayağa müntazırız

Felekden eylemeziz gerçi nâle vü şekvâ
Yine bu tarz u revîşden ferâğa müntazırız

Safâ-yı 'ıydı merâm üzre itmedik icrâ
Bahâr mevsimine, seyr-i bâğa müntazırız

Şifâ'ıya sühan-ı tâze itmedin peydâ
Mey-i 'atîk ile kesb-i dimâğa müntazırız

Ankara'da medfundur.

Ali Canip

ANKARALI BİR ŞAİR

On dokuzuncu asır, tarihimizin en çok tetkik ve tefahhusa değer bir devridir. Bu devrin edebiyatında muhtelif edebî telâkkilerin , şiir cereyanlarının kaynaştığı görülür: Bir taraftan kitlenin şiirî mahsulleri, havas sınıfının muhitinde hulûl ediyor, bir taraftan havâsın lisanı ve şiir sistemi halkın yetiştirdiği şairlere müesser oluyor, bir taraftan da Avrupa'dan gelen fikrî cereyanların tesiri altında büsbütün başka bir rengi haiz edebiyatın tahammülleri eğiliyor. On dokuzuncu asrın edebiyat tarihimize verdiği bu seciyelerden, bizi burada alakadar edeni divan şairleriyle, halk şairleri arasındaki mütekabil tesirler ve tedahüllerdir. Tedahüllerin menşei, daha evvelki asırlar olmak ile beraber, bilhassa bu asırda kaydettiğimiz mütekabil tesirler, kuvvetle baş göstermiş ve eserlerini yaratmıştır. (*Erzurum Şairleri*)nde, bir memleket köşesinin yetiştirdiği şairlerden bazılarında bu karakterin nasıl nazar-ı dikkate çarptığını, adeta edebî şahsiyetlerin bir ikilik arz eylediğini göstermiştir.

Anadolu'da yer yer tetkiklerin, ilmî faaliyetlerin sarfından ve bunların cem ve terkibinden teşekkül edecek on dokuzuncu asır edebiyat tarihimizde bu hükmümüzü umumîleştirmeye hadim unsurlar ve deliller bulunacağına kuvvetle kâniyiz. Nitekim geçen asrın son nısfına ait Ankara ve muhiti şairlerinden birinde bu hususîyet gayet bariz bir surette kendisini göstermektedir. Hususî hayatına ait malûmatı, koşmalarından bir kısmı ile beraber, Halk Bilgisi Derneği tarafından neşredilecek "*Halk Bilgisi Mecmuası*"nda görebileceğimiz bu şairi, biz burada umumî bir bakımdan (*Hayat*) karilerine tanıtmak istiyoruz.¹

Şair Fahri, Ankara'nın içinden değil, Ayaş kasabasındandır. Aynı zamanda felsefî telâkkisini de aksettiren koşmalarının birinde diyor:

Sancağım Ankara bilâdım Ayaş
Cihan varı için etmeyiz telaş
Zalime zalimiz yavaşa yavaş
Sertleşenlerle sertleşiriz

Aruz bir gazelin bir beytinde de Ayaş'a mensubiyetini söylüyor:

¹ "Fahri"nin, kendi el yazısı ile yazılmış iki şiir defteri, şairin yeğeni olan Ankara Maarif Emini Avni Beyefendi'dedir. Buradaki istifademizi kendilerine medyûn ve minnettarız. Bu münasebetle bir düşündüğümüzü de buraya kaydedelim: Ankara ve muhitine mensup şairler hakkında malûmat ve vesikaya malik olan arkadaşlar, bu hususta bize yardım ederlerse, ellerindeki malzemeden (*Hayat*) vasıtasıyla bizi haberdar ederse edebiyatımızın bu mıntıkaya ait tarihini aydınlatmış oluruz. İnkılâp merkezinin harsî mazisi böyle bir tenvîre cidden muhtaçtır.

Ey felek bitmez mi büstan Ayaş'ta aşık hiç
İşte ben geldim cihana dolu destide sagarım

Şairin hayatı; Zir, Ayaş, Beyanabad gibi kazalarda muhtelif memuriyetlerle geçmiştir. Bu memuriyetler arasında sık sık açıkta kalmış, gadra uğramış, azillere ve cezalara maruz kalmış olan Fahri; Abidin, Memduh, Sırrı, Tevfik Paşalar gibi Ankara'da valilik etmiş zevata ait kasideler yazmıştır. Bunların bazısında uğradığı mağduriyetten mütevellit feryatlar, bazısında hiciv ve isyanlar görüyoruz. Teknik itibariyle nakiseli olan birçok methiyelere mukâbil hicviyeleri de vardır. Yedinci mısraında Giritli Sırrı Paşa'ya ait olduğunu tahmin ettiğimiz şu hicviyeye bakınız:

Vali âlim olmadan âbid olaydı keşke
Böyle zâlim olmadan zahid olaydı keşke
Aldı memuriyetimi haber ile verdi eyle
İşbu nef nefsine ait olaydı keşke
Mani-i rızka etmekliğin idamdan beter

Cevr-i kahrı lütfuna zâid olaydı keşke
Bunca telifâtı tasnifâtı yapmaktan ise
Halka nafi benim tıbk kağıt olaydı keşke
Bu kadar âlim ü âbid olmadan iblis eğer
Nola bir kez ademe sâcid olaydı keşke
.....
Gitdi memuriyetim oldu half tersâ-beçe
Fahri gibi fâcir ü fâsid olaydı keşke

Keza Ayaş nüfus memuru iken, ismini tayin edemediğimiz Ankara nüfus nazırı kendisini azlediyor:

.....
Eylemek şiddetle tevbih bende ki layık mıdır
Hiç vazifemde dahi hakk-ı nikât etmeksizin
Sunmak olmaz cam-ı zehri bende-i nâçizlere
Bade-i bahr-i ferahdan dil neşât etmeksizin
Fevk-i firdevs taht-i duzah bir yola uğrar yolun
Mani-i nimet nedir fikr-i sırât etmeksizin
Nice çekdin telgrafı azlim için hod be hod

Tîr-i ah-ı âşıkândan ihtiyât etmeksizin

.....

.....

Fahri feryâd eyleme çün mevsim-i gül gelmedi

Zâre gelmez andelib gül inbisât etmeksizin

Fahri, muhiti içinde kendi kendisini yetiştirmiştir. Memuriyet hayatı, onu şehre sevk etmiş, şehirde yaşayan divan şairleri arasında kendisine en ziyade (Fuzûlî) nin müesser olduğunu görüyoruz. Gazelleri, hep onun tesiri altındadır:

Kakül-i giysû-yı canân cana dam olsun da gör

Nâzeninim serv-âsa pür harâm olsun da gör

İle başlayan bir gazelinde fahriyeciliği tutuyor:

Koyman elden şi`r-i şehdim nüsha-veş başa dakin

Matlaından makta`a dek hoş hitâm olsun da gör

Bu beytin ilk mısraında gördüğümüz (koyman) şeklinde mahallî tasrif hususîyetinin diğer bir şekli şu gazelde kafiye olarak tekrar etmiş buluyoruz:

Cism ü canım hep senindir tende canım sen bilin

Merhamet kıl cevır kılma dökme kanım sen bilin

Zülf-i zincirini takdım boynuma geldim sana

Kul senin ibda senin ruh-ı revanım sen bilin

Güle ahımı atdırma semavat-ı göğsüne

Belki düşer ru-yı arza asumanım sen bilin

Gül feminden gönlümüz bir puşe ister verme ver

Serv dal taze Nihal gonca dehanım sen bilin

Fahri rihlet anına oldu süvar gitmekdedir

برمد و قيل son nefes ahir zamanım sen bilin ²

Bu suretle Fahri'yi Fuzûlî'nin hakiki bir müridi çehresiyle görmekteyiz. Fuzûlî'ye karşı beslediği muhabbet ve onu benimsediği hakkındaki kanâat o kadar kuvvetli ki kendisini Fuzûlî'den üstün gördüğü de vâkidir:

Bu nazm-ı dil-güşân-ı Fahri fasâhatdan ibarettir

Fuzûlî merkadından kâim olsa edemez tanzîr

² Koymak: Koymayın, koymayınız bilin: Bilirsin gibi mahallî tarif hususîyetleri, şairin tam manasıyla Ankara ve muhitinde yetiştiğini gösteriyor. Bu itibar ile Anadolu lehçelerine ait tetkikler için de faydalıdır.

Fakat on altıncı asrın büyük ve yüksek şairine ne de olsa, on dokuzuncu asrın pes zinde edebiyatının bir şahsiyeti yetişemez. Bunu kendisi de çok geçmeden idrâk ediyor:

Demişler kim fasâhatde Fuzûlî Fahri'ye benzer

Nasıl teşbîh ederler kim o sultan kande ben kande

Bütün divan şairleri gibi onun da iptidaî bir şairlik ihtirası vardır. Şu parça bu ihtirâsı saklayan şair ruhunun makesidir:

.....

Vermez eş`ârıma iller gibi kadr ü bahâ

Ben övünmem ehl-i takdîr eder miktarımı

Bezm-i merdân-ı sühandânda hırâmân eylesin

Nüşa-veş başına her kim ki diğer şi`ârımı

Fahri fecr-i sadıkıyım zümre-i üftâdenin

Subh-ı kâzibler ne bilsin kevkeb-i güftârımı

Şair Fahri, uğradığı akıbetlerden mülhem kasidelerini yazarken, fahriyeciliğin diğer katı olan hicviyeciliğinde de geri kalmamıştır. Şiirlerini muhteva defterinde müstehcen parçalar görüyoruz. Bunların arasında buraya kaydedebilecek kısımlardan birkaç beyit naklediyorum.

Kendisini azleden Vali Tevfik Paşa'ya söylüyor:

Nam ü namusunu pâmâl edecektir kalemim

Pâ-yı namerdlere postal edecektir kalemim

Vazifesinden ayıran diğer bir amire hitap ediyor:

Hâlikin verdiği mahlûkuna rızkı kesdin

Mani-i rızka rıza olmadı şeytan kerete

Devrinin telgrafını anlatıyor:

Necâbet zâde oldular cenâbet zâdeler cümle

Verâ-yı perdeye girdi necâbet zâdeler cümle

Burada kaydettiğimiz şiirler, Fahri'nin divan şairi sıfatıyla arz ettiği hususîyetleri anlatmaktadır. Onun asıl şairliği, kaside ve gazellerinden ziyade, koşmalarında tecelli ediyor. Kalbinin tahassüslerini sakın zamanlarında, koşma çerçeveleri arasında avutmuştur. Bunların içinden numune olarak şu koşmayı okuyalım:

Uymuşsun ağyâra küsmüşsün bana

N'etdim sana söyle bana kara gözlüm

Var ise zerrece kemliğim sana
Yok olsun uğrunda ten kara gözlüm

Mal ü can ü cismim hebâlar olsun
Mahv ü tebâh olsun fenalar olsun
Gonca-i cemâline fedalar olsun
Halep, Bağdat, Mısır, Ankara gözlüm

Ehl-i derdler ile hem-dem olmazdım
Fahri-i çeşmi gibi pür nem olmazdım
Aşkınla rüsvâ-yı âlem olmazdım
Etmeseydin eğer sen kara gözlüm

Fahri, burada sıfat gibi kullandığı (Ankara) kelimesi üzerinde devrine göre güzel bir lafzî sıfat oyunu yapıyor ve nev-umma redif olarak kullanıyor. Ankaralı şairin sanatı, görülüyor, klasik şekildeki nazımlarından ziyade halk şiirinin çerçevesi içinde kendisini bulmuştur. Alelumûm koşma şeklinin ruhu şairin “*Halk Bilgisi Mecmuası*” intişâr edecek bir kısım koşmalarında da yaşamaktadır. Yalnız lisan itibariyle burada kaydettiğimiz koşmanın bazı mısralarındaki (ehl-i derd, hem-dem, pür nem, rüsvâ-yı âlem...)de görüldüğü gibi biraz ağda ve terkiplidir. Bununla beraber kasaba ve şehir halkının vicdanına tasvibe nail olmuş bulunmak itibariyle o kadar da gayr-i haklî bir lisan addedilemez kanâatindeyiz.

Ankara: Ziyaettin Fahri

Hanım Şairlerimizin En Muvaffakı:

FITNAT HANIM

Dîvân edebiyatı, kendisine mensup şairleri, muayyen kaide ve mefhumlara riayet etmek mecburiyetinde bıraktığı için, devam ettiği asırlar zarfında, hususiyet ve şahsiyet göstermek iktidarı pek az kimseye nasip olmuştur. Yine aynı muayyen kaide ve mefhumlara riayet mecburiyetidir ki kadın şairlere tıpkı erkekler gibi şarabı, pîr-i mugânı, ayş u nûşu, kalenderliği, derbederliği terennüm ettirmiştir. İşte mecmûamızın "münevver Türk kadınlığına ithâf" ettiği bu nüshada hayat ve şiirinden bahsedeceğimiz "Fıtnat Hanım" da o "monde d'image: hayâl dünyası" içinde yetişmiş bir sîmâdır. Matbû *Dîvânçesi* "Dîvân Edebiyatı"nın bütün âdâb ve erkânını hâizdir. Fakat bu edebiyat medrese tahsili görmüş, bilhassa Acem Edebiyatı'nı yakından tanımış, hazmetmiş danışmendler zümresinin malı bir hüner ve marifet mesleği olduğu için, 'kendisine mensup hanım şairler ekseriyetle muvaffakiyet gösterememişlerdir. Fakat:

Olmada diller rübûde gamze-i câdûsına
Deşt-i hüsnün sayd olurlar şîrlere âhûsına

Reng ü bûda zülf-i cânâna müşâbih olmasa
Kim bakar gül-zâr-ı dehrin sünbül ü şeb-bûsına

Sad hezârân fitne meftûn bir nigâh-ı şûhına
Bin dil-i Hârût piste her ham-ı gîsûsına

Çille-i sahtın çeker her dem kemân ebrûların
Âferin erbâb-ı 'aşkun kuvvet-i bâzûsına

Cismi hâk it ol sehî-kaddin yolında Fıtnatâ
Nâ'il olmaksa murâdın devlet-i pâ-bûsına

gibi gazeller yazabilen Fıtnat Hanım, muvaffak ve mümtaz bir sîmâdır. Vakîâ bundan on sene evvel yazmış olduğumuz bir makalede söylediğimiz gibi ⁽¹⁾ Fıtnat Hanım, "karîha genişliği: verve"nden mahrumdur. Bütün Dîvânı beş on fikrin tekerrüründen

¹ *Yeni Mecmûâ* sayı: 30.

ibarettir. Mazmunlarından çoğu gülün "sünbül"ün, "şebbûy"un, "ruh"un, "zülf"ün, "gîsû"nun etrafında toplanır:

Bâgda güller ruhun seyriyle hayrân oldı hep
Kâkûlün reşkiyle sünbüller perîşân oldı hep

* * *

Hacîl olsun görüp zülfün benefşe ruhların güller
Döküp ruhsârına kâküllerin gül-zâre gel cânâ

* * *

Şemîm-i zülf-i cânânı güzel vâsf eyledin Fıtnat
Meger takdîr olunmuşdur midâdın buy-ı sünbülден

* * *

Zülfünün âşüftesi sünbül, ruhun hayrânı gül
Var mı bilmem olmayan 'âlemde meftûnun senin.

* * *

Kim bakar nahl-i güle kâmet-i dil-cû var iken
N'eyleyem sünbül ü şeb-bûyı o gîsû var iken.

Fıtnat Hanım'ın bütün hayâlleri esasen pek dar olan mektebinin muayyen ve mahdud birkaç tâbirinden ibarettir. İkide birde "verd-i musavver", "bahr-ı musavver", "nahl-i musavver", "nihâl-i musavver" gibi terkipler kullanır. Mâmafih lisanı sürçmez. İfadesinde daimî bir selâset görülür; işte lâlettayin bir gazeli:

Nedir ey dil sebep cevre o yâr-ı bî-vefâdan sor
Tegâfûl âşîka gayra nigâh âşinâdan sor

Anın yazmaz ilâcın ey tâbîb enmûzec ü kânûn
Şifâsın hasta-i aşkın o la'l-i cân-fezâdan sor

Bilinmez kadri mahmûr olmadıkça neşvei câmin
Şebâb eyyâmının keyfiyyetin pîr-i dü-tâdan sor

Ser-i kûy-ı dil-ârâya varırsan ey sabâ lutf it
Nedir hâli o mahbûsi-i zâr u mübtelâdan sor

Harîdâr ol gönüf vir nakd-i cânı kâle-i vasla

Ne ister üstüne ol hâce-i hüsn ü bahâdan sor

Ele almış degildir nüsha-i mihr ü vefâyı yâr

O bî-rahma sorarsan Fıtnatâ fenn-i cefâdan sor

Fıtnat Hanım, Dîvân Edebiyatına mensup her şair gibi kasideler, gazeller, tahmîsler, târihler, şarkılar, hatta lûgazlar, muammâlar yazmıştır. Küçük Dîvânının kendi el yazısıyla olan müsveddesi "Hâlis Efendi" Kütüphanesi'nde mahfûzdur.

Zübeyde Fıtnat Hanım, hicrî on ikinci/on sekizinci asrın ikinci nısfında yaşamıştır. Babası meşhur "*Lehçetü'l-lügât*" unvanlı Türkçe lûgat kitabını yazan Şeyhul islâm "Es'ad Efendi"dir. Hanım'ın Koca Râgıb Paşa ve hâssaten Şair Haşmet ile mülâtafeleri rivayet edilir. Bunlar umûmiyetle nükteli, fakat pek açık saçık şeylerdir. Hanım 1194/1780'de vefat etmiştir. Nerede medfûn olduğu kat'iyetle bilinmiyor. Bursalı Tahir Bey "*Osmanlı Müellifleri*"ne şu satırları yazmıştır: (Kitabiyât ve terâcim-i ahvâl mütehassısı İsmet Efendi merhûmdan naklen Hazret-i Hâlid Türbe-i Şerîfesi arkasındaki sırtta olduğu menkûldür. Eyyûplu ekser-i zevâtın da semâan nâkıllarına göre Fes-hâneye giden caddenin sağındaki el-yevm harâb bir türbede bulunduğu mervîdir. Bir ihtimâlê göre de âilesi kabristanı demek olan Çarşamba'daki İsmail Ağa Câmi'-i Şerîfi Kabristanında olduğu muhtemelse de, edilen tâharriyâtta seng-i mezârına delâlet edecek bir eser görülememiştir. Abdullah Eyyûbî'nin Eyyûb Sultan ve civarına mahsûs olan Mecmû'a-i Vefeyât'ında Şeyhülislâm Murtaza Efendi bahsinde "Türbe-i Şerîfe harîminde cânib-i yesârdaki divara muttasıl medfûndur. Şu'arâdan Dervîş Efendi zevcesi Fıtnat Hanım dahi civarlarında medfûndur" ibâresi mûndericidir...

Fıtnat Hanım'ın şarkıları içinde:

Beni derdinle yeter zâr itdin

Yok mı insâfın a zâlim söyle

Çeşm-i mestin gibi bîmâr itdin

Yok mı insâfın a zâlim söyle.

Ruhlarımn tâze gül-i handândır

Leblerin derd-i dile dermândır

Sühanın mürde-i aşka cândır

Yok mı insâfın a zâlim söyle

Âşık-ı zâra cefâ kârındır
Öldüren gamze-i hûn-hârındır
İden ihyâ yine güftarındır
Yok mı insamfın a zâlim söyle

Ey sehî-kâmet ü şîrîn-güftâr
Bülbül-i verd-i ruhun gerçi hezâr
Var mıdır bencileyin âşık-ı zâr
Yok mı insâfın a zâlim söyle

gibi güzelceleri vardır. Hulâsa: .

Görüp o nahl-i bâğ-ı 'işvenin rûy-ı 'arak-nâkin
Değildir jâle göz yaşı döküp gül şerm-sâr oldu

Peyâm-ı zülf ü haddiyle sabâ vardıkda gül-zâra
Olup sünbül perîşân lâle vü gül dâg-dâr oldu.

tarzında temiz ve selis nazımları olan Fıtnat Hanım, kadın şairlerimiz arasında cidden mümtâz bir sîmâdır.

Bundan on yedi on sekiz sene evvel vefat eden ikinci bir şair Fıtnat Hanım vardır ki Karadeniz sahilinde "Ordu"da doğmuştur. "Hazînedâr-zâde" ailesine mensuptur.

Ali Canip

MİLLÎ LİSÂN VE EDEBİYAT CEREYANININ

İLK

MÜBEŞŞİRLERİNDEN ŞAİR “MAHREM”

On altıncı asır başlarında edebiyatımızda «nazım lisânı» İran tesiriyle büsbütün Arap ve Acem kelimeleriyle, terkipleriyle dolmaya başlıyor, Türkçe kelimeler mütemadi surette azalıyordu. İşte bu sırada, birdenbire, Tatavlı «Mahremî» ve Edirneli «Nazmi» gibi iki şairin, aruz vezniyle fakat sade, terkipsiz Türkçe ile ve yabancı kelimelerden imkân derecesinde ayrı olarak, Türk lisânına mahsûs teşbihler ve temsillerle şiirler yazmağa kalktıklarını ve buna «Türkî-yi basit»namını verdiklerini görüyoruz.

Şimdiye kadar edebiyatımızla iştiğâl edenlerden hiçbirinin gözüne çarpmayan bu mühim hadiselerden birisini, onu pek ehemmiyetsiz bir şekilde zikretmiş olan *Âşık Çelebi Tezkeresi*’nde görüp meydana çıkarmıştık. «*Bugünkü Edebiyat*» adlı kitabımızda «*Millî Edebiyatın İlk Mübeşşirleri*» adlı makalemizde bu hadiseyi zikretmiş ve ehemmiyetini göstermiştik. Bugünkü makalemizde ise bu şair ve eseri hakkında biraz etraflı malûmat vermek istiyoruz.

*

Edebiyatımızda «Türkî-yi basit» ile şiir yazmak fikrini iptida «Mahremî» de görüyoruz. «*Âşık Çelebi*», tezkeresinde, «Mahremî» nin tercüme-i halini yazdıktan sonra, ehemmiyetsiz bir şekilde şu satırları da ilave eder: «Ve bir *Basitname*’si vardır ki elfâz ve teşbihât ve temsîlatı Türkîdir. İçlerinde lafzı Arabî ve Acemî yoktur. Bu üslûpla bir iki gazel dahi derç eylemiştir. Bu dahi andandır: Gördüm seğirdir ol ala gözlüğe, gözlü geyik gibi, düştüm saçı tuzağına bön üveyk gibi”. Onun, içinde Arapça ve Acemce kelime bulunamamak ve bütün teşbihler, temsiller Türk zevkine ve Türk lisânının dehasına uygun olmak üzere eser yazmasını *Âşık Çelebi*” nin ne kadar lâkaydiyle telâkki ettiği yukarı ki satırlardan anlaşılıyor. “Latîfî, Hasan Çelebi, Ali” buna hiç ehemmiyet vermeyerek tamamen meskut geçmişlerdir.

Âşık Çelebi’nin ifadesinden «*Basitname*» nin mevzuunu değil, hatta manzum veya mensur olduğunu anlamak bile kabil olmuyor. Eser «*Basitname*» denmesi sade Türkçe ile yazıldığından dolayıdır. «*Âşık Çelebi*’nin», bu esere aynı

üslûpla bir kaç gazel ilave ettiğinden bahsetmesi, onun ya bir mesnevi yahut mensur bir risâle olduğu zannını hasıl ediyor. Lâkin hiçbir tezkerede «Mahremî»nin mensur eserlerinden bahsedilmediğine bakılırsa onun bir mesnevi olması ihtimali daha kuvvetlidir. Maktul Şehzâde Sultan Mustafa'ya hocalık eden «Müderriş Sürurî», «*Bahrü'l Maarif*» inde «Mahremî» nin yukarıda zikrettiğimiz beytini almış ve bunu «sehl-i mümteni» misâli olmak üzere göstermiştir. «*Basitname*» hakkında görebildiğim malûmat işte bundan ibarettir.

Yalnız lafızları, değil teşbihleri ve temsîlleri itibariyle de Türk zevkine uygun eserler yazmak isteyen «Mahremî», acaba nereden mülhem oldu? Ondan evvel «Safî» gibi bazı şairlerin şiirlerinde Türkçe darb-ı meseller iradıyla şöhret kazandıklarını Güvahi'nin mebzul darb-ı meselleri “*Pendname*” olduğunu biliyoruz. On beşinci ve on altıncı asır şairlerinden olanlarının bazen gayet sade, tesadüfen terkipsiz manzumelerine de rast geliyoruz. Fakat elfâz ve teşbihât ve temsîlatı kadar Türkçe olmak esasını kuran şair, şimdiki malûmatımıza göre “Mahremî”dir. On altıncı asırda aruz vezniyle ve sade Türkçe ile yazılmış gazellerinin ve murabbaların halk toplanışlarında hayat bulduğu, bestelenip okunduğu malumdur. Hatta tezkerede bu yolda eserler tanzimiyle ün kazanan bazı şairler tasrih etmiştir. Acaba “Mahremî”nin, kendi zevkine, ruhuna göre eserler verdiği kıymeti bunun sebebini tahlil ettikten sonra mı Türkî-yi basit ile yazmak fikrine düştü? Şayet bize en mülayim gelen izahât budur. Her nereden olursa olsun, iptida “Türkî-yi basit ile şiirler yazdığı cihetle lisân ve edebiyat cereyanının adeta ilk mübeşşiri sayacağımız bu şair için, millî edebiyat tarihimizde çok mühim bir yer ayırmak mecburiyetindeyiz. Onun hayatına ve edebî faaliyetlerine en etraflı malûmatı “Aşık Çelebi” veriyor: O zaman Kalata addedilen Tatavla'da doğan “Mahremî”, İstanbul'da Kalata'da büyüyüp tahsil gören sonra, yirmi sene kadı yanında naiplik etmiş. Bir gün “Piri Paşazâde Mehmed” ile “Aşçızâde Hasan” paskalyada kızıl yumurta merasimini seyir için tebdili kıyafetlerle Kalata kilisesine gelmişler. Bunları gören Mahremî, bu münasebetle bir kıta söylemiş. Bundan hiddetlenen Piri Paşazâde, Kalata kadısına haber gönderip zavallı şairi azlettirmiş. Nihayet istifa-yi kusur ettikten sonra onların şefaatiyle naip olabilmış.

Kalata kadısı “Hasan Çelebi”, Selanik kadılığına tayin edildiği zaman gene naiplikle “Mahremî,”yi de Selanik’e götürmüş. Orada bir müddet oturarak biraz para topladıktan sonra, zevcesi ve çocuğuyla birlikte İstanbul’a gelmek üzere bir gemiye binmiş, lakin denizde bir kâfir gemisi onları yakalamış, Mahremî bütün ailesiyle beraber esir olmuş, bir müddet esir kaldıktan sonra, muayyen bir para getirip ailesini kurtarmak şartıyla “Ağribos” ta Kızılhisar’a, gelir. Orada dostlarından şair "Esiri’ye rast gelip, olup biten işleri anlatır, İstanbul’daki dostlarından bilhassa “Kâtibi” mahlaslı «Tersane kâtibi Seyidi Ali Reis ile «Nikari» mahlaslı hassa Reislerinden «Nakkaş Haydar»dan haber almak ister, onların Hayrettin Paşa ile birlikte donanma ile gittiklerini söyleyince fevkalade müteessir olur. Tesadüfen o günlerde «Seydi Ali Reis»le “Nakkaş Haydarı” gemileriyle İstanbul’a dönerlerken makûs bir rüzgâr sevgiyle «Kızılhisar» kalesine gelirler.

Tesadüfün bu cilvesine pek memnun olan zavallı şair onlarla beraber İstanbul’da bu dostların yardımıyla para tedarikine çalıştığı bir sırada birden bire ölür. 924. Lâkin «Nakkaş Haydar» bin yedi yüz filorin toplayarak gönderir ve şairin ailesini kurtarır. Yalnız bir oğlu esarete vefat etmiş.

«Aşık Çelebi» ve galiba ondan naklen «Âli», «Mahremî» nin Sultan Selim ve Sultan Süleyman’ın muharebelerini hikâye eden manzum bir eser yazdığını ve her vak’anın sonunda bir tarih söylediğini kaydediyorlar. «Lâtîfî» bu eserin Sultan Süleyman’ın cülusu tarihinden Bağdat seferine kadar olan vakayii ihtiva ettiğini söylemek suretiyle «Âşık Çelebi»yi cerh ediyor ki, «Hammer» ve ondan naklen «Babinger» de bu hususta «Lâtîfî» ye ittiba etmişlerdir. «Hasan Çelebi» hem zarif bir adam, hem de iyi bir sanatkâr olduğunu söylüyor. «Lâtîfî» mesnevi tarzında daha mahir olduğunu ve şair «Keşfi» ile aralarında manzum hicivler yazıldığını kaydediyor. «Nazmi»nin «*Mecmaü’n Nazair*» inde beş gazeli munderiç olduğu gibi tezkerelerde ve eski mecmualarda bazı şiirlerine rast gelinir. Bilhassa «Barbaros Hayretini Paşa» ya hitaben yazdığı bir murabba pek meşhurdur. Millî edebiyat ve lisân tarihî için pek mühim olan “*Basitname*” sinin şimdiye kadar meydana çıkmaması pek teessüfe şâyândır. Mamafih İstanbul kütüphaneleri lâyıkıyla tetkik olunduğu takdirde bu esere tesadüf olunacağını kuvvetle tahmin ediyorum.

İşte millî edebiyat cereyanının bu ilk mübeşşiri hakkındaki malûmatımız şimdilik bundan ibarettir.

Prof. Dr. Köprülüzâde M. Fuat

Edebiyat Tarihimizde Kadın Sımaları

SEHER APTAL

İstanbul Erkek Muallim Mektebi muallimlerimizden Sadi Bey'in delâletiyle ahiren elimize geçen yazma bir mecmuayı tetkik ederken şu isme muzaf iki manzumeye tesadüf ettik: Seher Aptal... Gerek tarih ve teskerelerde, gerek diğer menbalarda görmediğimiz bu ismin bir kadına ait olduğu muhakkak ve kadınların eski müverrihlerimizce ne derece ihmal edildikleri meydanda bulunduğu cihetle, üzerinde biraz tevakkuf ederek ona, dikkati celbetmek, herhalde faydasız olmaz, sanıyoruz.

Her şeyden evvel, şurasını itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, bu şair hakkında, tarihî malûmatımız, maatteessüf, hiç yoktur. Manzumelerinden başka miras bırakmayan Seher Aptal'ın hayatı, pek kesif ve ağır bir karanlık içindedir. Bundan maada, etrafındaki bunaltıcı gölgeleri dağıtacak, hüviyetini olduğu gibi, vuzuhla ortaya koymağa vasıta olacak unsurlardan da mahrumuz. Şu hâlde onu, bu günlük, yalnız mısraları arasında aramağa, tanımağa çalışmaktan başka bir şey yapılamaz, demektir.

Elimizde bulunan mecmuada Seher Aptal namına iki manzume mukayyet olduğunu bir az evvel söylemiştik. Bunların ikisi de aruzla yazılmış olup birçok yerlerinde mühim aksaklıklar mevcut, hatta bazı mısraları vezinle tamamen alâkasızdır, İmlâlarında da ayrıca hatalar bulunduğunu nazarı itibara alırsak, manzumelerin acemi bir müstensih eliyle pek fena zapt edildiğini ve bu yüzden zedelendiğini kabul etmek icap etse gerektir. Manzumeleri, bütün hata ve noksanlarıyla aynen naklediyoruz:

I

Gine seyyah oluben destime aldım teberi
Yine azmi diyar etmeye kıldım seferi
Dönerek ah ederek yarimi buldum seheri
Münkirin taşına gerçeğe urdum siperi
Yürü ey zülfü siyahım noktadan aldım haberi
Tevbeler olsun bir dahi kimseye etmem kederi
Oluben ehli hicap kimseye halim diyemem
Çekerim her nolursa köhnedir şalım diyemem
Vaizin pendini ben anlayamam dinleyemem
Yari idrâk edemem farkı Met eyleyemem
Yürü ey zülfü siyahım...

.....

Varalım Kâbe-i uşşakı tavaf eyleyelim
 Dem edüp menzil akıp gâh tavaf eyleyelim
 Silelim aynamızı su gibi saf eyleyelim
 Oturup sohbeti yar ile lâf eyleyelim.
 Yürü ey zülfü siyahım.

.....

Ederiz şükrü hüda kalır e bulduk bu demi
 Tarafı haktan gör nice eyler keremi
 Giderek artırır bari hüda ol mertebemi
 Varalım kırklar ile eyleyelim ayin cemi
 yürü ey zülfü siyahım
 Her ne bulduksa cihanda meclisi ademde imiş
 Şeş cihet anlamayan yas ve matemde imiş
 Seher Aptal hak deyip hemdem olup demde imiş
 Dert ile mihnet ile yar ile pazarda imiş
 Yürü ey zülfü siyahım.

.....

II

Başla baştan Sakiya sahbayı doldursun meze
 Geçme can üftadeyi teklif buyurma içmeze
 Fisebilillah deyu doldur hemen serpayedek
 Desti mizanın dürüst tut çok ver götürmeze
 Yek kadehle mest hâl olmaz ise erbab aşk
 Kâsei camı mükerrer kap yetiştir yetmeze
 Tan ederse gam değil zahit bizi ferda günü
 Lâkaydî mihr, muhabbet meclisinden bilmeze
 Seher Aptal ister ehbab daima sözü safa
 Can feda olsun dili naşadımı incitmeze

Bu manzumelere nazaran Seher Aptal'ı diğer meslektaşları arasında, hususiyeti haiz bir sima telâkki ederek o suretle mütalâa için hiçbir sebep yoktur. Tıpkı orta halli bir şair gibi duyup düşündüklerini yine orta halli bir şair edasıyla hikâyeye eden Seher Aptal mevkii, sırf yukarıdaki nazımlarına göre, edebiyat tarihimizde, belki alelâdenin dununda bile kalır. Esasen edebiyat tarihimizi dolduran birçok isimler içinde kadın simaları, hemen tamamıyla gölgede kalmış, nur ve şaşıasını uzaklara, asırların arkasından bize isâl edecek birer güneş olamamıştır. Türk edebiyatı tarihini bulunduğu yerden kaldırarak, bazen yükseklerle, şahikalara çıkaran şairlerimiz olduğu halde, bunların arasında, maatteessüf, bir kadın çehresi yoktur. Edebiyatımızda kadın son zamanlara kadar muakkip olmaktan kurtulamamış, yeni bir hava ile yeni bir âlem yaratmamıştır. Edebiyatımızda kadın denilince, ilk evvel, hatıra gelen, takip ve tanzirdir. “Kadın” lafzına edebiyatımızda “halik” sıfatını izafe için sebep gösterilecek, velev ki münferit olsun, hiçbir hadise zikredilmez. Saiki ne olursa olsun, bu bir hakikat, bir vakiadır. İhtimal bundan dolayıdır ki, edebiyatımızla meşgul olan Türk teskere ve tarihnüvisleri kadın şairlerimiz üzerinde fazla durmak lüzumunu hissetmeyerek, eserlerine onların yalnız isimlerini kayd ile iktifa' eylemişlerdir.

Mamafih, ister kadir ve hakim, ister vazî ve aciz olsun edebiyat tarihimizin sayfalarında herhâlde birkaç kadın simasının aksi vardır. Edebiyat tarihimizin bütün devreleri ve safhâlârıyla tenviri için kıymetleri mahdud, mevkileri küçük olmakla beraber, bunların da tetkiki zarurî görünür. Bu itibarla Seher Aptal'ı, onlardan biri olarak kaydederek, ismine dikkati celp etmekte mahzur tasavvur etmiyoruz,

Mehmet Halit

GEVHERİ HAKKINDA YENİ VESİKALAR

Eski saz şairlerimiz arasında Gevheri'nin işgal ettiği mevki ve kazandığı büyük şöhret malûmdur Buna rağmen, sair bu cins şairler, gibi onun hayatı hakkındaki malûmatımız da çok noksandır. *Yeni Mecmua*'nın 24 Eylül 1336 tarihli 86'ncı sayısında neşrettiğim küçük bir makalede, Gevheri'nin hayatına ve hangi devirde yaşağına dair «*Hadikatü's Şüheda*» ile “*Tuhfe-i Hattatin*”e istinaden biraz malûmat vermiştim; ondan sonra Gevheri hakkında yazılan şeylere daima o makaleye istinat edilmiş, oradaki malûmata yeni hiçbir şey ilâve olunamamıştır. Gevherî'nin eserlerini toplayıp neşretmek suretiyle edebiyat tarihimize büyük bir hizmet eden Sadettin Nüzhet Bey de kitabının başına o makalemizi aynen derc etmişti.

Konya' da çıkmaya başlayan *Kervan Mecmuası*'nın 15 Nisan 1929 tarihli dördüncü numarasında Zeki imzalı küçük bir makale intişar etti. Gevheri'nin -Sadettin Nüzhet Beyin kitabında bulunmayan - 135 parça eserini daha elde ettiğini tebşir eden makale sahibi, onun bir koşmasını aynen neşrediyor. Bu koşmanın ehemmiyeti, son kıt'ada 172 tarihinin zikredilmesindedir :

Gelin hey yarenler söyletmen beni
Söyledikçe müşkül halim yamandır
Derunumda yanar muhabbet narı
Bizi böyle eden ahd ü emandır

Dolaştım dağları oldum divane
Gönül pürendişe kaldı gümane
Âdil hünkâr deye durdum divane
Sürülmez dâvalar âhır zamandır

Dilin hiç kalmadı ah ile zarı
Elimden aldıldım gül yüzlü yârı
Takdir böyle imiş cenabı bari
Genç de olsan son nefesin imandır

Der Gevheri her dem gönlümüz farig
 Dünya bir gölgelik harplara lâyık
 Bin yüz yetmiş iki üstüne tarih
 Gider serimizden bu bir dumandır.

Gevheri'nin şimdiye kadar ele geçen eserleri arasında., yaşadığı zamanı gösterecek parçalar pek nadir olduğu cihetle, Zeki Beyin bu koşmaya hususî bir ehemmiyet atfetmesi pek doğrudur. Buna göre Gevheri' nin 1172 de hayatta olması icap ediyor. Halbuki, gerek “*Hadıkatü’ş Şüheda*”nın gerek “*Tuhfe-i Hattatin*” in verdiği ma-lûmat, Gevheri'nin bu tarihte hayatta olmayacağını göstermektedir. On birinci asır sonlarında şöhret kazanan ve 1119’da öldüğünü bildiğimiz - Aşık Ömer’in muasırı olan Gevheri'nin bu mısraını 1127’ye okumak, herhalde daha doğrudur; böyle olduğu takdirle, onun bu tarihte henüz hayatta olduğunu, yani, Aşık Ömer'den sonra vefat ettiğini öğrenmiş oluruz.

Sinop Halkbilgisi Derneği âzasından Mehmet Şakir Beyin ahiren bana göndermek lûtfunda bulunduğu Gevheri'nin bir koşması, 1100 senesine ait tarihî bir vak'ayı göstermek itibariyle pek mühimdir; ve yukarda 1172 tarihinin doğru olamayacağı hakkında ki kat’î kanaatimizi teyit etmektedir. Bu mühim manzumeyi aynen nakle-diyorum:

Müştak idi âlem yüzün görmeğe
 İzzet ile hani âlişan geldi
 Bizzat payitahta yüzün sürmeğe
 Tahtı devlet ile kâmuran. geldi

Fahri Ali Cengiz han-ı mükerrerem
 Mehabette Ali sehada Hatem
 Çıktı istikbâle Sadri muazzam
 İzzet ü ikbal ile hem inan geldi
 Kahraman bakışlı Neriman siret
 Geline cihana doldu meserret
 Kılmakta tedbiri def’i mazarrat
 Dameni himmete dermiyan geldi

Acep yüzü nurlu piri mübarek
 Ömrün mezt ede hak tebarek
 Tirü kemanından işbu ana dek
 Adüvden sadayi el'aman geldi

Huda nusret verse İslâm askeri
 Ursalar düşmana tig ü teberi
 Sene bin yüz tarihinde Gevheri
 Padişaha Selim Giray han geldi

Burada mevzu-ı bahs Selim «Giray», 1081 - 1038, 1095-1102, 1103 - 1109, 1114 - 1116 senelerinde dört defa Kırım hanlığı mevkiini ihraz etmiş olan birinci Selim Giray handır [Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiye*, 373]. Onun 1100 de İstanbul'a gelmesinin esbabı, O sırada Osmanlı imparatorluğunu sarsan müthiş tehlikeler karşısında şecaat ve nüfuzundan büyük yardımlar beklenen bu hanın İstanbul'da nasıl parlak surette kabul edildiği ve nasıl iltifatlara mazhar olduğu, *Silâhtar Tarihi*'nde bütün tafsilâtıyla mezkûrdur [C2, S407 ve müteakip]. Bu manzumeden Gevheri'nin o sırada İstanbul'da bulunduğu da istidlal olunabilir.

İşte Gevheri'nin yeni meydana çıkan bu iki koşması, bize, şairin 1100 de İstanbul'da bulunduğunu ve 1127 senesinden sonra vefat ettiğini anlatıyor ki, Gevheri'nin ehemmiyeti ve ona ait malûmatımızın azlığı düşünülünce bu yeni vesikaların ehemmiyet gözümüzde bir kat daha artmaktadır.

Prof. Dr. Köprülüzade M, Fuat

GEVHERİ'YE AİT

Geçen haftaki makalede Gevherî'ye ait bazı yeni vesikalardan bahsetmiştim. Bu değerli saz şairinin, Sadettin Nüzhet Bey'in kitabında bulunmayan yüzden fazla manzumesini yakında *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*'nda neşredeceğim için, burada onun eserleri hakkında bazı mütalâalarımı arz edeceğim. Bu mütalâalar, eski saz-şairlerimizin eserleri hakkında tetkikatta bulunanlara, usul itibariyle, faydalı olabilir kanaatindeyim.

Bazı eski mecmualarda Gevherî'ye isnat edilen bir takım manzumelerin diğer bazı mecmualarda da başka şairlere isnat edildiğine tesadüf ettim. Meselâ, Sadettin Nüzhet Bey'in kitabında 36'ncı sayfadaki:

Sözün bilmez bazı nadan elinden Erkân ağlar usûl ağlar yol ağlar

Manzumesini, bendeki eski bir mecmuada biraz farkla "Osman" adlı bir saz şairi namına mukayyet gördüm. Gene aynı eserin 59'uncu sayfasındaki:

Yeşillendi dağlar donandı bağlar meclis kurup seyran işler gönlümüz

Manzumesi, gene biraz farkla, «Nâdî» adlı bir saz şairine de isnat olunuyor. Gene aynı eserin 73'üncü sayfasındaki:

Merhamet kıl kaşı keman ehli irfana benzersin

Semaisi biraz farkla «Ömer» e isnat ediliyor. Gene o kitabın 71'inci sayfasındaki:

Gel güzel böyle salınma bunda yahşi var yaman var

Semaisi de eski saz şairlerinden «Seyyidiyar»a ait olarak gösterilmiştir. Neşredeceğim parçalar arasında 20 numaralı şu manzumeyi:

Elâ gözlü nazlı dilber

Seni kandan sakınurum

Kandan değil hey efendim

Seni candan sakınurum

Bir mecmuada epeyce farklarla Ömer namına mukayyet buldum. Gene o parçalar arasında 2 numaralı şu manzumeyi:

Bir kaşı hilâle meyletti gönül bedir olmuş amma yine bir hoşça

Diğer mecmuada oldukça farklı olarak Ömer Âşık'a isnat edilmiş gürdüm. Bu Ömer Âşık'ın meşhur Âşık Ömer olmadığını burada ilâve edeyim. Gene bazı mecmualarda Gevherî'ye ait olarak kaydedilen şu meşhur manzumeyi:

Seni bana gayet güzel dediler

Göster hûb cemalin görmeğe geldim

Şeftalini derde derman dediler

Gerçek mi efendim sormağa geldim

Diğer bazı mecmualarda, tabii bazı farklarla, Kuloğlu namına mukayyet buldum; hatta bir mecmuada da şairi meçhul olarak yazılmış gördüm. Bu hususta gayet garip diğer bir misâl daha göstereyim: *Hayat*'ın 40'ıncı sayısında Dördüncü Murat'a ait bir varsağı neşretmiştim; Bu varsağı bazı mecmualarda Dördüncü Murat namına kaydedilmiş olduğu gibi, Evliya Çelebi de seyahatnamesinin birinci cildinde bunu teyit eder; hatta bunun Derviş Ömer Ruşen'i tarafından bestelendiğini de ilâve eyler. Bir mecmuada bu manzumenin Gevherî'ye isnat edildiğini, hatta Hasan Ağa adlı bir bestekâr tarafından devr-i revan usulünde bestelendiğini gördüm. Diğer bir mecmuada bunun Dördüncü Murat tarafından Musa Çelebi için söylendiğini, devr-i revan usulüyle bestelenmiş olduğunu okuduğum manzumenin başında bu yolda mukayyet olmakla beraber, en son kıtada şairin ismi Âşık olarak zikrediliyordu.

Âşık, Dördüncü Murat'ın mahlası değildir ve o devirde âşık unvanını taşıyan maruf bir saz şairi de malûmumuzdur. Bu metinleri iyi tetkik edince, bana şu kanaat geldi: Benim *Hayat*'ta neşrettiğim metin Âşık'a aittir; ve devr-i revan usulünde Hasan Ağa tarafından bestelenmiştir ki, işte muahharan Gevheri' ye isnat olunan da budur. Bu metinde Musa isminin zikredilmemesi bunu gösteriyor. Evliya Çelebi'nin bir kıtasını zikrettiği dördüncü Murat'a ait manzume ise Âşık'a nazire olarak söylenmiştir; Evliya Çelebide kaydedilen kıt'a ile aşağıya nakledeceğimiz metin arasındaki münasebet de bunu teyit ediyor. Şu halde esasen Âşık'a ait olan manzumenin Gevheri'ye isnadı tamamıyla yanlıştır. Yalnız bu isnat, Gevheri'nin şöhret derecesine bir delil addolunabilir:

Yola düşüp giden dilber

Niçin eğlendi gelmedi

Beni mecnun eden dilber

Niçin eğlendi gelmedi

Bahçenin gülü gonçesi

Kaşları hilâl incesi

Şu gönlümün eğlencesi

Niçin eğlendi gelmedi

Altıma postum alayım

Çıkıp yollara durayım

Gelen kervandan sorayım
Niçin eğlendi gelmedi
Ciğer kebab oldu pişti
Karlı dağları mı aştı
Yoksa yolda yolu mu şaştı
Niçin eğlendi gelmedi

Eski saz şairlerimizin eserlerini toplamak ve onlar üzerinde çalışmak isteyenler, yapacakları işi ne kadar itina ile yapmak lüzumunu şu bir kaç misâl ile pekiyi anlamışlardır sanırım.

Prof. Dr. Köprülüzâde M. Fuat

KULOĞLU

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinin beşinci cildinde bir münasebetle saz şairlerinden bahsederken, onlar arasında Kuloğlu'nu da zikreder. Bu kayda nazaran XVII'inci asır saz şairlerinden olduğu kat'î surette anlaşılan bu Kuloğlu'nun, eski mecmualarda birtakım eserlerine tesadüf edilmektedir. 1330 senesinde saz şairlerimize ait *İkdam*'da, neşrettiğim makaleler silsilesinde bu Kuloğlu hakkında şu mütalâalarda bulunmuştum:

Bu devir saz şairleri arasında en çok şöhret kazanan ve eserlerinde cidden samimî bir ruh ve sanatkârane bir eda bulunan şair Kuloğlu'dur. Acaba bu Kuloğlu kimdir? Alelâde ümmî bir saz şairi mi? Yoksa ilim ve edebiyata vakıf olduğu halde sırf bir hevesle o tarzda yazı yazan bir adam mı? Evliya Çelebi'nin onu zımnen hakikî saz şairlerinden göstermek istemesine rağmen, bilakis ikinci ihtimali daha kuvvetli buluyorum. Filhakika, Dördüncü Murat devri ricalinden ve Halvetiye-i uşşakiye meşayihinden Gelibolulu Sinan Efendi halifesi bir Kuloğlu Mustafa vardır ki, *Mesabih-i Şerif*i nazmen tercüme etmiş ve 1045 de ikmal ettiği divanına *Divanühümayun* namını vermiştir. Bu nokta-i nazarı kuvvetlendiren diğer bir delil de, o devirde Türkçe parmak hesabı ile şiirler yazmanın adeta moda olmasıdır. Filhakika, Üçüncü ve Dördüncü Murat hece vezniyle ilâhiler, varsağılar yazmaktan mahzuz oluyorlardı; Kırım hanlarından Mehmet Giray millî şiirler yazıyordu. Hükümdarların bile bu modaya tebaiyet ettikleri bu devirde, esasen meşayihden olan Kuloğlu'nun, bilhassa Yunus ve Kaygusuz feyziyle, millî şiirler yazması gayet tabiidir...

Bu Kuloğlu Mustafa Efendi ve eserleri hakkında *Osmanlı Müellifleri*'nde (C I, S 146) malûmat vardır. Halbuki sonradan, Kuloğlu'nun daha çok eserlerini gördükten ve Mustafa Efendi'nin divanını tetkik ettikten sonra, bu eski fikrimden vazgeçmeğe mecbur oldum: Saz şairi Kuloğlu, münhasıran aşk ve kahramanlık hislerini terennüm eden, halk zevkinin bütün inceliklerini ve güzelliklerini eserleriyle azami muvaffakiyetle tespit ve temsil eden bir saz şairidir; halbuki Mustafa Efendi'de hakim olan, bilhassa tasavvuf ruhudur. Mahlasları birbirinden farksız olmakla beraber, bu iki şairin şahsiyetleri arasında uzak yakın hiçbir benzeş yoktur. Kuloğlu'nun, Dördüncü Murat'ın ölümü münasebetiyle söylediği güzel bir mersiye, onun (1640 milâdi - 1049 hicrî) den sonra hayatta olduğunu anlatmaktadır:

Sultan Murat eder şimdi zamane
 Bana da kalmadı beyler elveda
 Büküldü kametin döndü kemane
 Gezüp seyrettiğim yollar elveda
 Ardımca yürüdü zülfü melekler
 Tersine devretti çarkifelekler
 Yeniçeri Sipahiler Solaklar
 Önümce yürüyen kullar elveda
 Gazaya gitmeğe beyler dizilsin
 Kulların hep esamisi yazılsın
 Tabutum düzülsün kabrim kazılsın
 Yanıp seyrettiğim çöller elveda
 Ecelim yetişti yıldızım indi
 Dostlarım ağladı düşmanım güldü
 Yapılan Kadırgam deryada kaldı
 Şu Malta'ya giden yollar elveda
 Kuloğlu kulların yüzü ak olsun
 Düşman olanların bağı dağ olsun
 Sultan İbrahim Han Şimdi sağ olsun
 Harben fethettiğim eller elveda

Kuloğlu'nun elime geçen muhtelif manzumeleri arasında, onun zamanını gösterebilecek yalnız bu mersiyeyle tesadüf ettim ki, Evliya Çelebi'nin verdiği malûmat ile pek iyi tetabuk etmekte ve şairin zamanını daha iyi anlatmaktadır. Nihayet *Silahdar Tarihi*'nde gördüğüm bir kayıt, bana bu meseleyi daha sarîh olarak tenvir etti: Burada, Dördüncü Mehmet zamanında 1097'de ölen vezir ve şair meşhur musahip Mustafa Paşa'dan bahsedilirken, Safranbolu'da doğduğu ve Kuloğlu namıyla şöhret bulan şair Süleyman Ağa'nın mahdumu olduğu tasrih edilmektedir. Mustafa Paşa'nın, vefatında henüz kırk yaşlarını geçtiği musarraha olmasına göre, şair Kuloğlu Süleyman Ağa'nın (1050-1057 hicrî) tarihlerinde Safranbolu'da bulunduğu ve orada bir çocuğu doğduğu anlaşılmaktadır. İşte bu izahat, yukarıda zikrettiğimiz mersiyeden ve Evliya Çelebi'nin ifadesinden çıkan malûmat ile birleştirilince, Kuloğlu Süleyman Ağa'nın zamanı ve hayatı hakkında umumî bir fikir edinmek kabil olur.

Kuloğlu gibi, Gevheri ve Âşık Ömer'den evvel Anadolu saz şairlerinin en marufu sayılan ve eserlerinin samimî cazibesi ve kuvvetli lirizmi ile bu şöhrete cidden lâayık olan bir şair hakkında bu kadar küçük malûmat elde etmek bile edebiyat tarihimiz için büyük bir şeydir. Onun eserlerinden ve şahsiyetinden ilerde ayrıca bahsetmek isterim; Kuloğlu, böyle bir hususî tetkike her suretle lâayıktır. Yalnız burada, Kuloğlu'nun, muasırları ve halefleri üzerinde kuvvetli tesirler icra etmiş olduğunu ve meselâ meşhur Gevher" üzerinde bu nüfuzun derhal göze çarptığını ayrıca kaydedeyim ki, saz şiirimizin tarihî tekâmülünde onun işgal ettiği mevkiin ehemmiyeti daha iyi anlaşılın.

Prof. Dr. Köprölüzâde M. Fuat

KAMİL

Kırım Hanı Dördüncü Mehmet Giray

Bundan on yedi sene evvel eski bir mecmuada, Kırım hanlarından Dördüncü Mehmet Giray namına mukayyet olarak hece vezniyle yazılmış bir manzume bulmuştum. Mecmuayı yazan adam, manzumenin başında onun Mehmet Giray'a ait olduğunu bilhassa tasrih ediyordu. Millî Tettebbu'ların ilk sayısında, Âşık tarzının menşe ve tekâmülü adlı makalemde bu manzumeden bahs ve hatta ilk kıt'asını neşretmiştim (S17-18 notlar kısmında). Muahharen bazı mecmualarda daha tesadüf ettiğim bu güzel manzume şudur.

Bu dehrin haline eyledim nazar
Her biri bir derde giriftar ancak
Kemale erince har ile gülizar
Bülbülün adeti ah ü zar ancak .

Eğer padişah ol eğer kim gedâ
Edegör borcunu vaktini de edâ
Kimini sefaya düşürdü hudâ
Kiminin kısmeti zehri mar ancak

Yeter olmadın mı ey dili âkil
Nice bir gezersin dünyada gafil
Baksana çalındı Suru İsrâfil
Oldu olanlara intizar ancak

Kimi mail olmuş mali dünyaya
Kimi nail olmuş tac ü kabaya
Kimi derviş olmuş girmiş abaya
Kimi âşık olmuş hakisar ancak

Aşk ilâhiden ahgör sebak
Arif ol dünyaya ibret ile bak

İşiten yaranlar dediler elhak
Kâmilin bu sözü yadigâr ancak

Gördüğüm üç ayrı mecmuanın ikisinde şairin mahlası Kâmil olarak, birinde de Kâmilî olarak mukayyettir. Demek oluyor ki Dördüncü Murat Giray'ın mahlası Kâmil veya Kamilî'dir. Saz şairlerinin, mahlaslarının sonuna, bâzı manzumelerinde şüphesiz vezin zaruretiyle -nispet isi ilâve etmeleri daima görüldüğü için-, bunun o kadar ehemmiyeti yoktur.

Mehmet Giray'ın hayatı ve şahsiyeti hakkında kâfi derecede malûmata malikiz. İptida 1642'den 1644'e ikinci defa 1654'ten 1665 senesine kadar Kırım hanlığında bulunan Mehmet Giray bin Selâmet Giray, hanlıktan azli üzerine maiyetiyle beraber Dağıstan taraflarına iltica etmiş ve 1674'te orada vefat eylemiştir. Siyasî ve askerî hayatı hakkında *Essebusseyyar*, *Gülbin-i Hânân* gibi Kırım tarihleri ile *Silahtar Tarihi*'nde malûmat vardır. Evliya Çelebi onun hanlığı zamanında Kırım'a geldiği gibi, Dağıstan seyahatinde de hanın yanında bulunduğundan, seksen yaşında vefat eden bu ihtiyar hükümdarı pek iyi tasvir etmektedir.

Gerek diğer membaların gerek Evliya Çelebi'nin ifadeleri, Mehmet Giray'ın şiir ile işigali olduğunu sarahaten anlatıyor. Evliya Çelebi onun «Hanî» mahlasıyla şiir yazdığını, divan tertip ettiğini ve Çağatay lehçesiyle belîğ manzumeleri olduğunu söylediği gibi (*Seyahatname*, C 7. S 605), *Gülbün-i Hânân* müellifi de «Arif» mahlasıyla bâzı ilahileri ve Türk vezniyle bâzı şiirleri mevcut ise de, tahrir şayan olmadığını kaydediyor. Bahsettiği her şair hakkında daima çok mübalağalı medihler ibzal eden, bilhassa lutfu ikramını gördüğü ricale karşı çok sitayişkâr davranan Evliya'nın medihlerine daima inanmak doğru değildir. *Gülbün-i Hânân*'ın ifadesine gelince, klasik tarzda güzel şiirler yazan Gazi Giray gibi, Resmî gibi Kırım'ın şair hükümdarları için haklı sitayişler yağdıran müellifin, Mehmet Giray'ın şiirlerini nakle bile lâıyk görmemesi, onların hece vezniyle ve halk şiirleri tarzında yazılmış olmasındandır.

Yalnız burada halli icap eden bir nokta vardır: Mehmet Giray'ın «Kâmil» yahut «Kâmilî» mahlasını kullandığı eserleriyle malûmdur. Nasıl oluyordu *Gülbün-i Hânân* müellifi onun mahlasını «Arif» olarak gösteriyor? Ben bu yanlışlığın sebebini şu suretle izah ediyorum yukarda zikrettiğimiz manzumenin son kıt'asında «Arif» kelimesi vardır; *Gülbün-i Hânân* müellifi, belki bu manzumeyi görmüş ve «Arif» kelimesi şairin mahlası olarak hatırında kalmıştır. Evliya Çelebi'nin bahsettiği «Hanî» mahlasına ve Çağatayca şiirlere gelince, bunlar hakkında şimdilik başka hiç bir malûmat yoktur.

Kırım hanları arasında daha Mehmet Giray'dan evvel hem Çağatayca hem de Anadolu lehçesi ile şiir yazan muhtelif şairler yetiştiğinden, Evliya Çelebi'nin bu rivayeti tamamıyla ihtimal dahilindedir. Ancak, Mehmet Giray'ın elimize geçen eserleri, münhasıran Anadolu lehçesiyle ve saz şairleri ile Tekke şairleri vadisinde yazılmış mahdut parçalardan ibaret bulunuyor. Onun Çağatayca eserlerinin de, daha ziyade, Yesevî ve muakkiblerini takliden yazılmış sofıyane halk şiirleri olduğunu kolayca tahmin edebiliriz.

Filhakika onun sofıyane mizaca malik, daima mutasavvıflarla düşüp kalkar, sülûk sahibi bir adam olduğunu Evliya Çelebi söylediği gibi, *Gülbin-i Hânân* da da Mevlevîliğe intisap ederek külâh ve hırka giydiği, hatta bazen ıyş ü nûş meclislerinde bile semaya kalktığı ve Bahçesaray civarında bir mevlevî tekkesi inşa ettirdiği yazılıdır. İşte bu temayül, onu ilâhiler yazmağa, halk veznini ve halk lisanım kullanmağa sevk etmiştir. Mâmâfih, o devirlerde moda olan bu zahiri tasavvuf cilasına bakarak, onu tam manasıyla bir zahit, bir derviş, bir tekke şairi addetmek çok yanlış olur. Her manasıyla haris, siyasi mevkî ve paraya düşkün olan Mehmet Giray, sair saz şairleri gibi aşk şiirleri yazmaktan geri kalmamıştır. Onun :

Gûşeyle sevdiğim dinle vahımı
Hiç bundan ziyade ahûzar olmaz
Sakın hazer eyle alma ahimi
Bendesin ağlatan berhudar olmaz

Kıtasıyla başlayan güzel manzumesi, muahharen - büyük şöhreti dolayısıyla - Gevherî'ye isnat olunmuştur (Sadettin Nüzhet Bey'in neşrettiği şiirler arasında, 47inci numarada). Bu manzumenin esasen Gevherî'ye ait olup ta yanlışlıkla Mehmet Giray'a isnat edilmesi pek varit değildir; çünkü, Mehmet Giray zaman itibarıyla Gevherî'den evvel olduğu gibi, hiç bir zaman da Gevherî'nin şöhretine yaklaşabilecek bir şöhrete malik olmamıştır. İsmi unutulmuş eski şairlere ait manzumelerin, muahharen büyük şöhret kazanan san'atkârlara isnadı ise, âdeta umumî bir kaidedir.

Mehmet Giray'a ait olan bu Kâmil mahlaslı manzumeler arasında Bursa'dan bahseden bir manzume vardır ki, şairin bir aralık Bursa'da bulunduğunu gösteriyor. Mehmet Giray'ın Bursa'da oturduğuna dair malûmatımız yoksa da, Bu, onun Bursa'yı görmüş olmasına bir mâni teşkil edemez. Onun aşağıya naklettiğimiz bir manzumesinde, şairin sofıyane temayülleri de göze çarpmaktadır:

Dertliyim derunum gam ile doldu
 Aşk elinden halim yamandır benim
 Tutuştu vücudum püryana döndü
 Büküldü kametim kemandır benim

Bir fidan irişti ruyi zeminden
 Mürde hayat bulur emse lebinden
 Bir âhu gözlünün derdü gamından
 İflah olacağım gümandır şimdi

Aşkına düşeli kılarım zarı
 Bırakmam dilimden ismi Settarı
 Sual edersen bu garip diyarı
 Çevre yanımlan dumanlıdır şimdi

Ezelden Kâmil'in aşkı ziyade
 Muhabbet önünde kaldım piyade
 Kerem kıl ya Ganî irgör murada
 Senden istediğim îmandır benim

Bu manzume, belki de ihtiyar şairin Kafkasya'nın dumanlı dağları arasında, ihtiyarlık ve felâketle dinî hislerinin büsbütün kuvvetlendiği bir sırada yazmış olduğu bir şiirdir. Eserlerinde zarafet, safvet ve samimilik eksik olmayan Mehmet Giray, Kuloğlu yahut Gevheri gibi büyük bir şöhret kazanamamış, şairliği az zamanda unutulmuştur. Fakat, bir hükümdarın halk zevkine göre şiir yazması gibi garip bir hadiseyi temsil ettiğinden dolayı da, ona ayrı bir makale tahsis etmeyi zait görmedik.

Prof. Dr. Köprülüzâde M. Fuat

KUL MEHMET

"... Genç yaşında öldüğü anlaşılan Mehmet Paşa, yüksek bir sınıftan yetiştiği halde saz-şairleri silsilesine katılması itibariyle unutulmaz bir simadır."

Eski bir mecmuada, «Üveys Paşazade Mehmet Paşa'ya ait olduğu bilhassa kaydedilen iki manzumeye rast gelmiştim. Hece vezniyle ve saz şairlerinin eserleri tarzında yazılmış olan bu manzumelerden birinin “Dügâhîhüseynî” makamında bestelenmiş olduğu da ayrıca zikredilmiş idi. Bestelenmiş olan manzume şudur:

Siyah ebruların duruben çatma
Gamzen oklarını âşığa atma
Sana gönül verdim beni ağlatma
Benim gözüm nuru gönlün süruru

Bir ot düşmüş dağlar gibi yanarım
Ma'zul olmuş beyler gibi dönerim
Ay efendim senin yolun önlerim
Benim gözüm nuru gönlüm süruru

Yemeden içmeden külli beriyim
Senden ayrılalı cansız diriyim
Sinem üstünde bir kuru deriyim
Benim gözüm nuru gönlüm süruru

Öğüttür verdiğim tut benim sözüm
Severim demeye tutmadı yüzüm
Ay efendim benim ay iki gözüm
Benim gözüm nuru gönlüm süruru

Her kıt'a sonundaki mısraların tekerrüründen bir halk türküsü olduğu anlaşılan bu güzel ve samimî manzumeyi yazan Üveys Paşazade Mehmet Paşa acaba kimdir? Nerede ve hangi devirde yaşamıştır? Yine aynı şaire ait olan diğer bir manzume, Mehmet Paşanın “Kul Mehmet” mahlasını kullandığını ve “Aydın” taraflarında oturduğunu göstermek itibariyle birinci noktayı biraz aydınlatıyor. Şarap yerine “Sucu” kelimesinin! kullanılması gibi XVI nihayet XVII’inci asra ait lisan hususîyetini ihtiva eden bu güzel, sade bahar manzumesini de naklediyoruz:

Be yaranlar gine evvel bahardır
 Bülbül intizarlık kılar durmayup
 Kuşlar ahenk edüp cıgrişup öter
 Kalbin kasavetin siler durmayup

Kadir mevlâm kudretini bildirir
 Daim ağlar kullarını güldürür
 Menekşeler külâhını kaldırır
 Yeşil çimenlerde yiler durmayup

Her ağaçlar sucu dolmuş içilmiş
 Yer yüzüne abıhayat saçılmış
 Gök sümbül kırmızı lâle açılmış
 Güller ağzın açmış güler durmayup

Misâli ravzadır cenneti rıdvan
 Firdevs bahçesine benzemiş cihan
 Kırmızı hülleler giymiş erguvan
 Selvi dalı başın salar durmayup
 Bizim ellerimiz Aydın elleri
 Çifte çifte bülbüllüdür dalları
 Kul Mehmet eder seher yelleri
 Yârin siyah zülfün böler durmayup

Bu Mehmet Paşa'nın kim olduğunu ve ne zaman yaşadığını müverrih «Naima» Anadolu'daki Celâliler'den bahsettiği bir sırada, bir münasebetle zikrediyor. O izahata göre, Üveys Paşazade Mehmet Paşa, Aydın muhassılı imiş; hazineye ait şeyleri muhafaza etmek için orada bir kale yapmış

Vefatında kâhyası Yusuf Paşa kaledeki emvali gasbetmiş; isyan etmiş; Celâlî olmuş:

"Biri dahi Yusuf Paşa nam Türki bedlika idi ki Üveys Paşaoğlu Mehmet Paşa Aydın muhassılı iken emvali sultaniye hıfzı için bina ettiği kaleyi vefat ettikte mezbur Yusuf Paşa kethüdası olmakla zaptedüp ve emvali sultaniyeye desti tasarruf urup cem'i eşkiya, gasp ve fesada memur oldukta istimalet için kendine Beylerbeyilik payesi

verilip Anadolu serdarına lühuka memur oldukta taallül ve kendi gibi bazı serkeşler ile harp ve müşacereye iştilal etmeyi bahane edip fermana imtisal etmemişti. Bilâhare izale olundu (*Naima*, eski basma, C I, S 280; yeni basma C2, S 5).

Bu Yusuf Paşa'nın 1018 de nasıl hile ile idam edildiği hakkında *Naima*'da uzun tafsilât vardır. (Yeni basım. C 2 , S 67 ve müteakip). Bu idam hadisesinin 1018'de olmasına nazaran, Mehmet Paşa'nın ondan birkaç seneler evvel vefat etmiş olması ve binaenaleyh XVI'ıncı asır şairlerinden addedilmesi pek tabîîdir. Bir de, yukarıdaki manzumede, şairin Aydın ellerinde oturduğunu söylemesi de, *Naima*'nın verdiği malûmat ile tamamen tetabuk ediyor. Bu izahattan sonra, artık Kul Mehmet mâhlaşlı Üveys Paşazade Mehmet Paşa'nın, *Naima*'da zikredilen Aydın muhassılı olduğuna kat'î surette hükmedebiliriz.

Mehmet Paşa'nın babası Üveys Paşa hakkında on altıncı asra ait tarihî menbâ'larda kâfi derecede malûmat olduğu gibi, «*Sicil-i Osmanî*»de de ondan bahsedilmiştir (C I, S 445). Mâmafi, bu son eserdeki bazı senelerin yanlış kaydedilmiş olduğunu da ilâve edelim. Bu malûmata göre, Üveys Paşa da Aydın Güzelhisarlıdır. Babası Mehmet Efendi isminde bir kadı idi. İstanbul'da maliye memuriyetlerine girerek baş defterdarlığa kadar yükselmiş, 19 Şevval 982'de divanda şiddetlice bir muahezeye mâruz kalmış. (*Selanikî Tarihi*. S 140) 983de Bildin Beylerbeyi olmuş (E. de Zambâur. Manuel de gener, et de chron pour Thistoire de islam, 168) Şam ve Halep Beylerbeyi de olduktan sonra beylerbeyi unvanını ve muhassasatını muhafaza etmek ve defterdarlık haslarını da ayrıca almak üzere tekrar baş defterdar tayin edilmiştir 10 Rebiülahır 994 (*Selanikî* S 204). 995 Rebiülevvelinde Sinan Paşa yerine Mısır Beylerbeyi olup (*Selânikî* 218), 998'de Mısır'da tahaddüs eden bir hadise kapandıktan sonra kendisine vezaret rütbesi verilmiş (*Selânikî*, S 260) ve 999 Recebinin altısında Mısır'da vefat etmiştir (*Selânikî*. 287: Zambaur. Manuel de gener 166; Kâtip Çelebi'nin in *Takvimü't Tevarih*'inden nakletmiştir S 220). Halep'te beylerbeyi iken müverrih Âli'ye karşı da lütufkâr davranan (İbnülemin Mahmut Kemal *Menakib-i Hünercerân*, S 23) Üveys Paşa'yı Sûheylî Efendi de methetmekte ve vefatından sonra Kurafe'de hazreti Ebülleyse civarında defnedildiğini söylemektedir (*Tarih-i Mısır*, V 58).

İşte yukarda neşredilen manzumeler bu Üveys Paşa'nın oğlu Mehmet Paşa'ya ait bulunuyor. Diğer bazı mecmualarda yine Mehmet namına bazı koşmalar bulduğum gibi, Kuloğlu. Gevherî, Aşık Ömer kabilinden saz şairlerinin eserlerini muhtevi bir mecmuada da yine Mehmet namına dört parça divan gördüm. Arzu ile ve oldukça

zararsız bir şekilde yazılmış olan bu divanlar, şairin Melek, İbrahim, Ahmet Süleyman adlı sevgilileri için tertip edilmiştir. Acaba bütün bu Mehmet mahlaslı eserler de bizim şairimize mi aittir? Biz bu ihtimali oldukça kuvvetli buluyoruz. Çünkü, saz şairlerimiz arasında böyle sadece Mehmet yahut Kul Mehmet ismini kullanan diğer bir şair hakkında malûmatımız yoktur. Bir de bu divanların birindeki şu kıt'a:

Ey deriğa yine bir canana düştü gönlümüz
Mısır içinde Yusuf'u Ken'an'a düştü gönlümüz
Ruz ü şep feryada agaz eyleyim simden geru
Andelibim gonce-i handana düştü gönlümüz

Şairin -belki de babasıyla beraber gitmiş olduğu- Mısır'daki bir aşkını ima etmiş olabilir. Mamafih, « Mısır içinde Yusuf'u Ken'ana düştü gönlümüz» mısraının, Mısır'la hiçbir alâkası olmaması da çok mümkündür; biz, birinci ihtimali, Mehmet Paşa'nın babasıyla beraber Mısır'a gitmiş olabileceğini de düşünerek, ileri sürdük. Ancak bu ihtimalin aslı olmasa bile, zikrettiğimiz eserlerin bizim Mehmet Paşa'ya ait olması pek ziyade varittir.

Üveys Paşa'nın hayatı hakkında kâfi derecede malûmata malik olduğumuz halde, yazık ki, oğlu hakkında kâfi derecede malûmatımız yoktur. Herhalde genç yaşında öldüğü anlaşılan Mehmet Paşa, eserlerinin tabîî güzelliği ve yüksek bir sınıftan yetiştiği halde saz şairleri silsilesine katılmaktan ihtiraz etmemesi itibariyle, XVI'ncı asır saz şairlerimiz arasında unutulmayacak bir simadır.

Prof. Dr. Köprülüzâde M. Fuat

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ESER TANITMALAR

İlavemize Dair

[Galip Bahtiyâr Beyefendinin tercüme eylediği *Faust*'u her nüshamızda ilave olarak karilerimize vereceğiz. “*Faust*” dünya edebiyatının şaheserlerinden biridir. Eserin dünyanın en büyük dahilerinden birinin altmış senelik tahsisât-ı mahsûlü olduğunu söylemek kafidir. “*Hayat*” *Faust*'u neşre vasıta olmakla münevver gençlik için büyük bir hizmet ika etmekte olduğuna kanidir.]

Mecmua

FAUST HAKKINDA BİR İKİ SÖZ

Son asırların en büyük şair ve mütefekkeri Goethe *Faust*'un ilk müsveddesini 25 yaşında iken başlamış ve 35 yaşlarında iken birinci kısmı bitirmiş idi. Eser bitip tab olduğu zaman Goethe büyük bir buhran geçirdi. Rivayete nazaran ilk tabını bir aralık ortalıktan kaldırmak da istemişti. Goethe yalnız dahilere vergi olan geniş, rakık hissiyatıyla mefkûreye doğru uçan insaniyetin iştihaklarını ıstırâplarını terennüm etmek istemişti. Halbuki yazdığı eser ise düşündüğü hissettiği şeyin bir zerresi bile değil idi. Çok mahzun idi. Çünkü *Faust*'suz yaşayamıyordu. Nihayet esere zeyl daha doğrusu devam olmak üzere elli yaşında iken ikinci kısmına başladı ve bunu ancak mevtinden 3 sene evvel ikmâl etti. Goethe 83 yaşında olduğuna nazaran bu ikinci *Faust*'u tamam otuz sene yazmıştır. Hatta eser vefatından iki sene sonra tab olundu.

Şu halde *Faust* bir dahinin altmış senelik rûznâme-i ihtisâsâtıdır denilebilir.

Goethe *Faust*'un mevzuunu kurûn-ı vustâda devran eden bir hurafeden iktibas etmiştir. Fakat bu hurafe yalnız nefis-i emmâre ile şeytanın münazarasından ibaret basit bir şey idi.

Goethe bu menkıbeyi bütün insaniyete teşmil etmiş mütefekker ve mütehassis bir insanın anâsır-ı mahsusât ile mücadelesini tasvir etmiştir.

Bu mücadelede iki tefekkürât zümresi, iki tarz-ı hilkat, daha doğrusu hayatı anlayışta iki türlü kabiliyetin birbiriyle taarruz ettiği görülür.

Zümrenin biri Mephistopheles (Lûgaten manası nuru inkâr eden demektir) yani şeytanın dünyasıdır.

Mephistopheles her şeyi münkirdir. Her şeyle istihza eder. Onda inkâr ve tahakküm asıldır. Mukaddimede hatif ile hasbîhali esnasında dünyada hiçbir mahâsin kalmamış olduğunu ve beşerin haline gülmek icâp ettiğini söyler.

İkinci zümre-i mefkûreye erişmek için bütün hayatında uğraşmış âlî fikirler ve âlî hissiyat erbâbıdır ki bu da Faust da tecelli etmiştir. Faust mefkûreyi evvela ilimde aramış ve hayatının yarısını bu gayeyi elde etmek için takibat ile geçirmiştir.

Fakat ilim ve fenni mâ-fevkü'l-hayat ve mâ-fevkü't-tabiat hakkında kendisine kanaat bahş bir şey öğretmemiş felsefe-i hilkat'i anlatamamıştır.

Binaenaleyh Faust ulûm-ı müsbeteden ayrılarak ulûm-ı gayb ile iştigâl etmişse de orasının da çorak bir sahadan başka bir şey olmadığını anlamış ve bütün bütün tereddüde düşmüştür. Kendisi gayet büyük yas içindedir. İlimden ümidi kesilmiştir. İntihara bile hazırlanmıştır.

İşte o anda şeytan Faust'u bulur. Faust'u mustarip olduğu nevmîdiden kurtarmayı vaat eyler.

Bütün facia ve haile-i işte maliyete meyyâl olan Faust ile nefî ve inkârı hikmet-i hilkat addeden Mephistopheles'nun serkeziştlerinden ibarettir.

Şu halde Faust bir timsal, bir remzdir.

Biraz izaha çalışalım:

Hilkat unsurlarından biri olan beşerin de diğer anasır gibi tezahüratı vardır. Bu tezahüratın bir kısmına maddiyat alemi sahnedir. Diğer kısmına ise insanın kendi ruh ve fikri tecelli sahasıdır.

Bu ikinci zümre-i tahsisatın asıl mevzusu fikirdir. Ruhtur ki bunlar hilkat'in diğer asarı gibi geniş ve kadirdir. Şu kadar ki fikir ve ruh kendi kudretiyle ilâd ettiği an'ane, din, ilm-i aşk gibi müessirâtın zebunudur.

Efkar-ı mutavassıta bu müessirâtı olduğu gibi kabul ve onlara inkıyat eder. Âlî fikirli hilkatler ise bunlardan sıyrılarak evveli hakikatlere doğru yükselmek ister. Bunun için uğraşır ve yeni kuvvetler eserler halk ederse de bu gayeye vusûl buluncaya kadar birçok defalar şek ü zünûn ile mücadele eder. İşte iblis hakikat'i arayanların duçar oldukları tereddütlerin timsalidir.

Goethe *Faust* eserinde işte şu müessirât içinde çırpınan mütefekkir ve hassas insanların ıstırâbını terennüm etmiştir. Müessirâtın en büyüğü aşktır. Sonra din ve ilim gelir. Fakat bunlarda bizim eski felasifenin “safâ-yı kalb” dedikleri ve inşirah ile ifade

edebîleceğimiz şeyi temine kafi gelmiyor. Çünkü aşk elemeler, esefler, din ve ilim ise tereddütler, şüpheler tevli'd ediyor.

İnsaniyetin rehası ancak fiil ve “cevvaliyet” ile kabil olabilecektir.

Goethe asrının en büyük mütefekkir ve şairi olmakla kalmayıp fûnûn, riyaziye ve tabiyede mütebahhirinden idi.

Goethe o vakit ki manzûme-i malûmatıyla ma-fevk-ül hayatı keşfedemeyeceğine kani idi. Alman dahisinin vefatından bu tarihe kadar fûnûn pek ilerlemiş olduğu halde insan yine ma-fevk-ül hayat hakkındaki malûmat ve keşfiyâtı itibâriyle kurûn-ı vustadan fazla ilerlememiştir. Binaenaleyh insaniyet yine o muammayı halledememiş olmaktan mustarıptır.

Bu izahat ile *Faust*'un mahiyeti anlaşılır.

Yukarıda dediğimiz gibi *Faust* bir semboldür. Fakat tamamıyla mühim bir sembol değil, bilakis hakiki hayatın dünya tabakasından daha yüksek bir yerden görülen bir timsalidir.

Goethe eserini iki mühim kısma ayırır. Birincisi dram der ki bu da Faust ile Mephistopheles'in akd-i misak eylemesi ve Faust'un kendini iblise teslim etmesinden itibâren başlayan sergüzeştlerdir. Bu birinci kısım ilmin yüksek tabakalarında gezinmiş bir mütefekkirin yes ve nevmîdi neticesi olarak süfli maddiyata kadar tenezzül etmiş olmasının gayet rakîk bir sembolüdür.

İkinci kısımda ise Faust ba's-ü bad'ül mevt serine nail olmuş fevkalade bir mahluktur ki büyük merhamet hisleriyle mütehassis olduğu halde insanoğlunun min'el kadim çektiği ıstırâbat alemini tavaf eder.

Faust eserinin bu kısmına haile tragedie diyor. Ömrünün sonuna kadar bu kısımla uğraşmış ve elemelerin, ıstırâpların şiirini söylemiştir. Fakat Dante gibi yalnız tarihi bir fecâi menkıbeciliği ile iktifa etmeyerek bu ıstırâpları pek rakîk bir şiir ve teselli perdesiyle örtmüştür.

Goethe eserine çerçeve olarak kurûn-ı âhirenin bidayetlerindeki hayatı almıştır. Halbuki *Faust* gibi eserler için tarih ve kadro tayini mümkün değildir. Bir de ervâh ve fûnûn-ı gaybla en çok uğraşan kurûn-ı vustâ olduğu ve kurûn-ı müteahire ulemâsı da o fûnûnun tesiratından hurafelerinden henüz kurtulamadıkları cihetle Goethe tasvirlerine bu sayede daha ziyade fecâat vermek istemiştir.

Eserin lisanı üslûb-ı âliye-i müsteşhedâtındandır. İstiareler, teşbihler muazzam rakîk ve fakat müşebbeh bihlere tamamıyla mutabıktır. O kadar ki bir kelime değiştirmenin imkânı yoktur.

Goethe romanının asıl kahramanı olan Faust'u bedayette biraz ağır ve mustalah bir lisanla konuşturmuştur. Bu da tabidir. Çünkü Faust sinn-i kemâle gelmiş ve o ana kadar mahzeni andıran taş hücrelerinden tozlu kitaplar, aletler arasından dışarı çıkmamış felsefe, fıkıh ve fûnûnu hatim etmiş ve muhatap olarak birçok gabî çömezlerden telmizlerden başka kimseyi bulamamıştır. Bunlarla hemhal olarak yalnız ders konuşmuştur. Şüphesizdir ki hakiki hayata tamamıyla bîgâne kalan bir adamın kelimeleri gayri tabidir. Yalnız Goethe burada bir nükteye dikkat etmiştir: Doktor Faust vak'a-i ıstılah perdâzlık ederse de sözleri kof değildir. Söylediğini hissederek söyler. Yalnız tâbiratı âlimânedir. Fakat filozof hayata girince lisanında büyük tebeddüller husûle gelir ve insanca konuşmaya başlar. Bahusus aşk ve alâka sahnelerinde en şairane hissiyatı maşukası Margaret'in anlayacağı lisan ile söyler.

Eserin tercümesinde de mümkün mertebe asıldaki kelime ve tabirlerin hakiki mukâbilleri hakiki kuvvetleri arada olunmak icâp ettiği cihetle bilzarûre biraz mustalah yazılmak tarafı iltizam olundu. Daha doğrusu eserin cereyanı takîp olunmuştur. En ziyade dikkat ettiğim mesela şairin efkar ve hissiyatından bir şey kaçırmamak oldu. Eserden nebat eden tarz-ı ifadeye tebaiyet mecburiyeti hasıl oldu. Fakat *Faust*'ta tebeddül ettikçe lisanı da aynı suretle basitleştirildi. Diğer sahnelerdeki lisan pek basit bir surette ve fakat asıldaki kuvvet ve letafet mümkün olduğu kadar muhafaza olarak irad olundu. Muvaffak olunup olunmadığını karilerimiz taktir ederler.

G.B.

Kitabiyât

Konya Vilayeti Halkiyât ve Harsiyâtı -müellifleri:

Sadettin Nüzhet, Mehmet Ferit - Konya Vilayet

Matbaası-1926-S-347

HALK EDEBİYATINA AİT BİR ESER

On dokuzuncu asra bütün müellifler tarih asrı diyorlar. Filvaki bu asırda tarihi şuûr uyanmış, beşerî kitleler benliğini yoklayan bir fert gibi mazisine dönmek ve onu anlayıp ilerlemek istemiştir. İşte (halkiyât : Folklor-folk-lore) denen tetkikler bu ilhamın eserleridir.

Garpta on dokuzuncu asrın bedâyetinden itibâren bu nev tettebbuata hareketli bir suretle başlanılmıştır. “Hars” denen manevî varlık asıl leb ve esasını, hakiki halk kitlesinin sinesinde saklıyor. Milli şiirler bu esasın başlıca usareleridir. Bilhassa demokrasi cereyanlarıyla rabıtaadâr olan bu nev edebiyat tetkikleri cereyanı, bizde yirminci asrın ilk senelerinde uyandı. Bu uyanışın eserlerine vakit vakit şahit olduk ve olmaktayız. İşte Konya’da iki muallim birkaç ay evvel neşrettikleri (*Konya Halkiyât ve Harsiyâtı*) adlı eser bu eserlerin en çok dikkate şayan olanlarından biridir.

Eser halkiyâtçılığın neşetini izah eden bir başlangıç ile başlıyor ve ondan sonra fasıllar takîp ediyor. İlk fasıl şairlere aittir. Hecâî bir silsileye tebaen Konya ve mülhakâtına mensup şairlerin veladet, intihal tarihleriyle, hususi hayatlarına ait bazı satırlar görülmektedir. Bu şairler arasında bazı klasik şairlere de tesâdüf ediyor; Mevlana, Sadrettin Konevî, Senayî gibi. Esasen müellifler eseri yalnız saz – halk şairlerini değil; kalem-saray şairlerine de inhisar ettirmişlerdir. Şöyle böyle seksen kadar şairin tecrübe-i hallerine ait portreler ve eserlerinden numuneler, eserin hemen hemen nısfını ihtiva ediyor.

İkinci fasıl Konya ve civarında toplanan ve milli nazım şekillerinden biri olan (mani)lerden ibarettir. Manilerin ihtiva ettiği hislerin (lirizm) nev edebîsine mensup olduğu ileri sürülerek bu nev hakkında ansiklopedik malûmat verilmiş, halk arasında manilerin terennüm ve tebliğ tarzlarından bahsedilmiştir. Halk edebiyatı ile bir parça meşgul olanlar, bu manilerin en büyük zahmet ile toplandığını idrâk ederler.

Müteakip fasıllar çok kısadır. Ninni, türkü, ağıt, bilmece, darb-ı, meseller, kinayeler, dilek ve ilençler, adlar... Mütebaki sekiz faslın mevzularını gösteriyor.

Müellifler bu serlevhalar altında toplamış oldukları malzemeyi sadece kayıt ve tespit etmişler, ve her nev hakkında kısa malûmat vermişlerdir. Kitabın hatmesinde, eserin tertîbinden sonra, elde edilmiş bazı malûmat görülmekte ve bunu da küçük bir lûgatçe takîp etmektedir.

*

* *

Tarihi eserlerde iki tarz görünür. Ya anasıra ve malzemeye ehemmiyet verilir. O zaman müellif sadece toplayıcıdır. Tetkik sahası ne ise o sahaya ait bilgileri sadakatli bir suretle cem etmiştir. Veyahut anasıra ehemmiyet vermekle beraber fazla olarak tahlîl ver terkîp nazar-ı itibâra alınır. Tarihi malzeme üzerinde evvelen şenî tetkiklerinden mülehhem ilmi izahlar, sonra felsefî fikirler yürütülür. Bunlardan evvelki nev'e (*Analys : Et Synth'ese Historique Tarihi Tahlîl ve Terkîp*) diyebiliriz.

Konya Halkiyâtı, birinci nev eserlerindendir. Müellifler; bütün gayretlerini anasıra vermişler, mümkün olduğu kadar edebî malzeme tedarîğini düşünmüşlerdir. Bu saik iledir ki saz ve kalem şairleri karıştırılmış, mesela

Gülmedim dünyaya geldim geleli
Ne kara yazılı garip başım var
Ben kendimi bilip aklım ereli
Akar gözlerimden kanlı yaşım var!

Parçasının kaili halk şairi Figanî ile, bilfarz Mevlana, Sadreddin Konevî, Senayî... gibi klasikler bir arada gösterilmiş, Rüşdi Efendi ve nam-dâr Rahmi ile Naci Fikret... Beyler gibi henüz yazıları ve şahsiyetleri edebî tarihe mal olmamış muasirlara ait parçalar esere ilave edilmiştir.

Tarihi usûl bakımı ile telifi biraz güç olan bu noktalar, genç müelliflerin harsî hizmete ait samimi arzu ve emelleri yanında hiç şüphesiz ehemmiyetle düşünülemez. (*Konya Halkiyât ve Harsiyâtı*)nın bu cihetten mütalaası, muzâaf bir kıymet intisap etmektedir. Avrupa'nın on dokuzuncu asrın mebdinden itibâren edebî tarih sahasında takîp ettiği bu demokratik cereyanın, bizde ilk fiilî eseri teşkil etmesi, ona verilecek kıymet için kafi bir mi'yârdır. Diğer taraftan beklediğimiz edebiyat müverrihi Anadolu cemiyetinin halkî edebiyatını tetkik ettiği zaman, Anadolu'nun kadim ve tarihi merkezine ait kıymetli bir vesika olarak (*Konya Halkiyâtı*)nı görecektir. Bu itibâr ile eserin menbaı olmak nokta-i nazardan ayrı bir kıymeti biçilmiş oluyor.

Anadolu'nun halkî edebiyatına karşı ilk temâyülü bir müsteşrikte görmüş idik. Bu, bizim için ne kadar hicâplı bir hadise idi! Bereket versin, Konya maarifinin iki kıymetli uzvu olan Sadettin ve Ferit Beyler bu hicabı kısmen kaldırdılar. Anadolu harsı namına kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

*

* *

(*Konya Vilayeti Halkiyât ve Harsiyâtı*) nı (*Hayat*) ın aziz karilerine takdim ederken bu vesile ile Anadolu edebiyat tarihine dair bir düşüncemi ilave etmek istiyorum :

Memleketin umûmî edebiyat tarihi bir vahdet arz eder. Bu vahdeti vücuda getirmek cidden müşküldür. Bizde son rub-ı asr zarfında görünen edebî ve tarihî intiba, daha ziyade menşe edebiyatına taallük ediyor. Bu menşein tetkikinden sonra hiç şüphesiz edebî tekamül zincirinin ortası olan Anadolu edebiyatı tamik edilecektir. Fakat (Cehd-i Akall) kanununa tebaen umûmî edebiyat tarihinin tedvinini temin etmek üzere her şeyden evvel mevzuî ve muhitî edebiyat tarihleri, bilhassa Anadolu tarihinde siyasi ve harsi merkez olmak mahiyetini gösteren bazı büyük şehirlerin mıntıkavî halkiyâtı vücuda getirilirse çok istifâdeli bir şey olacaktır. Biz bu tasavvurumuzun, ilk tatbikatını görmekle derin bir memnuniyet hissediyoruz.

S.F

15 Kanun-i evvel 926- Ankara

Neşriyât

GÜNEŞ

“Sanat ve edebiyat mecmuası” olmak üzere itişâra başlayan bu risâlenin şimdiye kadar iki sayısı çıktı. Birincide mukaddime olarak maksadını şöyle anlatıyor: “*Güneş* kendisini eski veya yeni hiçbir edebî mektebe mensup addetmiyor. “Fîlvaki içinde Faik Ali Beyden Yahya Saim Beye, Mithat Cemal Beyden Necdet Rüşdi Beye kadar eski yeni bir çok şairlerin aruzla, hece ile, terkîpli lisanla, terkîpsiz lisanla yazılmış hayli manzûmeleri, Cenap Şehabettin Bey tarafından, İsmail Habip Beyin nice nice edipleri gücendiren “*Türk Teceddüd Tarihi*” ne dair yazılmış bir makaleyle Selami İzzet Beyin “*Bir Şimendifer Kazası*” vardır. Bütün bunların “Sanat ve edebiyat hayatımızdaki uzun senelerin bu müziç çoraklığını gidermek için herhangi bir devre ve hangi nesle mensup olursa olsun muhtelif kalemlerin eserlerini bir arada bulundurmaya çalışmak” emeliyle toplandığını yine mukaddimeden öğreniyoruz. *Güneş* bu itibarla kendisini “En hür düşünceli bir sanat ve edebiyat mecmuası” olarak telâkki ediyor ve yine bu tarzda neşriyâtına devam etmekle “iptidaî bir sanat ve edebiyat mecmuası olmaktan uzak” bulunacağına kail oluyor. Hulâsa *Güneş* “Canlı ve heyecanlı yazılar, içinde bir kalp parçası taşıyan nazım ve nesirler....” toplamaya çalışacağını vaat ediyor. Ve min Allahü’t tevfik.

Gelelim. Mündericâtına: Cenap Bey daha makalesine başlamadan tetkik etmek istediği eser sahibinin adını yanlış yazıyor: İsmail Habip Bey “İsmail Hasip Bey” oluyor. Evvela bir mu’tad “Rüşvet-i kelim” veriyor: “Tarih-i edebiyat bu gününün telâkkisine göre müteselsil bir intikadnâme ve her intikadnâme ber sahife-i tarih-i edebiyat olmak lazım gelir. Sizin de müverrihlik vazifesini böyle anladığınızı yedi yüz büyük sayfalık kıymetli eserinizi okuyunca maalmemnûniye anladım.” diye medh ve senâda bulunuyor. Vâkıâ bugünün telâkkisine göre “edebiyat tarihi” asla “müteselsil” bir intikâdnâme” olmadığı gibi “her intikâd” da “bir sahife-i edebiyat tarihi” değildir. Binaenaleyh Cenap Beyin “*Edebiyat Tarihi*” ile “tenkit” i aynı şey zımm ve telâkki edişi de bir hatadır. Fakat makalesinin esası o değildir. Sadede gelelim : Cenap Bey evvela İsmail Habip Beyin eserini beğeniyor gibi davranıyor. Yavaş yavaş işin rengi değişiyor. Alacası meydana çıkıyor. İşte bir adım “Zât-ı âlî niz hem kendi his ve zevkinizi, itikatlarınızda mihekk ittihâz ediyor, hem de hiç tereddütsüz kesip atıyorsunuz. “İşte ikinci adım : “hiçbir münekkide arşına göre bez vermezler!” işte üçüncü adım: “*Servet-i Fünûn* ailesi erkanından kısm-ı azamı hakkında reva

gördüğünüz sert muahezelere mahal görülmemek lazımdı ... Haksızlığınıza risbetle benim en ucuz kurtulduğumda şüphe yok ... “Bilmem ne sebebe ve ne münasebete binaen Cenap Bey burada “Aleyhimdeki uzviyât çoktan beri beni Haim Naum Beyin darü’l tedavisine götürmek lâzım gelirdi.” diyor. Cenap Beyin cesur bir adam olduğuna dair bir menkıbe, bir fıkra yoksa da “tavşan” menzilesinde bulunduğundan da haberdar değildik. Kendisi her devirde yazı yazabilir, ihtiyarlamaz, zeki kıymetli bir muharrirdir. Haim Naum Beyin tedavi hanesinde ne işi var, şimdiye kadar yazı yazdığı gazeteler, uğradığı matbaalar malum ve muindir. Biraz daha aşağıda Cenap Bey kendisini “Ateş böceği” ne benzetiyor. Zarif, ince şiirler düşünülecek olursa “İpek böceği” tabirinin daha münasip düşeceği derkardır. Sadede gelelim: İsmail Habip Bey ona “Hassâs değildir, fakat zekidir!” demiş. O da “Hiçbir zeki adam gayr-ı hassas olamaz! “diye cevap veriyor. Hulâsa Cenap Bey Habip Beyin kendisine tahsis ettiğim otuz kırk sayfalık medh ü senâyı kat’iyen kafi görmüyör vesselam.

Faik Ali Beyin “Marmara’ya Karşı” şiiri şöyle başlıyor:

Bilmek diliyorsan ki nedir vecd ile hayret

Kanaatime göre vecd mesela Hamit’in şiirlerine, hayretle mesela Faik Ali Beyin bu ve emsâli manzûmelerine karşı insanda gayr-ı ihtiyari husûle gelen iki muhtelif ruhi hadisedir. İrili ufaklı tam yüz dört mısradan mürekkep olan bu şiir sonunda Faik Ali Bey diyor ki :

İklim-i ziyâdan yine âşık yine hayrân

Ruhun seni takdîs ile her bar anacaktır.

Pekala...

Bu sayıda A. Seyfi, Yusuf Ziya, Enis Behiç, Faruk Nafiz Beylerin lüzumsuz ecnebi kelimelerden kurtulmuş, güzel Türkçe ile birer hoş manzûmesini okuyoruz.

İkinci sayı “Şaire-Hangi Şaire?- Yol Gösterenlere” karşı yazılmış bir ültimatomla başlıyor. “Güneş” in asıl garip bulduğu şey “ Şaire yol göstermek” imiş. Niçin ? Şehir emaneti tarafından bütün otomobillere yol gösteren memurlar ikame edildikten sonra biri de tutmuş bir tek şaire sevap için yol göstermiş olsa günaha mı girmiş olur... Matbuat sahasına baksanıza ! Resimli Perşembe çıktı, yol gösterdi, şimdi aynı cinsten mecmualar otomobil katarı gibi sıralanmış, birbirini takîp edip duyuruyorlar. Güneş “hakiki şair’in güzel bir tarifini yapıyor: “Maddi hayatı itibâriyle bize benzese bile manevi hayatı itibâriyle fevkalbeşer sayılır.” diyor. Doğru ama işte bu, bizde yok!. Mademki yok, “Şair yol gösterenler” var diye üzölmeye değmez.. Güneş’in

son sözü ve son hükmü şu : “Edebiyatı ilmin elinden kurtaracak bir inkılap yapmaya mecburuz”. Niçin? Cahillik penceresinde müebbeden esir bırakmak için mi?..

İkinci sayının birinci sayfasını çevirir çevirmez Faik Ali Beyin “semaviler”i ve Mithat Cemal Beyin “Ben Değilim” serlevhalı şiiriyle rûberû geliyoruz. semaviler, yirmi beş otuz senedir. Faik Ali Beyin şiirlerinden ayrılmayan “Ketibe-i perrân” lardan, “müsâfât bî-nihâyet” lerden “Ebed âzâd-ı ıztırâp ve keder” lerden “ulûhiyet-i ebed mescûd” dan ve kıs-aleyh-il-bevâkîlerden mürekkebl..

Mithat Cemal Beyin :

“Kime sorsam? Acaba kim şu Beyaz saçlı adam” mısraıyla başlayan manzûmesi:

“Ne örümcek korkusu var, ne de bir sivrisinek” mısraının vezin ve ahengindedir.

Şair bu manzûmesinde kendi kendini tanımıyor veyahut tanıyor da inkâr ediyor.

Bu sayıda “Nazım Hikmet Beyin” “*Kitab-ı Mukaddes*” unvanlı bir manzûmesi var. Bir iki sene evvel Yusuf Ziya Bey Akbaba’da bu genç şairin yazılarına muvaffak nazireler yazmıştı. “*Kitab-ı Mukaddes*”in içinde şu mısraı okuyoruz.

İblis bir yılan oldu. Adem havaya kandı. Hangi havaya?... Şimal havasına mı? Bizim bildiğimize göre Adem babayı kandıran “Havva” anadır.

Daima teraşide manzûmelerini okumaya alıştığımız Yusuf Ziya Beyin “ölümü”ne acıdık.

İşte son Beyit-i :

Ay battı, ocak söndü, karadı son yanan mum

Uzaklarda bir baykuş haykırdı meşum meşum!..

Çok sevdiğimiz, çok zeki, çok sanatkar Yusuf Ziya acaba bunu “Mösyö de Lapairs”ten mi tercüme etmiş?..

*

* *

A. Seyfi gibi hassas ve zarif bir şairin çıkardığı *Güneş* de gösteriyor ki edebiyatımız bir buhran geçiriyor, en kısır günlerini yaşıyor. İnşallah Türk edebiyatı şu buhranı çabuk atlattır. “*Güneş*”e muvaffakiyetler temenni ederiz.

Mehmet Emin

LATİFİ VE TEZKİRESİ

Bizde tezkireciliğin banisi Sehi Bey, onu takiben bu mesleğin tam manasıyla teessüsünü, temin elden de Latifi'dir. Latifi'nin asıl ismi, “Abdüllatif” ve mevlidi Kastamonu'dur. Bu iki noktada müttelik olan tarih ve tezkire-nüvislerimiz, müverrihin doğduğu zaman ile babasının ismini tayin edemiyorlar. Yalnız, ceddinin Fatih'in son senelerinde vefat eden şair Hamdi Çelebi olduğunu, ailesine de “Hatibzâde” denildiğini kendisinden öğreniyoruz.⁽¹⁾

Latifi, çocukluğunu mevlidinde geçirdi, tahsiline yine orada başladı, evvela ilim tarikine sülûk etti ise de, bilahare bundan vazgeçerek şiir ile iştigale heveslendi. Onda bu hevesi uyandıran, bizzat iddia ettiğine göre, münhasıran tabiatı ve muhiti idi.⁽²⁾ Latifi, şiire kabiliyetini Hakk'ın bir lütfu olarak telâkki ediyor, bununla mağrur oluyordu. İndinde şairler iki kısma ayrılmıştı. Bir kısmı hilkaten diğeri kesben şair olanlardı ve bunların arasında ne kadar çok büyük fark vardı. Latifi'ye nazaran şiir “Tab-ı selikiden sâdır ve nâşi” olmadıkça ruhlu, halavetli olamazdı. Kendisinin eserleri ise, karihasından doğmuş, bunun için “halk nezdinde makbul olup şüyû vü şöhrat” bulmuştu.⁽³⁾

Şiirle iştigali, Latifi'yi, maişetini temin edecek bir meslek ihtiyarından alıkoymadı, Kastamonu gibi fakir bir edebî muhitte edebiyat, maddi ihtiyaçlarını tatmin edecek bir vasıta olmak kudretini gösteremiyordu, binaenaleyh refah ve saadetinin anahtarını o da, birçokları gibi, devlet hazinesinde aramakta gecikmedi, bir hizmet tedariki arzusuyla Kastamonu'yu bırakarak Rumeli'ye geçti, bir müddet Belgrad civarında memuriyetle dolaştı. Oradan, 95 senesinde İstanbul'a geldi. ⁽⁴⁾96 tarihine kadar bazı imaret kitâbetlerinde bulunduktan sonra Eyüp Vakfı'na kâtip oldu.⁽⁵⁾

Gerek imaret kitâbetleri, gerek Eyüp Vakfı Latifi'yi, maişet endişesinden kurtarmamıştı, geçinmek, yaşamak kaygısı kıymetli tezkiresini mütemadiyen rahatsız ediyor, şiirine, hünerine rağmen eteğini bırakmak estemiyordu; ne kadar gayret gösterirse gösterebilir, Latifi, bir türlü vüs'ata erememiş, geniş bir nefes almaya, ferda düşüncesinden azade kalmaya muvaffak olamamıştı, bilakis bunlara iştiağ hissettikçe

⁽¹⁾ ve ⁽²⁾ ve ⁽³⁾ *Latifi Tezkiresi*, s.145, 397, 298, 299

⁽⁴⁾ *Aşık Çelebi Tezkiresi*'ne nazaren

⁽⁵⁾ Kendisi ile senesittin esnalarında mücâleset ve musahabetimiz vuku bulmuştur. Ol tarihte bazı amâyir kitâbetlerine iptiladan sonra Hazret-i Ebi Eyyube'l Ensârî vakfına kâtip ve şair Yahya Bey mütevellî-i muhasib idi. [Ali: *Künhü'l Ahbâr*]

tâli ondan yüz çeviriyordu. İşte bu sebeple Eyüp Vakfı kitâbetinden azlolundu. Elinden tutan, ona yol gösteren kimse yoktu; fakat hayatını kazanmak mecburiyetinde idi, ikbalden ümidini kesmiş olsa bile, ömrünü sürüklemek için vasıta aramaktan geri duramaz, bir köşede inzivaya çekilemezdi, Eyüp Vakfı'ndan azlini müteakip İstanbul'u terk etti, Rodos'a giderek orada küçük bir imaret kitâbetinden temin eylediği ile birkaç lokma kefâfa çalıştı. Mamafih Rodos'ta ikâmeti de muvakkat oldu, belki azlolunduğu için, belki de son demlerini daha müsterih geçirmek emeliyle Mısır'a hicret etti. Müverrih Âlî, Mısır'da kendisine “Bazı müfitçe kitâbetlerle riayet olunup سدرمق hasıl olmuştu.” diyor.⁽⁶⁾

Latifî, ne mevlidi Kastamonu'da ne İstanbul'da, Rodos'ta, nihayet Mısır'da saadet yüzü görmedi:

Bana bu tâli-i bedden mi yârab bunca mihnetler?

Feryadıyla bahtından mütemadiyen şikayet etti.⁽⁷⁾ Eğer yatağında ölmek gibi son bir lutfu mazhar olsaydı, hayatında çektiği ıstıraplara mukâbil bunu küçük bir teselli, yahut mükâfat telakki edebilirdi. Halbuki ona bu da müyesser olmadı. 99 tarihinde⁽⁸⁾ ihtimal yeni bir maişet vesilesi aramak niyetiyle Mısır'dan Medine'ye giderken, çıkan şiddetli bir fırtınadan bindiği gemi battı, Latifî de, diğer yolcularla beraber, dalgalar arasında kayboldu.⁽⁹⁾

Latifî'nin evlenip evlenmediğine, çocuğu olup olmadığına dair mehazlarımızda, velev ki müphem olsun, bir imare, işaret yoktur; fakat rızkını elde etmek gayesiyle ihtiyar ettiği müteaddit seyahatlere kolaylıkla karar verebilmesinden istidlalen diyebiliriz ki bahtı bu hususta da müsait davranmamış, aile kurmak, aile babası olmak hazzını ondan esirgemiştir.

Hayatının seyir ve cereyanından anlaşılmıştır ki, Latifî, devrinde takdir olunmuş, himaye ve muavenet görmüş değildir. Bir tarafta sarayın ihsan ve inayetleriyle, vezirlerin, şeyhülislâmların caizeleriyle mes'ut ve müreffeh yaşayanlar varken, o, diğer kuvvet lâ-yemutunu bile bulmakta müşkülâta uğruyordu. İstifâde ettiğimiz menbalar; Latifî'nin ne için zarurete, mahrumiyete düştüğünden bahsetmiyorlarsa da bunun sebebi aşikârdır: Eserine nazaran kıymetli tezkire-nüvis özü, sözü doğru bir adamdı,

⁽⁶⁾ ve ⁽⁷⁾ *Künhü'l Ahbâr'a* nazaran

⁽⁸⁾ *Keşfü'z Zünûn*, birinci cilt, s 274

⁽⁹⁾ Kefevî'nin matla olarak zaptettiği bu hadiseyi Riyazi, Latifî'nin Mısır'da vefat ettiğini söylemekle tekzip eder görünüyor. Kefevî ile Riyazi'den başka Latifî'nin nerede öldüğünden bahseden bulunmadığına göre , bu iki rivayetten ikisini de şimdilik teyide muhtaç addetmek yanlış olmaz.

düşündüğü gibi söylemeyi sever, riyadan, müdâhaneden hoşlanmaz, hatta nefret ederdi. Bu tabiatı hemen hemen herkes dilgîr etmiş, etrafının kin ve garazla ihtasına başlı başına âmil olmuştu. Latîfî'nin, bir müddet beraber çalıştığı Arnavut Yahya, Müverrih Âlî, Âşık Çelebi, Zaiî gibi ilim ve sanat yolcularından nice tanıdıkları vardı. Bunların her biri muhitleriyle kaynaşmayı bilmişler, dost kazanmışlar, bu suretle işlerini tanzim etmişlerdi. Latîfî'nin bu tarzda hareket edememesi, biraz hodbîn ve mağrur olmasından ileri gelmiş olabilir. Çünkü o da herhalde akran ve emsaline yetişebilecek, iltifat ve teveccüh celp edecek derecede muktedir, hassaten çalışkandı. Eserleri gerek iktidarının, gerek faaliyetinin belîğ şahitleridir.

Tezkiresinde bizzat kaydettiği vechle Latîfî'nin Divanıyla Tezkire-i Şuarası da dahil olduğu halde on iki eseri vardır. Osmanlı müellifleri sahibine nazaren bunlardan “münazara” ve merhum Faik Reşad Bey'e nazaren “*Rebiat-i Ezhâr*” Tevfik Efendi namında biri tarafından 1287'de “*Muhâvere-i Latîfî*” ünvanıyla bastırılmış ve *Tezkire-i Şuara*'sı da 1314'te tab edildiği gibi, ayrıca Şaper tarafından telhisen Almancaya tercüme olunmuştur

Latîfî'nin eserleri arasında bizi en evvel ve hepsinden ziyade alâkadar eden tezkiresidir; Latîfî, tezkiresini 953 tarihinde İstanbul'da yazdı, kendisini tezkire tertibine sevk eden, o sıralara Sehî Tezkire'sinin mahzar olduğu rağbet ve itibar idi.⁽¹⁰⁾ Sehî, tezkiresini tanzîm ederken, nasıl karşılanacağını pek kestiremiyordu. Fakat Latîfî'nin önünde bir misal vardı, işte Sehî'nin eserine, muhiti ihmal olunmaz bir kıymet vermişti. Mamafih Latîfî, telifine yine birden bire başlayamadı, o da Sehî gibi, epey tereddüte düştü, Şair Zaiî olmasaydı, ihtimal ki teşnesini intaç edemeyecekti, Zaiî kendisini teşvik etti, Latîfî, eserini tahrir manî olacak hususâtı birer birer sayarken arkadaşı bunları vehimden, mübalağadan ibaret buluyor, ona cesaret veriyordu. Nihayet maruz kaldığı ibrâma dayanamadı, “münazara ve muârazadan rücû ve tahrir tezkireye şürû etti”⁽¹¹⁾

Latîfî, tezkiresini yazmadan evvel uzun uzadıya hazırlandı, bahsettiği şairlerden her birinin nazımlarını hayli müddet aradı, Türkçe ne kadar divan, risale, destan, makale varsa tettebbu etti ve mütemadiyen “Sal-hürde ve rüzgâr dide, sühan şînas ve efsah ras azizlerden istifsar ve istilam edüb fazla sohbetlerden ve bülegâ cemiyetlerinde mahal ve münasebetle okunan şiir rengini ve sahaif-i havâtır-ı yarânda ve defatir-i zamair ehl-i

⁽¹⁰⁾ *Âşık Çelebi Tezkiresi*

⁽¹¹⁾ *Latîfî Tezkiresi*, s.17, 32, 228

irfanda bulunan nazmı güzini şuara-i Rumun müellifât ve musanefatıyla cem” etti. ⁽¹²⁾ Mevzuuyla yakından münasebetdar olması itibariyle her şeye takdimen Camî’nin “*Baharistan*”ı ve Nevaî’nin “*Mecâlisü’n Nefâis*” tetkik etti ki, Sehî ve tezkiresini vücuda getirirken, bu iki eserden istiane etmiş, hatta onları taklid eylemişti ⁽¹³⁾

Latîfî Tezkiresi, bir mukaddime ve iki fasıl ile 953 senesine kadar yetişen şairlere tahsis edilmiş büyük bir kısımdan mürekkeptir. Şiirin fazilet ve meziyetini, şairlerin vasıflarını, kitabını nasıl ve ne için telif ettiğini mukaddimede nakleden müellif, birinci fasılda “vilayet-i Rum’da Vaki olan veya diyar-ı Rum’a gelüb Rumilikle şöhrat bulan şuara-yı meşâyih”den, ikinci fasılda Osmanlı hanedanından şiir ile meşgul olanlardan bahsetmiş, üçüncü kısmını ise hece harfleri sırasıyla diğer şairlere hasreylemiştir. Bu tasnif, şüphesiz ilmi bir esesa müstenid değilse de, *Sehi Tezkiresi*’nin manasız tabaka taksimatından daha makul, daha ciddi ve daha mazbuttur. Aşık Çelebi diyor ki: “Latîfî ile fakir bir tezkire-i şuarâ demek fikr idüb ol zaman tertibin ve fakir-i esâmı tertibin ihtiyar ettikdi. Sonra monla-yı mezbûr benim tertibime sarkub yarân lokmasına tam etdü ki ecelden ben dilgir olub feregât edüb on beş yıldan ziyade cem etdüğüm evrak-ı takçe-i ihmalde emtruk ve nihâde kaldı.”

Aşık Çelebi’nin, makalemize hatme olarak aldığımız, şu ifadesinden de anlaşılıyor ki, Latîfî, tezkiresini evvel zaman tertibi ile yazmayı düşünmüş, bilahare her nedense bundan sarf-ı nazar etmiştir.

Mehmet Halit

HAYAT, c.1, nr.17, 24 Mart, 1927, s.5, 6

⁽¹²⁾ Aynı eser, s.34, 35

⁽¹³⁾ *Hammer Tarihi*, birinci cilt, s.34

Edebiyat Tarihi

LATİFÎ TEZKİRESİ

Latîfî Tezkiresi'nin asıl dikkati celp eden ciheti tasnif ve tertibi, yani harici kıyafeti değil, bilakis derûnî mahiyetidir. Latîfî, tezkiresini alelade bir tercüme-i hal mecmuası şeklinde tedvin etmeyi aklına getirmemiş, meşhur olsun olmasın, memleketteki şairlerin miktarını, liyakatlerini, kudret ve istidatlarını, birbirlerine nazaran vak'a ve meziyetlerini, edebî nevlerden hangisinde daha fazla muvaffak olduklarını, nerede, ne zaman yetiştiklerini, eserlerinin adedini, isimlerini, telif veya tercüme olduğunu sıhhat ve kat'iyetle tespit etmek suretiyle ona bir tarih çeşnisi temin etmek, tarihi müdevvenât arasında yer ayırmak istemiştir. ⁽¹⁾ Tezkiresi tetkik olunursa görülür ki Latîfî, arzularından çoğunu fiil sahasında hakikate kalp edebilmiştir. Bahsettiği şairlerin liyakatlerini, istitratlarını ekseriya yanılmaksızın tartmış, birbirlerine, nazarlarına meziyet ve mevkilerini ince bir itina ile tayin etmiş, edebî nevlerden hangisinde muvaffak olduklarını teybin ettiği gibi, eserlerini birer birer saymış, bunların telif veya tercüme olduğunu söylemeyi de unutmamıştır.

Latîfî, temas ettiği şairleri herkesin gözü önünde tahlîle tabi tutmaktan hoşlanmaz; bunlar hakkındaki fikrini daima bir terkip, bir hüküm suretinde toplu bir halde ifade eder. Bu terkipleri nasıl ihzâr ettiği, bu hükümlere nasıl vâsıl olduğu, yani mesaisinin mekanizması meçhûl bulunmakla beraber, bugünkü zevkimizin miyarıyla ölçtüğümüz taktirde bile, yine onları pek zayıf ve esassız bulmayız. Çok defa şaşırmayan kuvvetli müşahedesiyle, derin ve temiz hissiyle beğenip seçtiği mahsullerin bünyesinde mutlaka, hissinin sıcak; asil kanı vardır. Latîfî, mütalaalarında her vakit bîtaraftır, fena bulduğuna iyi ve güzel demeyi hatırına getirmemiş, iyi ve güzel dediklerine de hiçbir tesir altında kıymet biçmemiştir. Denilebilir ki tezkirecilerimiz arasında Latîfî'den ziyade telâkkilerinde hür kalmış kimse yoktur. O, mefkûresinin şahâdetinden başka bir şeye inanmamış, muhakemesinin tahkiklerine, istidlâllerine istinat etmeyi fikri faaliyetinde yegâne gaye bilmiş ve bundan uzaklaşmamıştır. İhtiyar ve takip ettiği mesleğin esası, mübalağadan ihtiraz ve yalnız ma-vakî nakl ve izahtan ibaret olup, bu hususta gösterdiği dürüstî ile hemen bütün tezkire-nüvislerimiz fevkine çıkar.

⁽¹⁾ *Latîfî Tezkiresi*, s.34.

Latîfî Tezkiresi'nin ihtimamsız, noksan veya hatalı tarafı varsa, o da şairlerin muhit ve zamanlarına müteallik satırlarıdır, Latîfî -ekseriyetle öğrenemediği için- birçok şairlerin nerede, ne zaman yetiştiklerini yazarken yanlışlıklar yaptı, tezkiresinin diğer noktalarına ilişmeye pek cesaret edemeyen muasırları, onu bu vesile ile insafsızca muaheze ediyor. ² Bunun haricinde başka bir kusur atfedilemeyen *Latîfî Tezkiresi*'ni takdirde, eski tarih ve tezkire-nüvislerimiz müttefik gibidir. ³

Latîfî'nin nesri, sade, açık, metindir. Aşık Çelebi ve Kınalızâde gibi Acem-perestleri itiraza sevk eden üslûbunun en büyük kıymeti, tezkiresine hakikaten yakışmış olmasıdır. Mamafih Latîfî lisanını süslemeyi büsbütün ihmal etmemiş, devrinin zevkini memnun edecek seciler, istiâreler icadına, kitabında yer yer beyitler, kıtalar, meseller iradına özenmiştir. Buna rağmen ifadesi yine zarif ve yumuşaktır. Yorulmaksızın, kolaylıkla takip olunabilir. Bahusus bazı şairleri tarif ederken çizdiği tasvirler, yıldızlar gibi yüksek bir seviyede parlayan nefis incilerdir.

Latîfî, tezkiresinde üç yüzü mütecaviz şairden bahsetmiş ise de ⁴ bunların hepsine şair vasfını lâıyk görmemiş, birçoğunu alelâde nazım, tetkik etmiştir. Müverrih Hammer, hayret ve istigrâbla "zamanî şuarâsını üç yüze kadar çıkarmıştır." ⁵ derse de, Latîfî yalnız kendi devrindeki şairleri değil, Osmanlı saltanatının teessüsünden itibâren yetişen şairleri tezkiresine derç eylemiş olduğuna göre, hayret ve istigrâbı pek yerinde sayılmaz.

Tezkiresinden sonra Latîfî'nin mühim olan eseri, beş yüz gazel, otuz üç kaside ile murabba, muhammes vesaireden mürekkep ⁶ büyük dîvânıdır. Nisyândan kurtararak ona, hakiki ve payidâr bir şeref ve şöhret temin eden tezkiresi olmakla beraber, kendisi şairliğini tezkire-nüvisliğe müreccah bulmakta musirdir. İndinde, şairlik payesi,

² Tezkiresinde birçok şairlerin, bu arada hatta Edimli olmakla maruf Necatî'nin Kastamonu'ya mensubiyetini ileri sürmesi dolayısıyla Aşık Çelebi ile Kınalızâde, Latîfî'yi şiddetle tenkit ve eserini "*Kastamonu Nâme*" demek suretiyle tezyîf ediyorlar. Müverrih Hammer de Latîfî'nin Kastamonululara şair unvanı vermekte pek cömert olduğunu söylemekle bu iki tezkire-nüvis ne-ummâ iştirâk ediyor.

³ Aşık Çelebi: "Tezkire-i Şuarâ'sı makbuldür, matbu erbâb-ı sühan-zardır, iyi tettebbu etmiştir. Sehi Bey ile ne inşada ne tertîpte münasebeti yoktur." dediği gibi, Âlî de: "Vilayet-i Rum'da Tezkire-i Şuarâ cemi evvela Sehi Bey'den, saniyen bundan sadır olmuştur. Elhak hûb edâ eylemiş ve şuh ve mergûb inşa etmiştir ve bülegâ mesleğine gitmiştir." diyor. Yalnız Hasan Çelebi: "Zamanında şiir ve inşa ile şöhret bulup tezkiretü'l şuarâ tahrir ve imla etmek zahmetine mübtela olmuştur. Tettebbi ahbâr-ı şuarâda levazım ve mehamm-ı kari-i merî etmedüğünden gayri halâvet-i ibarât ve letafet-i istiarattan beri, hatır-ı efsürde-dilân gibi letâfetten ârî olub icâle-i akdâh inşa eden erbâb-ı belagat ve beratın meclis-i itibârlarında kase-i hazef gibi ele almaya liyakat'î ve şahidân-ı kabih-manzar ve girye peyker gibi bezim-i ehl-i kemâle gelmeye sureti yoktur." diyerek *Latîfî Tezkiresi*'ni çirkin bir tarzda tenkit ediyor.

⁴ *Latîfî Tezkiresi*, S.372.

⁵ *Hammer Tarihi*, Altıncı cilt S.158.

⁶ *Latîf Tezkiresi*, S.300.

herhangi bir mansıp ve izzetle ölçülemez. Onun bizzat, şiirine, tezkiresinden çok fazla ehemmiyet vermiş, şairlik sıfatını bütün unvanlardan ziyade benimsemiştir.

Eski müverrihlerle tezkireciler arasında Latifî'yi şair olarak tanıyan pek azdır. Sehi, hakkında: “Kitap kısmındadır.”⁷ dediği gibi Aşık Çelebi, şiiriyle inşasını hem ayar görmüş,⁸ Kâtip Çelebi de şiirini hiç kale almaksızın, sade tezkiresini kayd ile iktifa etmiştir.⁹ Hasan Çelebi evvela: “Şiiri inşâsından bihter idi ki muhakkak ve mukarrerdir” tarzında bir mütalaa serd ediyorsa da biraz sonra: “Eş’ârı dahi vasat-ül – hal oldu malum erbâb-ı makaldır.” diyerek Latifî'nin şiirde müstesna bir mertebeye yükselememiş olduğunu itiraf ediyor.¹⁰

Eski tarih ve tezkire-nüvislerimiz, Latifî'nin şiiri hakkındaki fikirlerinde yanılmamışlardır. Elde mevcûd nazımlarına nazaran Latifî, şiirde mahir ve üstat addolunmadıktan başka, hatta vasatın epey dînunda kalır. Kendimizi icbar etsek dahi sanatından yine zevk alamayız. Bu itibâr ile dîvânı, asırların tozları içinde unutulup gitmiş, fakat ismi, tezkiresi sayesinde ciddi bir hürmet celp edecek bugüne kadar yaşamıştır. Ömrü felaketlerle mâlâmâl olan tezkire-nüvis için bu, taliin geç kalmış bir tarziyesi olsa gerektir.

Mehmet Halit

HAYAT, c.1 nr. 19, 7 Nisan 1927, s. 2, 3.

⁷ *Sehi Tezkiresi*, S.138.

⁸ *Aşık Çelebi Tezkiresi*.

⁹ *Keşfü'z Zünûn*, Birinci cilt, s.274.

¹⁰ *Kınalızâde Tezkiresi*

MECMUA-İ MEVLÂNÂ

-1-

Maârif Vekaleti Kütüphanesinin yazma eserleri içinde edebiyat tarihimizin büyük mümessili olan Mevlânâ'yı tenvîr edecek bazı vesikalar var. Bunların içinde, şairin yaptığı tesirlerin delillerini toplayan bir eser kendine göre mühim bir heyeti haizdir. *Mecmua-i Mevlânâ* "Hâkipâ-yı Mevleviyân Dervîş Vâsıf Pür İsyân" tarafından tertîp edilmiştir.

Mevlevî Vâsıf'ın hakkında bir şey bilmiyoruz.⁽¹⁾ Eserlerde hiçbir tarih yoktur. Yalnız muasır denilebilecek Mevlevî dedelerinin Mevlânâ hakkındaki düşüncelerini ihtiva ettiğine bakılırsa on dokuzuncu asra atfedilebilir.

Mecmua, takriben büyük hacimde iki yüze yakın sayfayı ihtiva ediyor. Tarzına bakılırsa son nısf-ı asrın mahsûlü olan güzel ve sanatkârâne bir rik'a ile yazılmış, Mevlânâ hakkında muhabbetkâr hislerle, takdir ve minnet düşünceleriyle kaleme alınan methiyelerde, gazeller, tahmisler hiçbir tertîp gözetilmeden tespit olunmuştur. Bütün sayfalar bu büyük mutasavvıfın arkasından koşan gönüllerin sıcak ve samimi ihtizazları ile meşbudur. Mevlânâ'nın şahsiyeti hakkında edebî bir takım tasvirleri (ney)e ve (sema)ya ait parçaları ile nazar-ı dikkat'imizi celbeden "mecmua"nın ilk sayfasında Şeyh Galip'in "Mevlânâ" redifli manzûmesi:

Görünse her ne taraftan hammâl-i Mevlânâ

Gelir zebânlara ism-i Celâl-i Mevlânâ

Beyitiyle başlıyor ve onu (hemdem)in "Nây" methiyesi takîp ediyor. İşte ilk parçası:

Erişti semt-i ervâha sadâ-yı nây-i Mevlânâ

Toplandı nağme-i hikmet güşâ-yı nây-i Mevlânâ

Ademden rû-nümâ kıldı bu mevcûdâtı sertâser

Salâ-yı yâ Muhammed'le nidâ-yı nây-i Mevlânâ

Nazif, Latîfî, Enver, Zihni, Fazıl, Kudusî, Nafî, Niyazi... gibi Mevlevî şairleri tarafından yazılmış, hepsi "Mevlânâ" redifli, takriben elli kadar parça, hep bu mealde devam etmektedir. Bunların içinde "Şühûdî" nin "Semâ" ya dair manzûmesi güzeldir.

Gönül razın eyler semâ-yı şevk-i Mevlânâ

Ciger kanın revân eyler semâ-yı şevk-i Mevlânâ

⁽¹⁾ Mevlânâ redifli kasidelerden birisi de kendisine aittir. Şu halde aynı zamanda bir Mevlevî şairidir.

Seher keşf-i habâb etti keremden feth-i bâb etti.

Bizi mest ü harâb etti semâ-yı şevk-i Mevlânâ

Muhib isek eger sâdık-ı sengdir şânına layık

Cünûn zinciridir âşık semâ-yı şevk-i Mevlânâ... ilah

Bir kısım parçalarda “Mevlevî” redifi altında devam ediyor. Şöyle böyle elli kadar var.

Şuhi, Hamdi, Nebil, Ramiz, Galip, Sahidî, Sakıp... gibi mahlaslarla yazılan bu manzûmeler, Mevlana’nın şahsiyetinden ziyade, Mevlevilik müessesesinin klasik bir lisan ve nazım ile tasvirinden ibaret bulunuyor. Manzûmelerden lalettayin aldığımız bu Beyitler bu noktayı göstermeye kafidir:

Şule- î tab şem-i heyetdir külâh-ı Mevlevî

Nurdan fânûs-ı hikmetdir külâh-ı Mevlevî

Ramiz

Olduğunca şevkle meydan-ı aşk içre semâ

Çarh-ı eflâk muhabbetdir külâh-ı Mevlevî

Fasih

Bu gönül sırça saraydır anda gözle nurın

Olmasun sofî şikest bu tahtgâh-ı Mevlevî

Rıza

Varis-i ilm-i ledündür Mevlevî

Vakıf-ı esrar-ı kündür Mevlevî

Vehbi

Kıblegâh üns ü candır bargâh-ı Mevlevî

Ebrû -yı can ü cihândır kıblegâh-ı Mevlevî

Sakıb

Müteakiben üç manzûme de “Mesnevî”nin takdirlerini taşıyor. “Kabulî”ye ait olan birinci kaside çok uzundur. Son iki Beytine bakınız:

Gâfilân zan eyledi nutk-ı celaleddindir.
Bilmediler kim kelâm-ı kibriyâdır Mesnevî

Ey Kabulî rûz şeb nazar ile im'ân ile
Zer eder ahın dili bir kimyâdır Mesnevî

“Mesnevilerin kıymetini gösteren tasvirleri, “Semâ” methiyeleri veli etmektedir.

Mevlevî raksının tasavvufî esaslarına ait bir teşrih mahiyetinde düşünebileceğimiz bu methiyeler yirmi parçadan ibarettir. İlk kaside Sakıp’a ait olup çok uzundur. Şu Beyitleri bu parçadan alıyoruz.

Feyz-i câmindan bulur erbâb-ı hâlet taze can
Ruh şayan-i fütûha ruh ü reyhândır semâ
Hem-inân olmaz ana tayy-ı menâzilde verâ
Vadi-i lâhut peymâ-i berk-i cevlandı semâ
Meclisinde edemez ârâm pay-ı zühd-i hûşk
Dâfi-i bâr hilaf-ı cins-i yârândır semâ
Zerreden hûrşîd ü bahri katreden seyr ettirir
Dürbîn-i çeşm-i can can-ı binâdır semâ

Diğerleri de hep bu mahiyette ve ekserisi bu vezindedir. Diğer tasavvufî tarikatlardan kısmen raksa verdiği kıymet ve ehemmiyet ile ayrılan Mevlevîliğin (sema) telâkkilerini bu kasidelerden çıkarmak mümkündür. Nitekim Sakıp, bu vesile ile “zühd-i huşk” ve “zevk-i istigrâk” ile çarpıştırmış, ve galebeyi ikinciye vermiştir.

Şimdi medh sırası (ney)e geliyor. Mevlevî Vâsıf (Mevlana, Mevlevî, Mesnevî) methiyelerinden sonra “ney”e taalluk eden parçaları toplamıştır. Yirmiyi mütecaviz olan bu manzûmeler, Mevlevîliğin güzel sanatlara ve hassaten musikiye verdiği eflatunî kıymeti ne canlı gösteriyor! “Aynî”nin şu parçasına bakınız:

Rûy-ı zemîne velvele saldı sadâ-yı ney
Ne çarhı hep sema’a götürdü nevâ-yı ney
Gevher-şinâs vahdet olur mübtelâ-yı ney
Gavvâs-ı bahr-ı hayret olur aşinâ-yı ney
Gûş eyleyen karar edemez bir makamda
Sahrâ-yı lâ-mekân evidir tengnâ-yı ney
Rinde hayat ü haste-i aşka şifâ verir
Hoş safâ-yı mey-i nagam canfezâ-yı ney... ilah

Bundan sonra “Mecmua-i Mevlâna”da (Hazret-i Mevlana’dır, Mevlana’dır, Molla-yı Rum, ya veliyullah, Mevlânâ’yı, Mevlevîyim, Mevlâna değil) redifli kasideler sıralanmış olup mevzu itibâriyle yukarıda numunelerini kaydeylediklerimizle münasebetdârdırlar. Hepsinde büyük mutasavvıfın serptiği muhabbet ateşi, sanki alevli bir manzaradır.

Kangı âşıktır o kim mevlâsı Mevlânâ değil

Mısraı, bu manzaranın rengini tersime kâfi değil midir?...

“Aynî”nin, “Şeyh Galib”in, “Niyazi”nin Mevlânâ’dan mülhem müseddeslerini ve tesdislerini de eserde görmekteyiz. Mevlevî Şeyh –şairlerinin ekserisi tasavvufi terbiyelerini, asıl dergahta, Konya’da, almışlardır. Bunlardan biri olan Niyazi, bakınız, ne diyor:

Ey dilâgân ulûm-ı dânâya geldim ağlarım

Zat-ı ekmele daniş-i valâya geldim ağlarım

İnfihâm-ı remz her imâya geldim ağlarım

Kesb-i fen nükte-i ma’nâya geldim ağlarım

Hakipâ-yı Hazret-i Mollaya geldim ağlarım

Feyz-i kudsi-i cezb için Konya’ya geldim ağlarım

Bu, müseddesin birinci parçasıdır. Diğerleri de aynı samimiyet ve hararetle devam ediyor. Son Beyit, hepsinde tekrar etmektedir. “Cazım” tarafından şaire Leyla’nın;

Rehnümâ-yı sâlikândır Hazret-i Mollâ-yı Rum

Şem-i bezm-i aşıkardır Hazret-i Mollâ-yı Rum

İle başlayan manzûmesi, “İzzeti” tarafından da Şeyh Galib’in:

Hoş çalınub nevbet-i Mollâ-yı Rum

Oldu ayân savlet-i Mollâ-yı Rum

Gazeli tahmis edilmiş, daha başka birçok tahmisler bunları takiben esere kaydolunmuştur. Yalnız bunların içinde “Nef’î”nin Mevlânâ için yazdığı “Aynî”nin tahmis eylediği parça, ayrıca şayan-ı zikirdir.

“Mecmua-i Mevlânâ”nın gazeliyât kısmını, ayrı bir makalede tetkik edeceğiz. Yalnız şurada şunu söyleyelim ki Mevlevî Vâsıf, büyük Türk şairi Mevlânâ’nın felsefesini ne hususiyle felsefesinin tesirini tetkik edecek müdekkik için çok kıymetli bir

me'haz hazırlamıştır. Bu itibâr ile eser, edebî tarihimizin menbaı ve mürâcaat-gâhları arasında müstesna bir mevkie sahiptir.

Ziyaettin Fahri

HALK ŞAİRLERİ

Halk Şairleri: Birinci Kitap

Saadettin Nüzhet-İstanbul:

1927- s:93

Son günlerin halkiyât ve halk edebiyat sahasına yeni bir eser atıldı. Epey zaman evvel (*Konya Halkiyât ve Harsiyâtı*) adıyla bir eser neşreden Muallim Saadettin Nüzhet Bey, bu defa Anadolu halk şairlerinden bazılarının havî ikinci eserini bize gönderdi. Saadettin Bey, anlaşıyor ki derin bir azim ve heyecanla bu nev tetkikata can vermektedir. Aynı zamanda o, tetkiklerinden günü gününe memleketi haberdar etmek istiyor. Anadolu'daki maârif müesseselerinin edebî tedrisatını ifa eden gençler için Saadettin Bey, hakikaten numune addedilecek bir muallimdir.

Halk Şairleri sahibi, başta on iki sayfalık bir başlangıç yapmıştır. Bu başlangıca ait bir neticede arkadaşımız halk edebiyatı mümessillerini dört zümreye ayırıyor: 1) Asıl halk şairleri, ki çoğu ümmidir. Münhasıran iptidâî ve tabîî olan edebî mahsûller gösteriyorlar. 2) Dîvân Edebiyatından bir parça müteessir olan, tasavvufî rengi irae eden şiirler ve eserler sahibi bulunan halk şairleri ki Bektaşî şairleri de bu zümredendir. 3) Devirlerinin ilim ve felsefesiyle alâkadar ve Dîvân Edebiyatıyla daha çok münasebetdâr olan halk şairleri. 4) Ara sıra Dîvân Edebiyatının şekillerine tasavvufun didaktik terennümlerine tebaiyet edenler, ki bunlar Yunus ve muakkipleri olan Hacı Bayram Veli, Eşrefolğu... dur. Böylece Saadettin Bey, Klasik Edebiyat hacrinde kalan bütün şairleri bu muhtelif zümreler altında toplayarak cilt cilt intişâr edecek eserlerinin bu tasnîfe göre tertîp edildiğini söylüyor.

Müteakiben, birinci kitabının mevzuu olan halk şairleri alfabe sırası üzerine sıralanmış, her birinin hususî hayatına ait elde edilebilen malûmat kaydedilmiş, altlarına da eserleri derc olunmuştur. Ülfetî, İmdadî, Hüznî, Gufranî... ki Anadolu'nun cenup ve orta sahalarında yetişen bu şairlerin hemen hepsi on dokuzuncu asrın, daha doğrusu yirminci asrın ilk rub'unda yaşamış olanlardır. Yalnız Üçüncü Selim'e ait bir destanıyla on sekizinci asr sonuna ait bulunduğu anlaşılan Halime Kadın, ve Purut vakasına işaret eden destanıyla da Üçüncü Ahmet devrinde yaşayan Ruhî... gibi bir iki şair, diğerlerine nispeten tarihîdir. Ekserisi son yirmi beş senenin vukuatıyla hemhâl olacak kadar yenidir. Ali, Âşık Mehmet, Gufranî adlı üç şairin resimleri bile var.

On dokuz halk şairini ihtiva eden (*Halk Şairleri*) ne ait tenkidî mütalaalarımıza gelince: Her şeyden evvel şunu söyleyeceğiz ki Saadettin Bey arkadaşımız; memleketin

edebî mazisinin bilinmesi için beslediği azim ve samimiyetle şiddeti nispetinde acûl davranmaktadır. Elde edilen mu'tâ ve mahsûllerden günü gününe alâkadarları haberdar etmek faydalı olmakla beraber ilmî usûlün istediği sabır ve temelli de gözden uzak tutmamalıdır.

Müellif, başlangıçta halk şairlerini dört zümreye ayırmıştı. Bir defa zümre fikri, tasnîf düşüncesi bariz ayırıcı vasıflara istinat etmek mecburiyetindedir.

Mesela: (2), (3), (4) zümreleri arasındaki sıfatlar, ayırt edilecek noktalar nelerdir?... Eserde bunları sarahatle göremiyoruz. Bu görülemediği içindir ki bizzat eser sahibi de ileri sürdüğü tasnîfe sadakat gösterememiştir.

Filvaki dört zümre halk şairini zikrettikten sonra (Eserim işte bu tasnîfe göre tertîp edilmiştir) dendiği halde, kitapta buna tesâdüf edilemiyor. Başlangıçtaki mütalaaya göre (birinci kitab)ın fihristini birinci zümrede evsafı zikredilen asıl halk şairleri teşkil edecektir. Halbuki (41,71,72...) nci sayfalardaki aruz şiirler ve bunların şairleri, o evsaf ile tearuz etmektedir.

*

* *

Eserin lisanı ve teknik cihazları hakkında bir şey söylemek istemiyoruz. Anlaşıyor ki Sadettin Bey sadece malzeme toplamak, bunlardan da edebiyat tarihi mensuplarını haberdar etmek isteyen edebî, halkî bir tebahhur arzusuna ram olmuştur. Muhterem meslektaş kendi kendine (şimdilik toplamak... tetkik ve tahlil ve terkip sonra...) diyor. Ruhi tarihi ve edebî mazisi hakkında bildikleri, bilmeceli olanlara nispeten hiç olan bir cemiyet içinde bu düşüncelerin de bir mevki olacağı aşıkardır.

Anadolu edebiyatının hakli safhasını tenvîr eylemeyi kendisine meslek edindiğini bilfiil gösteren Sadettin Bey zikrettiğimiz tenkidi noktalar bertaraf, eserinden ve ferdi mesaisinden dolayı cidden tebrike şayandır.

Ankara:S.F

“ŞEYTAN DİYOR Kİ”YE DÂİR

Fazıl Ahmet Beyin son günlerde bir eseri intişar etti: “*Şeytan Diyor Ki*” kitap vaktiyle yazdığı ufak ufak makalelerden musahabelerden mürekkeptir. Kari bu değerli muharririn hangi yazısını eline alsa derhal neşelenmeye hazırlanır. Hemen herkes müttefiktir :”Fazıl Ahmet mükemmel bir mizah-nüvistir.” Evet doğru... fakat ben şu satırlarla onun evvelen psikolojisinden bahsetmek isterim. Çünkü, o kanaattem ki eğer bunu izah edebilirsem eserlerini ve o miyanda “*Şeytan Diyor Ki*” sini daha esaslıca anlatabileceğim:

Eserinin muhtelif yerlerinde cehle, istibdada, saltanata karşı gayzını göstererek çocuğuna “... tarihin daha تنها, gösterişsiz semtlerinde oturan, şurada burada tek tük görülen bazı adamlar işiteceksin: Alimler, mütefekkirler, şairler, vesaire gibi. İşte asıl onlara ehemmiyet ver Müşfik ve bil ki mazinin bütün dehlizlerini dolduran firavun kıyafetli sanâdîdi bir gün göğünden tamamıyla doyuracak ve her ferdi kendi aleminde bir Sultan yapacak olan medeniyet peygamberleri, onlardır. Onlar ki müstakbel insaniyete ilim ve zeka mabudu tarafından resul olarak bahis edilirler. İşte sana tavsiye ederim, sen de o peygamberlerden birine gönül bağla...” nasihatini veren Fazıl Ahmet Bey dünyaya “idealist” olarak gelmiştir. Evet “adi fikir menfaat temayüllerinin üstünde olan gayeleri kovalamaktan aciz bir ruh benim nazarımda topal ve kötürümdür. Hatta ekseriyetin gıptalarını köpürten maddi servetler kazansa da! Zira istemem ki insanın batınında tutuşmuş bir iştiyak, yalnız karnın, doyurmak için uskumru sürülerinin peşine düşen bir yunus balığına benzemiş. Düşün Müşfik yazık değil mi ki aşk, zeka nevinden muhibbeleri, güzelliğin, hakikatin fedaisi olarak kullanmayalım da adî vakur bir tazı sürüsü halinde bayağı ihtiraslarımızın arkasından koşturalım” diyen bu mümtaz muharrir bir idealist olarak dünyaya gelmiş; fakat hayatın hakikati karşısında fazla inat ve belki fazla mukavemet etmeğe lüzum görmemiş: “... Ben de kaniyimdir ki fitratın Sokrat’ı bütün cihan için tertip ettiği ahlak desturunu pek başka bir mantıkla vücuda getirmiş. O kitabın içinde ne bizim ahlak-ı alaî sahibinin, ne de meşhur (Kant)ın düşüncelerine uyar bir satır okumak ihtimali yoktur. Arzu, haset, ihtiras, sonra, hiddet, kin ve gazap, daha sonra kuvvet, musâraa. İşte hilkatın ahlak-ı mücellesinde şimdiye kadar okunabilmiş hiyeroglifler...” diyerek “pesimist” denilen bedbinler adadına girmekten çekinmemiştir. Fakat zannedilmemelidir ki “pesimizin”de onu esir edebilmiştir. Hayır: “Karyola, elektrik, duş, futbol, teyyâre, dans ilah... gibi şeylerde bizim muhteratımızdan değil mi? Tabiatla hiç telsiz telefon veyahut elbahr gördüğünü

hatırlayan kimse var mıdır? Fakat bunlar toprağın içinden mantarlarla beraber bitmiyor diye biz onlara iltifat etmiyor muyuz?... Velez sadece insanların birbirine zarar vermesini temin için bile olsa fazilet tohumunu her kalbe ekmek lazım. Ve bunun için ruhumuzda, vicdanımızda saban sürmek, nadas ameliyeleri yapmak zarureti var...” diyor ve idealizmin mukavemet ve mücadelesine lüzum görüyor. Şu mukaddimeyi yapmaktan maksadım, Fazıl Ahmet’in sade ve basit bir mizah-nüvis olmadığını göstermektir. Onun mizahı daima bir fikre müstened ve bir fikirden kuvvet alır mizahtır. Unutmamalı ki bu müstesna fitratta adam bazılarının tahmininden çok kuvvetli bir irfan sahibidir. Bu, vakıa biraz dağınıktır. Fakat yazılarına tam bir gıda verecek kadar esaslı ve rasîndir.

Hulasa kanaatime göre Fazıl Ahmet idealist yaratılmış bir adamdır. Fazla ısrarı gaflet saymış, “pesimizm”e yürümüştür. Ancak bu zarurî yürüyüş onu idealinden ayıran hayatın hakikatine karşı kindar etmiştir. İşte Fazıl Ahmet’in bütün mizahı bu kini ifade eder. “Fantezi” kabilinden yazdıkları istisna edilecek olursa kaleme aldığı satırlar sadece bir neşe ve bir eğlence halinde kalmamıştır. Fazıl mizahıyla tabiat ve hilkatın küçüklüklerini hicvetmiştir. Her eserinde ve bu miyanda “*Şeytan Diyor Ki*” de baştan başa bu mücadeleyi görürüz.

Bahis şuraya gelince: Bize nice şakrak yazılar yazan, ilk ve hele de ciddi meselelere lâkayt görünen muharririn “gelecekte nevmid olmak benim prensibim dahilinde değildir. Taş devrinden bu günkü seviyeye çıkmış olan insaniyet –der ki bizde onun bir kavliyiz –elbette bu mertebeden tekrar mağara hayatına inmeyecek... Her millet için, dünü unutmamak ve yarından ümidini kesmemek desturunun bir nass-ı necat olduğuna kaniim... İktidar sahibi bir kalem için ihtiras ve zina haricinde de pek güzel mevzular bulunabilir. Ve biz onlara daha ziyade muhtacız... gibi sözlerindeki ciddiyeti, samimiyeti, Hulûsi artık pekiyi anlarız.

Siz bu mizah-nüvisin bizzat “Fazıl, meğer çok basit kafalı, ve pek istidatsız doğmuş bir adammışsın! Emin ol, ben seni bu kadar anlayışı gevşek ve idaresi çözükle bilmezdim. Meğer tahmin edemeyeceğim kadar köksüz ve hasiyetsiz bir otmuşsun Fazıl! Yosunun, deniz kadayıfının sana nispetle çok fazla aklı vardır ve tabi senden pek ziyade yararlığı! Dünyada senin gayen nedir a kuzum? Ve zannına göre kimdir ki senden müstefit olur?...” deyişine ve edebî âmmedeki umumî zanna pek itimat etmeyiniz. Fazıl sade bir şakacı değildir. Bir fikir adamıdır. Ve mizahî ahlak üzerine müsteneddir. Zaten alelumum mizah bu noktadan tahlil edilirse edebiyatın ahlaka en

münasebetdar bir nevi olduğu anlaşılır. Ancak unutulmamalıdır ki mizahî ferdiyetinin, ihtirasının, gayzının silahı olarak kullananlarda vardır. Fazıl Ahmet ne bir muhteris ne de bazılarının zannı gibi bir lâkayttır. Kanaatimce o samimiyete, fazilete, gayr-ı endişeliğe, teceddüde aşık ve bu mefhumların düşmanlarına düşmandır. Bütün mizahi bu noktada toplanır.

İşte “*Şeytan Diyor Ki*”nin emsalsiz sayfalarından muhtelif mevzulara ait birkaç numune:

“-Terbiye ile uğraşan adamların pek çoğunda gördüğüm en gülünç şey nedir bilir misin? Mantiğa ehemmiyet verişleri!

-Tuhaf söylüyorsun. Zavallı akılla mantığa ithatçılar ehemmiyet vermez, peki deriz. İtilafçılar kulak asmaz, sesimizi çıkarmaz. Gazeteciler itibar etmez, yine kârımız sükut-bari lütfen, atfeten bırak da biçareye ilimle uğraşan adamlar biraz tatlı yüz gösterebilirsin! Emin ol, bizim toprağımızda akl-ı selime karşı açılan mücadeleyi ne sıtmaya, ne ihtikara, ne filoksera ile tiffuse reva görmüşüzdür. Artık sen bile eline altı patlar alarak münzevi, yatalak ve her himayeden mahrum kalmış mantığın üzerine hücum edersek biçarenin hali nasıl olur? Biraz insaf ve Mürvet lazım azizim. İdrak-ı beşeri kara ağaç mezbahası mı zannediyorsun?

-Sözlerin öyle hoşuma gidiyor ki!... Fakat sebebi ne bilir misin?

Mantıksız oluşları! Gayet sinirli, hiddetli söylüyorsun. O bütün güzellik oradan geliyor! Yoksa hüsnün iptila ve heyecanın yanında mantık dediğim o mutasallif, softa bozuntusu, akla mütekaiddi, kılık düşkünü ve züğürt, çöpür ve sevimsiz şeyin ne ehemmiyeti olur?

-Demek ki senin için akıl, itidal gibi şeyler adeta ihtiraslarımızın yoluna dökülmüş bir çakıl, arzularımızın eteğine takılan bir nev deve diken, yahut zevkimizin şarabına katılmış bir çeşme suyu nevinden öyle mi?...

-Hiç öyle değil ama hiddetimden böyle söylüyorum. Mantık ilimde, fende en keskin makas; fakat beni nevimizin büyük bir ekseriyetine karşı, emin ol ki en kör ve en küflü silah o! Zavallıyı çok defa bizim mutfaktaki kör satıra benzetiyorum. Bazen aynı mantığı sulfatoya, İngiliz tozuna teşbih ettiğimi de oluyor. Evet faydalı şey! Anladık ama lezzetine ne dersin? Dünyada iğdeyi bile büyük bir iştiha ile yiyen insanlara tesadüf edilir. Fakat kansızlıktan ölen bir adam dahi lezzet duyarak kana kana içebilir mi?... Hangi çocuk vardır ki nasihat yerine şekerleme veren bir mürebbiyi sevimli, vefakar bulmayacak kadar zihnen ihtiyarlamış olsun? Binaenaleyh halka iyilik etmek, ona bir

şey öğretmek, bir hakikat kabul ettirmek-nasıl anlatayım. Âmmeyi mantıkîleştirmek isteyenler her şeyden evvel kuru ilimden, garnitürsüz hakikatten ihtiraz etmeli! Halk her şeyi yiyip yutar. Fakat dikkat et ki hazırladığın yemek hem zarif bir tabak içinde olsun ve hem de lezzetli!...”

*

* *

“— En girift ve ehemmiyetli meselelere dair mütalaa yarışı edenlerin bu koşu esnasında pek celî ve şamil bazı hakayık-ı külliyei çiğnemekte oldukları sık sık görülür. Hatta bazı gazeteler, düşünce sakatâtı ile insicam yırtıklarının ve vicdan seretanlarıyla dirayet ormanının teşhirine mahsus bir nev teşrih-i marazi müzesine dönmüştür.

-Mesela?

-Mesela bir gün insafı, idraki topal; fakat cüret patırtısı pâyânsız bir kalem görüyoruz. Kalpakçılar başında otomobil yarışı, Mahmut paşa yokuşunda motosiklet tecrübesi yapar gibi yazılarla ortaya fırlıyor. Mantık, akıl ve bilgi hatta zavallı sarf ile nahv derhal tekerlekler altında! Şimendifer önünden, tramvayla kamyon sadmesinden kaçan müthiş bir halk gibi mantıkla adalet, nezahatle hakikat perverlik canını atacak, başını kurtaracak yer aramakla meşgul! Ve hepsinin gözleri dışarıya fırlamış halde. Ne oluyor? Bu kadar şamata ne içindir, anlamak kabil değil! Sonra insan ortalığa bakınca fark ediyor ki bazen birkaç sütun içinde sayılamayacak kadar mecrûh ve maktûl serilidir. Yirmi yerde imlayı, sarf ve nahvı tecavüze uğramış sayılıp sağana çevrilmiş buluyoruz. Fark yerde kazazede bir mantığın iniltisi, paralanmış bir umdenin vaveylası var. Hasılı bir sütun yazı, zelzeleden sonra Yokohama şehri gibi!... Emlin ol ki hem acemî, hem kör kütük sarhoş bir arabacı en kalabalık bir caddeden alabildiğine geçse, ne bu kadar adam ezebilir ne bu miktarda tabela ile dükkan doyurup yıkmak kabiliyetindedir!”

* *

“Divanî hattıyla bakkal defteri nerede tutulur? Hint abâdisinden şeker külâhı yapılır mı? Keşmir şalından mavna yeleğini kim görmüş? Öd ağacını kıyma tahtası imalinde nasıl kullanırız? Halbuki edebiyat bunların hepsini yapıyor. Bazı genç kalemler malûmat ve mantıklarıyla yoğuramadıkları hamurları edebiyattan bir oklava ile açmak istiyorlar. Acaba bu hareketin münhasıran bir zaaf alameti olacağını kestiremiyorlar mı?... zira mesele pek sarîh. Malumdur ki hakikat sırmalı lakırdılara

değil, doğru söze derler. Ve asıl olmayan bir iddianın müdafaasına belagat ve sanatı avukat tayin etmek, insanın gönlünde doğruluk muhabbeti bulunmadığına delildir. Fazla ne mukaddimelerle iftiraya varmaya yalnız soğuk bir şeye addetmiyorum, böyle ne mukaddimelerle iftiraya varmaya yalnız soğuk bir şeye addetmiyorum, böyle hareketler bana درسام بنیشیا بالوزه gitmek kadar da gülünç görünüyor...”

* *

“*Şeytan Diyor Ki*” nın güzide muharriri meşhur şahsiyetlerin “portre” lerini de pek büyük muvaffakiyetle meydana koyar. İşte size iki misal:

“-Ziya Gökalp Beyin zekasını neye benzetirim bilir misin? Kuyuya! Hakikaten bana öyle geliyor ki bu büyük ve muhterem odamın zihni ağzı dar fakat kaidesi geniş bir kuyudur. Ama gayet derin, yüz kulaç, bin kulaç derinliğinde bir kuyu!

-Ben de tamamen senin fikrindeyim. Hakikaten üstadın dehası bin kulaç bir kuyu ... Der-akab görürsün ki bu suda pek mühim havas-ı şifaiye vardır. Birçok iyi gelebilecek maddeler orada متغ akdetmiş gibidir. Lakin hiçbir şeye yaramayacak tarzda Vişi gibi, Çitli, Kisarna gibi mide rahatsızlıklarına tavsiye etsen, görürsün ki içindeki kükürt buna müsaade etmez. Yok, egzamalıyım desen bu defa da dokuz yüz doksan metre derinliğinden su çıkarak hazne değil, hatta kurna doldurmaya kolların dayanmaz... Hakikaten pek sevdiğim Ziya Beyin mefkuresi Göksu’daki kavanoz ve testi imalathanelerindeki usta başılar gibi çalışır. Önünde sosyoloji tezgahı muhtelif ilimlere bağlı bir nazariyât kayışı ile her vakit karanlıkta duran gizli bir motor sayesinde hareket-i devraniyesini icra eder. Tezler, meseleler, nazariyeler, tabî ki o destilerin fıçısındaki balçık gibi şekilsiz, yumuşak, lakin her kıyafeti almaya amade durmaktadır.

Hiç sıkılmadan git üstattan rica et: Efendim. Bugün mefkûrevî bir katun sürahisi istiyorum. Göreceksin ki Ziya Bey yanındaki çamurdan bir miktar alıp önündeki çarka koydu mu, senin istediğin şeyin evvela boynunu, sonra karnını, ve nihayet çabucak kulbunu hazırlayıverecektir... Ziya Bey, sosyoloji hamuruyla, dünyanın bütün anânisini yapmaya kudret kazandı. Fakat dahası hassaten vücuda dünyanın bütün avânisini yapmaya kudret kazandı. Fakat dahası hassaten vücuda getirdiği eserlere taktığı kulplarda sabit olmuştur. Zira kendisi belki imalatta büyük bir sanatkar; fakat kulp bahsinde büsbütün harika!...”

Ziya Gökalp'in düşünüş ve bilhassa buluş kabiliyeti, muhtelif felsefe ve ilim adamlarının nokta-i nazarlarını nasıl kendi şahsiyetle, telakkileriyle mezc ve hassaten tevil ettiğini bu ince ve zeki satırlarına neşeli ve büyük kudretle anlatmaktadır.

İşte bir parça daha:

“(Süleyman Nazif Beye) üstat, hakikaten ne Rüstem-âne bir gürz vuruşunuz ne Hindenburg-vâri bir pala çalışınız var. Ve bu, bütün usât-ı sarf ile tugat-ı nahve yani alelumum esra-yı lisana karşı !... Belli bir hâlik-i levh ü kalem, kişver-i üslupta ferman-ferma bir cihangir kamus olmanızı murat buyurmuş. Evet hiç şüphe yok, ferâine-i edepten intikam edebiyatı alacak yegane كليم zamansınız... Belinize bin bir terkipte şatrançlı, rengarenk bir peştamal, bir nev lahur belagat sardınız. Ve gördünüz ki Türkçemiz, önünüzde hamur tahtası olmuş, birdenbire asa-yı Musa ebadında bir oklava şekli alan kaleminiz ise, onun üstünde yufka açmakla meşgul!... Evet üstat, karileriniz için alicenap bir tabak nefais oluverdiniz ve igbirar-ı edibiniz eski karim hanları gibi a'dâ-yı edebe yani lisan-ı Moskoflarına akın salarken âtîfet-i asleniz de biz müştaklarınıza Tatar böreği ikram etti... Merhamet buyurun üstat devavin-i kadime emniyet-i can ü maldan mahrum kalmasın ve saniyen Mehmet Emin Beyefendi mahlasınızdan rica edin, hidemât şakaya mahkum bilcümle zuafâ-yı terâkip ile mağdurin-i izafat hakkında afu-ı umumi ilan buyursun...”

*

* *

Şuna çok itimadım var ki Fazıl Ahmet Beyin namı ve şöhreti nisyan pençesinden kendisini kurtaracaktır. Bu nesilden istikbale kalacak mahdut şahsiyetlerden biri mutlaka odur ve “*Şeytan Diyor ki*” bir sanat bediasıdır.

Ali Canip

On Altıncı Asra Ait Edebî Menbalar

HERATLI “FAHRİ” ve TEZKİRESİ

Umûmî Türk edebiyatının on altıncı asra ait başlıca menbaları arasında, “Fahri Bin Muhammed Emin El-Herevî nin “Ebû’l Feth Hüseyin Mirza” namına Farisi lisanıyla yazdığı “*Ravzatü-s Selâtin*” adlı tezkire bilhassa dikkate şayandır. Edebiyatımızla uğraşanların şimdiye kadar hiç alâkadar olmadıkları bu küçük fakat mühim eser, “Ali Şir Nevai”nin meşhûr “*Mecalisü’l Nefais*”ine adeta bir zeyl makamında olup, Türkçe ve Farisi şiir yazarları birbiriyle memzûc olarak yedi babda zikrelemektedir. Birinci bab mana-yı şiirden “Behram-ı Gur”ün ahvaliyle Farisi şiirin başlangıcından, “Şah Sencer” ve “Tuğrul Bey”den hulâsaten bahseder ki müellifin bu husustaki me’hazları takribî olarak anlaşılıyor: “*Lebâbü’l Lebâb*”, *Devletşah Tezkiresi*” ve saire, İkinci bab, Çağatay ve Özbekler arasında şöhret kazanan Özbek ve Moğol Sultanlarıyla aile-i saltanata mensup şehzadelerden bahseder ki bunlara şair tezkirelerde ancak kısmen tesâdüf olunabilir. Binaenaleyh, burada zikredilen Türk şairleri bizim için gayet mühimdir. Üçüncü bab, Timur evladından Semerkant ve Horasan’da saltanat sürenler arasında şiire müntesip olanlardan bahistir; buradaki Türk şairleri hakkındaki malûmat hemen kâmilen “*Mecâlisü’l Nefâis*”ten kısmen de “*Devletşah*”tan alınmıştır. Dördüncü babta nazım ile meşgul Irak ve Rum padişahlarından, beşinci babta Hindistan ile sair etraf memâlikteki mulûk-ı miyanında nazm ile uğraşanlardan, altıncı babta şairlikle marûf ümeradan, yedinci babta “zikr-i Cemil-i hazretnevab”tan bahsolunmaktadır. Şark ve Garpta her nedense şimdiye kadar hemen hiç ehemmiyet ve marûfiyet kazanamamış olan bu eser, esasa malûm menbalardan mültekat kısımlardan sarf-ı nazar olunduğu taktirde bile, sair tezkirelerde tesâdüf olunamayan birtakım Türk şairlerinden bahseder ki bu itibâr ile bu asra ait en mühim menbalardan sayılabilir. Heratlı Fahri, eserini yazarken, “Şerafettin Yazdi”nin “*Zafernâme*”sinden, “Camî”nin “*Silsileü’z Zeheb*” indan iltikatlarda bulunduğunu söylüyor ki bu cihet müellifin tasrihine hacet kalmadan da anlaşılmaktadır.

“*Ravzatü-s Selâtin*”, “Ebu’l Feth Şah Hüseyin Gazi” namında bir hükümdara ithaf olunmuşsa da, bunun kim olduğu meselesi bugüne kadar müphem kalmıştır. Berlin Kütüphanesi’nin kataloğunu tanzim eden “Pera” bu hususta kat’î birşey söylemiyor; yalnız müellifin ondan bahsederken “Nevvâb-ı âzam” unvanını kullanması dolayısıyla, Hint hükümdarlarından olması ihtimalini kuvvetli görüyor; biz, yalnız “Nevvâb-ı âzam”

unvanının “Sultan Hüseyin”: Hint prenslerinden addetmek için kafi olamayacağı fikrindeyiz: İran şehzade ve hükümdarlarına da bu unvanın verildiği Safevilere ait tarihlerde daima görülür. Binaenaleyh bu hususta daha sarih delillere ihtiyaç vardır. Kendisini “sipahi” tahallüs eden ve “Emir Şahî”ye, “Hafız Şirazi”ye nazireleri kitapta münderic bulunan “Ebu’l Feth Şah Hüseyin”in, alim ve fazıl olmakla beraber hükümet işleriyle iştigâlden nadiren Türkçe ve Fars şiirler söylediğini müellifin ifadâtından anlıyoruz. Bu “Şah Hüseyin”in kim olduğunu kat’î surette tayin için, hicri onuncu asırda Asya’dan hükümrân olan bu namdaki sultanları birer birer düşünelim: “Sultan Hüseyin Baykara”nın “Feridun Hüseyin Mirza, Mehmet Hüseyin Mirza, Sultan Hüseyin Mirza” namında sanatkar çocukları varsa da onlardan “*Ravzatü’s Selâtîn*”de ayrıca bahsedildiğinden “Ebu’l Feth Şah Hüseyin”i onlarla karıştıramayız. “Şeyhbanû Han” ve “Abdullah Han” hakkında pek ziyade takdiratta bulunması da “Fahri-i Herevî”nin her halde Safeviler sarayında yaşamadığına kat’î bir delildir. Binaenaleyh bu “Sultan Hüseyin”i İran’da değil, Hindistan’da aramak icap eder.

Bize göre bu hususta en kuvvetli bir kat’î delil, doğrudan doğruya kitapta münderic bir parçadır. “Rodiger”in ve “Perç”in hiç dikkat etmedikleri bu parça, kitabın mukaddimesinde münderic bir manzûmenin bir beyitidir:

Reşk-i Cem ü Feridun nakd-i Şücâ-i devrân

Çeşm ü çerağ-ı Ergun-ı şâh-ı Hasan-ı fezail

“Sultan Hüseyin”in “Ergun” hanedanıyla ve “Şah Şücâ ” ıyla rabıtasını, bu Beyit kat’î surette gösteriyor. İşte bu noktadan hareket ederek “Erguniler” hakkında tetkikatta bulunacak olursak, bu sülalenin son hükümdarı “Sultan Hüseyin İbn Şah Şicâ ”nın bizim aradığımız şahıs oldu tamamıyla tain eder.

“*Camîü’l Dîvel*”e göre (922) de tahta çıkarak kırk sene ferih ve mesut ve müstakil bir hayat geçiren ve “Molitan” fethinden dolayı “Ebu’l Feth’ ve “Gazi” unvanlarını alan “Sultan Hüseyin”i edebiyat ve siyasiyât aleminde hicrî onuncu asırda yetişen büyük ve marûf simalar miyanında zikredebiliriz. “Şah İsmail Safevî”nin oğlu “Sam Mirza”, “*Tuhfe-i Samî*” adlı meşhûr tezkiresinde, şiir ile iştigâl eden Selatin sırasında “Mirza Şah Hüseyin Bin Şah Bin Emir Zünnûn-ı Argun”u unutmuyarak, onun yirmi üç seneden beri Hindistan’da ferman fermâ olduğunu, kaleleri tamir ve kasaları tezyin ve imar ettiğini, zekâvet ve zevk perestlikle marufiyetini, musavverlikten de behre-yâb olduğu rivayet edildiğini anlattıktan sonra, arada sırada nazım ile meşgul olduğunu söyleyerek:

Damen be-miyan ber-zede canâneem imrûz

Men bende-i inturı yetimaneem imrûz

Beytini naklediyor. (957) de telif edilen “*Tuhfe-i Samî*”nin “Sultan Hüseyin”i 93’ten sonra “Erguniler” tahtına geçmiş olarak göstermesi, “*Camiü’l Düvel*”e mugayirse de daha hakikate yakındır: 922’de “Babür Şah”ın himâyesiyle siyasi hayata karışan “Şah Hüseyin”, 930’da tahta geçerek “Babür” namına hutbe okutmuş, ertesi sene “Mevlûtan” seferini muvaffakiyetle yapmış ve (961) de vefatına kadar bütün “Sind” de hükümrân olmuştur. “Kârmân Mirzâ”nın kayınpederi olan “Sultan Hüseyin”in hiç erkek çocuğu kalmamış ve “Ergun” sülalesini hakimiyeti “(1001) de bitmiştir.

“Fahri Bin Mehmet Eminü El-Herevî”nin bu eserini “*Tuhfe-i Samî*”den evvel mi yoksa sonra mı yazdığını katî olarak söyleyemeyiz. “Fahri”, “Ebûlnasr Sam Mirza” hakkında: “Nazımda güzel selîkası vardır; bu iki matladan kuvvet ve letafet tabî anlaşılır” diyerek Safevî şehzadesinin birkaç Beytini nakletmekle beraber, onun tezkiresinden hiç bahsetmiyor. Güzellik, eserlerinin mukaddimelerinde ne “Sam Mirza” “*Tuhfetü’s Selâtîn*”den ne de “Fahri El-Herevî” “*Tuhfe-i Samî*”den haberdar görünüyorlar. Binaenaleyh “Zahireddin Babür”den bahsederken ikisinin de onun aynı Beytini nakletmeleri, belki basit bir tevarüt neticesidir. Öyle zannediyorum ki “*Tuhfetü’s Selâtîn*” ile “*Tuhfe-i Samî*” pek az fark ile aynı zamanda yani hicri onuncu asrın ikinci hısf, iptidalarında yazılmış, her iki müellif de birbirinin eserlerinden haberdar olamamışlardır. “Fahri”nin eserinde “Sam Mirza” hakkında malûmat bulunmasına gelince, bunu, Safevî aile-i hükümdarisine mensup bulunan “Sam Mirza”nın, Siyasi hayatı itibâriyle bütün Asya Türk saraylarında tanınmasına ve Ergunîlerle Safevîler arasında eskiden beri mevcûd olan daimi rabitalara atfedebîliriz.

Muahezeler:

Paris, *Berlin Farisî Yazmalar Kataloğu- Camiü’l Düvel*, “Ergunîler” faslı *İslam Ansiklopedisi*, “Ergun” maddesi [“Seyid Cemal”in “*Ergunnâme*” siyle “*Tarih-i Ferişte*” ve “*Tabakât-ı Ekberî*”den naklen –*İhsanü’t Tevarih*, *Alam-arâ-yı Abbâsî*, *Dasitân-ı Türkistazân-ı Hind*, *Ayîn-i Ekberî* gibi Hint ve İran tarihleri Sam Mirza’nın “*Tuhfe-i Samî*”si ve bilhassa “Fahri”nin “*Tuhfetü’s Selâtîn*”i .

Köprölüzâde M. Fuat
İstanbul Darülfünûnunda “Türk Edebiyatı Tarihi” Müderrisi

Edebî Tetkik

“BAHAR VE KELEBEKLER”E DÂİR

Bir sene zarfında Ömer Seyfettin’in üç cilt küçük hikâyesi intişar etti: “*Yüksek Ölçekler*”, “*Gizli Mabet*” ve son haftalarda çıkan “*Bahar ve Kelebekler*” Bizim edebiyatımızda münekkit kudret ve salahiyetine haiz kimse olmadığı için bu eserler hakkındaki hükmü edebî ammenin verdiği rağbet ve revaçtan istintaç etmek en bî- tarafâne bir tarzdır: “*Yüksek Ölçekler*”le “*Gizli Mabet*” nüshalarından bir iki yüz kadar kaldı. “*Bahar ve Kelebekler*”in satımı bine yaklaştı. Şunu her şeyden evvel arz etmek isterim ki seneler geçtikçe edebî kabiliyeti daha ziyade anlaşılan, bugün bizzat mecmua sahibi genç bir şaire: “Türk edebiyatının son zamanlarda yegâne küçük hikayecisi Ömer Seyfettin’di. Onun öldüğü günden beri Türkçe küçük hikaye yazılmıyor, yazılanlar hâlâ bazı kalem tecrübeleridir. Bunların arasında çok güzel olanlar da bulunabilir; fakat henüz bir hikayecimiz olmadığına şüphem yok. Bunu, bir edebiyat mecmuası çıkaran adam sıfatıyla herkesten fazla ben hissediyorum. Zannediyorum ki Ömer Seyfettin yaşasaydı bugün Türkçeye hariçten hikaye nakletmeye bu kadar mecbur olmayacaktık, belki kendi lisanımızdakilerin tercüme edilmesini gurur ile bekleyecektik”^(*) dedirten bu müstesna gencin yalnız hikayeleri değil, makaleleri, hatırat kabilinden yazdığı defterleri, hususî mektupları, bilaistisna, tamamen neşredilecektir. Beğenen, beğendiğini okur Türk edebiyatında bir merhale vücuda getiren adamın hiçbir satırı matbuat sahasına çıkmaktan mahrum bırakılamaz. Kaldı ki Ömer Seyfettin ne yazmış ise edebî ammemizde hararetle karşılanmıştır.

“Bahar ve Kelebekler” muharriri -bu, onun yeni lisanla yazdığı ilk hikayedir- sadece Türkçenin umumiyle şimdiki zamanlarda hayli itirazlara duçar olmuştu. Kendisi hatırat defterinde 8 kanun-i sani 1918 tarihiyle şunları yazıyor: “... Herkes benim lisanımı pek çıplak buluyor. Çünkü ben tabîî lisanı kendime örnek yapıyorum. Tabîî

(*) *Hayat*, sayı 15, sahife 292.

lisan konuşulan lisandır. Eski nesrin Arapça, Acemce terkiplerden, tasarruf edilmemiş ecnebî kelimelerden aldığı lüzûcet tabîî lisanda yoktur. Lisanımızın bünyesinde (med) yoktur. Hecelerimiz, hemen umumiyetle kısadır, kuvvetlidir. Öyle uzun cümleleri Türk söyleyemez. Ben işte Halit Ziya’yla Cenap’ın alacalı, terkipli, caf caflı nesrinden birden bire bu ana kadar yazılmamış tabîî lisana döndüğüm için herkesi şaşırttım. Yakup Kadri’yle Falih Rıfkı da eski terkipli nesrin bu lüzûceti hala var. Onların lisani bu lüzûcet için beğeniliyor. Halbuki bunu ben bir kusur sayıyorum. Haklı mıyım, değil miyim? İleride belli olacak. Ben lisanımda, lisanın hususiyetini teşkil eden “Türkiyet”leri kullanırım. Bunu herkes “argo” sanıyor.

Argo “külhanbeyi lisani” demek. Fransızcada bir “argo” var. Bir de “galisizm” denilen şekiller var. “Galisizm” bu lisanların “ornoman”ları hükmündedir.. Bizim lisanımızda bir “Külhanbeyi lehçesi” var. Fakat kamusu o kadar kısa ki... Adeta elli kelimeyi geçmez diyebilirim. (....) in Fransızcadan tercüme ettiği büyük bir argo kamusunu gördüm. İçinde binlerce kelime var! Onun için bizim “Külhanbeyi lehçesi”ni Fransız’ın argosuna benzetmek biraz fazladır. Ne kemiyet, ne keyfiyetçe aralarında bir müşabehet yoktur. Bizim argo balıkçılarla tulumbacılar tarafından söylenilen beş on tane Rumca, yahut Ermenice kelimedir. Fakat bilakis “atasözleri” mizle rabitaları olan o kadar çok “Türkiyet”lerimiz var ki...

Bunların manalarını yalnız biz biliyoruz. Bunlar “Külhanbeyi” gibi küçük bir zümrenin değil, bütün bir zümrenin değil, bütün bir milletin tabirleridir. Birkaç misal getireyim:

İşler çatallaştı

=müşkülleşti

İşler sarpa sardı

karnı zil çalıyor =çok acıkmış

vurdum duymazın biri =hissiz bir adam

.....

Bu hususiyetleri “argo” zannetmek pek büyük bir hata... Ama şimdilik matbuatta bunu anlatmak mümkün değil. İşte ben lisanımızın “ornoman”ları makamında olan bu hususiyetleri, tabiliğin haricine çıkmayarak kullanmaya

çalışıyorum. “Argo” ile “galisizm”, “külhanbeyi lehçesi” ile “Türkiyet” arasındaki farkı bilmeyenler kader tabîi lisan, tabîi lisanın hususiyetleri hep adilik telakki olunmuş! Edebiyatten çıkarılmış!.. Eski uydurma mücerret nesre alışanlara tabîi lisanın hususiyetleri garip geliyor. Bir gün tabîi bu nesre de alışacaklar. Fakat şimdiden:

-Bu argo... Bu adi... hükmünü vermeler...”

Zaman Ömer Seyfettin’in tahminini pek çabuk meydana koydu. Bu gün “*Bahar ve Kelebekler*”deki hikayelerin lisanın kimse yadırgamıyor. Başta “*Akşam*” gazetesine Rusça’dan hikayeler nakleden genç edip olduğu halde yeni nesirde Ömer Seyfettin’in “Türkiyet” tabir ettiği Türkçe hususiyetlerini kullananlar, kullanmakta zevk bunlar çoğalıyor.

“*Bahar ve Kelebekler*” cildinin içindeki hikayelerin pek “enteresan” larından biri “*Fon Sadriştayn’ın Karısı*”dır. Umumî harp içinde “*Yeni Mecmua*”da çıkan bu eser Türkiye’de birbirine uymaz itirazlar, hiddetler, asabiyetler doğurdu. Ömer Seyfettin 15 Kanun-i sani 1918 tarihiyle kendi hatıratına şu satırları yazıyor: “Ben *Fon Sadriştay’ın Karısı*’nı *Yeni Mecmua*’da neşrettim. Büyük bir gürültü yaptı. Yalnız kadınların arasında değil, Almanların arasında da... Bir hafta evvel, Celal Sahir’e yemeğe gitmiştim:

-Almanlar da anlamıyorlar, dedi. Dün telefonla Ömer Seyfettin neye bizi tahkir ediyor diye bana soruyorlardı.

Kadınlar hep ayağa kalktı. Boyuna eve telefon ediyorlar. Mektuplarda alıyorum. “Nilüfer Sara” isminde bir hanım bana “Sefiştayn!” diyor. Beni Alman propagandacılığıyla itham ediyor. “*Vakit*” gazetesini baş muharrir Ahmet Emin, dün vapurda beni gördü: “Size yazılmış bir cevap var, darülfünûn talebesi hanımlardan” dedi. “Hemen koyunuz!” diye güldüm. Tabîi hepsine en nihayet bir cevap vereceğim...” Ömer Seyfettin bu cevabı “*Fon Sadriştayn’ın Oğlu*”nu yazmakla vermiş oldu. Yine “*Bahar ve Kelebekler*”de münderic olan bu hikaye Türk hanımlığına karşı müessirâne ve samimi bir tarzıdır.

Kariler zümresi bu mümtaz hikayecinin hakkını tamamen vermiş oldukları halde burada izah ve tahlil etmek istemediğim türlü türlü sebeplerle bir kısım muharrirler senelerce onun eserlerini zem ile gözden düşürmeye uğraştılar. Bakınız Ömer Seyfettin bunlardan bazıları için ne diyor!”... Her türlü taarruzları gözüme aldım. Hiç korkmadan yazıyorum. Aleyhimde –ama şifahî- bir cereyan var. Bana “Pol Dokok” diyorlar. Bu cereyanın reisi: [...] fakat “Hudâ fırsat verir ise...” Onu öyle bir iflas ettireceğim ki!...

Aka Gündüz Bilecik'te sürgün... Oradan “*Karagöz*”e manzumeler yazıyor. Bir destanında diyor ki:

Servet-i Fünun oldu ana mektebi!

Hakikaten bu gençler pek çocuk! [...] falan öyle bir tavırla lakırdı söylüyorlar ki kendilerini tanımayanlar gayet ihtiyar bir takım üstatlar sanacak. Halbuki bunların daha edebiyatta isimleri yok. Matbuat imzalarını tanımıyor. Yine benim için bir tarizi var: “Ömer Seyfettin ısmarlama hikaye yazmasa pek mümtaz bir hikayeci olacak! Fon Sadriştayn’ın karısı bunu ispat eder...” Bu sözü mülakatta “Rıza Tevfik” de söyledi. Ismarlama hikaye!... Düşünüyor, düşünüyor, bunun ne olduğunu anlamıyorum. Ben her şeyden, en ehemmiyetsiz bir fıkradan, bir cümleden bir hikaye, koca bir roman çıkarabilirim. Sanat o hikaye ve o romanı çıkardığım ehemmiyetsiz şey değil, benim o şey etrafında canlandırıdığım hayattır!...”

Ben bu sözlere bir şey ilave etmek istemem; yalnız şunu söyleyeyim ki Ömer Seyfettin’e bazılarınca isnat edilen bir kusurda onun “Description tasvir”e ehemmiyet vermeyişidir. Hatta geçenlerde bir mecmua “Ömer Seyfettin hikayeciliğinde bir şeye en çok ehemmiyet veriyordu: Vakanın hareketi İhtimal Ömer Seyfettin’in meziyet ve noksanı buradadır. Ömer Seyfettin’de vakalar daima canlı ve hareketlidir. Fazla tafsilat yoktur. Uzun uzadıya tasvirlerle, tahlillere hiç tesadüf edilmez. Bunun efradı Ömer Seyfettin’in hikayelerinde biraz kuru ve yavan bir tesir bırakmıştır...”

Hikayenin tekniğini bizim memlekette hemen herkesten iyi bilen “Bahar ve Kelebekler” sahibi, “Novel” ve “Kont”ta tasvirin mevki ve derecesini pek mükemmel tayin eden bir adamdır. Fakat uzun seneler Halit Ziya Beyin bitmez tükenmez tahlilleriyle ünsiyet eden genç ediplerimizden bir kısmına bu tarzda düşündükleri için hatta vermesek bile “mazurdurlar” diyebiliriz. Ömer Seyfettin’in bu husustaki estetiğine gelince onu şu sözlerle pek iyi anlatmıştır. “Edebiyatsız edebiyat!” Evet edebiyatsız, edebiyat! Çünkü bu millet asırlarca edebiyatlı, edebiyatla meşgul edilmiştir. Bu sisteme ilk darbeyi Ömer Seyfettin vurduğu için onun bir kıymeti de bu noktada olsa gerek. Nitekim aynı mecmuanın büyük bir insafla tasdik ettiği üzere “*Bahar ve Kelebekler*” Türkçede hiçbir zaman ismi unutulmayacak nefis bir cilttir.

Ömer Seyfettin “Edebiyatsız edebiyat” demekle Servet-i Fünuncularla muakkiplerinin terkip, teşbih, tahlil, ifade şaklabanlıklarına tariz ederdi. Onun hiçbir hikayesinde özentî yoktur. Şahsen nasıl nümayişi sevmez idiyse, hikayelerinde de gösteriş için bir kelime yazmazdı. İşte birkaç muhtelif tasviri:

“Küçük salonun fes renginde kalın ve ağır perdeli, geniş penceresinden dışarı muhteşem ve parlak bir sulu boya levhası gibi görünüyordu.”... “Karşı sahilde mor, fark olunmaz sisler altındaki dağlar... Korular, beyaz yalılar... Bütün bunların üzerinde bir esatir rüyasının havai hakikati gibi uçan martı sürüleri!”... “Zavallı yüzünü daha beter ekşiterek, uzanmış tıraşlarını kaşıdı. Tepesi dökülmüş başı kocaman bir bilardo yuvarlağı gibi gayet muntazam, gayet parlak, gayet beyazdı. “.....” Vapur Sarıyer’e yanaşıyordu. Kalktık, ufku parmaklıkların arasından birer birer güverteye geçtik. Çömelmekten bacaklarımız öyle uyuşmuştu ki tabi ki oğullarına kız aramaya giden romantizmalı ihtiyar anneler gibi badikleye badikleye yürümeye başladık.”

... “(Beyti anlatıyor:) Kuş gibi uçmaz, pire gibi sıçramaz. Haysiyetli büyük adamlar gibi ağırdır, vakurdur... Muntazam adımlarla ilerler... Sefillerin içinde yaşar, mahpusların gönül eğlencesidir. Darağacına kadar zavallılara arkadaşlık eder. Tabiatı iyidir. Sakindir, ne sokar ve paralar, yalnız gıdıklar...” ... “Yavaş yavaş yaklaştığımız hürriyet tepesinin yapraksız ağaçları kıtlık kabuslarını hatırlatan çelimsiz, siyah, gamlı iskelet gölgelileri gibi görünüyordu.”...

Dikkat eden kari derhal anlar ki Ömer Seyfettin uzun, yorucu tasvirlerden şiddetle kaçınıyor. Neyi resmetmek istiyorsa bir iki fırça darbesini kafi görüyor. Tıpkı Maupassant gibi!... Her hikayesinde ve bu miyanda “*Bahar ve Kelebekler*”i teşkil eden parçalarında bütün kudret ve mahareti bilhassa bu noktada mündemcidir. Okuyan, kolaylıkla yazılabilecek şeyler karşısında bulunduğunu zanneder. Adeta kelimeleri, üslubu görmez: Vakalarla meşgul olur. Fakat dikkat edecek olursa bu vakalar tabiattaki vakalardan daha mümtaz ve hususidir. Orijinaldir, egzantriktir. Müstesna bir kafanın buluşlarıdır. Kendini göstermeyen üslup ise herkese nasip olamaz. Bir mazhariyetin mahsulüdür. Öyle bir mazhariyet ki kendini göstermek istemediği halde derhal hissedilir. İnsana: “Bu Ömer Seyfettin’in kaleminden çıkmıştır” dedirtir. İşte onun sanatı!...

Ali Cenap

On Altıncı Asra Ait Edebî Menbalar

“SAM MİRZA” ve TEZKİRESİ

On altıncı asırda yetişmiş Türk ve İran şairleri ve bilhassa “Azeri” yani “Şarkî Oğuz” Türk edebiyatı hakkında malûmat olmak için müracaat edilecek başlıca menbalardan biri de, Safevî şehzadesi meşhûr “Sam Mirza”nın “*Tuhfe-i Samî*” adlı eseridir. Şaik ve garp erbâb-ı tettebbunun eskiden beri dikkat’ini celbeden bu eser hakkında malûmat vermeden evvel, müellif “Sam Mirza”nın hayatı ve şahsiyeti hakkında biraz ızahatta bulunalım.

“Sam Mirza” meşhûr Şah İsmail’in oğlu ve “Şah Tahmasb”ın kardeşidir. Kendisi kitabın mukaddimesinde mahlasını “Fakir Müsteham İbn İsmail El-Hüseyin Sam” diye tesrih ediyor. “*Habibü’s Seyr*”de Sam Mirza’nın 923 şubatının yirmi birinci günü dünyaya geldiği ve “Mevlana Ahmet El-Hakim”nin “Kevkeb-i burc-ı şehnişini” tabirini tarih düşürdüğü mukayyiddir. [C.3, 4, S.84] Sam Mirza’nın siyasi hayatı ilk senelerde oldukça karışıktır. Şark saraylarının o devirdeki ananelerine tebaen daha pek küçükken Horasan valiliğine tayin edilerek, birçok rica-i mühimmenin refakatiyle 928 Şubatı nihayetinde Horasan’a dahil oldu; ramazanın üçüncü Pazar günü makarr-ı eyalet olan “Herat” şehrine bu haber erişerek küçük şehzade merasim-i mu’tâde ile istikbâl edildi. Horasan vilayeti o esnada Safevîlerle Özbekler arasında daimi bir cidâlgâh teşkil ettiği cihetle siyaseten fevkalade mühimdi. Yılmaz bir kahraman olan Özbek hükümdarı Abdullah Han ilk defa Herat muhasarasına geldiği zaman, “Durmuş Han”ın şiddetli bir mukabelesine maruz kalmış fakat bundan yılmayarak 943 senesine kadar altı defa Horasan’a hücum etmiştir. 930 tarihinde Herat muhafazasına memur olarak “Tüklü” cemaatini görüyoruz. Fakat Abdullah Han’ın muhacemelerine karşı bu cemaat pek aciz oldu gibi reisleri “Gazi Han”ın fena hareketleri de ahaliyi gayr-ı memnun bıraktığından, “Şah Tahmasb” Herat’a tekrar “Sam Mirza”yı gönderiyor ve “Ağrıvaz” Hanı da şehzadeye lâlâ ve emirü’l ümerâ nasb ediyor. Fakat şarktaki eski anane yani ş ehzadelerin istiklal davaları burada da kendini gösteriyor; “Sam Mirza” lalasının vesair bendegânının ağıvalarıyla kardeşine isyan ederek Kandahar zaptına kalkışıyor. Burada genç şehzadenin uğradığı mağlûbiyet pek fecidir: “Ağrıvaz Han” maktul düşüyor; bundan mütenebbih olan şehzade, kendisini isyana teşvik edenleri idam ile arz-ı sadakat için başlarını kardeşine yolluyor. Bundan sonra “Sam Mirza”nın siyasî hayatta o kadar mühim bir rolünü görmüyoruz. Yalnız “*Mecmaü’l Fusahâ*” da bir müddet “Geylan”da

valilik ettiği musarrah olduğu gibi “Şah Abbas”ın kitapçısı “Sadıkî” de onun evahir hayatı hakkında malûmat vermektedir: Ona göre Horasan’da uzun müddet hükümferma olan ve Şah Tahmasb’ın enis-i daimisi bulunan şehzade, nihayet “Şeyh Seyfeddin” asitânesinde firâş yani hadim ve mücavir olarak dünya ailelerinden çekilmiş ve münhasıran şairlikle iştigâl eylemiştir.

Muhtelif ilim ve sanat şubelerinde mütehassıs üstatlardan okuyarak yüksek ir terbiye-i fikriye alan ve şiirlerinde “Samî” mahlasını ihtiyar eyleyen bu Safevî şehzadesinin en mühim eseri “*Tuhfe-i Samî*” adlı tezkiresidir. “Cami”nin *Baharistan*’ıyla “Nevaî”nin “*Mecâlisü’l Nefâis*” ine bir zeyl olarak yazılan bu Farisî tezkire, mutantan bir mukaddime ile yedi kısımdan mürekkebirdir birinci bab Şah İsmail ile evlad ü ahfadından ve muasır hükümdarlardan, ikinci bab sâdât ü ulemadan, üçüncü bab şairlik mesleğini daima iltizam etmekle beraber arada bir şiir söyleyen ağzımdan, beşinci bab asıl şairlerden, altıncı bab “tabaka-i türkân ile Türk şuarâ-yı ma’rûfasından”, yedinci bab avâm arasında yetişmiş sair şairlerden bahistir. Bunların kısm-ı azamî Farisi yazmış şairler olmakla beraber, arada bir Türkçe eserler vücuda getirmiş şairlere de tesâdüf olduğu halde *Tuhfe-i Samî*’de yalnız Farisî eserler yazmış gibi gösterilerek Türkçe eserleri hiç nazar-ı itibâre alınmamış bir takım şairler de mevcûttur. İstanbul’da ve Avrupa kütüphanelerinde müteaddid nüshalarına tesâdüf edilen bu eser, bilhassa, Safeviler devrinde İran’da hükümrân olan halet-i zihniye ve ruhiyeyi göstermek itibâriyle, on altıncı asır Türk medeniyetinin tetkiki için pek mühim bir menbadır.

O asrın bütün şehzadeleri gibi edebî bir terbiye alan, ailesi itibâriyle efkârında koyu bir reng-i tasavvuf bulunan “Sam Mirza-yı Hüseyin” bütün manasıyla mutaassıp bir “Şîî”dir. Şairler hakkındaki mütalaalarında bile siyasî ve dinî kanaatlerinin tesirinden kurtulamaz. Bilhassa Osmanlı hükümdarlarıyla selîlinin müferit müdafileri ve Safevilerin rakibi olan “Şeybanî” ailesine mensup Özbek prenslerinden bahsederken, bu tarafgirlikte ne kadar ileri gittiğini anlarız. Mesela “Çaldıran” galibinden bahsederken onu hunharlık ve gaddarlıkla, kardeşini ve hatta babasını öldürmekle itham eder. Sonra Safevilerin elinden “Bağdat”, alan “Süleyman Kanuni”den bahsederken, Osmanlı devletinin “Deli Osman” tarafından kurulduğunu zikir ve bu hususta bir de efsane naklettikten sonra, Firdevsî’nin şu beyitlerini ilave eder:

Yekî raz-ı hak-i siyeh ber-keşed

Yekî raz-ı taht-ı Keyan der-keşed

Ne zîn şad başed ne zan derdmend
Çünin est resm-i sipihr-i bülend

Sam Mirza'nın Süleyman Kanuni hakkındaki husumeti pek barizdir: Onun afyon keşlik ve cinnet derecesine varan hayâlâtı garibe tesiriyle birkaç defa İran'a hücum etmekle beraber bir şey yapamadığını söyler. Şeybani ailesine mensup prensler hakkında da aynen bu gibi kaba ve tarihe mugayyer iftiralar vardır. Mesela, kendi devrinin bir nokta-i nazardan pek bariz bir edebî şahsiyeti olan ve milli zevke uygun eserler yazmakla beraber milli lisan ve edebiyata da büyük kıymet veren “Şeybani Han”, “Budala”, “Abdullah Han”, bayağı bir zalim göstermek, tarihi hakikatlerle hiç telif edilemez. Bir Safevi şehzadesinin, Safevi saraylarındaki mümâsil-i hadiseleri unutarak siyasi rakipleri aleyhinde bu cins sözler söylemesi, garip bir şeydir. İşte bu nokta-i nazardan, “Sam Mirza”nın eserini tarihi bir vesika olarak kullanırken, onun siyasî ve dinî husumetlerini nazar-ı itibâre olarak, söylediklerini sair tarihî menbaların ifadeleriyle karşılaştırmak lazımdır. Fakat, her ne olursa olsun, 957'de yazılmış olan bu eser, on altıncı asırdaki Azeri şairlerini ve Safeviler devrinin maddî ve manevî hayatını tanımak için fevkalade ehemmiyetli bir menbadır. Onun ilmi bir tab'ı yapılacak olursa, yalnız edebiyatımıza değil, İran edebiyatına da büyük hizmet edilmiş olur.

“*Habib-ül Seyr*”, “*Tarih-i Nâsırî*”, “*Tarih-i Ekberî*”, “*İhsanü't Tevârih*”, “*Âlem-i Ârâ-yı Abbâsî*” gibi yazma ve basma tarihlerle, “*Ateşgede*”, “*Tezkire-i Sâdıkî*”, “*Fahri-i Herevî Tezkiresi*”, “*Mecmaü'l Fusahâ*” gibi şuarâ tezkireleri ve bilhassa doğrudan doğruya “*Tuhfe-i Sâmî*”.

Köprülüzade Mehmet Fuadt

İstanbul Darülfünûnunda “Türk Edebiyatı Tarihi”Müderriisi

On Sekizinci Asır Tezkirecilerinden:

RÂMİZ EFENDİ VE ESERİ

Tezkire bir şeyi hâtırda tutmağa vesîle olan şey mânâsına gelir. Kâmûs tercümesi, "fi'l-asl masdardır. Ba'dehû isim olmuştur. Ahbâba irsâl olunan varakaya tezkire itlâkı bundandır" der. "Tezkiretü's-şu'arâ" birtakım şâirlerin hayat ve eserlerini hâtırda tutmağa vesîle olan kitaptır ki bugünkü tabirle aşağı yukarı "edebiyat târihi" demek olur. Türkler'de ilk tezkireci olarak onuncu/on altıncı asırda, yaşayan "Sehî" Bey tanılır. Meşgul olduğumuz on ikinci/on sekizinci asırda bazı ufak tefek risâleler şöyle bir tarafa bırakılırsa başlıca Safâî ve Sâlim Efendilerin kaleme aldıkları eserler hatırlanır. Bunlar hakkında mufasssalca bir tedkiknâme hazırladım ki müelliflerinin el yazıları gösterilmek, ilk müsveddelerinin mahiyetleri izâh edilmek, bi'l-vesile eski Dîvân nesrinin usûl ve adâbı bu müsveddelere göre tahlîl edilmek şartıyla "Türkiyat Mecmuası"nın üçüncü sayısına derc edilecektir. Bugün hayatından ve eserinden bahsetmek istediğim Râmiz Efendi'ye gelince: Şâir Nedîm'in muasırlarından ve ulemâdan, Mustafa Na'îm Efendi'nin oğludur. Na'îm Efendi "Aziz-zâde" diye anılır. "Atâ Târihi" bu zâtı meşhûr müverrih Na'îmâ zannederek kendisinden bahsederken "Râmiz Efendi nâmında istihlâf ettiği mahdûmu tahsîl-i ilm ü kemâl ederek bi-hakkın müderris olmağa epeyce ilerlemiş ve hattâ bir güzel tezkiretü's-şu'arâ dahi te'lif etmiştir"⁽¹⁾ demiştir ki Ahmed Refik Bey bu yanlışlığın farkında olmayarak "Na'îmâ'nın bir oğlu kalmıştı. O da müderrislikte temeyyüz eden bilâhâre, bir tezkire-i şu'arâ tertib eyleyen Râmiz Efendi'dir"⁽²⁾ diye tekrarlamıştır. Râmiz Efendi'nin müverrih Na'îmâ-zâde olmasına evvelâ maddeten imkân yoktur. Atâ ve Ahmed Refik Beyler buna dikkat edebilirlerdi . Çünkü o 1128/1715'de vefat etmiştir. Halbuki Râmiz 1130/1717'den sonra doğmuştur. Sâniyen Râmiz Efendi, ağabeyi Mehmed Emin Efendi'den bahsederken⁽³⁾ "Ba'is-i vücûd-ı tâb-dârım vâlid-i şefkat-medârım Aziz-zâde Mustafa Na'îm Efendi" diyor ki bütün tereddütleri kökünden koparacak bir sözdür. Na'îm Efendi 1149/1736'da vefat etmiştir. Râmiz Efendi, şâir Feyzî nâmında bir zâtın tercüme-i hâlinden bahsederken "bu fakîr-i mürettebü'l- hurûfun hâl-i fezâil-i semîridir... Hâl-i fezâ'il-hisâlleri Ebe-zâde birâder-zâdesi , Mektûbî Mustafa Efendi ...

¹ *Atâ Târihi* Cilt 3. s. 40

² Âlimler ve Sanatkârlar , s. 264

³ Kitaplarım arasındaki nüsha, s. 20

ve vâlidleri ceddimiz merhûm Balçıklı Lûtfi-zâde Ahmed-Efendi" ibarelerini yazdığı gibi bi'l-vesîle birkaç yerde "hâl-i hasta-hisâlimiz Şeyhülslâm Ebe-zâde Abdullah Efendi" diyor ve kardeşinin tercüme-i hâlini yazarken kendisinin "Ebe-zâde birâderi Hüseyin Efendi"nin torunu olduğunu tasrîh ediyor. "Osmanlı Müellifleri" sahibi Bursalı Tâhir Bey bu sebebe binâen olsa gerek ki Râmiz Efendi'yi (Balçıklı) göstermektedir. Yalnız "Aziz-zâde"liği her nasılsa "Arab-zâde"liğe tahvîl etmiştir ki bunun yanlış olduğuna şüphe yoktur. Râmiz Efendi'nin ne zaman vefât ettiği mechûldür. Yalnız "Atâ Târihi"nde 1209/1795 senesi kaydı görülüyor.

"Tezkiretüş-şu'arâ"sına gelince: Bunu Sâlim Tezkiresine zeyl olarak kaleme almıştır.⁽⁴⁾ Kendi hatt-ı destiyle muharrer yegâne nüshası Es'ad Efendi kütüphanesinde mahfûzdur. Matbû' defterde "Sâlim Tezkire"si olmak üzere mukayyedir. Bu nüsha müsvedde halindedir. Kenarlarında hayli tashihler, mülâhazalar okunur. İbnü'l-Emin Mahmûd Kemal Beyefendi'nin lütf-ı ikâzlarıyla bunlardan çoğunun meşhûr Müstakîm-zâde Sadeddin Efendi tarafından yazıldığını anladım. Şöyle ki bu yazılarla kitaplarım arasında mevcûd ve Sadeddin Efendi'nin hatt-ı destiyle muharrer bir eserin yazılarını karşılaştırdım. Aynı olduğunu gördüm. Esasen Râmiz Efendi "Bâhir" mahlâslı bir şâirden bahsederken "Garîbdir ki merhum-ı mezbûr ve âti't-tercüme Servet Efendi mağfûrun, ferdâ-yı irtihâlleri mâh-ı Safer'de vâki' olmağla Müstakîm-zâde Efendi Safer-i hayr lafzını tettebbu' iderken târih vâki' olmuşdur" der. İşte bu ibareyi muhtevî sahifenin kenârında "her vefât tarihinde bizi yazmak yakışmaz. Meğer hoş ola" mülâhazasına tesâdüf edilmektedir ki Mahmûd Bey'in keşiflerini red edilmez bir kuvvette te'yîd etmektedir. Müstakîm-zâde bu eseri imlâ ve sarf u nahiv noktalarına varıncaya kadar tashîh etmiştir. Meselâ Râmiz Efendi'nin "... Bin yüz altı hilâlinde..." diye yazdığı bir satırın hizâsına "Bunda hilâl hâ iledir, esnâ ma'nâsına" ve "mesned-i 'uzmâ" diye kullanıldığını terkîbin hizâsına da "mesnedin sıfatı olan 'uzmâ müennes olmaz. Zirâ mesned müzekkerdir" gibi şeyler yazmıştır. Râmiz, tezkiresini 1198/1783 senesi vukûâtına kadar yürütülmüş buluyoruz. İçinde hemen hemen dört yüze yakın şâirin tercüme-i hâli vardır. Fakat bunlardan birçoklarını ikmâl edememiştir. Boş sahifelerden sonra meşhûr şâir Nedîm'in tercüme-i hâlini buluyoruz. Fakat bu da nâ-tamamdır. Şöyle ki: "Begpazarî İbrahim Efendi yerine Sekban Ali Efendi medresesi bâdî-i tevkîr ü" i'tibârı olup ol esnâda vukû' ve sadrâzam İbrahim Paşa ve Mehmed

⁴ Kezâ s. 45.

Kedhüdâ'nın dâirelerine şiddet-i intisabları olan zevât-ı âlî-kadrin mübtelâ oldukları renc ü kudûret mümâileyhin mesmû'ı oldukda havf sirâyet ile giriftar olduğu illet-i vâhimedden tahlîs-i can idemeyüp sene-i mezbûre cümâde'l-âhiresinde:

Beyit:

"Rahm itmedi kimesne anın âh ü zârına

Âhir getürdi anı da miskîn mezârınâ"

Nesr: "mealince" deyip kesiyor ki ibârenin revîşinden "vefât etmiştir" diyeceği vâzihen anlaşılmaktadır. Burada bi'l-vesile bir istidrat yapmak lüzûmunu hissediyorum. Nedîm'in ihtilâl esnâsında damdan düşüp öldüğüne dâir bir rivâyet vardır. 1143/1730 ihtilâli birdenbire infilâk etmiş bir hâdisе olmadığı için bu rivâyete, hele Râmiz Efendi tarafından büyük şâirin ihtilâlden üç ay sonra hâlâ yaşadığı tasrîh edildikten sonra bir efsâne diye bakmak zarûri oluyordu . Geçen gün bir kütüphanede tesâdüfen elime Müstakîm-zâde Sadeddin Efendi'nin "*Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nesebi Ve'l-künâ Ve'l-elkâb*" unvanlı bir eseri geçti . Bu Arabî ibâreli küçükçe, fakat çok faide-bahş "ansiklopedi" mahiyetinde bir kitaptı. Sadeddin Efendi kitabın ismini tevsîdine târih düşürdüğünü söylüyor. Bu itibarla 1168/1754'de yazıldığı anlaşılmaktadır. İçinde "Nedîm" hakkında yazılmış şu ibâreyi okudum:

"Muhlis Ahmed el-müderriş İbn. Mehmed el-kâzi'l-asker el-maktûl ve min nesli'l-azizi el-müftî't-devleti'l-aliyye min tarafı ümmihî tüveffâ sâkıtan an sakfı dârıhi havfen min fînetin vaka'at âme hîle's-sultân Ahmed es-sâlis." Târihî tedkikâtında i'tinâkâr olmakla beraber Nedîm'in arkadaşlarından birçoklarıyla esâsen dost olduğunu bildiğimiz Müstakîm-zâde'nin bu sözüne inanırız. Demek Nedîm muhakkak damdan düşerek vefât etmiştir. O halde bunu yine kendisinin nazar-ı tashîhinden geçen Râmiz Tezkiresi'nde okunan şekil ile te'lîf etmek iktizâ eder. Kanaatimce Râmiz Efendi de doğru söylüyor. Nedîm ihtilâli işitince ölüm korkusundan "illet-i vâhime"ye dûçar oluyor. "Âh ü zâr"a başlıyor. İbrahim Paşa devri geçtiği için kimse zavallıya "rahm" etmiyor. İhtilâl, Rebî'u'l-evvelin on beşinci perşembe günü başlamıştı. Patrona ve tevâbi'i iki ay kadar atıp tuttular. Nihayet hükûmet hepsini tepeledi . Fakat zavallı Nedîm "illet-i vâhime"den kurtulamadı. Cemâziye'l-âhire içinde -anlaşılan- hâlâ Patrona'nın hüküm sürdüğü vehmiyle âh ü zâr eden şâir kendisini evinin dâmından aşağı

attı. İşte *Râmiz Tezkiresi*'nin yarım kalmış ifâdesi (*Mecelletü'n-Nisâb*)ın verdjği haberle ancak bu suretle te'lîf ve itmâm edilebilir.⁵)

"*Osmanlı Müellifleri*" Râmiz Efendi hakkında şunları söylüyor: *Fenni-i Sakkdan Zahîr-i Hükkâm*" isminde bir eseri, tezâkir-i şu'arâdan Sâlim'e 1198/1783 tarihine kadar (*Âdâb-ı Zurfâ*) nâmında bir zeyli, (*Hadîkatü'l-Vüzerâ*) ile (*Devhatü'l-Meşâyih*)e zeyilleri, (*Keşfü'z-Zünûn*)a bir miktar ilhâkâtı olduğu (*Zübdetü'l-Vâkı'ât*) ismindeki eserinin mukaddimesinde zikreder. (*Zübdetü'l-Vâkı'ât*) Sultan Hamid-i evvel zamanında 1188/1774 senesine kadar geçen altı senelik vekâyî'i hâkîdir..."

Sâlim Tezkiresi esasen 1132/1719'da itmâm edildiği için Râmiz Efendi'nin kaleme aldığı eser, Damad İbrahim Paşa devri edîb ve şâirlerinin bu tarihten sonraki hayatlarını anlatması itibariyle pek mühim bir vesika sayılsa lâyıktır.

Hâmiş: Almanya'da bulunan arkadaşım Nermi Bey'den iki üç gün evvel bir mektup aldım. Şu satırlar birçok kârîelerimizi alâkadar edeceği için naklediyorum: "Biraz evvel Dresden Kütüphanesi müdürü Profesör Bulleret ile birlikte idim. İstedğin şeyler hakkında şöyle böyle malûmat vereceğim. Bulleret, kitap tezyînâtı târihi husûsunda büyük bir salâhiyettir. Onun için kitapların nasıl muhafaza edildiğine dâir yalnız umûmî malûmatı vardır. Bulleret'in söylediğine göre, bu, kendi başına ehemmiyetli bir ihtisâs sahası imiş. "Dresden"de yalnız iki sipesiyalist varmış. Bunlarla beni görüştürecektik. O vakit tabîî sana çok etraflı malûmat vereceğim. Kitapların muhafazasına dâir Almanca'da pek çok kitaplar varmış, bir tanesini bana tavsiye etti: *Echt oder Falchung*; Müellifi: Albert Neubulger. Yazma kitapları kuru ve güneşsiz yerlerde muhafaza etmeli, senede bir defa mutlaka elektrikli emme makinesiyle tozlarını almalı, temizlemeli, yapraklarına hava aldırmalı imiş. Bu yapılırsa kimyevî tahallül olmazmış. Kurt, güve tahribâtına uğramış kitaplara gelince: Onları da kurtarmak imkânı varmış. Kitaplar iyice temizlenmeli, bozuk sahifelerin her iki tarafına -sahife boyunda- yeni şeffâf kâğıt yapıştırmalı ve üstünü "zapson" denilen bir mayi' ile yağlamalı imiş. Bu mâyi' ile yağlanan kağıtlara böcekler saldırmazmış.

Her halde "Dresden"deki iki muhafaza mütehassısı bu mevzû'a dâir istersen "Hayat"ta da birkaç makale yazabilirler."

Bu makalelere hepimiz iştîyak ile muntazırız. Maarif Vekâleti bütün kütüphaneler hakkında i'tinâ ve ihtimâm sarf ederken hepimizi ve bu meyânda bahası takdîr edilemeyecek hazînelerin muhafazaları demek olan kütüphane me'mûrlarını bu

⁵ Yine *Mecelletü'n-Nisâb*'ın iddiasına göre meselâ şâir Nefî "Alaeddin Zaviyesi'nde medfûndur.

yazılar irşâd edecektir. Lûtf-ı delâletinden dolayı Nermi Bey'e burada alenen teşekkür ederim.

ÂC.

MENÂKIB-I HÜNERVERÂN'A DÂİR

Türk milletinin mâzideki dehâsını isbat eden bir sanat şu'besi de "yazı"dır. Eski kütüphanelerde mahfûz kitaplar, murakki'ler, câmileri tezyîn eden levhalar, çeşmelerin, sebillerin, imâretlerin... hattâ bazı mezartaşlarının kitâbeleri, bu müstesna şu'benin canlı âbideleridir. Sade İstanbul'u dolaşan bir seyyah eğer gözlerinde "güzel" görmek kudreti varsa Türk milletinin asırlardan beri bu koca beldenin sokaklarına dehasını nasıl "hakk" ettiğini görür. Yazının bir kısmında Arapları, Acemleri ikmâl eden, bir kısmında ise tamamen kendi aslî İbdâ'larını ortaya koyan bu milletin maalesef bugüne kadar şu nokta-i nazardan ruhu tahlil ve tettebbu' edilmemiş, içinde yetişen yazı üstâdları tanınmamış ve tanıtılmamıştır. Fakat tanınması ve tanıtılması her zaman mümkündür. Çünkü o üstâdların kalemlerinden çıkan bedî'alar, dağınık, fakat yer yer mevcûd, hayatları ise mazbuttur. İşte bu ufak makalemizde bahsetmek istediğimiz *Menâkıb-ı Hünerverân*", o kıymetdâr üstâdların hayatlarını gösterir eserlerden biridir. Bu, maddeten küçük, ma'nen büyük ve pek değerli eser son zamanlara kadar gayr-i matbû İdi . Edebî ve tarihî tedkiklerinin ciddiyetiyle ma'rûf üstâdlardan İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl Beyefendi, malûm ve mevcûd nüshaları karşılaştırarak geçen sene "*Menâkıb-ı Hünerverân*"ın tab'u neşrine himmet ettiler ki memleket nâmına kendilerine burada teşekkür etmeği millî bir vazife sayıyorum.

Eser, meşhûr müverrih "Gelibolulu Âlî"nindir. Mahmûd Kemâl Beyefendi, kitabın başına Âlî'nin hayat ve eserlerine dâir pek mükemmel bir tettebbûnâme ilâve etmişlerdir. Orada uzun uzadıya anlatıldığı üzere müellif 948/1541'de doğmuştur. Pek küçük yaşında tahsile başlamış evvela ulemâ tarîkına girdiği halde sonra "küttâb" sınıfına geçmiştir. Hayli memuriyetlerde bulunmuş, maceralâr geçirmiş, nihayet 1008/1599'da "Cidde" defterdarı iken vefât etmiştir.

Âli, velûd, bir muharrirdir, pek çok eserleri vardır. En mühimi kısmen matbû olan "*Künhü'l-Ahbâr*" unvanlı tarihidir. Bu gibi eserlerin ehemmiyetli, kısımları müelliflerinin yaşadığı devre ait olanıdır. Maalesef kitabın bu noktadan pek mühim bir vesika olan tarafları -ki 1006/1597 tarihine kadar imtidâd eder- gayr-i matbûdur. *Künhü'l-Ahbâr*'dan başka, "*Heft Meclis*", *Nusret-nâme*, *Hâlâvtü'l-Kahire Mine'l-Âdeti'z-Zâhire*, ... gibi yine tarihî kıymetlere mâlik nice, eserlerinden başka *Dîvânları*, *Sohbetü'l-Abdâl*, *Sade-i Sad-Güher*, *Gül-i Sad-berg*, *Riyâzü's-Sâlikîn*... gibi manzûmeleri, ayrıca *Nevâdirül-Hikem*, *Mehâsinü'l-Edeb*, *Kava'idü'l-Mecâlis*, *Menşe'ü'l-İnşâ* ... unvanlı mensûr eserleri vardır.

Menâkıb-ı Hünerverân"a gelince: Bu küçük bir risâledir. Matbû nüshası 77 sahife tutuyor. "Bir mukaddime, beş fasıl, bir hâtimedden mürekkebdir. 995/1586'da yazılmıştır. Yazma nüshaları mebzûl değildir. Mahmûd Kemâl Bey'in matbû nüshayı meydana koyabilmek için görüp, tetebbu' ettiği nüsha şunlardır.

1-Viyana Kütüphanesi'ndeki nüshadan fotoğrafla istisnâh ettirilen sûret.

2-Kendi kütüphanesindeki nüsha .

3-Dîvân-ı Muhasebât murakıblarından ve müverrihinden Mehmet Zeki Bey'in nüshası.

4-Üsküdar'da Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki nüsha .

5-Es'ad Efendi Kütüphanesi'ndeki nüsha .

6- Müzedeki nüsha .

7-Darülfünûn Kütüphanesi'ndeki nüsha .

8-Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha .

9- Yıldız Kütüphanesi'ndeki nüsha .

Matbû nüshanın sonunda -müze hâfız-ı kütübü Âli Bey tarafından tanzîm edilmiş- itinalı bir fihrist de vardır.

Müellif kitâbının başında eseri hakkında aynen şunları söylüyor: "Felâcerem bu hakîr Âlî-i şehîr Bağdad hazinesine defterdâr-ı sadâkat-ı semîr iken Mevlâna Kudbüddin Muhammed Yezdî ki ol asır nüvîsendelerinin ser-âmedi vü nâzik-nüvîsân-ı Irak'ın baht-ı sermedî idi, bu fakîr ilkâsıyla nessahân-ı cihân ve nesta'lik-nüvîsân zümresinden elli nefer miktarı üstâdân hakkında yazdığı risâle-i muhtasara hâzır olup lâ-seyyimâ sülûs ve nesih kalemlerindeki Abdullah-ı Evvel gibi ekmel ve sâni denildiği takdirce rûh-ı sâni mufazzıl-ı hattat-ı rüzigâr Mevlânâ Abdullah Kırımî ki kâtib-i Tatar dimekle meşhûrdur, ve atebe-i aliyyenin muvazzaf kat.ıblerinden olup hatt-şinâslık fennini tedkik de ve ahvâl-i küttab vu kitâbeti tahkîkde ızhâr-ı hak ve insâfla ma'rûf ve mezkûrdur; ve kendinin tefâsîl-i ahvâl ü rütbesi âtîde mestûrdur. Felâcerem onların ahbâr u ahyârî dahi bu te'life muavin ü nâsır olup cümle-i ehîbbânın talepleri ve bu tarîka-i bezl-i mal ü menâl edüp murakkı'lara rağbet ile meşhûr olan ağniyâ-yı hullânın şûr u şegabları tamam muharrik olmağla bir "mukaddime" şeref-i hüsn-i kitâbette ve hüsn-i hatt-ı mu'cize-i ba'z-ı enbiyâ olduğu halde husûsan kaleme ve erbâb-ı rakama müteallik meziyette ve hurûf-ı hecânın aksamına müteferri' rivâyette ve (fasl-ı evvel) kitâbet-i vahy-i İlâhî ve hatt-ı Kûfî ile âyât-ı nâ-mütenâhî yazan ashâb-ı meâlî rütbetde ve (fasl-ı sâni) İbn-i Mukle ve üstâdân-ı seb'a ve şeş kalemde mâhir olan küttâb-ı hoş-

sîretde ve (fasl-ı sâlis) nesta'lik' yazan küttab ve hoş-nüvisân-ı ulû'l-ebvâb sınıfındaki meşâhir-i lâzîmü'r-rağbette ve (fasl-ı râbi') çep-nüvisân-ı münşiyân ve hatt-ı dîvâniye kûşîş kılan, münhiyân-ı rûşen-nebâhatde ne (fasl-ı hâmis) kâtî'ân-ı hünerverân-ı Rum u Acem ve mukatta'ât-ı pâkîze-kârân ma'dûmü'r-rakam ve musavvirân ve müzehhibân-ı âlem ve tarâhân ü mücellidân-ı benî âdem zümresinin meşâhirini rivâyettedir, ve bir (hâtime) bazı temsilât ü teşbîhât ve müellif-i mezbûr hakkında iltimâs-ı da'vât husûsını işârette vaz' u tertîb olundu ve bu kitâbın nâm-ı nâmîsi "Menâkıb-ı Hünerverân" konuldu .

Şu izâhattan da anlaşılacağı üzere Âlî bittabi İslâmi bir zihniyetle kalem yürütmüş, yalnız Türklerin değil, Arapların ve bilhassa Acemlerin yetiştirdiği hünerverlerden de bahsetmiştir. Buraya bi'l-vesîle kayıt eyleyim ki İran'da yetişen adamlardan da çoğu ırken Acem değildir. Hâlis-Türk'tür. Hele büyük bir zühûl ile "Afgân Usûli" diye anılan enfes tezhîb tarzı tamamen Orta Asya Türklerinin mahsûlüdür. Medeniyet tarihimizin bu mühim faslını tettebbu' ve tevsîk etmek hem ilmî hem millî bir yazıfedir. Âlî, İran hattatlarından bahsettikten sonra der ki: "Vilâyet-i Rum⁽¹⁾ hattatlarının dahi üstâdan-ı sebası vardır ki evvelâ Mevlânâ Şeyh Hamdullah Amâsî'dir. İkinci anın Veled-i reşîdi ve ferzend-i hüner-mend-i saîdi Mevlâna "Dede Çelebi"dir ki Şeyh-zâde demekle ma'rûf ve babası rütbesiyle mevsûftur. Üçüncüsü "Celâl oğlu Muhyiddin Amâsi" ve dördüncü birâder-i kihteri Mevlânâ "Cemal Amâsî"dir ki Celâl ve Cemâl, şöhretiyle 'meşhûrlardır: Hatları kemâl-i nezaket kemâliyle mezkûrlardır ki anların vafında demişlerdir:

Celâloğlu ki hattât-ı cihândır
Nazîri gelmedi "nesh-i celî"de

Ana hatm oldu bu "nesh-i celî" bil
Nitekim "kûfî" hatm oldu Alîde

Eğerçi cidd ü cehd etmiş velikin
Sunulmuştur ana Kâlû belîde

Karındaşı Cemâl'in hattı dahi

¹ Yani Türkiye.

Teberrükdür Sfâhân ü Kilid'e

Beşinci "Molla Ahmed Karahisarî" dir ki Rûmîlerin üstâd-ı nâmdârıdır. Vasfında bu makûle bir matla', şu'arâdan birinin yâdigârıdır:

Hatt-ı hûb içre beyâza çıkarup kendüzeni

Yazının Karahisârîdür ağardan yüzünü .

Altıncı Mevlânâ "Abdullah Amâsi"dir ki Celâl ve Cemâl kendinin dayılarıdır. Yedinci, "Şerbetçi-zâde Mevlânâ İbrahim"dir ki Bursevî'dir. Ve bazıları kavlince Edirnevî'dir. Pes bu zümrenin her biri üstâd-ı nâm-ver ü hüner-i pâkîze-gevherîdir..."

Âlî, bundan sonra Anadolu, Rumeli'nin muhtelif memleketlerinde yetişen nice üstâdları, yâd etmededir. Müteakip fasıllarda da ta'lik, nesta'lik, çep, dîvânî gibi muhtelif hatlarda iktidarlarını isbat eden hattatları ve bilhassa beşinci fasılda kâtî'ları, musavvirleri, müzehhibleri, mücellidler, halkâr u zer-efşân yapanları, cedvel çekenleri ve salacıları anlatmaktadır ki ancak eski kütüphaneler gezilince mehâretlerinin mahiyet ve dereceleri anlaşılabilir. Ez-cümle bazı kitap cildlerinin içinde enfes oymalara tesâdüf edilir ki bugün erbâbı nezdinde "Fahri oyması" nâmıyle meşhûrdur. İşte Âlî ondan bahsederek diyor ki: "Ve Rûmiyân'dan Bursevî "Fahri" ki kıt'a kat'ında lâ-nazîr-i âlem ve bağçe tertibinde ve şükûfe ve ezhârın envâ'ını kesmekte sanayi'-i bedâyi'-şi'ârı her yerde makbûl u müsellemdir." Fahri'nin sanatı öyle bir bedî'adır ki onun eserlerini seyr ve tedkik edenler yalnız bir tâbir bulabilirler: Hârîka!.. Bugün eski sanatın birçok kısımları taklit edilebiliyor, fakat Fahri oyması asla!..

Âlî, eserinin sonunda mücellidlerden bahseder ve Türklerin bu sanatta gösterdikleri kabiliyet ve husûsiyeti anlatarak şu sözleri söyler: "Eğerçi mücellidân-ı A'câmın tılâ-hallinde ve makta'lar tezyîninde mahâretlerine söz yoktur. Ama mücellidân-ı Rûm'un cedvel ü zencîrinde ve cildin zarâfet ü nezâketine müteallik muhassenâtında imtiyâz u zarâfet ü nezâketine müteallik muhassenâtında imtiyâz u kudretleri anlardan artuktur. Bu bâbda nizâ' edenlerin sözleri mahzâ Mükâberedir. Ve bu vâdide müsâhabet eyleyenlerin kelâm-ı bî-mealleri ayn-ı muâraza ve muhâveredir:"

"Âlî"den sonra aynı mevzûa dâir kitap yazanlar vardır. Ez-cümle Nefes-zâde İbrahim Efendi (*Gülzâr-ı Savâb*)⁽²⁾ Suyolcu-zâde Necîb Efendi (*Tuhfetü'l-Hattatîn*) unvanlı eserler kaleme almışlardır ki bunların da tab' ve neşri Türk tarihi ve medeniyeti ve ale'l-husûs gençliğin mensûp olduğu milleti çok yakından ve derinden tanıyabilmesi nâmına pek lâzımdır. "Menâkıb-ı Hünerverân"ın tab'ına delâlet eden "Türk Tarih

² Veya (*Gülzâr-ı Sevâb*).

Encümeni"nden bunu da temenni ve talep etmek hakkımızdır. Burada bi'l-vesile Encümen'e ve Mahmûd Kemâl Beyefendi'ye tekrar ve tekrar teşekkür ederim.

Ali Canip

MUHARRİR BU YA

Muharriri:Ahmet Rasim Bey- 416 Sahife-Hamit Matbaası

Ahmet Rasim Beyin bir cilt eseri daha intişâr etti: “Muharrir Bu Ya”. Kitap müteferrik makalelerden terekküp ediyor. Mündericâtı şurada hulâsaten göstereyim: (1)Yaz (Bir monolog) (2)Fes Hakkında (Fesin bizde tarihini, tekamülünü, püskülün nevlerini gösterir bir makale) (3)Meşrutiyetin İlk Aylarında Bulgaristan’dan Yazdığı İki Mektup, (4) Orta Oyununa, Orta Oyununun Meşhûr Sanatkârlarına, Karagözcülere, Orta Oyunu Tekerlemelerine, Orta Oyununda Zenneye, Kavuklu ve Pişekâr Kıyafetine Dair Gayet Enteresan On İki Makale (5) Cemal Paşa ve Mısır Seferi Müşâhedeleri (6) Mani Hakkında Yine Gayet Enteresan Bir Makale (7)Bir Mektup: Lastik Sait Beye Dair (8) Kitapçılık İlerlemiyor (9) Bizde Gazete Tarihi Vesikalarından (*Tercüman-ı Ahval* müessesesi Agah Efendi hakkında malûmatı ihtiva eder bir makale (10)Leh Matbuat Sergisinde (11) Açık Çıplak Meselesi (12) Cayır, Cayır Yazıyor! (13) İrfân-perverlik (14) Gazetecilik Mektebi (15) Geçen Asrın Münevver Kadını Nasıl Düşünüyordu? (16) Ferace-Çarşaf (17) Hangisi Daha Güzel (18) Sıtkı Efendiler (19) Şapka Giyenler (20) Şapkaya Dair (21) Ruslarla İlk Münâsebât-ı Siyasiye (22) Evvelki Yılbaşılar (23) Destanlar (semaî kahvelerinde okunan destanlara, meşhûr destancılara ve metlerine dair iki makale). (24) Yeni Bakış, Yürüyüş, Duruşlar (25) Şekle Göre Bir Düşünüş (26) Rütbelerin, Lâkapların İlgâsı Münasebetiyle (27) Halk Edebiyatında Mizah (28) Bekçi!... Sen Sus!.. (29) Küçük Beyler (30) Palavracı Kabadayılar (Bu bir küçük makale ki bize külhan beylerinin bir nevini gayet canlı tasvîr ediyor. (31) Karnaval Kokuları Geliyor. (32) Yine Halk Edebiyatında Mizah (Bu münasebetle külhan beyi ağzı denilen tagannî tarzına, darbukaya, darbuka çalmaktaki muhtelif tarzlara dair pek faydalı malûmat) (33) Köprü-Mürûriyye (34) Fiyakacı Kabadayılar, Kıyaklar, Hacâmatçılar (İstanbul Külhan beylerinin birkaç çeşidine dair izahat) (35) Yine külah bahşı (36) İkinci Mecidî Nişanını Nasıl Almıştım? (37) Kopuklar –Serseri Çocuklar (38) Sokaklarımız!.. (39) İstihzâ-yı Zaman (Ahmet Rasim Beyin dün için acıklı bugün için eğlenceli bir hatırası) (40) Yine Sokaklarımız!... Sokaklarımız!... (41) Piyasa Yükselirken (42) Zen ve Zenperestî (43) Baskın!... (Eski mahut mahalle baskınlarına dair bir makale (44) Hacı Ağa’nın İki Kelimesi (45) Kaş, Kirpik, Sakal, Bıyık! (46) Yarım Saatlik Bir Sev-i Tafahhüm (47) Elli Sene Evvel ve Sonra.

“*Muharrir Bu Ya*”yı ihtiva eden bütün bu yazılar seve seve okunuyor. Çünkü Ahmet Rasim Bey usta bir yazıcıdır. Hangi bahis olursa olsun can sıkıksızın nasıl yazılmak icâp ettiğini herkesten iyi bilir. Hafızası kuvvetli, malûmatı bir muharrir için kafi olduğundan makalelerini alâka uyandıracak unsurlarla kolayca doldurur. Zaten böyle olmasaydı yarım asra yakın zamandan beri yazılarını arayan bir “Public amme”yi kolay kolay etrafına toplayabilir miydi?... Kırk elli senedir ne muharrirler gelmiş geçmiş, hepsi unutulmuştur. Ahmet Rasim Bey tarzında yazı yazmak pek kolay sanıldığı halde pek güçtür. Bakınız nasıl işte “*Muharrir Bu Ya*”dan bir parçanın serlevhası: (Fes Hakkında) bu makale bu sene Hersek, Avusturya tarafından ilhâkı üzerine fesler atılıp keçe külah giyildiği zaman yazılmıştır. Yani bir aktüalite!... Rasim Bey evvela bu sene Hersek ilhakına temas ediyor, Avusturya ithalâtına karşı yapılan boykotaj, anlatıyor, buradan kolaylıkla fese, fesin tarihine geçiyor: Kariler için gayet faydalı malûmat verdikten sonra vaktiyle kullanılan yaygın, omuz döken püsküllerini, fes giyen kadınları anlatıyor. Fesin üstüne sarılan şeyleri sayıyor: Sarık, tülbent, ağabâni, şal, yardan ayrıldım mendil, yemeni ilah... Kalıbına ve giyilişine göre feslerin aldığı isimleri sıralıyor: Babayâne Efendi varî, gül örten, ayıp kapayan, saksı dibi, tablekâr ilah... Sonra devam ediyor: “Fes alelîtlak eğri, kaş üstüne kadar eğik, yan, arkaya doğru vaziyetlerle giyilir. Bazen ön tarafta ve tabla ile asabede hasıl olan çukura (yar tekmesi) eksik değildi. Lisan zarâfetin (yar tekmesi) dediği bu çukurun kopuklar arasındaki namı (kuş yuvası) dır. Böyle kuş yuvalı feslerin püskülleri dikili olmaz. Ve bu sebeple (seyyar) tabir olunur ki ekseriya sol taraftaki şah nîş (şeynişin galatı) kakül üzerine yıkılan tarafın mukabiline getirilir, yani sol kulak ile sol şakak arasında muhayyer bırakılır...” Rasim Bey müteakiben “vaktiyle müstamil fesler”in nevlerini sayıyor, renkleri anlatıyor. İlk sıcak kalbin tarihini tespit ediyor. Belli başlı kalpların adlarını yazıyor. İşte on küçük sayfaya sığdırılmış bir makale ki insan büyük bir alâka ile okuyor. Muharririn (Fes hakkında) der demez sayıp döktüğü şeylere, hafızasına, malûmatına hayrân oluyor. İstikbâlde bir müverrih (fes)e dair tetkikat yapmak isterse Rasim Beyin bu makalesini nasıl aramaz. On birinci asrı öğrenmek için Evliya Çelebi seyahatnâmesini o devirde yazılan tarihlerin hepsinden daha mühim sayıyoruz, ve hakkımızda var. Çünkü hiçbir müverrih muhitinin hususiyetlerini, Evliya Çelebi kadar gösterememiştir. Zamanımızın bütün renk ve sanâtı, İstanbul’un (pitoresk)i Ahmet Rasim Beyin eserlerinde mahfûzdur. İstikbâlin müverrihleri, müdekkikleri onun mübalağadan vazgeçemez. Ahmet Rasim Bey ise görüşteki kuvveti itibâriyle

mükemmel bir “realist”dir. Mevzuu ne güzel bir kavrayışı, ve bize anlatışı vardır. Gözleri fotoğraf makinesi gibi bir şeyin sanâtına kadar görüyor. Kalemî gördüğünü bir ressam fırçası maharetiyle tersîm ediyor. Bakınız, size “Yeni bakış, yürüyüş, duruşlar “unvanlı makalesinden bir parça nakledeyim:

“Başkalarında da görüyorum, kendi nefesimde de hissediyorum, şapka giydikten sonra hem bakışlar değişti, hem yürüyüşler, hem de duruşlar!... Söz söyleyişler daha başka... Hatta bu değişme şapkanın envainına tabi : (Kasket) altında bakış başka, (melon) yahut (fötr) şapka altında başka... Kasket ile yürüyüş başka, şapka ile yine başka... Evvela silindir şapka olursa...Gidip gidip birden bire dönüp bakmalar, yanında biri varsa sol kolu bel üstünde, sağıyla bastonunu kaldırıp bir şeyler göstermeler, birini bekler gibi duruşlarda şapka pervazından nazar aşırımlar, güzel bir kadına vazı ihtiramdır gibi sürütmeler, şapka kenarını tuta tuta söz söylemelere... Derviş bozuntularında aynı tavır, aynı eyvallah teslimiyeti... Yap boz, softa soygunlarında da aynı reftâr-ı bî-pervâ... Ah, bir kere desturu, vardayı öğrenseler!... Küçük Beyler, fes devrine nispetle daha civelek!... Vaktiyle imaret aşçılığından dolayı medrese mensubunu zannına düşerek başına destar sarmaya alışmış olan kırçıl, çember sakallılarla kısa boylu kösemlerde, (Karagöz)ün (baskın) oyununda mahalleye çıkan eğri büğrü, kambur, topal, çolak, solak, acı şaş, titrek, sarsak efradı andıranlara da fes, külâh, kavuk, sarıktan maadâ yürüyüş, duruş, konuşuş da değişmiş gibi. Maheza şapkadan düşen bir nev gölge simalarına daha koyu bir esmerlik veriyor...”

Ahmet Rasim Bey isterse İstanbul’un pitoresk bir köşesini, bir sokağını birkaç cümle ile canlandırır, işte bir parça:

“Davul sesini pes perdede bırakarak gök gürlemesine çıkışan tanzifat arabalarının takırtısı, gecenin üçünden beri kümes içinde, alel sabah bahçede, duvar üstünde öten horozların bağırması, muharricinden (U) harfî sadâsının en keskini ile çıkar:

—Süd!...

Komşunun kaka çişini etmiş taramanın kabahat bastırmak için fırlattığı naralar...

Sabah sabah:

—Koz helvam!

Acı acı

—Boya!.. Boya!...

Kesik kesik:

—Lastikler yaparız!

Dik; fakat yayan:

—Arınacı !.. Şişeler alıyoruz!

Vakûr ve ahengdâr bir eda ile eski dellâlları andırırcasına sokak ortasına dikilerek kaba rast perdesi üzerinden:

-Pamuk alıyorum, yük alıyorum... Konsol, ayna alıyorum... Kilim, seccade, hah alıyorum... Bakır alıyorum... diye koca mahalleyi haraç ve mezat satılığa çıkaran nâ-bekârın gamgame-i mahûfu!

Kokusu burunlardan ırak:

—Tereyağıyla börek!...”

İşte bir başka parça ki bize külhanbeyi nevlerini anlatıyor, palavracıların halini, yaşayışını, psikolojisini tahlil ediyor:

“Babayiğitliğin pek aşağısında olan kabadayılık, (palavracı), (fiyakacı), (kıyak), (hacâmatçı), (raconcu) gibi birtakım aksama münkasımdır. Bunların aralarına sıkışan ev, dükkan bozanlarıyla alel-l-ıtlâk (sulu) denilen zümrenin mevkileri daha zelîlânedir. Emin olun ki bu aksam ile zümrenin hemen kafesi aşağı yukarı dayaktan göz açamazlar. Ya dediğim gibi bir eli ağırdan yerler, yahut birbirlerini dökerler, diğer taraftan polisin (de! Çüş!) ünden kurtulamazlar. Hatta bir takım zabıta kurşunuyla ölüme mahkûmen gezip dururlar... Mamafih palavracılar, en komikleridir.

Eski ortaoyunlarında (bir atılıştan bir aslan, bir vuruştan dokuz can) narasıyla (somon pehlivan) lığına çıkan, her koltuğu iki değil, dört beş karpuz sığacak kadar açık, göğüs ileri, adımlar cambaz Beygiri gibi talimli, başta mevsimine göre fesin üstüne keffiyye, kuşak, kukuleta, laz başlığı bağlı, sırtta yine mevsimine göre eski (saku) bozinası, çifte kapaklı ceketten yelek, ayakta düz, deve derisi potin yahut çizme, muteveffa aktris (Roz) un kantolarından birine zemin terennüm olan:

-Var mı bana yan bakan!

Tavriyla geçer, oturur, konuşur, görüşürler. Bunların en birinci zekâsı (fırsat kollamak), (göze kestirmek) tedir. Az cesur, ziyade, korkak, polise müdânî, dişli kimselere karşı alçaktan görüşen, onlara (Beybaba), (ağabey) diyen... Meyhanede, gazinoda sadr-ı mecliste ser-efrâz... Meyhane, umumhâne kapatmak, dost tutmak, şunun bunun elinden alüfte almak, baskın verince kama, tabanca febrî:

-Açılın, yoksa yakarım!

Diye kolları sallaya sallaya, baskına gelmiş olan cemaatin ortasından yol açıp geçmek, yirmi sene evvel bir hacâmatçının kaba etinde çizdiği sathî bir yarayı o seneden beri her fırsat düştüğünde anlatmaya başlayarak:

-Beni Kalenderli Refet; gece Okçularbaşı'nda kasığımdan vurduğu zaman, baktım ki bağırsaklarım dökülecek, yarayı sıkı sıkı tuttum, sağ elimle de bıçağımı... Arkasından habire habire ha... Laleli, Aksaray, Şehremini, ta Topkapı, Kalekapısı budur dedim, kovaladım. Herif ayağına sıkı, ben de halden düştüm. Kan paçalardan akıyordu. Yanımda tabancam olsaydı arkasından mılırlardım ama... bir iş için Kundakçı Sabri'ye vermiştim... gibi her anlatışta yekdiğerini tutmaz palavralar savurmak..."

Şu numuneler ve buraya kadar verilen izahatla Ahmet Rasim Beyin muvaffakiyet ve hususiyetini vazîhen gösterdim sanırım. İşte bir muharrir ki yazıları hem vakit geçirmek, hem istifâde etmek, tetkik yapmak isteyenlerce aynı kuvvette bir merakla aranıyor ve okunuyor. Allâm-i amîl-i fâke "Seve Populaire" tabir ettiği "halka ait nüsg"den hisseyâb olan eserlerin daima canlı ve hararetli olacağını söyler. Ahmet Rasim Beyin yarım asra yakın bir zamandan beri -ki ondan sonra yazı yazmaya başlayan nice kalem sahipleri gelmiş geçmiştir- aynı kudreti muhafaza edişi ancak Fake'nin bu fikriyle izah edilebilir: Avrupa edebiyatına hiç de yabancı kalmayan Ahmet Rasim Beyin (Edebiyat-ı Cedide) cillerle anlaşılamaması da onların bu (halka ait nüsg)e aldırmalarından mütevellidi. Rasim Bey o zaman "zevk-i millî ve irfân-ı ümîtin demiş ve millî zevki" bütün hissiyât ve ihtirasât ve teheyycât-ı milliyenin muhasalasıdır" diye tarif etmişti. Esasen pek doğru olan bu fikrin şu ifadesi ve şu tarifi biraz noksan ve muğlaktı. Edebiyat-ı Cedîdeciler bu noksandan istifâde ettiler. Rasim Beye sert ve kendi nokta-i nazarlarına göre -kuvvetli cevaplar verdiler; fakat onlarda Rasim Beyin noksanına mukabil hataya düştüler: "Millî bir kulak, millî bir göz vardır demek ne kadar sahîh ise millî bir zevk vardır demek de o kadar doğrudur. Bahusus gayet vasi, muhtelif iklimleri havî bir memlekette, gayr-ı mütecânis, çok ihtilat etmiş bir kavimde müşterek bir zevk bulmak gayr-ı kabildir" dediler. Hulâsa Ahmet Rasim Bey "Edebiyat-ı Cedide" cillerin şık, salon edebiyatına muhalefet etti.

"*Muharrir Bu Ya*" her nokta-i nazardan mütalaaya şayan bir eserdir. Bilhassa (orta oyunu)na dair olan makaleleri son derece ehemmiyeti haizdir. Bunlar sayesinde orta oyununun bütün unsurlarını, tulûatçılığın tarihçesini, kantocuları, Gül Hüsnü, Abdi'yi, Kavuklu Hamdi'yi meşhûr zenneleri, Kavuklu ve Pişekâr kıyafetlerini, meşhûr karagözcüleri öğreniyoruz.

Ahmet Rasim Bey, bir ricamı lütfen kabul etti: Tanzimat devrini müteakip yetişen dikkate şayan muharrirlerin hayatlarını yazmaya başladı: Şinasi, Kemal, Münif Paşa, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Ebu Ziya Tevfik Bey gibi bir kısmını Şahsen ve yakinen tanıdığı, bir kısmını da tanıdıkları vasıtasıyla etraflıca öğrendiği simalardan sırasıyla bahsedecek. “Şinasi”ye art kısım pek yakında çıkıyor. Tanzimat’ın fikir ve edebiyat cephesini vücuda getiren bu müstesna adamı hiçbirimiz bilmiyoruz. “Rasim Bey” onu yakinen tanıyan “Ebuziya Tevfik Bey”den pek dikkate şayan şeyler dinlemiş, hıfz etmiştir. Kitap çıkınca Avrupaî edebiyatımızın babasını öğrenmiş olacağız. Muhterem Rasim Beye şimdiden teşekkür ederim.

Ali Canip

BİR KADIN DÜŞMANI

[Roman-Muharriri: Reşat Nuri Bey. (*Vakit*) Neşriyatından]

Dünya kurulduğu günden beri hilkat insanları iki esaslı kısma ayırmıştır: Güzel ve çirkin... Güzeller, dağlarken fazla bir imtiyaza sahip olanlardır. Onlar bu imtiyaza sahip olabilmek için diğerlerinden fazla ne bir kuvvet sarf etmişler, ne de bir meziyet göstermişlerdir; fakat yine onların diğerlerine tefevvuk ettiği görülmüştür. Hayatın her hangi bir hadisesinde bu iki mühim rakibin mücadelesine şahit oluruz. Zannedersem bu dava, bu mücadele dünyanın sonuna kadar da devam edecektir.

Son neslin en kuvvetli romancısı Reşat Nuri Bey son eseri bir “*Bir Kadın Düşmanı*”nda bur ruhî meseleyi bugünkü insanların arasında yaşatmış ve çirkin bir insanın kalp acılarını, gönül dertlerini ince üslubuyla canlandırmıştır.

Reşat Nuri Beyin eserleri arasında en kuvvetli mevzuu olanlardan biri de “*Kadın Düşmanı*”dır. Bu romanda yüzünün çirkinliğinden her güzel şeye ve bilhassa kadınlara düşman kesilen bir ruhu, çirkin bir adamın seven ve hisseden kalbini görüyoruz. Kadınlığın, kendisine lâkayt olanlara en mühim hileleri tertîp etmekten çekinmediğini, çirkin bir adamın sevilmediğini hissettiği anda hırpalanan izzet-i nefsinin intikamını ancak kendi ölümüyle alabildiğini bu eserde buluyoruz... Onun her satırından bu mühim ruhî meselelerin, muhtelif vakaların kucağında yaşatıldığını ve tahlil edildiğini görüyoruz. Homongolos’un mektepteki hayaleti, hilkate karşı bir isyandır. Çirkinliğine tahammül edemeyenlere karşı kuvvetiyle boyun eğdiren bu ruh, herkesten fazla sevmek hâssasına mâlik bulunduğunu bize pek acı itiraflarıyla anlatıyor. Her gün dövüşen, boğuşan Homongolos, vücudundan fazla kalbinde yara ve bere izlerinin bulunduğunu; fazla insanların bu kadar derin köşeleri görmekten aciz olduklarını ölen arkadaşına yazıyor. Homongolos’un bu acı itirafları, insanların zahirî şeylere kapıldıklarını ne güzel canlandırıyor. Güzel bir göz, tatlı bir tebessüm karşısında zevk duyan insanlar, yaralı bir kalbe hürmet etmesini unutuyorlar. Hatta yaraladıkları kalplerle istihza etmekten çekinmiyorlar. (*Kadın Düşmanı*) romanındaki genç kızın mektupları Zavallı Homongolos’un sevilme ve herkes tarafından alâka ile karşılanmak ihtiyacında olduğunu anlıyoruz.

(*Çalığışu*) muharririni bu son eserindeki kuvvetli tezler, şuh vakaların arasında yaşamaktadır. Gülünçlü ve eğlenceli bir hadise, en mühim ve ciddi bir tezi meydana çıkarıyor. Fransa akademi azasından Henri de Regnier bir tenkit münasebetiyle diyor

ki: “Romanlardaki en büyük muvaffakiyet en kuvvetli, tezleri, en şuh vakaların kucağına serpebilmektir. Eğer roman, bu ağır tezin tesiriyle maksatlardan uzaklaşıp da, vakada tez gibi gayrlaşırsa romandaki maksat kaybolur. Daha doğrusu bu romandan ziyade tezi müdafaa edecek ilmî bir eser meydana gelir...”

Henri de Regnier düşüncesinde haklıdır. Nitekim Reşat Nuri Beyin (*Damga*) ve (*Kadın Düşmanı*)nda içtimaî hayatımızın içerisinde her gün tesâdüf ettiğimiz bir çok acı yaralar, dertler, en gülünçlü ve en eğlenceli mevzuların kucağında canlanmaktadır. Vakayı okurken tebessümlere bürünen simalar vakayı tahlil ettikçe bu tebessümleri atmak mecburiyetinde kalıyor. Çünkü tahlil karie arzu edilen tezi gösteriyor. .. Reşat Nuri Beyin en büyük muvaffakiyetlerinden biri de budur. Her eserinde güldürürken düşündürür.

(*Kadın Düşmanı*)nın en büyük kıymeti yazılış tarzındadır. Romanlar, çok zaman bir vakayı yalnız bir vecheden takip ettiğinden, ancak bir tarafın düşüncesini, bir insanın fikirlerini anlatır... Halbuki (*Kadın Düşmanı*)nda hem genç kızın, hem de Homongolos’un fikirlerini öğrenebiliyoruz. Birinci kısımda genç kızın ne maksatla Homongolos’u mağlup etmek arzusuna düştüğü ve ne gibi hilelere müracaat ettiğini görüyoruz. Bu kısımda roman bitiyor... fakat ikinci kısım, bize birinci kısımda karanlık kalan noktaları aydınlatıyor. Zaten bu ikinci kısım yazılmamış olsaydı karî birçok noktalar hakkında yanlış fikirler besleyecekti. Bunun için iki kuvvetli misâl göstermek kafidir: Genç kızın Homogolos’u bir gece uçurum başına götürüp, güzelliğine emin bulunduğu gözüne bir şey kaçtığını bahane ederek ay ışığında göstermesi ve Homongolos’un lâkayt kalması, bize (*Kadın Düşmanı*)nın kalpsiz ve hissiz bir adam olduğunu gösteriyor... Halbuki ikinci kısımda Homongolos’un gözlerin karşısında titrediğini ve zaafını bildirmemek için genç kızın yanından uzaklaştığını öğreniyoruz... Homongolos’un kalpsiz bir adam olduğunu göstermek için anlatılan bir hikâye var: Homonglos yüzü, gözü parçalanan bir arkadaşının ölüm gözyaşları bu kadın düşmanının sert kalbini yumuşatmıyor. Histen uzak olan bu adama merhametin bir zerresini bile aşıl原因amıyor, erkek sevgilisini göremeden hayata gözlerini yumuyor. Romanın birinci kısmında bu satırları okurken Homongolos’a karşı gayr-ı ihtiyarî bir igbirâr kabil olmuyor, halbuki ikinci kısımlarda Homongolos’un mümânaatının esbâbını öğrendikçe beslenen kanaat değişiyor. Homongolos kadına öteden beri sevdi erkeğin parçalanmış, çirkinleşmiş yüzünü göstererek muhayyilesinde yaşattığı güzel simayı, o sevimli hayali bozmak istemiyor... Görülüyor ki bu kadın düşmanı, aşktan uzak ve bî-haber yaşadığı

halde, aşka ve kalp işlerine herkesten fazla hürmetkardır. Tabi bunları okudukça Homongolos'un yüksek ruhunu anlıyoruz.

Reşat Nuri Beyin bu son eseri gerek üslup gerek yazılış ve gerek mevzu itibâriyle çok kuvvetlidir yazılıştaki tarz başlı başına bir muvaffakiyettir. Birinci kısımda roman bittiği halde, ikinci kısımda daha büyük bir alâka uyandırarak, aynı mevzuu başka bir noktadan daha canlı bir şekilde tetkik etmek güç bir meseledir. Reşat Nuri Beyin sehhâr kalemi bu müşkülâtı izale etmiş bir ikinci kısmı birincisi kadar canlı vakayî ile süslemeye muvaffak olmuştur.

Her sene, Reşat Nuri Beyin yeni bir muvaffakiyetine şahit oluyoruz.

Her vakit yeni eserleriyle, kendisi hakkındaki ümitlerimizi ziyadeleştiren genç romancımızın edebiyatımızda daha büyük muvaffakiyetler yaratacağından eminiz; çünkü Reşat Nuri Bey birkaç sene zarfında, bütün bir ömrün başaramayacağı muvaffakiyetleri gösterdi.

Reşat Nuri Beyin (*Kadın Düşmanı*) edebiyatımızda sarsılmaz bir mevki elde etmiştir. Bu eserin mevzuundaki kuvvet, her şeyin mevkiî kolaylıkla tebdîl eden zamanın bile aksi tesirlerinden onu koruyacaktır. Reşat Nuri Beyi bu sütunlarda kendisine hürmetkar bir şakirt gibi tebrik etmeyi borç tanıyorum.

Hikmet Şevki

Edebî ve Târihî Tedkiklere Yarayacak Eserlerden:

BAZI MECMUALARA DÂİR

Her cebhe ve her safhasında Türk târihinin bugüne kadar tettebbu'u şöyle dursun, menbalarının bile lâıykıyla tespit edilmemiş olduğu bir müteârefedir. Bu ma'razda uzun söz söylemek istemem. Yine beyan ve izâha hâcet yoktur ki Frenklerin "müverrih" sıfatını verdikleri adamların kudretinde bir mütebahhirimiz de hâlâ mevcut değildir. Târihin maddelerini bir esere muvaffakiyetle koyabilmek için büyük bir terkip ve inşâ maharetine, vak'aları husûsi bir surette tettebbu' etmek liyâkatine, tahminlerinde, takdirlerinde nâfiz ve pek dikkatli bir tenkit hasletine mâlik hususlara siyâsî ve idârî teşkilâta, ecnebî lisanlarına "lisaniyât" denilen ilme, coğrafyaya, sosyolojiye... dair esaslı vukûf sahibi olmak ciddî bir müverrih için ilk şartlardır. Hiçbir şeye kızmamak ve yine hiç bir şeye taraftarlık etmemek gibi meslekî bir ahlâka bir "impartialite: bî-tarafılık"a malik olmak ve hâdiseleri teakuplarına, yekdiğeriyle olan münasebetlerine göre sıralamak, yani hâdiseleri "l'art de grouper: küme küme ayırmak sanatı"na vâkıf olmak pek büyük bir iştir.

Malûm olduğu üzere tarihin menbaları şifâhî tevâtürler, an'anelerle bir bina veya mezarın üzerine mahkûk kitâbeler, tâk-ı zaferler, sikkeler, beratlar, fermanlar, "hâtîrât"lar, muhabereye ait yazılar, gazeteler... dir. Avrupalı bir mütettebbi'in "Rivâyetler târihe menba' olmaktan çıkıyor. Toprakların altından çıkarılan âbideler ağızlarını açıp bize târih için en sahih ve kuvvetli hakikatleri ifşâ ediyorlar." dediğini bu ma'razda unutmamalıyız. Türk mâzisini kaplayan Asya, Avrupa, Afrika toprakları ise - esas itibariyle- hâlâ örtülü duruyor. Bu muazzam işi istikbâle bırakmaktan başka çaremiz yok. Bugün için yapabileceğimiz şeyler kütüphanelerdeki tettebbûlardan ibaret kalmaktadır. Edebî ve târihî tetkikler için meselâ İstanbul'da el sürülmemiş nice nice eserler vardır. Bunların en mühimlerinden bir kısmı ise "mecmua"lardır. Bu mecmualar şunun bunun, hattâ bazen tanınmış adamların, ediplerin. şâirlerin, âlimlerin kaleme aldıkları ekseriya muhtelif, hattâ birbirini tutmaz yazıları muhtevî eserlerdir. İstanbul kütüphaneleri ilmî ve itinalı bir tasnîfe tâbi' tutulmadan bu mecmualar meraklısı gençlerimize ve alelumûm târihle edebiyatla iştigâl eden kârîlerime bir hizmet olmak, daha doğrusu bunlar hakkında bir fikir vermek üzere elime geçen mecmuaların bazılarından şu makalemde lâlettâyin bahsedeceğim:

1) NuriOsmaniye Kütüphanesi'nde 4904 numarayla mukayyed ve mahfûz büyük mecmua; müzehhep ve nefistir. Maalesef cildi ve şîrâzesi yıpranmıştır. 940/1533 tarihinde kaleme alınmıştır. Ehemmiyeti "Avâmî Tasavvuf Edebiyatı"na dair mühim bir menba' oluşudur. Birçok halk şâirinin, ez-cümle Yunus ve Kaygusuz gibi adamların nice nice manzûmelerinden başka Seyyid Nesîmî'nin meşhûr "tuyug"larını da muhtevîdir. Malûm olduğu üzere pek mühim bir edebî şahsiyet olan "Yunus"un matbû Dîvânı baştan başa yanlıştır. Yazma nüshafarı içinde ise pek eskileri bulunmamaktadır. 940'da yazılmış olması haysiyetiyle bu mecmua erbabı nezdinde gayet mühim bir vesika ve menba' sayılmalıdır.

2) Yine NuriOsmaniye'de 3704 numarada mukayyed ve mahfûz⁽¹⁾ cild içinde (*Netâyicü'l-Ezhâr*) unvanlı bir risâle vardır ki on ikinci/On sekizinci asrın ibtidâlarında kaleme alınmıştır. Kendisini (El-hac Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî el-Hatîb bi-Câmî-i Şehr-eminî) diye anlatan müellif eserinin mukaddimesinde (hâlâ beyne'n-nâs perveriş bulan ezhâr-ı gün-â-gün kimden zuhûr etti ve kimlerin eseridir, tefehhus-ı tam ü sa'y ü ihtimâm ile ekseriya ittilâ'-ı tamâm hâsıl ettim. Pes ömr-i nazenîni bu kadar eyyâm telef ettim. Bari seleften mürûr eden ezhar üdebanın eserleriyle isimlerini cem ü tahrîr idüp bir risâle terkîm eyledim...) diye maksadını ve mevzûnu anlatıyor.

3)Hâlis Efendi Kütüphanesi'nde 2660 numaradâ mukayyed mecmua . Bu, meşhûr Süleyman Fâik Efendi tarafından kaleme alınmıştır.⁽²⁾ İçinde Osman-zâde Tâ'ib, Ragıp Paşa, Haşmet, Nâşid İbrahim Bey, İzzet Mollâ.. gibi meşhûr edîblere ait hayli fıkralar ve manzumeler vardır.

4) Hâlet Efendi Kütüphanesi'nde 763 numarada mukayyed mecmua . Büyük, müzehhep ve nefistir. Meşhûr Damad İbrahim Paşa kendisine takdîm edilen kasideleri bir araya toplatmak istemiş ve bu işe şâir Fâiz Efendi ile Şâkir Bey'i me'mûr etmiş. Onlar da müştereken bu muazzam cildi vücuda getirmişlerdir. Mecmuanın başında "Re'îs-i Şâ'irân" Osmanzâde Tâ'ib Efendi'nin bir kasidesi vardır. Müteakiben o devir şâirlerinden hemen hepsinin manzûmelerine tesâdüf edilmektedir. Fâiz ve Şâkir'in "eser-i tab'-ı nâdire-gûy Nedîm Çelebi" diye kayd ve işâret ettikleri kasidelerle matbû Nedîm Dîvânındaki sûretler arasında bazı farklar seziliyor. Meselâ meşhûr:

Bu şehr-i İstanbul ki bi-misl ü bahâr

Bir sengine yek-pâre Acem mülki fedâdır

¹ Basma defterde "*Kitabü'l-Ahbâb*" unvanıyla muharrerdir.

² Süleyman Faik Efendi "*Devhatül-Meşâyih*" ve "*Sefinetü'r-Rü'esâ*" gibi eserleri de tezyil etmiştir. Hayli memuriyetlerde bulunmuştur. Vefâtı 1253/1837 senesine tesadüf eder.

diye başlayan bedî'anın -hattâ Halil Nihâd Bey'in neşrettiği nüshada bile- beyit mecmûları (28)dir. Burada (32) dir. Şöyle ki:

Devşirmededir saçtığı ihsânı şeb u rûz
Pîr-i feleğin anın için kaddi dütâdır

beytini müteakib şunları okuyoruz:

Ser-pençesinin nâmı lisan-ı küremâda
Deryâ-yı himem kân-ı Kerem bahr-i a'tâdır

Endişesinin künyesi tomâr-ı nesebde
Nûr ibn-i süheyl ibn-i reşâd ibn-i zekâdır⁽³⁾.

Daha sonra:

Ey sadr-ı cihân-bân ide Hak devletin efzûn
Kim devletin erbâb-ı dile lûtf-ı Hudâdır

beytini:

Devrinde senin fırka-i erbâ-ı ma'ârif
Âsûde-i cevri-i felek bî-ser ü pâdır

mısrâları takip ediyor. Kasidesinin sonu ise şöyledir:

İhlâs ile bendendir eyâ sadr-ı keremkâr
Kullukdan anın pîşesi dahi ney ekâdır
Bunlardan başka mevcûd beyitlerin bazı tâbirleri de değişmektedir. Meselâ:
Câmi'lerinin her biri bir kûh-ı tecellî
Ebrû-yı melek andaki mihrâb-ı du'âdır

beytindeki (andaki), (anlara) şeklindedir ki daha muvafık düştüğüne şüphe yoktur. Nedîm'in doğrudan doğruya takdim ettiği kasidelerden istinsah edilmiş olması haysiyetiyle bu mecmuadaki sûretlerin erbâbınca mu'teber sayılacağı bedîhîdir. Edebiyat meraklısı olanlar buna göre tashihât yapabilir. Damad İbrahim Paşa devrinde (lale)nin ehemmiyeti malûmdur. Şâir Sâhib Efendi'nin türlü türlü lâle isimleri hâvî bir kasidesi erbâbınca alâka-bahş sayılsa be-câdır. Yine Nedîm'in:

Sepîde-dem ki olup dîde hâbdan bîdâr

diye başlayan meşhûr "*Hammamiye*"si burada:

Bu şeb düşümde olup dîde hâbdan bîdâr

³ Bunların mânâları düşünülmüştür.

şeklindedir.

5) Es'ad Efendi Kütüphanesi'nde 2236 numarada mukayyed mecmua . Birinci Sultan Ahmed'e ait hatt ve telhisâtı hâvîdir. O devir için bittabi mühim bir vesikadır.

6) Millet Kutüphanesi, Emîrî Efendi kitaplarının târih kısmında 154 numarada mukayyed ve mahfûz risâle sahibi "Şem'dânî-zâde Süleyman Efendi"dir.⁽⁴⁾ Bu kitap Çelebi'nin meşhûr "*Takvîmü't-Tevârih*"ine zeyl olarak kaleme alınmıştır. Risâlenin evvelce "*Re'isü'l-Etibbâ*" meşhûr "Abdülhak Molla"nın malı olduğu zahrındaki kayıttan anlaşılmaktadır. Müellif -birçok târih mütevaggıllarınca hâlâ meçhûl olan- bu eseri hakkında mukaddimede şunları söylüyor: "...Ve ba'd bu 'abd-i fakîr ya'ni islâmbol kısmet-i askerî muhakemesi kâtiblerinden Fındıklı Süleyman ibn-i el-hac Mehmed el-Med'û bi-Şem'dânî-zâde bir kitâb-ı müstatâb yani Takvîmü't-Tevârihi mütâlâa ve çok şüpheyi halletmekle sevk hâsıl oldu ki hubûtdan sene-i hicriyenin bin altmış yedi târihine gelince merhûm Kâtib Çelebi tasnîf ve takvîm idüp bin altmış yediden bin yüz kırk beş senesine gelince Emîr Buhâri Şeyhi Mehmed Şeyhî Efendi ⁽⁵⁾ zeyl idüp bin yüz kırk beş senesinden bin yüz kırk altı senesine gelince bir senelik dahi Basmacı İbrahim Efendi ⁽⁶⁾ zeyl idüp alâ-tarîki'l-icmâl sinîn-i mâziye derûnunda zuhûr iden vekâyî'i beyân buyurmakla esâmî-i şerîfeleri lisan-ı ümmet-i Muhammed aleyhisselâmda mezkûr ve nâ'il-i Fatiha olmalarıyla bu abd-i âciz dahi sene-i mezbûre ya'ni bin yüz kırk altı Maharremi'nden bed' idüp hallâk-ı mâzi ve müstakbel celle celâlühû hazretlerinin müyesser ettiği vakte değin alâ-tarîki'l-ihisâr sene-be-sene tesvîd murâd ederim. Lâkin iptidâ-yı âl-ı Osman'dan bin yüz kırk üç tarihine gelince Âlî merhûm ve Na'imâ Çelebi ve Raşîd Efendi ve Çelebi-zâde Efendi ale't-tafsîl tedvîn buyurdıkları kütüb-i tevârihin ekseri basma olmakla teksîr olunmuş olup ilm-i icmâlîsi takvîm tarihinden hasıl olup ilm-i tafsîlîsi iktiza itdikde zikr olunan kütüb-i mufassalâna mürâcaat olunur. Lakin bin yüz kırk üç senesinden beru zuhûra gelen vekâyî', vak'anüvîs efendiler gerçi ale't-tafsîl, imlâ buyurub tedvîn ederler ama tab' olunmamakla⁽⁷⁾ nâdir olduğu halde kalup kudreti olana vâsıl olur, olmayan mahrûm olmakla mufassalâtdan müstağni ve ka'ide-i takvîmden evsa' tatvîl ü taksîrden ihtirâz ederek inşâ eyledim. Ve cedvel-i selâtin-i İzâm ve cedvel-i vüzerâ-yı kirâm ve cedvel-i meşâyih-i İslâm ve cedvel-i sudûr-ı Rumeli ve

⁴ Şem'dânî-zâde Süleyman Efendi'nin "*Mür'i't-Tevârih*" isminde bazı noklalarca mühim ve büyük bir te'lifi vardır. Tam nüshası Kütüphane-i Umûmi'de mahfûzdur

⁵ Şeyhî'nin en meşhur te'lifi Atâyî'nin *Şakâyık-ı Nu'mâniyye* zeylini tezyîlen kaleme aldığı üç cildlik "*Vekâyî'u'l Fuzalâ*"dır.

⁶ Yani ilk matbaacımız Müteferrika İbrahim Efendi .

⁷ Çelebi-zâde Târîhi'ni takip eden *Subhi Târîhi*, Tâ 1191/1777'de tab' edilmiştir

cedvel-i sudûr-ı Anadolu ve cedvel-i kuzât-ı İslâmbol ve cedvel-i ağa-yı Yeniçeriyân ve dahi başka başka işbu zeylin hâşiyesine tastîr olundu ..."

Bu risâle, müellif hattıdır. Nâ-tamamdır. 1184/1770 vukûâtına kadar yürütölmüş olduğunu görüyoruz. Metinde on ikinci/on sekizinci asra ait bazı alâka-bahş malûmat vardır. Meselâ Damad İbrahim Paşa'nın metrûkâtından bahs ile deniyor ki: "İbrahim Paşa ve Mehmed Kethüda'dan çıkan mal yirmi dokuz bin beş yüz yirmi dokuz kîse ve üç yüz kırk guruştur. Zikr olunan meblağ -zorbalar fes dolusu, etek dolusu altun alup- yağma olunandan fazladır. Merkûm İbrahim Paşa on dört sene miktar-ı vezâretinde misli, gayri mesbûk ricâl ü nisâyâ bezl-i mâl etmişken ve müceddiden âlî saraylar ve sâhilhaneler ihdâs ve altun ile tezyîn ettikten mâadâ şükûfeye rağbette ifrât idüp her biri bin kuruşa lale soğanı alup hazîne sarf etmişken ve müteaddid cevâmî' ü...⁽⁸⁾ âliye cârî ve selsebîl icrâ ve maskat-ı re'si olan kariyyeyi müteaddid cevâmî' ve hamâmât ile tezyîn idüp "Nevşehir" tesmiye etmişken ve sıgar u kibâr-ı ricâl ü nisâyâ la-yeud ve la-yuhşa kerem ile bezl-mâl etmiş iken yine terekeleri eşkıyâyı ıgnâ ettikten sonra bu miktâr zuhûr etti . Merhûm ya defineye mâlik idi, ya ulûm-ı garâibeden bir ilme mâlik idi der idin. Lâkin baht-ı güşâde bir zât olmağla zamanında ma'denler zuhûr idüp bî-kıyâs sîm ü zer hâsıl olurdu . Rahmetullâhi aleyh gerçi Sultan Süleyman'ın sâhib-i mühr olan vüzerâsından İbrahim Paşa'yı dahi sehâ vü kerem ile Âlî merhûm, târihinde vasf ider ammâ anın keremi sânînin öşr-ı aşîri olamaz..."

7)Es'ad Efendi Kütüphanesi'nde 547 numarada mukayyed ve mahfûz ve hattat Hüseyin Hâmid ve tilmîzi Sâlih Nâmık Efendi'nin "*Gülzâr-ı Sevâb*" veya "*Gülzâr-ı Savâb*" ile "*Esmâü'l-Aklâm*" ve "*Terceme-i Mîzânü'l-Hatt*" gibi İslâmî sanatların en müstesnası olan yazıdan bahis risâleler vardır. Bilhassa "Rûmî" denilen Türkiye hattatlarının imzalı ve târihli "hatt-ı dest"lerini ve ayrıca 1188/1774'de vefat eden Bıçakçı-zâde Kara Mehmed Efendi'ye kadar hattatlar silsilesini gösterir uzun bir cedveli muhtevîdir. Türk hattatlığına dair kıymetli bir vesikadır.

8) Hamidiye Kütüphanesi'nde 1206 numarada mukayyed ve mahfûz büyük "*Mecmua-ı Münşeat*". 1129/1716, 1130/1717, 1131/1718 senelerine ait bazı siyâsî muhâberâtı ihtiva eder ki bunların içinde (Nemse casârının başvekilinden sadrâzam hazretlerine), (Leh kralına ve Moskof çarının başvekiline sâhib-i devlet tarafından) yazılan müteaddid mektuplarla Bosna valisinden, Niş muhafızından... Sıkk-ı sâni ve Sâlis Defterdarlarından gelen kâimeleri, tezkireleri, musâlaha hakkında bir hayli

⁸ Burası silinmiş okunmuyor.

muharrerâtı ihtiva etmektedir. Bu mecmuanın "Târih Encümeni"nce tab' ve neşr edilmesi temenniye şayandır.

9) Hamidiye Kütüphanesi'ne mülhak "Lala İsmail" kitapları içinde 737 numaralı mecmua bir hayli vakfiye suretlerini, ayrıca Hoca Sadeddin Efendi'nin ve Kara Çelebi-zâde'nin ufak tefek tezkiirelerini hâvî olması itibariyle mühimdir.

Şu yukarıda bahs ettiğimiz eserler -eski kütüphanelerimizi dolduran bitmez tükenmez mecmuaların şumûl ve mahiyetine misâl olmak üzere- lâlettayin iktibas edilmiştir. Bu ma'razda muntazam ve sistematik bibliyografî malûmatı vermek şu küçük makalenin vazifesi değildir: bi'l-vesîle kaydedeyim ki yegâne nüshası Kütüphane-i Umûmi'de mahfûz "*Câmi'ü'n-Nezâir*" ile Nuri Osmanîye'de yine bu mahiyette iki büyük cild mecmua bilhassa edebî tedkikler için emsâlsiz menbalardandır. Kütüphanelerimiz muntazam katalogları mevcûd olmadığı için târih tettebbûâtı yapmak halkın "iğne ile kuyu kazmak" tâbirine masadak pek müşkil bir iştir. Her kütüphanede yüzlerce mecmua bulunur. Bunların ne olduğu, içinde neler bulunabileceği tamamen mechûldür. Meselâ yüz sahifelik mâlâyâ'niyyât içinde fevkalâde mühim bir iki satır bulmak ve onunla filân devrin karanlık bir safhasını tenvîr etmek veya bir târihî sîmânın vaziyetini, seciyesini ta'yin eylemek her zaman mümkündür.

Makalemizin mebde'inde söylediğimiz gibi kütüphanelerimizin hâssaten mecmualar kısmı ayrı bir hazînedir.

Ali Canip

Kitabiyat

KARESİ MEŞÂHİRİ

İki kısım-Ulema faslı, edip ve şair
ve devlet ricâli faslı –İstanbul: Hasan

Tabiat Matbaası-Muharriri:İsmail Hakkı- S.155

Anadolu edebiyat tarihi vâsi bir sahadır. Bu saha ait tenvîrlerden maalesef mahrumuz. Müderris Fuat Beyin kıymetli tetkikleri Anadolu edebiyat tarihinden ziyade bu edebiyat menşelerine, umûmî Türk edebiyat tarihine taalluk ediyor. Dokuz, on asırlık bir maziye ihtiva eden Anadolu Türklüğünün edebî müessesesi zulmet içindedir. Bu zulmeti nalsı aydınlatmalıyız?...

Biz müteaddid fırsatlarla tarihî mesaiye dair bir iş bölümü fikrini ileri sürdük ve dedik ki Anadolu'nun vasi edebî mazisini coğrafi mıntikalara ayırmak, her şeyden evvel beldelerin edebî tarihlerini vücuda getirmek icâp eder. Bunlar vücut bulduktan sonra umûmî bir telif ve terkip yapmak kolaylaşacaktır.

Geçenki nüshaların birinde ahiren neşrettiği (*Kitabeler*) adlı eseri müderris Fuat Bey tarafından (*Hayat*) sütunlarında tetkik edilen İsmail Hakkı Bey; daha evvel, Karesi Maârif Müdürü iken (*Karesi Meşâhîri*) ismiyle iki ciltlik bir eser neşretmiş idi. Bir taraftan müellifin tevazu-kâr hareketi, diğer taraftan muhitin bu gibi ilmî eserlere karşı gösterdiği alâkasızlık gibi sebeplerden “Karesi”nin muhiti edebiyat tarihine ait telifi; kafi derecede memlekete tanıtamamıştır. İşte edebiyat tarihine ait iş bölümü usûlüne muvaffak olmuş bir misâl diye gösterebileceğimiz (*Karesi Meşâhîri*)ni, biz bu nüshamızda karilere tanıtmaya çalışacağız.

“*Karesi Meşâhîri*” iki cilttir. İlk cilt ulema ve meşayihden bahsediyor. İkinci cildin bir kısmı edip ve şairlere mütealliktir. Biz, bilhassa bu kısım üzerinde tevakkuf edeceğiz.

Müellif eserinde on dokuz Balıkesir şairini anlatıyor. Tertîp elifbaâdir. Bu tertîp içinde zamanî bir silsile nazar-ı dikkate alınırsa hicrî sekizinci asırdan zamanımıza kadar yetişmiş şairlere tesâdüf edilebilir. Bunlardan Yusuf Fakih, sekizinci asrın sonlarında, Zatî, Ruhletî dokuzuncu asırda, Senaî, Rasih, Daimî... gibi birtakım şuarâ 10-11. asırlarda, Kâmile Fatma Hanım, Naci Kasım Bey... on ikinci, Müstecabîzâde İsmet, Rakım Abdülaziz, Hamit Ahmet... gibi bazı zevat da on üçüncü asrın

başlangıçlarında yetişmiş ve yaşamışlardır. Bunların arasında edebiyat tarihimiz itibâriyle mühim olan bazı şahsiyetler var: Yusuf Fakih, Zatî, Rasih, Müstecâbîzâde ... gibi Yusuf Fakih'in ilmi şahsiyeti de olduğundan, kendisinden, kitapta ulema faslında da ayrıca bahs edilmiştir. Mevcût eserinin ismi (*Vikaye*) dir. Yusuf Fakih, eserini Türkçe nazm ettiğinden dolayı lisan-ı millîmizi hakîr gören zümreden özür diliyor, onları ikna için bir hayli müellif, müfesser ve muhaddeslerin Türkçe eser yazdıklarından bahsediyor:

Dinle imdi bir Türkçe manzûm kitâb
 Ettiğüm için siz bana etmen itâb
 Ey nice gördün ulu âlimleri
 İlmi ile âmil ü kâmilleri
 Türk dilince bunca telif ettiler
 Ol ki maksûddur anı gözettiller

Yusuf Fakih görülüyor ki sekizinci asırda Aşık Paşa ile başlayan (Türkçe'ye muhabbet) cereyanın mümessillerinden biridir. Edebiyat tarihinde onun bütün ehemmiyeti buradadır.

Dokuzuncu asırda da bu bakımdan mühim bir şahsiyet görüyoruz. Zati, onuncu asırdaki (Fuzulî-Bakî) mekteb-i edebîlerinin teessüsüne hadim olan Baki'ye bizzat hocalık yapan, el-hasıl Şeyhî ve Ahmedî'den sonra edebiyat tarihimizdeki klasisizmin teşekkülünde rol oynayan bu şahsiyet hakkında bir tetkike muhtaçtık. Muhterem İsmail Hakkı Beyin eserinde, bu mühim şahsa, on beşi mütecaviz sayfa hasr olunmuş, hayat ve eseri hakkında mevcût bütün menbalardan istifâde edilerek lazım gelen malûmat verilmiştir.⁽¹⁾ Bu itibâr ile Osmanoğulları zamanındaki edebiyat tarihimizi okutan ta'lim zümresi için tavsiyeye değer, kıymetli bir menbadır. "Nedim" de dahil olduğu halde, kendisinden evvel ve sonra, birçok şairler tarafından gazeline nazireler yazılan, tazminler yazılan meşhûr Rasih hakkında, müellif bazı malûmat veriyor.

Süzme çeşmin gelmesün müjgân müjgân üstüne

⁽¹⁾ Zatî hakkında müderris Fuat Bey Baki'ye ait bir makalelerinde bazı malûmat vermişlerdi. Bir de vaktiyle Kastamonu Lisesi edebiyat muallimi olan Rıfat Necdî Beyin Kastamonu'da münteşir (*Birlik*) mecmuasındaki Zatî tetkiklerini hatırlıyoruz.

Urma zahmı sineme peykân peykân üstüne

İle başlayan bu gazelin mübdeine dair, İsmail Hakkı Beyin verdiği malûmatı itmam edecek bir tetkike cidden ihtiyaç var.

Son asra ait şairler arasında Karesi ve muhitine mensup zevat içinde Müstecabîzâde İsmet Beyi görüyoruz. İsmail Hakkı Bey, eski edebiyat ile yeni edebiyatımızın çarpışması, edebî inkılâbın vukû bulması onlarında yetişen bu şahsiyete, diğer şairlerden ziyade bir mevki vermiş, eserinin hemen hemen yarısını ona hasr etmiştir. Bu sayfalar, İsmet'e ait yegâne ve tam bir etüttür. Hayatına, şiirlerine, ahlakına, eserlerine dair malûmat bir arada toplanmıştır. Bu malûmattan öğreniyoruz ki İsmet; bir taraftan (gazel)de muvaffak olurken diğer taraftan Fransız şairlerinden yaptığı tercümelerde yeniliğe temayül göstermiş. (Levhe-i garibâne) sinde *Servet-i Fünûn*'a mensubiyetini hissettirmiştir. Ayrıca şairliği yanında alimliğini gösteren eserler var. Naci'nin noksan kalan lûgatini ikmâl etmiş, Naili'ye dair bir tercüme-i hal kaleme almış, ressam Rafael'e dair küçük bir risâle yazmış, Hayyam'ın rubailerini tercüme etmiştir.

Eserin ricâl-i devlet faslında Balıkesir'i ve havâlisinin yetiştirdiği yirmi paşanın hayatından bahis sayfalar vardır. Müellif; mazbut ve gayr-i mazbut menbalardan ettiği istifâdeyi karilerine vermiş, bu suretle Karesi tarihçesini idarî ve siyasî şahsiyetleriyle ikmâl etmiştir.

Bilahare bu sütunlarda bahsedeceğimiz (*Karesi Tarihçesi*), sonra, (*Kitabeler*)i, tab edilmemiş diğer eserleri ile memleketin harsî tarihini tenvîre çalışan İsmail Hakkı Bey, (*Karesi Meşâhîri*) ile edebiyat tarihimizin bir sahasını aydınlatıyor. Bu aydınlatışta kendilerine çok şey medyûnuz. Bilhassa Yusuf Fakih, Zatî, İsmet gibi muhtelif edebî merhalelere mensup şahsiyetlere ait sayfaların hususi ehemmiyeti vardır. Zira bunlar yalnız muhiti, alâkaya göre değil, umûmî bakımdan da nazar-ı dikkatimizi celp ve edebî revşî ve tekamülün izahı için istifâde temin ediyorlar. (*Karesi Meşâhîri*) hakkında serd edeceğimiz tenkidî fikir, sadece eserin ihtiva ettiği şahsiyetlere dair tertiptedir. Muhterem müellifi, elifbâî bir tertîbe riayetkâr görüyoruz. Bize göre tarihî ve zamanî bir silsile gözetilmesi; daha muvaffak ve muasır telâkkilere göre daha ilmî olacaktır.

Mamafih bu cihet, eserin ifa ettiği büyük hizmet ve yaptığı millî tesir yanında çok küçük ve ehemmiyetsiz kalır. ferdî ve şahsî mesaisi ile maârifçilere Anadolu şehirlerinin resmî maârif uzuvlarına imtîsâl numunesi olan İsmail Hakkı Beyefendiyi,

edebiyat tarihimize ait bu hizmetinden dolayı tebrik; ifası Anadolu edebiyatı tarihi namına mecburî olan mühim bir vecibedir.

Ziyaettin Fahri

YENİ ESERLER

Yakılacak Kitap –Roman: Muharriri Ethem İzzet Bey- Tab’ı: Suhûlet Kütüphanesi Sahibi Semih Lütü Bey.

Piç... Cemiyet hayatının içerisinde hiçbir tasavvuru olmadan bu sıfatla tanılan ve her yerde hakaretlerle karşılanan zavallı bir sınıf... Başkalarının işlediği günahın azabını çekmek için yaratılmış biçare bir mahluk... Ethem İzzet Beyin “*Yakılacak Kitap*” ismindeki romanında zavallı bir piçin gizli dertlerini, elemelerini, hicranlarını öğrenmek kabildir. “Mesudum” dediği bir anda bile, en büyük felaketle karşılaşan bu zavallı kızın hayatı maceralar ve sergüzeştler arasında geçmiştir. “*Yakılacak Kitap*”ın mevzuu belki her gün, her vakit tesâdüf edilebilen, görülen vakayî’den ibarettir. Eğer bu roman tamamıyla İstanbul’da cereyan etmiş olsaydı, ona fazla bir kıymet verilemezdi. Vaka Anadolu’nun muhtelif köşelerinde cereyan etmektedir. Muharrir, mevzu’unu ihmal etmemekle beraber, fırsat buldukça fikirlerini, düşüncelerini serpiştirmeye muvaffak olmuştur. Mesela İstanbul’dan bahseden bir yerinde şu cümleleri okuyoruz: “İstanbul mu, mütefessih belde mi?... Ben orada riyadan, şeytanetten, fisk ü fücûrdan, mihnet ve ıstırâptan başka ne gördüm ki?...” Bu cümleler muharririn İstanbul hakkındaki fikirlerini telhîs etmiş olmuyor mu?

“Yakılacak Kitap” alelade bir aşk romanı değildir. Bu roman aynı zamanda Anadolu’nun muhtelif köşelerindeki yaşayışı, konuşuşu, zevkleri canlandıran, eski memur tiplerini, düşüncelerini yaşatan uzun bir tetkiktir. Ethem İzzet Bey bu aynı mevzu’u Şişli’nin bir köşesinde geçirmiş olsaydı, yukarıda da kaydettiğimiz gibi, bu derece kıymetli olamazdı. Halbuki “*Yakılacak Kitap*” bize eski bir kaza kaymakamını, Anadolu’daki mütevellî kadınları, bir köydeki gelin alayını, eşraf denilen kısmın ahlâksızlıklarını kuvvetli bir üslupla canlandırmaktadır. Ethem İzzet Beyin, bu eseri yazmadan evvel, Anadolu’da uzun bir tetkikatta bulunduğu anlaşılıyor. “*Yakılacak Kitap*” günahkâr bir babanın işlemiş olduğu cinayetlerinin ne gibi fecî neticelere sebebiyet verdiğini gayet güzel teşrîh etmektedir.

“*Yakılacak Kitap*”ın bütün kıymeti bir fikir romanı olmasındadır. Bizim gibi mühim inkılâplar geçirmiş olan bir millet için, fikir romanlarına fevkalade ihtiyaç vardır. Bence her muharriri, fırsat buldukça bu inkılâbın kuvvetlenmesi için, herhangi bir sahada olursa olsun çalışmalıdır. Yalnız bu fikirler eserlerin arasında iğreti kalmamalıdır. Mevzuu söndürecek kadar da fazla kuvvetli bulunmamalıdır. Bu iki şarta riayet ederek romanların arasında muhtaç olduğumuz fikirleri yaşatabilecek olanlar,

herhalde en büyük muvaffakiyeti elde etmiş olacaktı. Ethem İzzet Bey “*Yakılacak Kitap*”ta buna muvaffak olmuştur. Hem vakayı arzu edilen kuvvette yaşatmış hem de kendi fikirlerini, düşüncelerini bu vakaya mâl etmiştir.

ŞİMŞEK-Roman Muharriri:Peyami Safa Beyin Tab’ı: Suhûlet Kütüphanesi

Son neslin en velut muharrirlerinden Peyami Safa Beyin “*Şimşek*” romanı şimdiki kadar neşretmiş olduğu eserlerden büsbütün başka bir tarzadır. Zaten Peyami Safa Beyin eserleri başka başka tarzadır. Romanları muhtelif roman tarz ve şekillerinin en iyi bir numunesidir. Mesela “*Mahşer*” İstanbul hayatının gizli köşelerini garip tiplerini, “*Sözde Kızlar*” salon hayatının acı yaralarını teşrîh etmektedir. Son zamanlardaki Fransız romanları tetkik edilecek olursa, her eserin başka bir şekil ve başka bir tarz için yazılmış olduğunu görürüz. Bazı romalar sırf tasvirdeki kudreti göstermek için yazılır. Diğerleri vakaların canlılığı ve yeniliği itibâriyle bir mevki elde etmektedir. “*Şimşek*” de doğrudan doğruya bir “*Seciye Carateres*” romanıdır. Peyami Safa Bey bu romanında şüphe içinde kıvranan ve kıskançlıktan her türlü zevki unutan bir tipi büyük bir muvaffakiyetle yaşatmıştır. Romanın bidâyetinden sonuna kadar okuduğumuz vakâyî, sırf bu seciyei biraz daha canlandırabilmek, daha kudretli yaşatabilmek için ihdâs edilmiştir. Romanın içindeki her sözde kıskançlığın bariz izleri görülmektedir. Her tahlil bu ruhun inceliklerini tam manasıyla tespit edebilmek için yazılmıştır.

“*Şimşek*” aynı zamanda tahlîlî bir romandır. Muharririn vakaların arasına sıkıştırmış olduğu mülâhazalar, fikirler, bizim o vaka veya hadisenin ruhu ve felsefî kısımlarına nüfuz edebilmekliğimize yardım etmektedir. Tahliller, vakaları daha açık ve daha vazîh göstermektedir. Romandaki bazı tasvirler doğrudan doğruya son zamanlarda Fransa edebiyatında görülen sürrealizm surrealisme tarzındadır. Hakikaten bu yeni şekil, tasvirlerde muvaffakiyeti teshîl ediyor.

Peyamî Safa Beyin “*Şimşek*” romanında tahlillerin lüzumundan fazla olması, bir parça romanın vakalardan uzak bulunmasını intâc etmiştir. Tahliller azaltılmış olsaydı “*Şimşek*” Peyami Safa Beyin en güzel romanlarından biri olacaktı. “*Şimşek*” Peyami Safa Beyin en güzel romanlarından biri olacaktı. “*Şimşek*”te gösterdiği kudretten dolayı Peyami Safa Beyi tebrik etmek bir borçtur, çünkü edebiyatımızda “*Seciye caractere*” romanı pek azdır. Her vakit yeni romanlarında başka bir şekil göstererek birçok boşlukları dolduran genç romancıyı takdir etmemek kabil mi?

KİNA GECEŚİ—Küçük Hikayeler. Muharriri: F. Celaleddin Bey Tab'ı: Suhûlet Kütüphanesi

Senelerden beri muhtelif mecmualara küçük hikayeler yazan F. Celaleddin Bey, bu defa bazı hikayelerini “Kına Gecesi” ismi altında kitap olarak neşretti. “*Kına Gecesi*”ndeki hikayeleri iki büyük kısma ayıracağım:

Birincisi:Yaşamış olduğumuz hayatın, muhitin herhangi bir köşesindeki müşâhedelerin bir mahsûlüdür. Muharrir, bu hikayeleri bir neticeye bağlamak lüzumunu hissetmemiş. Yalnız muhitin canlı tiplerini, onların garip düşünce ve fikirlerini gayet iyi bir tarzda tespitte muvaffak olmuş. “*Kına Gecesi*” eski adetlerin manasızlığına en iyi bir hücumdur. Bu hikayede herkesçe malum olan tipler, rakı sofralarındaki latifeler, samimi konuşuşlar, kavgalar o kadar canlı yaşatılmıştır ki, bunları okurken böyle bir geceyi insan muhayyilesinde bütün kuvvetiyle canlandırabiliyor. “*Devair-i Eşgâl*” her hikayecinin yazamayacağı kadar çetin bir mevzudur. Bence bu hikaye uzun tetkiklerin bir neticesidir. Her dairenin husûsiyetini, uğraşmaktan koşturmadan yılmayan eski bir kalem mümeyyizini o kadar iyi tasvir ediyor ki... “*Eğlencehâne-i Osmanî Kumpanyası*” bir hikayeden ziyade bir kroniktir. Zaten F. Celaleddin Beyin bu birinci kısım hikayelerinde vakanın kahramanını aramak beyhudedir. Çünkü bu kahraman o devirde ve o zamanlarda yaşayan herhangi bir kimsedir.

İkinci ise şimdiye kadar malum olan hikaye tarzında yazılmıştır. Anadolu’daki basit bir memur zevkini gösteren “*Ceza*”, ona muhabbetini bütün kuvvetiyle yaşatan “*Pürniyâl Hanımefendi*” bir zevkin acı neticesini kudretli bir kalemlle çizen “*Frengi*” hikayeleri F. Celaleddin Beyin bu vadide de muvaffakiyet gösterebilecek bir muharrir olduğunu bildiriyor.

“Şarap”, “*İstiskâl*” gibi daha işlenmesi lazım gelen ve her nedense ihmal olunmuş bazı hikayelerde yok değildir. Fakat her ne olursa olsun, F. Celaleddin Bey son nesrin, yeni bir tarz tatbîk ettiğinden dolayı, en iyi hikayecilerinden biridir. Yalnız “*Kına Gecesi*”ndeki parçalar, muharririn pek eskiden yazmış olduğu hikayelerdir. Biz genç hikayecimizin yeniden faaliyete geçmesine intizâr ediyoruz.

Hikmet Şevki

Tarihe Vesika Olacak Eserlerden:

ENÎSÜ'L GUZAT

Ayasofya Kütüphanesi, mâlik olduğu eserlerin manevî ve maddî kıymetleri itibariyle eski İstanbul kütüphaneleri arasında birinci dereceyi işgâl edenlerdendir. Müessisi, Birinci Mahmûd'dur.⁽¹⁾ Fakat vakfettiği kitapların çoğu kendinin değildir, bir kısmını saraydan çıkarıp getirmiş, bir kısmını irâde ederek sadrâzamından, şeyhülislâmından, darüşsaade ağasından, kazaskerlerden, hulâsa şundan bundan âdeta cebren hediye almış, bazısını da vezirlerin metrûkâtından zapt etmiş ve işte kütüphaneyi bu suretle meydana koymuştur. Bu eserler içinde Yavuz'un Mısır'dan getirdiği kitaplar vardır ki pek kıymetlidir. İran şâirlerinin Dîvânlarını, hamselerini ihtivâ eden yazmalar için ise tezhib, hat, kâğıt, cild itibariyle ancak "harikulâde" sıfatı verilebilir. Haksız yere "Afgan usûli" denilen, hakikatte –Helât Türkleri" tarafından ibdâ' edilen tezhîbin ve hattın emsâlsizliğini tettebbû için Ayasofya Kütüphanesi mükemmel bir hazînedir. Bu hazîne içinde vazif sevkiyle altı aya yakın muntazaman çalıştım. Elimden pek çok eserler geçti Fırsat buldukça onlardan bahsetmek isterim. Bugün "Hayat"ın kârîlerine yegâne nüshası Ayasofya Kütüphanesi'nde mevcûd Türkçe minimini manzûm 'bir kitabı anlatacağım. Bu, biraz evvel söylediğim muazzam eserlerden. Değildir. Şekli zarîf, medlûli basit bir şeydir. Kıymeti, meşhûr târihi bir vak'ayı anlatması ve dört yüz sene evvelki Türkçe imlâsını göstermesi itibariyledir.

Eserin ismi "*Enîsü'l-Guzât*"dır. Nâzımı "Fütûhî" nâmında tanınmamış bir şâirdir. 932/1526 tarihinde Türk orduları Macaristan'a sefer etmiş, kal'alar almış, nihayet "Ongurus" payitahtı olan (Budin) kalesine bayrak çekmiş ve Macar krallığı bizim tarihlerin "Yanoş kral" dedikleri "Janos Szapolyai" bahsedilmişti . İşte "*Enîsü'l-Guzât*"ın mevzûu bu seferdir. Şu yegâne nüsha, nâzımın el yazısıyledir. İçindeki medhiyelerine bakılırsa devrin meşhûr sadrâzamı "İbrahim Paşa"ya, belki onun delâletiyle "Kanûnî"ye takdîm ettiğine hükmedilebilir. "*Enîsü'l-Guzât*"ı müteakip, şâirin *Dîvânçesi* geliyor. Bazı gazellerinde "Fütûhî", bazı gazellerinde "Hüsâmî" tahallüs ettiği görülmektedir. Manzûmenin içinde tesâdüf edilen şu tevriyeli beyitte onun bu çift mahlâsına işaret var:

¹ Fâtih Camii'ndeki kütüphane de onundur

Futûhi medh idersen et Hüsâm'ı

Alan odur aduvdan intikâmı

Nüshanın yazısı pek güzel bir ta'lîkdir. Zahrında cedvel içinde "Kitab-ı Enisü'l-Guzâtü li efkari'l-Kuzât Hüseyin El-hakir El meşhûr bi-Fütûhî" ibâresiyle Şeyh Attar'ın bir beyti okunuyor. Ayrıca "odadan çıkan Fârisî" kaydı görülüyor. Bu kayıt, eserin saraydan nakledildiğini anlatmaktadır. Ayasofya Kütüphanesi'ndeki birçok kitaplarda "odadan çıkan Arabî", "odadan çıkan Türkî", "odadan çıkan Farisî" yolunda tâbirlere tesâdüf edilir. Bu, bu işe memur edilmiş saray adamlarının ümmîce biri yazmış zannetmiş! Nüshanın cildi vişne renginde şem'alı meşindir. Manzûmeyi ihtiva eden sahifelerin cedvelleri altındır. Sahife hârici parça halinde zer-efşândır. Baştan sona kadar (mefâ'îlün mefâ'îlün feûlün) vezninde devam eden manzûme evvelâ bir münâcaatla başlar, sonra na't, daha sonra hazret-i Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali hakkında medhiyeleri gelir. Müteakiben "Der-beyân-ı sebeb-i te'lîf" ser-levhası okunur. Şâir burada:

Yaturdum bir seher gam-nâk ü dil-teng⁽²⁾

İrişdi sem'uma bir dil-keş âheng

Ki ömr-i nâzikimün oldu yâri

Ne yârin var ne ömrün yâdigârı

Seversen bî-vefâ Fettân güzeller

Çürüdüp magzunı dirsен gazeller

Beş on günden solar hattıyle haddi

Nühûset şâhı olur serv-kaddi

Göresin bir taraftan bir dil-âviz

Cemâlini arza kılur fitne-engîz

dedikten sonra mevzûuna temas ediyor:

² Bu eser Türkçe imlânın târihi itibariyle de bir vesikadır. Ben kâirilerimizin kolayca okuyabilmelerini te'min için imlâsını bugünkü kullandığımız şekle yaklaştırdım.

Şehi medh eyle kim yokdur mukâbil
Bulunmaz evvel ü âhir mûmâsil

Şehün misli ne geldi ne geliser
Pes anun medhi câvîdân kalısar

Husûsa Ungurus üzre gazâsı
Civâr-ı enbiyâ olsun cezâsı⁽³⁾

Ne denlü söylesen söze mahaldür
Melâ'ik mecmu'ında hoş meseldür

Dilersen ânılasın tâ kıyâmet
Tutasun hayrıla 'âlemde şöhret

Kabûl-i hâs u 'âm ola kelâmun
Felek eyvânına nakş ola nâmun

Gazâ-yı Ungurusı mesnevî kıl
Arûzın nakş u darbın ma'nevî kıl

Müzeyyen eyle sadr u ibtidâsın
Güher kıl haşvini gerçi gedâsın

Ki her beytün ola beyt-i dil-âvîz
Esâs-ı la'l ü yâkût-ı zer-âmîz

Ola elmâsdan mecmû-ı evtâd
Güherlerden ola esbâba bünyâd

Be-gâyet ma'nidâr ola fevâsıl
Okuyanlar ola maksûda vâsıl

³ Cezâ: Burada mukâbele, karşılık mânâsındadır.

Enîs ola guzâtı her zamânâ
'Ola ikdâma illet her civâna

Ki diler kıssa-i cûd u şecâ'at
Ziyade eyler ikdâm ü sehâvet

Mutavvel kılma lâkin muhtasar kıl
Dehân-ı gül-ruhân-veş pür-güher kıl

Şular kim sözleri dürr ü güherdür
Dimişler muhtasar matbû'-ı terdür...

Bu kısım şöyle bitiyor:

Velî terk eyleme iş'âr-ı ışkı
Ki nakş it câ-be-câ eş'âr-ı ışkı

Mahal düşdükçe ışkı yâd eyle
Revân-ı âşıkânı şâd eyle

Ma'ânînün beyânını bedî' it
Kelâmun râyet-i şeh-veş refî'it

Bundan sonra "Ungurus Gazâsı"na azm edildiğini, hükümdarlar arasında muharebeler icrâ olunduğunu, "Ungurus kralı"na Müslümanlık teklif edildiğini anlatıyor. Aşağıdaki satırlar Türk askerinin yürüyüşünü ve tesâdüf edilen kalelerin şekil ve heybetini ve nasıl zapt ve fethedildiklerini tasvir etmektedir.

Geçüp deşt ü sahrâyı kûh u deryâ
Giderdi leşker-i dîn tüvâna

İrişdiler nice hısn-ı hasîne
Ki her birisi bir mu'azzam medîne

Burûcî her birinün reşk-ı gerdûn
İçinde top tolu genc-i Ferîdûn

Tılısm-ı ejdehâdur top kovanı
Saçar halk üzre âteşler dehânı

İçi top tolu hûn-hâr u mukâbil
Birisi bine zu'mınca mukâbil

Der ü dîvârı per-resm ü işâât
İderler nice beğlerden hikâyât

Aceb hey'âtile begler musavver
Ki her birisinün hâli mükedder

Muhassal ma'ni bir çok şâh-ı mansûr
Gelüp bu kal'alarda oldu makhûr

Aceb müstahkem itmiş dest-i üstâd
Ki bir taşın koparmaz zûr-ı Ferhâd

Şecerdendi binâ-yı ba'z-ı kal'a
Veli kâbil degüldi hal'ü kal'a

Aceb mi bir binâ ola şecerden
Ki üstâd üstüvâr ide hacerden

Ta'accüb itme kim sun' ile üstâd
İder pûlâdı âb ü âbı pûlâd

Husûsâ kim ola begler mu'âvin
Vireler harc ü sarfîcün hazâyin

Hakikatde eğerçi fethi düş-vâr
Velî âsân olur devletle her'-kâr

Kimisi itmeden ikdâm ü ilhâh
Zemîn-i hidmet öpdî virdi miftâh

Kimisi eyledi bî-sûd gavgâ
Anunçün oldı hânümânı yağma

Esîr oldı nice sîmîn-bedenler
Kiminde düşdi âhû-yı Hutunler

Nice şeh-bâz uçup gördi hisârı
Tezerv-i hoş-hırâm oldı şikârı

Atıldı göklere gûy-ı hevâyı
İnil inil iniletdi semâyı

Hevâdan yire top oldukça nazil
Ne yer göklere düşerdi zelâzil

Hisârı topla hâk eylediler
Adûnun zühresin çak eylediler

Şikâr itmeğe bir şîrîn-dehânı
Olupdı her azeb Ferhâd-ı sâni

Uricak her biri tîşe hisâra⁽⁴⁾
Tozardı kozlı helva gibi hâre

Bu beyti okudukça pîr-i evbâş
Cihân-dîde o rind ü mest ü kalâş

⁴ Uricak: Urunca

Cihânda çekmeyen bin hâr ü hârı
Getürmez sîneye bir gül-ızârı

Kenâra çekmek için bir nigârı
Hurûş ile yıkarlardı hisârı

Bu beyti âşık-ı şûrîde ser-bâz
Okurdu sûziş ile nağme-perdâz

Şikâr iden bugün bir gül-'izârı
Bahâr ile geçirür rûzgârı...

Müteakip bendler "leşker-i düşmen" in ittifâkını "leşker-i İslâm" ın bu hileyi haber alışını, kâfirin şarâbla bed-mest kalışını, "Düstûr-ı a'zam vezir-i mufahham İbrahim Paşa" ya meselenin arz edilişini, İbrahim Paşa'nın "Leşker-i İslâm" a nasihat verişini anlatmakta nihayet kralla cengi ve kralın firârını tasvîr etmektedir. Daha sonra hemen hepsi "feth" redifli kasideler geliyor. Manzûmenin sonları "Budin" e girişi ve yeni kralın tahta geçişini gösteriyor. Fütûhî hâtimede şunları söylemektedir:

Eğerçi kodı "Şeyhî" bir bülend
Be-medh-i Husrev ü Şîrîn ol üstâd⁽⁵⁾

.....
Degülem münkır ol nazm-ı bedî'a
Cezâ'allâhü min tilke'l-vedî'a

Velî bu nazmı dahi görse Şeyhî
Mürîd olup fakîre derdi şeyhî

Ki zirâ tercemedür ol vedi'at
"Nizâmî" den alupdur fi'l-hakikat

Benüm hod ihtirâ'-ı hâss-ı dildür

⁵ 826'da vefât eden meşhûr (Şeyhî-i Germiyânî) ki kendisinden sonra gelenler onu üstâd saymışlardır.

Fünûn-ı şîve-i rakkâs-ı dildür

Gel ey bezm-i gazâyâ eyleyen âm
Şeker şerbetleriyle eyle itmâm

Hadîs-i Mustafa'dan aç dehânı
Bu bezmün olasın gevher-feşânı...

"*Enîsü'l-Guzât*" tam (115) sahife tutuyor. Bunu takip eden *Dîvânçe* "94" sahifedir. Mesnevî tarzında bir tahmîd ile başlar, ber-mutâd Hazret-i Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali haklarında medhiyeleri ihtivâ eder. "Fütûhî"nin "Hüsâmî" mahlaslı bir gazelini şuraya geçiriyorum:

Şevk-i la'liyle nigârün kaldı cânım bir nefes
Hem-dem olmaz bana ol devletlü hânım bir nefes

Taşlar feryâduma rahm eyleyüp feryâd ider
Dinlemez ol seng-dil hayfâ Figânım bir nefes

Nice gitsün bu tarîk-i zühde esb-i ihtiyâr
Aşk-ı bîdâdan komaz elden i'nânım bir nefes

Her zamânda pür-şeker olsa dehânım tan mıdur⁽⁶⁾
Fâriğ olmaz zikr-i la'lünden zebânım bir nefes

Cân-bahş u müşk-bû olsa nola şi'r-i Husam
La'l ü zülfün komadı dilden dehânım bir nefes

"Şarkı"ya eskiden "murabba" derlerdi Futûhî'nin:

Kanda gitdi zînet-ı bâg-i İrem
Kaldı mı Şeddâd'dan hiç bir direm

⁶ Tan:tan: şüphe, aceb: "Tan mıdur" yani "ta'accüb edilecek bir şey midir?"

Hoş-durur bu kavı-i pîr-i pîş-kadem
Dem bu demdür dem bu demdür dem bu dem...

diye başlayan bir "murabba" yani "şarkı" yazmış olduğunu görüyoruz. "Latîfe" unvanıyla "pire" redifli bir manzûmesi de var. Bundan bir iki beyit:

Kâdılar sadra çeker, begler alur koltuğuna
Dil-rübâlar dahi her gice nedîmi pirenin

Gözüme hâbı hayâl eyledi vü râhatı düş
Bağladı o uyhu yolın ceyş-i azîmi pirenin...

Bu tanınmamış Türk şairinin Câmi'ye, Hâfız'a tahmîsleri de vardır.

Ali Canip

MİRAS!

-“Enis Behiç’in şiir mecmuası”-

Tarih, meçhûl ufuklara kadar uzanan yol, arızalı bir tren yoluna benzer. O da şerefle tırmanır. Zaferle yükselir, mağlûbiyetle iner; yarmalardan geçer, uçurumlardan atlar. Zaman zaman tünellerin zenci karanlıkları içinde kaybolur.

Bu yol bütün millet kervanlarının alnına yazılmıştır ve bütün o kervanlar bu sonu gelmez yolun üstünde gah alçalıp yükselirler, gâh ölüm korkuluklu uçurumlardan geçerler, bazen de tali’leri kararır ve bir deliğin simsiyah, geniş ağzında göze görünmez olurlar.

Mütareke günlerinde bizim kervanımız işte böyle bir tünelin karanlığına gömülmüştü. Başka bir aşk, bu sükuttan belki bin parça olur ve bir daha baş kaldıramazdı. Fakat biz, felaketlerden bedialar yaratmak sırrına erenlerden olduğumuz için o tali gecesinden yeni bir güneş gibi doğduk. Önümüzde çelik kanatlı bir kartalın tuttuğu kızıl ihtilal meşalesi dünya ufuklarını yeni bir sabahla tutuşturmuştu.

Evet, ihtilal چراغının kanlı ışıkları istiklal sabahının müjdesidir. Fakat bu ışık çok keskin, çok parlaktır; gözlerle beraber gönülleri de kamaştırır. Mucizeler karşısında duyulan his-i hayrânlıktır ve hayrân insanların ise merhametten başka ellerinden bir şey gelmez güneşe bakılamadığı gibi inkılâplar da zamanla bulutlanmadan yakından seyredilemez. Onların bazı, birkaç nesil sonraki vatan çocuklarının kısmetidir. “Sakarya”nın “Hamit”i kim bilir ne vakit gelecek ve (gazi) kim bilir ne vakit gelecek ve (gazi) kim bilir kaç sene sonraki kalem ve fırçalara daha senin kanatlarını verecek!..

Böyle düşündüğüm için, zaman zaman yükselen “Edebiyat yok! Sanat yok!” feryadına o kadar aldırış etmiyor ve: “İstikbal eseri hale sığmaz; o ayrı bir varlıktır!” diyordum.

“Enis Behiç”in kitabı karşısında bunları tekrarlarlarken fazla bir şey yaptığımı sanmıyorum. Belki delikanlı değil; fakat bu herhalde genç şair “*Miras*” ismi altında eski, yeni yazılarını toplayıp neşretti.

Bu imza, on beş seneden beri en dikkate layık yazıların damgası olmuş, çok sevilmişti. Aruz ve hece inkılâbının darbesine uğrayan kıymetli üstadını ilk kurbanlardan saymak lazımdır. Çünkü biz bugün Enis’in yazılarında ancak üstadının fazlasına uçmuştu. Maziye, mazinin; tekâmül için esaslı şartlardan

sayılan mirasına milli cereyan, bir balta gibi inmişti. Yeni mevzu yeni şekil yaratmak ve bütün bunları yaparken kendi itiyatları ile boğuşmak lazım geliyordu.

“*Miras*”ı dolduran şiiirlere biraz da bu hakikatin adeseşiyle bakmak lazımdır. Ama yanlış anlaşılmasın, bu noktayı ben “*Esbâb-ı muhaffife*” aramak için değil, yalnız tarihî bir kıymet olarak kaydettim. Yoksa sanat huzurunda ne ben şefaatchilik ederim, ne şair böyle bir tenezzüle razı olur.

Hem zaten bunların hiçbirine lüzum da yok. Kitabı dolduran şiiirlerin çoğu mesut ve bahtiyâr yazılardır. Hele içlerinde öyleleri var ki son neslin kalemleri daha hayli zaman onların gölgesinde dinlenmek ihtiyacını duyacaktır.

Enis’in şiiirlerine dikkat ederseniz onun ince, süzgün hislerden ziyade yalçın ve muhteşem şeylere gönül verdiğini görürsünüz. “*Gemiciler*”, “*Venedikli Korsan Kızı*”, “*Uğursuz Baskın*” manzûmelerinde şairin bu meyli açıkça okunur. Heyecanı, tasviri, lisanı ve tahkiyesi bu kadar mükemmel eserler hece vezni için bugün yarın da yüksek bir muvaffakiyet addedilir. O şiiirlerin on beş senelik bir maziye rağmen hala dipdiri duruşu şüphesiz mübda’nın kudretine bir işarettir; fakat bunun başka bir sırrı daha vardır. Enis, o üç manzûmeyi yazmadan evvel deniz muhabereleleri tarihi okumuş, aylarca mevzuları besleyecek eserleri karıştırmış ve ilhamının hududunu genişletmişti. Esasen o okuyan bir gençtir. Bazıları gibi aleme omuz silkmemişti. Biliyordu, ki okumadan yazanların toplayacakları alkış, uzun esnemelerden başka bir şey olmaz.

Dar bir makalenin çerçevesine sığdırmak güç olmasa, kitaptan bazı parçalar alacağım. En son şiiirlerden birini teşkil eden “Bir Katil” de ne canlı ve kudretli levhalar var:

“Karyolanın yanında duruyor heykel gibi”

“Damarlarında alkol bir zehirli seyl gibi”

“Alnında soğuk terler, çeneleri kısılı”

“Delikanlı bakıyor kadına ecel gibi”

“Boğulan çocuklar” kitabın son şiiiridir. Bunda tamamıyla başka bir tahlîl, büsbütün yeni bir sanatkâr ıstırâbının kıvrandığı görülüyor. (Mabûd “*Yama*”nın karşısında) manzum hikayesine de şairin yeni eserlerindendir. Bunda da o sert ve kuvvetli nazmın pürüzsüz örülüşünü; heyecan ve ahenk

tevâzününü görüyoruz. Enis'in mısraları dolma toprakları gibi donuk ve gevşek sesler vermiyor. Bakarsınız, şimdi sanatının elinde kelimeler yumuşar, erir, kıvrılır, en çapraşık bir hissin ifadesi olur, yine bakarsınız aynı kelimeler yumuşar, erir, kıvrılır, en çapraşık bir hissin ifadesi olur, yine bakarsınız aynı kelimeler, heyecanın evresinde döküle döküle sertleşir. Kıvılcımlar, keskin bir kılıç halini alır.

“*Ey Türk İli*” şiiri, Mudanya mukavelesinin parlak bir izidir. Bu şiirde Sakarya’yı yaratan azmin gölgesi düşmüş dense hata olmaz:

“Ruhumuzun zırhı oldu ıstırâbımız...”

“Bahtımızla budur dedik son hesabımız...”

“Felaketler penceremizde oyuncak oldu...”

“Yangınlarda bütün vatan al sancak oldu.”

“Bir kırılmaz yalın kılıç gibi hıncımız,”

“İmanını kalkan etti her akıncımız...”

Şair, “Miras”ına bir ayna karşısında başlıyor. Bazı gençler bu güzel manzûmedeki endişeyi kavrayamazsa onlara hak vermek lazım. Enis kendine:

“Sen eski genç değilsin, sen artık genç değilsin!” derken saçlarına, yüzüne bakıyor. Bütün kitapta benim bulabildiğim ilk mühim kusur işte budur. Sanatkar eserlerinde yaşayan bir varlık oldukça, yaş mihekine vurulamaz. Manzûmelerinde gevşeyen, ihtiyarlayan bir sarkıklık görülmedikçe, şair her zaman gençtir. (Nedim)e geçen asırlar, henüz bir tek yaş verebildi mi? (Dante) yedi yüz senelik mezarında hala genç değil mi? İnsanları buruşturan yıllar, şairlerin alnından kayaları cilalayan rüzgar gibi geçer. Gönülde heyecanın mukaddes ateşi yandıkça ihtiyarlık onlara yaklaşamaz. Hilkat, şairlere öldükten sonra da yaşamak sırrının beratını vermiştir. Dünyanın en kıymetli hazinesi olan bu imtiyaz, birçoklarını kamçılar. Cüceliklerini unutarak taklide yeltenirler. Hakiki sanatkar ile taklitleri arasında bence şu fark vardır: birinciler öldükten sonra da yaşarlar, ötekiler sağ iken ölürlər. Bugün kendilerini bir abide zanneden ne bîçâreler var ki yalnız şöhret hırsıyla coşkun gönülleri çoktan paslı bir tabuta girmiştir.

Enis Behiç, asıl bundan korkmalı idi. Gerçi insanın elinde “*Miras*” gibi kuvvetli bir asa varken sanat (tavır)ı göze o kadar yüksek görünmez. Fakat ben sanatkarın kendi kudretine biran bile inanmasına “Öldüm!, Eridim!” demesine

razı değilim. Başlarken, edebiyat ve sanatımızın tabi olduğu tarihi zaruretleri içtima-i kanunlara şöyle bir dokunup geçmiştim. Bu kısır zamanda (*Miras*) şiir ailesinin ve edebiyat aleminin hakiki bir mirası kıymetli haizdir. Gönül ve fikrin karardığı günlerde bu eseri ben, selamet kıyılarından haber veren bir deniz fenerine benzetiyorum. Onu parlatan yaratan ruha ne mutlu.

Hakkı Süha

Şah Eserlerden

GOETHE’NİN “MUHAMMET”İ

Goethe’nin her şeyi muhit olan tenkidî dehâsı dinleri de taharrî ve istiknâhdan hâli kalamazdı. O İbraniceyi dini hakikatlere vâsıl olmak için öğrendiği gibi, Muhammed’e dair içtihatlarını da Şark akîde ve edebiyatlarını tetkik ve ta’ mîk ederek bulmuştur. Fakat bundan evvel, sanatın bu bî-nazîr dâhisi ruhların o dahi fatihini hakiki ve ilahi hüviyetiyle henüz tanımazken, Voltaire’in, dinleri yıkmaya uğraşan bu Fransız inkılapçı şairinin garazkâr bir mâhiyeti haiz Muhammed piyesini Almanca’ya tercüme etmiş, ve Schiller bunun için: “Yıkık mabetlerde dolaşıyorsun” diye büyük dostunu tahzîr etmek istemiştir. Fakat Goethe, sonraları, dâhi peygamberi tebcîle müntehî içtihadını bulmuş, ve intak-ı Hakk kabilinden, kendisi müstakil bir “*Muhammed*” piyesi telif etmeyi tasavvur etmiştir. Son günlerinde, zengin hayâtının hatıralarına şiirin bir abidesini diğeri gibi yazdığı “*Dichtung und Wahrheit*” adlı büyük eserinde [on dördüncü kitabın sonu] aynen şu beyanâta tesâdüf ediyoruz:

“Ben hakikatte öyle yollar bulunduğunu celi ve ayân olarak gördüm ki bunlar insanı selâmetten ziyade hüsrâna götürürler. İşte ben bu yolları, hiçbir zaman yalancı olarak kabul edemediğim Muhammed’in hayâtında hâilevî bir şekilde tasvir etmeyi teemmül ettim. Ve biraz evvel de bu Şark peygamberinin hayâtını büyük bir alâka ile okuyup tetkik etmiş olduğum için, bu fikir bende ilk uyandığı zaman, zaten buna evvelden hazırlanmış bulunuyordum.

“Tertîp ve inşâ itibâriyle hâilenin heyet-i mecmuası, daha ziyade, benim yeniden tekrar temâyül ve rücû ettiğim muntazam klasik şekle yaklaşıyordu, bununla beraber, zaman ve mekân unsurlarının keyfî tarzda istimâlinden temâşânın ihrâz ettiği serbestîden de mutedil derecede müstefit oluyordum.

“Piyas, berrâk, şâtır bir gece semâsı altında Muhammed’in yalnız başına terennüm ettiği bir ilahi ile başlıyordu. İmân harâretiyle yanan bu âbid ve aşân kalp evvelce gökteki nâ-mütenâhi seyyâreleri sayısız Allahlar gibi tebcîl ve tahlîl ediyor; sonra, bakıyor ki müşteri yıldızı, şâd ü hürrem, yükseliyor; o zaman bütün tahlîli hasren bu seyyâreler sultânına râci oluyor. Aradan çok zaman geçmiyor, bu sefer ay harekete geliyor, vecd ü huşû’ içinde ibâdet eden büyük insanın bütün gözünü ve kalbini teşhir ediyor, ve nihâyet güneşin meydana çıkmasıyla inşirâh ve kuvveti büsbütün artarak, yeni bir istiğrâk ve perestişe meclup oluyor. Fakat bu tahavvül, ne kadar sevinçli dahi

olsa, yine sebep huzûr edecek bir mâhiyettedir. Rûhu hissediyor ki bir kere daha kendi kendisinin fevkine yükselmeye mecbûrdur. O zaman Allah’a... O ezeli ebedîye, o sonsuz nâ-mahdûda ki bütün bu güzel mahûd-ı mecûdad varlıklarını hep ondan alırlar. Bu ilahînin şiirini ben büyük ir aşk ile yapmıştım; sonra kayıp oldu; fakat onu tekrar vücuda getirmek mümkündür. Güftenin ihtişâm ve tenvîi musikinin füsunkar nağmeleriyle de birleşince, bundan ilahi bir terâne çıkar, bu itibârla da musikişinâslara şayan-ı tavsiyedir, fakat benim de o zaman tasarlamış oldum gibi, çölde bir kâvrân reisini gâilesiyle ve bütün kabilesiyle bir arada tasavvur etmelidir, tâ ki seslerin değişmesiyle “Chor”a verilecek kudret ve haşmet temin olunsun.

“İşte bu sûretle Muhammet hidâyete erdikten sonra, bu duyguyu ve düşüncüyü kendi mensûplarına tebliğ eyler, zevcesiyle Ali bilâ-kayd ü şart imân ederler. İkinci perdede bizzat Muhammet ve daha şiddetli olmak üzere Ali bu imânı kabile arasında neşr ü ta’mime teşebbüs ederler. Burada mizâçlardaki tefâvüt ikâsıyla tasdik ve inkâr yüz gösterir. Nifâk başlar, nizâ ve cidâl şiddetlenir, ve Muhammed firâra mecbûr olur. Üçüncü cidâl şiddetlenir, ve Muhammed firâra mecbur olur. Üçüncü perdede düşmanlarını cebren yola getirir, dinini ilân eder, Ka’be’yi putlardan temizler; fakat her şeyi kuvvetle yapmak mümkün olamadığı için, hileye de mürâaat ve ilticâyâ mecbûr olur. Arzî ve ma-sivâî zarûretler büyür, genişler, lâhûtiye geride bıraktırır ve karartır. Dördüncü perdede Muhammed fetihlerine devam eder, şeriat maksattan zâide vâsıta olur, tasavvur edilebilen her türlü vâsıtaları kullanmak mecbûriyeti yüz gösterir; zulm de eksik olmaz. İdâm ettirdiği bir erkeğin karısı onu zehirler. Beşinci perdede hisseder ki zehirlenmiştir. İşte o zaman Muhammed’in gösterdiği büyük itidâl ile, tekrar kendi kendisine, ve âlî fikre rücû’u, onu yeniden, hayretlere ve hayrânlığa şayan ilahî bir timsâl yapar. Şeri’atını tasfiye eyler, saltanatını sağlamlar, ve ölür.

“İşte beni senelerle işgâl eden eserin projesi böyle idi: Çünkü binayı kurmaya başlamadan evvel, zihnimde bir şey vücûda getirmek lazımdı. Dehânın seciye vâsıtasıyla ve dehânın akıl vâsıtasıyla insanlar üzerinde ihrâz edeceği bütün büyük bir zafer burada tasvîr olunacaktı. Ara yerlere sokulacak birçok ilahîlerin şiirleri muvakkaten hazırlanmıştı. Bunlardan yalnız bir tanesi kalmıştır ki, o da mecmua-i eşârımda “*Muhammed’in İlahîsi*” unvanıyla münteşîrdir. [*] temaşâda alî, zafer ve muvaffakiyetin en yüksek şâhikasında, zehir hâdisesiyle husûle gelen dönemeçten biraz evvel, üstâdının ve reisinin şânını tebcilen bu ilahiye inşâd edecekti.

[*] *Mahomets Gesang* Bu tercümem *Yeni Mecmua*’da intişâr etmişti.

Goethe'nin şu projesini buraya nakilden maksadımız, buna dini ve tarihi bir kıymet atfetmek değil, belki sırf sanata tâciz bir hizmetçikte bulunmak, ve en büyük cihân şâirlerinden birinin, tarihi ve beşeriyetin o büyük inkılâp hâdisesinden nasıl bir sanat bediası yaratmak istediğini göstermektir. Goethe'ye Almanya'da "Der Grosse Heide-büyük müşrik" lakabı verilmişti. Ve o düşünüşünün tarzıyla, ve Yunan Allahlarını tanzîr eder gibi titanik kâmetiyle Olimpiya'nın büyük Jüpiter'ine çok benzerdi. Fakat onda eğer müşriklik varsa, bu şayan-ı hayret bir sûrette modernleştirilmiştir. Ondaki o kuvvetli müşrik mizâcî bütün hârici tezâhürleri, bütün renkleri ve timsâlleri vâzih ve keskin bir ihâta ile kavrayışında tecellî eder; fakat İseviyyet onu aynı zamanda derin bir idrâk ve ihâta kâbiliyetiyle teçhîz ettiğiçün, efkâr ve ervâh âleminin derinliklerine de o nüfuz etmiş ve tabiatın en gizli seslerini duyabilmiştir. Antik mermerin asrî nabzânı gibi, Goethe'nin o müşrik mizâcî da bugünün hisliğıyle tamâmen meşbûdur; ve bu haysiyetle o eski bir Yunan mabûdunun sevinçlerini hissettiğı kadar, genç bir Werter'in ıztrâplarını da duymuştur. Ve Goethe bir parantez, yahut Hayne'nin dediğı gibi şiirin ispinozası olmuş ve hatta Herder: "İspinozadan ne vakit kurtulacak?" diye şikâyet etmiştir. Werter'iyile Faust'uyla ve bilhassa o eseri rakîk ve râyihadan kanatlı küçük türkûleriyle o bir Goethe panteizmi yaratmıştır. Bu itibârla Hazret-i Muhammed'e karşı onda bir mümin-i müsellimin mutlak imânı bulunamazdı. Bununla beraber, Goethe eğer bu projesine uzviyet verebilseydi, elbette dünya edebiyatının lâ-yeftâ hazinesine zî-kıymet bir pırlanta daha ilâve etmiş olurdu. Hâilelerde tarihî hakikatler bazen de sahnevi icâplara fedâ edilmek mûtaad olduğıçün, burada da dinî ve tarihî hakîkatten inhirâf eden baz noktalar bulunmasına rağmen, Goethe bu eseriyle –Peygamberimiz hakkındaki müftûniyet ve hayrânlığını diğeri şiirlerinde de gördüğümüz için [*] âlî sanat nokta-i nazarından güzel bir kasîde-i Muhammediye ibdâ etmiş olurdu. "Muhammed'in ilahîsi"nde bile bizim eski matlara nispetle büsbütün başka, canlı, heyecân ve haşyet verici, sürükleyip götürücü ciddi bir hava estiğini görüyoruz. Böyle olmakla beraber, böyle bir eserin sahnede gösterilmesini tasvîp etmezdin. Nitekim diğeri hars memleketlerinde de peygamberlerin sahneye çıkarıldıkları vâki değildir. Oscar Wilde'ın bir kalpten dökülmüş yekpâre bir abideyi andıran ve Ştravsk'ın ilahî musikisiyle lâ-yemûtlaşan "Salome" sinin piyes halinde ve opera olarak sahnede gösterildiğini hatırlıyorsak da, bundan yalnız Yahyâ görünür ve Mesih'in geleceğini –o da telmihen haber vermekle

[*] "West= Ostlicher Divon von "Goethe-El-divânü'l Şarkî el-müellifül garbî"

iktifâ eyler. Kurûn-ı vustânın en grandüyük dinî ve şiiri olarak muâsırlara intikâl eden ve Wagner'e en muazzam ve mühîb bir musîkiyi ilhâm eden “Parsifal” Bayrot'tan hârice çıkabilmek için, vakit merhûnunu beklercesine, yıllarla ve yıllarla, Avrupa muhîtinin kemâle ermesine muhtazır kalmış ve ancak Wagner'in vasiyeti bunun tarihi ta'yin etmiştir. Bavyera'da Ober Amargav'da her sene köylüler tarafından sahnevî bir şekilde gösterilmesi mutâd olan Mesih'in ıstırap hikayelerini ve ayn-ı gâyeye hizmet eden misterler dinî bir hava ve kisveye büründükleri için, bunların da mâhiyetleri bir nev temâşâî –rûhânî ayinden ibâret kalır.

*

* *

Goethe *Garb –Şark Divânı*'nda (Sayfa 150) Hazret-i Muhammed':i “Harikulâde bir adam” diye tavsîf ediyor ve peygamber hakkındaki şu şedîd müddeâ ve münâzarayı tezkâr ediyor: O şâir değil, peygamberdir ve bu haysiyetle onun Kurân'ı tadrîse yahut zevke hâdım insanî bir kitap değil, ilahî bir kanûndur. Bundan sonra Goethe şâirle peygamber arasındaki frakı şu satırlarla izâh ediyor: Her ikisi de yalnız bir olan, vahdânî olan Allah'ın meczûp ve meshûrudur ve onun ateşiyle tutuşur, şair fakat kendine verilen mevhibeyi zevk uyandırmak için zevkte isrâf eyler. Şâirin hedefi, eseriyle şeref kazanmaktır, her halde hoş bir hayât. O bütün diğerk maksatları ihmâl eyler. Onun aradığı tenevvüdü, düşünüşünde ve tasvirlerinde hudûtsuz görünmektir. Peygamber bilakis bir tek mu'în maksat güder; bunu istihsâl için de en sade vâsıtaları kullanır. O herhangi bir nazariyeyi, bir şerîatı ilân etmek ve bir bayrak etrâfında gibi, onunla ve onun etrâfında milletleri toplamak ister. Bunun için ona yalnız bir şey lâzımdır: insanların inanması, şu halde o basit ve yeknesak olmaya ve öyle kalmaya mecbûrdur; çünkü tenevvuya insanlar inanmazlar, onu yalnız tanırırlar.

Kurân, sûre sûre, imân ile imânsızlığı yukarıya ve aşağıya ayrılmış gösterir. Müminlere, münkirlere cennet, cehennem mevûddur. Emirlerle nehyler, Musevî ve İsavî dinlerinin efsânevi hikayeleri, menkıbeleri, her nev tavzîhler ve tevsîler, sonsuz tekerrürler bu mukaddes kitâbın gövdesini vücûda getirirler. O kitap ki, ne kadar sık elimize alacak olsak, bizi yeniden kendinden uzaklaştırır, sonra fakat cezb ü teshîr ile hayretlere ilkâ eder ve nihâyet onu tebcîl ve takdîse mecbûr oluruz.

Bundan sonra Goethe sözü mükemmel diye takdîr ettiği başka bir müdekkike veriyor: “Öyle görünüyor ki, Kurân'ın esas maksadı, birçok kavimleri meskûn bulunduğu Arabistan'da o zaman hükûmrân olan üç muhtelif dinin mütemessiklerine –

ki bunlar, çoğu müşrik, bakiyesi Musevî yahut Hristiyan olmak üzere, son derece dalâletli ve inkârî imânlarla, ekseriya karmakarışık bir sûrette, günü gününe yaşamakta ve çobansız ve rehbersiz, yollarını şaşırılmış bulunmakta idiler –bunlara, bir, ezelî, ebedî ve göze görünmez Allah’ı tanıttırmak ve takdîs ettirmektir... Öyle bir Allah ki, bütün hükümdârların ve hâkimlerin en yükseğidir ve bütün efendilerin efendisidir, ve onun kudret külliyesiyle bütün mevcûdât ve mükevvenât yaratılmıştır ve yaratılmayanlar da yaratılabilecektir ve Muhammed, ki bu Allah’ın peygamberi ve resûlüdür, silah kuvvetiyle yeryüzünde onun herkes için metâ olacak hakiki dinini kurmaya ve teşyîd etmeye memûrdur.”

Yine Goethe:

İşte eğer bu telâkki kuvvetle göz önünde tutulacak olursa o halde Müslümanların Muhammed’den evvelki zamana tamamen dev-i câhiliyet ve dalâlet demeleri ve hidâyet ve hükümetin İslâmıla beraber başladığına inanmaları muâhaza edilemez. Kurân’ın üslûbu, muhtevâsına ve maksadına muvâffak ve çeşpan bir tarzda, sert, büyük, haşyet-aver, virir, cidden mühîb ve âlidir; öyle ki, darbe darbeyi takîp eder ve kimse kitaptaki o kuvvetli tesiri inkâr edemez. Bu sebeptendir ki onun hâlis ve hakîki tebcilkârları onun esir olmadığını ve Allah’la siyân olduğunu müebbeden ilân etmişlerdir.

Buna rağmen fakat evvelki zamanın daha iyi bir şiir ve inşâ tazını tanıyan bir takım iyi kafalar zuhûr etmiş ve bunlar şu müddeâyı ileriye sürmüşlerdir: Eğer Allah Muhammed vâsıtasıyla mûrad-ı ezelîsini ve bunun ahkâm-ı kanûniyesini tecellî ettirmek arzusuna düşmemiş olsaydı, Araplar, aheste aheste, kendiliklerinden böyle bir mertebeye ve daha bile yükseğine çıkarlar, ve musaffâ bir lisanla daha musaffâ bir mefhûm inkişâf ettirirlerdi.

Daha cüretkâr olan diğer bir takımları ise şu müddeâda bulunuyorlar: Muhammed kendi lisanlarını ve edebîyâtlarını bozmuştur, o derece ki, hiçbir zaman bunların tekrar düzelmek ihtimâli yoktur. Fakat bunların en cüretlisi mütenebbidir, bir şair ki, Muhammed’den evvel her şeyi kendisinin sevilmiş olduğunu hem de daha iyi sevilmiş olduğunu iddia edecek derecede cüreti ileriye vadmıştır.

Evvelce mevcût sûrelere şimdiki metinde tesâdüf edilememesi, yahut bâz ahkâmın birbirini nakz ve ibtâl etmesi gibi, bütün kitabı menkûlelerde ictinâbı gayr-ı kâbil olan nakısalar, bizzat müsellim münekkidlerce de endişe ile görülse bile, çok amelî bir kıymeti hâiz olan ve bir milletin ihtiyaçlarına tevâfuk eden bu kitap –ki

şöhretini eski menkûlâne istinâd ettirir ve ananevi âdetleri muhâfaza eyler –müebbeden son derece müesser ve nâfiz kalacaktır.

Eski masalları men etmekle, Muhammed, şiire karşı olan adem temâyülünde dahi sâbit kadem kalmıştır. Becerikli ve çalak bir muhayyile kuvvetinin şe'nîlikle gayr-i mümkün arasındaki temevvüçlerini gösteren ve gayr-ı muhtemeli hakîki ve şüphesiz gibi tasvîr eden bu oyunlar şarkıların cismâniyet perverliğine yumuşak bir sükûn ve huzûra rahat bir rehâvetle pek ziyade muvâffaktı. Harikulâde bir zemin üzerinde sallanan bu hevâ binâları Sasaniler zamanında nâ-mütenâhiye kadar çoğaldılar ki, Bin Bir Gece Hikâyeleri, gevşe bir bağda bize bunların zengin misâllerini gösterirler. Onların husûsî seciyesi şudur ki, hiç ahlâki maksatları ve gâyeleri yoktur, ve insanı kendine ircâ etmezler, bilakis kendi hâricine ve dışarıya sevk edip götürürler. Muhammed ise tamâmen bunun aksini temîn ve istihsâl etmek istiyordu. Bir kere bakılsın ki, o, ahd-i atıkın menkûleleriyle rüesâ-yı enbiyâ ailelerine ait vakıaları –ki hep Allah'a mutlak bir imân ile sarsılmaz bir mutâvaat , ve aynı zamanda İslâmiyet esâsına müsteniddirler –nasıl efsânelere kalp etmeye muvaffak olmuş, kiyâsetli bir tafsîlle Allah'a imânı, itimat ve itaati mütemâdiyen tekrarlayarak zihinlere hakk etmeyi nasıl anlamıştır; ve bunu yaparken de maksadına hâdim ve müfid gördüğü ba'z efsânevi menkıbelere mesâg vermekten fârig olmamıştır. Eğer vaka-i Nûh ile İbrahim ve Yusuf menkıbeleri bu itibârla tetkik ve muhâkeme edilirse, onun bu husûsta da ne derecelerde hayretlere şayan olduğu görülür.

*

* *

Makâlemizi, Goethe'nin Mahmûd Gurnevî Vakâinâmesini yazarken (*Garbî-Şarkî* Sahife 156) din-i İslâm hakkında serd ettiği mütâlaayı naklederek bitireceğiz: İslâmiyet güç vazifeler tahmîl etmeyerek, bunların dâhilinde bütün arzuya şayan nimetleri ihsân eder olduğundan, ve aynı zamanda istikbâli vaad ederek şecâati ve din vatanperverliğin i telkîn ve idâme ettiğinden mütemessiklerini uyuşuk bir mahdûdiyetten kurtulmaya bırakmaz.

Hasan Celil

BEDİİYÂT

Kıymetli ve muhterem meslektaşlarımızdan Ankara Kız Lisesi felsefe ve içtimaîyat muallimi Ziyaettin Fahri Bey liselerin ikinci devrelerine ait felsefe derslerindeki mühim bir eksikliği tamamladı: Memleketimizde maalesef –zannedirim– şimdiye kadar bedîiyâta ait hiçbir eser ve bilhassa lise gençliğinin ihtiyaçlarına tevâfuk edecek bir bedîiyât kitabı vücûda getirilmemiştir. Bu sebeple, her şeyden evvel, meslektaşımızı bu hızlı teşebbüsü için tebrik ederiz.

Lise programlarında bedîiyât dersleri metafiziğe ait müfredât programı ikmâl edildikten sonra okutulur. Bu vaziyeti nazar-ı itibâra olan Ziya Bey “*Bedîiyât*”ını (64) sayfa içerisinde toplamıştır:

Eser bedîiyâtın tarihçesinden başlıyor. Kurûn-ı evvelîde, kurûn-ı vustada ve intibâh devrindeki “hüsn” telakkîlerinden muhtâsâran bahs edildikten sonra asr-ı hâzır felsefesi içerisinde “hüsn”e ait nokta-i nazarlar zikrediliyor. Muâsır zihniyette, bedîî mevzûların ilmi usullerle tetkiki kâbil olan kısmını bedîiyât âlemine veriyor, ferî ve enfesî olan kısmı da psikologların istibsârına ve feylesefların hadslerine bırakıyor.

Bundan sonra güzellik bahsine geçiliyor: Ruhi hayâtın âlî tezâhürlerinden biri olan güzellik ile ahsâsın münâsebet ve farkları, rûhun güzellikte onadığı terkîbi rol gösteriliyor. Sanat ve güzellik münâsebeti tetkik olunurken insanda bir tabiat duygusu olmakla beraber “tabiat dâhilindeki güzellğinde sanat mekteplerinin tefekkür ve tahassüs adeselerinden aks eden bir ışıık” olduğu kabul olunuyor. Bundan sonra bedîî mefkûreye ait feylesofların, rûhiyâtçıların ve içtimaîyatçıların izâhları mevzû-i bahstir. Bu meselede Ziya Bey şu neticeye varıyor: Bedîî müfekkiremizin teşekkülünde ne yalnız hadslar, bedîî müfekkiremizin teşekkülünde ne yalnız hadslar, bedîî felsefeler ve ne de zevk gibi, tahassüs gibi, dehâ gibi enfüsi ve ferî âmiller başlı başına müessirdirler. Daha ziyade bu hadslerin ve âmiller başlı başına müessirdirler. Daha ziyade bu hadslerin ve âmillerin muhît ve maşeriyetini nazar-ı dikkate almalıyız.”

Güzellik tarifinde hâkim olan umde, “tenevvuda vahdet”tir. Güzelliğin bir takım seciyeleri [hayrâniyet, tecâzüb, hayâtiyet, hasbîlik, içtimaiyât] vardır. Birinci aslın nihâyetinde hüsn ile hayr ü hakk arasındaki münâsebet ve farklar gösterildikten sonra güzel ile ulvî, zarîf ve faydalı arasında da fark çiziliyor.

İkinci fasılda, evvela sanat şubeleri [mimari, heykeltıraşı, resim, raks, musikî, şiir] zikrolunuyor. “ Bu taksimde miyâr-i hayatî ifade itibariyle her sanatın arz eteği muvaffakiyettir.” Sonra muhtelif sanat mekteplerinden bahsolunuyor. Bütün bedîî cereyânlar idealizm ve realizm gibi iki umumî cereyâna kâbil ircâdır. Fakat bu iki umumî cereyân içerisinde birçok sanat mektepleri, klasisizm, romantizm ve ilah... vardır.

Görülüyor ki, bedîî hayat da mütemâdiyen tahavvül içerisinde. Fakat bu değişmelerin menbaı içtimaîdir, içtimaî hayattır. Bu itibarla bize sanat mekteplerini ve bediyyât cereyânlarını, sebep ve neticeleriyle bize en iyi ve tatminkâr bir şekilde izâh edecek ilim, içtimaiyâttır.”

“İçtimaî tetkiklere nazaran, bedîî kıymet ve o kıymete mümessil olan sanatkâr, maşeri hayattaki cereyanları bir mihrâk gibi kendi şuurunda toplayan, ferdiyeti ve bedîî şuuru itibariyle bu mihrâkiyet kabiliyeti yüksek olan adamdır.”

Üçüncü fasılda, şimdiye kadar müşahhas bir tarzda tetkik edilen bediyyâtın, mevzuu tayin ediliyor. Bu mevzu, bedîî hâdisedir. Bediyyâtta usul “ruhiyâtın enfûsi ve tecrübî usûlleriyle, içtimaîyâtın afâki usûlünün mütekâbilen biri birince tedâhül eden şeklidir bundan sonra ilmî Bediyyât programından ve başlıca mebhâslarından “Bediyyât tarihi, bedîî ruhiyât, bedîî içtimaiyât, bedîî felsefe” den bahs olunuyor, sonra sanat ile ahlâk arasındaki münasebet çiziliyor: güzellik her nev alâkalardan müstakildir, sanat eseri lâ-ahlâkîdir.

Nihayet, Bediyyât sanatın tahavvül ve tekâmüllerini takip ederken onu daima cemiyet ile beraber görmektedir. Sanat eserleri maşerîdirler. “Sanatkâr, eserenin muhtevâsını maşerden ve içtimaî şe’niyetten alır. Kendi muhayyilesinden, ibdâ-kâr dehasında ilaveler yaparak terkip ettikten sonra tekrar cemiyete verir. “Binaenaleyh sanat eserlerinin teşekkülünde, sanat cereyanlarında cemiyetin tesiri azimdir.

İşte muhterem arkadaşımızın kemiyetten ufak keyfiyet itibariyle zengin olan eserinin hulasası... Yaptığımız hulâsadan da anlaşılacağı üzere Bediyyâtın ilmî bir tarzda tetkikine bilhassa ehemmiyet verilmiştir ve bundan dolayı eserde içtimaî nokta-i nazarın hâkimiyeti her an göze çarpar. Kitap açık, güzel, temiz bir Türkçe ile yazılmıştır. Bediyyât hakkında umumî bir fikir edinmek isteyen her kari bu eserde kendisini yine umumî bir tarzda tatmin edecek malûmat bulacaktır.

A.E.T

Kitabiyât

ERZURUM ŞÂİRLERİ

Muharriri: Ziyaettin Fahri, İstanbul

1927, Sanâyi-i Nefîse Matbaası, 128 sahife.

Türk edebiyatı tarihi henüz hakkıyla tetkik ve tedvin edilemedi. Muhtevaları itibariyle tam addolunamayacak birkaç kitaptan mâadâ, edebiyât tarihimizi bir küll, bir silsile hâlinde tettebbu ve takibe yarayacak bir esere şimdiye kadar mâlik olamadık. Bu aşikâr ve mühim noksanı telâkki etmek bir vecibe, bir zarurettir. Bu da evvel –emirde edebiyât tarihimizin inşâsına esâs ve müsned olacak unsurları, vesikaları bulup toplamaya, tahlil ve tenkit ederek mahiyetlerini, kıymetlerini, birbiriyle alâka ve münâsebetlerini, mümeyyiz vasıflarını takdîr ve tespit etmeye, bu sûretle onları istifade olunabilecek bir tarzda hazırlamaya vâbestedir ki, el-yevm bunu bile yapmış değiliz. O halde büyük bir ihtiyaç isminde tedvinini beklediğimiz Türk edebiyâtı tarihinin bu seneler zarfında binâsından bahsetmek hayâle kapılmak olur.

Muallim Ziyaettin Fahri Bey'in "*Erzurum Şâirleri*" unvânıyla ahiren neşrettiği küçük kitap, işte böyle bir ihtiyacın mahsûlü Türk edebiyâtı tarihinin küll halinde inşâsına doğru atılmış adımlardan biridir.

"*Erzurum Şâirleri*" bir mukaddime ile umumî edebiyât tarihimize, muhitî edebiyat tarihlerine, büyük beldelerin harsî ehemmiyetine, Erzurum tarihine, halkiyâtına temas eden bir müdhalden sonra, iki büyük kısma ayrılmaktadır. Bu iki kısımdan birincisi, on dördüncü asırdan on dokuzuncu asra, ikincisi on dokuzuncu asırdan zamanımıza kadar Erzurum'da yetişen şâirler, Yunus Emre, Kadı Darîr, meşhûr Heccâv Nefî, Hâzik, Ma'rifet-nâme sâhibi İbrahim Hakkı'dan, ikinci kısımda ise, Nâtıkî, Bayburdlu Zihnî, Emrah, Erbâbî, Celâli, Pertev Paşa, Ziya Paşa, Sirâcî, İrşâdî, Şehvârî'den ibâretidir.

Eserin bizce en ehemmiyetli ve dikkate şayan tarafı, birinci kısımda mutasavvıf halk şâiri büyük Yunus Emre'ye müteallik olan sahifelerdir. Bu sahifelerde Ziyaettin Fahri Bey, Yunus'un menşesine dair büsbütün yeni ve şimdiye kadar malûm olanlardan tamamen ayrı bir nokta-i nazar ileri sürmekte ve halk edebiyâtımızın bânisini Erzurum'a bir saat mesâfede Tuzcu köyünde

Yunus’a nispet edilen merkadin ona aidiyetini iddia ve mamafih bu hususta ısrâr etmeyerek, bunun bir tahmînden fazla kıymeti olamayacağını itirâf etmektedir.

Üstat Köprülüzâde Fuat Beyefendi’nin “*İlk Mutasavvıflar*”ında çok esaslı tedkikâta müsteniden tespit edilen neticelere göre, Yunus’un Erzurum’la alâkasını, hele şâirlerin orada medfûn bulunduğunu büyük bir ihtiyâtla karşılamak ıstırârındayız. Şu kadar ki “*Erzurum Şâirleri*” muharririnin bu bâbda yeni hükümlere musaddar olabilecek yeni vesîkalar elde etmiş olması ihtimâli vârid ve bu takdîrde de onların neşrinden evvel Yunus Emre’nin Erzurum’a mensup ve Tuzcu köyündeki merkadin kendisine ait olduğuna muhakkak nazarıyla bakmak yine imkânsızdır.

“*Erzurum Şâirleri*”nin birinci kısmında “*Marifetnâme*” müellifi Şeyh İbrahim Hakkı’ya mütedâir satırlarda bizi işgal edecek mâhiyet dedir. Malûmdur ki, İbrahim Hakkı şâir olmaktan ziyade mutasavvıf –feylesof olmak üzere marûf ve bugüne kadar o surette tetkik edilmiş bir simadır. Filvâki, Şeyh’in İstanbul’da matbu bir dîvânı ve *Marifetnâme*’nin sahifelerine yer yer serpilmiş bazı manzumeleri varsa da gerek divânında, gerek *Marifetnâme*’deki manzûmelerinde edebî bir kıymet aramak beyhûdedir. İbrahim Hakkı’nın şimdiye kadar münhasıran mutasavvıf- feylesof sıfatıyla tanınmasının ve şâirliğinden kimsenin bahsetmemesinin sebebi bu olsa gerektir. Bununla beraber, manzûmelerinde bir kıymet tasavvur olunsa dahi, edebiyât tarihimizdeki mevkiini tayin için yine onu yalnız nazımlarıyla muhâkeme itmek kifâyet itmez. Şahsiyetinin canlandırılması, edebî çehresinin bütün hatlarıyla, teferruatıyla resm edilebilmesi, telakkîlerinin felsefesinin tespit ve izahına tevafuk eder. Usul ve mantığın bu icabından haberdâr olmasına rağmen, Ziyaettin Fahri Bey, Şeyh İbrahim Hakkı’nın sadece şiirlerine temâs etmiş, diğer cihetleriyle meşgûl olmaya hemen hiç lüzûm görmemiştir. Buna binâen “*Marifetnâme*” müellifini eserin yapraklarında bulutlar, gölgeler arasında ancak hayâl meyâl seçebiliyoruz.

“*Erzurum Şâirleri*”nin ikinci kısmında dikkate şayan noktalardan biri Bayburtlu Zihni ile Emrah’ın sanâatları hakkındaki tahlilin noksanıdır. Bu iki şâirin manevî hüviyetlerini kâfi kuvvetle tahkike vakit bulamayan muharrir, bunları hem klâsik edebiyât çerçevesi hem de halk edebiyâtı kadrosu içinde izâha çalışmıştır. Halbuki Zihni ve Emrah zamanlarında ve hatta daha evvel klasik edebiyât ile halk edebiyâtı mensupları da aruzla kasideler, gazeller tanzim eylemiştir. Klâsik şâirlerin halk edebiyâtıyla v ehalk şâirlerinin klâsik edebiyatla bu tarzdaki münâsebetleri, onların meslekleri hâricinde tetkik ve mütâlaasına sebep teşkil edemez zannındayım. Bu itibâr

ile Zihni ve Emrah'ın mevkilerini klasik edebiyât muhâtinde bulmak istemek, eğer hata etmiyorsak gayesiz bir sa'ya katlanmak demektir.

İkinci kısımda işaret etmeksizin geçilemeyecek bir noktada, Pertev ve Ziya Paşaların, Türk edebiyatının yenileşmesinde ifâ ettikleri vazifenin vuzuhla anlatılmamasıdır. Esâsen imparatorluk devrinin bu iki vezirini, zaman ve muhitlerinden tecrit ederek tettebbu etmek, hiçbir şeyi yapmamakla müsavî ise de “*Erzurum Şâirleri*”nde tetkik olunan simaların zaman ve mekanlarıyla alâkaları hiç düşünülmediğine nazaran bunu, burada ayrıca bir noksan olarak göstermek fazladır.

“*Erzurum Şâirleri*” umumî heyeti itibariyle edebiyat tarihimizin tenvirine doğru atılmış adımlardan biridir. Bu cihet muhakkak olmakla beraber, Ziyaettin Fahri Beyin, eserini daha esaslı tetkikler neticesinde, daha büyük bir itina ile yazmış olmasını isterdik. Çalışmasını bilen ve gayretinin heder olmamasını hiç şüphesiz arzu eden muharririn malzeme, vesika tedârikinde ihmâlkâr bulunmaması lüzûmunu hâssaten kaydederken, kendisinden yeni eserler beklediğimiz de ilave edelim.

Mehmet Halit

İki Lûgatçi:

ŞU'ÛRÎ ve ES'AD EFENDİLER

Kıymetlerine bugün halel gelmediği gibi yarın da gelmeyecek olan iki mühim lûgat vardır: "*Ferheng-i Şu'ûrî*" ve "*Lehçetü'l-Lûgât*". Bu iki kitaptan birincisi "Hasan Şu'ûrî Efendi", ikincisi "Mehmed Es'ad Efendi" tarafından kaleme alınmıştır.

Hasan Şu'ûrî Efendi, meşhûr müverrih "Na'imâ"nın memleketlisi yani Halepli'dir. İstanbul'da yaşamıştır. "Maliye kalemi hulefâsından" idi . "Suhte-dil" terkîbinin ifade ve işaret ettiği üzere 1105/1693 'de vefat etmiştir. Aynı zamanda şâirdi . Tezkire sahibi Safâi Efendi'nin anlattığına göre "evâhir-i ömründe şi'r ü gazelden ve ta'rîf-i hüsn ü cemâl-i dil-ber-i bî-bedelden semt-i tasavvufa sâlik" olmuştur.

Mehmed Es'ad Efendi meşhûr şâire "Fıtnat Hanım"ın babasıdır. Birinci Sultan Mahmûd devrinde şeyhülislâmlık etmiştir. Vefatı 1166/1752 senesine tesadûf eder.

"*Ferheng-i Şu'ûrî*" Fârisî'den Türkçeye mufassal bir lûgattir. Geniş ve ciddi bir tetebbû mahsûlüdür. Müellifi böyle bir eser vücuda getirmeyi tâ 1073/1662 tarihinde tasavvur etmiştir. Kendi ifadesine göre "esbâb-ı lâzime-i te'lîf ve havâyic-i zarûriye-i tasnif" te'mîn için en mufassal ve makbûllerinden en muhtasar ve basitlerine kadar nice lûgat kitaplarını toplamağa gayret etmiştir. Nihayet 1080/1669'da işe başlamış, yine kendi ifadesine göre "tamam on iki sene rûz u şeb müdavemet ve bilâ-inkitâ mülâzemet ile bi-avni'llâhi'l melîki'l-allâm resîde-i serhadd-i itmâm ve vusûl-i encâm olup beş def'a tevsîd ve tahrîr ve tarz-ı tertibin mükerreren tastîr itmekle sene isnâ ve tis'in ve elf hitâmında ya'ni 1092 senesi nihayetinde ihtitam-ı beyâz vâki" olmuştur.

"*Ferheng-i Şu'ûrî*"de 22550 kelime vardır. Müellif, meşhûr İran şâirlerinin şiirlerinden müntehab 22450 beyiti, kelimelerin mânâlarını tevsîk izah için misâl getirmiştir. "Şu'ûrî Efendi" der ki: "Lûgât-şinâsânın ma'lûm-ı ilm-i müşkil- küşâlarıdır ki lisan-ı Fârisî ve zebân-ı Derî'de isti'mâl olunan lûgat-i kütüb câmi' u mufasal u mûteber ve mutavvelde on bin adet lûgat cem'ü tertîb ve ketb ü terkîb olunmamıştır. Bu fakîr-i âciz ve hakîr-i nâçiz zikr olunduğu mikdar lûgati kütüb-i mütedâvileden tecessüs ve istiksâ ve tefahhus u istinbâ ile cem ü iltikât ve tertîb ü irtibat eyledi . Egerçi miyân-ı lûgat-i .Farisî'de ba'zı lûgat-ı Arabiyye zam u idhâl ve halt u isti'mâl olunmuştur, murâd-ı bende-i nâ-murâd teksîr-i a'dâd ve tevfir-i sevâd için olmayab irâd olunan kelimât-ı Arabiyye, A'câmın tasarrufatından olup kendü lûgatleriyle âmihte ve terkîb ü isti'mâlinde lûgat-i Fârisîye'ye teşbih ü takrîb eylemişlerdir. Binâen alâ zâlik mezkûr

birkaç kelime-i Arabiyye ne mânâyâ isti'mâl ve ne hâletle i'mâl olunur, anı beyân ve ebyât-ı müsteşhideleri ayân olundu ..."

"Şu'ûri Efendi", "istisnâh ve istiktâb" etmek arzusunda olanlardan eserinin aslına hâlel getirmemelerini, ve bilhassa kelimeleri tevsîk ve izah maksadıyla topladığı beyitleri, hafzetmemelerini rica etmiş ve bu ricasını "hâtime"de ısrarla tekrarlamıştır. O kadar ki sözünü "vech-ı muarrer üzre terk ü tarh ve kasr u hazf ederse ve zu'munca ihtisâr u intihâb kasd iderse dergâh-ı vâhibü'l-atâyâdan tazarru' ve temenni olunur ki bu hususta meram u maksûduna nâil ve murâd u matlûbuna vâsıl olmayup letâiyif-i ma'ânîsinden behremend ve menâfi u fevâidinden sûdmend olmaya âmin!..." diye bitirmiştir.

Müellif eserini kaleme almak için bilhassa şunlara mürâcaat etmiştir:

Ferheng-i Cihangîrî, Mecmau'l-Fürs, Şeref-nâme-i Münîrî, Ferheng-i Mahmûdî Ferheng-i Mehmed Hindû şah Nahcivânî, büyük ve küçük Sîhâh-ı Acem (Bu da Hindû Şah Nahcivânî'nin eseridir), *Şerh-i Kitabü's-Sâmî fi'l-Esâmî, Mukaddimetü'l-Edeb, Ferheng-i Camiu'l-Lûgat, Ferheng-i Keşfü'l-Lûgat, Mi'yâr-ı Cemâlî, Gerşahıs-nâme, Uknûm-ı Acem, Lûgat-i Ni'metu'llah, Bahrü'l-Garâyib, Vesiletü'l-Mekâsid, Mukaddimetü'l-Fürs, Kitabü'l-Müşkilât, Dekâyıku'l-Hakâyık, Müşkilâtü'l-Mesnevî, Müşkilât-ı Şehnâme, Düstûru'l-Amel...*

"Şu'ûri Efendi" me'hazlarını saydıktan sonra "üstâdân-ı eslâfa dahl u taarruz" eden "ba'zı erbâb-ı lûgat"ın kelimelere verdikleri "indî mânâ"lardan, "kavl-i sâhte ve perdâhte"lerinden teessüfle bahsetmekte, kendisinin bu yola gitmediğini söylemektedir.

O devirlerde müelliflerin eserlerini ya hükümdara veya vezir-i âzama, hulâsa büyük rütbede bir adama ithaf ettiklerini düşünen Şu'ûri Efendi, mukaddimede "Vezir-i âzam Mustafa Paşa" hakkında medh ü senâda bulunuyor. Eserin 1092/1681'de hitâma erdiğine nazaran bu zâtın meşhûr "Merzifonî Kara Mustafa Paşa" olduğu istidlâl edilir. Yine mukaddimede der ki: "diyâr-ı Acem'de kitab-a lûgati (Ferheng), ta'bîr ve müellifi ismine muzaf eyledikleri şâyî' ve bilâd-ı Rûm'da bu ta'bîr gayr-ı vâkı olmakla imtiyâzen an-gayrihî "*Ferheng-i Şu'ûrî*" lâkabıyla mülakkab ve cümle lûgâtî şâmil ü câmi' olduğu içün "*Lisanü'l-Acem*" ismiye müsemma kılındı."⁽¹⁾

¹ 1155/1742'de iki büyük cilt üzerine tabedilen "*Ferheng-i Şu'ûrî*"nin nihayetinde "Fakad temme'l-cildü's-sâni nüshatü'l-matbû'atî'l-mülakkabeli bi-*Ferheng-i Şu'ûrî* ve'l-müsemmatü bi-*Nevvâli'l-Fuzalâ* ve *Lisanü'l-Acem...*" ibaresi okunmaktadır. Buradan istidlâlen olsa gerek ki Bursalı Tahir Bey, "*Ferheng-i Şu'ûrî*"nin bir ismini de "*Nevâlî'l-Fuzalâ*" olarak göstermektedir.

Ferheng-i Şu'ûrî bir mukaddime, iki defter ve bir hâtimedden mürekkep olmak üzere tertip edilmiştir. (Mukaddime) Fârisî lisanına âit esaslı kâideleri ihtiva eder. (Defter-i Evvel) darb-ı meselerden, ıstılahlardan Fârisî lisanına hâs kinâyelerden, hulâsa o lisanın hususiyetini gösterir tâbirlerden mürekkeptir. Şu'ûrî Efendi bu babda "isti'ârât u ıstılâhât ve durûb u nâdirât ki maksûdun minh olan ma'ânî ve kinâyât, ibâret-i lafzdan mefhûm ve terkîb-i kelimeden ma'lûm olmayup ma'nâ-yı âhar kasd olunup belki ma'nâsı semâ'a mevkûf olduğu ecilden kütüb-i lûgatde mestûr olduğu mahallerde meyân-ı esmâdan ihrâc ve başka bir defter kaydıyla alâ kaderi'l-imkân cem' ve hurûf-ı teheccî üzere tertîb ve ma'ânîleri şerh ve beyân olunur" diyor. "Defter-i Sâni" asıl lûgattir. (Hâtime) makalemizin başında temas ettiğimiz üzere müellifin emeklerini ve istinsah ve istiktâba heves edenlere karşı ricalarını anlatır.

"*Ferheng-i Şu'ûrî*" Fârisî kelimelerin mânâlarını tayin için müracaat edilecek kıymetli ve mufassal bir "Acemce-Türkçe" lûgat kitabı olmağla beraber yeni bir Türkçe kâmûsu yazacaklar için de -kullandığı Türkçe kelimeler itibarıyla- değerli bir me haz olarak hatırlanmalıdır.⁽²⁾

"*Lehçetü'l-Lûgât*"e gelince Türkçe'den Arapça ve Acemce'ye mufassal bir lûgat demek olan bu eser, Türkçeye kıymet vermiş olmak ve zamanındaki Türkçe kelimeleri toplamış bulunmak itibarıyla müellifne ve "Türkçülüğün babalarından biri" payesini kazandırsa sezâdır.

Türkçe kelimeleri ve masdarları , "hurûf-ı hecâ" sırasıyla göstermek üzere bir lûgat kitabı yazmağı ta 1138/1725 senesinde tasavvur eden Mehmed Es'ad Efendi evvelâ "Fenn-i lûgatde mu'teber ve mevsûkun bih olan kütübden nicesin" ihzar etmiştir. Ezcümle: *Sihâh-ı Cevherî*, *Kâmûs-ı Fîruz-âbâdî*, *Mısbâh-ı Kurtubî*, *Mısbâh-ı Münir-i Fiyûmî*, *Lisanü'l-'Arab*, *Tehzîbü'l-Esmâ*, *Sâmî fî'l-Esamî*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Esâsü'l-Belâga* ve *Fâ'iku'l-Lûgat*, *Nihâye*, *Kenzü'l-Lûgat*, *Dîvânü'l-Edeb*, *Seb'atü'l-Ebhur*, *Kenzü'l-Lûgât*, *Müfredât-ı İmâm Râgıb*, *Garîbü'l-Musannif*, *Vankulı*, *Kara Pîri*⁽³⁾

² Bu ma'razda *Mukaddimetü'l-Edeb* tercümeleri ve bu meyanda "*Aksâ'l-İreb*"le birer nüshası da kitaplarım arasında mevcut ve yazma nüshalarına tesadüf her zaman mümkün olan "*Mirkâtü'l-Lûgat*" ve "*Lûgat-i Ni'metü'llâh*", "*Bahrü'l-Garâib*" gibi eserlerle "*Ahter-i Kebîr*", "*Vankulı*", "*Kâmûs*" tercümeleri, "*Burhân-ı Kâtî*" tercümesi de hatırlanmalıdır.

³ "Karaman Ereğlisi"nde doğan, Ankara'da tavattun eden Pir Mehmed bin Yûsuf nâmındaki zât ki "*Tercümân*" unvanını hâiz eserinin Nûrismâniye Kütüphanesi'nde 4738, 4739, 4740 ve 4741 numaralarda mukayyet nüshaları vardır.

Aksâ'l-Edeb, Tercemân-ı Sihâh, Ahterî-i Kebîr, Bâbus⁽⁴⁾ , Emsâl-i Medyânî, Müstaksî Fi'l-Emsâl, Ferâ'idü'l-Harâ'id, Timsâlü'l-Emsâl, Nüzhetü'n-Nüfûs, Müfredât-ı Kebîr-i Hezâr-fen, Hayâtü'l-Hayevân, Dîvânü'l-Hayevân, Ferheng-i Cihân-gîrî, Ferheng-i Şu'ûrî, Şeref-nâme, Burhân-ı Kâtî', Halîmî, Ni'metî, Deşîşe⁽⁵⁾ ... Müellifin söylediği üzere "*Lehçetü'l-Lûgât*" 24 bâb üzere tertip ve her bâbı harekât-ı selâse üzere üçe taksîm ve ebvâb-ı maksûmeden dahi herbirini tertîb-i hurûf-ı hecâ üzere fusûle taksîm" edilmiştir.

Es'ad Efendi evvelâ Türkçe kelimeleri yazmış, sonra Arabî ve müteakiben Fârisî müradifleri göstermiştir. Eger aynı mânâyâ iki üç Türkçe kelime varsa meşhûrunu tafsîl etmiş, gayr-i meşhûrunu da dahil olduğu bâbda göstermiştir. Müellif bi'l-vesîle diyor ki: "Ve her lûgat-i Türkiyye'nin e'amm ü mutlakı zikr olunup mukayyedâtı tahtında derc olunmuştur. Meselâ aralık e'amdır, mürâdifî mâbeyn'dir, takdîm olunup iki parmak aralığı misillü mukayyedler, zeylinde tahrîr olunup ba'dehû salına salına yürimek, âheste yürimek misillü mukayyedât anın tahtına tahrîr ve tastîr olundu."

"*Lehçetü'l-Lûgât*" 1145/1732'de tamamlanmıştır. Bu itibarla müellifin yedi sene çalıştığı anlaşılmaktadır.

Ebüzziya Tevfîk Bey, Şinâsî'nin Peşte Akademisi'nde olduğunu rivayet ettiği lûgatini işaretle "Lûgat-i Ebu'z-Ziya" medhalinde: "Hey'et-i ictimâ'iyemiz târîh-i teşekkülünden bu âna kadar merhûm Şinâsî'den mâ'adâ hiç bir sâhib-i gayret zuhûr edip de yazmakda, söylemekde kullandığımız kelîmâtı bir deftere zabt ile mânâsını işarete himmet etmemiştir." deyişi gaflete müstenid bir haksızlıktır.

"*Lehçetü'l-Lûgât*" 1216/1801 tarihinde İstanbul'da tabedilmiştir.

"Şu'ûrî" ve "Es'ad" Efendilerin şiirleri ve diğer bazı eserleri de vardır.⁽⁶⁾

Bu makalemizin mevzûuyla taallûku olmamaları hasebiyle onlardan bahsetmeği tehir eyledik.

HAYAT, nr. 71, 5 Nisan 1928, s. 164 165

⁴ "*Bâbüs*" "*Kâmûs*" tercümesidir. Mütercim onuncu/on altıncı asır âlimlerinden "Merkez Efendi-zâde" diye anılan "Ahmed bin Mûsâ"dır. Hatt-ı dest müsveddesi Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde 2692 numarada mukayyedir.

⁵ Bu eserin asıl ismi "*Et-Tühfelü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye*"dir. Müellifi olan "Mehmed bin Mustafa bin Lûtfü'llâh Ed-Deşîşi" eserini 988/1580'de Mısır "Emîrü'l-ümerâ"sı Hasan Paşa nâmına kaleme almış ve o sûretle tesmiye etmiştir. Fakat eser "Deşîşe" diye şöhret bulmuştur.

⁶ Bilhassa Es'ad Efendi'nin "Etrabü'l-Âsâr"ı Türk musikî-şinâslarının hayatlarından bahsetmesi itibâriyle pek kıymetli bir eserdir.

On Sekizinci Asra Âit Menba ve Me'hazlardan:

VEKÂYİ'U'L-FUZALÂ, DEFTER-DÂR ve SİLÂH-DÂR TARİHLERİ

VEKAYİ'U'L-FUZALÂ:

Muallim "Gustave Lanson" edebî tetebbûlarda bir eserin ne gibi ferdî ve içtimaî îlcâlarla hudûse geldiğini ta'mîk için sahih ve etraflı biyografik malûmata ihtiyaç olduğunu ehemmiyetle ihtar eder. Bu nakta-i nazardan edebiyat tarihiyle uğraşmak isteyenler hangi devirle meşgul olacaklarsa, evvel emirde o devre âit biyografik eserleri tahkik, tesbit ve tebebbû etmek de en lüzumlu vazifelerden biridir.

Hicrî on ikinci/on sekizinci asra âit biyografik eserlerin kemiyeten ve keyfiyyeten mühimlerinden biri ve belki birincisi "Şeyhî."nin "*Vekâyi'u'l-Fuzalâ*" unvanlı üç büyük ciltlik eseridir.

"Şeyhî" 1078/1667 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Babası "Edirne Kapısı" haricinde "Emir Buhârî" zaviyesinde meşîhat eden "Hasan Feyzî Efendi"dir. Şeyhî gençliğinde ilmiyye tarîkına intisap ederek "mülâzim ve kırkdan münfasıl" olduktan sonra babasının vefatıyla müderris olmaktan vaz geçmi, zaviyesine çekilmiştir. Eserinin mukaddimesinde "Kitâb-hâne-i cihânda sabâh unfûvân-ı şebâbdan mesâ resîde-i sinn-i kühûlet oluncaya değin zâviye-nişîn-i tesaffuh-ı âsâr ve kûşe-güzîn-ı tetebbu'-ı ahbâr olup mutâlaa-i kütüb-i tevârih ü siyere mâyl ve muhâfaza-i nevâdir-i ahbâr u ibere şifte-dil" olduğunu anlatır. Gözden geçirdiği eserler arasında bilhassa Şekâyık-ı Nu'mâniyye"ye zeyl olmak üzere "Nev'î-zâde Atâyî'nin kaleme almış olduğu "*Hadîkatü'l Hakâyık*" pek hoşuna gittiği için tezyîlini düşünüyor. Yine mukaddimede der ki: "Keyfiyet-i ahvâl-ı selefe tefattun ve ol vâdîde tahsîl-i tefennün eylediğimden nâşî târih-i zeyl-i merkûmdan ilâyeve minâ hâzâ dürrer-i evsâf-ı ulemâ ve meşâyihî silk-i tahrîre nazm ile zeyl'z-zeyle arzû ve zeyl-i mezkûrda mestûr olan cümhûrdan mâ'adâ kadem-resîdegân-ı pâye-i mevlevviyyet ve mahfil-nişînân-ı icrâ-yı şerî'at olan mevâlî-i 'ızâm alâ-tarîki'l-vely kitâbet ve zîver-i bâgçe-i sarây-ı emânet olan hânân-ı Kırım, ve fülke-nişîn-i emâret-i kulzüm-i beyzâ olan vüzerâ, ve azîzân-ı Mısır-ı zâtü'l-ehrâm olan dilrân-ı ma'delet-peydâ, ve ağayân-ı yeniçeriyân-ı ahvâl-i 'ibret-intimâlarını beyâna cüst ü cü ve her tabakanın âhırî alâ-tertib-i hurûfi'l-hecâ beyân-ı zümre-i şu'arânın makarrı kılınmak derûn-ı ihlâs-meşhûnda câygır ve ol muhaddere-i letâfet-kanâ'ate nâm-zedlik

mâ-fi'z-zamîr idî.." Şeyhî bu işin kolay kolay yapılamayacağını anladı. Sabr u itinâ ile tettebbûlarına devam ettî Nitekim tezkiresini kaleme almak için daima Şeyhî'ye müracaat ettiğini kaydeden Sâlim Efendi, ondan hürmetle bahsederek: "Her şeyin sıhhatin bilmede azîm-ihimâm ve defâtir-i kadîme-i sultâniyyelere ve şeyhu'l-İslâm defterlerine dest-resîde olmağla emr-i tevârîhde sa'y-i tâm ve hidmet-i mâ-lâ-kelâm idüp belki umûrdan bazı emrin gereği gibi sıhhatine vukûf için ihtiyâr-ı meşâkk-ı sefer ve it'âb-ı vücûd idüp terk-i huzûr itmekle elbette emr-i mühimmün sıhhatine zafer" bulduğunu söyler. Şeyhî istikbalde vücade getirmeği tasavvur eylediği muazzam eseri için çalışırken "Uşşâkî-zâde Hasib Efendi"nin⁽¹⁾ Atâyî'yi tezyil ettiğini işitiyor. O kitabı bulup gözden geçirince "safahât-ı âyîne-i pür-gubâr-âsâ keder-nâk-ı tesâmüh olduğundan mâ'adâ cümlelerin ahvâlini câmi' olmamakla beraber nâ-sezâ-yı i'tinâ ve nâ-makbûl-i evliyâ-yı nîk-fehmân" olduğuna hükmediyor. Ve "Nev'î-zâde merhûmun zeylini nihayet bulduğu bin kırk üç senesinden bin yüz otuz sâline gelince der-hâb-nâk-i mehd-i ramet" olan meşâhîrin tercümelerini ihzâra başlıyor. Vâkıâ muâsırlarının dediği gibi kendisi "kimesneden bir matlûb-ı küllî ve cüz'î Recâsında" da değildi, fakat mu'tâd olduğu üzere eserini vaktin sadrâzamı olan Nevşehirli İbrâhim Paşa'ya takdim etmiş ve iltifatına mazhar olmuştur. Kitabına "*Vekâyi'u'l-Fuzalâ*" nâmını verdiğini de ifade eden şu manzûmesini iktibas ediyorum

Zihî 'atâ-yı 'azîm-i cenâb-ı Rabb-ı gafûr
Ki zeylim oldı sezâ-yı nigâh-ı sadr-ı sudûr

Hezâr hamd ü senâ Hazret-i Hudâya sezâ
Ki ben kemîneyî kıldı bu yâdigâra revâ

Virüp tüvâna şu'ûr-ı dirâyet-engîzi
Habîr-i vâsf-ı selef eyledi bu nâcîze

¹ Uşşâkî-zâde İbrahim Hasib Efendi ulemâdandır. 1071/1660'da doğmuş. 1136/1723'de vefat etmiştir. Nişancı câmiî civarında Keskin Dede mezâristanında medfundur Hasib mahlasıyla şiir de yazmıştır "Zeyl"inin nüshalarına İstanbul kütüphanelerinin birkaçında tesadüf edilir. Atâ'î'den sonra kimsenin Şakayık'ı tezyil etmediğini gören Şeyhülislâm Feyzullâh Efendi, Hasib Efendi'yi teşvik ederek "Zeyl'e" başlatmıştır. Bu eser 1043/1633'ten 1106/1694'e kadarki vukûatı alır. Şâir Sâmi Bey'in istishab etmiş olduğu güzel bir nüshası bugün Çelebi Abdullah Kütüphanesi'nde mahfuzdur. Hasib Efendi, Sadrâzam Şehîd Ali Paşa'nın teşvikiyle bu zeyli "Kara Çelebi-zâde Abdüaziz Efendi"nin "*Ravzatü'l-Ebrâr*" tarzında devam ettirmiştir ki her seneye ait vukûatın sonunda vefeyâtı da ihtiva eden bu eserin -agleb-i ihtimâl-müellif hatt-ı destiyle olan nüshası Es'ad Efendi Kütüphanesi'nde 2434 numarada mukayyed ve mahfuzdur. Bu eser 1124/1712 senesine kadarki vukûatı alır. Nâtamam bir müsveddedir.

Muvaffak itdi beni sebt-i vasf-ı eslâfa
Bu yâdigârımızı kıldı hediye ahlâfa

'Aceb mi olsa bu mecmû'a genc-i dürr-i tühaf
Nüviştüdür safahâtında vasf-ı pâk-i selef

Bu-zeyl-i câme-i ahbârın olsa nâmı sezâ
Lisan-ı ehl-i siyerde Vekâyi'ul-Fuzalâ (1129)

Hisâb idince o nâm-ı huçeste-ta'bîri
Olur mübeyyin-i târîh-i sâl-i tahrîri

Cenâb-ı Hakdan odur Şeyhiyâ murâd-ı ehem
Nezâre-efgen olan zeylime be-çeşm-i kerem

Derûn-ı dilden idüp mahz-ı lutfu ihsânı
Fakîri eyleye hayr-ı du'âya erzânî

Murâd idersen eger ittılâ'-ı ahbâra
Küşâde gûş-ı nigâh ol vücûh-ı âsâra

Şeyhî tettebbûlarına burada nihayet vermemiş tâ 1143/1730'a kadarki vefeyâtı da zabt-u tesbit etmiştir ki oğlunun bilâhare teybîz ve ikmâl ettiği bu kısımdan, biraz sonra bahsedeceğiz.

Şeyhî "Uşşâki-zâde" zeylini noksanından dolayı beğenmemekle beraber, kendi eserinde ondan naklen hayli parçalar harfiyyen mevcûd olması, Hasîb Efendi'nin mesâîsinden de istifade ettiğini vâzihan göstermektedir.

Vekâyi'u'l-Fuzalâ -yukarıda da söylediğimiz üzere- üç büyük cilttir. Birinci cilt 1043/1633'ten 1098/1686 senesi nihayetine, ikinci cilt 1099/1687 senesi bidayetinden 1130/1717 senesi nihayetine, üçüncü cilt 1131/1718 senesi bidayetinden 1143/1730 senesi bidayetine kadarki vukûâtı ihtiva eder. Hâssaten birinci, ikinci ciltlerin nüshalarına İstanbul kütüphanelerinden birkaçında tesadûf edilir. Üçüncü cilt müstakil bir surette "Ayasofya" Kütüphanesi'nde mahfuzdur. Maahâzâ diğer kütüphanelerde

mevcut nüshaların bazılarında ikinci cilde mülhak bir surette üçüncü cilde ait vukûât görölür. Ayasofya nüshasının mukaddimesinde merhumun oğlu der ki: "... ba'dehû müddet-i hayâtı münkazî olunca ⁽²⁾ vukû bulan vefeyât-ı a'yânı dahı zabt ve cerîdesine kayd idüp bi-kazâ'illahi ta'âlâ beyânı mukadder olmayup bu dâr-ı vahşet-medârdan güzâr ve dâr-ı bekâda karâr idüp ol zamandan bu âna gelince safâyifi müsveddede kalmışdı... 'Alâ Kadari'l-istitâ'a ba'zı noksânı tekâmîl ve teybîzına ta'cîl idüp bin yüz otuz bir Muharremü' l-harâmı ibtidâsından bin yüz kırk üç senesi nihâyetine gelince⁽³⁾ müsveddede zafer bulduğum mertebe pister-i râhatda gunûde olan ulemâ-yı kirâm ve meşâyih-i fihâmın ahvâllerini tenkîh birle beyân ve tahrîr ü ayân eyledim."

Şeyhî, *Râmiz Tezkiresi*'nin kaydına göre "1145/1732 senesi hudûdunda" vefat etmiştir. Emîr Buhârî zaviyesinde medfundur. *Osmanlı Müellifleri*'nin "Şeyhî"yi "sâhib-i tezkire Kınalı-zâdeye muâsır" göstermesi pek garîb bir zühûldür! Oğlu üçüncü cildin mukaddimesinde, babasının eserini ikmâl için kendisine Sadrâzam Ali Paşa'nın emrettiğini söylüyor.

Bu zâtın "Hekimoğlu Ali Paşa" olduğuna şüphe yoktur. Çünkü yine üçüncü cildin mukaddimesinde "Birinci Mahmûd"dan bahsedilmektedir. Birinci Mahmûd'un saltanatı esnasında ise bir tek Ali Paşa sadrâzam olmuştur. O da Hekimoğlu'dur.

Şeyhî birinci cildine "Nev'i-zâde Atâî"nin tercüme-i hâliyle başlar. Ve evvelâ ulemâyı, sonra meşâyihî, metââkiben vezirleri, yeniçeri ağalarını, ulemâ zümresinden olmayan şâirleri vefat tarihlerine göre sırasıyla gösterir. Ayrıca siyasî ve ictimâî hadiseleri hulâsa eder ki bunlar meyanında vak'anüvîslerin tesbit etmediği 1142/1729 senesi vukûâtı da vardır.

Şeyhî'den sonra bazı zâtlar filân ve filân meslek erbabına dair biyografik eserler kaleme almışlarsa da böyle etraflı bir eser vücuda getiren olmamıştır. Bu itibarla "Şeyhî"nin himmeti "yektâ" vasfına lâyıktır. Millî noksanlarımızdan biri de "ansiklopedi"den mahrum oluşumuzdur. İleride bunun telâfisine çalışmak istenirse müracaat edilecek eserlerden birinin "*Vekâyi'u'l-Fuzalâ*" olacağına şüphe yoktur. Bu itibarla bu mühim eserin -Tarih Encümenince tasavvur edilmekte olduğu üzere- bir an evvel tab'ı temenniye şayandır.

Ali Canip

HAYAT, c. 3, nr. 75, 3 Mayıs 1928, s. 6, 7, 8

² "Olunca" burada "oluncaya kadar" manasındadır.

³ Maahâzâ üçüncü cilt 1143/1730 senesi bidayetine kadar devam eder.

DEFTER-DÂR MEHMED PAŞA TÂRÎHİ: "ZÜBDETÜ'L-VEKÂYİ"

On ikinci/on sekizinci asra âit vak'anüvîs tarihlerinden mâadâ, hayli hususî tarihler de vardır, ki bunlardan biri müellifinin "*Zübdetü'l-Vekâyî*" unvanını verdiği "Defter-dâr Mehmed Paşa Tarihi"dir. Bu eser gayr-i matbûdur. İstanbul'da birkaç kütüphanede nüshalarına tesadüf edilir. Sahibi "Sarı Mehmed Paşa" nâmında bir zâttır ki müverrih Râşid Efendi'nin tesbit ettiğine göre İstanbul'da doğmuştur. Biraz tahsilden sonra kendi ifadesine nazaran 1082/1671'de "Rûz-nâmçe-i Evvel" kalemine girmiş, hâssaten mâliye mes'eleleriyle tevaggul ederek şöhret bulduğu için "Defter-dâr Mektupçusu" olmuştur. Meşhur Râmî Mehmed Paşa 1114/1702'de sadrâzam olunca "hukûk-ı sâbıkaya murââat için bi'l-fi'il defter-dâr-ı şikk-ı evvel" tayin etmek istedi Mehmed Paşa tealül etti ve nihayet rıza gösterdi Kendisi tarihinde bunu şöyle anlatıyor: "... zarûret-i kaht-ı ricâl iktizâsıyla bu hakîr, müddet-i vâfiye mâliyye tarafından kitâbette bulunup emekdâr-ı Devlet-i Aliyye bulunduğumuza binâen taraf-ı Sadr-ı A'zamî'den da'vet, nâgehânî zuhûr oldukda haber ü âgâhımız yoğiken defter-dârlık hıdmeti teklîf olundukda ba'zı i'tizâr îrâdiyle bu bâr-ı girânı tahammüle adem-i iktidâr gösterilüp def'i ile ihtimâm olundukda özür bahânemiz kabûle karîn olmayup bi'l-âhare ilbâs-ı hil'at buyurdular..." Mehmed Paşa bir sene sonra "Edirne Vak'ası" zuhur edince bittabi saklandı. Fakat yerine geçen "Muhsin-zâde Abdullah Efendi" askerlere verilecek "mevâcib ve cülûsiyye"yi tedarik edemediği için ihtilâlciler kendisini istediler. Malına, canına zarar vermeyeceklerine yemin ettiler. O da meydana çıktı. Yeniden vazifesine başladı. Firârî Hasan Paşa defterdâr tayin edilince Mehmed Paşa "Rûz-nâmçe-i Evvel" oldu Sonra tekrar defterdârlığa geçti Yedi defa bu vazifeyi ifâ eden Mehmed Paşa Şehîd Ali Paşa'nın "Varadin"de felakete dücâr olması üzerine sadrâzam olan Halil Paşa'nın ihtiyarlığına binâen kendisine muavenet etmesi emriyle beraber hufyeten mühr-i hümayûnun ihsan edileceği va'dini aldı.

Damad İbrahim Paşa'nın sadâretinden evvel selefleri gibi hayli gaddârlık gösteren Üçüncü Ahmed, her nasılsa Mehmed Paşa'ya kızdı. Selânik Muhafızlığıyla İstanbul'dan uzaklaştırdı. Arkasından da "kendi malından üç bin müsella ve mükemmel asker cem ü techîz et. İlk devrede nutasavver sefere kapıkullarıyla iştirak edeceksin. Bu emrime karşı tekâsül göstermekden sakın" meâlinde bir ferman gönderdi Onun böyle mebgûz olduğunu anlayan müzevvirler Selânik'de zulüm ettiği şâyiasını

çıkardılar. Zavallı adam Kavala kalesine hapis ve biraz sonra katledilerek malı musâdere oldu 1129/1716.

İşte "*Zübdetü'l-Vekâyi*" bu, Defterdâr Sarı Mehmed Paşa'nın eseridir. Murâd Molla Kütüphanesi'ndeki nüshanın zahrında ümmiyâne imlâ ile muharrer "*Vekâyi*"-i esrâr-ı devlete bilâ-re'y imlâ idüp hâl-i hayâtında çıkamayup ba'de'l-vefât peş-tahtasından çıkmıştır" ibaresi okunur.

Mehmet Paşa, tarihine "Avcı Sultan Mehmed" zamanında başlamıştır. Kitabın esası 1082/1671'den tâ 1115/1703'e kadar sürer. Fakat hükümdarın ilk senelerindeki "vükelâ-yı nâ-müstakîm tedbîr-i sakîmleriyle" memleketin dūçâr olduğu felâketleri kaydederek pek takdir ettiği Köprülü "Mehmed Paşa"nın sadâretinden itibaren ehemmiyetli vak'aları da icmâlen gösterdiğini de söyler. Vak'anüvîs Râşid Efendi'nin "*Zübdetü'l-Vekâyi*"den hayli istifade ettiği ve bazan kendi tarihine ayni ifadeyle vak'alar naklettiği iki eserin mukabele edilmesiyle anlaşılmaktadır. İlâve etmeliyim ki bazı hâdiseler *Râşid Târîhi*'nde ihtisar veya büsbütün tayyedilmiştir. Binâenaleyh on birinci/on yedinci asrın ikinci nısfıyla on ikinci/on sekizinci asrın ilk nısfı için "*Zübdetü'l-Vekâyi*" devlet işleriyle yakından meşgul bir adamın eseri olmak haysiyetiyle ihmal edilemeyecek bir murâcatgâhtır.

* * * * *

SİLÂH-DÂR MEHMED AĞA TÂRÎHİ: "ZEYL-İ FEZLEKE"

Bu tarihin yalnız bir nüshası birkaç sene evvel tedkik eden Tarih Encümeni âzâsından Ahmed Refik Bey, bu nüshaya müsteniden bir makale kaleme almıştı; fakat mezkûr nüsha 1107/1695 tarihine kadarki vukûâtı ihtiva etmekte idî "*Zeyl-i Fezleke*"nin tam nüshası Velîyüddîn Kütüphanesi'nde 2369 numarada mukayyed ve mahfuzdur. Bu tam nüshanın zahrında "Enderûn-ı Hümâyûn'da evvelâ sır kâtibi, sâniyen Silâh-dâr Fındıklılı Mehmed Efendi'nin kendi hattı ite olan târîhtir" ibaresi okunur. Bu nüsha tâ 1133/1720 senesi vukûâtına kadar alır. Maahâzâ kitabın şurasında burasında pek sık olmamak üzere boş yerlere, nâ-tamam sahifelere tesadüf edilir. "*Zeyl-i Fezleke*" "*Zübdetü'l-Vekâyi*"e nazaran pek mühimdir. Gençliğinden beri saraya müntesip bulunan Mehmed Ağa mühim vak'aların şahidi olmuş ve bunları tarihine geçirmiştir. Vak'anüvîs Râşid Efendi pek sathî bir eser kaleme almış olduğu için Silâh-dâr Târîhi, o devrin iç yüzünü bize anlatacak eserlerin birincilerinden biri, belki de en birincisidir.

Silâh-dâr Mehmed Ağa, "Katip Çelebi"nin "Fezleke"sini görmüş, beğenmiş ve onun bıraktığı yerden 1065/1654 tarihinden başlayarak bir "Zeyl" kaleme almağı düşünmüş ve işe bu hevesle başlamıştır. Tarih Encümeni bu mühim eseri, Ahmed Refik Beyin nezaretiyle, tab'a karar verdî İki üç aya kadar "tab"'ın biteceğı, on ikinci/on sekizinci asra ait mühim bir eserin meydana çıkacağı me'muldür.

Mehmed Ağa, 1136/1723 senesinde vefat etmiştir. Kabri, metrûkiyetine binâen âhîren ilgâ edilen Ayas Paşa Mezarlığı'ndadır. Ahmed Cevdet Bey, geçenlerde tesadüfen oradan geçerken Mehmed Ağa'nın mezar taşını yerde görmüş, İkdâm'a bir makale yazmıştı. Müze Müdürü Halil Bey Efendi, bu kıymetdar müverrihin taşını âhîren Evkâf Müzesi'ne naklettirmiştir ki kendilerine gösterdikleri kadirşinâslık nâmına teşekkürü vecîbeden sayarım. Diğer, meşâhîrin böyle metrûk mezarlıklarda kalan taşlarının da nakline himmet edilmesi temennîye şayandır.

Ali Canip

On Yedinci Asra Dâir Bir Vesîka:

MANZÛM BİR ESER

Eski kütüphanelerimizden birinde mahfuz yazma bir kitabın zahrında mühim bir manzûmeye tesadûf etmiştim. On birinci/on yedinci asrın, hâssaten Dördüncü Murâd devrine ait zulüm ve i'tisâflarını hükümdarın yüzüne vura vura haykıran bu parçanın sahibi meşhur Kadı-zâde idî Şimdiye kadar hiç bir yerde tesadûf edilmeyen bu vesikayı geçen sene Hayat Mecmuasında tarih meraklısı kârîlerimize arz ve takdim etmiştim.

Bir gün Köprülüzâde Mehmed Fuat Bey, aynı mevzu ve tarzda yazılmış kasidelerden mürekkep bir eserin Bursa kütüphanelerinden birinde olduğunu - Maarif Vekâleti Kütüphaneler Müdürü Hasan Fehmi Beyin ifadesine atfen- haber verdi. Son günlerde vazife dolayısıyla Bursa'da bulundum. Fırsattan istifade ederek o güzel şehrin kıymetdar kütüphanelerini araştırdım. Hayli istifade ettim. Bu meyanda Hasan Fehmi Beyin bahsetmiş olduğu mecmuayı da müzedeki kitaplar arasında buldum. İfadeleri bütün manzûmelerin bir adamın malı olduğunu gösteriyor. Fakat bu nüsha hayli ümmî birisi tarafından yazılmıştır. İmlâ hatâları çokçadır. Maahâzâ tasfiye tarzı; esas ifade, kâilin de kuvvetli bir şair olmak şöyle dursun, nazım sühûletine bile mâlik olmadığını ihsâs ediyor. Mecmuanın umûmi unvanı:

Bu mevlûd oldu nûr-ı sırr-ı tevhîd

Bu mevlûdı seven oldu müvahhid

Bu mevlûd ismidir "Miftâh-ı Cennet"

İkinci ismidir "Bâb-ı 'Adâlet"

parçasıyla anladığımız gibi, baştan başa Dördüncü Murâd'a hitab eden "Miftâh-ı Cennet"in:

Nefsümüz zabt idelim evvel şehâ

Sonra dîn seyfin salalım her yana

İmtihân ile sözüm tut ey Murâd

Her murâdına olasin ber-murâd

gibi beyitleriyle zımnen, ve:

Şeyh Abdü'l-Kâdir-i Geylanîdir pîrim benim

Himmeti sultânıma yerden göge dek nerdübân...

gibi sözleriyle sarâhaten kâilinin tarîkat ehli bir adam olduğunu da öğreniyoruz. Bu adam kendi ifadesine nazaran bir gece rüyasında "Hazret-i Muhammed"i görüyor ve işte eserin meydana gelmesine bu rüya sebep oluyor:

Ben degilem söyleyen Ahmed dili

Söyle oğlum didi bana ol velî

Bir gice rüyada gördüm Hazreti

Hak Ta'âla'nın habîbi hazreti

Didi ey sıddıkımız gel git bana

Yürü ağzımdan haber vir ümmete

Bunları terbiyye eyle Hakk için

Bir nefes virme sakın bu halk için

O devir hakkında hayli ağır ithamları da ihtiva eden böyle bir eseri kaleme alabilmek için kâili olan zât bu rüya bahanesini zarurî olarak bulmuştur, diyebiliriz. Bu noktayı teyiden birkaç beyit daha okuyalım:

Ben kimem Ahmed dilinden söyleyem

Tercemânım ol, didi ta'lîm idem

Men dahı deryâ gibi cûş eyledim

Hakdan özgeyi ferâmûş eyledim

.....

Zâhidin 'aklı irişmez râzıma

Münkir irmez tatlıcak âvâzıma

.....

Han Murâdım gelmişem irşâdına

Hasbeten li'llâh olan irşâdına .

Zâtına geldim uyandırmak için

O susuz hünkârı kandurmak için

Başımı top itmişem medyâna men
Arka yardım olmuşam sultâna men

Pâdişâhım sen de banla arka ol
'An karîb hükmünde ola sağ u sol

Bundan sonra esasa girişiyor:

Ber-murâdumca vezîri bula gör
Ehl-i Hakk u bî-nazîri bula gör

Hasbeten li'llâh ola her cünbişi
Bir yerinde olmaya bir yanlışı

Re'yi tedbîri Kitâbu'llâh ola
Fikri zikri dâ'imâ Allâh ola

Hak yolunda korkmaya hiç kimseden
Şaşmaya yanılmaya hiç kible den

Bir eli seyf ola birinde kitâb
Bul vezîri böyle ey 'âlî-cenâb

Ara bul ihmâl ile bitmez bu iş
Bulmaz isen her işe kendin karış

.....

Hamdû li'llâh içi tışı anladın
Bâ-husûs ayak dîvânın eyledin

Ayda bir kerre ayak dîvânın it
Sonra var seyr-i sülûkün geze git

Hak diyen câna 'adû halk-ı cihân
Ol ecilden oldunuz gözden nihân

Ya anın cerrâr iderler ismini
Hak dise cellâda dirler miskîni

.....

Tâ meger sen arka yardım olasın
Ehl-i Hakkı aramızdan bulasın

.....

Dinle hünkârum beni, şâd olasın
Cümle gamlardan hep âzâd olasın

Muştulukla gelmişem ben zâtına
Âyinemden kıl nazar mir'âtına

Bed-du'âlar eyleme zâlimlere
İste insâfın Hudâdan bunlara

Kimi el ayak sana kimi kanat
Katı lâzımdır bular ey 'âlî zât

Bir suç ile bunları 'azl eyleme
Beş suç ile bunları katl eyleme
Altı suçda katli erlik olmadı
Belki insâfa gele sehv eyledi

Ehl-i Hakkı tâ ebed 'azl eyleme
Mansıbın nâ-ehle tebdîl eyleme

Zâlimi beş yılda bir 'azl eyleme
Giderek ıslâh ola redd eyleme

Belki altıncı sene 'âdil ola

Câhil ise belki de kâmil ola

.....

Şark u garbı kabza almaksa murâd

Mansıbı 'azl eyleme tîz tîz Murâd

Kâtil olma meşrebin olsun halîm

ins ü cinni zabt ider kalb-i selîm

Düşman eyler dostunı ehl-i gazab

Kıl müdârâ, dostluğa ola sebeb...

Aşağıdaki satırlar Dördüncü Murâd'a "adâlet"in ehemmiyetinden bahsediyor

Pâdişâhım dinle bir tatlı nasîhat ideyim

Lezzetinden kanmaya aslâ dimâğın her zamân

Bu umûr-ı saltanatda ehlile kıl meşveret

Mansıbı nâ-ehle virme re'y ü tedbîri yaman

.....

Bu ne kudret bu ne hikmet pâdişâhım bu ne hâl

'Adl ile, mü'min degilken, anılır Nûşîrevân

Müteâkiben hükümdarın lâkaydâne hayat sürüşüne ilişiyor ve diyor ki:

Tahtu tacın gitdi elden padişahım gözün aç

Sen gezersin avda, kuşda Han Murâd'ım gözün aç

Rûm ili kaldı elinde Anadolu karışık

Kaldı Sarhan ile Aydın sor nedür bu ortalık

Bir bölük kezâba sorma içi tışı ey Murâd

İşbu zâlimler seni Va'llahi aldar ey Murâd

Başka bir manzûmede devrin irtişâ ve iltimâs maskaralıklarını anlatıyor:

Bir iki üç nesne yıkdı 'âlemi
Evvelin dinle ne yıkdı 'âlemi

Şöhret ile yıkdı zînet 'âlemi
Yıkdı 'âlimler ikinci 'âlemi

'Azl-i mansıb yıkdı ekser 'âlemi
Dinle alma gel üçünci 'âlemi

Yıkdı dördünci şefâ'at 'âlemi
Câ'ize yıkdı beşinci 'âlemi

Mansıbı nâ-ehle tebdîl itdiler
Her biri rüşvetle dînin satdılar

Satdılar şer'-i şerîfi pul ile
Mansıbı dellâle virdiler hele

Yetmiş üç millet bunu itmez kabûl
işbu zâlimler niçün itdi kabûl.

Risâle 1036-1037/1626-1627 seneleri arasında yazılmıştır. O esnada sadrâzam, Halil Paşa idi. Kitapda:

Vezîrin husreve şâhâ işitdüm ehl-i Hak dirler
Ki zîrâ rüşveti aslâ kabûl-itmez imiş ol cân

denilerek müteâkiben sadrâzam olan Boşnak Husrev Paşa iltizam ve zımnen tavsiye ediliyor. O halde daha evvel yazılmış olan:

Türk'le Türkmen'e beylik virme babasın asar
Var kıyâs eyle re'âyânı nedir ol kalpazan

beytiyle, Kayserili bir Türk olan Sadrâzam Halil Paşa'ya tarîz edildiği tahmin edilir.⁽¹⁾

¹ Tarih, Husrev Paşa'yı, bazı muvaffakiyetlerine rağmen zâlim tanır; Halil Paşa'yı tevâzû ve hulûsuyla takdir eder.

Hazret-i Yahyâ Efendi işbu kâna hazne-dâr

Dîn-i İslâmın anası atası ol ihtiyâr

diye bir beyt ile Şeyhulislâm meşhûr şair Yahyâ Efendi'yi tebcîl eden "Miftâh-ı Cennet", devrin uleması hakkında ağır sözler söylemekten çekinmiyor, işte bunlardan bir parça:

Rüşveti kangı kitâbda gördünüz

Mülk-i 'Osmânı kökünden yıkdınız

Ebced oğlanı sizi ilzâm ide

Hevvez oğlanı sizi 'âciz ide

Nireniz uyar kitâba sünnete

Kul u kurbân oldınız hep rüşvete.

"Ulemâ"nın bu hâline karşı "meşâyih"ı hatırlıyor ve onlara karşı da şöyle sözler söylüyor:

Ey meşâyih kanı gayret kanı'âr

Hakkı niçün söylemezsiz âşikâr

Hakkı söylen tâ gidince başınız

Gam yimen Va'llâhi gitmez başınız...

Dördüncü Murâd devrindeki ma'hud. "tütün içmek" meselesi hakkında bu risâle aleydârâne parçaları ihtiva etmektedir. İşte beş on beyit:

Çıkdı bir bid'at otuz yıldan ziyade 'âleme

Kahvelerde gör anı ism-i habîsidir dühân

Hutbesiz sikke yürütdi şark ile garba şehâ

Ayda bir kerre yasak eyler vezîrin her zamân

.....

Şöyle bir muhkem yasak eyle dühânın hakkına

Bu yasagın heybetine ins ü cin disün amân⁽²⁾

İşbu zulmetle nice feth ola Bağdâd'ın senin
Bir hazîne başka ister dirhemi Va'llâh inan

Vakt olur bir dirhemi çıkdı seferlerde ona
Zulm Va'llâhi sebebdır tohmı ey şâh-ı cihân

Bâ-husûsâ İngiliz'den geldi îcâd-ı Firenk .
Bir belâ oldu Muhammed ümmetine nâ-gehân

Cedd-i a'lânı seversen tohmını kazdır hemân
Yir ü gök halkı du'âcın olalar kevn ü mekân...

On birinc.i/on yedinci asır tarihi için elbette mutâlaaya değer bir eser olan "Miftâh-ı Cennet" tekerrürle, haşivlerle dolu, ifadece zayıf, rekîk manzûmelerden müteşekkildir ve Kadı-zâde'nin aynı maksatla kaleme almış olduğu pervasız, vâzih kasidesiyle kabil-i kıyâs değildir; bir yerinde:

Bu mevlûdun atası Urla oldu

Bu evlâdun anası Ahmed oldu.

denir. Fakat kâili hakkında hiç bir tarafında bir işarete tesadüf edemedim.

Ali Canip

HAYAT, nr. 89, 9 Ağustos 1928, s. 6, 7

² Dördüncü Murâd'ın bu maksatla ikâ eylediği zulüm ve dehşete hakikaten "ins ü cin amân" demiştir!

MUVAFFAK, FAKAT KORKUNÇ BİR ESER

Pek eski dostum Aka Gündüz'ün eserleri de hayatı gibi muvazenesizdir. Bakarsınız, size güzel, sanatkârâne bir şiir veya hikaye verir; kaleminin kudretine, duygusunun derinliğine hayrân olursunuz; fakat böyle bir nefis eserden sonra aynı imza ile öyle bir yazıya tesâdüf etmek ihtimaliniz vardır ki kabil değil bunu ötekinin sahibine izafe edemezsiniz...

İşte geçen sene bana (*Bu Toprağın Kızları*) adlı romanını gönderdiği zaman ne yalan söyleyeyim ıstırâplı bir tereddüt, yaprakları kesip okumama manî olmuştu. Geçenlerde bir arkadaşım:

—Aka Gündüz'ün (*Bu Toprağın Kızları*)nı okudun mu?

diye sordu.

—Hayır

dedim.

—Oku, diye, tavsiye etti, oku beğeneceksin.

Zevkine, anlayışına pek itimat ettiğim dostumun bu teklifi üzerine kitabı açtım, okumaya başladım... Okudukça muvaffak bir kalemin beni tamamen teshir ettiğini gördüm. Bitirdiğim zaman baştan başa içtimaî hayatımızın derin yaralarına dokunan bu eser, ruhumun en kuytu köşelerini kaplamıştı. Benliğimde onun eleminden, onun ıstırabından başka bir zerre kalmamıştı. İtiraf ve iddia ediyorum ki Türk edebiyatında telkin kuvveti itibâriyle bundan daha muvaffak bir roman okuduğumu hatırlamıyorum. Bugün saçlarının telleri bembeyaz kesilen Aka Gündüz'de hiç ihtiyarlamayan bir ruh var, pür heyecan, dinç bir ruh... Bu roman o ruhun sanki tunçtan bir heykelidir. Aka'nın kalemi hayatın herkes tarafından kolay kolay bakılamayacak safhalarını yıkmaksızın, sert bir çelik gibi yontmuş ve bu abideyi meydana koymuştur:

(*Toprağın Kızları*) dört cephelidir:

- 1) *Sokak Kızı*,
- 2) *Salon Kızı*,
- 3) *Kendi Kendinin Kızı*,
- 4) *Bu Toprağın Kızı*,

Her bir cephede (*Bu Toprağın Kızları*)ndan bazılarının talihi –demin söylediğim gibi pervasız, sert bir kalemle hâk ve resmedilmiştir.

Baştan başa –mûtat manasıyla ve ifade noktasından- romantik olan bu eser ruhu itibâriyle pek realisttir; tıpkı (*Sefiller*) gibi...

*

* *

Bu safhaların hepsi muvaffak; hepsi bir başka korkunç macerayı anlatıyor; fakat bir tanesi, (*Kendi Kendinin Kızı*) o kadar kuvvetli ki aralarında çok münasebet ve hatta müşabehet olan (*Vurun Kahpeye*) romanını –muharririnin müsellemler iktidarına rağmen- gölgede bırakıyor. Son cepheye, yani (*Bu Toprağın Kızı*)na gelince, bunu bu memlekette ancak Aka Gündüz yazabilir.

(Sanat için sanat) nazariyesiyle başı pek hoş olmayan Aka, bu kitabıyla bedbaht kızların cemiyete karşı müdafaa nâmesini yazmış oluyor.

Diyorum ki şu beş on sene evvelki çirak edebî devreden yarına kalabilecek üç beş eserden biri de muhakkak (Aka Gündüz'ün romanı)dır.

Ali Canip

Kitabiyât

SON YILDIZ

Millî Roman- Muharriri: Mehmet Rauf. Nâşiri: Suhûlet Kütüphanesi

Edebiyat-ı Cedîde külliyyâtının en mühimlerinden “*Eylül*” romanının sahibi son eserini neşretti. “*Son Yıldız*” Mehmet Rauf Beyin kendi iddiasına nazaran en kuvvetli esiridir. “*Eylül*” muharriri her nedense, kendisine pek büyük bir şöhret kazandıran bu romanıyla “*Siyah İnciler*” ismindeki mensur şiirlerinden sonra yazmış olduğu diğer romanlar karilerde aynı alâkayı uyandıramamıştır. Hiçbir kimse Mehmet Rauf’un “*Eylül*”ündeki izleri diğer eserlerini okuduktan sonra kaybetmemişlerdir.

“*Son Yıldız*” mevzû itibâriyle büyük bir roman değil, belki de büyük bir hikâyedir. Vak’alar o kadar az ki... Bunu bir muharrir isterse büyük bir hikâyeye sıkıştırır ve belki de bu suretle eser daha zevkli okunur. “*Son Yıldız*” okunduğu zaman insan “Edebiyat-ı Cedîde” külliyyâtından bundan on, yirmi sene evvel yazılmış bir roman okuduğuna zâhib oluyor. Çünkü “*Son Yıldız*” da yeni roman tarzlarından, yeni şekillerden kat’iyen istifâde olunmamıştır. Fahri Cemal’in veyahut Fuat İlhami’nin geçirdiği buhran içinde felsefî ve ruhî mülâhazalar vak’alar için yazılan sayfaların üç misli kadardır. Halbuki son Fransız romanlarını tetkik edecek olursak, görürüz ki muharrirler bu gibi bir makalenin veyahut vak’anın arasına sıkıştırmakta ve mümkün mertebe kariler vak’adan uzaklaştırmamaktadır. Hatta “sürrealizm” tarzında yazılan romanlarda bu gibi mülâhazaları romanın içindeki eşhâsî münâsebet geldikçe söylemekte ve bu suretle bir fazlalık hiss olunmamaktadır.

“*Son Yıldız*” romanında en ziyade nazar-ı dikkati celbeden ve çirkin görünen bir noktada, muharririn İtalya hakkındaki malûmatını bir yığın tarzında karilerin önüne fırlatmasıdır. Gerçi son zamanlarda pek büyük bir şöhret kazanan “Moris dö Kobra” ile “Pier Benova” bazı romanlarında birçok memleketlerin örf ve âdâtı ve hatta eğlenceleri hakkında malûmat vermektedirler. Fakat bu, malûmatı romanlarındaki vakâyiin arasına o kadar güzel serpiştiriyorlar ki kariler bunu zevk ve lezzetle okuyor. Halbuki “*Son Yıldız*” romanında İtalya hakkında verilen malûmat insanı o kadar sıkıyor ki... Roman muharririnin muvaffak olmak için dikkat edeceği noktalardan biri de karilerini vak’adan pek fazla uzaklaştırmamak, ona romanın esasını unutturmamaktır. Fahri Cemal’in

“Perran” İtalya hakkındaki uzun tiradlar şeklinde malûmat vermesi vak’ayı unutturuyor. Fahri Cemal’in, Perran’ın romandaki mevkilerinin ne olduğunu bile söylüyor.

“*Son Yıldız*” için bir “tasvir = description” romanı diyebiliriz. Fakat bu tasvirler o kadar su-i istimâl edilmiş ki... Bir yatak odasının dâhilindeki eşyaları, bir gramofonun teferruatı sayfalarla anlatılmaktan çekinilmemiş. “Tasvir” meselesinde de muharriri muvaffakiyete sürükleyen güzel buluşlar, sevimli mecaz imageslerdir. Muharrir kalemi her hangi bir manzarayı sayfalarına bir fotoğraf objektifi gibi alır ve yazar ise buna hiçbir kıymet atfedilemez...

Romanda mantıksız olan birçok noktalarda eksik değildir. Mesela anlaşılmayan noktalardan biri “Perran”ın intiharıdır.

Perran gibi zevk ve eğlence içine yüzen ve ancak lüks hayattan zevk alan bir kadının intihara karar vermesi biraz gariptir...

Perran acaba Fahri Cemal’in, Fuat İlhami’nin hakaretine uğradığından dolayı mı intihar etmiştir, yoksa Fahri Cemal’in muâvenetinin eksilmesiyle lüks hayatının bozulacağını düşünerek mi ölümü davet etmiştir? Mehmet Rauf Beyin romanın bidâyetinden biri tasvir ettiği “Perran” ise lüks hayatından ayrılacağından intiharı muvâfık bulmuştur. Çünkü Fuat İlhami’yi düşünen ve onu seven “Perran” ise onun yanından ayrıldıktan sonra intihar kararını verebilirdi. Halbuki Perran Fahri Cemal’den ret cevabı aldıktan sonra bu kararı veriyor ve kendisini tramvayın altına atıyor...

Romanın içerisine karıştırılan ikinci derecede şahsiyetlerin o kadar az vazifeleri var ki insan bunları bir piyesin sessiz, sadasız dolaşan figüranları zannediyor. “Perran”ın intihar ettiği dakikadaki vakâyi o kadar zayıf yazılmış ki... Orada vak’ayı daha iyi canlandıracak bazı tipler konulabilirdi... Sonra Fahri Cemal gibi vakur bir adamın her hangi bir felaket karşısında polise “O ölürse, ben de ölürüm!...” diyecek kadar zayıf bulunmasını ne mantık; ne de akıl caiz görür. Çünkü Rauf Beyin yaşattığı Fahri Cemal bu kadar zayıf değildir. Mehmet Rauf Beyin “*Son Yıldız*” romanı vak’a itibâriyle kuvvetsiz, üslûp nokta-i nazarından iyidir. Roman tekniğine kat’iyen riâyet edilmemiş, bundan on, hatta yirmi sene evvelki tarz tercih olunmuştur. Senelerce evvel “Edebiyat-ı Cedîde” külliyyâtının en güzel eserleri olan “*Eylül*” ve “*Siyah İnciler*”i yazan muharririn kaleminden insan daha muvaffakiyetle ve daha yüksek eserler bekliyor...

Hikmet Şevki

HAYAT, c.4 nr. 98, 11 Teşrin-i Evvel 1928, s. 8.

“KÖR” PİYESİ

Türk sahnesine “İşsizler”, “Üç Kişi Arasında”, “Fevkalasriler” gibi ve daima telif olarak bir kaç kıymetli eser vermiş olan Vedat Nedim Bey, “Kör”ü büyük bir itina ve sanatkârâne titizlikle yazarken, mevzuu vak’anın tarzı cereyanını bana lütfen anlatmıştı. Ve, itiraf edeceğim ki, piyesin son ve kat’î şeklini -ne heyecanlı ve güzel okuyuşla -bana okuduğu eski tertibini daha kuvvetli ve tabîî bulduğumu söylemiştim. O zaman zevce bir melek değil; fakat kocasıyla çocuklarını yaşatabilmek için namusunu unutmuş bir zavallı kadındı. Bu suretle de, şimdi adeta melodram haline çevrilen amca daha az ama Kör’ün intiharı adeta zarurî oluyor ve zevç semavî bir mahluk olmaktan çıkınca piyes doğrudan doğruya hayata girerek dedikodu aleyhine bir tedit ittihamnâme mahiyetini almıyordu.

Fakat evvelemirde vakayı hulâsa edelim. Zaten de hulâsa gidilecek şeyler pek az, ve eşhâs-ı vak’a ise dört kişiden ibarettir:Kör, zevcesi, Kör’ün amcası, Salih Bey isminde zengin bir de komşu.

İlk perde de Kör’ü aylardan beri gözlerini kaybetmiş buluyoruz. Sayfiyeye gelmişler, iki çocukları varmış ve hava tebdiline bilhassa onlar muhtaçmışlar. Kör bir alimmiş, ve kaza neticesinde gözlerini kaybedince, kendisine gözlerini kaybedince kendisine 80 lira maaş bağlanmış, zevcesinin de 50 lira getiren bir iradı varmış; bununla yaşıyorlar. Halbuki irat çoktan yanmıştır ve kadın hizmetçiyle beraber beşe balığ olan aileyi aylardan beri evin eşyasını satarak geçindirmektedir. Salih Bey isminde bir zengin komşu, insaniyet namına her ay genç kadın yardımı teklif ediyor; diğer taraftan da gelip Kör’ü kırlarda gezmeğe çıkaran amca, hakiki vaziyeti maliyelerinden Kör’ü önümüzde haberdar etmişti. -seyrandan amcasız avdet edince - amca niçin Kör yeğenini sokak kapısında bıraktı? - Kör evine yalnız gelince, Salih Bey evde odadadır; fakat kadın onun yardımını içinden kabul ettiği içir huzurunu, ta yanına yaklaşan kocasından gizler.

İkinci perde başlamadan evvel Salih Bey genç kadına bir ilân-ı aşk mektubu göndermiş ve neticelerini alelhesap dudaklarıyla toplamak için de işte gelmiştir. Kimsenin sıkıntıda olan bir aileye muntazaman ve bol bol yardım etmeyeceğini iki çocuk anası olduğu halde bilmeyecek kadar masum ve cahil kalan bu kadar Salih Beyle acı bir münakaşa içinde iken, Kör’le amca avdet ederler. Çünkü daha evvel amca

gelmiş, yeğenine kendi evde olmadan da Salih Beyin eve devamını ve herkesin karısını namussuzlukla itham ettiğini anlatmıştı. Kör’le beraber gezmeğe çıkmaları bir tedbir idi. Ve eve dönünce, Salih Beyin huzurunu amca derhal haber verir Kör, son ve en kıymetli saadetinin enkazı karşısında çılgın dönüp herkesi, Kör değneğiyle kovar.

Üçüncü perdede, amca yeğenini tatlıke icbar etmektedir, o da bu fikri kabul ederek karısını son müdafaası için çağırır.

Ve şüpheleri -kadın ilk perdede Salih Beye kıskançlığından adeta şikayet ettiği halde-ilk sözleriyle derhal ölür. Hatta kadın:“-Ben eğer seni ve çocukları geçindirmek için kendimi satmak icâp etseydi bunu da tereddütsüz yapardım!” diye bağırınca, bu felsefeyi de itirazsız kabul ederek onu bağrında sıkar. Sonra, amcası içeri tekrar girince, öfkesiz ve hicâpsız uzattığı koluna girip bahçeye çıkar, ve bir saniye geçince bir kurşun sesi haber verir ki, Kör intihar etmiş, bu haliyle karısının üzerinde elim bir yük olmamak ve belki de onun felsefesini tatbik girişeceği günleri idrâk etmemek için kendini vurmuştur.

Paul Hervieux sırf dedikoduların müthiş neticelerini gösteren (*Les paroles restent*)(*Sözler Kalırlar*) piyesine çok yaklaşan bu oyunun, tekrar edeceğim ki ilk şekli daha, kuvvetli olurdu. Ve sonra da fazla kısa bulduğumu gizlemeyeceğim, Darülbîdâyi, Ömer Seyfettin merhumun (*Mahcupluk İmtihanı*) isminde ve kalın kahkahalarla güldüren bir piyesini de beraber oynamaya mecbur bırakan bu kısalık yüzünden, eşhâs vak’ayı kâfi derecede tanımıyor ve onları daha iyi tanımak için başka hiç kimsenin şehadetine de müracaat edemiyoruz. Ve bu kısa, perdeler içinde eşhâs adeta birer fikir ve felsefenin tebliğ aleti oluyorlar.

Tarzı temsilden bahse girmeden evvel, temsil esnasında gözüme çarpan iki üç küçük noktayı işaret edeceğim:

Kör, ilk perdenin birinci meclisinde iki aydır aylık alamadığı için dadının gitmek istediğini çocuklardan öğrendiğini karısına söylüyor. Çocuklar böyle boşboğaz olunca, ev eşyasından her gün bir şeyin satılığa çıktığını nasıl olmuş da babalarına haber vermemişler?

İlk perdede Salih Beyin muavenet lafı üzerine, «Bu ulüvvü cenap» altında hemen «ezilerek» kadın bütün vaziyetlerini derhal anlatıyor. Piyas daha uzun olaydı, bu anlatışı daha tabîî gösteren sebepler zuhur edebîlirdi.

Varidat Kör'ün sandığı gibi mahiye 130 Lira olsa bile, bu para ile beş nüfusluk bir ailenin sayfiyelere gidemeyeceğini, hayat pahalılığını, Kör ne çabuk unutmuş.

İlk perdede amca evin yandığını haber vermişti. İkinci perdede Kör amcasına «ev sigortalıymış» diye haber veriyor. Nereden öğrenmiş ve kim bu haberi ona vermiş? Zevceyle ilk ve ikinci perdeler arasında bu hususta bir şey konuştuklarını da biliniyoruz.

Çok fena renklerle, adeta garazkârane tersim edilen amca zenginmiş. Kör'ün zevcesi öyle söylüyor, ve «bize yardım etmeye yanaşmadı» diye anlatıyor. Biz bunu da kulağımızla duymak isterdik, Hem sabık bir Softa olan amca evli mi bekar mı, işi gücü var mı, alehusus nerede oturuyor ki İstanbul'un her hangi bir sayfiyesinde ki bir eve her an damlıyor; ve hiçbir defasında vapurla mı geldiği ve Şimendiferle mi döneceği hakkında hiç söz geçmiyor! İstanbul ve sayfiyeleri, her tarafına on dakikada gidilir küçücük bir yer olmadığı için, amcanın nerede oturduğunu bilmemiz münasipti. Ve amca sırf dedikodu için uzak yerlerden yol paralarına kıyıp geliyorsa, bu siması için pek kuvvetli bir çizgi olurdu.

Temsile gelince: Ertuğrul Muhsin'in her hangi bir Garp tiyatrosunda ağır ve mühim bir rol oynayacak kabiliyette bulunduğu tereddüt edenler, onu bu oyunda görmelidirler. Harikûlade bir dikkat ve itina ile bir Kör'ün her halini yaşıyordu. Ve heykeli vücudunun kudretiyle kapalı gözleri, o daha ağzını açmadan belki göz yaşartan bir elim tezattı. Neyire Neyir Hanım zevce rolünde onunla arkadaşlığa cidden lâyıktı. İlk perdede Salih Beye derhal açılması fena bir tesir yaptıysa, bu onun kabahati değildir. (*Mütehakkim*) isimli bir piyesteki zaferini hâla hatırladığım arkadaşım Galip, amca rolünü oynuyordu. Müellif insanları dedikodudan iğrendirmek için bu amca'yı o kadar sevimsiz ve adeta melodramatik bir hain kıyafetine koymuş olmakla beraber, galip Bey hakiki bir insan yaşatmaya muvaffak oldu. Salih Beyin zaten silik olan rolünde Emin Belig Bey alelade idi ikinci perdede, Kör'le amcasına avdetlerinde daha zayıf oynadı.

Şunu da ilave edeceğim ki Kör şimdiki kısa ve bütün suçları amcanın sırtına yüklenmiş şeklinde halk üzerinde daha fazla müessir oluyor. Benim seyrettiğim gece, diyebilirim ki muteheyyil olmamış ve gözleri nemlenmemmiş kimse yoktu. Ve eğer bir piyes her şeyden evvel bir faide-i içtimaiye arıyorsak, ruhları ve kalpleri temizlemek için edeceği hizmet itibâriyle Kör'ün eski biçimini bozmakla Vedat Nedret Bey pek isabet etmiştir. Yeşilin hesapsız farkını, hiçbir rengi müebbeben mesdud gözlerinin daha görmeyeceği Kör'e söyletirken ise, her şairi kışkandıracak kadar güzel yazmıştı.

Türk sahnesinin kendisinde pek çok eser beklediği bu çok değerli gencin, bir Türk kavminden çıkmış eserleri garp sahnelerinde oynattırmak zaferi de idrâk etmesine dua ediyorum.

Nahit Sırrı

Milli Edebiyat Ceryanının İlk Mübeşşirlerinden:

EDİRNELİ NAZMÎ

DÎVÂN TÜRKÎ-Yİ BASÎT

“Nazmi” nin “Türkî-yi basit” yani “sade ve terkîpsiz Türkçe” ile manzûmeler yazdığını eski menbaların hiçbirisi zikretmez. Bu, belki onların bu külliyyatı görmelerinden, yahut, daha kuvvetli -bir ihtimal ile, görmüş olsalar bile buna ehemmiyet vermemelerinden münbaistir. Halbuki o sırada edebiyat âlemimizde; böyle bir moda mevcûd olduğunu, «Mahremî» nin — on altıncı asrın ilk nısfında — yazmış olduğu «*Basitnâme*» den de anlayabiliyoruz.

Sanayii edebîyenin ve aruz aksamının hepsine misâller tedarik etmek suretiyle o devir ulumi edebîyesine tamamıyla aşına olduğunu göstermek istemiş olan «Nazmi», öyle görünüyor ki «sade Türkçe» ile yazmayı da bir «sanat» addetmiş ve bu hususta da geri kalmamak için bu manzûmeleri yazmıştır. Bu eserler kemiyet itibâriyle epeyce büyük bir yekun tutuyor. Bir tercibent, bir kaside, bir müstezat, dokuz murabba, iki muhammes, iki yüz altmış dokuz gazel, elli altı Beyittik müfretler, elli beş beyitlik bir mev'ize. “Nazmi” bunları aruzun muhtelif şekilleriyle yazmıştır. İmkân mertebesinde sade halk lisanıyla, ve halk lisanına hâs tabirler, meseller, teşbihlerle yazılmak istenen bu eserlerde, “lisan” nokta-i nazarından da bazı hususiyetlere tesâdüf olunuyor. Meselâ : «gezerim, severim, satarım» yerine, on üçüncü ve on dördüncü asır Anadolu eserlerinde daima tesâdüf edilen «gezerven, severven, saterven» şekillerine rast ediyoruz. Kezalik « oluyor, söyleyor yerinde «oluyürür, söyleyürür» şekillerine tesâdüf ediliyor ki, bu siganın nasıl teşekkül ettiğini göstermek itibariyle çok manidardır. Biz «Nazmi» deki bu hususiyete büyük «Baki» nin bazı mensur eserlerinde de rast geldik. Muzariin müfret müttekelliminde iki muhtelif şekle de tesâdüf ediliyor: «virmem = virmen; sanurum=sanurun».

Mamafih ikinci şeklin daha şayi oldu görülüyor ki, bütün on altıncı asır eserlerinde de ekseriyetle böyledir. Sonra, mesela “süriyerek” yerine “süriyü”, “olmadan” yerine “olmadın” şekilleri mevcûttur ki, gerek daha eski asırlara ait lisani mahsûllerimizde, gerek on altıncı asır eserlerinde daima göze çarpar.”kolunsuz”, “sevdiginsiz” gibi bugün kullanılmayan şekiller de mevcûttur. “iken, ikende, çak, bile, bilence”, hatta bir yerde “gibi”

yerine “biki” istimal olunmuştur. Eserin tamamıyla lisanî bir tahlîlini yapmak mevzuumuzdan hariç olduğundan bu hususta daha fazla tafsilâta girmek istemiyoruz. İhtiva ettiği «lûgatler» itibariyle, bu manzûmelerde, on üçüncü ve on dördüncü asırlar mahsûlatı edebîyesinde daima tesâdüf edilen eski Türkçe kelimelere de sık sık tesâdüf edildiğini söyleyelim.

Türkçe kelimeler cinasa pek müsait olduğundan «Nazmi» bilhassa kafiyeelerde bu sanata çok defa müracaat etmiştir. Mevzu itibâriyle kâh ahlâkî, kâh aşıkane ve rindane mahiyette olan bu şiirlerde, aynı mefhumların — birbirinden pek az farklı şekiller altında, hatta bazen aynen — tekrür ettiğini görüyoruz. Buna rağmen, ara sıra o devir hayatından alınmış şeylere de tesâdüf ediliyor. Meselâ bir manzûmesinde «bayramda fişek atmak adetinin» mevcudiyetini söylüyor. Diğer bir manzûmede «Mesihî» den «Belîğ»e kadar, esnaf güzelleri hakkında “sehrengiz” ler yahut hususi musammatlar yazan şairler gibi — esnaf güzellerinden bahsediyor. Diğer bir gazelinde, bilmünasebet, “çingane köyünün beyliğe has yazılamayacağını” anlatıyor.

Diğer bazı manzûmelerde serhatlardaki “Rumeli güzellerini ve onların kıyafetlerini tasvir ediyor: onlar başlarına altın teliyle turna teli takınırlarmış, “Kuloğulları” da “altın üsküf” giyerlermiş. Bütün bu tasvirler “Hayreti” gibi Rumeli şairlerinin tasvirlerine tamamıyla tetabuk etmektedir. Gene diğer bir manzûmede şairin sevgilisine “kaplan derisi takye” yi münasip gördüğünü anlıyoruz ki bu da o devirde adetti: Tıpkı “leventlerin yelken bezinden takye giymeleri” gibi.

Gene bu manzûmelerin birinde «Aseslerin gizli şarap içenleri tuttuğundan bahsetmesi» bunun, şarabın memnuniyeti zamanlarından birinde yazdığım anlatmaktadır. «Tatarı» «yağmacı», «Türkçü de bazen — eski Acem şairlerinde olduğu gibi — «merhametsiz, zalim», bazen «köylü, kasaba» manasına istimal etmesi, o zamanın telâkkilerine göre, pek tabîî görülmelidir. Zamane Beylerinin merhametsiz ve gaddar olduğunu, zengin birini buluncu onu muhtelif surette yolup para aldıklarını, Müslümanlardan ziyade Ermeni ve Yahudilerle dost olduklarını, «sarı yüzlü papazlara» rağbet ettiklerini söylemek suretiyle zamanından şikâyet eden, kadınların adaletsizliğinden, şariat ahkâmına riayet olunmadığından bahseyleyen «Nazmi», beylerin karşısında el bağlamamak, kölelik etmemek için, eliyle ot yolmak suretiyle yani en müşkül şerait dahilinde» bile, müstakil çalışıp kazanmak lüzumunu tavsiye eder. Rumeli «uç» larının yani serhatların güzelliğinden, orada yaşayan güzellerin

başlarına sorguç taktıklarından bahseden şair gözyaşlarını «Tuna» ya, «Sava» ya, ve Anadolu seyahatlerinde görmüş olduğu “Aras”a benzetir. Acı şarap yerine «Müselles» in tatlılığından bahseder; «Nasuh, Ferruh, Ahmet, Yusuf» redifli dört âşıkâne manzûmesini İlhanı etmiş olan bu dört gencin, Rumeli’nin esnaf güzellerinden veya Kuloğullarından olması pek muhtemeldir. Sevdığı güzellerin lalalarını, kâh Arnavut, kâh Moskof olarak gösteren «Nazmi» onlar hakkında hakaret-amiz bir tabir olmak üzere ekseriya «ahıryan» kelimesini kullanır, her vakit «engel» diye bahsettiği rakipleri hakkında da bu hakaret-amiz sıfatı kullandığını daima görüyoruz. «Hayreti» gibi Rumeli şairlerinde de tesâdüf ettiğimiz bu kelimenin mahiyetini, Kalkandelenli şair «Fakirî» meşhûr «*Risâle-i Tarîfât*» ında anlatmaktadır. «Nazmi» nin kullandığı mecazlarda o devir askerî hayatının tesirleri de göze çarpıyor ki, bu kuvvetli tesiri, o asrın bütün şairlerinde, bilhassa orduya mensup olan şairlerde daha kuvvetle görmek mümkündür.

Eskiden «halk şairi» manasına gelen «ozan» kelimesini - tıpkı şair «Sabit» gibi—«geveze, herzevekil» manasında kullanan Edirneli «Nazmi»nin «sade Türkçe» ile yazdığı murabbaların hepsi, dördüncü mısraların daima tekerrüründen anlaşıldığı veçhile, bestelenip okunmak maksadıyla tertîp edilmiştir zannındayım.

15-16’nci asırlarda bu cins murabbaların pek ziyade taammüm ettiğini, birçok şairlerin murabbalar yazmakla iştihar ettiklerini, hatta «türkü bestelemek» manasında «murabba bağlamak» tabirinin o asır edebî metinlerinde daima kullanıldığını görüyoruz. Bilhassa «gönül eyvay gönül vay gönül eyvay gönül» nakaratlı murabba, on beşinci asrın büyük üstadı «Bursalı Ahmet Paşa» da dahil olmak üzere, bir çok şairler tarafından yazılmış olan—hemen aynı nakaratlı—meşhûr murabbaların bir naziresinden başka bir şey değildir. Mamafih, elimizdeki menbaların ifadesine göre «Nazmi» nin bu murabbalarla da bir şöhret kazanamadığını anlıyoruz. «Sade Türkçe» dîvânının lisan ve tarih nokta-i nazarından haiz olduğu ehemmiyete rağmen, «sanat» itibâriyle hiçbir zaman «alelade » nin fevkine çıkamayan Edirneli «Nazmi», yalnız bu hizmeti îtibariyle «millî edebiyat» tarihimizde bir mevki işgal etmeğe liyakat kazanmış uluyor.

Prof. Dr. Köprülüzâde M. Fuat

“HAMMER”İN OSMANLI ŞAİR SANATI TARİHİ

Müverrih «Hammer»in *Büyük Osmanlı Tarihi*’nden sonra yazmış olduğu eserler arasında en mühimi olarak «*Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi*» adlı büyük eseri gösterebiliriz. «Gibb» in haklı mütalâası veçhile, taşıdığı unvana nazaran daha basit kalan bu eser bir «edebiyat tarihi addedilemez; çünkü, daha ziyade, bir «*Tercüme-i Haller Mecmuası*»sından ibarettir. Bunun böyle olduğunu söylemekle beraber, ne lisanımızda ne de diğer Avrupa lisanlarında Osmanlı edebiyatına ait buna mümasil ikinci bir eser gösterilemez.

«Hammer», belli başlı tezkirelerde mevcûd şairlerin tercüme-i halleriyle şiirlerinden müntahap parçaları zaman sırasıyla tercüme ve tertîp suretiyle bu eseri vücuda getirmiştir. Bu esere me haz olan tezkirelerin ekseriyetle yazma» olduğunu ve binaenaleyh büyük bir ekseriyetin onlardan istifâde edemediğini düşünürsek «Hammer» in himmetini daha iyi takdir edebiliriz. Onu haklı olarak tenkit eden «Gibb» bile, bu eser hakkındaki takdirlerini şu suretle ifade eder:

«İlk tecrübede kaçınılması imkânsız olan bir çok hatalara rağmen, bu kitap, lüzumu halinde müracaat için büyük bir kıymeti haizdir. Mukayese ve temyiz hususunda noksan bırakılmışsa da, diğer cihetten tezkirelerde ve me haz olan sair Türkçe eserlerde bulunan hemen her türlü tafsilât burada mevcûttur. Müellif, velev küçük olsun, hakkında bir kayıt gördüğü her şairi eserinin sayfalarına geçirmiştir. Dört ciltten ibaret olan bu mecmuanın sonuncu cildi 1838 tarihinde neşredilmiştir. Eser iki bin iki yüz baba ayrılmış olup her biri ayrı bir şaire tahsis edilmiştir. Binaenaleyh bu eser tabından bu güne kadar ne idi ise, daha nice yıllar yine o haysiyetle kalacaktır. Yani. Osmanlı edebiyatım tetkik ve tettebbu etmeyi emel ittihaz edenlerin başlıca müracaatgâhı olacaktır.»

«Gibb» bu satırları yazalı, yirmi beş yıldan fazla zaman geçmiştir. Maalesef bu müddet zarfında ne Avrupa’da ne de memleketimizde «Hammer» in eserini kıymetten düşürecek o tarzda hiçbir eser itişâr etmemiştir. Osmanlı Şairlerinin tercüme-i hallerini öğrenmek için müsteşriklerin müracaat ettikleri başlıca eser hâlâ odur. Halbuki «Gibb» in bu eser hakkındaki takdirlerinde çok mübalâğa vardır: «Hammer» in müracaat etmediği, haberdar olmadığı birtakım tezkireler ve daha pek çok tarihî menbalar vardır. Bundan başka «Hammer» doğrudan doğruya şairlerin eserlerini tetkike zaman ve imkân

bulseydi, daha pek mühim tafsilât bulabilir, düşmüş olduğu bir çok hatalardan kurtulurdu. Hele eski devirler hakkında tezkirelerin verdiği malûmat çok eksik ve çok yanlış olduğundan, «Hammer» de onları aynen tekrarlamıştır.

Fakat bütün bu kusurlara, rağmen, aradan bir asır geçtiği halde, bu kitabın yerine konabilecek ikinci bir eser henüz yazılmamıştır. İşte en hazin hakikat!..

-Bundan galiba on dört sene kadar evvel, elime bu eserin medhal» kısmının — tahminime göre eserin neşrinden pek az sonra yapılmış — eski bir tercümesi geçti. O devre ait meşin bir cilt içinde adı bir rik'a ile yazılmış olan bu risâleye o zamana kadar hiç tesâdüf etmemiştim. Mütercimi, müstensihî, tercüme ve istinsâh tarihleri hakkında hiçbir kayda tesâdüf edilmeyen bu tercüme acaba kimin eseridir? Acaba mütercim yalnız bu kadar mı tercüme etti? Yoksa eserin hepsini tercüme etti de bize yalnız bu kadar mı kaldı? Bu suallere cevap vermek maalesef kabil değildir. «Hammer» o esnalarda memleketimizde iyiden iyiye tanınmış, hatta «Encümen-i Daniş» in tesisinde fahrî aza intihap edilmiş olduğu cihetle, eserinin Almanca'ya vakıf bir zat tarafından tercümesine teşebbüs edilmesi pek tabiidir.

«Hammer» bu medhalde iptida şiirin İslâmiyette ikrahla görülmediğini anlattıktan sonra, Osmanlı Türklerinin asıl ve menşei hakkında biraz malûmat vererek, Osmanlı ve Türklerinin

Oğuzlardan olduğunu, «Oğuznâme» leri bulunduğunu, ve Selçukîler zamanında vücuda gelen bazı eserleri kaydediyor. Sonra, Arap, Acem ve Türkler arasındaki şiir nevilerinden, nazım şekillerinden, şehnâme ve zafer nâmelerden, mensur kıssalardan manzum hikâyelerden biraz bahsettikten sonra, Osmanlı devleti zamanında şiirin inkişâfını ve muhtelif vadilerde yazan üstatları gösteriyor. Ona göre ilk devirde "Ahmedi Daî", ikincide "Zatî", üçüncüde «Baki», dördüncüde «Nef'î», beşincide "Nabî" altıncıda «Sünbülzade Vehbi» yedincide «Şeyh Galip», en maruf şairleridir. «Hammer» bu izahat müteakip Osmanlılar devrinde şiirin ne kadar mergup olduğunu, hükümdarların şairlere iltifatlarını, hükümdarlar ve devlet ricali arasında şairlikle şöhret kazananları zikrediyor. En sonra, "Sultan Mahmut" ile Viyana büyük elçisi asakir-i hassa feriki Fethi Paşa hakkında bazı medihler mevcuttur.

Bugünkü tetkikatımıza göre fevkalâde eksik ve hatalarla dolu olan bu mukaddimenin, yazıldığı zaman düşünülecek olursa, edebiyat tetkiklerine yeni başlayanlar için çok faydalı olduğu kanaatindeyiz. Oldukça mustalah bir lisanla, ismini söylemeğe lüzum görmeyecek kadar mütevazı bir mütercim tarafından yapılan bu

tercüme, bize, Avrupa'da memleketimize dair yapılan tetkikatın, daha dedelerimiz tarafından da az çok takîp edilmekte olduğunu gösteriyor. Ecnebî lisanlarının İstanbul'da pek az intişâr ettiği bir sırada gösterilen bu gayret, ecnebi lisanlarına pek alâ vakıf oldukları halde bu cins ilmî tetkiklere karşı lakayt kalan bugünkü hafitleri biraz intibaha davet etmelidir!

Prof. Dr. Köprülüzâde Mehmet Fuat

İSTANBUL HAKKINDA ESKİ BİR ESER

Latîfî'nin şöhretine ve namının ebedileşmesine vesile olan teskeresinden maada, dikkate sayan bir eseri de *Risâle-i Evsâf-ı İstanbul*'dur. Bu risâle, isminden anlaşılacağı üzere, eski payitahtın tarifine tahsis edilmiş küçük bir mecmuadır. Fakat, Lâtîfî'nin bunu vücuda getirmekten asıl maksadı İstanbul'un tasviri arzusundan büsbütün başkadır, kendisi, risâlesinin Hatime-i Kitap ve Netice-i Kitap unvanlı son kısmında diyor ki: Bu risâleyi yazmamın sebebi, Allah'ın feyziyle gözlerinden gaflet perdesi kalktıktan, gördüm ki bu kemini kemter gibi din kardeşlerinin çoğu dünya sevdasıyla ahreti unutmuş ve gönüllerinin aynasını dünya gamının pası ve mafihanın kudreti tutmuş, diledim ki din kardeşleri ve ahret yoldaşları ile canibi orayı yad ve kendimizi dünyaya bend olmak bendinden azat etmek için ayat ve emsâl ve eş'ardan bir kaç kelimâta uhrevî ve nükâtı manevî tahrir ve tesvit edeyim. Ama gördüm ki mücerret kelâmı tasavvufa meyil etmiyorlar. Ona binaen bazı yerlerde tefrihi hatır ve teşhizi kalbi fatir için mizah ve mutayebe ve mulâtafa iradettim. Zira zaman halkının meyli kemâl ve fazla değil, eğlenceyedir.

Görülüyor ki, Lâtîfî'yi risâlesini yazmaya sevk eden sebep şehre merbutiyet veya muhabbeti değil, münhasıran din kardeşlerini ikaz ve irşat arzusudur. Her vakit, her yerde olduğu gibi, o zaman da hoş söze, kuru nasihate hiç kimsenin ehemmiyet vermemesi, onu bu uzun ve zahmetli yolu ihtiyara mecbur, bırakmıştır.

Risâle-i Evsaf-ı İstanbul» otuz dört mephastan terekküp etmekte olup bu mephaslarda, İstanbul'un güzelliği, bezzazistanın, metai mütenevviasının vasılları gösterilmekte, müteakiben şehirde yaşayanların nevilerinden ve ayarlarından bahs olunmaktadır. Daha sonra saraylardan, kasırlardan, medreselerden, riyakârlardan. murada ermemişlerin arzularından, yemeklerden, oyunlardan. Tahtakale'nin o zamanki halinden, Galata. Tophane ve Eyüp'ten, Kâğıthane'den bahseden Lâtîfî nihayet biraz da kendi vaziyetinden şikâyet ederek eserini bitirir.

Şu izahattan anlaşılır ki, Lâtîfî eserinde İstanbul'un her cihetine temas etmek istemiştir. Mamefih. müellifin büyük bir hararet ve saffetle her şeyden evvel naklettiği, İstanbul hayatıdır. Kendisini tertîp ve tedvin ederken takîp elliği gayeye daha kolaylıkla îsâl edebileceği cihetle, Lâtîfî; bilhassa keyif ve eğlence yeri olmak üzere maruf taraflar hakkında epey malûmat vermiş, o devirde Tahtakale, Tophane, Galata'da ki yaşayış tarzını pek güzel tespitte muvaffak olmuştur.

Lâtîfî *Risâle-i Evsân-ı İstanbul*'u ne maksatla yazmış olursa olsun, bizce kitabın kıymeti, onuncu hicret asrında İstanbul hayatının kirli köşelerini oldukça tenvîre hizmet etmesindedir. Filhakika. O devirde şehrin arz ettiği çehreyi bu eserde imkân nispetinde sıhhatle zapt edilmiş buluyor, Tahtakale, Galata, Tophane, Eyüp. Kâğıthane gibi yerlerde dar. karanlık sokakların derinliğine sıkışan, yahut yeşil vusatlarını nemnak topraklarına yayılan halk hayatının iç yüzüne az çok nüfuz edebiliyoruz. Bu itibâr ile, “*Risâle-i Evsâf-ı İstanbul*” bir taraftan İstanbul tarihini tetkik edeceklere mehzaz vazifesini görebileceği gibi, diğer taraftan da. halkiyât ile iştigâl edenleri yakından alâkadar edecek bir mevzu teşkil eder. Biz şimdilik ona, dikkat’i celp etmekle iktifa ediyoruz.

Mehmet Halit

RENKSİZ IZTIRÂP

Muharriri: Şükûfe Nihal. Neşreden: İstanbul'da Sühulet Kütüphanesi.
Tarihi: **** Sayfası:67. Fıatı:25 kuruş.

On sene var ki çok defa şiirler ve ara sıra hikâyeler altında ismini tanıttıran Şükûfe Nihal Hanımın yem bir eseri karşısındaız: *Renksiz İztırâp*. Şimdiye kadar “Yıldızlar ve Gölgele”, “Hazan Rüzgârları”nda ve yeni bir kitap teşkil edecek kadar dolgunlaşan son şiirlerinde sanatının bir cephesi hakkında kuvvetli bir kanaat veren Şükûfe Nihal Hm..., geçen seneler içinde neşrettiği küçük hikâyelerinden sonra bu yeni romanı ile, kendisi için tetkik edilmesi icâp eden başka bir cephe vücuda getirmiştir.

Öteden beri şiirden nesre intikal eden, yahut her ikisini birden elde yürüten ve muvaffak olanları biliyoruz. Fakat bütün bu nevi sanatkârların her iki sahada yarattıkları eser ve gösterdikleri şahsiyet birbirinden çok farklı, hatta diyebiliriz ki, büsbütün ayırdır. Bu benzemeyişin başlıca sebebini realitenin nesre hâkim olmasında aramalıdır. Şiirde muhitini yeşil bir tepeden dalgın bir bakışla süzen sanatkâr, nesirde, o muhitin içinde ve insanların arasında yaşar: Birincisinde melek olan, ikincisinde insan, belki de şeytan görünebilir.

Renksiz İztırâp, kanun mahiyetini alacak kadar kuvvetli olan, bu kaidenin sayılı istisnalarından biridir. Şükûfe Nihal Hm. şiirlerinde olduğu gibi, bu büyük hikâyesinde de insanları yüksek bir tepeden seyrediyor. Hazan rüzgârlarında hâkim olan ruh bu eserde de realiteyi tesiri altına almıştır. Bunun içindir ki *Renksiz İztırâp*'ta mevzudan ziyade hayaller göze çarpıyor. Onda yaşayan insanlar gibi onlardaki aşk da romantiktir, mevzuun kahramanı olan kadının ölümünü hazırlayan vereme kadar her şeyde görülen romantizmdir. Bütün eserin içindeki en hakikî adam, herkesin tanıyacağı, anlayacağı tabîi adam, yalnız Vedat'tan ibaret olduğu halde muharrir onu fena göstermek için çok çalışmıştır. Biz bunun sırrını, iyiliği, güzelliği seven bir ruhun, aradığına hakikatte ve tabiatte tesâdüf etmemesinde buluyoruz. Hikayeci, hayatı olduğu gibi kabul eder; fakat şair, hayatın düşündüğü gibi olmasına taraftardır. *Renksiz İztırâp*'ta ikinci şahsiyet galip geldiği için eseri ancak o noktadan tetkik ve tahlîl etmek lâzımdır.

Eserin mevzuunu, birinci kısımda Necla, ikincisinde Handan ismini taşıyan hassasiyeti marazı" bir kadınla Vedat, sonra Sahir adlı bir gencin arasındaki kalbî münasebet teşkil ediyor. Sahil, Handan'ı sevmiştir, fakat samimiyeti şüpheli. Handan ona bütün varlığı ile bağlandığı halde aşığında gördüğü muvazenesizlikler yüzünden,

kendini anlamayan biri ile karşılaşmış olmanın teessürü içinde, hastalığı ziyadeleşerek ölüyor.

Mevzuun kısalığı ve sadeliği de gösteriyor ki eserin şiir kısmı daha dolgundur, ve orada bu kısmı temsil eden de Handan'dır. *Renksiz İztırâp*'ı okuduktan sonra, aynı sergüzeştin kahramanlarını birinci ve ikinci kısımlarda ayrı ayrı isimlerle yad etmekteki fayda nedir, âşığının Amerika'ya gittiği hakkındaki yalan haberi tahkik etmeden Handan'ın kendisim kaybedecek kadar şiddetli ve sürekli hastalanması çocukluk değil mi, Sahir'in zaman zaman sevilip nefret edilmesindeki sebepler niçin etrafla tahlîl edilmemiş gibi sualler sormak, eserin bu cihetten anlaşılmadığına delâlet eder. Tavusun kat kat güzel ve parlak tüyleri içinde gizlenen küçük vücudunu düşünmekle bu sualleri sormak arasında fark yoktur.

Geçenlerde «şair» den bahsederken onu «kadın» ve «erkek» olarak ikiye ayırmıştık. Kadın şair de, eserini bir noktaya getirince, cam sıkılmışlara, asabileşmişlere benzeyen bir hırçınlık vardır. Bu hal, ifade ve şekilde kırıklıklar, düşüklükler husûle getirirse bile, kadın şiirinin en sevimli hususiyetidir. Erkek şair için noksan teşkil eden bu hususiyet, kadın için bir kemaldır diyebiliriz. Şükûfe Nihal Hm.ın şiirlerinde, bu itibârla, ayrı bir kıymet belirlemektedir. Muvaffakiyetini bu sözlerle izah ettiğimiz Hazan Rüzgârları şairini, aynı nokta-i nazardan, *Renksiz İztırâp*'ta da takdir ediyoruz: Zira her ikisinde de hâkim olan ruh birdir, ve aynı kuvvettedir.

Son yazılarında realiteye teveccüh ettiği görünen Şükûfe Nihal Hm. dan, yarın, daha büyük eserlerin hayat alacağına hiç şüphe yoktur.

F. N.

TÜRKİYÂT ENSTİTÜSÜ'NÜN SON NEŞRİYÂTI

Mesâisiyle, bilhassa mesâisinin sistematik ve metodik olması haysiyetiyle Türkiye ilim hayatına şeref-bahş olan Köprülüzâde Mehmet Fuat'ın en mühim eserlerinden biri ve belki birincisi, Türkiyât Enstitüsü'dür. Avrupa'daki emsali arasına endişesiz çıkarılabilecek bir kıymette olduğuna hiç şüphe olmayan Türkiyât Mecmuası'nın şimdiye kadar çıkmış olan iki cildi memleketimizin yüzünü ağartan ciddi ve ilmî mesâi mahsulleridir. Türkiye'de şahsî tettebbû - çıkırını açmak için senelerce gençliği irşâd eden Ziya Gökalp, mümtaz talebesinin bu eserini görebilseydi mefkûresinin tahakkukuna doğru en kat'î bir adım atıldığını anlardı. Köprülüzâde'nin realist zekâsı, Türkiye'de şimdiye kadar basit ve perakende yollarda dolaşan Türkoloji faaliyetini, pek müspet bir ilim şeh-râhına îsâl etti .

Türk'ü ve Türklük âlemini tanımak için en sâlim işin Türk tarihini tettebbû etmek olduğunu pek iyi takdir eden Mehmet Fuat, bu mühim mes'elenin indî sözlerden kurtulması icap ettiğini gördü. Türk tarihine dair esassız terkipler ve asılsız tahminler yapmaya yanaşmayarak, istikbâlde meydana konacak otantik hükümler için, menbalar ve vasıtalar hazırlamaya başladı. İşte Türkiyât Enstitüsü'nün bu seneki neşriyatı şu ilmî mülâhazanın neticesi olarak meydana çıkmıştır. Bu neşriyat şunlardır:

1- *Bezm ü Rezm*

2- *El-Kavânînü'l-Küllîye li-Zabti'l-Lugati't-Türkiyye.*

3- *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu .*

4- *Bektaşilik Tedkikleri .*

5- *Dîvân-ı Türkî-i Basit*

6- *Maniler*

Bezm ü Rezm: Fârisî lisaniyle yazılmış olan bu eser meşhur Türk şair ve hükümdarlarından Kadı Burhanettin'e ait hususî bir tarihtir; fakat dolayısıyla on dördüncü asrın son nısfındaki Anadolu vukûâtına ait çok mühim malûmatı ihtiva eder. Müellifi Aziz İbn Erdeşîrî İsterabadi'dir. Avrupa'da hiç bir kütüphanede nüshasına tesadüf edilmeyen bu çok mühim kitabı neşretmekle Türkiyât Enstitüsü ilim ve Türkçülük âlemlerine pek büyük bir hizmet etmiş oluyor. *Bezm ü Rezm*'i İstanbul kütüphanelerindeki nüshalardan dikkatle istinsah ve sonra tab'ına nezaret eden Muallim Kilisli Rıfat Efendi'dir. Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey de eser ve muhtevasıyla müellifi hakkında bir başlangıç kaleme almıştır.

El-Kavânînü'l-Küllîye li-Zabtî'l-Lugati't-Türkiyye: On beşinci asırda Arapça olarak meçhul bir adam tarafından kaleme alınmış küçük bir eserdir. Yegâne nüshası İstanbul'da Şehit Ali Paşa Kütüphanesi'nde mahfuzdur. Mısır'da mütemekkin bir Arap olduğu istidlâl edilen müellif "Ben Türk değilim; Türk memleketlerinde de bulunmadım; fakat Türklerle çok düşüp kalktım. Ve işte Türkçeyi bu sayede öğrendim." diyor. Türk gramerinden bahseden bu küçük eserin bilhassa Türk filolojisiyle uğraşanlar için ehemmiyeti büyüktür. Pek eski asırlarda Mısır'da Türkçe bilmeyenlere Türkçe öğretmek için kaleme alınmış eserlerden biri olmak itibariyle ayrıca tarihî kıymeti, yani tarih nokta-i nazarından da ehemmiyeti olan bu eser, Türkiyât Enstitüsü'nün ilim âlemine tevdi ettiği mühim bir vesikadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu: Bu eseri İngilizce'den Râgıp Hulûsi Bey tercüme etmiştir. Müellifi Gibbons'un bu kitabı dolayısıyla pek çok tenkit ve itirazlara marûz kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun teessüsünde, Rumların mühim rol oynadıklarını iddia eden Gibbons'un bu eserinin zaafını Fuat Bey pek iyi bilir; fakat bütün o zühullerle beraber bu kitabın Türk tarihi mes'elesinde yeni görüşleri de ihtiva ettiği mülâhazasına binâen olacak ki neşrini münasip bulmuştur, diyebiliriz.

Bektaşilik Tedkikleri: Bu eser, İngiliz müsteşriklerinden Hasluck'un birkaç makalesinden müterekkiptir. Genç yaşında ölen Hasluck'un Yunan, Roma, Bizans, Cenova, Venedik Türk tarihine, coğrafyasına, arkeolojisine, halkiyâtına dair hayli tedkikleri vardır. Türkçe tercümesine, bir mukaddime ilâve eden Fuat Bey'in dediği gibi Türk ve İslâm menbalarına lâıykıyla vâkıf olmayan Hasluck'un bu makalelerde dermiyan ettiği mütâlaalara, çıkardığı neticelere tamamıyla itimat edilemeyeceği pek tabiidir. Ancak, eski Hristiyan menbalarına pek etraflı bir surette vâkıf olduğu cihetle onlardaki malûmattan kâmilten istifade etmiş olan Hasluck'un bu makaleleri, bilhassa bu mevzular üzerinde uğraşan Türk mütetebbilleri için fevkalâde ehemmiyeti haizdir.

Dîvân-ı Türki-i Basit: On altıncı asırda yaşamış olan Edirneli Nazmî'nin sade Türkçe ile kaleme aldığı manzumelerden terekkep eden bu cildin başında Fuat Bey'in millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirlerine, müteâkiben Edirneli Nazmî'nin hayatına ve eserlerine dair iki ayrı fasıldan mürekkep bir tedkiki vardır. Nazmî'nin bu manzumeleri bedî mahiyetleri itibariyle değil, sırf lisanî ve tarihi ehemmiyetleri itibariyle kıymetlidir. Fuat Bey "*Dîvân-ı Türki-i Basit*"e tahsis ettiği yedi sekiz sayfa içinde bu ciheti iyi tahlil etmiştir. Türk filolojisine meraklı olanlar için bu cilt dikkatle okunacak bir eserdir.

Maniler: İki bine yakın maniden müterekkep olan bu cilt, Kilisli Rifat Efendi tarafından ihzar edilmiştir. Mesaisinden memleketin çok istifade ettiği Rifat Efendi, bu cilt içindeki manileri ayaklarına yani kafiyelerine göre sıraya koymuştur. Fuat Bey, bu cilt için vaat ettiği mukaddimeyi yazsaydı, ne iyi olurdu .

Hulâsa Türkiye'nin hemen hemen yegâne bir ilim enstitüsü olan şu müessesenin bu seneki neşriyâtı memleketimiz için ciddî muvaffakiyettir. Onun çok zeki, çok çalışkan müdürü Fuat Beyi şu muvaffakiyetten dolayı samimiyetle tebrik etmeyi vazife sayıyorum.

YUNUS EMRE DÎVÂNİ

Yalnız yurdumuzun değil, bütün Türk diyârının her köşesinde şiirleri asırlardan beri vecd ve cûşle okunan, büyük bir itina ile hafızamızda saklanan YUNUS EMRE'nin namını yâd ve taziz maksadıyla «HALK BİLGİSİ DERNEĞİ», nisanın on beşinci günü için bir merasim hazırladı. Yunus Emre'nin asırların arkasında kutsî bir hale ile çerçevelenen hayali önünde hürmet ve tazim ile eğilen Türkler için, bu hadisenin takdir edilmeyecek derecede yüksek bir kıymeti vardır,

Anadolu halk edebiyatına eserleriyle, hemen bugüne kadar takip ettiği istikâmeti veren Yunus Emre, bu edebiyat için vaaz ettiği esaslar dâhilinde en mümtâz, en müstesna mahsûlü, gene kendi dehasıyla sulayarak yetiştirdi. Kaygısız'ın, daha serbest ve asi terennümleri haricinde, halk edebiyatımız, Yunus'un ki kadar samimî, ilâhî bir nağmeye mâlik olamadı. Yunus'un edebî tarzına şahsî bir cereyan vererek Bektaşî edebiyatım kuran Kaygısız bir tarafa bırakılırsa, Anadolu halk edebiyatının temel taşı koyan, tek başına Yunus Emre'dir, diyebiliriz.

Yunus'un telâkkilerine iştirâk ederek kendisini takip eden şairler arasında onun mevkiine erişebilenler mevcûd değildir.

Eşrefoğlu'na takaddüm eden Hacı Bayram ile diğer şairlerin ve Eşrefoğlu'ndan sonra gelip daha ziyade zühdî birer sima arz eyleyen Üftade ve Hüdayî gibi Yunus muakkiplerinin hiçbirisi, Yunus ile kıyas edilebilecek derecede tam olmamış, hatta Yunus'a en fazla yaklaşan Eşrefoğlu bile, onun dehası yanında mahdût bir ziya halinde kalmıştır.

Halk edebiyatımızın tarihinde Yunus'un böyle münferit ve hâkim kalmasının sebeplerini burada araştıracak değiliz, yalnız kaydetmek istediğimiz bir cihet var ki, o da Yunus'un üzerinde sulta tesis ettiği malûm olan ilk Türk şairi olması, şiirlerinin dilden dile dolaşması, elden ele gezmesidir. Filhakika, Süleyman Çelebi'nin eseri istisna edilecek olursa, Anadolu'da bugün bile Yunus Emre'nin manzûmeleri kadar taammüm etmiş edebî bir mahsûle tesâdüf etmek imkânsız gibidir.

Yunus Emre'nin eserine halkın teveccühü, dîvânının defalarla istinsâhını icâp etti. Yunus'un nazımları ince bir itina ile tertîp olunan hususî mecmuaların hepsinde yer buldu. Eski yazma mecmuaların herhangi biri karıştırılacak olursa, gözlerimiz, onun sayfalarında Yunus'un şiirlerinden biriyle mutlaka karşılaşır.

Yazmalarından sarf-ı nazar edecek olursak, yine halkın muhabbeti, *Yunus Dîvânı*'nın şimdiye kadar dört defa tab'ına saik olmuştur. 302, 320, 327, 340 senelerinde tab edilen bu dört nüshayı yazmalarla mukayese edersek, arada mevcûd büyük fark derhal dikkatimizi celb eder. Matbu nüshalar, yazmalara nazaran çok noksan, yanlış ve Yunus'a ait olamayan mahsûlleri de muhtevîdir. Yazmalar, matbuların bu kusurlarını kısmen ihtiva etmekle beraber, gene onlara nispetle tam ve sahîh itibâr olunabilirler. Mamafih, bazı hususî ellerde ve umûmî kütüphanelerin bir kaçında mevcûd olan bu yazma nüshalardan herkesin müstefit olmaması tabiidir. Bundan dolayı, Yunus dîvânının tam ve sahîh bir surette hazırlanarak neşredilmesine büyük bir ihtiyaç vardır.

İlmin ve yeni zihniyetin vazettiği usûl ve kaidelere riayet edilmeksizin eski metinlerin tabı, bugün bir hadise teşkil edebilecek bir kıymeti hak değildir. Mazi ve ecdat yadigârlarını bir «asâr-ı atîka» mütehassısı gibi oldukları halde muhafaza etmek şüphe yok ki, lâzım ve faydalıdır. Bu halde onların neşri bile bir günah teşkil eder. Fakat hangisi olursa olsun, eski metinlerden birini neşir ve ta'mîm için tabetmek istediğimiz takdirde evvela itimada lâayık bir nüsha meydana getirmeği düşünmeliyiz.

Tabedilecek eski bir metin bir vesika mahiyetinde, itimada şayan telâkki edilebilmesi için de ilmin kabul ettiği esaslara taassupla sarılarak bunlardan çıkacak herhangi bir vesile ile ayrılmamak şarttır. *Yunus Dîvânı*'nın tab'ından bahsederken bu esaslar şu suretle hulâsa olunabilir:

- I — Mevcûd yazma ve basmaların kâmilten toplanması.
- II — Eski yazma mecmualarda Yunus'a ait mahsûllerin toplanması.
- III — Gerek dîvânlarda, gerek mecmualarda bulduğumuz mahsûllerin lisan ve edebiyat bakımından sıkı bir tahlîle tabi tutulması.
- IV — Bunlar yapılırken elimizdeki metinlerden tarihen en eski olduğundan tamamen emin olduğumuzun gösterdiği hususiyetlerin gözden kaçırılmaması.
- V — Bundan sonra, Yunus'a aidiyetinde şüphe etmediğimiz manzûmelerin tertîp olunması. *Yunus Dîvânı*'nın yeni tabı hazırlanırken bu saydığımız esaslar göz önünde bulundurulmadığı takdirde ihticaca yarar, itimat olunabilir bir nüshanın vücuda gelmesi kabil olamaz. İki şair arkadaşın *Yunus Dîvânı*'nı bu esaslara sadakatle ihzâra teşebbüs ettiklerini ve bunun için bir seneden beri çalıştıklarını haber alıyoruz. Arkadaşlarımızın mesaisi neticelenir ve *Yunus Dîvânı*'nın bu suretle neşrine muvaffakiyet hasıl olursa böylece halk edebiyatımızın banisi için büyük ve kıymetli bir abide yapılmış olacaktır.

Mehmet Halit

KİTAPLAR ARASINDA

Bu son haftalar içinde Aka Gündüz'ün yeni bir romanı kitap şeklinde basıldı: *İKİ SÜNGÜ ARASINDA*.

Kitabı okurken, geçen sene Aka'nın bir muharrirle yaptığı bir mülakatta söyledikleri arasındaki şu dilek hatırıma geldi: «Hayatımın en mesut günü, bütün eserlerimi basmayı isteyecek kitapçı ile anlaştığım gün olacaktır.»

Evet, Aka bu mesut güne kavuşmuş olsaydı, Türk kari de üç sene içinde okuduğu *BU TOPRAĞIN KIZI*, *DİKMEN YILDIZI*, *ODUN KOKUSU*, *HAYATTAN HİKÂYELE*, *TANK-TANGO* ve bu *İKİ SÜNGÜ ARASINDA* eserlerinden başka yüzden ziyade küçük hikâye ve *ÖZ EVLAT*, *ÇİLE*, *TARPI*, *OCAK*, *SARI ZEYBEK* gibi romanları okumuş bulunacaktı.

İKİ SÜNGÜ ARASINDA geçen Fatihli Emine Binti Süleyman'ın hayatıdır. Bu süngülerin arasından kurtulmak için en şiddetli ukubetlere mahkûm ettirmek isteyen insanın talâkati ile karşılaşınca şaşırıyoruz, fakat muharrir bizi öyle sürüklüyor ki Emine'ye, yaptıklarından dolayı hak veriyoruz. Ne yapacaktı?...

Hayatta bazı insanlar vardır ki talih, sanki onları mahvetmeğe yemin etmiş gibi, olanca gazabıyla yüklenir. Bütün felâketleri, hüsrânları ona bahşeder. Aka romanlarında ve hikâyelerinde bu «düşmüşler» in desteğidir. Bu noktadan biraz romantik olan muharrir, romantizmin coşkun lirizmine de mâliktir.

Aka; Namık Kemal, Hamit, Nazif soyundan lirik bir yazıcıdır. Onlardan ayrılığı, görüşündeki sükûn ve emniyetten ileri geliyor. Realizme çıkan bu sükûn ve emniyet onu romanesk olmak gülünçlüğünden kurtarıyor. Bu son eserinde çizdiği mahkeme salonu ile kadınlar hapisanesi manzaraları en hakikî resimlerdir. Fakat bu hakikî sahneler çıkardığı kadın ve erkek bütün şahıslar namına muharrir kendisi konuşur. Bunda da hakkı var, çünkü kalbi olanların, çok kere dili olmuyor.

«— Kaç yaşındasın?

— Hiç yaşındayım,

— Böyle cevap mı olur?

— Yaşamadım ki yaşımı bileyim.

— Sen galiba mahkemenin ne olduğunu bilmiyorsun?

— Ben mi ? Belki yüz defa girip çıktığım yeri bilmez olur muyum a Reis Bey?

— Demek adam akıllı sabıkalısın?

— Ona siz öyle dersiniz, ben de alışkanlık derim.

— Öyleyse doğru dürüst cevap ver... Yaşın kaç?

— Hayatta yaşım hiç. Nüfus kâğıdındaki yaşım yirmi üç... Mahkemede yaşım yedi.

— Münasebetsizliği bırak! Hakkında hayırlı olmaz.

— Reis Bey ne soracaksanız sorunuz. Ben sizden hakkımda hayırlı, şerli şeyler istemeğe gelmedim.»

Aka'nın bütün eserlerinde buna benzer, iki çeliğin çarpışması gibi alevli konuşmalara sık sık rastgelinir.

Fatihli Emine'yi « kalçaları beli kadar güzel ve göğsü kalçaları kadar yuvarlak », « mahmurdan ziyade keskin bakışlı, güzelden çok sevimli » buluyoruz. Fazla ruh tahlilleriyle sıkıntı vermez. En canlı hareketlerin, bir gözyaşı, bir hıçkırık veya bir tebessümün birkaç sayfalık tafsilattan ziyade mana ifade edeceğine kaildir. *Sokak Kızı* yahut öteki hikâyeleri geveze bir romancının eline geçmiş olsaydı başlı başına büyük bir roman meydana çıkarırdı.

“*Bu Toprağın Kızları*”, edebiyatımızın bu son sene mahsûllerinden istikbâle göğsümüzü gere gere terk edeceğimiz bir kitaptır. İnsanlığı iç ve dış diye ikiye bölen muharrir bize eserlerinde: bu iç insanlık numunelerini, onların ızırâplarını, felâketlerini sayıp döküyor. Lacivert gözlü, kumral saçlı, ince SALON KIZI'NI; saffetli kalbinde, ayıbı meydanda gezen *SOKAK KIZI*'nin hicranlarını bize aynı temizlikle anlattı. Onların kirlendikleri sahneler bile temizdir. Kitabı - hiç kimse ayırt edilmeden - herkes okuyabilir. Çünkü hikâyenin acılığı karşısında başka hiç bir duygu kalmıyor. Zaten *BU TOPRAĞIN KIZLARI*'NDAN biri diyor ki:

«Ben kendim için fenayım. Lekeyim. Fakat mayi halinde değil. Onun için başkalarının eteklerine ve fikirlerine damlamam. »

En çok realist olmak istediği zaman dahi şairlikten kurtulamayan muharrir sık sık lirizme kendini kaptırıyor. *Kerem Çeşmesi* gibi hayalperest bir şairin hayalindeki bozgunluğu anlatmak için seçtiği çeşme işi onun en keskin şair tarafım gösteren hayal icadıdır. Hikâyelerinde ızırâp çekenleri anlatır, acıdıkları - yani kendisinin « iç insanlığı olanlar » dedikleri hakkında - ne kadar merhametli ise, dış insanlar için de o kadar yamandır.

Bu *İKİ SÜNGÜ ARASINDA* da olduğu gibi lisanı ekseriya acıdır. Neden acı olmasın? Anlattıkları tatlı dile gelecek bir şey değil ki...

Tank - Tango'nun başındaki «İstanbul, İstanbul Sen Misin?» serlevhalı sahnesi «İstanbul'un bahtı yanık viranelerinden koparılan tabî bir zakkum»dur.

Muharrir zaten « bu zakkum koklamaya tahammül edenlere ithaf» ediyor.

Bu kadar realist sahneler bizim edebiyatımızda ilkin Nabizâde Nazım sonra Hüseyin Rahmi Bey'de görülmüş, nihayet Aka'da bu mükemmel şekli almıştır. Viraneleri anlatan muharrir hemen coşarak kalplerin meydan muharebesine oradan küçük bir fabrikanın kimsesizlerine atlıyor. Bunlar Aka'nın gören ve duyan kalbinin kuvvetli sesleridir. Hayatın böyle acılıklarını gören ve gösteren muharrir hiçbir zaman «hayat fenadır» demiyor, bilakis «hayatta fenalıklar vardır, ayağınızı denk alın» diyor. Aka'nın eserlerinden çıkan mana bu. En küçük hikâyesi bile hayatın teksif edilmiş bir faciasıdır. İnsanın kalbini demir bir pençe içine alan sayfaları var. Ve bu sayfalar o kadar güzel bir Türkçe ve ustalıklı bir surette yazılmış ki hatırdan bir türlü çıkmıyor.

Seneler geçtiği halde *SOKAK KIZI*'nin Ankara'daki ilk okunma gecesinde duyduğum acı, kamaşık lezzeti bir türlü unutamıyorum. AKA'nın hakkı var:

«Kırmızı biberin lezzeti, bir kâse balın bir lezzetsizliği vardır; bu hayat onlardan biri yahut ikisidir.»

Mustafa Nihat

Musahabe:

HAYAT

Mecmuamız, bugüne kadar memleketin irfânına çalıştı, maârifin inkişâfına elinden geldiği kadar gayret etti. Bu müddet zarfında edindiğimiz tecrübe şudur: Memlekette büyük fikrî bir intibah, bir uyanıklık var, ve yüksek irfân ihtiyacı günden güne artıyor.

Müşâhedelerimizden, muhaberelerimizden, musahabelerimizden aynen anlıyoruz ki irfan ihtiyacı hakikaten ziyadedir. Münevver tabaka irfanını idame ve tenmiye için vasıta arıyor. Bahsimize mevzu olan yüksek tabakadır, yani yüksek mekteplerden hiç olmazsa orta mekteplerden yetişenlerdir. Evet! işte bu zümre irfân sahasının genişlenmesini istemektedir..

Hayat bu ihtiyaca tekâbül etmek iktiza ederdi. Bunun içindir ki bu 1930 senesinden itibaren mecmuamızı umûmî tekâmüle, millî inkişâfa uygun bir şekle koymak mecburiyetinde kaldık. Memleketimizde bir münevverler zümresi var. Bu zümrenin umumî kültür ihtiyaçlarına tekâbül edecek, lâkin hiçbir ihtisas maddesi üzerinde uğraşmayacak bir risalesi bulunmamak lâzım...

Bu risâle gelecek nüshasından itibaren Hayat olacaktır.

Mütehassıs kalem erbâbı hem kendi cereyanlarımızı, hem Garp'ın fikrî cereyanlarını objektif bir noktadan takîp ve maheza siz aziz karilerimiz için icmâl edeceklerdir.

Türk, Cerman, Anglosakson, Lâtin islav... âlemlerinde fikir sahasında olan biteni tetebbu edeceğiz. O ailelerden uzak kalmayacağız. Medenî cihanda ne oluyor, ne var, beşeriyet nereye doğru gitmektedir, istikbâlde neler doğacaktır? Bir sözle ifadesi lâzımsa diyelim ki medeniyet, inkişafının hangi merhalesinde bulunuyor? Acizane programımız işte budur. Medeniyet camiasının içinde bulunmak için onun cereyanlarını bilmemiz gerek. *Hayat* bundan sonra bu gayeyi intizam ve ittirat altında takîp edecek.

Muhatabımız, — tekrar edelim — yüksek ve münevver Türklerdir. Daha aşağı tabakaların tenvirine çalışan başka risâle ve mecmualar var ve çok. Biz vazifemizi taksir ediyoruz ve ancak muhterem muallimler gibi, doktorlar mühendisler gibi

yüksek memurlar gibi âlî mektepler talebesi gibi ön safta bulunan vatandaşlarımıza hizmet etmek istiyoruz.

Seviyeyi tutmak, seviyeyi yükseltmek... işte başlı başına bir hedef. Hatta bu hedefi biraz da geçebiliriz: Pek güzel, pek büyük eserler, şaheserler yazıldıklarından sonra anlaşılmış! Meşhur Stendhal dermiş ki: Benim eserlerim kırk sene sonra anlaşılacak...» Filvaki bu eserlerin yüksekliği inceliği, yeniliği ancak yarım asır geçmekle anlaşılmış,

Hayat da, eğer böyle zekâların inkişâfına hizmet edebilirse kendisini bahtiyâr addeder. Demek istiyoruz ki neşriyatımızda sürüm, satış, halka hoş gelmek, cazip olmak kat'iyen bir gaye değildir. Gayemiz yüksek kültüre yardım etmek, istikbâli hazırlamak ve hasren memleketin irfanı haysiyetini muhafaza etmektir.

Türkiye'de gerçekten yüksek edip ve mütefekkirlerimiz yok değil. Lâkin bu zevatın eserleri bir intişâr vasıtasından mahrumdur. Böyle bir vasıta mevcut olmadıkça o kalem sahiplerine de yazı yazmak hususunda bir gevşeklik geliyor. Okuyorlar, tetebbu ediyorlar, lâkin yazmıyorlar, ve neticede, kariler bu mütehayyizlerin sayiinden müstefit olamıyor.

Düşündüğümüz şudur: Böyle iktidar eshâbına bir mecmua tahsis etmek, onları yazıya terkip etmek ve kari varmış, yokmuş bu mesele ile alsa mukayyet olmamak! Belki o yazılar intişârı günü az okunur; fakat bir memleketin, bir edebiyatın bir de istikbâli yok mu?

Muhallet eserler beş bin seneden beri klâsikler asırlardan beri, güzel ve mühim kitaplar daima okunmuyor mu?

Bir fikri mecmua gündelik gazetelere benzetilmemelidir. Gazetenin hayatı bir kaç saattir. Buna karşı "Reuve des deux "Nine teenth ceutury" gibi risâlelerin koleksiyonları daima araştırılıyor ve karıştırılıyor, İngiliz ve İskoç mecmualarında intişâr eden Lord Macaulay'in yazıları bugün mektep talebelerine ezberletilmektedir.

Memleketimizde de Avrupa mecmuaları gibi risâlelerin intişâr edebileceğini, ve şu vatan harimi içinde öyle mecmuaları dolduracak iktidar erbâbı bulunduğunu kuvvetle zannediyoruz. *Hayat* bunu ispata çalışacak.

Mecmuamız bir umumî kültür aletidir, bir ihtisas risâlesi değildir. Bu cihetin bilinmesi lâzımdır. Fikri ve felsefî, siyasî ve iktisadî, içtimaî ve malî, edebî ve ilmî, bedîî ve tarihî her mevzu, her umumî mevzu bu sayfalarda münakaşa edilebilecektir. Yalnız ihtisasa tâalluk eden kısımlar¹ işin teknik ciheti sair hususî matbuata bırakılmıştır. Gelecek nüshadan itibâren Hayat ayda bir ve yüz sayfalık bir cüz şeklinde çıkacak. Yazılan erbâbı tarafından gelişi güzel gönderilmiş makalelerden değil, sipariş edilmiş, hususî surette ve bir program tahtında yazdırılmış münakâşâ ve ıslah edilmiş bentlerden mütevekkil olacaktır. Tahrir heyeti bu hususta azamî gayreti gösterecek, bir takip fikri ile hareket edecektir.

Başta bilhassa pek mütehayyiz ve muhterem Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey olduğu halde bir çok kudret ve salâhiyet erbâbı bu gayemizin husûlüne alışmaktadırlar. *Hayat* kendilerine minnettarlığını takdim eder ve bu teveccühe liyakatini ispata çalışacaktır.

Sevgili karilerimizden dileğimiz *Hayat*'ı himâye buyurmamalarıdır. Bizi lütfen okuyunuz;oturunuz, seviyeyi yükseltmeye çalışıyor. İstiyoruz ki Türk milleti de fikrî cereyanların içinde bulunsun, cihân inkişâfına karışsın, medeniyette, irfânda, kültürde onun da bir hissesi olsun.

Böyle serbest bir fikir mecmuasını ancak cumhuriyet devrinde inkılâbımız husûl sahasına çıktıktan sonra neşredebîlirdik. Yakın bir mazide dirilerden ziyade ölülerin ve ölmüş fikirlerin hakim ve hükümrân olduğu günlerde bu içtihatlarda bulunamazdık.

1919-1920'den beri kuvvetli iki ; projektör, radyo - aktiviteyi haiz iki göz Türk elini aydınlatıyor, kudreti na-mahdût iki el, Türkiye'nin taşına, toprağına bile yeni bir şekil veriyor. Yüce bir dimağ onun ruhunu kuvvetlendiriyor, tazeleştiriyor.

İşte, naçiz *Hayat*, kendi hayatının yeni bir devrini açarken o pek büyük adama Gazi Mustafa Kemal'e tükenmez ta'zîmlerini arz etmek ister.

Yazı heyeti

DOKUZUNCU BÖLÜM

İNCELEMELER

İNCELEMELER

Yazacağımız incelemede, değişik başlıklar altında orijinallerini verdiğimiz yazılara bir göz atacağız.

“*Hayat Dergisi*”nde yayımlanan edebiyat yazılarının büyük bir kısmını şiirler oluşturmaktadır.

Cumhuriyet’ten bu yana edebiyatımızın atardamarı olan edebiyat dergileri, şiire emek veren kişilerin ürünleriyle doludur. “*Hayat Dergisi*”nde de şiirleri yer alan şairlerimiz şunlardır: Hasan Âlî, Faruk Nafiz, Ömer Bedrettin, Halit Ziya, Halit Fahri, Fazıl Ahmet, Emin Recep, Mehmet Faruk, Hüseyin Nail, Arif Dünder, Necmettin Halil, Ekrem Reşit, Arif Nihat, Nejat Tevfik, Ömer Seyfettin, Salih Zeki, Mehmet Sıtkı, Sabri Esat, İsmail Safa, Sabahattin Ali, Ziya Nuri, Ahmet Haşim, Fuat Hulusi, Abdullah Cevdet, Ziyaettin Fahri, Enis Behiç, Rıfkı Melûl, Aziz Hüdâî, Elmas Yıldırım, Rıfat Necdet, Ali Canip, Ahmet Hamdi, Celal Sahir, Osman Faruk, Reşit Süreyya, Behçet Kemal, Ali Kemal, Yaşar Nabi, Fahrettin Mustafa, Necip Fazıl, Şükûfe Nihal, Rısfî Hamit, Halide Nusret, Rıskı Mahir, Peyami Safa, Salih Zeki, Vasfî Mahir, Muhip Atalay, Taha Ay, Süleyman Sıdk, Refik Fikret, Hamit Macit, Rıza Polat, Fuat Ömer, Gündüz, İffet Halim ve Celalettin Tevfik’tir.

Cumhuriyet devri şiiri, ilk zamanlarda Kurtuluş Savaşı’mızın galibiyetinin etkisi altındadır. Daha sonra bir memleket edebiyatı meydana getirilmeye çalışılmıştır. “*Hayat Dergisi*”nde de bazı şairlerimiz bu konularda şiirler yazmıştır. Memleket edebiyatı yaratmaya çalışan kişilerin başında da Faruk Nafiz gelmektedir. Nihat Sami Banarlı, Faruk Nafiz için şu sözleri söyler:

“Memleket şiirleri söylemek, Faruk Nafiz için, Anadolu’yu birçok cepheleriyle içinden tanımış olmaktan doğan bir anlayıştır. Şâir, bu arada, Türk şiirinin, umûmiyetle, Türk edebiyatının o devirde nasıl bir yol takip etmesi lâzım geldiğini, sağlam bir görüşle, düşünür. Onun Sanat isimli şiirinde, bizzat yapmaya çalıştığı bu memleket edebiyatının bir felsefesi vardır. Bu manzûmede egzotik veya kozmopolit sanat zevkiyle yerli ve millî sanat anlayışı ustalıkla karşılaştırılır ve şair, sebebini de belirterek bu, ikinci sanatı tercih eder:

*Başka sanat bilmeyiz, önümüzde dururken,
Söylenmemiş bir masal gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken,
Sana uğurlar olsun, ayrılıyor yolumuz!*

Gerçekte o yıllarda, hakiki bir memleket edebiyatına, yani Türk milletinin kendi millî ve bedîî kıymetlerini, edebiyatı vasıtasıyla yakından tanımaya, ihtiyacı vardı: Yarım ve cinaslı kafiyele, en güzel ve en geniş bir şiiri iki mısra içine sığdıran, sihirli mânilerle; durakları değişik koşmalarla, son mısraları terennüm edilsin diye tekrarlanan zevkli türkülerle; tarihî ve içtimaî maceralarımızın halk gözü ile görülmüş, halk diliyle terennüm edilmiş mahsulleri olan sevimli destanlarla şiir söyleyen Türk milletinin tarihî zevki, yeni Tür şiirine halktan yükselen bir ses verecekti.⁽¹⁾

Faruk Nafiz'in "Sanat" adlı şiirinden başka "Çoban Çeşmesi, Hayat, Çankaya, Ferhat, Memleket Türküleri" adlı şiirleri de memleket şiirine örnektir.

Onun , "Çoban Çeşmesi" isimli meşhur manzumesinde, genel olarak ele alınan konu ve coğrafya Anadolu'dur. Anadolu'daki insanımızın, oranın tabîî ve doğal güzellikleriyle bütünleşmesine şahit oluruz bu şiirde. "Çankaya" adlı şiirde ise Anadolu'nun merkezi Ankara'dır ve kutsal bir yer olarak nitelendirilmiştir.

Faruk Nafiz, aşkı Anadolu insanının hayatında arar. "Ali" adlı şiiri buna güzel bir örnektir.

Faruk Nafiz'in dışında Hasan Âlî, Hüseyin Nail, Halit Fahri, Ömer Bedrettin, Fazıl Ahmet, Mehmet Faruk, Fuat Hulusi, Aziz Hüdaî..... de memleketimizi anlatan şiirler yazmışlardır.

Ömer Bedrettin, Anadolu'yu karış karış dolaşmış ve onun güzelliklerini eserlerinde yansıtmaya çalışmıştır.

⁽¹⁾ Nihat Sami Banarlı, (2004) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, No:3996, Cilt:2, İstanbul, s.1218

Cumhuriyet yıllarında inkılâp şairi sıfatıyla, rejimin tanınması, benimsenmesi için çalışmış olan şairlerimiz de vardır. Bunların arasında Hasan Âlî'yi ve Fazıl Ahmet'in isimlerini de sayabiliriz.

Cumhuriyet döneminde de Kurtuluş Savaşı'nın oluşturduğu heyecanlarla beslenerek gelişen, Millî Mücadele dönemi edebiyatımızın izlerini görmemiz mümkündür. Henüz hatıraları çok taze olan Kurtuluş Savaşı'nın, toplumumuzda yarattığı sıkıntıyı ortadan kaldırmak, toplumun psikolojik olarak kendine gelmesini sağlamak için şairler, bu dergide ve emsallerinde kahramanlık şiirleri yazmışlardır. Ömer Bedrettin'in "Yangınların Işığında" adlı şiirinde olduğu gibi:

*Gönülleri sarmadan siyah rengi dumanın
Koç yiğitler içinde yükselen kumandanın
Al atını kuşattı ahâlden bir kemer,
Köpük sızan bir gemi tuttu ateşten eller...
Kimi büyük zaferden haberler istiyordu,
Kimi yeşil Bursa'yı, güzel İzmir'i sordu...
Kıvılcımlar içinde yanmadan, usanmadan
Türk'ün mucizesini anlattıkça kumandan
Bu ahâli kümesi şanlı esirler gibi, ⁽²⁾*

.....

"Hayat Dergisi"nde dinî konular hemen hemen hiç ele alınmamıştır. Buna karşılık eski inançlara artık yeni nesillerin inanmadığı, Batı toplumlarında da dinin değerini kaybetmekte olduğu sık sık vurgulanmıştır. Hasan Âlî'nin "Yeni Hayat" adlı şiiriyle Fazıl Ahmet'in pek çok didaktik şiiri benzer düşünceleri tekrarlayan örneklerdir.⁽³⁾

YENİ HAYAT

.....

*Keşkülle asâyı çölde bıraktık;
Külâhı, hırkayı, çiviye taktık;*

⁽²⁾ Ömer Bedrettin Uşaklı, (1927): Yangınların Işığında, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:12, s.12

⁽³⁾ Uçman, 1988:13

*Dillerde marifet kandili yaktık;
 Bu ince işlerin hünerveriyiz.
 Mücerret değiliz, ailemiz var;
 Başımızdan aşkın gailemiz var;
 Bin kârvan tutacak kafilemiz var,
 Varlık diyârının seferberiyiz!..*

*Biz hakka aşığız, isteğimiz hak;
 Doyurmaz ahirette saadet ummak;
 Dileriz dünyada kurulsun “uçmak”;
 Bu yolun ümmetsiz peygamberiyiz!..⁽⁴⁾*

Fazıl Ahmet de “Tarih Dersi”nde şöyle der:

*Çocuklarım, hamdolsun ki kafasından her esen
 Cennet için boş boşuna evlat boğan, baş kesen
 Kanlı, korkak ve uyuşuk ve namert
 Soyguncular pençesinde değil artık bu millet!*

*Şu tunç adam çoktan ezmiş ve eritmiş o buzu
 Ne saltanat dişi kalmış ne halife boynuzu!*

*Yine tekrar ediyorum, efendiler bu toprak
 Tembellere, nankörlere değil artık bir otlak!*

*Şimden sonra bu milleti aldatamaz, soyamaz
 Halifeyim falan diyen rast gele her şarlatan.
 Uğrunda can vermeye kim ki cidden doyamaz;
 Artık onun efendiler, ancak onun bu vatan!⁽⁵⁾*

⁽⁴⁾ Hasan Âli Yücel, (1926): Yeni Hayat, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, s.2

⁽⁵⁾Fazıl Ahmet Aykaç, (1926): Tarih Dersi, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:8, s.12

Dergideki şiirlere baktığımızda, eski edebiyatımıza ait nazım şekilleriyle yazılmış şiirler vardır. Mesela, Faruk Nafiz'in "Hayat" adlı şiiri mesnevi tarzında yazılmıştır; fakat kafiyeleşiminde yer yer farklılıklar görülür.

Ayrıca Tanzimat döneminde Batı'dan bize gelmiş olan sone, terzarima gibi nazım şekilleriyle de şiirler yazılmıştır. Halit Fahri'nin "Akşam ve Biz", Necip Fazıl'ın "Kaldırımlar II", Yaşar Nabi'nin "24 Mart" adlı şiirlerinde olduğu gibi.

Necip Fazıl'ın şiirlerinin birçoğu ilk olarak "*Hayat Dergisi*"nde yayınlanmıştır. Şair bu şiirleri üzerinde sonradan bir hayli değişiklikler yapmıştır. Orhan Okay, bu değişikliklerle ilgili şunları söyler:

".....Necip Fazıl'ın şiirlerinde yaptığı müteaddit değişmeler baştan beri dikkatimi çekmiştir. Bu konuda, Kaldırımlar'ı esas alan bir tebliğ de verdim. Sonra bir öğrencime bütün şiirlerindeki değişimleri tespit eden bir yüksek lisans tezi yaptırdım. Çok dikkate şayan neticeler çıktı. Noktalamalar ve bazı siyasî hicivlerin dışında 205 şiirinden 139'u muhtelif seviyelerde, bazıları birkaç defa olmak üzere değişikliğe uğramış. Çok bilinen Kaldırımlar'daki 32 mısradan 18'i değişmiştir. Yani ilk şeklienden yalnız 14 mısra kalmış. Zannediyorum ki dünyada bunun başka bir örneği yok. Türk şiirinde de yok."⁽⁶⁾

Cumhuriyet döneminde kadına bakış açısı da değişmiştir. Kadın erkeğin yanında üretici duruma geçmiştir. Cehaletin elinde çaresiz olan kadın, Cumhuriyet ile birlikte dünyanın en medenî ve her türlü içtimaî haklara sahip bir insanı olmuştur. Bu düşünce "*Hayat Dergisi*"nde de dile getirilmiştir. Dergide kadın şair ve yazarlarımızın adına sık sık rastlıyoruz. Bunların başında da Şükûfe Nihal ve Halide Nusret gelmektedir. Her ikisinin de dergide çok sayıda yazısı ve şiiri bulunmaktadır. Halide Nusret, "Şehirde Türk Kadını" adlı manzumesiyle Türk kadını üç cepheden tüm gerçekliğiyle bize tanıtmaya çalışmıştır.

⁽⁶⁾ M. Orhan Okay, (1991): *Kültür ve Edebiyatımızdan*, Akçağ Yayınları, Ankara:s.285

ŞEHİRDE TÜRK KADINI

Ev Kadını

Eşiğinden atlarken ferahlar yüreğiniz:
 Ne taşlıkta bir leke, ne tahtalarda bir iz!
 Bu şipşirin yuvacıksabun kokar kış ve yaz,
 Örtüleri bembeyaz, perdeleri bembeyaz!..
 Her köşede ince bir kadın zevki parıldar,
 Her şeyde bir kadının göz nuru, emeği var!
 Narin bir genç kadındır bu evin sahibesi:
 Bir nazlı ırmak gibi çağlar gönülde sesi.
 Gözleri hulyalıdır, yumuşaktır, derindir,
 “Ev” ona bir mabettir, “aile aşkı” dindir!
 Hiç eksik olmaz onun etrafında bebekler:
 Biri koşup atlarken ötekisi emekler...
 Mevkûftur bütün ömrü yavrulara, yuvaya,
 Süzgülün çehresi benzer üç gecelik bir aya.

*

Her ne olursa olsun mevkiniz, yaşınız,
 Bu kadının önünde eğilmez mi başınız?

İş Kadını

Güneş onu hiçbir gün yatağında bulmadı:
 Meşakkattir, elemdir bu zavallının adı.
 İhtiyaca yabancı geçebilse bir günü
 Böyle paçavra gibi sürümezdi ömrünü.
 Hayat değil onunki, zaten, uzun bir sızı!
 Bağrına çöreklenmiş derdin en amansızı:
 İhtiyaç!... Yılan yüzlü, ölüm yüzlü ihtiyaç!...
 Bir tek gün çalışmasa yavruları kalır aç...
 Çare yok! Çalışacak her gün ölürcesine.
 Yoksa kim cevap verir onun boğuk sesine?
 Bağrında, ellerinde açılırken bin yara,

*Işıksız kulübede bekleyen çocuklara
Götürebilmek için bir parça yavan ekmek
Bu kadın, hayatını sokakta çürütecek!*

Fikir Kadını

*Başka hiçbir “tip” onun dolduramaz yerini:
Bazı muallimdir, coşkun fikirlerini
Coşkun bir hararetle genç dimağlara saçar,
Nurlu göklere doğru bin bir pencere açar!
Onun sesi “iyilik”in, “güzellik”in sesidir,
Elindeki meş’ale “Hak”kın meş’alesidir!
Yollarında durduramaz onu ne taş, ne diken,
Rüyada gibi koşar... Koşar yaz kış demeden.
Şakakları, genç yaşta, gümüş tellerle dolar,
Gözleri, çehresi çiçekler gibi solar...
Bazen de yuvasında çalışır, arı gibi,
Zengin bir hazinedir onun başıyla kalbi.
Ondan gelen nesildir kurtaracak yarını:
Mükemmel yetiştirir, çünkü, çocuklarını!*

*

*Her ne olursa olsun mevkiniz, yaşınız,
Karşısında, hürmetle, eğilmez mi başınız?...⁽⁷⁾*

“Hayat Dergisi”nde ayrıca aşk, ölüm, ayrılık konularının işlendiği şiirlerin çokluğu da dikkat çekmektedir.

Tezimizin ikinci bölümünü hikâyeler oluşturmaktadır. “Hayat Dergisi”nde hikâyeleri yer alan yazarlarımız şunlardır: Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Reşat Nuri, Halide Nusret, Ahmet Celil, Safvet Örfi, Fuat Bahattin ve Hikmet Şevki’dir.

Dergide, Reşat Nuri Güntekin’in çok sayıda hikâyesi mevcuttur. Bu hikâyelerin adları sırasıyla şöyledir: Yağmur, Mehmetçik İle Tavuk Hırsız, Mukaddes Hatıra,

⁽⁷⁾ Halide Nusret Zorlutuna, (1928): Şehirde Türk Kadını, *Hayat Dergisi*, Cilt:4, Sayı:92, s.8

Tehdit, Bir Kurtuluş Hikâyesi, Mehmetçik'ten Bir Parça, Zehirden Şifa ve İki Rakip Artist'tir. Reşat Nuri'nin dergide yer alan hikâyeleri genelde ciddi ve hissîdir. Yer yer karşılıklı konuşmalara yer verilmiştir. “Yağmur” adlı hikâyesinde olduğu gibi:

“ -Peki anne... Peki... Göreceksin bir dakikada tamamıyla kurunup giyineceğim... Fakat sen de bana müjdeyi söyle...

Sitare çamaşır değişirken annesi anlatmaya başladı:

-Mısır'dan mektup geldi... Kardeşinin bir çocuğu doğmuş... Göğsünü o hamam havlusuyla kurula, ovuştur Sitare...

-Anne... Devam etsene canım... Erkek mi, kız mı?

-Kız... İsmi Leman koymuşlar... Nasıl oldu da bu kadar ıslandın...

-Anne... Allah aşkına bırak beni... Mektubu anlat... Demek ben şimdi hala oldum... Ah ne güzel... Ne güzel... Yazık göremeyeceğim ki... ”⁽⁸⁾

“Mehmetçik'ten Bir Parça” ve “Mehmetçik İle Tavuk Hırsızı” adlı hikâyelerde, Kurtuluş Savaşı'mızın isimsiz kahramanlarından olan bir askerimizin başından geçen olaylar anlatılmaktadır. “Canlı Cenaze”de korkusuz, cesur, sevdiği insana yürekten bağlı olan bir askerimiz; “Mefkûreci” de idealist bir kaymakamın başından geçenler konu edinilir. Kaymakam bağnazlıkla boğuşan, aydın biridir. “Mefkûreci” adlı hikâyeden aldığımız aşağıdaki kısacık parça, onun ülke kalkınması için yaptığı işlerin kısa bir özetidir:

“Mekteplere atıldı: Birkaç mefkûreci muallim!.. bunu kendisi yaratmak istiyor, her gün mekteplere gidiyor, muallimlere yeni uyanan mefkûreyi, millet idaresinin ve hakîki vatanperverliğin nasıl bir halk musavâtına, nasıl köylüyü ve halkı kendi efendisi yapmak esasına istinat ettiğini anlatıyordu. Fakat mekteplerin muallimleri de tamâm değildi. O, içlerinde bir tane genç buldu: Konya Darülmuallemiğinden yakınlarda mezun olmuş Ahmet Efendi!.. Bu delikanlı çok şey bilmiyordu; fakat gençti, ateşindi. Kaymakam onu hususi olarak evine davet edip de teveccüh gösterince Ahmet Efendi artık hissen Sâim Beyin fikirlerinin tesiri altında kalmıştı. Sâim Bey, çok geçmeden, onu baş muallim yaptı. Diğer yaşlı

⁽⁸⁾ Reşat Nuri Güntekin, (1927): Yağmur, Hayat Dergisi, Cilt:1, Sayı:11, s.19

muallimlerin yaptıkları surata kulak asmadı. Bir taraftan da maârif müdürüne husûsi surette yazdı: Mefkûreci zihniyetiyle yapılacak şeyi anlatıyor, ve ondan iki genç muallim istiyordu.

Onlar da geldiler: Dokuz senelik liseden mezun Fahri ve Cevdet Efendiler... Sâim Bey onları hararetli bir nezaketle kabul etti. Vazifelerini derhal yürekten anlattı. Ve onlar bu mütevâzı ve doğru, kendilerine ehemmiyet veren bu iyi kaymakama birdenbire candan merbût oldular. Sâim Bey de “Muhiti yaptık!” diyor, seviniyordu. Onlarla bir de Türk Ocağı şubesi açtı. Diğer muallimleri de aza kaydettirdi. Onları zaman zaman orada topluyor, hep bir arada mefkûreden, adaletten, milliyetten, maariften konuşuyorlardı. Artık muallimler yalnız mektepte değil, her bulundukları yerde milliyetin, milliyet idâresinin ne olduğunu coşkun coşkun anlatıyorlardı. Bir taraftan da Sâim Bey köylere çıktı, her gittiği köyde muhtarları ve ağaları topladı, Haydar Efendinin nasıl zalim bir adam olduğunu, ve birtakım hesaplar yaparak, köylülere ne kadar kandırdığını bundan sonra Ziraat Bankasından istikraz yapmalarını söyledi, anlattı ve o herife itaatleri devam ederse şöyle böyle yapacak diye köylülere tehdit de etti...”⁽⁹⁾

“Kaplan” adlı hikâyede, genç bir öğrencinin Yunan askerlerine karşı gösterdiği cesareti, kahramanlığı buluruz.

“Mehmetçik’ten Bir Parça, Canlı Cenaze, Kaplan, Mefkûreci” adlı hikâyeler, Anadolu’yu, Anadolu insanının cesaretini, güvenilirliğini ve Kurtuluş Savaşı yıllarını anlatan hikâyelerdir.

Hayat Dergisi’nin 15. sayısında Ömer Seyfettin yâd edilirken “Bomba” adlı hikâyesine de yer verilmiştir. Nihat Sami Banarlı, bu hikâye için şunları söyler:

“..... ‘Bomba’ da olduğu gibi, hikâyeleri beklenilmez neticelerle bitirerek okuyucu üzerinde unutulmaz bir tesir bırakmak, birçok hadiselerde teferruat kabilinden sayılacak küçük vakaları, küçük hareketleri, zevkli bir ifade ile zenginleştirerek, birinci planda bir vak’a gibi cazip gösterebilmek

⁽⁹⁾ Safvet Örfi, (1927): Mefkûreci, *Hayat Dergisi*, Cilt:2, Sayı:48, s.17-18

ve dolayısıyla, bütün bu hikâyeleri çok zengin iç konularla süslemek, onun hikâyeciliğinin karakteristik vasıfları ve başarıları arasındadır.”⁽¹⁰⁾

Hikâyelerde yer alan kişiler, gerçek hayatta karşılaşılabileceğimiz kişilerdir. Bu kişilerin fiziksel özelliklerine ve sosyal statülerine kısaca değinilmiştir. Kullanılan dil oldukça sadedir. Bazı hikâyelerimizde, özellikle “Mefkûreci”de, yeni rejimin, gerçekleştirilen inkılâpların halka benimsetilmeye çalışıldığı fark edilmektedir.

Üçüncü bölümümüz olan “Denemeler” bölümünde Fuat Köprülü, Ali Canip, Nahit Sırrı, Peyami Safa, Kenan Hulusi, Galip Ata ve Tok Sözlü Kari adlı yazarlarımızın yazıları yer almaktadır.

Denemeler bölümü Fuat Köprülü’nün “İnkılâp ve Edebiyat” adlı yazısıyla başlar. Fuat Köprülü, Cumhuriyet öncesi dönemi “Orta Çağ”a benzetir. İmparatorluk sisteminden ulus devleti sistemine geçişte ortaya çıkan buhranın, eserlerimizde yeterince işlenmediğinden yakınır. Edebiyatımızın suniliğinden bahseder. Daha millî ve bizim toplumumuza uygun bir edebiyat meydana getirilmesinin daha uygun olacağını belirtir.

“Edebiyat tarihimizin bu dönüm noktasında, bütün sanatkârlarımıza, münekkitlerimize, edebiyat nazariyecilerimize düşen vazife, o yıkılan, temelsiz binanın yerine nasıl bir abide kuracağımızı tayin etmektir. İçtimai hayatın her sahasındaki derin inkılâplarla hem-âhenk olarak, ortaya bugünkü hayatın istediği yeni “bedîî kıymetler” sanata yeni cereyanlar vermeye mecburuz. Bu yeni edebiyat, asıl ilhamlarını “millî hars”tan “halkın ruhu”ndan alacağı için tamamıyla “asrî” ve “hayatî” bir mahiyette olacak ve bu suretle Türk ruhunun “asliyet ve hususiyet”ini gösterebilecektir. Bize öyle bir edebiyat lâzımdır ki, ilahî nağmeleriyle en bedbin ve hasta ruhlara ümit ve faaliyet versin; ferdîyetleri içtimai mefkûreler içinde eritsin; yaratacağı kahramanlarla Türk seciyesinin fazilet-kârlıklarını tecessüm ettirsin; eski hayat şekillerinin uyuşturucu telâkkilerine, yabancı harsların meşum tahakkümüne isyankar bir gençlik

⁽¹⁰⁾ Banarlı, 2004:1105

yaratsın... İşte Türk inkılâbı biyat ve sanat sahasında böyle bir hareket bekliyor ve ancak böyle bir hareket, inkılâbı itmâm edecektir.”⁽¹¹⁾

Dergide önemle üzerinde durulan konulardan birisi de eğitimidir. Maarif Vekâleti’nin maddî ve manevî desteğini görmüş olan dergide, özellikle edebiyat derslerinin nasıl ve ne şekilde işlenmesi, kitaplarda hangi konuların yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Bütün bunlar olurken Batı’dan örnek alındığını şu sözlerden anlıyoruz:

“Liselerimizde edebiyat programları baştan başa değişmiş gibidir. Buna değişmeden ziyade inkılâp diyebiliriz. Zira son şekli ile bu program Garbî ve Garp’tan gelen tesirleri esas telâkki ediyor. Bu telâkkiyi doğuran kuvvet yeni harfler ve bu harfleri de meydana koyan büyük halâşkârdır.”⁽¹²⁾

“Denemeler” bölümümüzde eğitim konusuyla ilgili yazıların dışında, edebiyat akımları, kütüphane ihtiyacı, eski tarihî eserlerimiz, divan edebiyatımız, bibliomanie hastalığı gibi çeşitli konularda yazılar bulunmaktadır.

Hayat Dergisi’nde tenkit yazıları bulunan yazarlarımız şunlardır: M. Fuat Köprülü, Ali Canip, Fazıl Ahmet, Ahmet Haşim, Enis Behiç, Tok Sözlü Kari (takma adı), Hasan Âlî, Ahmet Talat, Nuri Refet, Nahit Sırrı, Kenan Halit, Mustafa Şekip, Vahit, Vasfî Mahir, Hikmet Şevki, M. Mermi, Safvet Örfî, Mehmet Halil, Mehmet Emin ve Mehmet Saffet’tir.

Dergideki ilk tenkit yazısı, Ahmet Haşim’in “*Piyale*” adlı şiir kitabı içindir. Köprülüzâde Mehmet Fuat, bu kitapla ilgili olumsuz eleştiriler yapar; fakat yazının sonunda *Piyale*’yi okumamızı ister ve şöyle der:

“Piyale” de son şiirlerle ilk şiirlerin lisanı arasında bariz bir tekamül farkı göze çarpıyor. Lâkin, buna rağmen, şairin, ilk eserlerinde olduğu gibi son eserlerinde de kafiyele ve nazım tekniğine lâkayt kaldığını ve “haricî ahenk”ten ziyade “derunî ahenk”e kıymet verdiğini görüyoruz. O, mevzuları, daha doğrusu şiir telakkisi itibariyle de hayatın umumî ve

⁽¹¹⁾ M. Fuat Köprülü, (1926): İnkılâp ve Edebiyat, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:5, s.3

⁽¹²⁾ Hasan Âlî Yücel, (1929):Orta Tedrisatta Edebiyat, *Hayat Dergisi*, Cilt:6, Sayı:138, s.2

büyük cereyanlarına lâkayt kalmış, yalnız ruhunun ufuklarında batan güneşleri inleyen kamışları, kızıl havalarda uçan bülbülleri, yanan suları terennümle meşgul... Bazı yeni sanat nazariyelerine göre, bu kadar “ferdî” olan bir sanat, ne kadar yüksek olursa olsun, hatta bir resulün “mezamir”i bile olsa, bir “ümme”in asırlar arasında haykıran ve nesilden nesle mukaddes bir vedia gibi kalan “ilahi”si olamaz. Fakat ne olursa olsun, mademki sanatın her türlü tecellilerinden bir tahassüs hassası açık ve zevk meselelerinde dar ve inhisarcı zihniyetle düşünmemek istiyoruz; Ahmet Haşim’in yeni renkler ve yeni nispetlerle yarattığı bu “Piyale”den bir “dakika-i mestî” kazanmak fırsatını kaybedemeyiz.”⁽¹³⁾

Aynı kitapla ilgili bir eleştiri de Fazıl Ahmet tarafından yazılmıştır. Fazıl Ahmet, Ahmet Haşim’i aspirine, zakkuma, asit sülfiriğe, cehennem taşına; *Piyale*’yi ise önce küçük bir kutucuğa, sonra bir kuş soluğuna benzetiyor ve kitapla ilgili şunları söylüyor:

Piyale’yi iki haftadır cebimde taşıdım ve her yalnız kaldıkça onu açarım. Bazılarını senelerden beri tanıdığım eserleri tekrar okudum ve hatta bunu bazen nasıl yaptım bilir misiniz? Öksürük şekeri yer gibi!⁽¹⁴⁾

Fazıl Ahmet, *Piyale*’yi alıp okumamızı ve mest olmamızı dileyerek yazısına son verir.

Enis Behiç de Faruk Nafiz’in “Çoban Çeşmesi” adlı şiir kitabından övgüyle bahsetmiştir. Kitabın içinde yer alan “Bir Sayfa Açsam Ağlarsın” adlı şiir için şöyle der:

“Ben yirmi senelik neşriyat arasında aşkın yesini böyle geniş, böyle şâmil ve böyle harap edici bir tarzda ruhun, kalbin, hayalin içinde uyandıran şiir görmedim; bugünkü Türk şiirinde bu, yenidir, başlı başındır diye haykırmaktan kendimi alamıyorum.”⁽¹⁵⁾

⁽¹³⁾ M. Fuat Köprülü, (1926): *Piyale*, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, s.20

⁽¹⁴⁾ Fazıl Ahmet Aykaç, (1927): Ahmet Haşim ve “Piyale”si, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:5, s.18

⁽¹⁵⁾ Enis Behiç Koryürek, (1927): Çoban Çeşmesi, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:5, s.17

Enis Behiç ayrıca, bu şiir kitabı hakkında hala hiçbir tahlil yazılmamasına acınmaktan kendini alamadığını da özellikle belirtir.

Ahmet Talat, yazdığı bir yazıda İstiklâl Marşı'nın güftesinin de bestesinin de güzel olmadığını, yeni bir millî marşa ihtiyaç duyulduğunu söyler ve Aka Gündüz'ün de konuyla ilgili bir yazısından bahseder. Aka Gündüz, malum olan İstiklâl Marşı'nı basit bir hamâsiyât türküsüne benzetir ve marşımızı musiki skandalından kurtarmak mecburiyetinde olduğumuzu vurgular. Ahmet Talat, Aka Gündüz'ü büyük bir hakikatin tercümanı olarak nitelendirir. İstiklâl Marşı'nın ruhumuzu okşamadığını üstüne basa basa vurgular. Nuri Refet de başka bir yazısıyla Ahmet Talat ve Aka Gündüz'ü bu konuda desteklemiştir.

Ali Canip, “Edebiyat Tedrisâtının Yeni Vechesi Çocukları Kozmopolit Yapar Mı?” adlı makalesinde okullarda Batı edebiyatına yer verilmesi konusu üzerinde durmuştur. Ona göre yeni Türk devleti, milliyetçi olmakla beraber aynı zamanda Garpçıdır. Böyle olunca, gelişecek yeni kültürde Batı kültürüne de önemli ölçüde yer verilmelidir. Yazara göre, milliyetçilikle Batı kültürü arasında herhangi bir tezat söz konusu değildir.

Bir tenkit de “*Hayat*”ta yer alan şiirler ve bunları yazan şairlerle ilgilidir. Dergideki takma adı Tok Sözlü Kari olan bir yazar, şairlerin, gayesiz ve idealsiz, içtimâî hayat lâkayt olduklarını vurgular.

Dergide yayınlanan tenkit yazılarındaki en dikkate değer nokta, derginin bünyesinde bulunan bir yazarın, sanat ve eserleri ile ilgili yine aynı dergide yazan bir yazara tenkit yazıları yazmasıdır. Daha da önemlisi yapılan bu tenkitlerin sadece övgülerden oluşmayıp, övgünün yanında yerginin de gerektiği gibi yerini almasıdır. Yazarlar arasından, olumsuz eleştirilere teşekkür edenler de vardır. Gösterilen bu hoşgörü ve müsamaha takdire şayandır.

Tenkit yazılarında kullanılan dil genellikle sade, açık ve anlaşılırdır ama 1928'e kadar olan tenkit yazılarında kullanılan dil, Osmanlı Türkçesinin etkisiyle biraz daha ağırdır.

Yazılarda kibar, nazik bir üslûp kullanılmıştır. Uzun soluklu polemikler söz konusu değildir.

Yazılarda göze çarpan unsurlardan biri de Atatürk ve Cumhuriyet sevgisinin, her fırsatta okura nüfuz edecek şekilde hissettirilmesidir.

“*Hayat Dergisi*”nde sanat yazılarının çokluğu dikkatimizi çeker. Sanat konusuyla ilgili yazı yazan yazarlarımızı şöyle sıralayabiliriz:İsmail Hakkı, Hikmet Şevki, Reşat Nuri, Nurettin Ata, Mustafa Nihat, Celal Esat, Ali Canip, Ziyaettin Fahri, Vahit, Şeyhoğlu Burhan Amid, Fazıl Ahmet, Halil Vedat, Şehzade İbrahim, Nahit Sırrı, Sabit Sami, Mahmut Yesari, Seniha Sami, Halit Fahri.

Sanat yazılarına bir göz attığımızda temaşa bahsiyle ilgili yazıların çokluğu dikkatimizi çeker. Reşat Nuri Güntekin “Tiyatromuzun Bugünkü Hali” başlığı altında tiyatrolarımızda yaşanan sıkıntıları dile getirir. Sıkıntıların başında para vardır, konservatuar ihtiyacı da önemli bir sorundur; fakat tiyatroyu sevenlerin yalnız bir endişesi vardır: O da kadın. Reşat Nuri şöyle der:

“*Türk kadını sahneye çıkmadıkça hakiki tiyatro, sanat tiyatrosu başlayamazdı.*”⁽¹⁶⁾

Hikmet Şevki “Temaşada Münekkidin Vazifesi” adlı yazısında, temaşa sanatının tehlikeye düşmesinin en büyük nedeninin münekkitler olduğunu söyler.

Hayat’ta, bütün meseleleri, eksikleri ve mükemmel tarafları ile tiyatromuzun geniş bir biçimde ele alındığını; Türk tiyatrosunun, yabancı ülkelerin tiyatroları ve tiyatro eserleri ile tiyatromuzun çeşitli devrelerdeki durumunun da karşılaştırıldığını görürüz.

Celal Esat da “Türk Sanatında Tezyinat” adlı yazısıyla Türk tezyinatı hakkında okuyucuya bilgiler verir.

Şehzade İbrahim’e ait “Eflatun ve Bediiyat” adlı yazı, Eflatun’un sanatla ilgili sözleriyle başlar, ardından Eflatun’un bediiyat ile ilişkisi hakkında bilgi verilir.

Dergideki yazarlarımız, sanatı çağdaş ve millî bir görüşle ele almış ve bazıları da Cumhuriyet devrini “millî bir Rönesans” olarak tanımlamıştır. Yazılarını da bu anlayış doğrultusunda yazmışlardır.

Hayat Dergisi’ndeki dil yazılarına gelince, onlar da sayı ve muhteva olarak bir hayli önemli yere sahiptir. Dergide dil ve alfabe ile ilgili yazı yazan yazarlarımız

⁽¹⁶⁾ Reşat Nuri Güntekin, (1927): Tiyatromuzun Bugünkü Hali, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:10, s.16

şunlardır: Mustafa Şekip, Avni, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Fazıl Ahmet, Mehmet Emin, Hakkı Tarık, Ali Canip, Hamit Sadi ve Galip Ata.

Dergideki dil yazılarını, 1928 öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmamız mümkündür. Harf İnkılâbı'ndan önce Latin harflerinin kabul edilip edilmemesiyle ilgili çok tartışmalar olmuştur. Dergide, Latin alfabesinin kabulünden yaklaşık iki yıl önce Latin harfleri meselesi ile ilgili yazılar yayımlanmıştır. Avni Bey, “Latin Harfleri Meselesi” adlı yazısında Latin harfleri taraftarlarının ve aleydarlarının görüşlerine yer verir ve en sonunda kendi görüşlerini dile getirerek, bu harfleri denemekle bir şey kaybetmeyeceğimizi belirtir:

“Mamañih Latin harflerinin Türkçeye tatbiki de tecrübe edilebilir. Mesela ikinci bir elifba olarak böyle muavin bir elifba belki amelî sahada fayda gösterebilir. Hem bu suretle iki nev elifba serbest bir rekabete girişmiş olurlar, bu cidalde hangisi yaşamaya salih ise o diğerini ortadan kaldırır ve “mesele” de kendi kendine biter.”⁽¹⁷⁾

1928 sonrasında, neden bir harf inkılâbının yaşanılması gerektiği, Arap alfabesinin belli bir yere kadar bize kılavuzluk ettiği ve bizim için yeterli olmadığı, bundan sonra yeni alfabenin savunulacağını ifade eden yazılar yayımlanır. Bunlar, Cumhuriyet ideolojisini, Cumhuriyet inkılâplarını, erdemlerini destekleyen yazılardır. Dergideki yazarların yeni harfleri savunmaları, Harf İnkılâbı'nın kabulünden önce yeni harfleri tanıtmalarından, Osmanlıca harflerin yanında yeni harflere yer vermelerinden bellidir.

Tezimizin yedinci bölümünü oluşturan “Biyografiler” kısmında üç yazar dikkatimizi çekmektedir. Bu yazarlarımız Ali Canip, M. Fuat Köprülü ve Ziyaettin Fahri'dir. Ali Canip, 18. yüzyılda yaşamış şairlerimizi tanıtırken, Mehmet Fuat ve Ziyaettin Fahri, halk şairlerimiz hakkında bilgi vermişlerdir.

Dergide ilk tanıtılan kişi Hoca Dehhani'dir. Yazarlarımız, şairleri tanıtırken önce onların hayatları hakkında bilgi vermişler; sonra şiirlerinden örnekler sunmuşlardır.

⁽¹⁷⁾ Avni Başman, (1926): Latin Harfleri Meselesi, *Hayat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:5, s.5

Aramızdan çok erken ayrılmış olan Süleyman Nazif, İsmail Safa ve Ömer Seyfettin unutulmamış, yazarlarımız onlarla ilgili düşüncelerini belirtmiş, eserlerinden örnekler vermişlerdir. Örneğin; “Aziz Ölülerimiz” başlığı altında Ömer Seyfettin’e ayrılan bölümde önce Ömer Seyfettin’in hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Yazının devamında, Yeni Lisan hareketlerinden ve Ömer Seyfettin’in bu hareketlerdeki rolünden bahsedilir. Yazının sonunda Selim Sırrı, Hakkı Süha, Orhan Seyfi ve Halil Nihat’ın Ömer Seyfettin’le ilgili düşüncelerine yer verilmiştir.

On sekizinci yüzyılda yaşamış bazı şairlerimiz, Ali Canip tarafından tanıtılmıştır ve isimleri şöyledir: Ankaravî İsmail Efendi, Üsküdarlı Sırrî, Dürri, İshak Hocasî Ahmet Efendi, şair ve tabip Şifâî Şaban Efendi, Edirneli Efendi (Kâmî), İzzet Ali Paşa, Seyyid Vehbi, Süleyman Nahîfî, Mirzâ-zâde Neylî, Çelebi-zâde Âsım, Keçeci-zâde İzzet Molla. Bu şairlerin arasında iki de lûgatçi vardır: Şu’ûrî ve Esat Efendiler.

“Hayat Dergisi”nde yeniçeri şairlerinden bazılarını da tanıma fırsatı buluruz. Öksüz Dede, Kul Süleyman, Benli Ali, Âşık Ömer, Kul Deveci ve İbrahim adlı yeniçeri şairlerini bize Mehmet Fuat ve Ziyaettin Fahri tanıtır.

Bu biyografiler içinde iki de kadın şairimiz vardır. Birincisi Fıtnat Hanım, ikincisi Seher Aptal’dır.

Ali Canip, Fıtnat Hanım’ı tanıtırken şöyle der:

“Zübeyde Fıtnat Hanım, hicrî on ikinci/on sekizinci asrın ikinci nısfında yaşamıştır. Babası meşhur "Lehçetü'l-lügât" unvanlı Türkçe lûgat kitabını yazan Şeyhur islâm "Es'ad Efendi"dir. Hanım'ın Koca Râgıb Paşa ve hâssaten Şair Haşmet ile mülâtafeleri rivayet edilir. Bunlar umûmiyetle nükteli, fakat pek açık saçık şeylerdir. Hanım 1194/1780'de vefat etmiştir.”⁽¹⁸⁾

Mehmet Halit de Seher Aptal’la ilgili şu bilgileri verir:

“Her şeyden evvel, şurasını itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, bu şair hakkında, tarihî malûmatımız, maatteessüf, hiç yoktur. Manzumelerinden başka miras bırakmayan Seher Aptalın hayatı, pek kesif ve ağır bir karanlık

⁽¹⁸⁾ Ali Canip Yöntem, (1928): Fıtnat Hanım, *Hayat Dergisi*, Cilt:4, Sayı:92, s.6

içindedir. Bundan maada, etrafındaki bunaltıcı gölgeleri dağıtacak, hüviyetini olduğu gibi, vuzuhla ortaya koymağa vasıta olacak unsurlardan da mahrumuz. Şu hâlde onu, bu günlük, yalnız mısraları arasında aramağa, tanımağa çalışmaktan başka bir şey yapılamaz, demektir.”⁽¹⁹⁾

Dergide tezkireleri ve yeni çıkan kitapları tanıtan yazarlarımız şunlardır: Mehmet Halit, Mehmet Emin, Ziyaettin Fahri, Mehmet Fuat, Ali Canip, Hikmet Şevki, Hakkı Süha, Hasan Celal, Nahit Sırrı, Mustafa Nihat.

Dergide ilk olarak *Latîf Tezkiresi* hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Heratlı Fahri ve Sam Mirza'nın tezkireleri hakkında da bilgi edinmemiz mümkündür.

“*Hayat Dergisi*” 2. sayısından başlayarak her sayıda bir *Faust* ilavesi verir ve bu eseri Galip Bahtiyar Bey tercüme eder. Tercümesiyle ilgili de bir yazı yazarak eseri kısaca tanıtır. Tercüme esnasında nelere dikkat ettiğini okuyucuya aktarır.

Mehmet Celal de bir yazısında, Goethe'nin “*Muhammet*” adlı piyesini tanıtır ve bu eseri tanıtışını şöyle açıklar:

“Goethe'nin şu projesini buraya nakilden maksadımız, buna dini ve tarihi bir kıymet atfetmek değil, belki sırf sanata tâciz bir hizmetçikte bulunmak, ve en büyük cihân şâirlerinden birinin, tarihi ve beşeriyetin o büyük inkılâp hâdisesinden nasıl bir sanat bediası yaratmak istediğini göstermektir.”⁽²⁰⁾

Derginin 9. sayısında, “sanat ve edebiyat mecmuası” olarak yayın hayatına başlayan “*Güneş Mecmuası*”ndan kısaca bahsedilir.

Saadettin Nüzhet Beye ait olan “*Konya Halkiyât ve Harsiyâtı*” ile “*Halk Şairleri*” adlı kitapları tanıtılmış ve bu kadar güzel eserler ortaya koyan Saadettin Nüzhet Beyin, örnek bir muallim olduğu vurgulanmıştır.

Ali Canip, Ahmet Rasim'in “*Muharrir Bu Ya*” adlı eseri hakkında bize bilgi verir ve eserin içindeki bütün yazıların severek okunduğunu, bunda da Ahmet Rasim Beyin usta bir yazar olmasının etkili olduğunu belirtir.

⁽¹⁹⁾ Mehmet Halit Bayrı, (1929): Seher Aptal, *Hayat Dergisi*, Cilt:5, Sayı:114, s.3

⁽²⁰⁾ Mehmet Celal, (1927): Goethe'nin “Muhammet”i, *Hayat Dergisi*, Cilt:2, Sayı:49, s.15

Dergide, Reşat Nuri Beyin iki romanı tanıtılmıştır: *Bir Kadın Düşmanı* ve *Yeşil Gece*. Ayrıca “*Acımak*” adlı romanı da tefrika edilmiştir. “*Yeşil Gece*” romanında medrese ve maarif mücadelesi anlatılmaktadır. Bu da Reşat Nuri Güntekin’in Cumhuriyet rejimini benimsediğinin ve benimsetmeye çalıştığının önemli bir delilidir.

“Yeni Eserler” başlığı altında üç kitap tanıtılmıştır. Bunlar: Ethem İzzet Beyin “*Yakılacak Kitap*” ve Peyami Safa’nın “*Şimşek*” adlı romanı ile F. Celalettin Beyin “*Kına Gecesi*” adlı hikâye kitabıdır.

41. sayıda Hakkı Süha, Enis Behiç’in “*Miras*” adlı eseri hakkında bilgi verir ve şöyle der:

“Bu kısır zamanda (Miras) şiir ailesinin ve edebiyat aleminin hakiki bir mirası kıymetli haizdir. Gönül ve fikrin karardığı günlerde bu eseri ben, selamet kıyılarından haber veren bir deniz fenerine benzetiyorum. Onu parlatan yaratan ruha ne mutlu”⁽²¹⁾

“*Hayat Dergisi*”nde “*Kör*” adlı bir piyese de yer verilmiş, bu eser Nahit Sırrı Örik tarafından tanıtılmıştır.

Kadın yazarlarımızdan Şükûfe Nihal’in “*Renksiz İstirap*” adlı romanı hakkında da bilgi sahibi olmamız mümkündür.

Ayrıca Ali Canip ve Mustafa Nihat, Aka Gündüz’ün romanlarını da kısaca tanıtmışlardır. Ali Canip, Aka Gündüz’ün (*Bu Toprağın Kızları*) adlı romanı için şöyle der:

“(Toprağın Kızları) dört cephelidir:

- 5) *Sokak Kızı,*
- 6) *Salon Kızı,*
- 7) *Kendi Kendinin Kızı,*
- 8) *Bu Toprağın Kızı,*

Her bir cephede (Bu Toprağın Kızları)ndan bazılarının talihi –demin söylediğim gibi pervasız, sert bir kalemle hâk ve resmedilmiştir.

⁽²¹⁾ Hakkı Süha Gezgin, (1927): *Miras!*, *Hayat Dergisi*, Cilt:2, Sayı:41, s.16

Baştan başa –mûtat manasıyla ve ifade noktasından- romantik olan bu eser ruhu itibâriyle pek realisttir; tıpkı (Sefiller) gibi...

*

Bu safhaların hepsi muvaffak; hepsi bir başka korkunç macerayı anlatıyor; fakat bir tanesi, (Kendi Kendinin Kızı) o kadar kuvvetli ki aralarında çok münasebet ve hatta müşabehe olan (Vurun Kahpeye) romanını -muharririnin müsellemler iktidarına rağmen- gölgede bırakıyor. Son cephede, yani (Bu Toprağın Kızı)na gelince, bunu bu memlekette ancak Aka Gündüz yazabilir.”⁽²²⁾

Derginin 146. sayısında, Yazı Heyeti değişen “*Hayat Dergisi*”ni okuyucuya tanıtır:

“Gelecek nüshadan itibâren Hayat ayda bir ve yüz sayfalık bir cüz şeklinde çıkacak. Yazılan erbâbı tarafından geliş güzel gönderilmiş makalelerden değil, sipariş edilmiş, hususî surette ve bir program tahtında yazdırılmış münakâşâ ve ıslah edilmiş bentlerden mütevekkil olacaktır. Tahrir heyeti bu hususta azamî gayreti gösterecek, bir takip fikri ile hareket edecektir.”⁽²³⁾

“*Hayat Dergisi*” Cumhuriyet devrinde, özgür bir ortamda çıkmış olan bir fikir ve edebiyat dergisidir. Dergideki yazarlar da Mustafa Kemal Atatürk’ü, Cumhuriyet ideolojisini, Cumhuriyet inkılâplarını, erdemlerini benimseyen ve destekleyen kişilerdir ve yazıları da hep bu doğrultudadır.

Kültür hayatımızda, *Yeni Mecmua*’nın kapanmasından sonra, önemli bir boşluğu doldurmuş olan *Hayat Dergisi*, Cumhuriyet devri Türk edebiyatının daha iyi anlaşılabilmesi için önemli bir kaynaktır.

⁽²²⁾ Ali Canip Yöntem, (1928): Muvaffak Fakat Korkunç Bir Eser, *Hayat Dergisi*, Cilt:4, Sayı:98, s.1

⁽²³⁾ Yazı Heyeti, (1929): Hayat, *Hayat Dergisi*, Cilt:6, Sayı:146, s.2

SONUÇ

Bu çalışmada “*Hayat Dergisi*”ndeki dil, edebiyat, tenkit türündeki yazıları kronolojik olarak inceledik. Bu türlere giren yazıları sekiz bölüm halinde topladık. Tespitlerimize göre manzume, hikaye, deneme, tenkit yazısı, sanat yazısı, dil yazısı, biyografi, eser tanıtımları ile ilgili yazılar dergiden çıkmıştır. Bu metinleri içerik bakımından inceleyerek, dergideki yazarlarımızın sanat ve edebiyata dair görüşlerini ortaya koymaya çalıştık.

Maarif Vekâleti’nin maddî ve manevî desteğini gören “*Hayat Dergisi*”, Cumhuriyet inkılâplarının ve Cumhuriyet rejiminin dayandığı fikrî ve kültürel temellerin oluşturulmasında ve bunların okur yazar kitlesi tarafından benimsenmesinde önemli rol oynamış, dergideki yazılar hep bu çerçevede yazılmıştır.

Biz çalışmamızda yaptığımız inceleme sonunda, bütün bu edebiyat metinlerinin derginin düşünce dünyasına uygun metinler olduğunu gördük. Bu yazıların dil, tür ve içerik bakımından zenginlikler taşıdıklarını tespit ettik. Bunun yanında dergideki yazarların bir sanat ve edebiyat endişesi içinde olduklarını fark ettik.

Cumhuriyet’in milliyetçilik ve çağdaşlık prensiplerine inanmış bir kadronun elinde çıkan dergide Türk dili, Türk tarihi, Türk edebiyatı ve Türk güzel sanatları çağdaş ve millî bir görüşle ele alınmıştır. Dergide bu anlayış doğrultusunda dil, edebiyat, tarih, felsefe, güzel sanatlar, yeni Türk kadını ve yeni eğitim sistemiyle yeni kültür kurumları konularında birçok yazı yayımlanmıştır. Aynı zamanda çeşitli şair ve hikayecilerin şiir ve hikâyelerinde özellikle memleket edebiyatı yapıldığı ve Anadolu coğrafyası temasının yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. Yazıların gerek mevzuunda, gerek üslûbunda mümkün olduğu kadar halka hitap etme özelliği aranmıştır.

Dergide önemle işlenen konulardan birisi de kadındır. Cumhuriyet döneminde kadına bakış açısı değişmiştir. Kadın artık toplumda söz sahibi olan, özgür bir bireydir. Cumhuriyet’le birlikte dünyanın en medenî insanı olan kadına “*Hayat Dergisi*” de sahip çıkmış, kadının önemini sık sık dile getirmiştir.

“*Hayat Dergisi*”nde işlenen konularda bir diğeri de eğitimidir. Yeni harflerin kabulüyle birlikte ders programlarının değişmesinden ziyade bir inkılâp meydana geldiği, müfredat hazırlanırken Batı’nın ve Batı’dan gelen tesirlerin unutulmaması gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Hayat'ın toplumun önemli bir kısmına seslenen içtimaî bir dergi olmasının bir sebebi de devrin önde gelen şair ve yazarlarından Ali Canip, Mehmet Fuat, Necip Fazıl, Faruk Nafiz, Ziyaettin Fahri, Aka Gündüz ... gibi büyük şahsiyetlerin derginin yazar kadrosunda bulunmalarıdır. Dergi yayın süresi boyunca milletteki canlılığı, iştiağı gördükçe devam eden yayını daha ileri bir mertebeye taşımak için kadrosunda bulunan yazar ve şairlere yenilerini ekleyerek ilerleyişini sürdürmüştür.

Dergide diğer önemli bir hususiyet de alfabe meselesidir. Yazarlarımız Latin alfabesinin kabulünü zafer olarak nitelendirmişler ve yeni Türk harflerini tanıtmak için sık sık yazılar yazmışlar ve bu harflerle ilgili örnekler vermişlerdir.

Genç Kalemler gibi, *Sebilürreşad* gibi önemli dergilerin yanında “*Hayat Dergisi*”nin de türlü bakımlardan incelenmesi, edebiyat tarihimizin ayrıca söz konusu döneme ait bilgilerimizin zenginleşmesine yardımcı olacağını düşünüyoruz. Daha da önemlisi dönemin dergilerinde dil ve edebiyat yazılarının metotlu bir incelemesi dönemin sanat ve estetik anlayışını ortaya koyacaktır.

Çalışmamızda “*Hayat Dergisi*”ndeki dil ve edebiyatla ilgili yazıları türlerine göre gruplandırıp orijinal metinlerini de verdik. Bu metinlerin dönemin dil ve edebiyatına ilgi duyanlara ve araştırmacılara kolaylık sağlayacağını düşünüyorum

KAYNAKLAR

- Acaroğlu, Ferit. (1988): *En Ünlü Dünya Yazarları-Hayatları/Sanatları/Eserleri*, İstanbul:Kaya Yayınları, Gül Matbaası, 1. Baskı.
- Akı, Niyazi. (1989):*Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi I*, İstanbul:Dergâh Yayınları, 1. Baskı
- Ana Britannica. (1992): “Hayat Maddesi”, İstanbul:Ana Yayınları, Cilt 7.
- Banarlı, Nihat Sami. (2004): *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul: MEB Yayınları/Millî Eğitim Basımevi, 11. Baskı.
- Bezirci, Asım. (1986): *Ahmet Haşim*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 5. Baskı.
- Bilkan, Ali Fuat. (1999): *Nâbî Hayatı/Sanâtı/Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz. (1936): *Akarsu*, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1. Baskı.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz. (1969): *Han Duvarları*, İstanbul: MEB Basımevi, 1. Baskı.
- Çetişli, İsmail. (1999): *Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser*, Isparta: Kardelen Kitabevi, 1. Baskı.
- Çetişli, İsmail. (2004): *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 6. Baskı.
- Çoban, Ahmet. (2004): *Edebiyatta Üslûp Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı.
- Dereli, Ali. (Tarihsiz): *Türk ve Dünya Edebiyatında Şairler, Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul: Salon Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit. (2004): *Osmanlıca-Türkçe Lûgat/Eski ve Yeni Harflerle*, Hazırlayan:Aydın Sami Güneyçal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 21. Baskı.
- Emil, Birol. (1997): *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler II*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı.
- Enginün, İnci. (2002): *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Baskı.
- İnan, Mustafa. (1990): *Latîfî Tezkiresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı.
- İmlâ Kılavuzu. (2000): Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları/Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İpekten, Halûk. (2000): *Nef’î Hayatı/Sanâtı/Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Baskı
- İpekten, Halûk.(2003): *Fuzûlî Hayatı/Sanâtı/Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 4.Baskı
- İpekten, Halûk.(2003): *Bâkî Hayatı/Sanâtı/Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 4.Baskı.

- İslâm Ansiklopedisi*. (1988): “Hayat Maddesi”, Hazırlayan: Abdullah Uçman, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt.17 , s.12-13-14
- Kabağağ, Sina-Alova, Erdal. (1995): *Latince-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1. Baskı.
- Kaplan, Enginün, Kerman, Birinci, Uçman. (1981): *Atatürk Devri Fikir Hayatı II*, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları/Başbakanlık Matbaası, 1. Baskı
- Kaplan, Enginün, Kerman, Birinci, Uçman. (1982). *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/Başbakanlık Matbaası, I. Baskı.
- Karabıyık, Erol Ünal. (1987): *Türk ve Dünya Edebiyatında Şairler ve Yazarlar*, Ankara: Üner Yayınları, 1. Baskı.
- Kocakaplan, İsa. (1992): *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul: MEB Yayınları, 1. Baskı.
- Kocatürk, Utkan. (1973): *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, (1918-1938)*, Ankara:Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları/Ankara Üniversitesi Basımevi, 1. Baskı.
- Köprülü, Mehmet Fuat. (2003): *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara:Akçağ Yayınları, 5. Baskı.
- Köprülü, Mehmet Fuat. (2004): *Edebiyat Araştırmaları I*, Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Baskı.
- Köprülü, Mehmet Fuat. (2004): *Edebiyat Araştırmaları II*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı.
- Kudret, Cevdet. (1977): *Edebiyatımızda Hikâye ve Roman I*, İstanbul: Varlık Yayınları, 2. Baskı.
- Kudret, Cevdet. (1978): *Edebiyatımızda Hikâye ve Roman II*, İstanbul: Varlık Yayınları, 3. Baskı.
- Kurnaz, Şefika. (1992): *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını, (1839-1923)*, İstanbul: MEB Yayınları, 1. Baskı.
- Kutla, Şemsettin. (1988): *Dertli*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1. Baskı.
- Külekçi, Numan. (2003): *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Baskı.
- Necatigil, Behçet. (1991): *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları, Eklerle 14. Baskı.
- Necatigil, Behçet. (1992): *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı.

- Okay, M. Orhan. (1991): *Kültür ve Edebiyatımızdan*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı.
- Özdemir, Emin. (1994): *Türk ve Dünya Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/Millî Kütüphane Basımevi, 1. Baskı.
- Redhouse, J. W. (1994): *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü*, İstanbul: Redhouse Yayınları, 22. Baskı.
- Sevgi, Ahmet; Özcan, Mustafa. (1996): *Prof. Ali Cânîp Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, İstanbul:Sözler Yayınları, 1. Baskı.
- Şemsettin Sami. (1905): *Resimli Kamus-ı Fransevî-Fransızcadan Türkçeye Lûgat Kitabı/Dictionnaire Français-Turk Illustre de 3000 gravures*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. (1981): “Hayat Maddesi”, Hazırlayan:Ziya Bakırcıoğlu, İstanbul: Dergah Yayınları, Cilt:4, s.171-172
- Uşaklı, Ömer Bedrettin.(1945):*Yayla Dumanı*, İstanbul: Cumhuriyet Basımevi, 2. Baskı.
- Yavuz, Kemal. (1976): *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları/MEB Basımevi, 1. Baskı.
- Yurtbaşı, Metin. (1993): *A Dictionary of Turkish Proverbs* , İstanbul: Turkish Daily News Yayınları, 1. Baskı.